I 8104

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÎNĂ

1

ANUL V
IANUARIE — FEBRUARIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 1UL 2005

I 8104

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

-- UEL. 2014

LIMBA ROMÎNĂ

U ... 2022

1

ANUL V
IANUARIE – FEBRUARIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2577/959

1964

COMITETUL DE REDACȚIE

D. MACREA (*Redactor responsabil*); Acad. M. SADOVEANU; Acad. B. LĂZĂREANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; G. ISTRATE; J. BYCK; V. BREBAN; GH. BULGĂR; M. ILIESCU; S. STATI; F. ȘUTEU.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R. Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag.

D. MACREA, Despre dialectele limbii romîne 5

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

LUIZA şi MIRCEA SECHE, Despre etimologie populară şi contaminaţie 25
M. BUCĂ, Cu privire la sinonime 36

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

G. SCRIDON, Coşbuc despre limba literară 43
L. ŞERDEANU, Numele de persoane în Ţiganiada lui I. Budai-Deleanu 52

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

I. POPESCU, Cîteva observaţii asupra greşelilor de ortografie săvîrşite de elevi 59
G. BELDESCU, Cu privire la predarea liniuţei de unire 66

CRONICĂ

D. MACREA şi EM. VASILIU, Sesiunea ştiinţifică a Institutului de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R., ţinută în cinstea celui de-al doilea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn 85

RECENZII

MARCEL COHEN et un groupe de linguistes, Français élémentaire? Non, Paris, Editions Sociales, [1955] 113 pag. *(N. Dănilă)* 91
Acad. AL. ROSETTI, Studii lingvistice, Ed. Academiei R.P.R., 1955 82 pag. *(C. Maneca)* 93
Acad. AL. GRAUR, Studii de lingvistică generală, Ed. Academiei R.P.R., 1955 187 pag. *(I. Haşeganu)* 96
Note bibliografice 99

NOTE ŞI CONSULTAŢII

JIŘI FELIX, Cu privire la transcrierea numelor de persoane şi a toponimicelor cehe 102
AL. IONAŞCU, Cu privire la răspunsurile către cititori din nr. 5, 1955... 104
Răspuns cititorilor 107

DESPRE DIALECTELE LIMBII ROMÎNE

DE

D. MACREA

Pentru cunoașterea științifică a istoriei limbii romîne, o problemă de importanță deosebită este cea a formării dialectelor ei. Aceasta constituie a doua problemă de bază a istoriei limbii noastre, prima fiind cea a originii și structurii ei pe care am expus-o într-un studiu recent [1].

Analiza condițiilor în care s-au format și dezvoltat dialectele limbii romîne, precum și studiul structurii lor, a preocupat intens pe toți lingviștii noștri din trecut, care au adunat și interpretat un bogat și valoros material de fapte. În afară de lucrările de sinteză asupra istoriei limbii romîne scrise de Ovid Densusianu [2], Alexandru Philippide [3], Sextil Pușcariu [4] și Alexandru Rosetti [5], care tratează problema dialectelor în ansamblul ei, fiecare dialect în parte a fost studiat amănunțit de către cercetători eruditi: dialectele aromîn și meglenoromîn de romanistul german Gustav Weigand [6], Pericle Papahagi [7] și Theodor Capidan [8], cel istroromîn de Gustav Weigand [9], Sextil Pușcariu [10] și Iosif Popovici [11].

[1] D. Macrea, Despre originea și structura limbii romîne, în «Limba romînă» nr. 4, 1954, p. 11—30.

[2] O. Densusianu, Histoire de la langue roumaine. Tome I: Les origines (cap. VI: La langue roumaine au sud et au nord du Danube. Origine des trois dialectes, p. 288 și urm.), Paris, 1901.

[3] Al. Philippide, Originea romînilor. Vol. II: Ce spun limbile romînă și albaneză, Iași, 1927.

[4] Sextil Pușcariu, Limba romînă. Vol. I: Privire generală. București, 1940.

[5] Al. Rosetti, Istoria limbii romîne. Vol. IV: Romîna comună. București, 1941.

[6] G. Weigand, Die Arumunen. Vol. I și II, Leipzig, 1894, 1895; idem Vlacho-Meglen, Leipzig, 1892.

[7] P. Papahagi, Basme aromîne și glosar, București, 1905; idem, Meglenoromînii. Partea I, II, București, 1902.

[8] Th. Capidan, Aromînii, București, 1932; idem, Meglenoromînii, I, II, III, București, 1925, 1928, 1936.

[9] G. Weigand, Nouvelles recherches sur le roumain de l'Istrie, în «Romania», XXI (1892); idem, Istrisches, în «Jahresbericht ...» I (1894) și II (1895).

[10] Sextil Pușcariu, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici și A. Byhan. Studii istroromîne, I, II, III, București, 1906, 1926, 1929.

[11] Iosif Popovici, Dialectele romîne. IX: Dialectele romîne din Istria. Halle, 1909, 1914.

Pentru studiul graiurilor dialectului dacoromîn dispunem de două mari opere dialectologice: «Atlasul lingvistic al teritoriului dacoromîn» [1], întocmit de Gustav Weigand (Leipzig, 1909), și «Atlasul lingvistic romîn» [2], întocmit de fostul Muzeu al limbii romîne din Cluj, din care au apărut între anii 1938--1942 trei volume și a cărui publicare o continuă în prezent Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., care a publicat recent alte două volume [3].

Reluarea discuției asupra formării dialectelor limbii noastre este justificată de faptul că, deși dezbătută zeci de ani de către aproape toți lingviștii romîni, ea are încă unele aspecte controversate.

Expunerea noastră urmărește să înfățișeze sumar și critic aspectele acestei probleme care sînt legate de locul și de epoca de formare a poporului și a limbii romîne. Această din urmă problemă a fost reluată de curînd în studiu de către o comisie constituită în sesiunea din iunie 1955 a Academiei R.P.R. cu sarcina de a o cerceta în lumina progreselor de astăzi ale lingvisticii și istoriei. Comisia este formată din lingviști și din istorici a căror colaborare este indispensabilă, deoarece problema în discuție va putea fi lămurită numai prin confruntarea critică a datelor lingvistice și istorice. Dacă la începuturile lor moderne, lingvistica și istoriografia noastră au fost strîns legate între ele, lingviștii fiind și istorici, iar istoricii și lingviști — Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Petru Maior, B. P. Hasdeu, Ioan Bogdan —, mai tîrziu, lingviștii și istoricii s-au izolat unii de alții. Istoricii n-au mai ținut seama în cercetările lor de datele lingvisticii, deși pentru perioada veche și medievală a istoriei noastre, în lipsă de date istorice sigure, materialul lingvistic constituie un important mijloc de cunoaștere a trecutului poporului romîn. Izvorîtă din concepția marxistă a legăturii indisolubile dintre istorie și limbă, colaborarea de astăzi dintre lingviști și istorici va aduce, desigur, rezultate din cele mai rodnice.

*

Din analiza datelor istorice și lingvistice rezultă că poporul și limba romînă s-au format pe întreg teritoriul romanizat în primele secole ale erei noastre, în sud-estul Europei, care cuprindea, în nordul Dunării: Oltenia, Banatul, Transilvania și partea de pe lîngă Dunăre a Munteniei și a Moldovei, iar în sudul Dunării: Panonia inferioară (nordul Iugoslaviei), Dardania (partea de sud-est a Iugoslaviei pînă la Scoplie și partea de vest a Bulgariei, inclusiv regiunea Sofia), Moesia superioară și inferioară (nordul Bulgariei dintre Balcani și Dunăre și Dobrogea) (Vezi harta alăturată). În această regiune, Dunărea, devenită din

[1] Gustav Weigand, Lingvistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909.

[2] Atlasul lingvistic romîn. Partea I, vol. I, Cluj, 1938. Partea a II-a, vol. I, Sibiu, 1940. Partea I, vol. II, Sibiu, 1942.

[3] Atlasul lingvistic romîn, Serie nouă. Vol. I și II, București, 1956.

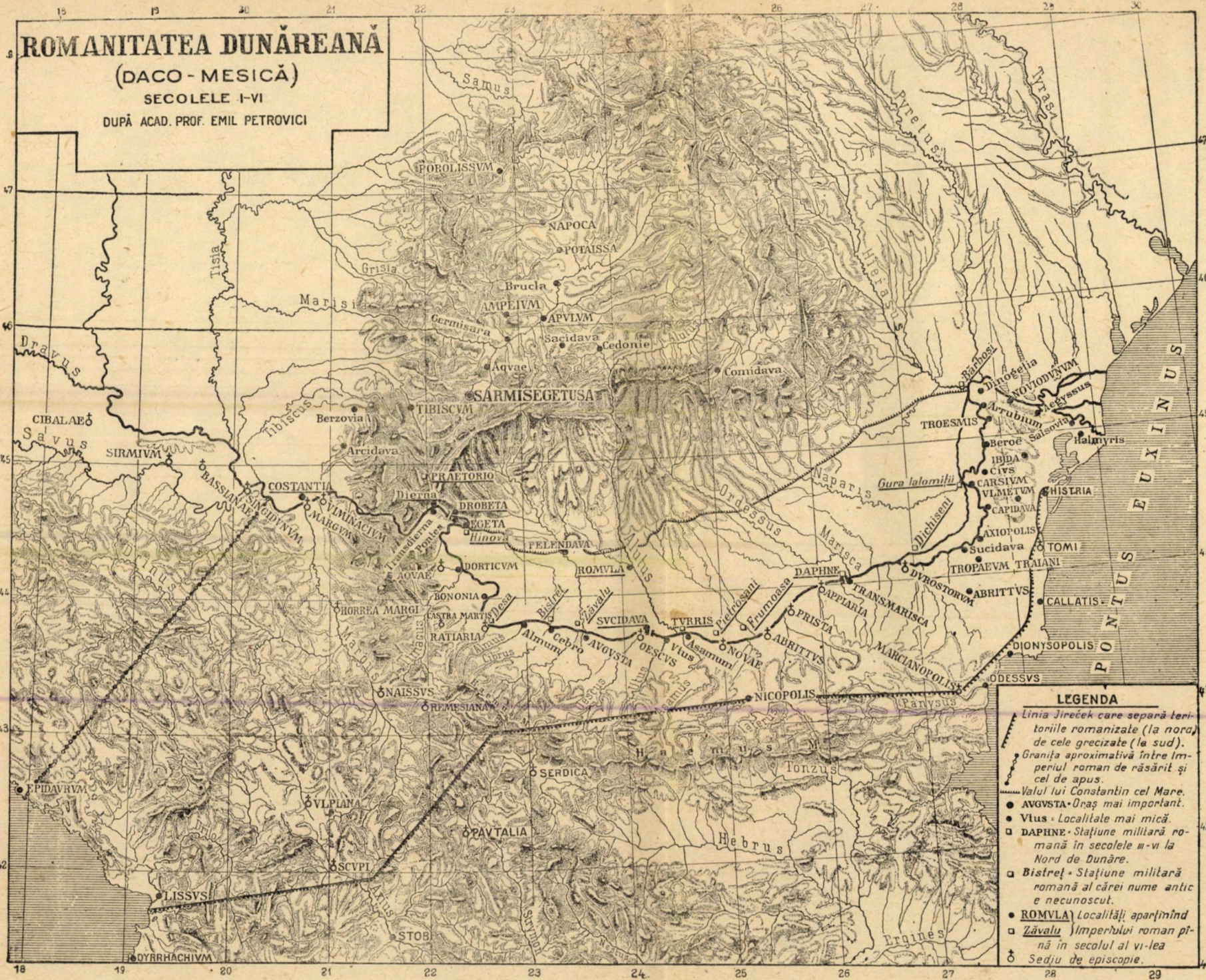
ROMANITATEA DUNĂREANĂ
(DACO - MESICĂ)
SECOLELE I-VI
DUPĂ ACAD. PROF. EMIL PETROVICI
POROLISSVM
NAPOCA
POTAISSA
Brucla
AMPELVM
APVLVM
Sacidava
Cedonie
Aqvae
Comidava
SARMISEGETUSA
TIBISCVM
Berzovia
Arcidava
CIBALAE
SIRMIVM
PRAETORIO
Dierna
DROBETA
EGETA
Hinova
FELENDAVA
DORTICVM
AQVAE
BONONIA
CASTRA MARTIS
RATIARIA
ROMVLA
SVCIDAVA
TVRRIS
Almum
Cebro
AVGVSTA
OESCVS
Vlus
Asamum
NOVAE
ABRITTVS
Piatra Frumoasa
PRISTA
DAPPIARIA
TRANSMARISCA
DAPHNE
DVROSTORVM
TROPAEVM TRAIANI
ABRITTVS
CALLATIS
DIONYSOPOLIS
MARCIANOPOLIS
ODESSVS
NICOPOLIS
Parvus
Lacus Mariana
Haemus
Tonzus
Hebrus
Erginus
PONTUS EUXINUS
TROESMIS
Beroë
IBIDA
CIVS
CARSIVM
VLMETVM
CAPIDAVA
AXIOPOLIS
Sucidava
TOMI
HISTRIA
Halmyris
Salsovia
Arrubium
Argyssus
NOVIODVNVM
Dinogetia
Bărboşi
Gura Ialomiţii
Dichiseni
Naparis
Ordessus
Marisca
Alutus
Tyras
Tyrelus
Hierasus
Samus
Tisia
Grisia
Marisia
Cernisara
Tibiscus
Dravus
Savus
Drinus
Margvm
Transdierna
Ponles
Timacus
Almus
Cibrus
Desa
Bistret
Zăvalu
Piatra Frumoasa
Marisus
Horrea Margi
Naissvs
Remesiana
SERDICA
PAVTALIA
VLPIANA
SCVPI
LISSVS
STOB
DYRRHACHIVM
EPIDAVRVM
Drilo
Axius
Strymon
Nestus
LEGENDA
Linia Jireček care separă teritoriile romanizate (la nord) de cele grecizate (la sud).
Graniţa aproximativă între Imperiul roman de răsărit şi cel de apus.
Valul lui Constantin cel Mare.
AVGVSTA - Oraş mai important.
Vlus - Localitate mai mică.
DAPHNE - Staţiune militară romană în secolele III-VI la Nord de Dunăre.
Bistreţ - Staţiune militară romană al cărei nume antic e necunoscut.
ROMVLA } Localităţi aparţinînd
Zăvalu } Imperiului roman pînă în secolul al VI-lea
Sediu de episcopie.

momentul în care romanii au ajuns la ea cel mai important drum al lor în sud-estul Europei, a constituit, prin numărul mare de localități romane situate de-a-lungul ei, principala arteră de romanizare, formînd o linie de legătură permanentă și organizată între populațiile de pe ambele ei laturi. Ea n-a încetat să aibă acest rol nici după anul 271 cînd Dacia a fost părăsită oficial de legiunile și administrația romană. O dovadă importantă în această privință o constituie, printre altele, faptul că pe la mijlocul secolului al IV-lea, Constantin cel Mare a construit încă două poduri peste Dunăre, unul la Celei și altul la Oltenița, în afară de cel construit de Traian la Turnu-Severin, la începutul secolului al II-lea. Pînă la sfîrșitul secolului al VI-lea, toate orașele cu garnizoane romane de pe malul drept al Dunării au avut capete de pod cu castre romane pe malul stîng al fluviului [1].

Această parte de margine a imperiului roman a început însă din a doua jumătate a secolului al III-lea al erei noastre să fie zguduită de valurile popoarelor în migrațiune: goți, gepizi, huni, avari, slavi. Organizarea romană de aici slăbește astfel treptat, iar populația romană și romanizată din aceste locuri, rămînînd izolată de cea apuseană, își pierde importanța politică în imperiul de răsărit, în care, începînd cu anul 605, este decretată, ca limbă de stat și a bisericii, limba greacă.

Prin izolarea timpurie a romanității dunărene de cea apuseană, prin pierderea rolului ei politic și cultural în imperiu și prin încetarea influenței — activă timp de secole în apus — a latinei clasice asupra celei vorbite, s-au creat condițiile ca limba romînă să se formeze mai devreme decît limbile romanice apusene. În secolul al VII-lea, ea poate fi considerată ca formată, deoarece elementele slave care încep atunci să pătrundă în limba romînă nu numai că nu-i modifică structura gramaticală, dar nu participă nici la transformările ei fonetice cele mai caracteristice care o deosebesc de latina populară tîrzie și de celelalte limbi romanice [2].

Perioada din istoria limbii romîne dintre secolele al VII-lea și al XIII-lea, cînd contactul dintre vorbitorii ei din nordul și din sudul Dunării s-a menținut încă activ, a fost numită de către școala lingvistică de la Cluj « străromînă » [3], de către școala de la București « romînă comună » [4] și « romînă primitivă comună », iar de către lingvistul sovietic V. F. Șișmarev, « romano-balcanică » [5]. Al. Philippide întrebuințează denumirea de « romînă primitivă » pentru perioada « cînd limba romînă exista ca dialect al limbii latine, iar nu ca limbă romanică aparte (aproximativ pînă la începutul secolului al VII-lea) » [6]. El întrebuințează

[1] Vezi D. Macrea, Despre originea și structura limbii romîne, în « Limba romînă », nr. 4/1954, p. 16—17.

[2] Vezi V. F. Șișmarev, Romanskie iazîki iugo-vostocinoi Evropî i naționalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 91—92; D. Macrea, ibidem. p. 21.

[3] Vezi Sextil Pușcariu, Limba romînă, București, 1940, p. 244—248.

[4] Vezi Al. Rosetti, Istoria limbii romîne. Vol. IV: Romîna comună, București 1941.

[5] Vezi F. Șișmarev, Romanskie iazîki iugo-vostocinoi Evropî i naționalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, pag. 80—106.

[6] Vezi, Al. Philippide, Originea romînilor. Vol. II: Ce spun limbile romînă și albaneză, Iași, 1927. p. 233.

deci acest termen pentru perioada căreia acad. E. Petrovici îi spune «romanică-dunăreană» [1]. Denumirea de «romînă primitivă comună» o socotim cea mai potrivită. Termenul de «străromînă» este un calc după limba germană. Denumirea de «romînă comună» este echivocă, ea folosindu-se şi pentru a denumi limba literară în sensul de limbă naţională. Termenul de «romano-balcanică» restrînge teritoriul de formare a limbii romîne exclusiv la sud de Dunăre.

O. Densusianu [2], Al. Philippide [3], Sextil Puşcariu [4] şi Al. Rosetti [5] au încercat, pe baza comparării dialectelor dacoromîn, aromîn, meglenoromîn şi istroromîn, să reconstituie trăsăturile caracteristice ale romînei primitive comune, dintre care amintim următoarele:

1. Transformarea lui *a* neaccentuat în *ă* (lat. *casa*> dacorom., arom., meglenorom. *casă*, istrorom., *cåsę*. Forma istroromînă cu *ę* pentru *ă* este o inovaţie).

2. Transformarea lui *a* accentuat urmat de poziţie nazală, în elementele moştenite din latină, în *î* (lat. *panem*> dacorom. *pîine*, arom. *pîne*, meglenorom. *pǫini*, istrorom. (cu rotacism) *păre*. Forma meglenoromînă cu *o* deschis şi forma istroromînă cu *ă* sînt inovaţii).

3. Diftongarea lui *e* accentuat în *ea* şi a lui *o* accentuat în *oa* cînd erau urmaţi în silaba următoare de un *ă* sau *e*. Se rostea: *feată* (din lat. *feta*) cum se rosteşte şi astăzi în toate trei dialectele sud-dunărene. Forma *fată* din dialectul dacoromîn este o inovaţie. Se rostea *floare* (din lat. *florem*) cum se rosteşte şi astăzi în dialectele dacoromîn, aromîn şi meglenoromîn. Forma istroromînă *flore* este o inovaţie.

4. *e* după labială, în poziţie tare, se păstra neschimbat: *fet* (din lat. pop. *fetus*), *mer* (din. lat. pop. *melum*), *per* (din lat. *pĭrum*), cum se rostesc pînă astăzi în dialectele aromîn, meglenoromîn şi istroromîn. Formele *făt*, *măr*, *păr* din dialectul dacoromîn sînt inovaţii.

5. Dispăruseră din elementele latine consoanele *b* şi *v* intervocalice: *iarnă* (din lat. *hiberna*), arom. şi meglenorom. *iarnă*, istrorom *iårnę*; *cal* (din lat. *caballus*), arom. şi meglenorom. *cal*, istrorom. *cå(l)*; *oaie* (din lat. *ovis*), arom. *oaie*, meglenorom. *uaie*, istrorom. *oie*.

6. *d* urmat de iod se rostea, în elementele moştenite din latină, *dz* (*dzic* din lat. *dico*, *dzi* din lat. *dies*), cum se rosteşte pînă astăzi în dialectul aromîn, în graiul din Banat şi în graiul din Moldova. Evoluţia semioclusivei *dz* la *z* din restul dialectului dacoromîn şi din dialectele meglenoromîn şi istroromîn este o inovaţie.

7. *l* urmat de iod se rostea *l'* (muiat), cum se rosteşte pînă astăzi în toate trei dialectele din sudul Dunării (lat. *filius* > arom. *h'il'iu*, meglenorom. *il'iu*, istrorom. *fil'*. Forma dacoromînă *fiu* este o inovaţie).

---

[1] Vezi F. Petrovici, Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba romînă, în «Studii şi cercetări lingvistice», I, 1950, fasc. 2, p. 214—215.

[2] Vezi O. Densusianu, Histoire de la langue roumaine. Tome I, pag. 288—348.

[3] Vezi Al. Philippide, Originea romînilor. Vol. II (1928), p. 3—570.

[4] Vezi S. Puşcariu, Limba romînă. Vol. I: Privire generală, p. 233—256; vezi şi Étude de linguistique roumaine, 1937, p. 64—120.

[5] Vezi Al. Rosetti, Istoria limbii romîne. Vol. IV, p. 27—69.

8. *n* urmat de iod se rostea de asemenea muiat (*n'*), cum se rostește pînă astăzi în graiul din Banat și în toate dialectele sud-dunărene (lat. *capitaneum* > bănăț. *căpățîn'u*, arom. *căpitîn'iu*, meglenorom. *căpițn'iu*. Forma *căpățîi* din restul teritoriului dacoromîn este o inovație).

9. Dentalele *t* și *s* urmate de un iod se transformaseră în *ț* și *ș*: *ținea* (din lat. *tenere*) arom. *țin*, meglenorom. *țăn*, istrorom. (cu rotacism) *țirę*; *ședea* (din lat. *sedere*), arom. *șed*, meglenorom. *șăd*, istrorom. *ședę*.

10. Grupele consonantice *cl* și *gl* se rosteau cu *l* muiat (*cl'* și *gl'*) cum se rostesc pînă astăzi în toate dialectele sud-dunărene (lat. pop. *oricla* > arom. *uriacl'e*, meglenorom. *urecl'ă*, istrorom. *urecl'e*; lat. pop. *glemus* > arom., meglenorom. și istrorom. *gl'em*; lat. pop. *ungla* > arom. *ungl'e*, meglenorom. *ungl'ă*, istrorom. *ungl'e*. Formele dacoromîne *ureche*, *ghem*, *unghie* sînt inovații).

11. *l* intervocalic se transformase, în cuvintele moștenite din latină, în *r*. Se rostea *soare* (din lat. pop. *solem*), *moară* (din lat. *mola*), cum se rostesc și astăzi în toate cele patru dialecte.

12. Dispăruse *l* geminat intervocalic, înainte de un *a*: *stea* (din lat. *stella*), arom. și meglenorom. *steauă*, istrorom. *stę*.

13. Labio-velarele latine *qu* și *gu* se transformaseră, înainte de un *a*, în labialele *p* și *b*. Se rostea *apă* (din lat. *aqua*), *patru* (din lat. *quattuor*), *limbă* (din lat. *lingua*), *întreba* (din lat. *interroguare*), cum se rostesc și astăzi în toate cele patru dialecte.

14. Grupele consonantice latine *ct*, *cs* și *gn* se transformaseră în *pt*, *ps* și *mn*. Se rostea *lapte* (din lat. pop. *lactem*), *coapsă* (din lat. *coxa*), *lemn* (din lat. *lignum*) cum se rostesc și astăzi în toate cele patru dialecte.

Desigur că limba romînă primitivă comună abia formată și vorbită pe un teritoriu întins nu putea fi deplin unitară. Sextil Pușcariu [1] susține că rotacismul (rostirea *mîră*, *pîre* pentru *mînă*, *pîine*), — fenomen care, astăzi, în dialectul dacoromîn, se mai păstrează numai în cîteva cătune ale Scărișoarei (Munții Apuseni), dar care cuprindea, în secolul al XVI-lea, cînd apar primele noastre monumente scrise, jumătatea de nord a Transilvaniei, Maramureșul și nordul Moldovei și care este general în dialectul istroromîn —, apăruse, ca o particularitate regională, în perioada romînei primitive comune. Tot ca un fenomen apărut ca particularitate regională în această perioadă trebuie considerată palatalizarea labialelor (rostirea *k'atră*, *g'ine* pentru *piatră*, *bine*), fenomen general în aromînă, parțial în meglenoromînă (unde labialele nu palatalizează toate și nici în toate cuvintele) și regional în dacoromînă [2]. Se ivise de asemenea diferența de tratament între *c* și *g* urmați de iod, în *ĉ* și *ĝ* pe de o parte, cum se rostesc în dialectul dacoromîn (*cer* din lat. *celum*, *ger* din lat. *gelum*), și în *ț* și *dz* (*z*) pe de altă parte, cum se rostesc în dialectele din sudul Dunării (arom. *țer* din lat.

[1] Vezi Sextil Pușcariu, Limba romînă, București, 1940, p. 246; vezi și idem, Études de linguistique roumaine, 1937, p. 86—92.

[2] Vezi D. Macrea, Probleme de fonetică, București, 1953, p. 52—89.

celum, *dzinere* din lat. *generem*, meglenorom. *ţer*, *zinere*, istrorom. *ţinţ* din lat. pop. *cinque*). Apăruse ca fenomen regional *ă* pentru *a* accentuat în tulpina pluralelor feminine terminate în *i*: *părţi*, *cetăţi*, *adunări*. Formele cu *a* păstrat (*parţi*, *cetaţi*, *adunari*) sînt încă atestate în dialectul dacoromîn în textele din secolul al XVI-lea.

★

Formarea şi dezvoltarea dialectelor limbii romîne este o ilustrare vie a tezei marxiste despre legătura strînsă dintre istoria şi limba poporului care a creat-o şi o vorbeşte.

După primele valuri ale popoarelor în migraţiune care au trecut prin ţinuturile carpato-dunărene ducîndu-se mai departe înspre apus peste Panonia şi nord-vestul Peninsulei Balcanice, începînd cu secolul al VI-lea se opresc în aceste părţi slavii, apoi pecenegii, cumanii, bulgarii, iar în secolul al IX-lea se aşază în Panonia, ungurii.

Popor de păstori şi agricultori, romînii n-au opus impulsiunii viguroase a noilor veniţi o rezistenţă organizată. Ocupaţia lor de bază, păstoritul, prin mobilitatea şi caracterul ei dispersat, le-a ajutat în această perioadă turbure să evite situaţiile şi locurile primejdioase. În nordul ca şi în sudul Dunării se aşază începînd cu secolul al VI-lea o numeroasă populaţie slavă cu care romînii au stabilit raporturi paşnice. În această perioadă au intrat din slavă în limba romînă cuvinte ca *nevastă*, *milă*, *trup*, *slab*, *gol*, *rană*, *plăti*, *învîrti*, *împleti*, *coasă*, *lopată*, *clopot*, care se găsesc în toate cele patru dialecte, ceea ce dovedeşte că romînii din nordul şi din sudul Dunării erau atunci încă în contact unii cu alţii. Tot atunci au intrat în limba slavilor cîteva cuvinte romîneşti moştenite din latină referitoare mai ales la viaţa religioasă: *altar*, *crăciun*, *colindă*, *rusalii* [1].

Organizarea şi consolidarea celor două state feudale slave de sud, bulgar şi sîrb, şi a statului feudal maghiar a avut ca urmare, pe de o parte asimilarea romînilor sedentari peste care s-a suprapus masa compactă a noilor veniţi, iar pe de altă parte o dislocare de grupe mari de romîni, unele ajungînd în sudul Peninsulei Balcanice, altele în Istria, altele în Moravia, Galiţia şi chiar Silezia [2].

În sudul Peninsulei Balcanice, romînii sînt menţionaţi, mai întîi în secolul al X-lea, de cronicarul bizantin Kedrenos, care îi numeşte « vlahi nomazi », relatînd că, în anul 976, aceştia au ucis, între Prespa şi Castoria, în locul numit « Stejarii frumoşi », pe David, fiul comitelui bulgar Şişman şi că ei îşi păstrau atunci, în acele părţi, independenţa. La 1065 este semnalată răscoala vlahilor din Tesalia sub căpetenia lor Niculiţă împotriva stăpînirii bizantine. La sfîrşitul secolului al XI-lea, cronicarul bizantin Kekaumenos vorbeşte de romînii din sudul Peninsulei Balcanice ca de o primejdie pentru imperiul bizantin. « Contra lor, scrie cronicarul, a purtat război împăratul Traian şi i-a strivit cu totul, iar împă-

[1] Vezi V. F. Şişmarev, Romanskie iazîki iugo-vostocinoi Evropî i naţionalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 85.

[2] Vezi N. Drăganu, Romînii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei şi a onomasticei, Bucureşti, 1934, p. 224.

ratul lor Decebal a fost ucis și capul i-a fost expus într-o suliță în mijlocul Romei. Căci ei sînt așa-numiții daci și besi. Înainte vreme trăiau pe lîngă Dunăre și pe lîngă Sau, pe care rîu îl numim astăzi Sava, acolo unde trăiesc acum sîrbii, prin locuri tari și grele de străbătut și, încrezîndu-se în tăria locurilor, arătau întîi tragere de inimă și supunere față de împărații mai de demult și apoi ieșeau de prin întăriturile lor și prădau țările romanilor, pînă ce și-au pierdut aceștia răbdarea și i-au sfărîmat, cum am mai spus. Și atunci vlahii au ieșit din locurile acelea și s-au împrăștiat peste tot Epirul și Macedonia, iar cei mai mulți s-au așezat în Elada»[1]. Kekaumenos știa deci că vlahii din sudul Peninsulei Balcanice sînt coborîți de pe lîngă Dunăre și că sînt același popor cu cei din Dacia, fiind urmașii dacilor și ai besilor.

În secolul al XII-lea și la începutul secolului al XIII-lea, în timpul imperiului romîno-bulgar, după mărturia cronicarului bizantin Nicetas Akominatos Honiates și a cronicarului francez Villehardouin, numărul romînilor între Dunăre și Balcani, era încă important [2], ceea ce dovedește că despărțirea definitivă a romînilor sudici de cei din nordul Dunării nu este mai veche de secolul al XIII-lea.

Asupra drumurilor urmate de diferitele grupe de romîni sud-dunăreni, după ce au fost dislocate din așezările lor primitive din nordul Peninsulei Balcanice, s-au formulat de către lingviștii romîni din trecut ca și de unii lingviști străini [3] numai ipoteze, deoarece date istorice sigure lipsesc în această privință. Numele topice romînești din nordul Iugoslaviei de astăzi: *Durmitor*, *Vizitor*, *Cruciţa*, *Negrişor*, *Măgura* ca și numele romînești de persoane din documentele sîrbești din evul mediu, *Barbat*, *Dracul*, *Fecior*, *Micul* [4] sînt desigur urme ale prezenței romînilor în acele locuri și ale drumurilor lor în spre coasta dalmată, iar numirile topice *Văcărel*, *Păsărel*, *Merul*, *Singur*, *Ţerţel*, *(Cercel)*, *Banişor*, *Cerbul*, *Măgura*, *Muşat*, *Lupova*, *Ursuliţa* [5] din Bulgaria de astăzi sînt urme ale prezenței și drumurilor celor care au ajuns în sudul Peninsulei Balcanice.

O trecere masivă de romîni din sudul în nordul Dunării n-a putut fi dovedită, pînă acum, de nimeni, nici din punct de vedere istoric și nici lingvistic.

Teoria istoricului austriac Robert Roesler, după care romînii ar fi venit din sudul în nordul Dunării abia prin secolul al XIII-lea, este o construcție fragilă și tendențioasă, deoarece un fenomen atît de important ca emigrarea unei mase de sute de mii de oameni nu putea fi trecut cu vederea de cronicile timpului, printre care una dintre cele mai vechi cronici ungurești, cea a notarului anonim,

[1] Vezi Al. Philippide, Originea romînilor. Vol. I (1923), p. 662—663.

[2] Vezi Al. Philippide, ibidem p. 9.

[3] Vezi Fr. Miklosich, Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatischen Alpen und den Karpaten, in « Den schriften der Akademie der Wissenschaften in Wien », philosophisch-historische Klasse, vol. XXX și Mathias Friedwagner, Ueber die Sprache und Heimat der Rumänen in ihrer Frühzeit, Halle, 1934.

[4] Vezi V. F. Şişmarev, Romanskie iazîki iugo-vostocinoi Evropî i naţionalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 85.

[5] Vezi Gustav Weigand, Rumänen und Arumunen in Bulgarien, Leipzig, 1907, p. 40—50 și 102—104.

îi semnalează, la venirea ungurilor, pe romîni nu numai în Transilvania, unde, spune cronica, ungurii au putut să pătrundă numai după lupte grele purtate împotriva voivozilor Glad, Menumorut și Gelu, despre acesta din urmă precizîndu-se că era « dux » al romînilor și al slavilor, ci și în Panonia [1]. Acest din urmă fapt e confirmat și de vechea cronică rusească (de la începutul secolului al XII-lea) a lui Nestor, care relatează că, la așezarea lor în Panonia, « Ungurii au început să lupte cu volohii și cu slovenii care trăiau acolo... Ungurii au alungat pe volohi » [2]. După N. Drăganu, romînii au ajuns în Moravia încă în secolul al X-lea împinși de unguri din Panonia [3]. În secolul al XI-lea sînt atestate grupe de romîni în Nitra și Moravia [4]. În vremea în care își scria notarul anonim cronica (secolul al XI-lea), « păstorii vlahi » (« Blachii ac pastores romanorum ») aveau așezări statornice « în Carpații apuseni și nordici, ca și în cei estici, pînă în Galiția, în valea Tisei, Crișului, Mureșului, Timișului, în Ardeal și în Țara Făgărașului, alcătuind un lanț neîntrerupt » [5]. În același secol sînt atestate grupe de romîni în Galiția, în regiunea Vistulei, Bugului, Nistrului și Mării Negre, pe unde a călătorit pelerinul scandinav Rothfos care a fost ucis de ei [6]. Prezența romînilor în Galiția este semnalată în secolul al XII-lea de cronicarul bizantin Nicetas Akominatos Honiates, care relatează că a fost prins acolo de romîni fugarul bizantin Andronic și predat urmăritorului său Manuel Comnenul [7].

Teoria lui Al. Philippide, adoptată recent și de romanistul sovietic V. F. Șișmarev, despre venirea romînilor din sudul în nordul Dunării în secolele al VI-lea și al VII-lea, în forma a două mari valuri succesive, se întemeiază exclusiv pe argumente lingvistice. Primul val ar fi populat Banatul, vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul și Moldova, iar al doilea, Oltenia, Muntenia și sudul Transilvaniei. Dovada existenței acestor două valuri ar constitui-o, după Philippide, particularitățile de grai din regiunile care ar fi fost populate de cele două valuri.

Argumentele lui Philippide nu sînt însă convingătoare, deoarece asemănările de grai dintre Banat, vestul și nordul Transilvaniei, Maramureș și Moldova pot fi explicate fie ca arhaisme păstrate în mod independent în regiunile respective, fie ca inovații independente ivite în epoci diferite. Astfel, spre exemplu, rostirea *dz*, pentru *z*, din Banat, Munții Apuseni și Moldova este conservarea unui stadiu din romîna primitivă comună, în aceste graiuri din arii de margine, care sînt în general mai conservative, ca și în dialectul aromîn, care se află în arie izolată. În Banat, se păstrează pînă astăzi pronunțarea muiată a lui *n* urmat de iod (*călcîn'*, *cun'* pentru *călcîi*, *cui*) ca în romîna primitivă comună și ca în dialectele

[1] Vezi N. Drăganu, Romînii în veacurile IX-XIV, pe baza toponimiei și a onomasticei, 1954, p 7 și urm.
[2] Ibidem, p. 22.
[3] Ibidem, p. 21.
[4] Ibidem, p. 194—222.
[5] Ibidem, p. 32
[6] Ibidem, p. 123.
[7] Ibidem, p. 224.

aromîn, meglenoromîn și istroromîn. În graiul din Moldova avem, în această privință, situația din graiul muntean. Graiul din Banat păstrează pînă astăzi labialele nealterate înainte de un iod (*piatră*, *bine*), la fel ca în graiul din Oltenia și Muntenia, pe cînd în Moldova labialele sînt palatalizate în stadiul final de evoluție (*k'atră*, *g'ine*). Rostirea *ŝine*, *ŝinŝ* pentru *cine*, *cinci* din Banat, nord-estul Transilvaniei și Moldova, este o inovație regională. În graiul din Banat, această rostire nu poate fi despărțită de africatizarea dentalelor (*frac'e* pentru *frate*, *frunće* pentru *frunte*) și, în general, de muierea tuturor consoanelor urmate de vocale palatale, fenomen comun graiului din Banat cu cel din vestul, nordul Transilvaniei și Maramureș și care nu există în graiul moldovean decît pentru velara *c* urmată de vocalele palatale *e* și *i*. Moldova are asemănări mari de grai numai cu nord-estul Transilvaniei. Graiul acestor regiuni se deosebește însă în ce privește tratamentul labialelor urmate de iod. În Moldova, labialele sînt palatalizate în stadiul final de palatalizare, pe cînd în nord-estul Transilvaniei ele se află într-un stadiu de evoluție mai recent (*pĉatră*, *bġine*). Avem în schimb același stadiu de evoluție al labialelor ca în Moldova, în sud-estul Transilvaniei, regiune al cărei grai este, în celelalte privințe, la fel cu graiul muntean [1].

Deosebirile de grai dintre Muntenia și Moldova nu se explică, cum credea Philippide, prin apartenența celor două provincii la două valuri deosebite de emigrare a romînilor din sudul în nordul Dunării, ci prin existența îndelungată a celor două state feudale românești independente, care și-au avut centrele lor economice și politice deosebite și asupra graiului cărora s-au exercitat influențe deosebite. În Muntenia a predominat influența limbilor bulgară, sîrbă, medio și neogreacă, în Moldova a limbilor ucraineană, poloneză și rusă. Împrejurări specifice politice și culturale explică particularitățile caracteristice ale graiurilor celorlalte regiuni dacoromîne. Asupra Banatului și Transilvaniei de vest s-a exercitat influența limbilor sîrbă și maghiară, în Transilvania de nord și Maramureș a limbilor maghiară și ucraineană.

N-a putut fi dovedită nici trecerea unor grupe mai mici de romîni sudici în nordul Dunării, care ar putea fi presupusă mai ales după așezarea organizată a slavilor în nordul și nord-vestul Peninsulei Balcanice.

Nicolae Densusianu [2] a încercat, spre exemplu, să dovedească, prin argumente antropologice și lingvistice, că locuitorii comunei Săcele de lîngă Orașul Stalin ar fi de origine aromînă. Această părere a fost împărtășită și de Ovid Densusianu [3]. M. Gaster și L. Șăineanu au atribuit rotacismul și palatalizarea labialelor din dialectul dacoromîn unei emigrări de romîni sudici în nordul Dunării, care ar fi avut loc în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Argumentele acestora au fost combătute de Theodor Capidan care a dovedit că așa-zisele « aromînisme »

[1] Vezi D. Macrea, Probleme de fonetică, 1953, p. 52—89.
[2] Vezi Nicolae Densusianu, în « Columna lui Traian », VII/1877, p. 266.
[3] Vezi Ovid Densusianu, Histoire de la langue roumaine. Tome I (1901), p. 328.

din dialectul dacoromîn sînt, fie forme păstrate din romîna primitivă comună, fie paralelisme apărute din aceleași tendințe inovatoare în dialecte ale accleiași limbi[1]. De asemenea, n-a putut fi dovedită nici originea meglenoromînă a locuitorilor din cartierul Șchei al Orașului Stalin susținută de Constantin Lacea [2].

*

În ceea ce privește epoca în care aromînii, meglenoromînii și istroromînii s-au despărțit de dacoromîni, ea este datată diferit de aproape fiecare dintre lingviștii noștri. După Al. Philippide, această despărțire s-ar fi produs în secolele al VI-lea și al VII-lea. După Ovid Densusianu, ea ar fi avut loc între secolele al IX-lea și al XIII-lea, iar după Theodor Capidan, în secolele al X-lea și al XI-lea.

Bazîndu-se pe deosebirile mai mari ale dialectului aromîn decît ale celorlalte dialecte sud-dunărene față de dialectul dacoromîn, toți lingviștii romîni sînt de acord că aromînii sînt cei dintîi care s-au rupt de grupul romîn primitiv.

De asemenea ei sînt de acord că despărțirea meglenoromînilor este mai tîrzie decît a aromînilor, deoarece în acest dialect se găsesc unele inovații lingvistice comune cu cele din dialectele dacoromîn și istroromîn, care lipsesc din dialectul aromîn. Ovid Densusianu îi consideră o colonie dacoromînă emigrată pe teritoriu aromîn, din părțile de sud-vest ale Transilvaniei, în secolele al X-lea și al XI-lea. Theodor Capidan, Sextil Pușcariu și Al. Rosetti îi consideră porniți tot prin secolele al X-lea — al XI-lea, dar nu din nordul Dunării, ci dintre Dunăre și Balcani, susținînd că, înainte de a se stabili în provincia Meglen, din nordul Salonicului, pe rîul Vardar, unde se găsesc astăzi, ei s-ar fi oprit un timp în munții Rodope, de unde și-ar fi însușit rostirea bulgară a lui *ǫ* pentru *î*.

În sprijinul tezei că meglenoromînii sînt de origine sud-dunăreană, Theodor Capidan se întemeiază pe asemănările mari dintre dialectul aromîn și meglenoromîn și îndeosebi pe lipsa nazalizării și a rotacismului în aceste două dialecte și pe rostirea *țe*, *ți* și *dze* (*ze*), *dzi* (*zi*) pentru rostirea dacoromînă *ce*, *ci* și *ge*, *gi*, care datează, după el, din epoca în care aromînii și meglenoromînii aparțineau încă grupului romîn primitiv comun. Al. Philippide consideră dialectul meglenoromîn ca un subdialect aromîn.

Părerile lingviștilor diferă atît în ceea ce privește epoca cît și locul de origine al istroromînilor.

Pentru O. Densusianu, Iosif Popovici, Al. Rosetti și N. Drăganu, istroromînii sînt dacoromîni din Munții Apuseni, sud-vestul Transilvaniei și Banat, care au plecat spre coasta dalmată prin secolele al X-lea — al XI-lea din aceeași presupusă cauză ca meglenoromînii: pătrunderea ungurilor în Transilvania. Argumentele lor de bază în această privință sînt prezența rotacismului în dialectul istroromîn și în Munții Apuseni și păstrarea labialelor nepalatalizate

[1] Vezi Theodor Capidan, Limbă și cultură, București, 1942, p. 312, 330.
[2] Vezi Constantin Lacea, « Dacoromania », IV, partea I, p. 353—370.

DRUMURILE DE TRANSHUMANȚĂ ALE PĂSTORILOR ROMÎNI

DUPĂ ACAD. PROF. EMIL PETROVICI

înainte de un iod în dialectul istroromîn și în Banat. Ovid Densusianu a arătat că rotacismul era un fenomen încheiat cînd istroromînii au plecat spre locurile lor actuale, deoarece el nu cuprinde, ca și în dialectul dacoromîn, decît elementele moștenite din latină.

După Sextil Pușcariu, istroromînii sînt romîni sud-dunăreni porniți înspre Istria din nordul Iugoslaviei de astăzi abia prin secolele al XIV-lea—al XV-lea din cauza invaziei turcești. Ei ar fi, după el, cel din urmă grup de romîni sud-dunăreni despărțit de dacoromîni. Asemănările mai mari dintre dialectele dacoromîn și istroromîn decît cu celelalte două dialecte sud-dunărene s-ar explica astfel prin legăturile mai îndelungate ale istroromînilor cu dacoromînii. În ceea ce privește rotacismul și păstrarea nealterată a labialelor înainte de iod, acestea nu provin, după Pușcariu, din Munții Apuseni și din Banat, ci ele au constituit particularități comune graiului romînilor din nordul Iugoslaviei cu graiurile dacoromîne de vest și de nord.

Fără a putea să ne pronunțăm cu certitudine, numai pe baza dovezilor lingvistice, în problema locului de origine a meglenoromînilor și a istroromînilor, socotim o contradicție în teza lui Densusianu faptul că, pe de o parte, el susține proveniența majorității dacoromînilor din sudul Dunării, unde elementul romînesc ar fi fost, la început, după el, mult mai numeros decît în nord, iar pe de altă parte, pe meglenoromîni și pe istroromîni îi consideră totuși de origine din nordul Dunării.

Acad. E. Petrovici a întocmit recent, pentru perioada dintre secolele al XVIII-lea și al XX-lea, o hartă a drumurilor pentru văratic și iernatic ale păstorilor romîni din sudul și din nordul Dunării, pe care o reproducem alăturat. Aceste drumuri, pe care acad. E. Petrovici le-a stabilit, pentru perioada amintită, pe bază de dovezi istorice, au fost, desigur, și cele urmate, în evul mediu, de romînii din sudul Dunării înspre locurile lor actuale, precum și cele ale răspîndirii mari, pînă în Galiția, Silezia și Moravia, a dacoromînilor, în aceeași epocă. Începînd de prin secolele al X-lea și al XI-lea, mai ales ca o urmare a organizării statelor slave de sud, pendulările pentru văratic și iernatic ale strămoșilor aromînilor, mai tîrziu și ale strămoșilor meglenoromînilor, încep să graviteze înspre sudul Peninsulei Balcanice, iar ale strămoșilor istroromînilor înspre coasta dalmată, ceea ce a dus, cu timpul, la ruperea contactului lor cu dacoromînii, la împuținarea lor treptată și, firește, la diferențierile dialectale existente. Precum arată însă harta întocmită de acad. E. Petrovici, păstori aromîni ajung pentru iernatic și în zilele noastre la Dunăre.

*

Problema dialectelor limbii romîne a fost privită în trecut numai din punctul de vedere al procesului lor istoric de formare și al structurii lor.

Ea trebuie privită însă și din punctul de vedere al raporturilor actuale ale dialectelor limbii noastre și al perspectivelor lor viitoare de dezvoltare.

După învățătura marxistă despre limbă, dialectele teritoriale, spre deosebire de jargoane, servesc masele populare de pe o anumită regiune și au față de limba comună a poporului unele elemente proprii în structura gramaticală și în fondul principal de cuvinte.

Lingvistul sovietic R. I. Avanesov[1] a arătat cum rezolvă lingvistica marxistă contradicția aparentă între faptul că limba este unică pentru societate și comună pentru membrii ei și existența dialectelor teritoriale. El a arătat că limba a fost totdeauna unică pentru societate, dar societatea, începînd din epoca orînduirii primitive pînă în zilele noastre, a suferit mari modificări calitative care au avut ca urmare unificarea sau fărîmițarea limbii.

Limbile naționale și dialectele sînt categorii istorice. Dezvoltîndu-se după legile lor interne, ele au servit în cursul timpului societăți diferite atît ca întindere teritorială, cît și ca structură social-economică. Repartiția teritorială a limbilor și a dialectelor a fost totdeauna determinată de condiții istorice concrete. În unele epoci, spre exemplu în feudalism, are loc o fărîmițare a limbii în numeroase graiuri și dialecte, pe cînd în alte epoci, spre exemplu în capitalism, dar mai ales în socialism, are loc procesul invers al concentrării dialectelor în limbi naționale unitare.

Izolate teritorial unele de altele de aproape o mie de ani și lipsite de perspectiva de a se mai uni vreodată, dialectele dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn mai pot fi privite astăzi ca dialecte ale aceleiași limbi sau trebuie considerate ca limbi independente?

Această întrebare legitimă a fost ridicată recent de acad. Al. Graur în lucrarea sa « Studii de lingvistică generală » (1955). Acad. Al. Graur pleacă, în analiza acestei probleme, de la principiul lingvisticii marxiste, după care raporturile dintre limba națională și dialecte nu trebuie privite numai din punctul de vedere static al înrudirii lor structurale, ci și din punctul de vedere al condițiilor istorice concrete și al perspectivelor lor de dezvoltare. După acad. Al. Graur, pot fi considerate dialecte ale unei limbi numai acele idiome care au perspectiva de a se contopi în limba națională. El citează ca exemplu situația din China de astăzi în care « diferențele dialectale se macină în cadrul limbii naționale unice, prin urmare idiomurile chineze sînt orientate spre contopirea lor într-o singură limbă, sînt deci dialecte, nu limbi diferite »[2]. Dacă nu există condițiile de vărsare a dialectelor în limba națională unică, ci ele duc o viață istorică independentă, acestea devin limbi deosebite. « Olandeza, adaugă acad. Al. Graur, evoluează diferit de germană, deci ea a încetat (și încă de mult) de a fi un dialect al limbii germane; provensala evoluează de multă vreme diferit de franceză și nu poate fi vorba de o contopire a acestor două limbi diferite, deși înrudite. Slovaca se diferențiază de cehă și, în cadrul statului de democrație populară

[1] R. I. Avanesov, Învățătura lui I. V. Stalin despre limbă și dialect, în « Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », București, 1953, p. 300—303.

[2] Al. Graur, Studii de lingvistică generală, București, 1955, p. 126.

cehoslovac, limba slovacă a obținut posibilitatea unei depline dezvoltări libere. La fel judecă astăzi lingviștii bulgari pentru a rezolva problema limbii slave macedonene: graiurile locale macedonene aparțineau limbii bulgare; deoarece însă ele nu au intrat în alcătuirea statului bulgar, au mers pe un drum deosebit și au alcătuit limba macedoneană, diferită de celelalte limbi slave»[1].

Aplicînd acest criteriu limbii romîne, acad. Al. Graur ajunge la concluzia că aromîna, meglenoromîna, istroromîna, dacoromîna și moldoveneasca, dezvoltate istoricește în mod independent și fără perspectiva de a se mai contopi vreodată, trebuie privite ca limbi deosebite, iar nu ca dialecte. «Trebuie să considerăm, încheie acad. Al. Graur, că latina orientală s-a scindat în cinci limbi diferite (nemaisocotind dalmata, dispărută la sfîrșitul secolului trecut): istroromîna și meglenoromîna, ambele pe cale de dispariție astăzi, aromîna care duce o existență precară, și dacoromîna, din care s-a desprins apoi limba moldovenească. Aceste două limbi din urmă sînt singurele, în condițiile de astăzi, care se dezvoltă liber și înfloresc nestînjenite»[2].

Stabilirea deosebirii dintre limbă și dialect nu trebuie însă făcută, după părerea noastră, ținînd seama mai mult de factorul istoric și politic decît de ce genetic și structural, care pentru lingvistica marxistă este esențial în definirea specificului unei limbi sau al unui dialect. Pentru a arăta cît de greu este să declari dialectele sud-dunărene ale limbii romîne ca limbi independente, reproducem aici cîte un mic fragment din fiecare din aceste dialecte pentru a vedea ce răspund ele la întrebarea pusă mai sus.

Text aromîn (din «Basme aromîne» culese de Pericle Papahagi, București, 1905, p. 2—3):

«*Lu-ntribă feata:*

— *Țe plîndzi? Nu vedzi io feată h'iu ș-nu plîngu ș-tine gione aleptu ș-verși lăcrin'i!*

— *Scumpă, cum s-nu plîngu? Nu vedzi tu țe lăiață h'iu?*

— *Lasi, nu-i țiva, că ti-nveți, cum mi-nviței ș-io.*

Tăcu-ș ficiorlu».

Transpus în dialectul dacoromîn, acest text este următorul:

«Îl întrebă fata:

— Ce plîngi? Nu vezi, eu sînt fată și nu plîng și tu ești june ales (Făt-Frumos) și verși lacrimi!

— Scumpă, cum să nu plîng? Nu vezi în ce nenorocire sînt?

— Lasă, nu-i ceva (= nu-i nimic), că te înveți, cum mă-nvățai și eu.

Tăcu feciorul».

Text meglenoromîn (din «Meglenoromînii» de Theodor Capidan, vol, II, 1928, p. 23):

---

[1] Al. Graur, Studii de lingvistică generală, București, 1955, p. 127.
[2] Ibidem.

«Ună mul'ari vę un ficior şi mult al' ra milă di iel. Cǫn la culca să dǫrmă al' cînta şi la sculare ar an cǫntiţ la scula.

Bini ma moartę nu ubideşte c-ăi bun ili ăi nibun; viniună seră al'lǫ suflitu la ficior şi fuzi.

Şi mul'arę si duse dupu moarti ca să-l' ia suflitu la ficior dila moarti ».

Transpus în dialectul dacoromîn, textul e următorul:

« O femeie (muiere) avea un fecior şi mult îi era milă de el (=îi era foarte drag). Cînd îl culca să doarmă îi cînta şi la sculare iar în cîntece îl scula.

Bine, dar moartea nu ţine seama că-i bun sau îi rău; veni într-o seară, îi luă sufletul feciorului şi fugi.

Şi femeia (muierea) se duse după moarte ca să ia sufletul feciorului de la moarte ».

Text istroromîn (din « Studii istroromîne » de Sextil Puşcariu în colaborare cu M. Bartoli, A. Byhan şi A. Belulovici, vol. I, 1906, p. 27):

« O votę un feţor mes-a ţere sluzbę si imbatit-s-a pre un gospodin.

Ţela gospodin ăl-ntrębę iuve męrę?

Ie ziţe ke męre ţęre sluzbę, ma ţela gospodin fost-a dracu si ie-l' ziţe ke se męre cu ie.

Feţorul' ziţe ke męre si mes-a priste mâre si verit-a la un codru.

An vrh de ţela codru fost-a lui câsę.»

Transpus în dialectul dacoromîn, textul este următorul:

« Odată un fecior a mers să caute slujbă şi a întîlnit pe un gospodar.

Acel gospodar îl întrebă unde merge?

El zice că merge să caute slujbă, dar acel gospodar a fost dracul şi el îi zice ca să meargă cu el.

Feciorul îi zice că merge şi a mers peste mare şi au ajuns (=au venit) la un codru.

În vîrful acelui codru a fost (= se afla) casa lui (a gospodarului) ».

Din simpla comparare a acestor trei texte cu versiunile lor dacoromîne rezultă că deosebirile dintre cele patru dialecte ale limbii noastre sînt mai cu seamă de ordin fonetic şi nu de structură gramaticală şi nici de fond principal de cuvinte.

Deşi au dus o existenţă izolată de aproape o mie de ani, cele patru dialecte ale limbii romîne au păstrat totuşi o remarcabilă unitate în structura gramaticală şi în fondul principal de cuvinte, fapt care constituie una din calităţile caracteristice ale limbii noastre.

Păstrarea unităţii limbii romîne se explică prin cauze de natură istorică. Ieşită din latina populară carpato-dunăreană, ea avea un caracter unitar atunci cînd s-au despărţit cele patru actuale grupe de romîni. Aceste grupe au continuat să aibă o civilizaţie unitară de tip rural păstoresc, fără diferenţieri sociale şi culturale pronunţate.

Aromînii, meglenoromînii şi istroromînii n-au avut niciodată formaţii politice şi centre economice şi culturale care să poată transforma dialectele lor

în limbi. În afară de perioada scurtă a imperiului romîno-bulgar, nici una din grupele de romîni sud-dunăreni nu a mai luat parte activă la viața politică a popoarelor din Peninsula Balcanică. Rămînînd la stadiul de civilizație de păstori transhumanți și de mici agricultori, în care se aflau toți romînii în perioada romînă primitivă comună, aromînii, meglenoromînii și istroromînii păstrează pînă astăzi, în dialectele lor, același caracter arhaic pe care-l are viața și ocupația lor. De aceea, aceste dialecte au o mare importanță pentru istoria limbii noastre, deoarece, cu ajutorul lor, putem să reconstituim stadiile vechi ale limbii noastre dintre secolele al VII-lea și al XVI-lea, cînd apar primele noastre monumente scrise, și putem explica numeroase forme din limba romînă de astăzi.

Ele sînt păstrătoarele unor fonetisme, ale unor forme gramaticale și ale unor cuvinte latine populare care au dispărut demult din dialectul dacoromîn, cel mai inovator dintre toate dialectele limbii noastre. Dialectele din sudul Dunării au păstrat, ca în romîna primitivă comună (vezi mai sus pag. 8-9), pe *l'* și și pe *n'*, grupele *cl'* și *gl'* netrecute în *k'* și *g'*. Au păstrat pe *e* după labială netransformat, înainte de poziție tare în *ă*, au păstrat diftongul *ea* înainte de un *e* din silaba următoare. Perfectul simplu din dialectul aromîn este mai apropiat de cel latin decît în dacoromînă (arom. *duș* din lat. *duxi*, arom. *dziș* din lat. *dixi*. Formele dacoromîne *dusei*, *zisei* sînt inovații). În aromînă se păstrează pînă astăzi *aratru* din lat. *aratrum*, pe care dacoromînii l-au înlocuit cu termenul slav de *plug*. Aromînii au păstrat pe latinul *consobrinus* în forma *cusurin (consobrina > cusurină)* « văr, (verișoară) », pe latinul *furnus*, în forma *furnu* « cuptor », pe *demando, - are* în forma *dimăndare* « cerere », pe latinul *ficus* și *fica*, în formele *h'ic*, *h'ică* « smochin, smochină », pe latinul *mensis* în forma *mes* « lună », pe latinul *animalia* în forma *nămal'ie* « vite », pe latinul *viginti* în forma *g'ing'iț* (*yinyiț*) « douăzeci » ș. a.

Deosebiri între cele patru dialecte ale limbii romîne există, firește, și în domeniul lexicului. Vorbite în condiții istorice diferite, ele au împrumutat cuvinte din limbile popoarelor cu care vorbitorii lor au avut mai strînse relații: aromînii au împrumutat cuvinte din neogreacă, turcă și albaneză, meglenoromînii din bulgară, și turcă, istroromînii din croată și italiană, dacoromînii din limbile slave înconjurătoare, din maghiară, turcă, neogreacă, în secolul al XIX-lea, foarte numeroase cuvinte din franceză, iar în zilele noastre, din rusă.

Aceste împrumuturi se găsesc însă mai ales în partea mobilă a vocabularului celor patru dialecte, parte care, precum a arătat lingvistica marxistă, nu hotărăște soarta unei limbi sau a unui dialect.

Dialectele aromîn, meglenoromîn și istroromîn au rămas pînă astăzi la treapta unor graiuri de conversație în mediul păstoresc și rural, pe cînd dialectul dacoromîn a reușit, mai ales în ultimii 150 de ani, să se ridice la treapta unei limbi literare capabile să exprime cele mai noi noțiuni și idei ale civilizației. Celelalte dialecte nu au o literatură proprie și nici nu și-au însușit valorile literare și

lingvistice ale dialectului dacoromîn, cu care n-au putut avea un contact activ. Caracterul lor arhaic contrastează cu împrospătarea continuă a dialectului dacoromîn, — aceasta fiind ceea ce îngreuiază, în primul rînd, înțelegerea dintre un dacoromîn și vorbitorii celorlalte dialecte ale limbii noastre. Greutatea în această privință nu este însă mai mare decît cea dintre un hamburghez și un bavarez, un francez din Auvergne și unul din Picardie, un italian din regiunea Neapole și unul din regiunea Veneția, cînd își vorbesc dialectele lor locale, care sînt totuși dialecte și nu limbi aparte.

În secolul al XII-lea, s-au așezat, în Transilvania, sașii. Perioada așezării acestora coincide aproximativ cu cea a despărțirii celor patru grupe de romîni. Deși despărțiți de 800 de ani de trunchiul german comun și deși nu mai există nici o perspectivă ca dialectul lor să se verse în limba germană, nu avem a face cu o limbă deosebită ci cu un dialect al limbii germane.

Nici prin condițiile istorice și politice dialectele sud-dunărene ale limbii noastre nu pot fi considerate ca limbi deosebite. Vorbite de păstori care au trăit și continuă să trăiască o viață istorică periferică, fără o viață politică și culturală proprie și fără o participare activă la viața statelor în care trăiesc, aromînii, meglenoromînii și istroromînii sînt fragmente ale trecutului poporului nostru, iar dialectele lor constituie părți integrante din istoria limbii romîne, deși ele sînt vorbite de secole în afara granițelor țării noastre și nu mai au nici o perspectivă de a se contopi vreodată în limba națională.

Trăind în număr mic, în țări cu populații de alte limbi care și-au alcătuit state și culturi naționale, aromînii, meglenoromînii și istroromînii au suferit soarta grupelor minoritare din vechile orînduiri sociale feudale și burgheze. Ei și-au păstrat însă, mai ales aromînii, conștiința înrudirii cu dacoromînii și a deosebirii lor de popoarele balcanice în mijlocul cărora trăiesc și care toate îi numesc vlahi, ca pe noi. Persecutați în trecut de turci și de regimurile șovine sub care au trăit și împiedicați să dezvolte o cultură proprie, romînii sud-dunăreni s-au împuținat mereu, încît ei sînt astăzi grupe disparente în mijlocul popoarelor cu care trăiesc. În secolul al XVIII-lea, aromînii erau încă în număr de 500.000, azi ei mai numără abia 150.000. Numărul meglenoromînilor nu depășește 10.000, iar al istroromînilor 2—3000. Statul romîn, încă de pe la mijlocul secolului trecut, a înființat școli pentru ridicarea culturală a grupelor de romîni din Peninsula Balcanică, iar un număr mic de aromîni și meglenoromîni au fost colonizați, după primul război mondial, în Dobrogea. Astăzi aceste școli nu mai funcționează. Dialectele meglenoromîn și istroromîn, prin numărul mic și mereu descrescînd al vorbitorilor lor, sînt amenințate să dispară cu totul în cîteva decenii, iar dialectul aromîn nu va mai avea nici el o existență prea îndelungată. În acest fel, situația dialectelor sud-dunărene ale limbii noastre se rezolvă oarecum de la sine, dovedind importanța factorului istoric și politic în apariția, dezvoltarea și stingerea dialectelor și limbilor.

★

O situație deosebită are graiul moldovenesc devenit limbă literară și de stat în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească și prin aceasta identificîndu-se cu limba romînă literară, la a cărei formare scriitorii religioși moldoveni, Varlaam și Dosoftei, cronicarii moldoveni, Grigore Ureche, Miron Costin, Ioan Neculce și marii scriitori moldoveni din secolele al XIX lea și al XX lea, Costache Negruzzi, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Mihail Eminescu, Mihail Sadoveanu au adus o contribuție hotărîtoare.

Genetic și structural, graiul moldovenesc aparține dialectului dacoromîn, dar privit din punctul de vedere al condițiilor istorice concrete, el este limba națională a uneia dintre republicile socialiste sovietice.

Nu este un caz izolat cînd aceeași limbă poate sta la baza culturii unor state deosebite. Limba germană este limba națională a Republicii Democrate Germane, a Republicii Federale Germane, a Austriei și una din limbile naționale ale Elveției. Franceza este limba națională a Franței și una din limbile naționale ale Belgiei, Elveției și Canadei. Spaniola este limba națională a Spaniei, a Mexicului și — cu excepția Braziliei, unde acest rol îl are portugheza — a tuturor statelor Americii de sud. Engleza este limba națională a Angliei, a Canadei, a Statelor Unite, a Australiei și, parțial, a Irlandei [1].

Statul sovietic a creat toate condițiile pentru ca graiul vorbit în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească să devină o limbă națională și literară cu posibilități depline de dezvoltare, potrivit politicii naționale leniniste consecvent aplicate. Recunoscînd graiul vorbit în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească ca o limbă națională, statul sovietic i-a acordat libertatea de dezvoltare, de care se bucură limba rusă, ucraineana, bielorusa, cazaha, uzbeca, armeana, estona, letona etc. Dacă sub țarism graiul moldovenesc a fost persecutat, astăzi apar în Republica Socialistă Sovietică Moldovenească mii de cărți și numeroase publicații în limba națională a acestei republici.

Pentru a aprecia starea de astăzi a limbii din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, reproducem mai jos două texte moldovenești, primul dintr-o carte pentru copii, întitulată « Cheițele de aur » și apărută în Editura pedagogică a R.S.S. Moldovenești « Școala sovietică » în 1954, iar al doilea din articolul de fond al ziarului « Moldova socialistă » din 13 noiembrie 1955.

Titlul povestirii din cartea pentru copii este: « În cer nourașii s-au sfădit ».

« Bunica a scos ramele de iarnă, le-a răzămat de părete și a spus:

— Bagă de samă, Taniușa, nu cumva să spargi vreun ochi de la fereastră.

Tania nu s-a apropiet de rame, da s-a pus să privească ceea ce a stat toată iarna între rame pe privaz.

— Ce-i asta, bunicuță?

— Da ce, nu vezi? Fulgurași.

— Dar pentru ce îs puși aici fulgurașii iștia?

---

[1] Vezi și E. Petrovici, Unele probleme de dialectologie și geografie lingvistică, în « Limba romînă », III, nr. 1, 1954, pag. 13—14.

— *Ca să nu tragă vîntul.*

Tania a smuls de pe privaz cîțiva fulguraşi pufoşi de in, şi de sub ei, deodată, ca un fum, s-a rădicat un colb cenuşiu » (pag. 3).

Din ziarul « Moldova Socialistă » reproducem începutul articolului de fond întitulat « De îmbunătățit răspîndirea gazetelor şi jurnalelor »:

« *Este mare rolul presei sovietice în lupta pentru zîdirea obştei comuniste. În țara noastră presa este cei mai puternică armă ideinică a partidului comunist. Gazetele şi jurnalele sovietice duc o activitate largă de propagandă a ideilor nemuritoare ale marxism-leninismului, de educare comunistă a maselor norodnice. Oamenii sovietici s-au convins de mult că gazeta este nu numai un propagandist şi un agitator colectiv, dar şi un organizator colectiv* ».

Din textele de mai sus rezultă că limba din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească îşi păstrează pe deplin caracterul național şi popular.

Dar nu numai statul sovietic acordă cultivării limbii Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești o mare atenție, ci şi lingviştii sovietici. Între cele două războaie mondiale N. V. Serghievski şi-a cîştigat mari merite ştiințifice prin studiile sale asupra graiurilor locale din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească.

Cercetările începute de N. V. Serghievski sînt adîncite şi lărgite de către lingviştii moldoveni şi ruşi de astăzi. Studiul ştiințific al limbii din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească a făcut obiectul sesiunii ştiințifice comune a Academiei de Ştiințe a Uniunii Sovietice şi a Institutului de lingvistică din Chişinău al Academiei Uniunii Sovietice între 3 şi 7 decembrie 1951. Numeroasele şi bogatele referate susținute în această sesiune au scos în evidență problemele de bază ale structurii şi dezvoltării ei de pînă acum, precum şi perspectivele de viitor ale dezvoltării ei. Ele au fost publicate în volumul întitulat « Problemele lingvisticii moldovenești », apărut în 1953 [1].

« În ciuda istoriei îndelungate şi complexe, scrie în referatul său, S. B. Bernştein, în ciuda diferitelor încrucişări, limba moldovenească contemporană şi-a păstrat structura gramaticală romanică şi fondul principal de cuvinte romanic. Această situație se explică prin faptul că limba se dezvoltă după legile ei interne de dezvoltare, care constituie condiția menținerii originalității ei. Numai jargoanele nu au legi interne de dezvoltare şi de aceea mor repede »[2]. Elementul slav în limba moldovenească, arată Bernştein, îl găsim numai în sfera penetrabilă a elementelor limbii, în primul rînd în vocabular, în înțelesul unor cuvinte şi în unele procedee de formare a cuvintelor. În sfera nepenetrabilă a limbii, adică în structura gramaticală, limba moldovenească nu are, după Bernştein, elemente

[1] Voprosî moldavskogo iazîkoznaniia. Dokladî naucinîh sotrubnikov Instituta iazîkoznaniia AN SSSR i Instituta istorii, iazîka i literaturî Moldavskogo filiala AN SSSR na sovestnoi sesii, poseiascennoi voprosam moldavskogo iazîkoznaniia, Akademiia Nauk SSSR. Otdelenie literaturî i iazîka. Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1953.

[2] S. B. Bernştein », Slavianskie elementî v moldavskom iazîke, în « Voprosî moldavskogo iazîkoznaniia », Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1953, p. 156.

slave. Această afirmație nu este contrazisă, arată el, de forma de vocativ în *-o* a cărei origine slavă este neîndoielnică, fiindcă forma de vocativ nu este de fapt o formă cazuală. S. B. Bernștein contestă influența slavă și în ceea ce privește dezvoltarea largă a diatezei reflexive în limba romînă. Oare și formele spaniole *se miro* (se uită), *se seca* (se usucă), se întreabă Bernștein, au apărut tot sub influența slavă?[1]

Transformarea graiului moldovenesc dintr-un instrument de comunicare de toate zilele într-o armă a literaturii, a științei și a altor domenii de activitate culturală nu este, arată acad. V. F. Șișmarev, în referatul său, un lucru ușor. La baza limbii literare moldovenești pot sta, după acad. V. F. Sișmarev: «tradiția vechilor scriitori moldoveni, limba vie a poporului și utilizarea rațională și critică a elementelor pozitive din structura limbii literare romîne». Rezervele pe care lingviștii sovietici le-au avut în trecut față de limba romînă literară au constat în credința lor că ea s-ar fi îndepărtat de limba vorbită de popor sub influența puternică exercitată asupra ei de limbile străine, mai ales de cea franceză, în secolul trecut, și că ea n-ar mai fi deplin înțeleasă de acesta. «În urma transformării Romîniei într-o țară de democrație populară și a făuririi reformelor care pregătesc instaurarea socialismului, scrie acad. V. F. Șișmarev, în urma dezvoltării și întăririi învățăturii lui Marx, Engels, Lenin și Stalin și în urma apariției literaturii corespunzătoare, ar trebui să revizuim și atitudinea noastră față de limba ei. Vechea atitudine era justificată de faptul că în ea domina ideologia burghezo-moșierească. Astăzi nu mai avem nici un motiv să nu folosim părțile pozitive pe care le găsim, spre exemplu, în literatura și limba ei, în sectoarele care nu sînt împestrițate cu elemente străine, direcție în care romînii au păcătuit mult în ultimul secol, dar limba nu a înregistrat numai greșeli în această perioadă. Atitudinea față de limbă trebuie să fie critică. O asemenea folosire a limbii romîne, avînd în vedere apropierea ei de cea moldovenească s-ar părea că nu trebuie să întîmpine opoziție»[2].

În epoca socialistă relațiile dintre diferitele limbi, mai ales dintre cele înrudite, se stabilesc, arată V. F. Șișmarev, altfel decît în epoca națiunilor burgheze. Națiunile socialiste dezvoltă posibilitățile creatoare ale limbilor naționale, împrumutînd unele de la altele cele mai bune elemente, deoarece orice limbă pentru a satisface nevoile de exprimare a unui nou conținut are nevoie de împrumuturi. Făcînd apel la limba rusă, limba moldovenească «nu trebuie să uite, adaugă V. F. Șișmarev, că este o limbă romanică și că are deci propriile ei legi de dezvoltare internă»[3].

Folosirea datelor limbii și lingvisticii romîne este cerută și cu prilejul elaborării Atlasului dialectologic moldovenesc ale cărui lucrări au început în 1947.

---

[1] S. B. Bernștein, Slavianskie elementî moldavskom iazîke în «Voprosî moldovskogo iazîkozmaniia», Izdatelstvo Akademii Nauk SSSR, Moskva, 1954, p. 158.

[2] V. F. Sismarev, Romanskie iazîki ingo-vostocinoi Evropî i naționalnîi iazîk Moldavskoi SSR, în «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 1, p. 106.

[3] Vezi V. F. Șișmarev, ibidem.

R. S. Piotrovski, făcînd bilanțul muncii dialectologilor moldoveni, le reproșează acestora, printre alte lipsuri, neglijarea muncii dialectologilor romîni și combate pe cei care neagă strînsa legătură genetică a limbii din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească cu dialectul dacoromîn și cu dialectele limbii romîne din sudul Dunării. R. S. Piotrovski arată că « e nevoie de coordonarea chestionarului moldovenesc cu materialele Atlasului lingvistic romîn și al descrierilor monografice ale graiurilor Transilvaniei și Maramureșului, legate istoricește și etnic de Moldova »[1].

[1] Vezi « Voprosî iazîkoznaniia », nr. 2, 1953, p. 150.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

DESPRE ETIMOLOGIE POPULARĂ ŞI CONTAMINAŢIE

DE

LUIZA şi MIRCEA SECHE

Etimologia populară şi contaminaţia sînt două fenomene lingvisice asupra cărora încă nu s-a ajuns la un punct de vedere comun. Nu s-a căutat pînă în prezent un criteriu care să diferenţieze clar cele două fenomene amintite. Pentru a se ajunge la acest criteriu este însă nevoie de analizarea mai adîncă a notelor comune şi a notelor specifice fiecăreia dintre ele. Această analiză constituie scopul principal al articolului de faţă.

Prima întrebare care trebuie pusă este: contaminaţia şi etimologia populară sînt sau nu fenomene lingvistice înrudite? La această întrebare s-a răspuns, pe bună dreptate, da. Cît de departe merge însă această înrudire? În orice caz, afirmă majoritatea lingviştilor, nu pînă la identitate [1]. Puţini lingvişti neagă, principial, existenţa independentă a celor două fenomene. Dintre aceştia, Albert Dauzat *identifică etimologia populară şi contaminaţia* sub un nume unic acela de etimologie populară [2]. Savantul francez socoteşte şi acest termen defectuos, propunînd în locul lui pe acela de « atracţie omonimică » [3]. apoi pe acela — mai just, cel puţin pentru etimolo ia populară propriu zisă — de « atracţie paronimică »[4].

Teoretic — identiticarea făcută de Dauzat n-a fost acceptată de lingvişti. Nici terminologia lui nu a prins. Termenul de « etimologie populară », propus acum un secol de Förstemann [5], a rămas cu puţine rezerve. Cea mai serioasă rezervă aparţine lingvistului sovietic L. A. Bulahovski, care numeşte fenomenul « pseudo-etimologie » sau aşa-zisa « etimologie populară »[6]. Îndoiala lingvistului sovietic este, după cum vom vedea, perfect întemeiată.

[1] Iordan I. Introducere în studiul limbilor romanice. Iaşi, 1932, p. 201.
[2] La vie du langage. Paris, 1929 p. 130.
[3] La géographie linguistique. Paris 1922 p. 72 şi urm.
[4] Les patois. Paris 1927 p. 109.
[5] Iordan I. Etymologies populaires în « Bulletin linguistique » X p. 36.
[6] Bulahovski L. A. Vvedenie v iazîkoznanie. II. Moskva. Ucipedghiz. 1953, p. 168.

Pe de altă parte, se constată o situație paradoxală: lingviști care admit teoretic, că etimologia populară și contaminația sînt două fenomene înrudite, dar deosebite, acordă, în practică, etimologiei populare, o sferă prea largă în care înglobează și o parte din sfera contaminației, uneori întreaga sferă a acestei noțiuni.

Pentru a delimita cele două fenomene este necesar să ajungem la definirea lor. Pentru noi *etimologia populară este transformarea fonetică a unui cuvînt, de obicei mai nou în limbă, sub influența altui cuvînt, de obicei mai vechi, înrudit sau nu semantic cu acesta, dar întotdeauna asemănător cu el prin formă, transformare care merge pînă la identificarea totală a formei cuvîntului influențat cu aceea a cuvîntului care a influențat — și care se produce involuntar, foarte rar cu voință.*

Două note caracteristice aparțin în această definiție exclusiv etimologiei populare:

a) cuvîntul influențat trebuie să fie *asemănător din punct de vedere fonetic* cu acela care influențează;

b) cuvîntul influențat *se confundă din punct de vedere fonetic* cu acela care influențează.

Celelalte note ale definiției etimologiei populare sînt, în linii mari, comune cu ale contaminației care are, la rîndul ei, note caracteristice exclusive.

Definiții ale etimologiei populare s-au mai dat, dar cele mai multe nu sînt satisfăcătoare din diferite cauze. Unul din principalele defecte ale acestor definiții constă în generalitatea lor, în lipsa atestării notelor specifice concrete. Este, între altele, cazul definițiilor lui Wartburg și Marouzeau. « Etimologia populară — afirmă W. von Wartburg — este, în esență, gruparea cuvintelor pe familii, variabile după timpuri și locuri, în conștiința vorbitorului »[1]. Pentru Marouzeau — etimologia populară este « procedeul prin care un cuvînt se găsește legat în conștiința subiectului vorbitor de alte cuvinte care par apte să-i furnizeze o explicație »[2].

Alți lingviști, în loc să ajungă la definiția etimologiei populare, se rezumă la arătarea cauzelor fenomenului și a procesului provocat de aceste cauze. « Trebuința pe care o simte omul de a uni într-o singură serie cuvintele înrudite — scrie Sextil Pușcariu — ... face adesea să se creeze false legături de înrudire și produce fenomenul numit în linguistică *etimologie populară* »[3]. Pe această linie merge și J. Vendryes: « Spiritul tinde să stabilească legături între forma exterioară a cuvintelor, uneori împotriva sensului... O vagă asemănare cu un cuvînt de folosire mai frecventă sau mai bine cunoscut aduce uneori după sine o apropiere — din care se nasc deformații străine, anormale »[4].

---

[1] Zur Frage der Volksetymologie, în Homenaje ofrecido a Ramón Menéndez Pidal. Madrid, 1925, p. 17.

[2] Lexique de la terminologie linguistique, Paris, 1933.

[3] Limba romînă, I. București, 1940, p. 17; cf. și B. Cazacu, în « Cum vorbim », 1950, nr. 11—12, p. 13.

[4] Le langage. Paris, 1921, p. 212.

În altă serie de definiții lipsește una dintre caracteristicile esențiale ale etimologiei populare, amintită mai sus: cuvîntul influențat se confundă din punct de vedere fonetic cu acela care influențează. Etimologia populară este, după una din aceste definiții, o « modificare a formei unui cuvînt (de obicei recent intrat în limbă) sub influența unui cuvînt mai cunoscut cu care prezintă asemănări de formă și, deseori, legături de sens »[1]. Singura din care nu lipsește și indicarea acestei caracteristici — este definiția dată de acad. I. Iordan: « Modificări fonetice produse sub influența unui cuvînt, de obicei vechi (sau mai vechi, mai răspîndit și, deci, mai cunoscut) cu care seamănă foarte bine, ca sunete, neologismul și cu care acesta ajunge să se confunde (scrofulos, murături etc.) »[2]. Din această definiție nu sîntem de acord cu amănuntul că elementul lexical supus etimologiei populare este exclusiv un neologism. De altfel — afirmația aceasta este infirmată de unele exemple pe care autorul le dă în aceeași operă; astfel, în enunțarea « *ceas (sau inel) de auleu* », unde *auleu* înlocuiește pe *aur*, nici unul dintre elemente nu este neologism [3].

Pe de altă parte — definiția justă a acad. I. Iordan este contrazisă de unele exemple care se dau în cursul lucrării și în care avem de a face — nu cu etimologii populare, ci cu contaminații. Amintim, de pildă, pe *pisicologie* (pentru *psihologie)* și pe *scrumbieră* (pentru *scrumieră)*[4], jocuri de cuvinte care rezultă din *combinarea*, sezisabilă, a două elemente lexicale, iar nu din *identificarea* lor formală. Dimpotrivă — exemple de etimologie populară sînt considerate, în opera citată, contaminații. Sintagma « dumnezeu să-l iepure » (=ierte) este astfel interpretată de autor: « Sub raportul strict formal, s-ar părea că n-avem a face cu o contaminație: *ierte* a fost înlocuit prin *iepure*, ceea ce, pentru cine nu-i deprins cu procese lingvistice de acest fel, ar putea da impresia unei etimologii populare. . . Trebuie ținut seama de conștiința subiectului vorbitor și este sigur că acesta simte în silaba inițială a lui *iepure* pe *ie* din *ierte* (datorită, evident, sensului întregii formule) »[5].

Desigur că trebuie să se țină seama de conștiința subiectului vorbitor — dar în alt sens decît acela indicat de acad. I. Iordan. Pentru noi — subiectul vorbitor care ajunge pînă la *identificarea*, fie și conștientă, a formei unui cuvînt cu a altuia, asemănător, face totuși etimologie populară, numai că sub aspectul *jocului de cuvinte*. Faptul că el simte în forma cuvîntului folosit și ceva din forma (eventual și din sensul) altui cuvînt, nu-i schimbă calitatea de etimologie populară; în realizarea fenomenului — cele două elemente lexicale fiind foarte

[1] Dicționarul limbii romîne literare contemporane, vol. II (manuscris), la articolul ETIMOLOGIE.

[2] Stilistica limbii romîne. București, 1944, p. 40; exemplele aparțin comediilor lui I. L. Caragiale: *scrofulos* pentru *scr pulos*, la Ghiță Pristanda, care afirmă că e « scrofulos la datorie » (I. L. Caragiale, Opere, VI, p. 114, ed. P. Zarifopol — Ș. Cioculescu), *murături* pentru *moratoriu*, la Conu Leonida: « Legea de murături. . . adicătele ca nimini să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile » (ibidem, p. 64).

[3] Stilistica limbii romîne, p. 89.

[4] Ibidem, p. 89—90.

[5] Ibidem, p. 40; cf. și A. Philippide, Principii de istoria limbii, Iași, 1894, p. 82; A. Graur, Etimologie multiplă, în « Studii și cercetări lingvistice », 1950, I, p. 27.

asemănătoare ca formă — este normal ca în noul element lexical rezultat să se regăsească ceva din ambele cuvinte care l-au format (dacă nu cumva întregul lor schelet fonetic, așa cum se întîmplă în cazul etimologiei populare la omonime). De altfel — situația amintită este în totul similară cu aceea din enunțarea « ceas de *auleu* », unde vorbitorul simte în silabele inițiale ale lui *auleu* pe *au* din *aur*; totuși, acest din urmă exemplu a fost trecut, și pe bună dreptate, sub paragraful *etimologie populară*.

Acceptînd ideea că etimologia populară și contaminația sînt două fenomene lingvistice *înrudite* — noi mergem mai departe, considerîndu-le, de fapt, ca două aspecte ale aceluiași fenomen lingvistic, realizat fiecare pe trepte diferite: prin *identificare* de elemente lexicale — în cazul etimologiei populare —, prin *combinare* de elemente lexicale — în cazul contaminației.

Pe de altă parte — atît etimologia populară cît și contaminația au și un aspect de procedeu conștient, intenționat, care se grupează sub capitolul mai larg și întrucîtva aparte al *jocurilor de cuvinte*.

Cauzele care duc la etimologia populară propriu-zisă și la contaminația propriu-zisă, sînt, în linii generale, aceleași: vorbitori puțin cultivați folosesc unele cuvinte pe care nu le-au asimilat deplin, apropiindu-le forma sau înțelesul (uneori și forma și înțelesul) de ale altor cuvinte ale limbii, pentru ei mai cunoscute. Acești vorbitori ajung astfel să *confunde* sau să *combine* elemente lexicale deosebite, « creînd » noi cuvinte — dintre care unele rămîn în limbă, se generalizează, iar altele se pierd, limitîndu-se la folosiri răzlețe, individuale sau de grup [1].

Cînd vorbitorii aceștia au de a face cu elemente lexicale foarte noi — ajung de obicei la etimologie populară; dimpotrivă, cînd au de a face cu elemente lexicale mai puțin recente, ei ajung de obicei la contaminație. Rezultă de aici că — în general — posibilitatea cuvîntului de a-și pierde, în vorbirea oamenilor mai puțin instruiți, scheletul fonetic propriu, de a se confunda sau de a se combina cu forma altui cuvînt mai familiar acestor oameni, este în funcție de noutatea lui.

Cercetînd un număr apreciabil de *etimologii populare* [2], am ajuns la concluzia clară că există trei situații fundamentale care duc la apariția fenomenului.

1. *Cuvîntul își pierde forma proprie și adoptă forma asemănătoare a altui cuvînt cu care, semantic, nu are nimic comun.*

Melcului i se spune, regional, *bourel* [3]; prin apropierea cuvîntului de *boier* s-a ajuns ca enunțarea « melc, melc, codobelc, scoate coarne *bourești* » să devină « melc, melc, codobelc, scoate coarne *boierești* ».

I. L. Caragiale, care a dovedit un uimitor simț al limbii în opera sa satirică, s-a folosit de acest tip de etimologie populară.

Giantă pentru *gintă*: « unul e Galibardi: om, o dată și jumătate ! Ei ! *Giantă* latină, domnule ! » [4].

[1] Cf. L. A. Bulahovski, Vvedenie v iazîkoznanie, p. 168—173.
[2] S-a înglobat aici și aspectul conștient al fenomenului, jocul de cuvinte.
[3] Al. Philippide, Principii de istoria limbii, p. 106.
[4] Opere, VI, p. 61.

Traduce pentru *trăda*: « Nae ! Nae !. . . pe care l-am adorat. . . mă *traduce*. . . mă *traduce* la sigur » [1].

În eposul popular rus apare sintagma *подозрительная трудка* (=tub suspect) în locul sintagmei *подзорная труба* (= lunetă mare) [2].

În limba franceză — numeroși vorbitori folosesc cuvîntul *groupe* (= grup) pentru *croup* (= anghină diftерică) și *écharde* (= așchie) pentru *écharpe* (= eșarfă) [3]. *Courte-pointe* (= cuvertură de pat) nu este altul decît vechiul francez *coute-pointe*, în care *coute* (variantă a lui *coultte*) are sensul de « cuvertură », iar *pointe* este participiul verbului *poindre* « a tigheli »; în forma actuală — el pare un compus din *court* (= scurt) și din substantivul *pointe* (= punct), cu care, semantic, nu are însă nimic comun [4].

În categoria amintită mai sus intră și etimologiile populare conștiente de tipul « *iepure* » (« dumnezeu să-l *iepure* »), « *auleu* » (« ceas de *auleu* »), « *lătrătură* » (= literatură) [5].

2. *Cuvîntul își pierde forma proprie și adoptă forma asemănătoare a altui cuvînt cu care se înrudește semantic.*

Este cazul lui *adapta* (pentru *adopta*), *apropia* (pentru *apropria*) [6], *locatar* (pentru *localnic*) [7], *săltat* (pentru *exaltat*) [8], *seamă* (pentru *seamăn*, în locuțiunea *fără seamă*) [9], *văzută* (pentru *vizită*) [10] etc. Unii lingviști numesc acest tip de etimologie populară *derivație semantică* [11].

3. *Cuvîntul își pierde atît forma cît și sensul propriu, prin identificarea lui totală cu alt cuvînt asemănător ca formă (adesea chiar omonim) și diferit ca sens.*

Este cazul lui *Bunăparte* (pentru *Bonaparte*), *Burtălău* (pentru *Berthelot*) [12], *mînca* (pentru *manca* = a lipsi) [13], *masă* (= obiect casnic, pentru *masă* = mulțime de oameni) [14], *sufragiu* (pentru *sufrágiu*) [15].

Bulevardul parizian *Beaumarchais* este transformat, de unii vorbitori francezi, în bulevardul *Bon-marché* (= ieftin) [16]. Tot în Franța — pipele unui oarecare fabricant străin Kummer au devenit, generalizîndu-se, « *pipes d'écume de mer* » [17]

[1] Opere, VI, p. 180.
[2] L. A. Bulahovski, Vvedenie v iazîkoznanie, p. 169.
[3] A. Dauzat, La vie du langage, p. 132.
[4] F. de Saussure, Cours de linguistique générale, 1922, p. 238.
[5] I. Iordan, Étymo ogies populaires, p. 45,
[6] Ibidem, p. 38.
[7] Ibidem, p. 40.
[8] Ibidem, p. 42.
[9] Ibidem, p. 43.
[10] S. Pușcariu, Limba romînă, I, p. 404.
[11] I. Iordan, Étymologies populaires, p. 35—36, care adoptă punctul de vedere al lui J. Gilliéron.
[12] B. Cazacu, Etimologia populară, în « Cum vorbim », 1950, nr. 11—12, p. 12.
[13] I. L. Caragiale, Opere, VI, p. 14: « Nimeni nu trebuie *a mînca* de la datoriile ce ne impune. . . sfînta constituțiune ».
[14] Ibidem.
[15] Ibidem, p. 16: « Nu vom putea intra pe calea viritabilelui progres, pînă ce nu vom avea un *sufragiu* universale ».
[16] A. Dauzat, La vie du langage, p. 132.
[17] J. Vendryes, Le langage, p. 213.

(= de spumă de mare), iar pătlăgelele roșii, aduse din Italia, unde se numeau *pomi dei Mori*, au devenit aici *pommes d'amour* [1].

★

Este etimologia populară un *fenomen patologic, distructiv* în limbă? Atinge ea numai *cuvintele rare* ale limbii? Nu trebuie acceptată în orice caz teoria extremistă a lui F. de Saussure, care răspunde la aceste două întrebări printr-un « da » fără excepții [2].

Pe de altă parte — nu trebuie admisă în întregime nici cealaltă părere extremistă, a lui Gilliéron, care acordă fenomenului calități excepționale: etimologia populară este pentru lingvistul francez un *principiu creator* și atinge în limbă *toate* cuvintele, chiar pe cele mai uzuale [3].

Adevărul stă, desigur, la mijloc. În general, cuvintele rare, noi, tehnice sînt mai apte să-și piardă propriul schelet fonetic și să fie confundate cu forma, asemănătoare, a altui cuvînt. Dar această realitate nu este — după cum am arătat mai sus — fără excepții. În majoritatea cazurilor, etimologia populară nu are șanse de generalizare în limbă, nu duce la crearea de cuvinte viabile, care să se integreze în limbă. Totuși, nu poate fi negat cu totul nici rolul creator în limbă al etimologiei populare, chiar dacă este incomparabilmai redus decît al contaminației.

★

Ajungem astfel la un punct unde ne deosebim de majoritatea lingviștilor care au studiat problema: este vorba de fenomenul lingvistic numit *contaminație*.

Ceea ce nu s-a subliniat pînă acum este faptul că, și în cazul contaminației, ba chiar mai mult decît în acela al etimologiei populare, vorbitorii « etimologizează » cuvintele pe care le asociază, că elementele lexicale care iau parte la combinare sînt *înrudite semantic*. Sextil Pușcariu, care afirma că la originea unei contaminații se află « procesul asociației de idei »[4], scria, pe de altă parte: « Adesea nu este necesar ca sensurile să fie apropiate pentru ca cele două cuvinte cu formă asemănătoare să se asocieze astfel... încît să se contamineze »[5]. Această din urmă părere este nejustă; dacă, în cazul etimologiei populare, înrudirea semantică este de cele mai multe ori *fictivă*, la contaminație, dimpotrivă, ea este, aproape fără excepție, *reală*. Mai mult decît atît: dacă, în cazul etimologiei populare, înrudirea semantică dintre cuvintele care participă la fenomen nu este obligatorie, asemănarea de formă fiind condiția indispensabilă care duce la realizarea fenomenului, în cazul contaminației, dimpotrivă, nu este obligatorie asemănarea de formă; în schimb, ceea ce explică aici mecanismul însuși al combinării lexicale este înrudirea de sens, fără de care nici n-ar fi posibilă asocierea a două cuvinte

[1] J. Vendryes. Le langage, p. 213.
[2] Cours de linguistique générale, p. 238 și urm.
[3] I. Iordan, Stilistica limbii romîne, p. 90 și Introducere în studiul limbilor romanice, p. 201.
[4] Études de linguistique roumaine. București — Cluj, 1937, p. 429.
[5] Ibidem, p. 431.

uneori îndepărtate sau foarte îndepărtate între ele ca formă. Exemple de contaminație între cuvinte care să nu fie în nici un fel înrudite semantic se pot găsi numai cu greu.

Dacă ar fi să luăm în considerație numai elementele lexicale unanim acceptate ca rezultate ale contaminației — această înrudire semantică tot ar fi evidentă. Iată numai cîteva dintre ele:

Alin, cu sensul « lin, încet » (< lin + alina)
Azvîrli (< zvîrli + arunca)
Bălăciune, cuvînt regional, cu sensul « vorbe triviale » (< bale + spurcăciune)
Buhurez (< buhă + hurez « ciuhurez »)
Caradaică, cuvînt regional, cu sensul « căruță, de obicei hodorogită » (< daradaică « căruță » + căra).
Ceasornic (< ceas + ornic)
Ciortocrap (< ciortan « corcitură de crap și caracudă » + crap)
Ciuhurez (< ciuf « pasăre de noapte » + hurez)
Cocobarză (< cocor + barză)
Cocostîrc (< cocor + stîrc)
Codiriște (< coadă + toporiște « coadă de topor, de coasă, de bici etc. »)
Colet (< fr. colis « pachet » + pachet)
Imbold (< impuls + bold, cu sensul figurat « impuls, imbold »)
Îmbucătăți (< îmbucăți + înjumătăți)
Îngăimăci (< îngăima + buimăci sau zăpăci)
Rotocol (< roată + ocol sau, tot atît de probabil, vechiul slav kolo « roată »)
Solomîzdră (< salamandră + solomonar)
Zdrumica (< dumica + zdrobi)

În toate aceste exemple — elementele formative sînt înrudite semantic, dacă nu chiar sinonime; în mai toate — forma elementelor lexicale care au luat parte la combinare este neasemănătoare. Nu trebuie desigur negat faptul că se ajunge mai ușor la contaminație atunci cînd elementele componente au forme asemănătoare.

Așa se explică forme ca *brostac*, rezultată din combinarea lui *brotac* și a lui *broască* [1]. Cît despre posibilitatea contaminării între cuvinte cu forme asemănătoare și sensuri îndepărtate, sau între cuvinte cu sens contrar, — posibilitate admisă, între alții, de Sextil Pușcariu[2] — ea este infirmată de exemplele total neconvingătoare care s-au dat. De altfel, reluînd într-o lucrare ulterioară problema contaminației, S. Pușcariu scria: « Faptul că în același grup semantic se găsesc în strînsă tovărășie două sau mai multe cuvinte cu același sens sau cu un sens apropiat, are ca urmare o confundare a lor, care poate apărea sub aspecte diferite, precum contaminarea, formele supletive și orientarea formală »[3].

Ajungem astfel la concluzia că nu « etimologizarea » deosebește etimologia populară de contaminație. Rămîne să ne întrebăm, de altfel, dacă termenul însuși de « etimologie populară » este just în acest caz și dacă el n-ar trebui înlocuit.

[1] S. Pușcariu, Études de linguistique roumaine, p. 431.
[2] Ibidem.
[3] Limba romînă, I, p. 21.

Criteriul fundamental de la care trebuie să pornim pentru a deosebi cele două fenomene trebuie deci să fie unul formal: avem de a face cu *identificare* (deci cu confundare totală) în cazul etimologiei populare — și cu *combinare* în cazul contaminației. Trebuie acceptată ideea că, în cazul etimologiei populare, cuvintele care se identifică sînt întotdeauna asemănătoare între ele, în schimb înrudirea de sens este mai totdeauna inexistentă; dimpotrivă — în cazul contaminației, înrudirea de sens rămîne esențială, asemănarea de formă nefiind obligatorie. Subiectul vorbitor care ajunge la contaminație găsește înrudiri reale, de fond, face asociații logice de idei, apropie cuvinte care se completează din punct de vedere semantic, făcînd eventual parte din aceeași serie semantică, întărește prin combinare cuvîntul mai rar, nefixat solid în memorie, prin sinonimul mai cunoscut. Etimologia populară este rezultatul unui proces oarecum mecanic de vreme ce nu *conținutul*, ci *forma* cuvintelor este hotărîtoare în producerea fenomenului. Dar dacă ajungem la concluzia că ceea ce deosebește în esență etimologia populară de contaminație este: *identificarea* a două cuvinte *asemănătoare ca formă*, în cazul *etimologiei populare*, *combinarea* a două cuvinte care au *afinități semantice*, în cazul *contaminației* — atunci va trebui să înglobăm la contaminație o serie de cuvinte pe care lingviștii le-au considerat, pînă acum, cazuri de etimologie populară. În felul acesta se restrînge sfera noțiunii de etimologie populară la ceea ce îi aparține în mod strict.

Iată cîteva exemple de *contaminații* considerate de specialiști etimologii populare:

Buratic (<broatec + bură) [1]
Casamată (<cazemată + casă) [2]
Ciocantin (<cincantin + ciocan) [3]
Comparativă (<cooperativă + cumpăra) [4]
Exploada (<exploda + exploata) [5]
Hemoftizie (<hemoptizie + ftizie) [6]
Lăcrămație (<reclamație + lăcrăma) [7]
Lungoare (<lingoare + lung) [8]
Pedepsie (<epilepsie + pedeapsă) [9]
Prinsonier (<prizonier + prins) [10]
Sugară (<țigară + suge) [11]

---

[1] I. Iordan, Introducere în studiul limbilor romanice, p. 205.
[2] Idem, Étymologies populaires, p. 38.
[3] Idem, Introducere în studiul limbilor romanice, p. 205.
[4] Idem, Étymologies populaires, p. 39; cf. și B. Cazacu, în « Cum vorbim », 1950, nr. 11—12, p. 11.
[5] I. Iordan, Étymologies populaires, p. 40.
[6] Ibidem.
[7] S. Pușcariu, Limba romînă, I, p. 17.
[8] Ibidem; cf. și B. Cazacu, în « Cum vorbim », 1950, nr. 11—12, p. 11.
[9] A. Philippide, Principii de istoria limbii, p. 107.
[10] S. Pușcariu, Limba romînă, I, p. 404 (are și varianta *prinsionier*, atestată de B. Cazacu în « Cum vorbim », 1950, nr. 11—12, p. 12).
[11] Ibidem, p. 17.

Multe dintre exemplele citate mai sus sînt rezultatul combinării a două cuvinte a căror înrudire de sens este abia sezisabilă. De aceea se impune să subliniem faptul că înrudirea semantică de care vorbeam, în cazul contaminației, trebuie luată în sensul cel mai larg posibil, în ea fiind inclusă și asociația de idei, precum și așa-numitele « serii » semantice [1].

Este drept că pot fi găsite, în *literatura cultă*, cîteva exemple de combinări lexicale între cuvinte care n-au nici o înrudire semantică — ci numai asemănare de formă. Așa, de pildă, în comediile lui I. L. Caragiale, formele *asinuitate* (<asiduitate + asin) [2] și *apropont* (<la pont + apropo) [3].

Dar aici trebuie luată în considerație trăsătura specifică a operei: conținutul satiric. Autorul, pentru a tipiza mărginirea eroilor săi care au mari veleități de cultură, îi pune să facă asociații alogice, absurde, fără corespondent în realitate.

În aceeași ordine de idei trebuie amintit aici și aspectul conștient, intenționat al contaminației, *jocul de cuvinte*, care, și el, ajunge să combine între ele cuvinte cu sau fără legături semantice. Dacă, într-un caz ca al lui *furlua* [4], există legătură de sens între cele două elemente lexicale formative (*<fura + lua)*, în cazul lui *nepurcel* [5] (= nepot *<nepot + purcel)* această legătură este inexistentă. Dar jocul de cuvinte, calamburul în general, aparține unui subiect vorbitor care se folosește conștient de procedeu, folosindu-l întotdeauna ca pe un mijloc pentru realizarea unor efecte comice; aici numai modul de combinare al cuvintelor se integrează în contaminație, procesul psihologic e însă diferit.

Nu este inutil de altfel să amintim aspectul individual și social al fenomenelor în discuție. Teoretic, oricine poate face, conștient ori nu, o contaminație sau o etimologie populară — și desigur că ambele fenomene se produc întîi sub aspect individual, deci la un individ izolat. Unele dintre aceste fenomene rămîn pînă la urmă limitate la o circulație individuală sau restrînsă și dispar, altele tind spre generalizare și ajung să se integreze în limbă ca un bun al întregii comunități lingvistice. Nu este de loc întîmplător faptul că nu etimologiile populare, ci contaminațiile sînt întotdeauna mai apte de generalizare: situația se explică tocmai prin existența unor legături formale, nelogice, stabilite de vorbitor în cazul etimologiei populare și, dimpotrivă, prin legăturile semantice reale pe care le stabilește acela care contaminează (și care nu identifică tocmai pentru că are sentimentul conținutului ambelor elemente pe care le asociază). Pe de altă parte, etimologiile populare sînt, în general, simple stîlciri de cuvinte — pe care limba literară le înlătură cu timpul. Se poate spune deci că, în vreme ce contaminația se ridică, de obicei, de la nivelul actului individual la nivelul actului social, își

---

[1] S. Pușcariu, Études de linguistique roumaine, p. 432.
[2] Opere, VI, p. 14.
[3] Ibidem, p. 17.
[4] A. Philippide, Principii de istoria limbii p. 82; Al. Procopovici, Mic tratat de lingvistică generală. Cernăuți, 1930, p. 108; I. Iordan, Stilistica limbii romîne, p. 40.
[5] A. Philippide, Principii de istoria limbii, p. 82; I. Iordan, Stilistica limbii romîne, p. 40.

extinde circulația, etimologia populară nu iese, de obicei, din sfera întrebuințării unui individ sau a unui cerc restrîns de oameni.

Ceea ce deosebește încă așa-numita etimologie populară de contaminație este faptul că aceasta din urmă are și un *aspect sintactic* — relevat de majoritatea lingviștilor care au studiat fenomenul. Subiectele vorbitoare, fie din grabă, fie dintr-o incapacitate de a sezisa just raporturile sintactice, amestecă în aceeași enunțare sintagme sau propoziții asemănătoare ca sens, dar deosebite ca formă, ajungînd astfel la combinări sintagmatice, dintre care unele se pot generaliza. Iată cîteva exemple:

Cerere de a se numi pe asistentul [1] (<de a se numi asistentul + de a numi pe asistentul). În acest exemplu, greșeala de construcție este evidentă, astfel că noua enunțare nu are șanse de generalizare. În enunțările următoare însă, contaminațiile sintactice nu sînt greșit construite din punct de vedere gramatical și logic, astfel că ele au tendința de a se integra în limbă ca unități sintactice normale, fără a mai fi simțite ca recente combinări de construcții diferite:

Nu e nimic surprinzător să vedem [2] (<nu e nimic surprinzător în aceasta + nu e surprinzător să vedem).

Nu prea are nici o noimă [3] (< nu prea are noimă + n-are nici o noimă).

Întîmplarea m-a făcut pe vremuri să citesc [4] (<întîmplarea a făcut + întîmplarea m-a pus în situația).

Înglobînd toate aspectele discutate, ajungem la următoarea definiție a *contaminației*: *Combinarea a două cuvinte, sintagme sau propoziții, asemănătoare sau nu între ele, ca formă, dar aproape întotdeauna înrudite semantic, ducînd la formarea unui cuvînt nou, a unei sintagme sau propoziții noi — și care se produce involuntar sau cu voință.*

Din această definiție se pot desprinde cîteva note caracteristice care aparțin exclusiv contaminației:

a) Cele două elemente asociate *se combină* între ele pentru a crea elementul nou; elementele care se combină pot fi lexicale sau *sintactice*; în combinările lexicale — fiecare dintre cele două elemente își pierde de obicei o parte din scheletul fonetic propriu, dar *niciodată întregul schelet fonetic*; de aceea — în noul element lexical — *pot fi întotdeauna identificate ambele cuvinte care l-au format.*

b) Elementele lexicale sau sintactice care intră în combinare sînt — aproape fără excepție — *înrudite semantic între ele.*

Într-un anumit sens, contaminația poate fi apropiată de *compunere:* deosebirea este că, în cazul compunerii, fiecare element care ia parte la formarea compusului își păstrează integritatea formală și își pierde independența semantică.

Elementul esențial, « combinarea », este amintit în mod clar de acad. I. Iordan [5] și sugerat, încă din secolul trecut, de A. Philippide. În « Principii de

[1] S. Pușcariu, Limba romînă, I, p. 22.
[2] I. Iordan, Limba romînă actuală. București, ed. a II-a, 1948, p. 456.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem.
[5] Stilistica limbii romîne, p. 40.

istoria limbii » acesta scria: « Cuvintele care vin în același timp în minte nu se influențează unele pe altele numai în sensul acela că vorbirea ocazională a unuia se modifică după uzul celuilalt, după cum aceasta are loc la analogie. Se poate întîmpla și aceea că cuvîntul ocazional se produce după ambele modele, astfel că o bucată oarecum ia din unul și o bucată din celălalt: rezultă atunci o formă mixtă, compusă din elemente rupte de la două deosebite cuvinte tip . . . Fenomenul, de mult observat de gramatici, dar explicat în diferite chipuri, a fost numit contaminație de Paul »[1].

Dar aceiași lingviști care amintesc *combinarea* ca element caracteristic al contaminației, fac greșeala de a o extinde în multe cazuri și la etimologia populară — după cum am văzut mai sus.

Nici elementul caracteristic *înrudire semantică* nu apare întîia dată în definiția noastră [2]. El n-a fost însă niciodată considerat semnificativ, pentru contaminație, ci pentru etimologia populară, de aceea s-a insistat prea puțin asupra lui.

★

Restituind noțiunii de contaminație ceea ce-i aparține de drept și stabilind limita reală care desparte contaminația de etimologia populară, credem că trebuie rectificată concepția potrivit căreia asocierile între cuvinte înrudite semantic și asemănătoare ca formă, care duc la crearea de noi forme lexicale, trebuie considerate întotdeauna etimologii populare.

[1] p. 81.
[2] Vezi mai sus unele păreri emise de S. Pușcariu.

CU PRIVIRE LA SINONIME *

DE

M. BUCĂ

1. Definiția și caracteristicile sinonimelor

Gîndirea omenească descoperă pe timp ce trece noi trăsături și nuanțe ale obiectelor și fenomenelor realității. Înregistrarea acestor noi trăsături și nuanțe și exprimarea lor prin limbă se face adesea pe baza creării de sinonime.

Sinonimia constituie, după cum este știut, un mijloc important de îmbogățire a vocabularului. Pentru a studia problema sinonimiei într-o anumită limbă, de un real folos este cunoașterea definiției noțiunii de « cuvînt » în lumina învățăturii marxiste despre limbă. În această privință, indicația lui V. I. Lenin că « orice cuvînt generalizează » este deosebit de importantă. Cuvîntul este forma de existență a noțiunii. Nu există noțiuni care să nu fie numite de cuvinte, după cum nu există cuvinte care să nu exprime o noțiune[1]. Noțiunea este gîndirea noastră despre obiect[2], privit din punctul de vedere al însușirilor (notelor) sale generale și esențiale. Cuvîntul exprimînd noțiunea, exteriorizează și însușirile (notele) generale, esențiale ale obiectului pe care-l denumește. Sinonimia se bazează tocmai pe această proprietate a cuvintelor de a generaliza.

Noțiunea, după cum se știe, are două laturi: conținut și sferă.

Conținutul noțiunii este totalitatea notelor generale și esențiale ale obiectelor reflectate în gîndire.

Sfera noțiunii o constituie totalitatea obiectelor reflectate în conștiința noastră prin însușirile lor generale și esențiale.

---

* Lucrarea are la bază material din limba rusă.

[1] Facem abstracție de prepoziții, conjuncții, precum și de interjecții, care nu exprimă noțiuni.

[2] Prin « obiect », aici și în tot cursul articolului, se înțeleg lucrurile, ființele, fenomenele etc. din realitatea înconjurătoare.

Strînsa legătură dintre conținutul noțiunii și sensul cuvîntului este subliniată de E. M. Galkina-Fedoruk, care afirmă: « Noțiunea este legată de obicei de cuvînt și apare în conștiința noastră sub forma sensului cuvîntului »[1].

Pornind de la cele arătate mai sus, rezultă că în funcțiunea cuvîntului de a exprima o noțiune trebuie deosebite două laturi: 1. funcțiunea denominativă (capacitatea cuvîntului de a numi toate obiectele care intră în sfera noțiunii date, de a se raporta la ele în general, fără a da o descriere a notelor lor esențiale) și 2. funcțiunea exprimării propriu-zise (capacitatea cuvîntului de a exprima conținutul noțiunii sub un anumit aspect sau într-un anumit sens).

Precizările făcute privitor la cuvînt și noțiune ne dau posibilitatea să trecem acum la problema sinonimelor.

*

În lumina celor expuse mai sus, cuvintele considerate în mod obișnuit sinonime se împart în trei grupe:

1. Cuvinte care concordă atît prin conținutul noțional cît și prin sens: биография (biografie), жизнеописание (descrierea vieții); орфография (ortografie), правописание (scriere corectă).

2. Cuvinte care concordă numai prin conținutul noțional: глаза (ochi), очи («ochi» în stilul poetic și arhaizant).

3. Cuvinte care nu concordă nici prin conținutul noțional, nici prin sens: язык (limbă); говор (grai); наречие (dialect); стиль (stil)[2].

După cum se vede, din aceste trei grupe numai primele două posedă o trăsătură comună — unitatea conținutului noțional și, deci, și a funcțiunii denominative. Sinonime propriu-zise trebuie considerate numai cuvintele care aparțin acestor grupe deoarece definind sinonimele trebuie să avem în vedere în primul rînd comunitatea conținutului noțional, a funcțiunii denominative.

Cuvintele care concordă în ambele funcțiuni (denominativă și de exprimare) sînt sinonime absolute (grupa I); cuvintele care concordă numai în funcțiunea denominativă sînt sinonime relative (grupa a II-a).

Este necesar să precizăm că lipsa de concordanță în funcțiunea exprimării nu trebuie înțeleasă ca absolută, ci ca relativă, parțială, pentru că altfel ar face imposibilă comunitatea funcțiunii denominative. Mai departe vom avea în vedere numai sinonimele relative, deoarece cele absolute sînt foarte puține la număr și cu timpul își creează sensuri diferite.

A doua caracteristică a sinonimelor constă în faptul că ele aparțin uneia și aceleiași categorii gramaticale. După părerea lui Charles Bally, acest lucru nu este obligatoriu: « . . . studierea sinonimelor nu privește separat cuvintele

---

[1] E. M. Galkina-Fedoruk, Probleme fundamentale de lingvistică în operele lui V. I. Lenin. (« Analele Romîno-Sovietice », Seria Istorie-Filozofie, iulie-august, București, 1951 p. 68).

[2] В. Д. Повлов- Шишкин, Учебный словарь русских синонимов, М. 1931 г.

aparţinînd fiecărei categorii gramaticale sau părţi de cuvînt (substantive, verbe, adjective etc.) pentru că, cel puţin în principiu, toate faptele de expresie (tous les faits d'expréssion) (directe sau indirecte) pot fi comparate pe baza unei idei simple şi comune tuturor [1].

Această părere ni se pare greşită, deoarece înţelesul lexical al unui cuvînt nu poate fi privit izolat de cel gramatical, între ele existînd o dependenţă indestructibilă.

A treia caracteristică a sinonimelor o constituie faptul că ele numesc noţiuni nu numai cu acelaşi conţinut, dar şi cu sfere mai mult sau mai puţin identice.

Este necesar să ne oprim asupra acestui lucru întrucît sînt lingvişti care, admiţînd că sinonime pot fi şi cuvintele ale căror noţiuni au sfere diferite, pun această diferenţă a sferelor la baza studierii sinonimelor şi a alcătuirii dicţionarelor de sinonime.

După Charles Bally, sinonime pot fi numai cuvintele generice şi cuvintele specifice. « Există, prin urmare, dacă se poate spune aşa, cuvinte-generice (« mots-genres ») şi cuvinte-specifice (« mots-espèces »). Distincţia dintre aceste două categorii de fapte ale limbajului este fundamentul studierii sinonimelor » [2].

Analiza dicţionarelor ruse de sinonime ale lui V. D. Pavlov-Şişkin şi N. Abramov arată că la baza lor stă acelaşi principiu. În ele sînt incluse, în seriile de sinonime, cuvinte care exprimă noţiuni cu sfere diferite. Aşa, de exemplu, ca sinonime ale cuvîntului время (vreme, timp) sînt date următoarele cuvinte: эпоха (epocă), срок (termen), период (perioadă), промежуток времени (interval de timp), год (an), десятилетие (deceniu), столетие (secol), тысячелетие (mileniu), сезон (sezon), месяц (lună), неделя (săptămînă), ночь (noapte), полночь (miezul nopţii), утро (dimineaţă), полдень (miezul zilei), вчера (ieri), завтра (mîine), послезавтра (poimîine).

Cuvintele-generice şi cuvintele-specifice (după terminologia lui Ch. Bally), precum şi cuvintele din exemplul de mai sus nu pot fi considerate sinonime din punctul de vedere al interpretării sinonimelor în lucrarea de faţă.

Conţinutul noţiunii, care este în mod organic legat de sensul cuvîntului, şi sfera noţiunii reprezintă o strînsă unitate. Mărirea sau micşorarea uneia dintre aceste laturi ale noţiunii atrage după sine micşorarea sau, respectiv, mărirea celeilalte, ceea ce are ca rezultat formarea unor noţiuni noi. Schimbările în cele două părţi ale noţiunii se reflectă şi în funcţiunile cuvîntului.

În afară de concordanţa în funcţiunea denominativă, cuvintele-sinonime trebuie să concorde parţial şi în funcţiunea exprimării. Mai precis, suprafaţa de concordanţă în funcţiunea exprimării trebuie să fie mai mare decît suprafaţa de neconcordanţă. Or, este destul de clar că dacă una dintre noţiuni are o sferă mai mare decît cealaltă, atunci şi concordanţa funcţiunii exprimării este mai mică.

---

[1] Charles Bally, Traité de stylistique française, premier volume, seconde édition, Heidelberg, p. 141.

[2] Charles Bally, op. cit., p. 140.

Grafic, lucrul acesta ar putea fi reprezentat astfel:

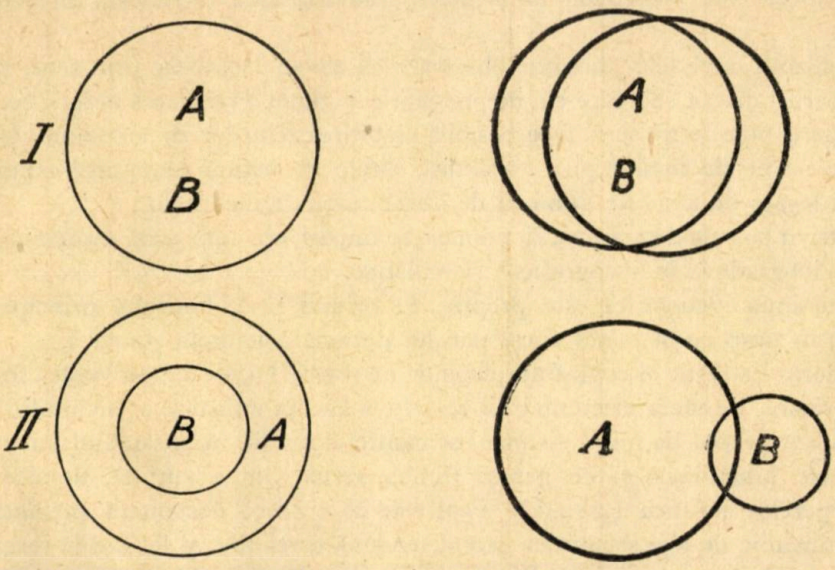

Concordanța sferelor noțiunilor (sau a funcțiunilor denominative)

Concordanța sensurilor cuvintelor (sau a funcțiunii exprimării)

Dacă în locul literelor A și B punem cuvintele-generice și cuvintele-specifice sau două cuvinte din exemplul citat, ne dăm seama de toată șubrezenia teoriei lui Bally sau a principiilor alcătuirii dicționarelor lui V. D. Pavlov-Şişkin și N. Abramov. Cuvintele-generice includ numai însușirile cele mai generale exprimate în cuvintele-specifice, iar o parte deosebit de importantă rămîne în afara lor. În exemplul luat din dicționarul lui V. D. Pavlov-Şişkin astfel de însușiri (note) care rămîn în afara cuvîntului-generic ar fi delimitarea diferită a sferelor noțiunilor și determinarea timpului petrecerii acțiunii față de momentul vorbirii.

La prima încercare practică de a folosi aceste sinonime se vede că alcătuirea seriei respective este greșită. Cu ce sinonime din seria respectivă ar putea fi înlocuit cuvîntul « deceniu » în propoziția: « De la cel de al doilea război mondial a trecut un deceniu? » Este destul de evident că nu poate fi înlocuit cu nici unul, datorită faptului că aceste cuvinte se diferențiază prea mult prin însușirile arătate, deși au la bază o notă comună (indică timpul).

2. Felurile sinonimelor

Specificul sinonimelor constă în faptul că ele prezintă una și aceeași noțiune sub aspecte diferite. Datorită acestui lucru sinonimia nu trebuie privită ca ceva anormal în limbă, ci, dimpotrivă, ea trebuie considerată ca o confirmare a unității

dialectice între limbă și gîndire, ca un mijloc de exprimare prin limbă a diferitelor aspecte ale obiectelor lumii înconjurătoare, care se reflectă în gîndirea noastră.

Analizînd cuvintele-sinonime observăm că ele se deosebesc prin sens, adică prin aspectul diferit sub care ele ne prezintă o noțiune. Precizarea naturii acestor diferențieri, nuanțe de sens, face posibilă stabilirea felurilor de sinonime. Unele dintre ele sînt de natură pur semantică, altele de natură emoțional-expresivă sau sînt legate de anumite domenii de întrebuințare a cuvintelor.

Potrivit cu cele de mai sus, sinonimele se împart, așa cum arată academicianul V. V. Vinogradov, în ideografice[1] și stilistice.

Sinonimia ideografică este proprie, în primul rînd, fondului principal de cuvinte, în timp ce în restul vocabularului domină sinonimia stilistică.

Coloritul stilistic al cuvîntului depinde de sensul lui, de sugestivitatea formei lui interioare, de sfera existenței lui sociale. « Esența stilistică a cuvîntului este determinată de poziția lui în sistemul semantic al limbii, în ansamblul lui variat de aspecte funcționale și de genuri (limba scrisă, limba vorbită, tipurile lor, limba operelor artistice ș.a.m.d.). Fapt este că o limbă dezvoltată prezintă un sistem dinamic de legi semantice care determină corelațiile și legăturile formelor de cuvinte și ale sensurilor în diferite stiluri ale acestei limbi, și în acest sistem de corelații de sens funcțiunile și posibilitățile diferitelor categorii de cuvinte sînt mai mult sau mai puțin conturate și individualizate »[2].

Analizînd acest pasaj din lucrarea lui V. V. Vinogradov, vedem că noțiunea de « colorit stilistic » are două înțelesuri: unul legat de limba privită din punct de vedere social, de tipurile limbii vorbite, și altul legat de tipurile sau, mai bine zis, aspectele, « stilurile » limbii scrise (stilul științific, publicistic etc.).

Așadar, sinonimele stilistice se împart în două grupe: expresiv-semantice (экспрессивно смысловые) și funcțional-stilistice (функционально-речевые).

3. **Problema alcătuirii seriilor de sinonime**

Mulți lingviști consideră că în seriile de sinonime un cuvînt este dominant. E. M. Melțer spune: « Dacă se urmărește orice serie de sinonime, atunci în fiecare se poate găsi un sinonim care este folosit de întregul popor, mai mult întrebuințat, care exprimă *noțiunea cea mai generală* (subliniat de mine — M.B.), mai stabilă (sinonim dominant). Astfel, se poate considera că unul dintre sinonime, fiind dominant, intră în fondul principal lexical, pe cînd celelalte sinonime ale seriei date se găsesc în afara granițelor lui »[2].

---

[1] Prin sinonime ideografice se înțeleg sinonimele care se deosebesc prin sens. В. В. Виноградов, Русский язык, М., 1947 г., стр. 19.

[2]. Е. М. Мельцер, Об основном словарном фонде и словарном составе языка, « Иностранные языки в школе », № 6, 1951 г., стр. 29.

Întrucît noțiunea de « sinonim dominant » la E. M. Melțer nu se deosebește cu nimic de « termenul de identificare » (terme d'identification) al lui Charles Bally, aceste două noțiuni vor fi analizate împreună.

După părerea lui Charles Bally, baza în seria de sinonime trebuie să fie termenul de identificare care este cuvîntul-generic față de celelalte cuvinte.

Evident că nu putem fi de acord cu părerile lui E. M. Melțer și Ch. Bally. Care dintre cuvinte domină în seriile următoare: vreme — timp, veac — secol? Nici unul. Cuvintele care numesc noțiuni generice (dominante sau termeni de identificare) într-adevăr pot să domine în seriile de sinonime, dacă sînt incluse în ele, însă cuvintele-generice și cuvintele-specifice, după cum s-a arătat, nu pot fi sinonime.

Pornind de la premisa arătată, Melțer consideră că sinonimele intră în fondul principal lexical, în timp ce celelalte cuvinte rămîn în afara lui. E drept că E. M. Melțer nu distinge sinonimele ideografice de cele stilistice și pune problema în general.

În lucrările lui V. V. Vinogradov nu găsim o teorie completă a sinonimiei, însă din observațiile lui asupra acestei probleme, nu este greu de văzut că el nu recunoaște existența cuvîntului dominant în seria de sinonime ideografice. Dacă cuvîntul respectiv trebuie să intre în fondul principal de cuvinte, atunci și cuvintele sinonime, care concordă cu el cel puțin în funcțiunea denominativă, intră în fondul principal.

Cu totul altfel stă problema sinonimelor stilistice. Ele sînt percepute ca avînd un colorit stilistic numai în comparație cu cuvintele neutre din punct de vedere stilistic.

De exemplu, cuvîntul конь (« cal ») în limba rusă este perceput ca avînd un colorit stilistic numai raportat la cuvîntul neutru лошадь. În limbile cehă (кин) și ucraineană (кін) acest cuvînt este lipsit de nuanță stilistică, întrucît în limbile respective lipsește cuvîntul neutru corespunzător.

Cuvintele neutre, care constituie baza seriilor de sinonime stilistice, pot să aparțină atît fondului principal lexical, cît și restului vocabularului.

Prin urmare, în sfera sinonimelor stilistice, avînd în vedere dependența lor de cuvintele neutre, noi putem vorbi despre o oarecare poziție dominantă a acestora din urmă.

În concluzie, cele expuse se pot rezuma astfel: cuvintele se unesc în serii de sinonime pe baza funcțiunii lor de a numi obiectele.

La alcătuirea seriilor de sinonime, ca bază a seriei trebuie ales un cuvînt care exprimă cel mai complet noțiunea respectivă, însă nu care exprimă noțiunea cea mai generală (Melțer) sau noțiunea generică (Bally) și care să nu aibă un colorit stilistic.

BIBLIOGRAFIE

1. Н. Абрамов, Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений, С. П. Б., 1900 г.
2. Т. И. Абрекова, К вопросу о взаимоотношений между синонимами. М., 1953 г.
3. В. В. Виноградов, Итоги обсуждения вопросов стилистики. «Вопр. Языкозн.». № 1, 1955 г.
4. В. В. Виноградов, Основные типы лексических значений слова, «Вопр. Языкозн.». № 5, 1953 г.
5. В. В. Виноградов, Значение работ тов. Сталиня для развития советского языкознания, М., 1950 г.
6. В. В. Виноградов, Русский язык, 1947 г.
7. В. В. Виноградов, Труд И. В. Сталина «Марксизм и вопросы языкознания» М., 1951 г.
8. Е. М. Галкина-Федорук, Современный русский язык, Лексика (курс лекций) М., 1954 г.
9. А. Д. Григорьева, Учение И. В. Сталина об основном словарном фонде и словарном составе языка, «Русский язык в школе», 1951 г.
10. Е. М. Мельцер, Об основном словарном фонде и словарном составе «Иностранные языки в школе» № 6, 1951 г.
11. В. Д. Павлов-Шишкин, Учебный словарь синонимов русского литературного языка, 1931, г.
12. А. Б. Шапиро, recenzie la lucrarca lui В. К. Фаворин, Синонимы в русском языке. (Свердловск, 1953 г.) în «Русский язык в школе» № 3, 1953 г.
13. Charles Bally, Traité de stylistique française, premier volume, seconde édition, Heidelberg.
14. E. M. Galkina-Fedoruk, Probleme fundamentale de lingvistică în operele lui V. I. Lenin (Analele Romîno-Sovietice, seria Istorie-Filozofie, iulie-august, 1951).
15. Stanislav Skorupka, Sinonimika, Poradnik jezykowi, nr. 2, 3, 4, 1953.

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

COŞBUC DESPRE LIMBA LITERARĂ *

DE

GAVRIL SCRIDON

George Coşbuc primise, încă de cînd era elev la liceul din Năsăud, cunoştinţe serioase de gramatică şi de limbă. În micul oraş de pe Valea Rodnei, studiile clasice erau la loc de cinste. Elevii liceului romînesc de acolo studiau temeinic latina şi greaca. Dintre aceştia s-au format pedagogi minunaţi. Din mijlocul lor se ridică, la puţină vreme după Coşbuc, unul dintre cei mai serioşi lingvişti ai noştri, Nicolae Drăganu. Tot pe aci a trecut şi Liviu Rebreanu. Cunoştinţele de limbă şi de gramatică şi le dezvoltă însă Coşbuc în cîmpul creaţiei literare. Tehnica scrierii, cît şi estetica creaţiei poetice îi pun şi probleme speciale de limbă. Ion Slavici (în « Coşbuc şi Vatra ») ne povesteşte că George Coşbuc « a învăţat el gramatică de la profesorii lui din Năsăud, dar asupra limbii romîneşti el însuşi prin sine s-a dumirit. Cu atît mai vîrtos prin sine însuşi s-a dumirit în ceea ce priveşte tehnica scrierii şi compoziţiei, în care numai puţini se puteau asemui cu el » (op. cit. p. 153).

Popasul la « Tribuna » însemnează un pas înainte în formarea poetului. Subliniem faptul că tribuniştii aveau concepţii foarte avansate despre limbă. Ei luptau pentru o limbă romînă unitară şi pentru o ortografie unică. În munca de redacţie, Coşbuc, printre alte sarcini, o avea şi pe aceea a citirii numeroaselor scrisori, care, sosind din cele mai variate regiuni, erau pline de cuvinte şi expresii regionale. Lucrînd la cizelarea lor, poetul începe să controleze vocabularul propriilor sale scrieri, înlăturînd cuvintele prea regionale pe care le adusese cu sine de pe Valea Sălăuţei, a Someşului Mare şi de la stînele ciobanilor din Munţii Rodnei. Bineînţeles, cuvintele a căror frumuseţe şi trăinicie o simte poetul sînt păstrate. Din cercetarea corespondenţei la « Tribuna », Coşbuc a învăţat mult.

* Comunicare prezentată în şedinţa din 25 martie 1955 a Secţiunii a VI-a a Academiei R.P.R. E un capitol dintr-o lucrare închinată lui Coşbuc ca filolog.

Singur mărturisește acest lucru: « o singură greșeală în ceea ce privește alegerea, întrebuințarea ori așezarea vorbelor, te luminează mai bine decît toate gramaticile și toate cursurile de stilistică » (op. cit., p. 152).

În discuțiile despre limbă și literatură Coșbuc uita cu totul de sine. « Căzuse adică și el — ne povestește Slavici — în boala de care au suferit Eminescu și Caragiale: Cînd intrai cu el în vorbă despre chestiuni de tehnică literară, nu-i mai era nici foame, nici sete, se pierdea cu desăvîrșire el însuși pe sine » (op. cit., p. 153). În urma unei asemenea « pierderi » era o dată să o pățească. Poetul plecase de la Sibiu la Năsăud, să se prezinte la recrutare. Pe drum, la Copșa, se întîlnise cu Alexandru Hodoș și cu Ion Gorun; « au intrat în vorbă despre gramatică și s-au înfundat la Blaj, unde Hodoș avea un frate » (op. cit., p. 153). Un nou ordin de chemare (Befehl) l-a îndrumat pe indisciplinat la cercul de recrutare din Sibiu.

Cunoștințele lingvistice ale lui Coșbuc cresc într-o măsură considerabilă prin studiul limbilor străine, în special al celei italiene. Cunoștea bine latina, greaca, germana, italiana. Avea cunoștințe de limbă franceză și de romanistică. Cunoștea activitatea lingviștilor din vremea sa (Hasdeu, Lambrior, Cihac etc.). Era în corespondență cu Tiktin, căruia, la cerere, îi trimite cuvinte explicate pentru dicționarul la care lucra acesta (Rumänisch-deutsches Wörterbuch). Poetul este împins spre cercetarea limbii de activitatea sa poetică, de urmărirea literaturii timpului său (inclusiv a celei religioase), a literaturii noastre vechi, cît și de dorința de a ridica și ilumina poporul.

Pentru a cunoaște pe Coșbuc filolog ne folosim atît de lucrările publicate de poet, cît și de manuscrisele aflate în Biblioteca Academiei R.P.R.

În « Vorba de acasă », articol program al revistei « Vatra » (publicat în primul număr din 1894), Slavici, Caragiale și Coșbuc spun printre alte lucruri frumoase următoarele: « În dezvoltarea limbii noastre numai prin întoarcerea la graiul viu al poporului am putut ajunge la stabilitate și unitate ». Atît în paginile acestei reviste cît și în « Albina », în « Viața literară » și în alte publicații, Coșbuc a militat pentru o limbă romînă literară în lumina valorificării creatoare a « graiului viu al poporului ». Rubrica « Vorba ăluia », pe care Coșbuc o scrie în întregime, în mai multe numere ale revistei, este axată tocmai pe această înțelegere și explicare a graiului popular. Aici sînt explicate expresii populare foarte răspîndite (și deseori rău întrebuințate de către vorbitori, din cauza necunoașterii lor) ca, de pildă: *Nici în clin, nici în mînec; a prins prepelița de coadă; lasă-l în moarea lui; la botul calului; cu cățel și cu purcel; burtă de popă; a vorbi romînește; tîrța-pîrța ș.a.*

Manuscrisele poetului cuprind și alte probleme de vocabular, de gramatică, interesante chestiuni de etimologie, și chiar lucrări speciale, cum este de exemplu « Dicționarul botanic » pe care l-a lăsat Coșbuc (cf. mss. Coșbuc, Biblioteca Academiei R.P.R., mapa VII). În cele ce urmează vom stărui numai asupra concepțiilor lui Coșbuc în ce privește limba literară.

*

În ultima vreme limba literară a devenit obiectul unor numeroase cercetări din partea scriitorilor și lingviștilor noștri. S-au formulat teorii despre conținutul noțiunii de limbă literară, despre epoca formării limbii literare românești și despre « poziția ei față de diversele graiuri ale limbii noastre » (acad. Iorgu Iordan,« Limba literară », în « Limba română », III, nr. 6, 1954, p. 55). Contribuția scriitorilor și lingviștilor noștri a fost deosebit de fructuoasă. Atît comunicările maestrului Sadoveanu, făcute la Academie la începutul lui februarie 1955, cît și lucrările acad. Iorgu Iordan au adus noi lumini în cîmpul cercetărilor. Valoroase sînt și studiile întocmite de acad. Tudor Vianu, B. Cazacu, I. Vitner, Gh. Bulgăr etc.

Dar limba noastră literară s-a bucurat de un interes deosebit și din partea scriitorilor noștri clasici. Eminescu, Slavici, Caragiale, Coșbuc și alții au înțeles că cultivarea limbii române contribuie în mod substanțial la dezvoltarea și consolidarea nu numai a literaturii ci și, în general, a culturii noastre.

Chestiuni de limbă literară a dezbătut Coșbuc în cîteva articole publicate în « Tribuna », (1896—1898), în « Epoca » (1896, 1897, 1898), în vol. « Versuri și proză » (Caransebeș, 1897), în « Tribuna poporului » (Arad, 1902—1903), în « Viața literară » (1906), în « Românul » (1912) și în fragmente de lucrări rămase în manuscris. (Cf. fondul Coșbuc de la Bibl. Academiei R.P.R.)

În articolul « Pentru limba românească » (în « Viața literară », I, nr. 12, 1906) poetul observă că « Limba românească a trăit, de cînd ni se pomenește prin cărți, în rele condiții de dezvoltare, dar, gîndesc, că niciodată n-au fost așa de rele ca acum ». Vorbind despre drumul formării limbii noastre literare, poetul arată că în veacuri îndepărtate « cei ce se osteneau » de a ridica « proasta limbă românească » erau necăjiții de cărturari scriitori — mai ales cei bisericești — care se frămîntau să găsească corespondentul românesc al originalelor slavone, grecești, ungurești etc. Acești modești și umili traducători monahi « își frămîntau capul să dea frazelor formă frumoasă . . . și se străduiau să unifice limba celor împărțiți sub multe stăpîniri ». Din munca acestor tălmăcitori, de-a lungul veacurilor, au rezultat progrese mari, pe care limba română le-a făcut « îmbogățindu-se și poleindu-se mereu ».

Despre autorii de cărți de petrecere și de « povestiri lumești » Coșbuc nu se exprimă cu prea mult entuziasm. Despre unii cronicari poetul spune că « scriu vioi de ți-e mai mare dragul să citești, dar ei se gîndeau numai la cele ce aveau să spuie, nu și la felul în care spun, și de aceea stilul este neîngrijit, limba li-e obișnuită în vorbirea zilnică și frazeologia întru toate ca a poporului ». Coșbuc sublinia totuși faptul că frumusețea limbii cronicarilor constă tocm i în « naivitatea și plasticitatea » stilului lor « și numai la ei găsește filologul formele cu adevărat populare ale limbii de pe atunci, căci scriau frazele așa cum le aveau în gură ».

Poetul vorbește apoi despre dezvoltarea limbii române în cursul veacurilor. Urmînd uneori drumuri străine firii ei, din cauza unor îndrumări și concepții greșite, ea pierde vreme prețioasă în zborul spre culmile eminesciene și apoi spre ale veacului nostru. Coșbuc critică rătăcirile latiniștilor și încercările de a italie-

niza sau franțuzi limba. Unii cărturari ai veacului trecut au împiedicat mersul înainte al limbii noastre. « În momentul în care ne-am dat seama — spune Coșbuc — că limba este cel mai puternic mijloc al dezvoltării culturale a unui popor și că, deci, dezvoltarea și cultivarea limbii devine de sineși un scop, de atunci limba noastră a fost abătută cînd la dreapta, cînd la stînga de cei ce credeau că au găsit adevăratul drum pe care trebuie să fie îndrumată și mijloacele cele mai prielnice care s-o dezvolte și s-o cultive ». În urma încercărilor « silnice ale filologilor » nu s-a ajuns la nici un rezultat. Urmînd indicațiile lor am fi mers sau « spre o limbă latină cu forme pocite rău, nici latinești curate, nici romînești neaoșe » sau « spre o limbă creată adhoc și pe repezeală numai din elemente romînești ». Coșbuc nu e împotriva lingviștilor. Dimpotrivă, el spune că « într-adevăr a lor e chemarea și știința de a arăta căile pe care s-a format și s-a dezvoltat o limbă, dar a lor e numai știința, nu și putința ».

Vorbind despre posibilitatea cultivării limbii romînești în vremea sa, Coșbuc constată că mijloacele « sînt puține și slabe. Biserica a încetat să mai fie mijlocul cel puternic al cultivării limbii. Cărți religioase nu se mai citesc; limba cărților bisericii e tot cea veche, înghețată în vechile forme și păstrîndu și arhaismele. Școlile, fără îndoială, sînt un uriaș propovăduitor al unității limbii, ele ajută și la cultivarea ei, dar pentru dezvoltarea limbii nu pot face nimic ».

Societăți literare, cum au avut și au pretutindeni popoarele culte ale Europei, noi n-am avut niciodată și nici n-avem. E adevărat — spune mai departe poetul — că Academia Romînă e înființată tocmai pentru scopul cultivării și dezvoltării limbii romînești dar ea nu a putut produce nici o mișcare în literatură și, din lipsa unui contact mai întins al ei cu publicul, lucrările ei sînt aproape necunoscute de public ».

« Teatrul nu poate da publicului decît ceea ce însuși teatrului îi dă literatura ». Teatrul poate « numai să popularizeze ceea ce iese din condeiul autorilor ». Despre saloane nu putem vorbi, fiindcă în Romînia de atunci, cei zece mii de deasupra « ai obiditului neam romînesc au în dispreț limba vlahă și o vorbesc numai de nevoie cu servitorii care, din întîmplare, sînt romîni ». Și, în continuare, Coșbuc arată că « saloanele romînești — nu spun o blăsfemie că le numesc așa? — n-au nici o stimă de literatura noastră, de obiceiurile noastre, de nici o manifestare a vieții romînești ». Aceste saloane sînt dușmanii progresului cultural. În ele se batjocoresc « năzuințele naționale » mergîndu-se « pînă la trădarea de neam ». Pentru a întări cele spuse de Coșbuc e suficient să amintim că, la începutul acestui veac, după ce a ținut în capitală o frumoasă conferință despre limba romînă, Ovid Densusianu a fost felicitat de « damele romîne », de « romîncele verzi », în limba franceză. Credem că nu e nevoie de nici un comentariu.

Cultivarea limbii ar fi în primul rînd datoria scriitorilor, care însă, pe timpul acela nu se bucurau de nici un sprijin. Ei erau « fără de ajutor dintr-o parte și batjocoriți dintr-alta . . . Tristele împrejurări le-au luat toată putința ».

Cum vede Coșbuc dezvoltarea, închegarea și unificarea limbii romînești?

În primul rînd, la baza dezvoltării limbii noastre, poetul pune temeiul solid al « graiului viu al poporului ». Într-unul din manuscrisele sale, vorbind despre cuvintele străine, poetul arată că limba franțuzită a timpului său, vorbită de « clasele de sus », nu e limba romînă. « Ce sînt cei 10.000 ? » — se întreabă Coșbuc. Și răspunsul cade de îndată: « ca într-un pahar gunoaiele. Sufli, o verși, rămîne apa curată. Aștepta limpezirea » (mss. Coșbuc, mapa VII, B). Clasele de sus au pierit, țăranii rămîn. Și poetul subliniază că vorbește de limbă, nu de cultură. În același manuscris citim că « Sfîntul Sinod al limbii romînești poate să fie Academia, e literatura cea bună, limba vorbită azi de popor ». Țăranii « sînt și au să fie ultima instanță, în chestie de limbă. Dar, — spune Coșbuc — oricît am încrunta din sprîncene, gloata de ciobani și de plugari e curtea de casație a limbii romînești » [1]. Oricît am ține noi cărturarii — rogu-te doamne ! — de proști pe țărani, ei au un instinct de conservare a limbii dus pînă la extrem și un sentiment artistic al vorbirii, care la noi cei cu carte e atrofiat de cunoștința limbilor străine » (op. cit.).

Cea dintîi condiție a dezvoltării și cizelării noastre este deci cunoașterea aprofundată a limbii poporului, a materialului de construcție brut pe care-l dă scriitorilor țărănimea. Scriitorii au datoria de a ciopli acest material. « Nouă cărturarilor — scrie Coșbuc în același manuscris al său — ne rămîne cioplirea materialului brut pe care ni-l dă țărănimea. Ea ne aduce blocul de marmoră și noi avem datoria să facem lucru de artă din el ». Baza închegării și unificării limbii literare o formează deci graiul viu al păstorilor și plugarilor, oriunde se găsesc ei pe teritoriile locuite de romîni.

În legătură cu procesul unificării, Coșbuc spune că limba literară își adună materialul de peste tot unde se vorbește romînește. După procesul adunării urmează selecționarea, curățirea. În articolul său « Provincialismele scriitorilor noștri » (în « Viața literară », I, 1906, nr. 8) Coșbuc indică drumul unificării limbii pe baza unei idei foarte sănătoase, care a fost subliniată și în cele mai noi lucrări despre limba literară: « Cînd se încheagă o limbă literară, ea își adună toate elementele cîte și le are răzlețite pe teritoriul ei de pretutindeni. Culege și apoi alege. Dar și alegerea se face cu multă încetineală » (op. cit.). Pentru această alegere poetul stabilește criterii juste: « e lucru firesc ca toate elementele ei constitutive (ale limbii — G.S.) trebuie să se adune de pe întregul teritoriu, din toate provinciile. Eu nu înțeleg — scrie Coșbuc — să se adune în dicționar, și în literatură, acolo unde elementele limbii sînt vii și circulează. Graiul toscan al lui Dante a fost numai un sîmbure, pe lîngă care s-au alipit și se alipesc, chiar și astăzi, elementele de prin toate feluritele graiuri provinciale ale italienilor, ca să formeze limba literară italienească. Tot așa și graiul în care și-a tradus Luther Biblia; limba

[1] « Poporul e — scrie Coșbuc în 19 2 — acel bălaur cu milioane de capete, care în chestiuni de limbă nu gîndește ci numai simte, n-are creeri ci numai suflet și el e singur curia (ține minte vorba asta !) care hotărăște în suprema instanță ». (Latin ori slav, în « Romînul », II, 1912, nr. 40).

literară a germanilor și astăzi primește cuvinte provinciale și germanii se bucură, ori de cîte ori răsare un cuvînt provincial care vine să le îmbogățească limba » (op. cit.). Graiurile regionale se varsă așadar, în mod inevitabil, în marele fluviu care este limba romînă comună. Coșbuc are părerea foarte sănătoasă — că « nu se poate forma o limbă unitară a unui popor cînd un grai oarecare, oricît de mult ar fi fost impus de o literatură puternică, exclude cu îndărătnicie elementele specifice ale altor graiuri » . . . și că e foarte greșit a condamna moldovenismele și ardelenismele numai pentru motivul că « acestea nu sînt muntenisme ». Cînd Slavici, Caragiale și Coșbuc au scos revista « Vatra » (1894) au fost criticați de către unii nepricepuți că întrebuințează un cuvînt provincial pentru a numi o revistă literară. Nepricepuții nu înțelegeau ce este vatra strămoșească. Condamnarea unor asemenea cuvinte o fac unii « dintr-o sfîntă necunoștință a limbii romînești ». În articolul « Latin ori slav » (publicat în « Romînul », II, 1912, nr. 40), Coșbuc arată că e bun acel cuvînt « care e cunoscut de toți romînii și avînd aceeași accepțiune (adică să nu însemneze aici un lucru, și într-altă parte alt lucru) ».

Am văzut mai sus cum privește Coșbuc factorii chemați să contribuie la dezvoltarea limbii romîne și la unificarea ei (biserica, școala, teatrele, societățile literare, saloanele). Factorul esențial și hotărîtor sînt scriitorii, care, preluînd graiul viu al poporului, îl ridică pe cea mai înaltă treaptă a artei.[1]

Firul cultivării limbii, preluat conștient de către scriitori și cărturari abia în veacul trecut, trebuie tors mai departe de scriitori, cu concursul lingviștilor, într-o colaborare creatoare.

Vorbind despre cărțile bisericești tipărite în vremea sa, Coșbuc constată că acestea sînt scrise într-o limbă « comoară de aur pentru un nou dicționar al lui Massim și Laurian ». (Cărțile bisericești, în « Viața literară », I, nr. 16—17, 1906). Cu toate că în unele cărți limba e poporală « e prea vulgară—spune poetul—prea de tot vulgară. Limpede și curată, dar nu e poetică; în deobște înțeleasă, dar nu e sărbătorească precum cere stilul bibliei; și tocmai fiindcă e așa de simplă, e lipsită de avîntul plin de poezie al psalmistului și al proorocilor » (op. cit.). În unele cărți publicate de sfîntul sinod limba e « în așa hal de amestecătură, încît se pare că au creat-o în multe locuri, chipurile din piesele lui Caragiale. Neologisme de acelea pe care le respinge cu dispreț limba noastră, franțuzisme fără nici un drept de viață, formațiuni noi de care ți se zbîrlește părul și latinisme cu accepțiunea falsă — aceasta are să fie limba în care să se facă molitvele prin casele plugarilor și în care să se roage creștinul de la țară?: « O nu ne condamna pentru perseverența noastră în tentațiunile demonilor, mizericoardioase Doamne, administratorul tezaurelor spirituale! » (op. cit.).

Despre cuvintele străine vorbește Coșbuc într-un manuscris al său (mapa 7,B), spunînd că ar fi bine să se cerceteze: *a)* dacă aceste cuvinte au intrat

[1] « Scriitorul — scrie Coșbuc — ține calea de mijloc, prin însuși felul său de a fi, simte alături de poporul (vorbesc de scriitorii buni nu de orice plevușcă), și gîndește alături cu cărturarul. Deci el corectează și pe cărturar și pe popor; rafinează simțul poporului și ține în frîu speculațiunile cărturarului » (Latin ori slav?, în « Romînul », II, 1912, nr. 40).

« numai în clasele de sus, în clasa celor 10.000, sau au intrat și în alte clase, mai ales în clasa celor « proști dar mulți »; *b)* dacă cei proști și mulți au primit cuvîntul străin cu înțelesul original, adică în înțelesul pe care îl are în limba în care a fost împrumutat, ori i-au degradat înțelesul sau i-au ținut neatins înțelesul — pentru că o înnobilare a înțelesului, la cuvintele străine, ar fi a noua minune a lumii ». Poetul spune că vorbele străine n-au viață în limbă. El se gîndește nu la neologismele care îmbogățesc limba ci la barbarisme sau la creații « păsărești ». În altă parte condamnă cuvintele *cord*, *pulmoni*, *mori* etc. pentru care avem corespondent în limba noastră pe *inimă*, *plămîni*, *moravuri*. Despre *pulmoni* Coșbuc spune că nu există nici într-o limbă (Credem că e o contaminare între franțuzescul *poumons* și *plămîni* al nostru).

Nu trebuie să înțelegem greșit pe Coșbuc. El nu e un purist excesiv și irațional. Tocmai pentru a-l înțelege mai bine să vedem ce ne spune într-un articol al său [1], criticînd pe cei ce sufereau de latinomanie și erau împotriva cuvintelor slave. Pentru poet cuvintele latine ori slave sînt la fel. Contează în primul rînd calitatea cuvîntului, frumusețea și utilitatea lui. Poetul alege — dintre un cuvînt latin și altul slav — « pe cel mai bun, și dacă, din întîmplare, cel mai bun e cel slavon, voi alege și voi primi pe acesta, chiar cu riscul de a fi disprețuit de Cicero și de Vergiliu, la o eventuală întîlnire cu ei pe cealaltă lume »; și ceva mai departe: « Acum, rogu-te, cînd am să aleg între două cuvinte, unul latin și altul slavon, ca să-l aleg în versul meu, crezi că am să aleg pe cel latin care e urît; și să dau la o parte pe cel slavon cu toate că e admirabil de frumos și e însuși o poezie întreagă ? ».

Poetul este împotriva cuvintelor nefolositoare, care trebuie stîrpite. Așa trebuie înțeles Coșbuc în problema purității limbii și a cuvintelor străine. Poetul a văzut clar și a fost condus de un simț artistic deosebit și de cunoașterea temeinică a limbii noastre, ca organism viu, care nu poate fi creat de cărturari, ci doar cultivat de « tălharii de scriitori literari, mai ales poeții » care « au nemărginita răspundere de felul cum se desfășoară drumurile intelectuale ale unui popor » (op. cit.).

Vorbind despre « Mania diminutivelor » [2], Coșbuc constată că acestea sînt uneori dovada unui refugiu ușor în versificație, pentru găsirea rimei potrivite. În aceste cazuri diminutivele sînt ridicole. Poetul dă ca exemplu următoarele versuri din « Primăvara amorului » a lui Iancu Văcărescu:

« Acolo am eu o căscioară
Pe un vîrf de delușor
Curge în vale o apșoară
Murmurînd încetișor ».

Pe bună dreptate se întreabă Coșbuc « care romîn cu bun simț nu rîde de aceste versuri ? Criticul literar vede și sărăcia absolută de rimă în aceste versuri:

[1] Latin ori slav ?, în « Romînul », II, 1912, nr. 40.
[2] În « Noua revistă romînă », I, 1900, vol. 2, p. 42—44.

casă nu rimează cu *apă*, nici *deal* cu *încet*, dar diminutivează, poete, și gata rima! (op. cit., p. 42).[1]

Ca și Ion Budai-Deleanu, în prologul « Țiganiadei », la fel și Coșbuc e împotriva sufixului diminutivului *-achi*, primit de la greci și rămas în nume proprii. « Se diminutivează — scrie Coșbuc — numele așa de pocit, încît ți-e peste putință să-l recunoști: de multe ori se ia un singur sunet din adevăratul nume și lîngă el se trîntește un *achi* și e gata romînul! Filip ajunge *Pache*, Dumitru *Tache*, Anastasie *Sache*, Alexandru *Alexache* și mai sînt *Cache*, Ion *Enache*, Manole *Lache*. Și așa avem nume romînești: *Bache*, *Cache*, *Dache*, *Gache*, *Lache*, *Mache*, *Ñache*, *Pache*, *Rache*, *Sache*, *Tache* — O te admir progenitură de origine romană! » (op. cit., p. 43).

« N-am putea diminutiva numele într-un chip mai omenesc? — se întreabă Coșbuc. Ion trebuie să fie Enache și nu Ionel? Alexandru nu poate fi Sandu, trebuie să fie Cache? Dacă ați rămîne măcar în familie cu cache al vostru! » (op. cit., p. 44).

Coșbuc nu exclude în întregime întrebuințarea diminutivelor, pe care le găsește minunate în unele poezii (frumoase și bine dozate sînt și în opera lui), mai ales în cele populare, cum e Miorița:

« Ori ești bolnăvioară,
Drăguță mioară? »

« Ce frumusețe de vorbă, și ce gingășie poetică în vorba bolnăvior — bolnăvioară! O știu mai bine decît mine mamele care au copii mici », scrie Coșbuc.

Coșbuc vorbește despre limbă nu numai ca despre « cel mai puternic mijloc al dezvoltării culturale a unui popor », ci și ca despre cea mai puternică legătură a unui neam. « Nu pot fi mai multe popoare cu aceeași limbă, căci aceeași limbă înseamnă același popor, și nici același popor nu poate vorbi mai multe limbi, căci ar înceta de a fi unul singur. În Elveția, într-un singur stat, poporul vorbește, ce e dreptul, trei limbi: nemțește, franțuzește și italienește, dar e un singur popor ca stat, ca organizație, dar nu un popor ca neam »[2]. Poetul înțelege prin neam națiunea.

Întîlnim atît în opera publicată, cît și în manuscrisele poetului și alte probleme interesante de limbă pe care le vom publica cu altă ocazie.

Din cele expuse pînă aici se impune să tragem cîteva concluzii principiale:

1. — În problema limbii literare, și în general a cultivării limbii, Coșbuc merge pe linia « Daciei literare » a lui Kogălniceanu, pe drumul lui Alecu Russo,

---

[1] Excesul de diminutive în graiul zilnic e de-a dreptul scîrbos încît — spune Coșbuc — « îți vine să apuci cîmpii ». Și dă următoarele exemple: « Am făcut o mămăliguță. Nu poftiți, d-le, brînzișoară! Ah, uită-te ce untișor! Copilul meu bea lăpticel cald. Ia turnați un vinișor. Mai iute cu țuiculița. Vre-o cîteva măslinioare! Cumpărai o gîsculiță. Avem și noi o văcuță » etc., etc. (op cit., p. 43).

[2] Legea din bătrîni, în volumul « Dintr-ale neamului nostru », 1903, p. 86.

al lui Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu și al tribuniștilor. Continuă deci o tradiție sănătoasă legată de punerea bazelor literaturii noastre moderne.

2. — Susținînd dezvoltarea limbii noastre literare, pe temeiul graiului poporului, poetul este dușmanul exagerărilor latiniste, al rătăcirilor lui Eliade Rădulescu și al încercărilor de a franțuzi limba romînă [1]. Coșbuc critică pe acei lingviști din secolul al XIX-lea care au stîlcit limba noastră prin teorii retrograde, rupte de realitatea lingvistică.

3. — Poetul înțelegea limba literară ca un aspect, și anume cel mai ales, cel mai îngrijit, al limbii noastre. El includea în limba literară și limba vorbită, nu numai cea scrisă.

4. — Formarea și închegarea limbii romîne literare o leagă Coșbuc de epoca sa. «Limba noastră literară abia acum se încheagă», spune el. Limba poate fi «așezată și fixată în margini bine hotărîte» printr-o literatură care o controlează și o poleiește».

5. — Despre graiul care ar sta la baza limbii noastre literare Coșbuc nu se exprimă cu destulă convingere și consecvență. În 1906 spunea că acei care «cred că limba literară ni-e formată și constituită iar la baza ei ar fi graiul muntenesc» sînt «neorientați». Într-o foiță de manuscris, nedatată, vorbește despre «limba literară care e graiul muntenesc perfecționat». Înclinăm însă să credem că poetul nu prea era convins de acest lucru. Coșbuc este pentru întrebuințarea, cu măsură, de către scriitori, în operele lor literare, a provincialismelor așa cum însuși a procedat. În opera literară acestea se contopesc cu restul vocabularului, îmbogățind limba. Poetul e deci pentru dreptul tuturor graiurilor de a contribui la formarea limbii literare.[2]

6. — Prin natura talentului său de poet-țăran, cioplitor încăpățînat în marmoră, nu în plastilină, Coșbuc este împotriva abuzului de diminutive în limbă, mai ales în limba vorbită, în Muntenia și Moldova. De fapt ardelenii aspri, din mijlocul cărora s-a desprins Coșbuc, nu suferă de mania diminutivelor, nici în graiul viu, nici în literatură. (Cf. Coșbuc, Liviu Rebreanu, Ion Slavici, Pavel Dan, Ion Agîrbiceanu etc.)

7. — Coșbuc nu aduce prea multe noutăți față de înaintașii săi. Meritul său mare constă în faptul de a fi militat pentru o limbă romînească unitară, curată, tocmai în vremea scandalurilor produse de reintroducerea teatrului francez de amatori de către elementele cosmopolite ale claselor de sus. Intervenția poetului a fost bine venită; ea aducea autoritatea unui meșter al limbii noastre, opunînd limbii pestrițe și păsărești a burghezo-moșierilor, frumusețea graiului popular.

[1] În Ce ne-au dat slavii și grecii (în volumul «Versuri și proză», Caransebeș, 1897, p. 103) Coșbuc spune: «înțeleg de ce Șincai și Maior și după ei școala lui Cipariu cu Laurian și Massim în vîrful suliței de luptă, au voit să latinizeze limba: vroiau să ne dovedească și nouă și străinătății latinitatea noastră. Azi, cînd acest lucru e axiomă, încercarea de a mai latiniza limba ar fi o prostie».

[2] Acad. Barbu Lăzăreanu spune, într-un articol din «Limba romînă (Cu privire la vocabularul dialectal din epoca de dibuire a poeziei lui Coșbuc, în «Limba romînă», II. 1953, nr. 3, p. 35) că poetul «Coșbuc a fost unul dintre cei mai cu înțelepciune cunoscători și folositori ai graiului romînesc al mai tuturor regiunilor».

NUMELE DE PERSOANE IN ŢIGANIADA LUI I. BUDAI-DELEANU

DE

L. ŞERDEANU

Studiul critic care precede ultima ediție a « Țiganiadei » lui I. Budai-Deleanu se referă în treacăt și la problema numelor de persoane, afirmînd: « În privința grijii cu care a căutat cele mai potrivite nume care să oglindească dintru început specificul personajelor, Budai-Deleanu poate fi considerat pe drept cuvînt un precursor al lui Alecsandri și al lui Caragiale care au folosit în chip strălucit acest procedeu » [1].

Sîntem de acord că Budai-Deleanu a dat dovadă de o deosebită măiestrie în alegerea numelor proprii. Sîntem de asemenea de acord că I. L. Caragiale a folosit acest procedeu în chip strălucit. În ceea ce-l privește însă pe Alecsandri, lucrurile par a se prezenta puțin altfel. Vom reveni asupra acestui fapt în cursul expunerii.

*

Numele de persoană este, în ultimă analiză, un simplu cuvînt. Creat cu ajutorul elementelor lexicului curent, din cuvinte ce denumesc: localități, regiuni, țări, națiuni, aspecte fizice sau psihice, profesiuni etc., numele propriu își pierde valoarea primitivă, se cristalizează; cu timpul se sudează atît de perfect cu imaginea fizică și morală a purtătorului, încît devine o expresie a însușirilor lui, o etichetă a lui. Așadar, spre deosebire de restul cuvintelor care se pot referi — și se referă adesea — la noțiuni generale sau abstracte, numele propriu indică întotdeauna o ființă unică și concretă. Fiind cel mai individual, el este și cel mai semnificativ dintre cuvinte, adică cel mai capabil de a evoca o mare cantitate de idei și sentimente legate de imaginea persoanei respective.

[1] I. Budai-Deleanu, Țiganiada, București ESPLA, 1954, p. 49.

În diversele etape ale evoluției sociale, numele propriu a primit semnificații speciale, în raport cu gradul de dezvoltare a concepțiilor politice, economice, morale, filozofice etc. ale societății. De pildă, tendințele cosmopolite ale claselor exploatatoare s-au manifestat adesea în alegerea numelor de persoană. Se știe că boierii noștri feudali aveau pasiunea grecizării numelor prin adăugarea de sufixe (-os, -is, -ache, -cache); iar odraslele burgheze și mic-burgheze nu puteau să se numească *Ion*, *Grigore*, *Ana* sau *Maria*, ci *Jean*, *Grig*, *Anette*, *Mary* etc., după cum impunea moda timpului. Numele constituia pentru dînșii un atribut al distincției, al nobleței și al prestigiului, de aceea trebuia neapărat evitat uzul unor nume « vulgare », de largă circulație în popor.

Dacă în viața reală numele au importanța lor, cu atît mai mult constituie ele o problemă într-o operă literară. În acest sens, afirmația lui Ibrăileanu că « nici un creator adevărat nu-și poate gîndi opera dacă nu știe numele ființelor pe care le creează »[1] ni se pare cu totul întemeiată. Considerînd arta ca o reflectare a realității, trebuie să admitem că artistul nu poate concepe un personaj fără a-l face posesorul unui nume pe care l-ar putea avea în realitate. Creatorul de operă literară trebuie să aleagă pentru eroul său un nume care să-i semene, să i se potrivească, să-i reflecte, într-un fel sau altul, personalitatea.

Această cerință a oricărei opere realiste a fost îndeplinită cu măiestrie de I. Budai-Deleanu. Fiecare nume propriu din cuprinsul Țiganiadei este nu numai pe măsura eroului respectiv, dar adesea menit să sugereze o situație, o calitate sau cel puțin o sonoritate acustică necesară atmosferei poemului.

Uneori numele se referă la defecte fizice ale eroilor: *Butea*, *Cîrlig*, *Ciuntul*, *Cocoloș*, *Covrig*, *Sfîrcul*, *Șoldea*, *Titirez* sau îngăduie o aproximativă apreciere a vîrstei lor: *Neicu* (cf. *neicu* = nume dat unui frate mai mare sau unui om mai în vîrstă); *Parnavel* (= nume dat de țigani copiilor mici), *Parpangel* (=nume dat unui țigan tînăr); *Purdea* (cf. *purdel* = copil de țigan). Mai adesea ele simbolizează aspecte fizice și morale. Pentru a realiza acest lucru, autorul procedează prin derivarea unor nume de la adjective, verbe sau substantive comune, fie din limba romînă, fie chiar din țigănește: *Barbu* (cf. *barbă*), *Ciormoi* (cf. țig. *cior* = hoț, tîlhar; sau țig. *cioro-rom* = țigan sărac, mizerabil, om de nimic), *Colbei* (cf. *colb* = pulbere), *Ghițu* (cf. *ghițos* = mițos, lăios), *Gogu*, *Gogoman* (cf. sensul de « prost, nătăfleț »), *Goleman* (cf. *gol* = dezbrăcat), *Gurillă* (cf. *gură*), *Neagu* (cf. sensul de « bărbat prost și încăpățînat »), *Dondul* (cf. a *dondăni* = a mormăi, a vorbi fără rost), *Șperlea* (cf. *șperlă* = cenușă de cărbuni aprinși; sau *a șparli* = a fura), *Țintea* (cf. *țintă* = cuișor fără cap).

Decurge de aici posibilitatea de a acorda gloatei țigănești, pe baza numelor, o serie de atribute. Murdari, mițoși și zdrențăroși, nătăfleți, cleptomani și gălăgioși, țiganii apar ca scoși dintr-o anecdotă populară. Așa trăiau ei pe atunci în mentalitatea poporului, așa ni-i face cunoscuți și Budai-Deleanu, cu intenția

[1] G. Ibrăileanu, Studii literare, Cartea Romînească, București, 1930, p. 72.

de a accentua nota comică impusă de genul creației, nicidecum dintr-o tendință șovină.

Și caracterizarea merge mai departe. O categorie de nume, derivate de la numiri de plante, animale și păsări, alcătuiesc o mică faună și floră sălbatică: *Bălăban* (cf. *balaban* = specie de șoim), *Bobul* (cf. *bob* = plantă leguminoasă; sau țig. *bobo* = cereală), *Brînduța* (cf. *brînduță* = floare de pădure), *Corbea* (cf. *corb*, care redă și specificul prin culoare), *Cornei* (cf. *corn* = arbore de pădure fructifer), *Cucavel*, *Cucovel*, *Cucu* (cf. *cuc*), *Mozoc* (cf. *mozoc* = nume dat unui cîine mare, dulău), *Mugurel* (cf. *mugur*), *Peperig* (cf. *pipirig* = plantă de mlaștină), *Șoșoi* (cf. țig. *șoșoi* = iepure), *Zăgan* (cf. *zăgan* = specie mare de vultur, numit și « vultur bărbos »). Starea de primitivism, aproape de sălbăticie în care erau constrînși să-și ducă existența țiganii în condițiile exploatării feudale nu putea favoriza dezvoltarea gîndirii lor. Foamea îi obliga să cugete la mîncare; lipsa hainelor, la obiecte de îmbrăcăminte. Preocupările culinare exagerate și uneori obiectul meseriilor lor sînt sugerate prin nume ca: *Ciurilă* (cf. *ciur*), *Dîrloiu* (cf. *dîrlu* = unealtă de lemn cu care se trage jăratecul din cuptor), *Găvan* (cf. *găvan* = strachină de lemn scobit), *Hîrgău* (cf. *hîrgău* = vas mare de lut pentru fiert mămăligă, pentru gătit bucate, pentru spălat vasele etc.), *Păpară* (cf. *păpară*). Tot preocupări mărunte, legate de stricta materialitate a vieții indică și numele: *Păpuc*, *Bumbu*, *Năsturel* ș. a.

Iată deci trăsăturile specifice ale țiganilor oglindite în nume. E clar că Budai-Deleanu nu disprețuiește și nu condamnă mulțimea de țigani, cu toate păcatele ce i le atribuie. Dimpotrivă, se simte legat de ei prin mii de fire; rîde, suferă, cîntă și plînge alături de ei. Căci nu trebuie să uităm: « prin Țigani să înțăleg ș-alții, carii tocma așa au făcut și fac, ca și Țiganii oarecînd » [1].

Scopul artistului este de a contura cît mai real și mai precis figura eroului colectiv, această masă în care indivizii nu se deosebesc sau se deosebesc prea puțin. Probabil sugerarea slabei diferențieri individuale a țiganilor a urmărit-o Budai-Deleanu prin atașarea la majoritatea numelor proprii a unor terminații (uneori sufixe) invariabile: *-el*: *Aordel*, *Avel*, *Corcodel*, *Cucavel*, *Jundadel*, *Mugurel*, *Năsturel*, *Parnavel*, *Parpangel*, *Șuvel*, *Viorel*; *-an*: *Bălăban*, *Călăban*, *Drăgan*, *Găvan*, *Ghiolban*, *Gogoman*, *Goleman*, *Răzvan*, *Slobozan*, *Zăgan*; *-ea*: *Butea*, *Corbea*, *Costea*, *Gîrdea*, *Mircea*, *Purdea*, *Șoldea*, *Șperlea*, *Țintea*; *-oi*: *Ciormoi*, *Dîrloi*, *Gormoi*, *Șoșoi*; *-ău*: *Hîrgău*, *Janalău*. Procedeul are și avantajul de a realiza sonorități care accentuează nota umoristică, mai ales prin ciudata alternanță de sufixe diminutive (*-el*, *-ea*) și augmentative (*-ău*, *-an*, *-oi*). Efecte acustice sînt obținute și prin utilizarea formațiunilor onomatopeice în cuprinsul unor nume ca: *Șoșoi*, *Șuvel*, *Dondul*, *Cucu*, *Dîrloi*.

Dar Budai-Deleanu nu s-a mărginit la generalizare. Deși încadrați organic în masă, de-a lungul poemului, eroii lui se desprind totuși, se individualizează.

---

[1] I. Budai-Deleanu, Țiganiada, București, ESPLA, 1954, p. 68.

De pildă *Goleman*, cel mai indicat să observe starea de huzur a claselor exploatatoare, în contrast izbitor cu situația mizerabilă a celor asupriți, zdrențăroși și flămînzi, face un aspru rechizitoriu nobilimii feudale și regelui, arătînd că boierii « șed în pălaturi nalte/Toată ziua cu ciubuc în gură », iar ocupațiile unui rege se rezumă la a bea, a mînca și a-și răzăma capul în brîncă. *Gurillă* (cel cu gura mare) este chemat să strige adunarea voivozilor și a fețelor bătrîne la sfat. *Gogoman* cere lui Vlad Țepeș pază împotriva tîlharilor; luptă vitejește cu taurii pe care îi crede turci, dar cade și își rupe gura. *Gogu* sfătuiește pe țigani să meargă pe lîngă păduri, spre a se putea ascunde la nevoie. *Dondul* propune să se sape gropi împrejurul taberei ca să cadă turcii în ele. Singur *Boroșmîndru* (cf. ung. *boros* = cu vin, amețit + rom. *mîndru*) îi îndeamnă să țină piept turcilor.

Acțiunile eroilor se pot urmări foarte bine și în raport cu numele care indică vîrsta lor: *Neicu* este acela care, în panica provocată de apariția moldovenilor, îmbrăcați turcește, « își ține firea » și împreună cu « alte fețe bătrîne » cere păsuire presupușilor turci. După identificarea adevăraților agresori, tot el intervine la Vlad Țepeș pentru a mijloci împăcarea. *Purdel* tremură pentru viața lui *Cucavel*, dar nu îndrăznește să-l scape singur, ci îndeamnă copilărește pe Bumbul să atace pe Tandaler. Dragostea lui *Parpangel* și aventurile lui în căutarea iubitei răpite alcătuiesc un mic roman sentimental, al cărui erou nu putea fi decît un « tînăr » « mîndru la față », « nalt » și « ghizdav la făptură », cum ne este descris de însuși autorul.

Doi eroi care se desprind mai categoric din masă sînt *Slobozan* și *Romîndor*. De fapt, nu se poate vorbi la ei de o individualizare. Numele șarjate și apariția lor sporadică în cursul acțiunii, aproape că îi transformă în două noțiuni abstracte care împreună exprimă ideea de bază a operei: dorul de libertate al romînilor. Teama poetului de a nu i se pune « muza sub falangă » nu permitea, desigur, extinderea rolului unor personaje care prin atitudini, afirmații și chiar prin nume ar fi atins susceptibilitatea claselor dominante. După cum se știe însă, nici Budai-Deleanu nu era republican. De aceea, Slobozan, deși în polemica cu *Baroreu* (cf. țig. *baro* = om mare, om sus pus; și *baro-rom* = țigan nobil) opune, cu argumente puternice, monarhiei absolute republica, nu reușește să impună o concluzie definitivă. Intervenția lui *Janalău*, care pledează pentru împăcarea țiganilor, temperează focul discuțiilor asupra organizării viitorului stat țigănesc. *Janalău* nu se declară pentru o formă sau alta de stăpînire, ci cîntărește « după știința bună » avantajele și dezavantajele fiecăreia. Credem că acest amănunt ne poate îndreptăți să-i apropiem numele de verbul țigănesc *geanau* (*janau*) = a ști, a cunoaște.

Relevăm încă o categorie de personaje deosebit de interesante prin etimologia numelor. Numele țigănesc al lui *dumnezeu*, sub forma *Guladel* (cf. țig. *gulo* = dulce + *del* = zeu) apare sporadic în cuprinsul poemului, dar el ne îndeamnă să socotim că și numele lui *Jundadel* ar fi un derivat compus din cuvintele țigănești:

giundo = a cunoaște + *del* = zeu; prin urmare, că ar avea sensul de « cel care cunoaște pe (dumne)zeu ». Concluzia se impune cu atît mai mult, cu cît aflăm că viața lui Jundadel stăpînea în India, iar împăratul ei se numea « a lunii frate și a soarelui fiu prea luminat ». Mai mult. Parpangel își întîlnește strămoșul în alegorica lui călătorie în rai, unde acesta îi dă un inel fermecat și îi prezice viitorul neamului țigănesc.

La o interpretare similară se pretează *Corcodel*, nume derivat probabil din țig.: *corco* = însuși, singur + *del* = zeu. Conducător al celei mai nenorocite gloate de țigani, a lăieților și goleților, meșter în ghicitul din bobi, Corcodel nu se sfiește să plaseze cîteva expresii populare de o îndrăzneală surprinzătoare. Nu se teme de Tandaler, aproape recunoscut ca șef al viitorului stat țigănesc, și încearcă să-l omoare pentru o imputare ce i-a adresat. În discuția asupra organizării statului el face o critică necruțătoare întregii caste preoțești și călugărești. Pe scurt, Corcodel se simte « el însuși zeul lui » și înțelege să facă totul după bunul plac.

Iubita lui Parpangel, *Romica*, poartă un nume care ar putea fi tradus prin substantivul « țigăncușa », dacă îi admitem etimologia din țig. *romni* = femeie țigancă, derivat cu sufixul diminutiv *-ica*. Deși ni se spune că Romica este « proaspătă », « blîndă », « netedă », « lucedă », prin urmare deosebită prin însușiri fizice și morale de restul masei de țigani, totuși autorul o leagă prin nume de mediul înconjurător, de realitatea în care s-a născut și a trăit.

★

Interpretările date mai sus, bazate pe asociația logică între nume și purtător și pe atestări ale dicționarelor, pot demonstra că Budai-Deleanu n-a creat aceste nume la întîmplare, ci le-a gîndit anticipat. El le-a gîndit mai mult decît V. Alecsandri care, prin același procedeu—al derivării numelor proprii de la nume comune — obține efecte comice mai slabe. O coincidență prea banală face ca eroii lui să se numească: *Stîlpeanu*, *Lipicescu*, *Viteazovici*, *Zgîrcea*, *Napoilă* sau *Clevetici*. Un țigan însă se poate numi foarte bine *Zăgan*, *Cucu*, *Bălăban* sau *Hîrgău*, fără a implica necondiționat asociația cu etimonul respectiv, fără a produce efectul urmărit și realizat de poet în contextul epopeii, deoarece numele eroilor din Țiganiada nu sînt toate simple invenții ci reflectă, în majoritate, o realitate antroponomastică a epocii. Multe din ele sînt atestate azi ca nume de familie la romîni și foarte probabil că au cunoscut în trecut o răspîndire pe un teritoriu întins. Rămași mult timp într-un stadiu înapoiat de civilizație, trăind la periferia societății, desconsiderați de alte popoare — sub influența teoriilor rasiale ale claselor exploatatoare — țiganii, în mod firesc, au fost cei care au conservat formele vechi antroponomastice. Obiceiul primitiv de a-și da nume de plante și de animale, păstrarea unor nume vechi romînești de origine slavă (*Drăgan*, *Drăghici*, *Dragomir*, *Dragoșin*) devenite la romîni nume de familie, menținerea unor nume depreciate de alte popoare, fie datorită transparenței lor fonetice

(prin apropiere de cuvîntul etimon), fie pur și simplu pe motivul că erau purtate de țigani, toate acestea sînt fapte pe care Budai-Deleanu le-a cunoscut și de care a ținut seamă în creația lui.

E vădită apoi superioritatea lui Budai-Deleanu față de Alecsandri în ce privește puterea de tipizare. Cunoscînd în amănunte realitatea descrisă, el a știut să armonizeze și în nume, cum am văzut, ceea ce este general și ceea ce este individual în caracterul eroilor. Fiecare personaj se conturează, trăiește, acționează potrivit numelui ce-l poartă, fără ca acest lucru să pară forțat sau nereal; în același timp fiecare se integrează colectivului — cu aceeași naturalețe — prin aspect, prin cracter și chiar prin nume. La o atît de înaltă măiestrie a artei realiste n-a ajuns Alecsandri. Numele eroilor lui, mai ales ai celor din teatru, ar putea fi apropiate eventual de numele comentatorilor Țiganiadei. Poate din pricină că aceste personaje nu acționează, ci « comentează », deci alcătuiesc un fel de public spectator, conceput în mintea poetului ca o parte secundară a poemului, ele sînt șarjate prin nume legate nemijlocit de caracteristica dominantă, mai ales intelectuală sau morală. Numele ajunge aici indiciul determinant în definirea personalității. « Coconii »: *Erudițianu*, *Simplițianu*, *Idiotiseanu* și *Politicos*; « Părinții »: *Apologios*, *Agnosie*, *Ascriteanu*, *Filologos*, *Ortodoxos*, *Evlavios*; « Arhonzii »: *Suspusanul* și *Suflănvînt*; apoi: *Popa Nătăroi din Tîndarîda*, *Căpitan Pățitul*, *Dubitantius*, *Adevărovici*, *Mîndrilă*, *Răbdăceanu*, *Tălălău* etc. etc... poartă nume atît de elocvente, încît o explicare a lor ar fi inutilă.

Totuși și aici autorul a utilizat unele procedee menite să-l ajute în realizarea intenției sale de satiră și critică socială. Adăugarea la o serie de nume a sufixului grecesc *-os* (*Apologios*, *Criticos*, *Evlavios*, *Filologos*, *Politicos*), completarea altora prin epitete de politețe (*Chir*, *Arhonda*, *Cocon*), precum și derivarea sau compunerea unor nume din cuvinte grecești: *Onochefalos* (cf. gr. ὀνοκέφαλος = cap de măgar); *Musofilos* (cf. gr. μοῦσα + φίλος = iubitor al muzelor); *Micromegas* (cf. gr. μικρόμεγας = epitet dat unui om mic, simplu, care « face pe grozavul »), constituie cîteva mijloace de satirizare a maniei grecizante, specifică boierilor din Principate la acea epocă. Disprețul pentru manierele de stîlcire a limbii l-a manifestat Budai-Deleanu chiar prin anagrama numelui său. O spune deschis în scrisoarea către Mitru Perea: «Eu mă chiem acum Leon Dianeu, sau Leonachi Dianeu — precum șt i tu bine, că la noi în țara muntenească, ba și la Moldova, toți ș-adaugă numele cu *-achi* sau *-cachi*, după grecie, fiindcă sună mai cilibiu »[1].

Aceiași boieri, pe care în adevăratul poem Budai-Deleanu i-a plasat în fundul iadului, apar în chip de comentatori, cu nume care arată clar că boierii nu sînt totdeauna oameni politici *(Politicos)* sau eruditi *(Erudițianu)*, ci foarte adesea simpli pînă la simplism *(Simplițeanu)* sau de-a dreptul idioți *(Idiotiseanu)*. Iar preoții, care se bucură în poem de aceeași soartă, nu sînt

[1] I. Budai-Deleanu, Țiganiada, București, E.S.P.L.A., 1954 p. 66.

totdeauna filologi *(Filologos)*, drepți *(Ortodoxos)* și evlavioși *(Evlavios)*, ci și ignoranți *(Agnosie)* și nătărăi *(Nătăroi din Tîndărîda)*.

Observațiile noastre, deși sumare, sînt — credem — în măsură să arate realismul, forța creatoare și ingeniozitatea lui Budai-Deleanu în selecționarea și manevrarea materialului onomastic. Ele dovedesc de asemenea și o oarecare superioritate a poetului ardelean — din acest punct de vedere — față de V. Alecsandri.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

CÎTEVA OBSERVAȚII ASUPRA GREȘELILOR DE ORTOGRAFIE SĂVÎRȘITE DE ELEVI

DE

I. POPESCU

După cum pronunțarea corectă a cuvintelor și a frazelor ușurează înțelegerea între vorbitori, iar «pronunțarea greșită, stîlcirea aspectului fonetic al cuvintelor îngreuiază comunicarea între oameni și duce la pierderi de timp și energie»[1], tot astfel și scrierea corectă înlesnește cititorului pătrunderea conținutului, pe cînd cea necorectă impune eforturi suplimentare și dăunează înțelesului.

Avînd în vedere importanța pe care o are scrierea corectă a cuvintelor și a frazelor, Consiliul de Miniștri, în dorința de «a ușura maselor largi populare însușirea scrierii românești și a grăbi ridicarea nivelului cultural al țării»[2], a aprobat la 16 septembrie 1953 noile norme ortografice ale limbii române, elaborate de Academia Republicii Populare Române.

Noile norme ortografice «pornesc de la principiul că limba scrisă trebuie să redea cît mai fidel, mai simplu și mai clar limba vorbită»[3].

De aceea, s-a căutat ca ele să redea «pronunțarea literară românească, folosindu-se în acest scop cele mai bune tradiții ale scrisului nostru literar»[4].

Deși aceste norme au intrat în vigoare de la 1 aprilie 1954, Hotărîrea Consiliului de Miniștri a stabilit ca în învățămînt, cu excepția celui superior, noile norme să se aplice în anul școlar 1955—1956.

Pentru a traduce în fapt dispozițiile acestei Hotărîri, Ministerul Învățămîntului a dat instrucțiuni amănunțite tuturor școlilor ca, în primele săptămîni

[1] Gramatica limbii române, [București], Editura Academiei R.P.R., vol. I, 1954, p. 53.
[2] Mic dicționar ortografic. Ediția a II-a. [București], Editura Academiei R.P.R., 1954, p. 5.
[3] Prof. D. Macrea, Îmbunătățirea normelor ortografice ale limbii române, în «Limba română», 1954, nr. 1, p. 5.
[4] Ibidem, p. 6.

de școală, învățătorii și profesorii de limba romînă să explice elevilor noile norme ortografice.

Aplicarea în școală a prevederilor Hotărîrii Consiliului de Miniștri și a instrucțiunilor Ministerului Învățămîntului trebuie să aibă ca rezultat, chiar în cursul acestui an școlar, îmbunătățirea simțitoare a scrierii elevilor.

Această îmbunătățire este cu atît mai imperioasă, cu cît, în ultimii ani, unii absolvenți ai ciclului al II-lea al școlilor elementare făceau greșeli de ortografie. Nici despre absolvenții școlilor medii nu se poate spune că erau totdeauna siguri pe scrierea corectă a tuturor cuvintelor.

Normal ar fi ca cel puțin 80 % dintre elevii care au absolvit patru clase elementare să scrie fără nici o greșeală. Din nenorocire, realitatea este alta.

Nu mai departe decît în toamnă, am avut prilejul să constat că mulți dintre absolvenții celor șapte clase elementare nu știu să scrie. Astfel, 57 % din candidații la examenul de admitere la Școala profesională de energie electrică din București au săvîrșit greșeli de ortografie inadmisibile.

Greșelile cele mai frecvente rezultă din scrierea fără liniuță de unire sau apostrof [1] a unor cuvinte care se rostesc împreună ca: *l-a* sau *l-au* (pronume + verb), *i-a* sau *i-au*, *i-am* sau *i-ai* (pronume + verb), *s-a* și *s-au* (pronume reflexiv + verb), *le-a* și *le-au* (pronume personal + verb), *l-ar*, *i-ar*, *le-ar*, *ne-ar*, *ți-ar* (pronume personal + verb), *ce-l* și *ce-i* (pronume relativ-interogativ + pronume personal) sau *ce-i* (pronume interogativ + verbul a fi), *a-și* (prep. + pronume reflexiv), *a-l* (prep. + pronume personal), *să-l* și *să-i* (conjuncție + pronume personal), *să-mi*, *să-ți*, *să-și* (conjuncție + pronume reflexiv), *nu-i* și *nu-s* (adverb negativ + verbul a fi), *într-un*, *într-o*, *printr-un*, *printr-o* (prepoziție + articol nehotărît). Tot fără liniuță de unire sînt scrise și verbele la perfectul compus al indicativului sau la gerunziu urmate de pronumele personal sau reflexiv: a *adus-o*, *a văzut-o*, *întorcîndu-se*, *înscriindu-se*, *luîndu-l* etc.

Frecventă este și scrierea substantivelor proprii cu literă mică și a substantivelor comune cu literă mare. De cele mai multe ori substantivele nu sînt articulate. În schimb, pronumele sau adjectivele posesive *noștri*, *voștri* sînt scrise cu articolul *i (noștrii*, *voștrii)*. Acordul nu se face totdeauna, iar virgula este folosită la voia întîmplării, chiar de elevii cei mai buni.

Din cele cîteva exemple date mai sus se poate observa că elevii nu știu să scrie, deoarece nu cunosc gramatica. Ei scriu fără să-și dea seama de formele gramaticale; nu au precizate noțiunile de cuvînt și de silabă. Din cauza aceasta, confundă pe *la* (prepoziție) cu *l-a* (pronume + verb), pe *ia* (verb) cu *i-a* (pronume + verb), pe *sa* (pronume sau adjectiv posesiv) cu *s-a* (pronume reflexiv + verb), pe *sau* (conjuncție) cu *s-au* (pron. reflexiv + verb), pe *săi* (pronume sau adjectiv posesiv) cu *să-i* (conjuncție + pronume).

---

[1] Examenul s-a ținut înainte de introducerea în școli a noii ortografii, cînd elevii foloseau încă vechea ortografie.

Mulți elevi scriu pe *să-l, și-l, nu-i, nu-s* etc. fără liniuță de unire, deși în limba romînă nici nu există cuvintele: *săl, șil, nui, nus.*

Necunoașterea gramaticii și a vocabularului limbii romîne poate să determine pe elevi să scrie ciudățenii ca cele cîteva desprinse din lucrările parcurse: *se împrieteni-se* în loc de *se împrietenise, învățîn-dul* în loc de *învățîndu-l, să-u* în loc de *său, sa-u* în loc de *sau, l-e* în loc de *le* (pronume personal), *î-și* în loc de *își, lu-i* în loc de *lui* (articol hotărît înaintea substantivelor proprii — ex. *lu-i Mitrea*).

Dovadă că aceste greșeli nu sînt întîmplătoare este faptul că în numeroase lucrări aceeași greșeală apare de 3—5 ori.

S-ar putea obiecta că situația nu este cea reală, deoarece datele statistice sînt luate de la examenul de admitere la o școală profesională. Aceste date sînt cu atît mai edificatoare, cu cît este vorba de elevi care nu mai au posibilitatea să-și însușească ortografia în școală, deoarece la aceste școli limba romînă nu mai figurează ca obiect de studiu obligator pentru toți elevii. În afară de considerentul acesta, trebuie să avem în vedere faptul că nu toți absolvenții școlilor de șapte ani sînt obligați să urmeze cursurile altor școli. De aceea, se impune ca ei să-și însușească ortografia în școala elementară.

Dacă în clasele I-IV elevii învață să scrie mai mult mecanic, deoarece lămuririle gramaticale ce li se pot da sînt prea sumare [1], în clasele V-VII ei studiază gramatica în întregime, deci nu mai sînt îngăduite greșeli de ortografie de felul celor menționate mai sus.

Cîtă vreme elevii nu-și pot explica rațional ceea ce scriu, nu se poate spune că și-au însușit ortografia. « Legarea scrierii de criterii gramaticale, referitoare la categoriile morfologice, la formația și valoarea cuvintelor respective, dă ortografiei un caracter rațional, însușirea ei depinzînd de folosirea conștientă a limbii însăși, de cunoașterea gramaticii, și nu de memorarea mecanică a scrierii stabilite oficial pentru fiecare cuvînt în parte.[2] »

Adesea am impresia că gramatica se predă în multe școli în mod teoretic, abstract, fără să se trezească interesul elevilor pentru ceea ce li se explică, legînd capitolele din gramatică de limba vorbită și de cea scrisă. Numai așa se explică de ce mulți elevi au o adevărată aversiune față de gramatică.

---

[1] De multe ori, în primele clase, se dau elevilor lămuriri care nu sînt pe de-a-ntregul valabile. Mulți învățători spun elevilor că *s-au* (pron. + verb) se scrie cu liniuță de unire, cînd este urmat de un verb; în caz contrar se scrie *sau.*

După terminarea ciclului II, elevii repetă, fără să se gîndească prea mult, ceea ce știu din ciclul I. Fiind puși să scrie fraze ca aceasta: « Sau rămîi la școală, sau pleci acasă », scriu fără ezitare: « S-au rămîi la școală, s-au pleci acasă ».

Aceasta dovedește că elevul n-a învățat nimic în plus în ciclul II în legătură cu scrierea lui *s-au* (pron. + verb) și *sau* (conj.)

Cred că ar fi mult mai folositor dacă, în primele clase, elevii ar fi obișnuiți să substituie pe *sau* prin *ori*. În scurtă vreme, ei s-ar deprinde să facă mintal această substituire atunci cînd nu sînt siguri cum se scrie corect.

Același procedeu s-ar putea folosi și pentru a-i învăța să distingă pe *sa* (pron. sau adj. pos.) de *s-a* (pron. + verb), încercînd să facă substituirea prin *ei* sau *lui.*

[2] Mioara Grigorescu, Principii gramaticale în ortografie, în « Limba romînă », 1954, nr. 1, p. 50.

Atîta vreme cît noi profesorii nu vom reuși să trezim interesul elevilor pentru studiul gramaticii, legînd predarea fiecărei lecții de aplicații practice, nu vom putea să-i deprindem nici să scrie fără greșeli, nici să se exprime corect și frumos.

Din exemplele date mai sus se poate vedea că elevii scriu astfel, deoarece nu cunosc anumite capitole sau paragrafe din gramatică. În primul rînd, nu cunosc două capitole mari din morfologie: pronumele și verbul. Nu au precizate noțiunile de cuvînt și de silabă, de aceea scriu fără să se mai gîndească la sensul și valoarea cuvintelor; nu cunosc articolul, nu știu care substantive se scriu cu literă mare și care nu, nu au decît noțiuni vagi despre cuvintele compuse și scrierea lor. Din sintaxă nu cunosc acordul predicatului cu subiectul și nu-l fac, mai ales cei din mediul rural. Nu cunosc sintaxa propoziției și a frazei și, deci, nu cunosc nici regulile de punctuație.

Se pare că nici nu se acordă atenția cuvenită întrebuințării virgulei, predarea acesteia lăsîndu-se pentru capitolul destinat punctuației, în loc să se atragă atenția asupra întrebuințării ei la fiecare capitol sau paragraf din sintaxă. Predarea virgulei numai într-o oră sau două la sfîrșitul lecțiilor de sintaxă nu poate să ducă la deprinderea elevilor cu folosirea corectă a ei.

De fapt nici manualele de gramatică nu acordă toată atenția regulilor ortografice. Indicațiile ortografice sînt puține și numai la anumite capitole. Din cauza aceasta, nici profesorul nu reflectează totdeauna la aplicațiile ortografice care se pot desprinde din anumite capitole, iar elevul este cu atît mai puțin dispus să mediteze asupra unor probleme care nu i s-au indicat în mod special.

Pentru înlăturarea acestei situații anormale, se pot folosi numeroase metode. Rezultatul depinde de importanța pe care o acordăm scrierii corecte și de eforturile pe care le depunem pentru a obține aceasta.

Anul trecut, constatînd aceleași greșeli de ortografie la candidații la examenul de admitere la Școala medie tehnică de energie electrică din București, mi-am propus, chiar de la începutul anului școlar, să pornesc o adevărată bătălie împotriva greșelilor de ortografie.

În acest scop, din primele săptămîni, am dat la fiecare clasă cîte o dictare, alegînd un text cu un număr mare de probleme de ortografie. Am cerut elevilor ca dictarea să fie scrisă pe pagina a doua, iar pe prima să treacă numai numele și clasa. Corectînd lucrările, am notat pe prima pagină toate greșelile de ortografie. Am discutat cu elevii greșelile făcute, apoi am luat lucrările pentru a putea urmări progresele pe care le făceau în cursul anului. Păstrînd evidența greșelilor făcute de fiecare elev, am trecut la predarea gramaticii. Ținînd seama de cauzele care determinau pe elevi să nu scrie corect, am insistat în chip deosebit asupra acelor capitole din gramatică de care elevii aveau mai multă nevoie pentru a-și corecta greșelile. N-am trecut niciodată la un alt capitol pînă nu m-am convins că elevii au înțeles toate problemele pe care le ridica paragraful sau capitolul predat. Am insistat în chip deosebit asupra acelor părți din gramatică prin care elevii

îşi puteau explica de ce anumite cuvinte sau grupuri de cuvinte nu se pot scrie decît într-un anumit fel.

La fonetică, în afară de regulile privitoare la despărţirea cuvintelor în silabe, am insistat asupra noţiunilor de silabă şi de cuvînt, făcînd pe elevi să înţeleagă că, dacă fiecare cuvînt este alcătuit dintr-un număr oarecare de silabe, se întîmplă adesea ca şi unele silabe să fie formate din două cuvinte. Am stăruit apoi asupra hiatului, eliziunii şi accentului.

La morfologie am insistat asupra scrierii cuvintelor proprii şi asupra formei genitivului şi dativului singular al substantivelor feminine cînd sînt articulate. Pentru a împiedica pe elevi să confunde articolul adjectival *cel, cei* cu *ce-l, ce-i* (pronume relativ-interogativ + pron. pers.) sau cu *ce-i* (pronume interogativ + verbul a fi) şi articolul posesiv *al, ai* cu *a-l, a-i* (prep. + pronume personal), am făcut numeroase exerciţii de scriere la tablă şi am analizat părţile de vorbire respective.

Întrucît pronumele face cele mai multe greutăţi elevilor, am insistat în chip deosebit asupra acestui capitol, în special asupra formelor scurte ale pronumelui personal şi reflexiv şi asupra poziţiilor pe care le pot avea aceste forme faţă de anumite cuvinte pe lîngă care stau, făcînd silabă împreună. Aci am reamintit ceea ce am discutat la silabă, eliziune şi accent, atrăgînd atenţia mai ales asupra lui *i* final care este nesilabic.

Problemele ridicate la pronume le-am legat apoi de predarea verbului. La acest capitol, am insistat în special asupra timpurilor compuse, asupra diatezei reflexive şi asupra formelor inverse. Cu prilejul predării şi recapitulării diatezei reflexive, am făcut multe exerciţii de scriere şi am analizat toate cazurile în care s-a folosit liniuţa de unire. Am făcut exerciţii în special cu elevii care nu ştiau să scrie corect, deoarece din discutarea greşelilor lor se putea învăţa chiar mai mult decît din analiza cuvintelor scrise corect.

N-am pierdut prilejul niciodată să fac cel puţin 2—3 exerciţii şi să-i pun pe elevi să lămurească de ce au scris aşa şi nu altfel, încadrînd totul în regulile de gramatică învăţate. De asemenea, cu prilejul analizelor morfologice, am cerut să se precizeze de ce s-au folosit anumite semne grafice.

Pe măsură ce am predat sau repetat gramatica, am făcut dese dictări. Greşelile constatate le-am notat pe prima pagină a lucrării de control dată la începutul anului şcolar. În felul acesta, am avut tot timpul evidenţa greşelilor pe care le făceau elevii şi a progresului pe care îl înregistrau. După 5 — 6 lucrări de control, am început să fac exerciţii la tablă şi mai ales dictări numai cu cei care nu ştiau să scrie, fără a neglija restul clasei.

Procedînd astfel, am reuşit ca, în cele mai multe clase, să nu rămînă nici un elev care să nu scrie corect la sfîrşitul anului şcolar.

Deşi metoda aceasta s-ar părea nu tocmai uşoară şi comodă, deoarece cere timp atît pentru corectarea lucrărilor, cît şi pentru păstrarea evidenţei greşelilor, totuşi rezultatele obţinute sînt mai mult decît satisfăcătoare.

În ceea ce privește întrebuințarea virgulei, pentru a nu lăsa pe elevi să scrie așa cum se pricepeau, le-am recomandat să lase 4 pagini la începutul caietului de limba romînă — 2 pentru întrebuințarea virgulei în propoziție și 2 pentru întrebuințarea ei în frază. Pe măsură ce am explicat sintaxa, le-am cerut să-și treacă pe aceste pagini regulile care se desprindeau din fiecare capitol predat.

În felul acesta, cînd am ajuns la punctuație, n-am avut decît să repet și să sistematizez ceea ce elevii învățaseră în orele precedente. Avînd aceste reguli scrise la începutul caietului, elevii le consultau de cîte ori aveau nevoie.

Cu timpul, au ajuns să se deprindă să folosească virgula acolo unde trebuie și să evite întrebuințarea ei fără nici un rost. Se pot folosi și alte metode. Nici una nu va da rezultatele dorite, dacă predarea ortografiei nu va fi strîns legată de cunoașterea gramaticii.

Aplicarea noilor norme ortografice în școlile elementare, profesionale și medii a fost un prilej unic de mobilizare a tuturor cadrelor didactice în vederea îmbunătățirii scrierii. Întrucît această acțiune a fost susținută de Ministerul Învățămîntului și de secțiile de învățămînt, ar trebui continuată în tot cursul anului școlar și chiar în anii următori pînă vom reuși să deprindem pe toți elevii să scrie corect. Nu mai poate fi tolerată situația din anii trecuți cînd unii elevi ajungeau la examenul de admitere în învățămîntul superior fără să știe să scrie.

Această acțiune trebuie susținută cu aceeași perseverență ca și campania dusă în anii trecuți pentru lichidarea neștiinței de carte.

Nimeni nu poate să facă dovada că și-a însușit minimum de cultură atîta timp cît nu știe să scrie corect.

Limba, literatura și cultura noastră nu se pot dezvolta, dacă tineretul, care este chemat să contribuie la dezvoltarea lor, nu va fi deprins, la vremea potrivită, să scrie corect. Noile norme ortografice aprobate de Consiliul de Miniștri vor înlesni realizarea acestui deziderat. « Îmbunătățirea ortografiei limbii romîne este o acțiune de mare însemnătate care creează condiții prielnice pentru dezvoltarea limbii, a literaturii și a culturii noastre în genere »[1].

Pentru a îndeplini cu succes această sarcină, se cere nu numai un efort susținut din partea profesorilor de limba romînă, ci concursul tuturor cadrelor didactice. În caz contrar, elevii se vor strădui să scrie corect la limba romînă, dar vor continua să scrie oricum la celelalte obiecte, deoarece sînt mulți profesori care consideră ca o pierdere de timp corectarea greșelilor de ortografie.

Mobilizarea tuturor cadrelor didactice și perseverența învățătorilor și a profesorilor de limba romînă va contribui la îmbunătățirea scrierii elevilor școlilor elementare și medii.

Mai dificilă este situația elevilor școlilor profesionale, deoarece, începînd cu anul școlar 1955—1956, la aceste școli nu se mai predă limba romînă ca obiect

[1] Prof D. Macrea, Îmbunătățirea normelor ortografice ale limbii romîne, în « Limba romînă », 1954, nr. 1, p. 7.

obligator de studiu. Cercurile literare programate de Ministerul Învățămîntului nu vor cuprinde decît o treime din numărul elevilor. Participarea la aceste cercuri fiind lăsată la aprecierea elevului, nimeni nu poate asigura cuprinderea în ele a celor care vin cu lipsuri mari din învățămîntul elementar. În felul acesta, două treimi din elevii acestor școli vor rămîne fără ajutorul profesorului de limba romînă. Din cauza aceasta, cei mai mulți vor continua să scrie, ca și pînă acum, cu vechea ortografie sau cu nici una — mai bine zis cu una specială a lor. Mulți dintre ei vor ajunge să scrie chiar mai rău decît pînă acum, deoarece, din constatările făcute la examenele de admitere în aceste școli, s-a văzut că mai mult de 50% din candidați nu știu să scrie. Întrucît nu li se va preda noua ortografie, ei nu vor putea să facă nici un progres, ci vor scrie cum vor putea. N-ar fi rău dacă Ministerul Învățămîntului ar reflecta mai serios asupra hotărîrii prin care se scoate limba romînă din planul de învățămînt al școlilor profesionale, lipsind pe acești elevi de completarea cunoștințelor de limbă și literatură romînă.

Din rîndurile lor se vor recruta în viitor maiștrii, șefii de secții, directorii de întreprinderi, activiștii sindicali și de partid și chiar unii dintre conducătorii vieții noastre politice. Ar fi o mare greșeală să se susțină că aceștia vor ști suficient din ceea ce au învățat în școala elementară, că și-au însușit suficiente cunoștințe de cultură generală pentru a nu se găsi într-o permanentă inferioritate față de acei care vor absolvi o școală medie sau un institut superior.

Este datoria Ministerului Învățămîntului să analizeze cu toată seriozitatea situația acestor elevi, care au nevoie nu numai de o bună pregătire practică, ci și de o serioasă orientare culturală.

Din cele expuse mai sus, se desprinde ca o datorie imperioasă a tuturor cadrelor didactice, dar mai ales a profesorilor de limbă romînă și a învățătorilor, a organelor de îndrumare și control și chiar a Ministerului Învățămîntului de a studia și de a aplica toate metodele posibile pentru a face ca Hotărîrea Consiliului de Miniștri privitoare la noile norme ortografice să devină o realitate și în rîndurile tineretului care trebuie obișnuit să se exprime și să scrie corect.

CU PRIVIRE LA PREDAREA LINIUȚEI DE UNIRE

DE

G. BELDESCU

Articolul de față urmărește să sistematizeze și să explice regulile de folosire a liniuței de unire, dînd și cîteva îndrumări metodice cu privire la această problemă[1]. Spațiul nu îngăduie o repartizare a materialului după structura programei școlare a fiecărei clase, nici o discuție amănunțită asupra diferitelor metode de predare a liniuței de unire în ore speciale de ortografie sau în cadrul expunerilor teoretice și al exercițiilor necesare însușirii unei scrieri corecte. De aceea, gruparea regulilor și explicațiile referitoare la întrebuințarea și predarea liniuței de unire au, din acest punct de vedere, caracter general. După împrejurări, se vor putea alege norme, explicații sau recomandări metodice care interesează fie orele destinate exclusiv însușirii noii ortografii, fie unele exerciții aplicative la sfîrșit de capitol teoretic.

Explicațiile și recomandările care urmează nu stabilesc norme, ci urmăresc să stîrnească interesul pentru rezolvarea practică a problemelor legate de predarea noilor norme ortografice, arătînd cît de variate pot fi mijloacele pentru a deprinde pe elevi cu scrierea corectă.

Faptul că ne-am oprit asupra liniuței de unire și nu asupra altui amănunt din noile norme ortografice se justifică tot didactic: mai întîi, liniuța de unire provoacă încă unele nedumeriri datorită faptului că, deși, în majoritatea cazurilor, ea a înlocuit apostroful, acesta continuă să fie întrebuințat în anumite situații;

[1] Bazele teoretice ale problemei folosirii liniuței de unire sînt cuprinse în: Mic dicționar ortografic. Ed. Acad. R.P.R., [București] 1954 (§ 141, 155, 176, 177, 178 și 179); Gramatica limbii romîne a Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R. [București] 1954 (vol. I: § 15, 139, 163, 167, 170, 172, 174, 204, 255 — Nota —, 277, 278, 282, 331, 341, 342 — Observație —, 358, 364 și 375; vol. al II-lea: § 482); Acad. Iorgu Iordan, Limba romînă contemporană, Ministerul Învățămîntului [București], 1954 (mai ales p. 235—240); articole în revista «Limba romînă» (III, 1, p. 5 urm., ibid., p. 45 urm.; III, 4, pp. 98—99; III, 6, p. 22 urm., ibid., p. 40 urm.).

apoi, liniuța de unire obligă la un greu efort de adaptare pe cel care trebuie să înlăture o deprindere formată; în sfîrșit, frecvența întrebuințării liniuței și procentul ridicat de greșeli care se fac în folosirea ei vorbesc îndeajuns despre atenția care trebuie să i se acorde în cursul anului școlar.

§ 1. Prima etapă în predarea liniuței de unire este sistematizarea și dezvoltarea regulilor de întrebuințare a semnului ortografic care ne interesează. În această privință « Micul dicționar ortografic » este explicit și categoric. Totuși, mînuirea lui de către elevii mici este mai grea, iar adaptarea unor reguli generale la spețe restrînse se impune în orele de clasă. Profesorul va trebui să aibă, alături de normele grupate, sistematizate și dezvoltate, material didactic din timp alcătuit. Ca măsură metodică generală și necesară, în unele grupe de clase, va trebui să pornim de la prezentarea în bloc a principalelor reguli de întrebuințare a liniuței de unire și să revenim apoi la analiza fiecărui caz în parte și a situațiilor specifice lui.

Reguli generale pentru întrebuințarea liniuței de unire

§ 2. *A.* Liniuța de unire marchează rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte, fie că lipsesc sunete, fie că nu: *i-am scris, să-mi răspundă, aflat-am scrisu-i-am; s-a văzut, v-am cerut, într-o zi, n-o-nțeleg.*

B. Liniuța de unire se folosește la scrierea unor cuvinte compuse: *soră-mea Popești-Leordeni, bună-credință, de-a dreptul.*

C. Liniuța de unire se întrebuințează între numere în locul prepoziției « pînă la »: *Vor veni 20-30 de oameni.*

D. Liniuța de unire marchează despărțirea cuvintelor în silabe: *a-re, ar-tă, a-flă, punc-taj, in-e-gal* [1].

§ 3. *A. Liniuța de unire la cuvintele rostite împreună.*

I. Liniuța de unire leagă, de regulă, următoarele enclitice și proclitice:

1. Formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive:

a) enclitice:

*Fericească-***l** *scriitorii, toată lumea recunoască-***l** *...* (Scrisoarea întîi);

*O luptă-***te***-nvălită în pletele-***ți** *bogate.* (Împărat și proletar);

*O, arată-***mi-te** *iară-n haina lungă de mătasă* (Scrisoarea a IV-a).

b) proclitice:

Și se tot duce ... S-a tot dus (Luceafărul);

Și inelul scump ***i-l*** *scoate de pe degetul cel mic* (Călin);

O zi ***mi****-era de-ajuns* (Pe lîngă plopii fără soț ...).

---

[1] Pentru problema despărțirii cuvintelor în silabe vezi « Limba română », nr. 4, 1955, p. 51 și urm.

2. Formele neaccentuate ale indicativului prezent pers. 3 de la verbul «a fi»:

a) enclitice:

*Totu-**i** vis și armonie* (Somnoroase păsărele);

*Toate-**s** vechi și nouă toate* (Glossa).

b) proclitice:

*Fața — căci înțelesul **i**-același la toți dat* (Împărat și proletar);

***S**-așa de obosit!* (Gramatica Acad. R.P.R., I, 260).

3. Auxiliarele la formele inversate ale unor moduri și timpuri compuse: numai enclitice:

*Șapte ani de cînd plecat-**ai*** (Călin);

*Adormi-**vom**, troeni-**va***

*Teiul floarea-**i** peste noi* (Povestea codrului);

*Jelui-m-**aș** și n-am cui . . .*

După cum s-a observat în exemplele de mai sus, liniuța de unire marchează rostirea împreună a anumitor proclitice și enclitice, cu un alt cuvînt. În cele mai multe cazuri, rostirea împreună a produs contopirea într-o singură silabă a sunetelor de la sfîrșitul primului cuvînt cu începutul cuvîntului următor.

II. Liniuța de unire marchează rezolvarea negeneralizată a hiatului dintre două cuvinte oarecare, ros ite împreună.

1. Rezolvarea hiatului care apare între ultimul sunet al primului cuvînt și începutul cuvîntului următor se face prin contragere:

Punctu-acela în mișcare, mult mai slab ca boaba spumii (Scrisoarea I);

El este-al omenirii izvor de mîntuire (R găciunea unui dac);

*Muști **de**-o zi **pe**-o lume mică* (Scrisoarea I)

2. Hiatul e rezolvat prin elidare:

*Căci caii lor aleargă alăturea-[î]**n**spumați* (Strigoii);

*În coliba împistrită ea să nasc[ă]-**un** pui de prinț* (Călin);

*Stelele-[î]**n** ceruri, stelele-[î]**n** valuri* (Lasă-ți lumea . . .);

***Ș**[i]-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint* (Călin);

***N**[u]-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid* (Scrisoarea III).

§ 4. *B. Liniuța de unire la cuvinte compuse.* Se scriu cu liniuță de unire:

a) Prepoziția compusă «de-a» în unele locuțiuni sau nume de jocuri: *de-a binelea, de-a lungul, de-a baba oarba.*

b) Locuțiunile adverbiale formate din «astă» + substantiv sau «dis-de» + substantiv: *astă-seară, dis-de-dimineață.*

c) Locuțiunile adverbiale formate din două substantive, substantiv cu adverb, două verbe, două adverbe și două interjecții: *calea-valea, cîine-cîinește, vrînd-nevrînd, gata-gata;* și interjecțiile compuse: *lipa-lipa.*

d) Substantivele compuse din verb + substantiv sau substantiv + verb: *tîrîie-brîu, gură-cască.*

e) Substantivele compuse, în care părțile componente își păstrează individualitatea morfologică: *bună-credință* (a bunei-credințe), *floarea soarelui* etc.

f) Adjectivele compuse: *roșu-portocaliu, sus-numit.*

g) Numele de locuri compuse din două substantive proprii în cazul nominativ: *Popești-Leordeni.*

h) Termenii tehnici compuși din cuvinte care există independent în limba noastră: *vagon-cisternă, mașină-unealtă.*

Probleme metodice generale în predarea liniuței de unire

§ 5. Folosirea corectă a liniuței de unire este condiționată de cunoașterea structurii gramaticale a limbii. Aceasta înseamnă, întîi, că predarea liniuței de unire în ore speciale de ortografie trebuie să pornească de la cunoștințele de gramatică ale elevilor, pe care profesorul va avea grijă să le reîmprospăteze prin procedee de recapitulare și sinteză; apoi, că folosirea liniuței de unire trebuie amintită și explicată în decursul anului școlar la predarea fiecărui capitol de fonetică, vocabular și morfologie, care are vreo legătură cu întrebuințarea ei în scris.

§ 6. În predarea liniuței de unire trebuie să urmăm calea obligatorie, de la înțelegerea teoretică la deprinderi practice. Se cere deci ca elevii să-și însușească în primul rînd explicația gramaticală a cazurilor de întrebuințare a liniuței de unire și abia apoi să devină obiectul exercițiilor aplicative de formare și dezvoltare a noilor deprinderi ortografice. Sîntem obligați să parcurgem ambele etape în succesiunea indicată.

§ 7. Procedeele pentru realizarea înțelegerii teoretice a întrebuințării liniuței de unire variază după ciclul de învățămînt, după vîrsta și accesibilitatea elevilor, după planurile și programele școlare ale claselor. În general, înțelegerea teoretică pornește de pe o treaptă inferioară, pregramaticală, în clasele întîi și a doua elementară, înaintînd spre explicații științifice în clasele următoare. În clasa a șasea, baza teoretică gramaticală este formată. Începînd de la această clasă se poate realiza trecerea de la prezentarea în bloc a regulilor generale de întrebuințare a liniuței de unire, la dezvoltarea analitică a fiecărui caz mare în parte (§ 2—4).

§ 8. Deprinderile de întrebuințare corectă a liniuței de unire trebuie începute din primele clase, prin procedee adecvate nivelului și posibilităților elevilor. Treapta inferioară o constituie procedeele mecanice, de la care se trece apoi spre formarea conștientă de deprinderi. La început se folosesc exercițiile vizual-motrice. Din clasa a șasea elementară se impune trecerea la exerciții cu temă restrînsă pentru fiecare caz particular de întrebuințare a liniuței de unire. Baza formării și dezvoltării deprinderilor ortografice este repetarea perseverentă a formelor de exerciții conștiente. Asemenea exerciții vor trebui să continue de-a lungul întregului an școlar, mult după predarea teoretică a întrebuințării liniuței de unire.

§ 9. Un instrument important în formarea noilor deprinderi ortografice referitoare la liniuța de unire este sistemul de corectare a greșelilor din caietele elevilor. De aceea, profesorul trebuie să-și creeze un anumit sistem de corectare, pe care să-l practice cu consecvență și des. Sistemul impune un cod convențional de semne, a căror cheie, clară, să o dețină atît profesorul cît și elevul. În cazul liniuței de unire s-ar putea corecta astfel unele greșeli tipice, la clasele mai mici:

pentru **al** *duce* > *a*-[l] *duce* [pe el];
zicea **căi** *bine* > *că*-i *bine* [este];
bun **s-au** *rău* > *sau* [= conjuncție: ori];
ce-l *galben* > *cel* [= articol adjectival];
su-**bli**-*ni*-*a* > *sub* [= prefix] + linia;

§ 10. Pentru a obține o înțelegere cît mai clară a situațiilor de folosire a liniuței de unire și pentru formarea noilor deprinderi ortografice sînt foarte importante: materialul didactic, pregătirea științifică și didactică a lecțiilor, modul și măsura în care controlăm, înregistrăm și urmărim dezvoltarea deprinderilor ortografice la elevii noștri.

Materialul didactic în predarea liniuței de unire

§ 11. Tablourile propuse în § 2—4 ar putea constitui punctul de plecare în confecționarea materialului didactic pentru orele de ortografie cu tema liniuța de unire. Aceste tablouri, transformate în planșe sinoptice, scrise citeț, cu caractere deosebite pentru reguli și exemple, prezentate — dacă se poate — estetic, rămîn cîtva timp expuse în clasă, după predare, urmînd să îmbogățească apoi cabinetul pedagogic al școlii.

În predare, folosirea tablourilor sinoptice variază. Mai ales, explicînd, profesorul reconstituie, pe măsură ce înaintează în prezentarea cazurilor de întrebuințare a liniuței de unire, schema sau tabloul pregătit acasă. Planșa, înfățișînd sinoptic situațiile analizate, reprezintă momentul de sinteză care fixează în minte unitatea etapelor străbătute în lecție. Tabloul se copiază sub supravegherea profesorului. Acasă elevii îl transcriu, înlocuind exemplele folosite în clasă cu altele, căutate în manual sau în lectura în afară de clasă.

§ 12. În clasele elementare sau chiar și în clasele mai mari se pot alcătui liste de fapte tipice, legate de greșelile cele mai frecvente ale clasei. Expuse, asemenea liste pot consolida, prin simpla percepere vizuală repetată, scrierea corectă a unor cazuri dificile. Valoarea instructivă a acestor liste crește atunci cînd elevii înșiși le alcătuiesc, propun exemplele, cer înnoirea listelor ș.a.m.d. Este bine ca listele să fie întocmite pe baza unor teme ortografice, să prezinte adică prin cuprinsul lor un caz specific de întrebuințare a liniuței de unire, la care elevii fac multe greșeli, de exemplu: «Proclitice legate cu liniuță», «Formele

inversate ale unor moduri și timpuri compuse » « Omonimele monosilabice » etc. Propunem un model pentru o astfel de listă, a cărei temă o formează « Omonimele monosilabice ».

Fără eliziune

i-a dat	să *ia*
i-au văzut	ei *iau*
să-i spun	părinții *săi*
i-ar cere	cere *iar* și *iar*
spre *a-l* convinge	pe *al* tău
pentru *a-ți* aduna	voi *ați* adunat
pentru *a-i* oferi	tu *ai* oferit
l-a crezut	*la* timp
ce-l oprește	*cel* mai bun
etc	etc.

[Sînt posibile încă: *ce-a, ce-i, că-i, de-s, mi-i, ți-i, vi-i, ne-am* etc.].

Cu eliziune

v-a rugat	te *va* ruga
s-a dus	bunica *sa*
s-au întîlnit	greu *sau* ușor
m-ai chemat	*mai* devreme
c-am să scriu	*cam* tîrziu
etc.	etc.

[Sînt posibile încă: *s-ar, n-ai, c-ar, c-a, n-a, n-or* etc.].

§ 13. Mai complicate, dar tot atît de necesare, sînt listele cu exemple în propoziții sau fraze. Și aici listele trebuie să aibă o temă restrînsă. Exemplele pot fi alcătuite de profesor sau luate din opere literare. Asemenea liste se folosesc, în primul rînd, cînd urmărim însușirea teoretică a regulilor ortografice referitoare la semnul care ne interesează. Experiența arată că nici o regulă ortografică nu se reține sau nu devine operantă în deprinderile elevilor, dacă nu este însoțită de însușirea unui fapt tipic de limbă care o ilustrează. Apoi, cu cît exemplul este mai simplu și mai grăitor, cu atît sprijină mai puternic însușirea regulei predate. Listele de exemple se pot folosi mai tîrziu și ca material pentru exercițiile aplicative (v. mai jos § 37.)

Propunem un început de listă cu exemple pe baza aceleiași teme « Omonimele monosilabice ».

i-au — *iau*

Ieri *i-au* ajutat cei mari; astăzi *iau* cei mari exemplu de la ei.

a-ți — *ați*

Tu ai avut răbdare pentru *a-ți* gîndi lucrarea; voi însă *ați* scris grăbit.

l-a — *la*

Adunarea detașamentului *l-a* convins că trebuie să depună același efort *la* toate obiectele.

mi-i *mii*

Mi-i gîndul plin de suferinţele a *mii* şi *mii* de oameni.

i-ar *iar*

Lui *i-ar* trebui sprijinul colectivului, *iar* voi, din comoditate, îl izolaţi.

c-am *cam*

E drept *c-am* greşit, dar şi voi aţi *cam* exagerat.

v-a *va*

V-a ajutat şi vă *va* mai ajuta.

s-au *sau*

S-au strîns toate detaşamentele *sau* mai aşteptăm?

m-ai *mai*

M-ai criticat şi nu voi *mai* greşi.

etc. etc.

§ 14. Problema cea mai dificilă pentru profesori va fi găsirea textelor de aplicare a regulilor ortografice predate. Un text de dimensiuni potrivite unui exerciţiu, extras dintr-o operă literară, rareori cuprinde suficiente fapte legate de regula pe care o aplicăm. Va fi deci greu să găsim un material gata alcătuit pentru fiecare din temele exerciţiilor noastre.

În ajutorul profesorului ar putea veni Ministerul Învăţămîntului, dacă într-o viitoare ediţie a « Culegerilor de exerciţii gramaticale » ar încorpora şi texte în vederea dezvoltării deprinderilor ortografice. Textele din actualele culegeri urmăresc aproape numai consolidarea cunoştinţelor teoretice. Poate că în condiţiile introducerii noii ortografii în şcoli ar fi necesară o « Culegere de exerciţii de ortografie ». În orice caz, texte cu destinaţie exclusiv ortografică, repartizate pe capitole de gramatică, pe semne şi reguli ortografice, sînt foarte necesare în practica didactică.

În vederea unui exerciţiu cu temă restrînsă, dacă nu se pot găsi texte corespunzătoare, rămîne ca profesorul însuşi să alcătuiască textul de care are nevoie. Propunem aici un text pentru clasele mijlocii, cu tema « Omonimele monosilabice »:

Constanţa, în 27 octombrie 1955

Dragă Ionel,

Tata e mîhnit. Aseară Puiu *i-a* promis să *ia* cartea în serios. Tata *l-a* ascultat pe gînduri, apoi *s-a* apropiat de mine şi *m-a* rugat *să-i* ajut lui Puiu *la* pregătirea lecţiilor, că ai *săi* sîntem amîndoi.

— *l-ar* prinde bine sprijinul tău, *iar* tu te-ai înălţa în ochii lui. *Aţi* crescut împreună. E aşa de greu *a-ţi* cheltui o oră din zi pentru fratele tău?

Şi *v-a* dat pe voi de exemplu! Eu, *cel* mare, am roşit. « *Ce-l* doare pe el? » s-o fi gîndit tata. De bună seamă că şi mama *va* fi gîndit la fel...

Mi-e ruşine, Ionel. *M-ai* sfătuit şi tu, însă nu te-am ascultat. Dar iată, astăzi m-am hotărît să-l ajut pe Puiu pe pătrarul *al* doilea, oricît timp mi-ar trebui pentru aceasta. Şi-mi voi ţine cuvîntul! Ştiu că *a-l* îndruma e un frate mai mic este o datorie.

Mai scrie-mi. Te îmbrăţişează,

Andrei.

§ 15. Datorită faptului că în acest an școlar elevii vor trebui să se deprindă cu noua ortografie, credem că n-ar fi rău ca fiecare elev să aibă un caiet în care să treacă, treptat, reguli ortografice, scheme, tablouri sinoptice, exemplificate individual. Nu trebuie să considerăm că noua ortografie poate fi însușită în cele cîteva ore repartizate în mod special în programele școlare din acest an. Profesorul va fi nevoit să revină mereu, de-a lungul întregului an, atît asupra însușirii teoretice a regulilor, cît și asupra formării noilor deprinderi. Trimiterile în urmă, inerente situației excepționale, vor găsi în caietelul cu reguli, scheme etc. un sprijin sigur, prompt și eficace.

Înțelegerea teoretică a cazurilor de întrebuințare a liniuței de unire

§ 16. *A.* În clasele I — IV elementare înțelegerea teoretică a întrebuințării liniuței de unire are, în general, aspect pregramatical. Lucrul acesta duce la următoarele consecințe: *a)* nu se predau în aceste clase toate cazurile de întrebuințare a liniuței de unire; *b)* înțelegerea teoretică are caracter general și se realizează mai mult logic. Totuși, însușirea unor reguli elementare de întrebuințare a liniuței de unire trebuie să fie realizată și la elevii din clasele I — a IV-a.

§ 17. Înțelegerea teoretică are forme pur pregramaticale în clasele I — a II-a. Ea se poate realiza practic prin cîteva procedee simple.

a) Pentru întrebuințarea liniuței de unire la cuvintele rostite împreună se va recurge la analizarea logică și fonetică a grupului de cuvinte legate prin liniuță. În modul acesta elevii vor constata mai întîi individualitatea cuvintelor legate, apoi faptul că unele cuvinte astfel legate sînt întregi, că altora le lipsește un sunet. Elevii vor înțelege că liniuța de unire este semnul care ne arată că două cuvinte se rostesc împreună.

Analiza trebuie să se bazeze pe exemple ușoare luate numai din textele manualelor destinate acestor clase. Această analiză nu constituie un exercițiu independent, ci un moment dintr-un exercițiu mai întins, copiere sau dictare. Momentul analitic precede exercițiul pentru a preveni greșelile sau îl încheie cînd se verifică rezultatele în colectiv.

b) Pentru despărțirea cuvintelor în silabe analiza fonetică este folosită din primele zile de școală. Dacă reguli ortografice nu se pot da, învățătorul dezvoltă prin auz perceperea clară a sunetelor și a silabelor în cuvintele analizate.

În aceste clase nu se pot da indicații teoretice asupra scrierii unor cuvinte compuse care cer liniuța de unire.

§ 18. În clasele următoare, a III-a și a IV-a, înțelegerea teoretică a întrebuințării liniuței de unire începe să capete aspect gramatical.

a) Analizei logice i se substituie aici, pentru înțelegerea întrebuințării liniuței de unire la cuvintele rostite împreună, analiza ortografică pe baze gramaticale la nivelul clasei. Astfel, grupul *că-s* va fi înțeles nu numai ca două cuvinte rostite împreună și legate în scris prin liniuță, ci și ca grup în care există un anumit

cuvînt care se leagă întotdeauna cu liniuță. Apare deci posibilitatea unui început de generalizare.

În aceste clase analiza ortografică poate fi folosită și în afara unor exerciții strict aplicative, la orele de gramatică, unde ar trebui să dubleze permanent analizele gramaticale de consolidare sau verificare.

b) Liniuța de unire la cuvintele compuse și la despărțirea cuvintelor în silabe nu ridică aici probleme noi.

§ 19. *B.* Exceptînd clasa a V-a, unde însușirea gramaticii adevărate abia începe, în clasele următoare înțelegerea teoretică a întrebuințării liniuței de unire are punctul de plecare în cunoștințele gramaticale pe care elevii le-au căpătat în clasele anterioare. Nici unul din cazurile de întrebuințare a liniuței nu dispensează de cunoașterea situației gramaticale care cere semnul ortografic. În aceste clase ordinea indicată în § 1 se impune. După prezentarea în bloc a cazurilor generale (v. § 2), urmează să reluăm fiecare situație în parte, analitic, să o adîncim și să o consolidăm [v. § 3, 4].

Pentru aceasta, va fi nevoie: *a)* să recapitulăm cunoștințele gramaticale legate de întrebuințarea liniuței de unire (formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive, ale verbului « a fi » la indicativ prezent, timpuri și moduri compuse care au forme inversate, cuvinte compuse, diftong, hiat etc.); *b)* să dăm noțiunea de « cuvinte rostite împreună » și să determinăm situațiile deosebite în care apar cuvintele rostite împreună; *c)* să determinăm situațiile speciale în care liniuța de unire se întrebuințează la cuvinte compuse; *d)* să justificăm modul cum urmează să despărțim cuvintele în silabe.

În paragrafele următoare ne vom opri numai asupra primului caz de întrebuințare a liniuței de unire, și anume asupra liniuței de unire la cuvintele rostite împreună (§ 3). Celelalte cazuri, mai puțin dificile, sînt legate de un anumit capitol de fonetică, vocabular sau morfologie și nu ridică probleme necunoscute.

Explicarea întrebuințării liniuței de unire la cuvintele rostite împreună

§ 20. Se rostesc împreună și trebuie legate prin liniuță: *a*) encliticele și procliticele care fac corp cu un cuvînt de sprijin; *b*) encliticele între ele (și împreună cu un cuvînt de sprijin) și procliticele între ele (cu sau fără sprijinul unui cuvînt accentuat); *c)* două cuvinte care rezolvă hiatul dintre, respectiv, ultima și prima lor vocală prin contragere sau elidare.

În paragrafele următoare se vor discuta pe rînd: — cazurile *a* și *b* împreună neputînd fi separate, în fapt, la explicarea liniuței de unire; — cazul *c*; — cîteva amănunte privitoare la formele inversate ale verbelor.

§ 21. *Liniuța de unire la enclitice și proclitice.* Encliticele sînt cuvinte neaccentuate care într-un anumit grup sintactic se află după cuvîntul accentuat determinat de ele: *dă-**mi**, dă-**mi-l**, da-**vom**, frumoasă-**i**.*

Proclitícele sînt cuvintele neaccentuate dintr-un anumit grup sintactic, care se află înaintea cuvîntului accentuat determinat de ele: *vă dau*, *v-am dat*, *de dat*, *să dau*, *s-ă-i dau*, *o dată*, *dintr-o dată*, *al meu*, *pe-al meu*.

§ 22. Următoarele enclitice creează norme de întrebuinţare a liniuţei de unire: *a)* formele neaccentuate ale pronumelui personal şi reflexiv: *văzîndu-mă*, *văzîndu-şi*, *dă-mi*, *ia-ţi*; *b)* formele neaccentuate *i* şi *s* ale verbului «a fi»: *întinsă-i*, *curate-s*; *c)* auxiliarele la formele inversate ale unor moduri şi timpuri compuse: *dat-am*, *da-voi*, *dare-aş*.

Întrebuinţarea liniuţei de unire la encliticele enumerate este necondiţionată: encliticele în cauză se leagă întotdeauna de cuvîntul cu care formează un grup sintactic, indiferent dacă-şi păstrează sau nu valoarea silabică: *adunîndu-se*, *aduna-vom*, *adunat-am*, *fruntea-mi*, *mare-i*. Două sau trei enclitice se leagă între ele şi toate de cuvîntul determinat, fie că, împreună formează silabă, fie că îşi păstrează fiecare valoarea silabică: *spune-le-o*, *pare-mi-se*, *spusu-mi-s-a*.

§ 23. Următoarele proclitice creează norme de întrebuinţare a liniuţei de unire: *a)* formele neaccentuate ale pronumelui personal şi reflexiv: *i-am dat*, *s-a dat*; *să-i dau*, *nu-l dau*; *b)* formele neaccentuate *i* şi *s* ale verbului «a fi»: *i-aşa de obosit*, *s-aşa de obosit*.

Întrebuinţarea liniuţei de unire la proclitícele enumerate este condiţionată: de regulă, proclitícele acestea se leagă cu liniuţă de unire numai cînd fac silabă cu alt proclitic, obişnuit un monosilabic: *ţi-am spus*, *v-aş spune*, *să-i spun* (faţă de: *îţi* voi spune, să *vă* spun, cînd proclíticul îşi păstrează valoarea silabică şi nu se mai leagă). Dacă se leagă între ele, unul din proclitice îşi păstrează, evident, valoarea silabică: *ţi-l dau*, *ni-s buni* (faţă de: *ţi le* dau, *ne* sînt buni, cînd ambele proclitice au valoare silabică şi nu se mai leagă). Numai acuzativul feminin *o* nu-şi pierde niciodată valoarea silabică, dar şi acesta nu se leagă cu liniuţă, ca proclitic, decît atunci cînd formează silabă: *s-o dau*, *n-o dau* (faţă de: să *o* dau, cînd nu se formează silabă şi cînd, deci, *o* nu se mai leagă).

Cuvintele cu care proclitícele în discuţie fac silabă (sau formează silabă în cazul lui *o*) sînt de obicei: *a)* auxiliarele perfectului-compus şi ale optativului: *m-am dus*, *le-aş duce*, *v-aţi fi dus*; *b)* un pronume personal sau reflexiv: *mi-l dă*, *şi-l repară*, *ţi-s buni*; *c)* forma neaccentuată *e* de la «a fi»: mi-*e drag*; *d)* conjuncţia *să* ca instrument gramatical al conjunctivului: *să-mi adun*; *e)* un interogativ relativ: *ce-l doare*, *ce-o doare*.

§ 24. În concluzie: 1. Formele neaccentuate ale pronumelui personal şi reflexiv se leagă cu liniuţă ca enclitice necondiţionat, adică întotdeauna: *du-ne*, *cere-i*, *fruntea-mi*; ca proclitice se leagă numai cînd fac sau cînd formează silabă cu proclíticul de sprijin: *ne-a scris*, *i-ar scrie*, *s-o scrie*. 2. Formele neaccentuate *i* şi *s* ale verbului «a fi» se leagă cu liniuţă întotdeauna, atît ca enclitice cît şi ca proclitice, fiind asilabice în amîndouă situaţiile: *bună-i*, *bune-s*; *i-atît*, *s-atît*. 3. Auxiliarele se leagă cu liniuţă numai ca enclitice, în anumite forme inversate şi necondiţionate, păstrîndu-şi valoarea silabică: *jelui-m-aş*, *jeluire-aş*.

§ 25. *Observații.* 1. În vorbirea familiară și în versuri, procliticele de mai sus pot face silabă cu prima silabă a cuvîntului accentuat, pe care îl determină: *ți-aduci aminte? I-atinge mînile pe piept* (Luceafărul); *S-ajung curînd în cale, s-alătură călări* (Strigoii). Cînd apare eliziunea, își păstrează valoarea silabică (și formează silabă): *I-nchide geana dulce* (Luceafărul); *Ce fruntea-mi de copil o-nseninară* (Trecut-au anii); *Am venit să mi te-nchini* (Scrisoarea III).

2. În vorbirea familiară și în versuri, procliticele pot face silabă și cu alte monosilabice decît cu cele înșirate mai sus. Acestea sînt: *a)* o conjuncție: *Nu știu dac ĭ-i adevărat*; *Atunci el pricepe visul c ĭ-i trimis de la profet* (Scrisoarea III); *Și-s rupte din sudoarea prostitului popor* (Împărat și proletar); *Promiți c-o vei da*; *b)* negația *nu: Nu-i ordinea firească ce ei a fi susțin* (Împărat și proletar); *A-nțelege n-o mai pot* (O, rămîi).

3. În vorbirea familiară și în versuri mai apar în situația procliticelor menționate la § 23, urmînd aceleași reguli în privința legării prin liniuță de unire, unele prepoziții sau conjuncții: *cu, în, pe, de* (și conjuncție), *că, și*, precum și negația *nu*. Paralelismul de fapt este real:

a) Fac silabă cu un cuvînt monosilabic neaccentuat: *Lucește c-un amor nespus* (Luceafărul); *Dar nopțile-s de-un farmec sfînt* (Ibidem); *C-ai fost om cum sînt și dînșii* (Scrisoarea I); *E-un «nu știu cum» ș-un «nu știu ce»* (De-or trece anii); *Ca pe-o marmoră de Paros* (Scrisoarea IV); *ca și cînd n-ar fi viața-mi, ca și cînd n-aș fi fost* (Melancolie).

b) Fac silabă cu prima silabă a unui cuvînt accentuat determinat de ele: *cu-aripile-ostenite* (Strigoii); *Și de-aceea cînd mă caut în părețele de-oglinzi* (Călin); *Atinge-ncet arama . . . /De-auzi din ea un vaier* (Melancolie); *Luceas-c-un cer senin / Pe-adîncile ape* (De-oi adormi . . .); *c-ajung-pe mine însumi a nu mă mai cunoaște* (Rugăciunea unui dac); *Ș-acele milioane, ce în grămezi luxoase* (Împărat și proletar); *N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid* (Scrisoarea III).

c) Își păstrează valoarea silabică (și formează silabă) atunci cînd apare eliziunea în cuvîntul accentuat: *Și te uram cu-nverșunare* (Te duci).

d) Se pot lega grupate, împreună cu un alt proclitic, de cuvîntul accentuat: *Răsai c-o-ntreagă lume* (Luceafărul) [ca și *s*-a-ntors, *i*-a-nghițit].

4. Prepozițiile *dintru, întru, printru* se leagă prin liniuță cînd sînt urmate de un cuvînt care începe cu o vocală: *Aș orbi privind într-înșii* (Scrisoarea IV) [evident, dacă se produce eliziunea].

5. Poziția unui asilabic între două cuvinte provoacă uneori ezitări în privința cuvîntului cu care asilabicul face silabă. Dezlegarea ne-o poate da cîteodată contextul; *a)* contextul ne indică dacă asilabicul este enclitic sau proclitic: *Cu mîne zilele-ți* [= tale] *adaogi* (față de: Zilele ți(e) adaogi, unde *ți* este proclitic); *Cînd lumea mi*(e)*-e deschisă* (Scrisoarea III) (față de: *Cînd lumea-mi* [= mea] e deschisă, unde *-mi* este enclitic); *b)* cînd e vorba de un proclitic clar, contextul ne spune care este cuvîntul cu care procliticul face silabă: *Dreptul pe care-l am acordat* (am un drept) și *Dreptul pe care l-am acordat* (acord un drept).

Dacă sensul nu variază cînd procliticul clar face silabă cu cuvîntul dinaintea lui sau de după el, cînd deci amîndouă situațiile ar părea posibile, dezlegarea ne-o dă structura construcției:

a) Cînd amîndouă cuvintele sînt neaccentuate, iar procliticul poate face silabă atît cu unul cît și cu celălalt, procliticul se leagă de monosilabicul de după el: *nu i-am scris* [însă *nu-i am* (accentuat)], *ți l-ar da* [însă *ți-l ar* (accentuat)]. Dacă procliticul nu poate face silabă cu monosilabicul de după el, se leagă de cuvîntul neaccentuat, precedent: *nu-i voi scrie, ți-l va da;*

b) cînd al doilea cuvînt este accentuat, iar primul este neaccentuat, procliticul face silabă cu acesta: *nu-mi aduce* [ca și *nu-**mi** cere*], *să-**ți** amintească* [la fel cu *să-**ți** pese*], *pe care-**i** aștepți* [ca și *pe care-**i** vezi*], *dacă-**i** auzi* [ca și *dacă-**i**]auzi*]. Dacă procliticul nu poate face silabă cu cuvîntul neaccentuat precedent, din cauza naturii lui fonetice, atunci ori nu se leagă în nici un fel, ori face sau formează silabă cu cuvîntul accentuat: *nu **mă** așteaptă* > *nu **m**-așteaptă, dacă **vă** aude* > *dacă **v**-aude, să **te** înțeleg* > *să **te**-nțeleg.*

c) între un cuvînt accentuat și un al doilea neaccentuat, procliticul face de regulă silabă cu cuvîntul neaccentuat: *mare **ți**-e răbdarea, bine **mi**-ar sta.* Cînd este simțit fonetic în cuvîntul neaccentuat de după el, procliticul face silabă cu cuvîntul precedent: *mare-**i** e răbdarea.* Dacă însă cuvîntul precedent este chiar cuvîntul determinat, asilabicul este un enclitic: *Mărirea-**i** în taină legată de aceștia* (Împărat și proletar); *Dar zîmbirea-**i** e vicleană* (Pajul Cupidon);

d) între două cuvinte accentuate, e preferabil să întrebuințăm forma silabică a procliticului, nelegată: *copila **îi** ascultă, privirea **îl** arată, bine **îmi** amintesc.* În vorbirea familiară și în versuri, procliticul devine totuși, de obicei, asilabic. În situația aceasta, cuvîntul lui de sprijin este primul cuvînt intonat, dacă contextul nu cere altfel, *privirea-**l** arată* [ca și *Iarna viscolu-**l** ascult* (Freamăt de codru)], *tare-**i** ajuți* [ca și *tare-**i** place*], *bine-**ți** amintești* [ca și *bine-**ți** pare*], *unde-**mi** umbli* [ca și *unde-**mi** scrii*]; însă *copila **i**-ascultă* [față de *copila-**i*** (= lui) *ascultă*]. Formele *i* și *s* ale verbului « a fi », cînd fac silabă cu primul din cele două cuvinte accentuate, sînt enclitice, întrucît împreună alcătuiesc un grup sintactic determinat: *Omenirea-**i** o țigară /Care se preface-**n** scrum* (Chiriță în provincie), *Lumea-**i** cum este* (Epigonii), *Cine-**i** amicul?.*

Liniuța de unire în cazurile de rezolvare a hiatului dintre două cuvinte

§ 27. Rezolvarea hiatului este obligatorie în cazul unora dintre procliticele și encliticele despre care s-a vorbit în §§ 22 și 23: *a)* prin contragere: *mi-am, ți-ai, mi-i, fruntea-i, spunîndu-i; b)* prin elidare: *v*[ă]*-am, s*[e]*-a.* Elidarea este obișnuită și la propozițiile *dintru, întru, printru* urmate de un cuvînt care începe cu o vocală: *dintr-o, într-un, printr-însul.*

În limba familiară și în versuri, rezolvarea hiatului este întinsă în cazurile procliticelor semnalate la § 25 (1, 2, 3). În paragraful acesta și în următoarele două paragrafe considerăm accidentală din punct de vedere grafic sau și fonetic numai rezolvarea hiatului dintre: *a)* două cuvinte purtătoare de accent; *b)* un cuvînt accentuat și altul neaccentuat — acesta din urmă în afara situațiilor de la § 25; *c)* două cuvinte neaccentuate care nu intră în cazurile de la § 25. Rezolvarea accidentală este determinată, fonetic, de cauze prozodice, iar grafic, în frază, de intenția de a transcrie vorbirea orală, caracterizată prin economia de energie expiratorică a vorbitorului.

§ 28. Hiatul poate fi rezolvat prin contragere. Cînd există numai vocale, contragerea creează diftong; cînd există un diftong, contragerea creează triftong. Și într-un caz și în altul, rezultatul este contopirea într-o singură silabă a celor două silabe ale căror vocale au fost contrase. Diftongul sau triftongul creat, deci contopirea celor două silabe, se marchează prin liniuța de unire: *Luna pe cer trece-așa sfîntă și clară* (Sara pe deal); *Raze-a lor șiruri despică* (Ibid.) *Și șopti: « Bine-ai venit! »* (Miron și frumoasa fără corp) *Ea gîndește-acum la mine!* (Ibid.) *Cîte-odată ... prea arare* (Singurătate), *Vede-un tînăr chiar alături* (Povestea teiului), *Și totu-atîrnă de-un cuvînt* (Ce e amorul), *Vîntu-o foaie veștejită /Mi-a adus mișcînd fereastra* (Foaie veștedă).

Uneori contragerea nu duce decît la un diftong grafic: *Unde-izvorul cel în vrajă /Sună dulce în urechi* (Făt-Frumos din tei), *Ea trezită-atunci tresare* (Ibid.)

§ 29. Hiatul poate fi rezolvat apoi prin elidare. De regulă, elidarea se produce atunci cînd hiatul nu poate fi rezolvat prin contragere. Situațiile cele mai frecvente le oferă cuvintele cu prefixul *în-:*

Trecea cu barba albă — pe fruntea-ntunecată ... (Împărat și proletar);

De-atunci farmecu-ncetează (Miron și frumoasa fără corp) (este elidat și articolul grafic]

Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare (Scrisoarea III).

În toate aceste exemple prefixul își pierde valoarea silabică la fel ca și prepoziția *în*, proclitică dar legată de cuvîntul precedent, împreună cu care se rostește.[1]

---

[1] Poziția enclitică a lui *-n* este numai formală, întrucît cuvîntul lui de sprijin nu este cuvîntul purtător de accent în grupul sintactic din care face parte *-n* [*Ca să spînzur lira-n cui* (Singurătate); *Îmi ridic privirea-n pod* (Ibid.)], iar caracterul proclitic sau enclitic al unui cuvînt aton se definește nu după poziția acestuia față de cuvîntul de sprijin, ci după poziția lui față de cuvîntul determinat de el și intonat, deci după poziția cuvîntului aton față de cuvîntul împreună cu care formează un grup sintactic evident. În exemplele de mai sus, *-n* este proclitic față de cuvintele intonate *pod* și *cui*, împreună cu care formează două grupuri sintactice, dar se rostește împreună cu cuvîntul precedent, de care se leagă cu liniuță de unire.

Elidarea este posibilă și în alte situații:

Înșeuat-așteapt[ă]*-afară* (Povestea teiului);
Moartea vindec[ă]*-orice rană* (Foaie veștedă);
Numai vestea blînd[ă]*-a morții* (Ibid.);
Luceasc[ă]*-un cer senin* (De-oi adormi).

Elidarea este mai frecventă la unele proclitice bisilabice și la unele adverbe:

Ca dup[ă]*-a ei cîntare* (Luceafărul);
Dac[ă]*-al ei glas e armonie* (De-or trece ani . . .);
Făr[ă]*-a zice un cuvînt* (Pe aceeași ulicioară . . .);

Ah! E-atît de albă noaptea, parc[ă]*-ar fi căzut zăpadă* (Scrisoarea IV);
Și tot pe lîng[ă]*-acestea cerșesc înc*[ă] *un adaos* (Rugăciunea unui dac).

În toate situațiile de mai sus liniuța de unire marchează contopirea a două silabe într-una singură prin elidare.

Observații.

1. După cum se va fi observat, în afara lui *î-* din prefixul *în*, vocala cea mai frecvent elidată este *ă*.

2. Rezolvarea hiatului dintre două proclitice în afara celor de la §§ 23 și 25, prin elidare, deși posibilă, este totuși rară:

Șuieram l[a]*-a ei chemare* (O rămîi).

3. Cînd apare elidarea accidentală a unui sunet și nu se creează clar contopirea în silabă, ci numai reducerea ultimei silabe a cuvîntului care suportă eliziunea, pierderea vocalei se marchează cu apostrof:

Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămîiet (Călin);
Deodat' aud foșnirea unei rochii (Sonete, Afară-i toamnă);
Și de la creștet pîn' în poale /Plutești ca visul de ușor (Atît de fragedă);
O vin' odorul meu nespus (Luceafărul).

§ 30. *Liniuța de unire la formele inversate ale verbelor.* Verbele au forme inversate la perfectul compus, viitorul I și optativul prezent. A inversa înseamnă aici a transforma auxiliarul într-un enclitic silabic legat totdeauna prin liniuță de unire de cuvîntul precedent: *adunat-am, aduna-voi, adunare-aș.* Cînd există pronume intercalat între auxiliarul enclitic și verb, pronumele neaccentuat poate face sau nu silabă cu auxiliarul, participiul păstrează vechiul *-u*, iar infinitivul de la optativul prezent este scurt: *adunatu-ne-am, aduna-ne-vom, aduna-s-ar.*

Pentru înțelegerea individualității fiecărui cuvînt dintr-o formă inversată, spre a nu ajunge la scrieri de felul « aduna-tu-va-ți », este necesar să deprindem pe elevi să refacă mintal ordinea directă a cuvintelor: v-ați *adunat* > *adunatu-v-ați.*

În concluzie, cazurile tipice și regulile privitoare la întrebuințarea liniuței de unire în formele inversate ale verbelor sînt următoarele:

	Cazuri		
Perf. compus	adunat-am adunatu-i-am adunatu-v-ați	Optativul prezent[1]	adunare-aș aduna-ne-am aduna-s-ar fir-ai
Viitorul I	aduna-voi aduna-ne-vom aduna-vă-vom		

Reguli

1. Auxiliarul devine un enclitic silabic legat întotdeauna prin liniuță de unire de cuvîntul precedent.

2. Formele neaccentuate ale pronumelui personal și reflexiv se intercalează între verb și auxiliarul enclitic.

3. Participiul păstrează vechiul *-u* cînd există pronume intercalat.[2]

4. Optativul prezent leagă auxiliarul enclitic de forma lungă a infinitivului cînd nu există pronume intercalat și de forma scurtă cînd există pronume intercalat.

Formarea și dezvoltarea deprinderilor de întrebuințare corectă a liniuței de unire

A. La clasele I — a IV-a

§ 31. Sarcinile învățătorului în formarea deprinderilor de întrebuințare corectă a liniuței de unire sînt deosebit de grele, și aceasta, mai întîi, pentru că formarea deprinderilor pornește aici de la o bază în general pregramaticală, după cum s-a văzut; apoi, pentru că procedeele sînt ele însele limitate de accesibilitatea elevilor; în sfîrșit, pentru că o deprindere greșită, căpătată în aceste clase, foarte anevoie mai poate fi îndreptată pe trepte superioare de învățămînt.

§ 32. Pentru deprinderile de întrebuințare corectă a liniuței de unire la cuvintele rostite împreună se practică exerciții variate, în primul rînd pe baza văzului, a auzului, și a acțiunilor vizual-motrice.

Analizele logice și fonetice, orale sau pe text, pot duce nu numai la înțelegerea teoretică, ci și la formarea de deprinderi. În primele clase trebuie evitate omonimele monosilabice de tipul *ia* (vb.), *i-a* etc., accentul trebuie pus pe grupări în care cuvintele legate prin liniuță nu dau o formă paralelă cu un cuvînt independent în limbă: *l-am, v-ați, nu-s* [față de *l-e, c-a, i-ar* etc.].

---

[1] M. Eminescu inversează și optativul prezent, arhaizant: « *Și fost-ar fi mai bine / Ca nici o dată-n viață să nu te văd pe tine* » (Strigoii).

[2] Acuzativul feminin o face excepție « *Alungat-o-ai pe dînsa...* » (Călin).

Listele cu exemple sau numai cu fapte simple pot contribui, cînd sînt expuse, la formarea de deprinderi. În același sens văzul contribuie și atunci cînd lucrările elevilor sînt corectate la timp și după un sistem organizat.

Practica didactică recurge mult mai des la calea exercițiilor vizual-motrice, prin copieri. Ar fi necesar însă ca forma de copiere generalizată astăzi, copierea mecanică, să alterneze cu copieri creatoare, pe baza temei ortografice care ne interesează, și să nu fie neglijate celelalte forme de exerciții, mai simple sau mai complicate.

Se pot folosi la aceste clase toate formele de dictări indicate de metodici. Remarcăm însă faptul că dictările, așa cum se practică în general astăzi, nu au o temă ortografică determinată, ci urmăresc deodată totul: semne de punctuație, forme gramaticale legate de ortografie etc. O dictare cu temă generală — sau mai curînd fără nici o temă — se poate face atunci cînd consolidăm totul sau verificăm totul. Altfel sîntem ținuți să precizăm restrîns tema ortografică a exercițiului. Chiar la aceste clase putem face dictări cu tema « liniuța de unire la cuvinte rostite împreună », și dictări cu tema « liniuța de unire la cuvinte compuse ».

Nu trebuie neglijată, ca procedeu pentru deprinderile de scriere corectă, analiza gramaticală, cînd aceasta e însoțită de explicarea ortografică a formelor și semnelor din text.

§ 33. Din aceste clase trebuie începută însușirea unor deprinderi elementare de scriere a cuvintelor compuse la care se întrebuințează liniuța de unire. Cazurile vor fi puține, luate din lectura elevilor, din ținutul geografic în care locuiesc, din preocupările vîrstei lor. Astfel, copiii își vor însuși scrierea numelor unor personaje de basm (Statu-palmă-barbă-cot), ale comunelor sau orașelor lor, ale comunelor sau orașelor vecine (în regiunea Ploiești copiii vor scrie *Sărata-Monteoru*, dar *Valea Teancului*, *Glodeanu-Cîrlig*, dar *Glodeanu Sărat* etc.), scrierea unor cuvinte întrebuințate des *(astă-seară)*, scrierea numelor unor jocuri *(de-a baba oarba, de-a v-ați ascunselea)*.

B. *La clasele a V-a —a X-a*

§ 34. În aceste clase formele pentru dezvoltarea deprinderilor de întrebuințare corectă a liniuței de unire se complică atît ca temă, cît și ca întindere. Profesorului îi este necesară dintru început o deosebire graduală a cazurilor tipice de greșeli privind liniuța de unire, spre a găsi apoi formele de exerciții, dozarea și frecvența lor, corespunzătoare fiecărei situații. Aceasta înseamnă că profesorul va trebui să restrîngă temele exercițiilor pînă la situația de fapt care creează dificultăți, apoi să varieze volumul și frecvența exercițiilor după gradul de dificultate al situației de fapt. Nici la aceste clase nu trebuie să disprețuim căile auxiliare, văzul și deprinderile vizual-motrice. Aceasta ne va cere să transcriem în noua ortografie inscripții, lozinci etc., să acordăm atenția cuvenită materialului didactic exponabil, să corectăm organizat lucrările elevilor ș.a.m.d.

§ 35. Liniuța de unire provoacă în scrisul elevilor, în general, greșelile cele mai frecvente. Procentul cel mai ridicat, atît din cauza dificultăților de fapt cît și din cauza întrebuințării dese, îl dau cuvintele rostite împreună. Situațiile de speță la întrebuințarea liniuței de unire între cuvinte rostite împreună, deosebite după gradul de dificultate pentru scrisul copiilor, par a fi următoarele:

a) Mai ușor de sezisat ar fi cazul cuvintelor care rezolvă întîmplător hiatul [§§ 28 și 29]: *Floare-albastră! Floare-albastră!...; ziua-ntreagă.*

b) Un procent mai mic de greșeli dă și encliticul care își păstrează valoarea silabică: *văzîndu-**se**, vedea-**vom**, dă-**ne*** [§ 22];

c) Dificultățile se măresc atunci cînd encliticul nu formează singur silabă: *văzîndu-**și**, căutîndu-**l**, lumea-**i**, asupra-**i**, datu-**v**-a* [§ 22],

d) Procliticul, asilabic de regulă (în afară de *o*), urcă în scara procentului de greșeli. Cazul mai comod este acela în care procliticul, provocînd eliziune în cuvîntul intonat, își păstrează valoarea silabică și creează silabă: ***te**-ndeamnă*, ***o**-nțeleg*, ***i**-ntinde* [§ 25 (1)]. Urmează cazul în care procliticul, asilabic, face silabă cu prima silabă a cuvîntului intonat: ***mi**-aduc* aminte, ***i**-aceeași*, ***se**-avîntă*, ***s**-alungă*, ***v**-așteaptă* [§ 25 (1)].

În al treilea rînd vine cazul în care procliticul și cu monosilabicul de sprijin nu dau o formă paralelă, omonimă cu un cuvînt independent: ***i**-am* dat, s-***o*** *dau*, ***o**-au scris*, *să-**ți** scriu*, *n-**o** scriu* [§ 23 și § 25 (2)].

Tot aici trebuie puse procliticele care urmează, în vorbirea familiară și în versuri, regulile de întrebuințare a liniuței de unire la procliticele specifice: ***de**-ndată*, ***de**-atunci*, ***de**-ai mei*, *ca-**n** vis* [§ 25 (3)].

e) Cînd encliticul asilabic creează o formă omonimă cu o formă flexionară a cuvîntului de sprijin, dificultățile devin foarte mari: *închide-**ți** cartea* ! [ți = ta] și *închideți* [voi] cărțile; *pune-**ți** caietele în pupitru* ! [ți = tale] și *puneți* [voi] *caietele...* [§ 22].

f) O situație mai grea și foarte frecventă este aceea în care procliticul formează cu monosilabicul de sprijin o silabă care există în limbă independent, ca unitate lexicală, ca instrument gramatical sau ca formă flexionară a unei părți a vorbirii: ***m**-ai convins (dar **mai** așteaptă, căci nu e ușor să te scuturi de o prejudecată)*; ***s**-au urcat în tramvai (**sau** așteaptă altul)*; ***i**-a cerut bani (să-**și** **ia** o carte)* etc. [§ 23 și § 25 (2)].

g) Se mai poate adăuga, privind mai ales procliticele și encliticele, ceea ce s-a discutat în § 25 (5).

§ 36. Pentru formarea deprinderilor de scriere corectă la aceste clase, tipurile fundamentale de exerciții sînt în general aceleași ca la § 32; aici e vorba de adaptarea lor la condițiile de fapt ale treptelor superioare.

Astfel, folosind copierea, vom propune un text bogat în fapte dificile, vom cere analiza gramaticală a acestora și explicația ortografică a întrebuințării liniuței de unire la situațiile analizate.

Analizele ortografice pot constitui acum o formă de exercițiu independent. Rostul lor va fi să pună pe elev în situația de a rezolva prompt un caz propus (în analiza orală) sau să formeze conștient deprinderile ortografice în cauză.

Dictările își vor restrînge tema, dar își vor mări volumul și dificultățile. Varietatea tipurilor de dictări practicate menține pe de o parte interesul elevilor, iar pe de alta asigură realizarea scopului propus. Tema ortografică poate fi dublată de o temă gramaticală care pune în valoare regula ortografică pe care o aplicăm.

Vom încerca mai departe o aplicație practică asupra felului cum se pot folosi diferitele forme de exerciții într-un caz specific: omonimele monosilabice.

§ 37. În vederea acestor exerciții va trebui mai întîi să colectăm cazurile frecvente în scris și care dau procentul cel mai ridicat de greșeli, să alcătuim cu ele propoziții sau fraze izolate, apoi să găsim ori să alcătuim un text cu fapte suficiente. Este bine să grupăm acest material în două categorii, după cum apare și în § 12, 13 și 14 unde s-au dat indicații și exemple privind felul cum trebuie pregătit acest material.

Exercițiul introductiv ar putea fi analiza ortografică a unor cazuri din listele cu fapte tipice. Este bine să se facă întîi analiza pe text a unor cazuri [de ce s-a scris așa], apoi analiza orală a altora [cum vom scrie...?; de ce?]. Rezultatul analizei ortografice se înscrie pe tablă, în două coloane, însemnîndu-se doar categoria morfologică a cuvintelor. Înscrierea rezultatelor analizei, pe tablă, ar arăta în felul următor:

Nu lipsesc sunete

a-i = prepoziție + pronume	*ai* = verb, auxiliar
a-l = prepoziție + pronume	*al* = articol posesiv
i-a = pronume + auxiliar	*ia* = verb, interjecție
să-i = conjuncție + pronume	*săi* = pronume (adjectiv) posesiv
etc.	etc.

Lipsesc sunete

v[ă]-*a* = pronume + auxiliar	*va* = auxiliar viitor
c[ă]-*a* = conjuncție + auxiliar	*ca* = conjuncție, prepoziție
m[ă]-*ai* = pronume + auxiliar	*mai* = adverb
s[e]-*au* = pronume + auxiliar	*sau* = conjuncție [= ori]
n[u]-*a* = adverb + auxiliar	*na* = verb, interjecție
etc.	etc.

După aceasta se poate folosi al doilea material, grupul de propoziții sau de fraze izolate, într-o dictare selectivă cu temă gramaticală. Elevilor li se anunță scopul exercițiului: vor desprinde din textul citit rar cazurile de omonime monosilabice, transcriindu-le împreună cu cuvîntul purtător de accent în grupul sintactic din care fac parte, de exemplu *i-a rămas, să ia, v-a plouat, va ploua* etc. Se citesc prima dată frazele sau propozițiile cursiv, cu pauză între ele. Se repetă citirea lor pe unități logice, pentru transcriere. Se recitește cursiv totul pentru verificare individuală și completare. Elevii sînt apoi puși să grupeze omonimele monosilabice, după cum liniuța de unire marchează legătura dintre cuvinte întregi

sau dintre cuvinte cu vocala elidată. Urmează, tot ca temă individuală, precizarea categoriei morfologice a acestor cuvinte. Se verifică rezultatele în colectiv.

A treia etapă, uneori foarte legată de a doua, ar putea-o constitui așa-numitele dictări creatoare. Se cere elevilor ca, plecînd de la un număr de omonime monosilabice, propuse ad-hoc [dictate] ori luate chiar din cazurile transcrise în cursul exercițiului anterior, să alcătuiască independent propoziții sau fraze. Cînd punctul de plecare îl formează cazurile înregistrate prin dictarea selectivă, cuvîntul purtător de accent în grupul sintactic trebuie să fie altul, de exemplu, *i-a rămas ›i-a plăcut, v-a plouat› v-a bătut soarele* etc. Exercițiul este verificat prin analiză ortografică pe textul cîtorva elevi.

În sfîrșit, se poate trece acum la dictarea integrală a unui text care cuprinde suficiente omonime monosilabice. Momentul poate fi prilej de consolidare sau verificare a deprinderilor dobîndite prin exercițiile anterioare. Se fixează scopul dictării, se citește textul cursiv, se reia lectura pe unități logice (obiectul propriu-zis), se recitește textul și se lasă două-trei minute, pentru revedere. Lucrările se verifică acasă, iar rezultatele se analizează într-un început de oră viitoare.

Listele cu omonime monosilabice colectate și folosite în exerciții, propozițiile și frazele care conțin omonime monosilabice, analiza categoriei morfologice a cuvintelor din aceste omonime, toate pot fi trecute în caietelul de reguli, scheme etc. [§ 15] sau pot fi expuse un timp, sub formă de planșe, în clase. Important este ca fiecare exercițiu scris, în care au apărut greșeli, să fie copiat acasă în forma ultimă, corectată în clasă.

Concluzii

Însușirea scrierii corecte a limbii e o datorie, iar gradul de conformare la sistemul ortografic al unei limbi arată într-un fel măsura însăși a formației intelectuale a individului. Judecînd astfel, poate că nu va părea exagerată întinderea lucrării de față.

Nu toate explicațiile privind înțelegerea teoretică a întrebuințării liniuței de unire pot fi transmise elevilor; dar nevoia de a adînci și de a clarifica unele reguli ortografice prea laconice în raport cu situațiile de fapt din limbă, o va fi simțit fiecare profesor. Așadar, convingerea că acel care urmează să lămurească pe alții trebuie să se lămurească mai întîi pe el, ar justifica insistența din §§ 20 — 30.

Pe de altă parte, indicațiile metodice nu se pot rezuma la cîteva recomandări mai mult sau mai puțin generale. Activitatea didactică are un aspect creator. Dar chiar așa fiind, cîteva puncte de sprijin sînt oriunde necesare, iar o discuție asupra unor probleme de ortografie, în perioada introducerii noilor norme ortografice în școli, se impunea.

CRONICĂ

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ A INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI AL ACADEMIEI R.P.R. ŢINUTĂ ÎN CINSTEA CELUI DE AL II-LEA CONGRES AL PARTIDULUI MUNCITORESC ROMÎN

În întîmpinarea marelui eveniment politic din viaţa ţării noastre, pe care l-a constituit cel de al II-lea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn, Institutul de lingvistică din Bucureşti al Academiei R.P.R. a organizat în zilele de 19—20 decembrie 1955 o sesiune specială de comunicări ştiinţifice.

În cadrul sesiunii au fost prezentate numeroase comunicări şi referate din toate sectoarele muncii lingvistice, care au fost urmate de ample discuţii.

Cu acest prilej, profesorul D. Macrea, directorul institutului, a prezentat raportul de activitate al institutului pe ultimii ani.

Partidul Muncitoresc Romîn, a arătat prof. D. Macrea, a creat, pentru întîia oară în ţara noastră, condiţii excepţionale dezvoltării activităţii lingvistice. Marele lui sprijin ideologic, întregit cu un larg sprijin material, explică realizările obţinute în lingvistica noastră din ultimii ani.

Institutul s-a străduit în aceşti ani să elaboreze, pe baza învăţăturii marxiste, şi prin adîncirea experienţei lingviştilor sovietici, lucrările ce i-au fost încredinţate prin hotărîrile Prezidiului Academiei R.P.R. din iunie şi iulie 1952 în diferitele domenii ale muncii lingvistice.

Prima lucrare întocmită a fost simplificarea normelor ortografice ale limbii romîne care au primit caracter de lege prin Hotărîrea Consiliului de Miniştri din 5 octombrie 1953. Pe baza normelor stabilite, s-a elaborat « Micul dicţionar ortografic » care a apărut în primă ediţie în decembrie 1953. Au rămas în discuţie problemele privitoare la scrierea cuvintelor compuse, scrierea cu majuscule şi transcrierea cuvintelor din limbile străine, care nu au alfabet latin, în afară de cele din limba rusă, pentru care principiile au fost stabilite în « Micul dicţionar ortografic ».

A doua lucrare de mare importanţă elaborată de institut este « Gramatica limbii romîne » apărută în 1954 şi care a primit Premiul de Stat. Principiul călăuzitor în întocmirea Gramaticii a fost cel descriptiv şi normativ îmbinat cu cel istoric. În lucrare s-a dat o de voltare mare sintaxei, căreia, în afară de Gramatica lui Tiktin, nu i s-a dat importanţa cuvenită în nici o gramatică din trecut a limbii noastre. La elaborarea acestei lucrări, institutul a avut colaborarea catedrelor de limbă romînă, de filologie clasică şi de lingvistică generală de la Facultatea de

filologie din Bucureşti, precum şi a unui număr de profesori din învăţămîntul mediu din Bucureşti.

În curînd va apărea lucrarea « Limba romînă », tratat pentru marile mase, care este o ediţie prescurtată a gramaticii în două volume şi care se află sub tipar. Prin alcătuirea acestei din urmă lucrări, institutul a căutat să răspundă nevoilor marilor mase şi cerinţelor practice ale învăţămîntului mediu, unde gramatica a ajuns abia în anii de democraţie populară să se bucure de preţuirea pe care o justifică rolul ei în însuşirea şi cultivarea limbii naţionale. Problemele gramaticii limbii noastre care nu au putut fi deplin elucidate în gramatica mare şi în tratatul pentru marile mase au fost reluate de colectivul de gramatică al institutului şi adîncite în studii speciale în volumele de « Studii de gramatică », dintre care primul volum va apărea în zilele acestea, iar volumul al II-lea se află în pregătire. Totodată colectivul de gramatică a terminat o altă lucrare importantă, « Tratatul de punctuaţie », care va apărea în curînd.

A treia serie de lucrări elaborate de institut o formează lucrările lexicografice dintre care menţionăm în primul rînd « Dicţionarul limbii romîne literare contemporane » în 4 volume. Volumul I a apărut în luna mai a anului trecut, al II-lea va apărea în cursul lunii martie 1956, al III-lea a fost dat la tipar, iar volumul al IV-lea va fi dat la tipar în cursul lunii octombrie 1956. Această lucrare a fost făcută în strînsă colaborare cu Institutul de lingvistică din Cluj, cu catedrele de limbă romînă şi de lingvistică generală de la facultăţile de filologie din Bucureşti şi Cluj, iar pentru definitivarea ei, institutul a primit un larg concurs din partea celorlalte institute ale Academiei şi, în ultimul timp, din partea colectivului de redactare al « Lexiconului tehnic romîn ». Mulţimea problemelor pe care Dicţionarul le-a pus în faţa oamenilor de ştiinţă şi a cititorilor, precum şi importanţa pe care opinia publică a acordat-o acestei lucrări s-a reflectat în numeroasele discuţii care s-au purtat pe marginea ei, în coloanele revistelor « Contemporanul » « Gazeta literară » şi « Limba romînă » atît în timpul elaborării ei cît şi după apariţia primului volum.

Paralel cu Dicţionarul în patru volume, institutul a elaborat o ediţie prescurtată a acestuia într-un singur volum, care va cuprinde numai definiţiile cuvintelor, fără citate. Elaborarea lui a fost solicitată pe de o parte de considerente de ordin practic — acest dicţionar adresîndu-se marilor mase într-o formă cît mai accesibilă cu putinţă şi într-un format corespunzător — iar pe de altă parte de necesitatea indicării etimologiei cuvintelor şi a ilustraţiilor care lipsesc din Dicţionarul mare.

Tot în cadrul Secţiei lexicografice, s-au elaborat o serie de dicţionare bilingve, dintre care dicţionarul rus-romîn a fost predat la tipar, iar dicţionarele romîn-rus, german-romîn, polonez-romîn, francez-romîn şi englez-romîn vor fi terminate şi date la tipar în cursul anului 1956. Importanţa editării dicţionarelor bilingve constă în faptul că prin ele se înlesneşte cunoaşterea reciprocă a culturilor naţionale ale diferitelor popoare şi însuşirea temeinică a limbilor străine. Alcătuirea acestor lucrări, care a întîrziat prea mult, răspunde ţelurilor consecvent urmărite de politica statului nostru democrat-popular de a întări legăturile culturale şi de colaborare paşnică cu celelalte popoare, politică ce se va intensifica şi mai mult în urma primirii ţării noastre în Organizaţia Naţiunilor Unite.

Planul de perspectivă al institutului prevede redactarea dicţionarelor istoric, etimologic şi de sinonime, iar cel al institutului din Cluj a unui dicţionar de regionalisme. Pe baza acestora se va putea întocmi, fără impasurile din trecut, dicţionarul general al limbii romîne. Planul de perspectivă prevede de asemenea elaborarea dicţionarelor: latin-romîn, italian-romîn, spaniol-romîn, turc-romîn, neogrec-romîn, elen-romîn, ucrainean-romîn, sîrb-romîn, tătar-romîn şi inversele acestora. De asemenea sînt prevăzute redactarea unui dicţionar tehnic-agricol, în colaborare cu Institutul de cercetări agronomice, şi colaborarea Institutului la elaborarea « Enciclopediei Romîne ».

În cadrul activităţii lexicografice a institutului, menţionăm de asemenea concursul pe care membrii lui l-au dat Comisiei pentru terminologia tehnică şi energetică care funcţionează

pe lîngă Secția a III-a a Academiei, Comisiei pentru standardele de Stat, precum și numeroasele consultații și răspunsuri pe care le dă Comisia specială a institutului, în materie de terminologie, diferitelor întreprinderi și instituții.

În cadrul Secției de dialectologie și fonetică s-au terminat cercetările pe teren pentru studiul graiului din Valea Jiului și s-au început cercetările pe teren asupra graiului din Valea Bistriței. Scopul acestor anchete dialectale este alcătuirea de studii și monografii în vederea elaborării unui nou atlas lingvistic romîn. În anii următori cercetările pe teren vor continua ca și pînă acum în colaborare cu Institutul de lingvistică din Cluj și cu Colectivul din Iași, mărindu-se rețeaua localităților anchetate. În domeniul foneticii experimentale au fost inițiate o serie de cercetări privitoare la problema diftongilor limbii romîne, a consoanelor de timbru palatal și a vocalei *î*. Studiile publicate în acest domeniu de acad. Emil Petrovici și acad. Al. Rosetti, în revista « Studii și cercetări lingvistice » precum și controversele purtate pe marginea lor au însemnat o importantă contribuție la cunoașterea structurii fonematice a limbii romîne.

O lucrare prețioasă elaborată de Colectivul de fonetică este « Micul tratat de ortoepie » a cărui necesitate era adînc simțită pentru unificarea normelor de pronunțare a limbii noastre literare. Tratatul a fost supus unei discuții cu specialiștii din domeniul teatrului și literaturii și a fost dat la tipar în octombrie 1955.

Un domeniu de cercetare lingvistică, de care nu s-au ocupat decît sporadic lingviștii romîni din trecut, este cel al stilisticii lingvistice. Lingviștii sovietici au început cercetări intense asupra limbii operelor literare, căutînd să ajungă la definirea științifică a principalelor noțiuni ale stilisticii lingvistice: limbă literară, stilurile limbii, stilul individual al scriitorului etc. Revistele « Limba romînă » și « Studii și cercetări lingvistice » au publicat în vremea din urmă o serie de studii ale lingviștilor romîni în acest domeniu. Pe lîngă studiile publicate în aceste reviste sau în « Gazeta literară » de acad. I. Iordan, T. Vianu, Al. Rosetti și profesorul D. Macrea, va apărea în curînd, elaborată de un grup de cercetători ai Institutului de lingvistică din București, o culegere intitulată « Limba literară din secolul al XIX-lea », care cuprinde analiza limbii și stilului cîtorva dintre scriitorii noștri din secolul al XIX-lea. Volumul al II-lea al acestei culegeri este în pregătire.

Un alt sector al muncii lingvistice este acela al valorificării critice a moștenirii lingvistice, asupra căreia au fost publicate cîteva studii în revistele « Limba romînă » și « Studii și cercetări lingvistice ».

Dintre celelalte lucrări colective pe care le alcătuiesc cercetătorii și colaboratorii institutului menționăm: Antologia Hasdeu, întocmită de cercetătorii tineri din institut, care se află în faza de revizie a textelor, adunarea toponimicelor de origine slavă de pe teritoriul țării noastre, începută de Secția de slavistică, și începerea adunării de material pentru studiul structurii gramaticale a latinei dunărene.

În cursul ultimilor ani, institutul a primit vizita unor specialiști străini: Stoiko Stoikov, decanul Facultății de filologie din Sofia, în 1953, prof. Bahner de la Universitatea din Leipzig în 1954, prof. Alexander Xhuvani de la Universitatea din Tirana, prof. Pavel Beneš de la Universitatea din Brno, profesoara Huşcova de la Universitatea din Praga, și profesorii Petre Neicev și Arnăutova din Sofia. În cursul anului 1955, cercetătorii Zděnek Wittoch și Vladimir Hořejši de la Institutul de lingvistică al Academiei de Științe din Praga, au lucrat timp de șase luni, împreună cu trei specialiști din institutul nostru, terminînd revizia finală a dicționarului romîn-ceh elaborat la Praga.

În cadrul schimburilor culturale cu străinătatea, membri ai institutului nostru au făcut o serie de vizite în țările vecine și prietene. Astfel, prof. D. Macrea, directorul institutului, a făcut vizite în Uniunea Sovietică, Bulgaria și Ungaria, acad. I. Iordan în Ungaria, acad. Emil Petrovici în Republica Democrată Germană, Ungaria și Iugoslavia, acad. Al. Graur în Bulgaria

și în Republica Populară Chineză, Gheorghe Bolocan în Iugoslavia, ajungîndu-se astfel la o mai bună cunoaștere a activității lingvistice din aceste țări.

Pentru asigurarea îndrumării științifice necesare și a controlului muncii cercetătorilor din institut, aceștia au fost grupați în următoarele cercuri de specialitate: gramatică, fonetică și dialectologie, istoria limbii romîne, istoria limbii literare, filologie clasică, romanistică, slavistică, germanistică, texte vechi, lingvistică generală lexicologie și lexicografie. Trebuie să li se acorde un interes deosebit cercetătorilor din domeniul limbii literare. deoarece în acest sector nu s-a putut stabili pînă acum o unitate de concepție și de metodă folosită în cercetări. De asemenea trebuie să se acorde o atenție susținută problemelor de lingvistică generală, adîncirea acestora ajutînd la justa orientare a cercetătorilor din toate domeniile lingvisticii.

În concluzie, prof. D. Macrea, a arătat că sarcinile încredințate Institutului de către Partid și de Prezidiul Academiei în 1952 au putut fi aduse la îndeplinire datorită sprijinului deosebit și spiritului nou introdus de Partid în activitatea științifică din țara noastră. Acest spirit consistă în munca în colective organizate și în colaborarea strînsă dintre lingviștii cu experiență și cadrele tinere, a căror îndrumare trebuie să constitue o preocupare permanentă pentru lingviștii mai în vîrstă.

După raportul de activitate al prof. D. Macrea a urmat referatul prof. J. Byck: « Rolul partidului în orientarea studiilor de lingvistică în țara noastră ». Referatul pune în lumină importanța deosebită pe care a avut-o ajutorul ideologic pe care Partidul l-a dat lingviștilor din țara noastră. Toate realizările importante ale Institutului (« Gramatica limbii romîne », « Dicționarul limbii romîne literare contemporane », « Micul dicționar ortografic ») se datoresc justei orientări a muncii cercetătorilor, asigurate de Partid. Cu sprijinul dat de Partid lingviștii din țara noastră au putut să pășească la îndeplinirea sarcinii principale pe care au avut-o, aplicarea marxismului în studiile lor. Pe baza învățăturii marxist-leniniste, lingviștii noștri au abordat în studiile lor problemele de bază ale limbii romîne, îndeplinindu-și și în felul acesta sarcinile trasate de Partid.

Discuțiile purtate în jurul celor două referate au adus numeroase completări. Au luat cuvîntul acad. T. Vianu, acad. Al. Graur, acad. I. Iordan, prof. J. Byck, Maria Iliescu, Mihai Isbășescu, Sorin Stati, V. Șuteu, Gh. Bulgăr și prof. D. Macrea.

Acad. T. Vianu, după ce face o privire asupra întregii activități a Institutului de lingvistică, de la înființarea lui și pînă astăzi, discută o problemă ridicată în referatul prezentat de direcția institutului, insistînd asupra ideii că cercetările de stilistică literară trebuie să intre în preocupările lingviștilor, că stilistica este o parte a gramaticii. În concluzie, acad. Vianu consideră că studiilor asupra stilului operelor artistice trebuie să li se acorde importanța cuvenită în cadrul preocupărilor institutului.

În continuare, ia cuvîntul acad. Al. Graur. D-sa consideră că nu este necesar ca Institutul să-și concentreze eforturile in vederea unei eventuale noi ediții a « Dicționarului limbii romîne literare contemporane ». O nouă ediție nu este necesară; este preferabil ca, în viitor, să se elaboreze un nou dicționar. În sprijinul ideii sale, acad. Al. Graur arată că în Uniunea Sovietică nu s-a reeditat Dicționarul lui Ușakov, deși dicționarul datează de 15 ani. Academia de Științe a Uniunii Sovietice pregătește în schimb un nou dicționar.

Acad. Al. Graur subliniază, în continuare, importanța luptei de opinii pentru justa orientare a activității institutului, importanța dezbaterii problemelor mari și generale ale cercetării științifice. Referindu-se la intervenția acad. T. Vianu, vorbitorul arată în primul rînd că este necesar să se sublinieze importanța criticilor aduse activității Institutului de lingvistică înainte de anul 1952, critici care au dus la o îmbunătățire simțitoare a muncii. În al doilea rînd, acad. Al. Graur remarcă lipsa unei orientări în problemele limbii literare: lucrările referitoare la limba literară nu aduc un punct de vedere nou în studierea faptelor. În mare măsură, lucrările existente sau în pregătire, nu fac decît să studieze felul în care limba romînă se reflectă în limba unui scriitor. Pe lîngă aceasta, cei care studiază limba literară își limitează cercetarea

la studiul stilului scriitorilor, deşi conceptul de limbă literară are o sferă mai largă. În felul acesta, se poate crea impresia greşită că cei care se ocupă de studiul limbii literare identifică limba literară cu stilul scriitorului.

Prof. J. Byck, referindu-se la problema limbii literare, arată că studiul limbii literare nu trebuie să însemne felul în care o anumită stare de limbă se reflectă în opera unui scriitor, ci, felul în care « măiestria artistică » a scriitorului se realizează cu mijloace lingvistice. Aşadar, studiul măiestriei artistice a scriitorului aparţine atît criticii şi istoriei literare, cît şi lingvisticii, în măsura în care scriitorul foloseşte anumite procedee lingvistice.

Acad. Iorgu Iordan a analizat în mod critic activitatea sa dusă atît în cadrul Institutului cît şi în cadrul Facultăţii de filologie, subliniind importanţa ajutorului pe care Partidul i l-a dat prin criticile aduse. În ce priveşte discuţia în jurul problemelor limbii literare, acad. Iorgu Iordan propune ca în viitor să se consacre o şedinţă specială discutării acestor probleme.

Prof. D. Macrea propune ca în viitor toate lucrările elaborate în cadrul Institutului să fie supuse discuţiei Consiliului ştiinţific al Institutului, înainte de a fi trimise la tipar.

După încheierea discuţiilor pe marginea celor două referate, au fost prezentate unsprezece comunicări. Este demnă de remarcat varietatea temelor tratate: comunicările prezentate de acad. Al. Rosetti « Sistemul fonologic al limbii romîne », şi de Vladimir Drimba « Propuneri pentru alcătuirea alfabetului tătar » au discutat probleme de fonologie şi fonetică. Acad. Al. Rosetti consideră că, în limba romînă, vocalele *ă*, *e*, *i*, *î*, sînt foneme independente şi că limba romînă operează cu diftongii *ea* şi *oa*, care nu pot fi consideraţi ca realizări ale vocalei *a*, precedate de o consoană muiată sau rotunjită. Vl. Drimba, bazîndu-se pe studiul sistemului fonologic al graiurilor tătare vorbite în R.P.R., propune crearea unui alfabet. Comunicarea prezentată reflectă preocuparea cercetătorilor noştri pentru problemele predării limbii în şcoli.

Gh. Bulgăr, a prezentat o comunicare tratînd o problemă de lexicologie: « Observaţii pe marginea unui glosar de V. Alecsandri ».

Multe comunicări au fost consacrate problemelor de limbă literară: Sara Buium « Problemele de stilistică în lingvistica sovietică »; N. Dănilă « Ibrăileanu şi problema limbii literare romîne »; Luiza şi Mircea Seche « Individualizarea eroilor cu ajutorul neologismelor în opera satirică a lui I. L. Caragiale »; Elena Boilă « Valoarea stilistică a diminutivelor în poezia populară ».

Două comunicări au avut ca obiect chestiuni de gramatică. Em. Vasiliu « O categorie gramaticală a limbilor romanice — conjugarea obiectivă » şi L. Vasiliu « Cîteva observaţii asupra întrebuinţării pronumelor *care* şi *cine* în Cartea cu învăţătură (1581) a lui Coresi ».

I. Rosenberg, în comunicarea « Problema formelor neaccentuate pronominale şi verbale în opera lui Tiktin », face o reconsiderare a lucrărilor lui Tiktin consacrate acestei chestiuni.

Problema unificării şi fixării terminologiei tehnice a fost tratată de Constant Maneca într-o comunicare intitulată « Cu privire la activitatea de unificare a terminologiei ştiinţifice şi tehnice ».

La discuţii, au participat: Giafer Ali, Mioara Avram, Al. Ionaşcu, acad. Al. Graur, prof. J. Byck, Em. Vasiliu, prof. D. Macrea, Gh. Bulgăr, Finuţa Asan, prof. Ilie Stanciu, Al. Niculescu, acad. Al. Rosetti, Gh. Bolocan, N. Dănilă, I. Rosenberg, acad. Tudor Vianu.

În afară de observaţiile care priveau exclusiv problemele ridicate de comunicările prezentate, discuţiile au fost purtate şi în jurul unor probleme de importanţă mai generală. Acad. Al. Graur şi tov. Ionaşcu, în legătură cu comunicarea tov. Em. Vasiliu, au pus problema orientării ideologice a comunicării. În legătură cu comunicarea acad. Al. Rosetti, prof. J. Byck şi Ilie Stanciu au arătat necesitatea unor discuţii ample asupra problemelor fonologiei romîne, discuţii în care specialiştii să cadă de acord asupra chestiunilor esenţiale.

Referindu-se la comunicarea tov. N. Dănilă, acad. Al. Rosetti şi prof. J. Byck au adus în discuţie unele probleme referitoare la editarea de texte şi la metodele de cercetare a limbii literare. Mulţi dintre participanţii la discuţii (acad. T. Vianu, prof. D. Macrea ş.a.) au arătat necesitatea organizării unor dezbateri asupra problemelor limbii literare.

În legătură cu comunicarea tov. I. Rosenberg, acad. Al. Rosetti prof. J. Byck, Al. Niculescu şi Gh. Bolocan au discutat unele chestiuni privitoare la relaţiile lingvistice slavo-romîne.

Discuţiile purtate au adus contribuţii la elucidarea multor probleme ridicate de comunicările prezentate. Este demn de remarcat faptul că la discuţii au participat mulţi tineri cercetători care au pus în mod just probleme ştiinţifice şi au dat dovadă de o bună orientare ideologică. Este de remarcat de asemenea spiritul combativ în care aceste discuţii au fost purtate.

În încheierea şedinţei, profesorul D. Macrea a exprimat, în numele întregului colectiv al institutului, recunoştinţa lingviştilor faţă de Partidul Muncitoresc Romîn, pentru ajutorul ideologic şi material pe care l-a dat cercetărilor lingvistice, propunînd ca întreg colectivul institutului să-şi ia angajamentul de a-şi duce la îndeplinire sarcinile care-i vor reveni în cadrul viitoarei sale activităţi.

D. MACREA şi EM. VASILIU

RECENZII

MARCEL COHEN

et UN GROUPE DE LINGUISTES

Français élémentaire ? Non

Paris, Editions Sociales, [1955], 113 pag.

Activitatea bogată pe care o desfăşoară lingvistul francez Marcel Cohen în domeniul problemelor limbii franceze are un pronunţat caracter combativ. În volumele şi articolele sale, el afirmă cu tărie, între altele, un punct de vedere just şi raţional, acel al simplificării ortografiei şi chiar a gramaticii, mai cu seamă în ceea ce priveşte sintaxa verbului (acordul participiului), arătînd că balastul etimologic exagerat al ortografiei franceze şi al unor forme gramaticale, dispărute din uz, constituie astăzi un obstacol care împiedică accesul către cultură al maselor populare[1].

Luptînd pentru afirmarea acestor principii, care tind la uşurarea învăţării limbii franceze, Marcel Cohen se opune în acelaşi timp şi tendinţelor puriştilor care resping forme şi construcţii populare pe care uzul le-a consacrat. Simplificare şi îmbogăţire, iată cele două aspecte care nu se exclud, ci, dimpotrivă, merg mînă în mînă pe linia de dezvoltare normală a limbii. Progresul în limbă se realizează astfel pe de o parte prin renunţarea la ceea ce este învechit şi perimat, iar pe de altă parte prin acceptarea elementelor noi legate de dezvoltarea societăţii şi a gîndirii.

În spiritul acestei orientări, Marcel Cohen, în colaborare cu alţi lingvişti francezi, se ocupă în cartea care face obiectul acestei recenzii de o problemă pe care o consideră, pe bună dreptate, deosebit de gravă. Este vorba de crearea unui surogat de limbă, aşa-numita «franceză elementară» cu un vocabular de 1374 de cuvinte şi o gramatică incompletă, cu totul rudimentară. Autorii acestui «monstru» lingvistic au totuşi cutezanţa să afirme că «limba franceză elementară» este «franceza cea mai autentică... vie, corectă, conformă cu geniul limbii noastre».

Iniţiativa acestui proiect a avut-o încă din 1951 Ministerul Educaţiei Naţionale din Franţa, care a alocat un fond iniţial de 6.250.000 de franci pentru începerea lucrărilor în vederea realizării proiectului. O comisie alcătuită din lingvişti şi pedagogi a lucrat la elaborarea metodei pentru predarea noii «limbi franceze elementare», folosind pentru aceasta procedeul anchetelor şi al înregistrărilor pe bandă de magnetofon, cu scopul de a stabili frecvenţa întrebuinţării cuvintelor din lexicul uzual de conversaţie curentă. În urma acestor anchete şi cercetări s-a stabilit un vocabular sărac, depăşind cu puţin o mie de cuvinte, dar care poate fi susceptibil de îmbogăţire, şi o «gramatică esenţială». Totul a apărut într-o

[1] Vezi M. Cohen, Grammaire et style. Paris, Editions Sociales, 1954, p. 7–18.

broşură de 67 de pagini sub titlul: « Le Français élémentaire », Paris, 1954.

Prezentarea opusculului a fost făcută de André Marie, pe atunci Ministrul Educaţiei Naţionale, care şi-a etalat candid ignoranţa, susţinînd că întregul vocabular al lui Racine nu depăşeşte 1.200 de cuvinte, cînd în realitate numai în Phèdre — arată Marcel Cohen — sînt folosite 1.600 de cuvinte, lexicul complet al operei lui Racine ajungînd la 4.000 de cuvinte (aceasta în secolul al XVII-lea şi într-o operă poetică în versuri, supusă unor canoane foarte rigide, chiar şi în ceea ce priveşte limba scriitorilor).

Supunînd unei minuţioase analize critice conţinutul broşurii în chestiune, Marcel Cohen constată de la început că membrii comisiei de elaborare a « limbii franceze elementare » (printre care se numără profesorii G. Gougenheim şi A. Sauvageot), care au acceptat sarcina creării unei noi limbi, « n-au fost liberi », ci au fost obligaţi să se supună injoncţiunilor guvernanţilor francezi al căror scop apare destul de clar: confecţionarea unei limbi primitive care să servească drept instrument de intensificare a exploatării, mai ales în colonii, dar şi în metropolă.

Iată pentru ce a fost creată această « franceză elementară » fabricată după modelul cunoscutului basic-english şi cu aceleaşi tendinţe de a săpa o prăpastie între masele populare şi cultura naţională.

Trecînd la cercetarea vocabularului, M. Cohen se declară de acord cu metoda folosită de anchetatori, care au înregistrat, cu ajutorul magnetofonului, cuvinte şi construcţii din limba vorbită. Constată însă că scopul pentru care generozitatea guvernului a fost largă este cu totul străin de interesele naţionale şi de cele ale ştiinţei, iar studiul ştiinţific al graiurilor populare, pe bază de chestionare şi înregistrări, n-a beneficiat niciodată de vreo alocaţie bugetară cît de modestă.

Cu toate mijloacele de lucru de care s-au bucurat, datorită unor credite substanţiale, « creatorii » noii limbi n-au reuşit să alcătuiască un vocabular uzual care, printr-o clasare sistematică, să fie uşor utilizabil. În lipsa unui scurt capitol asupra formării cuvintelor ar fi fost necesară — observă M. Cohen — o grupare a derivatelor în jurul cuvîntului de bază. Indicarea, pe această cale, măcar a legăturilor formale esenţiale între adjective şi substantive, între verbe şi substantive etc. — legături atît de necesare pentru cel care învaţă elementele unei limbi — nu i-a preocupat pe autorii broşurii. Parcurgînd lista de cuvinte a « limbii franceze elementare » se poate observa uşor, pe lîngă această lipsă a unei clasări bazate pe un criteriu precis, şi absenţa unor derivate — aproximativ 100 — a căror omisiune este cu totul nejustificată. Fără să depăşească întru nimic cadrul elementar fixat de autorii broşurii, M. Cohen prezintă în articolul său o listă minimală cuprinzînd cuvinte de largă circulaţie ca: *accepter*, *achat*, *ailleurs*, *armer*, *industrie*, *joie*, *lecture*, *lèvre*, *mélange* etc. care au fost omise. Cel mai slab cunoscător al limbii franceze îşi poate da seama cu uşurinţă, citind aceste cuvinte, de sărăcia nepermisă a vocabularului chiar cînd este vorba de o « franceză elementară ».

Analizînd în continuare « gramatica esenţială » a « francezei elementare », M. Cohen arată că, deşi autorii au înregistrat construcţii populare din limba vorbită — făcîndu-şi un titlu de glorie din aceasta — ei condamnă construcţia *se rappeler de...*, ceea ce dovedeşte o tendinţă puristă. Littré şi chiar Academia Franceză autorizează folosirea construcţiei *se rappeler de...* cînd complementul este un infinitiv: « *Je me rappelle de l'avoir vu.* » *Je m'en rappelle* — continuă Cohen — are dreptul la existenţă, nu numai prin analogie cu *je m'en souviens* (neologism barbar pentru *il me souvient de...*), ci şi cu *je m'en réjouis*, *je m'en repens*, *je m'en moque*[1].

Totuşi, toleranţa lui *des* pentru *de* înaintea unui substantiv precedat de adjectiv, acceptată de « gramatica esenţială », — de astă dată împotriva puriştilor, — este considerată ca o dovadă de neconsecvenţă în raport cu atitudinea privitoare la construcţia semnalată mai sus.

Alte observaţii ale lui M. Cohen se referă la înlăturarea arbitrară a unor categorii gramaticale ca: pronumele posesiv *le mien*, *le tien* etc., relativele *lequel* şi *dont* ori la regulile neclare şi incomplete privind acordul participiului. În continuare sînt analizate critic

1 Vezi M. Cohen, op. cit., p. 211.

capitolele de sintaxă privitoare la ordinea cuvintelor în subordonatele interogative indirecte sau la propozițiile condiționale și concesive. Și în aceste cazuri se remarcă tendința excesivă de simplificare a gramaticii franceze de care dau dovadă autorii noii metode, precum și neînțelegerea rolului deosebit pe care îl are structura gramaticală ca unul din elementele fundamentale ale limbii.

În încheiere, Marcel Cohen subliniază că însăși concepția care a stat la baza elaborării «francezei elementare» constituie o erezie lingvistică, deoarece nu se poate crea o limbă simplificată viabilă prin mutilarea unei limbi vii care, în dezvoltarea ei de-a lungul unui mileniu, s-a cizelat și s-a îmbogățit ca formă a culturii naționale a poporului francez.

Volumul recenzat cuprinde pe lîngă studiul lui M. Cohen, un articol semnat de Guy Serbat, «Une grammaire essentielle?» și un altul, «Le véritable caractère de l'opération Français élémentaire», datorat unui grup de lingviști.

Lămuriri asupra noțiunii de «basic english» încheie prima parte a volumului. În apendice sînt date informații complete asupra etapelor elaborării «limbii franceze elementare», precum și extrase din presă, alături de lista nominală a membrilor comisiei instituite de Ministerul Educației Naționale pentru elaborarea proiectului, pe baza recomandării formulate de subcomitetul de educație al Comisiei franceze pentru UNESCO.

N. Dănilă

ACAD. AL. ROSETTI

Studii lingvistice

Editura Academiei R.P.R., 1955, 82 pag.

Volumul apărut anul trecut cu titlul «Studii lingvistice» cuprinde opt studii ale academicianului Al. Rosetti, în care ni se prezintă rezultatele cercetărilor sale din 1950 încoace și reconsiderarea, în lumina concepției marxist-leniniste despre limbă, a unor lucrări mai vechi. Cea mai mare parte din aceste studii au constituit textul unor comunicări ținute în cadrul Secțiunii de știință limbii, literatură și arte a Academiei R.P.R. Din cele opt lucrări reunite în acest volum, șase cuprind studii de fonetică și două — studii de limbă literară.

Seria lucrărilor de fonetică începe cu «Despre natura semnului lingvistic», în care autorul caută să rezolve problema determinării semnului lingvistic, a cuvîntului de natura obiectului pe care îl denumește.

Combătînd concepția lui Ferdinand de Saussure, care susținea că raportul dintre noțiune și sunete este arbitrar sau nemotivat, acad. Al. Rosetti arată că «raportul mutual între noțiune și sunete este determinat de condițiile în care a fost creat semnul lingvistic» (pag. 5)[1]. În concluzie spune că: «*1.* Semnul lingvistic este format din reunirea unei noțiuni cu un anumit număr de sunete. *2.* Nu există o legătură directă între sunetele semnului lingvistic și obiectul real; legătura se face prin mijlocirea noțiunii; semnul lingvistic nu este copia obiectului real, ci o interpretare a lui. *3.* Legătura dintre noțiune și sunete este necesară și naturală. *4.* Raportul mutual dintre noțiune și sunete este de natură socială. *5.* În momentul cînd s-a produs vorbirea articulată, în condițiile muncii omului din faza de început a orînduirii comunei primitive, legătura dintre noțiune și sunete era necesară. Aceasta înseamnă că la origine semnul nu este arbitrar. *6.* Pentru generațiile următoare, semnul lingvistic este arbitrar sau nemotivat, pentru că limba le-a fost dată gata făcută de societate; pe de altă parte, el nu este arbitrar

[1]) Toate citatele la care se dă numai pagina sînt din lucrarea prezentată.

şi e deci motivat pentru că legătura dintre noţiune şi sunete este naturală. 7. Tendinţa de a adecva sunetele la noţiune se manifestă în limbă în cuvinte expresive. Scriitorii şi poeţii în special, sînt acei care utilizează expresivitatea sunetelor vorbite » (pag. 9).

Acest studiu deosebit de important reia o problemă cercetată şi mai demult de acad. Al. Rosetti, în lucrarea « Le mot »[1]. De data aceasta ni se înfăţişează o nouă concepţie asupra cuvîntului. Pe baza concepţiei marxiste, autorul ajunge la concluzii interesante asupra legăturii dintre noţiune şi forma sonoră a cuvîntului, contrare concepţiilor idealiste care rup limba de condiţiile materiale ale vieţii şi de relaţiile dintre oameni. Lucrarea are un bogat conţinut de idei, rezultat al unei fine analize şi al unei subtile interpretări a semnului lingvistic, prezentat foarte concentrat.

Multe dintre ideile acestei lucrări ar trebui să fie mai larg discutate şi bogat exemplificate într-un studiu de mai mare amploare, autorul limitîndu-se aici doar la enunţarea ideilor, insuficient dezvoltate. O argumentare mai amplă ar fi făcut desigur să se înţeleagă mai bine această chestiune foarte complicată.

Al doilea studiu al volumului tratează « Despre schimbările şi legile fonetice ». Pornind de la dublul caracter al sunetelor vorbite (emisiuni sonore ale organelor vorbirii şi parte componentă a limbii), autorul face distincţie între modificările care ating fonemele şi modificările care ating realizările fonemelor, adică sunetele. În concluzie se arată că schimbările fonetice nu se produc la întîmplare, fiecare limbă avînd legile ei proprii interne de dezvoltare. « Limba nu reţine decît modificările care pot intra în sistemul său » (pag. 16).

Prin distincţia fundamentală pe care o face între modificările fonemului şi modificările sunetelor, acad. Al. Rosetti ajunge la o concepţie ştiinţifică asupra schimbărilor sunetelor unei limbi, îmbogăţind vechea teorie a « legilor fonetice » cu elemente noi, în legătură cu ultimele teorii ale fonologiei şi cu principiile referitoare la caracterul social al limbii.

Seria studiilor fonetice prezentate în acest volum continuă cu un referat « Despre fonetică şi fonologie în lumina materialismului dialectic ».

Respingînd concepţia că fonemul este o intenţie de sunet şi arătînd că fiecare dintre vorbitori (fiind în acelaşi timp emitent şi auditor) « posedă. . . foneme realizate în sunete şi aude sunete realizate în foneme » (pag. 72), fonemul — sau « sunetul fonem » cum mai este numit în lucrare — fiind « învelişul material al noţiunii » (pag. 73), autorul ajunge la definiţia fonemului, pe care îl socoteşte « o abstracţie, un tip sonor ivit în conştiinţa socială şi realizat prin sunet, realitatea lui sonoră » (ibid.) cu care alcătuieşte o unitate inseparabilă, fapt care face să percepem sunetul în diferitele sale variante, ca unic.

În încheierea lucrării, acad. Al. Rosetti arată că deşi vechea distincţie dintre fonetică şi fonologie nu se mai menţine, totuşi nu trebuie făcută confuzia între « sunet » şi « fonem », aşa cum s-a făcut în « Gramatica limbii romîne » a Academiei R.P.R. [În această chestiune vezi şi articolul acad. E. Petrovici « Unele probleme de fonetică în lumina învăţăturii staliniste despre limbă », apărut în revista « Limba romînă », nr. 3, 1953, p. 17 şi urm.]

Din seria studiilor de fonetică generală, acesta mi se pare cel mai important, fiind o valoroasă încercare de a aplica principiile marxismului în fonologie. Nerupînd fonemul de sunet, primul este prezentat totuşi ca ceva deosebit, rezultatul muncii de abstractizare a gîndirii, care şi-a creat tipuri sonore cu funcţiuni semantice şi gramaticale.

Desigur că definiţia dată fonemului de acad. Al. Rosetti comportă — cum e şi firesc atunci cînd avem a face cu o noţiune de bază — noi discuţii, totuşi ea constituie cel puţin un punct de plecare just, precizînd notele fundamentale ale noţiunii. În ceea ce priveşte terminologia, cred că ar trebui să se renunţe la termenul « sunet fonem », care mi se pare nepotrivit cu distincţia făcută — pe bună dreptate — între sunet şi fonem.

În « Cîteva probleme de fonetică a limbii romîne » autorul se ocupă de diftongul *ea*

[1] Al. Rosetti, Le mot, Bucureşti, 1943, ed. 1.

și de *u* final. Chestiunea diftongului *ea*, atît de viu disputată în ultima vreme, rămîne încă deschisă atît timp cît cercetările experimentale asupra diftongilor românești sînt în curs și atîta vreme cît în aceste cercetări nu s-au folosit încă toate mijloacele pe care electroacustica modernă ni le poate pune la dispoziție [1].

Seria lucrărilor de fonetică românească se încheie cu « Schimbări condiționate în vocalismul limbii române » și « Diftongarea condiționată a vocalelor *E* și *O* în limba română ».

În primul studiu, autorul examinează aplicarea în limba română a tendinței de anticipare vocalică. Tendința aceasta devine lege internă de dezvoltare a limbii române în cazurile lui *e* și *o* în poziția *a (ă)* sau *e*, care se diftonghează în *ea*, *oa*. Diftongarea lui *e* și *o* este pusă în legătură cu introducerea în sistemul fonologic al limbii române a diftongului *ea* din vechea bulgară. În celălalt studiu se revine asupra acestei chestiuni, în același sens.

Explicația dată aici diftongării este plauzibilă, totuși fenomenul se poate explica foarte bine și numai prin criterii interne. [Vezi în această chestiune I. Iordan, Diftongarea lui *e* și *o* accentuați în pozițiile *ă*, *e*, Iași, 1920.] Și apoi cum se împacă ideea că *e* accentuat se transformă în *ea* ca rezultat al unei tendințe a limbii române cu afirmația că acest diftong vine din vechea bulgară? De asemenea afirmația că diftongarea lui *e* și *o* s-a făcut și sub influența lui *a* nu mai era necesară deoarece nu știm în ce alte cuvinte în afară de *deaca* s-ar mai fi putut găsi la acea epocă *a* netrecut la *ă*, diftongarea lui *é* și *ó* fiind în orice caz posterioară închiderii lui *a*.

Legarea diftongării lui *é* și *ó* de slavul *ѣ* pune sub semnul întrebării chiar existența diftongului *ea*, deoarece știm că în slavă *ѣ* era o vocală deschisă care modifica timbrul consoanei precedente palatalizînd-o.

Ultimele două studii publicate în volum tratează chestiuni în legătură cu limba lui Grigore Ureche-Simion Dascălul și limba poeziilor lui Mihail Eminescu.

În primul din aceste studii ni se prezintă un bogat material lingvistic din cronica lui Grigore Ureche-Simion Dascălul, pe baza căruia autorul conclude că « limba cronicii lui Gr. Ureche-Simion Dascălul ne înfățișează un moment important al evoluției stilului artistic al limbii noastre literare, cînd se părăsește imitarea limbii bisericești. Gr. Ureche-Simion Dascălul scriau limba pe care o vorbeau, și aceasta constituie calitatea cea mai de preț a scrisului lor » (pag. 32). Interpretarea bogatului material prezentat aici nu a fost însă nici pe departe epuizată, variatele fapte de limbă întîlnite urmînd desigur să fie reluate cu altă ocazie avînd în vedere atenția deosebită pe care acad. Al. Rosetti o dă studiilor de limbă literară în ultima vreme.

« Limba poeziilor lui Mihail Eminescu » este un studiu mai mare, în care autorul analizează variatele aspecte ale limbii creației poetice eminesciene în evoluția ei.

Trecînd în revistă situația poeziei la noi în epoca adolescenței poetului și concepția marelui nostru poet despre limba literară, autorul arată că « stilul artistic al lui Eminescu este rezultatul unei munci îndelungate de selectare a materialului din limba comună și din izvoarele pe care le-am indicat » (pag. 37).

Urmărind influența poeziei populare, faptele de limbă vorbită, arhaismele, neologismele, licențele poetice și formațiile proprii întîlnite în poezia lui Eminescu, acad. Al. Rosetti arată că « Armonia eminesciană rezultă din arta prin care poetul și-a ales, din materialul limbii comune, mijloacele sonore și semantice adecvate. Formulele născocite de poet sînt atît de fericite și de conforme cu spiritul limbii, încît au fost imitate de contemporani și de urmași, pînă în zilele noastre ... Armonia eminesciană provine, în primul rînd, dintr-o adecvare, produsă la un înalt nivel artistic, între fond (conținutul de idei) și formă » (pag. 54).

Lucrarea de față cuprinde un bogat material din nesecatul izvor al limbii marelui maestru,

[1] În această chestiune vezi și « Cercetări experimentale asupra diftongilor românești », I ea »; Acad. Al. Rosetti, « Concluzii fonologice la expunerea asupra diftongului ea » și acad. E. Petrovici « Contribuții la studiul fonemelor limbii române » publicate în « Studii și cercetări lingvistice » nr. 1—2, 1955, p. 7.

interpretări foarte fine ale creației eminesciene, care ar putea fi totuși și mai mult adîncite, discutate și exemplificate.

Aceste studii ne fac cunoscute multiplele preocupări lingvistice ale acad. Al. Rosetti care, prin acest volum, a mărit și mai mult lista bogată a publicațiilor sale.

Constant Maneca

Acad. AL. GRAUR
Studii de lingvistică generală
Editura Academiei R.P.R., 1955, 187 pag.

Volumul apărut de curînd sub acest titlu cuprinde o culegere de articole și comunicări ținute la Secția a VI-a a Academiei R.P.R. Acest material prezintă o importanță deosebită chiar dacă în parte el a mai fost publicat sub formă de articole de revistă, fiindcă el este revăzut și pus în concordanță cu vederile actuale ale autorului și mai ales fiindcă reprezintă o încercare serioasă de a aplica la studiul limbii noastre metoda dialectică marxistă.

Partea întîi a volumului conține o serie de articole grupate sub titlul «Aplicări ale metodei dialectice», de fapt însă acest titlu s-ar potrivi și celorlalte părți ale lucrării. Primul articol tratează despre «Caracterul sistematic al limbii». Autorul arată că limba nu numai în ansamblul ei are un caracter de sistem, ca un complex de elemente ce se influențează reciproc și care sînt coordonate sau subordonate între ele în vederea unui scop comun, ci chiar și în părțile ei constitutive: fonetica, vocabularul și gramatica.

Al doilea articol, intitulat «Individual și general, întîmplare și necesitate», discută părerile lingviștilor apuseni Gilliéron, F. de Saussure și L. Gauchat despre limbă și vocabular, arătînd cu ajutorul aplicării marxiste a noțiunilor de individual și general, întîmplare și necesitate în domeniul limbii, greșelile acestor lingviști.

De pildă, Gilli ron afirmă că fiecare cuvînt își are istoria lui, de aceea nu pot exista legi fonetice valabile pentru întregi categorii de cuvinte. F. de Saussure desparte limba fapt social — de vorbire fapt individual —, iar L. Gauchat susține și el că individul nu are nici un amestec în transformările fonetice ale limbii.

Acad. Al. Graur arată că Gilli ron nu are dreptate, fiindcă chiar dacă fiecare cuvînt își are o istorie a lui, cuvintele nu trăiesc izolat în limbă. Între un cuvînt și celelalte cuvinte, sau între el și categoria căreia îi aparține, se creează anumite legături. De asemenea se înșeală F. De Saussure cînd socotește că individul este stăpîn pe vorbirea lui fiindcă chiar dacă exprimarea este un act individual, el, individul, nu poate înlocui de pildă după bunul său plac un cuvînt cu altul, fiind limitat în inițiativele lui de societate, deoarece diversele vorbiri individuale dau limba colectivității și deci limba nu poate fi despărțită în mod artificial în limbă, fapt social, și vorbire, fapt individual, fără a concepe o strînsă legătură, o unitate dialectică, între ele.

În privința *necesității*, unii o tăgăduiesc afirmînd că în lume totul se face întîmplător. Alții, dimpotrivă, socotesc că în lume nu există nimic întîmplător. Acad. Al. Graur aplică în ce privește necesitatea și întîmplarea în limbă, punctul de vedere marxist. *Necesarul*, arată Al. Graur, decurge din raporturile interne *esențiale* ale lucrurilor și fenomenelor, din înlănțuirea cauzelor și efectelor și joacă rol important în limbă. *Întîmplătorul* sau *accidentalul* nu apare nici el fără cauză, dar e determinat de legături *neesențiale*, periferice, care nu se pot distinge ușor de la prima vedere. El nu este tipic.

Necesarul și accidentalul coexistă în mod obiectiv în limbă fără a se exclude. Autorul se folosește de numeroase exemple pentru a arăta cum trebuie considerate necesarul și accidentalul în limbă și demonstrează că aceste categorii se pot transforma una în alta, accidentalul fiind, după Engels, forma de manifestare a necesarului.

Alte articole din prima parte a lucrării, care prezintă un interes deosebit, sînt: « Noul şi vechiul în vocabular ». « Cantitate şi calitate », « Contradicţii », « Formă şi conţinut ».

În primul articol se dezvoltă teza că schimbarea conţinutului nu atrage după sine, cu necesitate, schimbarea formei şi deci adeseori forma rămîne în urma conţinutului, ea necorespunzînd niciodată pe deplin acestui conţinut. În ce priveşte comportarea noului faţă de vechi, autorul spune că adeseori sensul nou al unui cuvînt coexistă vreme îndelungată cu sensul vechi, folosind aceeaşi formă. Uneori se produce o diferenţiere, alteori sensul nou e ajutat de schimbările din societate să-l învingă pe cel vechi, care dispare: de pildă tramvaiul cu cai, lampa cu petrol etc.

În al doilea articol se arată ce importanţă au cantitatea şi calitatea în limbă. Ştim că N. I. Marr socotea că şi în limbă, ca şi în alte fenomene sociale, unor acumulări lente cantitative trebuie să le corespundă schimbări bruşte calitative şi că deci şi în limbă s-ar produce schimbări revoluţionare.

I. V. Stalin a arătat însă că în limbă, ca şi în alte fenomene, schimbările de calitate se fac treptat, pe calea acumulării elementelor calităţii noi şi a dispariţiei treptate a celei vechi.

Folosindu-se de această teză marxistă, acad. Al. Graur explică modificările produse, în limba noastră [comparativ cu limba franceză], stabilind că saltul calitativ care a dat limbii romîne caracter deosebit de cel al limbii franceze s-a produs mai curînd în limba romînă şi înainte de începerea influenţei masive a limbii slave. Aceasta fiindcă ruptura dintre populaţia ţării noastre şi puterea de stat de la Roma a fost mai rapidă şi fiindcă o serie de schimbări fonetice ca rotacizarea lui *l* şi *n* intervocalic, reducerea lui *b* şi *v* intervocalic etc. nu afectează cuvintele de origine slavă.

Un interes deosebit prezintă şi articolul « Contradicţii », în care autorul arată felurile de contradicţii pe care le întîlnim în limbă: *contradicţii generale*, existente în orice limbă (de pildă contradicţia dintre frază, ca noţiune gramaticală, şi judecată, ca noţiune logică, subiect gramatical şi subiect logic, caracter social şi folosire individuală etc., *contradicţii specifice fiecărei limbi* şi *contradicţia dintre formă şi conţinut* (formă naţională, conţinut internaţional etc.). De asemenea este arătat modul cum se soluţionează aceste contradicţii.

Articolul următor, « Formă şi conţinut », lămureşte cum trebuie înţelese aceste noţiuni în limbă. În vocabular, de pildă, sensul cuvîntului constituie conţinutul, iar grupul de sunete care îmbracă sensul este forma. Există firesc unitate între formă şi conţinut, conţinutul este însă acela care se schimbă mai întîi şi provoacă fie modificarea imediată, fie treptată a formei.

Această problemă a legăturii dintre formă şi conţinut este discutată şi în articolul intitulat *La originea graiului sunetele au fost condiţionate de conţinut.*

Partea a doua a volumului se ocupă de « Legile interne de dezvoltare a limbii » scoţînd în evidenţă diversitatea şi caracterul lor obiectiv.

Partea a treia grupează articole în legătură cu raportul dintre limbă şi societate şi anume: despre « Limbă, dialect şi grai », « Desfiinţarea dialectelor », « Substratul », « Note asupra legăturii dintre istoria limbii şi istoria societăţii », « Note asupra progresului în limbă » etc.

Un interes deosebit prezintă în special primele două articole, în care se lămureşte problema dialectelor limbii noastre şi raportul dintre limba romînă şi limba moldovenească. Acad. Al. Graur, în deplin acord cu acad. Şişmarev, ajunge la concluzia că « latina orientală s-a scindat în cinci limbi diferite... istroromîna şi meglenoromîna, ambele pe cale de dispariţie astăzi, aromîna, care duce o existenţă precară, şi dacoromîna, din care s-a desprins apoi limba moldovenească. Aceste două limbi din urmă sînt singurele, în condiţiile de astăzi, care se dezvoltă liber şi înfloresc nestînjenite ».

« Rezolvînd astfel problema limbilor romanice din sudul Dunării, scrie acad. Al. Graur, vom recunoaşte lesne că dacoromîna prezintă în sînul ei multe dialecte. Acestea au fost în trecut mai deosebite între ele decît sînt astăzi..., iar astăzi sînt pe cale de a-şi pierde substanţa proprie, contopindu-se în

chip fericit în limba unică şi comună pentru tot poporul, limba romînă naţională ».

Credem că ajungînd la o asemenea concluzie, fără îndoială de un interes ştiinţific foarte actual, autorul ar fi trebuit să aducă şi unele precizări cu privire la dialectele actuale ale limbii noastre, care sînt, după cum se afirmă, pe cale de contopire în limba comună naţională.

Partea ultimă a lucrării este intitulată « Metode, concepţii, atitudini » şi cuprinde articole legate de metoda de studiere a limbilor dispărute, de reconstruire a cuvintelor în formele lor vechi, pentru a se încheia cu două articole privind formalismul şi cosmopolitismul în limbă şi felurile lor de manifestare în limba noastră.

Acad. Al. Graur arată în aceste articole că dacă în ultimul timp formalismul, adică studierea vocabularului şi a gramaticii fără legătură cu societatea şi cu categoriile gramaticale sau fiziologia sunetelor, se manifestă mai rar, cosmopolitismul, care s-a afirmat cu putere pînă acum cîţiva ani în domeniul lingvistic, se întîlneşte totuşi mai des şi în special îl găsim în limbajul sportiv. Noi am adăoga că şi în comerţ mai găsim tendinţe cosmopolite în felul în care sînt formulate anumite titluri, firme şi reclame, sau în felul cum sînt scrise anumite cuvinte străine intrate deja în patrimoniul limbii noastre.

Lucrarea acad. Graur este o lucrare foarte folositoare atît pentru specialişti, cît şi pentru cadrele didactice şi în general pentru oamenii de cultură, care se interesează de problemele limbii. Ea merită o cercetare mai amănunţită decît această prezentare destul de sumară.

I. Haşeganu

NOTE BIBLIOGRAFICE

GŐRAN HAMMARSTRŐM : **Importance des inrégistrement et de la transcription phonétique indirecte pour la dialéctologie, « Studia néophilologica ».**

Upsala, vol. XXVII, nr. I, 1955, p. 43—53

Autorul numeşte *transcriere fonetică indirectă* transcrierea făcută pe baza înregistrărilor de pe banda de magnetofon şi o opune *transcrierii fonetice directe*, adică aceea făcută în prezenţa subiectului anchetat, ascultîndu-l cum vorbeşte. Se ocupă apoi pe larg de neajunsurile transcrierii fonetice directe (aşazisa metodă impresionistă), arătînd superioritatea transcrierii indirecte faţă de aceasta.

Hammarstrőm arată că dintr-o singură audiţie este imposibil să determini valoarea fonetică a unui sunet şi de aceea anchetatorii, care folosesc metoda impresionistă notează foarte adesea ceea ce ştiu despre un sunet, nu ceea ce aud. Autorul demonstrează aceasta, folosindu-se de un exemplu concret. Pentru a înlătura impresiile sugerate de idei preconcepute este nevoie să se repete operaţia de zece sau mai multe ori pînă să se stabilească adevărata nuanţă a unui sunet. Or, după metoda transcrierii fonetice directe se scriu cuvinte şi chiar fraze întregi după o simplă apreciere globală. Repetarea răspunsului de către vorbitor nu poate înlătura acest neajuns, deoarece niciodată un cuvînt sau o frază nu se pronunţă de două ori la fel. Aparatele au dovedit acest lucru.

Transcrierea directă mai prezintă în plus dezavantajul că rezultatele ei nu pot fi niciodată controlate.

În continuare, sînt arătate avantajele pe care metoda transcrierii indirecte le oferă cercetătorului. În primul rînd, transcrierea de pe banda de magnetofon dă cercetătorului posibilitatea să asculte de cîte ori are nevoie, şi în aceleaşi condiţii, rostirea unui cuvînt, pentru a sezisa toate nuanţele sunetelor lui. Transcrierea indirectă este un mijloc excelent de antrenare a auzului, contribuind în felul acesta la formarea unor buni cercetători în domeniul foneticii şi al dialectologiei.

Pe de altă parte, folosind aparatele de înregistrat, numărul punctelor anchetate poate fi considerabil sporit (lucru care în cazul metodei de transcriere directă nu ar fi posibil decît cu cheltuieli foarte mari). După aceea înregistrările pot fi studiate pe îndelete în institutele de cercetări.

Autenticitatea transcrierii făcute după această metodă poate fi oricînd controlată. Aici intervine unul dintre avantajele colosale pe care le oferă înregistrările, şi anume faptul că ele vor servi peste secole, cînd limba se va schimba mult, ca un document de mare valoare pentru studierea evoluţiei vorbirii.

Autorul încheie articolul arătînd că pentru o mai mare precizie, analiza fonetică a înregistrărilor de pe banda de magnetofon poate fi făcută prin intermediul aparatelor electroacustice.

C. O.

JULES HERCZEG: **Syntaxe de l'infinitif dans « Histoire des Roumains », par N. Bălcesco, « Études slaves et roumaines », vol. II, fasc. 1,** Budapest, 1949, p. 103—111

Autorul începe studiul rezumînd părerile emise de Kr. Sandfeld, Meyer-Lübke şi A. Rosetti[1] în problema infinitivului în limbile balcanice.

Studiind faptele atestate în textele din secolul al XVI-lea şi ţinînd seama de rolul sintactic al infinitivului, Meyer-Lübke distinge trei categorii: *a)* infinitivul subiect, *b)* infinitivul obiect şi *c)* infinitivul cerut de un adjectiv. Sandfeld adaugă la acestea un caz nou şi anume acela cînd subiectul infinitivului diferă de subiectul propoziţiei principale *(o rugă să-i ajute a lua un copac în spinare)*.

Herczeg mai găseşte încă două categorii: infinitivul cu rol de circumstanţial şi infinitivul absolut.

În privinţa dispariţiei infinitivului, autorul articolului de faţă împărtăşeşte fără rezerve părerile lingviştilor Sandfeld şi Rosetti.

Analizînd pe rînd felul cum se prezintă fiecare dintre cele 5 categorii în « Istoria romînilor », Herczeg arată că Bălcescu « este un reprezentant caracteristic al acestui procedeu şi i-a încercat toate posibilităţile de folosire ». Studiul de faţă este interesant şi pentru faptul că atrage în discuţie fapte similare din limbile franceză şi italiană.

I. Infinitivul ca subiect şi ca atribut predicativ. Infinitivul cu rol de subiect poate fi întîlnit numai după expresii impersonale: verbe impersonale de necesitate (*trebuie, rămîne numai, este iertat*), verbe impersonale indicînd un eveniment neprevăzut (*se cade, se întîmplă, se obişnuieşte* etc.), construcţii impersonale compuse dintr-un substantiv şi o copulă (*e nevoie, este lucru nevrednic* etc.), adjective precedate de copulă (e prudent, era foarte lesne etc). Autorul arată că Bălcescu manifestă tendinţa de a face pe *trebuie* personal: *şi Paşii de pe marginea Dunării trebuiră a-şi împreuna puterile* (aici subiectul infinitivului precede verbul a trebui), comp. cu « *căci nu trebuie a uita că cu toată sînţenia dreptului său . . .* »

Tot după expresii impersonale, infinitivul poate avea şi rol de atribut predicativ. În aceste cazuri însă, substantivul din expresia impersonală devine subiect: *Misia istoriei este a ne arăta, a ne demonstra această transformaţie continuă.* Cu acest rol, infinitivul este folosit şi cu prepoziţie şi fără.

II. Infinitivul ca obiect. Este categoria cea mai bogat reprezentată în opera lui Bălcescu.

După sensul verbului din principală (declarandi, sentiendi, voluntatis, cel care indică începutul sau sfîrşitul acţiunii şi cel care indică schimbarea locului) această categorie poate fi împărţită în cinci tipuri.

Infinitivul cu funcţie de obiect se ataşează strîns verbului din principală, în afară de cazul cînd acesta este urmat de adverbele : *puţin, însă, numai, cu totul, mereu, atunci, acum, din nou, astfel* etc. sau de complemente adverbiale: *Mihai începu cu multă activitate a se găti de oaste.* Spre deosebire de infinitivul circumstanţial, infinitivul cu funcţie de obiect nu poate sta la începutul frazei

Herczeg arată că Bălcescu, urmînd tradiţia neolatină, foloseşte infinitivul fără prepoziţie atunci cînd acesta urmează unui verb care exprimă schimbarea locului. În limba romînă contemporană, în acest caz se foloseşte infinitivul precedat de prepoziţia *de*, fapt care se datoreşte influenţei limbii franceze.

---

[1]) Kr. Sandfeld, Problèmes et résultats, Linguistique balkanique, Paris, 1930.

Kr. Sandfeld, Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen und in den Balkansprachen, Jahresbericht, tom. IX.

Kr. Sandfeld, Syntaxe Roumaine, Paris, 1936,

Meyer-Lübke Abhandlungen Tobler, 1895.

A. Rosetti, Istoria limbii romîne, vol. II, Bucureşti, 1943, p. 101.

În concluzie autorul arată că Bălcescu evită folosirea prepoziției *de* înaintea infinitivului subiect și obiect, rămînînd, prin aceasta, fidel limbii romîne vechi.

III. Infinitivul cu funcțiunea de complement circumstanțial. Limba romînă veche admitea cu greu construcții cu infinitivul avînd funcțiunea de complement circumstanțial. Construcțiile de acest fel — arată Herczeg — marchează oarecare independență a infinitivului.

Dintre cele 280 de exemple de acest fel, pe care autorul articolului le-a extras din «Istoria romînilor» a lui Bălcescu, 220 sînt propoziții finale introduse prin *spre*, și numai 3 introduse prin *pentru*, care astăzi a devenit atît de răspîndit. De asemenea, sînt frecvente propozițiile temporale în care infinitivul este precedat de *pînă* și *înainte de*.

IV. Infinitivul absolut. Herczeg distinge două tipuri ale acestei categorii: *a)* tipul în care subiectul infinitivului este diferit de al propoziției principale și *b)* tipul în care subiectul infinitivului, care diferă de al propoziției principale, este în oarecare măsură în relație cu acesta, avînd funcțiunea de complement al verbului din principală.

În cel de al doilea tip, infinitivul are un aspect mai puțin independent, deoarece subiectul infinitivului revine în propoziția principală ca obiect direct sau indirect. Dacă obiectul este un pronume personal, și acesta este cazul cel mai frecvent, el se plasează departe de infinitiv, înaintea verbului din propoziția principală. Dacă obiectul este un substantiv stă imediat înaintea infinitivului: *El rugă pe agenți a se sili ca împăratul să nu numească altă persoană în locul lui Basta.*

V. Infinitivul cerut de un substantiv sau de un adiectiv. O mare noutate a prozei lui Bălcescu — arată Herczeg — constă în întrebuințarea frecventă a infinitivului după substantive. Autorul se referă și la limbile franceză, italiană și spaniolă, pentru care această construcție este specifică, arătînd că folosirea infinitivului după substantiv este strîns legată de generalizarea construcțiilor nominale.

Interesant este faptul că Bălcescu nu s-a lăsat influențat de construcția franțuzească de acest fel, unde infinitivul este precedat de prepoziția *de* și folosește infinitivul singur, ceea ce arată preferința lui Bălcescu pentru formele arhaice ale limbii noastre. Ex.: «Se dedese *voie* atunci soldaților și negustorilor *a trece* care cum va putea», cu toate că astăzi este foarte natural a spune: «...craiul Albert le dete *libertatea de a se strămuta* în în orice loc».

În continuare autorul se ocupă de raportul dintre subiectul infinitivului și cel al propoziției principale în cadrul acestei construcții, arătînd că există trei situații: *a)* subiectul infinitivului este identic cu al propoziției principale («*Mihai găsi în inimă-și curagiul rar și f carte lăudat de a jertfi mărimea și neatîrnarea sa... pentru un mare interes...*») *b)* subiectul infinitivului este obiect în principală («*...fatalitatea împrejurărilor puse pe Mihai în nevoie de a-l primi...*») *c)* subiectul infinitivului este complement indirect în principală («El avea curagiul și energia să insufle sultanului hotărîrea de a merge însuși la războiu...»).

La sfîrșitul articolului sînt arătate cîteva cazuri cînd infinitivul este cerut de un adjectiv.

Lucrarea este un model de studiere amănunțită a unei probleme de gramatică pe baza unei opere literare.

C. O.

NOTE ŞI CONSULTAŢII

CU PRIVIRE LA TRANSCRIEREA NUMELOR DE PERSOANE ŞI A TOPONIMICELOR CEHE

Făcînd comparaţie între numărul traducerilor din limba cehă în limba romînă apărute înainte şi 23 August constatăm o însemnată sporire cantitativă. Pe de altă parte se înregistrează apariţia în număr tot mai mare a traducerilor din limba romînă în Republica Cehoslovacă. Astfel, pînă în prezent, cititorilor romîni li s-au pus la îndemînă mai multe opere de valoare ale literaturii cehe, romane istorice, creaţii cu tematică actuală, povestiri şi poezii.

În articolul de faţă am vrea să atragem atenţia asupra unei probleme legate de aceste traduceri care — judecînd după lucrările apărute pînă acum — pare a fi neglijată de traducători. E vorba de transcrierea numelor de persoane şi a toponimicelor cehe, la redarea cărora nu se respectă în cele mai multe cazuri nici grafia originală (lucru explicabil prin dificultăţi de ordin tehnic), nici pronunţarea reală (lucru mai puţin de înţeles). Iată cîteva exemple (cu ortografierea cehă dată în paranteze):

B o z e n a N i e m ţ o v a (Božena Němcová; Julius Fučik, Reportaj cu ştreangul de gît, p. 54, ediţia E.S.P.L.A.), V a c l a v T o m a (Václav Tůma; Marie Majerová, Sirena, p. 168, Editura de stat, 1950), V a s s e k (Vašek; idem, p. 169), S m e r a l (Šmeral; Antonín Zápotocký, Anul Furtunos 1905, p. 149, E.S.P.L.A., 1953), Z i z k o v (Žižkov; idem, p. 5), K a r l o v T y n (Karlův Týn; idem, p. 63), B u d e c s k y (Budečský; idem, p. 121), H r d l i c k a (Hrdlička, idem. p. 348), D o m a z l i c e (Domažlice; Alois Jirásek, Capete de cîini, p. 17, E.S.P.L.A., 1953), S t r a z (Stráž; idem, p. 38).

În unele cazuri, ortografierea originalului este păstrată intactă, însă provoacă confuzii în rostire: de unde să ştie cititorul romîn că J a n (Capete de cîini, p. 67), O u j e z d (idem, p. 267) sau C h o d o v (idem, p. 16) trebuie pronunţate « Ian », « Ouiezd » şi « Hodov »? (E aceeaşi situaţie ca şi cînd un ceh ar fi pus să citească numele Cluj sau Giurgiu, pe care le va pronunţa aşa cum e deprins, « Ţlui », « Ghiurghiu ».)

Părerea noastră este că rezolvarea acestei probleme trebuie să se bazeze pe următoarele principii:

1. să se păstreze grafia originală pe cît se poate neschimbată,
2. să se redea, în măsura posibilului, realitatea sonoră din limba cehă.

Deşi contrarii la prima vedere, aceste două principii se pot totuşi îmbina în practică. Aplicarea lor presupune transcrierea consecventă cu litere romîneşti a tuturor fonemelor cehe care îşi au echivalente în sistemul fonetic al limbii romîne literare (c = ţ, č = c + e sau i, g = gh, j = į din « iarnă », š = ş, ž = j) păstrînd numai literele « k » şi « y » (a căror valoare fonetică nu este necunoscută romînilor) pentru a nu modifica inutil grafia originală, şi redarea cu fonemele romîneşti cele mai apropiate a acelor foneme cehe care nu există în limba romînă:

vocalele lungi, « accentuate », *á, é, í, ó, ú, ů, ý* să fie notate ca *a, e i, o, u, u, y*; *ch* (constrictivă velară de felul rus. « x » din ОХОТНИК sau al span. « j » din « hijo ») ca *h*; *ř* (vibrantă alveodentală proprie limbii cehe) ca *r* (transcrierea ei prin « rş » sau « rj » — aşa cum este imitată de străini — ar modifica supărător caracterul grafic al cuvintelor, fără să redea exact pronunţarea ei reală); *d', ň, t'* (oclusive alveodentale, *d, n, t* « muiaţi ») ca *d, n, t*.

Un caz aparte îl prezintă litera « ě » care marchează: *a*) atunci cînd urmează după *d, n, t*, înmuierea acestor consoane + *e*; *b*) cînd e precedată de *d, f, p, v* redă pe *j* + *e*; *c*) iar cînd urmează după *m* notează *ň* + *e*. Ar fi deci just să transcriem această literă în trei feluri: ca « e » (ex. Těšín — Teşin), ca « ie » (ex. Soběslav — Sobieslav) şi ca « ne » (ex. Mělník-Mnelnik). Omiterea mecanică a semicercului în cele două cazuri din urmă ar fi în contradicţie cu principiile menţionate.

Prin urmare am scrie: Bojena Nemţova (Božena Němcová), Iulius Fucik (Julius Fučík), Vaţlav Tuma (Václav Tůma), Marie Maierova (Marie Majerová), Vaşek (Vašek), Şmeral (Smeral), Antonin Zapotoţky (Antonín Zápotocký), Jijkov (Žižkov), Karluv Tyn (Karlův Týn), Budecisky (Budečský), Hrdlicika (Hrdlička), Alois Iirasek (Alois Jirásek), Domajliţe (Domažlice), Straj (Stráž). De asemenea: Lidiţe (Lidice), Plzen (Plzeň),) Libereţ (Liberec), Iablonet (Jablonec), Ceske Budeiioviţe (České Budějovice), Ohre (Ohře), Karel Ceapek (Karel Čapek), ş.a.m.d.

Credem că aplicarea principiilor propuse mai sus ar duce la fixarea unui sistem simplu şi unitar de transcriere a numelor de persoană şi a toponimicelor cehe, fapt care ar înlătura haosul de astăzi şi care, o dată cu exprimarea mai adecvată a realităţii, ar ajuta la îmbunătăţirea traducerilor romîne din limba cehă.

JIŘI FELIX

CU PRIVIRE LA RĂSPUNSURILE CĂTRE CITITORI DIN NR. 5, 1955

În răspunsurile care s-au dat la rubrica «Consultații» din revista «Limba romînă» nr. 5/1955 tovarășului prof. Popa Ion — Sibiu, s-au strecurat numeroase greșeli. Considerăm că este în interesul revistei și al cititorilor ei ca aceste greșeli să fie semnalate și combătute.

Prima greșeală este cuprinsă în definiția care se dă lingvisticii: *Lingvistica se ocupă cu studierea științifică a limbii. Ea studiază structura gramaticală și fondul principal de cuvinte al unei limbi în dezvoltarea lor.* După cum se poate vedea, cele două părți ale acestei definiții se contrazic. În prima se afirmă că lingvistica studiază *limba* (cu ceea ce sîntem de acord, dacă, bineînțeles tovarășul care dă răspunsul are în vedere limba în general — deci toate limbile — și nu numai *o anumită limbă* cum ar rezulta din a doua parte a definiției). A doua parte a definiției este greșită. Aici se afirmă că lingvistica studiază nu limba luată în ansamblul ei — și latura fonetică și vocabularul și gramatica și stilurile limbii —, ci numai structura gramaticală și fondul principal lexical. Probabil că se confundă limba cu esența (bazele) ei. Aceasta din urmă, deși are o importanță deosebită pentru limbă, nu se identifică, totuși, cu limba luată în întregimea ei.

A doua greșeală constă în felul cum este văzută împărțirea lingvisticii în disciplinele subordonate: *Lingvistica se împarte în următoarele discipline subordonate: lingvistica generală, fonetica, lexicologia, gramatica, dialectologia și stilistica.* Aici sînt trecute pe același plan discipline care fac parte din diferite sisteme de clasificare a problemelor de lingvistică pe discipline. Ca și cum am zice, de pildă, că populația unui oarecare oraș este formată din bărbați, femei . . . și necăsătoriți!

Lingvistica generală trebuie deosebită nu de fonetică, lexicologie, gramatică și stilistică, ci de *lingvistica specială* (de ex. *lingvistica romînă, rusă, chineză etc.)* sau de studierea unui grup de limbi înrudite (lingvistica romanică, slavă, fino-ugriană etc.). Lingvistica generală studiază (în afară de problemele referitoare la raporturile dintre limbă și gîndire, dintre limbă și viața socială etc., care sînt prin excelență generale) și unele probleme interne ale limbilor — probleme de fonetică, lexicologie, gramatică, stilistică.

O altă împărțire a problemelor de lingvistică pe discipline este următoarea: pe de o parte avem *lingvistica istorică* (care studiază evoluția istorică a limbii [1], iar pe de altă parte avem *lingvistica descriptivă* (care studiază sistemul limbii [2] într-o anumită perioadă a istoriei acesteia).

În sfîrșit, dacă avem în vedere diferitele laturi ale limbii care sînt studiate, lingvistica este formată din *fonetică, lexicologie, gramatică și stilistică.* În acest șir nu trebuie inclusă *dialec-*

[1] Evoluția limbii în general, a unei anumite limbi sau a unei familii de limbi.
[2] Sistemul unei limbi anumite sau al limbii în general.

tologia (disciplină care studiază fonetica, vocabularul şi gramatica ramificaţiilor teritoriale ale limbii); ea se opune nu foneticii sau gramaticii, ci studierii limbii luate în ansamblu [1] sau studierii limbii literare. Această deosebire este şi mai evidentă în cazul lingvisticii istorice: în cadrul istoriei oricărei limbi deosebim *dialectologia istorică* de *gramatica istorică* [2] şi de *istoria limbii literare* [3]. După cum se poate vedea, împărţirea problemelor de lingvistică pe discipline este destul de complexă. Lăsăm aici la o parte raporturile care există între diferitele discipline lingvistice pe care le deosebim după un criteriu sau altul (între lingvistica generală şi ştiinţa unei anumite limbi sau a unui anumit grup de limbi înrudite, între lingvistica istorică şi lingvistica descriptivă, între lexicologie şi gramatică, între acestea două şi fonetică etc.).

La definiţia stilisticii se arată că obiectul acestei ştiinţe îl constituie *rolul expresiv, artistic al categoriilor de vorbire* deşi, după cum se consideră în prezent, stilistica (ca disciplină a lingvisticii) cercetează în primul rînd deosebirile funcţionale ale faptelor lingvistice. Dacă autorul răspunsului nu este de acord cu acest mod de a înţelege stilistica lingvistică trebuia, cel puţin, să arate că majoritatea savanţilor lingvişti a adoptat acest punct de vedere [4]. În afară de aceasta trebuie remarcat că autorul vorbeşte de *categoriile de vorbire* şi nu de *categoriile lingvistice*. Formularea este greşită, deoarece vorbirea (actul individual de folosire a limbii) trebuie deosebită de limbă (fenomen social, care are o existenţă obiectivă, independentă de un vorbitor sau altul). Din faptul că un element al limbii a fost întrebuinţat la un moment dat în vorbirea cuiva cu un anumit rol expresiv, artistic, nu reiese că elementul respectiv are coloratura respectivă în general (în limbă). Mai departe se spune că stilistica *studiază de asemenea felul propriu unui anumit scriitor (sau al unui curent literar) de a folosi posibilităţile expresive ale limbii literare*. Aici se confundă ştiinţa stilurilor limbii (stilistica lingvistică) cu ştiinţa stilurilor de creaţie literară (stilistica literară). Aceasta din urmă nu face parte din disciplinele lingvisticii.

Mai există în acest răspuns o serie de greşeli de formulare care pot da naştere la confuzii. Astfel, din felul cum sînt expuse principalele metode ale lingvisticii *(. . . ca metodă de cercetare ştiinţifică lingvistica foloseşte: metoda dialectică marxistă, valabilă pentru toate ştiinţele, metoda comparativ-istorică, geografia lingvistică şi fonetica experimentală)* s-ar putea trage concluzia că acestea sînt singurele metode pe care le folosesc în munca lor lingviştii. Însă se ştie că lingvistica mai foloseşte şi alte metode: analiza fonologică a sunetelor limbii, analiza fonomorfologică (aşa-numita « comparaţie internă ») etc. Tot în legătură cu metodele trebuie să mai facem două observaţii. Metoda comparativă istorică sau (mai bine-zis) lingvistica comparativă istorică nu studiază *înrudirea limbilor care aparţin aceleiaşi familii, pe baza studierii evoluţiei lor*, ci dimpotrivă, folosind comparaţia, ea studiază evoluţia lor şi se bazează, desigur, pe faptul că sînt înrudite. În legătură cu scopul studierii comparativ-istorice a limbilor înrudite trebuie arătat că reconstituirea formelor (şi — desigur în linii mari — a limbilor) neatestate nu este un scop în sine. Importanţa reconstrucţiei pentru ştiinţa limbii constă în faptul că ea prelungeşte în trecut istoria limbilor pe care noi nu le cunoaştem decît din

---

[1] În acest caz limba e considerată ca ceva unitar şi se au în vedere în primul rînd acele trăsături care unesc toate ramificaţiile ei şi o deosebesc de alte limbi.

[2] Termenul *gramatică istorică* care a fost consacrat în lingvistică nu corespunde în întregime conţinutului acestei ştiinţe. Gramatica istorică studiază nu numai dezvoltarea istorică a structurii gramaticale, ci dezvoltarea istorică a întregului sistem al limbii (deci şi dezvoltarea istorică a învelişului sonor — fonetica istorică şi dezvoltarea istorică a vocabularului — lexicologia istorică).

[3] Credem că nu este de prisos să amintim că aceasta nu se confundă cu limba literaturii (artistice) deşi, după cum se poate vedea din istoria tuturor limbilor, între limba literară şi limba operelor literare (artistice) există întotdeauna o legătură destul de strînsă şi o anumită interdependenţă.

[4] Vezi discuţia care a avut loc de curînd în revista « Voprosî iazîkoznaniia » şi bilanţul acestei discuţii în nr. 1/1955.

epocile mai apropiate. Urmărind evoluția istorică a limbii pe o perioadă mai lungă putem înțelege mai bine legile interne ale dezvoltării acesteia.

Nesatisfăcătoare este și definiția care se dă foneticii. Se arată aici ca obiect numai *materialul sonor al cuvintelor;* ar trebui însă spus *materialul (învelișul) sonor al limbii* (există anumite elemente ale învelișului fonetic care caracterizează nu cuvintele, ci sintagmele și frazele). Nici raportul dintre lingvistică și filologie nu este formulat destul de bine. Se spune (pe lîngă unele afirmații juste) că sfera filologiei este mai largă decît sfera lingvisticii. Dar se poate afirma și contrariul: într-o anumită privință obiectul de studiu al lingvisticii depășește fenomenele care intră în preocupările filologiei (lingvistica studiază și forma orală a limbii). Deci, sferele acestor două științe se întretaie (nu mai vorbim de faptul că cuvîntul filologie n-are numai înțelesul în care îl folosește autorul consultației).

O serie de formulări imprecise cuprinde și răspunsul referitor la aspectul verbului în limba rusă. Semnificația verbelor perfective este expusă în felul următor: *verbele care exprimă o acțiune terminată sau rezultatul unei acțiuni cu toate nuanțele ei se numesc perfective: Я написал письмо — eu am scris scrisoarea — arată rezultatul unei acțiuni terminate.* În limba rusă literară contemporană nu există forme gramaticale care să exprime rezultatul unei acțiuni [1]. E drept că sînt lingviști care susțin că *unele* dintre verbele perfective pot să indice și rezultatul acțiunii *pe lîngă semnificația gramaticală a perfectivității,* însă această nuanță rezultativă reiese mai mult din context decît din însăși forma verbului (ceea ce nu se poate spune despre sensul gramatical al perfectivității). Cititorilor revistei ar trebui să li se explice clar că aspectul gramatical al verbelor din limbile slave nu se confundă cu nuanțele «aspectuale» de felul iterativității, incoativității, intensivității etc. *Unui verb ca «a adormi» din romîneşte în limba rusă îi corespunde nu un aspect al unui anumit verb, ci o pereche aspectuală: засыпать-заснуть* (care păstrează la amîndouă aspectele sensul *lexical* de «a trece de la starea de trezie la somn»). Se spune în acest răspuns că trecutului imperfectiv rus îi corespunde în romînă imperfectul, iar trecutului perfectiv îi corespund formele de perfect (simplu și compus) și de mai mult ca perfect. Acest lucru este just numai în parte: deși în majoritatea cazurilor un verb imperfectiv rus la trecut se traduce în romîneşte printr-un imperfect, sînt totuși și cazuri în care imperfectivul respectiv trebuie tradus prin perfect. Neașteptată este concluzia care urmează acestei discuții: *Diferența constă în aceea că, în limba romînă, primează procedeele analitice, față de limba rusă, în care primează procedeele sintetice* [2]. Are vreo legătură cu problema aspectului gramatical al verbului rus?

Considerăm că redacția revistei ar trebui să acorde mai multă atenție întrebărilor puse de cititori și răspunsurilor pe care aceștia le primesc.

AL. IONAȘCU

---

[1] Asemenea forme au existat în limba rusă veche (perfectul, mai mult ca perfectul, viitorul anterior) și, după cum au arătat dialectologii ruși, forme asemănătoare ca semnificație au reapărut în unele graiuri ale limbii ruse contemporane. Formele respective din rusa veche exprimau *nu o acțiune, ci o stare care constituie rezultatul unei acțiuni anterioare.* Această stare poate fi raportată la prezent (perfectul), la trecut (mai mult ca perfectul) și la viitor (viitorul anterior).

[2] E regretabil faptul că toate cele trei exemple date în discuția referitoare la aspect *(написать — писать; увидеть — видеть, a adormi — a dormi)* au apărut cu greșeli de tipar de natură a face imposibilă înțelegerea lor.

RĂSPUNS CITITORILOR

M. TOMOIAGĂ — Sighet

1. *Întrebare:* În Gramatica Academiei R.P.R., la capitolul « Verb », se dau exemple de întrebuințare a gerunziului cu valoare de complement circumstanțial condițional (vol. I p. 321); totuși, în volumul consacrat sintaxei, această specie de complement nu este studiată. Cum se explică acest lucru?

1. *Răspuns:* Observația dv. este justă. Inconsecvența se datorește faptului că autorii lucrării citate n-au ajuns încă la o concepție unitară în legătură cu complementul circumstanțial condițional.

Unii cercetători consideră că există în limba romînă un astfel de complement. În lucrarea «Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție » de Mioara Avram [1], printre altele se spune: « Specific complementului condițional nu este construcția propriu-zisă (prepoziția sau locuțiunea folosită), ci caracterul ipotetic al acestui complement, care reiese în primul rînd din intonația și din pauzele care-l separă... din modul și timpul verbului determinat, precum și din context » (p. 186). Și mai departe: « Modul și timpul predicatului au aici importanță hotărîtoare; dacă predicatul e la condițional prezent sau perfect, caracterul ipotetic, deci de complement circumstanțial condițional, al acestor construcții nu mai poate fi pus în discuție » (p. 156).

[1] Studii de gramatică, vol. I (sub tipar)

Alți cercetători, dimpotrivă, sînt înclinați să creadă că această categorie gramaticală nu există în limba romînă, deoarece cuvintele sau grupurile de cuvinte prin care este exprimată reprezintă, de fapt, alte complemente.

E. C.

2. *Întrebare:* Se poate spune că *atît, atîta*, trecute în Gramatica Academiei R.P.R. (I, 222) printre pronumele nehotărîte, au în primul rînd valoare de adverb și numai într-o mică măsură, în cazuri extrem de rare, pot fi folosite ca pronume nehotărîte?

2. *Răspuns:* Cu toate că fiecare parte de vorbire constituie o categorie morfologică de sine stătătoare, există treceri de la o parte de vorbire la alta, ceea ce dovedește că între categoriile morfologice nu sînt stabilite granițe fixe. De pildă, substantivul devine adjectiv și comportă grade de comparație, așa cum o dovedesc exemple ca: *poet, filozof*, care pot deveni *mai poet, mai filozof;* tot așa și adverbul devine adjectiv, așa cum pronumele și numeralul, schimbîndu-și rolul gramatical, pot căpăta valoare de adjectiv sau de substantiv.

Într-o situație asemănătoare este *atît, atîta*, care poate fi adverb, pronume nehotărît și adjectiv nehotărît.

a) valoare de adverb — vezi exemplul din Gramatica limbii romîne, I 327:

***Atît** de fragedă, te-asemeni*
Cu floarea albă de cireș.
Eminescu, O. I. 117

Ca adverb, *atît, atîta* face parte din categoria adverbelor primare, exprimînd în general cantitatea, din care cauză este trecut în categoria adverbelor de cantitate. El are sensul «în asemenea măsură», «aşa de mult» etc.

Exemple:

Nu mai dondăni ***atîta*** *din gură!* Creangă, P. 59.

Despre mine, cu ***atît*** *mai bine, mă Chirică. Şi ce mi-i cere tu pentru trei ani?* Creangă, P. 151.

b) valoare de pronume nehotărît — o măsură, o cantitate, o dimensiune etc., aşa cum reiese din următoarele exemple:

«Cum dai măslinele?... — ***Atît.*** Delavrancea, H. T. 10.

Atît *mai apucă să zică zmeoaica: «M-ai mîncat friptă!»* Ispirescu, P. 219.

Fetele împăratului au mulţămit spînului şi pentru ***atîta.*** Creangă, P. 232.

Ca pronume nehotărît, *«atîta»* are uneori în propoziţie şi rol de subiect, după cum reiese din exemplul următor:

Numai cîţi... au trecut asupra Cameniţii... ***atîţia*** *au hălăduit.* Neculce, Let. II 224/18;

c) ca adjectiv nehotărît — exprimă în general următoarele valori: «aşa de mult», «numai acesta», «acesta singur» etc.

Exemple:

«Era buimac de cap şi hămesit de foame de ***atîta*** *umblat.* Creangă, P. 145.

Dumneata ***atîta*** *copilă ai.* Sadoveanu, M 112.

Ca adjectiv nehotărît, *atîta, atît* face parte din categoria adjectivelor determinative.

A. G.

JANETA POPESCU-Bucureşti.

Întrebare:

Am constatat că construcţiile formate dintr-un infinitiv lung determinat de un genitiv sînt uneori neclare. Vă rog să-mi daţi cîteva lămuriri în legătură cu aceste construcţii.

Răspuns: Construcţiile formate dintr-un infinitiv lung determinat de un atribut genital, ca de exemplu: *înmînarea premiilor, plecarea trenului,* sînt uneori confuze, datorită faptului că raportul dintre acţiunea exprimată de un infinitiv lung şi atributul genital care-l determină poate fi de două feluri:

a) Genitivul exprimă subiectul acţiunii denumite de infinitiv; în acest caz, genitivul se numeşte *subiectiv*;

b) Genitivul exprimă complementul infinitivului (obiectul acţiunii); în acest caz genitivul se numeşte *obiectiv.*

În exemplul:

Plecarea trenului *are loc la ora 7.30 dimineaţa,*

trenului este un genitiv subiectiv (trenul pleacă), pe cîtă vreme în exemplul:

Am participat la şedinţa de ***înmînare a premiilor,*** atributul genital *a premiilor* este un genitiv obiectiv (cineva a înmînat premiile).

Faptul că genitivul care determină infinitivul lung poate avea două funcţiuni dă naştere uneori la confuzii. Tocmai de aceea infinitivul lung urmat de un genitiv trebuie folosit cu atenţie, iar atunci cînd construcţia este neclară, trebuie înlocuită cu o propoziţie echivalentă sau cu o altă construcţie:

O artă umanistă poate prospera numai cu ajutorul şi încurajarea poporului pe care ea îl zugrăveşte. Contemporanul, nr. 48 (478), 1955, p. 6.

În exemplul de mai sus trebuie să înţelegem că *arta este datoare să încurajeze poporul* sau că *poporul încurajează arta?* Cred că, de fapt, sensul este acesta din urmă. Confuzia s-ar fi putut evita prin folosirea altei construcţii, care să redea clar această idee:

O artă umanistă poate prospera numai dacă este ajutată şi încurajată de poporul pe care ea îl zugrăveşte.

Iată un alt exemplu de acelaşi fel:

Funcţia de reprimare a statului nostru îşi păstrează întreaga sa importanţă. (Regimul democrat-popular din ţara noastră, pag. 26).

Trebuie să înţelegem că *statul reprimă* sau că *statul este reprimat de altcineva?* Desigur că e vorba de primul sens *(statului* e un genitiv subiectiv); întrucît însă atributul *statului* ar putea fi înţeles şi ca un genitiv obiectiv, exprimarea este confuză. Ar fi trebuit să se spună:

Funcţia de reprimare pe care o are statul nostru îşi păstrează întreaga sa importanţă.

F. C.

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE

ACAD. IORGU IORDAN, Limba «eroilor» lui I. L. Caragiale, [Bucureşti], Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, [56 pag.]

SOCIETATEA DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI FILOLOGICE, Limbă şi literatură, Bucureşti, 1955, [319 pag.], cu următoarele studii de lingvistică:

N. I. BARBU. O observaţie stilistică a lui Suetoniu

GH. BULGĂR, Despre contribuţia lui C. Negruzzi la dezvoltarea limbii literare

I. COTEANU, Despre pluralul substantivelor neutre în romîneşte

ACAD. AL. GRAUR, Observaţii asupra întrebuinţării timpurilor în romîneşte

D. MACREA, Dicţionarul limbii romîne literare contemporane

T. MĂRUŢĂ, Ideea de superlativ în limba romînă

ACAD. E. PETROVICI, Rimele romîneşti din punct de vedere fonologic

NOTĂ

În legătură cu articolele publicate de tov. I. Pătruț în numerele 4 și 6/1955 ale revistei noastre, ținem să facem următoarele rectificări:

1. În nr. 4, 1955, pag. 79, rîndul 6 de sus, în loc de отъ кръви [1]) — v. sl. otŭ krŭvi « de sînge », trebuie citit: смрътъ — v. sl. sŭmrĭtĭ « moarte »; iar în nota 1 de la aceeași pagină, în loc de pag. 253, trebuie citit: pag. 717.

2. În nr. 6, 1955, pag. 68, pasajul care începe cu cuvintele: « De fapt substantivul *vie...* » pînă la sfîrșitul alineatului 2, trebuie citit: « De fapt substantivul *vie*, rostit *viie*, are un -*i*- provenit din *ń*, cate ținea de temă: comp. forma bănățeană *vińe*, (lat. *vinea* > *vińa* > *vińe* < *viie*), deci ca *baie* (comp. forma bănăț. *bańe*) (< sl. *banja* = *bańa*) sau (cu *i* < *l'*), *femeie* (< lat. *familia* > *familia*), pe care le încadrăm în grupa substantivelor cu tema în — *i* — semivocalic ».

Greșelile se datoresc colectivului de corectură al redacției noastre.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE,
PRIN FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ Nr. 4
BUCUREŞTI

C. 93

Preţul Lei 2.—

I 8105

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÎNĂ

2

ANUL V
MARTIE — APRILIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IUL 2005

i 8105

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

2014
2022

LIMBA ROMÎNĂ

2

ANUL V
MARTIE — APRILIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2578/959

1964

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. D. MACREA (redactor responsabil) ; Acad. M. SADOVEANU ; Acad. IORGU IORDAN ; Acad. AL. ROSETTI ; EUSEBIU CAMILAR ; Prof. G. ISTRATE, V. BREBAN, GH. BULGĂR, MARIA ILIESCU, SORIN STATI, VALERIU ȘUTEU, FLORA ȘUTEU (secretară)

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția Revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag.

ACAD. IORGU IORDAN, Cu privire la al VIII-lea Congres de studii romanice 5
ACAD. T. VIANU, Stilistica literară şi lingvistica 8

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

ACAD. E. PETROVICI, Fonemele limbii romîne 26
R. TODORAN, Cu privire la repartiţia graiurilor daco-romîne 38

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

D. MACREA, Gustav Weigand 51

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

G. BLÉDY, Probleme specifice ale predării limbii romîne la maghiari . . . 64

CRONICĂ

V. BREBAN şi N. DĂNILĂ, Şedinţa Subsectiei de ştiinţa limbii şi literatură a Academiei R.P.R. pentru discutarea « Dicţionarului limbii romîne literare contemporane » 70
GH. BULGĂR, Adunarea generală şi prima sesiune ştiinţifică a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice 75
I. POPESCU, Sesiunea ştiinţifică a Institutului de ştiinţe pedagogice 81

RECENZII

Dicţionarul limbii literare romîne contemporane, vol. I (Bucureşti), Ed. Academiei R.P.R. 1955, 628 p. *(N. G. Corlăteanu)* (traducere din « Voprosî iazîkoznaniia », 1, 1956, p. 147—152) 88
Studii şi cercetări de bibliologie, I, Bucureşti, 1955, 420 p. *(Gh. Bulgăr)* . . . 94
Problemele stilistice în discuţia lingviştilor sovietici *(C. Otobîcu)* 98
Note bibliografice 106

NOTE ŞI CONSULTAŢII

ST. CUCIUREANU, Manuscrisul gramaticii romîneşti a lui Pier Emilio Bosi 107
I. MOISE, Dicţionare şi cărţi ruso-romîne din secolul al XVIII-lea 109
Răspuns cititorilor 110

CU PRIVIRE LA AL VIII-LEA CONGRES DE STUDII ROMANICE

DE

ACAD. IORGU IORDAN

Congresul care a avut loc la Florența, între 3 și 8 aprilie 1956, este al VIII-lea Congres în domeniul lingvisticii romanice, organizat — ca toate cele de pînă acum — de Societatea de lingvistică romanică din Paris. Primul Congres s-a ținut în 1928 la Dijon, iar celelalte din doi în doi ani, cu excepția ultimelor două care s-au ținut la intervale de cîte trei ani. Viitorul congres se va ține de asemenea peste trei ani (în 1959) în Portugalia.

Congresul de la Florența a avut un comitet de onoare alcătuit din reprezentanți ai lingvisticii romanice din mai multe țări: regretatul romanist de la Bonn E. R. Curtius, R. Menéndez Pidal (Madrid), J. Orr (Edinburgh), Mario Roques (Paris), Leo Spitzer (Baltimore), Max Leopold Wagner (Washington), W. von Wartburg (Basel).

Pe lîngă acest comitet de onoare a existat și un comitet de organizare, alcătuit în întregime din italieni. Președintele Congresului a fost prof. Angelo Monteverdi de la Universitatea din Roma și membru al Academiei dei Lincei, iar secretar, prof. G. Nencioni de la Universitatea din Florența. Dintre ceilalți membri ai comitetului de organizare amintesc pe Carlo Battisti, profesor onorar al Universității din Florența, prof. Giacomo Devoto, de la aceeași universitate, și prof. Alfredo Schiaffini de la Universitatea din Roma.

La Congres au participat reprezentanți ai lingvisticii romanice din 22 de țări (19 din Europa și 3 din alte continente: Statele Unite, Noua Zeelandă și Jamaica). Numărul participanților, așa cum au fost anunțați în listele speciale, s-a ridicat la cca 230, cifră depășită cu mult, judecînd după numărul de ordine (295) al cărții mele de membru al Congresului. Majoritatea participanților au

fost italieni (61), după care au urmat germanii (33, dintre care 21 aparțineau R.F. Germane, iar 12 R.D. Germane: comitetul de organizare i-a pus pe toți în aceeași listă, poate ca o anticipare a unificării Germaniei !), francezii (32), belgienii (17), elvețienii (15) etc. R.P. Bulgaria, Jamaica și Noua Zeelandă au avut cîte un singur reprezentant.

Numeroase au fost și comunicările (73 anunțate înainte de începerea Congresului). Ele au avut loc în ședințele de după amiază. Dimineața (4 zile de-a rîndul) s-au citit și discutat patru rapoarte, tratînd teme generale și întocmite de către romaniștii care, datorită preocupărilor lor mai vechi, au fost socotiți de Comitetul de organizare ca cei mai indicați să-și spună cuvîntul în problema de bază a Congresului, și anume: formarea limbilor literare.

Aceste patru rapoarte au tratat următoarele aspecte ale problemei: 1. « Conceptul de limbă literară » (raportor Benvenuto Terracini, profesor la Universitatea din Torino); 2. « Limbă literară și dialect » (prof. Alwin Kuhn, de la Universitatea din Innsbruck); 3. « Despre stil în general », cu două teme: « Doctrina gramaticală și tradiția retorică » (prof. G. Nencioni, Florența) și « Știința stilistică », cu subtitlul « Probleme de vocabular» (prof. Charles Bruneau, Paris); 4. « Factorul individual în inovațiile lingvistice » (prof. Leo Spitzer, Baltimore). Cele mai multe și mai importante discuții au avut loc în legătură cu aceste rapoarte generale.

Celelalte comunicări, care s-au ținut în ședințele de după amiază, au avut un conținut extrem de variat. Ele au fost grupate în două serii. Prima serie conținea informații privitoare la lucrări în curs de executare, un fel de autoreferate asupra stadiului în care se află lucrarea și a rezultatelor obținute de către autorul individual sau, cînd era cazul, de către colectivul însărcinat cu rezolvarea problemei respective. În a doua grupă au intrat comunicările mai mult ori mai puțin legate de problema generală pusă în discuție. Majoritatea comunicărilor au avut o legătură destul de slabă cu problema formării limbilor literare. Faptul este, cel puțin în parte, consecința logică a concepției despre « limba literară » a celor mai mulți dintre autorii comunicărilor: pentru ei, orice aspect scris al unui idiom, indiferent de conținutul sau de momentul apariției monumentului lingvistic și indiferent dacă avem a face cu o limbă relativ comună sau cu un singur grai ori dialect al limbii respective, trebuie considerat « literar ». Astfel, ca să dau un singur exemplu, s-au prezentat două comunicări despre « Jurămintele de la Strasbourg » (anul 842), al căror conținut, sărac sub toate raporturile, nu putea îmbrăca o haină literară, oricît de larg am concepe sfera noțiunii aici în discuție.

Un număr de comunicări au avut ca obiect probleme de limbă romînă: acad. Al. Rosetti, « Eminescu și limba romînă literară în secolul al XIX-lea »; acad. Iorgu Iordan, « Formarea limbii literare romînești »; Alf Lombard, profesor la Universitatea din Lund, « O limbă literară mai puțin fixată: romînă »; Werner Bahner, docent la Universitatea din Leipzig, « Dezvoltarea limbii literare romînești actuale »; Carlo Tagliavini, de la Universitatea din Padova, « O nouă limbă

literară romanică: limba moldovenească » și altele. Comunicarea tovarășului Al. Niculescu, al treilea membru al delegației noastre, despre studiile privitoare la limba romînă literară n-a putut fi prezentată în una din ședințele Congresului, fiindcă a fost anunțată prea tîrziu. Ea va fi însă publicată, la fel cu toate celelalte, în « Actele Congresului ».

Afară de participarea la lucrările Congresului cu comunicări și cu observații la comunicările altora, delegația noastră a desfășurat și altă activitate în Italia. Legația din Roma a R.P.R. a organizat un program cultural în cîteva centre din Italia, anume la Milano, Roma și Napoli.

La Milano ne-am întîlnit cu un număr destul de mare de membri ai Asociației Italia-Romînia, cărora le-am făcut o expunere cu privire la mișcarea culturală din țara noastră. După expunere și după răspunsurile date la întrebările puse, au avut loc discuții în cerc restrîns asupra muncii duse la noi în toate domeniile de activitate. Interesul manifestat de prietenii italieni mi s-a părut deosebit de mare. La Roma am vizitat sediul Asociației Italia-Romînia și am asistat la o ședință a Academiei dei Lincei, secția de științe morale, politice și filologice, la care am fost salutați de președintele secției, fostul președinte al statului italian, Einaudi. În ziua de 16 aprilie, Legația romînă a dat o recepție la care au participat un număr de savanți, scriitori și ziariști. Și cu acest prilej am putut constata viul interes al italienilor pentru cunoașterea activității științifice, literare și artistice din Republica Populară Romînă. La Napoli am avut o întrevedere cu membrii Asociației Italia-Romînia, în cadrul căreia i-am informat asupra unor aspecte ale vieții noastre publice. Cele mai multe dintre întrebările puse de participanți s-au referit la organizarea învățămîntului mediu și universitar. Aceasta, datorită faptului că problema reorganizării școlii medii este foarte actuală în Italia.

Înainte de a încheia această scurtă și necompletă dare de seamă asupra Congresului, țin să arăt că, în comparație cu atîtea alte țări, printre ele unele de limbă neromanică, studiile de lingvistică romanică în sens strict lasă mult de dorit la noi. Faptul se explică, în primul rînd, prin atenția mare pe care specialiștii noștri au acordat-o și continuă să o acorde, cum este, de altfel firesc, limbii lor materne. (În această privință, ei nu se deosebesc prea mult de colegii italieni, francezi etc.) Intervine însă și imposibilitate, inexistentă în celelalte țări romanice, de a pregăti cadre de romaniști propriu-ziși (specializați, adică, în diverse alte ramuri ale romanisticii) la universitate. Cu un an de studiu consacrat lingvisticii romanice (două ore de curs și o oră de seminar pe săptămînă) nu putem contribui, în nici un fel, la progresul acestei discipline. Se impune, deci, extinderea ei de-a lungul mai multor ani, la toate universitățile, pe baza unui plan care ar urma să fie întocmit de lingviștii noștri și aprobat de forurile superioare. Propunerea mea sper să și-o însușească alți tovarăși, pe care îi invit, sub această formă, să-și spună cuvîntul.

STILISTICA LITERARĂ ŞI LINGVISTICA

DE

ACAD. TUDOR VIANU

Studiile despre stilul operelor literare au dobîndit o anumită dezvoltare în mişcarea ştiinţifică mai nouă a ţării noastre. Tot mai numeroşi sînt cercetătorii care se simt atraşi de investigarea, cu metode ştiinţifice, a mijloacelor de limbă prin care scriitorii de opere frumoase, adică artiştii cuvîntului, exprimă concepţiile lor despre lume, sentimentele şi viziunile lor. Motivele acestei orientări a studiilor de limbă care, prin contribuţiile amintite aici, completează pe acele consacrate cercetărilor de lingvistică generală, de lexicografie, de gramatică, de istoria limbii, trebuie căutate în acea aspiraţie către măiestria artistică, la rîndul ei caracteristică pentru îndrumările mai noi ale culturii noastre. O dată cu revoluţia culturală, produsă de trecerea către orînduirea populară şi construirea socialismului, arta a dobîndit un nou conţinut. Au apărut în operele artei şi, prin urmare, şi în acele ale literaturii, noi idei, noi tendinţe, o nouă atitudine faţă de lume şi societate, prin care toate acele opere să poată lucra ca factori ideologici de seamă în dezvoltarea noii orînduiri. A fost însă un timp în care atenţia pentru crearea noului conţinut al artei nu s-a însoţit, în suficientă măsură, cu preocuparea de a-l ridica pe planul expresiei lui artistice. Au rezultat de aici două neajunsuri. Mai întîi, noul conţinut s-a menţinut uneori în formele lui generale, şablonizate. În locul unui artist literar care gîndeşte şi simte în mod personal şi adînc noul conţinut, a putut fi semnalat publicistul capabil să exprime idei şi tendinţe generale, dar nu să le dea şi întruparea lor artistică. Acolo însă unde, în locul unei creaţii individuale de artă, întîmpinăm numai expresia generalizată a anumitor idei şi tendinţe, lucrarea literară este lipsită de acea căldură comunicativă, care alcătuieşte raţiunea puterii şi influenţei ei asupra spiritului public. S-a cerut atunci mai multă măiestrie în operele literaturii mai noi. Le revine artiştilor literari

rolul de a înălța operele lor pe un plan mai înalt al măiestriei. Știința nu poate face altceva decît să secundeze lucrarea artiștilor, studiind procedeele măiestriei în operele scriitorilor romîni și străini, mai vechi și mai noi, nu pentru a le recomanda scriitorilor actuali, căci aceste procedee fiind individuale, ele nu se pot transforma în maxime cu aplicare universală, dar pentru a crea acea atmosferă de cultură prielnică urmăririi problemelor de expresie artistică, din care și artiștii cuvîntului pot trage un folos. Atunci cînd știința stilistică va arăta, prin numeroase cercetări particulare, în ce chip marii scriitori au folosit instrumentul obștesc al limbii naționale pentru a da plăsmuiri artistice pline de originalitate, de forță și căldură, este probabil că mulți dintre scriitorii zilelor noastre vor înțelege mai bine felul problemelor pe care trebuie să le rezolve operele lor. Pe această convingere se întemeiază noul curent de cercetări lingvistice, consacrat stilului individual al scriitorilor, pe care, observîndu-l în mișcarea noastră științifică, cred că trebuie să-l și încurajăm.

Noile cercetări de stilistică literară, mai prețioase desigur prin direcția pe care o indică decît prin rezultatele lor de pînă acum, au trezit însă anumite obiecții, unele formulate, altele neformulate dar existente cel puțin în mod virtual. Este datoria științei să le aducă pe toate în lumina deplină a conștiinței, să le examineze pe rînd și să netezească astfel drumul cercetărilor, interesante și atrăgătoare pentru atîția, dar supuse obstacolelor pe care toate noile îndemnuri le pot ridica în calea lor. Paginile de față își propun să aducă o contribuție în această privință, oferind o încercare de întemeiere metodică studiilor de stilistică literară.

Există lingviști care sînt de părere că studiile de stilistică literară sînt utile, dar că aceste studii nu pun probleme de lingvistică, ci de istorie și critică literară. Lingviștii ar avea alte probleme de urmărit și ar fi deci păgubitor ca forțele științifice care trebuie să se consacre întrebărilor atît de grele și complicate puse de limba vorbită și scrisă să fie derivate către chestiuni de care se pot ocupa și alți cercetători. Obiecția n-a fost formulată în acești termeni, dar ea a apărut în chip destul de transparent în două referate citite la Academie și în care, printre criticile aduse publicațiilor lingvistice ale acestei instituții, se făcea observația că unele din studiile de stilistică literară, apărute în acele publicații, nu se găseau acolo la locul lor. Această părere, exprimată deocamdată în teză generală, a luat diferite forme și poate fi sprijinită în felurite moduri, pe care le amintim aici pe rînd.

Sînt unii cercetători care afirmă că unele mijloace ale stilului literar sînt de natură lingvistică, dar că altele depășesc cadrul limbii și că deci cel puțin acestora din urmă ar trebui să li se consacre alți specialiști decît lingviștii. Alți cercetători sînt de părere că studiul operelor literare este interesant, pentru lingvist, numai în măsura în care aceste opere au pus în circulație forme noi ale limbii literare, adică ale limbii normate a unei epoci. Operele literare ar pune deci la dispoziția istoricului limbii, mai cu seamă istoricului limbii literare, un anumit material.

Specialistul limbii n-are să considere creațiile literaturii artistice decît din acest ultim punct de vedere. În fine, alți învățați fac să atîrne justificarea lingvistică a studiilor de stilistică literară de faptul că stilul literaturii frumoase ar fi unul din stilurile funcționale ale limbii, alături de stilul administrativ, al justiției, al științei etc. Dacă stilul creațiilor literare artistice depășește acest cadru, adică dacă el nu se poate rezolva într-un sistem mai mult sau mai puțin general de mijloace lingvistice, dacă el apare ca fiind cu totul individual, atunci el n-ar mai pune probleme propriu-zis lingvistice. Știința limbii nu s-ar putea ocupa decît de fenomene generale, nu și de fenomene particulare. Vom examina pe rînd toate aceste poziții, prin care lingvistica se închide studierii stilului individual al literaturii frumoase, folosindu-ne și de unele din rezultatele teoretice apărute în cursul dezbaterilor asupra problemei stilului, purtate în revista sovietică *Voprosî Iazîkoznaniia*, de unde au fost traduse în publicația Institutului de studii romîno-sovietice, *Probleme de lingvistică* (1954, 1-5; 1955, 1).

Mai înainte de a discuta problema raporturilor dintre lingvistică și stilistică literară, trebuie să observ că prevențiunile uneia față de cealaltă nu sînt de loc noi. Într-o epocă destul de lungă a științei lingvistice și anume într-aceea în care curentul pozitivist a dominat-o, stilistica, în general, și stilistica literară, cu deosebire, au cunoscut o fază de stagnare, ale cărei motive se pot explica cu destulă ușurință. Pozitivismul lingvistic a adus în problemele științei limbii punctele de vedere și metodele filozofiei pozitiviste, așa cum acest curent s-a organizat și a dobîndit monumentul lui cel mai de seamă în *Cursul de filozofie pozitivă* (1830—1842) al lui Auguste Comte. Potrivit concepțiilor acestui filozof, inteligența omenească nu este aptă să cunoască decît ceea ce este dat în mod nemijlocit în experiența externă, așa încît încercările de a pătrunde pînă la realitatea mai adîncă pe care o manifestă faptele observabile trebuie respinse ca întreprinderi infructuoase ale metafizicii. Filozofia și știința nu-și pot propune deci un alt scop decît de a stabili cu cea mai mare rigoare faptele experienței externe și de a le lega după raporturile de succesiune și simultaneitate în care ele apar. A încerca să pătrunzi înapoia acestor fapte, a căuta să unifici datele experienței stabilind legătura dintre ele la un nivel mai adînc al realității, alcătuiește o năzuință pe care agnosticismul pozitivist o condamnă. S-a spus deci, cu drept cuvînt, că pentru pozitivist lumea este o suprafață plană, nu o structură adîncă. În momentul cînd s-a organizat ca sistem, este incontestabil că pozitivismul a reprezentat o reacție salutară față de speculațiile conjecturale și atît de hazardate ale metafizicii clasice și ale idealismului post-kantian. De asemenea, în diferitele științe particulare care, către mijlocul secolului trecut, și-au însușit punctul de vedere pozitivist, efectele acestuia au fost în multe privințe binevenite. Pentru a ne opri numai la aceste efecte în domeniul lingvisticii, este drept a spune că, grație disciplinei pozitiviste, s-au perfecționat metodele de stabilire a faptelor de limbă și că din încercarea de a fixa raporturile dintre acestea, multe din ramurile speciale ale lingvisticii istorice și statice au ieșit îmbogățite și cu mult mai exacte decît în lungul lor trecut conjec-

tural. Trebuie să adăugăm însă că atmosfera pozitivistă n-a fost de loc prielnică studiilor de stilistică, deoarece faptele cu care aceste științe se ocupă sînt, prin excelență, fapte cu o structură adîncă, fapte care nu pot fi numai stabilite prin observația externă, dar care trebuie în același timp înțelese și simțite în semnificația lor mai profundă. Se poate stabili, fără nici o intervenție a sentimentului apreciator, evoluția sunetelor de la latina vulgară la romînă sau la provensală, dar nu putem înțelege sensul celei mai ușoare deplasări în ordinea obișnuită a cuvintelor, ca de pildă în *apa din fîntînă într-o clipă a secat*, decît înviind în noi sentimentul care l-a făcut pe Creangă să procedeze la această inversiune și efectul de intensificare obținut pe această cale. Faptele de stil sînt deci fapte complexe, dispuse pe mai multe planuri și pozitivismul lingvistic nu era de loc favorabil dezvoltării studiilor consacrate lor. Pozitivismul lingvistic observă faptele, dar se oprește să le aprecieze și să le simtă. Intervenția operației de apreciere este, pentru pozitivist, un factor turburător al purității observației obiective și, din această pricină, o astfel de intervenție trebuie ocolită de învățat. În practica pozitivismului lingvistic s-a format astfel tipul unui savant harnic și exact, minuțios în observațiile sale, neostenit în strîngerea și clasificarea faptelor, adică o figură de cercetător, ale cărui metode și virtuți intelectuale nu pot fi îndeajuns recomandate acelora care se consacră lingvisticii și filologiei. Un astfel de cercetător privește însă cu o anumită neîncredere către lucrările stilisticii și, mai cu seamă, către acele ale stilisticii literare. Unul dintre acești cercetători, un reprezentant de frunte al pozitivismului lingvistic, romanistul W. Meyer-Lübke, a făcut o dată o declarație importantă în această privință. În prefața volumului III al operei lui monumentale, *Grammatik der romanischen Sprachen*, 1890—1899, după ce enumeră diferitele capitole mai mari ale cercetării întreprinse, Meyer-Lübke își amintește că mai există încă unul: stilistica. « Cît despre stilistică, scrie el, o las în seama altora... Stilistica este studiul limbii ca artă și, pentru a-l întreprinde, trebuie să posezi simțul artistic, într-un grad pe care nu mi-este dat să-l ating. Aș fi deci cu atît mai fericit dacă această lucrare ar fi făcută de cineva care ar avea aptitudinile cerute de acest gen de studii ». Apare destul de limpede în această recuzare dorința de a izola domeniul faptelor de intervenția sentimentului apreciator, fără de care studiile de stilistică nu sînt de fapt posibile. Închiderea lingviștilor pozitiviști față de problemele stilisticii și, se înțelege, mai cu seamă față de acele ale stilisticii literare, este evidentă și pare autorizată de reprezentanții cei mai renumiți ai curentului. Și, cu toate acestea, în realitatea cercetării nu este cu putință nici unui lingvist să facă abstracție de faptele stilistice ale limbii. Nu este oare lexicograful obligat, atunci cînd clasifică sensurile cuvintelor, să noteze pe cele figurate, poetice, familiare, vulgare, pe acele peiorative, ironice, hipocoristice, eufemistice, solemne etc., adică de fapt tot atîtea nuanțe stilistice? Dar gramaticul, cînd descrie funcțiunile timpurilor și modurilor verbale sau cînd stabilește valoarea anumitor sufixe în derivarea unor substantive nu se ocupă de fapte de stil? Rolul deținut de stilistică în cons-

tatările sintaxei este de asemenea foarte întins. Felurile propoziţiilor după înţeles (optative, imperative, exclamative etc.), construcţiile folosite în vorbirea directă sau indirectă, elipsa, repetiţia, ordinea cuvintelor în propoziţii şi a propoziţiilor în frază sînt numai cîteva din faptele stilistice de care se ocupă sintaxa. Unii cercetători au făcut din stilistica limbii comune o parte a sintaxei, aşa-zisa *syntaxis irregularis*, în timp ce alţii au anexat întreaga sintaxă domeniului stilisticii. Ba chiar unii învăţaţi au afirmat tendinţa de a resorbi întreaga gramatică în stilistică şi de a explica întreaga istorie a limbii prin fapte de natură stilistică. Nu este locul de a discuta aici teoriile care au opus, la începutul secolului nostru, curentul estetic al lui K. Vossler pozitivismului lingvistic şi neogramaticilor. Este destul să constatăm că, indiferent de curentul căruia îi aparţine, nici un lingvist actual nu poate fi un simplu instrument exact de înregistrare, clasificare şi punere în relaţie a faptelor de limbă. Intervenţia sentimentului apreciator este indispensabilă în lucrările lingvisticii.

S-ar putea spune totuşi că, dacă nici un lingvist nu poate neglija faptele stilistice ale limbii comune, studiul lor în operele literare ar aparţine istoriei şi criticii literare, iar nu lingvisticii propriu-zise. Părerea aceasta a fost formulată, dar ea conţine în sine ceva scolastic. Este ca şi cum acei care o emit şi-ar închipui diferitele discipline ştiinţifice ca pe nişte unităţi închise, fără comunicare între ele, separate prin bariere de netrecut. Între diferitele ştiinţe există mai de grabă nenumărate legături dialectice, ca şi între aspectele realităţii pe care aceste ştiinţe le studiază. Limitîndu-ne la raporturile dintre lingvistică şi istorie şi critică literară, este cu putinţă oare despărţirea lor radicală? Istoria şi critica literară nu sînt discipline cu obiect unic şi cu metode care le aparţin în chip propriu. Aceste discipline denumesc un ansamblu foarte variat de preocupări. În istoria literară intră, mai întîi, problema filologică, adică aceea a criticii textelor, a stabilirii formei lor autentice. Istoria literară, prin studiul biografiei autorilor, se leagă apoi cu istoria generală. Preocupări istorice manifestă criticul literar şi atunci cînd stabileşte reflectările epocii într-o operă. Cînd apoi se studiază concepţia despre lume a scriitorilor, poziţia lor în luptele ideologice ale unei perioade de timp, preocupările istoricului şi criticului literar sînt foarte apropiate de ale filozofiei. Istoricul literar mai poate studia circulaţia temelor în interiorul uneia sau mai multor literaturi sau influenţele primite de un scriitor, în acord cu tendinţele pe care el le reprezintă, adică alianţele ideologice contractate cu unii dintre contemporanii sau înaintaşii lui, din aceeaşi literatură sau dintr-o literatură străină. În fine, cînd studiază chipul în care apar, în limba scriitorului, concepţiile, sentimentele şi viziunile acestuia, prin urmare atunci cînd întreprinde studiul stilistic al operelor, istoricul şi criticul literar fac lingvistică. Studiul unor fapte de limbă, chiar atunci cînd acestea sînt considerate sub raportul valorii lor expresive, nu poate fi înţeles altfel decît ca un studiu lingvistic. Nici Meyer-Lübke, atunci cînd anunţa că din cercetarea sa va omite stilistica, nu tăgăduia caracterul lingvistic al acesteia din urmă. Este adevărat că Meyer-Lübke se gîndea la stilistica

limbii comune, nu la stilistica literară. Dar se poate admite oare o diferență de natură între una și alta? Faptele de stil nu-și schimbă firea lor după cum apar în vorbirea tuturor sau a unui mare număr din membrii unei comunități lingvistice sau în aceea a scriitorilor. Într-un caz, ca și în celălalt, sînt fapte de stil acele fapte de limbă care adaugă *comunicării* unei știri *expresia* reacțiunii individuale, colorate afectiv, a autorului comunicării față de știrea comunicată. Vom încerca să arătăm, mai jos, ce loc ocupă limba operelor beletristice în sistemul general al unei limbi. Deocamdată ne interesează numai a reține concluzia că faptele de stil sînt fapte de limbă, chiar atunci cînd ele apar într-o operă beletristică și că cercetarea acestora este o cercetare lingvistică. Așadar, atunci cînd cineva face observația că studiul stilului unei opere literare aparține istoriei și criticii literare, putem să ne declarăm de acord cu această observație, dacă adăugăm îndată că acel studiu aparține părții lingvistice a acelor discipline.

Problema raportului dintre stilistica literară și lingvistică s-a pus și în cercetarea sovietică. Au existat și în cadrul acesteia cercetători care au fost de părere că studiul limbii și stilului în operele beletristice aparține mai degrabă criticii și istoriei literare decît lingvisticii. Astfel, profesorul L. I. Timofeev, autorul cunoscutei opere *Teoria literaturii*, 1945, socotește că toate particularitățile lingvistice ale unei opere literare «sînt motivate artistic de caracterele înfățișate în operă». «Caracterul» este însă o formă exterioară limbii, o «categorie social-psihologică» și, ca atare, întrucît cercetătorul trebuie să pornească de la această categorie pentru a înțelege limba operei, devine limpede că cel puțin punctul de plecare în studierea stilului operei nu este lingvistic. V. V. Vinogradov a avut prilejul să se ocupe de această părere, pentru a o infirma. Căci ceea ce Timofeev a numit «caracterul» nu se realizează pentru cititorul unei opere și pentru cercetătorul ei decît tocmai prin mijloacele de limbă utilizate de scriitor. Comparînd metoda lingvistului cu aceea a criticului literar, Vinogradov face următoarea distincție: «Lingvistul pornește de la analiza limbii literare a operei, în timp ce criticul literar de la înțelegerea social-psihologică a caracterului». Cea dintîi dintre aceste metode i se pare însă mai potrivită lui Vinogradov, căci, scrie el (*P. l.* 1954, 5, p. 29), «repartizarea luminii și a umbrei cu ajutorul mijloacelor expresive ale limbii, trecerile de la un stil de expunere la altul, întrepătrunderile și îmbinările nuanțelor de limbă, caracterul aprecierilor exprimate cu ajutorul alegerii și succedării cuvintelor și frazelor, mișcarea sintactică a narațiunii, toate acestea creează o imagine armonioasă despre fondul de idei, despre gusturile și unitatea lăuntrică a personalității creatoare a artistului, aceea care determină stilul operei literare și își găsește întruchiparea în ea». Putem adăuga, în completarea observațiilor lui Vinogradov, că dacă unii critici literari pornesc de la «caractere» pentru a ajunge la limbă, împrejurarea se datorește faptului că, în prealabil, deși nu în mod sistematic, criticul literar a pornit tot de la limbă. Căci, cum se poate organiza în noi reprezentarea «caracterelor» dintr-o operă, apoi a tuturor imaginilor cuprinse în ea, ba chiar a concepției ei despre

lume și viață, decît lăsînd să lucreze asupra noastră toate mijloacele lingvistice ale operei? Nu există nici o altă cale pentru a pătrunde în ceea ce s-a numit « conținutul » unei opere decît limba ei. Studiul lingvistic al operei literare este deci temelia înțelegerii ei științifice. Acei care cred că se pot dispensa de această temelie o folosesc totuși, deși într-un mod mai puțin conștient.

Mai categoric decît Timofeev în negarea caracterului lingvistic al stilisticii beletristice este cercetătoarea I. S. Ilinskaia. Aceasta scrie în articolul « Despre mijloacele stilistice, lingvistice și nelingvistice » (*P.l.* 1954, 5, p. 57): « Consider că însuși felul de a aborda problema raportului dintre stilul unei opere și, în general, al oricărei expuneri, față de sfera lingvistică și nelingvistică, merită o atenție deosebită. Numeroasele încercări de analiză stilistică, din ultimul timp, nu fac o deosebire netă între aceste două sfere: orice fenomen, care caracterizează stilul unei opere, ar aparține fenomenelor lingvistice. Din această cauză, N.A. Budagov cere pe bună dreptate «... să se delimiteze stilurile propriu-zis lingvistice, determinate de însăși natura limbii, de fenomenele lingvistice care nu sînt determinate în mod nemijlocit de ea, depinzînd, mai degrabă, de specificul altor fenomene sociale ». Într-adevăr, putem considera oare stilul unui gen oarecare sau al unei opere literare numai ca un fenomen lingvistic? Este el determinat oare în întregime numai de factori lingvistici? Cred că la această întrebare nu se poate da decît un răspuns negativ ». Mijloacele stilistice nelingvistice sînt, după Ilinskaia, mai întîi acele care derivă din tema operei, apoi așa-zisele figuri de stil, printre care Ilinskaia amintește comparația, personificarea, epitetul și metafora. Vinogradov a ținut să ia atitudine, într-o altă legătură de idei, față de distincția Ilinskaiei, pe care o citează, vorbind despre « opoziția neclară și nefundată din punct de vedere lingvistic (adică pe planul teoriei generale a limbii) între elementul « lingvistic » și cel « nelingvistic ». Am dori să ne oprim mai mult asupra așa-ziselor elemente nelingvistice ale operelor literaturii frumoase.

Mai întîi există oare elemente ale stilului unei opere literare care să atîrne numai de tema ei? Ilinskaia crede că există astfel de elemente și, pentru a dovedi această afirmație, citează cazul fabulei. « Subiectul « zoologic », scrie Ilinskaia, duce în mod firesc la întrebuințarea unor cuvinte corespunzătoare în fabulă: numele animalului. Această trăsătură de stil nu poate fi considerată însă propriu-zis lingvistică. Autorul nu face o alegere a mijloacelor de limbă: el este nevoit să întrebuințeze, în concordanță cu tema, tocmai această denumire a animalului și nu alta. Așadar, în cazul de față, stilul este creat, nu prin limbă, ci prin însăși tema caracteristică genului respectiv ». În legătură cu această idee se poate observa că singura întrebuințare a unui nume de animal, într-o fabulă, nu alcătuiește un fapt de stil. Valoare stilistică dobîndesc numele de animale, în fabule, numai prin complinirile care li se aduc, prin metaforele care le înlocuiesc sau prin folosirea unui nume propriu în locul numelui general al speței întregi. Așa procedează, de pildă, La Fontaine atunci cînd vorbește de *maître corbeau*, *compère le renard*, *capitaine renard*, *damoiselle belette*, sau atunci cînd numește pe vultur: *l'oiseau*

de Jupiter, pe leu: *le roi des animaux*, pe iepure: *Jean Lapin*, pe cotoi: *Raminagrobis* și *Rodilardus* sau *l'Alexandre des chats* și *l'Attila des rats*. Tocmai pentru că simplul nume al animalului este lipsit de valoare stilistică, fabulistul se decide la una din aceste compliniri sau substituții de cuvinte. Aceste compliniri și substituții nu derivă însă numai din tema tratată, ci sînt fapte de invenție verbală, alese printre altele posibile, și care exprimă felul viziunii și al sentimentelor poetului, adică sînt fapte de stil. Ca o dovadă mai mult că tema singură nu poate determina unele valori de stil, stă faptul că în traduceri, făcute cu mare măiestrie artistică, deși tema originalului se păstrează, valorile stilistice pot fi deosebite de acele ale originalului. În versiunea romînească a fabulei lui La Fontaine, *Le corbeau et le renard* (Corbul și vulpea), T. Arghezi traduce pe *maître corbeau* și *maître renard* prin *cumătrul corb* și *cumătra vulpe*. Era aceasta singura traducere posibilă? Un alt traducător ar fi putut găsi *jupînul corb* și *jupîneasa vulpe*. Cînd vulpea i se adresează corbului, La Fontaine o face să vorbească astfel: *Hé bonjour, Monsieur du Corbeau. Que vous êtes joli! que vous me semblez beau!* T. Arghezi traduce astfel aceste versuri: *Măria ta, îi zise, să trăiești! Că tare mîndru și frumos mai ești*. Prin lexic și construcții, traducerea lui Arghezi introduce astfel accente stilistice specifice, pe care originalul nu le conține, deși tema a rămas aceeași. Între temă, adică partea cea mai generală a subiectului, și realizarea ei verbală, se interpune viziunea personală a scriitorului. Faptele de stil o exprimă pe aceasta din urmă, iar nu tema, care rămîne o schemă generală și oarecum abstractă.

Dar figurile de stil? Comparația, personificarea, epitetul, metafora sînt oare elemente nelingvistice ale stilului? Despre personificare, Ilinskaia scrie, după ce citează cîteva versuri din Pușkin: « Caracterul sugestiv al acestor versuri nu depinde de materialul limbii, de nuanța stilistică sau de schimbarea sensului vreunui cuvînt, ci de comparația respectivă în ansamblul ei ». Trebuie să constatăm totuși că dacă același cuvînt intră în mai multe comparații, el poate dobîndi de fiecare dată cîte o altă nuanță de înțeles. Dacă alăturăm versurile lui Eminescu: *Şi cînd răsai nainte-mi ca marmura de clară* și (S-o admiri) *Ca pe-o marmură de Paros sau o pînză de Corregio*, constatăm că *marmură* înseamnă două lucruri destul de deosebite: o dată ceva clar, strălucitor, altă dată ceva artistic, perfect. De fiecare dată avem deci de-a face cu cîte o altă nuanță semantică, ceea ce alcătuiește, fără îndoială, o realitate lingvistică. Nu putem înțelege deci o comparație poetică, dacă nu precizăm înțelesul cuvintelor în seria lor semantică. Ca și cititorul literaturii, criticul ei trebuie să aibă, în fața textelor, mai înainte de toate o atitudine lingvistică. Şi ceea ce observăm cu privire la comparație se poate repeta și în legătură cu celelalte figuri de stil. Personificarea și metafora atîrnă de genul substantivelor. *Pacea* de pildă este în limba germană un substantiv masculin, ceea ce face posibil versul lui Schiller (în *Die Braut von Messina*): *Schön ist der Friede, ein lieblicher Knabe*. Genul *păcii* în romînește determină însă alegoria lui P. Cerna în imnul *Către Pace*: *O zee! Nu-i printre noi un suflet, să nu poarte Dorința pămîntescului tău rai*. Cerna scrie: *Pămîntul, vechiul tată*, ceea ce n-ar

fi fost posibil în germană sau franceză, unde pămîntul este de genul feminin *(die Erde, la terre)*. Epitetul, la rîndul lui, se leagă de cuvîntul pe care-l determină printr-una sau alta din nuanțele lui semantice. *Adînc* este, la Eminescu, o dimensiune spațială în *genunea cea adîncă* și o calitate morală în *zîmbirea lui deșteaptă, adîncă și tăcută*. Există apoi metafore și epitete care acordă cuvintelor nuanțe de înțeles inexistente în limba comună și care trebuie înțelese ca adevărate creații lingvistice, ca de pildă atunci cînd T. Arghezi, descriind o ceață deasă străbătută de lumina felinarelor electrice, vorbește despre *electricitatea covăsită*. Dicționarele ne asigură că termenul *covăsit* nu apare decît în expresia *lapte covăsit* = lapte închegat și acrit. Același cuvînt folosit pentru a desemna, prin metaforă, un anumit efect de lumină alcătuiește, fără îndoială, o creație lingvistică. Toate figurile de stil se întemeiază deci pe realitatea limbii naționale, ale cărei posibilități le utilizează, le dezvoltă sau le îmbogățește. Nu este deci posibil de a vorbi despre o stilistică lingvistică și de una nelingvistică. Toate efectele de stil rezultă dintr-o anumită întrebuințare a limbii, a lexicului cu toate varietățile lui semantice, apoi a formelor și construcțiilor ei, încît noțiunea unei stilistici nelingvistice este o alăturare de cuvinte tot atît de nejustificată ca, de pildă, *fier de lemn* sau *cerc pătrat*. De aceea ni se pare că V. V. Vinogradov are perfectă dreptate atunci cînd consideră distincția amintită drept « o opoziție neclară și nefundată din punct de vedere lingvistic ».

De altfel, nu numai V. V. Vinogradov, dar și alți cercetători sovietici au examinat, cu concluzii asemănătoare, opoziția semnalată mai sus. Astfel, A. V. Fiodorov, în articolul « În apărarea cîtorva noțiuni de stilistică » (*P.l.* 1954, 5, p. 33 urm.), scrie: « Deși stilistica literară este definită de obicei ca o parte a științei literaturii, ca un capitol al poeticii, ea nu poate să nu fie lingvistică. Succesele principale ale filologilor sovietici, realizate în studiile lor asupra limbii și stilului diferiților scriitori, au o bază lingvistică. Lipsa unei baze lingvistice ar amenința stilistica literară cu un pericol foarte real, acela de a se transforma într-o totalitate de afirmații neîntemeiate despre « procedee » sau « imagini » în afara expresiei lor lingvistice, sau — ceea ce nu este mai bine — într-o descriere a imaginilor « cu cuvinte proprii » sau, în cazul cel mai bun, pe baza citatelor, ori, în sfîrșit, într-o serie de caracterizări și aprecieri impresioniste. Pe de altă parte, așa-numita stilistică lingvistică folosește pe scară largă materialul literaturii beletristice, examinîndu-l, într-adevăr, pe plan lingvistic general. Așadar, nu există, pare-se, nici un temei pentru a opune stilistica literară stilisticii lingvistice ». Este adevărat că deși respinge noțiunea unei stilistici nelingvistice, Fiodorov socotește, pe bună dreptate, că în cadrul general al stilisticii există totuși o diferențiere, după cum această știință studiază, pe de o parte, faptele de stil ale limbii întregului popor și așa-zisele « stiluri ale limbii », pe de altă parte, stilul creațiilor literare individuale. « Deși n-avem nici un temei, scrie Fiodorov în concluziile studiului său, să opunem stilistica lingvistică stilisticii literare și deși aceste discipline tratează, parțial, un material comun, o delimitare este totuși posibilă și necesară. Deoarece literatura

beletristică operează cu materialul limbii întregului popor, care, e adevărat, are aici funcțiuni specifice, stilistica literară, în măsura în care baza ei este lingvistică, formează oarecum un domeniu deosebit în cadrul stilisticii lingvistice, în interiorul ei, mărginindu-se însă cu domeniul științei literaturii. Mai corect ar fi să vorbim despre o stilistică a limbii întregului popor, pe de o parte, și despre o stilistică a limbii literare sau despre o stilistică a limbii literaturii beletristice pe de altă parte. Prin această nomenclatură, caracterul raportului lor reciproc devine mai clar».

Mai există și o altă poziție în determinarea raportului dintre lingvistică și stilistica literară. Lingvistica, se spune, trebuie să studieze operele literaturii frumoase, dar numai în măsura în care aceste opere oglindesc un anumit moment din dezvoltarea limbii literare sau în măsura în care au contribuit s-o îmbogățească. Cercetarea mijloacelor lingvistice individuale ale scriitorilor, adică a mijloacelor lor lingvistice și a măiestriei lor, trebuie să rămînă în afară de domeniul de preocupări al specialistului limbii. Este incontestabil că studiul operelor literaturii frumoase, sub raportul felului în care au luat parte la dezvoltarea limbii literare, este o cercetare necesară și care prezintă cel mai mare interes. Cînd se va scrie istoria limbii literare romîne în secolul al XIX-lea va trebui să se arate ce datorește ea scriitorilor artiști, nu numai în folosința pe care i-au dat-o artiștii literari ulterior, dar și toți oamenii culți ai epocii. Felul de a vorbi și de a scrie al unui romîn cult de pe la 1860 era desigur îndatorat scriitorilor artiști din epoca imediat anterioară, poeților și prozatorilor, istoricilor și oratorilor acelui răstimp. N-avem de atunci înregistrări ale limbii literare, obținute prin procedee tehnice, dar textele ziariștilor, ale actelor oficiale, ale oamenilor de știință, vădesc cum particularitățile lexicale, frazeologice și morfologice, felurile construcțiilor, dar și unele amănunte propriu-zis stilistice reproduc pe acele apărute în scrierile beletristice sau în acele manifestări oratorice care, prin preocuparea de artă care le inspira și prin răspîndirea lor scrisă, pot fi considerate că aparțin tot literaturii beletristice. Reproduc aici un fragment dintr-o scrisoare pe care C. A. Rosetti o adresa cititorilor ziarului *Romînul* din 20 martie 1860: *Domnilor, Dacă puținul ce am putut face spre a-mi îndeplini o parte din datoria cea mai sacră a Omului ar fi meritat o resultată, aș fi fost îndestul răsplătit cu adresa d-v., și care încă a fost făcută chiar în ziua în care am anunțat că ziarul acesta încetează d-a mai apărea în toate zilele, precum și cu aceea ce mi-au trămis patrioții cetățeni ai orașului Ploești, îndată ce au aflat că* Romînul *va eși numai de trei ori pe săptămînă. Nu tăgăduesc, nici n-ascund că inima mea a bătut de fericire cînd am primit aceste adrese; însă vă rog să nu bănuiți un minut măcar c-am simțit această fericire neînțelegînd scopul d-v., ș-atribuindu-mi mie personale onoarea acestei manifestări. Nu, domnilor, puținul ce am făcut nu numai că nu merită răsplată, pentru că n'am făcut, precum am zis, de cît a mă sili a-mi plăti o parte din tributul ce suntem datori toți a da pe fiecare zi mamei noastre celei mari, dar ceea ce mi s-a dat pîn'acum de către cetățenii și de către alegătorii din București este o răsplată din cele mai mari. Această manifestare dar a făcut*

să palpite de fericire inima mea pentru că înțeleg că nu se adresează mie ci principielor stindardului ce servesc; și cînd o națiune începe a se manifesta în favoarea și pentru susținerea principielor, este dovada cea mai viuă, și pot zice singura și cea mai mare, c acea națiune a început a avea conștiința de drepturile și datoriele sale, și prin urmare c-a intrat în adevărata și singura cale a mîntuirii sale. Autorul folosește deci elemente ale lexicului lui Eliade și Bolintineanu, ca *sacru* și *stindard*, forme eliadiste, ca adverbul *personale*, sau pluralele *principie* și *datorie*, construcții simetrice de felul celor care apar între 1830 și 1860 în proza lui Bolintineanu, Boliac, Negruzzi, Russo[1], precum: *nu tăgăduiesc, nici n-ascund; puținul ce-am făcut nu numai că nu merită răsplată . . . dar ceea ce mi s-a dat acum . . . este o răsplată din cele mai mari; aș fi fost îndestul răsplătit cu adresa dv. . . precum și cu aceea ce mi-au trămis patrioții cetățeni*, expresii ale afectului intens: *a făcut să palpite de fericire inima mea*, superlativele: *datoria cea mai sacră, o răsplată din cele mai mari, dovada cea mai vie și cea mai mare*, adresare retorică: *Nu, domnilor* etc. Prin lexic, forme, construcții, elemente de stil, scrisoarea lui C. A. Rosetti apare ca un text de limbă literară îndatorat în mare măsură prozei și oratoriei din jurul anului 1848, formate prin contribuția unui Eliade Rădulescu, Bolintineanu, Bălcescu, Boliac etc. Indic aici o simplă cale a cercetării, care prin stabilirea unor locuri paralele ar trebui să arate ce a trecut, în diferitele etape ale dezvoltării limbii literare în secolul al XIX-lea, din limba scriitorilor beletriști în aceea a tuturor celor care, în aceeași vreme, se exprimau în limba literară.

Dar dacă nu se poate sublinia îndeajuns importanța studierii operelor literaturii frumoase din punctul de vedere al contribuției acestora la dezvoltarea limbii literare, rezultă de aici că o astfel de cercetare n-are nimic comun cu studiile de stilistică literară? Oare istoricul limbii va nota în operele scriitorilor numai elemente de lexic, forme ale flexiunii și ale construcției, pentru a urmări apoi difuzarea lor în limba literară a epocii, interzicîndu-și însă notarea și urmărirea faptelor de stil cuprinse în acele opere? Socotesc că, într-o operă literară, mai importante decît genul substantivelor sau formarea pluralului, sînt expresiile atitudinii scriitorului față de comunicarea lui, de pildă atitudinile lui afective. Acestea din urmă împrumută particularitatea lor cea mai izbitoare textelor literare și ele sînt acele care, răspîndindu-se, colorează limba literară a unei epoci întregi. Intelectualii din epoca următoare revoluției de la 1848 se exprimau, cum arată și scrisoarea lui C. A. Rosetti, printr-o dilatare a expresiei afectului intens, care provenea din literatura vremii, literatură luptătoare, orientată spre mobilizarea energiilor sufletești, necesare realizării aspirațiilor naționale și sociale ale poporului. Deși n-avem încă o cercetare asupra stilisticii operelor literare din jurul anului 1848, putem spune totuși, pe baza unei străbateri a textelor, că hiperbola, realizată prin termeni drastici sau prin superlative, face parte dintre

[1] Asupra construcțiilor simetrice în fraza acestei epoci, pe care le atribuie influenței franceze, v. P. V. Haneș, *Dezvoltarea limbii literare romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, ed. II, 1927, pag. 198, urm.

mijloacele stilistice mai mult folosite de pașoptiști. Acest mijloc împrumută scrisorii lui C. A. Rosetti, împreună cu particularitățile ei morfologice și sintactice, caracterul ei de epocă. Studiile de stilistică literară sînt menite deci a da istoricilor limbii unele din elementele cele mai prețioase pentru aprecierea rolului jucat de literatura beletristică în dezvoltarea limbii literare. Cred că și din acest punct de vedere este de dorit ca stilistica literară să nu fie despărțită de celelalte ramuri ale lingvisticii.

Ajungem astfel la cea din urmă dintre obiecțiile care se pot ridica împotriva înglobării stilisticii literare în domeniul stilisticii așa zise « lingvistice », adică al stilisticii limbii întregului popor și al « stilurilor limbii ». Numai aceasta din urmă ar studia fapte generale și spontane, cum sînt în realitate toate faptele de limbă, în timp ce cea dintîi s-ar ocupa cu fapte individuale și voite, calități prin care aceste fapte ar ieși din domeniul faptelor lingvistice propriu-zise. Poziția aceasta a fost, cu întemeieri variate, aceea a lui Ch. Bally, *Traité de stylistique française*, 2 vol., 1909, ediția a II-a 1919-1921 și, în literatura noastră științifică, a acad. I. Iordan, într-o lucrare mai veche a sa, care este de altfel cea mai completă pe care o posedăm în domeniul specialității noastre, *Stilistica limbii romîne*, 1944. Definindu-și obiectul cercetării, acad. I. Iordan scrie la începutul tratatului său: « Stilistica, așa cum o concep criticii și esteții literari, se ocupă, în general, numai de mijloacele de expresie care diferă de la un scriitor la altul de ceea ce este sau pare a fi individual, adică nou, la fiecare . . . Stilistica lingvistică diferă fundamental de cea estetică. Fiind o ramură a lingvisticii, obiectul ei de cercetare îl constituie *limba*, nu stilul, așadar mijloacele de expresie ale întregii colectivități vorbitoare, nu ale unui singur individ sau ale unei singure opere. Afară de asta, ea studiază *tot* materialul lingvistic existent la un moment dat, nu numai particularitățile care *urmăresc* efecte artistice ». Pe baza acestor considerații, acad. I. Iordan crede că poate să-și însușească definiția lui Ch. Bally, pe care o rezumă: « Stilistica se ocupă cu studiul mijloacelor de expresie ale vorbirii unei comunități lingvistice din punctul de vedere al conținutului lor afectiv ».

Astăzi, în lumina noilor cercetări, aceste delimitări trebuie revizuite. Mai întîi, după cum am văzut, separarea radicală dintre stilistica limbii generale și stilistica literară a devenit greu de făcut. Această greutate se accentuează dacă luăm în considerație împrejurarea că, în realitate, stilul operelor literaturii frumoase utilizează fapte stilistice ale limbii întregului popor, inclusiv așa-zisele « stiluri ale limbii », asupra cărora vom reveni în curînd. Este oare posibil a-l studia pe Creangă și pe Caragiale, pe Rabelais și pe Cervantes, pe Balzac și pe Gogol, fără a ține seama de tot ce a împrumutat creația lor din limba poporului în întregimea ei, din toate variantele ei fonetice cu valoare expresivă, din toate nuanțele semantice ale fondului ei principal și mobil de cuvinte, din toate nuanțele de stil legate de formele și construcțiile ei, din locuțiunile și proverbele ei? De altfel, una din metodele pe care le utilizează stilistica zisă lingvistică este tocmai urmărirea anumitor expresii și forme în întrebuințarea pe care le-au

dat-o scriitorii realiști, reputați pentru fidelitatea cu care transcriu limba vorbită. Căci se poate întîmpla ca tocmai urmărirea felului de a se exprima al unui anumit subiect vorbitor, ales la întîmplare, să scoată în evidență feluri cu totul individuale ale exprimării sau unele ecouri din limba scrisă și artistică, în timp ce expresiile și formele atestate de scriitorii realiști, ca în dialogurile personajelor lor, au un caracter de neîndoielnică autenticitate. Nu este sigur că graiul oricărui moldovean manifestă particularitățile limbii vorbite în Moldova, dar aceste particularități sînt absolut sigure în atestarea lui Creangă. Stilul limbii întregului popor se reflectă deci mai bine în anumite opere ale scriitorilor: un alt motiv pentru care este cu totul nejustificată disocierea stilisticii zise lingvistice de stilistica literară.

Este adevărat totuși că deși limba scriitorilor utilizează elemente ale limbii întregului popor, ea poate da acestor elemente o coloratură stilistică deosebită, după natura sistemului lingvistic al operei literare întregi sau a unei părți a ei. În această privință, este interesant exemplul dat de romanistul R. G. Piotrovski în articolul « Despre unele categorii stilistice » (*P.l.*, 1954, 1, p. 80). Piotrovski observă că formele pers. I și II a perf. simplu pl. (*nous marchâmes, vous marchâtes, nous fîmes, vous fîtes)* au astăzi pentru francezi un colorit stilistic arhaic-livresc. Cînd însă Voltaire întrebuințează aceste forme în povestirea *Candide* și anume acolo unde Cunégonde îi spune iubitului ei, de care fusese multă vreme despărțită: *Il faut . . . que vous m'appreniez tout ce qui vous est arrivé depuis le baiser innocent que vous me donnâtes et les coups de pieds que vous reçûtes*, formele perf. simplu dobîndesc o coloratură ironic-sarcastică. Aceeași formă are o coloratură sentimental-patetică în vorbirea lui Pierre Nozière către o femeie iubită în tinerețe, în scrierea autobiografică a lui Anatole France, *Le livre de mon ami: Que vous fûtes belle, lui dis-je un jour, madame, et combien admirée.* Valorile stilistice ale limbii generale se modifică, se colorează cu un reflex deosebit, prin vecinătățile lor cu nuanțele stilistice ale altor cuvinte și expresii și, în general, prin introducerea lor în sistemul lingvistic individual și relativ autonom al operei. Îmbogățind astfel valorile stilistice ale limbii generale, scriitorul pune la dispoziția tuturor membrilor unei comunități lingvistice, mijloace noi de expresie stilistică. Expresia ironiei sarcastice și a sentimentalității patetice au cîștigat noi mijloace, prin folosința pe care Voltaire și Anatole France au dat-o perf. simplu arhaic. Are deci dreptate Piotrovski atunci cînd, comentînd exemplele de mai sus, conchide prin relevarea legăturii dintre stilul individual și limba întregului popor, și, prin urmare, între cele două discipline lingvistice care le studiază: « Stilul individual, scrie Piotrovski, este una din formele de existență a limbii întregului popor, iar procedeele stilului individual se bazează pe normele limbii întregului popor. Totodată însă, între folosirea individual-artistică a limbii și normele limbii întregului popor, mai există un aspect al acțiunii lor reciproce. Scriitorul, exprimînd realitatea cu ajutorul unor imagini, alege acele mijloace ale limbii care reproduc în modul cel mai precis, mai complet și mai expresiv, imaginea respectivă. Scriitorul obține

această precizie, plinătate și expresivitate, scoțînd la suprafață nuanțele cele mai fine stilistico-semantice ale unor cuvinte și forme gramaticale, nuanțe uneori imperceptibile în limba de toate zilele. Mai mult, reliefînd complet aceste nuanțe, scriitorul le precizează și le șlefuiește în creația sa individual literară, le fixează în norma literară națională și, prin aceasta, contribuie la perfecționarea continuă a limbii întregului popor ».

Trebuie să adăugăm că și elementele de stil ale limbii generale apar totdeauna într-un anumit sistem, vădesc anumite legături între ele. Un subiect vorbitor nu folosește de obicei oricare elemente ale limbii, din tezaurul ei de cuvinte, forme și construcții, ci pe acelea care se compun între ele într-o anumită unitate, prin care se manifestă o anumită atitudine a celui ce vorbește față de obiectul comunicării sale. Tot astfel și acei ce scriu se mențin în unitatea unei anumite structuri lingvistice cu coloratură stilistică. Pornind de la astfel de observații, s-a construit noțiunea « stilurilor limbii » sau a « stilurilor funcționale », cu un rol însemnat în lingvistica sovietică. Printre diferitele probleme ale dezbaterii purtate în *Voprosî Iazîkoznaniia*, aceea a întemeierii noțiunii de « stil al limbii » a fost una din cele mai discutate. Ea a fost chiar prilejul începerii acestei dezbateri atît de fructuoase. Lingvistul I. S. Sorokin într-un referat (*P.l.* 1954, 2, p. 51 urm.) tăgăduise existența stilurilor limbii, pentru motivul că orice comunicare are un stil individual și pentru acela că între feluritele manifestări ale limbii scrise, există neîncetate împrumuturi stilistice. Astfel, analizînd o pagină spicuită în scrierile marelui fiziolog Secenov, Sorokin relevase în acest text științific diferite elemente ale stilului literar, precum expresiile emoționale, expunerea narativă, adresarea retorică etc. I s-a obiectat lui Sorokin că, dacă se poate observa într-un text amestecul anumitor stiluri, este evident că aceste stiluri există. După cum subiectele vorbitoare sau persoanele care scriu aleg anumite cuvinte și expresii, o anumită frazeologie, forme determinate ale construcției sau contextului, în raport cu domeniul de activitate în sfera căruia se face comunicarea, cu situația socială sau cu felurile relațiilor dintre cei ce se găsesc în raport de comunicare, aceasta dobîndește un caracter stilistic determinat. Uneori existența acestui stil al limbii devine evidentă în particularitățile aparent cele mai neînsemnate ale comunicării. În această privință este foarte interesantă observația făcută de Piotrovki (*art. cit.*, *P.l.*, 1951, 1, p. 70) cu ocazia alcătuirii atlasului său dialectologic. Anchetînd pe țăranii moldoveni, Piotrovski a observat că forma dialectală a articolului posesiv *a* pentru toate genurile și numerele este înlocuită cu forma literară *al*, atunci cînd acest articol posesiv însoțește un cuvînt « savant ». Țăranii moldoveni spun deci *un cal a ńeu*, dar *un creion al meu*. Folosirea unui cuvînt mai nou și de proveniență cultă obligă deci pe vorbitori să se deplaseze în sfera altui stil al limbii, din stilul familiar în cel cult, cu repercusiuni asupra sunetelor și formelor folosite. Constatarea lui Piotrovski are un caracter experimental. Aproape toți participanții la discuția amintită au confirmat existența stilurilor limbii, adică stilul administrativ sau comercial, jurnalistic, judecătoresc sau știin-

țific, familiar sau al politeței înalte etc. În general s-a acceptat, cu unele rectificări, definiția lui V.V. Vinogradov: « Stilul limbii este un sistem de mijloace de expresie, închis din punct de vedere semantic, limitat din punct de vedere expresiv și organizat în mod adecvat, care corespunde unuia sau altuia dintre genurile literaturii sau ale scrisului, uneia sau alteia dintre sferele de activitate socială (de exemplu stilul actelor oficiale și comerciale, acel întrebuințat în instituțiile publice, acel telegrafic etc.), uneia sau alteia dintre situațiile sociale (de exemplu stilul solemn, al politeței pronunțate etc.), unuia sau altuia dintre caracterele relațiilor de limbă între diferiți membri sau diferite pături ale societății ». Mai tîrziu, în bilanțul întregii discuții (*P.l.* 1955, 1), Vinogradov a adus unele retușări definiției sale mai vechi. A recunoscut că stilurile limbii se găsesc în interacțiune, că ele se pot înlocui reciproc atunci cînd scopul comunicării cere acest lucru, că într-o comunicare aparținînd unuia dintre stilurile limbii pot apărea elemente stilistice individuale și că raportul dintre stilul standardizat și cel individual variază după natura comunicării: elementul standardizat este precumpănitor în actele oficiale, în instructajul tehnic sau administrativ, în informația sau chiar în articolul de ziar; elementul individual precumpănește însă în operele literaturii frumoase, deși acestea, pentru scopurile caracterizărilor lor, pot întrebuința toate stilurile limbii.

Ceea ce ne interesează, în special, în legătură cu discuția despre stilurile limbii este constatarea că un element *intențional* există în toate formele comunicării, nu numai în acele care în operele literaturii iau un caracter artistic. După cum am văzut mai sus, una dintre rațiunile invocate de Bally și Iordan pentru necesitatea despărțirii dintre stilistica zisă lingvistică și stilistica literară, era faptul că pe cînd cea dintîi se ocupă numai de fapte de limbă cu un caracter spontan, cea de a doua se ocupă de fapte de limbă, care urmăresc ceva, își propun un scop, vădesc adică un caracter intențional. Iată însă că, în lumina analizei stilurilor limbii, se dovedește că orice subiect vorbitor sau orice scriitor manifestă, pînă în amănuntele comunicării lor, o anumită intenție stilistică, intenția de a exprima sfera de activitate sau situația socială etc. Cînd ascultăm pe cineva, primim nu numai o știre, dar și cunoașterea atitudinii vorbitorului față de știrea comunicată, aflăm adică ceva despre apartenența lui socială sau despre profesia sa, despre gradul lui relativ de cultură etc., adică o impresie stilistică. În legătură cu aceasta s-a pus problema dacă se poate vorbi de vreo neutralitate stilistică a unei construcții lingvistice. Trec, de obicei, drept neutre, cuvintele și formele limbii literare, ale limbii normate. Totuși limba literară însăși își dă la iveală nuanța ei stilistică, atunci cînd se detașează pe fondul unui alt stil al limbii. În sensul acestei observații, sînt foarte edificatoare exemplele aduse de Piotrovski: « În piesa lui M. Gorki, « Azilul de noapte », pe fondul popular al limbii majorității personajelor, cea mai colorată din punct de vedere stilistic este limba literar « neutră » a baronului și a actorului. Un procedeu artistic analog, găsim în romanul lui H. Barbusse « Focul ». Limba tuturor soldaților din pluton este dialectală sau

familiară; pe acest fond vorbirea literară a subofițerului Bertrand are o nuanță stilistică clară, servind ca mijloc de caracterizare stilistică a eroului, care își dă seama în modul cel mai conștient și mai just de esența imperialistă a luptei soldatului». Dar dacă *intenția* stilistică este atît de generală în toate formele comunicării, nu trebuie oare renunțat la despărțirea radicală dintre faptele de stil ale limbii generale și acele ale operelor literare și, prin urmare, între stilistica zisă lingvistică și stilistica literară? După toate cele arătate mai sus, stilistica literară apare ca o ramură a stilisticii generale și a lingvisticii.

Caracteristica stilului operelor frumoase, printre celelalte fapte de stil ale limbii, stă în faptul că, utilizînd toate posibilitățile stilistice ale unei limbi naționale și toate stilurile limbii, cărora le adaugă valori stilistice noi, le grupează pe toate deopotrivă într-un mod propriu, capabil să exprime concepțiile, sentimentele și viziunea, întreaga personalitate a artistului creator. În operele frumoase ale unei literaturi, posibilitățile stilistice ale unei limbi sînt duse pînă la gradul cel mai înalt al realizării lor. Dar pentru acest motiv nu trebuie să le despărțim de restul mijloacelor stilistice ale limbii, nici să renunțăm a le studia cu mijloace lingvistice.

S-a mai pus problema dacă stilul beletristic este sau nu unul din stilurile limbii. S-ar putea susține că, în caz afirmativ, studiile despre stilul operelor ar aparține stilisticii zise lingvistice, deoarece ele ar stabili atunci fapte oarecum generale. Problema existenței sau neexistenței unui stil beletristic a apărut și în dezbaterea sovietică. Pentru cercetătorii V. G. Admoni și T. I. Silman, în articolul «Alegerea mijloacelor lingvistice și problemele stilului» (*P.l.*, 1954, 4, p. 55 urm.), singura caracteristică a stilului literaturii beletristice este faptul că el concentrează întreaga varietate a stilurilor unei limbi naționale. Spre deosebire de acești cercetători, V. D. Levin («Despre unele probleme ale stilisticii», *P.l.*, 1954, 5, p. 45 urm.) neagă existența unui stil funcțional al literaturii beletristice, deoarece acestea nu fac altceva decît să folosească posibilitățile stilistice ale limbii comune. Chiar procedeele inversiunii, ale elipsei sau ale repetiției, care trec uneori drept mijloace stilistice specific poetice, sînt prezente în vorbirea comună, unde artiștii literari le-au putut găsi, înainte de a le folosi în operele lor. Cu toate acestea, dacă urmărim procedeele stilului artistic după ordinea în care ele se succed în istoria limbii și a literaturii, nu putem să nu observăm că totdeauna după un mare poet sau prozator, unele din elementele limbii și stilului lor intră în folosința mai mult sau mai puțin generală. Există serii stilistice - istorice. Alecsandri, Eminescu, Caragiale, Coșbuc, Sadoveanu, Arghezi au răspîndit, în epoca lor, un mod de a folosi limba în sens artistic, o preferință pentru anumite elemente ale lexicului și pentru anumite construcții, pentru anumite epitete și metafore, care și-au găsit imitatori. În acest sens limba operelor beletristice alcătuiește, în jurul sau în succesiunea marilor scriitori, unul dintre stilurile limbii. Dar este tocmai rolul marilor creatori de a descompune aceste stiluri beletristice ale limbii, adică de a elimina convenția stilistică autorizată de un model anterior plin de prestigiu și de a sili

elementele limbii să intre într-o sinteză stilistică nouă și originală. Stilistica literară trebuie să se ocupe de ambele aceste fenomene, adică și de stilurile beletristice ca stiluri ale limbii, și de noile sinteze stilistice create de artiștii originali, fără a putea spune că numai în primul caz stilistica literară ar avea un caracter lingvistic.

Interesul oarecum practic de a stabili caracterul lingvistic al cercetărilor de stilistică literară pornește de la constatarea că istoria și critica literară acordă un spațiu restrîns, și nu totdeauna bine ocupat, acestor cercetări. În locul unor observații exacte asupra chipului în care artiștii literari utilizează instrumentul obștesc al limbii, pentru a exprima concepția și viziunea lor despre lume, adeseori criticii și istoricii literari se mulțumesc cu simple considerații, impresioniste, în care se strecoară subiectivismul și arbitrariul, sau cu afirmații atît de generale, încît ele se pot aplica oricărui scriitor și oricărei opere. Citesc într-o culegere de studii critice aceste considerații asupra lui Creangă: « Realismul operei lui Creangă se manifestă și în ceea ce privește zugrăvirea veridică, plină de plasticitate a personajelor ». Un alt critic se ocupă de *Nunta Zamfirei* a lui Coșbuc: « Toate etapele ceremoniei sînt consemnate cu exactitate și cu o vie putere de reliefare a amănuntului semnificativ. Una dintre cele mai frumoase strofe ale poeziei e aceea care zugrăvește cu o artă desăvîrșită imaginea horei pornite în fața bisericii în vremea cununiei... Însuflețirea ospățului e transmisă cu tot patosul care-l caracterizează pe un țăran sfătos în momentele de voie bună » etc. Ce înseamnă oare *zugrăvire veridică, plină de plasticitate, vie putere de reliefare, artă desăvîrșită* etc. ? Desigur, toate aceste constatări nu spun mare lucru în raport cu trăsăturile de stil, pe care doresc să le caracterizeze, deoarece ele ar putea fi aplicate, cu aceeași îndreptățire, altor scriitori și altor opere. *Vie putere de reliefare* și *artă desăvîrșită, zugrăvire veridică* se pot găsi nu numai la Coșbuc și Creangă, dar la nenumărați alți scriitori. Felul propriu al oricărui scriitor în exprimarea imaginilor fanteziei, ale sentimentului și concepției lui nu poate fi pus în lumină decît stabilind, cu mijloace lingvistice, din ce domeniu al lexicului își culege poetul cuvintele, care dintre acestea revin cu o insistență semnificativă, ce părți de cuvînt sînt mai deseori întrebuințate, ce expresii și locuțiuni i se prezintă, care este felul construcțiilor folosite mai des, dacă expunerea lui se apropie de tipul limbii vorbite sau scrise, din ce domeniu își extrage de preferință termenii metaforelor și comparațiilor sale, care sînt stilurile limbii pe care le utilizează, în ce chip conținutul este exprimat prin sonoritatea cuvintelor și prin cadența frazelor, prin ordonarea contextului, dacă scriitorul preferă unul sau altul dintre modurile expunerii: descrierea, narațiunea sau dialogul, dacă folosește stilul direct sau indirect sau dacă, în expunerea sa, introduce expresiile personajelor zugrăvite, prin efectul stilului indirect liber, și alte multe particularități de limbă prin care caracterizarea impresionistă, vagă sau prea generală, poate deveni științifică, precisă și adecvată. Pentru a ajunge la astfel de caracterizări, criticul și istoricul literar trebuie să-și însușească disciplina lingvistică și să-i aplice metodele. Dar această exigență nu se va realiza dacă ei vor afla că stilistica literară nu are nimic de-a face cu lingvistica. Nici scriitorii

care n-au răspuns pînă acum sarcinii pe care revoluția culturală le-a încredințat-o nu vor face progresele dorite, dacă nu li se va atrage atenția că arta lor trebuie să rezolve, desigur nu în mod exclusiv, dar într-o măsură destul de însemnată, probleme de expresie și limbă.

Astăzi inițiativa studiilor de stilistică literară aparține lingviștilor și criticilor literari care au înțeles importanța științei limbii pentru cercetările lor. Dificultățile metodice pe care toți aceștia le mai întîmpină provin însă din faptul că unii lingviști, ca oameni de știință, se călăuzesc de maxima, provenită din antichitate, de la Aristoteles, potrivit căreia *nu există decît o știință a generalului*. Evident orice știință, prin urmare și lingvistica, trebuie să construiască noțiuni, să le definească precis și să le clasifice, să stabilească tipuri și legi. Dar maxima eficiență a omului de știință apare acolo unde, folosind deasa plasă a generalităților sale, se dovedește a fi în stare să prindă, adică să înțeleagă și să explice fenomenele concrete și individuale. Și după cum medicul cel mai bun este acela care, înarmat cu toate noțiunile și legile anatomiei și histologiei, ale chimiei biologice, ale fiziologiei și ale patologiei ș.a.m.d., devine în stare să înțeleagă starea unui bolnav anumit, într-o condiție asemănătoare se găsește și lingvistul. Întinsele cunoștințe despre limbă ale acestuia își găsesc una din aplicările lor cele mai fericite în înțelegerea multiplelor fapte de limbă din care se constituie o operă literară. Cercetarea stilului beletristic constituie una din formele cele mai mature ale științei lingvistice. Criticii și istoricii literari răspund unei sarcini importante a cercetării lor, însușindu-și această știință.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

FONEMELE LIMBII ROMÎNE

DE

ACAD. E. PETROVICI

Sistemul fonematic schiţat în prezentul articol a stat la baza primei redactări a capitolului despre fonemele limbii romîne al *Gramaticii limbii romîne* a Academiei R.P.R. (vol. I, p. 55—101). Majoritatea membrilor colectivului de redactare a *Gramaticii* a fost de părere că această prezentare a sistemului fonemelor romîneşti conţine prea multe lucruri noi, discutabile, de aceea ea trebuie refăcută în sensul foneticii romîneşti tradiţionale.

În cursul discuţiilor din sînul colectivului de gramatică al Institutului de lingvistică din Bucureşti s-a afirmat că sistemul fonematic propus de mine este valabil numai pentru o seamă de graiuri regionale, dar nu pentru limba romînă literară, care posedă un sistem fonematic bogat în diftongi şi triftongi [1], prezentînd consoane palatalizate (moi, muiate) numai la sfîrşit de cuvînt [2].

Este adevărat că sistemul fonemelor romîneşti mi-a fost sugerat în primul rînd de graiurile noastre regionale pe care le-am cunoscut în cursul anchetelor dialectale întreprinse pentru *Atlasul lingvistic romîn*. Cele două expuneri asupra corelaţiilor de timbru pe care le-am publicat în « Studii şi cercetări lingvistice » se bazează în mare parte pe materialul *Atlasului* [3]. Ca o urmare a acestor discuţii, mi-am pus întrebarea, dacă nu cumva felul meu de a concepe sistemul fonematic al limbii romîne literare nu e decît o încercare de

[1] Vezi Gramatica limbii romîne, Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1954, p. 60 urm.

[2] Ibid., p. 70 urm.

[3] E. Petrovici, Corelaţia de timbru a consoanelor dure şi moi în limba romînă, SCL, I, p. 172 urm.; id. Corelaţia de timbru a consoanelor rotunjite şi nerotunjite în limba romînă, SCL, III, p. 127 urm.

a forța realitățile fonetice ale limbii romîne literare ca să intre în schema structurii fonematice a graiurilor regionale. M-am întrebat de asemenea dacă, stabilind un sistem fonematic identic (sau aproape identic) pentru graiurile regionale și limba noastră literară, între care se constată deosebiri apreciabile de pronunțare, nu tratez cumva problemele de fonetică în mod structuralist. Mi s-au părut structuraliste și schemele care arată simetria sistemului fonematic al unei limbi.[1] De atunci am continuat însă adîncirea studiului din punct de vedere funcțional al fonemelor romînești, atît ale limbii literare cît și ale graiurilor regionale, descoperind noi fapte [2], care m-au întărit în convingerea că toate graiurile noastre regionale, inclusiv graiul muntenesc și limba literară, au un sistem fonematic bazat pe principii identice. Discuțiile avute cu colectivul de fonetică al Institutului de lingvistică din București [3] și cu acad. Al. Rosetti [4] m-au convins că obiecțiile care se aduc sistemului fonematic stabilit de mine nu-i zdruncină valabilitatea [5]. Mi-am întărit convingerea că schemele care arată simetria sistemelor fonematice nu sînt structuraliste [6]. Pentru continuarea studiilor mele asupra fonematicii limbii romîne discuțiile purtate în anii 1952 și 1953 în Uniunea Sovietică [7] asupra problemei fonemului mi-au fost de un mare ajutor, convingîndu-mă că sistemul fonematic al limbii romîne pe care l-am stabilit pe baza studiului funcțional consecvent al sunetelor graiurilor regionale romînești este valabil și pentru limba romînă literară. Cred că e bine ca acest sistem fonematic să fie cunoscut și discutat în cercuri cît mai largi.

★

Înainte de a trece la prezentarea sistemului fonematic al limbii romîne, să explicăm în cîteva cuvinte ce se înțelege prin termenii de fonem și de variante poziționale ale fonemelor. Se numește fonem sunetul limbii considerat ca cea mai mică unitate fonică avînd funcțiunea de a deosebi învelișul sonor al cuvintelor și

---

[1] Vezi E.Petrovici, Unele probleme de fonetică în lumina învățăturii staliniste despre limbă, « Limba romînă », II (1953), fasc. 3, p. 17 urm. (vezi îndeosebi p. 24 și 25). Același lucru l-am susținut și într-o conferință ținută la Institutul de studii Romîno-Sovietic.

[2] Vezi E. Petrovici, Rimele romînești din punct de vedere fonologic, « Limbă și literatură », 1955, p. 273 urm.

[3] Vezi Cercetări experimentale asupra diftongilor romînești, SCL,VI, p. 7 urm.; Noi cercetări experimentale asupra diftongului romînesc *ea*, SCL, VI, p. 183 urm.

[4] Vezi Al. Rosetti, Concluzii fonologice la expunerea asupra diftongului *ea*, SCL, VI, p. 25 urm.; id., « Fonetica » în « Gramatica limbii romîne », vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1954, SCL, VI, p. 161 urm.; id., Despre consoanele palatalizate și consoanele muiate, SCL, VI, p. 199 urm.

[5] Vezi E. Petrovici, Contribuții la Studiul fonemelor limbii romîne, SCL, VI, p. 29 urm.; id., « Fonetica » în « Gramatica limbii romîne », vol. I, SCL, VI, p. 163 urm.; id., Rimele romînești din punct de vedere fonologic, « Limbă și literatură », 1955, p. 273 urm.

[6] Vezi Al. Graur, Studii de lingvistică generală, Ed. Academiei R.P.R., 1955, p. 19, nota 1.

[7] Vezi periodicul Secțiunii pentru literatură și limbă a Academiei de Științe a U.R.S.S., Izvestiia Akademii Nauk S.S.S.R. Otdelenie literaturî i iazîka, XI, XII.

morfemelor. S-a simțit nevoia creării termenului de fonem, deoarece termenul de sunet se aplică în general în fonetică pentru a denumi nuanțele fonemelor lipsite de vreo însemnătate funcțională. Prin termenul de fonem se relevă rolul funcțional și social al sunetului în sistemul limbii.

Deosebindu-se între ele, fonemele disting și învelișul sonor al cuvintelor și al formelor gramaticale.

În cursul vorbirii fonemele se succed unul după altul într-o înlănțuire strînsă. Prin persistența unor poziții ale organelor vorbirii caracteristice fonemului precedent și prin anticiparea unor mișcări ale acestor organe necesare articulării fonemului următor, adică prin așa-numita coarticulație, toate fonemele unui cuvînt se leagă strîns între ele, se întrepătrund, modificîndu-se fiecare sub acțiunea fonemelor vecine, prezentînd nuanțe determinate de poziție. Astfel vocalele urmate de un *n* sînt de obicei nazalizate în a doua jumătate a duratei lor. Uneori nazalizarea este completă (de ex. vocala *u* sau *î* în cuvinte ca *uns*, *însă* etc.). Consoana *n* urmată de *k (c)*, *g* își modifică articulația lingvală, care din dentală (în urma atingerii vîrfului limbii de alveolele incisivilor superiori) devine velară (prin atingerea rădăcinii limbii de vălul palatului, ca pentru *k*, *g* următori, în cuvinte ca *bancă*, *lîngă* etc.). Nuanțele acestea determinate de poziție, de mediul fonetic în care se găsește fonemul, se numesc variante poziționale ale fonemelor.

Foneticienii dau adeseori numele de sunete și variantelor poziționale. Se vorbește de pildă despre sunetul *n* velar (în *luncă*, *lungă* etc.), deosebit de *n* dental (în *bun*, *punte*, *unde* etc.). În limba romînă, însă, cele două varietăți de *n* n-au funcțiuni deosebite, căci nu există două cuvinte romînești care să se deosebească numai prin aceea că unul are un *n* dental, iar al doilea un *n* velar, deoarece acesta din urmă e condiționat de *k* sau *g* următori. În această poziție un romîn nu poate rosti decît un *n* velar, care apare numai în această poziție. Nazala dentală și cea velară nu ajung așadar niciodată să stea în poziții identice, ca să poată deosebi cuvintele. Cazul nazalelor *n* și *m* este însă diferit. Acestea pot sta în poziții identice și deci pot deosebi cuvintele (de ex. *rană* ~ *ramă*, *brună* ~ *brumă*, *nor* ~ *mor*, *han* ~ *ham* etc.). Sunetele *n* și *m* sînt prin urmare unități fonice care deosebesc cuvintele; ele sînt foneme independente. Iar sunetele *n* dental și *n* velar, prin aceea că se deosebesc unul de altul, nu pot deosebi cuvintele; ele sînt variantele poziționale ale unui singur fonem.

Adeseori e foarte greu de stabilit dacă o varietate de sunet este un fonem independent sau numai o variantă a vreunui fonem, înrudit din punct de vedere articulatoriu și acustic cu această varietate de sunet. Pentru a decide dacă deosebirea dintre două sunete apropiate articulatoriu și acustic este fonematică, adică necondiționată de poziție, sau nefonematică, adică condiționată de poziție, analiza unităților fonice care compun cuvintele trebuie făcută ținîndu-se seamă de întregul sistem fonematic al limbii respective. Făcută mecanic, izolată de întregul sistem fonematic al limbii, ea duce la concluzii eronate.

Astfel se spune obișnuit că un cuvînt ca *lunea* este compus din cinci foneme *l, u, n* și diftongul *ea*. Se susține că deosebirea dintre cuvintele *luna* și *lunea* e constituită de deosebirea dintre *a* și diftongul *ea*. Într-adevăr în a doua silabă a cuvîntului *lunea* se rostește un *a* precedat de un așa-numit *e* semivocalic. Dar *luna* și *lunea* prezintă și altă deosebire. Anume, *n* din *lunea* are o articulație suplimentară a dosului limbii la palat, adică în cursul duratei lui *n* limba este în poziția lui *e* sau *i*. Un astfel de *n* se notează fonetic $\overset{i}{n}$. *Luna* se deosebește de *lunea* pe de o parte prin deosebirea dintre *n* și $\overset{i}{n}$, pe de alta prin deosebirea dintre *a* și *ea*. Care dintre aceste deosebiri este fonematică? Toți fonologii sînt de acord că în sistemul fonematic al limbii romîne $\overset{i}{n}$, adică *n* palatalizat (muiat), este un fonem diferit de *n* și se întîlnește la sfîrșit de cuvînt. Prin opoziția $n \sim \overset{i}{n}$ (notat de obicei *ń*) se deosebesc singularele *an, ban, bun, sprinten* etc. de pluralele *ań, bań, buń, sprinteń* etc.(scrise ortografic *ani, bani, buni, sprinteni*). Prin aceeași opoziție se deosebește persoana I a verbelor *adun, închin, sun* etc. de persoana a II-a *aduń, închiń, suń* etc. (ortografic *aduni, închini, suni* etc.)[1]. Însuși substantivul *lunea* are forma nearticulată *luń*. Deosebirea $n \sim ń$ este așadar fonematică; *n* și *ń* sînt două foneme autonome. În schimb deosebirea $a \sim ea$ nu este fonematică. În cuvîntul *lunea*, diftongul *ea* se datorește faptului următor: Prin adăugarea la forma nearticulată *luń*, care e un substantiv feminin, a articolului hotărît fem. sg. *-a* se obține forma *luńa*, în care *ń* (*n* palatalizat) e urmat de un *a*. Deoarece pentru *ń* dosul limbii este în poziția aproximativă a lui *i* sau *e*, trecerea din poziția *i* (sau *e*) în poziția *a* nu se poate face instantaneu; deplasarea aceasta a limbii se face în cîteva sutimi de secundă. În acest scurt interval de timp între *ń* și *a* următor apare un sunet de trecere avînd timbrul lui *e*. Este așa-numitul *e* semivocalic. Așadar *ea* a luat naștere prin modificarea lui *a* sub acțiunea consoanei precedente palatalizate. Din cele spuse rezultă că în *luna* și *lunea* deosebirea $n \sim ń$ este necondiționată, fonematică (deoarece se întîlnește și la sfîrșit de cuvînt, unde nu poate fi condiționată de o vocală următoare), iar deosebirea *a—ea* este condiționată (deoarece « diftongul » *ea* este condiționat de existența unei consoane palatalizate precedente), deci este nefonematică. « Diftongul » *ea* este o variantă pozițională a fonemului « a », determinată de existența unei consoane palatalizate precedente. Acest « diftong » nu apare niciodată în altă poziție decît după consoană palatalizată, căci în pronumele *ea, aceea*, în substantive articulate ca *aleea, epopeea* etc. și în formele verbale ca *atenuează, creează* etc. se rostește consoana iod (numită și *i* consoană sau semivocala *i*) urmată de *a*: *ia*.

Ținînd seamă de întregul sistem fonematic al limbii romîne trebuie așadar să considerăm consoanele dinaintea « diftongului » *ea* ca foneme consonantice palatalizate iar « diftongul » *ea* ca o variantă poziționată a fonemului vocalic « a ».

[1] Vezi Gramatica limbii romîne, Ed. Academiei R.P.R., I, p. 71—72.

SISTEMUL VOCALIC ROMÎNESC

Aplicînd metoda analizei deosebirilor fonematice și nefonematice dintre sunete ținînd seamă de întreg sistemul fonematic romînesc, ajungem la concluzia că nu numai « diftongul » *ea* după consoană este o variantă poziționlă a fonemului vocalic « a », ci și diftongul *oa* după consoană, precum și triftongul *eoa (ioa)* după consoană. Fonemul « a » prezintă așadar după consoană variantele poziționale *a, ea (ia), oa* și *eoa (ioa)* (în cuvinte ca *tacă, gară, teacă, gheară, maghiar, toacă, doar, leoarcă, aripioară*, în transcriere fonematică, adică notînd numai fonemele fără a ține seamă de variantele poziționale: *takă, gară, t'akă, ǵară, maǵar* [1], *t°akă, d°ar* [2], *l'°arkă, arip'°ară)*. În cuvintele *tacă, gară*, înaintea fonemului « a » avem consoane nepalatalizate, neutre *(t, g)* ; în *teacă, gheară, maghiar* avem consoane palatalizate, moi sau muiate *(t', ǵ)*; în *toacă, doar* consoane labializate, mai precis labio-velarizate, rotunjite *(t°, d°)*, iar în *leoarcă, aripioară*, înaintea fonemului « a » avem consoane labio-palatalizate, muiate-rotunjite *(l'°, p'°)*. Asupra acestor patru serii de foneme consonantice vom reveni în capitolul următor.

Prin același procedeu se poate stabili că și « diftongul » *eo (io)* după consoană, în cuvinte ca *badeo, Corbeo, șchiop* (în transcriere fonematică *bad'o, Korb'o, șk'op)*, este o variantă poziționlă a fonemului vocalic « o », iar « diftongul » *iu* după consoană, în cuvinte ca *Galațiul, cîștiul, Botoșaniul* (în transcriere fonematică *Galaț'ul, kîșt'ul, Botoșan'ul)*, este o variantă poziționlă a fonemului vocalic « u ».

Aplicînd aceeași metodă constatăm că vocalele *ă-e* și *î-i* constituie cîte un singur fonem vocalic, fonemele vocalice « ă/e » și « î/i ».

Limba romînă are așadar cinci foneme vocalice, « a », « o », « u », « ă/e », « î/i », care, așezate după gradul de deschidere și după participarea sau neparticiparea buzelor la rostirea lor, se grupează sub forma unui triunghi.

î/i u
ă/e o
a

La același rezultat ajungem și prin alte metode. Astfel, de pildă, dacă examinăm rimele romînești, constatăm că *a* rimează cu *ea (rază—luminează*, la Eminescu), *a* cu *oa (ape-aproape*, la Eminescu), *a* cu *eoa (crape-pleoape*, la Arghezi [3]), *ea* cu *oa (întreabă-podoabă*, la Eminescu), *o* cu *io (popii-șchiopii*, la Arghezi), *u* cu *iu (văgăuni - plecăciuni*, la Topîrceanu), *ă* cu *e (cerul-adevărul*, la Eminescu) și *î* cu *i (romîne-senine*, la Eminescu). Luînd în considerare că rima

[1] Semnul ' (în terminologia tipografică: primă) așezat deasupra consoanelor sau după ele s-a dezvoltat dintr-un *i* mic care indica articulația suplimentară palatală a dosului limbii în timpul duratei consoanei respective. Cf. Gramatica limbii romîne, Ed. Academiei R.P.R., I, p. 70.

[2] Printr-un cerculeț (în terminologia tipografică: grad) aplicat unei litere se arată labializarea, adică rotunjirea, țuguierea buzelor în timpul rostirii unui sunet.

[3] Cuvîntul *pleoape* are două silabe în versul lui Arghezi.

(de altfel și asonanța) cere identitatea ultimei vocale accentuate (în termeni fonologici: identitatea ultimului fonem vocalic accentuat) de la sfîrșitul a cel puțin două versuri, trebuie să tragem concluzia că, pentru simțul lingvistic al poeților noștri, de ex. al lui Eminescu, *a-ea-oa-eoa* constituie un fonem vocalic, de asemenea *o-eo (io)*, *u-iu*, *ă-e* și *î-i*. În felul acesta am ajuns tot la cinci foneme vocalice[1].

SISTEMUL CONSONANTIC ROMÎNESC

CORELAȚIILE DE TIMBRU ALE CONSOANELOR

Particularitatea cea mai caracteristică a sistemului consonantic romînesc — și a întregului nostru sistem fonematic — este existența în limba romînă, pe lîngă corelația « consoane surde ~ consoane sonore », a două corelații de timbru a consoanelor, corelația « consoane nepalatalizate ~ consoane palatalizate » și corelația « consoane nelabializate ~ consoane labializate ». Timbrul palatal al consoanelor (numite consoane palatalizate, moi sau muiate) se produce prin adăugarea, la articulația specifică a consoanei, a unei articulații suplimentare palatale (ridicarea dosului limbii spre palat, aproximativ în poziția lui *i* sau *e)*, iar timbrul labial al consoanelor (numite labializate, rotunjite) se datorește articulației suplimentare labiale (rotunjirea, țuguierea buzelor, ca pentru un *u)*. Există și consoane care prezintă atît o articulație suplimentară palatală, cît și una labială. Acestea sînt consoanele labio-palatalizate (muiate-rotunjite).

Consoane palatalizate

Consoanele prevăzute cu articulații suplimentare constituie serii care se opun seriei consoanelor lipsite de articulații suplimentare, precum se opun și între ele. Astfel, de pildă, consoanele cu articulație suplimentară palatală, consoanele palatalizate *(p', b', m', f', v', t', d', n', ś, ź, ț', ș', j', l', r', k', g', h')*, se opun consoanelor lipsite de această articulație suplimentară, consoanelor nepalatalizate *(p, b, m, f, v, t,* etc.). Consoanele palatalizate sînt foneme autonome, independente de cele nepalatalizate. Opoziția dintre o consoană palatalizată și una nepalatalizată deosebește un cuvînt de altul sau o formă gramaticală de alta, de exemplu *skap ~ skap'* (ortografic *scap ~ scapi*), *korb ~ korb'* (ortografic *corb ~ corbi)*, *ba ~ b'a* (ortografic *ba ~ bea)*, *skol ~ skol'* (ortografic *scol ~ scoli)*, *lak ~ l'ak* (ortografic *lac ~ leac)*, *Petro ~ Petr'o* (ortografic *Petro ~ Petreo)* [2], *ung ~ ung̑* (ortografic *ung ~ unghi)*, *monah ~ monah'* (ortografic *monah ~ monahi)* etc. Cele două serii, cea nepalatalizată și cea palatalizată, formează o core-

---

[1] Referitor la ajutorul pe care ni-l dau rimele romînești în studiul sistemului nostru fonematic, vezi E. Petrovici, Rimele romînești din punct de vedere fonologic, « Limbă și literatură », 1955, p. 273 urm.

[2] Vocativele numelor de persoană *Petra ~ Petrea* (fonematic *Petr'a)*.

lație. Raportul dintre *p* și *p'* este egal cu raportul dintre *b* și *b'*, *f* și *f'*, *ț* și *ț'* ș.a.m.d. Corelația poate fi exprimată printr-o formulă mai scurtă, de exemplu *p*: *p'* = *b*: *b'* = *m*: *ḿ* = *f*:*f'* etc. Și corelația «consoane surde — consoane sonore» poate fi prezentată sub aspectul unei formule asemănătoare, de exemplu *p*: *b* = *f*: *v* = *t*: *d* = *s*:*z* = *ș*:*j* etc., adică *p* este în același raport cu *b* ca *f* cu *v*, ca *t* cu *d* etc.

Gramatica Academiei R.P.R. admite existența în limba romînă a consoanelor prevăzute cu o articulație suplimentară palatală [1], dar le atribuie o valoare distinctivă numai la sfîrșit de cuvînt. În realitate, după cum am văzut mai sus, consoane palatalizate avem și în interiorul cuvintelor, înaintea fonemelor vocalice «a» (*luńa*, *b'a*; ortografic *lunza*, *bea*), «o» (*Korb'o*, *Petŕo*; ortografic *Corbeo*, *Petreo*), «u» (*puşt'ul*, *Galaţ'ul*; ortografic *puștiul*, *Galațiul*), «ă/e» — *veg'em*; ortografic *veghem*) [2] și «î/i» (*veğind*, *sărind*; ortografic *veghind*)[3].

Pe lîngă aceste 18 consoane palatalizate care se opun corespondentelor lor nepalatalizate, limba romînă posedă trei consoane cu timbru palatal, care n-au corespondente nepalatalizate, anume *č*, *ğ*, *ǰ*. Cea mai sigură dovadă că aceste trei consoane n-au corespondente nepalatalizate o constituie faptul că după ele nu pot urma variantele *ă*, *î*, ci numai variantele *e*, *i* ale fonemelor vocalice «ă/e», «î/i». Astfel, adjective ca *stîngač* (*stîngaci*), *viu̯oi* (*vioi*) nu pot deosebi singularul de plural nici la masculin și nici la feminin (*stîngače* sg. și pl., *viu̯aie* (ortografic *vioaie* sg. și pl.).

Consoane labializate

Multe graiuri regionale romînești posedă, la sfîrșit de cuvînt, consoane labializate (rotunjite) în unele forme gramaticale (nominativ-acuzativ sing. masc. și neutru nearticulat al substantivelor și adjectivelor; pers. I sing. și pl. a verbelor la prezent, imperfect, perfectul simplu și mai mult ca perfectul etc.). Labializarea finală se constată și la consoane palatalizate în formele gramaticale amintite. Consoanele labio-palatalizate în aceste graiuri servesc la deosebirea formelor gramaticale: singularul de plural la substantive și adjective (*ok'*° sing. — *ok'* pl., *dibač*° sing. — *dibač* pl., *puį*° sing. — *puį* pl., *învățătoŕ*° sing. — *învățător'* pl., *taį*° pers. I — *taį* pers. a II-a, *kîntaį*° pers. I sing. perf. simplu — *kîntai* pers. a II-a sing. a imperfectului etc.).

Consoanele finale labializate (mai precis labio-velarizate) au timbrul lui *u*, care se aude ca un apendice labio-velar al consoanelor. E așa-numitul «*u*

[1] Vezi Gramatica limbii romîne, Ed. Academiei R.P.R., I, p. 70 urm., unde consoanele cu o articulație suplimentară palatală sînt numite «muiate», termen întrebuințat aproape exclusiv de fonologi pentru a desemna consoanele cu timbru palatal.

[2] După consoană nepalatalizată, în această formă gramaticală (ind. prez. pers. I. pl. conjugarea I) apare varianta *ă* a acestui fonem vocalic *băgăm*, *alungăm* etc.

[3] După consoană nepalatalizată în această formă gramaticală (gerunziu, conjugarea I și a IV-a) apare varianta *î* a acestui fonem vocalic: *băgînd*, *urînd*, *hotărînd*, regional *păzînd* etc.

scurt final », care corespunde lui « *i* scurt final », apendicele palatal al consoanelor palatalizate. Consoanele labio-palatalizate (muiate-rotunjite) au timbrul lui *ü*, avînd un apendice labio-palatal, un « *ü (iu)* scurt final ». Apendicele labio-velar și cel labio-palatal îl regăsim și la consoane din interiorul cuvîntului, la acelea care în ortografia obișnuită sînt urmate de variantele *oa* și *eoa (ioa)* a fonemului vocalic «a». În cuvinte ca *doar*, *vino-ncoa*, *aproape* avem consoanele labio-velarizate *d°*, *k°* și *r°*. Între consoana labio-velarizată și *a* următor se aude un scurt *u*, apendicele labio-velar al consoanei: *d^{u}ar*, *înk^{u}a*, *apr^{u}ape*. În cuvinte ca *aripioară*, *pleoapă*, *chioară*, consoanele dinaintea «triftongului» *eoa (ioa)* sînt labio-palatalizate *(p'°, l'°, k'°)*, cu un apendice labio-palatal, care se aude ca un *ü* (sau un *ö*) scurt: *arip^{ü}ară*, *pl apă*, *k'^{ü}ară*. Apendicele acestea labiale (labio-velar și labio-palatal) sînt așa de scurte, încît nu împiedică variantele *°a*, *'°a* (ortografic *oa*, *eoa*, *ioa)* să rimeze cu varianta fundamentală *a*. În rimele lui Eminescu *mare-doare*, *bogată-toată*, *întreabă-podoabă*, *iară-nevestioară* etc. vocala rimei este fonemul vocalic « a » precedat fie de consoane neutre (adică nepalatalizate și nelabializate), fie de consoane palatalizate, fie de consoane labio-velarizate, fie în sfîrșit de consoane labio-palatalizate. În transcriere fonematică rimele de mai sus se scriu:

mare — d°are
bogată — t°ată
într'abă — pod°abă
i̯ară — nevest'°ară

Fonemul consonantic iod

Ceea ce se numește în fonetica tradițională românească « semi-vocala *i* » sau « *i* semivocalic», din punct de vedere funcțional, fonologic, este o consoană. De aceea termenul de « *i* consoană » este mai potrivit decît acela de « *i* semivocalic ». Totuși sunetul acesta nu este un *i*. Gradul de apropiere a dosului limbii de palat este mai mare pentru *i* consoană decît pentru vocala *i*. *I* consoană este o constrictivă palatală sonoră, avînd un ușor zgomot fricativ palatal, mai ales la începutul cuvîntului. De aceea e bine ca această consoană să fie numită cu un termen care să-i sublinieze natura consonantică. Fonologii o numesc consoana iod și o transcriu de obicei cu litera *y* [1].

Caracterul de consoană al lui iod rezultă din faptul că în poziție intervocalică, ca orice consoană în această poziție, el formează silabă cu vocala ce-i urmează. Forma articulată a lui *roi̯* se silabisește *ro-i̯ul*, întocmai ca forma articulată a lui *rol*, *rod*, *rob*, *rom* etc.: *ro-lul*, *ro-dul*, *ro-bul*, *ro-mul* etc.

Prin urmare grupurile *i̯a*, *ai̯*, *i̯o*, *oi̯*, *i̯u*, *ui̯*, *i̯e*, *ei̯*, *ii̯*, *ăi̯*, *îi̯* sînt grupuri formate dintr-o consoană (iod) + vocală sau vocală + consoană (ca de ex. *la*, *al*, *lo*, *ol*, *lu*, *ul*, *le*, *el* etc.).

[1] În Gramatica Academiei R.P.R. se întrebuințează termenul, mai puțin corect, de iot.

Iod se întîlnește și după consoane, anume după labiale, în cuvinte ca *p̯iatră*, *p̯ietre*, *p̯iele*, *p̯iept*, *b̯iet*, *b̯iată*, *ab̯ia*, *m̯iel*, *m̯ia*, *f̯ier*, *f̯iare*, *f̯iere*, *f̯ierbe*, *f̯iarbă* etc. Un cuvînt ca *p̯iatră* este compus din șase foneme, patru foneme consonantice și două foneme vocalice: *p* — *i̯* — *a* — *t* — *r* — *ă*. În pronunțarea unora, iod în această poziție e foarte slab pronunțat, devenind numai un apendice palatal al labialei precedente. Formele *piatră*, *pietre* sînt pronunțate *p'atră*, *p'etre* sau *p^{e}atră* *p^{e}etre*, ca și cînd ar fi scrise ortografic *peatră*, *petre*. Pronunțarea aceasta e neliterară.

Ortografia noastră nu posedă o literă specială pentru iod, ci îl redă prin *i* și cîteodată prin *e* (de ex. *ea* = *i̯a*, *aceea* — *ăceia*). Înainte de *i* și între *i* și *e* sau *a* nu se notează (de exemplu în participii ca *în-doi̯-it*, *pustii̯-it*, *ului̯-it* și în forme ca *vii̯e* = *vie*, *vii̯a* = *via* etc.). Din cauza aceasta lumea nu-și dă seama de existența lui. Astfel, de pildă, se vorbește despre un sufix verbal *-u-*, care în realitate este *-ui̯-*: *(eu) stăr-ui̯*, *(tu) stăr-ui̯*, *(el) stăr-ui̯-e*, *(noi) stăr-ui̯-im* etc. Iod se pronunță de obicei și la început de cuvînt înainte de *i*, dar nu este notat în scriere: *i̯in* (ortografic *in*), *i̯inimă* (ortografic *inimă*), substantivul *i̯ie* (ortografic *ie*), articulat *i̯ia* (ortografic *ia*) etc.

Între vocale deschise (*e*, *o*, *a*) iod se pronunță și el mai deschis, cîteodată abia perceptibil. Cuvinte ca *femei̯e*, *femei̯a*, *voi̯a*, se pronunță *femee*, *femea*, *voea*. De aceea ultimele două silabe ale lui *femeie*, *femeia*, și *alee*, *aleea* se rostesc la fel, cu un iod foarte slab între cei doi *e*, respectiv între *e* și *a*. De aceea cuvinte ca *alee*, *epopee* ar trebui scrise *aleie*, *epopeie*, iar articulat *aleia*, *epopeia*.

Fonemul consonantic digamma

Întocmai ca semivocala *i*, și semivocala *u* (*u̯*) este o consoană. De aceea se numește și «*u* consoană». Pentru același motiv pentru care *i* consoană este numit iod, e bine ca și *u* consoană să fie desemnat cu un termen care să-i sublinieze natura consonantică. Filologii clasici întrebuințează pentru aceasta numele literei grecești digamma. Fonologii îl transcriu pe digamma prin *w*. Dovada că digamma este o consoană o constituie faptul că, în poziție intervocalică, întocmai ca iod și ca orice consoană în această poziție, formează silabă cu vocala care-i urmează: *nou̯*, dar *no-u̯ă* (la fel *zi-u̯a*, *plo-u̯ă* etc.). Grupurile *oa* (la început de silabă), *ua*, *au*, *ou*, *uu*, *eu*, *iu*, *uă*, *ău*, *uî*, *iu* etc. sînt constituite din consoana digamma + vocală, respectiv vocală + digamma: *u̯are (oare)*, *u̯amen' (oameni)*, *viu̯ară (vioară)*, *viu̯aie (vioaie)*, *ziu̯a*, *dau̯*, *nou̯*, *asiduu̯*, *greu̯*, *viu̯*, *ploua̯*, *rău̯*, *ploui̯nd*, *rîu̯* etc. Ortografia noastră nu-l notează pe digamma înainte de *u* și între *u* și vocalele *a*, *ă*, *î*: *rîu̯*, articulat *rîu̯ul* (ortografic *rîul*); *luu̯a* (ortografic *lua* [1]; *luu̯ă* (ortogr. *luă*) [2]; *luu̯înd* (ortogr. *luînd*) [3] etc. În graiurile regionale și în pronunțarea literară a unora, orice *o* inițial este precedat de digamma: *u̯om*, *u̯os*, *u̯oi̯*, *u̯orb*, *u̯oraș* etc. În această pronunțare, deosebirea dintre singular

[1] În forma *ploua* (fonematic *plou̯a*) digamma este notat prin *u*.

[2] Cf. *plouă* (prezent și perfectul simplu).

[3] Cf. *plouînd*.

și plural sau dintre masculin și feminin se face și prin alternanța *o/a* [1]: *u̯om— u̯amen′*, *u̯os-u̯ase*. *u̯oi̯-u̯ai̯e*, *u̯orb-u̯arbă*.

Întocmai ca iod, și digamma se pronunță mai deschis și foarte slab între vocale. Într-un cuvînt ca *roua*, digamma se deschide și se reduce atît de mult, încît acest cuvînt ar putea fi transcris fonetic: *ro°a*. Din cauza influenței labializatoare a lui digamma asupra lui *ă* următor, schimbîndu-l în *o*, formele scrise fonematic *rou̯ă*, *nou̯ă*, *vou̯ă* se pronunță de obicei *ro°o*, *no°o*, *vo°o* sau chiar *roo*, *noo*, *voo*.

★

Din cele expuse rezultă că sistemul fonematic romînesc constă din fonemele vocalice

î/i   u
ă/e   o
a

și fonemele consonantice

neutre: — p b m f v t d n s z ț ș j l, r k g h ———

palatalizate: — p′ b′ m′ f′ v′ t′ d′ n′ s′ z′ ț′ ș′ j′ l′ r′ k′ g′ h′ č ğ i̯

labio-velarizate: u̯ p° b° m° f° v° t° d° n° s° z° ț° ș° j° l° r° k° g° h° ———

labio-palatalizate: — p′° b′° m′° f′° v′° t′° — n′° — — — — l′° r′° k′° g′° ← č° ğ° i̯°

Examinînd lista de mai sus, constatăm că digamma (*u̯*), consoana labio-velară prin excelență, n-are corespondente în celelalte serii. Consoanele *č*, *ğ* și iod *(i̯)* n-au corespondente în seria consoanelor neutre și labio-velarizate. În ce privește seria consoanelor labio-palatalizate, constatăm că este incompletă, De altfel consoanele labio-palatalizate sînt puțin frecvente.

Dăm mai jos cîteva exemple din care reiese funcțiunea distinctivă a acestor foneme consonantice.

Opozițiile *p— p′*: *skap— skap′ (scap — scapi)*, *skump — skump′ (scump — scumpi)*;

p— p°: *pată— p°ată (pată— poată)*; *p— p′— p° — p′°* în silabele *pa— p′a — p°a — p′°a* ale cuvintelor *pare*, *înkăp°a (încăpea)*, *top°are (topoare)*, *arip′°are (aripioare)*;

b — b′: *întreb— întreb′ (întrebi)*, *čerb— čerb′ (cerb-cerbi)*, *ba — b′a (bea)*, *babo — Korb′o (Corbeo)*;

b — b°: *bare— b°are (boare)*;

b — b′ — b° — b′° în silabele *ba — b′a— b°a — b′°a* ale cuvintelor *bare, slăb′a (slăbea)*, *b°are (boare)*, *tărăb′°are (tărăbioare)* [2];

m — m′: *pom pom′ (pomi)*, *prima* (imperf. pers. a III sg.) — *prim′a (primea)*;

m— m°: *mare— m°are (moare)*;

---

[1] Alternanța *o/a* este însoțită și de alte alternanțe în vocalismul desinențelor și sufixelor. Vezi « Gramatica », Ed. Academiei R.P.R., I, p. 113.

[2] Vezi A. Graur, Les diphtongues en roumain, « Bulletin linguistique », II, p. 18 urm.

3*

m — m' — m°— m'° în silabele *ma — m'a — m°a — m'°a* ale cuvintelor *amară, m'a (mea), m°ară (moară), ținim'°ară (inimioară)*;

f — f': filozof — filozof' (filozofi);

f — f' — f° — f'° în silabele *fa — f'a — f°a — f'°a* ale cuvintelor *afară, kaf'a (cafea), f°arte (foarte), gărăf'°ară (gărăfioară)*;

v — v': bolnav — bolnav' (bolnavi), priva — priv'a (privea);

va — v'a — v°a — v'°a: mucava, av'a (avea), kov°are (covoare), dumbrăv'°are (dumbrăvioare) bolnăv'°are (bolnăvioare);

t — t': artist — artișt' (artiști), karta — kart'a (carta — cartea);

t — t' — t°: takă — t'akă — t°akă (tacă — teacă — toacă):

ta — t'a — t°a — t'°a: luptară, put'a (putea), kupt°are (cuptoare), nevest'°ară (nevestioară);

d — d': Rado — bad'o (badeo);

d — d' — d°: dar — d'ar (de-ar fi) — d°ar (doar);

n — ń: an — ań (ani), adun — aduń (aduni), Ano — Mihńo (Mihneo);

na — ńa — n°a — n'°a: na — ńa (nea), n°astră (noastră) — fințiń°ară (fințînioară);

s — s' — s°: sară — s'ară (seară), sare — s°are (soare);

z — z' — z°: kutez — kutez' (cutez — cutezi), kuteza — neteźa (netezea), zale — z°ale (zoale);

ț — ț — ț°: soț — soț' (soți), sugița — înghiț'a (sughița — înghițea), țară — ț°ală (țoală);

ș — ș' — ș°: ghingaș — ghingaș' (gingaș — gingași), înfățișa — păș'a (pășea), șadă — ș°adă (șoadă);

j — j' — j°: vrej — vrej' (vreji), aranja — îngrij'a (îngrijea), jale — pîrj°ale (pîrjoale);

l — l' — l° — l'°: skol — skol' (scol — scoli), lak — l'ak (leac), lokui — l'orpăi (leorpăi), uluk — ul'uț (uliuț), klapă — pl'°apă (pleoapă), largă — l'°arkă (leoarcă);

r — r' — r° — r'°: zbor — zbor' (zbori), rade — r°ade (roade), tiner'°ară (tinerioară);

k — k' — k° — k'°: ridik — ridik' (ridic — ridichi), kar — k'ar (car — chiar), kadă — k°adă (cadă — coadă), kară — Nik°ară — k'°ară (cară — Nicoară — chioară), fric°aso — ok'°aso (fricoaso — ochioaso);

g — g' — g° — g'°: ung — ung' (unghi), gata — ģata (gheata), garafă — gar°afă (garoafă), g°anā — g'°agă (goană — ghioagă);

h — h' — h°: monah — monah' (monahi), înhață — h°ață (hoață);

č — č°: čară — č°ară (ceară — cioară);

ğ — ğ°: ğam (geam), hanğ°aikă (hangeoaică);

į — į°: să įasă — tăį°asă (tăioasă).

★

Deoarece limba literară conține foarte mulți termeni internaționali de origine latină, greacă sau franceză, așa-numitele neologisme, termeni care încep cu voca-

lele *e* sau *i* neprecedate de iod (de ex. *emanație, epocă, eră, evoluție, examen, exploatare, explozie, institut, ipoteză, iradia, izotop* etc.), variantele *e, i* ale fonemelor vocalice « ă/e », « î/i » devin tot mai independente. Totuși, chiar și foarte mulți intelectuali, îndeosebi moldoveni, pronunță și în aceste cuvinte un iod înaintea lui *e*, resp. *i*: *ieманație, iepocă, iexamen, iexplozie, iinstitut, iipoteză* etc.

E,i tind să devină foneme autonome. La aceasta contribuie și faptul că, în limba literară, între consoanele palatalizate și vocalele *e* sau *i* următoare nu se rostește, ca în majoritatea graiurilor regionale, un scurt element vocalic palatal mai închis decît *e* sau *i* următori, indiciu al caracterului palatalizat al consoanei precedente. Pe cînd în graiurile regionale cuvintele *des* sau *lin*, bunăoară, se pronunță *d'es, d'es, d'ĕs, d'ăs, d''ăs, l'in, l''in* etc., cu o foarte perceptibilă palatalizare în unele graiuri chiar cu o puternică muiere a consoanei urmate de *e, i*, în limba literară, ca în graiul muntean (Muntenia, Oltenia, sudul Ardealului și Dobrogea), palatalizarea consoanelor înaintea lui *e* sau *i* nu este sezisată de ureche [1]. În limba literară *bată—bate* se deosebesc, pentru ureche, prin opoziția *ă—e*, pe cînd în foarte multe graiuri regionale deosebirea dintre aceste două forme o constituie opoziția *t—t'*, deoarece *bate* este pronunțat *bat'e, bat'ĕ, bat'ă, bat'ă, bat''ă* etc. [2]. Sistemul vocalic al limbii romîne literare tinde tot mai mult să ia aspectul următor

i î u

e ă o

a

Faptul că limba literară e pe cale de a separa variantele fonemelor vocalice « ă/e » și î/i » în cîte două foneme vocalice autonome explică de ce poeții actuali, spre deosebire de Eminescu și de poeții din generația lui, se feresc de a face să rimeze pe *ă* cu *e* și pe *î* cu *i*.

În ce privește consonantismul limbii literare, el este cel arătat mai sus.

*

Sistemul fonematic al limbii romîne cu cele două corelații de timbru ale consoanelor, care au dat naștere celor patru serii de foneme consonantice se deosebește atît de sistemul fonematic al celorlalte limbi romanice, cît și de acela al limbilor vecine, slave. Prin originalitatea sa, el conferă limbii romîne un loc aparte nu numai în grupul limbilor romanice, ci și în sînul familiei limbilor indo-europene. Într-adevăr, nu cunosc altă limbă indo-europeană care să posede cele două corelații de timbru ale consoanelor. Doar unele limbi slave (bulgara de est, ucraineana, rusa, bielorusa, polona) și o limbă celtică, irlandeza, prezintă corelația palatală a consoanelor.

Existența celor patru serii de foneme consonantice, fiecare serie prezentînd alt timbru vocalic, îi dă limbii romîne o sonoritate bogată în nuanțe vocalice, compensînd astfel relativa monotonie a vocalismului ei.

[1] Totuși, și în Muntenia, Oltenia, Dobrogea și sudul Ardealului se aud pronunțări ca cele semnalate mai sus. Vezi SCL, I, p. 179, harta nr. 1 (cuvîntul *des*).

[2] Hărțile Atlasului lingvistic romîn conțin nenumărate exemple de asemenea pronunțări.

CU PRIVIRE LA REPARTIȚIA GRAIURILOR DACOROMÎNE*

DE

R. TODORAN

Hărțile lingvistice ne ajută să cunoaștem mai bine dialectele unei limbi, a căror studiere este de un real folos pentru istoria limbii. Astăzi este recunoscut faptul că istoria unei limbi nu se poate face în mod satisfăcător decît dacă, alături de scrierile vechi, se iau în considerare și particularitățile lingvistice ale dialectelor, deoarece acestea păstrează fenomene arhaice care ne permit a înnoda fazele vechi din evoluția limbii cu cele actuale.

Cartografierea materialului lingvistic ne mai ajută și la altceva. Avînd înfățișate pe hărți cuvintele care denumesc în diverse regiuni o noțiune, rostirea diferită sau formele morfologice ale aceluiași cuvînt, eventual și construcțiile în care apare cuvîntul respectiv, ne putem da seama de ariile diferitelor fenomene de ordin lexical, fonetic, morfologic și, eventual, sintactic.

Gruparea acestor arii ne arată cum se repartizează pe un teritoriu diferitele dialecte, subdialecte și graiuri, care sînt rezultatul procesului de diferențiere ce apare în limbă în anumite epoci, datorită unor condiții specifice de dezvoltare a societății.

Se știe că un dialect, subdialect sau grai se caracterizează prin anumite particularități fonetice, morfologice, sintactice și lexicale. Dintre acestea cele mai numeroase sînt cele lexicale. Dar cele mai numeroase nu sînt în același timp și cele mai importante. Dintre toate, cele mai importante sînt cele de ordin fonetic. Particularitățile fonetice caracteristice pentru un dialect pot să fie, după natura și importanța lor, de două feluri: particularități care apar în dialectul respectiv cu

* Comunicare prezentată la sesiunea științifică a universităților « V. Babeș » și « Bolyai » din Cluj, în 14 mai 1955.

caracter de « lege » fonetică, în anumite condiții, în mai multe cuvinte (ca de ex. *ń* (în *cuń*, *călcîń* etc.) în subdialectul bănățean, rostirea semioclusivelor *ĉ* și *g* ca *ŝ* și *ẑ* în subdialectul moldovean etc.) și, în al doilea rînd, particularități care apar într-un dialect numai în cîte un cuvînt, datorită de cele mai multe ori accidentelor generale (ca de ex. *pîncete*< *pîntece*, prin metateză, în subdialectul crișean), analogiei sau altor fenomene. Evident, din acestea mai importante sînt cele din prima categorie, pentru că acestea apar mai des, întîlnindu-se la nenumărate cuvinte în vorbire [1]. Citind texte dialectale sau ascultînd indivizi vorbind în dialect, mai întîi ne izbesc tocmai aceste particularități fonetice, care apar în fiecare propoziție. (Un moldovean cum își deschide gura poate fi identificat ca vorbind « moldovinești », pentru că aproape la fiecare cuvînt apare una sau alta din particularitățile fonetice caracteristice subdialectului moldovean: *-e* neaccentuat >*i*,*-ă* neaccentuat>*â*, *ĉ*>*ŝ*, *ĝ*>*ẑ*.) Celelalte particularități fonetice, din a doua categorie, apar rar, legate fiind de întrebuințarea cuvîntului respectiv. Ele reprezintă fenomene unice, întocmai ca și elementele lexicale, fapt care le apropie, ca importanță, de acestea [2].

Alături de particularitățile fonetice, importante sînt și cele de ordin morfologic. Și aici mai cu greutate sînt cele care se aplică la o serie întreagă de cuvinte, în special caracteristicile unor anumite categorii morfologice (ca de ex. formarea conjunctivului cu *și* (*și să mărite* « să se mărite ») în subdialectul crișean). Particularitățile sintactice sînt și ele importante, mai ales cele de ordin general (ca de exemplu acordul articolului posesiv în subdialectul muntean). În acest caz ele le întregesc pe cele fonetice și morfologice, ajutînd la o mai completă caracterizare a dialectului respectiv. Particularitățile sintactice nu pot fi urmărite pe hărți decît în mică măsură, deoarece atlasele lingvistice publicate pînă acum, inclusiv Atlasul lingvistic romîn, sînt în primul rînd lexicale și fonetice, într-o bună măsură și morfologice, aproape de loc sintactice.

Particularitățile lexicale sînt de mai mică importanță, — dar totuși importante —, deoarece cuvintele caracteristice pentru un dialect apar relativ rar. Adesea citim pagini întregi de texte dialectale fără să întîlnim vreun cuvînt din cele care

---

[1] Cf. E. Petrovici, Repartiția graiurilor dacoromîne pe baza Atlasului lingvistic romîn, în « Limba romînă », III (1954), nr. 5, p. 13.

[2] Ca și elementele lexicale, aceste fenomene fonetice din a doua categorie *pot* fi luate în considerare în delimitarea și caracterizarea unităților dialectale, ele nu au însă importanța trăsăturilor fonetice din prima categorie. De aceea socotim că afirmațiile acad. E. Petrovici, din studiul citat, că « izoglosa » *pas—paș* nu poate fi considerată ca avînd vreo importanță la fixarea granițelor dialectale și că fenomenele fonetice izolate sînt « fără însemnătate pentru stabilirea ariilor dialectale » trebuiesc îndreptate în sensul arătat aici.

Repartiția graiurilor unei limbi, caracterizarea dialectelor limbii respective s-a făcut de către unii cercetători numai pe baza unei singure particularități fonetice (evident din prima categorie). O asemenea operație este, în majoritatea cazurilor, arbitrară. Am putea oare face o repartiție a graiurilor dacoromîne pe baza palatalizării labialelor? Ar fi justă o caracterizare a subdialectelor romînești numai pe baza pronunțării deosebite a atricatei *ĝ*?

au fost relevate drept caracteristice pentru un dialect. Unele cuvinte devin caracteristice prin sensul lor (de exemplu *moș* « unchi », în subdialectul moldovean).

*

Am spus mai înainte că un dialect, subdialect sau grai, se caracterizează prin anumite particularități fonetice, morfologice, sintactice și lexicale. Aceste particularități înfățișate pe hartă delimitează teritoriul pe care se vorbește dialectul, subdialectul sau graiul respectiv. În demarcarea acestui teritoriu trebuie să ținem seama de un fapt bine cunoscut în geografia lingvistică și documentat de atîtea ori, și anume că dialectele nu au granițe precise, deoarece liniile care fixează întinderea acestor fenomene nu se suprapun [1].

Cînd este caracteristică pentru un dialect, un subdialect sau un grai, o particularitate lingvistică ? În primul rînd e caracteristică atunci cînd nu se găsește decît în dialectul respectiv. Cele mai multe particularități fac parte din această categorie. De exemplu trecerea lui *ă*, *î* în *o* *(cîmp> comp, mînă> monă)* este caracteristică pentru dialectul meglenoromîn, ca și rostirea semioclusivelor *ĉ*, *ĝ* ca *ŝ*, *ẑ*, pentru subdialectul moldovean, deoarece particularitățile amintite nu se găsesc decît în aceste unități lingvistice.

Dar o particularitate lingvistică poate fi caracteristică pentru un dialect, subdialect și grai și atunci cînd apare sporadic sau chiar pe o arie mai întinsă și în alt dialect, cu condiția însă ca acest dialect să nu fie învecinat. Rotacismul este un fenomen caracteristic pentru dialectul istroromîn, ca și trecerea lui *á* > *å* *(cap> cåp, bărbát > bărbåt)*, deși aceste fenomene se găsesc regional și în dacoromînă. Tot așa *ń* (< *n* + *i̯* în cuvinte ca *cuń(u)*, *călcîń(u)* etc.) este caracteristic pentru fiecare din dialectele transdanubiene, cu toate că acest fenomen se găsește regional (în Banat) și în dacoromînă. Dacă ne plasăm pe alt plan, același lucru îl putem spune raportîndu-ne la dacoromînă: semioclusiva *ĉ* (în *fače*, *ručе*) este caracteristică pentru subdialectul muntean, cu toate că ea se găsește și în partea de vest a teritoriului lingvistic dacoromîn, aproximativ pe aria subdialectului crișean. Tot așa fonetismul *dz* (< *d* latin) (în cuvinte ca *tîrdzîu*, *dzîc* etc.) este caracteristic pentru subdialectul bănățean, cu toate că el apare și aiurea (nordul Transilvaniei, Maramureș, nordul Moldovei) [2]. Aceste particularități comune cu alte dialecte neînvecinate singure nu pot caracteriza un dialect, ci numai împreună cu altele care se găsesc numai în dialectul respectiv.

*

Repartiția graiurilor dacoromîne s-a putut face mai ales după publicarea celor două atlase lingvistice ale limbii române: Atlasul lingvistic al lui G. Weigand,

---

[1] Cf. id., ibid., p. 7—9; id., Graiul romînesc de pe Crișuri și Someș. Extras din « Transilvania », an. 72, nr. 8, p. 3.

[2] Cf. E. Petrovici, Repartiția . . ., p. 15.

publicat în 1909, și Atlasul lingvistic romîn, publicat de Institutul de lingvistică din Cluj, începînd din anul 1938.

Pe baza materialului fonetic — Atlasul lui Weigand este numai fonetic — pentru prima oară dialectologul de la Leipzig fixează existența a trei arii bine distincte în cadrul dacoromînei, care corespund celor trei « dialecte », cum le numește el: bănățean, muntean și moldovean [1]. Fiecare din aceste « dialecte » cuprind, după Weigand, un teritoriu limitrof mai mult sau mai puțin întins din Transilvania. Așadar Transilvania nu are un dialect propriu.

Constatările lui G. Weigand au fost însușite de majoritatea lingviștilor romîni și străini care s-au ocupat cu studiul dialectelor romînești [2]. Materialul din hărțile Atlasului lingvistic romîn confirmă concluziile lui Weigand și, pe baza lui, s-au putut completa aceste concluzii.

Încă G. Weigand [3] și, mai tîrziu, cunoscutul romanist K. Jaberg [4], unul din autorii Atlasului lingvistic al Elveției meridionale și al Italiei, au constatat că partea de nord-vest a teritoriului lingvistic dacoromîn, în multe privințe, nu se integrează în cele trei arii dialectale stabilite. Este meritul acad. E. Petrovici de a fi arătat, clar și convingător, pe baza hărților Atlasului lingvistic, cu mai bine de zece ani în urmă, existența pe acest teritoriu a celui de al patrulea subdialect dacoromîn, pe care îl numește, potrivit, subdialectul crișean [5]. Pentru prima oară ni se înfățișează, în toate trăsăturile ei principale, fizionomia uneia dintre unitățile subordonate dacoromînei, fixîndu-i totodată și întinderea. Tot acad. E. Petrovici îi revine meritul de a fi pus în lumină, într-un studiu recent [6], și fizionomia celorlalte subdialecte dacoromîne ale căror linii mari le întrezărise și Weigand.

Pornind de la considerentul că contururile acestor unități din cadrul dacoromînei e bine și necesar să fie puse în lumină cît mai clar și mai amănunțit prin reliefarea tuturor particularităților care le caracterizează, mai importante și mai puțin importante, după o cercetare mai minuțioasă a hărților lingvistice publicate

---

[1] În Despre dialectele romînești, în « Convorbiri literare », XLII (1908), nr. 4, p. 441—448; cf. și Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909, Introducere, col. 8—12.

[2] Dintre lingviștii romîni, după cîte știm, numai Al. Philippide (cf. Originea romînilor, II, Iași, 1927, p. 404) și, după acesta, acad. I. Iordan (în Graiul putnean, în « Ethnos », I (1941), p. 91 și, acum în urmă, în Limba romînă contemporană, [București], 1954, p. 15) au susținut existența a două « dialecte » (sau « graiuri ») principale în dacoromînă: cel muntean și cel moldovean.

[3] În Despre dialectele romînești, în « Convorbiri literare », XLII (1908), nr. 4, p. 447; cf. Linguistischer Atlas des dacorumänischen Sprachgebietes, Leipzig, 1909, Introducere, col. 11.

[4] În Der rumänische Sprachatlas und die Struktur des dacorumänischen Sprachgebietes, în « Vox romanica », V (1940), p. 55.

[5] În Graiul romînesc de pe Crișuri și Someș. Extras din « Transilvania », an. 72, nr. 8.

[6] Repartiția graiurilor dacoromîne pe baza Atlasului lingvistic romîn, în « Limba romînă », III (1954), nr. 5, p. 5—17.

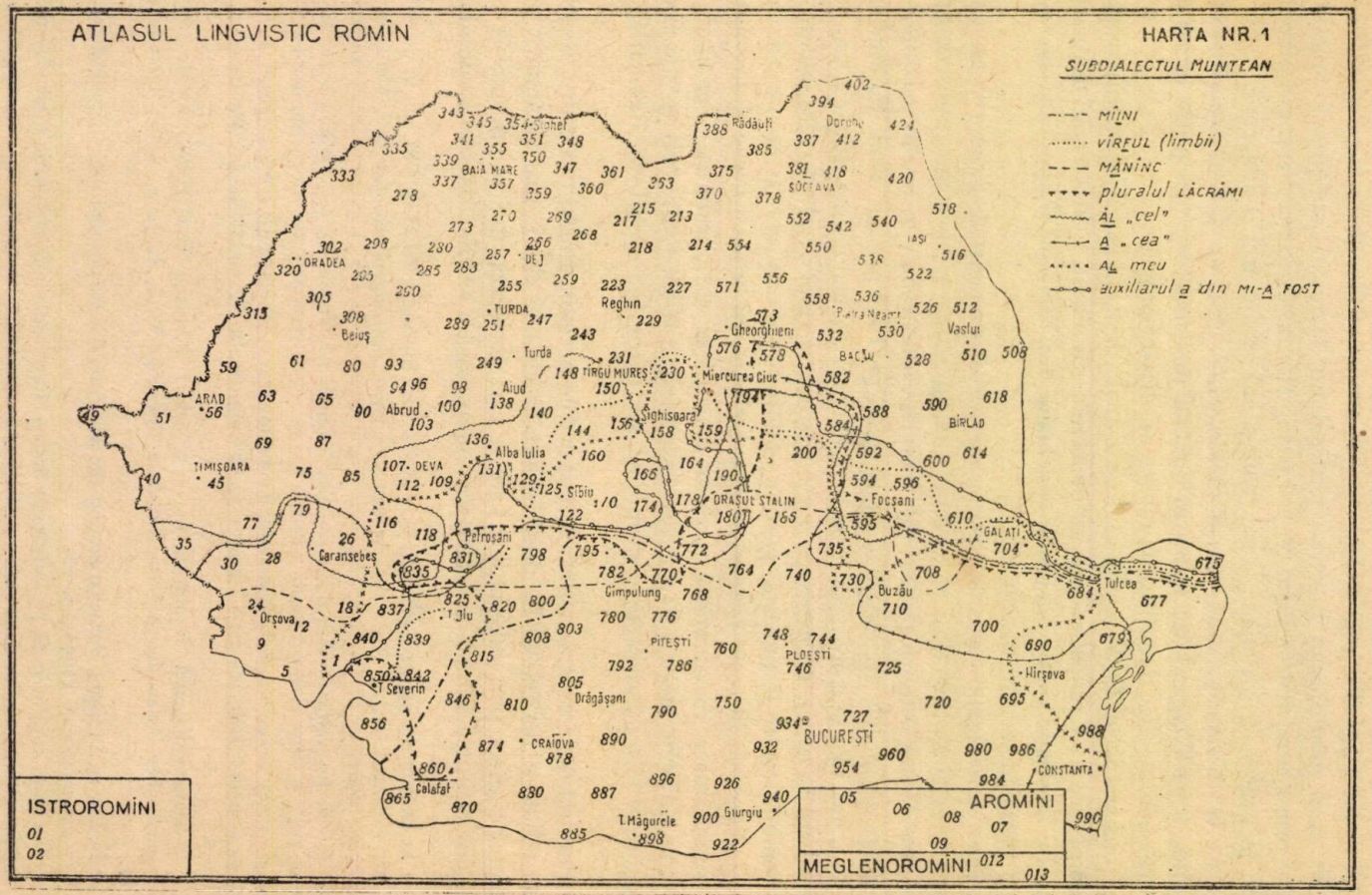
ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN
HARTA NR. 1
SUBDIALECTUL MUNTEAN
MÎINI
VÎRFUL (limbii)
MÂNÎNC
pluralul LĂCRĂMI
AL „cel"
A „cea"
AL meu
auxiliarul a din MI-A FOST
ISTROROMÎNI
01
02
AROMÎNI
05
06
08
07
09
MEGLENOROMÎNI
012
013
ARAD
TIMIŞOARA
ORADEA
BAIA MARE
SUCEAVA
DEJ
TURDA
Reghin
Beiuş
Turda
TIRGU MURES
Miercurea Ciuc
Gheorgheni
BACĂU
Vaslui
IAŞI
Piatra Neamţ
Aiud
Abrud
Sighişoara
BÎRLAD
Alba Iulia
DEVA
SIBIU
ORAŞUL STALIN
Focşani
GALAŢI
Tulcea
Buzău
Caransebeş
Petroşani
Târgu Jiu
Orşova
Gimpulung
PITEŞTI
PLOIEŞTI
Hîrşova
T. Severin
Drăgăşani
CRAIOVA
BUCUREŞTI
CONSTANŢA
Calafat
T. Măgurele
Giurgiu

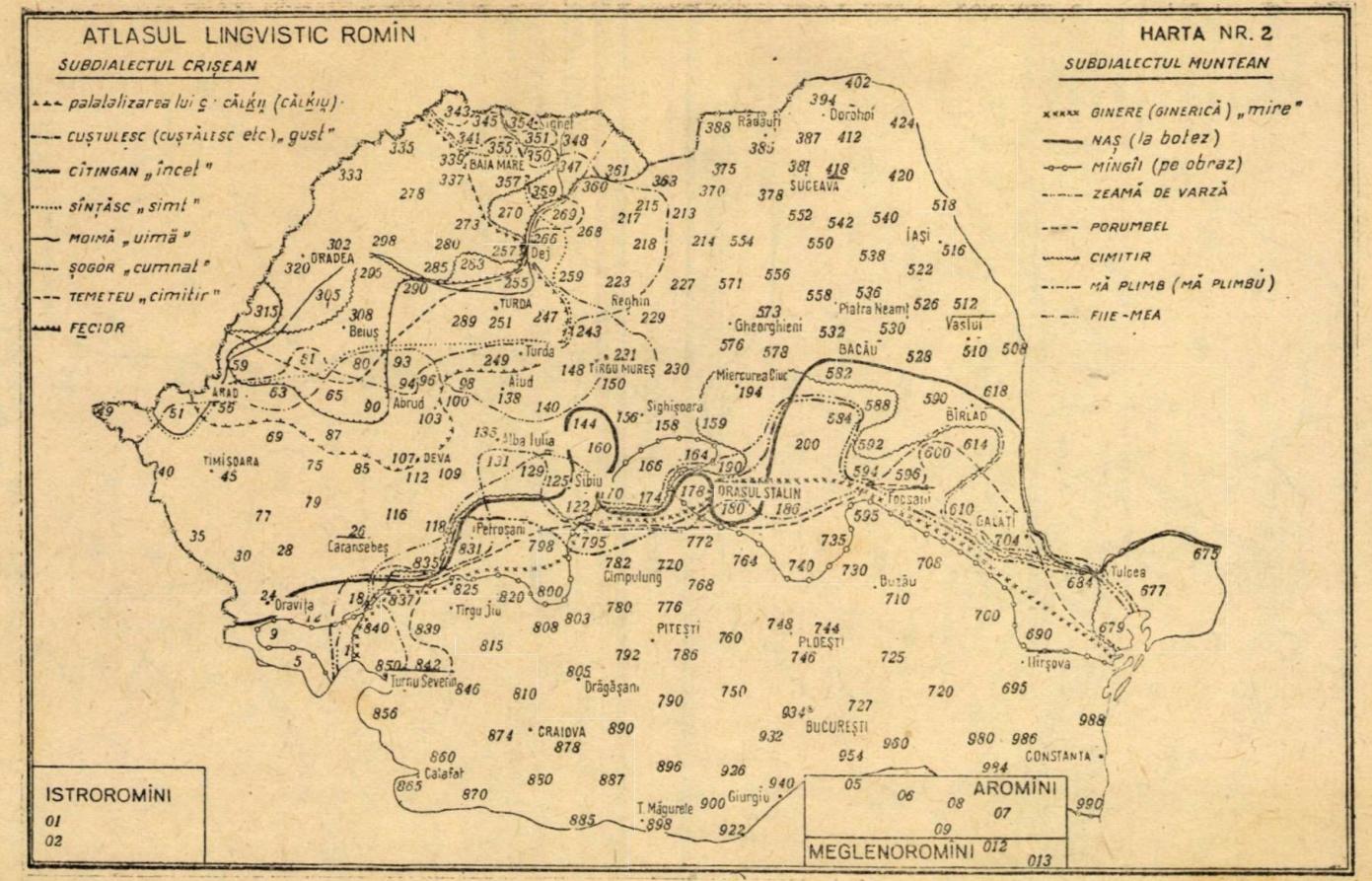
ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN
HARTA NR. 2
SUBDIALECTUL CRIȘEAN
palatalizarea lui ș: CĂLȘII (CĂLȘIU)
CUȘTULESC (CUȘTĂLESC etc.) „gust"
CÎTINGAN „inel"
SÎNȚÂSC „simț"
MOIMĂ „uimă"
ȘOGOR „cumnat"
TEMETEU „cimitir"
FECIOR
SUBDIALECTUL MUNTEAN
GINERE (GINERICĂ) „mire"
NAȘ (la botez)
MÎNGÎI (pe obraz)
ZEAMĂ DE VARZĂ
PORUMBEL
CIMITIR
MĂ PLIMB (MĂ PLIMBU)
FIIE-MEA
ISTROROMÎNI
01
02
AROMÎNI
05
06
07
08
09
MEGLENOROMÎNI
012
013
ORADEA
BAIA MARE
SUCEAVA
IAȘI
Dej
TURDA
Reghin
Piatra Neamț
Vaslui
BACĂU
Gheorghieni
Miercurea Ciuc
BÎRLAD
Beiuș
Turda
TÎRGU MUREȘ
Aiud
Abrud
Sighișoara
ARAD
Alba Iulia
TIMIȘOARA
DEVA
Sibiu
ORAȘUL STALIN
Focșani
GALAȚI
Petroșani
Caransebeș
Cîmpulung
Tulcea
Oravița
Tîrgu Jiu
PITEȘTI
PLOEȘTI
Buzău
Tîrgoviște
Turnu Severin
Drăgășani
CRAIOVA
BUCUREȘTI
CONSTANȚA
Calafat
T. Măgurele
Giurgiu

ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN
SERIE NOUĂ

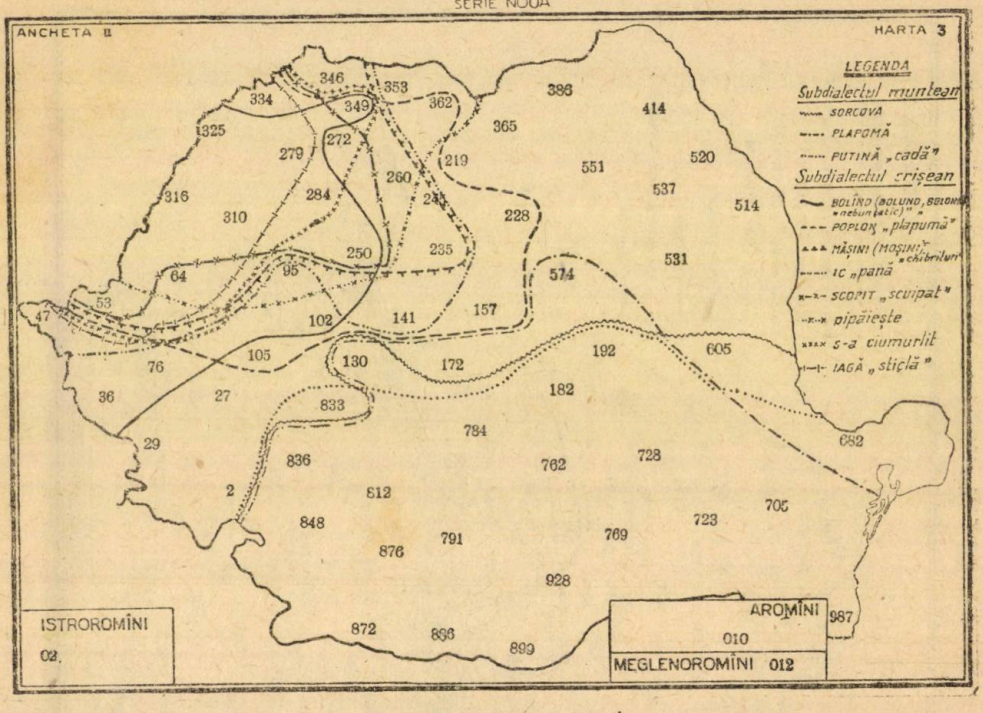

ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN
SERIE NOUĂ

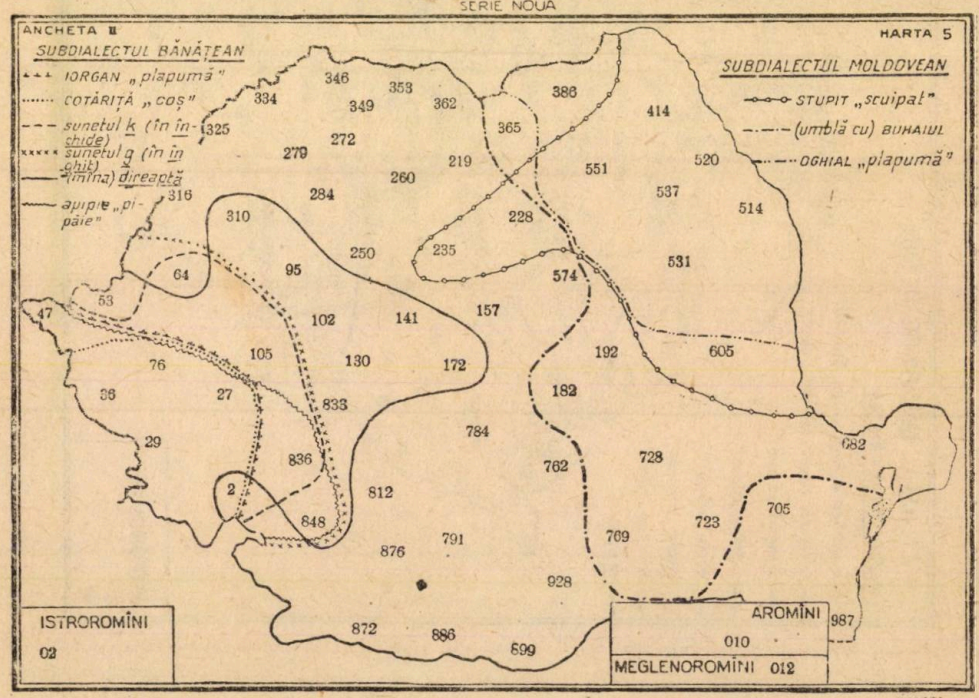

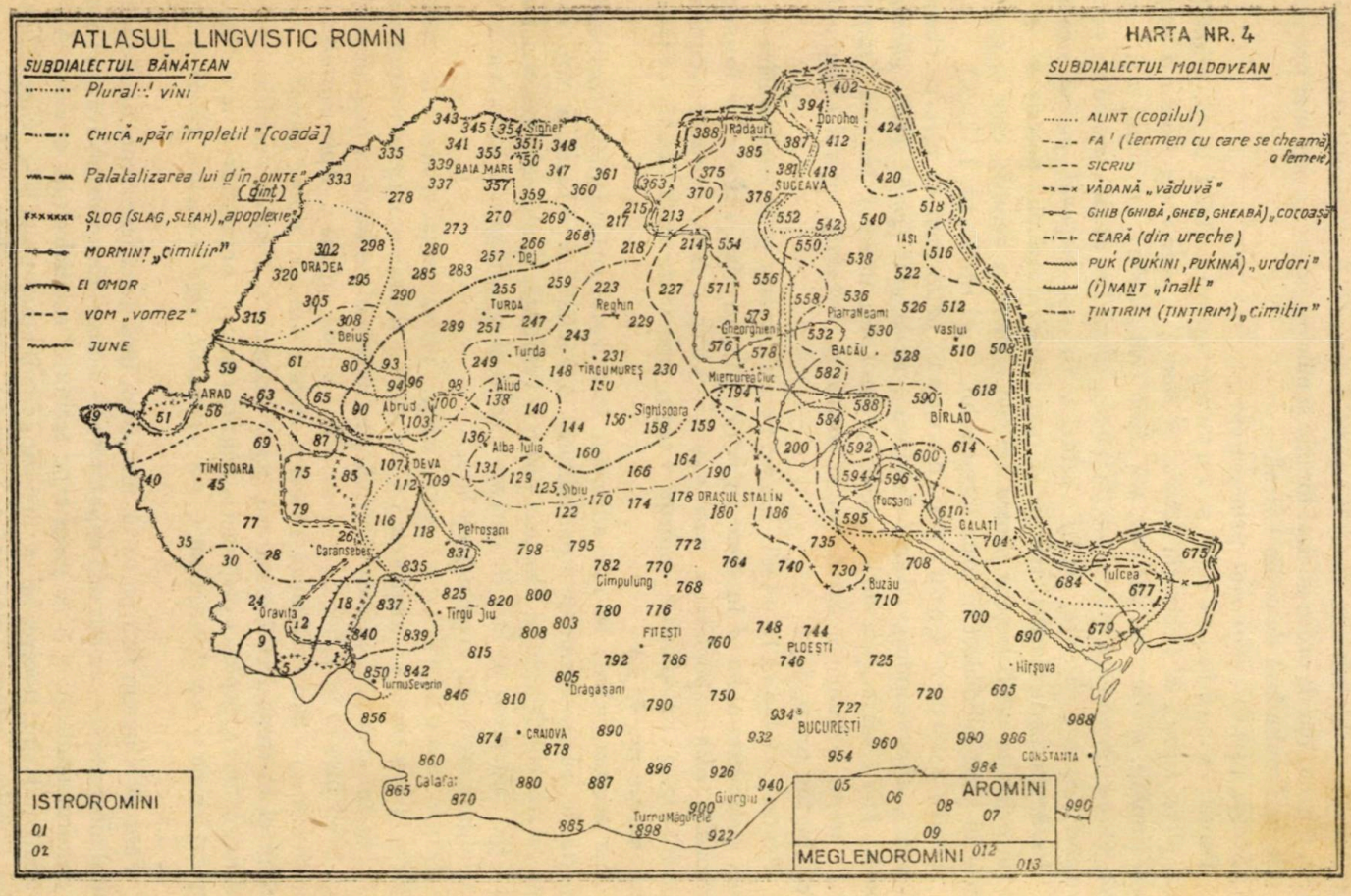
ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN
HARTA NR. 4
SUBDIALECTUL BĂNĂȚEAN
Plural: vîni
CHICĂ „păr împletit" [coadă]
Palatalizarea lui d în „DINTE" (dinț)
ȘLOG (SLAG, SLEAH) „apoplexie"
MORMINȚ „cimitir"
EI OMOR
VOM „vomez"
JUNE
SUBDIALECTUL MOLDOVEAN
ALINT (copilul)
FA' (termen cu care se cheamă o femeie)
SICRIU
VĂDANĂ „văduvă"
GHIB (GHIBĂ, GHEB, GHEABĂ) „cocoașă"
CEARĂ (din ureche)
PUK (PUKINI, PUKINĂ) „urdori"
(i)NANT „înalt"
ȚINTIRIM (ȚINȚIRIM) „cimitir"
ISTROROMÎNI
01
02
AROMÎNI
05
06
08
07
09
MEGLENOROMÎNI
012
013
ORADEA
BAIA MARE
SUCEAVA
IAȘI
TURDA
Reghin
Gheorghieni
Piatra Neamț
BACĂU
Vaslui
Beiuș
Turda
TÎRGU MUREȘ
Miercurea Ciuc
ARAD
Abrud
Aiud
Sighișoara
BÎRLAD
Alba Iulia
TIMIȘOARA
DEVA
Sibiu
DRAȘUL STALIN
Focșani
GALAȚI
Petroșani
Caransebeș
Cîmpulung
Buzău
Tulcea
Oravița
Tîrgu Jiu
FITEȘTI
PLOEȘTI
Hîrșova
Turnu Severin
Drăgășani
CRAIOVA
BUCUREȘTI
CONSTANȚA
Calafat
Giurgiu
Turnu Măgurele

pînă acum, am constatat că se pot adăuga și alte caracteristici ale acestor subdialecte, în afara celor relevate de G. Weigand și de acad. E. Petrovici. Din acestea, unele, puține, sînt de ordin general fonetic și morfologic, — cu atît mai prețioase — cele mai multe însă de ordin lexical.

Aceste particularități sînt următoarele:

Pentru subdialectul muntean: epenteza lui *i* în pl. *mîini* (cf. *cîine, pîine, mîine*), *ăl* « cel » (în *băiatul ăl mare*), *a* « cea » (în *femeia a mică*), *vîrful* (limbii), *mănînc*, pl. *lăcrămi, mă plimb (mă plimbu)*, auxiliarul *a* (în *mi-a fost*), *ginere (ginerică)* « mire », *naș* (la botez), *mîngîi* (pe obraz), *zeamă de varză, porumbel, cimitir, fiie-mea, năduf* « astmă », *sorcovă, plapomă, putină* « cadă ».

La aceste particularități trebuie să mai adăugăm articolul posesiv *al, a, ai, ale* (în celelalte subdialecte *a* pentru ambele numere și genuri), care se găsește numai în acest subdialect în toate formele lui. (Vezi hărțile nr. 1, 2, 3.)

Pentru subdialectul moldovean: *fa* (termen cu care se cheamă o femeie), *alint* (copilul), *vădană* « văduvă », *sicriu, ghib (ghibă, gheb, gheabă)*, (î)*nant, puk' (puk'ini, puk'ină)* « urdori », *ceară* (din ureche), *țintirim (țințirim* etc.), *stupit* « scuipat », *buhai* (în *a umbla cu buhaiul*), *oghial* « plapumă ». (Vezi hărțile nr. 4, 5.)

Pentru subdialectul bănățean: velara *g* în *sugit*, velara *k* în *înkid*, palatalizarea lui *d* în *dinte (g'inți)*, pluralul *vîni, chică* « păr împletit » (= coadă), *șlog* « apoplexie », *vom* « vărs », « torn », *june, morminț* « cimitir » *ei omor, iorgan* « plapumă », *cotăriță* « coș », (mîna) *direaptă, apipie* « pipăie ». (Vezi hărțile nr. 4, 5.)

La acestea trebuie să mai adăugăm încă două particularități morfologice importante, pe care nu am avut posibilitatea să le înfățișăm pe hartă, a căror existență pe aria subdialectului bănățean poate fi verificată, și anume: persoana 1 sg., 1 și 2 pl., ind. prez., de la *a fi:* (eu) *mi-s*, (noi) *ni-s*, (voi) *vi-s* și formarea condiționalului cu *reș* (astăzi învechit): *reș face.*

Pentru subdialectul crișean: palatalizarea velarei *c* în *călk'ii, (călk'iu)* (cf. *k'emeșă* « cămașă » etc.). Credem că și velara sonoră *g* se palatalizează în *ǵ*. Nu am avut posibilitatea să urmărim fenomenul pe hartă în nici un cuvînt cu *ǵ*. Știm însă că în Bihor se rostește *ǵiină* și *ǵină* « găină ». Apoi *cuștul(u)esc (cuștălesc* etc.) « gust », *cîtingan* « încet », *sînțăsc* « simt », *moimă* « uimă », *fecior* (întîlnit și în subdialectul muntean), *șogor* « cumnat », *temeteu* « cimitir », *bolînd (bolund, bolond), poplon* « plapumă », *mășini (mașini)* « chibrituri », *ic* « pană de despicat lemne », *scopit* « scuipat », *s-a ciumurlit, iagă* « sticlă ». (Vezi hărțile nr. 2, 3.)

Fără să le putem fixa pe hartă, mai avem încă două fenomene, unul fonetic și altul morfologic,— cu atît mai importante — a căror arie aproximativă am fixat-o cu ajutorul studenților și se găsește pe teritoriul subdialectului crișean. Aceste particularități sînt: trecerea lui *-ea* în poziție finală neaccentuat la *-ę (lumę <lumea, vulpę <vulpea, muierę<muierea)* și formarea condiționalului perfect cu *a vrea*

(i̯o m-ãvu duce la şcǫlă mai̯ i̯ut'e, dacă ***m-o vu lăsa*** *mama. Da nu şt'iu̯ d'i ĉe nu m-o lăsa, că dǫră ã - vũ - văţa bine).* Com. R. Filip, student, com. Căuş, raionul Carei, regiunea Baia-Mare; *dacă nu s-o h'i făcut şcǫlă-n sat, copt'ii̯i nu* ***o vu învăţa*** *carte.* Com. L. Farcău, studentă, com. Aghireş, raionul Zalău (la 3 km. de Zalău), regiunea Cluj; *o fost dǫamńi čí-o fost ; d'i* ***n-a vu fi nu s-ar vu povesti,*** « Bulletin linguistique », IV, p. 166, text din Cărpinet, raionul Beiuş, regiunea Oradea). În aceleaşi puncte ne este atestat şi - *ea* final neaccentuat pronunţat -*ę*. În conformitate cu un principiu cunoscut în geografia lingvistică, existenţa unui cuvînt sau a unui fenomen pe un teritoriu în diverse puncte ne dă dreptul a-l considera general pe acel teritoriu. Aşadar cele două fenomene, adăugate de noi, se întind pe aria subdialectului crişean şi constituie, după toate indiciile, particularităţi caracteristice pentru acest subdialect [1].

Dintre particularităţile lexicale relevate pentru cele patru subdialecte merită o atenţie specială *cimitir — ţintirim — morminţ — temeteu* şi *plapumă — oghial — iorgan — poplon*, care, ca şi *burtă — foale — pîntece — pîncete* şi *a ciupi — a pişca — a pişcura — a piţiga*, împart teritoriul dacoromîn în patru arii, corespunzătoare celor patru subdialecte.

Materialul prezentat aci vine să întregească pe cel cunoscut acum şi să ne întărească convingerea în existenţa celor patru unităţi din cadrul dacoromînei, pe care ni le înfăţişează hărţile Atlasului lingvistic romîn şi a căror fizionomie ne-a arătat-o, documentat, acad. E. Petrovici.

★

Urmărind repartizarea fenomenelor fonetice ale dacoromînei şi observînd că teritoriul de nord-vest nu formează o arie dialectală bine definită, G. Weigand afirmase că « cel mult Maramureşul se poate considera ca un mic teritoriu dialectal deosebit, deoarece numai aici se găsesc *s* pentru *f*, *z* pentru *v*: *sier* = fier, *zin* = vin, numai aici se rosteşte *ce* ca dentală *tš*: *cer* > *tšăr*, *cinci* > *tšîntš*; de asemenea este de remarcat pronunţarea *dž* = *j*, *džoi* = joi, care se găseşte asemănător, dar palatală, şi în Bucovina şi Moldova» [2].

Acad. E. Petrovici, cu mai bine de zece ani în urmă, a constatat, pe baza rostirii semioclusivei *ĝ* în *gingie*, că teritoriul lingvistic dacoromîn se împarte în patru sau cinci arii cărora le corespund patru sau cinci « vetre » lingvistice [3]. În afară de cele patru arii cunoscute, apare aşadar, cu îndoială, ca şi la Weigand, cea

---

[1] Particularităţi ale subdialectului crişean pot fi considerate şi unele dintre influenţele maghiare în limba romînă, relevate de I. Pătruţ, în « Studii şi cercetări lingvistice », IV (1953) p. 211—217, ca de exemplu rostirea diftongului *oa* ca *o̯* *(cǫsă)* şi elementele lexicale citate a p. 215. Dintre acestea menţionăm şi reproducem pe hartă: *cuştul(u)esc (cuştălesc)*, *şogor*, *temeteu*, ale căror arii le-am putut stabili pe baza hărţilor Atlasului romîn lingvistică publicate.

[2] Linguistischer Atlas . . ., Introducere, col. 11, cf. şi Despre dialectele romîneşti, în « Convorbiri literare », XLII (1908), p. 447.

[3] Siebenbürgen als Kernland der nördlich der Donau gesprochen rumänischen Mundarten. Extras, Bucureşti, 1943, p. 1—2.

de a cincea, care corespunde aproximativ Maramureșului. Aceeași constatare o face și în studiul recent, pomenit mai înainte cu privire la repartiția graiurilor dacoromîne, raportîndu-se de data aceasta și la semioclusiva *ĉ* și adăugînd și alte particularități fonetice care individualizează Maramureșul în cadrul graiurilor dacoromîne, relevate încă de Weigand, ca palatalizarea lui *f* în *s* (*sin* « fin », *sir* « fir ») și a lui *v* în *z* (*zin* « vin », *ziu* « viu ») [1].

În concluziile studiului citat, remarcabil din atîtea puncte de vedere, d-sa afirmă că « putem împărți dialectul dacoromîn în patru (sau cinci) subdialecte: cel muntean, cel moldovean, cel bănățean și cel crișean (și poate și cel maramureșean) » [2].

În această situație apare legitimă întrebarea pe care ne-o punem: există sau nu un subdialect maramureșean? Răspunsul la această întrebare vom încerca să-l dăm după ce vom examina faptele.

Cercetînd hărțile lingvistice am constatat următoarele particularități, care formează o arie dialectală maramureșeană: semioclusiva *ğ* (în *sînge*), semioclusiva *č* (în *lișnbrici*), palatalizarea lui *f* în *fiere (siere)*, palatalizarea lui *v* în *vier (zier)* scurtarea cuvintelor prin înlăturarea silabelor de după accent *(ș̣ă trezę* « se trezește »), accentuarea *súspin*, accentuarea *să se mărite*, *ğeğet* « deget », *pt'ipăie* « pipăie », *încuu̯* « încui », *stopit* « scuipat », *mńinos* « miros », *cruci* « crucea șalelor », *cușăiesc* « gust », (merg) *cătilin(aș)* « încet », *străfin (streșin)* « strănut », *clei* « creieri», *coc* « cocoașă », *unchi* « tată vitreg », *cocon* « copil », (calul) *froiește* « sforăie », *cîrșcă* « scrîșnește din dinți » , (inima) *joacă* « bate », *cort* « colibă » (= adăpost la cîmp), *blo(a)dăr (bro(a)dăr)* « rulă », *o stăciun(ez)* « iau mucul de la lumînare ».

La aceste particularități e necesar să mai adăugăm rostirea lui *e* după *č* și *ğ* ca *ă*, iar a lui *i* ca *î* (*čăr* « cer », *dulcă*, *činč* « cinci ») și păstrarea africatei *ğ*, și aici cu un caracter mai dur, în *ğoi* « joi », *ğoc* « joc », remarcate de Weigand. Trebuie să facem observația că fonetismul *ğoi* se mai găsește, după atlasul lui Weigand (vezi harta 59), în mici arii din Moldova și în două puncte izolate din Munții Apuseni, dar cu o pronunțare mai palatală. (Vezi hărțile nr. 6, 7) [3].

Din materialul înfățișat aici vedem că Maramureșul prezintă particularități proprii atît fonetice cît și lexicale. Dacă ținem seama de faptul că particularitățile fonetice de ordin general sînt cele mai importante, — fapt discutat și recunoscut —, trebuie să admitem că acest teritoriu prezintă o arie dialectală distinctă, independentă. Particularitățile fonetice, cum am văzut, sînt sprijinite de nume-

---

[1] Repartiția . . ., p. 16, nota 1.

[2] Ibid., p. 17.

[3] Maramureșul prezintă și alte particularități lingvistice care-l izolează în cadrul dacoromînei: (noi) *săm* « sîntem », *ğiče* « zice », (el) *avă* « aibă », *să aụvă (să aụbă)* « să aibă », prez. ind. al verbului *tuna* « a trînti »: *tui, tui, tuie, tunăm, tunați, tuie* etc. (T. Papahagi, Graiul și folclorul Maramureșului, București, 1925, p. LXIX). Necunoscînd ariile acestor fenomene nu le putem considera ca particularități caracteristice, fără riscul de a greși.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN

HARTA NR. 6

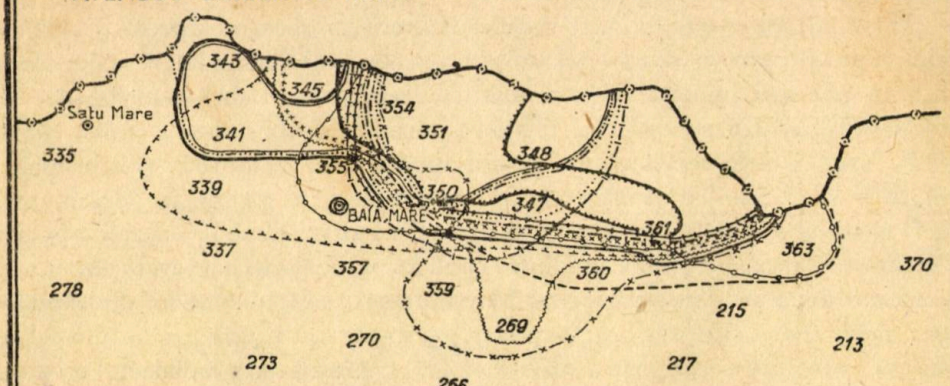

SUBDIALECTUL MARAMUREȘEAN . 268

- sunetul ğ : SÎNĞĂ
- sunetul č : LIMBRIČ
- palat. lui f : siere „fiere"
- palat. lui v : ZIER „vier"
- SÎĂ ,TREZĘ
- sunetul ğ : ĞUG
- fonetismul ğeğet
- accentuarea súspin
- CUȘĂIEȘC „gust"
- (merg) CĂTILIN(AȘ) „încet"
- STRĂFIN (ȘTREȘIN) „strănut"
- CLEI „creieri"
- COC „cocoașă"
- COCON „copil"
- UNCHI „ łată vitreg"

ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN

SERIE NOUĂ

ANCHETA II

HARTA NR. 7

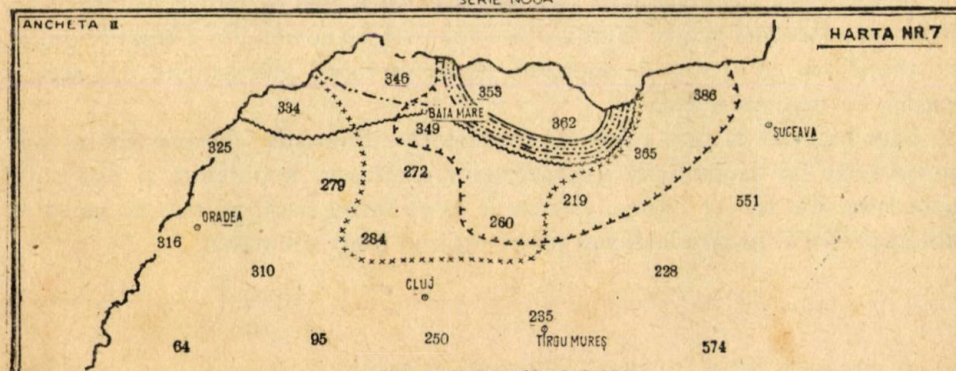

SUBDIALECTUL MARAMUREȘEAN

- accentuarea SĂ SE MĂRITE
- BLO(A)DĂR (BRO(A)DĂR) „rulă"
- CÎRȘCĂ „scrîșnește din dinți"
- (Calul) FROIEȘTE „foräie"
- (Inima) JOACĂ „bate"
- CORT „colibă"
- STOPIT „ scuipat"
- încuu „încui"

roase particularități lexicale, care ne pun într-o mai clară lumină contururile acestei unități lingvistice din cadrul dacoromînei.

Maramureșul se găsește între subdialectul crișean și cel moldovean. Este oare graiul ce se vorbește în Maramureș un grai de tranziție ? Fără îndoială că nu. Dacă urmărim cele mai importante particularități lingvistice — adică cele fonetice — caracteristice pentru subdialectul crișean (fonetismele: *sînje*, *cruće*, *sclab*, *u̯ărb*, *călk'ii̯*, *lumę*) și cele caracteristice pentru subdialectul moldovean (fonetismele: *casâ*, *fetili*, *sînzi*, *crusi*) constatăm că nici una din ele nu se găsește în Maramureș. (Ar fi totuși una, dacă o considerăm ca o particularitate a subdialectului crișean: palatalizarea dentalelor *(frat'e)*.) Dintre celelalte particularități relevate pînă acum ale acestor două subdialecte cuprind Maramureșul: *omăt* și *ţintirim* din subdialectul moldovean și *ciont* «os», *chefe* «perie», *şogor* «cumnat», *goz* «gunoiul din ochi», *pipăieşte* (care interesează pentru sufixul verbal) și *pîncete* din subdialectul crișean. Observăm că patru din aceste particularități sînt elemente maghiare, după toate probabilitățile de dată recentă în limba noastră. Din cele douăzeci și patru de particularități date drept caracteristice pentru subdialectul moldovean, numai două includ și Maramureșul, iar din patruzeci și una de particularități relevate ca specifice pentru subdialectul crișean numai șase (eventual șapte) cuprind și acest ținut și acestea nu sînt dintre cele mai importante.

Din constatările făcute mai sus credem că putem trage concluzia că Maramureșul prezintă o arie dialectală independentă și, ca atare, putem vorbi cu certitudine de un subdialect maramureșean, cel de al cincilea subdialect dacoromîn.

Subdialectul maramureșean este astăzi cel mai mic ca întindere teritorială. Odinioară a fost mai extins, fiind vorbit și de păstorii romîni din Carpații nordici, deznaționalizați cu vremea de popoarele slave, pe care-i presupunem din aceeași « vatră » cu maramureșenii.

Fără îndoială că prin relevarea fenomenelor lingvistice de mai sus nu s-au epuizat toate particularitățile subdialectelor romînești, importante și mai puțin importante. Ele se vor întregi, și trebuie să se întregească, pe măsură ce se va publica prețiosul material adunat pentru Atlasul lingvistic romîn.

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

GUSTAV WEIGAND

DE

D. MACREA

În istoria lingvisticii noastre, alături de lingviștii romîni, trebuie cuprinși numeroși lingviști străini care prin lucrările și activitatea lor au adus importante contribuții la lămurirea istoriei și structurii limbii romîne, au format cadre de lingviști romîni și au făcut cunoscute peste hotare problemele limbii noastre. Dintre aceștia amintim în primul rînd pe lingviștii germani: Friedrich Diez, « părintele filologiei romanice », cel dintîi care a acordat limbii romîne locul cuvenit între celelalte limbi romanice, pe Hugo Schuchardt, Wilhelm Meyer-Lübke, Theodor Gartner, Gustav Weigand, Arthur Byhan, Adolf Zauner, Eugen Herzog, Matthias Friedwagner, Léo Spitzer, pe lingviștii francezi: Gaston Paris, Frédéric Damé, Mario Roques, pe lingviștii italieni: Grazziado Isaiia Ascoli, Matteo Bartoli, Carlo Tagliavini, pe lingviștii ruși și sovietici: A. I. Iațimirski, M. V. Serghievski, V. F. Șișmarev, R. A. Budagov, D. E. Mihalci, C. A. Marțișevskaia [1], pe lingvistul sloven Franz Miklosich, pe lingviștii scandinavi: Kristian Sandfeld, Hedvig Olsen, Alf Lombard, pe lingvistul elvețian Karl Jaberg, pe lingvistul olandez Marius Valkoff. Meritele acestor savanți pentru studiul științific al limbii romîne trebuie cunoscute, iar lucrările lor valorificate critic în lumina progreselor de astăzi ale lingvisticii noastre.

În rîndurile de față ne vom ocupa de activitatea științifică a romanistului german Gustav Weigand (1860—1930) consacrată în cea mai mare parte limbii romîne, formării de lingviști romîni și de specialiști străini în problemele limbii noastre.

---

[1] Vezi D. Macrea, Lingvistica rusă și sovietică despre limba romînă, în « Limba romînă », anul III, 1954, nr. 6, p. 5—15.

Activitatea lui Gustav Weigand este strîns legată de începuturile lingvisticii noastre științifice ale cărei baze le pusese Timotei Cipariu, B. P. Hasdeu, A. de Cihac, Al. Lambrior, M. Gaster, H. Tiktin pentru istoria limbii, lexicografie, fonetică și gramatică.

Un domeniu important de cercetări, dialectologia, rămăsese aproape neatins de aceștia. Începutul cercetărilor științifice asupra dialectelor și graiurilor limbii noastre este legat de numele lui Gustav Weigand.

Profesor timp de patru decenii la Universitatea din Leipzig, Gustav Weigand a fost un adept al curentului neogramatic care domina cercetările lingvistice cînd și-a început el activitatea. Din acest curent, Weigand și-a însușit partea cea mai pozitivă și mai fecundă: interesul pentru studiul limbilor vii, al dialectelor și graiurilor.

Gustav Weigand este cel dintîi lingvist care a cercetat la fața locului dialectele și graiurile limbii noastre, călătorind între 1887—1910 în toate ținuturile locuite de romîni, în nordul ca și în sudul Dunării, și alcătuind monografii științifice asupra fiecăruia dintre acestea. El își expune astfel îndemnul care l-a călăuzit în cercetarea dialectelor și a graiurilor de pretutindeni ale limbii noastre: «Pentru o limbă care are o literatură atît de tînără, ale cărei prime monumente literare datează abia de 300 de ani și care posedă dintre acestea numai monumente bisericești scrise sub influența slavonă, cunoașterea amănunțită a dialectelor este indispensabilă, căci altfel cercetările asupra istoriei limbii ar însemna să stagneze »[1]. Weigand arată că numai după strîngerea și valorificarea întregului material dialectal va fi posibilă întocmirea gramaticii istorice a limbii romîne care, în acea vreme, nu se putea scrie încă « cu toate frumoasele începuturi făcute de Miklosich, Hasdeu și Tiktin »[2]. El considera că cercetările de pînă atunci asupra structurii limbii romîne nu au ajuns la rezultate sigure. « Elementele moștenite din latină formează — scrie Weigand — numai o parte din structura limbii romîne, iar rolul acestei părți nu este suficient cunoscut. După studiul acestui element va urma studiul elementului slav, ca al doilea element de seamă, cu care se vor ocupa slaviștii, fără ca prin aceasta să se fi spus ultimul cuvînt, căci acesta va fi rezervat lingvistului comparatist și indoeuropenistului. Noi nu facem gramatică pentru gramatică, ci urmărim un scop mai înalt. Prin cunoașterea istoriei limbii vom cunoaște și istoria poporului. Cu toate lucrările numeroase scrise în această materie nu știm mai mult ca înainte, căci se formulează mereu alte și alte teorii fanteziste, dar deoarece nici etnografii, nici istoricii nu aduc elemente noi care să se poată valorifica, se revine mereu cînd la Roesler, cînd la Jung »[3].

---

[1] Vezi Gustav Weigand, « Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig », I, 1894 p. V.

[2] Ibidem.

[3] Ibidem, p. VI.

Ca rezultat al călătoriilor sale la romînii din sudul Dunării, Gustav Weigand a scris o serie de monografii amănunțite despre dialectele românești vorbite în acele părți. În 1888, el publică « Die Sprache der Olympo-Walachen » (Limba romînilor din Olimp), dedicată lui B. P. Hasdeu, care a sprijinit de la început cercetările lingvistice ale lui Weigand, în 1892, « Die Wlacho-Meglen » (Meglenoromînii), în același an, «Nouvelles recherches sur les roumains d'Istrie » (Cercetări noi asupra romînilor din Istria), în 1893—1894, «Istrisches» (Studii istroromîne), iar în 1894—1895, « Die Arumunen » (Aromînii), în două volume.

Apărute într-o epocă în care popoarele din Peninsula Balcanică, care se găseau încă sub apăsarea turcească, duceau o aprigă luptă de eliberare, monografiile lui Weigand asupra dialectelor din sudul Dunării ale limbii noastre, pe lîngă interesul lor lingvistic și etnografic, au trezit și un mare interes național și social. Arătînd condițiile grele în care trăiau aromînii, Gustav Weigand a dat luptei lor și, în general, luptei de eliberare de sub jugul turcesc a tuturor popoarelor balcanice, un mare sprijin moral, prin popularizarea cauzei acestora în cercurile largi ale opiniei publice europene din acea vreme. « Lupta atît cu mijloace spirituale cît și cu arme propriu-zise pentru preponderență politică, culturală și confesională, pentru viață și proprietate, se duce în acele regiuni, scrie Weigand, mai îndîrjit și mai fără menajamente decît în orice țară din Europa, și numai prin lipsa comunicațiilor, a ziarelor și prin severa supraveghere a autorităților turcești se explică faptul că doar din cînd în cînd se ridică cortina înapoia căreia Europa poate privi, cîte o clipă, cu groază, acel cîmp de luptă. Acum cînd mă găsesc din nou într-o țară civilizată, mă gîndesc, îngrozit, la acea regiune nenorocită și îmi lipsesc cuvintele să exprim tristețea ce mi-o inspiră acele stări detestabile care, spre rușinea Europei, mai dăinuie în Albania și în Macedonia inferioară, unde arbitrarul și fanatismul triumfă asupra dreptului natural, unde subjugarea și brutalitatea înăbușe orice libertate, unde închisoarea, surghiunul celor nevinovați și moartea cea mai crudă sînt la ordinea zilei, unde viața nimănui nu este sigură » [1].

Aceeași indignare i-au provocat-o lui Weigand stările create, după primul război mondial, de naționalismul burghez din Macedonia. «Naționalismul rău înțeles, imperialismul, scrie el în 1924, este boala timpului nostru și vor cădea încă multe jertfe omenești și va mai trece încă o bună bucată de vreme pînă cînd va fi auzit glasul rațiunii » [2].

Gustav Weigand este primul lingvist care impune în lumea științifică folosirea numelui de « aromîn », înlocuind numirea limitativă de « macedoromîn », deoarece aromînii locuiesc și în alte părți ale Peninsulei Balcanice decît în Macedonia, precum și poreclele de « cuțovlah » și « țințar ».

---

[1] Vezi Gustav Weigand, Die Arumunen, vol. I, Leipzig, 1895, pag. 9—10.

[2] Vezi Gustav Weigand, Ethnographie von Makedonien, Leipzig, 1924, p. 102.

Întîiul dintre cele două volume din *Die Arumunen* este consacrat în întregime descrierii ținuturilor locuite de aromîni, oamenilor, firii și felului lor de viață, luptei și strădaniilor lor naționale. Volumul al doilea, care interesează cu deosebire pe lingviști, cuprinde un bogat material de literatură populară cules din toate regiunile aromînești: basme și cîntece din Macedonia, Epir și Tesalia și texte de limbă de la fîrșeroții din Albania. Față de cele două culegeri mai vechi de texte aromînești, a lui Vangheliu Petrescu, *Mostre de dialect macedo-romîn* (1880—1881), și a doctorului Obedenaru, *Texte macedoromîne, basme și poezii populare de la Crușova*, publicate de Ioan Bianu (1891), care sînt lucrările unor amatori, cea a lui Weigand este culegerea unui lingvist preocupat nu atît de aspectul folcloristic, ci de grija de a reda cît mai fidel, cu o riguroasă transcriere fonetică, graiul viu al aromînilor. Gustav Weigand a avut intenția ca, pe baza acestor două volume publicate, să mai alcătuiască încă două ce urmau să cuprindă analiza lingvistică și dicționarul etimologic al dialectului. Aceste din urmă volume nu au fost elaborate, dar în Anexele volumului al II-lea Weigand face numeroase observații prețioase cu caracter lingvistic. Anexa I cuprinde un glosar amănunțit în care se indică regiunea de întrebuințare a fiecărui cuvînt și sensurile lui. În Anexa a II-a, Weigand stabilește deosebirile regionale de grai ale dialectului aromîn, care nu este un dialect unitar, deoarece populația aromînească nu ocupă nici ea un teritoriu unitar. El constată existența a trei mari regiuni subdialectale aromîne, după influențele care predomină în acest dialect: cea slavă în Macedonia, cea grecească în Epir și Tesalia și cea albaneză în Albania. Pe lîngă aceste deosebiri de grai pe teritorii mai întinse, Weigand caută să stabilească și particularități lingvistice locale după comune. Singurul grai aromînesc pe care Weigand l-a analizat mai amănunțit din punct de vedere lingvistic este cel din ținutul Olimpului, în lucrarea *Die Sprache der Olympo-Walachen* (1888), care trebuie socotită ca parte integrantă a monografiei *Die Arumunen*.

Pînă la apariția, în 1932, a monografiei lui Theodor Capidan, *Aromînii*, aceste două lucrări ale lui Weigand au fost considerate în lumea științifică, cu unele rezerve de amănunt, ca singurele lucrări temeinice lingvistice și etnografice asupra aromînilor.

Weigand a mai scris asupra aromînilor o serie de studii mai mici: *Rumänen und Arumunen in Bulgarien* [1], în care stabilește deosebirile de grai dintre aromînii veniți în Bulgaria din Moloviște, Gopeș și Munții Gramos; *Rumänen und Arumunen in Bosnien* [2], în care, analizînd urmele aromînești din graiul aromînilor sîrbizați din Bosnia, face interesante observații asupra felului în care își pierde o populație limba; *Die Arumunen in Nordalbanien* [3], în care analizează graiul aro-

[1] Gustav Weigand, «Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig» vol. XIII, 1907, p. 1—104.

[2] Ibidem, vol. XIV, 1908, p. 171—197.

[3] Ibidem, vol. XVI, 1910, p. 193—212.

mînilor din Durazzo, Tirana, Cavaia și Elbasan; *Die arumunische Ortsnamen in Pindusgebiet*[1], în care susține pe baza toponimiei că cele mai compacte și mai vechi așezări ale aromînilor în sudul Peninsulei Balcanice au fost în Munții Pindului. Weigand are de asemenea meritul de a fi descoperit la familia aromînească Dimonie din Tirana un text religios aromîn din secolul al XVIII-lea pe care l-a publicat sub numele de *Codex Dimonie* [2] și ale cărui particularități de limbă le-au studiat mai tîrziu doi dintre elevii săi, Paul Dacselt[3] și Theodor Capidan [4]. În ceea ce privește pe meglenoromîni, Gustav Weigand este cel dintîi lingvist care, în monografia sa, *Die Wlacho-Meglen* (1892), le-a descris în mod științific dialectul, dovedind că acesta e un dialect aparte de celelalte dialecte ale limbii romîne. Cu excepția lui Alexandru Philippide, care l-a considerat un subdialect aromîn, a lui Ovid Densusianu, după care meglenoromînii ar fi dacoromîni din sud-vestul Transilvaniei, iar graiul lor puternic influențat de dialectul aromîn,și, acum în urmă, a acad. Al. Graur, după care meglenoromînii, aromînii și istroromînii ar vorbi « limbi » romanice aparte de limba romînă, toți lingviștii romîni împărtășesc astăzi teza lui Weigand. Asupra dialectului istroromîn, Gustav Weigand a scris trei mici studii: *Nouvelles recherches sur les roumains d'Istrie* [5], *Istrisches I*[6] *și II*[7] și articolul *Istrienii* din Enciclopedia romînă (1894). Relevînd asemănările acestui dialect cu graiul din Banat, Weigand susține că, între ele, a trebuit să existe în trecut o legătură mai strînsă, dar nu-i socotește pe istroromîni ca provenind din Banat, cum au susținut Ovid Densusianu și Iosif Popovici, ci de origine sud-dunăreană. După Weigand, ei au ajuns în Istria abia în secolul al XVI-lea împinși de invazia turcească. Deoarece dialectul istroromîn conține cele mai multe elemente străine care au pătruns și în structura lui gramaticală, el este de părere că acesta ar fi pe cale de a deveni o limbă aparte dacă n-ar fi în curs de dispariție. « Cît timp dialectele de aceeași origine arată deosebiri numai în partea fonetică și lexicală, scrie Weigand, nu se poate vorbi de ele ca de niște limbi aparte, dar cum au început să pătrundă și în flexiune, dialectul în chestiune ia caracterul unei limbi. În orice caz criteriul acesta este cu mult mai potrivit decît acela al diferențierii fonetice sau lexicale[8] ».

Activitatea lui Gustav Weigand în domeniul lingvisticii romîne a primit un relief deosebit și o coordonare sistematică mai ales prin înființarea, în 1893, a « Institutului de limba romînă » de pe lîngă Universitatea din Leipzig și prin

---

[1] Gustav Weigand, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, vol. XXI—XXV, 1919, p. 60—64, 174—180.

[2] Ibidem, vol. IV, p. 136—227; vol. V, p. 192—297; vol. VI, p. 84—173.

[3] Ibidem, vol. I—II, 1894, p. 1—57.

[4] Ibidem, vol. XII, 1906, p. 179—232.

[5] Gustav Weigand, în « Romania », XXI, 1892.

[6] Idem, în « Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig », vol. I, 1894, p. 122—155.

[7] Ibidem, vol. II, 1895, p. 215—224.

[8] Idem, Dialectele romînești, în « Convorbiri literare », anul XLI, 1908, p. 442.

publicarea « Anuarului »[1] acestui Institut, ambele înființate cu sprijinul material al statului romîn și cu sprijinul moral al lui B. P. Hasdeu.

Institutul de la Leipzig condus de Weigand a fost pînă la izbucnirea primului război mondial cel mai important centru științific din străinătate pentru studiul limbii romîne. În 1905 s-a mai înființat cîte un Institut similar la Viena și Berlin, iar în 1912 la Frankfurt pe Main, dar nici unul dintre acestea n-a avut activitatea și n-a obținut rezultatele celui de la Leipzig.

« Anuarul » Institutului din Leipzig apărut între 1894-1921 este mărturia muncii intense și rodnice depuse de Weigand și de elevii săi în Institut și în cadrul catedrei de limba romînă de la Universitatea din Leipzig. Studenții pregătiți de Weigand au fost în fiecare an între 10—25, dintre care majoritatea au fost germani, apoi romîni, bulgari și de alte naționalități. « Scopul Institutului, scrie Weigand în primul număr al *Anuarului*, este să orienteze pe studenți, fără deosebire de naționalitate, în studiul limbii romîne și să le dea posibilitatea să ajungă la rezultate științifice proprii în acest domeniu »[2]. Weigand n-a considerat această preocupare numai ca o îndeletnicire profesională, ci a legat de ea căldura și forța mobilizatoare a unui mare animator.

Activitatea Institutului condus de Weigand a fost foarte variată. Temele tratate în cele 29 de volume ale Anuarului se referă la toate ramurile lingvisticii romîne: dialectologie, gramatică istorică, gramatică descriptivă, fonetică, lexicologie, toponimie, studii de texte vechi, de folclor, de literatură modernă și altele. Fiecare volum are între 200—350 de pagini, cuprinzînd studii ale lui Weigand și ale elevilor săi.

Anuarul lui Weigand a constituit, înainte de primul război mondial, principala publicație de lingvistică romînă din străinătate. Dar Gustav Weigand a întreținut interesul pentru problemele limbii noastre în cercurile științifice străine și prin colaborarea sa permanentă, alături de M. Gaster, la *Kritischer Jahresbericht für die Fortschritte der romanischen Philologie* » al lui Karl Volmöller, unde era referent pentru problemele de lingvistică romînă.

Weigand a reușit să înființeze în cadrul Institutului de la Leipzig o bibliotecă romînească, care cuprindea cărți vechi rare, cărți de lingvistică și de literatură. În cîțiva ani, această bibliotecă a devenit cea mai mare bibliotecă romînească din Germania. Din nenorocire, în cursul celui de-al doilea război mondial, ea a fost distrusă de bombardamentele aeriene.

Reușind să însuflețească pe elevii săi pentru studiul limbii romîne și să le dea o pregătire științifică temeinică, Weigand a ridicat un mare număr de elevi romîni, dintre care majoritatea au ajuns cunoscuți lingviști, profesori și oameni de cultură: Sextil Pușcariu, Theodor Capidan, Iosif Popovici, Constantin Lacea, Pericle Papahagi, Sterie Stinghie, Ioan Scurtu, Cristea Geagea, Horia Petra-Petrescu, Ioan Stoian, Ioan Borcea, Alexandru Bogdan și alții. Dintre

[1] Gustav Weigand, « Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig », vol. I, 1894, XXIX, 1921.

[2] Ibidem, vol. I, 1894 p. IV.

elevii lui de alte naționalități, amintim pe lingvistul danez Kristian Sandfeld, pe lingviștii bulgari Stoian Romanski, A. Dorici și G. Michov, pe lingviștii germani A. Byhan, A. Storch, Fritz Streller, H. Moser, Kurt Löwe, H. Dumke, H. Bürske, I. Backmeister, H. Domaschke, Max Auerbach, toți specialiști de seamă în problemele studiului limbii romîne.

Între 1898—1909, preocuparea cea mai stăruitoare a lui Weigand a fost cercetarea graiurilor dialectului dacoromîn. El este întîiul lingvist care a călătorit în întreg cuprinsul teritoriului acestui dialect și care a stat de vorbă cu țăranii din toate regiunile romînești, înregistrînd varietățile graiului vorbit de ei. Rezultatul acestei munci obositoare și plină de răbdare a fost întocmirea de monografii pentru fiecare grai regional dacoromîn pe care le-a publicat treptat în *Anuar*. Întreaga imagine a varietăților regionale de grai a prezentat-o apoi în impunătoarea lucrare *Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes* (Atlasul lingvistic al teritoriului dacoromîn), tipărită la Leipzig în 1909.

Atlasul lui Gustav Weigand este prima operă de mare importanță pentru dialectologia noastră. Scopul urmărit de el a fost înregistrarea limbii populare vorbite, neinfluențată de pronunțarea literară. De aceea Weigand a făcut anchetele lui exclusiv la țară și pe la tîrguri unde veneau țăranii din comunele învecinate. Față de metoda de anchetă prin corespondență folosită înainte în Germania de dialectologul Georg Wenker, pentru Atlasul lingvistic german, iar la noi de Bogdan Petriceicu Hasdeu pentru *Etymologicum Magnum Romaniae*, Gustav Weigand a făcut anchete directe pe teren folosindu-se de un chestionar special în care erau cuprinse 114 cuvinte a căror pronunțare a urmărit-o în întreg teritoriul dacoromîn.

În anchetele făcute în vederea elaborării « Atlasului », Weigand s-a interesat însă, în concordanță cu școala lingvistică din care făcea parte, exclusiv de deosebirile fonetice în rostirea cuvintelor, fără preocupări lexicologice, morfologice și de sintaxă, fapt care a făcut ca valoarea *Atlasului* său să fie mult diminuată față de *Atlasul* similar elaborat pentru limba franceză de Jules Gilliéron, apărut în 1910, în același timp cu cel al lui Weigand, dar care cuprinde răspunsurile la aproape două mii de întrebări referitoare la toate aspectele limbii: fonetică, lexic și gramatică. Ceea ce a învechit repede lucrarea lui Weigand sînt progresele mari pe care le-a făcut geografia lingvistică pe baza *Atlasului* lui Gilliéron. Toate atlasele lingvistice apărute după cel al lui Gilliéron, al Cataloniei de A. Griera, al Italiei și Elveției meridionale de K. Jaberg și J. Jud, *Atlasul lingvistic romîn* elaborat de Muzeul limbii romîne, a cărui publicare o continuă în prezent Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R. P. R., *Atlasul graiurilor rusești de la răsărit de Moscova* și *Atlasul graiurilor rusești de la nord-vest de Moscova* s-au alcătuit pe bazele largi puse de Gilliéron, urmărind să cuprindă limba vorbită sub toate aspectele ei.

Atlasul lingvistic al lui Weigand, prin minuțiozitatea redării particularităților fonetice ale graiurilor noastre regionale, este totuși o operă utilă și astăzi și de

mare importanță în istoria lingvisticii noastre, el fiind cel dintîi atlas lingvistic al limbii romîne și unul dintre cele dintîi atlase lingvistice din lume. Pentru cine nu caută în această lucrare altceva decît a voit autorul ca ea să cuprindă — varietatea în spațiu a sunetelor limbii romîne —, *Atlasul* lui Weigand rămîne o operă de bază pentru începuturile dialectologiei științifice în țara noastră.

După studiile dialectale ale lui Weigand și după Atlasul său lingvistic, dialectul dacoromîn are trei graiuri principale: bănățean, muntean și moldovean. Weigand este cel dintîi lingvist care a arătat că Transilvania nu are un grai propriu. În nord-estul Transilvaniei se vorbește graiul moldovean, iar în partea de sud-est, graiul muntean. Banatul și sud-vestul Transilvaniei au particularități comune cu graiul din vestul și nord-vestul Olteniei. În restul Olteniei se vorbește graiul muntean. Bihorul ține, după Weigand, de Banat, avînd însă unele particularități proprii. Maramureșul are și el unele particularități specifice. « Dacă ar fi ca cineva să ție seamă, scrie Weigand, de toate diferențierile și să le considere ca niște caracteristice dialectale, atunci, desigur, ar mai putea deosebi încă multe despărțăminte dialectale. Și în cazul acesta s-ar putea vorbi și de niște dialecte ca acelea din Pădureni, Mărgineni, Olteni (în Țara Făgărașului), Oșeni, Lăpușneni, Crișeni etc. »[1]. Confirmînd constatările lui Weigand în ceea ce privește cele trei mari unități regionale care cuprind fiecare cîte o parte din Transilvania, E. Petrovici a arătat, pe baza Atlasului elaborat de Muzeul limbii romîne, că există și o a patra unitate regională de grai, în Crișana, care nu are însă contururile precise ale celorlalte trei unități [2]. În acest număr al revistei (vezi p. 35—47), R. Todoran relevă cîteva particularități specifice Maramureșului.

Începutul făcut de Gustav Weigand prin studiile sale dialectale și prin Atlasul său lingvistic, atunci cînd dialectologia și mai ales geografia lingvistică nu devenise încă discipline științifice constituite, a însemnat un impuls și o școală pentru cercetătorii romîni de mai tîrziu care au reușit să întocmească lucrări dialectologice la înălțimea cerințelor științifice. Volumele apărute pînă acum din Atlasul lingvistic romîn[3] sînt o dovadă concludentă a progresului făcut de la Weigand încoace de dialectologia noastră.

Un alt merit al lui Weigand pentru cunoașterea în străinătate a limbii romîne îl constituie publicarea, în 1903, pentru cititorii de limbă germană, a *Gramaticii limbii romîne (Rumänische Grammatik)*, lucrare care a avut și o a doua ediție în 1918 și care s-a bucurat, cu mici rezerve, de aprecierea favorabilă a lui Ovid

---

[1] Vezi G. Weigand, Despre dialectele romînești în « Convorbiri literare », anul XLII, (1908), partea I, p. 447

[2] Vezi E. Petrovici, Graiul de pe Crișuri și Someș, în « Transilvania », anul 72, (1941), p. 551—558

[3] Atlasul lingvistic romîn, vol. I, partea I, Cluj, 1938, vol. II, Cluj-Sibiu, 1942; Atlasul lingvistic romîn, partea a II-a, vol. I, Cluj-Sibiu, 1940; Atlasul lingvistic romîn, serie nouă, București, Editura Academiei R.P.R., 1956.

Densusianu [1]. Împreună cu profesorul ardelean Ghiță Pop, Weigand e și autorul unui excelent manual de învățare a limbii romîne prin corespondență, apărut în marea colecție Toussaint-Langenscheidt: *Brieflicher Sprach- und Sprech- Unterricht für das Selbststudium der rumänischen Sprache.*

★

Problema formării și structurii limbii romîne l-a preocupat intens pe Gustav Weigand.

În prefața lucrării *Rumänen und Arumunen in Bulgarien* (1907), Weigand arătă că explicarea științifică a formării și evoluției limbii romîne nu poate fi făcută fără lămurirea legăturilor ei cu limbile balcanice. El cerea istoricilor și lingviștilor romîni să se elibereze de prejudecățile naționaliste și latinomane și să înceapă în mod curajos studiul raporturilor noastre istorice și lingvistice cu popoarele balcanice, îndeosebi cu albanezii și bulgarii. Pentru lămurirea acestor raporturi, Weigand a ținut, la Universitatea din Leipzig, ani în șir, cursuri de gramatică comparată a limbilor romînă, bulgară și albaneză, a publicat în *Anuar* o serie de studii în acest domeniu și s-a străduit vreme îndelungată să înființeze la Leipzig un Institut pentru studiul limbilor balcanice. Acesta n-a putut lua însă ființă decît în 1917, dar nu cum îl dorise Weigand, ci cu scopuri politice și economice, sub numele de « Institut pentru sud-estul Europei ». Începînd din 1906, a funcționat însă, la Leipzig, sub conducerea lui Weigand, alături de Institutul romînesc, și un Institut pentru studiul limbii bulgare.

Pentru cunoașterea limbilor balcanice, Weigand a elaborat, în 1907, o gramatică a limbii bulgare și, în colaborare cu elevul său A. Dorici, un dicționar bulgar-german, iar în 1912, o gramatică a limbii albaneze și un dicționar albanez-german și german-albanez.

În ultimii ani ai vieții, concentrîndu-și preocupările asupra corespondențelor dintre limbile balcanice, Weigand susține, în *Ethnographie von Makedonien* (1924) și într-o serie de studii publicate în noul său anuar *Balkan-Archiv*, că limba romînă se « înrudește » cu albaneza și bulgara prin substratul tracic comun acestor trei limbi, romînii fiind, după el, traci romanizați, bulgarii traci slavizați, iar albanezii urmași direcți ai tracilor.

În ce privește locul de formare al limbii și poporului romîn, Weigand împărtășește în ultima perioadă a activității sale teoria lui Roesler cu precizările aduse acesteia de Tomaschek și Jirecek, acceptate și de Al. Philippide, că poporul romîn s-ar fi format exclusiv în sudul Dunării și anume în triunghiul Sofia-Niș-Scoplie, în apropierea albanezilor din limba cărora ar fi pătruns în această epocă unele cuvinte albaneze în romînă. Albanezii ar fi emigrat, după Weigand, înspre locurile lor actuale prin secolul al XI-lea, iar romînii ar fi ajuns în nordul Dunării abia în secolul al XIII-lea, așezîndu-se peste o populație slavă pe care au asimilat-o și de la care au rămas numeroasele numiri topice slave de aici. Inconsistența acestei

[1] Vezi revista « Romania », 1904, p. 118—119.

teorii am arătat-o în două studii recente publicate în această revistă[1]. Romînii rămași pe loc în triunghiul Sofia-Niș-Scoplie ar fi fost slavizați, lăsînd la rîndul lor și ei urme în toponimia regiunii respective și în fizionomia limbii bulgare.

Substratul tracic comun pentru romînă, albaneză și bulgară și formarea limbii romîne în sudul Dunării ar explica, după Weigand, toate particularitățile pe care limba noastră le are comune cu celelalte limbi balcanice: frecvența mare în romînă, albaneză și bulgară a vocalei *ă*, postpunerea articolului, identitatea genitivului cu dativul, formarea, în toate limbile balcanice, a viitorului cu verbul ajutător *a voi*, înlocuirea, de asemenea în toate limbile balcanice, a infinitivului cu conjunctivul, unele procedee frazeologice și cuvintele comune tuturor limbilor balcanice.

Teoria « înrudirii » structurale a limbilor balcanice a fost conturată mai sistematic decît de Weigand de către elevul acestuia, Kristian Sandfeld, în cunoscuta sa lucrare « Linguistique balkanique » (ediția I, 1924 în limba daneză, ediția a II-a 1929, în limba franceză), după care, limbile balcanice, între care și romîna, deși de origini diferite, ar forma o « unitate » comparabilă cu cea a limbilor romanice, germanice, slave etc. Această teorie formulată mai întîi de învățații austriaci Kopitar [2] și Miklosich [3] n-a fost acceptată de nici un lingvist romîn. Ea își are de fapt originea în tendința politică și economică din trecut a Austriei și Germaniei de a acredita ideea unui « spațiu balcanic » unitar pe care aceste puteri urmăreau să-l domine politic, economic și cultural. În vederea mai ales a acestui scop, Academia de științe din Viena a publicat pînă de curînd o mare colecție intitulată *Schriften der Balkankomission*. În aceeași tendință se încadrează și teoria formulată, cu mare lux de erudiție, de învățatul austriac Roesler, despre formarea poporului romîn exclusiv în sudul Dunării, pe care a acceptat-o, în ultima perioadă a activității sale, și Gustav Weigand, întemeindu-se îndeosebi pe corespondențele romînei cu albaneza, care s-ar putea explica, după el, numai prin substratul tracic comun și prin vecinătatea cu albanezii. Dar substratul tracic nu trebuie căutat în mod necesar numai în sudul Dunării. Tracii au locuit pe ambele maluri ale Dunării, dacii fiind o seminție tracică. Ca elemente de substrat, corespondențele dintre cele două limbi se pot deci explica și fără conviețuirea romînilor cu albanezii.

Susținătorii « lingvisticii balcanice » sînt ei înșiși împărțiți în păreri în ceea ce privește factorii care au provocat presupusa « unitate » a limbilor balcanice. Gustav Weigand considera ca unul din factorii principali substratul tracic, Jirecek și Hahn, cel iliric, Schuchardt și Jokl, amîndouă aceste substraturi. Kristian Sand-

---

[1] Vezi D. Macrea, Despre originea și structura limbii romîne în « Limba Romînă », anul III (1954), nr. 4, pag. 11—31 și idem, Despre dialectele limbii romîne în « Limba romînă », anul V (1956) nr. 1, pag. 5—25

[2] Vezi « Wiener Jahrbücher der Litteratur », vol. 46. 1929.

[3] Franz Miklosich, Die slavischen Elemente im rumunischen, Viena, 1862.

feld explică «unitatea» limbilor balcanice prin influențele comune exercitate asupra lor și îndeosebi prin influența limbii medio și neogrecești.

Pe de altă parte, un fenomen ca postpunerea articolului nu aparține exclusiv limbilor balcanice, deoarece el există și în limbile scandinave, în armeană, în bască și chiar în somalică [1]. Formarea viitorului cu *a voi* există în limbile scandinave și în engleză, iar dintre limbile balcanice, albaneza o are numai în dialectul tosc. Identitatea genitivului cu dativul nu este nici ea o particularitate exclusiv balcanică, ci corespunde unei tendințe de simplificare ce se constată în evoluția a numeroase alte limbi [2]. Cuvintele și expresiile comune limbilor balcanice pot fi explicate ca împrumuturi obișnuite între limbi învecinate. Limbile din Europa apuseană au de asemenea numeroase cuvinte comune, expresii calchiate și forme gramaticale identice, dar nu se vorbește din acest punct de vedere de o «lingvistică apuseană» [3].

Dar dacă bazele teoriei «lingvisticii balcanice» nu se pot susține, efortul făcut în această direcție nu a fost zadarnic. Weigand și mai ales Kristian Sandfeld au adunat un material bogat de fapte privitor la structura gramaticală și la lexicul limbilor balcanice pe baza căruia se pot face studii temeinice asupra influențelor reciproce dintre ele.

De un mare interes științific sînt cercetările începute de Gustav Weigand în domeniul toponimiei românești și balcanice. El a urmărit ca pe baza toponimiei să ajungă la concluzii istorice pentru epocile din care lipsesc documentele scrise, toponimia fiind, pe drept cuvînt, socotită ca o arhivă nescrisă a istoriei. Dintre studiile sale în domeniul toponimiei și antroponimiei amintim *Originea numelor de fluvii subcarpatice* [4], *Toponimia din ținutul Ampoiului și Arieșului* [5], *Numele județelor din Romînia veche* [6], *Numele de botez bulgare, originea lor, prescurtări și formații noi* [7].

*

Activitatea lui Gustav Weigand pentru studiul științific al limbii române, pentru ridicarea de cadre de lingviști români și pentru cunoașterea problemelor

---

[1] Vezi Carlo Tagliavini, Sulla questione della postposizioni dell' articolo, în «Dacoromania» III, p. 15 și urm.

[2] Vezi Al. Graur, Coup d'oeil sur la linguistique balkanique în «Bulletin linguistique», III, p. 31—45.

[3] Vezi Sextil Pușcariu, în «Dacoromania» IV (1924—1926), p. 1333—1362, 1396—1409.

[4] G. Weigand, Ursprung der südkarpatischen Flussnamen in Rumänien, în «Jahresbericht des Instituts für rumänischen Sprache zu Leipzig», XXVI—XXIX, 1921, p. 70—102.

[5] Idem, în «Balkan-Archiv», I, 1925, p. 1—42.

[6] Idem, Die Namen der rum. Județe im Altreich, în «Balkan-Archiv», IV, 1928, p. 168—177.

[7] Idem, Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen în «Jahresbericht des Instituts für rumänischen Sprache zu Leipzig», XXVI—XXIX, 1921, p. 104—192.

limbii romîne în străinătate a fost deosebit de rodnică. Şcoala lingvistică de la Cluj dintre cele două războaie mondiale îi datorează lui Weigand, direct sau indirect, pregătirea ştiinţifică şi natura preocupărilor ei. Fostul Muzeu al limbii romîne care a format centrul acestei şcoli a continuat prin Sextil Puşcariu, Theodor Capidan, acad. E. Petrovici, preocupările dialectologice ale lui Weigand, îmbogăţindu-le prin cercetări noi şi mai ample, al căror rezultat este *Atlasul lingvistic romîn*. De asemenea au fost întocmite noi monografii asupra dialectelor sud-dunărene ale limbii noastre: *Studii istroromîne* (3 volume) de Sextil Puşcariu, *Meglenoromînii* (3 volume) şi *Aromînii* de Theodor Capidan, lucrări care pot fi considerate clasice în materie. Studiile de toponimie şi antroponimie al căror impuls l-a dat de asemenea Weigand au fost continuate la Cluj de Sextil Puşcariu, V. Bogrea, N. Drăgann, Gustav Kisch, G. Giuglea, Ştefan Paşca, acad. E. Petrovici, iar dintre ceilalţi lingvişti romîni de acad. Iorgu Iordan. Un domeniu de cercetări intense al şcolii de la Cluj care şi-a avut izvorul în tradiţia lingvistică romînească şi nu în exemplul lui Weigand a fost lexicologia, domeniu de active şi pasionate preocupări ale cărturarilor noştri încă de la începutul secolului al XIX-lea.

Pentru lucrările sale de lingvistică romînă şi pentru acţiunea de cunoaştere a problemelor limbii noastre în străinătate, Gustav Weigand s-a bucurat de preţuirea şi sprijinul larg al statului romîn. În 1892, el a fost ales membru corespondent al Academiei Romîne, mai tîrziu membru de onoare al « Asociaţiunii pentru literatura şi cultura poporului romîn din Transilvania » şi membru al « Societăţii macedo-romîne » din Bucureşti.

Opera ştiinţifică a lui Weigand n-a fost însă preţuită de toţi lingviştii romîni. Dintre aceştia, cel mai aspru critic al ei a fost Al. Philippide, care, într-o lucrare polemică de aproape 200 de pagini, intitulată *Un specialist romîn la Lipsca*, apărută mai întîi în *Viaţa Romînească* şi apoi în volum (1910), a analizat cu o rigurozitate excesivă tot ce a scris Weigand şi şcoala sa de la Leipzig în domeniul lingvisticii romîne. Tonul de persiflare domină întreagă această lucrare. Vorbind de *Anuar*, Al. Philippide scrie: « nimeni nu contestă că aceste notiţe au profitat ştiinţei, dar au profitat fiindcă nu erau altele mai bune » (p. 67), sau: « nimeni nu contestă că domnul Weigand s-a ostenit cu adunarea materialului limbistic (sic !) dialectal, dar osteneala călătorului este una şi ştiinţa este alta » (p. 68). Criticile aspre ale lui Philippide la adresa lui Weigand se sprijină însă îndeosebi pe chestiuni de amănunt unde acesta a făcut în adevăr unele greşeli, semnalate şi de alţii. Astfel, ca orice străin care n-a trăit neîntrerupt în mediul romînesc, Weigand a confundat uneori uzul dialectal, cu care era mai familiarizat prin cercetările sale, cu cel literar. De asemenea, el a notat uneori greşit cuvinte şi forme, mai ales din dialectele sud-dunărene, şi a dat unele etimologii greşite. Unui savant romîn ca Philippide nu i-a fost greu să descopere asemenea greşeli, firesti în opera unui străin, dar el a pus o pasiune deosebită în scoaterea lor în evidenţă. Aprecierile asupra lui Weigand au atins uneori un nivel atît de scăzut încît un alt lingvist ieşean, G. Pascu,

elev al lui Philippide, afirmă că Weigand ar fi făcut călătoriile sale în Peninsula Balcanică în calitate de « agent secret german » [1].

Tonul polemic pasional al lui Al. Philippide și G. Pascu la adresa lui Weigand se explică, pe lîngă greșelile de amănunt reale pe care acesta le-a făcut, mai ales prin împrejurarea că lui Weigand statul romîn i-a acordat un sprijin material de care lingviștii și alți cercetători romîni din acea vreme nu s-au putut bucura.

Către sfîrșitul vieții, Weigand a ajuns la mari divergențe de păreri și la polemici violente chiar cu foștii săi elevi romîni în problema locului de formare a limbii romîne și a integrării ei între limbile balcanice [2]. Cu toate aceste deosebiri de păreri, foștii săi elevi i-au recunoscut totdeauna lui Weigand merite deosebite ca îndrumător al activității lor științifice.

Prin varietatea preocupărilor și rodnicia rezultatelor, activitatea lingvistică a lui Gustav Weigand merită un loc de cinste în istoria lingvisticii noastre. Lingvistul italian Carlo Tagliavini a arătat în mod just, la moartea lui Weigand, în 1930, că: « bogata lui activitate științifică prin care a deschis drumuri noi elevilor săi — astăzi savanți renumiți — îi asigură pentru totdeauna recunoștința cercetătorilor » [3].

---

[1] Vezi G. Pascu, La philologie roumaine dans les pays germaniques et la France, 1924.
[2] Vezi « Dacoromania », vol. IV, partea a II-a, (1924—1926), p. 1332—1356, 1396—1412.
[3] Vezi « Ungarische Jahrbücher », vol. X, 1930, p. 434.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

PROBLEME SPECIFICE ALE PREDĂRII LIMBII ROMÎNE LA MAGHIARI

DE

GÉZA BLÉDY

Astăzi patria noastră este un stat al oamenilor muncii, care asigură minorităților naționale folosirea liberă a limbii materne. În lumina învățăturii marxiste despre limbă este clar că, pe lîngă cunoașterea cît mai profundă a limbii materne, minoritățile naționale au datoria patriotică de a-și însuși limba statului, limba poporului romîn alături de care luptă pentru construirea socialismului. Limba romînă este un mijloc de comunicare între cetățenii de toate naționalitățile din republica noastră. « Cunoașterea limbii romîne . . . de către minoritățile naționale contribuie în mare măsură la consolidarea unității politico-morale a poporului muncitor din țara noastră, la buna desfășurare a vieții de stat, la dezvoltarea politică, economică și culturală a maselor muncitoare » [1].

Operele de bază ale studiului limbii romîne publicate în ultimul timp de către Academia R.P.R. înseamnă un ajutor real pentru școli. În cadrul Institutului de lingvistică din Cluj s-a întocmit un dicționar romîn-maghiar care în curînd va fi dat la tipar.

În urma măsurilor luate, studiul limbii romîne s-a îmbunătățit în ultimul timp și în școlile maghiare din țara noastră. Elevii și studenții noștri știu azi mai bine romînește decît în trecutul apropiat, acum cinci-șase ani. Pronunțarea lor este mai îngrijită, vocabularul mai bogat, cunoștințele lor gramaticale — mai vaste și mai sigure. Elevii și studenții maghiari — cu toate că au făcut progrese considerabile — nu și-au însușit în mod temeinic limba romînă, nu cunosc destul de bine vocabularul și structura gramaticală a limbii romîne, ceea ce dă naștere la o mulțime de greșeli de exprimare.

[1] L. Bányai, Despre predarea limbii romîne în școlile minorităților naționale, « Gazeta Învățămîntului », nr. 167, din 14 iunie 1952.

Înainte de a aborda problema greșelilor de morfologie, să ne oprim la o problemă de pronunțare. Este vorba de accentuarea corectă, mai precis: locul silabei accentuate.

Elevul maghiar, cînd începe să învețe o altă limbă, accentuează cuvintele pe prima silabă ca în limba sa maternă. Cu toate că în cursul studiului limbii romîne și limbii ruse elevul maghiar se obișnuiește și cu accentuarea altor silabe, totuși se mai aud la studenții noștri cuvinte accentuate greșit, pe prima silabă, ca: *ármata, ávem, cólhoz, grăbea, védem* etc. Se știe că cele mai multe cuvinte romînești terminate în consoană sînt oxitone. Generalizînd această observație, maghiarii comit greșeli de accentuare ca: *articól, astfél, dascăl, prietén, spirít, sprijín, uméd, vifór, solubíl, științífic, academíc* și altele. În schimb, cuvintele romînești terminate în vocală, fiind în bună parte paroxitone, se observă un fel de uniformizare și în această privință: *considéră, lacrímă, politícă, critícă, piedícă, prieténă, cumpănă, origíne*, sau *compunére, descriére, obținére, propunére, aptitudíne* etc. Mai rar se întîlnesc greșeli ca: *numére, oaménii.*

O categorie aparte o formează cuvintele internaționale ca *academie, antologie* etc. care în multe cazuri sînt pronunțate sub forma greșită *académie, antológie, aristocrație, categórie, democrație.* Aceste cuvinte există și în limba maghiară: *akadémia, antológia, arisztokrácia, demokrácia, kategória.* Este ușor de constatat că și în aceste cazuri avem de-a face cu influența limbii materne. În cuvintele amintite greșeala provine din faptul că accentul apare pe silaba care este lungă în limba maghiară. Frecvența unor astfel de greșeli arată că în cursul studiului limbii romîne nu s-a dat, probabil, atenția cuvenită acestei probleme.

Cu toate că în limba romînă nu există reguli generale de accentuare, există totuși reguli particulare în legătură cu locul silabei accentuate în cuvinte. Anumite reguli sînt cunoscute, fiindcă au fost formulate în unele gramatici. Ele n-au pătruns însă în măsură suficientă în manualele de limba romînă utilizate în școlile cu limba de predare maghiară. Iată unele dintre acestea:

Substantivele, adjectivele etc., nu-și schimbă accentul în cursul declinării; adjectivele terminate în *-ic* și *-bil* sînt paroxitone; la fel și substantivele terminate în *-tudine*. Astfel de reguli, însoțite de exerciții, vor contribui desigur la însușirea vorbirii și citirii corecte în limba romînă.

În ceea ce privește morfologia, cele mai numeroase greșeli [1] se fac în legătură cu genul substantivelor, deoarece limba maghiară nu cunoaște această categorie gramaticală. Cunoașterea genului substantivelor prezintă deci o greutate foarte serioasă pentru elevii maghiari. Cunoașterea superficială, nesigură a genului substantivelor atrage după sine o sumedenie de greșeli de acord. Iată cîteva exemple

[1] Observațiile noastre se bazează pe un material adunat de către membrii catedrei de limba romînă de la studenții Universității Bolyai. Am avut în vedere mai ales constatările făcute cu ocazia examenelor de admitere. Observațiile făcute oglindesc astfel și deficiențele predării limbii romîne la diferite școli secundare cu limba de predare maghiară, precum și deficiențele în studiul limbii romîne la universitatea noastră.

de acest fel: *tata mea; sosirea unei tate; locuiesc cu părinţile mele; anile ilegalităţii; uzina nu are piciori; sîngea; în locul unei nume; un hotărîre* etc.

În manualul de clasa a V-a pentru şcolile cu limba de predare maghiară, relativ la genul substantivelor, găsim următoarele: « Genul substantivelor se recunoaşte după faptul că substantivele masculine primesc înaintea lor *un* la singular şi *doi* la plural, iar substantivele feminine primesc *o* la singular şi *două* la plural. Substantivele neutre primesc *un* la singular şi *două* la plural [1].

Astfel de indicaţii nu dau o îndrumare suficientă pentru un elev cu limba maternă maghiară. Elevului maghiar trebuie să-i venim în ajutor prin indicarea genului substantivelor după terminaţie: « Substantivele masculine şi neutre se termină la nominativ singular, forma nearticulată, în consoane nemuiate sau muiate, *-u*, *u* semivocalic, *i* semivocalic şi *- e* » [2]. « Substantivele feminine au la nominativ singular, forma nearticulată, terminaţiile *-ă*, *-e*, *-ea*, *-a* ... » [3]. Călăuzindu-se după aceste indicaţii, elevul maghiar rămîne totuşi oarecum dezorientat, deoarece nu va afla care dintre substantive sînt masculine sau neutre, iar în ceea ce priveşte substantivele terminate în *-e*, el va avea dificultăţi şi mai mari. De aceea, este folositoare gruparea substantivelor în categorii la fiecare gen aparte, precum procedează Gramatica Academiei R.P.R. [4]. Dar nici o astfel de grupare nu este de ajuns pentru ca elevul maghiar să ştie, de exemplu, că « unele nume de plante şi flori sînt de genul masculin », şi « cele mai multe nume de flori sînt de genul feminin » sau « unele substantive abstracte sînt de genul neutru » [5].

Într-un manual de gramatică destinat elevilor şi studenţilor maghiari va trebui să dăm îndrumări mai precise în această privinţă. Vom îmbina indicaţiile de mai sus şi vom preciza, bineînţeles, că numele de plante şi flori terminate în consoană sînt masculine sau că substantivele abstracte terminate în consoană sînt neutre. Substantivele care eventual nu se încadrează în aceste reguli vor figura separat ca excepţii. Această problemă complexă necesită o muncă serioasă din partea elevilor maghiari. În afară de o bună orientare în materie, lor li se cer multe şi felurite exerciţii: analize de texte, completări şi transformări de texte, traduceri etc. Într-un cuvînt, la acest capitol este necesară o muncă mult mai susţinută decît la celelalte probleme de gramatică. De aceea, se impune ca, încă din primii ani în care se predă limba romînă, elevii maghiari să înveţe la fiecare cuvînt şi genul.

În legătură cu flexiunea substantivelor, apar greşeli ca: *lupta clasa muncitoare*; *în timpul regimul burghezo-moşieresc*; *spre sfîrşitul viaţa sale; nedreptăţile*

---

[1] Limba romînă, clasa a V-a. Manual pentru şcolile cu limba de predare maghiară. Editura de Stat didactică şi pedagogică, 1954, p. 116.

[2] În afară de cîteva substantive masculine care se termină în *ă*, ca femininele, ex. *bădiţă*, *tată*, *papă* etc.

[3] Gramatica limbii romîne, vol. I, 1954, p. 127.

[4] Op. cit. p. 128—129.

[5] Ibidem.

societatea burghezo-moșierească; caracterul de clasă al instituțiile. Aceste cazuri oglindesc o îmbinare de cuvinte din limba maghiară unde numele posesorului stă, în aparență, la nominativ: *munkásosztály — clasa muncitoare*; *a munkásosztály harca — lupta clasei muncitoare.* Traducerea textuală a expresiei din limba maghiară ar fi: *clasa muncitoare lupta sa.*

Tot în urma unui calc din limba maghiară apare întrebuințarea formei articulate a substantivului după adjectivele demonstrative: *acest progresul* (în magh. *ez a haladás*); *această sarcina; această transformarea; acestei stării; acești poeții; acele verbele; aceeași situația.*

Cu toate că în fiecare manual de gramatică se dau îndrumări precise cu privire la declinarea substantivului însoțit de un adjectiv demonstrativ, credem că elevilor maghiari nu li se atrage îndeajuns atenția asupra deosebirii care există în acest caz între cele două limbi. Într-o gramatică romînă pentru uzul școlilor maghiare trebuie să se adopte diferite procedee de preîntîmpinare și eliminare a greșelilor de felul acesta.

Articularea substantivelor nedeterminate după prepoziții este și ea un calc din maghiară. De aici provin greșeli destul de frecvente ca: *muncitorii au urît pe exploatatorii* (a munkások meggyülölték a kizsákmányolókat); *patronii au bătut pe muncitorii*, sau expresii ca: *sub pămîntul; pentru poporul; izolat de societatea; vedem din nuvela; pentru banii; de către capitaliștii; după accidentul*; *de la uzina* etc. Gramaticile dau lămuriri destul de precise în legătură cu această problemă. Totuși, și în acest caz, trebuie să subliniem deosebirea dintre limba romînă și limba maghiară a cărei cunoaștere ar duce la eliminarea acestor greșeli. Bine înțeles că sînt necesare și multe exerciții pentru atingerea acestui scop.

În limba maghiară nu există forme speciale pentru articolul posesiv. Acestui articol îi corespunde articolul hotărît. Însușirea superficială a întrebuințării articolului posesiv de către studenții maghiari se manifestă sub două aspecte: pe de o parte lipsa articolului, pe de altă parte folosirea lui în mod inutil. În exemplele următoare se poate observa lipsa articolului posesiv (genitival) în unele cazuri unde obiectul posedat este exprimat printr-un substantiv determinat: *elev școlii medie; viața de mizerie țăranilor; viața grea muncitorilor din trecut; darea de seamă tinerilor.* Regula cu privire la întrebuințarea articolului posesiv în aceste cazuri nu lipsește din manuale și gramatici, dar greșelile comise ne arată, și în cazul acesta, că uneori ne mulțumim cu repetarea regulilor gramaticale fără să ajungem la aplicarea lor practică. Acest fapt constituie o deficiență în munca profesorului.

Elevii și studenții maghiari întîmpină greutăți și comit greșeli numeroase și în legătură cu folosirea verbelor. Una dintre cele mai frecvente greșeli din această categorie este întrebuințarea indicativului prezent în locul conjunctivului la persoana a treia: *studentul trebuie să învață; am scris părinților să-mi trimite bani; a avut ocazie să cunoaște viața muncitorilor.* Greșelile de felul acesta provin din necunoașterea exactă a întrebuințării modurilor și dintr-o generalizare a

formelor pers. I și a II-a, unde numai conjuncția *să* deosebește cele două moduri. Eliminarea lor nu se obține decît prin îmbinarea cu practica a regulilor bine însușite. Este necesar să se cunoască bine conjugarea și întrebuințarea indicativului și a conjunctivului. Și în folosirea diatezelor există numeroase confuzii: *ei /se/ plimbă; muncitorii /s-/ au răsculat; clasa muncitoare /s-/a dezvoltat; muncitorii /s-/au adunat; fratele meu se umblă la școala elementară; s-a urmat o perioadă grea; boierii s-au dispărut.* Și această problemă merită să fie studiată mai temeinic, indicîndu-se procedeele metodice pentru înlăturarea greutăților.

În legătură cu folosirea verbelor la pasiv, găsim bine cunoscutele greșeli de acord despre care am vorbit: *țărănimea a fost exploatat; țara noastră a fost eliberat; am fost exmatriculat* (scrie o studentă). Asemenea greșeli de acord apar și în folosirea pronumelor și adjectivelor de diferite feluri, precum și în întrebuințarea numeralelor. Greșelile de acord nu se vor putea înlătura decît prin lămurirea genului substantivelor în limba romînă. În folosirea pronumelui personal, elevii și studenții maghiari întîmpină greutăți datorită repetării acestor părți de vorbire, procedeu caracteristic limbii romîne. Ei se orientează, de altfel, destul de greu și în ceea ce privește formele accentuate și neaccentuate ale acestui pronume. În special, întrebuințarea formelor neaccentuate de acuzativ prezintă o dificultate pentru maghiari. Ea provoacă greșeli de felul: *am multe greutăți, dar /le/ voi învinge; tatăl său /l-/a dat la Liceul militar din Craiova; Vezi textul? — /Îl/ văd.*

Lipsa pronumelui în astfel de cazuri poate fi explicată tot printr-un calc. Limba maghiară nu folosește pronumele, ci un alt procedeu gramatical, anume o formă specială de conjugare — așa numita conjugare obiectivă (tárgyas ragozás) — în care pronumelui personal neaccentuat la acuzativ, din limba romînă, îi corespunde o desinență specială a verbului: *Știi romînește? — Știu; Tudsz románul? — Tudok; Știi lecția? — O știu; Tudod a leckét? — Tudom.*

Și în cazul acesta trebuie deci să subliniem deosebirea esențială dintre structurile gramaticale ale celor două limbi, deosebire asupra căreia nu se insistă de loc în gramaticile destinate școlilor maghiare.

În folosirea numeralelor, în afară de unele greșeli de acord, apare uneori întrebuințarea singularului după numeralele cardinale și nehotărîte: *trei clasă; mult om.* Aici avem de asemenea un calc. După numeralul cardinal și după numeralele nehotărîte, limba maghiară folosește singularul.

Gramaticile limbii romîne nu vorbesc, bine înțeles, despre întrebuințarea pluralului după anumite numerale, dar într-un manual destinat școlilor maghiare acest lucru trebuie amintit, insistîndu-se asupra deosebirii dintre cele două limbi.

Pe baza celor relevate pînă aici, care sînt departe de a fi epuizat problema, putem trage unele concluzii. Greșelile tipice în folosirea limbii romîne de către elevii și studenții maghiari sînt în parte calcuri, în parte generalizări greșite. Profesorii și învățătorii trebuie să ducă o luptă susținută pentru eliminarea acestor

greșeli și pentru prevenirea lor. Manualele și gramaticile destinate școlilor maghiare trebuie să aibă în vedere toate greutățile care rezultă din deosebirea dintre structurile gramaticale ale celor două limbi. Atenția elevilor și a studenților trebuie îndreptată asupra problemelor esențiale de gramatică. Metoda comparativă, aplicată în mod just, va contribui la îmbunătățirea situației.

Nota redacției. Deși articolul nu epuizează problemele esențiale legate de predarea limbii romîne în școlile cu limba de predare maghiară, el ridică unele probleme utile cadrelor didactice din aceste școli. Considerăm că s-ar putea dezvolta, în alte articole, probleme ca: predarea prepozițiilor, a conjuncțiilor, problemele de topică și sintaxă, utilitatea colaborării între profesorii de limba romînă de la școlile romînești și cei care predau limba romînă în școlile cu limba de predare maghiară sau în școlile celorlalte minorități naționale.

CRONICA

ŞEDINŢA SUBSECŢIEI DE ŞTIINŢA LIMBII ŞI LITERATURĂ A ACADEMIEI R.P.R. PENTRU DISCUTAREA «DICŢIONARULUI LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE» (VOL. I A—C)

În ziua de 28 martie 1956 a avut loc la Academia R.P.R. o şedinţă lărgită a subsecţiei de ştiinţa limbii şi literatură consacrată discutării primului volum al «Dicţionarului limbii romîne literare contemporane». Au participat la dezbateri acad. Traian Săvulescu, preşedintele Academiei R.P.R., membrii subsecţiei, cercetători ai institutelor de lingvistică din Bucureşti şi Cluj şi ai altor institute ale Academiei, scriitori, publicişti, oameni de ştiinţă, profesori din învăţămîntul mediu şi universitar etc. Şedinţa a fost prezidată de acad. Iorgu Iordan, preşedintele subsecţiei.

Raportul subsecţiei, prezentat de acad. T. Vianu, subliniază de la început că «Dicţionarul limbii romîne literare contemporane» «realizează o veche şi statornică aspiraţie a Academiei», aceea de a pune la îndemîna maselor largi de cititori o operă lexicografică completă. Datorită încrederii şi sprijinului acordat Academiei R.P.R. şi institutelor ei de către Partidul Muncitoresc Romîn şi Guvernul ţării, acest dicţionar a fost redactat în întregime în decurs de numai patru ani.

Relevînd calităţile lucrării, între care faptul că dicţionarul reflectă dezvoltarea vocabularului limbii romîne pînă în etapa actuală, înregistrînd sensurile şi nuanţele semantice mai noi ale cuvintelor, raportul semnalează şi unele lipsuri existente în vol. I al dicţionarului, în scopul îmbunătăţirii volumelor următoare şi a unei noi ediţii a întregii lucrări. Discutînd problema bibliografiei, raportul arată unele omisiuni, cum ar fi operele lui I. Eliade Rădulescu, Nicolae Iorga, Tudor Arghezi şi consideră, în schimb, nepotrivită şi chiar dăunătoare introducerea în bibliografie a unor ediţii mult criticate, apărute în timpul din urmă, precum şi a unor manuale pentru învăţămîntul mediu, ca Algebra, Anatomia, Botanica, Geologia etc.

În continuare, raportul consideră că sfera lexicală pe care trebuia să o cuprindă dicţionarul, potrivit titlului său, a fost cu mult depăşită în timp, atestă-

rile coborînd pînă la începutul secolului al XIX-lea. Dicționarul cuprinde, deci, *limba romînă modernă* și nu numai pe cea *contemporană*. Se arată de asemenea că s-au înregistrat un număr însemnat de regionalisme și arhaisme, însă aceasta nu s-a făcut după un criteriu consecvent. Dicționarul ar fi trebuit să oglindească întreaga varietate de stiluri ale limbii și, în acest caz, pentru a pune de acord titlul cu conținutul, avînd în vedere și întinderea sferei lexicale în timp, el ar fi trebuit să fie intitulat *Dicționarul limbii romîne moderne*.

În ceea ce privește formularea definițiilor, observațiile din raport se bazează mai ales pe constatările cuprinse în articolele din presă care au relevat unele greșeli, neclarități și contradicții. Se subliniază însă, în același timp, tendința exagerată a specialiștilor din diferitele domenii ale științei de a încărca definițiile cu precizări de amănunte care le fac inaccesibile cititorilor lipsiți de cunoștințe speciale. Se citează apoi unii termeni în definirea cărora s-au strecurat erori sau formulări neclare ori incomplete, cum sînt *aortă*, *coleopter*, *artă*, *conci* și altele.

În legătură cu citatele din operele clasicilor marxism-leninismului pe care redactorii dicționarului le-au folosit, evident, în traducere, raportul arată că nu s-a procedat bine, întrucît, cu toată valoarea deosebită a acestor opere, citatele din ele, ca și din oricare alte traduceri, nu sînt potrivite pentru a ilustra sensurile cuvintelor din limba noastră pentru care ne stau la îndemînă, arată raportul, « o bogată literatură originală în toate genurile, chiar și o bogată literatură politică și ideologică ». De asemenea raportul nu este de acord cu folosirea, într-o măsură întinsă, a exemplelor din presa cotidiană sau săptămînală.

Trecînd la analiza criteriului de înregistrare a sensurilor cuvintelor adoptat de dicționar, raportul socotește că singurul criteriu valabil cu privire la clasificarea sensurilor este cel istoric. Nesocotirea principiului clasificării istorice a sensurilor, spune raportul, duce la înlocuirea « criteriului sigur și obiectiv al datării atestărilor cu impresia subiectivă și adeseori arbitrară despre frecvența superioară a unui anumit sens în folosirea actuală a limbii ».

Ultima obiecție privește lipsa etimologiilor.

În încheiere raportul remarcă îmbunătățirea sub multe aspecte a materialului din volumul al II-lea al dicționarului, recent apărut. Se propune ca după publicarea în întregime a « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » să se treacă la elaborarea *Dicționarului general al limbii romîne*, « acela care să înfățișeze, în dezvoltarea ei istorică, întreaga limbă românească în timp și spațiu, adică începînd cu primele ei atestări pînă în prezent și în întreaga ei varietate regională ».

La discuții, prof. M. Carp relevă omisiunea unor cuvinte din dicționar și face cîteva observații de ordin gramatical, stăruind asupra necesității corectitudinii gramaticale.

Prof. Șt. Pașca, membru corespondent al Academiei R.P.R., salută propunerea din raportul subsecției în legătură cu reluarea lucrărilor de elaborare a dicționarului general al limbii romîne și face cîteva observații cu privire la cola-

borarea lingviștilor cu specialiștii din diverse domenii ale științei pentru redactarea definițiilor.

Acad. Al. Rosetti, în intervenția sa, subliniază necesitatea reluării lucrărilor la dicționarul general al limbii romîne, arătînd că experiența cîștigată la elaborarea « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » va fi utilă pentru munca de elaborare a dicționarului general.

Prof. J. Byck răspunde la obiecțiile ridicate de raport cu privire la tipul dicționarului și la clasificarea sensurilor. În legătură cu tautologiile strecurate în dicționar, adică cu acele definiții care cuprind tocmai termenii de definit sau derivați ai acestora, arată, cu exemple, că astfel de greșeli se găsesc și în cele mai renumite dicționare, fără ca acest fapt să diminueze valoarea lor.

După ce semnalează cîteva erori ale dicționarului, cum e în cazul expresiei *motive binecuvîntate* legată, greșit, de termenul bisericesc *a binecuvînta*, sau confuzia dintre *căpitenie* și *căpitănie*, prof. J. Byck se oprește asupra aspectelor pozitive ale lucrării. În încheiere, d-sa este de acord cu propunerea privind elaborarea dicționarului general, aceasta însă numai după o cercetare aprofundată a vocabularului limbii romîne din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi și pe întreg teritoriul țării.

Acad. M. Beniuc spune că este important să se arate, atunci cînd se discută o lucrare, atît lipsurile cît și părțile pozitive. Omisiunile din bibliografie, arată d-sa, se leagă de problema valorificării moștenirii noastre culturale care încă n-a fost pe deplin rezolvată. Un rol însemnat în rezolvarea acestei probleme îi revine Academiei R.P.R. și Uniunii Scriitorilor. În problema citatelor din traduceri, susține că autorii dicționarului s-au orientat bine atunci cînd au folosit texte din clasicii marxism-leninismului pentru a ilustra definițiile unor termeni cu conținut politico-ideologic.

L. Onu este de părere că cea mai importantă problemă care ar fi trebuit să preocupe pe cei care au luat parte la discuții este problema definirii *limbii literare*, deoarece asupra acestei noțiuni n-a existat, în procesul de elaborare a dicționarului, o concepție sigură și consecvent respectată. Relevă apoi necesitatea întocmirii dicționarului tezaur, precum și a unui dicționar de sinonime.

Luînd cuvîntul, acad. Iorgu Iordan arată că raportul conține principalele observații asupra primului volum al Dicționarului limbii romîne literare contemporane. Întrucît din discuții s-ar putea înțelege că acest dicționar este al limbii literare artistice și nu al limbii literare în întregimea ei, d-sa precizează ce trebuie înțeles prin noțiunea de « limbă literară ».

În continuare, acad. I. Iordan relevă ca o lipsă organizatorică faptul că dicționarul nu are un comitet de redacție cu sarcina de a coordona și îndruma întreaga activitate de elaborare a lucrării. O dezbatere în cadru mai larg, spune d-sa, înainte de a fi dat dicționarul la tipar, ar fi contribuit cu siguranță la înlăturarea unui număr de greșeli dintre cele care au fost relevate în ședință sau în articolele din presă.

Referindu-se la discuțiile purtate în legătură cu proporțiile date terminologiei tehnice, regionalismelor și arhaismelor în vol. I, acad. I. Iordan își exprimă convingerea că lucrarea este intitulată greșit *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* și că titlul cel mai potrivit ar fi *Dicționarul limbii romîne contemporane*, fără determinantul « literare ». Această schimbare de titlu n-ar fi modificat conținutul, ci ar fi lărgit numai posibilitatea de înregistrare a termenilor tehnici, a regionalismelor și a arhaismelor.

În încheiere, acad. I. Iordan vorbește despre necesitatea reluării muncii la dicționarul general al limbii romîne.

Prof. D. Macrea, directorul Institutului de lingvistică din București, în răspunsul său remarcă, de la început, că raportul prezentat « cuprinde observații juste și îndrumări constructive ». Primul volum al dicționarului, ca orice lucrare de mari proporții, are, în mod firesc, cele mai multe lipsuri și, desigur, volumele următoare vor însemna un progres față de primul volum.

La observația din raport că titlul dicționarului nu corespunde exact conținutului lucrării, d-sa arată că în « Cuvîntul înainte » al dicționarului s-a precizat că prin limbă contemporană se înțelege « limba folosită de scriitorii noștri, începînd cu prima jumătate a secolului trecut, cînd începe, de fapt, literatura noastră modernă ».

În ceea ce privește ordinea sensurilor cuvintelor, procedeul redării în primul rînd a sensului celui mai frecvent este întîlnit și în cele mai noi dicționare sovietice ca și ale altor limbi și nu poate fi considerat ca antiistoric și, deci, antiștiințific.

Indicarea etimologiei cuvintelor se poate rezolva, în mod științific, numai într-un dicționar etimologic și istoric. Pentru a satisface însă și această cerință, în dicționarul într-un volum va fi dată și etimologia cuvintelor.

Prof. D. Macrea recunoaște că acest dicționar are lipsuri în lista de cuvinte. E cunoscut însă faptul că nici un dicționar nu este scutit de asemenea lipsuri. Arată apoi, cu cîteva date statistice, că citatele din presă, din manuale și traduceri sînt puține, după cum e restrîns și numărul izvoarelor de acest fel.

Elaborarea dicționarului general al limbii romîne, deziderat cu care se încheie raportul subsecției, « nu poate întîmpina, desigur, — spune prof. D. Macrea — obiecții principiale ». E de părere însă că, înainte de a se reîncepe lucrările pentru asemenea operă, este necesar să se alcătuiască dicționarul istoric și etimologic, dicționarul de regionalisme și cel de sinonime. Numai pe baza acestora se va putea alcătui, în bune condiții și în timp util, dicționarul general al limbii romîne.

În încheierea dezbaterilor ia cuvîntul acad. Tr. Săvulescu, președintele Academiei R.P.R., care relevă aspectele pozitive ale discuției purtate în jurul «Dicționarului limbii romîne literare contemporane», obiectivitatea intervențiilor, principialitatea și seriozitatea cu care a fost analizat conținutul primului volum.

În anul 1952, spune acad. Tr. Săvulescu, în urma discuțiilor care au avut loc în ședința organizată de fosta Secție a VI-a, s-a hotărît să se elaboreze un

dicționar al limbii contemporane, fără să se înțeleagă prin aceasta că trebuie să se renunțe la dicționarul mare, început cu aproape o sută de ani în urmă, operă care stă la baza Dicționarului limbii romîne literare contemporane. Față de această mare operă, dicționarul limbii contemporane are întîietate în ce privește utilitatea lui practică. Astăzi sînt sute de mii de elevi de liceu care n-au un dicționar al limbii romîne. Nivelul oamenilor muncii s-a ridicat foarte mult în timpul din urmă. O serie de termeni folosiți azi în fabrici, în întreprinderi, în gospodăriile agricole de stat și în cele colective trebuie explicați undeva, astfel că masele largi au nevoie astăzi de un dicționar care să fie un dicționar explicativ al limbii contemporane. Discuțiile care au avut loc arată că drumul pe care am pornit nu este greșit și că a fost îndreptățită hotărîrea din 1952 ca să se întocmească, în primul rînd, «Dicționarul limbii romîne literare contemporane,» dicționar care trebuie să fie neapărat terminat. Acesta ar trebui să fie primul punct din hotărîrea care se ia în această ședință, după cum nu trebuie să lipsească, ca ultim punct, că secția și institutele noastre de știința limbii sînt datoare să pornească neîntîrziat la elaborarea marelui dicționar al limbii romîne.

Rezultatul acestei discuții, precum și hotărîrea care se ia, spune în continuare acad. Tr. Săvulescu, vor fi comunicate Guvernului, întrucît problema dicționarului, ca și aceea a manualului de istorie și problema formării poporului și limbii romîne sînt probleme de interes național.

★

La sfîrșitul ședinței s-a votat o hotărîre în care s-au propus măsuri pentru volumele următoare și pentru edițiile viitoare ale dicționarului: revizuirea bibliografiei și îmbogățirea ei cu lucrări noi din domeniul științelor, revizuirea citatelor și a definițiilor și pregătirea unei noi ediții. În această nouă ediție, sensurile cuvintelor să fie date în ordinea istorică, să se dea etimologia cuvintelor, iar titlul să fie: «Dicționarul limbii romîne contemporane». Se propune constituirea unui comitet de redacție care să aibă răspunderea viitoarei ediții. Hotărîrea prevede, de asemenea, reluarea în anul viitor a elaborării marelui dicționar al limbii romîne.

V. Breban și N. Dănilă

ADUNAREA GENERALĂ ŞI PRIMA SESIUNE A SOCIETĂŢII DE ŞTIINŢE ISTORICE ŞI FILOLOGICE

La sfîrșitul lunii ianuarie 1956, au avut loc în București adunarea generală a Societății de științe istorice și filologice și prima ei sesiune științifică la care s-au prezentat numeroase comunicări cu subiecte variate privind problemele limbii și ale literaturii.

Atît adunarea generală cît și comunicările prezentate au constituit un prilej binevenit pentru a face bilanțul muncii desfășurate de membrii consiliului de conducere și de cele 27 de filiale existente în diversele orașe ale țării.

Adunarea generală a fost deschisă de către acad. P. Constantinescu-Iași, președintele Societății, care a subliniat rolul important al Societății în dezvoltarea activității didactice și științifice a membrilor filialelor. O atenție deosebită trebuie acordată sporirii volumului de cercetări științifice individuale și stimulării muncii didactice în domeniul istoriei și al filologiei. Academia R.P.R. va trebui în viitor să sprijine în mod mai susținut activitatea Societății pentru ca numărul cercetătorilor din filiale și volumul lucrărilor științifice individuale să sporească tot mai mult. În ultimul an (1955), Societatea a dovedit că în sînul ei se desfășoară o bogată și variată muncă științifică. Au fost publicate o serie de broșuri științifice și culegeri de studii istorice și filologice. Apariția acestor lucrări a stîrnit un interes deosebit printre membrii filialelor, așa încît numărul lucrărilor științifice a crescut simțitor în ultimele luni. Se simte însă nevoia unei reviste proprii a Societății în care să se oglindească atît rezultatele muncii de investigație a membrilor Societății, cît și colaborarea cercetătorilor din diversele instituții culturale ale țării. Pentru a mări numărul activiștilor Societății, s-ar putea înființa în unele orașe, unde condițiile o permit, subfiliale pentru ca toți cei ce doresc să participe la munca culturală a Societății să aibă posibilitate să-și manifeste priceperea și pregătirea lor de specialitate.

Raportul de activitate al Biroului Societății a fost prezentat de conf. univ. D. Maciu, secretar prim. În raport s-au analizat succesele și lipsurile din munca

Societății, de la ultima adunare generală (decembrie 1953), pînă la sfîrșitul lunii ianuarie 1956. În acest interval de timp se remarcă o creștere a interesului cadrelor didactice și cercetătorilor din domeniul istoriei și al filologiei pentru munca dusă de Societatea de științe istorice și filologice. Prin colaborarea mai strînsă dintre specialiștii care lucrează în facultăți și institute superioare pe de o parte și membrii filialelor din țară s-a obținut o creștere sensibilă a nivelului științific al lucrărilor primite la sediul Societății. S-au putut alcătui culegeri de articole și studii de istorie, de limbă și de literatură. Primele volume tipărite de Societate au atras pe mulți cercetători mai vechi și pe cei care își publică pentru prima dată lucrările lor științifice, încît există azi un material bogat și variat care așteaptă să fie publicat în noi culegeri de studii istorice, de limbă și de literatură.

Societatea a fost ajutată cu fonduri materiale de către Ministerul Învățămîntului, încît a fost posibilă înzestrarea filialelor cu cărți, reviste, broșuri de specialitate. S-au acordat, în strînsă legătură mai ales cu Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R., consultații și îndrumări în munca științifică a membrilor filialelor din țară. În cadrul unor filiale au ținut comunicări oameni de știință cunoscuți ca: acad. Tudor Vianu (Iași), acad. Al. Graur (Orașul Stalin), acad. A. Oțetea, (la Sibiu) etc. În numeroase colective de profesori de limba romînă s-au discutat lucrările recent publicate de Institutul de lingvistică din București: Micul dicționar ortografic, Gramatica limbii romîne, Dicționarul limbii romîne literare contemporane. Prețioase observații critice și sugestii pentru îmbunătățirea lucrărilor în edițiile viitoare au fost primite din partea unor filiale fruntașe: Craiova, Orașul Stalin, Sibiu, București etc.

Din inițiativa membrilor unor filiale a început cercetarea documentelor locale, pentru a fi scoase la iveală rezultatele cercetărilor științifice ale oamenilor de cultură din trecut. Se știe că în multe orașe cercetătorii vechi au adus contribuții interesante la îmbogățirea patrimoniului culturii naționale, munca acestor oameni de cultură fiind adesea ignorată în trecut. În diverse orașe ale țării există documente vechi în legătură cu activitatea literară a multor scriitori ai noștri. Unii cercetători ai Societății lucrează cu rîvnă pentru a scoate la lumină noi date în legătură cu trecutul nostru cultural.

Cu toate că există în multe filiale condiții favorabile de lucru, unele comitete locale n-au întreprins nimic pentru a da viață îndrumărilor pe care conducerea Societății le dă ca să stimuleze activitatea științifică în cadrul Societății. Ca nesatisfăcătoare a fost calificată activitatea filialelor din Constanța, Giurgiu, Suceava, Brăila, Piatra-Neamț, Alba-Iulia, Bacău, Ploești. Lipsa de interes a unor comitete locale pentru problemele limbii și ale literaturii dăunează atît pregătirii profesionale a cadrelor didactice, cît și inițiativei creatoare individuale a celor dornici să cerceteze diverse probleme de specialitate.

În discuțiile la care au participat majoritatea delegaților filialelor din țară, s-au arătat o seamă de realizări, inițiative și metode de lucru în cadrul cercetărilor științifice, cît și greutățile pe care le întîmpină în munca lor. Cei mai mulți

delegați, inclusiv cei din București, au arătat că secțiile de învățămînt nu acordă suficientă atenție activității depuse în sînul Societății. Prof. V. Ilieșiu (Baia Mare) a dat exemple concrete de atitudine indiferentă a secțiilor de învățămînt. S-a subliniat că mulți activiști ai Societății sînt încărcați cu diverse munci, în timp ce cercetările științifice ale acestor membri nu se bucură de nici o apreciere din partea conducerii acelor secții. Ei au cerut Ministerului Învățămîntului să intervină pentru a se crea cercetătorilor condiții mai bune de lucru.

Importante precizări și sugestii pentru îmbunătățirea muncii Societății au adus în cadrul discuțiilor acad. Panaitescu-Perpessicius, A. Oțetea, P. Constantinescu-Iași. Toți au fost de acord că e necesar ca Societatea să aibă o revistă proprie, care să poată publica, fără întîrziere, studiile primite din partea filialelor, să facă un schimb de experiență între aceste filiale și să rezolve prompt problemele de ordin organizatoric de interes general.

S-a accentuat îndeosebi importanța valorificării documentelor locale, muncă prin care membrii filialelor pot aduce contribuții originale la îmbogățirea multor capitole ale istoriei și filologiei romînești. Prof. Titus Roșu (Oradea) a arătat că, cercetînd arhivele a circa 200 de sate bihorene, a putut aduna un bogat material documentar privind viața economică, socială și culturală din trecutul regiunii Bihor. Prof. Luca Preda (Craiova) a subliniat munca membrilor filialei Craiova, care adună material documentar în vederea sărbătoririi semicentenarului revoluției din 1907. În multe cazuri cercetătorii ar avea nevoie de un timp de lucru în bibliotecile mari din București și Societatea ar trebui să găsească modalitatea de a asigura definitivarea lucrărilor prin punerea la punct a chestiunilor de amănunt în aceste biblioteci. Prof. Țintă (Timișoara) a criticat conducerea Societății pentru că membrii filialei nu găsesc totdeauna sprijinul necesar în munca lor științifică, deoarece adesea se răspunde tîrziu și superficial celor ce trimit materiale la București și consultațiile pe care le solicită nu sînt totdeauna la un nivel satisfăcător. Tov. D. Berindei (București), Georgescu (Tîrgoviște), Simachi (Ploești), Ciopraga (Iași), au cerut o mai strînsă legătură între Societate și institutele științifice ale Academiei R.P.R., pentru ca lucrările începute în cadrul filialelor să poată fi duse la bun sfîrșit cît mai repede și în condiții satisfăcătoare.

Din partea Ministerului Învățămîntului tov. N. Șipoș a promis un mai larg sprijin muncii Societății. Încurajarea activiștilor pe toate căile și justa apreciere a strădaniilor lor de către conducerea secțiilor de învățămînt vor trebui să stimuleze inițiativele pozitive ale cadrelor didactice și vor contribui la creșterea nivelului profesional al cadrelor de specialitate. Rezultatele obținute pînă acum dovedesc că se poate atinge un nivel mai ridicat, atît în domeniul cercetărilor științifice, cît și în pregătirea profesională a membrilor Societății. O bună dovadă a faptului că filialele pot să contribuie cu interesante studii de specialitate la îmbogățirea tezaurului nostru științific e faptul că s-a putut organiza prima sesiune științifică a Societății de științe istorice și filologice la care participă numeroși profesori și cercetători din domeniul istoriei și al filologiei. Propunerile și sugestiile făcute

pe marginea raportului, completate cu discuțiile ce au avut loc în cadrul secțiilor de istorie și de filologie, cu prilejul comunicărilor ținute, vor îngădui să se întocmească un bogat plan de activitate a Societății pe 1956, plan în care e inclusă și tipărirea mai multor studii de istorie, de limbă și de literatură.

★

La secția de filologie s-au prezentat 11 comunicări în care au fost analizate diverse probleme de limbă și de literatură. Ne oprim pe scurt la comunicările care au tratat despre probleme lingvistice.

În comunicarea: *Sintaxa logică, sintaxa afectivă, sintaxa estetică*, prof. Gh. Nedioglu s-a ocupat de construcțiile sintactice cerute de diversitatea conținutului de idei pe care un autor vrea să le comunice. Între construcțiile logice și cele afective există evidente deosebiri mai ales în structura frazei, în topică, în acumularea elementelor sugestive. Scriitorii folosesc posibilitățile expresive ale limbii pentru a organiza estetic fraza. În legătură cu munca de organizare a materialului limbii, autorul comunicării a scos în evidență, folosind bogate citate din diverși autori, aspectul logic, afectiv și estetic al construcțiilor gramaticale.

Acad. Emil Petrovici a prezentat comunicarea: *Despre raportul dintre fonologie și morfologie*. O expunere a principiilor care stau la baza sistemului fonematic al limbii romîne e publicată în numărul de față. Tezele dezvoltate în studiul acad. Emil Petrovici au suscitat un interes viu prin noutatea lor. La discuții acad. Al. Graur a adus completări și exemple pentru o mai bună înțelegere a fonemului și a teoriei expuse de acad. E. Petrovici. Nu s-au făcut observații privitoare la echivalența morfologică a unor vocale și diftongi romînești. Unii participanți la discuții și-au exprimat numai o seamă de nedumeriri care privesc sistemul fonematic al limbii romîne prezentat de acad. E. Petrovici. Obiecțiile aduse acestui sistem fonematic se reduc în ultima analiză la una singură, formulată de acad. Iorgu Iordan: fonetica istorică a limbii romîne a constatat o puternică influență în trecut a vocalelor palatale asupra consoanelor precedente, pe cînd, după părerea academicianului Emil Petrovici, sistemul fonematic romînesc este caracterizat prin influența consoanelor asupra vocalelor următoare.

În răspunsul său acad. E. Petrovici a explicat această contradicție aparentă arătînd că e vorba de două faze de dezvoltare a limbii romîne. Într-o fază mai veche, sub acțiunea vocalelor următoare, consoanele au primit diferite articulații suplimentare. Astfel, de pildă cele urmate de vocale palatale s-au palatalizat. Vocalele care au exercitat această acțiune asupra consoanelor precedente, fie au dispărut (cele finale), fie s-au modificat (de ex. *e* și *o* au devenit *a*), dar consoanele au păstrat articulația suplimentară dobîndită de la vocale, înaintea dispariției sau modificării acestora. În felul acesta au luat naștere corelațiile de timbru ale consoanelor în limba romînă.

Prof. T. Măruță (Craiova) a prezentat, pe baza analizei unor texte literare limitate, *Teoria «circulațiunii cuvintelor» a lui Hasdeu în lumina actualității*. Folosind teza actuală a fondului principal de cuvinte, autorul comunicării a arătat

că ideile lui Hasdeu sînt valabile pentru a demonstra caracterul romanic al limbii romîne, însă studiul savantului romîn trebuie azi completat cu o justă apreciere a elementului slav atît de bogat cum a arătat, la timpul său, Cihac.

Prof. Gh. Beldescu (Buzău) a citit un capitol din lucrarea *Contribuții la studiul numelui predicativ*, în care a analizat în mod amănunțit și cu bogate observații originale numeroasele particularități ale funcției numelui predicativ în limba romînă. Cît de aprofundată este această lucrare și cît de interesantă poate fi contribuția unor cercetători care lucrează la catedră ne-o demonstrează faptul că valorile și formele pe care le ia numele predicativ în construcțiile sintactice sînt prezentate într-un cadru cu totul neobișnuit: peste 150 de pagini de analiză minuțioasă, folosind citate din scriitorii noștri vechi și contemporani. Această lucrare va apare în publicațiile Societății.

Deși titlul comunicării n-a fost găsit just, prof. Despina Teodorescu (Craiova) a contribuit prin lucrarea sa: *Metode și procedee noi în opera lui Eminescu* la o mai bună cunoaștere a artei marelui poet, despre care știm că a adus atîtea inovații originale în folosirea lexicului și a sintaxei limbii noastre. Capitolul citit la sesiune: « Sintaxa frazei » pune în lumină — e drept uneori într-un stil cam retoric — construcții îndrăznețe și forme neașteptate ale mlădierii limbii în opera poetică a lui Eminescu.

Al. Andriescu (Iași) în *Specificul artei argheziene în proza satirică* a arătat unele note particulare, inovatoare, în lexicul scriitorului nostru, cum sînt: valorificarea poetică a termenilor considerați banali, neliterari, asocierile neașteptate dintre neologisme și termenii familiari, lărgirea sferei semantice a cuvintelor obișnuite și îmbogățirea cu noi nuanțe expresive a sensurilor lor fundamentale. Cercetarea s-a extins și la unele probleme de organizare a frazei, de topică și de invenții stilistice în proza lui Arghezi.

Capitolul studierii istoriei noastre literare a fost bine reprezentat la sesiunea Societății de științe istorice și filologice. Tov. Ion Bradu (Oradea) a prezentat in lucrarea sa: *Un prieten al lui Eminescu, junimistul bihorean Miron Pompiliu*, informații interesante în legătură cu activitatea culturală a unui publicist bihorean din veacul trecut. Elena Turușanu (Botoșani) a vorbit documentat despre: *Reviste botoșenene*; Lucian Drimba (Oradea) a arătat în comunicarea sa, *Iosif Vulcan și teatrul transilvan*, rolul pe care directorul cunoscutei reviste culturale « Familia » l-a avut în opera de popularizare a clasicilor romîni în Transilvania și în munca de întemeiere a unui teatru în această provincie. V. Adăscăliței (Iași) a prezentat o comunicare despre *Teatrul haiducesc*, iar Emilia Milicescu (București) a vorbit despre *B. Delavrancea și folclorul.*

După prezentarea comunicărilor au luat cuvîntul numeroși delegați ai filialelor și participanți din București la sesiunea științifică de care ne ocupăm. Acad. Panaitescu-Perpessicius a lăudat munca cercetătorilor din cadrul filialelor și a apreciat în mod pozitiv rezultatele muncii lor. S-a dovedit că toate contribuțiile științifice prezentate în cadrul sesiunii sînt utile pentru îmbogățirea unor capitole

ale gramaticii și ale istoriei noastre literare. E drept că unele lucrări se pare că suferă de un oarecare patriotism local, în sensul că se acordă o importanță exagerată unor fapte de amănunt. În cercetările științifice e nevoie de un sever control științific, de o ierarhizare a faptelor după valoarea lor bine determinată și de cumpăt stilistic pentru a nu cădea în retorism.

În ceea ce privește problemele construcțiilor afective și logice, în legătură cu analiza valorilor și a funcțiilor numelui predicativ, e necesară studierea contextului pe de o parte și a influenței pe care o exercită creația marilor scriitori asupra contemporanilor noștri. În acest sens, au făcut observații critice tov. R. Cosmovici, Gh. Bulgăr, Gh. Dragomirescu. Nici lexicul sau creațiile stilistice ale scriitorilor nu se pot studia fără a lua în considerație contextul și influențele artistice ale marilor creatori clasici.

Cercetările privind domeniul teatrului, al presei, vor contribui la îmbogățirea istoriei culturii noastre, dacă vor fi integrate în mod just în curentele culturale ale epocii respective, pentru a se putea stabili în mod adecvat valoarea datelor de amănunt. Precizări și sugestii pentru îmbunătățirea acestor lucrări au adus în cadrul discuțiilor tov. Bistrițeanu, E. Manu, N. Crucianu, Ungureanu, Nichita (București), Milică (Ploești) etc.

Privită în ansamblu, adunarea generală și prima sesiune științifică a Societății au constituit un moment important în dezvoltarea activității științifice a filialelor ei. Ar fi fost necesar ca la lucrările adunării generale să participe și reprezentanți ai celorlalte societăți științifice din țară, cu care s-ar putea face un schimb de experiență util muncii pe care aceste societăți o dezvoltă în domeniul culturii noastre. La sesiune s-a simțit lipsa unor lucrări legate de problemele concrete ale învățămîntului, în special de predarea limbii și a literaturii romîne în școli. S-a putut observa de asemenea preferința cercetătorilor pentru subiecte luate din trecutul nostru cultural și o prea mică legătură cu aspectele de astăzi ale muncii de cultivare a limbii și de cunoaștere a literaturii noi.

În cadrul acestei adunări generale și al primei sesiuni științifice s-a putut stabili un contact personal între cercetătorii din țară și specialiștii din domeniul științei limbii și a literaturii: academicieni, profesori universitari, cercetători din institutele științifice ale Academiei R.P.R., fapt care va influența în bine viața filialelor Societății, cum au remarcat prof. J. Deșliu (Galați), Paulescu (Buzău), Bradu (Giurgiu) etc. Atît lucrările prezentate la sesiune cît și discuțiile pe marginea acestor lucrări, au însemnat o puternică încurajare a participanților la lucrările filialelor. Prima sesiune a însemnat un pas înainte pentru asigurarea creșterii numărului de cercetători în domeniul istoriei și al filologiei în cadrul filialelor din țară, pentru îmbunătățirea nivelului studiilor întreprinse de cercetători în viitor cît și pentru pregătirea profesională a membrilor Societății.

Gh. Bulgăr

SESIUNEA ȘTIINȚIFICĂ A INSTITUTULUI DE ȘTIINȚE PEDAGOGICE

Între 19 și 22 ianuarie a.c., s-a ținut la București prima sesiune științifică a Institutului de științe pedagogice. La această sesiune au participat nu numai cercetătorii și colaboratorii institutului, ci și numeroase cadre didactice din învățământul superior, mediu și elementar din toată țara. Sesiunea a fost deschisă în sala de conferințe a Bibliotecii centrale universitare chiar de acad. Ilie Murgulescu, ministrul Învățământului, care a subliniat rolul pe care îl au cadrele didactice în ridicarea nivelului învățământului. Acestea au misiunea de a forma cadrele tehnice capabile să ducă la îndeplinire sarcinile trasate de Congresul al II-lea al P.M.R. Institutul de științe pedagogice trebuie să îndrumeze și să stimuleze munca științifică și profesională în școli. Sesiunea institutului marchează un pas înainte spre adîncirea cercetărilor în domeniul pedagogiei, prin aplicarea creatoare a pedagogiei sovietice. Pentru a obține rezultatele dorite în acest domeniu, nu trebuie cruțat nici un efort.

În continuare, prof. univ. Stanciu Stoian, directorul Institutului de științe pedagogice, a făcut un bilanț al activității și realizărilor institutului, oprindu-se mai ales asupra muncii desfășurate în anul 1955, an bogat în inițiative și realizări concrete. Scoțînd în evidență părțile pozitive, vorbitorul n-a neglijat nici lipsurile. Între altele, a subliniat că nu s-a făcut decît foarte puțin în domeniul reconsiderării vechilor pedagogi romîni și nu s-a acordat suficientă atenție bazelor teoretice generale ale pedagogiei. Apoi a expus obiectivele planului de muncă al institutului, menționînd și elaborarea unei enciclopedii pedagogice și a unui dicționar pedagogic.

Lucrările sesiunii au continuat în ședințe plenare. Din cele 69 de comunicări prezentate la această sesiune, 10 au fost ținute în ședințele plenare din zilele de 19 și 20 ianuarie, în sala Bibliotecii centrale universitare. Menționăm titlurile

6 — c. 370

cîtorva [1]: prof. univ. Stanciu Stoian, *Cunoașterea și însușirea experienței și gîndirii pedagogice sovietice în R.P.R.*; conf. univ. A. Dancsuly (Cluj), *Educarea colectivului de elevi în procesul muncii instructive*; conf. univ. Tr. Moraru (București), *Sistematizarea cunoștințelor în procesul repetării materiei*; conf. univ. C. Bender și cercet. științific A. Coman (Inst. de șt. pedag.), *Unele probleme ale tipologiei lecției* etc. Comunicările au fost urmate de discuții care au contribuit la adîncirea problemelor tratate.

În zilele de 21 și 22 ianuarie, lucrările s-au desfășurat pe secții și subsecții în localul institutului. În secții și subsecții au fost prezentate 59 de comunicări care au prilejuit discuții interesante. Prețioase au fost contribuțiile cadrelor didactice din învățămînt care au adus date concrete din mediul școlar. Menționăm titlurile unora dintre comunicările susținute. În secția de pedagogie, s-au prezentat 16 comunicări, din care amintim: conf. univ. Al. Debreczi (Cluj), *Lupta pentru lichidarea formalismului în organizarea lecțiilor*; prof. N. Apostolescu (Timișoara), *Despre cerințele metodice de bază ale lecției* (contribuție la înlăturarea formalismului din procesul de învățămînt); prof. D. Blumen și cercetător științific M. Ghivirigă (Inst. de șt. pedag.), *Unele probleme ridicate de experimentarea învățămîntului politehnic*; asist. M. Ștefan (București), *Dezvoltarea intereselor profesionale la elevii claselor a VII-a și a X-a* etc. În secția de istoria pedagogiei, au fost prezentate 8 comunicări: conf. univ. O. Schechter (București), *Logica dialectică — bază metodologică a sistemului pedagogic al lui A. S. Makarenko*; prof. C. Dinu și cercet. șt. L. Gartenberg (Inst. de șt. pedag.), *Învățămîntul în presa de partid între anii* 1921—1944; asist. B. Bratu (București), *Din moștenirea pedagogică a lui I. Creangă* etc. În cadrul secției de psihologie-defectologie au fost susținute 9 comunicări: cercet. șt. M. Bejat (București), *Dezvoltarea reprezentărilor și imaginației spațiale la elevi prin studiul geometriei*; asist. I. Radu și D. Salade (Cluj), *Din experiența studierii elevilor în practica pedagogică* etc.

Secția metode de predare și-a ținut lucrările pe subsecții: științe sociale, matematică-științele naturii și învățămîntul elementar și educația preșcolară. În subsecția matematică-științele naturii s-au susținut 10 comunicări: conf. univ. O. Hollinger (București), *Unele observații în legătură cu ridicarea calității predării matematicii în școala medie*; conf. univ. Eug. Rusu (București), *Despre metodica introducerii definițiilor și a expunerii matematice*; prof. Segal (Bacău), *Metode folosite pentru formarea noțiunilor de fizică* etc., iar în subsecția învățămîntul elementar s-au prezentat 9 comunicări: conf. univ. I Berca (București), *Formarea cîmpului de citire al elevilor în perioada abecedarului*; înv. Elena Popescu (Bîrlad), *Formarea deprinderilor de scriere corectă și frumoasă la elevii claselor I—IV* etc.

---

[1] Textul complet al comunicărilor mai interesante va fi publicat de Institutul de științe pedagogice.

Ne oprim mai mult asupra lucrărilor subsecției de științe sociale în care s-au susținut comunicările: prof. univ. Eug. Rozsa (Cluj), *Eroul literar pozitiv ca element al metodei exemplului în educația comunistă;* prof. Eug. Todoran (Cluj), *Imbogățirea și precizarea vocabularului elevilor la lecțiile de limba romînă;* prof. Șt. Munteanu (Alba-Iulia), *Observații metodice în legătură cu analiza limbii și a stilului operelor literare în școala medie;* prof. I. Comănescu (Oradea), *Unele probleme privind îmbogățirea vocabularului elevilor în procesul de învățămînt;* prof. Alex. Trifu, Șt. Nemoianu Pană, N. Mircea (București), *Unele probleme ale educației artistice la elevi;* prof. I. Cremer (Inst. de șt. pedag.), *Slavici și problemele predării limbii romîne în școală;* prof. Cl. Georgeta Chiosa, Eliza Ionescu-Miciora (Inst. de șt. pedag.), *Rolul exercițiilor în însușirea faptelor de limbă și în formarea deprinderilor de exprimare corectă orală și scrisă;* prof. Gh. Pop (Baia Mare), *Observații în legătură cu predarea limbii romîne în școlile cu limba de predare maghiară;* prof. I. Antohi, A. Bădescu, Gh. I. Maxim. Al. Tzurea (Inst. Politehnic-București), *Indrumări metodice pentru predarea limbilor străine în învățămîntul superior tehnic.*

Au stîrnit interes mai cu seamă comunicările despre eroul pozitiv și despre îmbogățirea vocabularului elevilor. Intrucît comunicarea prof. I. Comănescu a fost axată pe rezultatele unor constatări făcute pe teren, vom stărui puțin asupra ei. După ce a arătat că limba are o funcție socială și că o condiție esențială a realizării schimbului de idei între oameni este cunoașterea sensului cuvintelor, autorul a precizat că, în perioada școlară, îmbogățirea vocabularului elevilor se face în mare măsură cu sprijinul și sub îndrumarea cadrelor didactice. Deși s-au depus eforturi în această direcție și s-au realizat unele progrese, vocabularul folosit de elevi prezintă încă numeroase lipsuri. Pentru a ilustra aceste lipsuri, I. Comănescu s-a folosit de sondajul făcut de Secția de învățămînt a regiunii Oradea, la sfîrșitul anului școlar 1954—1955, printre elevii clasei a X-a de la 3 școli medii de 10 ani și 2 școli pedagogice. S-au folosit 38 de neologisme luate din diferite domenii de activitate: [1] *pretext, cotidian, fidel, bilunar, a convoca, a revoca, a subaprecia, antiteză, deznodămînt, pesimist, parvenit, cosmopolit, partinic, frescă, metamorfoză, antidot, antirabic* etc. Cei mai mulți elevi n-au reușit să explice exact nici chiar neologismele mai simple, des întrebuințate în vorbirea curentă sau întîlnite la orele de curs, iar cele mai puțin întîlnite au ridicat adevărate probleme. Astfel, cuvîntul *frescă* a fost explicat bine abia de 10 % din elevii chestionați. Ceilalți au dat răspunsuri de felul acesta: « pictură oarecare », « articol împotriva racilelor societății, o denunțare », « tablou care înfățișează societatea completă printr-o mulțime de personagii, întrebuințat în pictură și în literatură », « batjocură », « batjocură satirică și defăimătoare », « frecuș din societatea burgheză », « frecuș », « învrăjbire », « ceea ce nu se șterge niciodată », « imprimat de neșters ».

[1] Pentru amănuntele date aci, am folosit textul dactilografiat al comunicării, pus la îndemînă de Institutul de științe pedagogice.

La alte cuvinte, răspunsurile greșite au fost mai puțin numeroase, dar destul de curioase — ex. *apologie* = « vorbire fără rost », « explicare », « descriere », « simpatie pentru crime »; *arbitrar* = « just », « locul unde stă arbitrul »; *arogant* = « delicat », « politicos », « modest »; *bilunar* = « la două luni »; *cotidian* = « redacția unui ziar burghez »; *fidel* = « clar », « ceva fin », « gingaș, », « sincer »; *pesimist* = « care iubește trecutul », « care cade în superstiții », « nu iubește femeia »; *titan* = « om care omoară pe altcineva ». Aceste exemple, ca și altele date în comunicare, [1] au dus pe autor la concluzia că adesea vocabularul elevilor este sărac și însușit în mod greșit. De aci, se desprinde pentru cadrele didactice datoria de a lua măsuri urgente și eficace pentru îmbogățirea vocabularului elevilor și pentru precizarea sensurilor tuturor cuvintelor. [2] Pentru a remedia această lipsă, a propus introducerea caietelor de cuvinte. Cadrele didactice singure nu sînt în măsură să rezolve problema pe de-a-ntregul. La aceasta au datoria să contribuie și alți factori. Ministerul Învățămîntului trebuie să revină asupra duratei școlarizării — de la 10 la 11 sau 12 ani — și să reintroducă limba franceză ca obiect de studiu la școlile pedagogice și limba latină la școlile medii de 10 ani. Limba latină ar ajuta pe elevi să nu mai confunde pe *antebelic* cu *antibelic* și să nu mai explice pe *bilunar* prin « la două luni ». A cerut apoi grăbirea apariției « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » într-un volum, care ar fi foarte util elevilor și cadrelor didactice. În continuare, a atras atenția asupra datoriei profesorilor de a da toate sensurile cuvintelor, nu numai pe cele strîns legate de specialitatea pe care o predau. Profesorii de limba romînă au nu numai datoria de a introduce caietele de cuvinte, ci și pe aceea de a le controla, fiindcă altfel se pot strecura greșeli și se pot face confuzii dăunătoare, afirmație pe care a ilustrat-o cu exemple elocvente.

Pe marginea comunicărilor prezentate, s-au angajat discuții bogate și fructuoase. Astfel, prof. Bădică (Constanța) a propus să nu se mai scindeze opera scriitorilor, cînd se predă elevilor, în scrieri dinainte sau după 23 August 1944, fiindcă dăunează privirii de ansamblu. În ceea ce privește transpunerea în viața elevilor a eroului pozitiv, aceasta depinde de felul cum profesorul a reușit să trezească interes pentru acest erou. La aceasta contribuie și mediul în care trăiesc elevii, orientarea lor ideologică și nivelul lor cultural. Apoi s-a ocupat de datoria cadrelor didactice de a îmbogăți vocabularul elevilor. Referatul prof. Todoran a fost mai mult teoretic, n-a dat indicații metodice. S-a ocupat apoi de funcția stilistică a adjectivelor, susținînd că nu numai adjectivele calificative au funcție stilistică, așa cum a arătat prof. Todoran, ci și cele determinative. A

[1] Am reprodus numai o mică parte din exemplele date de prof. I. Comănescu.

[2] Această sarcină este cu atît mai imperioasă cu cît sondajul s-a făcut la clasa a X-a, deci la tineri care acum sînt în anul I la institutele de învățămînt superior. De altfel această lipsă a sezisat-o și tov. E. Stere, în comunicarea cu subiectul « Contribuții la problema seminarului », ținută în secția de pedagogie. Referentul a arătat că studenții spun « metode de investiție » în loc de « metode de investigație » etc.

arătat apoi inutilitatea împărțirii substantivelor în concrete și abstracte. Ele sînt în mare parte inaccesibile elevilor. Adesea nici profesorul nu poate să convingă pe elevi că un substantiv este concret sau abstract. Substantivele însești sînt niște abstracțiuni. A apreciat ca interesantă comunicarea prof. I. Comănescu, dar a menționat că numai îmbogățirea vocabularului nu este suficientă, ci este necesară și activizarea vocabularului învățat de elevi.

În continuare, prof. Florian Popescu (Fierbinți) s-a ocupat de problema eroului pozitiv; apoi a arătat că se dau elevilor prea multe cuvinte noi, din care cauză nu reușesc să le rețină toate sensurile. A propus să se țină seama de vîrsta elevilor și de mediul în care trăiesc. Adesea profesorii nu explică toate sensurile cuvintelor, din care cauză se ajunge la situații ca cele sezisate de prof. I. Comănescu. Ocupîndu-se de referatul prof. Todoran, a remarcat că acesta a tratat vocabularul mai mult din punct de vedere expresiv.

Analiza stilului diferitor scriitori în școlile medii întîmpină mari greutăți, deoarece elevii nu cunosc problemele de stil necesare.

Prof. Viorica Dumitrescu, de la Institutul de științe pedagogice, referindu-se la comunicarea prof. I. Cremer, a adus contribuții foarte interesante la cunoașterea unor gramatici germano-romîne și maghiaro-romîne din secolul al XIX-lea.

Prof. Bledy (Cluj) s-a ocupat de metoda comparativă care poate să dea rezultate bune cînd se predă limba romînă în școlile cu limba de predare maghiară. A stăruit ca în viitor să se introducă în manualele de gramatică destinate școlilor cu limba de predare maghiară o seamă de reguli de care elevii maghiari ar avea absolută nevoie și de care romînii se dispensează ușor, deoarece vorbesc limba și n-au nevoie de precizări suplimentare. Se impune redactarea unor gramatici speciale pentru aceste școli. A arătat apoi, pe baza unei statistici, că dicționarul lui A. Candrea are numeroase lipsuri pe care le înlătură Dicționarul limbii romîne literare contemporane editat de Institutul de lingvistică.

A vorbit apoi Gh. Bulgăr, de la Institutul de lingvistică din București, care a apreciat ca foarte utile și bogate în sugestii lucrările privitoare la problemele limbii și ale literaturii. Se poate constata un interes din ce în ce mai mare în rîndurile cadrelor didactice pentru studierea aprofundată a limbii, pentru îmbunătățirea metodelor de predare în școli. Domeniul lingvisticii atrage tot mai mulți cercetători din mediul școlar. În comunicările prof. Todoran și Munteanu problemele sînt abordate prea general. Se insistă prea mult asupra aspectului teoretic al vocabularului și al analizei limbii și stilului, deși ar trebui să preocupe în primul rînd aspectul practic, metodic. În cercetarea vocabularului, nu putem considera ca sinonime cuvintele apropiate ca sens, ci cuvintele cu sens identic. Sinonime perfecte sînt puține în limba romînă. Analiza limbii și stilului trebuie să deosebească originalitatea unui scriitor față de alt scriitor și să scoată în evidență particularitățile lexicale, gramaticale și stilistice prin care autorul s-a impus ca un inovator în mînuirea limbii. Limba și stilul nu se pot studia izolat de mediul și creația artistică a vremii în care a trăit acel autor. Prin analo-

gii just stabilite, el trebuie integrat în curentul epocii sale. Formule generale ca «limbă bogată», «stil atrăgător», «varietate lexicală» etc. nu spun nimic. Astfel de generalități se potrivesc și lui I. Creangă și lui C. Negruzzi și lui M. Sadoveanu. Un material documentar excepțional a adus comunicarea prof. I. Comănescu. Constatarea făcută pe teren că elevii întîmpină mari dificultăți în asimilarea temeinică și corectă a vocabularului și ilustrarea lipsurilor grave impune măsuri urgente și eficace. Fără îndoială că studierea limbii latine poate ajuta înțelegerea mai justă și însușirea mai corectă a neologismelor din limba noastră. A recomandat apoi profesorilor de limba romînă să păstreze legătura cu filialele Societății de științe istorice și filologice din localitățile respective.

Prof. Hasganu Aristide (Iași) face deosebirea între eroul istoric și cel literar. În ceea ce privește vocabularul, i se pare că problema aceasta s-a rupt de restul activității didactice. Nu este bine să se vorbească de îmbogățirea vocabularului, fără să se pună pe același plan și activizarea vocabularului și explicarea tuturor sensurilor. Caietele de cuvinte nu pot fi considerate o metodă de îmbogățire a vocabularului, dacă, în forma în care se aplică, nu dau rezultate. Trebuie să se insiste asupra sensurilor figurate ale cuvintelor și asupra expresiilor. Necunoașterea multor cuvinte și a tuturor sensurilor acestora împiedică pe elevi să guste frumusețea marilor creații literare. Personal a constatat că elevii au rămas indiferenți la lectura expresivă a unor poezii din G. Topîrceanu sau din M. Eminescu datorită faptului că nu puteau să pătrundă poeziile din cauza sărăciei vocabularului pe care îl posedau.

Prof. V. Scripnic (București) a arătat că profesorii de limbi străine nu cunosc bine limba romînă și nici nu se străduiesc să o cunoască. De asemenea, nu citesc revista Limba romînă.

Prof. Chiosa (Institutul de științe pedagogice), luînd cuvîntul în legătură cu problemele discutate, a subliniat că literatura contribuie în cea mai mare măsură la educarea morală a elevilor. Profesorii au datoria să nu caute în lucrările scrise numai cantitatea de cunoștințe însușite de elevi, ci să urmărească și felul cum și-au însușit trăsăturile eroului pozitiv. Pentru îmbogățirea vocabularului elevilor nu este suficient caietul de cuvinte. Aceasta se face în permanență în timpul orelor de curs. Și la orele de gramatică se poate face precizarea sensurilor cuvintelor.

Concluziile lucrărilor subsecției de științe sociale au fost trase de prof. Chiosa, care a arătat că referatele și discuțiile au mers pe linia adîncirii predării și însușirii limbii și literaturii și s-au bazat pe cercetări științifice pe teren. Vocabularul elevilor trebuie îmbogățit, precizat și activizat. Analiza stilistică să se facă pe baze lingvistice. De aceea este necesară colaborarea cadrelor didactice cu Institutul de lingvistică și a Institutului cu profesorii de limba romînă. Deși tematica sesiunii a fost prea încărcată, s-au desprins învățăminte utile și pentru Institutul de științe pedagogice și pentru cadrele didactice. A mulțumit tuturor celor care

au făcut comunicări sau au participat la discuții și în special Institutului de lingvistică din București pentru contribuția dată.

La încheierea sesiunii a vorbit prof. Stanciu Stoian care a arătat că sesiunea a dat rezultate pozitive, discuțiile au fost vii și documentate, mai ales în secții și subsecții. La această sesiune s-au întîlnit două generații de cercetători — cei vîrstnici și cei tineri. Legătura stabilită, speră să fie de bun augur. Cercetătorii au dovedit maturitate și mînuirea unor metode de lucru științifice. În lucrările sesiunii s-au oglindit documentele Congresului al II-lea al P.M.R. Sesiunea a avut și lipsuri: în unele lucrări s-a văzut mai mult erudiția de bibliotecă decît contactul pe teren cu problemele școlii, nu s-a acordat suficientă atenție educației preșcolare, în unele lucrări s-a simțit tendința de vulgarizare — ex. învățătura lui Pavlov, al cărei fond n-a fost suficient adîncit de unii cercetători —, uneori s-a remarcat tendința de a acoperi conținutul cu lozinci. Ocupîndu-se de conținutul sesiunii, vorbitorul a subliniat latura ideologică a muncii, folosirea experienței și pedagogiei sovietice, legătura cu psihologia, nivelul înalt al lucrărilor, concursul dat de institutele Academiei etc.

I. Popescu

RECENZII

Dicționarul limbii romîne literare contemporane

vol. I (București), ed. Acad. R.P.R., 1955, XXVI, 628 p.

Recenzie de N. G. CORLĂTEANU, revista « Probleme de lingvistică », Academia U.R.S.S., Moscova, 1956, Nr. 1, p. 147—152.

A apărut primul volum (A-C) din *Dicționarul limbii romîne literare contemporane*. Volumul al II-lea (D-L) este sub tipar. Ultimele două volume, al III-lea (M-P) și al IV-lea (R-Z), se găsesc în stadiul controlului definitiv și al redactării.

Dicționarul recenzat este rodul unei îndelungate munci anterioare de elaborare a Dicționarului academic al limbii romîne literare și reprezintă în același timp una din etapele cele mai importante ale procesului de realizare a revoluției culturale în R.P.R.

Lungă și grea a fost calea străbătută, spre a se ajunge la întocmirea acestui dicționar al limbii romîne. Încercări s-au făcut încă în prima jumătate a secolului al XIX-lea, înainte de înființarea Academiei Romîne. Întemeietorii așa-zisei « Școale latiniste », ca: Samuil Micu Klein, Petru Maior și urmașii acestora: V. Coloși, I. Teodorovici, A. Teodori și alții, au muncit mai mult de 30 de ani la alcătuirea *Dicționarului romîno-latino-ungaro-german*. Dicționarul acesta este întocmit după modelul dicționarelor poliglote din vremurile acelea. El apare la Buda în 1825 [1]. În ciuda faptului că pentru această muncă s-a adunat un material lexical imens, Dicționarul n-a fost de folos practic nici chiar pentru contemporani, deoarece la baza lui stătea o concepție greșită, concepția « latiniștilor ». De-a lungul primei jumătăți a secolului al XIX-lea s-au mai publicat cîteva dicționare. Acestea însă nu erau decît o imitație a diferitelor dicționare străine.

Întemeiată în secolul trecut, pe la 1860, Academia Romînă trebuia să rezolve și problemele de bază ale lingvisticii romîne. Chiar în primul paragraf al Statutului, aprobat la 1 aprilie 1866, se prevedea că Academia trebuie să stabilească regulile ortografiei, să elaboreze o gramatică, să compună un dicționar al limbii romîne [2]. Este însă de notat că nici una din aceste sarcini n-a fost îndeplinită de fosta Academie Romînă. De-a lungul a 60 de ani s-a oglindit, în ortografia romînă, influența nefastă a concepțiilor etimologizante ale academicienilor romîni. Abia în zilele noastre, după instaurarea regimului de democrație populară în Romînia, s-a înfăptuit reforma regulilor ortografice, avînd la bază principiul fonetic. Noua ortografie a intrat în vigoare la 1 aprilie 1954. S-a întocmit un dicționar ortografic (și, în parte, ortoepic) de 9.000 de cuvinte, care să dea cît mai

[1] Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu quare de mai mulți autori în cursul a trideci și ...ai multoru ani s-au lucratu, Buda, 1825.

[2] Analile Societatei Academice Romane, t. I, București, 1869, p. 3.

repede şi cît mai temeinic o deprindere ortografică [1].

Gramatica lui Timotei Cipariu, publicată de fosta Academie între anii 1869—1877 [2], reprezintă al doilea eşec al Academiei în sarcinile pe care trebuia să le îndeplinească. De atunci ea a renunţat de fapt să se mai ocupe de această problemă. Abia în 1954, Academia R.P.R. a editat *Gramatica limbii romîne* [3].

Cît despre întocmirea dicţionarului, această muncă a fost lăsată de fosta Academie în sarcina lui A. T. Laurian şi I. C. Massimu. Aceştia au tipărit, între 1871—1876, *Dicţionarul limbii romîne* [4], care reprezintă punctul culminant al exerciţiilor « latiniste » antiştiinţifice şi antipopulare. Această lucrare nu este nici un dicţionar al limbii romîne şi nici unul al limbii latine, deşi cuprinde cuvinte împrumutate din dicţionarele latine. S-au introdus multe cuvinte latinizante *(silvaticire, ustulatura* şi altele). Afară de aceasta, autorii au introdus un număr mare de cuvinte artificiale create, dovedind astfel lipsa de răspundere în materie de creaţie a cuvintelor (de exemplu *tardiilimbu* « tăcut », *tepefacere* « a încălzi »). Afară de aceasta, din dicţionar au fost scoase toate cuvintele care nu erau de origine latină, pentru că, după părerea « latiniştilor », ele nu puteau şi nu trebuiau să figureze într-un dicţionar romîn [5]. Laurian şi Massimu trec cuvinte de felul acesta într-o anexă specială [6]. Tocmai acest fel arbitrar de a privi limba a şi hotărît, cum era şi natural, soarta primului dicţionar academic. El n-a fost altceva decît un copil născut-mort, al Academiei de odinioară, renegat de poporul romîn, de cei mai buni scriitori şi de alţi oameni ai culturii.

Concomitent cu aceasta, dar în afara incintei Academiei, şi-a elaborat dicţionarul său etimologic A. de Cihac, cunoscutul lingvist din secolul al XIX-lea, care a studiat 5765 de cuvinte romîneşti [7]. Cihac arată, pe bună dreptate, că, deşi lexicul romîn este « latin în fond », totuşi un imens număr de cuvinte sînt de origine nelatină. Circa 80 % din cuvintele romîneşti sînt reprezentate prin unităţi lexicale de origine slavă, ungară, turcească, neogreacă şi albaneză. Însă aşa cum ne-a prezentat lucrurile cu multă putere de convingere unul dintre strălucitii lingvişti romîni din secolul al XIX-lea, Bogdan Petriceicu Hasdeu, elev al Universităţii din Harkov, statistica întocmită de A. Cihac nu vorbeşte despre faptul că limba romînă ar fi o limbă neromanică. Cu teoria sa « despre circulaţia cuvintelor » Hasdeu dovedeşte caracterul latin al lexicului romîn şi al limbii romîne, privită în totalitatea ei [8].

Apariţia *Dicţionarului* lui A. Cihac determină Academia Romînă a reînnoi lucrările sale lexicografice; dar de data aceasta pe baze noi. Academia a încredinţat, în 1884, redactarea dicţionarului lui Bogdan Hasdeu. Acest învăţat, deşi a depus o muncă de mai bine de treisprezece ani pentru întocmirea dicţionarului, n-a reuşit să tipărească decît 3 volume, sub titlul de *Etymologicum Magnum Romaniae* (literele A-B pînă la cuvîntul *bărbat*). Lucrarea aceasta a fost concepută de autor ca un thesaurus, adică ea trebuia să cuprindă atît lexicul contemporan, cît şi materialul lexical al perioadelor trecute de dezvoltare a limbii. Dicţionarul trebuia să constituie o adevărată enciclopedie a poporului romîn şi, ca atare, să-i oglindească toată viaţa, aşa cum s-a reflectat ea în fenomenele de limbă. Fiecare cuvînt este tratat în legăturile sale cu istoria, folclorul şi

---

[1] Mic dicţionar ortografic, (Bucureşti), ed. Acad. R.P.R., 1953.

[2] T. Cipariu, Gramatica limbii romîne, Bucureşti: partea I 1869; partea a II-a 1877.

[3] Gramatica limbii romîne, ed. Acad. R.P.R., 1954: vol. I — Vocabularul, fonetica şi morfologia; vol. al II-lea: Sintaxa.

[4] A. T. Laurianu şi I. C. Massimu, Dictionariulu limb'ei romane, Bucureşti: t. I (A-H) — 1871; t. II (I-Z), Collaboratori I. Hodosiu şi G. Baritiu — 1876.

[5] A. T. Laurianu şi I. C. Massimu, op. cit., t. I, p. VI.

[6] Glossariu care coprinde vorbele d'in limb'a romana straine prin originea sau form'a loru, cumu şi celle de origine indouiosa, Bucureşti, 1876.

[7] A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie dacoromane, Francfort s M.: (t. I) — Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes, 1870; (t. II) — Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais, 1879.

[8] Vezi B. P. Hasdeu, Cuvente den bătrîni, vol. III, partea I, Bucureşti, 1881, p. 91—105.

etnografia romînilor. Autorul își propunea să cerceteze etimologia cuvîntului, variantele sale dialectale ș.a.m.d. Proporțiile foarte mari în care a fost conceput dicționarul s-au vădit a fi peste puterile unui singur învățat, chiar atunci cînd acesta era de talia lui Bogdan Hasdeu.

În 1897, Academia încredințează profesorului universitar din Iași, Alexandru Philippide, munca de redactare a dicționarului. Acesta adoptă în fond același plan al *Dicționarului* ca și Hasdeu. Cu toate acestea, Philippide nu poate să-și ducă sarcina la bun sfîrșit, deși el adunase un material lexical enorm de-a lungul a nouă ani de muncă. Philippide nu-și poate tipări materialul său lexicografic, în schimb, acest material a fost folosit de toți autorii ulteriori ai Dicționarului Academiei Romîne.

Nici S. Pușcariu, profesor la Universitatea din Cluj, nu și-a dus munca la bun sfîrșit. S. Pușcariu a tipărit de-a lungul a 38 de ani numai o parte din el (literele A-C, F-L, pînă la cuvîntul *lojniță*). Profesorul din Cluj, la rîndul său, a avut în vedere alcătuirea unui dicționar care să cuprindă toate cuvintele limbii romîne, atît cele literare cît și cele dialectale, cu indicarea istoricului și etimologiei fiecărui cuvînt.

Astfel, tradiția lexicografică a alcătuirii unui dicționar academic are, în Romînia, o istorie destul de lungă și de bogată. Chiar dacă nu tot ceea ce s-a făcut odinioară, pentru alcătuirea dicționarului, este bun, totuși nu-i mai puțin adevărat că Academia R.P.R. dispune de un imens material de fapte care poate și trebuie să fie folosit. Într-adevăr, întocmirea unei gramatici și a unui dicționar este o muncă grea, dar ea constituie, totodată, o chestiune de onoare a colectivului de lingviști din orice țară. Și lingviștii romîni, în condițiile regimului de democrație populară, se achită cu succes de sarcinile ce le-au fost puse în față. Redactarea dicționarului academic a fost încredințată, în 1948, academicianului I. Iordan. Munca, cu adevărat intensă, de redactare a dicționarului, a început însă în 1952, cînd, după o largă discuție a lucrărilor lexicografice, Prezidiul Academiei R.P.R. a hotărît să scoată o serie de dicționare: cel al limbii literare contemporane, cel istorico-etimologic, dicționarul dialectal și cel de sinonime.

Sub raport practic, cel mai important dintre ele este dicționarul recenzat de noi. *Dicționarul* a reușit să apară, într-un timp relativ scurt, așa cum ni se arată în « Prefață », (p. VII), datorită sprijinului mare și ajutorului ce i se dă de către Partidul Muncitoresc Romîn și de Guvernul Republicii Populare Romîne, precum și datorită faptului că redactorii și-au însușit principiile de bază cele mai înaintate ale lingvisticii sovietice. Afară de aceasta, trebuie să mai ținem seama de faptul că dicționarele romîne dinainte de 23 August 1944 au fost, aproape exclusiv, opere ale unui singur învățat, în timp ce « dicționarul nu poate fi produsul unei munci individuale, ci trebuie să fie realizat prin eforturi colective ». [1]

În colectivul de colaboratori la prezentul dicționar figurează 82 de nume de învățați, printre care lingviști de seamă ca acad. I. Iordan, acad. E. Petrovici, acad. Al. Rosetti, acad. Al. Graur, prof. univ. D. Macrea și alții, precum și o serie de lingviști, lexicografi tineri, care s-au format, în genere, la o bună școală lingvistică și mai ales la o școală lexicografică.

Prezidiul Academiei R.P.R. și institutele sale de lingvistică au depus o muncă intensă de pregătire. La sfîrșitul lui iulie 1952 a avut loc o largă dezbatere asupra stadiului și perspectivelor dicționarului, la care au fost antrenați specialiști din întreaga țară (București, Cluj, Iași și alte orașe), apoi s-a adus la cunoștința opiniei publice o machetă a dicționarului, care a apărut în revista « Studii și cercetări lingvistice » din anii 1953—1954.

După apariția primului volum, revista « Contemporanul » și alte periodice au deschis discuții asupra dicționarului, care vor contribui la îmbunătățirea volumelor ulterioare și, mai ales, la pregătirea unei noi ediții. Un număr mare de specialiști, cu o înaltă calificare, au luat parte la această discuție.

[1] L. V. Șcerba, Introducere la cartea Dicționarului rus-francez, compus de L. V. Șcerba și M. I. Matusevici, de sub redacția generală a lui L. V. Șcerba, Moscova, 1939, p. 7.

Aceasta ne dovedește că opinia publică din R.P.R. consideră ca o datorie de onoare să-și spună cuvîntul în legătură cu această importantă lucrare a lingviștilor romîni.

Prezentul dicționar conține lexicul limbii romîne literare contemporane. Autorii dicționarului consideră ca limbă literară romînă limba scrisă, întrebuințată nu numai în operele artistice, dar și limba cercetărilor științifice, tratatelor politice, limba gazetelor și a revistelor. În ce privește noțiunea de « limbă contemporană », savanții romîni pleacă de la punctul de vedere că literatura romînă contemporană își are începuturile în prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin lucrările scriitorilor grupați în jurul revistei *Dacia literară*, în fruntea căreia se aflau Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Alecu Russo, Costache Negruzzi, Nicolae Bălcescu, Ion Ghica și alții. Limba acestor scriitori stă la baza limbii romîne literare contemporane. *Dicționarul* conține lexicul operelor artistice, al cercetărilor științifice, al edițiilor periodice, începînd cu prima jumătate a secolului al XIX-lea și pînă în momentul actual inclusiv. Au mai fost folosite și publicațiile de folclor. Printre izvoarele utilizate de dicționar, traducerile din clasicii marxism-leninismului ocupă un loc de frunte. Acestea sînt citate pentru precizarea și adîncirea diferiților termeni atît social-politici, cît și științifici.

Epoca actuală din viața poporului romîn, popor care își construiește cu ajutorul dezinteresat și frățesc al tuturor popoarelor Uniunii Sovietice și al țărilor de democrație populară o societate socialistă, este marcată prin cuceriri nemaipomenite în domeniul culturii, științei, tehnicii, artei ș.a.m.d. *Dicționarul limbii romîne literare contemporane* tinde să oglindească progresele făcute în viața socială a poporului romîn. De aceea dicționarul cuprinde mai mult de 8 %, din totalitatea cuvintelor, unități lexicale legate de științele social-politice. Acest procent este alcătuit fie din cuvinte cu desăvîrșire noi, fie din cuvinte care au suferit alunecări de înțeles, legate de transformările survenite după 23 August 1944. În această categorie intră cuvinte ca: *activ*, *activist*, *agitație*, *anarho-sindicalism*, *antifascism*, *antagonism*, *apolitism*, *aspirant*, *autocritică*, *autoliniștire*, *avangardism*, *bază (economică)*, *brigadier*, *burghezie*, *candidat (în științe)*, *capital*, *capitalism*, *cauzalitate*, *centrism*, *colectiv*, *comunist*, *cultură* ș.a. E îmbucurător faptul că s-au introdus în dicționar formele feminine ale substantivelor, indicînd diferite ocupații, profesii îndeplinite de femei, ca de exemplu: *autoare*, *aviatoare*, *brigadieră*, *combineră*, *compozitoare* ș.a.m.d., ca o consecință a rolului mereu crescînd pe care îl joacă femeia romîncă în viața socială a țării sale. Dicționarul mai cuprinde multe cuvinte care nu figurează în dicționarele anterioare, dicționare elaborate pe vremea Romîniei burghezo-moșierești ca *alfabetizare*, *anexionism*, *antimonarhic*, *antiimperialist*, *comunard*, *colonialism* ș.a.

Ca urmare a rolului din ce în ce mai mare pe care îl joacă știința și tehnica, popularizarea cunoștințelor de știință și tehnică în masele largi ale celor ce muncesc, au fost introduși termenii din științele naturii, matematice, din științe tehnice care constituie mai mult de 17 % din cuvintele acestui dicționar. Astfel de termeni sînt: *abacă*, *abataj*, *abatiza*, *abraziune*, *abraziv*, *amerizare*, *antetrupiță*, *atomist*, *autocisternă*, *baba*, *bachelită*, *baciloză*, *bactericid* ș.a.

Prezentul dicționar cuprinde nu numai un mare număr de cuvinte noi, ci și o definire nouă a multor cuvinte care existau și mai înainte în limba romînă, legate de transformările social-politice, de realizările din Republica Populară Romînă. Se definesc într-un fel cu totul nou cuvinte ca *agitator*, *agitație*, *calitate*, *cantitate*, *chiabur* ș. a.

Spre deosebire de dicționarele anterioare, dicționarul recenzat nu cuprinde lexicul dialectal, cuvintele care au o restrînsă răspîndire regională ca, de exemplu, *abes* (folosit în Banat), *ablas* (Oltenia), *a acera* (Banat), *acov* (Oltenia, Banat), *băcuiață* (Transilvania), *bădan* (Banat, Oltenia), *boltaș* (Transilvania), *a borfăi* (Moldova) ș.a.

Totuși, aceste cuvinte dialectale sînt introduse în dicționar, dacă s-au cristalizat într-o frazeologie literară, fiind des folosite de scriitori — clasici și contemporani. De exemplu, *colb* (se întîlnește în operele lui Sadoveanu, Gîrleanu, Eminescu, Creangă și alții),

cuşmă (Galan, Sadoveanu, Camilar, Negruzzi şi alţii), *ciubotă* (Topîrceanu, Creangă), *a acera* (Stancu) şi altele.

Afară de aceasta, dicţionarul admite ca variantă şi forma moldovenească alături de forma literară generală care poartă un colorit muntean. Aşa sînt, de exemplu, mold. *bolohan* alături de forma literară *bolovan*, *bacal* alături de *băcan* şi altele.

Cuvintele vădit învechite nu figurează în dicţionar (*abăioară*, *abiruire*, *acciza*, *acestaş*, *baccevan* ş.a.) cu excepţia cazurilor cînd acestea sînt folosite frecvent de scriitori (ca, de exemplu, *comis* întîlnit în operele lui Delavrancea, Odobescu, Alecsandri şi alţii).

Din terminologia ştiinţifică şi tehnică, dicţionarul cuprinde numai acei termeni care intră în frazeologia literară şi se întîlnesc în cărţi de largă răspîndire, în manuale ş.a. m.d. Terminologia de strictă specialitate (cum sînt cuvintele *abligeană*, *cămă*, *carnolit*, *carotieră*, *compresiv* ş. a.) nu apare în dicţionar.

Lexicografii romîni au pornit de la nevoile actuale izvorîte din practica imediată a vieţii şi au urmărit să mulţumească nu pe savanţii de strictă specialitate, ci masele largi de muncitori, care vor găsi, în lucrarea recenzată de noi, date precise în ceea ce priveşte întrebuinţarea corectă a bogăţiilor lexicale ale limbii romîne. Prezentul dicţionar nu este numai explicativ, ci şi normativ. El prezintă o listă de cuvinte pe care Academia R.P.R. le recomandă şi care răspund normelor limbii romîne literare contemporane. Caracterul normativ al dicţionarului se mai manifestă şi în alegerea cuvintelor, în formularea notelor gramaticale şi stilistice, în felul de a se pune accentul pe toate cuvintele polisilabice din titluri, în indicaţiile de pronunţare a cuvintelor izolate ş.a.m.d. Sînt considerate ca literare, de exemplu, formele *acantă* (şi nu *acant*), *acetilenă* (şi nu *acetilen*), *bagatelă* (şi nu *bagatel*) ş.a.m.d.

Faza cea mai grea din munca de elaborare a unui dicţionar explicativ este definiţia sensului unui cuvînt. Fiecare unitate lexicală trebuie să aibă o definiţie precisă, concisă, clară şi atotcuprinzătoare, prezentînd însuşirile cele mai importante ale noţiunii respective. Pentru definirea sensului fiecărui cuvînt sînt folosite în acest dicţionar diferite lucrări de specialitate, precum şi un material ilustrativ împrumutat, în majoritatea cazurilor, din operele celor mai autorizaţi scriitori. Chiar termenii de specialitate sînt atestaţi prin citate din clasicii literaturii. De exemplu: *algebră* (Negruzzi), *aneroid* (Caragiale), *aritmetică* (Sadoveanu, Creangă ş.a.). O atare metodă serveşte nu numai pentru definirea cuvîntului, ci mai ales pentru indicarea răspîndirii generalizate a unei anumite unităţi lexicale [1]. Dicţionarul foloseşte un imens material ilustrativ adunat de-a lungul a 58 de ani. Bibliografia dicţionarului cuprinde zece pagini şi aproape 450 de titluri de izvoare variate. Autorii dicţionarului au calculat că primul volum cuprinde 20.092 de exemple din diferite lucrări ale scriitorilor. Au fost extrase din literatura artistică 18.777 de citate; 14.753 din clasici şi alţi scriitori ai trecutului, 1361 de citate din folclor şi 2.663 de citate din operele scriitorilor contemporani. Cele mai multe citate sînt extrase din operele acad. M. Sadoveanu, scriitor clasic al literaturii romîne contemporane. Urmează apoi scriitorii clasici ai veacului trecut: I. Creangă, C. Negruzzi, M. Eminescu, Al. Odobescu, I. L. Caragiale şi alţii [2].

Dicţionarul pe care îl recenzăm nu este un dicţionar enciclopedic, ci un dicţionar explicativ. În el figurează grupe de cuvinte stabile (ca, de exemplu, *trai, neneaco, cu banii babachii*; *bun ca pîinea caldă*; *din cale-afară* ş.a.), construcţii uzuale (*carte de căpătîi*, *a arunca peste bord* ş.a.), expresii consacrate, de circulaţie internaţională (*călcîiul lui Achile*, *sare atică*, *frumuseţe atică* etc.), grupe de cuvinte folosite ca termeni ştiinţifici sau tehnici (*arc electric*, *arc voltaic*, *bac de celulă electrolitică*, *bac de răcire* ş.a.). Definiţiile sensurilor sînt date în conformitate cu noile cuceriri ale tehnicii şi ştiinţei. Pentru aceasta s-a recurs la specialişti din diferite ramuri ale ştiinţei. Au mai fost consultaţi

[1] Acest procedeau este folosit şi de Dicţionarul Academiei ruse.

[2] I. Stanciu, Din problemele elaborării Dicţionarului limbii romîne literare contemporane, în «Contemporanul», 1955, nr. 25

și specialiști din cele 25 de institute ale Academiei, precum și specialiști de la alte 9 instituții din afara Academiei R.P.R. Firește că elaborarea unui dicționar nu poate fi făcută fără prezența unui lexicograf, pentru că specialistul dintr-o ramură oarecare a științei poate să dea cîte o dată o definiție care nu va fi pe înțelesul tuturor cititorilor [1]. Experiența întocmirii dicționarelor explicative din Uniunea Sovietică ne arată că definițiile termenilor științifici și tehnici dintr-un dicționar explicativ « nu trebuie să contrazică știința și realitatea, dar, în același timp, ele pot să nu coincidă cu definițiile științifice, pentru că ele pot să nu redea toate accepțiile științifice ale însușirilor noțiunii date [2].

Autorii dicționarului au căutat să redea toate sensurile și nuanțele cuvintelor, precum și pe acelea ale expresiilor întrebuințate în limba literară. Acest dicționar nu este un dicționar terminologic și nu poate sub nici un motiv să înlocuiască dicționarele terminologice de specialitate. Este natural deci ca anumite cuvinte de întrebuințare universală să fie tratate numai ca atare și să nu fie prevăzute cu o definiție terminologică de specialitate. De exemplu, cuvîntul *ardere* este întrebuințat nu numai în sensul general răspîndit, ci mai este folosit și cu un sens terminologic de specialitate în biologie, patologie ș.a.m.d. Aceste din urmă sensuri nu figurează în dicționar și, după părerea noastră, acest lucru este pe deplin întemeiat.

Foarte scrupulos este tratat în dicționar sistemul de omonime. De exemplu: cuvîntul *bun* figurează ca: *bun* [1] — adverb, cu sensul rusesc « хорошо, ладно »; *bun* [2] substantiv de genul masculin, în rusește « дедушка »; *bun*[3] substantiv de gen neutru, în rusește « добро, благо»; și *bun* [4] adjectiv, în rusește « хороший ». Urmează apoi o foarte bogată ilustrare prin expresii a sensurilor respective. În genere, putem să afirmăm că articolul *bun* face parte din articolele dicționarului bine elaborate din punct de vedere lexicografic.

În concluzie, să ne fie permis să facem și cîteva observații critice și să exprimăm cîteva doleanțe. Unul din reproșurile care trebuie făcute acestui dicționar este lipsa de consecvență în felul de a prezenta abstractele verbale ale infinitivului lung. Astfel, în dicționar figurează substantive ca: *abandonare*, *abonare*, *abolire*, *abordare* ș.a., dar nu figurează *abnegare*, deși acest substantiv se întîlnește în poeziile lui V. Alecsandri și în operele altor scriitori.

Este necesar să se introducă în dicționar denumirile de profesii de tipul *băieșit* sau *băieșag*, pe lîngă substantivul *băiaș*, care figurează în dicționar ș.a. Ar fi de dorit să se introducă în dicționar diferitele forme ale verbelor ajutătoare (*aș*, *ai*, *ar* ș.a.m.d.), formele articolelor posesive (*a*, *ai*, *ale*) ca articole de sine stătătoare (chiar dacă acest lucru s-ar face numai sub forma unei trimiteri la forma inițială).

Deși acest dicționar nu este etimologic, totuși cititorul este îndreptățit să ceară de la un dicționar academic anumite date despre istoricul cuvîntului, aceasta cu atît mai mult, cu cît nu există un dicționar etimologic complet al limbii romîne pînă acum. În subsolul cuvîntului unde există diferite date asupra pronunțării, a accentului ș.a.m.d. ar putea să figureze anumite amănunte asupra etimologiei cuvîntului, așa cum se procedează, de exemplu, în Dicționarul rus al Academiei. Astfel de date sînt necesare nu numai lingviștilor romîni, dar și tuturor specialiștilor de romanistică.

S-ar putea, după părerea noastră, să se scoată termenii de strictă specialitate, cum sînt, de exemplu: *acromegalie*, *acroter*, *acromatopsie*, *actinometrie*, *anemostat* ș.a. Introducerea unor asemenea termeni într-un dicționar al limbii literare contravine principiilor sale de redactare. Dimpotrivă, lipsesc din dicționar anumiți termeni de o largă răspîndire și anumite grupe de cuvinte: *abiturient*, *accidentar*, *achindiei*, *aducător*, *apă grea*, *băbană*, *băbăcuță*, *bună dimineața* (Bot.), *capistră*, *ciclotron*, *comsomolist*, *comsomol* ș.a. Introducerea unor asemenea termeni este cu atît mai necesară, cu cît majoritatea lor este întrebuințată de scriitori. Figurează

[1] Ilie Stanciu, unul dintre conducătorii muncii de redactare a Dicționarului, ne vorbește în articolul său de aceste lucruri. Vezi I. Stanciu, art. cit.

[2] Dicționarul explicativ al limbii ruse, sub redacția lui D. N. Ușakov, vol. I, p. XXIV, cap. 7.

la litera *ă* pronumele demonstrative exclusiv populare şi dialectale *ăl, ăla, ălălalt, ăst* ş.a., care, chiar dacă se întrebuinţează în literatură, prezintă un specific, anume pe acela de a caracteriza un anumit personaj. Această categorie de cuvinte nu este numai-decît obligatorie într-un dicţionar al limbii literare, cu atît mai mult cu cît dicţionarul dat nu consideră necesară prezenţa unităţilor lexicale întrebuinţate într-o operă literară pentru dezvăluirea unui anumit tip.

Pentru o perfectă tratare lexicografică se cuvine să menţionăm că ar fi nimerit ca diferitele forme morfologice ale unui cuvînt, legate de un anumit specific de întrebuinţare terminologică, să fie clar puse în evidenţă din punct de vedere tehnic. Astfel, *arc-arce* se întrebuinţează cu precădere ca termen de geometrie şi arhitectură, în timp ce *arc-arcuri* este întrebuinţat ca termen de mecanică. Un alt exemplu îl alcătuieşte *cot-coate*, însemnînd « локоть, локти »; *cot-coţi*, măsură de lungime veche, avînd ca echivalent în ruseşte «локоть»; *cot-coturi* «поворот, изгиб»; (tehn.) « колено ». Dicţionarul recenzat ne prezintă astfel de forme de plural, la începutul articolului lexicografic, cu o cifră arabă, în paranteză. Această prezentare ni se pare incomodă pentru că nu se vede clar care este forma corespunzătoare cutărui sau cutărui sens, cu atît mai mult cu cît în exemplele de tipul *cristale-cristaluri* aceste cifre dispar.

Din greşelile tipografice remarcate de noi nu vom menţiona decît una singură care mi se pare supărătoare. În dicţionar se spune că *acru* este egal cu 1047 m.p., în timp ce în realitate el are 4047 m.p.

Apariţia *Dicţionarului limbii romîne literare contemporane* şi a *Gramaticii limbii romîne* ne arată în chip concret cum lingvistica românească, în condiţiile orînduirii democrat-populare a încetat să se ocupe de rezolvarea unor probleme mici neprincipiale şi se ocupă de cercetarea problemelor de normalizare a limbii literare contemporane. Subliniem totodată că ediţia prezentului dicţionar nu scoate de pe ordinea de zi editarea unui dicţionar academic mare care să îmbrăţişeze în plinătatea ei bogăţia lexicală a limbii romîne literare, folosind în acelaşi timp cele mai mari realizări ale tradiţiei academice din lexicografia românească.

Studii şi cercetări de bibliologie I, Bucureşti, 1955, 420 p.

Primul număr al revistei Bibliotecii Academiei R.P.R. a apărut în excelente condiţii grafice şi cu un bogat şi variat conţinut. Scopul noii publicaţii e lămurit în « Cuvîntul introductiv » al acad. Barbu Lăzăreanu, care precizează că e vorba de « prima revistă pe care un institut de bibliologie din ţara noastră o consacră publicării unor contribuţii privind un capitol important din istoria culturii romîneşti şi unor probleme de vie actualitate pentru organizarea muncii ştiinţifice şi a documentării în general. În acest scop, revista va căuta să oglindească în paginile sale şi problemele ştiinţei cărţii şi cele ale organizării bibliotecilor în general ».

Revista cuprinde studii privind mişcarea culturală din trecut, probleme actuale ale cercetărilor de specialitate în domeniul bibliologiei şi bogate informaţii bibliografice. În studiul: *Sprijinul acordat de Rusia tiparului romînesc în secolul al XVII-lea*, Gabriel Strempel analizează împrejurările în care s-a dezvoltat tiparul în Ţările Romîneşti cu sprijinul Rusiei. Se ştie cît de important a fost ajutorul rusesc la întemeierea primelor tipografii romîne. Nici o istorie a literaturii noastre n-a putut trece cu vederea influenţa decisivă pe care relaţiile de prietenie şi de colaborare culturală, în special cu Kievul, au avut-o în secolul al XVII-lea asupra dezvoltării culturii, a literaturii noastre religioase. Petru Movilă, mitropolitul Kievului, şi Ioachim, patriarhul Moscovei, au sprijinit în chip generos tipografia din Iaşi şi din Cîmpulung, unde au apărut numeroase cărţi destinate poporului nostru. Autorul studiului subliniază şi influenţa tehnică artistică a experienţei ruseşti asupra primelor opere tipărite la noi. Această influenţă se vede mai bine în *Molitvelnicul* de la Cîm-

pulung (1635) și în *Cazania* lui Varlaam (1643). Nu ne lămurește însă autorul de ce această artă grafică a încetat să se manifeste în opera lui Dosoftei, ale cărui cărți « sînt lipsite de gravuri, exceptînd foile de titlu, ca și cîteva frontispicii sărăcăcioase din cuprinsul Parimiarului, care are și cîteva inițiale frumos ornate, neîntîlnite în tipăriturile anterioare din Moldova » (p. 39). În studiu ne este semnalată și o operă necunoscută a lui Varlaam: *Paraclisul Născătoarei de Dumnezeu*, carte descrisă de prof. Dan Simonescu în articolul său din această revistă (p. 247).

În legătură cu « dezvoltarea bibliotecilor publice românești în epoca Regulamentului Organic », Paul Oprescu observă just în studiul său că « aceste instituții, în care s-au păstrat atîtea lucrări prețioase ale științei și literaturii naționale sau universale, au devenit, spre mijlocul veacului trecut, cel mai de seamă ajutor al învățămîntului în opera de difuzare a culturii și științei în societata românească. De aceea studiul formării și dezvoltării lor vine să completeze tabloul vieții culturale a epocii, ajutîndu-ne totodată să înțelegem preocupările intelectuale ale oamenilor vremii » (p. 43). Se știe că mînă în mînă cu dezvoltarea presei, a învățămîntului și a literaturii naționale, bibliotecile au luat un avînt tot mai mare mai ales după 1 iulie 1831, cînd a intrat în vigoare Regulamentul Organic. Alături de grija conducătorilor de școli și de instituții culturale de a îmbogăți și dezvolta bibliotecile acelor instituții, inițiativa particulară a jucat un rol important în popularizarea cărților la noi. Acest sector al activității culturale din trecut a continuat să se dezvolte și mai mult după 1840, cînd literatura națională a făcut progrese simțitoare. Autorul studiului se referă în cercetarea sa la mai multe decenii, pentru că e vorba de perioada « de la introducerea Regulamentului Organic și pînă la 1864, cînd N. Crețulescu dă regulamentul pentru bibliotecile publice, cea dintîi lege a bibliotecilor în țara noastră. E vorba, așadar, de primele decenii în care s-au dezvoltat bibliotecile publice la noi. »

Legate de capitolul istoriei bibliotecilor românești sînt și studiile : *O bibliotecă socialistă în Romînia la sfîrșitul veacului trecut*, de Nicolaie Liu, și *Catalogul din 1836 al bibliotecii Mitropoliei din București*, de Marta Anineanu.

Un interes deosebit stîrnește studiul prof. Al. Elian *Eminescu și vechiul scris românesc*, în care pornind de la datele sumare oferite de Gaster în legătură cu documentele manuscrise care au aparținut lui Eminescu, autorul urmărește soarta documentelor pomenite de-a lungul anilor. Rezultatele investigației sale sînt neașteptate. Luînd ca punct de plecare manuscrisul *Varlaam* și *Ioasaf* folosit și de Gaster, azi în colecția Bibliotecii Academiei R.P.R. (ms. nr. 2769), oferit în 1904 Academiei de Titu Maiorescu împreună cu alte 24 manuscrise, ca făcînd parte din « biblioteca părintelui dumisale, Ioan Maiorescu », prof. Al. Elian confruntă lista donației lui Maiorescu cu datele furnizate de Gaster și stabilește că « șapte din cele zece manuscrise Eminescu, utilizate de Gaster, figurează în lista cu donația Maiorescu, din 1904 » (p. 150). Prin analize minuțioase, autorul studiului ajunge la concluzia că și din restul de 18 manuscrise « cele mai multe » într-un fel sau altul, au aparținut sau au trecut prin mîinile poetului căci sublinieri ale acestuia pot fi întîlnite în cuprinsul manuscriselor amintite.

Am văzut într-adevăr notate (cu creion roșu și albastru) idei, expresii și cuvinte neobișnuite, care au reținut atenția poetului. Eminescu a fost un pasionat cercetător al manuscriselor vechi, pe care le considera, alături de bogăția folclorului, a limbii vorbite și a literaturii artistice, un însemnat izvor de inspirație; despre aceste manuscrise vechi a vorbit de multe ori cu însuflețire, năzuind mereu « a turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă ».

Un alt scriitor, Gh. Asachi, se bucură în paginile revistei de atenția cercetătorilor. Această interesantă și multilaterală personalitate a trecutului nostru cultural e prezentată în una din laturile activității lui de Remus Niculescu, în studiul său *Gh. Asachi și începuturile litografiei în Moldova*, și în alta de Augustin Z.N. Pop într-o notă despre *Un memoriu despre fabrica de hîrtie a lui Gh. Asachi*.

Aspecte noi ale activității bibliologice actuale se oglindesc în: *Catalogul sistematic al periodicelor în bibliotecile mari științifice* de Constantin Comorovschi; *Premisele unui vocabular tehnic de bibliologie* de N. Georgescu-Tistu; *Reforma ortografiei și cataloagele de bibliotecă* de Cosma Holban; *Cîteva adaptări în catalogul sistematic al Bibliotecii Academiei R.P.R. la noile ediții ale Clasificării zecimale* de Julieta Moldovanu etc.

Într-un pasaj din studiul despre vocabularul tehnic de bibliologie, prof. N. Georgescu-Tistu cere ca în domeniul tehnic să se folosească fondul vechi al termenilor românești, cînd aceștia se dovedesc potriviți și înțeleși în limba actuală și să nu se abuzeze de o terminologie străină, care se deprinde anevoios și se cere mereu explicată. « Din cele trei părți ale bibliologiei: tehnica și istoria cărții, biblioteconomia și bibliografia, mai ales în prima, care cuprinde meșteșugul, apoi industria tiparului și legatul cărților, au rămas urme străine, pentru care există de multe ori termeni corespunzători românești și care circulă încă, de exemplu pentru *ancolaj* sau *ancolare* avem « încleire ». În nomenclatura tiparului, ca și în a multor industrii au rămas amintiri de la vechii patroni sau de la meșterii străini aduși la noi ca să instaleze mașinile introduse pentru întîia oară. Întrucît limba se îmbogățește continuu, rămîn din împrumuturi unii termeni, dar numai aceia care se dovedesc necesari și au fost adoptați de muncitori și tehnicieni, de ex.: linotip, rotativă. Din terminologia vechilor meșteșugari români, între care xilografi, litografi și tipografi, trebuie culeși și reținuți toți termenii limbii noastre pentru a fi repuși în circulație. La fel denumirile legate de scris și de instrumentele lui care se statorniciseră în cancelariile domnești ale țărilor noastre. »

Propunerile autorului acestui studiu ar putea fi extinse și la alte domenii ale științei și tehnicii noastre, pentru a valorifica ceea ce poate fi util din fondul vechi al limbii noastre, în scopul creării unei terminologii științifice accesibile maselor largi.

În partea a doua a revistei se aduc valoroase contribuții la îmbogățirea cunoștințelor noastre în domeniul bibliografiei generale. Un material inedit se află în « Notele » semnate de Al. Grecu, Dan Simonescu, Virgil Cîndea etc. Capitolul tipăriturilor din trecut, cunoscute azi datorită muncii cercetătorilor mai vechi, se îmbogățește prin articolele: *Contribuții la începuturile tipografiei slave în Țara Românească* și *Contribuții la bibliografia românească veche*. Se știe că « după datele documentare procurate pînă azi de cele patru volume din *Bibliografia românească veche*, producția editorială realizată între 1508—1830 pe tărîmul Romîniei și de romîni în alte țări este de 2022 titluri de cărți scrise și tipărite în diferite limbi, marea majoritate fiind în limba română. Dar acest număr este departe de a reda realitatea. Bibliografii și cercetătorii români descoperă noi cărți, necunoscute celor patru volume din *Bibliografia românească veche*, astfel că numărul tipăriturilor române pînă la 1830 depășește cifra de mai sus. » (p. 246). În numărul de față al revistei, prof. Dan Simonescu adaugă o serie de 19 titluri de lucrări, nesemnalate pînă acum, publicate în Țările Românești în secolele XVII-XIX-lea. Era bine dacă descrierea succintă a acestor prețioase documente istorice ar fi fost însoțită de reproduceri grafice ca în *Bibliografia românească veche*, atît de prețuită de specialiști. Precizări și completări la aceeași operă aduc și M. Tomescu și V. Cîndea.

Și alte domenii ale științei și artei sînt reprezentate în revista de bibliologie. Articolele: « *O lucrare medicală ardeleană puțin cunoscută din secolul al XVIII-lea* de Valeriu Bologa; *Manuscrisele de matematică, fizică și astronomie din Biblioteca Academiei R.P.R., filiala Cluj*, de Victor Marian; *Manuscrisul tezei de doctorat a lui Spiru Haret* de Mircea Malița; *Un portret necunoscut al lui Nicolae Bălcescu* de Elena Ciornea; *Un vechi tezaur de monede moldovenești, rămas necunoscut*, de Octavian Iliescu, dovedesc activitatea multilaterală a cercetătorilor Bibliotecii Academiei R.P.R., activitate bogat oglindită în acest prim număr al revistei.

Numeroase pagini sînt destinate și recenziilor care ne prezintă lucrări de specialitate, apărute în ultimii ani la noi și în diverse țări. La « note bibliografice » sînt înregistrate,

în cîteva cuvinte, cărți, studii și articole care se ocupă de problemele bibliologice. «Cronica» revistei ne informează despre manifestări și inițiative legate de aceeași sferă de preocupări. Aflăm că nu de mult s-a înființat un serviciu de informare științifică pentru documentarea cercetătorilor din cadrul diverselor institute ale Academiei R.P.R., sau din alte instituții de cultură; de asemenea, ni se dau informații despre cele mai importante achiziții (cărți, documente, manuscrise etc.) înregistrate în anul 1954, despre organizarea colecției de corespondență de la serviciul Manuscrise și documente etc.

În această parte a revistei puteau fi menționate însă și alte activități în domeniul bibliologiei, de la noi în special. Iată numai cîteva fapte demne de reținut: documentele adunate de colectivul științific al Institutului de istorie literară și folclor, care a și publicat, în cele cîteva numere ale revistei pe care o editează, un interesant material documentar relativ la scriitorii noștri din trecut (cu numeroase reproduceri și fotografii); probleme și aspecte ale muncii din bibliotecile regionale sau orășenești trebuiau de asemenea să se oglindească în această revistă. Informațiile despre noile achiziții ale Bibliotecii Academiei R.P.R. ni se par insuficiente, pentru că nu sînt pomenite decît parțial documentele achiziționate în cursul anului 1954. Revista a apărut la sfîrșitul anului 1955; măcar primul semestru al anului trecut putea fi inclus în perioada despre care ne informează nota succintă inserată în revistă. Credem că în viitor va trebui lărgită darea de seamă despre munca în domeniul bibliografiei în diversele centre regionale, fără a se neglija oglindirea cît mai cuprinzătoare a activității și publicațiilor străine din același domeniu.

★

Redactarea studiilor și a diverselor contribuții în revistă e în general la un nivel îngrijit. Am notat totuși unele formulări, care la o cercetare atentă [illegible], puteau i corectate înainte de a apărea. Iată cîteva formulări neizbutite: «Tipăriturile epocii lui Matei Basarab... sînt făcute în limba slavă» (mai bine: Tipăriturile din epoca... apar în limba slavă) p. 21; «deosebirile de formă... între textul traducerii din 1891 și actualul text romînesc» (mai precis: deosebirile *dintre*...) p. 178; «au ținut seama și au folosit realizările...» (cele două predicate nu pot avea aceeași construcție a complementului, căci nu amîndouă verbele sînt tranzitive; deci corect: «au ținut seama de realizările... și le-au folosit în mod adecvat») p. 32; «prețios îndreptar asupra literaturii sovietice» (în loc de: «prețios îndreptar în domeniul...») p. 379 etc.

Uneori, stilul este cam bombastic: «urnirea marelui vehicul al progresului» p. 346; alteori, exprimarea e pleonastică: «era tot mai agresivă și mai amenințătoare» p. 345.

Nu fac o bună impresie nici seria de gerunzii cu care încep numeroase propoziții (deficiență stilistică des întîlnită în articolele publicate în revistele noastre, mai ales în domeniul criticii literare). Citim în această revistă numai la p. 354 astfel de construcții: «încercînd cu succes (!) să aleagă»; «distingînd două tipuri de bibliografie»; «contrapunînd bibliografului specializat»; «dovedind o concepție conservatoare». Asemenea repetiții de formule-șablon dovedesc sărăcie expresivă în limba cronicarului, deși acesta nu e lipsit de inventivitate în formarea cuvintelor: «profunzimea și informația, chiar exhaustivă dar unidirecțională a savantului»; «bibliografia este cunoașterea tuturor textelor imprimate sau multigrafiate» (p. 354).

În transcrierea unor citate ne-am fi așteptat la mai multă exigență, ca să nu se strecoare nici o îndoială în ceea ce privește conformitatea lor cu originalul. Ne întrebăm care din cele două forme ale aceluiași citat, folosit la p. 49 (nota 3) și p. 120, e exactă. Prima oară îl întîlnim astfel: «Acum vă este deschisă și biblioteca Colegiului, unde, într-un număr de vreo zece mii volumuri puteți găsi îndestule cărți...», pentru ca mai la vale să citim: «*acum* vă este deschisă și Biblioteca Colegiului, unde într-un număr de vreo zece mii volumuri...» (p. 120). E evidentă deosebirea în ortografierea acestor două citate; care e textul autentic însă?

★

Primul număr al revistei *Studii şi cercetări de bibliologie*, care a întrunit într-un volum atît de masiv şi de elegant studii de înaltă ţinută ştiinţifică şi contribuţii în care se îmbină bogăţia de date cu ineditul informaţiilor din diverse domenii, reprezintă un succes necontestat al muncii Bibliotecii Academiei R.P.R. Se cuvine să facem şi o menţiune specială în legătură cu reproducerile din cărţi, documente şi din arta grafică a trecutului, care atrag în mod deosebit pe cititor. Regretăm însă că unele studii din acest volum nu conţin reproduceri la nivelul celorlalte studii, încît unele pagini par mai sărace şi mai puţin atrăgătoare faţă de restul materialului cuprins în revistă. În studiul *Eminescu şi vechiul scris romînesc* se puteau da facsimile după documente vechi, care au aparţinut odinioară poetului şi pe care poetul le-a cercetat cu binecunoscuta lui pasiune de filolog. Se putea, de asemenea, reproduce în facsimil cererea poetului, adresată Ministerului Instrucţiunii, prin care solicita procurarea de cărţi vechi pe seama Bibliotecii Universităţii din Iaşi.

Aşteptăm ca revista *Studii şi cercetări de bibliologie*, care a început atît de frumos cu acest prim număr, să apară în mod regulat, cu un conţinut mereu mai bun şi la acelaşi nivel tehnic atrăgător.

Gh. Bulgăr

Problemele stilistice în discuţia lingviştilor sovietici

În anul 1954, revista *Voprosî iazîkoznaniia* a organizat o amplă discuţie în jurul problemelor de stilistică. Discuţia a fost stîrnită de comunicarea lui I. S. Sorokin, ţinută în şedinţa Consiliului ştiinţific al Institutului de lingvistică din Moscova şi publicată apoi în nr. 2/1954 al revistei *Voprosî iazîkoznaniia*, sub titlul « Cu privire la problema noţiunilor fundamentale ale stilisticii ».

Dintre toate materialele privitoare la această discuţie, primite la redacţie timp de un an, revista *Voprosî iazîkoznaniia* a publicat, ţinînd seama de noutatea punctelor de vedere susţinute sau a problemelor aduse în discuţie, nouă articole, iar în nr. 1 /1955 acad. V. V. Vinogradov publică « Bilanţul discuţiei în jurul problemelor de stilistică ». În rîndurile care urmează voi face o prezentare a problemelor discutate şi a punctelor de vedere susţinute de către fiecare dintre participanţii la discuţie.

Încercînd o analiză istorică a evoluţiei stilurilor limbii literare, I. S. Sorokin ajunge la concluzia că existenţa obiectivă a stilurilor limbii, concepute ca sisteme bine definite ale mijloacelor de exprimare şi avînd un caracter închis din punct de vedere semantic şi expresiv, în condiţiile unei limbi naţionale dezvoltate, este imposibilă. În ce priveşte limba literară rusă, I. S. Sorokin este de părere că se poate vorbi despre existenţa unor stiluri ca sisteme bine definite şi limitate ale mijloacelor de exprimare, numai pînă la epoca lui Puşkin, epocă în care — datorită unor noi condiţii — autoritatea stilurilor izolate, închise şi sistematic organizate, a fost definitiv distrusă, iar diversele stiluri existente anterior s-au contopit şi s-au dizolvat unele în altele în aşa fel, încît de acum încolo nu se mai poate vorbi despre stiluri specifice anumitor genuri literare.

I. S. Sorokin îşi fundamentează teza negării existenţei obiective a stilurilor pe faptul că în limbile naţionale dezvoltate nu există mijloace lingvistice specifice, fixate riguros pentru cutare sau cutare stil şi a căror folosire în alte stiluri să fie imposibilă sau să apară ca ceva străin. Lipsa de omogenitate a stilului beletristic sau a celui publicistic este recunoscută, după cum vom vedea, şi de alţi lingvişti. Folosindu-se de cîteva exemple din cartea lui Secenov, *Reflexele creierului*, I. S. Sorokin arată că nu se poate vorbi nici despre un stil ştiinţific propriu-zis. Elementele considerate de unii ca aparţinînd limbajului familiar, stilului beletristic sau publicistic etc., pot fi întîlnite la tot pasul în aşa-zisul stil ştiinţific.

Sprijinindu-se pe această constatare, I. S. Sorokin susține că « ... ar fi mai just să se vorbească nu despre stilul publicistic, literar artistic, științific etc., ci despre diferite principii de alegere, selecționare și îmbinare a cuvintelor în operele beletristice, publicistice, științifice etc. ale unei epoci date ».

În limbă — spune Sorokin — nu există decît anumite posibilități stilistice: cuvinte, expresii, forme, construcții etc., care pot fi folosite foarte diferit, în diverse împrejurări, varietăți ale exprimării sau contexte. Elementele lingvistice se grupează în două categorii: unele nu posedă un colorit stilistic propriu, ci îl capătă potrivit cu condițiile în care sînt folosite. Asemenea elemente sînt considerate neutre din punct de vedere stilistic. Din această categorie fac parte cuvintele din fondul principal și termenii tehnici luați în înțelesul lor propriu. Alte elemente, pe lîngă înțelesul lexical sau gramatical, posedă și o anumită tonalitate stilistică proprie, în care se exprimă atitudinea vorbitorului față de realitate. Limitarea stilistică a elementelor lingvistice este strîns legată de problema sinonimelor și polisemantismului. De aceea, caracteristicile stilistice ale cuvîntului trebuie studiate în strînsă legătură cu diversele lui sensuri și cu posibilitățile de a se combina cu alte cuvinte. Același cuvînt, în cazul polisemantismului, se poate prezenta diferit sub raport stilistic, în funcție de sensul său și de context *(apă* tare — *apă* de ploaie). Avînd în vedere aceste lucruri, I.S. Sorokin susține că obiectul stilisticii trebuie să-l constituie fiecare context în parte, pentru că orice enunțare răzleață are un caracter specific și nerepetabil.

O altă problemă discutată de Sorokin în articolul său este împărțirea stilisticii în literară și lingvistică, făcută de către Bulahovski și definită mai precis de Gvozdev în *Studii cu privire la stilistica limbii ruse*. După părerea lui Sorokin, această diviziune este lipsită de temei. Stilistica lingvistică, care după Gvozdev « ... exprimă și apreciază mijloacele limbii naționale din punctul de vedere al sensului și expresivității lor », se confundă cu semasiologia.

Sorokin găsește că e mai justă împărțirea stilisticii în analitică și funcțională. Stilistica analitică are sarcina să studieze acele tonalități lingvistice generale ale diferitelor elemente ale limbii, care introduc în context, spre deosebire de cele neutre, o anumită atmosferă stilistică și a căror întrebuințare este posibilă numai în anumite condiții stilistice. Stilistica funcțională studiază principiile concrete de selecție, alegere și îmbinare a cuvintelor în contextul vorbirii, în legătură cu conținutul și scopul comunicării.

Dintre ideile lui Sorokin, cea mai discutată a fost negarea existenței obiective a stilurilor în limbile contemporane dezvoltate.

R. S. Piotrovski [1], pornind tot de la un punct de vedere istoric, arată că este greșită poziția lingviștilor (E. Gh. Rizel [2], A. I. Efimov [3], A. N. Gvozdev [4] etc.) care văd în stilurile limbii variante ale limbii întregului popor legate de anumite genuri ale literaturii. Acest criteriu, folosit de stilistica antică a lui Aristoteles, de Boileau în *L'Art Poétique* și astăzi de lingvistica europeană occidentală, își păstrează valabilitatea numai pînă la o anumită fază a dezvoltării limbilor și literaturilor. Fixarea stilurilor limbii pentru fiecare gen literar în parte este caracteristică numai pentru anumite curente literare. Astfel, estetica clasicismului limita cu strictețe folosirea unor anumite stiluri în unele genuri ale literaturii: limba curentă în comedie, limba livrescă în proză și stilul sublim în poezie; pe cîtă vreme normele estetice ale romantismului și ale realismului critic permit — și chiar cer — folosirea variată și combinarea liberă, în aceeași operă, a unor stiluri diferite. O expunere într-un singur stil apare acum ca o parodie sau constituie o expresie de sărăcie a stilului unui scriitor. De aceea, Piotrovski crede că Sorokin are dreptate cînd susține

[1] R. S. Piotrovski, Despre unele categorii stilistice, « Voprosî iazîkoznaniia », nr. 1/1954.

[2] E. Gh. Rizel, Problema stilului în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, « Inostrannîie iazîki v şkole », nr. 2/1952.

[3] A. I. Efimov, Cîteva probleme ale dezvoltării limbii ruse literare din secolul al XIX-lea pînă la începutul secolului al XX-lea, « Voprosî iazîkoznaniia », nr. 4/1953.

[4] A. N. Gvozdev, Studii cu privire la stilistica limbii ruse, Editura pentru științe pedagogice, R.S.F.S.R. 1952.

permanenta contopire, în limba literaturii artistice contemporane, a elementelor diferite din punct de vedere stilistic şi lipsa unor « sisteme semantico-stilistice închise, corespunzătoare diverselor genuri literare ».

Într-adevăr, nu se poate vorbi despre un stil artistic unitar, deoarece în limba artistică se folosesc mijloace lingvistice împrumutate celor mai variate stiluri. Dar Piotrovski nu este de acord cu Sorokin cînd extinde această constatare asupra întregii limbi naţionale în ansamblul ei şi ajunge la concluzia că, în esenţă, noţiunea de stil coincide cu cea de context.

Piotrovski este de părere că stilurile limbii există obiectiv, nu numai în mintea cercetătorilor, cum susţine Sorokin. Existenţa obiectivă a stilurilor este condiţionată de unele particularităţi specifice limbii şi anume de faptul că există diferite sfere, condiţii şi sarcini ale comunicării, care dau naştere la forme variate de funcţionare a limbii, forme care, deşi se influenţează şi se împletesc în permanenţă, îşi păstrează totuşi specificul lor propriu. Principiul fundamental de distingere şi delimitare a stilurilor trebuie să fie deci cel funcţional.

Nici R. A. Budagov [1] nu este de acord cu Sorokin cînd neagă existenţa stilurilor pe motiv că nimeni n-a izbutit pînă acum să le delimiteze precis. Existenţa stilurilor, spune R. A. Budagov, este un fapt care decurge din natura şi istoria limbii, din particularităţile funcţiilor ei în societate. Stilurile variate sînt indiscutabil înrudite şi se împletesc între ele, (caracteristicile unui stil revin parţial în alte stiluri), pentru că apar ca ramificaţii ale limbii întregului popor, dar totodată ele se şi deosebesc, deoarece limba, fiind organic legată de activitatea oamenilor, depinde de această activitate, apărînd în forme variate.

R. A. Budagov arată că este nejustă poziţia lingviştilor care exclud categoria de stil beletristic pe motivul că în el se întîlnesc toate stilurile limbii, sau a stilului ştiinţific pe motivul că foloseşte uneori elemente caracteristice stilului beletristic. Într-o operă ştiinţifică, arată R. A. Budagov, pot fi întîlnite la tot pasul « digresiuni artistice », comparaţii, metafore etc., dar funcţia vorbirii figurate va fi aici alta decît în literatura beletristică. Deosebirea nu este cantitativă, ci calitativă. Noţiunile de precizie, concizie, expresivitate, vorbire figurată şi alte categorii stilistice nu rătăcesc la întîmplare dintr-un stil în altul, ci capătă un sens specific în fiecare stil. În opera beletristică, caracterul figurat al stilului este esenţial. O carte scrisă fără imagini artistice nu mai e o carte de literatură, iar o carte de fizică scrisă în imagini este de neconceput. Caracteristicile unui stil se pot repeta în altul, dar nu cu aceeaşi funcţiune. Este foarte adevărat, spune R. A. Budagov, că în zilele noastre stilurile limbii se influenţează reciproc într-o măsură mult mai mare ca înainte, dar asta nu înseamnă că îşi pierd independenţa, se autodesfiinţează.

I. R. Galperin [2] aduce în discuţie un punct de vedere nou. Pornind de la o definiţie dată stilului limbii de către Vinogradov, şi anume « . . . sistemul raţional organizat al mijloacelor de exprimare » [3], Galperin arată că trăsătura caracteristică a stilului este folosirea *conştientă* (sublinierea noastră) a anumitor procedee. De aceea, nu toate formele de întrebuinţare a limbii (de exemplu, în radiodifuziune, în telegrafie, în comunicarea orală etc.) formează stiluri. Trebuie distinse particularităţile vorbirii care sînt determinate de anumite condiţii în care se face comunicarea, de cele alese conştient pentru un anumit scop. Numai formele de comunicare prin limbă care reprezintă un sistem raţional organizat al mijloacelor de exprimare pot fi numite stiluri.

Galperin propune ca formele limbii, determinate de anumite condiţii concrete în care se face comunicarea, cum ar fi bunăoară forma vorbită şi cea scrisă a limbii, să fie numite convenţional tipuri, pentru că particularităţile acestor două forme ale limbii sînt determinate de condiţiile în care se face comunicarea, nu de o alegere conştientă.

[1] R. A. Budagov, Contribuţii la problema stilurilor limbii, « Voprosî iazîkoznaniia », nr. 3/1954.

[2] I. R. Galperin, Stilurile limbii şi mijloacele ei stilistice, « Voprosî iazîkoznaniia », nr. 4/1954.

[3] V. V. Vinogradov, Cu privire la sarcinile studierii istoriei limbii literare ruse, mai cu seamă între secolele XVII-XIX, « Izvestia . . . » 1946, nr. 3, p. 225.

În felul acesta, Galperin ajunge la concluzia că nu există un stil telegrafic, unul al radiodifuziunii, unul al comunicării orale etc., pentru că în afară de caracterul eliptic, inerent condițiilor în care se face comunicarea, acestea nu au un sistem de mijloace lingvistice caracteristice.

Galperin nu este de acord nici cu Piotrovski, nici cu Efimov, cînd aceştia susţin că diferitele mijloace lexicale, particularităţile structurale ale propoziţiilor, sensuri figurate ale cuvintelor etc. poartă amprenta anumitor stiluri. A privi în felul acesta lucrurile înseamnă să ajungem la concluzia, (greşită după părerea lui Galperin), la care a ajuns E. Gh. Rizel [1], că nu există limbi în afara stilurilor.

Combătînd teza lui Sorokin, care neagă existenţa obiectivă a stilurilor în limbile naţionale dezvoltate, G.V. Stepanov [2] aduce noi argumente pentru a demonstra existenţa stilului ştiinţific şi a celui artistic. Întrucît ştiinţa şi arta sînt forme diferite ale cunoaşterii, ele au şi procedee diferite de prezentare a realităţii. În ştiinţă, particularul apare sub forma generalului; iar în artă, generalul apare sub forma individualului, a concretului. De aceea, rezultatul cunoaşterii ştiinţifice se comunică sub forma abstractă a noţiunii, iar rezultatul perceperii artistice a fenomenelor realităţii apare sub forma concretă, senzorială a imaginii. Aceste două forme de comunicare se deosebesc în primul rînd prin caracterul afectiv al comunicării artistice. Dar asta nu înseamnă că forma de comunicare ştiinţifică este lipsită de afectivitate, aşa cum nici exprimarea prin imagini nu înseamnă renunţarea la noţiuni şi la legătura logică dintre ele. În mod conştient, pentru a nu îngreuia comunicarea, oamenii de ştiinţă au abandonat elementele emotive din stilul comunicării ştiinţifice, elemente care la antici erau foarte frecvente. Dar şi stilul ştiinţific împrumută cuvinte şi expresii celui artistic, pentru că între gîndirea logică şi cea artistică nu există hotare absolute. Din această cauză, arată Stepanov, stilurile limbii nu apar ca nişte sisteme izolate şi închise, ci, dimpotrivă, ele se află într-o continuă interacţiune. Dar această permanentă împletire, a elementelor stilului artistic cu ale celui ştiinţific, nu distruge specificul fiecăruia dintre ele.

Şi lingviştii V.G. Admoni şi T.I. Silman [3] cred ca şi Stepanov că «stilurile limbii nu trebuie să reprezinte neapărat sisteme închise şi izolate ale mijloacelor de comunicare. Folosirea limbii în societate nu îngăduie crearea unor asemenea sisteme.

Ei arată, ca şi alţi lingvişti, că principala caracteristică a oricărui stil este alegerea mijloacelor de exprimare; şi aceasta este determinată de existenţa diferitelor forme de comunicare. Dar alegerea mijloacelor de exprimare nu duce niciodată la transformarea acestor forme de comunicare în sisteme de limbă închisă. Este foarte adevărat, arată Admoni şi Silman, că pentru unele forme de comunicare se creează categorii specifice (lexicale, sintactice etc.), dar majoritatea elementelor limbii nu sînt fixate într-un stil sau altul, ele putînd fi folosite după nevoie. În special în cazul lexicului se poate vorbi despre o anumită fixare a cuvintelor în diverse forme ale comunicării. Dar important în ce priveşte alegerea mijloacelor de exprimare este nu acest fapt, ci atitudinea celui care comunică (vorbeşte sau scrie) faţă de conţinutul comunicării. În unele stiluri (de exemplu, cel ştiinţific) atitudinea vorbitorului faţă de conţinutul comunicării nu are aceeaşi urmare asupra alegerii şi sistematizării mijloacelor de exprimare, ca în stilul beletristic.

Factorii aceştia care duc la alegerea mijloacelor de exprimare, arată Admoni şi Silman, fiind impuşi de natura limbii şi de funcţiile ei sociale, duc în orice condiţii la crearea unor sisteme de mijloace lingvistice (nerigide, ce-i drept), adică la stiluri, iar faptul că stilurile nu au limite precise şi se află într-o permanentă întrepătrundere nu însemnează că ele nu există, cum susţine Sorokin.

---

[1] E. Gh. Rizel, Problema stilului în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin cu privire la lingvistică, «Inostrannîe iazîki v şkole», nr. 2/1952.

[2] G. V. Stepanov, Despre stilul artistic şi stilul ştiinţific al limbii, «Voprosî iazîkoznaniia», 4/1954.

[3] V. G. Admoni şi T. I. Silman, Alegerea mijloacelor stilistice şi problemele stilului, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 4/1954.

A.V. Fiodorov [1], în articolul său, se ocupă pe larg de deosebirea dintre stilul funcțional lingvistic și stilul individual al autorului. El arată că nu se poate vorbi despre un stil unic al literaturii contemporane ca despre un sistem închis și strict delimitat. În opera literară se îmbină în mod divers variatele stiluri funcțional lingvistice ale limbii întregului popor. De asemenea este o exagerare să se vorbească despre varietăți ca: stil oficial, stil al informațiilor din ziare sau chiar stil științific, pentru că aici individualitatea celui care scrie se manifestă foarte slab, uneori chiar de loc.

Fiodorov arată că, în cazul literaturii beletristice, stilurile individuale se deosebesc de stilurile funcțional lingvistice prin:

— largă condiționare ideologică;

— mare bogăție a mijloacelor lingvistice care exprimă atitudinea autorului sau a eroilor lui față de conținutul celor exprimate;

— utilizarea și îmbinarea diferitelor stiluri funcțional lingvistice pe baza unui principiu ideologic și artistic care le unifică și

— marea varietate a lexicului.

Individualitatea scriitorului se manifestă și în folosirea cu precădere a anumitor categorii gramaticale, dar cel mai mult în lexic și în frazeologie.

În ce privește delimitarea stilurilor, Fiodorov subliniază rolul hotărîtor al conținutului. El arată că elementele lingvistice nu pot rătăci la întîmplare în diverse stiluri, fără să producă o discordanță netă.

Fiodorov este de acord cu Sorokin în combaterea divizării stilisticii în stilistică lingvistică și stilistică literară, dar în același timp arată că nici împărțirea (pe care o face Sorokin) în stilistică analitică și funcțională nu este justificată, deoarece are ca premisă teoretică ruperea funcțiunii de elementul lingvistic concret. El afirmă necesitatea unei stilistici unice ca disciplină lingvistică, în cadrul căreia să fie analizată, din punct de vedere stilistic, limba întregului popor.

Foarte multe dintre contradicțiile tezelor și argumentelor aduse de către Sorokin, pentru susținerea tezelor sale, au fost relevate și criticate de către V.D. Levin, într-un interesant articol [2], în care se arată că demonstrarea tezei inexistenței stilurilor limbii în epoca contemporană cere date și argumente numeroase și convingătoare. Limitarea stilurilor la context, deci studierea exclusivă a faptelor izolate, fără o generalizare a lor, așa cum propune Sorokin, nu poate duce la o disciplină științifică.

O altă contradicție a argumentării lui Sorokin este aceea că nu poate fi admisă existența unui colorit stilistic al cuvintelor, expresiilor și construcțiilor gramaticale fără să admitem existența unor stiluri. Determinarea coloritului stilistic al elementelor limbii înseamnă raportarea lor la un anumit stil. Coloritul stilistic al elementelor limbii, recunoscut de toți lingviștii, îngustează în mod inevitabil, într-o anumită direcție, sfera și posibilitățile lor de întrebuințare. De aceea nu trebuie să ne ferim de a vorbi de caracterul oarecum limitat al elementelor stilistice ale limbii. Caracterul închis, limitat, al unui stil nu înseamnă decît că îi sînt proprii unele mijloace lingvistice, iar altele nu și nicidecum folosirea exclusivă a anumitor mijloace de exprimare.

Levin nu este de acord nici cu ideea că o caracterizare stilistică completă și concretă a cuvîntului nu se poate face decît în context, cum susține Sorokin. El arată că aceasta ar duce la negarea caracterului obiectiv al coloritului stilistic. Exagerarea rolului contextului în determinarea coloritului stilistic al elementelor limbii este identică, arată Levin, cu încercarea de a nega sensul cuvîntului pe motiv că el se realizează deplin numai în context.

Levin distinge două nuanțe ale coloritului stilistic al mijloacelor de exprimare: un colorit stilistic care pune în lumină conținutul expresiv afectiv al limbii, (și acesta aparține stilurilor expresive ale limbii), și un colorit stilistic care arată domeniul de folosire socială a mijloacelor lingvistice, (acesta aparținînd stilurilor funcțional lingvistice). În această privință, nu este de acord cu Sorokin cînd acesta include termenii tehnici în sfera elementelor neutre din punct de vedere sti-

[1] A. V. Fiodorov, În apărarea cîtorva noțiuni de stilistică, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 5/1954.

[2] V. D. Levin, Despre unele probleme ale stilisticii, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 5/1954.

listic, pentru că aceştia, chiar dacă nu au un caracter expresiv, au totuşi un colorit stilistic funcţional.

O altă problemă discutată de Levin este aceea a limbii literaturii beletristice. El arată că deşi limba literaturii beletristice nu se încadrează într-un stil unitar, pentru că ea nu se foloseşte într-un anumit domeniu al vieţii sociale, ea are totuşi un specific determinat de funcţia sa estetică. Numai în literatura beletristică limba este atrasă în sfera artei. Aici ea nu rămîne numai o formă de exprimare a gîndirii, ci devine materialul principal de zugrăvire plastică prin cuvînt.

O problemă importantă a adus în discuţie şi Ilinskaia [1]. Ea a arătat că stilul unui gen literar oarecare sau al unei opere beletristice nu poate fi considerat numai ca un fenomen lingvistic, pentru că nu este determinat în întregime numai de factori lingvistici. Foarte multe elemente stilistice, cum ar fi de pildă comparaţia, personificarea, epitetul etc., nu aparţin în întregime sferei lingvistice. Expresivitatea unui vers bazat pe o comparaţie nu depinde de materialul limbii, de schimbarea sensului vreunui cuvînt, ci de comparaţie în ansamblul ei. Comparaţia nu poate fi citată printre mijloacele stilistice lingvistice decît dacă scriitorul arată o anumită preferinţă, pentru unele conjuncţii, în ce priveşte construirea ei. Nici epitetele care indică o anumită trăsătură a unui obiect sau a unei fiinţe (ex. om *frumos*) nu cuprind elemente specific lingvistice. Abundenţa epitetelor şi alegerea lor, determinată de factorii ideologici şi estetici, nu caracterizează stilul unui scriitor din punct de vedere lingvistic. Numai epitetele care au la bază o metaforă (ex. *natură nepăsătoare*, *flacără triumfătoare* etc.) pot fi considerate ca elemente lingvistice, pentru că ele se bazează pe un sens nou, figurativ, atribuit cuvîntului respectiv.

Referindu-se la negarea stilurilor limbii de către Sorokin, Ilinskaia arată că dacă admitem existenţa unor stiluri ale fiecărei expuneri în parte, determinate de conţinutul şi destinaţia acestor expuneri, cu atît mai mult trebuie să recunoaştem existenţa stilurilor limbii, ca sisteme de mijloace lingvistice mai mult sau mai puţin stabile, condiţionate de conţinutul şi de scopul acestora. Exemplele folosite de Sorokin, dintr-o lucrare a lui Secenov, pentru a demonstra inexistenţa unui stil ştiinţific unitar, nu au fost bine alese, arată Ilinskaia, deoarece lucrarea lui Secenov, prin scopul pe care-l urmăreşte, nu aparţine literaturii ştiinţifice propriu-zise, ci este o lucrare de popularizare a unor probleme ştiinţifice. De aceea, aici pătrund expresii caracteristice limbajului familiar. În pasajele în care Secenov exprimă esenţa ştiinţifică a teoriei sale, stilul limbii se schimbă. Deci exemplele folosite de Sorokin contrazic propria sa teză.

În articolul său [2] de încheiere a discuţiei în jurul problemelor de stilistică, subliniind importanţa determinării obiectului, a conţinutului şi a sarcinilor stilisticii, precum şi a locului pe care ea îl ocupă printre celelalte discipline lingvistice, acad. V. V. Vinogradov nu face numai o confruntare şi o apreciere a ipotezelor şi părerilor apărute în cadrul discuţiei, ci aduce şi o mulţime de argumente noi, pentru lămurirea unor probleme discutate şi nediscutate.

Acad. V. V. Vinogradov arată care este obiectul stilisticii şi ce legătură există între aceasta şi celelalte ramuri ale lingvisticii: gramatica, semasiologia, lexicologia etc. Stilistica limbii naţionale, a limbii întregului popor, cuprinde, după cum arată V. V. Vinogradov, toate aspectele limbii: structura ei fonetică, gramatica, vocabularul şi frazeologia. Ea cercetează însă fenomenele lingvistice numai din punct de vedere al diferenţierii funcţionale, al interacţiunii unor mijloace asemănătoare sau sinonimice, din punctul de vedere al coloritului expresiv, precum şi din punctul de vedere al legăturii lor cu diferite forme ale comunicării prin limbă sau cu diferitele tipuri şi variante ale vorbirii.

În privinţa variantelor stilistice proprii limbii, nu s-au ivit nici un fel de divergenţe între participanţii la discuţie. Chiar şi Sorokin

[1] I. S. Ilinskaia, Despre mijloacele stilistice, lingvistice şi nelingvistice, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 5/1954.

[2] V. V. Vinogradov, Bilanţul discuţiei în jurul problemelor de stilistică, «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 1/1955.

le admite, numai că el cere să fie discutate separat într-un domeniu special al stilisticii analitice. Vinogradov arată că, împărțind stilistica în funcțională și analitică, Sorokin nu aduce nimic nou, ci reînvie numai, sub o terminologie diferită, o veche tradiție care împărțea stilistica în obiectivă și subiectivă.

În ce privește delimitarea stilistică a elementelor limbii, Vinogradov arată că mai coexistă și astăzi și se influențează reciproc diferite sisteme stilistice stabile, mai mult sau mai puțin ermetice, care cuprind totalitatea formelor, a cuvintelor și construcțiilor cu același colorit stilistic. Criteriul fundamental de delimitare a stilurilor rămîne cel funcțional. Faptul că aproape toți lingviștii admit existența a două categorii de nuanțe stilistice (expresivă și funcțională) nu trebuie să ne conducă la concluzia generalizatoare că există un sistem stilistic expresiv. Modificarea stilurilor pe baza calităților expresive ale elementelor lingvistice, arată V. V. Vinogradov, este lipsită de unitate, de logică, pentru că, trecînd de la faptele stilistice lexicale la cele sintactice, această clasificare își pierde contururile. Pe de altă parte, aceleași nuanțe expresive pot fi folosite în enunțări cu desăvîrșire diferite prin caracterul lor funcțional stilistic. În această privință, Vinogradov nu este de acord cu Levin, care consideră că existența stilurilor expresive, ca sisteme unitare în însăși structura limbii, este un fapt evident și incontestabil. În ce privește coloritul funcțional stilistic, determinat de întrebuințarea cu precădere a unor mijloace lingvistice în anumite forme ale vorbirii, Vinogradov arată că legătura lor cu anumite stiluri este stabilă și unanim acceptată.

O problemă de mare importanță pentru dezvoltarea stilisticii, pe care o aduce în discuție Vinogradov, este aceea a lămuririi noțiunilor de « stil al limbii » și « stil al vorbirii », problemă care are ca bază teoretică distincția ce se face între limbă și vorbire. După ce critică interpretarea idealistă a raportului dintre limbă și vorbire (langue et parole), dată de Saussure, acad. V. V. Vinogradov arată că participanții la discuție au folosit expresiile de « stil al limbii » și « stil al vorbirii » fără discernămînt și în mod confuz. Făcînd însă abstracție de confundarea și de identificarea noțiunilor de « limbă » și « vorbire », aproape toți participanții la discuție au o concepție identică despre natura stilului în limbile naționale evoluate. Adică, stilul este considerat ca un ansamblu bine închegat, acceptat de societate și condiționat sub raport funcțional, format din procedeele de întrebuințare, selecționare și îmbinare a mijloacelor de comunicare prin limbă într-o anumită sferă a existenței sociale. Diferitele stiluri sînt într-o continuă interacțiune și se pot întrepătrunde. În folosirea individuală, granițele stilurilor se pot deplasa și mai mult, iar un stil poate fi întrebuințat în locul altuia pentru a atinge un anumit scop. De asemenea, V. V. Vinogradov consideră justă observația că specificul individual se manifestă diferit în unele stiluri ale vorbirii. În actele oficiale și administrative, ca și în informația de ziar etc., elementul stilistic individual cedează în fața șablonului, a normei tipice.

În afară de confundarea « stilului limbii » cu « stilul vorbirii », Vinogradov arată că la unii lingviști se observă o identificare naivă a « stilului vorbirii » cu « forma limbii », cu « varianta limbii ». Diferențierea dintre vorbirea curentă și limba scrisă, de care se leagă de cele mai multe ori denumirea de « stil al vorbirii », nu este justă, deoarece această diferențiere nu se bazează pe selecționarea intenționată a elementelor lingvistice, ci pe deosebirea care există între condițiile comunicării. Ahnanova a arătat în mod just că nu este rațional să identificăm noțiunile de « stil al vorbirii » și « formă a vorbirii ». Cutare sau cutare « stil al vorbirii » nu se dovedește specific numai pentru o anumită formă a vorbirii. (Romanul, nuvela, fără să mai vorbim de piesă, ne dau adeseori în formă scrisă ceea ce unii numesc « stil al vorbirii curente », iar forma orală a vorbirii omului de știință sau a diplomatului poartă amprenta așa-numitului stil livresc.)

Diferitele stiluri ale vorbirii, existente astăzi în limba rusă, au luat naștere — după părerea acad. V. V. Vinogradov — o dată cu formarea normelor exprimării literare, care a dus la lichidarea vechiului sistem al

celor trei stiluri (oficial, literar-artistic şi bisericesc-cărturăresc), ce se deosebeau între ele nu numai prin lexic şi frazeologie, ci şi prin particularităţi gramaticale şi chiar fonetice. Acum, stilul aceleiaşi opere poate cuprinde, în acelaşi timp, cele mai variate forme ale vorbirii, care, în trecut, fuseseră despărţite şi răzleţite pe trei stiluri.

Vinogradov arată că Admoni şi Silman au observat în mod just că întreaga gamă de nuanţe ale stilului publicistic depinde de sfera de viaţă în care se aplică. Dar, cu toată această bogăţie a variantelor stilului publicistic, nu se poate tăgădui existenţa, în cadrul l or, a unor tendinţe generale de folosire a variatelor mijloace de exprimare. Structura stilistică a limbilor literare variază de la epocă la epocă, iar în sistemul limbii nu toate stilurile au aceeaşi valoare. Ele se deosebesc prin calităţile lor expresive, prin rolul pe care îl joacă în istoria culturii poporului respectiv. Cu toate că dezvoltarea stilistică a limbilor este legată de istoria fiecărei limbi în parte, există totuşi, în diferitele limbi, un element comun în ce priveşte diferenţierea stilistică. Această teză rămîne însă nerezolvată.

În ultima parte a articolului său, Vinogradov revine la problema limbii literaturii beletristice, care a fost discutată pe larg de toţi participanţii la discuţie şi în care s-au emis puncte de vedere foarte variate. Unii au pus «stilul literaturii beletristice» pe aceeaşi treaptă cu alte variante stilistice ale exprimării literare (stilul ştiinţific, publicistic, oficial etc.). Alţii îl consideră un fenomen de ordin diferit, mai complex etc. Vinogradov a arătat că limba literaturii beletristice se dezvoltă în «contextul» istoric al limbii literare a întregului popor şi este în acelaşi timp expresia ei concentrată. De aceea, noţiunea de stil, aplicată limbii literaturii beletristice, capătă alt conţinut decît, de pildă, stilul oficial sau chiar cel ştiinţific şi publicistic. Limba literaturii beletristice nu este direct legată de celelalte stiluri. Ea le foloseşte, dar în combinaţii specifice şi într-o formă schimbată din punct de vedere funcţional. Din această cauză, arată Vinogradov, «limba literaturii beletristice ocupă printre celelalte stiluri ale limbii literare un loc cu totul aparte. În literatura beletristică limba naţională, a întregului popor, cu tot specificul ei gramatical, cu toată bogăţia vocabularului ei, cu întreaga diversitate de nuanţe expresive proprii, este folosită ca mijloc şi ca formă a creaţiei artistice». În domeniul stilisticii limbii literaturii beletristice apar însă şi categorii proprii, specifice, de compoziţie şi de stil, precum şi unele criterii de delimitare a stilurilor literar-artistice pe genuri; criterii care se schimbă în decursul istoriei. Cu toate acestea, o conturare stilistică netă a diferitelor genuri literare şi fixarea unor forme stilistice strict delimitate pentru fiecare gen în parte nu este ceva caracteristic pentru toate perioadele dezvoltării literaturii unui popor. Esenţialul însă, în studierea limbii literaturii beletristice, după cum arată V. V. Vinogradov, îl constituie noţiunea de stil individual. «În stilul scriitorului, potrivit concepţiilor sale artistice, sînt unite, legate intern şi justificate din punct de vedere estetic mijloacele limbii întregului popor, pe care le foloseşte artistul». Dar problema stilului individual al scriitorului formează nu numai obiectul de studiu al lingvisticii, ci şi al ştiinţei literare.

În concluzie, Vinogradov a arătat că discuţia cu privire la problemele stilisticii a dat mai puţine argumentări şi rezultate sigure, decît ipoteze şi probleme. Aceasta înseamnă că discuţia a dezvăluit aspecte noi ale noţiunilor obişnuite, şi oarecum fixate, şi îndeamnă la căutarea unor noi căi de soluţionare a problemelor fundamentale ale stilisticii.

C. Otbîcu

NOTE BIBLIOGRAFICE

A. V. DESNIȚKAIA, *Problemele studierii familiei de limbi indo-europene* (Вопросы изучения радства индоевропейских языков) Ed. Academiei de științe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1955 (332 p.)

După un cuvînt introductiv, în care se arată importanța studierii înrudirii limbilor și a folosirii metodei comparative-istorice în lingvistică, autoarea face o scurtă expunere asupra limbilor indo-europene. Sînt considerate ca făcînd parte din această familie *liciana* și *lidiana*, precum și limba notată de *scrisul cretan liniar* (un dialect al limbii eline, după cum afirmă lingvistul bulgar Vl. Gheorghiev).

Lingvista sovietică face istoricul studierii comparative a limbilor indo-europene: *prima perioadă* (Fr. Bopp, Vostokov, Grimm, Rask, Dietz, Miklosich, Schleicher — pînă în ultimul sfert al secolului al XIX-lea), *a doua perioadă*, cuprinzînd al șaptelea și al optulea deceniu al secolului al XIX-lea (Brugmann, Curtius, Fortunatov, Baudoin de Courtenay) și *a treia perioadă* (sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea). Pentru fiecare perioadă sînt expuse concepțiile și rezultatele la care s-a ajuns, iar valoarea lor este apreciată din punctul de vedere al lingvisticii marxiste. Se arată că lipsurile lucrărilor de indo-europenistică din aceste perioade nu se datoresc metodei comparative-istorice în sine, ci felului cum a fost ea folosită.

Capitolul al III-lea al cărții e consacrat analizei studiilor de indo-europenistică ale lingviștilor contemporani din Apus. Sînt discutate în special două probleme: elementele primitive ale structurii morfologice indo-europene și raporturile dintre diferitele grupe de limbi indo-europene.

Ultimul capitol al lucrării lui A. V. Desnițkaia cuprinde sarcinile actuale ale lingviștilor marxiști în studiile de indo-europenistică: o nouă cercetare și valorificare a rezultatelor obținute pînă astăzi de lingvistica comparativă-istorică și continuarea studiilor, pe baza teoriei marxiste, în vederea înțelegerii mai temeinice a legilor de dezvoltare ale fiecărei limbi în parte.

S. St.

NOTE ŞI CONSULTAŢII

MANUSCRISUL GRAMATICII ROMÎNEŞTI A LUI PIER EMILIO BOSI

Scriitorul acestor rînduri se află în posesia manuscrisului gramaticii romîneşti a lui Pier Emilio Bosi. Fiind vorba de un nume puţin cunoscut, voi înfăţişa pe scurt autorul şi activitatea sa.

Născut în 1864 la Faenţa, după o tinereţe agitată, Bosi a intrat în armată, unde a rămas pînă la sfîrşitul vieţii. A murit la Salerno în vîrstă de 70 de ani.

S-a făcut cunoscut de literaţii italieni, printre care Carducci şi Pascoli, cu două volume de poezii cu caracter patriotic ostăşesc, piese de teatru etc., şi a tradus mult din literaturile romanice.

În corespondenţa sa, păstrată parte în biblioteca din Salerno, parte de către familie, am găsit numeroase scrisori interesante din punct de vedere literar de la Carducci, Pascoli, Portal, Fogazzare, De Amicis, Mistral, Loti, Déroulède, Jókai, iar, printre romîni, de la Tzinc, Urechia, Mille ş.a.

Importante sînt traducerile lui din romîneşte publicate în revista florentină *Nuova Rassegna di Letterature Moderne*, între 1905—1908, însoţite de informaţii asupra culturii noastre. Au fost prezentate aici traduceri din Eminescu, Alecsandri, Bolintineanu şi alţii, precum şi din literatura populară.

Pe măsură ce Bosi aprofunda studiul limbii şi al literaturii noastre, se întărea în convingerea că ele meritau să fie cunoscute mai larg în Italia. Aşa se explică proiectul său de a scoate, pe baza traducerilor apărute în *Nuova Rassegna* . . ., o antologie a literaturii romîne. Deşi lucrarea era aproape gata, n-a putut vedea tiparul, din cauza primului război mondial. Şi acest manuscris se găseşte în posesia noastră.

Intenţia lui Bosi de a oferi italienilor o gramatică a limbii romîne n-a fost nici ea realizată, rămînînd doar manuscrisul.

Plecînd de la constatarea că gramatica romînească a lui Romeo Lovera, singura existentă în Italia pe atunci, prezenta numeroase lipsuri, Bosi avu ideea alcătuirii unei lucrări complementare, care împreună cu micul manual al lui Lovera, să constituie o gramatică mai amănunţită şi mai ştiinţifică a limbii romîne. El o intitulă de aceea *Aggiunte alla Grammatica Rumena*, adică *Adăugiri la Gramatica Romînă*.

Manuscrisul cuprinde 50 de pagini, 25/40, hîrtie de desen. Pe copertă poartă indicaţia: « N-a fost posibil să se tipărească, în aceşti ani excepţionali acest *saggio* (care de altfel va fi amplificat) întrucît ar fi trebuit să se toarne anume nu numai 43 de litere chirilice, dar şi literele romîneşti, d, ş, ţ, ă, ĕ, ĭ, ŏ, ŭ etc. »

O mare dificultate pentru Lovera şi Bosi o constituiau oscilaţiile de grafie. Printre altele Bosi dădea ca exemplu cuvîntul « vînător » scris în şase feluri. Arătînd că gramatica sa urmăreşte să mijlocească utilizarea de cărţi romîneşti tipărite cu asemenea grafie dar şi cu alfabet chirilic, el se străduieşte să orienteze cît mai bine pe cititori în acest « labirint » ortografic.

Menite să completeze gramatica lui Lovera, *Aggiunte*-le lui Bosi conţin, în general, numai materiale de acest fel. Astfel, la capitolul despre apostrof se arată cu exemple că eliziunea şi sincoparea se întîlnesc frecvent în vorbirea populară. Constatînd că declinarea romînească prezintă dificultăţi pentru italieni, i se par foarte necesare tabelele sinoptice ale formelor de articol şi ale declinărilor, pe care le dă amănunţit şi cu specificări asupra întrebuinţărilor regionale. Introduce, completîndu-l şi aici pe Lovera, tabele cu declinarea articolului adjectival şi genitival.

Insistînd mai puţin asupra numeralului, autorul se opreşte cu atenţie la adjectivele şi pronumele demonstrative şi la cele personale. Şi aici se dau paradigmele necesare, se insistă asupra formelor populare *ăl, ăst, cest, ist, aist*, asupra formelor pronumelui identităţii, a cărui declinare a prezentat pentru autor unele dificultăţi (dovadă nom. pl. fem. pers. II: *voi însăvă)*. Preocupat de lipsa unor forme proprii de genitiv la pronumele personal, pers. I şi II, Bosi le suplineşte cu forme asemănătoare celor italieneşti: *de mine, de tine* (it. *di me, di te*).

La verb, autorul se opreşte numai la mai mult ca perfectul verbelor regulate, dă în întregime conjugarea verbelor neregulate *a la* şi *a da*.

Una din caracteristicile « Completărilor » lui Bosi este preocuparea permanentă de a fi sistematic şi practic. El îşi dă seama din proprie experienţă că limba romînă, deşi neolatină, ca şi italiana, are totuşi o structură gramaticală şi mai ales un lexic dificil pentru un italian. De aceea foloseşte la morfologie tabelele sinoptice, iar în privinţa vocabularului, introduce liste lexicale, menite să scurteze timpul de învăţare a limbii romîne de către un italian. Ele nu sînt complete, dar autorul îşi propune (v. nota de la p. 33) să le extindă. Prima cuprinde un număr de 500 de cuvinte romîneşti omografe (sau aproape) cu vocabule italiene care au sens deosebit, precum: rom. *rana* = it. *ferita* şi nu *rana* = *broască, fiori* = it. *brividi* şi un *fiori* = *flori, alt* = it. *altro* şi nu *alt* = *înalt, sabie* = it. *sciabola* şi nu *sabbia* = *nisip*.

A doua listă conţine un număr de 46 de cuvinte diferite « aparent străine, după felul în care sînt scrise însă perfect romîneşti ». Ea a fost alcătuită cu scopul de a nu deruta pe italienii poligloţi. Astfel se arată de pildă că *semăna* (a) nu este *semana* din spaniolă, ci *seminare* din limba italiană; *peţit* (it. domanda di matrimonio) nu trebuie să ducă la fr. *petit* şi aşa mai departe.

În partea finală a manuscrisului se reproduc, în chip caligrafic, alfabetul chirilic, însoţit de explicaţiile necesare, numeraţia cu slove, precum şi cîteva texte în chirilică, transcrise în alfabet latin şi traduse în italiană, cu adnotări.

Dintr-o notă finală aflăm că animatorul lui Bosi în activitatea sa de filoromîn a fost Vasile A. Urechia, care i-a pus la dispoziţie o bibliotecă romînească. Aceasta se găsea încă, în 1938, în biblioteca oraşului Salerno. Considerînd faptul că limba romînă devine în Italia obiectul unor preocupări filologice speciale, abia în timpuri mai noi, că în vremea în care Bosi a lucrat la « Aggiunte» chiar gramaticile romîneşti lucrate de specialiştii noştri aveau serioase lipsuri, ne dăm seama că lucrarea sa, cu toate scăderile pe care le prezintă, trebuie apreciată ca fiind rodul unei munci serioase.

Pier Emilio Bosi n-a avut bucuria să-şi vadă opera tipărită. De aceea rîndurile de faţă, pînă la publicarea studiului integral asupra vieţii şi operei sale, au şi rostul unui omagiu postum.

Şt. Cuciureanu

DICȚIONARE ȘI CĂRȚI RUSO-ROMÎNE DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

În secolul al XVIII-lea relațiile culturale, economice și politice dintre Țările Romîne și Rusia se intensifică în mod deosebit. Această intensificare se datorește, printre altele, faptului că Rusia duce în acest timp o serie de războaie cu Turcia pentru eliberarea Mării Negre și a strîmtorilor. În aceste condiții s-a făcut simțită necesitatea studierii limbii ruse.

În 1789 apare la Iași gramatica ruso-romînă a lui Toader Școleru intitulată *Lecțione, adecă cuvîntare scoase de la întîe parte a gramaticii.* În prefață Toader Școleru, adresîndu-se atît « rossienilor », cît și moldovenilor, subliniază importanța învățării mai ales a substantivului și a verbului:

« Și mai vîrtos pentru nume și vorbă: în nume a învăța bine căderile și a ști cîte plecări de nume sînt, și a cunoaște sfîrșitul numelui în cădere, și cîte căderi are, și de ce niam și număr este; în vorbe a lua sama timpurilor și a feților, și a ține minte și a vide ce feliu de vorbă este, cu față au fără față, făcătoare au pătimitoare ». Pentru ruși Toader Școleru dă și regulile de pronunțare a sunetelor limbii romîne mai greu de pronunțat (*ğ, ă* etc.).

La sfîrșitul gramaticii, Toader Școleru dă și un mic vocabular ruso-romîn.

În același an (1789), Mihail Strelbițki tipărește în tipografia sa proprie din Iași cele două dicționare ruso-romîne ale sale: *De-ale casii voarbe rusăști și moldovenești. Cu priincioasă complementuri și în scurt adunare numelor după capetile ce s-au așezat cu două limbi. Întru folosul celor ce vor vre a învăța limba rusască și moldovenească.*

În anii următori Mihail Strelbițki publică o serie de cărți scrise în două limbi (rusă și romînă), de ex. *Învățătură creștinească*, Iași 1790, *Trepetnic de semnele omenești*, Iași 1791, *Datoria și stăpînirea blagocinilor și a protopopilor*, Iași 1791. Scopul cu care s-au tipărit în rusește și romînește aceste cărți este evident ușurarea studiului celor două limbi.

Adunare a numelor [1] este un mic dicționar ruso-romîn de 40 de pagini, care conține aproximativ 1500 de cuvinte, din cele mai uzuale în diferite domenii de viață și activitate. Cuvintele sînt clasificate după fenomenele și obiectele pe care le desemnează, de ex.: « Pentru om și părțile lui, de a mîncării, de băuturi, pentru jivine cu patru picioare, pentru păsări, pentru oșteni, pentru școală, pentru meșterii etc. etc.

Principalul neajuns al acestui dicționar constă în aceea că amestecă cuvinte rusești cu cuvinte slavone; uneori dă numai forme slavone, alteori dă paralel formele rusești și slavone.

Întîlnim pe alocuri traduceri greșite sau traduceri ad litteram ale unor grupuri de cuvinte rusești (словосочетания) de ex.: снег идёт (ninge) — omăt, merge. Astfel de cazuri sînt însă destul de rare.

De-ale casii voarbe este un fel de dicționar de conversație. În secolul al XVIII-lea astfel de dicționare apar în număr mare în Rusia. *De-ale casii voarbe* are ca model « Домашние разговоры — *Gespräche von Haussachen* » — dicționar de conversație ruso-german, care a fost editat la Riga în 1789 de către Iohann Friedrich Hartknoch. E uimitor faptul că Mihail Strelbițki publică dicționarul său în același an (20 octombrie 1789). Graba cu care a fost scris acest dicționar se explică prin necesitatea arzătoare a momentului: în acest timp rușii sînt în război cu turcii, armatele rusești, care sînt în acest timp în Moldova, au nevoie de asemenea dicționare pentru a se înțelege cu populația romînă. Faptul că a fost scris în pripă explică și unele lipsuri pe care le are acest dicționar.

De-ale casii voarbe are 104 pagini și cuprinde un număr de 96 de conversații clasificate pe diferite teme, de ex.: Complemente către vizitul, A întreba pe cineva de unde vine, Pentru primblare, Oaspeții se răschiră, Bărbatul vrea să be cafe etc. etc. Se indică accentul cuvintelor.

---

[1] Atît « Adunare a numelor », cît și « De-ale casii voarbe » se găsesc în Biblioteca Saltîkov Șcedrin din Leningrad, în secția « Редкая книга » — cartea rară.

Dicționarul conține și traduceri greșite, de ex.: Пожалуй, не издевайтесь над нами! (nu vă bateți joc de noi!) — Poftescu să nu te dezbraci asupra noastră! (evident, autorul confundă издеваться « a-și bate joc », cu раздеваться « a se dezbrăca »), . . . которое зависит от вашего учтивства (care depinde de politețea Dumneavoastră) « care se spînzură de la cinstea Dumitale », . . . чтобы она корзинку взяла (ca să ia coșul) « ca să ia coșciugul » etc.

Textul romînesc abundă în cuvinte și forme gramaticale dialectale moldovenești, ceea ce justifică titlul dicționarului — De-ale casii voarbe rusăști și *moldovenești*. Textul rusesc, de asemenea, cuprinde forme dialectale (усумневаюся, подь сюда, оны, пристряпано, оттудова, у мене).

Dicționarele lui M. Strelbițki dovedesc existența unei tradiții de a împrumuta cuvinte din limba rusă, tradiție care pornește de la cronicarii moldoveni. Cînd autorul nu găsește în limba romînă corespondentele cuvintelor rusești, el împrumută cuvintele din limba rusă: *sovetnic* (советник = funcționar țarist), *posluşanie* (послушание = ascultare, supunere), *paricmaheriu* (паркимахер = frizer), loscut (лоскут = petec) etc. etc.

Deși nu sînt lipsite de lacune și greșeli, dicționarele lui M. Strelbițki își au importanța lor. Ele au ajutat la învățarea limbii ruse, au ușurat comunicarea directă dintre romîni și ruși, sînt o mărturie a relațiilor culturale și politice romîno-ruse din trecut.

Ion Moise

RĂSPUNS CITITORILOR

Tov. MANOLESCU APOLZAN — *Sibiu*

1. *Întrebare*: În ce raport se găsesc, una față de cealaltă, propozițiile: « *De-o fi una, de-o fi alta . . .* și *. . . de e pace, de-i război* » din fraza:

De-o fi una, de-o fi alta . . . Ce e scris și pentru noi,
Bucuroși le-om duce toate, de e pace, de-i război. (Eminescu, O. I p. 146)

și care e raportul lor față de regentă?

1. *Răspuns*: « *De-o fi una, de-o fi alta* » și « *de e pace, de-i război* » sînt subordonate concesive. Față de regentă (« *Bucuroși le-om duce toate* ») ele se găsesc în raport de dependență în sensul că arată diferite împrejurări care ar fi de așteptat să împiedice acțiunea din regentă, dar care nu vor reuși s-o împiedice (*chiar dacă o fi una, chiar dacă o fi alta*, bucuroși le-om duce toate, *chiar dacă e pace, chiar dacă e război*).

Raportul de dependență a acțiunilor din subordonate față de acțiunea din regentă este exprimat aici cu ajutorul conjuncției *de*.

În « Gramatica Academiei R.P.R. », vol. al II-lea, p. 152, se arată că « orice tip de propoziție subordonată poate fi legată prin coordonare cu o subordonată de același fel ».

În cazul nostru, subordonatele concesive (*de-o fi una, de-o fi alta* și *de e pace, de-i război*) se găsesc, una față de cealaltă, în raport de coordonare și sînt legate între ele prin juxtapunere.

2. *Întrebare*: În versul: « *Cad arabi ca și pîlcuri risipite pe cîmpie* » (Eminescu, Scrisoarea a III-a) apare în unele ediții forma *asabii*. Cum e corect: *arabii* sau *asabii?*

2. *Răspuns*: În volumul « Poezii » (Biblioteca pentru toți, 1955) și în « Antologia poeziei romînești de la începuturi pînă azi » editorii au optat pentru cuvîntul *arabii*, iar în « Poezii », ESPLA, 1953 și în « Manual de limba romînă » pentru clasa a VII-a, editat în 1955, apare *asabii* (glosat: *asabi:* (lat. medievală) armată turcească neregulată).

În « Opere » I, ediție critică îngrijită de Perpessicius (Fundația pentru literatură și artă, București, 1939), care este cea mai bună ediție a poeziilor lui Eminescu deoarece se bazează pe confruntarea, cu manuscrisele poetului, a tuturor edițiilor apărute, figurează cuvîntul « *arabii* » (vezi p. 148). De aceea considerăm că e corectă forma *arabii*.

E. C.

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE

Studii de gramatică, vol. I, Editura Academiei R. P. R.

NOTĂ

In legătură cu articolul publicat de tov. Jiři Felix în nr. 1/1956 al revistei noastre, ținem să facem următoarea rectificare:

1. La pagina 103 rîndul 7 de sus, în loc de... «cînd e precedată de *d, f, p, v*», trebuie citit: «cînd e precedată de *b, f, p, v*».

INTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ Nr. 4
BUCUREŞTI

C. 370

Lei 2.—

I 8106

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREȘTI

LIMBA ROMÎNĂ

3

ANUL V
MAI — IUNIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IUL. 2005

i 8106

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

2014

LIMBA ROMÎNĂ

2022

3

ANUL V
MAI — IUNIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2579/959

1964

COMITETUL DE REDACŢIE

Prof. D. MACREA *(redactor responsabil)*; Acad. M. SADOVEANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR; Prof. G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; SORIN STATI; VALERIU ŞUTEU; FLORA ŞUTEU *(secretară)*.

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacţia revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREŞTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R. Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag.

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

D. MACREA, Samuil Micu 5

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

Acad. T. VIANU, Contexte legate şi nelegate din punctul de vedere stilistic 16
N. DĂNILĂ, Contribuţie la studiul concepţiei lui G. Ibrăileanu despre limba literară şi problemele stilului 25

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

GH. NEDIOGLU, Predicatul verbal 34
CONSTANT MANECA, Cu privire la activitatea de unificare a terminologiei ştiinţifice şi tehnice 46
GH. BULGĂR, Note şi completări la un glosar de V. Alecsandri 54

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

G. FISCHMAN, Unele probleme ale lexicului şi gramaticii în studiul textelor ruse de specialitate 64

CRONICĂ

V. DRIMBA, Discuţia asupra problemei alfabetului limbii tătare din Dobrogea 70
M. ILIESCU şi CONST. CĂPLESCU, Dicţionarele bilingve în discuţia Consiliului ştiinţific al Institutului de lingvistică 78

RECENZII

Atlasul lingvistic romîn, serie nouă, vol. I. întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., sub direcţia Acad. Emil Petrovici, redactor principal, conf. Ioan Pătruţ, Editura Academiei R.P.R., 1956 *(D. Macrea)* 80
Limbă şi literatură (Societatea de ştiinţe istorice şi filologice) 1955, 316 (— 319) p. *(Liliana Macarie)* 83
Metodica predării limbii romîne la clasele V—VII. Editura de stat didactică şi pedagogică, [Bucureşti], 1955, 464 p. *(I. Popescu)* 85
Note bibliografice 90

NOTE ŞI CONSULTAŢII

L. NICULESCU, Despre paronime în limba rusă 94
Răspuns cititorilor 96

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

SAMUIL MICU

DE

D. MACREA

La 13 mai, s-au împlinit 150 de ani de la moartea lui Samuil Micu, întemeietor, alături de Gheorghe Şincai şi Petru Maior, al «Şcolii ardelene». În istoria formării culturii noastre moderne şi a eliberării sociale şi naţionale a românilor din Transilvania, supuşi veacuri întregi opresiunii şi exploatării grofilor, Samuil Micu este primul dintre aceşti trei mari cărturari care s-a luptat cu toate greutăţile începutului.

Munca de cărturar patriot a lui Samuil Micu s-a desfăşurat în ultima jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd românii din Transilvania trăiau dezamăgirea neîndeplinirii promisiunilor legate de actul unirii unei părţi dintre ei cu biserica Romei.

Unirea n-a adus nici o îmbunătăţire de seamă în situaţia socială a românilor din Transilvania. Ei au rămas, ca şi înainte, o naţiune fără egalitate de drepturi cu celelalte «trei naţiuni unite» în privilegii ale acestei provincii. Cu excepţia unor înlesniri neînsemnate acordate preoţilor uniţi, iobăgia a fost menţinută neştirbită. Dar în domeniul cultural românii uniţi au obţinut unele drepturi a căror însemnătate n-au bănuit-o cei ce li le-au acordat: primirea tinerilor români uniţi în şcolile superioare catolice de la Viena şi Roma, deschiderea, în 1754, a şcolilor româneşti de la Blaj şi înfiinţarea, la Blaj, a unei tipografii româneşti. Această din urmă instituţie a fost creată pentru a putea fi oprită pătrunderea în Transilvania a cărţilor bisericeşti tipărite în Ţările Româneşti.

Samuil Micu a fost întîiul cărturar român din Transilvania care a folosit cu deplină conştiinţă a rolului său noua situaţie creată.

Născut în 1745, în comuna Sadu de lîngă Sibiu, dintr-o familie de preoţi, Maniu Micu, devenit în 1762, prin călugărire, Samuil, a trăit din copilărie atmosfera de luptă şi jertfă patriotică creată de unchiul său după tată, Inochentie

Micu, episcopul martir al luptei pentru drepturile romînilor din Transilvania, mort în exil la Roma. A învățat mai întîi la Blaj, în școlile de curînd deschise, unde a avut ca profesor pe Grigore Maior, viitorul episcop, întors de la Viena cu idei înaintate, și pe învățatul călugăr Isaiia, care studiase la Kiev. Închegarea personalității și a culturii sale s-a făcut între 1766 și 1772, la Viena, unde a studiat teologia și filozofia, oraș dominat în acea vreme de ideile iluminismului. După ce funcționează scurtă vreme ca profesor de filozofie și matematică la Blaj, se întoarce din nou la Viena, unde, între 1779 și 1782, este prefect de studii la Colegiul Sfînta Barbara, în care fuseseră admiși un mic număr de tineri romîni uniți. Revenind la Blaj, în 1783, Samuil Micu duce o viață modestă de cărturar erudit, dar, chinuit de neînțelegerile cu episcopul Ioan Bob și de persecuțiile acestuia, este silit, spre sfîrșitul vieții, să se refugieze la Buda ca cenzor și corector al publicațiilor romînești ce se imprimau în tipografia universității de acolo.

Bilanțul activității de cărturar a lui Samuil Micu constă din 62 de lucrări, dintre care 46 religioase, 5 istorice, 4 lingvistice, 3 filozofice, 2 didactice și 2 traduceri literare.

Din aceste lucrări, în mare parte traduceri și prelucrări, fapt explicabil pentru începuturile oricărei noi culturi, 13 s-au pierdut, printre care un dicționar latin-romîn și o gramatică a limbii latine, iar dintre cele 49 păstrate, nu s-au tipărit decît 11, celelalte rămînînd în manuscris. Cu toată prețuirea de care s-a bucurat Samuil Micu din partea contemporanilor pentru vasta lui cultură, el n-a reușit să obțină mijloace pentru a-și tipări lucrările. Episcopul Ignatie Darabant de la Oradea, care avea legături prietenești cu Micu și care a fost unul dintre protectorii acestuia, a lăsat, la moartea sa, 100.000 de florini economii pentru biserică, dar nici un ban pentru tipărirea lucrărilor lui Micu. «Nimic nu-i place mai puțin episcopului — îi scrie lui Micu prietenul său canonicul Corneli — decît să-i ceri bani» [1]. Episcopul Ioan Bob, care i-a creat lui Micu nenumărate amărăciuni, a lăsat bisericii, la moartea sa, imensa sumă de 500.000 de florini, dar lui Micu îi plătise pentru traducerea Bibliei ș a altor lucrări religioase pe care le făcuse pentru tipografia din Blaj sume derizorii.

Samuil Micu a murit în brațele marelui său prieten Gheorghe Șincai, la Buda, în mare sărăcie, la 13 mai 1806. A fost îngropat, ce-i dreptul, cu mare cinste, slujba de înmormîntare fiindu-i făcută de un episcop catolic, dar a doua zi puținele lui lucruri au fost vîndute la licitație pentru acoperirea parțială a datoriilor rămase pentru tipărirea cîtorva fragmente din lucrările sale. Aceasta a fost soarta multor cărturari romîni din trecut, care ne-au lăsat valori spirituale neprețuite. Pentru cunoașterea dezvoltării culturii noastre moderne, socotim o datorie ca cel puțin unele din lucrările rămase în manuscris ale lui Micu să

[1] Vezi Iacob Radu, Doi luceferi rătăcitori: Șincai și Maior. București, 1924, p. 45.

vadă astăzi lumina tiparului. Ne gîndim, în primul rînd, la lucrările sale istorice.

Caracterul religios al celor mai multe din lucrările lui Micu se explică prin faptul că forma dominantă a culturii timpului său era cea religioasă. Religia avea atunci o importanță primordială atît din punct de vedere social, cît și de stat, motiv pentru care clasele conducătoare căutau să aibă supuși de aceeași confesiune. Acceptînd, o parte dintre ei, confesiunea catolică a claselor austriece dominante, romînii din Transilvania au urmărit eliberarea lor socială și națională și accesul la cultură, la care, în acea vreme, se putea ajunge numai pe cale religioasă. Cei dintîi cărturari romîni din Transilvania au fost preoți, deoarece cultura religioasă era singura cale prin care puteau să se ridice, școlile confesionale fiind atunci singurele existente.

Scriind, în primul rînd, cărți religioase, Samuil Micu a făcut-o pentru ridicarea culturală a preoților, care erau singurii conducători ai poporului romîn din Transilvania. O preoțime cultivată din punct de vedere teologic era, desigur, preferabilă uneia care se limita la inerția ritualului tradițional.

Trebuie considerat ca un merit cultural deosebit al lui Samuil Micu traducerea și tipărirea, în 1795, a Bibliei, cunoscută sub numele de « Biblia de la Blaj », apărută la 100 de ani după « Biblia de la București » (1688) care devenise o raritate. Datorită marii lui erudiții, Samuil Micu a reușit să dea o bună traducere a Bibliei, care nu se ridică însă la frumusețea literară a celei de la București. Această traducere a lui Micu a fost retipărită în 1817 la Petersburg (Leningrad).

În 1779, Micu traduce și tipărește la Viena, cu litere latine, o « Carte de rogacioni », în 1784 tipărește la Blaj « Propovedanie sau învățături la îngropăciunea oamenilor morți», în 1795 «Biblia», în 1796, tot la Blaj, «Teologia moralicească» (2 volume), între 1801 și 1802, în aceeași tipografie, « Tainele » bisericii, în 1801, la Sibiu, un « Acatist ». Cele mai multe dintre lucrările religioase ale lui Micu au rămas însă în manuscris, printre acestea o « Istorie bisericească » după Fleury (2 volume), « Cuvîntările lui Ioan Gură de Aur » (3 volume), « Cuvîntările lui Efrem Sirul » ș. a.

Samuil Micu a căutat ca tipăriturile și scrierile sale religioase să fie cît mai pe înțelesul poporului, care era lipsit atunci de alte izvoare de învățătură. În prefața « Propovedaniei », Micu spune că ea nu este scrisă cu « măiestrie ritoricească, nici cu grai de vorbă înaltă și adîncă, ci mai de jos și mai prost (= simplu), ca și cei proști să înțeleagă și să se folosească ».

În toate prefețele cărților religioase traduse sau scrise de Micu, el introduce învățături și îndemnuri patriotice pentru cititori. Prestigiul de care s-au bucurat cărțile sale și nevoia pe care au simțit-o preoții să le citească se văd, între altele, din scrisoarea din 5 septembrie 1805 a protopopului Gheorghe Anghel din Zlatna, care-l asigură că nu trebuie să se îngrijoreze de vînzarea « Cazaniilor », deoarece « toți preoții din Ardeal, învățați și

neînvățați, uniți și neuniți, în scurtă vreme, toate le vor cumpăra, cît vor ști că sînt Cazaniile lui Micu »[1].

Oricît de mari au fost meritele de scriitor religios ale lui Samuil Micu, originalitatea lui în cultura noastră s-a afirmat prin depășirea preocupărilor religioase și confesionale caracteristice mediului în care a trăit și prin însușirea ideilor înaintate ale timpului său. Printre aceste idei, impuse de evoluția stărilor sociale din Transilvania, ideea cea mai importantă era cea de naționalitate. Poporul romîn din Transilvania nu era recunoscut de constituția feudală a grofilor ca egal îndreptățit cu celelalte naționalități. El era un popor de iobagi, fără altă conducere decît a preoților fără cultură. Burghezia romînească, în curs de formare, avea nevoie de o legitimare juridică și socială, de o egalizare în drepturi cu celelalte naționalități. Interesele ei coincideau cu ale țărănimii iobage. De aceea lupta de eliberare a romînilor din Transilvania a avut totdeauna un pronunțat caracter național.

Samuil Micu și marii lui contemporani, Gheorghe Șincai și Petru Maior, au consacrat luptei naționale de eliberare a poporului romîn din Transilvania întreaga lor activitate de cărturari. Călugări toți trei, ei cer, în 1783, ieșirea din ordinul călugăresc, pentru a se putea dedica nestînjeniți cauzei mult mai importante a obținerii de drepturi pentru poporul romîn. Gheorghe Șincai și Petru Maior reușesc să obțină ieșirea din călugărie. Lui Micu i se refuză însă cererea, ceea ce nu l-a împiedicat totuși să-și întețească lupta pentru aceeași cauză măreață, rămînînd legat de călugărie doar prin modestie și onestitate. Dovada că nici Micu nu avea o vocație deosebită pentru călugărie o constituie independența manifestată de el față de ierarhia bisericească și amestecul activ în problemele timpului său. După întoarcerea de la Viena, el călătorește deseori la Sibiu, Alba-Iulia și Oradea pentru a-și răspîndi învățăturile și pentru a-și tipări lucrările. Numeroase acțiuni ale lui Micu arată că el s-a considerat mai presus de toate luptător pentru cauza națională a poporului și nu călugăr unit. Episcopul Ioan Bob l-a învinuit de simpatie pentru neuniți și chiar de intenția de a deveni episcop al acestora la Sibiu. Procesul înscenat lui Micu, în 1798, de către Bob în fața Consistoriului din Blaj a cuprins și această acuzație. În realitate, poziția lui Micu în problema religioasă din Transilvania a avut cu totul alt caracter decît cel de vanitate personală atribuit de Bob. După moartea episcopului sîrb, Gherasim Adamovici, care-și avea reședința la Rășinari, Micu a plecat la Sibiu și a susținut printre romînii neuniți ideea de a nu mai alege un episcop străin, ci un episcop romîn, ceea ce dovedește că, pentru Micu, ideea de naționalitate era mult mai importantă decît cea confesională. El a întreținut relații cu episcopul sîrb de la Carloviț, căruia, spre indignarea lui Bob, i-a dedicat cu elogii « Istoria bisericească », pentru sprijinul pe care acest episcop străin l-a acordat romînilor neuniți, lipsiți în acea vreme de orice mijloace de

[1] Vezi Iacob Radu, Doi luceferi rătăcitori: Șincai și Maior. București, 1924, p. 57.

ridicare culturală. Spre deosebire de Bob și de anturajul său, care considera unirea cu Roma ca un scop în sine și ducea o politică de catolicizare a cultului religios, Micu a considerat tot timpul unirea numai ca un mijloc pentru cîștigarea de drepturi politice pentru romîni. El a fost mereu preocupat de ideea ca toți romînii din Transilvania să aibă o singură confesiune, fie ea chiar cea unită, numai să poată obține cu toții o stare mai bună. Micu deplîngea despărțirea romînilor transilvăneni în două confesiuni, dintre care ortodocșii se găseau într-o stare de inferioritate față de uniți care obținuseră totuși prin unire unele avantaje culturale. Importanța primordială dată de Micu în scrierile și acțiunile sale ideii de naționalitate și creării mijloacelor spirituale pentru eliberarea romînilor din Transilvania consacră pînă astăzi numele lui printre precursorii care au dat culturii noastre moderne un mare avînt și o tematică nouă.

Istoria și limba au fost principalele arme cu care Micu, ca și Șincai și Maior, a căutat să argumenteze drepturile poporului romîn la o viață liberă și egală cu celelalte naționalități ale Transilvaniei. Împotriva argumentului invocat de grofi și de vîrfurile celor trei națiuni privilegiate că ungurii, secuii și sașii ar fi stăpînii exclusivi ai Transilvaniei în virtutea principiului juridic « ius primi ocupantis », Micu, Șincai și Maior arată că tocmai în virtutea acestui principiu, dreptatea revine romînilor, deoarece ei sînt urmașii romanilor care au colonizat aceste locuri cu șaptesprezece veacuri în urmă. Romanitatea « pură » a poporului și a limbii romîne și continuitatea noastră neîntreruptă în Dacia sînt temele de bază pe care le dezvoltă Micu, Șincai și Maior în toate scrierile lor istorice și lingvistice pentru a legitima drepturile poporului romîn în Transilvania. Aceste idei au avut, de la început, o mare forță mobilizatoare în ridicarea conștiinței noastre naționale și au format mai bine de o sută de ani temeiul juridic și moral al luptei romînilor din Transilvania pentru obținerea de drepturi sociale și politice.

Opera istorică cea mai importantă a lui Micu este « Istoria, lucrurile și întîmplările romînilor ». Ea cuprinde patru părți: I. Colonizarea Daciei și viața romînilor în evul mediu; II. Istoria Munteniei pînă la 1724; III. Istoria Moldovei pînă la 1759; IV. Istoria episcopiei romînești din Transilvania.

Lucrarea nu a putut fi tipărită în timpul vieții lui Micu. Ea a apărut numai fragmentar și tîrziu, sub îngrijirea lui A. T. Laurian [1]. Un rezumat al acestei lucrări a fost scris de Micu în latinește, pentru uzul istoricilor străini, sub titlul « Brevis notitia historiae valachorum ab origine gentis usque seculum XVIII ». Ea a fost tradusă de el în romînește sub titlul « Scurtă cunoștință a istoriei romînilor », din care n-a putut publica decît un fragment în « Calendarul de la Buda », editat de el în 1805. Samuil Micu a folosit pentru întîia oară la noi metoda răspîndirii cunoștințelor istorice prin calendare, care, în Transilvania, au fost totdeauna foarte citite și prețuite de marile mase. Metoda a fo-

[1] Vezi « Instrucțiunea publică », 1861.

losit-o, după moartea lui Micu, și Gheorghe Șincai, publicîndu-și un fragment din « Cronică » în « Calendarul de la Buda » din 1807.

« Istoria, lucrurile și întîmplările romînilor » este, alături de « Hronicul » lui Cantemir, prima încercare de a prezenta istoria tuturor romînilor, cronicile noastre anterioare fiind toate pe provincii. Un alt merit al lui Micu și al Școlii ardelene în general este de a fi înțeles rolul mare educativ și de trezire a conștiinței naționale al istoriei. În prefața fragmentului din « Scurtă cunoștință a istoriei romînilor », publicat în « Calendarul de la Buda » din 1805, el scrie: « Urît iaste romînului să nu știe începutul său, să nu știe neamul său, pre mai marii săi și istoria neamului său » [1]. El arată că scrie « Întîmplările » romînilor cu scopul ca « la tot neamul cunoscute să le facă, ca cei buni să se laude și să le urmeze, iară cei răi și nevrednici să se rușineze » [2]. Micu scrie istoria pentru a-și ajuta poporul să se ridice la gloria străbună « prin învățătură și prin meșteșuguri și prin alte măreție și de laudă fapte », căci « mult iaste a fi născut romîn » [3].

« Istoria » lui Micu este însuflețită de patriotism, dar și de revoltă pentru suferințele poporului romîn de pretutindeni din acea vreme. Despre romînii din Țările Romînești, care se aflau atunci sub domnia fanariotă, el arată că au ajuns « cel mai de jos neam, o! durere! slugă și rob, prost și neînvățat, sărac și lipsit », fiind condus de oameni care, « de aud pe cineva că iaste putiincios și învățat și face ceale ce sînt pentru binele de obște, îl pustiesc și umblă să-l strice, temîndu-se ca să nu deschidă ochii norodului și să scoată pe trîntori din coșniță » [4].

Micu s-a bucurat ca istoric de multă prețuire din partea contemporanilor. El era în corespondență cu istoricii austrieci Engel și Eder, care se informau de la el, de la Șincai și de la Maior ca de la singurele izvoare competente asupra istoriei noastre. Micu a tradus, pentru Engel, Cronica lui Nicolae Costin în limba latină și i-a dat acestuia documente istorice privitoare la familia Cantacuzinilor.

Argumentarea drepturilor poporului romîn este făcută de Micu nu numai prin dovezi istorice, ci, în aceeași măsură, prin dovezi lingvistice. El a căutat să dovedească nu numai originea « pur » romană a poporului romîn, ci și a limbii noastre. Pentru aceasta, Micu scrie la Viena, împreună cu Gheorghe Șincai, « Elementa linguae daco-romanae sive valachicae », apărută în 1780, care este cea dintîi gramatică tipărită a limbii romîne. Prefața gramaticii, scrisă de Șincai, este o prezentare a crezului cunoscut al Școlii ardelene despre originea « pur » romană a poporului romîn și despre « coruperea » limbii noastre prin pătrunderea elementelor străine. Scopul scrierii gramaticii este « mărirea nației » și cunoașterea originii limbii romîne de către lingviștii și istoricii străini.

---

[1] Vezi I. Bianu, Bibliografia romînească veche, tom. II, p. 480.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem.
[4] Vezi N. Iorga, Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea. București, 1901, vol. II, p. 192.

Pentru a sublinia originea latină a limbii romîne, Micu elaborează un sistem ortografic etimologist latinizant. El este cel dintîi romîn care publică o carte cu litere latine: « Carte de rogacioni » (Viena 1779). La sfîrșitul acestei cărți își expune Micu, mai întîi, sistemul său ortografic etimologist, pe care-l prezintă apoi și în « Elementa » de la 1780, precum și în introducerea la « Acatist », tipărit la Sibiu în 1801, care este o reeditare a « Cărții de rogacioni ».

Între aceste trei prezentări ale sistemului ortografic al lui Micu există unele mici deosebiri, el urmărind în continuu să-l îmbunătățească.

Prin folosirea literelor latine în scrierea limbii romîne, Micu a căutat să schimbe părerea înrădăcinată de învățații austrieci Sulzer și Kopitar, după care limba noastră, pe care ei o considerau « slavo-romînă », nu putea fi scrisă decît cu litere chirilice. Scrierea cu litere latine a fost pentru Micu un mijloc important de a dovedi originea romană a limbii noastre. Cea mai mare parte dintre lucrările pe care a putut el să și le tipărească, le-a tipărit totuși, ca și Maior și Șincai, cu litere chirilice. Ei au folosit aceste litere deoarece, scrie Micu, « la cei mai mulți romîni de-ai noștri sînt cunoscute »[1].

Deși curentul latinist a fost foarte puternic în Transilvania și se răspîndise și în Principate, înlocuirea definitivă a literelor chirilice prin cele latine a fost făcută abia în 1860. Folosirea literelor chirilice a fost susținută mai ales de biserica ortodoxă, care vedea în literele latine o armă a catolicismului.

Gramatica lui Micu și Șincai are patru părți: I. Ortografia; II. Etimologia; III. Sintaxa; IV. Formarea cuvintelor. Ea mai cuprinde un mic vocabular romîn-latin și cîteva dialoguri.

Samuil Micu avea această lucrare terminată în primă redactare cînd a ajuns Șincai la Viena. El a pornit, în elaborarea ei, de la convingerea, însușită și de Șincai, că limba romînă este urmașa directă a latinei clasice, dar că ea a fost « coruptă » în cursul vremii prin introducerea de cuvinte străine. Elaborînd sistemul său ortografic etimologist, Micu a căutat să arate proveniența directă din latina clasică a cuvintelor limbii romîne. Cu acest prilej, el a descoperit principalele legi de evoluție fonetică a limbii noastre : transformarea, în elementele latine, a lui *a* accentuat urmat de poziție nazală în *î (manus > mînă, campus > cîmp)*, diftongarea lui *e* și *o* accentuați urmați în silaba următoare de un *a* sau *e* în *oa (porta > poartă, mortem > moarte)*, transformarea lui *o* neaccentuat în *u (formica > furnică, dominica > duminică)*, transformarea lui *e* accentuat urmat de poziție nazală în *i (bene > bine, dentem > dinte)*, transformarea dentalelor *t, d* și *s* urmate de iod în *ț, z* și *ș (dies > zi, tibi > ție, resina > rășină)*, transformarea lui *l* intervocalic în *r (mola > moară)*, transformarea grupelor *ct, cs* și *gn* în *pt, ps* și *mn (pectus > piept, coxa > coapsă, lignum > lemn)*, a grupelor *cl* și *gl* în *k'* și *g' (clavem > cheie, glacies > gheață)*. Aceste reguli au fost stabilite de Micu pentru a-și justifica sistemul ortografic etimologist și pentru a ajuta

[1] Vezi prefața Acatistului, 1801.

pronunțarea, deoarece el, ca și Maior, Șincai și Cipariu, scriind etimologic, n-a înțeles să schimbe și pronunțarea limbii romîne. Scrierea etimologistă a latiniștilor n-a urmărit schimbarea pronunțării, ci dovedirea, prin forma scrisă, a originii latine a cuvintelor și a structurii gramaticale a limbii noastre.

În capitolele consacrate morfologiei și sintaxei, care cuprind numeroase observații juste, Micu și Șincai au încercat să dovedească menținerea în limba romînă a tuturor categoriilor gramaticale ale latinei clasice.

Gramatica lui Micu și Șincai a avut meritul de-a face cunoscut în lumea științifică străină a vremii caracterul latin al limbii noastre. Friedrich Diez, părintele filologiei romanice, a acordat locul cuvenit limbii romîne între celelalte limbi romanice pornind de la « Elementa » lui Micu și Șincai. Ea a avut la noi, timp de aproape un secol, o influență covîrșitoare în felul de a se studia gramatica limbii romîne. Cu excepția gramaticii lui Eliade Rădulescu din 1828, a gramaticii lui Lambrior (și Ghibănescu) și a gramaticii lui H. Tiktin, toate manualele noastre de gramatică de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din secolul al XIX-lea au fost scrise sub influența « Gramaticii » lui Micu și Șincai.

Samuil Micu are meritul de a fi fost și cel dintîi lexicograf al nostru. Cunoscutul « Lexicon de la Buda », apărut în 1825, a fost început și este în bună parte opera lui Micu. El a început lucrarea în 1795, lăsînd-o, la moartea sa, aproape terminată. « Să scriu această carte — scrie Micu în 9 aprilie 1805 canonicului Corneli — m-a îndemnat dragostea pentru cultura și știința neamului meu. Am scris-o pentru a face cinste întregului neam, ca să aibă și el un dicționar, de care nici o nație nu e lipsită decît a noastră și cea țigănească. Ce-am putut am făcut, mai mult nu pot face » [1]. Atît de mult era pătruns Micu de menirea sa de a face dicționarul limbii romîne, încît el adaugă, în aceeași scrisoare, « căci dacă eu nu voi scoate un dicționar ca acesta, nu știu cînd va mai lua asupră-și o osteneală ca aceasta cineva » [2].

Pentru a-și asigura abonamente cu anticipație, Micu tipărește, la începutul anului 1806, un prospect al dicționarului pe care-l trimite în diferite părți ale Transilvaniei. El moare însă la o lună după apariția prospectului. La cererea tipografiei Universității din Buda, lucrarea lui e însă continuată, completată și definitivată de V. Coloși, I. Corneli, Petru Maior, I. Teodorovici și A. Teodori și publicată în 1825, reprezentînd astfel munca și concepția unei întregi generații de lexicografi, care au străbătut, precum scriu ei în prefață, « o cale grea pe care mai înainte nimini nu îmblase » la noi. În forma în care a redactat Micu dicționarul, el a fost publicat abia în 1944 de lingvistul maghiar Gáldi Laszló [3]

---

[1] Vezi Iacob Radu, Doi luceferi rătăcitori: Șincai și Micu. București, 1924, anexa X, p. 46.

[2] Ibidem.

[3] Klein Samuelis, Dictionarium valachico-latinum. Bevezetö tanulmánnyal közéteszi Gáldi László. Budapest, 1944.

Munca de luminare a poporului a fost dusă de Micu și prin opere didactice. Între acestea menționăm o « Bucoavnă » scrisă cu litere chirilice în 1781 pentru « pruncii romînești » și o « Aritmetică » rămasă netipărită. Pentru scopuri educative, el a tradus în romînește « Viața și fabulele lui Esop » și romanul « Belizarie » al lui Marmontel, aceasta fiind una din primele traduceri romînești din autori francezi. Lucrarea n-a fost tipărită, iar manuscrisul ei s-a pierdut.

Dar cea mai importantă parte a activității educative și didactice a lui Micu o formează traducerile și prelucrările lui de manuale de filozofie. În 1799, el publică la Buda o « Logică », iar în 1800 publică la Sibiu « Etica și politica sau filozofia cea lucrătoare », ambele fiind prelucrări după manualele profesorului austriac Baumeister. După acest autor e făcută și prelucrarea lui Micu «Învățătura metafizică », rămasă în manuscris.

Lucrările lui Baumeister erau manuale oficiale în școlile din Austria. Ele expuneau filozofia rațională a lui Wolf, adept al lui Leibniz, însușită de burghezia germană și austriacă atunci în plină ascensiune. Esența acestei filozofii constă în proclamarea puterii rațiunii, în însușirea științei și în răspîndrea ei în cercuri cît mai largi. Din această cauză ea a fost numită « filozofia luminilor » sau « iluminism ». Ea combătea feudalismul, opresiunea și superstițiile, proclamînd dreptul natural al omului la libertate. Ca mijloc de exprimare a ideilor, ea a început să folosească limba națională a popoarelor în locul celei latine, considerată pînă atunci în țările apusene ca unica limbă proprie științelor și filozofiei. Era deci firesc ca o asemenea concepție filozofică să fie adoptată de Micu în lupta lui împotriva grofilor care-și arogaseră privilegii sociale imprescriptibile.

Prelucrarea pentru școlile romînești a filozofiei luminilor urmărea răspîndirea unei concepții asupra lumii și societății de care să se poată folosi romînii în lupta pentru drepturile lor. Pe lîngă caracterul progresist din punctul de vedere al orientării lui filozofice, această activitate a lui Micu a însemnat, în același timp, alături de « Divanul » lui Cantemir, prima încercare de a crea o terminologie filozofică romînească.

Limba prelucrărilor filozofice ale lui Micu este folosită cu grija de a se face înțeles de cititori. De aceea el este foarte precaut în folosirea neologismelor. «Fiindcă pentru aceea vorbim — scrie el — ca alții să înțeleagă. Nu se cade să mestecăm cuvinte străine în limba romînească, adică nemțești sau ungurești cu turcești sau slavonești, sau dintr-alte limbi, mai ales cînd vorbim cu cei proști (= simpli) »[1]. « Iară unde lipsește limba noastră cea romînească — adaugă Micu — și nu avem cuvinte cu care să putem spune unele lucruri, mai ales pentru învățături și în științe, atunci cu socoteală și numai cît iaste lipsa putem să ne întindem să luăm ori din cea grecească, ca din cea mai învățată, ori din cea latinească, ca de la a noastră maică, pentru că limba noastră cea romînească iaste născută din limba cea latinească »[2].

---

[1] Vezi Samuil Micu, Logica. Buda, 1800, p. 57.
[2] Ibidem, p. 58.

Micu fixează cîteva norme pentru folosirea terminologiei filozofice, a căror valoare este de necontestat pînă astăzi:

1. « Nimica să nu se zică cu cuvinte întunecate, ci mai înainte de toate filozoful să aibă grijă, cu cît poate, mai luminat și mai chiar (= clar), așa să vorbească și să scrie, că nu se cade ca filozoful să zică vreun cuvînt de nu-l va tălmăci și hotărî mai înainte »;

2. Oricărui cuvînt și grai, înțelegere statornică a-i da, adecă care totdeauna să rămîie;

3. Toată pohvala care întunecă vorba filozoficească trebuie a o scoate [1].

Cerința de claritate și precizie, de folosire constantă a termenilor și de respingere a construcțiilor artificiale a fost împlinită însă numai în parte de Micu, deoarece el n-a dispus de o terminologie filozofică dinainte formată, ci a întîmpinat greutățile firești ale începutului și în acest domeniu. Termenii folosiți de el nu exprimă cu preciziunea cerută noțiunile respective. Micu folosește termenul de « aruncare » pentru « obiecție », « față » pentru « persoană », « următorit » pentru « succesiv », « simțitură » pentru « senzație », « primire » pentru « percepție », « putere de a închipui » pentru « reprezentare »[2]. Terminologia filozofică romînească actuală s-a format în cea mai mare parte, îndeosebi după cea franceză, pe care Micu nu a folosit-o, el orientîndu-se după modelul terminologiei latine, germane și maghiare pe care a căutat să le transpună în romînește.

Limba scrierilor lui Micu, ca și a scrierilor lui Șincai, Maior și Cipariu, este în general arhaică, îngreuiată de adaosuri latinizante în vocabular și ortografie. Eruditi cu o impunătoare știință istorică și filologică, toți patru sînt însă buni povestitori, adeseori patetici, iar Șincai, și mai ales Maior, remarcabili polemiști. În scrierile lor religioase, adresate poporului, ei păstrează tradiția populară a limbii cărților noastre bisericești.

Influența pe care Școala ardeleană a avut-o în cultura noastră modernă constă în măreția ideilor pe care le-a reprezentat și în credința fanatică cu care aceste idei au fost susținute.

Tezele lui Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior conțin, desigur, erori științifice de mult cunoscute și combătute. Dar punctul lor de plecare în cercetarea problemelor istoriei și ale limbii noastre a avut o bază justă și fecundă pînă astăzi. Reprezentanți ai iluminismului, atunci cînd acest curent însemna un progres în gîndirea socială, Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior au arătat poporului romîn că eliberarea lui este legată de cunoașterea trecutului său istoric și a originii limbii sale, de însușirea științei vremii și de răspîndirea prin școli a cunoștințelor în masele populare.

Samuil Micu a fost un cărturar luptător, dar mijloacele luptei lui s-au mărginit la formularea de idei și la răspîndirea lor în cercul în care a trăit. Tributar

---

[1] Vezi Samuil Micu, Logica. Buda, 1800, p. 55.

[2] Vezi I. Lungu, Meritele lui Samuil Micu în problema creării terminologiei filozofice romînești, în « Cercetări filozofice », vol. III (1955), nr. 4.

al raționalismului idealist, înțelegînd realitatea mai mult sub forma abstractă a ideilor, Micu nu s-a apropiat îndeajuns de frămîntările adînci ale veacului său, manifestate la noi prin revoluția lui Horia și în Europa prin revoluția franceză. El concepea progresul numai prin reforme venite de sus, din « înțelepciunea » împăratului iluminist Iosif al II-lea. Micu n-a sprijinit revoluția lui Horia, pe care l-a considerat un răzvrătit care vrea « să strice nemeșugul » [1]. Lupta pentru drepturi politice pe calea memoriilor către împăratul de la Viena a fost un drum greșit pe care romînii din Transilvania au mers, din păcate, mai mult de un secol.

Locul lui Samuil Micu în cultura noastră este acela al unei figuri de trecere de la cultura veche la cea modernă. Prin scrierile lui bisericești și, în parte prin cele istorice, el aparține mai mult literaturii noastre vechi, dar prin poziția lui filozofică și prin ideile lui asupra istoriei și limbii romîne, Micu a deschis perspective noi în cultura noastră, care au fecundat cercetările în aceste domenii decenii întregi. Alături de Șincai și Maior, el a trezit interesul pentru studiul istoriei și al limbii noastre, care a crescut mereu de atunci încoace, fie în direcția latinizantă începută de el, fie pe baze științifice moderne. Ideile înaintate iluministe însușite de Micu despre dreptul natural și despre libertatea popoarelor și ridicarea lor prin știință și cultură au fost împărtășite și continuate în Transilvania de Gheorghe Șincai, Petru Maior, Gheorghe Lazăr, Simion Bărnuț, Eftimie Murgu, Andrei Mureșeanu, Gheorghe Bariț ș. a.

Aceste idei au format baza cuceririlor culturale și democratice ale poporului romîn.

La 150 de ani de la moartea sa, Samuil Micu ne apare, așa cum l-au venerat generațiile trecute, ca un precursor glorios al culturii noastre moderne, ca un reprezentant al demnității naționale și al progresului prin cultură și libertate. Ideea de naționalitate reprezentată de Micu în sensul egalității națiunilor între ele și de solidaritate națională peste deosebirile confesionale își păstrează pînă astăzi întreaga valoare pentru poporul nostru, a cărui unitate socială și politică continuă să se înfăptuiască în jurul ideilor de pace, cultură și independență națională.

[1] Vezi N. Iorga, Istoria literaturii romîne în secolul al XVIII-lea. București, 1901, vol. II, p. 186.

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

CONTEXTE LEGATE ŞI NELEGATE DIN PUNCTUL DE VEDERE STILISTIC

DE

ACAD. T. VIANU

Analiza stilistică aplicată asupra unor texte literare are de-a face nu numai cu unităţi sintactice relativ simple, cu propoziţii şi fraze, singurele pe care le studiază gramatica, dar şi cu legături mai mult sau mai puţin întinse de propoziţii şi fraze, cu contexte, pe care gramatica le lasă de obicei în afară de preocupările ei. Studiul lingvistic al contextelor este deci în măsură să pună în lumină fapte sintactice mai puţin observate. În cele ce urmează, vom analiza cîteva din aceste fapte, considerîndu-le ca pe nişte procedee ale artei literare, adică drept mijloace de a exprima atitudinile scriitorilor faţă de obiectul comunicării lor.

Un prim tip de contexte este acel în care vorbitorul sau scriitorul exprimă legăturile logice dintre frazele sale. Dau un exemplu de context astfel legat, spicuit în M. Kogălniceanu:

> *Proiectul de lege al Comisiunii Centrale este votat de opt membri, căci ceilalţi opt membri ori au votat contra luării în consideraţiune a lucrării comitetului, ori au fost absenţi. Aşadar, o legiuire, de o asemenea mare importanţă, nu a fost votată decît de jumătate din corpul legislativ de la Focşani. Această majoritate deşi a votat, însă n-a văzut, însă n-a revăzut nici una din legile actuale. Ba ce este mai curios, moldovenii n-au cunoscut nimic din legea Ţării Romîneşti, şi muntenii n-au cunoscut nimic din legile Moldovei ; şi cu toate acestea, şi unii şi alţii au făcut o lege rurală, unică pentru ambele principate, lege rurală, care astăzi, domnilor, vi se înfăţişează ca rezultatul acelei reviziuni cerute de convenţiune şi ţintitoare de a îmbunătăţi soarta a trei milioane de romîni.*

Contextul este împrumutat discursului pronunţat de Kogălniceanu, în Camera deputaţilor, la 25 mai 1862, despre *Îmbunătăţirea soartei ţăranilor.* Autorul lui este un orator, cineva care susţine o cauză, vrea să dovedească ceva:

netemeinicia și injustiția proiectului de lege votat cu doisprezece ani mai înainte de Comisiunea centrală de la Focșani. În acest scop, el grupează argumentele capabile să dovedească teza sa, făcîndu-le să se urmeze într-o ordine menită să ducă la o concluzie constrîngătoare prin evidența ei logică. Frazele acestui context se leagă deci prin conjuncții sau locuțiuni adverbiale și conjuncționale: *așadar, ba ce este mai curios, cu toate acestea.* Ideile exprimate în diferitele unități sintactice care alcătuiesc contextul stau în legături conclusive sau adversative. Oratorul arată, după enunțarea unei stări de fapt în prima frază, concluzia care se impune în fraza următoare, introdusă prin *așadar.* Această concluzie indică de fapt și un raport de opoziție, oratorul vrînd să spună că, deși proiectul de lege votat de Comisiunea centrală are o mare însemnătate, el n-a fost votat decît de jumătate din membrii Comisiunii. Expresia acestei opoziții se intensifică în frazele următoare, introduse prin locuțiunile adverbiale *ba ce este mai curios* și *cu toate acestea.* Proiectul de lege al Comisiunii centrale apare astfel, pînă la urmă, ca rezultatul unei hotărîri nesusținute de o majoritate importantă, fără temeinică pregătire, necorespunzătoare în toate felurile nădejdilor ce se puseseră într-însul. Contextul reproduce deci dezvoltarea gîndirii logice pînă la punctul în care se impune concluzia urmărită: necesitatea de a reveni asupra hotărîrii Comisiunii centrale. Astfel de contexte legate apar nu numai în operele oratorilor politici sau judiciari, dar și în expunerile științifice. Ele manifestă o atitudine logică în vorbitorii sau scriitorii care le folosesc.

Nu totdeauna scriitorii adoptă aceeași atitudine față de obiectul comunicării lor și, mai ales, nu o manifestă totdeauna cu aceleași mijloace. Apar atunci alte tipuri de contexte legate. Unul dintre acestea este obținut prin procedeul desemnat, în vechile tratate de retorică, cu termenul de *anafora:* coordonarea obținută prin repetarea aceluiași cuvînt sau a aceleiași legături de cuvinte la începutul unor fraze succesive. Dăm, în această privință, un exemplu din T. Arghezi, *Cuibul rîndunicii* (în vol. *Poarta neagră*, f.a., p. 229 urm.):

> *Cînd omul va îngrămădi atîta știință încît să nu-i mai rămîie inteligenții lui nici un mister, cum va mai primi el să trăiască, să se supuie și să aștepte desfășurarea și finalul unei vieți de mai înainte cunoscute?*
>
> *Omul are norocul că găsește la fiecare veac drumul și după ce a dat în direcția unei singure erori toată cultura pe care inteligența lui putea să o producă, adoptă cu ușurință alta, croiește un drum nou, după o descoperire, sau se întoarce la altul, părăsit de mult, cu alte speranțe. Omul are norocul că poate greși cît mai des fără părere de rău, cu neadormitul vis de o perfecțiune actuală și viitoare. Omul are norocul că se distrează... că muncește mai mult decît cercetează și că moare în definitiv la timp, aducînd cîte foarte puține firimituri, într-o mie de ani, din marele necunoscut.*

Deși contextul acesta este alcătuit în împrejurări și cu un rost atît de felurit de acel care a dat naștere textului spicuit mai sus din Kogălniceanu, el păstrează

totuși un anumit caracter retoric. Contextul cules din scrierile în proză ale lui T. Arghezi este articulat dintr-o *întrebare* și un *răspuns*, dintr-o întrebare pe care autorul și-o pune și din răspunsul pe care și-l dă. Este deci reproducerea unui moment dintr-o dezbatere intimă, fragmentul unui soliloc. Autorul își pune întrebarea: *Cum va mai primi el* [omul] *să trăiască?* Răspunsul arată care sînt, după părerea autorului, motivele omului de a trăi. Partea finală a contextului are deci caracterul unei enumerări acumulative, în care fiecare element al enumerării este introdus prin legătura anaforică: *Omul are norocul.* Dar și enumerarea acumulativă și anafora sînt procedee retorice. Autorul nu urmărește să producă în cititorul său o convingere, prin gruparea unor argumente logice, ci s-o impună printr-o metodă retorică de intensificare, adică pe calea acumulării și a repetiției. Legătura dintre feluritele momente ale gîndirii sale nu se mai face prin exprimarea raporturilor logice (conclusive, adversative etc.), ci prin repetarea anaforică a aceleiași asociații de cuvinte. Avem deci de-a face cu un alt procedeu de legare a unui context, corespunzător unei alte atitudini scriitoricești.

Este o caracteristică incontestabilă a anumitor opere, indicarea cît mai discretă a legăturilor unui context, simțite desigur ca prea greoaie în formele lor conjuncționale. La unii scriitori, legăturile se fac prin adverbe, cum este posibil mai ales în proza narativă, ca în următorul context din M. Sadoveanu: *Răzbunarea lui Nour (Opere*, 1, 1954, p. 9):

> *Stăpînea în Moldova Bogdan Încrucișatul, care moștenise de la tatăl său — după cum spun bătrînii — vitejia la război și credința în biserică. Țara, înălțată și întinsă sub Ștefan cel Mare, stătea încă tare. Războinicii albiți în furtunile bătăliilor își odihneau ciolanele trudite și priveau cum popoare nouă de viteji trec pe pămîntul strămoșesc, ducînd foc și sabie la dușman.*
>
> *Pe atunci dușmanul neîmblînzit era Leahul. Bogdan-vodă, plecînd în pețit în Polonia, ceruse o prințesă de la curte, să-i fie doamnă. La început purtat cu făgăduințe, apoi respins, pregătirile de nuntă se preschimbară în pregătiri de război: paloșul și focul intrară în țara vrăjmașă.*
>
> *Atunci, între cele două țări, nu mai fu hotar. Sîngele curse șiroaie și în pămînt străin, și pe pămîntul Moldovei...*

Pasajul apare la începutul unei povestiri, cînd scriitorul stabilește cadrul lui temporal. După prima frază care fixează, în chip cu totul general, momentul, povestitorul înmulțește notele datării, legîndu-le de prima frază prin adverbe sau locuțiuni adverbiale temporale: *încă* (în sens temporal), *pe atunci, atunci.* Formele adverbiale *la început, apoi* leagă fraza în care apar cu aceea care o precede. Legăturile acestui context se fac deci numai prin astfel de mijloace. Este un exemplu de context legat prin expresia relațiilor de timp, normal într-o povestire, adică într-o compunere în care faptele urmează a fi înfățișate în succesiunea și simultaneitatea lor. Povestitorul nu-și propune să argumenteze și să con-

vingă, de aceea se poate restrînge la indicarea singurelor relații temporale pentru a închega contextul său.

Elementele de legătură sînt încă mai puține într-un text din Odobescu, dar de data aceasta este vorba de o descriere. Iată acest text *(Pseudo-Kinegheticos, Opere*, ESPLA, vol. II, p. 152):

> *A fost fără îndoială un vînător inspirat și a știut să mînuiască bine arcul și săgețile artistul subt a cărui daltă s-a mlădiat statua Dianei de la Luvru, acea mîndră și sprintenă fecioară de marmură, care s-avîntă, ageră și ușoară, sub creturile dese ale tunicei ei spartane, scurtă în poale și larg despicată la umeri. O mișcare vie și grațioasă a grumazului a înălțat capu-i, cu perii sumeși la ceafă în corimb, și pe fruntea-i coronată cu o îngustă diademă, se strecoară ca un prepus de mînie. Peplul îi înfășoară, ca un brîu, talia zveltă și cutele veșmîntului ascund sînu-i fecioresc; dar brațele-i goale, unul se încovoaie în sus ca să scoată o săgeată din cucura de pe umeri; cellalt se reazimă pe creștetul cornut al ciutei. Ce neastîmpăr va fi făcînd pe zeiță să calce așa iute pămîntul sub crepidele-i împletite pe picior ca opincele plăieșilor noștri? Pe cine amenință ea cu darda împenată ce ea atinge cu degetele-i delicate? Trămite ea oare în cîmpii etolici ai Calidonului pe mistrețul uriaș care va muri înjunghiat de mîna regescului vînător Meleagru?... Cugetul ei e o divină taină.*

Descrierea de mai sus este întregită din fraze care se referă la același obiect: Diana de la Luvru. Scriitorul pare a avea tot timpul sub ochi obiectul descrierii, în legătură cu care înmulțește observațiile și reflecțiile lui. Deși numele monumentului descris nu mai apare începînd cu a doua frază, scriitorul exprimă referirea la el prin forma neaccentuată a pronumelui în dativ *-i (în capu-i, fruntea-i, sînu-i, brațele-i)*. Tactul scriitoricesc îi arată lui Odobescu că, la un moment dat, trebuie să împrospăteze amintirea obiectului descrierii sale. Procedează atunci la o nouă indicare a obiectului: *zeița* (= Diana de la Luvru), la care vor continua să se refere pronumele folosite, în forme accentuate *(ea, ei)* sau neaccentuate *(-i)*. Odobescu făcea parte din rîndul scriitorilor cărora disciplina clasică a stilului le impune exprimarea unei idei complete în fiecare unitate sintactică a contextului lor. În adevăr, dacă analizăm pasajul de mai sus, întîlnim în fiecare din frazele care îl compun cîte un tablou relativ complet: al statuii în general, al mișcării ei, al veșmintelor, al atitudinii ei. Bogatele perioade arborescente, care alcătuiesc una din caracteristicile cele mai izbitoare ale stilului lui Odobescu, au apărut din nevoia de a exprima în fiecare unitate sintactică cîte o idee întreagă: o nevoie pe care el o împărtășea cu mulți dintre scriitorii clasici. Totuși, Odobescu nu procedează prin notarea unor trăsături succesive, fără preocuparea de a stabili legătura acestora. Scriitorul este conștient că, prin descrierea sa, el trebuie să obțină imaginea unui întreg simultan. Între diferitele trăsături notate, el înmulțește deci expresia legăturilor. Și de unde un scriitor mai nou ar fi renunțat poate la ele, ușurînd textul său de o sarcină nu întru

totul necesară, Odobescu nu pregetă să exprime relațiile dintre feluritele lui unități sintactice, dînd descrierii sale însușirea unui context legat.

Am amintit mai sus substituția unui nume prin altul: *Diana de la Luvru* prin *zeița*. Substituția numelui este un alt procedeu de legătură a contextului. Îl semnalez, din multele locuri în care poate fi întîmpinat, la M. Sadoveanu *(ibid.*, p. 10), unde *boierul Pavel Nour* este substituit de două ori, o dată prin *bătrînul*, altă dată prin *omul acesta: În vremea aceea, boierul Pavel Nour, fost hatman al lui Ștefan-vodă, retras în cuibul lui, aproape de hotar, se trezi împresurat de cetele leșilor. Bătrînul, în calea focului, rămăsese neclintit; numai își ceruse de la vodă feciorul: cu el, se simțea în stare să ție piept oricui. ... Omul acesta fusese în tinereță uragan nedomolit. Acuma, deși bătrîn și nins, în trupu-i drept și falnic ardea un suflet de flacără* etc. Deși Sadoveanu leagă și el, deseori, prin referire pronominală *(trupu-i drept)*, nu abuzează totuși de acest mijloc, a cărui insistentă folosire dă o anumită monotonie stilului lui Odobescu. Scriitorul găsește în substituția numelui un procedeu de legare a contextului, fără sacrificiul varietății lui.

Interesant este de observat tendința unor scriitori de a elimina legăturile contextului, unitatea acestuia stabilindu-se în mintea cititorului fără ajutorul vreunei sintagme. În *Țara de dincolo de negură (Opere*, II, B.p.t., p. 67), G. Topîrceanu scrie: *Au venit gîștele! Vestea cea mare ne-a umplut de neastîmpăr, pe tovarășul meu și pe mine, fiindcă amîndoi avem pasiunea vînatului de baltă. În fiecare an la începutul primăverii o viață nouă și zgomotoasă se abate prin stuhurile bălților mari dinspre Ungheni. Un norod nenumărat de gîște și gîlițe, sosite în lungi stoluri migratoare din ținuturi necunoscute... pun stăpînire o dată cu dezghețul pe toată revărsarea apelor și împărăția trestiilor dintre zăvoaiele Prutului și matca cea înșelătoare a Jijiei. Sus, pe culmea dealului din față, castelul prințului Sturza, alb și ireal ca palatul lui Papură-vodă, pare un miraj proiectat în văzduh de lumina apelor...* Pe culmea dealului din fața cui? Scriitorul nu dă complinirea așteptată, dar cititorul înțelege că este vorba de *culmea dealului* din fața peisajului descris mai înainte: *împărăția trestiilor dintre zăvoaiele Prutului și matca cea înșelătoare a Jijiei.* Aceeași situație găsim în contextul *(ibid.*, p. 71): *Nici tovarășul meu așadar nu-i om ca ceilalți oameni. Pe lîngă însușirile vînătorești care-l deosebesc de muritorul comun, natura a pus în firea și-n făptura lui multe ciudățenii și contraste. Mare la trup, te-ai aștepta să fie din această pricină greoi și stîngaci în mișcări. Dar nimeni nu îndură mai ușor truda unei zile de vînătoare. Iar cînd un iepure sau o prepeliță îi sare la distanță potrivită, pușca parcă face parte din trupul lui; nici nu-ți vine să crezi cu ce vioiciune năprasnică o duce la umăr și, ca un Jupiter în miniatură, trăsnește lighioana măruntă din fugă. Simțurile lui sînt tot atît de agere.* Tot atît de agere ca cine? Se înțelege că *tot atît de agere* ca mișcările descrise mai înainte. Complinirea regăsită nu corespunde vreunui cuvînt anumit sau vreunei legături anumite de cuvinte a contextului, ci unei reprezentări globale sugerate de text. Complinirea regăsită poate cores-

punde însă uneori, dacă nu unui cuvînt anumit, unei fraze întregi. Așa se întîmplă cînd Topîrceanu scrie *(ibid.*, p. 69): *Rostul vînatului de baltă cere ca în fiecare luntre să nu ia loc decît un singur vînător, cu luntrașul lui. Dacă stau doi pușcași într-o luntre, se încurcă unul pe altul și nu fac nici o ispravă. Barnea, care cunoștea bine această rînduială, se leagă că ne va găsi el încă un luntraș priceput...* În contextul de față, *această rînduială* nu substituie vreo expresie particulară, ci situația descrisă mai înainte, într-o frază întreagă: *Rostul vînatului de baltă cere ca în fiecare luntre să nu ia loc decît un singur vînător, cu luntrașul lui.* Analiza contextelor lui Topîrceanu pune deci în lumină procedeul nou al eliminării complinirilor, prin care legătura contextelor tinde să se desfacă. Acest nou procedeu, într-o bucată de proză descriptivă, manifestă atitudinea unui scriitor care transcrie impresiile sale fără preocuparea mereu trează de a introduce expresia lor într-o structură logic-gramaticală riguroasă. Avem în fața noastră un scriitor care nu urmărește decît să nareze și să zugrăvească. Această situație creează particularități sintactice ale contextului cu repercusiuni stilistice evidente.

Pînă a ajunge la formele nelegate ale contextului, o etapă intermediară o constituie acele contexte în care legătura se face numai prin repetarea aceluiași fel al frazelor după înțeles, de pildă al frazelor interogative sau exclamative. Citim în Odobescu, *Pseudo-Kinegheticos (ibid.*, p. 148): *Pentru ce să nu combatem erorile răspîndite în public de reaua-credință sau de fanfaronada unora? De ce, chiar în materie de vînătorie, să nu hotărîm marginile posibilului? Pentru ce să nu arătăm celor ce voiesc a se scrie printre vrednicii cetași ai sfîntului Hubert la ce punt al orizontelui vînătoresc sfințește soarele putinței și începe să licurească fofengherul îndoielnic al fantasticelor plăsmuiri? La ce mintea și gura să nu fie drepte, tocmai la aceia cari cu ochiul și cu mîna nu pot să dea greș?* Nici un element sintactic nu leagă aceste felurite fraze între ele în afară de categoria lor unitară, în afară de faptul că toate sînt deopotrivă fraze interogative. Contextul, cu coloratură umoristică, vrea să întemeieze nevoia de a limita renumita pornire spre lăudăroșenie a vînătorilor și o face printr-o serie de întrebări retorice, adică de întrebări care impun răspunsul, de data aceasta afirmativ. Felul frazelor după înțeles este aici singurul element sintactic de legătură al contextului.

Contextul poate fi cu totul dezlegat în descripții, unde unitatea tabloului se poate închega din singura juxtapunere a frazelor, fără nici un element sintactic de legătură, așa cum putem întîlni de pildă la Em. Gîrleanu, *Din lumea celor care nu cuvîntă (Opere alese*, B.p.t., p. 226): *În odaie e tăcere. Prin fereastra deschisă soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe polițe. În fața iconostasului clipocește candela. Pe masa din mijloc, stă deschis, uitat acolo de către copiii sfinției-sale, un ceaslov vechi, scorojit și unsuros. O musculiță, cît o gămălie, strălucitoare ca un licurici, intră bîzîind să caute ceva dulce de gustat. Zboară încolo și-ncoace* etc. Nu totdeauna descrierile manifestă caracterul unei astfel de juxtapuneri. Odobescu zugrăvește peisajele sale, utilizînd numeroase elemente de legătură, ca

în *Pseudo-Kinegheticos*, din care citez încă o dată *(ibid.*, p. 129): *De cu zorile, atunci cînd roua stă încă aninată pe firele de iarbă, ea* [căruța] *s-a pornit de la conacul de noapte, de la coliba unchiașului mărunt, căruia-i duce acum dorul Bărăganul întreg, și tocmai cînd soarele e d-asupra amiazului, ea sosește la locul de întîlnire al vînătorilor. Mai adesea acest loc e o cruce de piatră strîmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adică o groapă adîncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebuie să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești cîte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. În orice alt loc al Bărăganului, vînătorul nu află alt adăpost, spre a îmbuca sau a dormi ziua, decît umbra căruței sale. Dar ce vesele sînt acele întruniri de una sau două ore, în care toți își povestesc cîte izbînzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc și cum în sfîrșit s-a făcut nevăzută în zboru-i prelungit.* Mulțimea termenilor sintagmatici: *mai adesea, iar, în orice alt loc, dar, mai ales, în sfîrșit*, arată că absența lor în descrierea lui Gîrleanu corespunde unui alt stil, unui anumit impresionism, care, în epoca în care scriitorul își compunea schițele sale, se afirma în pictură. După cum, în tehnica acestui curent, rigoarea compoziției, elementul logic, schema geometrică a grupării figurilor devin mai puțin evidente, tot astfel într-un context ca acel al lui Gîrleanu, expresia logică a legăturilor dispare, scriitorul mulțumindu-se să noteze impresiile sale, în ordinea în care i-au putut apărea.

Contextele dezlegate sînt mai ales folosite în expunerea lirică. Unitățile sintactice se pot urma aici, integrînd ceea ce se numește o *atmosferă*, dar fără preocuparea de a stabili relațiile dintre ele. Totuși, nu trebuie să ne grăbim a recunoaște un context nelegat pretutindeni unde constatăm absența expresiilor sintagmatice. Se poate întîmpla ca aceste legături să existe de fapt, lipsind numai expresia lor sau fiind înlocuită prin intonație. Așa e cazul, de pildă, în *Noaptea de mai* de Șt. O. Iosif:

Plăsmuiri de basme
M-au împresurat?
Aripi de fantasme
Poate-au scuturat
Aur peste ele?
Cine dete oare
Strai de sărbătoare
Gîndurilor mele?

Stau încremenit —
Parcă niciodată
N-am mai pomenit
Noapte-așa-nstelată...

Strofele acestea reprezintă un fals context nelegat, pentru că între diferitele lui unități sintactice există de fapt legături, pe care ne este ușor să le așezăm la locul lor, transformînd parataxa într-o hipotaxă. A doua frază a contextului citat poate deveni subordonata cauzală a celei dintîi, dacă, dirijîndu-ne după înțelesul succesiunii lor, introducem un *deoarece* între ele. Între a doua și a

treia frază, ca și între a patra și a cincea, se poate introduce de asemenea un *deoarece* sau un *căci*. Șt. O. Iosif aparținea unui moment din dezvoltarea artei literare în care era încă vie preocuparea de a compune, adică de a da o ordine logică expunerii, astfel încît între frazele sale pot fi regăsite elementele de legătură sintactică, chiar dacă acestea nu sînt exprimate. Interesant este de constatat faptul că, pentru a afla un context liric cu totul nelegat, trebuie să urcăm în timp pînă la Eminescu, în care putem afla în această privință un exemplu celebru: *Stelele-n cer:*

Stelele-n cer
Deasupra mărilor,
Ard depărtărilor,
Pînă ce pier.

După un semn,
Clătind catargele,
Tremură largele
Vase de lemn:

Niște cetăți
Plutind pe marile
Și mișcătoarele
Pustietăți.

Stoli de cocori
Apucă-ntinsele
Și necuprinsele
Drumuri de nori.

Frazele cuprinse în aceste strofe și în altele următoare nu sînt legate prin nici un element sintactic și nici nu putem introduce un astfel de element de legătură între ele. Din punct de vedere stilistic, ele posedă totuși o convergență și strofa care ne spune, în continuarea poeziei:

Floare de crîng,
Astfel viețile
Și tinerețile
Trec și se stîng

ne face să înțelegem că toate imaginile exprimate în frazele anterioare ale contextului nu erau decît « exemple », menite să sprijine această concluzie lirică.

Problema lipsei elementelor sintactice de legătură în anumite contexte a fost de mult pusă. În vechile tratate de retorică și poetică un astfel de context nelegat lua numele de *asyndeton*. Stilistica modernă a văzut în asindetism o caracteristică a stilului liric. Se poate reconstitui, grupînd mărturii mai vechi sau mai noi, un interesant capitol din istoria stilisticii în legătură cu această problemă. Încă de pe la mijlocul veacului trecut, esteticianul Fr. Th. Vischer, un elev al lui Hegel, scria în « Estetica » sa (« Aesthetik oder Wissenschaft des Schönen », 1846, VI, ed. II, 1923, p. 211): « Stilul liric, spre deosebire de cel epic, urmărește a-l face pe cititor mai mult să ghicească decît să-i exprime ceva cu claritate... și de aceea el nu se dezvoltă cu o liniște egală, ci progresează cu rapiditate și într-un chip întrerupt. Compoziția nu leagă reprezentările după ordinea lor obiectivă, ci preferă salturile, obținînd legătura acelor reprezentări prin unitatea subiectivă a sentimentului ». Aceeași observație, făcută însă în termeni lingvistici și cu sporul de precizare adus totdeauna de tratarea lingvistică

a problemelor literare, apare la unii cercetători moderni, de pildă la E. Elster, « Prinzipien der Literaturwissenschaft », II Bd., Stilistik, 1911, p. 263: « Preferința unui scriitor sau a unui poet pentru unul sau altul dintre felurile parataxei conjunctive are mare importanță stilistică: conjuncțiile spațiale și temporale sînt mai puțin abstracte decît cele logice și, printre acestea, trebuie făcută deosebirea între conjuncțiile adversative *(dar, totuși, numai)* și conjuncțiile care exprimă cauza, finalitatea sau concesiunea; acestea din urmă sînt cele mai abstracte și de aceea ele nu sînt la locul lor în poezie ». E. Ermatinger, « Das dichterische Kunstwerk », 1923, p. 317, afirmă la rîndu-i că forma sintactică proprie poeziei lirice este « coordonarea, nu subordonarea », dar admite și unele forme ale subordonării, ca acele obținute prin adverbe de timp și loc. E. Staiger, « Grundbegriffe der Poetik », 1946, p. 38-39, observă de asemenea: « Limba în genul liric pare să renunțe la ceea ce a cîștigat în direcția clarității logice prin trecerea de la parataxă la hipotaxă, de la adverbe la conjuncții, de la conjuncțiile temporale la cele cauzale ». Nu este totuși sigur că expresia legăturilor logice ale contextului este o particularitate a stilului liric, deoarece procedee asemănătoare am întîmpinat și în proza descriptivă. De asemenea nu este totdeauna adevărat că lirica renunță la expresia legăturilor logice. Eminescu scrie: « *S-a dus amorul, un amic Supus amîndurora, Deci cînturilor mele zic Adio, tuturora* și *Cu ochii sării cei de-ntîi Eu n-o voi mai privi-o... De-aceea-n urma mea rămîi — Adio!* »

Cercetările relative la structura contextelor a fost în genere neglijată. Ele se impun totuși. De curînd doi cercetători sovietici, Finkel și Bajenov, în lucrarea « Limba rusă literară contemporană », au făcut să culmineze capitolul consacrat sintaxei, prin considerații asupra sintaxei contextelor. « Necesitatea lărgirii limitelor sintaxei, scrie Finkel și Bajenov, în sensul studierii legăturilor formale și semantice dintre propoziții complete sau dintre grupele lor, este cu totul evidentă și imposibil a fi negată ». Cei doi autori au arătat apoi că procedeele de organizare a contextelor au și valoare stilistică. În contribuția de față am încercat să stabilesc o serie de procedee a contextelor legate (legăturile conjuncționale, anaforice, prin adverbe și pronume, prin substituția substantivului, prin repetarea frazelor interogative) și a contextelor în desfacere sau nelegate (prin eliminarea complinirilor, prin juxtapunere, prin raporturi neexprimate, pînă la asindetismul total), caracterizîndu-le pe toate din punctul de vedere stilistic. Cîmpul de cercetări care se deschide astfel în fața noastră merită să fie parcurs și adîncit în toate direcțiile.

CONTRIBUȚIE LA STUDIUL CONCEPȚIEI LUI G. IBRĂILEANU DESPRE LIMBA LITERARĂ ȘI PROBLEMELE STILULUI *

DE

N. DĂNILĂ

În trecut, lingviștii, filologii, criticii și istoricii literari n-au avut o concepție unitară asupra problemelor pe care le ridică studiul limbii literare ca aspect desăvîrșit al limbii naționale unice a întregului popor și ca instrument de expresie cu funcție estetică în domeniul artei literare. Aceasta, datorită teoriilor idealiste care stăteau la baza studiului limbii și literaturii. De aceea activitatea lingviștilor și a criticilor literari se desfășura separat, deși pentru cercetarea fenomenelor lingvistice un izvor important rămîne literatura și, în mod normal, chiar numai această situație ar fi trebuit să-i ducă la colaborare și la puncte de vedere comune, precum și la apropieri de metodă.

Creația literară a format numai întîmplător și sporadic obiect de studiu pentru unii lingviști străini care au dat lucrări utile plecînd de la ideea că istoria limbii trebuie studiată în strînsă legătură cu istoria literaturii.

În țara noastră, în vremea cînd și-a desfășurat activitatea sa de critic și istoric literar Garabet Ibrăileanu, situația nu era satisfăcătoare: problemele limbii literare, formarea și evoluția ei, limba literaturii artistice și analiza stilului operelor literare nu constituiau pe atunci teme « serioase », vrednice de a alcătui materia unui curs universitar sau a unei cercetări științifice.

În general situația se prezenta astfel: lingviștii făceau istoria limbii, cu predilecție pentru fazele ei mai vechi (ceea ce e foarte important, dar nu e suficient), rupînd din lanțul istoriei veriga prezentului, pe care-l considerau prea cunoscut

* Comunicare ținută la Institutul de lingvistică al Acad. R.P.R. din București, în ziua de 30 decembrie 1955.

ca să fie studiat sau nedemn de cercetare ştiinţifică, iar istoricii literari erau prea preocupaţi de date, fapte şi teme, acordînd din această cauză limbii şi stilului o atenţie redusă, sub forma unor vagi şi neconcludente consideraţii, plasate de obicei la sfîrşitul unui capitol care îmbrăţişa activitatea unui scriitor sau se ocupa de analiza operei acestuia.

Nici critica literară a publicaţiilor periodice nu manifesta un interes deosebit şi nu aplica o metodă riguroasă în astfel de probleme. Istoricii şi criticii literari laolaltă păreau a fi tributarii opiniei paradoxale pe care o formulase mai demult Rémy de Gourmont în cartea sa « La culture des idées ». « Îndeletnicirea scriitorului — spunea Gourmont — este un simplu meşteşug, care îşi are locul între cizmărie şi tîmplărie... stilul nu este o ştiinţă ». Evident că stilul nu este o ştiinţă, dar ştiinţa se poate ocupa de stil. Şi, după cum observă acad. V. V. Vinogradov, « procedeele şi principiile măiestriei artistice, generalizările cu ajutorul imaginilor se transmit prin moştenire; unele din ele se includ chiar în limba întregului popor ».

E adevărat că în trecut preocupările sale atît de variate de lingvist, filolog şi istoric literar l-au dus pe Densusianu, care e din aceeaşi generaţie cu Ibrăileanu, la ideea unui curs despre Evoluţia estetică a limbii romîne (4 volume, 1929-1937), care n-a fost publicat. Nu ştim dacă autorul acestui curs nu e mai curînd, sau în orice caz în mare măsură, poetul şi eseistul Ervin de la « Viaţa nouă » decît lingvistul Densusianu. Tot Densusianu mai are meritul de a fi dat impuls studiului limbii literare, prin instituirea unui concurs în 1902, la Universitatea din Bucureşti, cu această temă. A fost premiată atunci lucrarea lui Petre V. Haneş, publicată în volum în 1904, sub titlul « Dezvoltarea limbii literare romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea ». Dar, aşa cum arată tov. prof. D. Macrea, « studiul lui P. V. Haneş a rămas o lucrare izolată. Autorul însuşi nu i-a mai adus nici o modificare în ediţia a doua din 1926 »[1].

Aceasta era, schiţată foarte sumar, situaţia în ceea ce priveşte problema limbii literare şi a stilului scriitorilor ca preocupare a lingviştilor şi istoricilor literari în vremea cînd Ibrăileanu, care debutase ca publicist la vîrsta de 18 ani în revista « Şcoala nouă », îşi începe activitatea de secretar de redacţie al revistei « Viaţa romînească » şi, după cîţiva ani, pe cea de profesor la catedra de Istoria literaturii romîne la Facultatea de litere şi filozofie de la Universitatea din Iaşi.

Ibrăileanu n-a fost lingvist, ci critic şi istoric literar. De altfel, aşa cum arată acad. Iorgu Iordan în studiul său « Preocupări lingvistice în opera lui G. Ibrăileanu »[2], el nici n-a avut cum să-şi însuşească o pregătire de strictă specialitate în domeniul lingvisticii, întrucît în anul 1892-1893, cînd Philippide ocupa catedra de filologie romînă, Ibrăileanu terminase probabil facultatea şi, cel mult, va fi studiat din curiozitate cursurile lui Philippide. A avut însă de pe atunci un interes deosebit pentru problemele lingvistice şi, desigur, a dobîndit o orientare

[1] « Limba romînă », 1955, nr. 3, p. 18.
[2] « Viaţa romînească », 1936, nr. 4-5, p. 47.

mai precisă în această direcție datorită relațiilor sale cu Philippide și faptului că a colaborat, după 1897, la Dicționarul vechii Academii, ale cărui lucrări erau, precum se știe, conduse pe atunci de Philippide (1897-1906).

Opera lui Ibrăileanu cuprinde, în afară de volumele publicate în timpul vieții sale, un mare număr de studii, articole și note risipite în paginile revistelor « Viața romînească » și « Însemnări literare », fără a mai socoti — deși și acestea merită o deosebită atenție — articolele anterioare anului 1906, apărute în publicațiile socialiste ale vremii: « Munca », « Lumea nouă », « Evenimentul literar » și altele.

Inventarierea completă e întregii opere a marelui critic pare a fi un lucru extrem de greu. Bibliografia alcătuită de colectivul catedrei de literatură romînă de la Facultatea de filologie din Iași, în 1954, întocmită sistematic și cu multă minuțiozitate de cercetători competenți, cuprinde totuși o rubrică conținînd articole atribuite criticului, aceasta întrucît el tipărea la « Viața romînească » numeroase note și cronici pe care nu le semna sau le îngloba în rubrica « Miscellanea » ori « P. Nicanor et comp. », pe lîngă cele pe care le publica sub pseudonim și care sînt identificabile.

În afară de aceasta trebuie menționate aici și cursurile sale, care cuprind o mare bogăție de idei, fapte și interpretări originale. Acestea au rămas pînă azi inedite. Circulă doar unele exemplare multiplicate, devenite și ele din ce în ce mai rare. E deosebit de interesant, pentru problema care ne preocupă, cursul de istoria literaturii romîne moderne (epoca Conachi, cum o denumea Ibrăileanu), cuprinzînd un capitol introductiv asupra limbii literare. Prima redactare datează din 1910, un an după apariția cărții « Spiritul critic în cultura romînească ».

În introducerea acestui curs și în opera pomenită, Ibrăileanu și-a expus ideile sale cu privire la formarea și dezvoltarea limbii romîne literare. În două studii scrise în anii 1919-1920 și publicate în « Biblioteca pentru toți » sub titlul de « Cultură și literatură », el a reluat problema limbii literare și a ortografiei, iar în 1926 a revenit cu un articol intitulat « În jurul limbii literare »[1].

Voi încerca să desprind esențialul din studiile tipărite, urmînd ca o prezentare completă a problemei, pe baza cercetării adîncite a întregului material tipărit și mai cu seamă a cursurilor sale universitare netipărite, să fie făcută în viitor, cînd și aceste cursuri vor fi accesibile.

Ibrăileanu a exprimat pretutindeni adevărul, atît de răspîndit astăzi, că limba este un factor determinant al unității unui popor, arătînd că, față de alte popoare, poporul romîn « a avut norocul — spune el — să aibă o limbă mai unitară »[2]. El admitea deci existența unei limbi naționale unice a întregului popor romîn, cu toate vicisitudinile politice care au separat ramurile acestui popor, obligîndu-le să trăiască multă vreme în organizații statale diferite sau sub stăpînire străină. Împrejurările de ordin politic și social-economic nu au putut influența dezvoltarea limbii în cele trei provincii românești, după cum nici existența

[1] « Viața romînească », 1926, nr. 1, p. 177 și urm.
[2] G. Ibrăileanu, Cultură și literatură. Biblioteca pentru toți, p. 67.

claselor n-a putut duce la diferențieri care să altereze caracterul unitar al limbii poporului romîn în totalitatea lui. Împrejurarea care a întărit unitatea limbii naționale a fost, după Ibrăileanu, și inexistența dialectelor. « Pe pămîntul Daciei — spune el — nu există deosebiri în limbă care să meargă pînă la dialect. Numai limba romînilor macedoneni are deosebiri de gradul unui dialect » [1].

Această situație excepțională a limbii romîne este datorită în mare măsură păstoritului. Transhumanța, așa cum a arătat Densusianu și cum se admite și astăzi de către lingviștii noștri, a contribuit, în mare măsură, la păstrarea unității limbii noastre de-a lungul veacurilor. Cum însă deosebirile care există totuși în sînul limbii naționale unice și care se reflectă în graiurile teritoriale sînt o piedică în realizarea unei unități desăvîrșite a poporului nostru, Ibrăileanu crede că numai « stabilirea unei limbi literare fixe » poate asigura o perfectă coeziune sufletească a romînilor de pretutindeni [2].

Ideea aceasta a unei limbi literare fixe, cum spunea el, a păstrat-o Ibrăileanu din 1910, cînd a afirmat-o în scris pentru prima oară, pînă în 1926, data ultimului articol în care reia problema limbii noastre literare, încă nedesăvîrșite, situație considerată de el ca « una din mizeriile culturii noastre » [3].

Constatarea istoricului literar Ibrăileanu că nu avem încă o limbă literară îndeajuns de evoluată, la nivelul dezvoltării limbilor din țările de veche cultură, este de fapt regretul criticului, care, în calitate de conducător al revistei « Viața romînească », a îndrumat — am putea spune că « a crescut » — cîteva generații de scriitori și, citindu-le manuscrisele, și-a dat seama că o piedică în realizarea unor opere literare valoroase este lipsa unui instrument de expresie adecvat, adică a unei limbi literare evoluate. Pentru el, imperfecția limbii împiedica progresul artei literare.

Și acest lucru l-a repetat el de nenumărate ori, vorbind chiar de Eminescu, care a trebuit să-și creeze pe de-a-ntregul o limbă poetică, cheltuindu-și astfel forțele de creație, pentru a găsi « cuvîntul ce exprimă adevărul », în timp ce poeți ca Victor Hugo sau Goethe, față de care Eminescu nu poate fi socotit mai prejos, au fost avantajați de existența unor limbi literare formate în decursul cîtorva secole de dezvoltare a artei literare și a culturii din țările lor.

Dar la această limbă literară evoluată nu se va ajunge — crede Ibrăileanu — decît prin colaborarea tuturor graiurilor, așa după cum limba noastră literară în stadiul actual s-a format prin contribuția tuturor graiurilor romînești, pe baza vechii limbi bisericești.

În sprijinul acestei idei, Ibrăileanu amintește și părerea lui Eminescu, care, împrumutînd un cuvînt din terminologia politică, a numit « unioniști » pe cei care au fost eclectici în problemele formării limbii literare [4].

---

[1] G. Ibrăileanu, Cultură și literatură. Biblioteca pentru toți, p. 68.
[2] Ibidem, p. 67.
[3] Ibidem, p. 68.
[4] Ibidem, p. 70.

« Atît scriitorii munteni, cît și cei moldoveni — spune Ibrăileanu — au încetățenit în limba literară comună forme din graiul provinciei respective. Mai în urmă, și unii scriitori ardeleni, ca Coșbuc și Goga, au dat limbii literare unele expresii din poeziile lor. Iar un Eminescu, care a colindat mai toate ținuturile romînești, a întrebuințat în scrisul său, mai ales în proza sa, cuvinte și forme din toate provinciile, mai cu seamă din Moldova și din Ardeal » [1].

Deși susține această idee a colaborării tuturor graiurilor romînești la formarea limbii literare, Ibrăileanu nu uită că graiul muntenesc e avantajat de unele fapte și împrejurări. El recunoaște că vorbirea din Muntenia este mai aproape, din punct de vedere fonetic, de limba cărților vechi bisericești, că are un caracter mai staționar, în timp ce graiul din Moldova prezintă deosebiri fonetice mai pronunțate în raport cu forma ideală a limbii literare.

Acest fapt și împrejurarea că Bucureștiul, capitala Munteniei, a devenit, după unire, capitala Romîniei conferă graiului muntenesc un prestigiu deosebit, și, desigur, în lupta dintre diversele graiuri care colaborează la formarea și desăvîrșirea limbii literare, este normal să aibă prioritate graiul capitalei, al centrului politic și cultural al țării, și nu vorbirea unei regiuni, cu toate că, în ce privește vocabularul, de la Eminescu la Sadoveanu — și prin valoarea deosebită a creației lor literare — anumite elemente lexicale au trecut în vocabularul limbii literare, îmbogățind-o și oferindu-i noi mijloace de expresie.

De altfel, atîta timp cît vocabularul unei limbi este în continuă schimbare, e clar că și lexicul limbii literare, care e un aspect al limbii naționale, se poate îmbogăți și el, mai ales că literatura are nevoie de aceste schimbări, la care pot contribui graiurile ca ramificații ale limbii naționale unice.

În fond, țelul final al dezvoltării unei limbi fiind unificarea și perfecționarea prin contopirea dialectelor teritoriale în limba națională unică, e cert că, dacă mergem pînă la capăt pe acest drum, trebuie să ajungem la treapta culminantă a desăvîrșirii, adică la o limbă literară unică și *comună* pentru întreaga colectivitate și care să fi absorbit toate elementele necesare dezvoltării ei din dialectele teritoriale.

Dar, în ceea ce privește progresul limbii literare, drumul este anevoios și Ibrăileanu nu se poate opri să nu constate că clasele parazitare împiedică prin cosmopolitismul lor (Ibrăileanu se referă numai la franțuzism, care a bîntuit mai multă vreme și cu mai multă putere) perfecționarea limbii romîne literare. « Clasele noastre de sus sînt în afară de literatură din toate punctele de vedere: nu contribuie la formarea limbii, nu dau scriitori, nu citesc literatură romînească » [2]. În adevăr, progresul în limbă este împiedicat de existența claselor exploatatoare în cazul oricărei limbi. Este știut că diferențierea societății pe clase, chiar neantagoniste, se opune unității lingvistice a unui popor. Această situație persistă chiar și în socialism, unde nu mai sînt clase antagoniste, dar unde se

[1] G. Ibrăileanu, lucr. cit., p. 70.
[2] Ibidem, p. 78-79.

păstrează deosebirile neesențiale dintre sat și oraș sau dintre munca fizică și cea intelectuală [1].

În ceea ce privește îmbogățirea limbii literare, Ibrăileanu se oprește — între altele — asupra problemei neologismelor, a căror întrebuințare excesivă și deplasată o condamnă, arătînd că « mahalagismul lingvistic clasic este limba tipurilor lui Caragiale » [2].

« Problema limbii literare este strîns legată de aceea a asimilării culturii străine » — continuă el. Or, Caragiale ridiculizează tocmai aceste aspecte ale fazei de asimilare a culturii străine în Romînia, situație socială care se reflectă din plin în limba stropșită a personajelor din nemuritoarele sale comedii. Așa încît, cine studiază limba eroilor marelui satiric se ocupă în fond de o fază din dezvoltarea culturii noastre și deci de o etapă din viața societății romînești.

Nu mai puțin primejdios decît neologismul este cuvîntul neaoș popular. « Același cuvînt — observă Ibrăileanu — poate fi un juvaer în Creangă și o expresie vulgară într-un articol de idei ». (Aici îl citează pe Gherea, cu faimoasa lui personificare: « Madama Estetica și-a luat tălpășița ».) « Ar fi interesantă și mai ales profitabilă — continuă el — o clasificare a cuvintelor neaoșe din punctul de vedere al posibilității accesului lor în diferite regiuni ale scrisului cult. S-ar vedea că unele nu trebuie să se ridice mai sus de literatura cu caracter popular, că altele pot pătrunde cu efect estetic în poezie și în proza de creație, iar altele, chiar în proza de idei » [3].

Considerațiile asupra folosirii vulgare a neologismelor sau a utilizării nepotrivite a expresiilor populare îl duc pe Ibrăileanu la încheierea că totuși « stilul de idei », cum îl numește el, e prea lipsit de sevă populară, și de această situație îl face răspunzător pe Maiorescu, pe care-l consideră creatorul principal al stilului de idei, stil prea solemn, prea rece și artificial. Ibrăileanu vede în aceasta o manifestare a aristocratismului lui Maiorescu. Trebuie să recunoaștem că, în adevăr, în această privință criticul de la Junimea a făcut școală, fără ca totuși el să fi mers atît de departe pe acest drum. Se pare că discipolii și-au depășit maestrul.

Tudor Arghezi însă — observă Ibrăileanu — a știut, în proza sa, să rupă cercul trasat de Maiorescu și să se miște cu o mare ușurință « pe registrul cel mai întins al graiului romînesc ». Spre deosebire de stilul de idei, stilul propriu-zis al artei literare a fost, din fericire, creația unor scriitori legați de popor: Alecsandri, Eminescu, Sadoveanu etc. Din această cauză, acest stil s-a dezvoltat pe o linie justă, nefiind o creație artificială tocmai pentru că avea să exprime fapte concrete, pe cînd stilul de idei este forma concisă, lapidară, în care sînt învești mîntate noțiunile abstracte.

Evident că scriitorii care cultivă stilul de idei, adică o formă a limbii literare folosită în lucrările de cercetare științifică, în filozofie, critică literară, eseistică,

---

[1] Cf. Al. Graur, Studii de lingvistică generală, p. 128 și urm.
[2] G. Ibrăileanu, În jurul limbii literare, în « Viața romînească », 1926, nr. 1, p. 118.
[3] Ibidem, p. 118-119.

întîmpină dificultăți rezultînd din lipsa unei terminologii adecvate și deci posibilitățile de comunicare sînt mult îngreuiate din această cauză, iar soluțiile pentru adoptarea unor termeni nu sînt totdeauna cele mai fericite.

Totuși, putem observa aici că scriitorul-artist are de învins dificultăți mai mari, datorită specificului artei literare. Spre deosebire de celelalte arte (muzica, pictura), care dispun de mijloace specifice pentru a crea imaginea artistică și deci pentru a comunica emoția estetică, literatura folosește limba, și numai limba, ca unic mijloc de a crea imaginile artistice și de a provoca emoția. Din simplu mijloc de comunicare a ideilor pe plan social, limba devine în arta literară *procedeu tehnic* de exprimare a emoțiilor și a imaginilor artistice, instrument al scriitorului-artist, pe care acesta îl subordonează scopurilor sale, adăugîndu-i însușiri noi, note deosebite și modulări personale, pe care limba, ca simplu mijloc de comunicare a ideilor, nu le posedă.

Într-o oarecare măsură, artistul-scriitor are o sarcină mai grea decît artistul plastic sau muzicianul, pentru că el este obligat să comunice conținutul emoțional nu cu ajutorul unei tehnici care nu stă la îndemînă tuturor, ci servindu-se de cuvinte și expresii, în fond banale și de uz comun, trebuind deci să ridice la treapta de *formă artistică*, de procedeu particular, un fenomen de ordin general și de răspîndire comună: limba ca bun al tuturor membrilor unei colectivități.

Pentru Ibrăileanu, conținutul operei de artă este organic legat de formă: imaginea nu poate să existe independent de expresie. El definește arta « cugetare în imagini » și enunță un adevăr care continuă să fie valabil și azi: « O imagine nu e formă, e fond și formă »[1].

Această idee își păstrează toată justețea și în prezent, ba chiar și-o afirmă și mai puternic. Estetica marxistă nu concepe altfel legătura dintre fond și formă, și de altminteri aceasta este o idee derivată din teza asupra legăturii indisolubile dintre limbă și gîndire.

Cu privire la tehnica artei literare și la măiestria scriitorilor, Ibrăileanu ne-a lăsat pagini în care acuitatea observației și finețea analizei ating culmi neîntrecute în acest gen de preocupări, în critica și eseistica noastră din trecut. E drept că Paul Zarifopol — acesta însă specialist în filologie romanică și familiarizat cu problemele stilisticii prin studiile sale anterioare activității sale de critic literar — a fost preocupat de problemele stilului și a publicat unele studii în această direcție, fără însă a aborda problemele din punctul de vedere al lui Ibrăileanu. Studiul acestuia, intitulat modest « Note asupra versului », cuprinde o analiză amănunțită a mijloacelor pe care le-a utilizat Eminescu în diferitele faze ale creației sale, pentru a reda un conținut din ce în ce mai bogat și mai adînc.

Profund cunoscător al marelui poet, Ibrăileanu ne prezintă în acest studiu procesul complex al creației eminesciene și motivarea strictă a utilizării nu numai a stilului individual, ci și a ritmului, a rimei și a valorii expresive a sunetelor,

---

[1] G. Ibrăileanu, Scriitori și curente, ed. a II-a, Iași, « Viața românească », 1930, p. 11.

urmărind concordanța perfectă între conținutul emoțional și elementele versului i eminescian. El analizează, totodată, și valoarea deosebită a rimelor moldovenești, care par asonanțe la prima vedere, pentru cei care nu înțeleg că « poezia este o artă a auzului, nu a văzului » [1].

În ceea ce privește justețea interpretării lui Ibrăileanu referitoare la simbolismul fonetic, este interesant de relevat « surpriza emoționantă » pe care a încercat-o autorul la lectura cărții lui Maurice Grammont « Le vers français », unde găsește aceeași interpretare cu privire la valoarea expresivă a sunetelor *n* și *m* pe care el o dăduse unor elegii ale lui Eminescu (« O, mamă », « Mai am un singur dor »), de astă dată aplicată de Grammont poeziei franceze de la Ronsard pînă la poeții contemporani, în sensul că aceste sunete *n* și *m* exprimă tristețea, melancolia, iar frecvența lor într-o poezie contribuie la intensificarea tonului elegiac.

Cu o cunoaștere adîncă a lui Eminescu, cu metoda sa strict științifică de abordare a problemelor interpretării textelor literare, cu vasta sa experiență de critic al literaturii romîne și universale, el era cel mai indicat să alcătuiască o ediție a poeziilor lui Eminescu, pe care ne-a dat-o în 1930 și în care, printre altele, are meritul deosebit de a fi prezentat un text unificat în ceea ce privește limba poetului, mergînd, în această privință, pe linia progresului în limbă și a evoluției normale a limbii literare.

El a dat o formă unitară tuturor variantelor unor cuvinte în privința cărora există ezitări nu numai în textul din « Convorbiri » și în edițiile anterioare, începînd cu ediția I Maiorescu din 1883, ci chiar și în manuscrisele poetului.

Ibrăileanu, spirit ascuțit critic și în ipostaza de filolog, a considerat că are datoria să facă această unificare lingvistică a textului poeziilor, cu convingerea că Eminescu tindea el însuși către această unitate formală, pe care ar fi realizat-o, probabil, dacă și-ar fi publicat singur poeziile în volum. Recunoaște însă și neajunsul care rezultă în urma acestei unificări a limbii poetului, și anume prezența unor asonanțe acolo unde rima este perfectă numai prin rostire dialectală. Deși, în studiul asupra versului, afirmase că « poezia este o artă a auzului, nu a văzului », el a renunțat mai tîrziu, ca editor al lui Eminescu, la prezentarea unui text cu forme dialectale, din dorința de a contribui, și pe această cale, la o idee scumpă lui: *desăvîrșirea unității limbii literare.*

*

Am încercat în această expunere sumară să prezint cîteva din ideile lui Ibrăileanu cu privire la problemele de limbă și stil. Un studiu complet al acestui aspect din opera marelui critic presupune o analiză amănunțită nu numai a operei publicate, ci și a cursurilor universitare netipărite. Concepția lui în această direcție merită cu prisosință o cercetare metodică și completă, mai cu seamă acum, cînd valorificarea moștenirii lui Ibrăileanu este întreprinsă de revista « Viața

[1] G. Ibrăileanu, Studii literare, ed. a II-a, București, 1931 p. 166.

romînească », al cărei conducător a fost de la crearea acestei reviste pînă în anul 1933.

Cunoașterea părerilor lui Ibrăileanu cu privire la formarea și dezvoltarea limbii romîne literare va oferi cercetătorilor noștri care studiază etapele evoluției limbii noastre literare în secolul al XIX-lea puncte de orientare precise pentru înțelegerea unei epoci în care limba noastră ca formă a culturii naționale a suferit schimbări determinate de adîncile prefaceri sociale prin care a trecut poporul nostru. Studiind ca istoric literar dezvoltarea literaturii romîne în veacul trecut și în primele decenii ale secolului nostru, el a fost preocupat în permanență de evoluția limbii literare și de aportul scriitorilor la formarea ei.

Aspectul dialectic este prezent la Ibrăileanu în discutarea și interpretarea fenomenului literar, care pentru el nu apare izolat, ci într-o interdependență neîntreruptă cu celelalte fenomene sociale privite în dezvoltarea lor istorică. De aceea limba scriitorilor și valorile stilistice ale creației literare i-au solicitat totdeauna un interes neistovit. Opiniile sale cu privire la limba literară și analizele sale subtile asupra tehnicii și măiestriei artistice a marilor noștri scriitori își păstrează valabilitatea și astăzi, constituind un îndreptar prețios pentru cercetarea limbii și stilului operelor beletristice și o contribuție fundamentală la elaborarea unei istorii complete a limbii romîne literare.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

PREDICATUL VERBAL

DE

GH. NEDIOGLU

I

Predicatul verbal are rolul de a enunța acțiunea făcută sau suferită de subiect.

Termen esențial și indispensabil pentru o enunțare explicită, predicatul verbal constituie, prin dinamismul pe care i-l dă acțiunea exprimată, centrul împrejurul căruia gravitează, legîndu-se cu el direct sau indirect, toate celelalte părți ale propoziției. De aceea, de la el trebuie să pornim într-o analiză, ca să ne dăm seama de rolul celorlalți termeni ai propoziției. Sub dependența lui se află astfel însuși subiectul, care, reprezentînd punctul de plecare al gîndirii, nu-și poate îndeplini funcțiunea sintactică fără intervenția predicatului, menit să arate punctul de sosire al judecății exprimate. Numai într-o singură privință, subiectul are ascendență asupra predicatului: în privința acordului. Supraordonat subiectului din punctul de vedere logic, predicatul i se subordonează din punctul de vedere gramatical, primind acordul pe care i-l impune subiectul.

Dînd viață enunțului, predicatul primește și *accentul sintactic*, ceea ce-l și face deseori să treacă înaintea subiectului, schimbînd ordinea normală a termenilor. Cazul se întîmplă mai ales în propozițiile simple: *Trec* soldații. *Vine* iarna. *S-adună* norii. *Pleacă* rîndunelele. Dintr-o manifestare firească și spontană, exprimarea gîndirii devine forțată, căpătînd un aer didactic, de îndată ce așezăm subiectul unor astfel de propoziții înaintea predicatului (Soldații trec. Iarna vine), iar dacă lăsăm să cadă asupra subiectului accentul sintactic, schimbăm și înțelesul construcției: « Soldații (și nu alții) trec ».

Atît de inerent predicatului este accentul sintactic, încît, cînd se întîmplă să treacă asupra unui verb următor, cum vom vedea mai departe, a c e s t a

devine termenul principal al grupei predicative, în care fostul predicat cu accentul pierdut intră numai ca un element accesoriu.

Și în complexul frazei — în afară de anumite cazuri speciale — accentul sintactic cade tot pe predicatul propozițiilor, pe care le însuflețește, făcînd bine simțită individualitatea fiecăreia: « *Stăteam* într-o odăiță îngustă, rece, umedă, întunecoasă din strada Justinian. În fiecare dimineață *vedeam* pe stăpîna casei, o cucoană mititică, uscată, bătrînă cu puțină mustață, cu țigara în gură. O *vedeam*, o *auzeam* tușind uscat și parcă-*mi era groază* de dînsa. De cîte ori *trecea* pe lîngă ușa odăiței mele, de atîtea ori îmi *opream* răsuflarea și *așteptam să bată* de trei ori, apoi *să intre* și *să-mi ceară* chiria » (M. Sadoveanu, Însemn. lui Nec. Manea, I).

În gramatică, a c ț i u n e a exprimată de predicatul verbal este concepută în cel mai larg înțeles al cuvîntului. Ea se află nu numai în verbele care arată o lucrare propriu-zisă *(ar, cos, umblu)*, nu numai în cele ce numesc diferite manifestări ale vieții noastre psihice *(văd, aud, simt, vreau)*, dar și în verbele care conțin numai un potențial de viață ca: *cresc, dorm, zac, lîncezesc, tînjesc, vegetez, mă sfîrșesc, mor* etc.

În această categorie intră și verbele cu înțeles receptiv: *primesc, moștenesc* etc. Gramatica descoperă în ele o acțiune latentă, pe care o simțim și noi instinctiv, deoarece face ca sufletul nostru să intre mai mult sau mai puțin în activitate. Și dacă această acțiune e mai puțin evidentă în « *Primesc* o scrisoare », ea se evidențiază în schimb într-un proverb ca « De la un rău platnic *primește* [=consimte să primești] și un sac cu paie » (I. Zanne, V, 502) și încă mai puternic în construcțiile negative: « Cine calcă jurămîntul, *nu-l primește* [=nu vrea să-l primească] nici pămîntul » (Jarnik-Bîrseanu, apud Tiktin DGR, 1256).

O astfel de acțiune latentă este și în alte verbe. Predicatul *costă* are afinități cu acțiunea de « a cumpăra cu un preț oarecare» (Via *costă* o groază de parale), cu aceea de « a cîștiga cu sacrificii » (Lupta pentru libertate *a costat* multe vieți) și chiar cu acțiunea de « a jigni »: « [Acest] răspuns... l-*a costat* așa de mult [pe d. T], încît i-a făgăduit că o să-i înmoaie oasele » (I. Bassarabescu, în DAcR I_2, 828).

De altă parte, prin înțelesul de «a stăpîni », acțiunea latentă din *a avea* devine manifestă într-o sumă de perifraze verbale și în anumite construcții: *are bănuială* « bănuiește », *are credință* « crede », *are grijă* « se îngrijește » (se îngrijorează), *are dorință* « dorește », *are obicei* « obișnuiește », *are de gînd* « se gîndește », *are milă* « se milostivește », *are pizmă* « pizmuiește », *are greșeală* « greșește », *are nădejde* « nădăjduiește»; « sărăcie, ce-*ai cu mine?* » [=de ce te ții de mine?] (I. Zanne, V, 375); « Dar ce *ai* [=de ce suferi] Iorgule? » (B. Delavrancea, Irinel); « E dus de-atunci... [de cînd a omorît pe un flăcău] Dar ce-*au avut* [= de ce s-au dușmănit?] (G. Coșbuc, Flăcări potolite).

În sfera noțiunii de acțiune gramaticală intră și verbele care nu au decît ceea ce s-a numit « o virtualitate dinamică », fie ea cît de redusă. Verbe ca *stă, șade, tace*, deși par lipsite de orișice idee de acțiune, cînd înseamnă « nu lucrează,

nu face nimic, nu vorbește », arată totuși felul de a se manifesta al subiectului: « *Stă cu brațele-ncrucișate* sau *cu mînile-n sîn* » (I. Zanne, II, 21, 255); « Toți cînii bat, dar *el șede-n pat* » (Ibidem, III, 279); « Cine *tace* merge-n pace » (P. Ispirescu, apud Tiktin DGR, 1545).

Dinamismul virtual al acestor verbe devine, în anumite condiții, real, efectiv, exprimînd acțiuni în cel mai deplin înțeles al cuvîntului. Astfel, *a sta* înseamnă: « a se ține într-o anumită poziție » (Stă în picioare), « a se opri » (Stătu locului), « a rămînea » (« Cum îl întoarce așa stă — I. Zanne, II, 593), « a se așeza » (Stai jos) și « a continua să stea » (Stă la foc), « a locui » (Stau cu chirie), « a pluti » (Stă ca untdelemnul deasupra apei), « a-l prinde » (Nu-i frumos cine se ține,/ci-i frumos cui îi stă bine — I. Zanne, II, 563), «a-l supăra pe cineva » (a sta cuiva ca un gunoi în ochi — Ibidem, II, 330); «a se ține de cineva, a nu-l slăbi, a sili pe cineva să-l întrețină » (a sta în spatele cuiva — Ibidem, II, 430). Ca verb de acțiune propriu-zisă, *a ședea* are și el înțelesul de «a se așeza » (Șezi !) și de « a continua cineva să șadă » (Șade pe scaun), « a locui » (Șade la etaj), « a i se potrivi » (Îi șade bine pălăria), înțelesuri la care se adaugă și altele ca: « a se astîmpăra (Șezi liniștit), « a stărui » (Șade pe capul lui — I. Zanne, II, 60) etc. Și acțiunea potențială a verbului *tac* devine o acțiune reală într-o construcție ca *tac un gînd (un cîntec* etc.): « Eu cînt tot un cîntec de-aseară... și-*l tac* [îl opresc, îl înăbuș], dar nevrînd îl cînd iară » (G. Coșbuc, Fata morarului).

Această virtualitate dinamică se simte și în predicatele verbale exprimate prin *a fi:* « Am fost [= m-am dus] cu biletul la o spițărie » (I. Caragiale, D-ale carnavalului, I, 5); « Ci nu-ntreba pe unde *a fost* [= a umblat] și ce-a găsit » (St. O. Iosif, Invins); « Oi vorbi eu cu dînșii și las' dacă *va fi* [= dacă se va întîmpla] ceva » (I. Creangă, Soacra cu trei nurori); « Puțin mai *este* [= a mai rămas] și ai să ajungi împărat » (Idem, Harap Alb); « și dacă ți-am făgăduit atunci, *a fost* [=am făcut-o] numai ca să te împac » (P. Ispirescu, Tinerețe fără bătrînețe); «Astăzi *îi* [= se împlinește] o săptămînă de cînd...» (Jarnik-Bîrseanu DAcR. *II$_1$, 109); « Ce-*i* asta [ce înseamnă] mîndro, de noi?/Semănat-am grîu de vară/și-a ieșit numai secară » (Jarník-Bîrseanu, apud Murnu, Cele mai frumoase doine, 34) — De la ideea de existență a ființelor, cînd simțim în el acțiunea de « a trăi » (N-am sărit peste garduri de cînd *sînt* » — I. Creangă, Capra cu trei iezi) — predicatul verbal *a fi* s-a extins și la existența lucrurilor: « După ușă *este*-un cui » (Jarník-Bîrseanu, DAcR. II$_1$, 109), cînd implică ideea de « a fi în ființă », ca în « Bolta *este în ființă* și pe zidurile ei se văd nenumărate sculpturi » (Al. Odobescu, ibidem, 121).

★

Potrivit principiului pe care se întemeiază structura ei, propoziția poate avea mai multe subiecte, dar numai un singur predicat, ceea ce afirmă încă o dată preponderența logică a acestuia. El este de obicei un verb la mod personal, singur sau făcînd parte dintr-un grup sintactic, care formează aceea ce se numește sintagma predicatului.

Uneori însă pot intra în această sintagmă două verbe, care, deși la mod personal amîndouă, formează totuși un singur predicat, pentru că constituie laolaltă o singură idee verbală, avînd o singură modalitate, o singură valoare temporală și un singur aspect verbal.

Cazul se întîmplă cînd unul din aceste două verbe este un semiauxiliar, adică un verb care, dezbrăcîndu-se de înțelesul său material și concret, își pierde autonomia prin abstractizare și se asociază solidar cu un verb plin, punîndu-se în serviciul lui, ca să exprime o idee verbală unică. Și auxiliarele întocmesc cu verbul lor principal o singură idee verbală, dar, în calitatea lor de morfeme și deci de verbe goale de orice conținut semantic, ele nu pot să modifice cîtuși de puțin înțelesul verbului cu care se asociază, servindu-i numai ca instrumente gramaticale pentru formarea timpurilor compuse și constituind cu el un singur termen morfologic. Astfel, auxiliarul *ai* din *ai plecat* și-a uitat cu totul înțelesul verbului plin din care s-a născut (*a avea* «a poseda, a stăpîni»), ca să arate numai ideea de persoană (pers. II), de număr (singularul) și de timp (perf. compus), pe care verbul principal la participiu nu le poate exprima singur. Dimpotrivă, semiauxiliarele rămîn în oarecare măsură semanteme, așa încît perifrazele formate cu ele nu s-au morfologizat ca cele construite cu ajutorul auxiliarelor, ci-și păstrează caracterul de construcții sintactice. Avînd înțelesul abstractizat, semiauxiliarele nu mai pot exprima, ce e drept, ideea de acțiune a verbului plin din care au provenit, dar, prin noțiunea abstractă pe care o mai păstrează, ele exercită o influență bine simțită asupra verbului căruia îi sînt aservite în sîntagma predicatului, dîndu-i valori din cele mai variate. Importante din punct de vedere morfologic, pentru modalitatea și temporalitatea acțiunii, cum și pentru aspectul ei verbal, ele au și o mare importanță sintactică, întrucît dau sintagmelor predicative puterea de a exprima multiple nuanțe de gîndire. Iată o primă serie de exemple.

1.

În fraza «acum văd eu ce *poate* femeia» (I. Creangă, Stan Pățitul), *poate* formează singur predicatul subordonatei, pentru că-și păstrează valoarea de verb plin, cu înțelesul de «(ce) putere are». Dar cînd întreb: «Vine?» și în loc de un răspuns categoric (Vine! sau Nu vine!) mi se spune: «*Poate* [= se poate] să vină»? Pierzîndu-și înțelesul concret, *poate* nu mai este în stare să exprime singur predicatul, pentru că n-a rămas în conținutul lui decît numai ideea de nesiguranță, de îndoială, pe care, ca semiauxiliar al eventualității, o adaugă nesiguranței conjunctivului următor, formînd laolaltă cu el o singură idee predicativă: «E posibil să vină».

Examinînd raportul în care stau cei doi termeni ai sintagmei predicative, constatăm că verbul al doilea este subordonat celui dintîi: «se poate să vină». Dacă însă, din punctul de vedere strict gramatical, semiauxiliarul cîrmuiește

verbul plin, în schimb, prin conținutul său, care este o acțiune, acesta își afirmă preponderența asupra celui dintîi, care exprimă numai ideea abstractă de îndoială, cu nuanța modală corespunzătoare. Ca înțeles deci valorile se inversează: verbul subordonat capătă prioritate, devenind termenul principal al sintagmei, în timp ce semiauxiliarul supraordonat rămîne numai un element accesoriu, menit doar să insufle acțiunii verbului principal modalitatea nesiguranței.

Deosebirea dintre construcția *Poate să vină* « are posibilitatea să vină », în care verbul *a putea* își mai păstrează ceva din autoncmia sa, și între sintagma predicativă *Poate să vină* «e posibil să vină» se vede și din intonare. În primul caz, verbul cere să fie accentuat cu toată tăria: «*Poate* să vină ». De îndată ce însă intră numai ca semiauxiliar în sintagma predicatului, accentul sintactic trece asupra verbului principal : « Poate *să vină* ». Această intonare se simte și cînd semiauxiliarul este despărțit de conjunctivul său printr-un alt termen el propoziției: «—Eu cunosc bine pe aici și *poate* mai încolo *să ai nevoie* de unul ca mine. — *Poate să am, poate să n-am*, zise fiul craiului » (I. Creangă, Harap Alb).

★

Constituind din punctul de vedere al accentului ceea ce se numește în lingvistică un singur cuvînt fonetic, cele două verbe se contopesc, cum s-a spus mai sus, într-o singură idee verbală și deci și într-o singură idee predicativă, cu o singură modalitate, o singură temporalitate și un singur aspect verbal. Cui se datorește această unitate în fiecare din cele patru cazuri?

1. — Ideea verbală unică o dă verbul principal. În adevăr, într-o sintagmă ca *poate să vină*, singura idee verbală este aceea a *venirii*, semiauxiliarul *poate* neavînd decît rolul de a ne înfățișa această acțiune sub semnul posibilității.

2. — Modalitatea unică a aceleiași sintagme se datorește faptului că, deși la indicativ, semiauxiliarul *poate* nu mai păstrează nimic din siguranța acestui mod. Slăbită cu totul, ea face loc îndoielii, care întărește și mai mult nesiguranța caracteristică conjunctivului următor, pentru ca sintagma predicativă să capete o singură modalitate, aceea a eventualității, în virtutea căreia acțiunea verbului principal poate să se realizeze, dar se poate și să nu se realizeze.

Se pune întrebarea: Cum se face că un verb plin ca *a putea*, care prin el însuși se înfățișează cu modalitatea siguranței (« are putere ») a ajuns un semiauxiliar al îndoielii? Răspunsul este: Valoarea lui de semiauxiliar derivă în acest caz, nu din verbul plin *a putea* « a avea putere », ci din forma lui pronominală *a se putea*, întrebuințată și ea ca verb plin, dar cu înțelesul de « a fi cu putință » și deci cu o modalitate inerentă numai de posibilitate [1]. Semiauxiliarul păstrează

[1] Se știe că verbele își au și modalitatea lor proprie, inerentă conținutului lor semantic. *A încredința*, de pildă, exprimă siguranța, *a pregeta* îndoiala, *a jindui* dorința, *a povățui* sfatul etc. Pe lîngă aceste modalități, care pot fi exprimate și de modurile personale, verbele înfățișează prin ele înseși o sumă de alte modalități, nu numai pentru că fiecare își are nota modală proprie, dar și pentru că unul și același verb poate avea cîte o nuanță modală deosebită, după fiecare dintre înțelesurile lui, așa cum vom vedea îndată că din trei sensuri deosebite ale verbului *a putea*, s-au născut trei semiauxiliare, fiecare cu propria sa nuanță modală.

astfel nu numai ideea abstractă a verbului plin din care a provenit, ci și modalitatea acestuia.

Ce se întîmplă cînd semiauxiliarul *a putea* cu inerenta lui modalitate de nesiguranță, este pus la indicativ, modul siguranței depline? Se produce așa-numitul fenomen lingvistic de interferență (A. Meillet), în virtutea căruia, din ciocnirea celor două modalități contrare, iese biruitoare modalitatea semiauxiliarului, care anihilează siguranța indicativului.

Modalitatea semiauxiliarului se armonizează astfel cu modalitatea asemănătoare a conjunctivului, cînd verbul principal este la acest mod, formînd o sintagmă predicativă cu o modalitate unică, aceea a eventualității: *Poate să vină* « e posibil să vină ». Dar cînd verbul următor este la indicativ? *Poate (că) vine.* Intervine iarăși interferența, care se produce de astă dată între valoarea modală de nesiguranță a semiauxiliarului și aceea de siguranță a indicativului următor, cu același rezultat ca și în cazul precedent: cea din urmă este anihilată de cea dintîi, ceea ce dă sintagmei predicative tot modalitatea unică a eventualității: *Poate (că) vine* [1] « este posibil să vină ».

Iată acum și cazul contrar. Pentru că, oricît de ciudat s-ar părea la prima vedere, verbul *a se putea* « a fi posibil » devine uneori și un semiauxiliar al siguranței. Cazul se întîmplă cînd este pus la perfect: *s-a putut* « a fost posibil ». Acum indicativul vine nu numai cu siguranța inerentă modului său, ci și cu aspectul verbal al acțiunii care a și fost îndeplinită, ceea ce întărește și mai mult siguranța indicativului. Arătată astfel în afară de orice îndoială, siguranța indicativului este aceea care anihilează de astă dată nesiguranța inerentă semiauxiliarului *a se putea*, făcînd din *s-a putut* un semiauxiliar al siguranței celei mai depline. Se-nțelege de la sine că acum alta va fi valoarea modală unică a sintagmei pe care o formează semiauxiliarul *s-a putut* cu un subjonctiv următor, ca de exemplu în « Cum *a putut să se-ntîmple* așa ceva? » Devenit un semiauxiliar al siguranței, *a putut* (care aici reprezintă pe *s-a putut:* Cum s-a putut întîmpla așa ceva?) anihilează nesiguranța conjunctivului la care este verbul principal, făcîndu-l să exprime acțiunea ca sigură și reală în toată puterea cuvîntului, pentru că o arată și îndeplinită. « Cum a putut să se-ntîmple așa ceva? » înseamnă de fapt « Cum *s-a întîmplat* așa ceva? » în care nu mai găsim aici o urmă din modalitatea de îndoială sau de nesiguranță a conjunctivului următor. Iată cum cele două moduri deosebite la care se află cele două verbe ale sintagmei se unifică într-o singură modalitate, de astă dată aceea a siguranței indicativului; și iată cît de deplină este sinteza modală pe care o formează semiauxiliarul cu verbul

[1] Prezența conjuncției *că*, intercalată între semiauxiliar și verbul principal, nu tulbură unitatea sintagmei, pentru că aici ea n-are decît rolul de a lega cei doi termeni. Cînd verbul următor este la conjunctiv, el se leagă cu semiauxiliarul său prin conjuncția *să*, care a ajuns să facă parte integrantă din forma acestui mod. Cînd însă verbul principal este la indicativ, limba recurge la diferite conjuncții cum sînt: *că, de, ca, dacă* sau *și*, care, în aceste cazuri, și-au pierdut menirea de a introduce o propoziție completivă, consecutivă, finală, condițională sau copulativă, transformîndu-se în simple mecanisme gramaticale de legătură.

său principal. A despărți prin analiză cei doi termeni ai sintagmei ar însemna să dai verbului *să se întîmple* valoare de conjunctiv, pe care el n-o mai are decît numai ca formă, valoarea lui modală intrinsecă fiind aceea a indicativului. « Cum *a putut să se întîmple* așa ceva ? » = « Cum *s-a întîmplat* așa ceva ? ».

Și astfel, dacă ideea verbală unică este impusă sintagmei de verbul principal, unitatea ei modală se datorește semiauxiliarului.

3. — Cine hotărăște temporalitatea unică a sintagmelor?

Uneori numai semiauxiliarul. În exemplul precedent, de pildă, perfectul compus la care este semiauxiliarul a anihilat valoarea temporală de prezent a conjunctivului următor, dînd întregii sintagme o singură temporalitate, aceea de perfect compus.

Cînd însă semiauxiliarul este la prezent, temporalitatea unică a sintagmei provine din contribuția în egală măsură a timpului la care se află de o parte semiauxiliarul, iar pe de alta verbul principal.

În *Poate să vină* sau *Poate (că) vine*, se asociază ideea prezentă de posibilitate (poate) cu ideea de viitor a acțiunii posibile, exprimată în primul caz printr-un conjunctiv (să vină), care implică o idee de viitor, iar în al doilea printr-un prezent al indicativului (vine), care are deseori valoare de viitor, *poate (că) vine* însemnînd « poate (că) va veni ». Se naște astfel nuanța temporală de prezent în perspectiva viitorului.

În *Poate să fie acasă* sau *Poate (că) este acasă*, ideea prezentă de posibilitate, aplicată fiind unui fapt actual, sintagma capătă nuanța temporală de prezent în perspectiva actualității.

În *Poate să fi venit* sau *Poată (că) a venit* se îmbină ideea prezentă de posibilitate cu ideea de trecut a acțiunii închipuite că s-ar fi produs mai înainte. Este a treia nuanță temporală, de prezent în perspectiva trecutului, ca și în: « *Poate* de mult [1] *s-a stins* [steaua] în drum, / în depărtări albastre » (M. Eminescu, La steaua).

În toate aceste sintagme, punctul de plecare rămîne prezentul exprimat de semiauxiliarul *poate*, iar din acest prezent real, verbul principal ne îndreaptă rînd pe rînd gîndul înspre viitor, înspre prezent și înspre trecut. Ce temporalitate unică are sintagma predicativă, cînd semiauxiliarul ei este la un timp trecut? Într-o frază ca: « Încolțit din toate părțile ce *pot să fac* decît să cedez ? » sintagma subliniată are valoarea temporală de prezent în perspectiva viitorului, pe care am semnalat-o mai sus. În prezent, vorbitorul n-are altă posibilitate decît să cedeze într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat. Dar în « Încolțit din toate părțile, ce *puteam să fac* decît să cedez ? » În momentul din trecut în care

[1] Ca și în cazul construcțiilor semnalate în nota precedentă, unitatea sintagmei nu este tulburată de circumstanțialul *de mult*, intercalat în corpul ei. Astfel de intercalări se constată uneori chiar și între auxiliar și participiul său, la perfectul compus: a *mai* venit, s-a *cam* supărat, nu l-am *prea* văzut etc.

se transpune de astă dată vorbitorul, ca într-un prezent figurat, acțiunea cedării era încă de domeniul viitorului. Ea s-a produs însă după aceea, așa încît ceea ce era atunci un fapt de viitor este acum în momentul vorbirii un fapt trecut, de unde și numele de viitor în trecut, dat acestei nuanțe temporale.

Și astfel, o dată cu contopirea celor două moduri deosebite într-o singură modalitate, pe care nu ți-o poate da decît numai valoarea de ansamblu a sintagmei, se produce și fuziunea celor două timpuri deosebite într-o nouă temporalitate unică, pe care n-o putem percepe decît numai dacă privim sintagma în întregul ei și nu în părțile-i componente.

4. — În sfîrșit, cui se datorește unitatea de aspect verbal a sintagmei? Cînd cele două verbe au același aspect, ele se întăresc reciproc; cînd sînt de aspecte diferite, semiauxiliarul anihilează, prin interferență, aspectul inerent verbului principal, impunîndu-și aspectul său întregii sintagme. De felul său, semiauxiliarul *a putea*, ca și verbul plin corespunzător, este imperfectiv, ca unul ce exprimă o acțiune latentă în desfășurare. *A veni* este însă perfectiv, deoarece arată acțiunea ajunsă la capăt. Rezultatul: sintagma *Poate (că) vine* apare imperfectivă în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, pentru că, datorită semiauxiliarului, acțiunea venirii nu se mai apropie de sfîrșit, ci rămîne cu o durată nelimitată și nedeterminată. De altă parte, se știe că conjunctivul este un mod imperfectiv, care înfățișează sub acest aspect chiar și verbele perfective. Sintagma *Poate să vină* capătă astfel un aspect verbal imperfectiv, rezultat din aspectul de același fel al celor două forme verbale. Care este aspectul sintagmei *A putut să vină?* De astă dată aspectul perfectiv pe care-l capătă semiauxiliarul la perfectul compus desființează aspectul imperfectiv al conjunctivului următor, dînd sintagmei un aspect verbal perfectiv: *A putut să vină* = « a venit ».

Contopite astfel într-o singură idee verbală și deci și într-o singură idee predicativă, cu o singură modalitate, cu o singură temporalitate și cu un singur aspect verbal, cele două verbe constituie și o singură unitate sintactică solid închegată. Iată pentru ce verbele componente ale sintagmei predicative, deși amîndouă la mod personal, nu trebuie și nici nu pot să fie disociate. Prin descompunerea perifrazei, modalitatea, temporalitatea, aspectul verbal și înțelesul de ansamblu al sintagmei dispar, așa cum dispare viața din organismul viu al unei ființe pe care o disecăm.

*

S-a spus mai sus că un semiauxiliar poate face ca acțiunea verbului principal din sintagma predicatului să fie văzută prin prisma mai multor modalități. Astfel, dacă în exemplele precedente semiauxiliarul *a putea* ne arată acțiunea predicatului ca posibilă, dar nesigură, — în altele ne-o înfățișează ca o concesie făcută

cuiva: « Atuncea, dacă globul n-o merita viață, / *poți să-l prăjești* în voie-ți, eu nu mă-mpotrivesc » (Gr. Alexandrescu, Cometei). Cum se explică această nouă notă modală a semiauxiliarului *a putea?* Prin modalitatea de îngăduință pe care o are verbul plin *a putea*, cînd înseamnă « a da (a avea) voie »: « — *Pot* să iau un măr? — *Poți!* » Această notă de îngăduință implică uneori și pe cea de nepăsare, pe care o ilustrează următorul citat de delicios umor romînesc: « Zice unul: « Cutare te ocărește! » dar acela îi răspunde: « Cînd nu sînt de față, poate să mă [și] bată! » (Iord. Golescu, apud Zanne, II, 138).

★

Cît de departe poate merge pe această cale nuanțarea modală a sintagmei predicative ne-o arată faptul că semiauxiliarul *a putea*, născut de astă dată din chiar verbul plin *a putea* « a avea putere », asociază concesia cu i p o t e z a. În proverbul: « *Poți* să-i iei, dar *nu poți* să-i dai cuiva cu de-a sila », *a putea* este încă autonom (ai puterea să..., n-ai puterea să...) și deci predicat al regentei în fiecare din cei doi termeni ai opoziției. Dar în « *Poți să mă omori*, dar nu intru » (L. Rebreanu, Amîndoi, 26)? Aici *poți* formează ideea predicativă laolaltă cu verbul său principal, dîndu-i înțelesul de « chiar dacă m-ai omorî », în care nu mai găsim nimic din sensul concret de « putere » al verbului plin, ci numai valoarea lui abstractă, care l-a transformat într-un semiauxiliar de c o n c e s i e i p o t e t i c ă.

Din verbul plin *a putea* « a avea voie » s-a mai născut un semiauxiliar cu altă valoare modală decît cea concesivă. Verb autonom, constituind singur predicatul regentei în *Pòți să ieși!* « ai voie să ieși », *poți* devine un semiauxiliar, o dată cu crearea sintagmei predicative în care accentul sintactic trece asupra verbului principal: *Poți să ièși!* Deși ca formă acesta rămîne și mai departe un conjunctiv, modalitatea lui devine imperativă. Se știe însă că, și singur, conjunctivul are deseori valoare de imperativ. Care este nota modală distinctivă pe care i-o dă semiauxiliarul? *Poți să ièși!* atenuează considerabil severitatea lui *Să ieși!* În loc de asprul « Să nu mă mai întrebi! » sau « Să nu mai vii! » avem sintagmele predicative cu asperitatea netezită din: «Și de aceea, de-azi-nainte, *poți să nu mă mai întrebi* / de ce ritmul nu m-abate cu ispită de la trebi » (M. Eminescu, Scrisoarea II); « Dacă mîne nu vii la serviciu, *poți să nu mai vii*, căci [șeful] face raport de destituire » (I. Caragiale, Două loturi). Cu această valoare, semiauxiliarul *a putea* îmblînzește pînă și pe severul *Pleacă!* sau *Du-te!* « Nu mai poți trăi cu mine, / tu ai mamă, *poți să pleci!* » (G. Coșbuc, Voichița lui Ștefan); « — Așa? Vra să zică... nu... vrei să-mi dai [să beau]? — N-am. *Poți să te duci* acasă! » (M. Sadoveanu, Comoara Dorobanțului, V) — O astfel de sintagmă predicativă formulează cu politețe și o imputare: « Nino dragă, *ai putea să-mi vorbești* mai cuviincios» (Al. Vlahuță, Dan, 258). Din înțelesul de «ai voie» al verbului plin, n-a mai rămas în semiauxiliarul *poți* decît o tendință de subtilă insinuare în modalitatea imperativului, căruia-i atenuează duritatea.

În sfîrșit semiauxiliarul *a putea* modifică, în sintagma predicatului, și modalitatea indicativului. Precisă în « Lada *cîntărește* 100 de kgr », evaluarea devine aproximativă în « Lada *poate cîntărește* 100 de kgr ».

2.

Într-o și mai mare măsură decît *a putea*, intră în sintagma predicatului *a trebui*. Dacă cel dintîi poate să aibă, în anumite cazuri, valoarea de verb plin și cînd este urmat de un conjunctiv, cel din urmă nu-și păstrează autonomia decît numai cînd este construit cu un complement substantiv [1]. « La unul fără suflet, *trebuie* unul fără de lege » (I. Creangă, apud Zanne, II, 439). De cum complementul următor este un verb, *a trebui* cade în sfera de influență a acestuia, absorbit fiind de el și pus să exprime ideea modală de necesitate a acțiunii.

Această idee modală apare cu multiple și foarte variate nuanțe. De la necesitatea satisfacerii nevoilor de toate zilele: « *Trebuie să-mi dreg* gardul », pînă la necesitatea fatală a imperioaselor legi ale naturii: « În cîte milioane de tipare... /*a trebuit* viața *să se-mbrace*/ în drumu-i de prefaceri milenare ! » (G. Topîrceanu, Balade vesele și triste, 92); de la necesitatea logică: « Ai intrat în horă, *trebuie să joci* », pînă la necesitatea determinată de un simplu capriciu: « *Trebuie să-i joc* un renghi ! »; de la necesitatea provocată prin constrîngere: « era țara mănoasă, dar era turcu dușman... *trebuia să-i dai* din zece o oaie » (Graiul nostru, I, 135), pînă la necesitatea obligației morale: « *Nu trebuie să știe* mîna stîngă ce dă dreapta » (I. Zanne, II, 238); de la necesitatea inexorabilă a hotărîrilor destinului: « *Trebuie să pață* omul ce i-o fi scris în frunte » (Ibidem, II, 160), pînă la necesitatea înfățișată numai ca un deziderat: « Cine are barbă, *trebuie să aibă* și pieptene »; de la necesitatea impusă de rațiune: « *Trebuie să renunțăm* o dată la viața asta de risipă !... » (Al. Vlahuță, O viață), pînă la necesitatea dictată de puterea unui sentiment: « *Ea trebui* de el în somn *aminte să-și aducă* / și dor de-al valurilor domn / de inim-o apucă » (M. Eminescu, Luceafărul); de la necesitatea aspirației: « Știam că și eu *trebuie să mă fac* odată ca Huțu și pentru aceea îi prindeam apucăturile » (I. Slavici, Budulea Taichii), pînă la necesitatea izvorîtă dintr-o adîncă credință: « Plecam la școală, zgribulit într-o haină de căpătat... zicîndu-mi mereu în gînd că *trebuie să vie* și pentru mine o zi, în care să răsuflu » (Al. Vlahuță, Clipe de liniște, 7); de la necesitatea acțiunii sigure: « Para, după ce se coace, *trebuie să cază* » (Iord. Golescu, apud Zanne, I, 245), pînă la necesitatea numai probabilă a acțiunii: «*Trebuie să fi luat* el vr-un semn, cu care să dea la iveală vitejia lui » (P. Ispirescu, Poveste țărănească). În sintagmele de ultimul tip, semiauxiliarul *a trebui* face parte dintr-o înlănțuire logică, înfățișînd probabilitatea ca rezultată dintr-un raționament.

---

[1] Deși impersonal, *a trebui* este și un verb tranzitiv, care cere un complement în acuzativ. Așa-l simt cei mai autorizați reprezentanți ai spiritului limbii noastre. P. Ispirescu zice prin gura unuia din eroii basmelor sale: « Îmi *trebuie pe cineva* care să mă povățuiască » (Ileana Simziana).

Ca semiauxiliar, *a trebui* impune sintagmei nu numai modalitatea sa proprie de necesitate, dar uneori și modalitatea siguranței indicativului, cînd se află la acest mod. În proverbul « Unde sînt broaște *trebuie să fie lac* », el anihilează prin interferență modalitatea de nesiguranță a conjunctivului următor, făcîndu-l să exprime existența lacului cu siguranța indicativului, ceea ce dă proverbului înțelesul de « Unde sînt broaște *este cu siguranță lac* ». Un alt exemplu. Plîngîndu-se că vremea trece încet, Caragiale (II, 206) adaugă: « Cît de încet, ceasurile tot *trebuie să treacă* ». Conjunctivul *să treacă* ajunge astfel să exprime acțiunea ca sigură de tot pînă și la viitor, timp care implică deseori numai ideea de posibilitate: « Ceasurile vor trece cu cea mai mare siguranță ». Și dacă în aceste cazuri puterea semiauxiliarului *trebuie* se datorește și ideii de necesitate impusă de o lege a naturii, în exemplul următor, el anihilează nesiguranța conjunctivului ca exponent al necesității impuse prin constrîngere: « — Auzi, soră nicovală, cum ne rîde acușorul? — Aud... și văd, dar *trebuie să răbd* », unde *să răbd* capătă înțelesul de « rabd și voi răbda pentru că n-am încotro » (I. Creangă, Acul și barosul).

De altă parte, transformînd indicativul într-un conjunctiv, semiauxiliarul *trebuie* îi slăbește siguranța sau îi atenuează asprimea. Acțiunea sigură din *Vine* se preface pe această cale într-o acțiune numai probabilă: *Trebuie să vină*. Al doilea caz: Prin *Ai greșit adunarea* facem cuiva o imputare, dar îi menajăm susceptibilitatea spunîndu-i: *Trebuie să fi greșit adunarea* « Probabil că ai greșit adunarea ».

Tot pe atît de bine simțită este și nuanțarea pe care *a trebui* o dă imperativului. Să luăm exemplele: « *Să nu știe* stînga ce dă dreapta » (I. Zanne) și « *Nu trebuie să știe* stînga ce dă dreapta » (Ibid.). E unul și același precept moral. Pe cînd însă în primul simțim numai un sfat, care merge de la suflet la suflet, o notă de intimitate între sfătuitor și sfătuit, — în al doilea apare glasul moralistului care formulează în chip general un comandament moral. Iată un citat care ilustrează și o altă nuanță pe care semiauxiliarul *trebuie* o insuflă prin interferență modalității imperativului: « — Să nu mă lași! *Trebuie să-mi faci* un mare serviciu amical. Să vedem cît ne ești de prieten! — Cu cea mai mare plăcere, madam Georgescu, dacă pot... — Poți, să nu zici că nu poți... știu că poți... *Trebuie să poți!* » (I. Caragiale). Față de imperativele redate numai prin conjunctiv, cele precedate de *trebuie* exprimă rugămintea fierbinte, insistentă, plină de ardoare, ridicată pînă la cel mai înalt grad de intensitate, pentru formularea căreia vorbitoarea recurge pînă și la poruncitorul *trebuie*, fără să depășească totuși tonul rugător.

A trebui se pune în serviciul verbului principal nu numai ca semiauxiliar de mod, ci și ca semiauxiliar de timp. În această calitate el poate exprima cele trei nuanțe de prezent, pe care le exprimă și *a putea*, dîndu-le însă nuanța sa modală proprie. Dacă *Poate să vină* e un prezent în perspectiva unui viitor posibil, *trebuie să vină* e un prezent în perspectiva unui viitor probabil. Dacă *Poate să fi venit* e un prezent în perspectiva unui trecut posibil, *Trebuie să fi venit* e un

prezent în perspectiva unui trecut probabil. Și iarăși, dacă *Poate să fie acasă* e un prezent în perspectiva actualității posibile, *Trebuie să fie acasă* e un prezent în perspectiva actualității probabile. Exemple: «— Unde e Nae? — Nu știu; a plcat de azi dimineață... *trebuie să vină* » (I. Caragiale, D-ale carnavalului); « Cînd tata a zis să nu intrăm acolo, *trebuie să fi știut el* ce-a zis » (P. Ispirescu, Porcul fermecat); « Mare stare *trebuie să ai tu*, tinere, de o risipești așa» (Idem, Cei trei frați împărați). Iată și nuanța temporală de viitor în trecut: « *Tu trebuia să te cuprinzi* / de acel farmec sfînt [al iubirii]... (M. Eminescu, Pe lîngă plopii...). Îndatorirea pe care o avea iubita de a răspunde la iubirea poetului este privită dintr-un moment din trecut — cînd iubirea lui era încă înflăcărată — și se referă la un viitor devenit însă și el trecut în momentul cînd Eminescu își scrie poezia.

În sfîrșit, *a trebui* îndeplinește și funcțiunea de semiauxiliar de aspect verbal. Verbul *plec*, care este un perfectiv momentan, devine imperfectiv în sintagma *Trebuie să plec*, unde semiauxiliarul face ca verbul principal să nu mai exprime o acțiune care începe și se sfîrșește în același moment, ci o acțiune de durată nelimitată și deci imperfectivă.

Sintagmele predicative formate cu semiauxiliarele *a avea*, *a fi* și *a voi* vor apărea în numărul următor.

CU PRIVIRE LA ACTIVITATEA DE UNIFICARE A TERMINOLOGIEI ŞTIINŢIFICE ŞI TEHNICE

DE

CONSTANT MANECA

Vorbind despre revoluția culturală înfăptuită de Partidul Muncitoresc Romîn în țara noastră, nu putem trece cu vederea măreața acțiune de precizare și de unificare a terminologiei științifice și tehnice.

Și în acest domeniu, situația moștenită din trecut era dezastruoasă, fapt sezisat și de fosta Academie Romînă, care, într-o broșură publicată în 1940, o caracteriza drept « creatoare de confuziuni în predarea științelor exacte, prin întrebuințarea de termeni cu semnificație diferită și chiar în discordanță cu spiritul limbii romînești » [1]. Bineînțeles că vechea academie s-a mărginit doar la această constatare și la publicarea unei broșuri de șapte pagini, care însumează tot ceea ce s-a făcut atunci în acest domeniu.

Tot despre situația aceasta, prof. R. Răduleț, într-un articol publicat în « Contemporanul », scrie: « În multe centre s-au creat adevărate începuturi de dialecte terminologice, bazate pe împrumuturi nesistematice și adeseori nejustificate, făcute din limbajul foștilor proprietari ai capitalului întreprinderilor sau din limbajul celor ce au montat utilajul » [2].

Cu prilejul altui articol, făcut în colaborare cu Ana Canarache, am arătat pe larg istoricul problemei terminologiei științifice și tehnice la noi. Cu această ocazie, mă voi mărgini doar la cîteva cuvinte.

Partea vocabularului care cuprinde cuvintele științifice și tehnice era lăsată la voia întîmplării. Fiecare școală, ba mai mult, fiecare profesor aproape, își avea terminologia proprie.

---

[1] Academia Romînă, Terminologia științifică românească. București, 1940, vol. I, p. 3.

[2] Prof. R. Răduleț, Terminologia Lexiconului Tehnic Romîn, în « Contemporanul », 1953, nr. 375, p. 5, col. 1–3.

Confuzia domnea atît în determinarea conținutului noțiunilor respective, cît și în întrebuințarea termenilor care le denumeau. Ca să dăm doar un singur exemplu, vom cita aceeași broșură a fostei academii, unde găsim: « Astfel, de exemplu, în interiorul acelorași instituții de învățămînt și chiar de învățămînt superior, se întrebuințează azi, cu semnificație științifică cu totul diferită, termenii de *forță*, *putere*, *putință* » [1]. Noțiunile științifice și tehnice, fără un conținut bine definit, erau denumite prin mai multe sinonime provenite din diferite limbi, de multe ori la baza acestor termeni fiind interese comerciale, politice sau de altă natură. De altfel, singura problemă care preocupa pe specialiști era aceea a introducerii de neologisme, unde se pare că exista o singură atitudine: aceea de a introduce, fără alegere, cît mai multe cuvinte străine.

Situația arătată oglindea de minune relațiile de producție ale sistemului capitalist, concurența tot mai ascuțită care domnea pretutindeni și atitudinea păturilor conducătoare din trecut, care căutau să dea un caracter exclusiv agricol economiei noastre naționale, industriile Romîniei fiind înfeudate capitalului străin.

După naționalizarea principalelor mijloace de producție și trecerea la economia planificată care urma să pună bazele socialismului în țara noastră, situația terminologiei tehnice îngreuna planificarea economiei, stînjenea procesul de producție și împiedica ridicarea de cadre tehnice calificate [2].

Munca de unificare a terminologiei științifice și tehnice a fost începută în anul 1947 de Asociația științifică a inginerilor și tehnicienilor (ASIT), care a pornit la elaborarea « Lexiconului tehnic romîn» (L.T.R.), operă fundamentală în acest domeniu. Comitetul de Stat al Planificării a redactat un « nomenclator minimal » al terminologiei planificării, Institutul de documentare tehnică și Editura tehnică au întocmit nomenclatoarele și cataloagele departamentelor, « Dicționarul tehnic ruso-romîn » și « Lexiconul C.F.R. », iar Oficiul de stat pentru standarde și invenții a început din 1949 publicarea standardelor de terminologie, notații și simboluri. În sfîrșit, în 1953, Secția a III-a a Academiei R.P.R. a instituit o comisie care se ocupă cu fixarea terminologiei din domeniul energeticii și electrotehnicii. Această susținută acțiune a dat în scurt timp rezultate foarte bune. Două dintre ele merită să ne reție puțin atenția: « Lexiconul tehnic romîn » — acum la apariția ultimului volum — și standardele de terminologie.

Obiectivele « Lexiconului tehnic romîn » (constînd în alcătuirea unui sistem de noțiuni, în ierarhizarea și clasificarea lor din punct de vedere științific și tehnic) au fost în general atinse, cu toate lipsurile semnalate, inerente unei lucrări de început și atît de vaste.

Standardele de terminologie constituie și ele un important aport la fixarea și unificarea terminologiei științifice. Începută în 1949, acțiunea de standardizare, călăuzită de principiile standardizării sovietice, are la bază anchete largi

---

[1] Academia Romînă, Terminologia științifică românească. București, 1940, vol. I, p. 3—4.
[2] Vezi și ing. Șt. Bălan, în « Cum vorbim », 1951, nr. 7—8, p. 44 sqs.

făcute în toate sectoarele activității de producție și munca unor numeroase colective de specialiști. La elaborarea acestor standarde a fost consultat și Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R., pentru a-și spune părerea în problemele de limbă.

Să vedem acum care sînt cele mai importante probleme de limbă ridicate de terminologia specială și mai ales modul cum au fost rezolvate pînă acum.

În acest domeniu, articolul academicianului A. M. Terpigorev, «Reglementarea terminologiei tehnice», publicat în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 1, ne dă principiile de bază ale terminologiei tehnice, care trebuie să constituie un sistem unitar, corespunzător sistemului de noțiuni pe care îl denumește, un singur cuvînt urmînd să corespundă în general unei singure noțiuni, căreia trebuie să-i exprime — în măsura posibilului — esența; acești termeni nu trebuie să fie prea lungi sau greoi.

După cum se vede, în primul rînd terminologia tehnică și științifică este în legătură cu vocabularul limbii. Termenii aceștia fac parte din sectorul cel mai mobil al lexicului, supus unei necontenite și rapide schimbări.

I. Primul lucru care s-a impus în vederea precizării și unificării terminologiei speciale la noi a fost înlăturarea cuvintelor străine de prisos, acolo unde se găseau sau se puteau găsi termeni romînești corespunzători. Au fost înlocuiți astfel o serie de termeni inutili ca *țiclinc* (= răzuitor), *țincvais* (= alb de zinc), *șpan* (= așchie), *evolventă* (= desfășurată) etc. Uneori însă s-a mers prea departe. Astfel « Lexiconul tehnic romîn », care dă *bobină*, pentru *a bobina*, *bobinaj*, consemnează termenii *a înfășura*, *înfășurare* cînd ar fi putut lăsa foarte bine derivatele lui *bobină*, așa cum a făcut la *freza* (derivat de la *freză*), la *rabota* (derivat de la *raboteză*) și la multe altele. Nu este prea potrivită de asemenea nici combinația *tub electronic amestecător* (STAS 4261—1954) pentru care s-ar fi putut spune mult mai bine « tub electronic oscilator-modulator », nici înlocuirea lui *reostat* cu *rezistență variabilă* și nici înlocuirea lui *fretat* cu *cercuit* (STAS 855—1955), cînd avem *fretă* de la care poate deriva *a freta*, *fretat* etc., cu atît mai mult cu cît sensul lui *fretat* nu se aseamănă aproape de loc cu sensul lui *cercuit*.

Cred de asemenea că s-a greșit și atunci cînd, pentru a înlătura cu orice chip neologismele, s-au înlocuit termenii foarte cunoscuți și ușor de manipulat *trimăr* și *padăr* cu combinațiile, destul de greoaie, *condensator ajustabil în derivație* și *condensator ajustabil în serie*, termeni care seamănă mai mult cu o definiție.

Alteori, tendința de a traduce anumiți termeni a dus la combinații pur și simplu ridicole ca redarea în standarde a lui *șplint* prin *cui spintecat*, cînd de fapt nu avem de-a face cu nici un cui, cu atît mai puțin spintecat.

Terminologia științifică și tehnică trebuie să constituie un sistem de termeni bine închegat, corespunzător complicatului sistem de noțiuni al domeniului respectiv. Cuvintele acestea se deosebesc de neologismele din limba

curentă, deoarece ele sînt chemate adesea să denumească noțiuni noi, apărute în legătură cu procesul de cunoaștere tot mai adîncă a naturii și cu progresele uriașe pe care știința și tehnica modernă le face zi de zi[1]. Acolo unde trebuie să se împrumute un neologism este bine — și așa s-a procedat în general — să se adopte un cuvînt care se găsește într-una din celelalte limbi romanice, acesta fiind mai ușor de adoptat la structura lexicală și gramaticală a limbii noastre.

Pe de altă parte, cu toată strădania de a înlătura termenii inutili, au mai rămas totuși o mulțime dintre aceștia în lucrările care stau la baza terminologiei noastre speciale: *chemiluminescentă*, *chemoterapie* « luminescență chimică, terapie chimică » sau, cel mult, « chimioluminescență, chimioterapie » (L.T.R.), *dantura roților* (= *dințarea roților*) (STAS 915—50), *ponderitate* « greutate specifică », (pus, e drept numai în paranteză în STAS 739—52), *tirant* (= *trăgător*) (STAS 3451—52), *anrocament* « grămadă de piatră » (STAS 3636—53) etc. [2]

Tot așa, de multe ori se mai întrebuințează încă doi termeni pentru aceeași noțiune, ca *aerare* și *aerisire* (L.T.R.) și altele. De asemenea, pe motiv că termenii nu mai corespund conținutului noțiunilor pe care le denumesc, standardele au înlocuit pe *lampă* cu *corp de iluminat* (STAS 3687—53), *bec electric* cu *lampă electrică* (STAS 3687—53), *instrumente de măsură* cu *instrumente de măsurat* etc., deși nimeni nu s-a gîndit ca într-un caz asemănător ca la cuvîntul *atom*, după dezagregarea lui, să se schimbe denumirea pentru că ea nu mai corespunde conținutului noțiunii.

II. Problema traducerii și adaptării termenilor tehnici potrivit principiilor amintite mai sus este dificilă, de aceea ea trebuie dezbătută de la caz la caz, pentru a evita unele erori ca acelea întîlnite, de exemplu, în standardul 3378—52, unde se vorbește de un *distrugător de energie*, cînd știm foarte bine că energia nu poate fi distrusă. Adaptarea aceasta trebuie să fie cît mai conformă cu structura lexicală și gramaticală a limbii. În acest sens, combinații ca *separator de condensat* (STAS 4369—54), *moment încovoietor* (STAS 2966—54), *filet dreapta*, *filet stînga* (STAS 139—49), ar fi fost mai bune în forma *separator de condensare*, *moment de încovoiere* sau *filet spre dreapta* (ori *de* sau *către dreapta*), *filet spre stînga* (ori *de* sau *către stînga*). Faptul că scopul se redă uneori prin supin nu justifică înlocuirea termenului *aparat de măsură*, încetățenit de mult în forma asta, cu *aparat de măsurat* (STAS 2810—51), cînd știm că limba face excepție de multe ori în asemenea cazuri [3].

În terminologia specială, întrebuințarea a două sau chiar trei forme de abstracte verbale este foarte frecventă, simțindu-se nevoia de a se deosebi acțiunea de starea creată ca rezultat al ei, de exemplu: *solicitare* « acțiunea de a soli-

[1] V. acad. I. Iordan, Limba romînă contemporană, p. 78—79.
[2] V. și I. Miletineanu, « Limba romînă », nr. 3, 1954, p. 78 sqs.
[3] Cele mai multe din afirmațiile mele de acest gen se sprijină pe cele discutate în ședințele comisiei Secției a III-a a Academiei R.P.R.

cita », *solicitație* « starea unui corp asupra căruia se exercită o anumită forță », *blocare* « acțiunea de a bloca », *blocaj* « starea unei mașini care a suferit această acțiune » etc. Exemple de asemenea abstracte verbale găsim nenumărate: *dilatare*, *dilatație*, *cuplare*, *cuplaj*, *aglomerare*, *aglomerație*, *bifurcare*, *bifurcație* etc. Nici aici însă nu trebuie să se abuzeze de posibilitatea de a forma mai multe abstracte verbale, fiind cazuri unde nu se simte nevoie de acest lucru (ex.: *activare*, *adaptare* etc.), deși unii s-ar simți tentați să-l facă.

O problemă importantă este aceea a alegerii variantelor. În vocabularul științific și tehnic, trebuie să figureze formele cele mai răspîndite, care sînt acelea ale limbii literare. Astfel, formele *bulumac*, *lănțeț*, *lobdă*, *lăturoaie* etc. trebuie preferate variantelor *bulamac* (STAS 435—49), *lanțeți* (STAS 435—49), *lodbă* etc.

De mare ajutor este în această privință « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » al Academiei R.P.R., care arată forma cea mai răspîndită a unui cuvînt. Aici trebuie menționat că oarecare încurcături și erori au fost provocate și de « Micul dicționar ortografic » al Academiei R.P.R., a cărui revizuire, mai ales în ceea ce privește termenii tehnici, este absolut necesară.

Nenumăratele neologisme care sînt « adoptate » mereu în vocabularul tehnic pun probleme și în ceea ce privește ortografierea lor. În general, operele de care am amintit, cît și publicațiile noastre științifice și tehnice de astăzi, au urmat principiul ortografiei fonetice a acestora, principiu recomandat de altfel și de « Micul dicționar ortografic » al Academiei R.P.R. Cu toate acestea, la numeroase cuvinte din « Lexiconul tehnic romîn » și din standarde, deși intrate demult în vocabularul tehnic, se menține o ortografie străină: *bloom*, *brookit*, *by-pass*, *tychit*, *abatjour*, *klinker* etc., cînd ar fi putut să fie scrise foarte bine așa cum se pronunță: *baipas*, *tichit*, *abajur*, *blum*, *bruchit*, *clincăr* etc.

Un studiu mai amplu este necesar în ceea ce privește ortografierea cuvintelor compuse, care sînt în acest domeniu foarte numeroase. Pentru un asemenea studiu trebuie pornit de la principiile de scriere a cuvintelor compuse din limba comună. Cu prilejul articolului de care am mai vorbit, am arătat și alte criterii de care trebuie să ținem seama la ortografierea termenilor tehnici.

Strîns legată de introducerea de noi cuvinte în limbă este adaptarea acestora la structura fonetică și morfologică a limbii noastre. În această privință, dificultăți prezintă în special cuvintele care conțin sunete neîntîlnite în romîna literară, cum sînt vocalele labiopalatale *ö* și *ü*, consoana muiată *ń* și altele.

În cele ce urmează, mă voi ocupa de cîteva dintre acestea.

De la început remarcăm că în redarea sunetelor străine, cuvintele tehnice urmează aceeași cale ca neologismele intrate în limbă recent.

În ceea ce privește pronunțarea lui *ö* (*o* palatal) din cuvintele străine (mai ales franceze și germane), în romînește întîlnim trei forme, care ne redau fie numai cîte unul din elementele fonetice care compun sunetul *ö*, fie pe amîndouă reunite într-un diftong: *io*. Dacă urmărim modul cum a fost adaptat *ö* sistemului

fonologic al limbii romîne, observăm că sunetul acesta este redat foarte frecvent prin *o*, mai ales în împrumuturile din franceză, acolo unde s-a putut face o asemănare între terminația cuvintelor franțuzești și sufixul *-tor*, care în romînește formează nume de agent: *actor*, *amator*, *ambasador*, *censor*, *coafor*, *comandor*, *controlor*, *creditor*, *convertizor*, *compostor*, *comutator*, *contor*, *ecleror*, *ecuator*, *factor*, *stator* etc. Vorbitorii au simțit desigur în această terminație un sufix (fr. - *eur)*, pe care l-au redat prin *-or* pus în legătură cu sufixul romînesc *-tor* [1]. Poate că la cuvinte ca acestea a intervenit și faptul că forma lor în latină sau în italiană era oarecum asemănătoare cu forma pe care au căpătat-o în romînă. Redarea lui *ö* prin *o* a fost înlesnită și atunci cînd, paralel cu un cuvînt tehnic franțuzesc cu *ö*, exista și un corespondent în germană, tot de origine latino-romanică, care avea un *o* în locul lui *ö*, cum este cazul lui *compresor* (cf. fr. *compresseur*, germ. *Kompressor)* sau *colimator* (cf. fr. *collimateur*, germ. *Kollimator)*. În cuvinte ca *sulfuros*, *azotos* etc., *ö* a fost redat tot prin *o*, probabil prin asemănare cu cuvintele romînești derivate cu sufixul *-os*.

Alt mod de a pronunța în romînește pe *ö* este *e*. *E* apare mai ales acolo unde sufixul franțuzesc *-eur* sau terminația germană *-eur* era pusă în legătură cu sufixul rom. *-er*, variantă a lui *-ar* (< lat. *-arius)*, care formează nume de agent și de meșteșugari în limba romînă. Așa au apărut forme ca *șofer*, *frizer*, (aceasta poate și sub influența analogică a lui *bărbier* ?), *jongler*, *miner*, *sufler*, *șomer* etc., mult mai puține, e drept decît cele în care *ö* a fost redat prin *o*. Cred că în cuvinte ca *ancoșeză*, *raboteză*, *haveză*, a intervenit pe de o parte influența lui *e* mut următor, care a întărit timbrul palatal al lui *ö*, iar pe de altă parte influența analogică a lui *freză*, *morteză* etc. provenite din fr. *fraise*, *mortaise* etc. Și aici am găsit o excepție: *batoză* (< fr. *batteuse)*, în care *ö* > *o*.

Ca *io* (diftong) îl întîlnim pe *ö* în *lichior*, care mai are și varianta *licher*. Redarea lui *ö* numai prin *io* este foarte rară.

În limba literară întîlnim un cuvînt care păstrează totuși pe *ö*: cuvîntul *bleu* (pronunțat *blö)*, consemnat astfel de « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » al Academiei R.P.R.

Acad. Al. Graur, într-un articol mai vechi[2] arată că în romînește, în cuvinte ca *șoför*, *șomör*, *bürou*, *nüansă* etc., există tendința de a adopta sunetele *ö* și *ü*. Astăzi însă, pronunțările consemnate atunci au dispărut, cred, aproape cu desăvîrșire, așa că nu poate fi vorba de intrarea acestor sunete în sistemul fonetic al limbii noastre, fapt arătat de acad. Al. Graur și într-o lucrare mai recentă [3].

---

[1] V. acad. I. Iordan, Limba romînă contemporană, p. 86.

[2] Al. Graur, « Bulletin de la Société de Linguistique de Paris », vol. al XXXVIII-lea, p. 168 sqs.

[3] Acad. Al. Graur, Studii de lingvistică generală. Ed. Academiei R.P.R., București, 1955, p. 17.

O situație asemănătoare, însă ceva mai complicată, o prezintă *ü*, pentru care găsim de asemenea o pronunțare (pe care am putea-o numi ortografică) *u*, o pronunțare *i* și o pronunțare cu diftongul *iu*.

Ca și în cazul lui *ö*, nu trebuie să deosebim împrumuturile vocabularului tehnic de neologismele intrate mai recent în limbă.

U inițial este redat întotdeauna prin *u*: *umiditate*, *umoare*, *unitate*, *uniform*, *ustensilă* etc. În cuvinte ca *anvergură*, *apretură*, *agricultură*, *canelură*, *claviatură*, *clorură*, *fluorură*, *factură*, *figură* etc., *ü* este redat tot prin *u*, datorită desigur asemănării cu unele cuvinte romînești formate cu sufixul *-tură*. Foarte frecvent este redat *ü* prin *u* și în alte cazuri: *absurd*, *abuza*, *acuza*, *aflux*, *balustradă*, *bufet*, *bucșă*, *buletin* etc. Desigur că în foarte multe din acestea intervine și influența analogică a formelor acestor cuvinte din latină și din italiană. Ca vocală finală în rădăcina unor verbe cum ar fi fr. *evoluer*, *evaluer*, *accentuer*, *constituer*, *evacuer* etc., *ü* a fost redat de asemenea prin *u*: (rom. *evolua*, *evalua*, *accentua*, *constitui*, *evacua* etc.) și aceasta datorită, probabil, analogiei cu unele verbe terminate în *ua* și *ui* în hiat *(lua*, *făptui* etc.).

Faptul că *ü* este redat cel mai adesea prin *u* cred că se datorește în special influenței pe care aspectul scris al cuvintelor o are asupra pronunțării lor. Aproape toate cuvintele pe care le-am întîlnit cu *ü* redat prin *u* au intrat în limbă pe calea scrisului.

Mai rar, sunetul *ü* este redat prin diftongul *iu*. De multe ori pronunțarea este nesigură, auzindu-se cînd *iu*, cînd *i*. Într-un cuvînt ca *biuretă* (<fr. *burette* prin rus. *biuretka)*, redarea prin *iu* este susținută de fonetismul rusesc. În *chiuvetă* și *chiulasă* pronunțarea cu *iu* este doar mai răspîndită decît cea cu *i*, căci întîlnim destul de des și formele *chilasă* (și *culasă)*, *chivetă*. Un caz interesant îl constituie desigur *pioneză* (<fr. *punaise)*, în care *ü* originar, devenit *iu*, a suferit diereza, după care *u* neaccentuat a trecut la *o* [1].

Forma *iu* o întîlnim și în poziția lui *-ü* (final), redat astfel în cuvinte ca *pardesiu*, *meniu* etc. datorită analogiei cu sufixul *-iu*.

A treia formă în care este redat *ü* în limba romînă este *i*, potrivit unei tendințe mai vechi a limbii noastre, care a procedat în general la fel și cu sunetele asemănătoare din turcește și din ungurește. Potrivit acestui fel de adaptare în care precumpănește elementul palatal, avem forme ca *birou*, *birocrație*, *chirasă* etc.

Adaptările acestea — deși sînt conforme unei vechi tendințe a limbii romîne — apar rar la cuvintele recente, fapt pe care trebuie să-l atribuim tot influenței aspectului scris al cuvintelor.

Pînă nu demult erau consemnate mai multe pronunțări cu *iu*, acolo unde astăzi întîlnim aproape exclusiv *i*, ex.: *biurou*, *biurocrație* (Candrea—Adamescu, «Dicționar enciclopedic»), *chiurasă* etc. Tendința în limbă este de a transforma

[1] Pentru aceasta vezi acad. I. Iordan, Limba romînă contemporană, p. 86.

pe *ü* în *i*, elementul palatal fiind preponderent, aspectul grafic al cuvintelor însă a împiedicat aceasta.

În concluzie putem spune că atît *ö* cît și *ü* în cuvintele mai noi sînt redate cel mai des prin *o*, respectiv *u*, contrar tendinței mai vechi a limbii romîne.

Dacă admitem ca valabilă această constatare, putem recomanda redarea sunetelor *ö* și *ü* prin *o* și *u* în cuvintele tehnice care intră în cazurile amintite mai sus și care astăzi cer drept de cetate în limbă.

O altă problemă de adaptare este aceea a lui *ń* (*n* muiat). Sunetul neexistînd în romînește, trebuie redat prin *ni* în cuvinte ca *armaniac*, *soanior* etc., așa cum a fost redat și în împrumuturi mai vechi: *castanietă*, *companie*, *coniac* etc.

În sfîrșit, redarea grupurilor fonetice *qu*, *gu* este o problemă pentru care se cere o soluție, cel puțin în ceea ce privește vocabularul tehnic, unde acestea sînt întîlnite destul de des. Obișnuit, aceste sunete au fost redate după cum urmează: *qu* > *cv*, *cu* și *k* (sau *k'* dacă era urmat de *i*), iar *gu* > *gv* și *gu*.

În cuvintele tehnice intrate recent în limbă și provenind din limbi neolatine, *qu* a fost redat cel mai frecvent prin *cu: acuarelă*, *acuatintă*, *cuadrant*, *cuadratură*, *cuadric*, *cuadrigă*, *cuadripol*, *cuadrivector*, *cuantă* etc., paralel cu formele în *cu* existînd și forme cu *cv*.

În cuvinte ca *frecvență*, *secvență*, grupul *qu* a fost redat prin *cv* fără variante cu *cu*, iar în cuvinte ca *chinihidron*, *chinidină*, *chinină*, *chinizarină*, *chinionă* etc. prin *k'* (palatal). Tratamentul acesta se explică prin faptul că grupul *qu* a fost pronunțat cînd după maniera germană *(cv)*, cînd după cea franceză sau italiană *(cu)* — conformă cu felul cum pronunțau romanii.

Grupul *gv*, rar în terminologia tehnică, apare cu pronunțarea *gv*, care tinde să se generalizeze de altfel peste tot în limbă.

Pentru *qu* se pare că pronunțarea cea mai frecventă este *cu*. Aceasta ar trebui recomandată pentru cuvintele care se ortografiază acum și în care grupul *qu* este urmat de *a* sau de o vocală labială. Atunci cînd grupul *qu* este urmat de *i* cred că ar trebui pronunțat *k'* (consoană oclusivă palatală surdă) și ortografiat *chi*.

Acestea sînt cele mai importante probleme de adaptare a sunetelor străine la sistemul fonologic al limbii romîne în cuvintele aparținînd vocabularului tehnic.

În scurta mea expunere nu am putut epuiza nici măcar enunțarea problemelor de limbă legate de vocabularul științific și tehnic. Munca de fixare și de unificare a terminologiei speciale este abia la început și, pe măsură ce înaintăm, se ivesc noi dificultăți, care prin muncă perseverentă sînt sigur că vor fi învinse.

NOTE ŞI COMPLETĂRI LA UN GLOSAR ÎNTOCMIT DE VASILE ALECSANDRI

DE

GH. BULGĂR

În 1875, cînd apare o nouă ediție a operelor lui Alecsandri (Opere complete, partea I, teatru), poetul strînge laolaltă diversele piese publicate într-un lung răstimp și le rînduiește în 4 volume, paginate în continuare (pînă la p. 1741).

De la publicarea primelor piese a trecut multă vreme. Dezvoltarea literaturii și a limbii a făcut pași mari înainte, datorită în bună parte creației artistice a primilor scriitori clasici: Eliade, Negruzzi, Alexandrescu, Bolintineanu, Russo Alecsandri etc. Eforturile acestora de a îmbogăți și moderniza limba și literatura națională s-au concretizat în opere de mare importanță pentru perfecționarea limbii noastre literare. Și contribuția teoretică a scriitorilor pomeniți a fost, pe drept cuvînt, adesea subliniată ca deosebit de prețioasă pentru elucidarea multor probleme controversate într-o epocă de influențe și curente lingvistice variate, adesea primejdioase pentru evoluția firească a limbii noastre literare.

Combaterea elementelor artificiale, introduse în mod nejustificat în limbă, s-a desfășurat, cum se știe, pe toate planurile: în reviste, în teatru și mai ales în literatură. În special proza și critica au reflectat opoziția scriitorilor față de încercările de a abate limba și literatura noastră de la dezvoltarea și îmbogățirea ei firească pe o cale străină de limba vie a poporului.

În teatru s-a depus un susținut efort de valorificare a tezaurului popular și a literaturii vechi, un efort conștient și patriotic de combatere a jargonului și a formelor de limbă necorespunzătoare cu specificul limbii noastre. Cînd Alecsandri, Negruzzi și Kogălniceanu ajung la 1840 în fruntea teatrului din Iași, ei critică tendințele cosmopolite ale boierimii și burgheziei în ascensiune și disprețul acestora față de limba romînă. Apar piese în care se ia în rîs jargonul, mania

purificării, latinismul, galomania. Negruzzi, și mai ales Alecsandri, într-o bogată serie de piese, la început adaptate, apoi în creații originale, demască ridicolul limbajului pestriț folosit de cosmopoliți.

După cum se știe, activitatea teatrală a lui Alecsandri a început în 1840, cînd a localizat comedia « Farmazonul de la Hîrlău », și a încetat în 1886, cînd a dat o formă definitivă dramei sale « Ovidiu ». Deci activitatea lui dramatică a durat 47 de ani, în care timp au apărut piese de tot felul, cu personaje luate din medii diferite. Eroii pieselor lui Alecsandri folosesc o limbă în care se reflectă straturile lexicale de proveniențe variate. Vocabularul acestor eroi oglindește deci o întinsă etapă istorică de frămîntare a limbii naționale.

Cercetarea lexicului operelor dramatice scrise de Alecsandri ne poate da o imagine complexă a contradicțiilor și a succeselor dezvoltării limbii noastre în veacul trecut.

Poetul și-a dat seama în 1875 că o seamă de cuvinte, cu circulație rară, vor fi cu greu înțelese de cititori sau de spectatori. De aceea, la apariția ediției noi, autorul întocmește un glosar în care explică cuvintele neobișnuite în limba literară. Acest glosar poartă următorul titlu: « Explicarea cuvintelor vechi ce aparțin jargonului moldav și a celor străine care se află în acest uvragiu ». Lista explicațiilor date de autor se află la sfîrșitul volumului al IV-lea. Glosarul întocmit de scriitor este destul de bogat: el cuprinde aproape 40 de pagini.

★

Într-o notă, editorul din 1875 precizează în legătură cu glosarul scriitorului: « Repertoriul dramatic al lui Alecsandri fiind scris într-un șir de mai mult de 30 de ani, el reprezintă, pe lîngă tipurile variate, pe lîngă diversele faze prin care a trecut societatea romînă, și jargonurile limbistice ce s-au strecurat prin graiul public de la 1840 și pînă astăzi. Mulți din termenii rostiți de personajele pieselor acestui repertoriu sînt acum dispăruți și neînțeleși; prin urmare s-a găsit de cuviință a se adăugi la finele acestor 4 volume un soi de glosar explicător a cuvintelor care sînt necunoscute generației de astăzi și a celor străine ».

Glosarul întocmit de Alecsandri este însă incomplet. El nu cuprinde decît cuvintele din primele trei volume. Pentru volumul al IV-lea scriitorul n-a mai continuat lucrarea.

Nu cunoaștem motivele pentru care glosarul, așezat la sfîrșitul volumului al IV-lea, nu cuprinde decît termenii neobișnuiți din primele 3 volume. Totuși, așa cum se prezintă, acest glosar este important pentru că: *a)* oglindește atitudinea unui scriitor reprezentativ față de particularitățile lexicului limbii noastre. În glosar vedem ce categorii de vocabular erau considerate de scriitor în afara limbii literare, vedem în ce direcție merg preferințele lexicale ale scriitorului cînd folosește anumiți termeni pentru a explica vocabularul neliterar (regionalismele, neologismele, jargonul); *b)* putem vorbi și despre un aport — modest desigur — la îmbogățirea dicționarului general al limbii noastre cu cuvinte și cu

nuanțe de sens, uneori inexistente în dicționarele noastre tipărite pînă astăzi. Sub eticheta: « cuvintele vechi ce aparțin jargonului moldav și a celor străine », autorul califică impropriu, dacă judecăm în sens strict științific, diversele straturi lexicale care trebuiau explicate în glosar. Căci apar în glosar, fără deosebire, atît arhaisme, regionalisme, neologisme și termeni de jargon, mai ales grec, francez, latinizant și turc, cît și cuvinte populare.

Glosarul întocmit de Alecsandri se prezintă în cea mai simplă formă posibilă: e așezat pe două coloane, în stînga termenul considerat rar, necunoscut cititorilor obișnuiți ai operelor sale, în dreapta termenul corespunzător din limba literară; între cele două coloane cuvîntul « înseamnă »; de ex.: *bănat înseamnă supărare.* Scriitorul nu dorea decît să ajute pe cititor să înțeleagă cuvîntul exact cum îl înțelesese autorul pieselor. De aceea nu găsim în glosarul lui Alecsandri nici precizarea categoriei gramaticale, nici chiar forma de bază a cuvintelor flexionare, ci forma întîlnită în textul operei dramatice. La substantive nu se indică genul, nici conjugarea la verbe. Cuvintele apar așa cum sînt întrebuințate de personajele piesei: *chicote, răzlețită, sămeșiei, lucrate ajur* sau verbe ca: *durez, hălăduiesc, oțărești* etc.

*

Ce a considerat Alecsandri că trebuie explicat în acest glosar? E vorba de diversele straturi lexicale folosite de scriitor pentru a caracteriza vorbirea personajelor sale. Unii eroi, se știe, vorbesc ca în satul lor, deci folosesc multe regionalisme, alții păstrează reminiscențele apăsării feudale greco-turcești, altora le plac cuvintele « radicale ». Limba boierilor și a ciocoilor e franțuzită; mulți reprezentanți ai burgheziei apar în piese ca adepți ai curentelor latinizante, puriste, italienizante etc. Cînd a întocmit acest glosar, Alecsandri a încercat să se situeze la nivelul literar al limbii și a explicat unele particularități lexicale ale eroilor săi folosind formele literare corespunzătoare. E curios însă că autorul glosarului, fiind moldovean, consideră totuși regionalisme unele cuvinte, de fapt populare, întrebuințate în limba vie. Astfel, ca să menționez numai cîteva cuvinte considerate de scriitor ca regionalisme, citez: *mîntui, hojma, alivenci, perje,* care sînt moldovenisme. Însă cuvinte ca: *cerdac, alean, hapca, izvod, tertip, anapoda, plisc, blajîn, răzlețită* — toate explicate de scriitor prin corespondentele lor: « pridvor, durere, de-a sila, listă, mijloc viclean, pe dos, cioc, blînd, împrăștiată » — nu sînt de fapt regionalisme, ci cuvinte obișnuite în limba poporului.

O bună parte a glosarului e consacrată explicării termenilor de jargon. În această categorie intră: *metaherisesc* «obișnuiesc»; *nazar* « favor »; *ești contan* « mulțumit »; *andenken* « amintire »; *fantacsit* « mi-am făcut plăcerea »; *etufa* « înădușea »; *proeres* « bunăvoință »; *matuf* « mizantrop » etc.

Sînt cuprinse în glosar și unele expresii, fraze și chiar strofe rostite de personajele piesei într-o limbă străină, traduse în romînește de scriitor.

Întîlnim mai puține arhaisme decît cuvinte de jargon: *cin* « rang »; *mezat* « licitație »; *orîndă* « cîrciuma satului »; *spăsesc* « smeresc »; *vadea* « termen »;

zaiafet « petrecere ». Abia cîteva neologisme sînt considerate de scriitor ca necunoscute cititorului obișnuit: *ritos* « categoric »; *propice* « favorabil »; *agilitáua* (sic !) « ușurință » etc. Numărul redus de neologisme explicate, deși astfel de cuvinte există din belșug în piesele lui Alecsandri, denotă un fapt semnificativ: autorul privea într-un mod realist procesul pătrunderii neologismelor în limbă, într-o epocă de adînci prefaceri economice, politice și culturale. El explică uneori chiar termeni populari folosind neologisme. Se știe că, întocmai ca Alecsandri, nici un scriitor de seamă nu a refuzat neologismele atunci cînd erau necesare pentru precizia exprimării. Scriitorii însă s-au ridicat în mod solidar contra exagerărilor, contra cuvintelor inutile, atunci cînd în fondul vechi al limbii existau suficiente mijloace pentru o exprimare exactă și colorată.

Deoarece volumul neologismelor în limba noastră crescuse foarte mult de la 1830, au apărut o serie de dicționare, modeste desigur ca valoare științifică, care s-au dovedit necesare pentru a explica cuvintele « radicale ». Așa au fost dicționarele lui I. D. Negulici, T. Stamate, E. Protopopescu și V. Popescu etc. Chiar în anul în care Alecsandri publica glosarul de care ne ocupăm, a fost tipărit la Craiova un mic « Dicționar romîn portativ — culegere de cele mai necesare cuvinte radicale — de I. Bauman (ediținea III) ». În acest mic dicționar putem citi astfel de explicări ale neologismelor: « *abnormitate*, stare peste fire; *rigid*, aspru; *rivale*, cel care pretinde același lucru cu altul și-l dispută; *romanist*, autor de romane; *romantic*, locurile ce cheamă în mintea privitorului idei poetice și romanuri; *intrigă*, neunire, aţîţare, inferire spre ceartă; *extra*, deosebit; *decore*, podoabă; *capriciu*, încăpățînare » etc.

Existența acestor dicționare și larga circulație a neologismelor în presa epocii l-au determinat, probabil, pe scriitor să reducă mult numărul neologismelor explicate în glosarul său.

*

Revenind la Alecsandri și cercetînd glosarul întocmit de el, observăm cuvinte și nuanțe de sens care uneori surprind, pentru că diferă de materialul dat în dicționarele mai vechi, cum sînt: « Magnum Etymologicum » al lui Hasdeu (HEM), Dicționarul neterminat al vechii Academii (DA), « Dicționarul romîn-german » al lui Tiktin (TDRG), «Dicționarul enciclopedic ilustrat », întocmit de I.-A. Candrea (CADE). Astfel întîlnim: *chibuțele* « ghete femeiești»; *cabaz* « glumă », în DA: « bufon, ghiduș »; *căldărămgii* « pavelitor », în DA: « meșter care pardosește cu caldarîm »; *holdul* « cuprinsul », în DA și la TDRG nu există; *insovolnicie* « arbitrar, personal », în DA și la TDRG lipsește; *forul* « domiciliul »; *oțărești* « înfiorezi »; *cislă* « socoteală țărănească »; *cfartal* « mahala »; *florelinte* « înflorită », în alte dicționare nu sînt menționate în forma aceasta; *batojit* « zvîntat », în DA: « istovit » etc.

Din explicațiile scriitorului se poate scoate un material nou care să îmbogățească dicționarul general al limbii noastre, căci un dicționar complet al limbii trebuie să țină seamă și de nuanțele atestate în operele scriitorilor noștri. Cuvinte

din lista lui Alecsandri ca: *codalghit* « pățit »; *cuță* « dezmierdare »; *țuțuian* « țăran de munte »; *lepșit* « smintit »; *bageacă* « gura de jos a coșului »; *oboroacă* 1. « căciulă mare », 2. « baniță »; *bujăniță* « mușchi de căprioară afumată »; *lehăit* « vorbit prost », și alte exemple de acest fel ar putea intra într-un viitor dicționar complet al limbii noastre.

Trebuie însă menționat și aspectul celălalt al glosarului. Cercetătorii atenți ai operei dramatice a poetului au găsit în piesele poetului un material mai bogat decît ceea ce ne oferă glosarul.

Iată un singur exemplu: la *hîciu* DA dă astfel: (în expr.) *cît hîciu (1)* « nimic, de loc », și trimite la teatrul lui Alecsandri, p. 409, 284, 697, 457 (unde scriitorul folosește această expresie). Glosarul nu ne spune însă nimic nici despre cuvînt, nici despre expresia în care el intră, mulțumindu-se doar să menționeze că « hîciu înseamnă crîng de spini ».

Despre *hîciu* DA însă ne spune că e o variantă a lui *huciu*. TDRG atestă cuvîntul sub forma *hăciu*.

Unele amănunte explicative din glosarul lui Alecsandri aduc precizări de amănunt pentru o mai bună înțelegere a cuvintelor rare: la *mierță* scriitorul ne spune: « măsură egală cu 10 baniță », la *hazna* se adaugă nuanța de sens: « fisc ».

★

Pentru motivele amintite pînă aici, completarea glosarului lui Alecsandri prin explicarea termenilor neobișnuiți, folosiți de scriitor în volumul al IV-lea, o socotim necesară.

Chendi, cînd a reluat tipărirea operei poetului, în 1905, a rînduit în 5 volume teatrul lui Alecsandri. La sfîrșitul volumului al IV-lea (în martie 1907), editorul dă și glosarul lui Alecsandri, despre care spune: « la sfîrșitul acestui volum am adăugat și un indice de cuvintele străine sau dialectale, folosite în operele dramatice de pînă aici. Indicele fiind făcut de însuși Alecsandri, nouă nu ne aparține decît rînduirea alfabetică a cuvintelor ».

Trebuie făcute aici două precizări: întîi, că ediția nouă a lui Chendi apare cu glosarul incomplet, așa cum l-a întocmit poetul numai pentru primele 3 volume. Lipsa glosarului pentru volumul al IV-lea nu e discutată de editor. Al doilea, că aranjarea cuvintelor în ordine alfabetică e, desigur, o inovație utilă a editorului din 1907, dar acesta a tratat arbitrar glosarul lui Alecsandri; nu găsim aici întregul material al autorului pieselor. Așa de exemplu, nu figurează în indicele alfabetic al ediției Chendi cuvinte ca: *forul*, *clevetească*, *gospodăriei*, explicate de Alecsandri prin: « domiciliul », « calomnieze », « menajului ». Probabil editorul credea că aceste cuvinte sînt înțelese de toți cititorii și deci nu trebuie explicate. Dar lipsesc: *bujăniță*, *haită* « cîne prost »; *proaşcă* « prăstie »; *huzur* « în pace » (la Chendi: « în liniște »); *nătîngă* « încăpățînată »; *catergar* « ștrengar » etc.

Edițiile care au urmat, chiar cele mai noi, au lăsat glosarul în situația în care ne-a rămas de la poet.

Pentru a evita întinderea inutilă a explicațiilor, considerăm că acei termeni care au fost lămuriți în volumele precedente nu mai e necesar să fie explicați, deși apar în al IV-lea volum. Astfel, deși în volumul al IV-lea întîlnim cuvinte ca: *dimerlíe* (p. 1541); *a lua cu vurta* (ib.); *vadeá* (1544); *sîngeapă* (1555); *teslăriu* (1564) etc., fiind întrebuințate în celelalte volume, figurează deci în glosarul scriitorului. Mă opresc acum la cîteva cuvinte mai neobișnuite din volumul al IV-lea care n-au fost explicate de autor [1].

Bisuníe s. f. La TDRG și în DA figurează ca trimitere la « vizuină ». În citatul lui Alecsandri p. 1559, sensul de « vizuină » nu e tocmai potrivit, pentru că e vorba de o închisoare, o temniță făcută după poruncă de la stăpînire, despre care țăranii vorbesc ca despre o «dihanie» care «parc-ar vrea să ne înghită», o « batgiocură »; *cică-n toate satele o să se ridice bisunii ca asta*, spune Vîntură țară. E vorba aici de o nuanță (stilistică) de sens nouă.

Buțúf s. Cuvînt folosit de scriitor în citatul: *taci din gură țărănoi nebun și obraznic, buțuf* (p. 1556). Nu e pomenit în nici unul dintre dicționarele noastre. Nu l-am găsit nici în glosarul lui Alecsandri pentru celelalte volume.

Cenușár s. m. (regional și *cenușer)* — « funcționar mic, conțopist prost ». DA trimite la glosarul lui Alecsandri, ca fiind folosit cuvîntul la p. 400. Aici însă cuvîntul nu există. Tiktin folosește un alt citat din Alecsandri, luat din « Conv. lit »., II, 6. În volumul al IV-lea întîlnim cuvîntul în această frază: *am avut a face cu toți cenușerii, și în cenușă s-o prifăcut drepturile mele* (p. 1537).

Depínge vb. III — « a descrie, a zugrăvi », e menționat numai la CADE cu un citat din Ghica. În volumul al IV-lea îl întîlnim în următoarea frază: *mîine îți durez un articol în « Gogoașa patriotică » și-l deping ca cetățeanul cel mai generos* (p. 1635). Acest latinism, care făcea parte din vocabularul pretențios — cuvîntul e pus în gura lui Clevetici —, n-a rămas în limba noastră literară.

Desheritát adj. — « desmoștenit », un franțuzism pretențios pus de scriitor, la p. 1654, în gura aceluiași Clevetici: *Polidor fiind desheritat, l-am dat deo parte ca pe un netrebnic.*

Fasolí vb. IV refl. — « a face fasoane, a se tocmi, a se alinta ». Textul lui Alecsandri din acest volum nu figurează în dicționare; iată-l: *Ian nu te mai fasoli pentru-o sîngeapă de rachiu de cel prifăcut* (p. 1555). Scriitorul a mai folosit acest cuvînt în opera dramatică (p. 10), fără a-l menționa în glosar: *eu m-aș fasoli ca o madonă.* Probabil că autorului îi era familiar cuvîntul. În glosar el explică pe *alint* (p. 251) prin « fasoli ».

Fifiríg s. m. — « veche monedă măruntă de metal ». Dicționarele trimit la *firfirig* și nu pomenesc de textul în care Alecsandri folosește această variantă

[1] Pentru a nu da extindere articolului, am lăsat de o parte cuvintele populare, regionale, familiare (ca: *a se alcătui* = a se înțelege; *bunt* = răzvrătire, răzmeriță; expr. *doi lei și un orb* = tot una-i etc.), fiind lămurite într-un fel sau altul în dicționarele mai vechi sau în alte lucrări speciale; de asemenea nu m-am ocupat de unele creații personale (ca: *amărie* = amărăciune), care n-au rămas în limbă.

(p. 1641): *Strici numai bunătate de chibrituri degeaba și țin cîte un fifirig cutia*, în care întîlnim și o întrebuințare interesantă a lui *ține*.

Împlini vb. IV. tranz. (fam.) — « a executa, a urmări pe cineva pentru o datorie, pentru o sarcină ». Îl găsim atestat în două locuri în acest volum. La p. 1541: *de n-oi avea cu ce să cumpăr lemne ca să mîntui temnița, subprefectu-i în stare să mă-mplinească*, și la p. 1549: *A venit să te-mplinească pentru 1500 lei.*

Modîrlă s. f. — « om necioplit, mojic, bădăran, mocofan ». Fasajul de la p. 1626: Martin — *Mare oarbă-i dragostea părintească!... cuconașule...* — Polidor: *Ce vrei, modîrlă?* aduce un citat nou pentru dicționarul general al limbii noastre.

Piruétă s. f. (în expr.) *a face o piruetă* — « învîrtitură repede în același loc cu tot corpul, pe vîrful picioarelor ». În DA (netipărit) cuvîntul e ilustrat prin puține citate, dintre care cel mai vechi este din Rebreanu. Este interesant însă de văzut că acest termen a fost folosit mult mai devreme de către Alecsandri într-o explicație la text: *bine zice, bravo! Hupsana!* (face o piruetă) (p. 1654).

Podán s. m. (depreciativ) — « clăcaș, birnic ». Textul din acest volum: *Ei, ți-oi arăta eu, podanule... — Podan? Eu podan...* ? (p. 1674) e folosit numai la TDRG nu ca citat, ci pentru a arăta vocativul în: *-ule.*

Posésor s. m. (Mold.) — « arendaș » în citatul: *o copilă... care slujește în casă la posesoru* (p. 1535). E interesant însă de constatat că Alecsandri a folosit acest cuvînt cu sensul de « persoană care posedă o avere », pentru a explica în glosarul său un cuvînt obișnuit: *proprietar.*

Redijá vb. I (regional: *redigea)* — « a redacta ». Cuvîntul care apare explicat numai la CADE n-a rămas; e pus de scriitor în gura unor franțuziți: *Cestiune foarte serioasă ce s-a ivit în jurnalul ce redigeați, în « Gogoașa patriotică »* (p. 1708).

Șarlatanísm s.n. — « procedeu, purtare de șarlatan ». DA ne dă o explicație sumară, fără nici un citat din scriitorii noștri. Cuvîntul nu e nou în limbă. Fraza în care citim la Alecsandri acest cuvînt ne obligă la o extindere a definiției, pe lîngă faptul că aduce un citat potrivit pentru caracterizarea anumitor aspecte din viața socială burgheză din trecut: *Astăzi, vere, trăim în timpul șarlatanismului* (p. 1661). Din acest text deducem o nuanță de sens în plus: « practicare (pe scară întinsă) a șarlataniei ».

Tróscot s.m. (în expr.) *a fi uscat troscot* — « a fi foarte uscat, gata să se fărîme ». În volumul al IV-lea al operei lui Alecsandri, expresia apare în citatul: *covrigi uscați troscot* (p. 1538).

Túfă s.f. (în expr., fam.) *tufă în buzunar* — « gol la pungă, fără o lețcaie în buzunar, lefter ». Citatul de la p. 1661 conține o întrebuințare particulară a acestei expresii: *tu să dai mîna cu niște tufă-n buzunar?* care e menționată în DA (ms.) la *tufă* II (cuvînt aparte față de tufă I). La *tufă* II se explică în paranteză: « în construcție adverbială » și se dă citatul de mai sus. Cred însă că e același cuvînt *tufă* I, fiind vorba de o dezvoltare a expresiei *tufă de Veneția* « nimic »

(pentru că Veneția se află pe apă), cum a explicat Șăineanu. DA nu explică expresia și o încadrează greșit la construcțiile adverbiale, făcînd un cuvînt aparte din această întrebuințare specială a cuvîntului *tufă*.

Ziarism s.n. — « presă; ocupația de ziarist ». Cuvîntul a rămas o creație a momentului, într-o epocă în care se abuza de neologisme în presă. Printre numeroasele latinisme, franțuzisme și alte cuvinte de jargon, Clevetici întrebuințează și acest termen artificial: *Vivat ziarismul!* (p. 1627).

Zuliár adj. — « gelos ». Tiktin folosește, pentru a ilustra acest cuvînt, un citat tot din Alecsandri, însă din « Conv. lit. » VII, 411. În această parte a operei la care ne referim acum, scriitorul întrebuințează cuvîntul în următorul context: *Știi mata, nu-s bărbat tiran, nu-s zuliar* (p. 1679).

*

S-ar putea alcătui o listă bogată de termeni de jargon: grecisme, franțuzisme, latinisme etc., pe care scriitorul, punîndu-le în vorbirea personajelor sale, urmărea combaterea influențelor atunci la modă. Întîlnim apoi în volumul al IV-lea numeroase neologisme care la acea epocă trebuiau explicate pentru cititorii obișnuiți ai operelor literare. În această categorie sînt: *mizantrop*, *pamfletar*, *discret*, *amenaja*, *generos*, *articol*, *elocinte* etc.

Unii termeni speciali sînt explicați pe loc, chiar în text. Așa se întîmplă cu cuvîntul *comunist*, pe care îl întîlnim în piesa « Zgîrcitul risipitor », la p. 1660:

« — Sandu: Și tu cei (=ceri) împărțirea proprietății?
— Antohi: O cer, ca și d-lor, că nu-s proprietar.
— Sandu: Ca d-lor? Vra să zică ești comunist, Enicer.
— Antohi (rîzînd): Comunistul comuniștilor, vere ».

Deși e vorba de o interpretare limitată a cuvîntului — un boier voind să combată ideile reformatoare antifeudale (e vorba de cunoscutul personaj Sandu Napoilă, unul dintre bătrînii « înțăleniți în obiceiurile trecutului », cum spune Alecsandri) —, se poate înțelege că termenul nou intrase atunci în vocabularul nostru. Aici sensul e: « adept al teoriei împărțirii proprietăților între toți membrii comunității », sens interpretat de Sandu ca ceva deosebit de primejdios pentru ordinea internă, tradițională, a statului de atunci.

Întîlnim apoi în volumul al IV-lea și cîteva expresii vrednice de reținut: *sînt puși în răsipă* = sînt risipiți (p. 1489): *plouați cu petre!* = aruncați noian de pietre peste... ! (p. 1507); *s-a făcut dănilă* = a devenit darnic (p. 1728) etc.

Azi, la reeditarea operei e necesară și explicarea numeroaselor elemente de jargon folosite din abundență în cele trei piese ale volumului al IV-lea. În această categorie intră grecisme ca: *skasmos*, *telos pantos*, *fos mu! enakis! oriste* etc., franțuzisme și expresii franțuzești: *polisonerie*, *beant*, *mon ange*, *faites-moi l'honneur* etc. Mai ales în «Zgîrcitul risipitor» întîlnim multe cuvinte, expresii, construcții și fraze franțuzești pe care personajele le întrebuințează corect, nu stîlcite ca în piesele lui Caragiale. Sînt în număr considerabil și latinismele, mai ales în vorbirea lui Clevetici, care, citind din jurnalul « Gogoașa patriotică »,

amintește de eroul lui Caragiale citind din « Vocea patriotului naționale ». Iată un fragment comic prin limbaj, în care intenția satirică la adresa latinizanților și a puriștilor e evidentă:

— Clevetici (cetind): « Am zis-o și o vom mai repeta-o pînă ce va amorți vocea noastră de cetățean liber și liberal: la epohă nouă, oameni noi! Ministeriul de astăzi, compus din oameni moderați și diplomați, nu este la înălțimea situațiunii actuale. Acest cabinet, însetat de setea nestingibilă a puterii și lipsit de orice pudoare politică, lasă a să comite toate abuzurile trecutului, permite încălcările de convențiune » (p. 1661). Combătînd astfel de curente nesănătoase în limbă, Alecsandri demonstra o consecvență remarcabilă pe linia cultivării limbii noastre.

★

Unor critici li s-a părut însă că lexicul prin care vorbirea personajelor e ironizată într-un mod ascuțit e prea pestriț și că face dificilă înțelegerea textului dramatic. În periodicele vremii citim articole care iau o poziție critică față de mulțimea cuvintelor din diverse jargoane, introduse de scriitor din motive artistice în piesele sale. În « Conv. lit. », IX, p. 394, G. Vîrnav-Liteanu a publicat un studiu despre: « Scrierile teatrale ale lui Alecsandri », în care citim aceste considerații: « Alecsandri a căutat prea mult a se apropia de natură, a conforma imitarea cu realitatea, a scrie ca și cînd ar raporta cuvintele altora. El a ținut pre mult a se servi de idiomul zilei, de acel al Regulamentului Organic sau de acel al regimului constituțional, după cum se petrec faptele sub unul sau sub altul. Desigur că orice poet comic are datoria, cînd reprezintă persoane din epoca sa, de a vorbi limbagiul care este în circulare, dar în acel limbagiu sînt multe lucruri trecătoare, și artiștii cei mari știu a despărți elementele peritoare, pentru a scrie totodată în limba timpului lor și în limba tuturor timpurilor. Trebuie însă să recunoaștem că arta de a alege din idiomul curent nu a fost niciodată mai anevoie de practicat decît în acele zile de reformare, unde limba se schimbă, se reînnoiește fără contenire.

În aceste împrejurări era poate mai nimerit de a lăsa dialogului accentul și chiar capriciile momentului, pentru a conserva toate varietățile în moda și forma limbagiului, pentru a pune în lumină fazele diverse prin care a trecut în aceste de pe urmă timpuri vocabularul nostru ».

În cealaltă margine a patriei de astăzi, la Oradea, Iosif Vulcan publica în același an (1875), în « Familia », nr. 40, p. 467, un scurt articol despre literatura noastră dramatică, în care lua atitudine față de teatrul lui Alecsandri. După ce laudă creația poetului, autorul articolului adaugă: « Frumusețea consistă în punerea în scenă a unor caractere și tipuri originale și în limba lor frumoasă românească, poporală; iar greșeala e reprezintarea comicului mai ales prin limba stricată și schimonosită... în loc de a ni le înfățișa [personajele] prin caracterul lor și în limba curat românească. De aceea unele piese în Ardeal n-au fost înțelese de loc, căci publicul nostru nu știe tot atîtea limbi cîte concurg spre a face umorul în ele ».

Amîndouă observațiile erau îndreptățite: cum spunea Vîrnav-Liteanu, teatrul lui Alecsandri ne-a păstrat într-o pitorească imagine «fazele diverse prin care a trecut vocabularul nostru». Și tocmai caracterului istoric documentar al unei părți a lexicului i se datorește faptul că scriitorul a explicat o parte a lexicului într-un glosar, ca să fie pe deplin înțeles conținutul pieselor, cum dorea Iosif Vulcan.

Acum, cînd se pregătește o ediție mare a operei poetului, trebuie să se întocmească un glosar științific la teatrul lui Alecsandri. O asemenea lucrare ar completa cunoștințele noastre despre istoria limbii literare a veacului trecut [1], ar aduce un material prețios pentru viitorul dicționar general al limbii, pe care l-ar îmbogăți cu atestări de sensuri și citate noi, și ar ajuta pe cititorii operelor dramatice ale lui Alecsandri să înțeleagă bine textul original. La baza acestui glosar complet vor trebui să stea lămuririle scriitorului date la sfîrșitul volumului al IV-lea; ori de cîte ori se va amplifica prin noi precizări interpretarea termenilor rari, lămuririle vechi, originale, vor trebui menționate ca aparținînd lui Alecsandri.

---

[1] S-ar putea scoate în evidență și alte particularități de limbă și de stil caracteristice procesului de dezvoltare a limbii noastre literare în acea epocă. Astfel, în volumul pomenit, întîlnim: fonetisme caracteristice locului și vremii: *îs perdut hinule* (p. 1618); *o pustiet locurile* (p. 1482); *m-am giudecat șese ani de zile* (p. 1537); construcții gramaticale și stilistice originale: *Cetatea Neamțului . . . s-au cucerit voinții mele* (p. 1518); *să gustăm viața veselitoare* (p. 1647); *să-i menagiăm o surpriză* (p. 1732); un superlativ format cu ajutorul lui «mare» despre care nu pomenesc nici dicționarele, nici Gramatica Academiei R.P.R.: *mare bine s-o purtat pînă a nu cădea* (p. 1494); *mare galbăn și slab ești la față* (p. 1615) etc. Într-un singur loc am întîlnit o lipsă de acord (într-o explicație la text a autorului): *soldații îi dă un pahar cu vin* (p. 1521).

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

UNELE PROBLEME ALE LEXICULUI ŞI GRAMATICII ÎN STUDIUL TEXTELOR RUSE DE SPECIALITATE

DE

G. FISCHMAN

În nota explicativă a programei de limba rusă din anul 1954—1955, pentru studenţii institutelor de învăţămînt superior din R.P.R., se arată marele rol educativ şi cultural pe care îl are predarea limbii ruse în institutele de învăţămînt superior; totodată se subliniază că scopul principal al predării limbii ruse în învăţămîntul superior constă în însuşirea de către studenţi a deprinderilor muncii independente în studiul textelor cu caracter social-politic, ştiinţific şi tehnic, în posibilitatea de a traduce aceste texte în limba maternă şi în învăţarea unei corecte exprimări în scris şi oral.

Programa de studii elaborată pentru trei ani prevede trecerea la textele de specialitate începînd cu semestrul al IV-lea şi recomandă lărgirea treptată a vocabularului social-politic, ştiinţific şi tehnic adaptat la specificul facultăţilor corespunzătoare chiar din primul an de studii.

Alcătuitorii programei n-au omis să sublinieze greutăţile trecerii de la manualele în care predomină textele beletristice la literatura ştiinţifică. În programă se remarcă faptul că studenţilor le lipseşte adeseori experienţa de a aplica în practică cunoştinţele teoretice de gramatică.

Cauza acestor greutăţi nu trebuie căutată în insuficienta pregătire a studenţilor sau în lipsa lor de experienţă în ce priveşte aplicarea cunoştinţelor teoretice, ci în primul rînd în însuşi caracterul specific al literaturii ştiinţifice şi tehnice, cu care majoritatea studenţilor ia contact nemijlocit pentru prima oară abia pe băncile institutelor de învăţămînt superior; în al doilea rînd în faptul că elevii nu stăpînesc bine regulile de formare a cuvintelor în limba rusă contemporană.

Cunoaşterea specificului literaturii ştiinţifice poate să ne servească drept îndrumar în pregătirea studenţilor şi a aspiranţilor pentru studiul textelor de

specialitate şi de asemenea poate să contribuie la înlăturarea unor dificultăţi ce se ivesc în procesul de studiere a acestor texte.

Specificul literaturii ştiinţifice constă în următoarele:

1. Prezenţa unui însemnat număr de termeni speciali care variază în raport cu ramura corespunzătoare a ştiinţei, tehnicii sau producţiei, alături de vocabularul ştiinţific de cultură generală.

De pildă, cuvinte ca: материя, дедукция, операция, аргумент (materie, deducţie, operaţie, argument) aparţin vocabularului ştiinţific general, însă cuvintele: синус, косинус, флебит, нефрит, уток, ровница (sinus, cosinus, flebită, nefrită, bătătură, semitort) aparţin lexicului din domeniul matematicii, medicinii şi industriei textile.

2. Literatura ştiinţifică şi tehnică foloseşte pe scară largă substantivele care reprezintă noţiuni abstracte.

De pildă: напряжение (tensiune)
разрыхление (destrămare)
мощность (capacitate, volum).

3. Literatura ştiinţifică şi tehnică abundă în cuvinte formate cu ajutorul sufixelor internaţionale introduse în limba rusă fie direct din limbile greacă şi latină, fie prin intermediul altor limbi. Este îndeobşte cunoscut rolul limbii latine şi greceşti în formarea terminologiei filozofice din secolul al XVIII-lea.

4. Ea conţine un însemnat număr de cuvinte formate prin compunere (cuvinte compuse şi cuvinte compuse prescurtate sau abreviate). De pildă: сероводород, влагопоглощаемость электропроводность, гост (hidrogen sulfurat, higroscopicitate, conductibilitate electrică, standardul unional de stat).

5. Literatura ştiinţifică foloseşte într-un grad mult mai mare decît cea beletristică construcţiile cu participiul şi gerunziul. Construcţiile cu participiul, în limba rusă, contribuie în mare măsură la conciziunea exprimării, înlocuind propoziţiile secundare atributive. Deşi rar întrebuinţate în limba vorbită (afară de participiul pasiv trecut) sau de loc (cum este cazul participiului prezent pasiv), ele sînt aproape nelipsite în textele ştiinţifice şi tehnice.

6. Întrebuinţarea frecventă a predicatului compus nominal, necesar în formularea definiţiilor, şi de care se leagă şi funcţiunile cazului instrumental în limba rusă, constituie de asemenea o trăsătură caracteristică a limbii operelor ştiinţifice.

Pentru ca trecerea de la textele beletristice la cele de specialitate să se facă cu mai multă uşurinţă şi pentru ca însuşirea deprinderilor muncii independente să fie cît mai temeinică, este bine ca la predarea acestor texte să se ţină seama de specificul literaturii ştiinţifice, în special de componenţa ei lexicală strîns legată şi de unele probleme de gramatică şi anume de formarea cuvintelor în limba rusă contemporană.

În articolul de faţă vom lua în discuţie numai unul din aspectele caracteristice literaturii ştiinţifice, şi anume, prezenţa substantivelor abstracte în aceste

texte. Formarea lor avînd la bază un sistem restrîns de tipuri de sufixe productive permite folosirea unor procedee metodice pentru însușirea rapidă și conștientă a acestei vaste categorii de substantive din literatura științifică.

Formarea cuvintelor noi în limba rusă nu se face în mod arbitrar, ci « după acele modele și tipuri de derivare a cuvintelor care s-au stabilit deja în limbă sau care apar din nou în legătură cu dezvoltarea și perfecționarea sistemului de formare a cuvintelor »[1].

Din numeroasele mijloace de formare a cuvintelor în limba rusă contemporană cum sînt cel morfologic, sintactic și semantic, cel mai mare număr de cuvinte noi se formează după tipul morfologic. Acesta include: 1) tipul sufixal (derivarea cu ajutorul sufixelor) caracteristic pentru formarea substantivelor și a adjectivelor, de pildă: упруг-ость « elasticitate », сер-н-ый « sulfuric », сер-нист-ый, « sulfuros »; 2) tipul prefixal (cu ajutorul prefixelor), care predomină în sistemul verbului rusesc, de pildă пере-работать « a prelucra », вы-работать « a produce » și tipul mixt (cu ajutorul prefixelor și al sufixelor), de pildă : сверх-план-ов-ый « peste plan » și под-шип-ник « rulment ».

În sistemul limbii ruse contemporane, îndeosebi, derivarea substantivelor cu ajutorul sufixelor este foarte bogată și variată. Sistemul de sufixe derivative pentru substantive cuprinde mai multe categorii, ca de pildă: derivatele care desemnează persoana care produce acțiunea, locul acțiunii, nume de instrumente, mecanisme, persoana pusă în legătură cu profesia, starea socială etc.

Categoria cea mai mare care ocupă un loc însemnat în vocabularul textelor științifice, publicistice și tehnice o formează substantivele care reprezintă noțiuni abstracte, abstractele acțiunii și abstractele calității.

Tipurile de derivare ale diferitelor categorii de substantive fiind foarte numeroase și variate, ne vom opri asupra acelora care servesc la formarea cuvintelor ce reprezintă noțiuni abstracte, ele fiind cele mai caracteristice pentru literatura științifică și tehnică atît în privința productivității cît și a puterii lor de circulație. Trebuie să relevăm aici și tendința limbii ruse contemporane de a concentra mijloacele de formare a cuvintelor abstracte într-un sistem restrîns de tipuri de sufixe productive. Pentru formarea substantivelor care reprezintă abstractele acțiunii se folosesc trei sufixe fundamentale:

1. Sufixul -ние -нье (-ение, -ание), излучение (radiație) чесание (cardare).
2. Sufixul к-а, de pildă: намо-т-к-а (bobinare) очистк-а (curățire).
3. Sufixul internațional -ация (-фикация, -ция) de pildă: механизация « mecanizare », электрификация « electrificare ».
4. Celelalte sufixe pentru formarea abstractelor acțiunii -тие (-тье), -б de pildă: сжатие « comprimare », ходьба « mers » sînt foarte puțin productive.

Ca și abstractele acțiunii, abstractele calității și ale însușirii tind a se concentra într-un sistem restrîns de 3-4 tipuri de sufixe productive.

---

[1] Akad. V. V. Vinogradov, Voprosî sovremennogo russkogo slovoobrazovaniia, în « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 2.

1. Sufixul -ость este cel mai productiv și frecvent dintre ele. Derivarea cu acest sufix se face de la temele adjectivelor și ale participiilor, de pildă: влажность « umiditate », вместимость « capacitate, volum », видимость « vizibilitate ». Înțelesul substantivelor cu sufixul ость este atît de legat de adjectiv, încît caracterizarea semantică în dicționarele explicative este trecută sub formula: « Substantive abstracte cu sensul adjectivelor corespunzătoare ». Importanța sufixului -ость a fost subliniată și în lucrarea « Reglementarea terminologiei tehnice » de acad. A. M. Terpigorev. Făcînd analiza terminologiei tehnice folosite în diferitele domenii, A. M. Terpigorev dezbate necesitatea reglementării terminologiei tehnice pe baza anumitor principii științifice, arătînd că: « la reglementarea terminologiei proprietăților mecanice și probei materialelor s-a dat pentru toate proprietățile fundamentale termenul cu sufixul -ость (-есть) de pildă: хрупкость « fragilitate », прочность « rezistență », текучесть « fluiditate » [1].

2. Sufixul -ство este de asemenea productiv în domeniul categoriilor abstracte, care desemnează situația socială, activitatea socială, curentele ideologice etc. Substantivele din acest tip arată corelația cu denumirea persoanelor, de pildă: председатель « președinte », председательство « președinție », автор « autor », авторство « dreptul de autor ».

3. Sufixul internațional -изм a devenit în limba rusă actuală foarte productiv și se îmbină nu numai cu temele lexicului internațional, dar și cu temele pur rusești, cum este, de pildă: ленинизм « leninism », большевизм « bolșevism ». Temele multora din aceste substantive abstracte coincid cu substantivele cu sufixul -ист care desemnează persoana, de pildă: социализм « socialism » социалист « socialist ».

Sufixele ин-а, изн-а, от-а de pildă: тонина « finețe», белизна « albeață », частота «frecvență», nu mai sînt productive în limba rusă contemporană, deși numărul cuvintelor abstracte derivate cu ele este destul de mare în literatura științifică.

Transmiterea cunoștințelor din domeniul formării cuvintelor abstracte, prin diferite exerciții legate nemijlocit de studiul textelor științifice, ne oferă cel mai bun prilej pentru a-i orienta pe studenți în vocabularul literaturii științifice și pentru a le fixa unele reguli importante de gramatică.

După citirea și traducerea unui text din literatura științifică, studenții notează în caietele lor și pe tablă toate substantivele din textul parcurs care reprezintă abstractele acțiunii.

De pildă, din următoarea propoziție [din textul « Чесание » [2] (Cardare)] Целью чесания являются: 1) дальнейшее разрыхление волокнистой массы

---

[1] A. M. Terpigorev, Ob. uporeadocenii tehniceskoi terminologhii, în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 1, p. 75.

[2] Culegere de texte în limba rusă de V. Harea, G. Fischman, S. Fridental, I. Haciadurov, 1954, p. 18. Institutul de industrie ușoară.

вплоть до разделения её в отдельные волокна ; 2) дальнейшая очистка волокон от различных засоряющих примесей 3) распрямление волокон и частичная параллелизация их. În traducere romînească: Scopul cardării este: 1) destrămarea ulterioară a masei fibroase pînă la divizarea ei în fibre individuale; 2) curățirea ulterioară a fibrelor de diferitele impurități; 3) îndreptarea fibrelor și paralelizarea lor parțială.

Substantivele чесание « cardare », разрыхление « destrămare », разделение « divizare », распрямление « îndreptare », очистка «curățire », параллелизация « paralelizare », reprezintă abstractele acțiunii. Analizînd părțile componente ale acestor substantive stabilim că ele s-au format cu ajutorul sufixelor ни-е (ани, ени), к-а și ация care reprezintă trei sufixe fundamentale ale abstractelor verbale. Dintre ele, substantivele derivate cu sufixul ние (ени) au cea mai largă răspîndire în textele de specialitate. Înțelesul lor principal este numele acțiunii. Derivarea lor se face de la verbele imperfective, perfective și reflexive, în special de la verbele cu vocala tematică *и* (i) la infinitiv, de pildă: разделение — разделить, разрыхление — разрыхлить.

Substantivul очистка « curățire » de la verbul « очистить » « a curăți » este format cu sufixul -к.

Sufixul -k-a are același rol ca și sufixul «-ние» (ение). Derivatele cu acest sufix pierd uneori sensul abstract și denumesc instrumentele acțiunii sau mecanisme, de pildă: молотил-к-а « batoză », сеял-ка « semănătoare ».

Substantivul параллелизация format cu ajutorul sufixului -ация este legat ca și sufixul -фикация de lexicul internațional. Derivatele cu acest sufix internațional se formează în cele mai multe cazuri de la tema verbelor de origine străină cu sufixul -ировать de pildă: параллелизировать « a paraleliza », механизировать « a mecaniza ». Sufixul -ировать devine în ultimul timp productiv adăugîndu-se și la tema verbelor rusești, de pildă: большевизировать « a bolșeviza », яровизировать « a iaroviza ».

Clasificăm abstractele acțiunii după gen și introducem toate substantivele derivate cu sufixul -ние, (-ение) în coloana genului neutru, iar derivatele cu sufixul k-a, -ция (фикация) în coloana genului feminin (declinarea I).

În vederea unei corecte pronunțări arătăm că derivatele cu sufixul -ние (ение) formate de la verbele de conjugarea a II-a au accent fix, care cade în cele mai multe cazuri pe sufix, de pildă: разделить — разделение, разрыхлить — разрыхление.

La fel procedăm pentru a fixa cunoștințele cu privire la substantivele care reprezintă abstractele calității sau însușirii. Dintre ele ne oprim în special asupra derivatelor cu sufixul -ость, care este folosit pe scară largă și pentru formarea unor termeni speciali din domeniul mecanicii și al probei materialelor. În propoziția: Наиболее важными свойствами хлопкового волокна являются: тонина, прочность, упругость и влагопоглощаемость (în romînește: cele mai importante însușiri ale fibrei de bumbac sînt: finețea, rezistența, elasti-

citatea și higroscopicitatea) substantivele прочность «rezistență», упругость «elasticitate», влагопоглощаемость «higroscopicitate» reprezintă abstractele însușirii. Ele sînt derivate cu ajutorul sufixului -ость care se adaug. la tema adjectivelor sau a participiilor, de pildă: проч-ный — проч-ность.

Subliniem că cu ajutorul sufixului -ость se formează în limba rusă contemporană și noul tip de substantive abstracte care desemnează starea calității ca rezultat al unei acțiuni comune, de pildă: сработанность «concordanța în munca colectivă».

Substantivul тонина este derivat cu ajutorul sufixului ин-а care, adăugîndu-se la tema adjectivului, formează ca și sufixele изн-а, от-а abstractele calității.

Clasificăm substantivele ce reprezintă abstractele calității după gen arătînd că toate substantivele derivate cu sufixul -ость sînt aproape fără excepție de gen feminin și aparțin declinării a III-a.

Cu acest prilej atragem atenția asupra ortografiei acestor substantive (terminate în consoană moale) și corectei lor accentuări. Accentul substantivelor derivate cu sufixul -ость este fix și cade pe aceeași silabă ca și în cuvîntul de la care derivă, de pildă: упругий — упругость хрупкий — хрупкость.

Analizînd un text din literatura politică, putem arăta rolul și modul de întrebuințare a sufixelor: -ство, -изм ca și formarea substantivelor abstracte cu aceste sufixe.

Gruparea derivatelor substantivale după diferitele categorii (abstractele acțiunii, calității, nume de agent etc.), gruparea tipurilor de sufixe după gen și categoriile gramaticale ce se formează cu ajutorul lor, scrierea și accentuarea corectă, constituie un mijloc prețios pentru fixarea temeinică a cunoștințelor de gramatică cu privire la genul substantivelor, declinări, părți de vorbire, reguli de ortografie și ortoepie.

Procedeele metodice pentru însușirea vocabularului textelor din literatura științifică și politică și pentru formarea deprinderilor muncii independente cu aceste texte pot fi felurite. Astfel la seminariile rezervate de programă pentru a-i învăța pe studenți să lucreze cu dicționarul, să noteze corect cuvintele scoase din text, pot fi cu succes utilizate și pentru diverse exerciții cum ar fi derivarea abstractelor acțiunii și calității de la tema verbelor și adjectivelor scoase din text.

Articolul de față este o încercare de a prezenta pe baza experienței didactice unele probleme ale lexicului și gramaticii care se ivesc în legătură cu studiul textelor ruse de specialitate în institutele de învățămînt superior.

CRONICĂ

DISCUȚIA ASUPRA PROBLEMEI ALFABETULUI LIMBII TĂTARE DIN DOBROGEA

Tătarii din Dobrogea sînt originari din Crimeea și Stepa Nogaică, de unde au venit, prin emigrări succesive, începînd din secolul al XVI-lea, dar mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după războiul Crimeei [1]. Deși populația tătară din Dobrogea constituie o minoritate națională destul de numeroasă (de peste 20.000 de oameni) și bine distinctă, în trecut ea n-a fost considerată ca atare, fiind confundată cu minoritatea națională turcă. Așa rezultă, de exemplu, din tabelele recensămîntului din 1930, unde turcii și tătarii sînt recensați de-a valma.

Regimul trecut nu le-a dat tătarilor posibilitatea de a-și dezvolta cultura proprie; lipsiți de scriere, de literatură scrisă și de școli, ei învățau la școlile primare turcești, la seminarul teologic musulman din Medgidia (unde baza învățămîntului o formau limba arabă și studierea coranului) sau la școlile romînești. Situația aceasta s-a schimbat abia după instaurarea în țara noastră a regimului democrat-popular; în anul 1949, din inițiativa Partidului Muncitoresc Romîn, care de la început a aplicat și aplică în mod consecvent politica națională leninistă și în ce privește minoritatea națională tătară, s-au înființat 55 de școli elementare și o școală pedagogică cu limba de predare tătară. Dar dintr-o insuficientă cunoaștere a realității, Ministerul Învățămîntului a introdus în școlile tătare noua înființate manuale scrise în limba tătară vorbită în Republica Sovietică Socialistă Autonomă Tătară. Practica didactică a dovedit că aceste manuale nu pot fi utilizate în școlile tătare din Dobrogea: limba tătară din RSSA Tătară se deosebește foarte mult de limba tătară din Crimeea (deci și de cea din Dobrogea); de fapt avem de-a face cu două limbi diferite, deși înrudite — lucru bine stabilit de gramatica comparată a limbilor turcice.

[1] Vezi Al. Arbore, Contribuțiuni la studiul așezărilor tătarilor și turcilor în Dobrogea, în « Arhiva Dobrogei », II (1919), p. 212 și urm.

Ţinînd seamă de situaţia creată, în anul 1954 s-a constituit o comisie formată din reprezentanţi ai Ministerului Învăţămîntului şi ai Academiei Republicii Populare Romîne [1], care a făcut cercetări pe teren asupra situaţiei învăţămîntului în limba tătară. În urma celor constatate, s-a luat hotărîrea de a se înlocui manualele aduse din Cazan cu manuale scrise în limba tătară locală.

Această hotărîre ridică o serie de probleme importante: alcătuirea unui alfabet şi stabilirea normelor ortografice şi ortoepice, crearea unei limbi scrise şi literare, crearea terminologiei ştiinţifico-tehnice, întocmirea manualelor şi înfiinţarea unor publicaţii (în primul rînd a unui ziar), publicarea de broşuri cu conţinut politico-ideologic şi cultural, de colecţii de folclor şi scrieri originale etc. În rezolvarea tuturor acestor probleme va trebui să se ţină seamă de bogata experienţă a lingvisticii sovietice, care a contribuit într-o măsură extrem de importantă la alcătuirea alfabetelor şi la stabilirea normelor literare a numeroase limbi care pînă la Revoluţia din Octombrie n-au avut scriere [2].

Problema care se cere rezolvată în primul rînd este aceea a alcătuirii unui alfabet. In acest scop, o comisie formată dintr-un delegat al Institutului de lingvistică (Vladimir Drimba) şi o delegaţie tătară (ing. Ziyaeddin Ismail, scriitor, Ali Ahmet Nağı şi Ekrem Mehmet Ali) a făcut cercetări asupra foneticii limbii tătare şi, într-o şedinţă de lucru care s-a ţinut la Ministerul Învăţămîntului în ziua de 8 decembrie 1955, a făcut diferite propuneri; în urma discuţiilor s-a ajuns la un punct de vedere comun, iar propunerile definitive ale comisiei au fost prezentate, sub forma unui proiect redactat de Vladimir Drimba, Ministerului Învăţămîntului şi Consiliului ştiinţific al Institutului de lingvistică. Proiectul prevede următoarele :

Ca bază a alfabetului limbii tătare se propune alfabetul latin în varianta turcă modernă completată cu cea romînească şi cu cîteva semne diacritice speciale pentru sunetele care n-au corespondente în limba turcă literară şi în limba romînă. Această propunere e motivată prin aceea că, trăind în Republica Populară Romînă, în mijlocul poporului romîn şi contribuind împreună cu acesta la construirea societăţii socialiste şi a unei culturi comune socialiste în conţinut, — minoritatea naţională tătară va primi, prin adoptarea alfabetului latin, un ajutor însemnat în însuşirea limbii şi culturii romîne şi va asigura, prin aceasta, o bază comună şi unitară în însuşirea culturii în două limbi: în limba maternă şi în limba romînă. Din aceleaşi considerente, alfabetele diferitelor limbi vorbite în Uniunea Sovietică au fost elaborate pe baza alfabetului rus [3].

---

[1] Din comisie au făcut parte tovarăşii: Constantin Drapaca, metodist la Ministerul Învăţămîntului, Viorica Dumitrescu, şef de secţie la Institutul de cercetări pedagogice, Ali Ahmet Nağı, redactor la Editura Didactică şi Pedagogică, Mihail Guboglu şi Ekrem Mehmet Ali, cercetător la Institutul de istorie, şi Vladimir Drimba, şef de sector la Institutul de lingvistică.

[2] Vezi, de exemplu, N. A. Baskakov, Razvitie iazîkov i pismennosti narodov SSSR (Na materiale tiurkskih iazîkov), în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 3, p. 19 şi urm.

[3] Vezi articolul citat al lui N. A. Baskakov, p. 41.

Pe de altă parte, luarea ca model a variantei turcești a alfabetului latin este pe deplin justificată prin faptul că cele două limbi, tătară și turcă, au aceeași structură, făcînd parte din aceeași familie de limbi; iar dintre toate limbile din această familie numai limba turcă a adoptat alfabetul latin (aproape toate celelalte limbi turcice fiind vorbite în diferitele republici și regiuni autonome din Uniunea Sovietică). Trebuie să se aibă în vedere și faptul că tătarii din Dobrogea conviețuiesc nu numai cu romînii, ci și cu turcii, care de asemenea au școli în limba maternă.

Propunerile cuprind următoarele categorii de semne:

I. Litere comune alfabetului romînesc și celui turc

1. Literele *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, apoi *b*, *d*, *f*, *j*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *ş*, *t*, *v* și *z* nu necesită nici o explicație specială: sunetele pe care le desemnează sînt aceleași în toate cele trei limbi.

2. Literele *g*, *h*, *k* și *l* au o situație specială, fiecare dintre ele reprezentînd cîte două, sau chiar trei sunete:

g redă oclusiva velară *g*, oclusiva palatală *ǵ* (cu diferite grade de palatalizare) și constrictiva velară *γ*;

h redă constrictiva laringală *h* (adesea palatalizată) și constrictiva velară *χ*;

k redă oclusiva velară *k*, oclusiva postvelară *q* (notată și *k̂*) și oclusiva palatală *k'* (cu diferite grade de palataliz re);

l redă laterala alveolară *l* (adesea palatalizată) și laterala velară *ł*, care este mai puțin velară decît л rusesc sau *ł* polonez, fiind identic cu *l* din engl. *well*, *bull*.

Redarea prin același semn a două sunete diferite, unul palatal și altul velar, este justificată, din punct de vedere fonologic, pentru limbile turcice: în aceste limbi, datorită legii sinarmonismului [1], varietățile palatale și velare ale consoanelor nu sînt decît variante combinatorii, fără valoare distinctivă, ale aceluiași fonem Cu alte cuvinte, într-un cuvînt cu vocale anterioare nu pot apărea decît consoanele *ǵ*, *h'*, *k'* și *l'*, iar într-un cuvînt cu vocale posterioare nu pot apărea decît consoanele velare *γ*, *χ*, *q* și *ł*; dar și într-un caz și în celălalt vom reda perechile respective de sunete printr-o singură literă: *g*, *h*, *k* și *l*. Deci *eǵer* « dacă » și *noγut* « năut » se vor scrie *eger* și *nogut*, *Beh'ič* (nume propriu) și *χałq* « popor » se vor scrie *Behiç* și *halk*, *tenek'e* « tinichea » și *qapaq* « capac » se vor scrie *teneke* și *kapak*, *sepetl'er* « coșuri » și *odałar* « odăi » se vor scrie *sepetler* și *odalar*.

Observații: a) Velarele obișnuite *k* și *g* se întîlnesc rar, mai ales în cuvinte de origine străină (ca de exemplu *karton*, *gara*). Pentru aceste cazuri se va atrage atenția că *k* și *g* nu se pronunță, ca de obicei, *q* și *γ*, ci ca în romînește. (Delegația tătară a propus ca să se pună deasupra consoanei un accent circumflex.)

[1] Sinarmonismul constă în aceea că un cuvînt nu poate conține decît sau vocale anterioare și consoane palatale, sau vocale posterioare și consoane velare.

b) Cînd *k'*, *g'* și *l'* se află înaintea unui *a*, palatalizarea va fi marcată, ca și în ortografia turcă, prin accentul circumflex pus deasupra vocalei. Deci *k'aat* « hîrtie », *ruzgar* « vînt », *l'ale* « lalea » se vor scrie *hâat*, *rŭzgâr*, *lâle*.

II. Litere luate din alfabetul turc

c redă semioclusiva prepalatală *ğ*; deci *ğam* « geam », *ğez* « zestre », *ğuma* « vineri » se vor scrie *cam*, *cez*, *cuma*.

ç redă semioclusiva prepalatală *č* (întrebuințată foarte rar) și constrictiva prepalatală muiată *š'*: aceasta din urmă este un fonetism regional foarte răspîndit, dar considerat ca « necorect » chiar de cei care-l folosesc; deci *čiment*, *čataļ* sau *š'ataļ* « furculiță », *š'eš'ek* « floare » se vor scrie *çiment*, *çatal*, *çeçek*;

ı (= *i* fără punct) redă vocala *î*, care este o medială semi-închisă, mai deschisă decît *î* românesc, avînd o nuanță de *ă*; deci *ıspanaq* « spanac », *qız* « fată », *mısır* « porumb » se vor scrie *ıspanak*, *kız*, *mısır*;

y redă constrictiva palatală *į* (iod); deci *yaqa* « guler », *piyala* « oglindă », *yıldız* « stea », *yarımay* « semilună » se vor scrie *yaka*, *piyala*, *yıldız*, *yarımay*.

III. Litere luate din alfabetul românesc

În afară de litera *ş*, care a fost împrumutată de alfabetul turc din cel românesc, se propune pentru semioclusiva *ts*, care se întîlnește numai în cuvinte împrumutate recent din limba română, litera românească *ţ*. Deci cuvinte ca *militsian*, *penitsa*, *retseta* se vor scrie *militsyan*, *penița*, *rețeta*.

IV. Semne speciale pentru sunete specifice limbii tătare

1. În limba tătară există trei vocale specifice, cu valoare fonologică:

i̯: vocală medio-anterioară închisă, între *i* (sau *e̯*) și *î* (despre valoarea căruia vezi mai sus);

o̯ (sau *ȯ*): vocală anterioară labială cu deschidere mijlocie, între ö și *o*; corespunde lui *ö* din limba turcă;

u̯ (sau *u̇*): vocală anterioară labială închisă, între *ü* și *u*; corespunde lui *ü* din limba turcă.

Pentru redarea acestor vocale, se propun semnele *ĭ*, *ŏ* și *ŭ*.

Deci cuvinte ca *ti̯l* « limbă », *ki̯ši̯* « om », *bi̯ri̯ńǧi̯* « primul », *ko̯z* « ochi », *do̯rt* « patru », *o̯lim* « moarte », *tutun* « tutun; fum », *bu̯lbu̯l* « privighetoare » se vor scrie *tĭl*, *kĭşĭ*, *bĭrĭncĭ*, *kŏz*, *dŏrt*, *ŏlĭm*, *tŭtŭn*, *bŭlbŭl*.

2. Nazala velară *ŋ* are valoare fonologică, servind la diferențierea cuvintelor: *meŋ* « neg » /*men* « eu », *eŋse* « ceafă » / *ense* « dacă ar coborî », (*seniŋ*) *qoliŋ* « mîna ta » / (*oniŋ*) *qolın* « mîna lui » etc. Acest sunet trebuie, deci, neapărat

notat cu un semn special; se propune semnul *ñ* care, deși în unele alfabete (de exemplu în acela al limbii spaniole) redă pe *ń* (nazală palatală), în unele studii de lingvistică turcă (de exemplu în gramatica turcă a lui J. Deny) este întrebuințat tocmai pentru redarea lui *ŋ*. Deci cuvintele citate mai sus se vor scrie *meñ, eñse, seniñ kolıñ.*

3. Constrictiva bilabială *u̯* va fi redată prin *w*; deci cuvinte ca *tau̯* «munte», *alu̯a* «halva», *qau̯e* «cafea», *mau̯î* «albastru», *qîsiu̯* sau *qîsuu̯* «iță», *ğuuuna* «se spală» se vor scrie *taw, alwa, kawe, mawı, kısıw* sau *kısuw, cuwuna.*

În rezumat, alfabetul propus are în total 32 de litere, și anume 9 care reprezintă vocale și 23 care reprezintă consoane, a căror ordine este următoarea (în paranteză se dă denumirea literelor):

a,A (*a*)	ı,I (*ı*)	s,S (*se*)
b,B (*be*)	j,J (*je*)	ş,Ş (*şe*)
c,C (*ce*)	k,K (*ke*)	t,T (*te*)
ç,Ç (*çe*)	l,L (*le*)	ţ,Ţ (*ţe*)
d,D (*de*)	m,M (*me*)	u,U (*u*)
e,E (*e*)	n,N (*ne*)	ŭ,Ŭ (*ŭ*)
f,F (*fe*)	ñ,Ñ (*eñ*)	v,V (*ve*)
g,G (*ge*)	o,O (*o*)	w,W (*we*)
h,H (*he*)	ŏ,Ŏ (*ŏ*)	y,Y (*ye*)
i,İ (*i*)	p,P (*pe*)	z,Z (*ze*)
ĭ,Ĭ (*ĭ*)	r,R (*re*)	

*

Proiectul prezentat mai sus a fost dezbătut de Consiliul științific al Institutului de lingvistică din București în ședința din 3 ianuarie 1956.

Deschizînd discuția, acad. E. Petrovici a propus semnele ö și *ü* în loc de *ŏ* și *ŭ*, deoarece, deși reprezintă sunete diferite, ele constituie respectiv aceleași foneme. Acad. Al. Rosetti s-a raliat propunerii făcute de acad. E. Petrovici. Atît acad. E. Petrovici cît și acad. Al. Rosetti s-au declarat de acord cu restul propunerilor.

Acad. A. Graur, apoi prof. J. Byck, prof. D. Macrea, acad. E. Petrovici, tov. Ilie Stanciu și G. Bolocan au accentuat asupra necesității de a se alcătui un alfabet cît mai apropiat de alfabetul romînesc, avînd în vedere că tătarii, trăind în mijlocul poporului romîn, își vor însuși în viitor cultura poporului romîn și vor sta tot mai puțin sub influența culturii turcești. Aproape toate discuțiile care au urmat s-au dus de pe această poziție.

Au fost discutate următoarele semne propuse în proiect:

ı — Prof. J. Byck și acad. E. Petrovici au propus ca semnul ı să se înlocuiască prin semnul *î*; propunerea a fost sprijinită de acad. A. Graur.

ĭ, ŏ, ŭ. — În loc de *ŏ* și *ŭ*, acad. E. Petrovici a propus semnele *ö* și *ü*, propunere cu care acad. Al. Rosetti s-a declarat de acord. În loc de *ĭ*, acad. E. Petrovici a propus semnul *i̯*; acestei propuneri i s-a alăturat acad. A. Graur, dar tov. Ziyaeddin atrage atenția asupra faptului că sunetul redat prin *ĭ* este foarte frecvent, apărînd adesea de mai multe ori în același cuvînt; semnul *ĭ* ar fi, mai ales în aceste cazuri, foarte incomod. Prof. D. Macrea și acad. Al. Rosetti au cerut să se mențină semnele *ĭ*, *ŏ* și *ŭ* propuse în proiect.

c și *ç* — Acad. A. Graur, prof. D. Macrea și acad. E. Petrovici au propus semnele *ǧ* și *č*; prof. J. Byck s-a alăturat și d-sa acestei propuneri, sugerînd însă, pentru sunetul *ç*, semnul *c* fără nici un semn diacritic. După aceea, acad. A. Graur a propus ca cele două sunete să se redea, după modelul ortografiei românești, prin *ci* și *gi* (deci *ciorap*, *giam*).

gâ, kâ, lâ. — Acad. E. Petrovici, apoi acad. A. Graur au obiectat împotriva redării lui *g'*, *k'* și *l'* urmați de *a*, după modelul ortografiei turcești, prin *gâ*, *kâ* și *lâ*. Vl. Drimba a arătat că cele trei consoane palatale ar putea fi redate prin *gy*,*ky* și *ly* (deci *rŭzgyar*, *kyaat*, *lyale* față de *rŭzgâr*, *kâat*, *lâle* cum s-a propus în proiect). Acad. E. Petrovici a prezentat în locul acestor soluții alte două: sau *gĭ*, *kĭ*, *lĭ* (la care s-a alăturat acad. A. Graur), sau *g'*, *k'*, *l'* (la care s-a alăturat prof. D. Macrea).

n̄. — În locul lui *n̄*, acad. E. Petrovici a propus semnul *ŋ* sau scrierea *ng*, iar prof. J. Byck a propus semnul *ṇ* (pe care l-a acceptat apoi și acad. E. Petrovici).

y și *w.* — În loc de *w*, prof. J. Byck a propus să se scrie, ca în românește, simplu *u*. Acad. E. Petrovici face observația că nemarcarea semivocalelor *i̯* și *u̯* constituie o lipsă a sistemului ortografic românesc, care nu trebuie impusă și alfabetului tătar; d-sa propune semnele *ĭ* și *ŭ*, cu care acad. A. Graur și apoi prof. J. Byck se declară de acord. Acad. Al. Rosetti, prof. D. Macrea, Ziyaeddin Ismail, Ali Ahmet Nagi și Vl. Drimba au cerut ca literele *y* și *w* să fie menținute.

În sfîrșit, în ceea ce privește v o c a l e l e l u n g i, acad. E. Petrovici și acad. A. Graur au propus ca ele să nu fie notate prin nici un semn special.

În încheiere, s-a hotărît ca discuțiile să continue în ziua următoare, într-o ședință restrînsă de lucru sub conducerea acad. E. Petrovici, pentru a se alcătui un alfabet tătar cît mai apropiat de alfabetul românesc.

*

În ziua de 4 ianuarie 1956, într-o ședință de lucru ținută, sub conducerea acad. E. Petrovici, de autorii proiectului de bază, s-au continuat dezbaterile care au avut loc în ziua precedentă în ședința Consiliului științific al Institutului de lingvistică. Au fost adoptate următoarele propuneri făcute în ședința din 3 ianuarie: *î* (în loc de *ı*), *č* și *ǧ* (în loc de *ç* și *c*), *ĭ* și *ŭ* (în loc de *y* și *w*).

Pentru vocalele *i̯*, *o̯* și *u̯* acad. E. Petrovici a făcut acum o nouă propunere: să se scrie *í*, *ó* și *ú*, — iar în loc de *gâ*, *kâ* și *lâ*, propuse în proiect, să se scrie *gá* *ká* și *lá* (deci *rúzgár*, *káat*, *lále* în loc de *rŭzgâr*, *kâat*, *lâle*); acest *á* reprezintă un *a*

anterior care se întîlnește, rar, și în cuvinte în care nu e precedat de o consoană palatală, ca de exemplu *árúše* « frumos, drăguț », *náne* « mamă », *dádáị* (care se vor scrie *árúşe*, *náne*, *dádá*).

Alfabetul propus de Consiliul științific este, deci următorul:

a, A (*a*)	í, Í (*í*)	p, P (*pe*)
á, Á (*á*)	î, Î (*î*)	r, R (*re*)
b, B (*be*)	ĭ, Ĭ (*ĭe*)	s, S (*se*)
č, Č (*če*)	j, J (*je*)	ș, Ș (*șe*)
d, D (*de*)	k, k (*ke*)	t, T (*te*)
e, E (*e*)	l, L (*le*)	ț, Ț (*țe*)
f, F (*fe*)	m, M (*me*)	u, U (*u*)
g, G (*ge*)	n, N (*ne*)	ú, Ú (*ú*)
ğ, Ğ (*ğe*)	ñ, Ñ (*ẽn*)	ŭ, Ŭ (*ŭe*)
h, H (*he*)	o, O (*o*)	v, V (*ve*)
i, I (*i*)	ó, Ó (*ó*)	z, Z (*ze*)

★

Alfabetul propus de Institutul de lingvistică a fost luat în discuție în ședința de consfătuire din 11 aprilie 1956 a cadrelor didactice de la școlile cu limba de predare tătară din regiunea Constanța.

Majoritatea participanților (tovarășii Abdula Şevket, Abdulamit Memet, Agali Fevziye, Agali Sukuran, Ali S. Memet, Anefi Ülviye, Behič Bektaș, Bosnyak Hayrula, Ğevat Zekeriya, Izzet Ğafer, Menlibay Ekrem, Neğmeddin Halil, Rasim Selim, Renziye Bolat, Resit Ilhan) s-au declarat împotriva literelor *ĭ* și *ŭ*, care prezintă, printre alte inconveniente, mari dificultăți de ordin didactic, și au propus în locul lor respectiv semnele *y* și *v*.

Alți participanți au propus înlocuirea semnelor *í* și *ğ* cu literile *i* și *c* din alfabetul turc (tovarășii Abdula Şevket, Agali Sukurran, Behič Bektaș, Izzet Ğafer), eliminarea literilor *j*, *ñ* și *ț* (tovarășii Behič Bortemir, Seit Abdulamit, Resit Ilhan) sau introducerea literei *x* (tov. Behič Bortemir).

★

Problema alfabetului limbii tătare a fost din nou discutată de Consiliul științific al Institutului de lingvistică în ședința din 1 iunie 1956.

Propunerea de a se înlocui litera *ĭ* cu *y* a fost acceptată fără rezerve.

In ceea ce privește scrierea sunetului *u̯*, la propunerea acad. E. Petrovici, a fost adoptată litera *w*, care fusese propusă în proiectul inițial.

Au fost aduse în discuție și literele *á*, *í*, *ó* și *ú*; Vl. Drimba a propus să se scrie *ı*, *ö* și *ü*; în loc de *á*, prof. D. Macrea (apoi și prof. J. Byck) au propus litera *ä*, iar acad. E. Petrovici a arătat că și *í* ar putea fi înlocuit, pentru paralelism, cu *ĭ*. În urma discuțiilor s-a hotărît să se mențină propunerea anterioară a Consiliului științific, deoarece scrierea cu accent a acestor vocale este mai comodă decît scrierea cu tremă.

Forma definitivă a alfabetului limbii tătare din Dobrogea este următoarea:

a, A (*a*)	í, Í (*í*)	r, R (*re*)
á, Á (*á*)	î, Î (*î*)	s, S (*se*)
b, B (*be*)	j, J (*je*	ş, Ş (*şe*)
č, Č (*če*)	k, K (*ke*)	t, T (*te*)
d, D (*de*)	l, L (*le*)	ţ, Ţ (*ţe*)
e, E (*e*)	m, M(*me*)	u, U (*u*)
f, F (*fe*)	n, N (*ne*)	ú, Ú (*ú*)
g, G (*ge*)	ñ, Ñ (*eñ*)	v, V (*ve*)
ğ, Ğ (*ğe*)	o, O (*o*)	y, Y (*ye*)
h, H (*he*)	ó, Ó (*ó*)	w, W (*we*)
i, I (*i*)	p, P (*pe*)	z, Z (*ze*)

Alfabetul are, prin urmare, 33 de litere, dintre care 10 reprezintă vocale iar 23, consoane.

VLADIMIR DRIMBA

DICȚIONARELE BILINGVE ÎN DISCUȚIA CONSILIULUI ȘTIINȚIFIC AL INSTITUTULUI DE LINGVISTICĂ

În zilele de 17 și 22 februarie 1956, Consiliul științific al Institutului de lingvistică din București a luat în discuție machetele celor patru dicționare bilingve: francez-romîn, englez-romîn, german-romîn, polon-romîn, care vor fi date la tipar la sfîrșitul anului curent.

Discuția s-a purtat pe baza unor referate întocmite de specialiști competenți, academicieni, profesori, membri ai Uniunii scriitorilor.

Pentru dicționarul francez-romîn, referatul a fost prezentat de acad. I. Iordan, pentru dicționarul german-romîn de acad. T. Vianu, pentru dicționarul polon-romîn, de acad. E. Petrovici, pentru dicționarul englez-romîn, de prof. A. Cartianu și Mihnea Gheorghiu. Au luat parte și alți membri ai Consiliului științific, academicieni, profesori universitari și specialiști lexicografi din cadrul institutului. Din partea ambasadei polone a participat atașatul cultural Modrzejewski.

Consiliul a aprobat machetele prezentate. În concluziile la discuții, prof. D. Macrea, directorul institutului, a arătat că dicționarele urmează să fie definitivate pe baza hotărîrilor consiliului și ale direcției și să fie date la tipar încă în cursul acestui an, spre a putea apărea la începutul anului viitor.

Apariția dicționarelor bilingve va pune la dispoziția traducătorilor, studenților, specialiștilor și intelectualilor în general un instrument de lucru necesar și îndelung așteptat. Ultimele ediții ale dicționarelor bilingve franceze, germane, engleze apărute la noi sînt de mult epuizate și învechite, iar un dicționar polon-romîn nici n-a existat pînă în prezent. Noile dicționare vor juca un rol deosebit de important în cadrul relațiilor internaționale. Subliniem faptul că dicționarul german-romîn și cel polon-romîn figurează în acordurile noastre culturale cu țările respective.

Colectivul de redactare se va strădui ca cele patru dicționare să aibă un nivel științific corespunzător celui mai înalt for științific din țara noastră, sub auspiciile căruia sînt elaborate.

Pentru satisfacerea tuturor cerințelor se folosesc, ca material bibliografic și documentar, cele mai recente și autorizate publicații de specialitate de peste hotare precum și cele mai bune lucrări românești anterioare. Amintim dintre acestea lucrări valoroase sovietice ca dicționarul englez-rus de Müller, lucrările Institutului bibliografic din Leipzig, două din dicționarele cele mai noi ale Academiei maghiare de științe și dicționarul alfabetic și analogic al limbii franceze de P. Robert, lucrare premiată de Academia franceză. În afară de aceasta, cuprinsul dicționarelor va fi îmbogățit prin cuvinte noi, atestate de textele cele mai recente, precum și

prin termenii oferiți de « Lexiconul tehnic ». Se va ajunge astfel pentru dicționarul francez-romîn la circa 100.000 de cuvinte, pentru cel german-romîn la circa 120.000 de cuvinte, pentru cel englez-romîn la circa 80.000 de cuvinte. Proporțiile acestor dicționare fac necesară apariția lor în cîte două volume a aproximativ 800 — 1.000 de pagini fiecare. Dicționarul polon-romîn, fiind prima lucrare de acest gen în lexicografia noastră, va cuprinde cam 65.000 — 70.000 cuvinte și va apărea într-un singur volum.

Fiecare dicționar va fi înzestrat cu o scurtă schiță de gramatică întocmită din punct de vedere lexicografic, cu o listă de nume proprii și prescurtări uzuale. Articolele dicționarelor vor fi alcătuite sistematic în așa fel încît consultarea lor să fie cît mai ușoară și rapidă. Așa, de pildă, spre a putea fi găsite în ordinea alfabetică, compusele se tratează în articole separate — lucru care ușurează în special consultarea dicționarului german-romîn. Sensurile vor fi ordonate după criteriul răspîndirii, începîndu-se cu cel mai folosit în limba actuală. Această ordine este îmbinată însă desigur cu criteriul clasificării gramaticale, după diatezele verbelor. Dicționarul va cuprinde și indicații gramaticale (de pildă pluralul neregulat al substantivelor franceze, formele de bază ale verbelor tari germane, formele perfective și imperfective ale verbelor din limba polonă etc.) necesare folosirii corecte a cuvîntului. Indicații de domeniu (medicină, botanică, construcții etc.) se vor găsi la cuvintele folosite într-o sferă restrînsă, de specialitate. Pentru identificarea riguroasă a speciilor de plante și animale va servi denumirea științifică latină. Indicațiile stilistice, care lămuresc sfera de circulație a cuvîntului în timp și în spațiu (învechit, regional, argou etc.), vor fi de mare ajutor traducătorilor. Articolele vor ilustra prin exemple, locuțiuni, expresii și proverbe sfera frazeologică a cuvîntului și echivalentele ei în limba romînă.

Aceste principii au primit aprobarea unanimă a participanților la consiliu. Discuții ample și uneori în contradictoriu s-au purtat în jurul unor probleme acute privind traducerea românească. Există cazuri cînd limba romînă nu oferă, pentru cuvîntul străin, un echivalent general cunoscut (e vorba mai ales de neologisme și de termeni de specialitate) sau un echivalent format prin derivație a cărui circulație să fie garantată. S-a pus problema traducerii explicative sau perifrastice a acestor categorii de cuvinte, lucru care ar duce însă numai la creșterea nemăsurată a volumului lucrărilor nu și la rezolvarea, în fapt, a traducerii. Hotărîrea care s-a luat a fost ca termenii tehnici să fie traduși prin echivalentul lor, dacă acesta apare în « Dicționarul limbii romîne literare contemporane », prin echivalent și o scurtă explicație dacă echivalentul apare în materialele de specialitate romînești și, numai în ultimă instanță, dacă nu există echivalent, prin explicație. Neologismele atestate de dicționarele Academiei și derivatele care sînt conforme normelor limbii romîne ca de pildă *avariabil*, *afectuozitate* (chiar neatestate) vor fi date fără explicații.

O a doua problemă care a provocat discuții animate a fost aceea a sistemului de transcriere fonetică în indicațiile de pronunțare. S-a propus să se renunțe la transcrierea după sistemul fonetic internațional și să se adopte o transcriere cu mijloace proprii chiar și la dicționarul englez. Propunerea a fost adoptată parțial, adică pentru dicționarul francez-romîn și german-romîn. La dicționarul englez-romîn transcrierea fonetică va rămîne cea internațională, folosită de majoritatea manualelor și dicționarelor de limbă engleză moderne.

Colectivele de elaborare a dicționarelor bilingve au primit un sprijin prețios din partea Consiliului științific și a referenților, sprijin care se va oglindi în lucrările viitoare ale colectivelor de redactare.

M. ILIESCU și CONST. CĂPLESCU

RECENZII

Atlasul lingvistic romîn — Serie nouă. Vol. I

Întocmit de Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei Republicii Populare Romîne. Sub direcția acad. Emil Petrovici. Redactor principal: conf. Ioan Pătruț. Editura Academiei R.P.R., 1956.

După publicarea «Gramaticii limbii romîne» și a primelor două volume din «Dicționarul limbii romîne literare contemporane», lingvistica noastră înregistrează o nouă realizare prin reluarea publicării «Atlasului lingvistic romîn» de către Institutul de lingvistică din Cluj sub direcția acad. Emil Petrovici. Volumul recent apărut cuprinde 274 de hărți, fiecare din ele reprezentînd răspîndirea geografică a unui termen sau expresii legate de activitatea omului de la țară: agricultură, morărit, grădinărit, pomărit, viticultură, albinărit. Fiecare termen sau expresie este urmărită nu numai pe teritoriul dacoromîn, ci și în dialectele aromîn, meglenoromîn și istroromîn.

Rostul și importanța Atlasului lingvistic fiind expuse în mod prea laconic în prefața volumului apărut, vom înfățișa în rîndurile de mai jos, pentru cunoștința marelui public, locul pe care îl ocupă această lucrare în studiul științific al limbii noastre, precum și felul cum a fost elaborată.

Limba fiind o realitate complexă, istorică și socială, nu a putut fi cuprinsă, pînă acum, în toată complexitatea ei, de o singură metodă de cercetare. Metoda cea mai des folosită de un secol încoace este cea istorică. Scopul urmărit prin această metodă este cunoașterea originii unei limbi, a înrudirii ei cu alte limbi, a diferitelor ei faze de dezvoltare, a influențelor pe care le-a suferit sau le-a exercitat, a factorilor istorici care au favorizat sau împiedicat dezvoltarea ei. O altă metodă larg folosită este cea descriptivă, care consistă în înfățișarea structurii fonetice, gramaticale și lexicale a limbilor.

Dar studiul istoric al unei limbi, ca și cel descriptiv, nu pot reda decît schematic realitatea vie a limbii. De aceea, la începutul secolului al XX-lea, s-a creat o nouă metodă, geografia lingvistică, care studiază viața în spațiu a limbii, metodă care nu înlocuiește, ci completează cercetările istorice și descriptive asupra limbii.

Dacă gramaticile și dicționarele înfățișează de obicei limba literară a unei epoci, adică forma limbii cea mai desăvîrșită din punct de vedere gramatical și estetic, geografia lingvistică urmărește cunoașterea limbii de toate zilele a poporului. Materialul de limbă este adunat prin anchete la fața locului și prezentat pe hărți în pronunțarea specifică a fiecărei localități anchetate.

Hărțile lingvistice oglindesc astfel viața cuvintelor, a sunetelor și a formelor gramaticale la un moment dat, întinderea lor spațială, lupta între cuvîntul vechi și nou, între vechea și noua formă gramaticală, între pronunțarea veche și pronunțarea nouă,

între neologisme și arhaisme. Înfățișînd într-o imagine sinoptică sinonimia cuvintelor, a formelor gramaticale, nuanțele de rostire ale cuvintelor, hărțile ling istice oglindesc mai complet decît orice text literar bogăția unei limbi, varietatea ei de nuanțe și dinamismul ei creator. Ele conțin în același timp indicații asupra vechimii fenomenelor de limbă, a locului de naștere al inovațiilor lingvistice, al direcțiilor lor de răspîndire, a influenței limbii literare asupra graiur lor populare și invers, a felului cum s-au influențat graiurile populare între ele.

Pornind de la studiul concret al faptelor, geografia lingvistică a însemnat o cotitură hotărîtoare în studiile lin ;vistice. Înainte de apariția acestei noi metode, domina în lingvistică concepția neogramaticilor, care, studiind îndeosebi învelișul sonor al cuvintelor, sunetele, susțineau regularitatea absolută a transformărilor lingvistice. Căutîndu-se încadrarea fenomenelor de limbă în legi rigide, s-a observat că «excepțiile» se înmulțesc, fapt care a obligat pe cercetători să-și schimbe părerea asupra caracterului mecanic al proceselor lingvistice. Interpretarea stiințifică a fenomenelor de limbă reclama cunoașterea varietăților concrete în întreaga întindere geografică a limbii.

Baza teoretică și practică a studiilor de geografie lin ;vistică a creat-o lingvistul francez Jules Gilliéron prin publicarea, în 1902—1910, a «Atlasului lingvistic al Franței», operă clasică în materie, care a servit și servește pînă astăzi de model pentru toate atlasele lingvistice din lume. Gilliéron a arătat, pe baza hărților lingvistice, că nu există granițe dialectale precise, că fiecare cuvînt, fiecare formă gramaticală își au istoria lor proprie, aria lor proprie de răspîndire și pronunțarea lor specifică după regiuni și localități. După modelul Atlasului lui Gilliéron, completat cu elemente noi din civilizația fiecărui popor, s-au alcătuit toate celelalte atlase lingvistice romanice: al Italiei și Elveției meridionale de Karl Jaberg și Iacob Jud, al Cataloniei de A. Griera, al Corsicei de G. Botiglioni.

Alcătuirea atlaselor lingvistice este o acțiune de importanță științifică atît de mare încît Congresul internațional de lingvistică ținut la Haga în 1926 a adresat tuturor guvernelor din lume un apel pentru întocmirea atlaselor limbilor naționale.

Printre marile atlase lingvistice care se alcătuiesc în prezent menționăm pe cel sovietic, din care au fost elaborate pînă în prezent două volume, primul cuprinzînd graiurile de la răsărit de Moscova, iar al doilea cele de la nord-vest de Moscova.

Pentru limba romînă, întîia încercare de a aduna material lingvistic de pe teren a fost făcută de B. P. Hasdeu printr-un chestionar de 204 întrebări pe care l-a trimis, în 1884, în toate ținuturile romînești. Hasdeu a fost printre primii lin ;viști din lume care au folosit această metodă. Răspunsurile primite au fost utilizate de el în «Etymologicum Magnum Romaniae».

Întîiul atlas lingvistic al limbii romîne a fost alcătuit pe bază de anchete la fața locului de către ling istul german Gustav Weigand, în 1 ,09, cu sprijinul Academiei Romîne. Weigand a cutreierat întreg teritoriul limbii noastre, urmărind în peste 700 de localități felul de pronunțare a 114 cuvinte pe care le-a transpus pe hărți. Cuprinzînd însă un număr prea redus de cuvinte și mărginindu-se numai la aspectul lor fonetic, atlasul lui Weigand a fost repede depășit de progresele geografiei lingvistice realizate prin atlasul și lucrările lui Gilliéron. De aceea, fostul Muzeu al limbii romîne de pe lîngă Universitatea din Cluj a început, chiar de la înființarea lui, în 1920, lucrările pentru alcătuirea unui nou atlas al limbii romîne. Sextil Pușcariu, inițiatorul și organizatorul acestei opere, a folosit experiența lui Weigand, al cărui elev și colaborator a fost, și experiența tuturor atlaselor romanice amîntite.

«Atlasul lingvistic romîn» constă din două părți. Partea întîi cuprinde răspunsurile la 2100 de întrebări referitoare la noțiunile principale din viața omului (corpul omenesc, familia, principalele acțiuni, elementele naturii etc.) culese la fața locului din 301 localități, iar partea a doua cuprinde răspunsurile la 4800 de întrebări referitoare la terminologia specială a diferitelor ocupații rurale, culese din 85 de localități.

6. — c. 764

Prin numărul mare de întrebări (6900) şi de localităţi anchetate (386), precum şi prin sfera largă de noţiuni la care se referă întrebările, atlasul romînesc este conceput pe o bază mai cuprinzătoare decît toate celelalte atlase romanice, el redînd nu numai o imagine concretă a limbii romîne vorbite, ci şi a vieţii noastre rurale. Nu au fost neglijate nici limbile minorităţilor naţionale. Pentru a se putea stabili influenţa limbii romîne asupra limbilor acestora şi invers s-au făcut anchete în cîte două localităţi bilingve ucrainiene, bulgare, sîrbeşti şi germane, în trei localităţi maghiare şi în una ţigănească.

Din partea întîi a atlasului au apărut, între 1938 şi 1942, două volume cu răspunsurile transcrise pe hărţi în dreptul fiecărei localităţi anchetate şi două volume în care ariile lingvistice sînd redate în culori, iar din partea a doua a apărut un volum cu răspunsurile transcrise, un volum colorat şi un volum de texte dialectale.

Întreruptă în timpul războiului, publicarea lucrării a fost reluată de Institutul de lingvistică din Cluj prin volumul recent apărut.

Lucrarea a fost plănuită iniţial să apară în zece volume: şase din partea întîi şi patru din partea a doua. Noul volum apărut este din partea a doua. Din aceeaşi parte se mai află sub tipar un volum cu răspunsurile transcrise pe hărţi şi două volume colorate.

Materialul pentru cele două părţi ale atlasului a fost adunat de pe teren de doi colaboratori ai fostului Muzeu al limbii romîne, Sever Pop pentru partea întîia şi acad. Emil Petrovici pentru partea a doua, între 1929 şi 1937, deci într-o perioadă cînd graiurile noastre regionale nu erau încă puternic influenţate de limba literară, care, astăzi, prin şcoală, presă, radio şi administraţie, pătrunde tot mai mult în graiurile populare. Materialul strîns atunci este deci un preţios document pentru o anumită epocă din dezvoltarea limbii noastre. Cele două părţi ale atlasului nu trebuie însă considerate ca lucrări diferite, ci ca o singură operă, urmărind să oglindească realitatea noastră lingvistică sub multiplele ei aspecte. Nu trebuie, de asemenea, să se creadă că atlasul reprezintă imaginea completă a graiurilor noastre regionale. Practic, această pretenţie nu poate fi realizată în mod absolut de nici o lucrare. Atlasul prezintă o imagine generală a felului de a vorbi în fiecare regiune, după cazurile individuale anchetate. El serveşte ca punct de orientare asupra graiului unei regiuni sau localităţi. Completarea şi aprofundarea acestui material se face prin monografii dialectale. Monografii de acest fel se alcătuiesc în prezent asupra graiului din Valea Jiului, a Sebeşului, a Bicazului şi a Crişului Negru de către colectivele de dialectologi ale institutelor de lingvistică din Cluj şi Bucureşti şi al Secţiei de lingvistică din Iaşi.

Salutînd cu bucurie reluarea publicării «Atlasului lingvistic romîn» de către colectivul de dialectologie din Cluj, condus de acad. Emil Petrovici şi de Ioan Pătruţ, trebuie să facem unele observaţii critice în legătură cu această importantă lucrare a lingvisticii noastre.

Ar fi fost necesar ca noul volum să aibă o introducere în care să se explice importanţa lucrării şi felul cum a fost întocmită. Dacă acest lucru le este cunoscut lingviştilor din prefeţele primelor volume apărute cu optsprezece ani în urmă, el trebuia făcut şi pentru marele public cititor care populează sălile numeroaselor noastre biblioteci de astăzi.

Socotim, de asemenea, că reluarea publicării atlasului trebuia să înceapă cu partea întîi, care cuprinde noţiunile principale ale vieţii, ale căror denumiri formează, în general, fondul principal de cuvinte al limbii noastre. Volumul recent apărut, care aparţine părţii a doua, nu conţine din terminologia agricolă, căreia îi este consacrat, termeni de bază ca: *grîu, secară, orz, ovăz, plug, sapă, coasă, furcă,* fiindcă aceste noţiuni se găsesc în materialul încă nepublicat al părţii întîi. Găsim în schimb termeni pentru noţiuni de mai mică importanţă ca: *puntea dintre coarnele plugului, gura coasei, măseaua coasei, brăţara coasei, furcoi, hădărag (la îmblaciu), grîu secăreţ, grîu fără ţepi, găoacea bobului de grîu, moară hodorogită, moară părăsită, moară neferecată, buric în piatra stătătoare* etc. De aceea credem că publicarea atlasului trebuia să reînceapă în ordinea firească, cu partea întîi. Această

parte se impunea să fie publicată şi pentru faptul că ea cuprinde anchete făcute în 301 localităţi, pe cînd partea a doua, deşi mai bogată în întrebări, cuprinde numai 80 de localităţi.

Este, desigur, explicabil din partea acad. E. Petrovici de a fi reluat publicarea Atlasului începînd cu partea a II-a, al cărui material este cules de d-sa. Socotim însă o greşală amînarea publicării părţii întîi fiindcă Sever Pop, care a adunat materialul pentru această parte, lipseşte de multă vreme din ţară. Adunarea materialului pentru ambele părţi a fost făcută din iniţiativa şi sub direcţia lui Sextil Puşcariu, cu cheltuiala statului romîn, căruia acest material, care se află la Instiutul de lingvistică din Cluj, îi aparţine deci de drept. Publicarea întregului atlas nu trebuie întîrziată, fiindcă aceasta îngreuează celelalte lucrări de lingvistică legate de interpretarea materialului documentar cuprins în el.

D. Macrea

Limbă şi literatură. Bucureşti, 1955, 316 [—319] pag. (Societatea de ştiinţe istorice şi filologice)

La începutul anului în curs a apărut un volum de cercetări şi studii editat de secţia de filologie a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice, intitulat « Limbă şi literatură ». Volumul cuprinde un bogat material cu variate cercetări din domeniul lingvisticii şi al literaturii. Studiile din această lucrare privesc pe de o parte gramatica, iar pe de altă parte aduc preţioase contribuţii la rezolvarea unor probleme de limbă literară. Să aruncăm o scurtă privire mai întîi asupra articolelor de lingvistică şi apoi asupra celor cu privire la literatură, încercînd să stabilim o anume legătură pe specialităţi.

Acad. Emil Petrovici, în articolul « Rimele romîneşti din punct de vedere fonologic », dezvoltă o parte din teoria sa cu privire la sistemul fonologic al limbii romîne. D-sa arată că în afară de cele cinci foneme vocalice (a, o, u, ă, î) limba romînă mai are o serie întreagă de variante ale acestor cinci vocale. Existenţa lor se datoreşte influenţei pe care o au consoanele, în special cele precedente, asupra vocalelor următoare. Vocalele prezintă uşoare nuanţe, numite de autor variante, uneori greu de sezisat cu urechea, care diferă în funcţie de timbrul consoanei precedente, adică după cum consoana precedentă este labială, nazală etc. Un *a* este diferit pronunţat în silabele *ba*, *na*, *la*, *ra*. După *b* începutul lui *a* este uşor labializat, după *n* uşor nazalizat etc.

Autorul aduce în sprijinul argumentării sale exemple din versurile eminesciene. Muzicalitatea acestora, cu neputinţă de contestat, rezultă nu numai din rimele bogate care prezintă identitatea sunetelor de la sfîrşitul versurilor începînd cu consoana dinaintea vocalei rimei, ci şi dintr-un mare număr de rime cuprinzînd variante cu deosebiri mai mari sau mai mici de timbru. Aceleaşi consideraţii se pot face şi despre rimele populare. Versurile în care rimează între ele variantele combinatorii cu deosebiri mari de timbru şi alternarea lor cu rime cuprinzînd variante mai apropiate sau identice dau o anumită variaţie în vers. După un şir de rime cu acord perfect în timbrul vocalelor, succede o rimă constituită din variante cu timbre mai îndepărtate. Autorul încheie precizînd că armonia versului romînesc are mult de cîştigat din această alternare.

În articolul « Observaţii asupra întrebuinţării timpurilor în romîneşte », acad. Al. Graur face cîteva consideraţii asupra felului cum se folosesc unele timpuri ale verbelor, ca de exemplu asupra preteritului « de slugărnicie », a imperfectului « la jocuri », a perfectului simplu etc. Articolul aduce în discuţie şi greşeli de traducere, mai frecvente, care se datoresc insuficientei cunoaşteri a limbii romîne de către unii traducători. Este o contribuţie la lupta pentru îmbunătăţirea

calității traducerilor și pentru cultivarea limbii noastre literare.

Prof. univ. D. Macrea face o interesantă prezentare a « Dicționarului limbii romîne literare contemporane », îndată după apariția primului volum. Dicționarul reflectă starea actuală a limbii literare romînești, cuprinzînd cuvintele din fondul principal, precum și termenii tehnici, politici, economici, științifici, de largă răspîndire. Sensurile sînt lămurite atît prin definiții, cît și prin citate alese din operele cele mai reprezentative ale literaturii beletristice, politice și științifice. Apariția Dicționarului se datorește muncii perseverente a unor colective din institutele de lingvistică de la București și Cluj, îndrumate de Prezidiul Academiei R.P.R.

I. Coteanu aduce o prețioasă contribuție la studierea problemei substantivelor neutre în limba romînă. În pluralul substantivelor se ciocnesc două tendințe opuse. Lupta se dă între uniformizarea pluralului prin micșorarea numărului desinențelor și tendința fiecărui substantiv în parte de a diferenția forma de singular față de cea de plural. Autorul combate ideea că în limba romînă nu ar exista o regulă precisă de repartizare la plural a desinențelor neutre *-e*, *-uri*. Substantivele neutre romînești formează pluralul după anumite reguli. Acestea nu trebuie considerate drept un raport mecanic între terminațiile singularului și ale pluralului. Unele neutre au schimbat desinența *-e* cu *-uri*. Autorul are dreptate cînd, bizuindu-se pe o statistică anume întocmită, afirmă că nu trebuie să se tragă concluzia că *-uri* ar fi o desinență neproductivă. Dovada o constituie substantivele neutre nou intrate în limbă care adoptă pentru plural desinența *-uri*, precum și faptul că neutre monosilabice cu această desinență se găsesc atît în fondul principal de cuvinte cît și în restul vocabularului. În afară de acestea, cauze de ordin fonetic intervin pentru a stabili care din cele două desinențe să fie luată de un substantiv. Desinența *-e*, nefiind legată de accent, poate apărea la orice neutru, pe cînd *-uri* nu se poate folosi decît la neutrele cu singularul oxiton și în nici un caz la paroxitone și proparoxitone. Acest dezavantaj e compensat de faptul că *-uri* nu atrage după sine nici un fel de modificări fonetice, pe cînd *-e* poate produce la plural alternanțe vocalice sau consonantice. Autorul încheie subliniind că *-uri* își întărește întrucîtva valoarea de desinență a pluralului, din pricină că la unele substantive se observă clar tendința de evitare a alternanțelor, în special a celor vocalice, pe care ar putea să le provoace eventuala adoptare a desinenței *-e*.

Pornind de la capitolul din « Gramatica limbii romîne » privitor la superlativ, Toma Măruță, în articolul « Ideea de superlativ în limba romînă », aduce cîteva obiecții cu privire la unele interpretări și exemple din această lucrare. E interesantă deosebirea pe care autorul o stabilește între superlativ și comparativul de egalitate. Astfel, el socotește că e vorba de un superlativ, nu de un comparativ de egalitate în citatul din Creangă pe care Gramatica îl dă pentru a ilustra comparativul de egalitate *Era crescut niște mușchi pletos de o podină de gros, moale ca mătasa și verde ca buratecul.*

În adevăr, cînd Creangă spune că mușchiul e *moale ca mătasa și verde ca buratecul*, se desprinde ideea că nimic nu e mai « moale ca mătasa » și « mai verde ca buratecul », « mătasa » și « buratecul » fiind luate ca un fel de prototipuri care cuprind în gradul cel mai înalt însușirile din comparație. Pentru a arăta deosebirea față de comparativul de egalitate, autorul recurge la comparația din versul eminescian *Și de-a soarelui căldură Voi fi roșie ca mărul.* Aici nu e vorba de nici un fel de calitate la gradul cel mai înalt, pentru că « mărul » nu trezește în mintea noastră neapărat ideea de « roșu » cum s-ar fi întîmplat dacă termenul de comparație ar fi fost « sîngele », de pildă. Nu e vorba de un roșu viu, ci de un anumit roșu, ca al mărului; de aceea, sîntem înclinați mai degrabă să ne gîndim că obrazul fetei era rumen și frumos, ca un măr sănătos, dar nu foarte roșu.

Nu la fel de justă este însă observația că ar exista propoziții consecutive care stau înaintea regentei. Credem că e întemeiată afirmația din Gramatică (vol. II, p. 287) potrivit căreia regenta se află totdeauna

înaintea consecutivei. Exemplele pe care autorul le aduce împotriva celor de mai sus nu sînt totdeauna fericite. În citatul «Turcii așa că-mi auzea, *Fermecați că rămînea* De frumoasă ce era» (s-a subliniat presupusa consecutivă) s-ar părea, poate, că e vorba mai curînd de o construcție inversă a consecutivei.

Tot privitor la gramatică este și articolul lui N. I. Barbu, intitulat «O observație stilistică la Suetoniu». Comentariul, pe alocuri poate cam încărcat, îl duce pe autor la concluzia justă că în gramatică orice construcție sintactică are o valoare stilistică proprie; de asemenea, se pune în relief tendința fiecărui raport sintactic de a fi exprimat printr-o formă aparte, specializată cu vremea anume pentru construcția respectivă.

Nu mai puțin interesante sînt articolele care privesc mai îndeaproape limba literară. Este foarte pozitiv faptul că publicația de față cuprinde cercetări menite să contribuie la luminarea felului în care trebuie să se studieze limba literară în general și limba scriitorilor în special.

Acad. D. Panaitescu-Perpessicius evocă figura deosebit de interesantă a lui Anton Pann, cu prilejul aniversării a o sută de ani de la moartea acestuia. Analiza operei lui Pann este făcută cu măiestrie, astfel încît sintetizează în cîteva pagini elementele esențiale din creația artistică a clasicului nostru.

Acad. Tudor Vianu publică o cercetare asupra lui Eminescu ca mare figură a liricii universale. Chipul marelui nostru poet apare luminos și clar, conturat pe fondul întunecat al existenței pe care a fost silit s-o ducă. Autorul are prilejul, o dată în plus, să pătrundă cu dragoste și sensibilitate în adîncul plin de poezie al liricii eminesciene.

Studiul pe care-l publică Al. Bistrițeanu pune în lumină portretul învățatului romîn din secolul trecut, Gh. Asachi. Comparația pe care o stabilește autorul între scrierile lui Asachi și folclor este plină de interes și dovedește o profundă cunoaștere a izvoarelor de inspirație și a măiestriei din literatura populară.

Un alt portret sugestiv de scriitor moldovean se desprinde din studiul publicat de Gh. Bulgăr «Despre contribuția lui C. Negruzzi la dezvoltarea limbii literare». Încadrîndu-se personalitatea autorului în epoca de luptă politică și aspirații spre libertate și ridicare culturală din ajunul revoluției de la 1848, se evocă unele aspecte din prețioasa contribuție a lui C. Negruzzi la formarea și perfecționarea limbii noastre literare.

Publicația de care ne ocupăm mai cuprinde articole cu probleme din literatura populară, ca «Lumea bîlinelor» de Valeriu Ciobanu, și «D. Stăncescu, literat și folclorist» al lui I. C. Chițimia, studii de măiestrie literară ca al lui I. Brăescu intitulat «Arta portretului la Montesquieu» sau «Despre arta dialogului la Diderot» de V. Lipatti.

În concluzie, lucrarea de care ne ocupăm are dreptul să fie primită de cititori cu căldură și cu atenție. Ea îmbină într-un chip fericit cercetări care fac obiectul a două discipline strîns înrudite, cu multe probleme comune și a căror întrepătrundere reciprocă nu poate avea decît rezultate bune. De aceea, sperăm că ne aflăm în fața unui volum care va fi urmat de numeroase culegeri cuprinzînd lucrări de acest fel.

Regretăm însă erorile de tipar care apar cam des și care dau un aspect cu totul nepotrivit unei lucrări cu caracter științific.

Liliana Macarie

Metodica predării limbii romîne la clasele V—VII
Editura de stat didactică și pedagogică, [București], 1955, 464 pag.

Predarea gramaticii limbii romîne în școlile elementare și medii a fost uneori stînjenită de lipsa unor manuale școlare corespunzătoare și de stîngăcia unor cadre didactice cu mai puțină experiență.

Apariția «Gramaticii limbii romîne», întocmită de Institutul de lingvistică al Academiei R.P.R., va înlesni redactarea unor manuale științifice. Numai manualele și documentarea teoretică nu sînt însă suficiente

pentru a obține rezultate bune în predarea gramaticii, ci este nevoie și de o anumită destoinicie pedagogică. Pentru a ajuta pe profesorii de limba romînă să-și însușească această destoinicie, Ministerul Învățămîntului a dat la iveală « Metodica predării limbii romîne la clasele V—VII »[1]. Această lucrare atît de utilă a fost întocmită, în cadrul Institutului de științe pedagogice, de profesoara Chiosa Clara Georgeta. O metodică a predării gramaticii la clasele V—VII era cu atît mai utilă, cu cît, mai ales la aceste clase, se predau sistematic toate problemele fundamentale de gramatică, deoarece la clasele I—IV se dau numai noțiuni elementare, iar la clasele VIII—X se completează și se aprofundează ceea ce s-a predat în clasele anterioare.

Privită în ansamblu, metodica cuprinde patru capitole mari, fiecare dintre ele avînd mai multe subcapitole. Examinată însă mai îndeaproape, se poate constata că are două părți distincte: una de metodică generală, în mare măsură teoretică, cu exemplificări și aplicații la gramatica limbii romîne și alta specială, pur practică, în care sînt discutate procedeele pedagogice cele mai indicate pentru predarea cu succes a tuturor problemelor de gramatică prevăzute de programa analitică a claselor menționate.

Prima parte a metodicii este un scurt tratat de pedagogie aplicată. După o scurtă introducere, în care se arată obiectul, scopul, bazele ideologice și științifice și problemele esențiale ale metodicii limbii romîne, se examinează metodele principale folosite în predarea limbii romîne — expunerea și conversația. În legătură cu metoda conversației sînt discutate cele trei feluri de întrebări pe care le folosește profesorul potrivit scopului urmărit și felului activității de gîndire pe care o cere elevului. Sînt expuse apoi cerințele pedagogice pe care trebuie să le îndeplinească întrebările, precum și arta de a întreba. După ce se arată cum trebuie să procedeze profesorul pentru a face pe elevi să-și însușească regulile și definițiile și cum să fie îndrumată munca independentă a elevilor, se acordă o mare atenție analizei gramaticale — locul ei în procesul studierii gramaticii, alegerea textelor, indicații cu privire la metodica analizei, procedee și materiale intuitive, formele analizei. Problemele cele mai importante din acest capitol sînt însă: tipurile de lecții, planificarea muncii, pregătirea profesorului de limba romînă și repetarea materiei. Problemele acestea sînt discutate pe larg, sub toate aspectele, examinîndu-se numeroasele posibilități de care dispune profesorul în munca sa cu elevii. Cum baza comunicării și a însușirii materiei o constituie felul cum se predă și cum se repetă ceea ce s-a predat, metodica insistă asupra tipurilor de lecție și mai ales asupra repetării materiei. În cursul expunerii diferitelor feluri în care se poate face repetarea, se dau mai multe modele de tabele recapitulative, judicios întocmite și utile mai ales profesorilor cu mai puțină practică în învățămînt, precum și un bogat chestionar recapitulativ, care poate fi de folos acelor care nu au încă îndemînarea formulării corecte a întrebărilor.

Partea cea mai importantă a metodicii o formează capitolele II, III și IV, care cuprind de fapt metodica predării foneticii, morfologiei și sintaxei. Această parte este un adevărat comentar practic al întregii gramatici a limbii romîne, îmbinat cu toate artificiile de care trebuie să se folosească profesorul pentru a face accesibile elevilor chiar cele mai aride și mai puțin atrăgătoare capitole din această disciplină atît de utilă. Folosindu-se de propria sa experiență pedagogică, precum și de experiența multor cadre didactice cu practică în învățămînt și cu rezultate bune la catedră, autoarea a reușit să întocmească o adevărată călăuză pentru profesorii de limba romînă.

Parcurgînd « Metodica predării limbii romîne la clasele V—VII », ai impresia că stai de vorbă pe îndelete cu un sfătuitor binevoitor și moderat, bogat în experiență și cu multe aduceri aminte, dar oțelit în ciocnirea de fiecare clipă cu greutățile de care se lovește de obicei cel care predă gramatica.

În general, în această parte sînt discutate pe larg toate problemele ridicate de predarea foneticii, morfologiei și sintaxei. Capitolul al doilea cuprinde metodica predării foneticii. Expunînd procedeele care se pot folosi în

[1] Înainte de aceasta, Ministerul Învățămîntului a întocmit și o metodică a predării limbii romîne la clasele I — IV.

tratarea diferitelor probleme de fonetică prevăzute de programa analitică, metodica nu se limitează la însuşirea formală a anumitor reguli, ci acordă o mare importanţă utilităţii practice, insistînd asupra necesităţii cunoaşterii foneticii pentru deprinderea ortografiei şi a ortoepiei. În acest scop, se semnalează toate aplicaţiile de ortografie care se desprind din studierea foneticii. Atenţia acordată metodelor de formare a deprinderilor se remarcă şi în capitolele următoare. În capitolul III, în care sînt indicate metodele cele mai bune pentru predarea părţilor vorbirii, nu se pierde niciodată din vedere utilitatea practică a însuşirii noţiunilor respective. Pe lîngă recomandările metodologice cele mai indicate pentru predarea unui capitol sau paragraf de morfologie, se insistă, ori de cîte ori este nevoie, asupra aplicaţiilor privitoare la ortografie sau la punctuaţie şi asupra procedeelor care pot fi folosite în vederea formării deprinderilor.

Întrucît cele mai multe probleme de ortografie sînt legate de fonetică şi de morfologie, după examinarea metodelor care pot fi folosite la predarea fiecărui capitol sau paragraf de fonetică şi morfologie, s-a rezervat un subcapitol destul de dezvoltat metodicii predării ortografiei (p. 287—322). De asemenea, la sfîrşitul capitolului IV, în care s-a arătat cum trebuie predată sintaxa, au fost expuse procedeele cele mai indicate pentru a deprinde pe elevi cu punctuaţia, care este mai strîns legată de această parte a gramaticii (p. 423—448).

Privind în ansamblu această parte a metodicii (capitolele II, III şi IV), se poate constata că însăşi metodica are metoda ei, fiind un model de felul cum trebuie să se lucreze, organizat, în vederea unui scop. De obicei, după ce se aminteşte în ce măsură partea de vorbire sau de propoziţie a fost cunoscută de elevi în clasele I—IV, cu ce capitole trebuie să se facă legătura şi ce prevede programa analitică, se dă o repartizare a materiei pe ore, în funcţie de importanţa care trebuie acordată fiecărei reguli sau de deprinderile care urmează a fi formate la capitolul respectiv. Apoi se dau indicaţii amănunţite asupra felului cum trebuie să procedeze profesorul, ce să aibă în vedere în primul rînd, ce greutăţi poate să întîmpine, cum le poate înlătura etc. Pleacă totdeauna de la concret la abstract — de la exemple la generalizări şi la reguli, apoi la aplicaţii şi la formarea deprinderilor. Ori de cîte ori este nevoie, se dau scheme sau tablouri rezumative. Exemplele folosite sînt alese cu multă grijă din operile scriitorilor noştri mari. Se recomandă cu insistenţă să se aleagă mai cu seamă exemple din operele studiate la orele de lectură literară. Numai astfel se poate evita predarea formală a gramaticii iar prin legarea predării gramaticii de limba literaturii beletristice şi de cea vorbită se poate ajunge la formarea deprinderilor de exprimare corectă şi frumoasă. În ceea ce priveşte alegerea exemplelor, nu se pierde din vedere rolul educativ al acestora.

Analizînd amănunţit fiecare capitol din gramatică, metodica ajută pe profesor să transmită elevilor tot ceea ce este necesar la vîrsta aceea. Adesea aduce completări preţioase manualelor de gramatică. Aceste completări ar putea să fie de folos chiar celor care vor redacta manualele de gramatică pentru clasele V—VII. Metodica pune la îndemîna profesorilor modele de planificare calendaristică, de planuri de lecţie, de chestionare, de scheme şi tabele recapitulative.

O lucrare ca cea discutată, în care autorul nu este îngrădit de norme rigide, poate să comporte multe discuţii. Profesorii de limba romînă au datoria să contribuie, prin discuţii, la îmbogăţirea metodicii cu rezultatele experienţei lor. În aşteptarea acestor sugestii, ne vom limita la cîteva observaţii de amănunt. La p. 32 se recomandă profesorilor să nu silească pe elevi să memoreze definiţiile din manuale, dacă sînt greoaie sau au « un caracter descriptiv ». În cazul acesta « se poate enunţa o formulare liberă, corectă etc. » Nu încape nici un fel de discuţie că profesorul trebuie să consulte regulat manualul şi să ajute pe elevi să înveţe numai definiţiile ştiinţifice. Lăsînd profesorului libertatea deplină de a formula definiţii cu ajutorul elevilor, să nu ajungem cumva la o adevărată babilonie — fiecare crezînd că definiţia dată de el este cea mai bună. Ar fi fost mai bine dacă profesorii ar fi fost sfătuiţi să apeleze în asemenea cazuri la « Gramatica limbii romîne » elaborată de Academia R.P.R.

Tot în legătură cu definițiile, la p. 31 citim: « De asemenea, trebuie să învățăm pe elevi să formuleze o definiție ... Să luăm, de pildă, definiția substantivului: se numește substantiv partea de vorbire flexibilă care denumește obiecte (adică ființe, lucruri, fenomene, calități, acțiuni). Substantivele au gen și se schimbă după număr și caz. În propoziție ele pot avea orice funcție (în afară de funcția de predicat verbal); îndeosebi, ele pot fi subiect, atribut, complement. Tot așa trebuie formulată definiția celorlalte părți de vorbire, ea trebuie să cuprindă conținutul noțional, caracteristicile formale și funcțiile categoriei gramaticale definite ». Pus în fața tuturor indicațiilor acestora, am fost puțin nedumerit. Mă întreb cum va putea un elev să memoreze o definiție atît de complicată? N-ar fi oare mai nimerit să se folosească definiții mai simple? Gramatica Academiei R.P.R. dă o definiție simplă și ușor de reținut: « Substantivul este partea de vorbire cu care numim ființe, lucruri, acțiuni, stări, însușiri, relații, cuprinse în gramatică sub numele de obiecte »[1]. De îndată ce o gramatică normativă ca cea a Academiei R.P.R. dă o astfel de definiție, în care nu se amintește nimic despre gen, număr, caz, funcție sintactică, nu are nici un rost ca profesorul să complice o definiție formulată pentru copii de 10—11 ani.

Deși metodica analizează amănunțit numeroase probleme de gramatică, unele chiar repetîndu-se datorită nevoii de a exemplifica în prima parte (capitolul I) cu elemente discutate mai pe larg în partea a doua (cap. II, III, IV), totuși anumite reguli sau părți de vorbire nu sînt suficient adîncite. Astfel, discutînd despărțirea cuvintelor în silabe, după ce dă îndrumări asupra primelor două reguli, menționează: « O deosebită atenție trebuie să acorde profesorul învățării regulii a treia: *din grupul de trei sau patru consoane dintre două vocale (diftongi sau triftongi) prima trece la silaba dinainte și celelalte la silaba următoare.* Se vor da de asemenea și excepțiile ei, deoarece la aplicarea acestei reguli elevii au cele mai multe lipsuri. Predarea acestei reguli se face la fel ca a celorlalte » (p. 135). Dacă această regulă pricinuiește mai multe greutăți elevilor, de ce nu s-a discutat și ea cel puțin cît celelalte? De ce nu s-au arătat care sînt excepțiile, mai ales că nici manualele nu sînt destul de clare și complete? De asemenea, s-a pierdut din vedere să se atragă atenția profesorilor că trebuie să lămurească elevilor formele scurte ale pronumelui personal și reflexiv: *îmi, mi, îți, ți, îi, i, îl, l, își, și.* Majoritatea elevilor spun cu toată convingerea că *mi, ți, i, l, și* sînt prescurtări ale formelor *îmi, îți, îi, îl, își.* Metodica n-a insistat asupra situațiilor în care apare o formă sau alta și nici n-a motivat de ce. De altfel, în legătură cu formele scurte ale pronumelui personal ar fi trebuit să se discute mai mult, recomandîndu-se cît mai multe și mai variate procedee care ar putea fi folosite pentru a risipi toate nedumeririle elevilor, deoarece aceste forme pricinuiesc cele mai mari greutăți, mai ales cînd este vorba de scrierea lor.

S-ar mai putea aminti și alte amănunte. Astfel, cînd se ocupă de conjuncțiile adversative: *iar, dar, însă, ci* nu face nici o remarcă în legătură cu nota de intensitate pe care o capătă opoziția exprimată prin unele conjuncții comparativ cu altele. De asemenea, ar fi fost bine ca unele tabele recapitulative să nu se repete (exemplu p. 108 și 338—339); altele ar putea fi completate — la cel de la p. 108 și 338 ar trebui adăugat că subiectul se poate exprima și printr-un pronume relativ-interogativ.

Trecînd peste celelalte amănunte, ne vom opri la o problemă care ar comporta o discuție mai largă. De obicei, articolul se predă în mai multe etape, așa cum precizează și metodica (p. 180). Se predă, în limita nevoilor, înainte de declinarea substantivelor; apoi se explică aparte, într-un capitol special, după declinarea substantivelor, se reia la declinarea adjectivului și a pronumelui și se reamintește la numeral. Ca să facă pe elevi să înțeleagă declinarea substantivelor, profesorul este nevoit să explice mai întîi articolul hotărît și nehotărît. O dată cu declinarea substantivelor, elevii învață și pe aceea a articolului. Cînd ajunge la capitolul intitulat articolul, profesorul este pus în situația de a se ocupa din nou de articolul hotărît și

[1] Gramatica limbii române. Ed. Acad. R.P.R. [București], 1954, vol. I, p. 123.

nehotărît, de data aceasta mai mult repetîndu-l. Oare n-ar fi mai nimerit, din punct de vedere metodic, dacă predarea articolului în întregime s-ar face între substantiv şi declinarea lui? Este o propunere care poate ar merita să fie discutată[1].

Sugestiile făcute aici nu sînt menite să diminueze cu nimic valoarea practică a metodicii, ci sînt izvorîte din dorinţa sinceră de a contribui la desăvîrşirea ei. Chiar cu micile lipsuri pe care le putem găsi noi, «Metodica predării limbii romîne la clasele V—VII» rămîne o lucrare utilă şi valoroasă, bine întocmită şi unitar închegată, redactată într-o formă clară şi îngrijită.

I. Popescu

[1] După trimiterea materialului la tipografie, a apărut în Gazeta învăţămîntului — nr. 366 din 13 aprilie 1956, p. 2-3 — proiectul programei analitice pentru limba romînă. Programa propusă de minister pledează în favoarea propunerilor noastre.

NOTE BIBLIOGRAFICE

GYULA HERCZEG, **La syntaxe du participe passé dans la langue littéraire roumaine.** Acta linguistica, Budapest, 1952, fasc. 1—2.

În introducerea lucrării sale, Herczeg se ocupă pe scurt de studiul lui Arnold Pancratz, « Das Partizipium Perfecti Passivi und seine Anwendung im Rumänischen »[1], arătînd problemele importante discutate aici. Cum însă studiul lui Pancratz are un caracter aproape exclusiv morfologic, iar unele construcţii participiale au rămas în afara cadrelor lui, Herczeg consideră că este necesară reluarea problemei participiului trecut romîn sub raport sintactic.

În ce priveşte originea construcţiilor sintactice create cu ajutorul participiului trecut au existat numeroase discuţii. Unii cercetători susţineau că ele sînt de origine latină, alţii că trebuie considerate ca inovaţii neolatine. Pentru limba italiană este citată lucrarea lui Şkerlj [2], care a reuşit să stabilească o filiaţie ce urcă pînă la latina clasică. Pentru limba franceză, Herczeg citează lucrarea lui Lyer [3], care este de părere că nu poate fi nici o legătură între construcţiile latineşti şi cele franţuzeşti de acest fel. El găseşte originea acestor construcţii participiale în construcţiile adverbiale fără prepoziţie, de tipul: *il entra, les mains vides*, în care adverbul a putut fi uşor înlocuit cu un participiu trecut: *il entra, les mains levées*. Pentru a explica acest proces nu este nevoie să presupunem influenţa ablativului absolut latin. Herczeg arată că teoria lui Lyer este confirmată de procese analoge din alte limbi de o structură cu totul diferită cum ar fi de exemplu limbile fino-ugrice, dar valabilitatea ei pentru celelalte limbi romanice este discutabilă. În virtutea teoriei lui Lyer este absolut necesar ca aceste construcţii adverbiale, care stau la originea celor participiale, să se exprime printr-un acuzativ fără prepoziţie.

Cum în limba romînă nu există construcţii adverbiale fără prepoziţie (în afară de cazurile socotite necorecte) [4], Herczeg este de părere că apariţia construcţiilor participiale nu poate fi pusă în legătură cu construcţiile adverbiale. De asemenea, astfel de construcţii romîneşti nu pot fi considerate nici o continuare a construcţiilor latineşti de ablativ sau acuzativ absolut. Herczeg consideră apariţia construcţiilor participiale romîneşti ca un rezultat al influenţei limbii franceze asupra limbii romîne. Faptul că aceste construcţii caracterizează în special limba scrisă

[1] « Balkan-archiv », I, 1925, p. 71—149.
[2] Construti participiali del tipo « venduta la bellezza », « Italia Dialettale », VIII, 1932, p. 117—178.
[3] Les constructions absolues romanes, « Archivum Romanicum », XV—1931, p. 411—427.

[4] « Lăsat pe spate cît îşi putea păstra echilibrul, genunchii strîmbi, ochii în tavan, coatele în vînt, degetele întinse şi răsfirate, masacra, transportat de evlavie, cele mai frumoase creaţii muzicale ». Cf. A. Phi lippide « Semnalul », 5 iulie, 1947.

dovedește că ele au apărut prin intermediul unor scriitori, care, traducînd sau imitînd opere străine, au căutat să refacă în limba romînă, după modelul limbii franceze, frumoasele perioade de inspirație latină. Astfel trebuie considerată folosirea participiului trecut de către Miron Costin și nu în sensul influenței directe din latina clasică, cum o consideră B. Cazacu [1].

Herczeg arată că o abundență de construcții participiale în limba romînă literară poate fi înregistrată în a doua jumătate a secolului trecut, cînd scriitorii romîni, începînd cu N. Filimon, folosesc tot mai mult mijloacele stilistice ale naturalismului francez. Naturalismul prefera participiul trecut celui prezent și pe amîndouă propozițiilor subordonate.

Deoarece detaliile semnificative ale descrierii naturaliste se înmulțeau, pentru a nu complica structura frazei, printr-o aglomerare de subiecte și predicate, s-a recurs în mod necesar la construcțiile participiale.

Cercetînd construcțiile participiale din operele mai multor scriitori romîni, Herczeg le grupează în trei categorii:

1. Construcțiile în care participiul este legat prin funcția sa predicativă de subiectul propoziției principale. Construcțiile de acest fel sînt echivalente cu subordonatele care au același subiect ca și propoziția principală și înlocuiesc subordonate modale, temporale, cauzale, concesive și ipotetice. Construcțiile participiale aparținînd acestei categorii au un caracter independent.

2. Construcții în care participiul devine un fel de calificativ al subiectului (« Pe urmă veneau carele încărcate cu prada și în sfîrșit... bărbați, femei, copii și bătrîni, *împinși* înainte cu izbiri tari de bice... »). Astfel de construcții își pierd caracterul de independență.

3. Participiul trecut absolut. Asemenea construcții sînt foarte rare, datorită frecvenței construcției prepoziționale: cu + subst. + participiu.

[1] B. Cazacu, Influența latină asupra limbii și stilului lui Miron Costin, « Cercetări literare », V, 1943.

În concluzie, Herczeg arată că sintaxa participiului trecut în limba romînă este mai puțin complicată decît în limbile romanice occidentale.

C. O.

JÓZSEF HERMAN: **Les changements analogiques,** Acta linguistica, Budapest, 1951, fasc. 1.

Articolul cuprinde șapte capitole. În capitolul introductiv se arată care este deosebirea între schimbările fonetice și schimbările analogice. Cele dintîi se produc în cuvintele care au unele trăsături fonetice comune, iar celelalte în cuvintele care aparțin aceleiași categorii gramaticale. Schimbările fonetice nu urmează în dezvoltarea lor un model, adică un sunet sau un grup de sunete, existent deja în limbă în timpul în care schimbarea începe. Herman nu este de acord cu teza lui Schuchardt care susține că schimbările fonetice se pot răspîndi și pe cale analogică.

Schimbările analogice se produc numai la categoriile gramaticale care se exprimă prin mai multe semne cu valoare identică. În acest caz un cuvînt se transformă după modelul altuia, aparținînd aceleiași categorii.

Se face de asemenea distincție între analogie și contaminație.

La sfîrșitul capitolului introductiv, autorul fixează problemele fundamentale ale studiului său:

a. rolul analogiei în evoluția structurii gramaticale a limbii;

b. care factori provoacă o schimbare analogică și care o împiedică, acolo unde ar fi posibilă;

c. în ce fel se poate stabili o legătură între fenomenele de analogie și gîndirea omenească.

Pentru a da răspuns acestor probleme, autorul se folosește de evoluția sistemului verbal francez. Nu face însă o schiță morfologică ci urmărește doar trei probleme:

1. schimbările analogice în formarea timpurilor și modurilor verbale;

2. schimbările analogice ale desinențelor personale;

3. schimbările analogice care au avut loc în interiorul unor paradigme verbale.

În capitolul al doilea, J. Herman se ocupă de evoluția perfectului și a imperfectului indicativ.

Pe baza istoriei acestor două timpuri, autorul ajunge la concluzia că uniformizarea analogică se produce la categoriile gramaticale la care există — datorită semnificației și modului de folosire al categoriei respective — condițiile necesare ca unitatea categoriei respective să fie percepută în mod conștient de către vorbitorii unei limbi, independent de semnificația lexicală a unui verb sau a altuia luate izolat. Extinderea analogică a unui morfem arată că unitatea, identitatea diverselor cazuri, devine conștientă, și aceasta este în același timp mijlocul cu ajutorul căruia se efectuează procesul mintal.

La categoriile gramaticale a căror semnificație concretă este determinată prin circumstanțe întîmplătoare de context sau de semnificația unui verb sau a altuia nu se produc schimbări analogice. Analogia generalizează semnul care a fost simțit ca cel mai reprezentativ pentru categoria gramaticală respectivă.

În capitolul al III-lea sînt analizate schimbările produse în categoria prezentului indicativ și subjonctiv. Unificarea parțială a prezentului subjonctiv este explicată ca și uniformizarea imperfectului.

Capitolul al IV-lea tratează problema desinențelor la pers. 1 și 2 pl.

În capitolul al V-lea autorul se ocupă de unificarea analogică în cadrul paradigmei unui singur verb și anume de modificările analogice survenite la prezentul indicativ al unor anumite verbe. Cazurile în care analogia n-a unificat paradigma sînt explicate fiecare în parte. Se ajunge la concluzia că verbele care au conservat forme diferite sînt cele cu nuanțe de sens multiple. József Herman nu este de acord cu cei care susțin că verbele cele mai des folosite nu se supun analogiei deoarece sînt foarte vii în mintea oamenilor.

Capitolul al VI-lea tratează problema raportului dintre schimbările fonetice și cele analogice. Se arată că cele două tipuri de schimbări sînt într-o interdependență strînsă. Analogia unifică formele devenite eterogene în urma schimbărilor fonetice. Dar schimbările analogice nu-și au însă rădăcinile în cele fonetice și nu sînt în legătură cu ele decît în măsura în care acestea strică unitatea sistemului. Analogia acționează eliminînd diferențele morfologice primitive chiar dacă sistemul nu a fost zdruncinat de modificări fonetice.

Analogia acționează și asupra formelor care sînt rezultatul unui proces analogic anterior. O tendință analogică poate fi în contradicție cu alta, iar o schimbare analogică, creînd noi unități, poate să strice pe cele vechi.

În capitolul al VII-lea, autorul face o sinteză a rezultatelor la care a ajuns în capitolele precedente, dînd răspuns celor trei probleme fundamentale care au fost formulate în capitolul introductiv.

Se arată că dezvoltarea analogică reprezintă calea tipică, sau cel puțin una din căile importante ale evoluției structurii gramaticale a limbii. Analogia tinde să extindă domeniul de aplicare al unei reguli la toate cazurile concrete cu funcție gramaticală identică, iar aceasta reprezintă un indice al perfecționării structurii gramaticale. Schimbările analogice nu constituie singura cale de perfecționare a structurii limbii, dar aceasta nu diminuează cu nimic importanța lor.

Acțiunea proceselor analogice în domeniul sintaxei este considerată o problemă aparte și autorul n-o cuprinde în cadrul studiului de față.

În ce privește a doua problemă fundamentală pusă în capitolul introductiv se arată că o schimbare analogică este posibilă cînd conținutul noțional al categoriei gramaticale, în interiorul căreia se produce schimbarea, este susceptibil de a deveni perceptibil vorbitorilor independent de conținutul lexical al cuvintelor sau de schimbările de nuanță care se produc atunci cînd un cuvînt intră în legătură cu altele în cadrul propoziției. Unificarea analogică este semnul înțelegerii unității categoriei gramaticale. În cazurile în care unificarea analogică nu s-a produs însemnează că lipsesc condițiile necesare muncii de abstractizare sau că această abstractizare nu este necesară. Este în special cazul categoriilor gramaticale care nu impun o modificare esențială în conținutul lexical al cuvintelor.

În ce privește legătura dintre procesele analogice și gîndirea omenească se arată, că o schimbare analogică reprezintă, pe planul

gîndirii, constatarea de elemente identice în ce privește funcțiunea gramaticală a unor cuvinte, elemente care înainte ca schimbarea analogică să se fi produs erau exprimate prin procedee morfologice diferite. Analogia, în măsura în care contribuie la perfecționarea structurii gramaticale a limbii, e legată de munca de abstractizare a gîndirii umane.

Prin problemele pe care și le pune și prin felul cum le rezolvă, József Herman aduce o contribuție importantă la lămurirea procesului de dezvoltare a limbii.

C. O.

Semnalăm apariția a două importante lucrări lexicografice editate de Institutul bibliografic din Leipzig și anume: «Lexicon A-Z in einem Band» din anul 1954 și «Fremdwörterbuch» («Dicționarul de neologisme») din anul 1955.

Lexiconul A-Z este o mică enciclopedie germană universală într-un volum, cu ilustrații și 60 de hărți destinată marilor mase dornice de a se cultiva. La cuvintele străine care se deosebesc de pronunțarea obișnuită se dau indicații de pronunțare în sistemul fonetic internațional. Se dau de asemenea sumare indicații etimologice. Lexiconul cuprinde atît cuvinte din limba de fiecare zi, cît și foarte multe cuvinte de specialitate mai ales din noile realități social-economice din R.D.G. Sînt incluse de asemenea numele proprii istorice și geografice și numele unor personalități marcante din toate țările lumii, dintre care și țara noastră.

«Fremdwörterbuch» cuprinde 40.000 de neologisme, cu indicații gramaticale, indicații de pronunțare și etimologie. Fiecare neologism e redat prin sinonime germane sau printr-o scurtă explicație.

Ambele lucrări sînt realizări valoroase și utile ale lexicografiei germane.

M. I.

NOTE ŞI CONSULTAŢII

DESPRE PARONIME ÎN LIMBA RUSĂ

DE

L. NICULESCU

Termenul « paronim » este de proveniență greacă: παρά « alături » şi ὄνομα « nume ».

Paronimele sînt cuvinte cu sens deosebit, dar care prin forma lor, uneori şi prin etimologie, se aseamănă, avînd o pronunțare apropiată, dar nu identică, de ex. prevenire, provenire [1]. Această asemănare fonetică provoacă adesea confuzii şi duce la greşeli curente în vorbirea celor care nu cunosc bine vocabularul limbii materne.

Problema prezintă însă un interes deosebit în însuşirea temeinică a limbii străine.

Din experiența noastră, rezultă că, pentru elevii romîni care învață ruseşte, existența paronimelor constituie o serioasă dificultate, mai ales cînd e vorba de cuvinte dintre cele mai uzuale, ca de ex.: день — тень; мел — мель; семя — семья; слушать — слышать etc.

Aceeaşi greutate în asimilarea paronimelor o simt şi cei ce studiază limba romînă (a povesti — a prevesti, a proveni — a preveni, a promite — a permite, propoziție — prepoziție, anterior — interior, copac — capac, soare — soră, bostan — baston etc.

În studierea lexicului oricărei limbi, în afară de atenția ce se dă sinonimelor, antonimelor şi omonimelor, se cuvine deci să se dea o deosebită atenție şi paronimelor.

De aceea, în procesul predării limbii ruse este necesar să atragem atenția elevilor asupra asemănării fonetice dintre unele substantive:

цвет « culoare » — цветок « floare »
цвета (pl. de la цвет)
цветы (pl. de la цветок)
деревня « sat » — деревья « copaci »
девочка « fetiță », девушка « fată » — дедушка « bunic ».

Aceeaşi greutate o provoacă şi unele verbe ca:

пою « cînt » — пью « beau »
слышу « aud » — слушаю « ascult ».

În scopul folosirii corecte a paronimelor este necesară o muncă îndelungată şi serioasă, atît din partea profesorului cît şi din partea elevilor.

Procesul asimilării paronimelor cuprinde două faze: *a)* deprinderea elevului să recunoască paronimele după auz; *b)* asimilarea pronunțării corecte a fiecăruia.

Se recomandă memorizarea paronimelor însoțite de anumite atribute, care să ajute la distingerea sensurilor. De ex.:

[1] Prof. A. N. Gvozdev, în lucrarea sa « Очерки по стилистике ручсского языка » Изд. Ак. Пед. Наук РСФСР, Москва 1952, p. 42, include paronimele în categoria cuvintelor legate între ele, într-o oarecare măsură, din punct de vedere semantic: sinonime, antonime, omonime, paronime.

Autorul dă ca exemple următoarele cuvinte: Австрия — Австралия, Швеция — Швейцария; вакансия — ваканция: процесс — процессия; обидный — обидчивый; факт — фактор; индеец — индиец; адресант — адресат; неизмеримое — несоизмерное.

зелёные деревья «copaci verzi» — колхозная деревня « sat colhoznic »
девочка « fetiţă » — мальчик « băiat »
девушка « fată » — юноша « adolescent »
дедушка « bunic » — бабушка « bunică »
слушать « a asculta » — слышить « a auzi ».

Se recomandă de asemenea alcătuirea unei liste de paronime şi verificarea asimilării lor prin includerea acestor cuvinte în propoziţii.

Studiind paronimele limbii ruse, constatăm că ele se deosebesc [1] prin:

1. Opoziţia consoană dură — consoană moale din rădăcină sau temă.

2. Opoziţia consoană dură — consoană moale din rădăcină sau temă şi prin terminaţie.

3. Opoziţia dintre o consoană sau o vocală din temă.

4. Un sufix.

5. Un prefix.

Pe baza acestei clasificări, dăm mai jos cîteva grupe de paronime din limba rusă.

1. Paronime care se deosebesc prin opoziţia consoană dură — consoană moale din rădăcină sau temă:

банка « vas cilindric » — банька diminutiv de la баня « baie »
брат « frate » — брать « a lua »
вес « greutate » — весь « întreg »
воз « car » — вёз « ducea » v.
галка « cioară » — галька « pietriş »
дал « a dat » v. — даль « depărtare »
кров « acoperiş », « casă veche » — кровь « sînge »
круг « cerc » — крюк « cîrlig »
лук « ceapă » — люк « deschizătură în puntea corăbiei »
мел « cretă » — мель « vad »
мол « dig » — моль « molie »
ответ « răspuns » — ответь « răspunde » (modul imperativ)
пола « poală » — поля « cîmpii »
полка « raft » — полька « dans »
пыл « căldură puternică », « avînt » — пыль « praf »
рад « bucuros » — ряд « rînd »
стал « a devenit » — сталь « oţel »
стан « lagăr » — стань « stai » (modul imperativ)
удар « lovitură » — ударь « loveşte » (modul imperativ)
угол « colţ » — уголь « cărbune »

2. Paronime care se deosebesc prin opoziţia consoană dură — consoană moale din rădăcină sau temă şi prin terminaţie sau particulă:

зубы « dinţi în gură » — зубья « dinţii metalici la maşină »
листы « foi » — листья « frunze »
редко « rar » — редька « ridiche »
сижу « stau jos » — сажусь « mă aşez ».

3. Paronime care se deosebesc prin opoziţia dintre o consoană sau o vocală din temă:

вакансия « post vacant » — ваканция « vacanţă »
девушка « fată » — дедушка « bunic »
день « zi » — тень « umbră »
деревня « sat » — деревья « copaci »
задание « temă » — здание « clădire »
невежа « bădăran » — невежда « ignorant »
пою « cînt » — пью « beau »
петь « a cînta » — пить « a bea »
родник « izvor » — рудник « mină »
сесть « a se aşeza » — съесть « a mînca »
слышать « a auzi » — слушать « a asculta »
цвет « culoare » — цветок « floare »
шторм « furtună pe mare » — штурм « asalt »
плюш « pluş » — плющ « plantă ».

4. Paronime care se deosebesc prin prefixe:

проводить « a conduce » — приводить « a aduce »
проходить « a trece » — приходить « a veni ».

5. Paronime care se deosebesc prin sufixe:

бабочка « fluture » — бабушка « bunică »
девочка « fetiţă » — девушка « fată ».

---

[1] V. N. Andreeva în lucrarea sa « Лексикология современного французского языка » УЧПЕДГИЗ 1955 г., vorbind despre paronime, dă următoarea grupare a lor:
1. cu prepoziţii diferite:
amener — a aduce şi emmener — a duce;
prévenir — a preveni, provenir — a proveni;
préposition — prepoziţie, proposition — propoziţie;
antérieur — anterior, intérieur — interior;
2. cu sufixe diferite:
argenté — argintat, argentin — argintiu;
populaire — popular, populeux — populat;
3. cu rădăcini diferite:
complément — complement (noţiunea gramaticală);
compliment — compliment (reverenţă);
décider — a hotărî, décéder — a deceda;
lever — a ridica, laver — a spăla.

RĂSPUNS CITITORILOR

Prof. I. SIMION, Poiana.

1. *Întrebare.* În ce caz se întrebuinţează pronumele reflexiv *şi* nelegat de unul din cuvintele lîngă care stă?

Răspuns: Pronumele reflexiv neaccentuat *şi* apare nelegat grafic de cuvîntul alăturat cînd acesta e un pronume aton la cazul acuzativ.

Sînt posibile două situaţii: *a)* pronumele alăturat începe cu o consoană şi e silabic: *hainele şi* ***le*** *coase singur; b)* pronumele nu e silabic şi se ataşează la cuvîntul următor: *nasturele şi* ***l****-a cusut singur.*

2. *Întrebare:* Este posibil ca pronumele *voi* să nu aibă nici o funcţiune sintactică şi deci să stea la cazul vocativ?

Răspuns: Pronumele *voi* poate sta în cazul vocativ, dar este inexact că vocativul nu are nici o funcţiune sintactică. De fapt, vocativul poate avea două funcţiuni: *a)* precizează subiectul sau complementul propoziţiei de care e alăturat *(**Voi**, cei de colo, ia veniţi încoace)*; *b)* joacă el însuşi rol de propoziţie al cărei predicat e subînţeles. De pildă, porunca exprimată în exemplul de mai sus poate fi redată numai prin vocativul *voi*, predicatul *veniţi* fiind subînţeles. Deci pronumele *voi* are o funcţiune sintactică şi atunci cînd stă în cazul vocativ.

3. *Întrebare.* Dacă pronumele personal care stă pe lîngă un substantiv se acordă în gen, număr şi caz cu el, se poate spune că are valoare de adjectiv?

Răspuns: Cînd determină un substantiv, pronumele personal cu valoare posesivă se acordă în gen şi număr cu numele posesorului (substantivul pe care îl înlocuieşte), nu cu numele obiectului posedat (substantivul pe care îl determină).

În exemplul: *Prietenia surorilor* ***lui*** *îl încuraja*, pronumele *lui* ţine locul unui substantiv masculin-singular care desemnează pe cel despre ale cărui surori este vorba în propoziţie. După cum se vede, pronumele *lui* se acordă în gen şi număr (masculin-singular) cu numele acestui posesor, nu cu substantivul pe care-l determină *(surorilor)*. Altfel, ar fi trebuit să aibă forma de feminin-plural *(lor)*.

În concluzie, formele personale cu valoare posesivă, pentru că nu se acordă cu substantivul pe care-l determină, nu au valoare de adjectiv, deşi joacă rol de atribut în propoziţie.

4. *Întrebare:* N-ar fi bine ca, spre a se preciza diferenţa dintre predicatul nominal format cu un participiu şi predicatul verbal exprimat printr-un verb la forma pasivă, să se adauge la definiţia predicatului nominal care ne interesează: *subiectul gramatical al propoziţiei trebuie să fie şi subiect logic?*

Răspuns: Precizarea propusă de dv. este necesară şi corectă şi se va ţine seamă de ea la o viitoare ediţie a «Gramaticii limbii romîne».

5. *Întrebare:* Cuvintele *de dindărăt, de primprejur, alene* nu sînt mai degrabă adverbe decît locuţiuni adverbiale?

Răspuns: Cuvintele *de dindărăt* şi *de primprejur* sînt adverbe compuse, pentru că sînt formate din adverbe şi prepoziţii: *de* + *dindărăt, de* + *primprejur* (cf. Gramatica Academiei R.P.R., vol. I, p. 330). Cuvîntul *alene* este la origine o locuţiune adverbială (prepoziţia *a* + substantivul *lene)*, acum însă cei doi termeni ai locuţiunii s-au sudat şi avem a face cu un adverb propriu-zis.

6. *Întrebare:* Deoarece cuvintele: *seara, ziua* (substantive), *una* (pronume nehotărît), *închis* şi *deschis* (verbe la participiul trecut) au numai în anumite contexte valoare de adverbe, n-ar fi mai bine să fie considerate locuţiuni adverbiale?

Răspuns: Cuvintele la care vă referiţi au în anumite cazuri funcţiuni sintactice pe care le îndeplinesc uneori adverbele (complemente circumstanţiale). De aceea, în aceste situaţii sînt considerate adverbe. Denumirea de locuţiuni adverbiale nu e potrivită, pentru că locuţiunile adverbiale sînt formate din mai multe cuvinte, dintre care unul este în mod obligator o prepoziţie.

L. V.

LUCRĂRI DE LINGVISTICĂ APĂRUTE

ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN, serie nouă, vol. I şi II, Editura Academiei R.P.R.

LIMBA ROMÎNĂ, VOCABULAR – FONETICĂ – GRAMATICĂ, Editura Academiei R.P.R., 1956.

ÎNDREPTAR DE PUNCTUAŢIE, Editura Academiei R.P.R., 1956.

DICŢIONAR ORTOEPIC, Editura Academiei R.P.R., 1956.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE,
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

953

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREȘTI

C. 784

Lei 2.—

I 8107

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

4

ANUL V
IULIE – AUGUST
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 IUI 2005

i 8107

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

-- BLL 2014

LIMBA ROMÎNĂ

U ... 2022

4

ANUL V
IULIE — AUGUST
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2580/959

1964

COMITETUL DE REDACȚIE

Prof. D. MACREA *(redactor responsabil)*;
Acad. M. SADOVEANU; Acad. IORGU IORDAN; Acad. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR; Prof. G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; SORIN STATI; VALERIU ȘUTEU; FLORA ȘUTEU *(secretară)*.

APARE DE 6 ORI PE AN

Rredacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREȘTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R. Telefon 3.85.05

SUMAR

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

AL. NICULESCU, Evoluţia frazei în stilul lui Barbu Delavrancea 5
GR. BRÎNCUŞ, Părerile lui Costache Negruzzi despre limbă 19

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

ACAD. LOTAR RĂDĂCEANU | Cu privire la «Dicţionarul limbii romîne literare contemporane şi la fondul principal de cuvinte al limbii romîne» 35
G. NEDIOGLU, Predicatul verbal 49
B. I. PRUTEANU, Observaţii asupra capitolului «Ordinea cuvintelor în propoziţie» din «Gramatica limbii romîne» 58

DISCUŢII

Acad. AL. GRAUR, «Dialectele» limbii romîne 66
D. MACREA, Cîteva precizări în legătură cu problema dialectelor limbii romîne 70

CRONICA

I. POPESCU, Consfătuirea pe ţară a cadrelor didactice şi a părinţilor cu privire la dezvoltarea şi îmbunătăţirea învăţămîntului de cultură generală . . 76

RECENZII

Studii de gramatică, vol. I, Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 215. (C. Maneca) 82
Observaţii asupra unei traduceri din dramaturgia clasică engleză (Valeria Pop) . 85
Studii şi cercetări lingvistice, 1955 (an. VI, nr. 1—4, 344 p.) (Ileana Zamfirescu) 90
Note bibliografice 94

NOTE ŞI CONSULTAŢII

I. RIZESCU, Scriitorii vremii şi dicţionarul lui Tiktin 97
Răspuns cititorilor 100

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

EVOLUŢIA FRAZEI ÎN STILUL LUI BARBU DELAVRANCEA

DE

AL. NICULESCU

Una din cele mai pregnante particularităţi ale stilului lui Barbu Delavrancea este structura frazei sale. Fie larg dezvoltată, încărcată de enumerări, adjoncţiuni şi repetiţii, fie scurtă, redusă la cîteva cuvinte, uneori monomembră sau incompletă din punct de vedere sintactic (construcţii nominale, elipse), fraza scriitorului nostru, prin originalitatea ei, a atras atenţia cercetătorilor şi criticilor încă de la apariţia primelor sale lucrări literare.

Aceştia remarcau « frazeologia exuberantă care îneacă adesea viaţa, realitatea, acţiunea »[1] sau, dimpotrivă, « frazele prea mult independente unele faţă de altele, ori întretăiate, sacadate»[2], nu fără a-şi manifesta surprinderea faţă de procedeele artistice folosite de Delavrancea în construirea expresiei sale artistice. Motivarea unei asemenea variaţii frazeologice a dat-o însă chiar scriitorul. După cum arată într-o scrisoare către A. Lupu Antonescu, el punea în primul plan al măiestriei literare preocuparea pentru forma capabilă de a sugera conţinutul operei literare, în acord cu multiplele situaţii şi momente descriptive şi narative: « Există o legătură intimă între obiectul ce descrii şi muzica frazei tale »[3].

Observînd cu atenţie stilul lui Delavrancea, constatăm că varietatea aspectelor frazei sale este în dependenţă, pe lîngă acestea, şi de epoca în care scrie autorul nostru. Comparînd lucrările în proză apărute în anii începuturilor sale literare cu cele apărute mai tîrziu, înregistrăm, începînd de prin anii 1889—1890 înainte, o serie de deosebiri relevante în structura frazei. Dacă în « Fanta Cella»,

[1] L. Şăineanu, *Autorii romîni moderni*, Bucureşti, 1891, p. 297.
[2] O. Densusianu, *Evoluţia estetică a limbii romîne*, vol. III, p. 267.
[3] A. Lupu Antonescu, *Delavrancea, artistul*, în « *Cele trei Crişuri* », 1933, an. XIV, nr. 9—10, p. 105.

«Palatul de cleștar» sau « Iancu Moroi» (1884), «Sultănica» (1885) și « Trubadurul» (1887) predomină frazele lungi, cu aglomerări de propoziții coordonate și subordonate, după 1889—1890, în «Poveste» (1889), « Irinel » (1890), « Bunicul», « Bunica», « Norocul dracului» și « Marele duce» (1893) începe să apară din ce în ce mai frecvent frazarea scurtă, în propoziții simple, monomembre sau eliptice. Să se compare, bunăoară, acest fragment din « Bunicul » :

Bunicul stă pe prispă. Se gîndește. La ce se gîndește? La nimic. Înnumără florile care cad. Se uită în fundul grădinii. Se scarpină în cap. Iar înnumără florile scuturate de adiere. Î. V. V.[1] 116.

cu construcțiile uriașe din « Iancu Moroi» sau « Trubadurul».

Frica de a-și părăsi pentru totdeauna cancelaria, cu acel miros învechit de catastișe și monitoare, casa cu pridvorul cel nou... patul în care se lungea mai mult ca să zacă... societatea care, deși o ura, avea farmecul nespus de a i se mișca împrejur... durerea d-a închide ochii ș-a nu mai vedea pe Sofi care-l chinuia... spaima de a se așterne într-o cutie de scînduri... și acei bulgări care vor suna a vecinicie și a întuneric, cînd vor cădea pe pleoapa de brad uscat... zguduiră pe Iancu Moroi și îl făcură să geamă sugrumat, în tînguiala vîntului, care se umfla trist și sălbatic în geamlîcul coridorului. S. 143.

Scriitorul, profitînd de criticile ce i se aduseseră cu privire la stilul « gros și greoi», și determinat, după cum vom vedea, și de alte cauze, își revizuiește procedeele de stil și trece la construcții sintactice mai simple, apropiate de limba vorbită. Chiar criticii constată cu bucurie această transformare: « Față cu ultimele lucrări ale lui Delavrancea, în care unele exagerări semnalate de noi au început a dispare, am crezut a mai ușura concluziile noastre de atunci», declară N. Petrașcu cu ocazia publicării în volum a unui articol apărut în « Convorbiri »[2].

Tendința de a scrie în fraze alcătuite din propoziții scurte, simple, se face și mai evidentă începînd din 1893—1894, pe măsură ce creația literară a lui Delavrancea se maturizează. Lucrări ca « Două lacrimi» și « Marele duce» (1893), « De azi și de demult» (1894) și mai ales povestirea « Stăpînea odată» (1908) sînt scrise aproape în întregime în construcții de acest fel. Dacă la început ele apăreau mai ales în stilul descriptiv și numai în anumite împrejurări, bine motivate din punct de vedere stilistic, în perioada de care ne ocupăm frazele scurte inundă și stilul narativ, devenind o manieră de a scrie. Poves-

---

[1] Prescurtările folosite în lucrare trimit la următoarele ediții ale operelor lui B. Delavrancea:

H. T. — *Hagi Tudose, Tipuri și moravuri*, Ed. Socec, 1940.
S. — *Sultănica*, Ed. Cugetarea, 1941.
L. — *Liniște. Trubadurul. Stăpînea odată*, Ed. Socec, 1922.
Î. V. V. — *Între vis și viață*, Ed. Socec, 1940.

[2] N. Petrașcu, *Figuri literare contimpurane*, Socec, 1893, p. 115.

tirea « Stăpînea odată» se caracterizează îndeosebi prin această exprimare telegrafică care schematizează prezentarea acțiunii, grăbind mecanic gesturile și mișcările personajelor:

Se sculară și trecură în pridvor. Împărăteasa bătu din palme. Un rob. Porunci de masă. L. 111.

Se accentuează în această epocă și tendința de a dispune propozițiile scurte în șiruri verticale de alineate, spre a da mai multă independență și gravitate momentelor:

Un cal a căzut lîngă copac.
Al cazacului.
Se întorc pe jos.
Cine a învins?
Nu se știe.
Călăreții stau smirnă înaintea marelui duce. Î. V.V. 272.

Tendința către simplificarea structurii frazei se manifestă la Delavrancea și în cazul remanierilor de redacție pe care le făcea scriitorul ori de cîte ori își retipărea lucrările mai vechi sau în edițiile succesive ale volumelor sale. Majoritatea lucrărilor lui Delavrancea cunosc cîte două ediții, apărute la intervale de timp destul de mari, suficiente pentru a determina pe scriitor să recurgă la transformarea parțială a formei stilistice[1].

Cît de profunde sînt aceste modificări? Pentru a răspunde la această întrebare, am procedat la comparația celor două versiuni ale nuvelelor « Liniște » și « Trubadurul», apărute în volumele « Trubadurul» (Haimann, 1887) și « Liniște, Trubadurul, Stăpînea odată» (Socec, 1911).

Deosebirile dintre cele două texte sînt semnificative. Se remarcă în general tendința scriitorului către expresia mai simplă, eliberată de balastul părților secundare, neesențiale. Delavrancea renunță în mare măsură la determinările circumstanțiale introductive sau interioare, la repetițiile și reluările fără efecte stilistice bine determinate, la pletora de epitete și la comparațiile ample. Iată cîteva exemple:

Ed. 1887	Ed. 1911
După ce capul, ca și cum i s-ar fi frînt din junghietură, să dete pe spate și i se izbi de piept, începu să *povestească cu voce atît de puțin omenească* cîtva timp, *încît pe noi prietenii lui de atîția ani, ne cuprinse o frică*, care nu s-ar putea asemăna mai puțin decît *cu a unui copil ce ar trece noaptea prin curtea bisericii.* 31.	*Și începu să povestească cu o voce așa de puțin omenească, că pe noi, prietenii lui de-atîția ani, ne cuprinse o frică mai ciudată ca frica unui copil care ar trece noaptea prin curtea unei biserici.* 187.

[1] *Sultănica* apare în prima ediție în 1885, iar în a doua formă în 1908; *Trubadurul* vede lumina tiparului în 1887, pentru prima oară, și în 1911, în a doua ediție. Se mai pot adăuga *Între vis și viață*, care reapare la interval de zece ani (ed. I, 1893, ed. II, 1903), și *Paraziții*, apărută în 1895, și a doua oară în 1905.

Cu asemenea început de discuție, într-una din zilele lui mai, *ajunseserăm la aleea care duce la Băneasa.* Și în rîsul tuturor, *Scepticul ducea la braț pe Trubadur*, atît de obosit încît se rezema în mers de tovarășul său. 12.

Cu asemenea început de discuție, într-o zi ajunserăm în șoseaua care duce la Băneasa. Scepticul ducea la braț pe Trubadur. 166.

Se vede bine din aceste două exemple că Delavrancea renunță tocmai la elementele care au rolul să precizeze circumstanțele în care se petrec faptele înfățișate. Dispar astfel determinările temporale ample *(după ce capul, ca și cum s-ar fi frînt din junghietură, să dete pe spate și i se izbi de piept)* și cele de proporții mai mici, dar prea stricte *(cîtva timp; într-una din zilele lui mai)*. Sînt înlăturate de asemenea precizările modale *(în rîsul tuturor)* și cele atributive și consecutive *(atît de obosit, încît se rezema în mers de tovarășul său)*.

Constatări de aceeași natură putem face urmărind modificările pe care le face scriitorul în ceea ce privește determinarea prin epitete. Între cele două ediții se poate remarca reducerea simțitoare a numărului de epitete sau chiar renunțarea la toate determinările, atașate unui substantiv:

Ed. 1887

Așa cum era, slabă, ușurică, bună, anemică, sfioasă, tăcută, *te mișca, te atrăgea*, te fura, te sorbea, *în atmosfera palidă și tristă ce plutea și să învîrtea în jurul ei.* 223.

De trei ori l-am văzut în viața mea și era același om: aceeași față, aceeași barbă căruntă, deasă și rotunjită de jur împrejurul unor obraji uscați și galbeni. 183.

Ed. 1911

Așa cum era, te mișca, te atrăgea în atmosfera palidă și tristă ce plutea și se învîrtea în jurul ei. 52.

De trei ori l-am văzut în viața mea și rămăsese neschimbat: aceeași față, aceeași barbă căruntă. 1.

Cumulul de epitete era folosit cu predilecție de scriitorul nostru în epoca începuturilor sale literare. Criticii condamnau aceste efuziuni descriptive dilatate, remarcînd fraze ca acestea (în « Iancu Moroi»): *respirația grea, trezită, acră, caldă și deasă a mulțimii, dospită în fumul de țigări și havane, acele chipuri buhăite, galbene, murdare și moarte, cu ochii tăiați, cu buzele crăpate și pîrlite, cum nu se văd decît la bolnavii ce se scoală de pe lîngoare, dau salonului o asemuire de cafenea, de tripou și de închisoare polițienească.* Sau (în «Liniște»): *buna stare și ordine și vigoare fiziologică sînt zăpăcite, slăbite și tăiate de un dezgust sufletesc, încet, ascuns, lățit, amețitor, amar, bolnăvicios, covîrșitor* [1].

[1] N. Petrașcu, *Figuri literare contimpurane*, Socec, 1893, p. 112, 113. Și la aceste acumulări de epitete renunță scriitorul în versiunile următoare.

Prezența acestor bogate determinări circumstanțiale și atributive în stilul operelor de început ale lui B. Delavrancea nu poate fi, desigur, fără legătură cu principiile și tehnica artistică a curentelor literare din epoca sa. După cum se știe, tendința către determinarea minuțioasă în descrieri ca și în narație, este una din caracteristicile stilului naturalist. Cercetătorii au relevat chiar o anumită corespondență între realizarea frazei prin bogate determinări circumstanțiale (adverbe, complemente circumstanțiale de loc, timp, mod) și concepția filozofică pozitivistă a determinismului lui H. Taine, care stă la baza teoretică a acestui curent literar[1].

Și numărul mare de epitete este unul dintre procedeele stilistice ale naturalismului. Notarea detaliilor descriptive în amănunt, fie prin enumerări vaste, fie prin lungi serii epitetice, este capabilă de a da cît mai multă exactitate descrierii. Brunetière, ocupîndu-se de arta lui Alphonse Daudet, remarcă «abundența și amploarea descrierilor» care «obosesc cîteodată, iar alteori chiar irită». El citează fraze ca: *C'est ainsi que son admiration était devenue de la passion véritable, mais une passion humble, discrète, sans espoir qui se contenait à brûler à distance comme un cierge d'indigent à la dernière marche de l'autel* »[2].

Observații asemănătoare se pot face și asupra artei literare a fraților Goncourt. P. Sabatier, într-un studiu dedicat principiilor lor estetice, constată că unul dintre procedeele preferate ale stilului lor este insistența prin epitete, reluări sinonimice, repetiții ale unei idei. Iată un exemplu:

> *Rome et ses dômes* détachés, dessinés, lignés *dans une nuit violette sur une bande de ciel jaune, du jaune d'un rose-thé*[3].

Diminuarea numărului de epitete este deci o dovadă că scriitorul se dispensează, pe măsură ce stilul său se maturizează, de elementele care îngroșau fraza sa, înecînd-o în referințe la detalii nesemnificative. Aceste constatări ne conduc la concluzia că Delavrancea se eliberează de metodele artistice naturaliste.

*

O altă serie de modificări ale frazei lui Delavrancea sînt motivate de tendința de a da expresiei sale o cît mai pregnantă spontaneitate și vioiciune, apropiind-o de limba vorbită. În acest sens, se observă că scriitorul renunță adeseori la complinirile comparative greoaie și inutile, fie că e vorba de o propoziție modală, fie de un complement:

---

[1] L. Spitzer, « *Inszenierende* » *Adverbialbestimmungen in der neueren französischen Literatur*, în « *Stilstudien* », München, 1928 II, p. 127.

[2] F. Brunetière, *L'impressionisme dans le roman*, în *Le roman naturaliste*, Paris Calmann-Lévy, 1897, p. 86.

[3] P. Sabatier, *L'esthetique des Goncourt*, Paris Hachette, 1920, p. 415.

Ed. 1887	Ed. 1911
Şi noi prinserăm de veste că *pleoapele cînd i se atingeau una de alta, tremurau* ca şi cum i-ar fi bătut. 22.	*Pleoapele cînd i se atingeau una de alta, tremurau.* 178.
Toate cîte-mi treceau prin minte despre acel om ciudat mi se păreau prostii şi nu-mi lămureau acea noapte fantastică ca un basm apucat din moşi-strămoşi. 204.	*Toate cîte-mi treceau prin minte despre acel om ciudat mi se păreau prostii şi nu-mi lămureau acea noapte fantastică.* 27.

În acelaşi timp, spre a face imaginea mai vie, el transformă comparaţiile în metaforă sau simplifică legătura dintre cele două părţi. Sînt înlăturate astfel verbe ca: *părea, semăna* sau se izolează termenul comparat într-o propoziţie eliptică independentă. Cîteva exemple:

Dar eu încremenisem uitîndu-mă la el cum se plimba de repede prin odaie. Părea *un leu furios închis în zăbrele de fir...* 266.	*Dar eu încremenisem uitîndu-mă la el cum se plimba de repede prin odaie. Un leu furios închis în zăbrele de fier.* 101.

Acest apel la formele cele mai expresive ale stilului (metafora este o treaptă superioară în creaţia artistică) merge împreună cu preferinţa pentru dislocarea frazei în construcţii scurte, care urmăresc notarea mişcării variate şi spontane a gîndurilor şi sentimentelor omeneşti [1]. În redactările ulterioare, fraza greoaie de dimensiuni mari este spărtă în elementele componente, pentru a obţine unităţi sintactice scurte, apte de a marca mai evident momentele naraţiunii:

Ed. 1887	Ed. 1911
Şi ducînd un pahar de vin pînă la buze, mîna-i tremură atît de tare, încît îl scapă *şi-l vărsă pe iarbă.* 31.	*Luă un pahar: îl aduse la gură. Mîna-i tremură aşa de tare, încît îl vărsă pe iarbă.* 187.
S-a odihnit cîteva minute *şi după ce a aprins a nu ştiu cîta ţigară, a dat din cap, a făcut pe nas de cîteva ori hî, hî, hî, şi a început iarăşi să povestească c-un glas înfundat şi obosit.* 256.	*Îşi luă capul în mîini. Se odihni. Aprinse a nu ştiu cîta ţigară. Dădu din cap. Făcu de cîteva ori hî, hî, ca de obicei. Şi începu iarăşi cu un glas înfundat şi obosit.* 97.

Povestirea devine astfel mai spontană, pulsînd în fiecare unitate sintactică. De aceea, scriitorul foloseşte acest procedeu în special pentru a reliefa dinamismul unor situaţii de efect:

[1] Ch. Bally, *Traité de stylistique*, Heidelberg, 1921 I, pag. 312.

Ed. 1887	Ed. 1911
Dar d-odată, gîndurile mele se tăiară d-un ululuit, d-un geamăt jalnic care ieşea de sub cearceaful alb al moartei. Sării în picioare; mă plecai spre dînsa: şi în acea clipă un zgomot de scîndură care cade mă făcu să tresar. 36—37.	*Gîndurile mele se rupseră d-un ululuit care ieşea de sub cearceaful moartei. Sării în picioare, mă plecai spre dînsa. Un zgomot de scînduri. Tresării.* 192.

Sînt evitate în versiunile ulterioare intercalările gerunziale şi propoziţiile subordonate. Construcţiile frazeologice alcătuite prin coordonare cîştigă în mod vizibil teren:

Ed. 1887	Ed. 1911
În spatele meu auzii nişte hîrjîituri pe geamuri, ascuţite, spăimîntătoare; cînd mă întorsei spre fereastră, văzui *un corp negru care aluneca de-a lungul geamurilor, care cădea şi iarăşi se ridica.* 37.	*În spatele meu auzii nişte hîrjîituri pe geamuri. Mă întorsei spre ferestre. Ceva negru aluneca d-a lungul geamurilor, cădea şi iarăşi se ridica.* 192—193.
Ochii i se supseră de creieri; picioarele se tăiară de la genunchi; şi cum îl ţineam de subţiori, mînile îi căzură moi, legănîndu-se din umeri, iar capul i se dete pe spate. 42.	*Ochii i se supseră. Picioarele i se tăiară de la genunchi. Îl luarăm de subţiori. Mînile îi căzură moi legănîndu-i-se din umeri. Capul i se dete pe spate.* 199.

Căutînd o expresie mai reţinută, lipsită de contorsiuni interioare şi de artificii fără rost, care poate scoate bine în evidenţă dramatismul situaţiilor, Delavrancea modifică şi punctuaţia. El utilizează acum mult mai des punctele de suspensie, spre a marca momente intense din punct de vedere sentimental:

Ed. 1887	Ed. 1911
Dar pe unde mă plimbam, ce-am vorbit, cine mă lungea în pat, nu ştiu nimic, niciodată nu mi-am adus aminte. 249.	*Pe unde mă plimbam, ce-am vorbit, cine mă lungea în pat... Nu ştiu nimic... niciodată nu mi-am adus aminte.* 83.
Şi plecîndu-mă repede spre el, *mi se păru că, dîndu-şi sufletul, a şoptit: Ah! numărul două!* 50—51.	*Şi plecai... Mi se păruse că dîndu-şi sufletul şoptise... Ah! numărul două!* 268.

Asemenea modificări ale tehnicii literare a lui Delavrancea nu pot fi numai rectificări de ordin formal. Ele sînt consecința unor schimbări mai adînci, ce au loc în însăși concepția artistică a scriitorului nostru.

*

Examinarea transformărilor introduse de B. Delavrancea în textul operelor sale, în cursul timpului, confirmă așadar existența a două etape mari în dezvoltarea măiestriei sale literare: epoca de început, între 1880 și 1888 (1889), cînd scriitorul se găsea încă sub influența principiilor estetice ale unor curente literare și artistice la modă în vremea sa, și etapa de maturitate a creației, care începe în anii 1889—1890 și se definește pe măsură ce noi schițe și nuvele vedeau lumina tiparului. («Hagi Tudose» 1893, «Stăpînea odată» 1908, «Boaca și Onea» 1915). Fiecare din aceste două etape este caracterizată prin anumite particularități de stil.

Cum se explică aceste aspecte atît de deosebite ale frazei lui B. Delavrancea în cursul evoluției artei sale literare? O serie de considerații cu privire la fondul și natura operei și la concepțiile artistice ale autorului ne pot ajuta să răspundem la această întrebare.

După cum a fost arătat de cercetători [1], începuturile literare ale lui B. Delavrancea stau sub semnul curentelor moderniste care se manifestă în literatura universală la sfîrșitul secolului trecut. Naturalismul și impresionismul, ale căror principii preconizau redarea integrală a realității, refuzînd artistului posibilitatea tipizării creatoare, au avut efect și asupra concepției literare a scriitorului nostru. Studiile sale la Paris, călătoriile dese în Franța și Italia, ca și atmosfera spirituală din salonul literar al Margaretei Miller-Verghi, au putut contribui la asemenea formație ideologică. Acestor curente, din al căror arsenal stilistic făceau parte, după cum am văzut, multe din procedeele expresive folosite de Delavrancea, pare a le datori scriitorul nostru fraza lungă, încărcată de determinări adverbiale și atributive, pline de repetiții și reluări, pe care o găsim cu precădere în operele sale de început. Într-adevăr, în perioada de început a carierei sale publicistice, scriitorul nostru admiră calitățile artistice ale stilului bogat, amplu. El condamnă, bunăoară, «limba săracă... fără viață, fără mișcare, fără coloare, fără energie, fără noblețe, ordinară» [2], arătînd că epitetele «nemerite» care «colorează ideea, simțirea sau faptele ce descrie» și «imaginile cele vii și puternice», trebuie să caracterizeze stilul cu adevărat artistic [3].

Dintre scriitorii naturaliști, Delavrancea poate fi mai ușor apropiat de tehnica artistică a lui Alphonse Daudet, a cărui epocă de glorie (1866—1884) coincide cu perioada de formație a scriitorului nostru. Această alăturare, făcută mai întîi

---

[1] C. Botez, *Naturalismul în opera lui B. Delavrancea*, București, 1936.
[2] «*Romînul*», 31 oct. 1887, XXXI.
[3] Ibidem.

de acad. G. Călinescu [1] referitor la anumite teme comune care apar în « Jack » și în « Bursierul », este confirmată și de mărturiile uneia dintre fiicele scriitorului, prof. Cella Delavrancea, care-și amintește că tatăl său le vorbea adeseori cu căldură despre opera scriitorului francez.

Într-adevăr, o serie de construcții pe care le întîlnim la Delavrancea apar și în stilul lui Alphonse Daudet cu aceeași funcție stilistică. Iată, de pildă, fraza lungă, alcătuită din membre așezate prin coordonare, în lanț, exprimînd acțiuni succesive:

Belisaire, que son métier de forain avait habitué à toutes les humiliations, ne protesta pas, agrafa son panier bien vite, jeta un regard triste aux vitres ruisselants, un autre regard plein de reconnaissance au petit Jack, se pencha de travers pour saluer humblement, bien humblement, et garda cette attitude courbée, en franchissant le seuil eclaboussé d'une pluie rebondissante qui, sur les panamas, fit un pétillement de grêle. (Jack, Ed. Flammarion, I, p. 224).

O astfel de frază cu funcție exclusiv narativă ne întîmpină adeseori în stilul autorului « Sultănichii »:

Și așa de vie-i fu închițuirea că surîse, deschise ochii repede, se zbuciumă pe loc și bănănăi mîinile întocmai ca picioarele unui om care ar fugi. S. 11.

Irina lăsă făcălețul în mîna mă-sii, se strecură pe prispa din jurul pereților pînă la spatele casei, apoi se întoarse într-un suflet în tindă, se scutură de omăt și sări pe vatră. H.T. 217.

Construcțiile retorice ample sînt de asemenea comune celor doi scriitori. Alphonse Daudet își manifestă adeseori preferința pentru frazele vaste, de largi sonorități aulice:

Si seulement la ciel avait voulu sourire, lui aussi au lieu de ruisseler sans cesse d'une petite pluie fine et cinglante, ou de s'en developper de tourbillons de peluche blanche, de cette neige qui ressemblait si a fort à la graine ouverte et mûre des cotonniers; si le soleil avait chauffé pour de bon, en dechirant la gaze trouble dont il s'entourait continuellement: si Karika, enfin, avec son carquois, son fusil bronzé, ses bras nus chargés de bracelets, était apparue de temps en temps dans le passage de Douze-Maisons, Madou aurait été tout à fait heureux. (ibid. I, 25).

sau pentru cele cu enumerări bogate și dezvoltări atributive multiple:

Il répondait à tous ses désirs, à tous ses rêves, à cette sentimentalité bête qui fait le fond de ces âmes de filles, à ce besoin d'air pur et d'idéal qui semble une révanche de l'existence qu'elles mènent, à ces aspirations vagues qui se résument pour elles dans un mot très beau, mais qui prend sur leur lèvres l'expression vulgaire et dégradante qu'elles prêtent à tout ce qu'elles disent: «l'artiste». (ibid., I, 37).

---

[1] *Istoria literaturii romîne*, Fundația pt. literatură și artă, 1940, pag. 501.

Astfel de construcții pot fi puse alături de perioadele retorice, furtunoase, ale lui Delavrancea. Orator de mare talent, scriitorul nostru știe să dea frazei, prin determinări atributive laterale, repetiții, multiplicări de epitete și enumerări, un aspect bogat, luxuriant:

Dacă ea, al cărei păr ar cădea în inele de fum pe umerii săi plăpînzi și albi, și ai cărei ochi ar fi ca cicoarea de albaștri și de mirați, a cărei mînă mică și moale mi-ar mîngîia mîna mea aspră, al cărei glas mi-ar răsuna în fundul creierului ca o muzică cîntată numai mie,— dacă ea, a cărei ființă n-o cunosc și al cărei nume nu-l știu, ar fi aci lîngă mine, aș uita poate toată durerea, aș înfrînge toată revolta și ascuțimea nervilor mei și aș dormi fără alt vis decît chipul ei, fără alt dor decît, curînd, curînd, curînd, să mă deștept ca iarăși s-o văd și iarăși s-o mîngîi și iarăși s-o îmbrățișez. L. 225—226.

Alt exemplu:

Din maidanele vara împodobite cu flori și iarna cu zăpadă, de la umbra castanilor verzi și stufoși, unde se adunase bătrînii cu snoavele lor, de la vatra cu jăratic clipind ca niște ochi de aur, în jurul cărora se prigoreau bunele mele surori, din atîtea cîntece și basme și povești — cînd ai avut ochi, închipuire și inimă, să te pomenești închis între ziduri înalte, să te izbești de chipuri străine, reci, de inimi domoale și nepăsătoare, de mai mari care nu vor să știe de cîntece și de basme... iacă cea mai mare nefericire din viața mea. H. T. 143.

Ceea ce apropie însă și mai evident stilurile celor doi scriitori sînt și construcții frazeologice sugestive, căutînd a sensibiliza expresia. Întîlnim în stilul lui Alphonse Daudet o serie de construcții frazeologice care sfîrșesc cu o trenă de subordonate, propoziția principală găsindu-se în prima parte a ansamblului. Fraza începe cu elementul principal al comunicării și își micșorează treptat intensitatea tonalității:

Et tous deux sortirent precipitamment, abandonnant leur camarade à je ne sais quelle ombre sinistre qui l'enveloppait, plus frappant encore dans cet endroit bizarre où tombait un jour verdâtre, indéfinissable, un son de fond de jardin à l'heure du crépuscule. (ibid., 157).

Este fraza potrivită evocării unei stingeri treptate a vieții, a luminii, a sunetelor ce provoacă nesfîrșite melancolii. Ea este folosită, cu aceeași funcție stilistică și de B. Delavrancea:

Cea din urmă tresărire de viață s-a stins cu această noapte ca și cum ar fi fost cel din urmă acord cu care se încheie și se stinge o simfonie tristă. 103.

Preferințele ambilor scriitori mergeau deci către construirea unei fraze armonioase din punct de vedere ritmic și melodic. Ei scriu proză sugestivă. Iată, de exemplu, cum înfățișează Alphonse Daudet, în « Jack », evadarea micului său erou de la gimnaziu și drumul obositor în noapte pînă acasă, la Etiolles:

Jack va devant lui dans l'ombre, dans le silence. Il traverse un village endormi, passe sous un clocher carré qui lui jette sur la tête ses grosses notes vibrantes et lourdes. Deux heures sonnent. Un autre village, trois heures sonnent. Il va, il va. La tête lui tourne, ses pieds le brûlent. Il marche toujours. (ibid., I, 184—185).

Ritmul insistent și pătrunzător prin repetiția unor cuvinte, succesiunea regulată a unor tranșe ritmice scurte și egale *(deux heures sonnent // un autre village // trois heures sonnent // il va, il va)*, sugerează cadența regulată, monotonă și continuă a pașilor fugarului.

Sînt aceleași mijloace ritmice și frazeologice de care a știut să se folosească și Delavrancea în anumite situații. Iată-l descriind în « Șuier » apropierea unei cete de călăreți, prin repetiții și o structură ritmică regulată:

La o fugă de cal, acolo unde cerul se împreună cu pămîntul, se zărește un vălmășag de oameni care călări, care pe jos. ***Ei vin și vin încet. Vin prea încetinel.*** *Chira se cutremură.* ***Vin și vin domol.*** Î.V.V.

Mai pregnantă este însă descrierea mersului la pas, alene, al calului împăratului din «Poveste» (găsindu-și fiica răpită de diavol, împăratul moare de emoție în șea, ținînd în brațe corpul domniței leșinate).

Încet, încet, îi duse murgul zile și nopți. Împăratul stă țeapăn cu ochii închiși, iar mîinile domniței, albe și moi, se clătinau bătînd ușurel coastele murgului. Î. V. V. 27.

Intră aici în joc elemente de sonoritate și de ritm. Căderea regulată a accentului în cadență iambică *(încet, încet, îi duse murgul zile și nopți)*, sintagmele ritmice egale *(mîinile domniței // albe și moi // se clătinau // bătînd ușurel // coastele murgului)*, accentuate pe primele și pe ultimele silabe spre a crea un ritm legănat, ca și efectele de armonie vocalică (albe și moi // se clătinau // bătînd ușurel // coastele murgului) evocă auditiv scena înfățișată. Scriitorul sugerează parcă zgomotul regulat făcut de pendularea mîinilor domniței.

În sfîrșit, se mai poate adăuga la acest capitol și pasiunea pentru construcțiile simetrice în tranșe ritmice largi, cu cuvinte exotice melodioase răsunător repetate. Iată un mic fragment de poem în proză al lui Alphonse Daudet:

Haïkunna! Haïkunna! au cliquetis des armes, tu peux tout pardonner, tout oublier, les trahisons, les mensonges. Ce que tu aimes par dessus toutes choses, c'est la vaillance physique: c'est à elle toujours que tu jetteras le mouchoir chaud de tes larmes ou des parfums légers de ton visage. (Ap. Brunetière, *op. cit.*, p. 95).

alături de un pasaj asemănător din « Fanta-Cella »:

Eviva, colț fericit al lumii cu adieri și calde și răcoroase. Cît vei fi bogat în pește și aurit de soare vom pluti în copăile noastre pînă în matca Adriei.

Apus norocos ce momește vietățile undelor și le arunci în ochiurile plășilor late, vînturile tale avar vin năpraznice și haine; norii se bolovănesc și se sparg pe loc, ploile repezi parcă încetează înainte de a începe. Eviva!

Cerul nostru e ca un copil blajin, plînge ca să rîdă îndată cu lacrimile în ochi. Eviva! grădină fericită a lumii. Î.V.V. 130.

sau din « Sentino »:

Neapole, fermecătorul Neapole, cu sărăcia și căldura lui, cu beţiile și iubirile lui, cu fetele lui repezi la dragoste, cu cerul adînc, cu marea albastră și încropită, cu nopţile înroșite de văpăile Vezuviului, Neapole cu rinalzii săi care cîntă pînă în ziua de azi nebuniile amoroase ale orlanzilor, Neapole-căldură, Neapole-beţie, Neapole-iubire îl tortura. Î.V.V. 102.

Avîntul liric al acestor procedee retorice a creat poemul în proză în literatura noastră [1].

Aceste concordanţe prea frecvente pentru a fi doar întîmplătoare, ne îndreptăţesc să socotim cu multă probabilitate pe Alphonse Daudet printre maeștrii începuturilor literare ale lui Delavrancea.

Dar paralela dintre procedeele artistice ale celor doi scriitori nu trebuie împinsă prea departe. Lectura cîtorva texte poate arăta că între cei doi scriitori sînt diferenţe pregnante mai ales în privinţa structurii ritmice a frazei. În general, Alphonse Daudet are o fluenţă ritmică mai lentă, în cadenţe largi, egale. Dimpotrivă, fraza lui Delavrancea are o constituţie ritmică neregulată, inegală, alcătuită din cadenţe cînd ample, infinit dezvoltate, cînd reduse la cîteva silabe. Stilul lui Delavrancea este surprinzător și variat.

Asemenea particularităţi ale artei literare a lui Barbu Delavrancea ne fac să presupunem influenţa pe care a avut-o asupra scrisului său principiile estetice ale impresionismului. După cum se știe, acest curent căuta frumuseţea stilului nu în echilibrul construcţiei ample, simetric dezvoltate, ci în capacitatea frazei de a-și schimba forma, adaptîndu-se la imaginea pe care o redă sub toate aspectele ei variate și contradictorii. În acest scop, fraze trenante, alături de construcţii fulgerătoare, eliptice, expresii concise « qui d'un coup dise tout » sau « retușări » insistente prin adjoncţiuni și repetiţii, contribuie la sugerarea plastică și muzicală a realităţii. Acesta este stilul prozei poetice, « l'écriture artiste » [2], inaugurat în proza literară universală o dată cu apariţia în Franţa a celebrului « Journal » al fraţilor Edmond și Jules Goncourt. Particularităţi de același fel caracterizează, după cum am văzut, și stilul lui B. Delavrancea.

În cazul lui Delavrancea, trebuie să mai ţinem seamă de un factor hotărîtor în evoluţia artei sale literare. După cum știm, scriitorul a fost unul din cei mai pasionaţi admiratori ai creaţiilor populare în artă și literatură. Nu o dată a avut prilejul să vorbească și să laude producţiile măiestriei artistice a poporului romîn. El relevă măiestria stilului simplu de a intensifica imaginea în cîteva trăsături caracteristice:

---

[1] Tudor Vianu, *Arta prozatorilor romîni*, Contemporana, 1942, p. 176.
[2] Vezi expunerea de ansamblu la P. Sabatier, op. cit., p. 424.

« Poporul romîn instinctiv a priceput că într-o poemă, o descripție amănunțită ar fi un nonsens... El s-a mulțumit numai cu cîteva note dominante, cu cîteva semne caracteristice, cu cîte o sinteză vie și puternică »[1].

Această prețuire a literaturii populare se vede și în limba operelor sale, tributară, în mare măsură, procedeelor de expresivitate ale limbii vorbite populare. Contactul cu literatura populară a fost, însă, mai puternic în a doua perioadă a activității sale. Acum începe el să se preocupe mai intens de producțiile artistice ale poporului. Rezultatul observațiilor sale, uneori destul de judicioase, îl comunică într-o serie de conferințe și articole și chiar într-un curs despre literatura populară, ținut la Facultatea de litere în anul școlar 1892—1893 [2]. Tot acum scriitorul încearcă să creeze în stil popular, compunînd o serie de basme și povestiri (« Poveste », « Neghiniță », « Norocul dracului », « Stăpînea odată »).

O asemenea activitate bogată nu putea să rămînă fără efect asupra limbii operelor sale literare. Tocmai această perioadă, în care scriitorul descoperea frumusețea creațiilor limbii poporului, se caracterizează prin conciziunea frazei simple și scurte. Delavrancea se apropie de structura expresiei din vorbirea populară. După cum se știe, acesteia îi sînt proprii o serie de particularități expresive. Dislocarea ansamblului sintactic al frazei în construcții scurte, astfel ca exprimarea să fie întreruptă de pauze dese, coordonarea și juxtapunerea unităților sintactice, exclamațiile, repetițiile și reluările dau limbii vorbite de popor o structură frazeologică neregulată, liberă [3]. O. Densusianu, descriind vorbirea țăranilor, remarcă frazele scurte, juxtapuse: « Cînd țăranul are să povestească o acțiune simplă, un incident, atunci cîteva cuvinte îi vin repede în minte și se mulțumește cu atît — povestirea lui în cazul acesta e lipsită chiar de treceri, de legături cum ni s-ar părea firești »[4].

Exemple se pot găsi cu ușurință. Iată, bunăoară, un text cules din regiunea București, în care segmentarea fluxului vorbirii în unități scurte, independente, ne amintește structura discontinuă a frazelor lui B. Delavrancea:

> *La bobotează, flăcăii fac steag dintr-o bazma mare și-l pun în vîrfu unei prăjini. Prăjina e îmbrăcată cu bete. Steagu ăsta se chiamă Iordan. Să duc la popă și-i pun francu jos și iau căldăruşa cu aiasmă. În ziua dă Sfîntu Ion pleacă pîn sat. Pă care-l întîlneşte-l iordăneşte. Îl ridică de trei ori în sus și-l stropeşte cu aiasmă. Trebuie să cinstească pă flăcăi* [5],

sau altul, din fostul județ Ialomița:

---

[1] B. Delavrancea, *Estetica poeziei populare*, ed. O. Minar, p. 56.

[2] Com prof. M. Nanu. « *Anuarul Universității din București* » pe anul școlar 1892—1893 (p. 50), indică anul 1891—92.

[3] Asupra structurii vorbirii populare și familiare, v. Ch. Bally, *Traité de stylistique*, I, p. 311 și I. Iordan, *Stilistica limbii romîne*, p. 243—244.

[4] O. Densusianu, *Vorbirea populară din puncte nouă de vedere*, în *I-ul Congres al filologilor romîni*, București, 1926, p. 98.

[5] *Graiul nostru*, Texte din toate părțile locuite de romîni, publicate de I. A. Candrea, O. Densusianu, Th. D. Sperantia, București, 1906, vol. I, p. 160.

Arîndaşii ne mănîncă pă noi. Toată munculiţa noastră la iei să duce. Dă cum ieşim în primăvară şi pînă iarna, la iei ne cherdem timpu. Ale noastre le bate Dumnezeu pă cîmp. Intrăm în iarnă goi şi fără nici dă unele. Vai dă măiculiţa noastră [1].

Apropierea de limba vorbită poate fi în sfîrşit explicată şi prin tendinţa generală spre realism, care se manifestă în literatura noastră la sfîrşitul secolului trecut. Epoca în care a scris Delavrancea era dominată de personalitatea lui I. Creangă şi I. L. Caragiale al căror stil reuşise să realizeze valori artistice deosebite apelînd la exprimarea vie a limbii vorbite populare.

Mai ales în proza acestuia din urmă, construcţiile simple, succinte, uneori cu structură eliptică, apar mai cu seamă în stilul narativ, în prezentarea unor momente încordate din desfăşurarea acţiunii:

Reporterul apucă la dreapta pe lîngă grădiniţa palatului . . . în strada sf. Ionică . . . După el . . . În intrarea Rosetti . . . În Cişmigiu . . . Trece puntea . . . merge drept la bufet . . . Eu stau ascuns lîngă movilă şi nu-l iert din ochi . . Bea cafea şi fumează din tutunul cel proaspăt. Desigur aci are întîlnire cu omul de la care ia informaţiile — îl aşteaptă . . . îl aştept şi eu . . . [2],

sau pentru a reduce naraţia la momentele esenţiale, schematizînd-o:

Domnul Mache şade la o masă în berărie şi aşteaptă să pice vreun amic; e vesel şi are poftă de conversaţie. N-aşteaptă mult. Peste cîteva momente iată că-i soseşte unul dintre cei mai buni amici, d. Lache. D. Lache e fără chef. S-apropie şi şade şi el la masă [3].

Aceşti doi factori l-au îndemnat pe Delavrancea în a doua perioadă a activităţii, să renunţe la frazarea amplă, retorică şi artificială şi să dea expresiei sale naturaleţea simplă a vorbirii poporului. Frecvenţa acestui procedeu stilistic, care a cîştigat atît de mult preferinţa scriitorului nostru în epoca maturităţii sale literare, încît putem vorbi de un adevărat manierism stilistic, dovedeşte profunzimea convingerii lui în calităţile estetice ale «frumoasei, bogatei şi nefericitei limbi a poporului romînesc».

În lumina constatărilor de mai sus, măiestria artistică a lui B. Delavrancea apare ca o remarcabilă sinteză între principiile stilistice ale curentelor literaturii universale moderne din epoca sa şi elementele limbii vorbite, oglindite în creaţiile literare ale poporului şi în operele scriitorilor realişti.

Eliminînd exagerările şi greşelile naturalismului şi impresionismului şi îndreptîndu-se către o expresie realistă literară concentrată, capabilă de bogate şi puternice efecte sugestive[4], B. Delavrancea aduce la sfîrşitul secolului al XIX-lea, în stilul literaturii noastre beletristice, noi procedee pitoreşti, de realizare a frazei. El pune bazele prozei artistice romîneşti de tip modern, a secolului al XX-lea.

---

[1] *Graiul nostru*, Texte din toate părţile locuite de romîni, publicate de I. A. Candrea, O. Densusianu, Th. D. Sperantia, Bucureşti, 1906, vol. I, p. 160.

[2] Caragiale, *Opere*, vol. II, Ed. de stat, 1950, p. 183.

[3] Ibid., p. 211.

[4] În *Arta prozatorilor romîni*, p. 170, acad. Tudor Vianu îl consideră pe B. Delavrancea întemeietorul curentului realist artistic şi liric în proza literară romînească.

PĂRERILE LUI COSTACHE NEGRUZZI DESPRE LIMBĂ

DE

G. ERÎNCUȘ

Nu e dat tuturor a crea ziceri și a băga scalpelul în biata limbă pentru a o struji cum li se pare; că nu sînt toți creatori, ci croitori, și croitori răi.

C. NEGRUZZI [1]

Despre nuvela istorică «Alexandru Lăpușneanu» s-a spus [2] că și-ar fi cîștigat celebritatea, ca «Hamlet» de pildă, în întreaga literatură a lumii, dacă limba romînă ar fi avut prestigiul unei limbi de mare circulație și de largă difuzare a valorilor culturale. Prestigiul unei limbi, însă, îl dă numai o îndelungă și bogată experiență literară și științifică, o maturizare culturală națională demnă de a fi privită de alte popoare ca un model de urmat pentru înflorirea culturii lor naționale. Literatura romînă din prima jumătate a secolului al XIX-lea e lipsită de o asemenea tradiție puternică. În momentul apariției celebrei nuvele a lui Negruzzi, se pun abia bazele stilului beletristic al limbii literare moderne, astfel că marii scriitori din această vreme au de rezolvat o mulțime de probleme care se ivesc în procesul perfecționării mijloacelor lingvistice ale literaturii artistice. Discuțiile filologice sînt atît de bogate și contradictorii, încît aproape nici unul dintre oamenii de cultură ai timpului nu rămîne în afara curentului de « cultivare » a limbii și de reformare a ortografiei. Formarea limbii literare unice era o sarcină care decurgea în mod firesc din programul cultural-patriotic al patruzecioptiștilor, program legat la rîndul său, așa cum s-a arătat în diverse ocazii [3], de înfăptuirea idealurilor politice și sociale din acea vreme. Lupta pentru cultivarea și

[1] C. Negruzzi, «*Despre limba romînească; întîia scrisoare*», «*Propășirea*», 9 ian. 1844, an. I, nr. 1.

[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii romîne*, p. 205.

[3] Vezi T. Vianu, *Probleme de stil și artă literară*, ESPLA, 1955, p. 178 și urm.; Gh. Bulgăr, *Despre contribuția lui C. Negruzzi la dezvoltarea limbii noastre literare*, în «*Limbă și literatură*», Soc. de șt. ist. și fil., 1955, p. 46—47.

dezvoltarea limbii literare unice pentru toate provinciile romînești e susținută de toate forțele culturale existente, fiindcă fiecare mare cărturar avea conștiința dezvoltării unitare a limbii literare, deși perspectiva acestei unități era văzută mai mult sau mai puțin diferit. Disputele filologice care au loc în fiecare dintre cele trei centre culturale, București, Iași, Brașov, nu neglijează dezbaterile și propunerile de aceeași natură din celelalte centre. Mai mult chiar, Brașovul, prin cărturarii săi în frunte cu Gh. Barițiu, încă înainte de apariția « Daciei literare », care avea să fie *un repertoriu general al literaturii romînești, în carele ca într-o oglindă se vor vedea scriitorii moldoveni, munteni, ardeleni, bănățeni, bucovineni fieștecarele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său* [1], punea la dispoziția moldovenilor și muntenilor coloanele revistelor pentru lucrări literare și articole în legătură cu limba. Redactorul « Foii pentru minte, inimă și literatură », iar mai înainte al « Foii literare », nu pregetă să și reproducă din revistele bucureștene și ieșene articole și corespondențe filologice care meritau să fie difuzate și în cercurile culturale ardelenești. Această inițiativă a ardelenilor, pentru care discuțiile filologice deveniseră aproape tradiționale, este însușită repede, dar în măsură redusă, și de cărturarii din Principate. Prin urmare, nevoia participării la aceste discuții a oamenilor de cultură din toate țările romînești era unanim recunoscută.

În cele ce urmează, vom arăta contribuțiile teoretice ale lui Costache Negruzzi la soluționarea problemelor limbii literare a secolului al XIX-lea [2].

Ideile înaintate despre limba literară pe care le întîlnim la fiecare pas în activitatea sa se datoresc culturii clasice temeinice pe care și-o însușise, legăturilor cu cei mai de seamă cărturari ai epocii și respectului față de tradițiile culturale romînești.

Ca școlar, citea în original pe clasicii greci, cum însuși mărturisește în « Cum am învățat romînește », iar mai tîrziu încearcă și traduceri din limba greacă. La 14 ani îl cunoaște pe Pușkin, « acest Byron al Rusiei » [3] cu care vorbea franțuzește. Unele traduceri ale lui din limba franceză sînt mult apreciate de contemporani. În Basarabia învață rusește și traduce din Antioh Cantemir, Derjavin, Pușkin. Știe bine italienește și citează adesea din scriitorii italieni. Uneori dă dovadă de cunoștințe din domeniul limbilor ibero-romanice și, ca oricărui mare cărturar, nu-i sînt străine limbile latină, veche slavă etc. Negruzzi dispunea deci de o temeinică cultură clasică, deși nu atît de vastă ca a lui Heliade.

Nu mai puțin însemnat este pentru întemeietorul nuvelei istorice romînești interesul pentru valorile culturale din trecutul Moldovei. Evocarea unora dintre personalitățile culturale de seamă din istoria Moldovei este un fapt cu atît mai prețios cu cît are loc într-o vreme în care cultura modernă, abia formată, era

---

[1] Introducțiune (articolul-program), « *Dacia literară* », Iași, 1840.

[2] Vezi și E. Lovinescu, *Costache Negruzzi*, capitolul « Ideile lui în materie de limbă », București, 1913, p. 211—223; vezi și Gh. Bulgăr, *lucr. cit.*

[3] *Calipso*, în *Păcatele tinereților*, 1857, p. 268.

orientată în diverse direcții care mai de care mai dăunătoare. De observat însă că din activitatea personalităților culturale evocate, Negruzzi reține mai ales acele aspecte care lipsesc sau care trebuie dezvoltate mai mult în cultura secolului al XIX-lea. Astfel, din domnia lui Iacob Despotul subliniază amănuntul că *se încercă a întemeia o universitate la Cotnari, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-și împlini lăudatul scop* [1].

Pe Vasile Lupu îl prezintă într-o lumină favorabilă pentru inițiativa de a fi întemeiat tipografii și școli naționale și de a fi alcătuit codice de legi: *Vasile vodă vine, și întîia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericești în limba romînă. Atunci poporul începe a asculta cuvintele religiei în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sînt încă lipsite... Întemeiază școale naționale pe care le înzestrează cu moșii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce-au fost rămas uitate și părăsite cînd domnea numai dreptul celui mai tare, adauge sau scade din ele și alcătuiesc un cod de legi* [2]. Pe Mitropolitul Dosoftei îl consideră drept *unul din bărbații învățați cu care se fălește pe drept Moldavia, unul din scriitorii cei mai aleși ai timpului aceluia* [3]. Negruzzi preferă multora dintre poeziile secolului al XIX-lea poezia *naivă și fără pretenție, moale și netedă* a lui Dosoftei, *cu închieturi socotite care nu te ostenesc cînd o citești*, și fără *fraze mari întortochiate și scîlciate* [4]. Citînd din creația unui contemporan, găsește că, în contrast cu « Psaltirea » de la 1673, e *o poezie hodorogită, încît în adevăr jalea cuprinde orice simțire, cînd vede cineva frumoasa noastră limbă căznită și schingiuită astfel* [5]. Pe Dimitrie Cantemir, cărturarul de reputație europeană de la începutul sec. al XVIII-lea, îl socotește *mai mult literat decît om politic*[6], iar pe Petru Maior, un mare cărturar din opera căruia a învățat romînește[7]. Oprindu-se la starea țărilor romînești din timpul domniilor fanariote, Negruzzi constată un regres în toate domeniile și mai ales în cel cultural: *un veac se mulse țara de acești arendași! cu un veac se înapoi în toate! . . . În locul școalelor lui Vasile se înființă școală grecească* [8]. Nu trece însă cu vederea faptul că unii dintre domnii fanarioți au făcut lucruri bune în țările noastre. În ciuda domniei scurte și a vieții amenințate, *Constantin Mavrocordat dezrobește vecinii, Grigore Ghica protestează — neputînd face alta — la orice nouă asuprire, Alexandru Moruz înzestrează orașul cu ape, îl înfrumusețează cu mîndre ziditi ș.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfîrșitul căreia aveau în vedere streangul?* [9]. Pentru cinstirea memoriei mitropolitului Veniamin Costachi, Negruzzi susține proiectul « Gazetei de Moldavia » din 11 mai 1853 de a se ridica un monument în Iași slăvitului cărturar moldovean.

---

[1] *Ochire retrospectivă*, în « *Romînia literară* », Iași, 1855, p. 237—240.
[2] Ibidem.
[3] *Păcatele tinerețelor*, 1857, p. 308 și urm..
[4] Ibidem.
[5] Ibidem.
[6] *Ochire retrospectivă*, în « *Romînia literară* », Iași, 1855, p. 237—240.
[7] *Cum am învățat romînește*, în « *Curierul de ambe sexe* », I, 1836, p. 337.
[8] *Ochire retrospectivă*, în « *Romînia literară* », Iași, 1855, p. 237—240.
[9] Ibidem.

Din articolele consacrate vieții și operei unora dintre scriitorii de la începutul secolului al XIX-lea, se desprind idei înaintate în legătură cu modul de studiere a operei literare. În scrisoarea intitulată « Alexandru Donici », înfățișează mai întîi cîteva aspecte ale vieții fabulistului, pe care l-a atras într-o vreme cu colaborări prețioase la revista « Săptămîna », apoi îl prezintă în cadrul întregii mișcări culturale de la mijlocul secolului: *Pe atunci, mai mulți juni romîni, ce-și terminase studiile în străinătate, înturnîndu-se în țară își propuseră a da un impuls literaturii lîncezînde. Kogălniceanu începu a preda un curs de istorie în colegiu, publica Dacia literară și Arhiva romînă, colaționa și da la lumină cronicile noastre uitate de atîta timp. Alecsandri stigmatiza ignoranța prin Iorgu de la Sadagura, cea întîi verigă a acestei prețioase salbe de bucăți teatrale cu care el împodobi scena noastră. Donici biciuia viciurile prin fabulele sale ș. a. Peste Milcov, Eliad, demn următor al lui Lazăr, cerceta limba, Bolliac, Alexandrescu, Rosetti ș. a., urmînd Cîrlovilor și Văcărești lor, ne arătau în scrierile lor neimitabila frumuseță a limbii. În Transilvania și Banat, Barițiu, Murășanu ș.a. susțineau naționalitatea. . . Se întreprinse publicarea unei foi literare la care conlucrarăm cu toți care scriam. Ea fu primită cu încîntare de public, dar vîntul pe atunci nu sufla la liberalism ; ideile noastre nu erau gustate de un guvern care nu putea uita nici satirele lui A. Cantemir, nici scenele din viața lui Lăpușneanu și a lui Ghica și luînd drept pretext o nevinovată poveste, sub cuvînt că atacăm religiunea, suprimă foaia* [1]. Am dat acest lung citat atît pentru ilustrarea părerii că scriitorul nu trebuie considerat în afara mediului social și cultural, cît și pentru viziunea de ansamblu asupra vieții culturale a epocii. Revenind la Donici, îl admiră pentru talentul cu care a cultivat fabula, specia poetică despre care Negruzzi însuși afirmă că se cerea mult cultivată într-un regim despotic și cu o cenzură prea severă. Lui Daniil Scavinschi[2] îi găsește mai întîi o vină de a nu fi folosit, în traducerea « Brutus » a lui Voltaire, un limbaj potrivit unei epoci îndepărtate. Acest lucru se datorează, după Negruzzi, neputinței poetului de a ignora mentalitatea îngustă a epocii, iar nu incapacității lui de a depăși stadiul existent al concepțiilor privitoare la limba literară: *poetul nevoit a maimuți pe literatorii vremei de atunci, ca să nu-și stîrnească nume de noitor, stricător de limbă și cîte altele, a fost silit a pune în gura republicanilor Romei vorba saloanelor Iașului de la 1824.*

Din acestea rezultă că Negruzzi avea concepția realistă înaintată a caracterizării prin limbă a acțiunilor și personajelor. Judecîndu-l pe Scavinschi prin prisma epocii, îi subliniază meritul de a fi întrebuințat o limbă curată, eliberată de grecismele și slavonismele cărturărești necorespunzătoare noilor nevoi culturale de la începutul secolului al XIX-lea: *nici un cuvînt grecesc, nici un slavonism neprimit limbei ; lucru străin și într-o epohă cînd era de bun gust a împestrița limba și a presera unde și unde un « catadicsesc », cîte o «evghenie»* ș.c.l.[3]. În termeni

[1] « *Convorbiri literare* », 1867—68, I, p. 66.
[2] « *Curierul de ambe sexe* », II, p. 39.
[3] Ibidem.

de laudă se exprimă și despre Aristia[1] și Hrisoverghi[2] pentru limba curat românească din traducerile lor, limbă ferită de influențe dăunătoare sau de elemente învechite, necorespunzătoare.

Cărturarul care l-a subjugat cu bogata sa personalitate și ale cărui idei Negruzzi și le-a însușit de multe ori ca un adevărat discipol a fost Ion Heliade Rădulescu. Acesta apare, pentru Negruzzi, ca un « salvator » al limbii literare de la drumul greșit pe care apucase datorită « *zorzoanelor* » grecești: *din norocire un om veni; un om care știa în perfecție limba sa; un om ce era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea Eliad*[3]. Iată meritul lui Heliade: *Ai dezbinat biata limbă de împestrituri, ai spălat-o de rugină, i-ai dat o haină potrivită cu a mumei și surorilor ei și ai făcut-o vrednică a figura și ea pîntre celelalte*[4]. După ce elimină literele inutile din alfabet, *puse a ne arăta mlădierea limbei prin traduceri din Lamartine și Byron*[5], spre a convinge spiritele retrograde ale vremii că limba romînă poate servi ca mijloc de exprimare a ideilor și sentimentelor celor mai alese. Negruzzi îl recomandă ca pe un reformator și legiuitor, iar scrierile lui ca pe un model de limbă: *crede, domnul meu, că noi, cei puțini, prețuind ostenelile, ne place a te avea model în scrierile și traducerile noastre și a vă aduce lauda ce se cuvine unui literat reformator și legiuitor al limbei*[6]. Veneratia lui Negruzzi față de Heliade îl face să atribuie acestuia întreaga mișcare culturală de dinainte și din timpul lui 1848. Bolliac, C. A. Rosetti, Aristia, Kogălniceanu, Alecsandri activează grupați în jurul lui Heliade și pornind de la ideile curajoase ale acestuia. Publicațiile « Arhiva românească », « Dacia literară », « Propășirea » sînt un rezultat al felului cum orienta Heliade cultura românească[7]. Negruzzi se face propagator al ideilor lui Heliade în Moldova, se sprijină pe ele în polemici și le aplică cu îndrăzneală în practică. Pe prietenul său intim, Alecsandri, l-a privit mereu ca pe un egal, dar pe Heliade l-a simțit superior, deși acesta, ca artist, n-a atins culmile creației lui Negruzzi.

Cu toată înverșunarea față de « stricătorii de limbă » și mai ales față de latiniști, manifestată de fapt la toți reprezentanții curentului realist-popular, Negruzzi apreciază totuși pe toți acei care s-au străduit să arate originea și fizionomia limbii: *Mulți literați romîni au făcut feluri de dizertații asupra începutului și a construcției limbei noastre: laudă numelui lor și pace țărînei celor ce nu mai sînt*[8].

*

Încercarea reușită pe care a făcut-o Heliade Rădulescu în «Gramatica românească» (Sibiu, 1828) de a simplifica numărul de semne ale alfabetului chirilic a deter-

---

[1] *Scrisoare către Heliade Rădulescu*, în « *Gazeta teatrului* », 1836, p. 92, Negruzzi se referă la traducerea de către Aristia a piesei *Saul* a lui Alfieri.

[2] *Necrologul* din 1837, folosit ca precuvîntare la traducerea de către Hrisoverghi a dramei *Antoni* a lui Al. Dumas.

[3] « *Moldova* », 1862, p. 75 și « *Lumina* », 1863, p. 11, 55.

[4] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », 1835, p. 141—142.

[5] Ibidem.

[6] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », 1836, p. 141—142.

[7] « *Moldova* », 1862, p. 75 și « *Lumina* », 1863, p. 11, 55.

[8] *Slavonismele*, în « *Foaie pentru minte, inimă și literatură* », 16 noiembrie 1841.

minat numeroase discuții, la care participarea lui Negruzzi a fost intensă. El se afirmă ca susținător convins al acestei reforme ortografice, calificînd, ca și Heliade, literele eliminate, ca *bastarde, litere burduhoase, ovale, rătunde, sucite și cîrligate* [1]. Stăruind asupra semnelor înlăturate, Negruzzi îi scrie lui Eliade în același ton glumeț în care acesta scrisese prefața la Gramatică: *Ocsiile și variile și perispomeni ai să le vezi ca niște zburători plutind în legioane pe d-asupra D-le și turburîndu-ți odihna, în vreme ce* 0, η, ξ, ψ, ω *te vor urma pretutindenea ca niște stafii grozave! cutremură-te dar, Domnule Eliad!* [2].

Socotind că un alfabet alcătuit dintr-un număr de semne mai mare decît numărul sunetelor limbii respective reprezintă o greutate la învățarea acesteia, Negruzzi combate, în spiritul reformei lui Heliade, încercările unora de a complica scrierea. *D. Hîncu sau Hinculof* (= autorul unei gramatici romînești tipărite la Petersburg) *cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 de slove, adecă, cu douăzeci mai multe decît avem. Între aceste sînt unele gîtlane, buzane, nasane și nu știu cum le mai botează D.S.; prea destule ca să amețiască capul unui biet școlar* [3].

În acțiunea sa de propagator al reformei ortografice heliadiste, Negruzzi se izbește de rezistența spiritelor retrograde ale vremii: *surda strigăm și chiuim, surda le dăm mii de rezoane, surda îi lovim cu prefața D.T. și cu disertația ce faceți asupra literaturei romînești; cernim vînt* [4]. Opoziția aceasta era cu atît mai firească cu cît el nu-și însușise principiul modificării treptate a ortografiei, ca Heliade, Barițiu ș. a., susținînd, dimpotrivă, înlocuirea radicală a literelor chirilice cu cele latine, fără să admită, deci, un alfabet de tranziție. De aceea, nu e de acord cu faptul că Heliade a păstrat totuși pe ѧ, *această literă amfibie*, despre care spune că *l-am urgisit și nu-l voi mai întrebuința, bine ar fi ca și Dv., scoțîndu-l din literile tiparului, să-l trimiteți pe urma lui* «ѧ» *și* «ѡ» [5]. Regretă, de asemenea, că Heliade, *care ne-a scăpat de atîtea litere prisoselnice*, n-a fost atît de curajos ca să înlăture și litera ъ care trebuia eliminată cu atît mai mult cu cît *în dialectele ce derivă din slavonă figurează numai de formă (pentru că n-are glas)* [6]. Însuși timbrul vocalic notat prin ъ este interpretat de Negruzzi ca un element fonetic care înstrăinează vocalismul limbii romîne de cel al limbii latine sau al limbilor înrudite cu romîna. Neînțelegînd legile evoluției sunetelor din latină în romînă, el atribuie existența vocalelor «î» și «ă» folosirii abuzive a literei chirilice ъ: *slova* ъ *izbuti a prinde locul tuturor vocalelor romînești, dîndu-ne acea pronunție guturală și groasă de care nu ne putem mîntui* [7]. Aversiunea față de sunetul *î* din sistemul vocalic al limbii noastre se manifestă la mulți cărturari de la începutul secolului al XIX-lea, cu precădere la aceia care propagau ideea latinizării sau italienizării limbii.

---

[1] *Scrisoare către Heliade*, în «*Muzeul național*», 1836, p. 141—142.
[2] Ibidem.
[3] *Despre limba romînească; scrisoarea a doua*, în «*Propășirea*», 1844, p. 100.
[4] *Scrisoare către Heliade*, în «*Muzeul național*», 1836, p. 141—142.
[5] Ibidem.
[6] *Despre limba romînească; scrisoarea a doua*, în «*Propășirea*», 1844, p. 100.
[7] *Ibidem.*

Demne de ironie i se par lui Negruzzi încercările cîtorva învățați ardeleni de a aduce « amendamente » alfabetului latin: *Vădu că alții ar vrea să se pue pe fiecare a cîte un accent, ca să-l deosebească de* ѧ *și* ъ, *de pildă: Cáut cásá quáre áre grájdiu de cái sáu sálá máre. Spune, domnule redactor, nu seamănă rîndul acesta a un peloton de infanterie unde sub-ofițerii (á) port pene la chivere?* [1]

Scrierea cu -u (final), practicată de etimologiști, este considerată ca inutilă în sistemul ortografic, fiindcă acest semn nu redă nici o realitate fonetică: *Este și un u pre care videm acum că-l pun cei învățați la coada tuturor cuvintelor — pînă și la articule. Poate că așa trebuie să fie; noă însă ne pare că acest ŭ, cu căciula rădicată în sus, îi ca un adevărat liude pintre călărași, de aceea îl lăsăm pe seama învățaților, ca și alte înnoituri, adăusături și împluturi* [2]. Mai tîrziu, în 1862, cînd își mărturisește « simbolul credinței » sale lingvistice, Negruzzi își exprimă hotărît părerea în privința lui *-ŭ: Suntem contra lui ŭ pe care-l socotim numai ca umplutură de prisos* [3]. Tot atunci combate scrierea latinizantă sau italienizantă cu consoane geminate, pe care încă de la 1840 o recomanda Heliade: *Nu ne place întrebuințarea consoanelor duple, ce sînt numai o învălmășală și o greutate la învățarea gramaticei. Numai la foarte puține și rare ziceri străine le-am primi ca o excepție* [4]. În 1838, Negruzzi se numără printre puținii cărturari care stăruie să fie folosit numai alfabetul latin. Adoptarea caracterelor latine înseamnă pentru el un mijloc prin care poporul romîn poate pătrunde mai ușor în circuitul lumii civilizate: *Interesul ce ne face să reludm literile strămoșești este cunoscut de toți romînii, este să ne apropiem de lumea civilizată* [5].

Spuneam mai sus că, în general, Negruzzi era pentru stabilirea unei ortografii fonetice. Sînt însă unele cazuri în care cele două principii, fonetismul și etimologismul, contrare în ortografie, se confundă. E vorba de scrierea sunetelor « gi » și « dz » din rostirea moldovenească a cuvintelor de origine latină, sunete corespunzătoare lui « j », « z » din Muntenia. Pe de o parte, « gi » și « dz » redau o realitate fonetică, existentă în vorbirea din Moldova, pe de alta, ele atrag atenția asupra originii cuvintelor, deosebindu-le ca atare. Astfel, fără să admită întru totul propunerea lui Heliade de a se scrie conform cu rostirea muntenească : *joc, jos, judecător, ajutor, gingie, lege, gelozie, gemere, genunche*, Negruzzi îi răspunde acestuia: *Noi lăsînd a zice că gi sună mai bine decît j le scrim pe toate cu gi pilindu-ne de la italiana, de unde derază zicerile acestea . . . iar pe ji îl întrebuințăm numai la acele ce se trag din slavona d.p. jale, jăratic, cojoc, pojar, ș.a., cărora nu le putem zice geale, cogeoc* [6].

Asupra scrierii cu *ʒ* în loc de *z* în cuvintele moștenite din latină, se pronunță mai tîrziu [7]: *n-ar trebui să se scrie văzînd în loc de văʒînd.* Desigur și în acest caz,

[1] *Scrisoare către Gh. Barițiu*, « *Foaie pentru minte, inimă și literatură* », 1838, p. 169.
[2] *Înștiințare* (articolul-program), « *Săptămîna* », Iași, 1853—1854.
[3] « *Moldova* », 1862, p. 75 și « *Lumina* », 1863, p. 11, 55.
[4] Ibidem.
[5] *Scrisoare către Barițiu*, în « *Foaie pentru minte, inimă și literatură* », 1838, p. 169.
[6] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », 1836, p. 141—142.
[7] « *Moldova* », 1862, p. 75 și « *Lumina* », 1863, p. 11, 55.

Negruzzi pornea pe de o parte de la rostirea moldovenească cu « dz », iar pe de altă parte, de la principiul distingerii cuvintelor potrivit originii lor. El condamnă folosirea abuzivă a lui *ț : Să nu facem pe Zoița și pe Zamfira : Doița și Damfira, precum nu s-ar cuveni să scriem țabala, țîmbet, țițanie în loc de zăbală, zîmbet, zizanie etc. Dacă suntem siliți ca să zicem zama de varză în loc de curechi murat, cel puțin să nu scriem țama de varță . . .* [1].

Din acestea rezultă că Negruzzi, pornind de la rostirea moldovenească, propunea o ortografie fonetică, pe care o recomanda cu atît mai mult, cu cît aceasta nu excludea nici criteriul etimologic.

Împotriva rostirii reale, el își însușește propunerea lui Heliade de a scrie *sbor, isvor*, în loc de *zbor, izvor* [2]. În mod direct nu ia nici o atitudine față de rostirea și scrierea cu « îi » a cuvintelor de tipul *cîine, pîine*, pe care le susținea Ion Heliade, ci se mărginește la constatarea deosebirii existente în această privință între munteni și moldoveni: *Dv. ziceți cîine, pîine, mîine — noi zicem cîne, pîne, mîne* [3].

Din cele expuse pînă aici, observăm că multe din părerile lui Negruzzi privitoare la stabilirea ortografiei s-au impus. Un merit al său este că l-a înțeles pe Heliade, *acel legiuitor al limbii*, cum l-a numit adesea, ale cărui idei și le-a însușit, le-a susținut și le-a propagat. Totodată, participarea activă și permanentă la efortul general al cărturarilor romîni de elaborare a unei ortografii noi l-a condus la idei, în mare măsură, juste. Aceste idei ne apar cu atît mai însemnate cu cît ele sînt elaborate și propagate într-o vreme în care sistemele ortografice erau nenumărate, căci *fiecare își închipuise o ortografie . . . scriind fiecare cum îi trăznea în cap* [4].

Problema cea mai importantă care stătea în atenția tuturor marilor scriitori din prima jumătate a secolului al XIX-lea era aceea a îmbogățirii limbii, îmbogățire pe care o reclamau noile nevoi culturale. Aceasta l-a preocupat în egală măsură și pe autorul « Păcatelor tinerețelor », care a susținut, de cele mai multe ori, idei sănătoase.

Ca toți marii scriitori din epoca patruzecioptistă, Negruzzi milita pentru dezvoltarea limbii literare pe baza celei populare, cu atît mai mult cu cît literatura trebuia destinată maselor populare: *și mai întîi*, declară în articolul-program din 9 mai 1853 al revistei « Săptămîna », *ca niște învechiți în zile rele ce sîntem, mărturisim în cuget curat și cu inima înfrîntă că nu ne putem desbăra de limba care am învățat-o din copilărie de la părinți — care credem c-o înțeleg și cetitorii noștri, și în care are să fie scrisă și foaia noastră.* Scopul acestei reviste, care nu trebuie desprins de revendicările programate de militanții activi ai revoluției de la 1848, era de a ridica starea culturală a țărănimii. De aceea, Negruzzi recomanda ca articolele să fie scrise într-o limbă literară cît mai ferită de inovații inutile și

---

[1] « *Moldova* », 1862, p. 75 și « *Lumina* », 1863, p. 11, 55.
[2] Ibidem.
[3] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », p. 141—142.
[4] « *Moldova* », 1862, p. 75 și « *Lumina* », p. 11, 55.

neconforme cu spiritul limbii noastre și în care să se folosească la maximum posibilitățile de exprimare populare.

Prin înșiruirea proverbelor din « Păcală și Tîndală »[1], sub forma unui tot organic, armonios, în maniera lui Anton Pann, Negruzzi dă doar un exemplu din bogăția inepuizabilă de care dispune limba populară: *Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi ticnă să cauți să fii totdeauna la mijloc de masă și la colț de țeară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decît coada frunții. Șăzi strîmb și grăește drept. Nu băga mîna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe, vei prăpădi și pe mihoho. Bate ferul pînă-i cald și fă tot lucrul la vremea lui...*

În aceeași direcție, amintim lista numelor populare de plante[2], dintre care multe sînt numiri metaforice, pe care o alcătuiește Negruzzi, dovedind o mare prețuire a limbii populare și a puterii de imaginație a poporului.

Un punct important în programul « Daciei literare » (1840) era promovarea unei literaturi de inspirație folclorică. Negruzzi subliniază în articolul « Cîntec vechi »[3] valoarea pe care o prezintă poezia populară pentru dezvoltarea celei culte, bogăția de imagini de la care poetul cult trebuie să pornească pentru perfecționarea stilului beletristic al limbii literare. Cîntecul bătrînesc este pentru Negruzzi o dovadă grăitoare a felului cum poporul însuși a știut să prelucreze limba pe care o vorbea, încît s-o facă aptă pentru exprimarea artistică a sentimentelor celor mai alese.

Problema procedeelor de îmbogățire a lexicului limbii literare a constituit pentru Negruzzi, ca de altfel pentru toți marii noștri cărturari din acea epocă, obiectul unei preocupări de seamă. El își spune cuvîntul în legătură cu aproape fiecare dintre mijloacele existente în dezvoltarea vocabularului: adoptarea de neologisme, calcurile, polisemia, învierea unor termeni arhaici, creațiile proprii.

El susține că limbile din care să se împrumute termeni noi să fie cu precădere latina și italiana, din cauză că limba romînă însăși este o limbă romanică: *Țesătura limbei noastre — pare-mi-să și dreptul cuvînt cere ca să imităm* 1. *pe latina și* 2. *pe italiana*[4]. Printr-un citat semnificativ din Heliade, ale cărui idei mărturisește că și le-a însușit și le-a aplicat, stăruie în convingerea că neologismele trebuie împrumutate *de acolo de unde este toată limba noastră* sau *de la surorile noastre*[5]. El consideră împrumuturile de neologisme sau formarea lor în interiorul limbii ca un fapt firesc în epoca respectivă, pentru că *fiecare limbă, cînd a început a se cultiva a avut trebuință de numiri nouă, pe care sau și le-a făcut de sine, sau s-a împrumutat de acolo de unde a văzut că este izvorul științelor ș-al meșteșugurilor*[6].

---

[1] « *Săptămîna* », 8 și 22 august 1853.

[2] Publicată în parte în « *Convorbiri literare* », 1869, an. III, p. 98.

[3] « *Foaie pentru minte, inimă și literatură* », 1843, p. 181.

[4] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », 1836, p. 141—142.

[5] Prefața la ed. I a traducerii *Melodramei în trei zile, Treizeci de ani sau Viața unui jucător de cărți*, Iași, 1835.

[6] Prefața la ed. I a traducerii *Melodramei în trei zile, Treizeci de ani sau Viața unui jucător de cărți*, Iași, 1835.

Negruzzi susține părerea de a se împrumuta neologisme numai în cazurile în care lipsesc în limbă termenii corespunzători și numai pe acelea preferate și de alți literați: *Și zicerile ce se vor socoti străine ce le-a întrebuințat în traducerea sa sînt acelea de care limba românească pîn-acum era lipsită, care s-au primit de clasice de o societate de bărbați literați ce au lucrat și neîncetat se ostenesc pentru cultura limbei* [1].

El socotește inutilă folosirea neologismelor care nu exprimă noțiuni sau idei noi și pentru care limba posedă elemente corespunzătoare: *De ce să zicem « delicios, ruină, torent, sacru etc. », în vreme ce avem chiar zicerile noastre: « desfătător, năruire, șiroi, sfințit?»* [2]. Acestor neologisme le preferă Negruzzi termenii folosiți în graiul oamenilor de la țară și în textele vechi bisericești, cu atît mai mult cu cît acești termeni sînt bogați în derivate, deci bine instalați în limbă: *Mărturisim că nu ne putem deprinde să zicem speranță, ci nădejde, pentru că și David zice: « Nădăjduiește suflete al meu spre Domnul », nici glorie, ci slavă, pentru că din slavă s-au făcut slăvit și slăvește, și dacă am scrie glorios și glorifică, bunii noștri săteni nu ne-ar înțelege* [3]. Subliniem aici principiile pe care le susținea Negruzzi, nu exemplele de neologisme citate, care au rămas în limbă, cu toate că el cerea înlăturarea lor.

Teoretic, e împotriva calcurilor semantice, deși, practic, în opera sa beletristică, recurge adesea la acest procedeu de îmbogățire a vocabularului: *Zicerile abătut (abattu), umilit (humilié) și alte cîteva care nu-mi vin în minte, le-ați botezat, săracele cum v-au plesnit în cap. Prin abătut, înțelegeți ceea ce francezul zice prin écarté, prin umilit, plecat (humble)* [4].

Negruzzi recomandă, împotriva spiritelor înapoiate ale vremii, adaptarea cuvintelor la sistemul de pronunțare al limbii noastre, combătînd întrebuințarea acestora în forma din limba de origine. Neologismul necesar trebuie preferat, cu înfățișare românească, cuvintelor grecești, turcești și slavone intrate mai demult în limbă pe cale cărturărească și a căror folosire e tot mai rară. El acceptă traducerea termenilor străini prin termeni românești existenți sau creați în acest scop cu mijloace derivative interne sau proprii limbii străine din care se face împrumutul: *D-om scrie simtiment (care, fiindcă derază de la « simte », « simțire » astfel trebuie să se zică) nu-l înțelege. El s-a deprins a zice « santiment », fără rimă și rezon. Asemenea și « correspundere, văl, prevedere, rezicere » și altele (care, românindu-se, a trebuit să ia și formă românească). El s-a învățat a le cuvînta: « corespondenție (ital.), voal (franț.), pronie (gr.) și poftorire (slav.)* [5].

Lui Heliade îi impută tendința, dăunătoare limbii, de a nu adapta termenii împrumutați la sistemul de pronunțare al limbii noastre: *Pentru ce vreți să-l italieniți pre romîn, a căruia limbă (precum d-ta însuți zici) trebuie să s-arate în*

---

[1] Precuvîntarea la traducerea piesei *Maria Tudor* a lui Victor Hugo, 1837.
[2] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », 1836, p. 141—142.
[3] *Înștiințare* (articolul ¡ rogram), « *Săptămîna* », 9 mai 1853.
[4] *Despre limba românească; întîia scrisoare*, în « *Propășirea* », 1844, p. 4.
[5] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », 1836, p. 141.

haine romînești? Care-i romînul acela, care știind orice altă limbă afară de italiana, poate înțelege că șena este scena și Șipion, Știpion? [1]. Între rostirea heliadistă de tipul *șenă*, *Șipion* și cea adoptată de moldoveni *stenă*, *Știpion*, ultima considerată firească alături de *proțes*, *țivilizat* etc., Negruzzi alege, în concluzie, rostirea intermediară: « *scenă* », « *Scipion* », care s-a impus în limbă.

Tot în legătură cu adaptarea neologismelor, constată și altă inconsecvență la Heliade: *Dv. ziceți și dați bune rezoane că trebuie a se zice general, geografie ș. a. . . . și apoi iar Dv. ziceți reghistru, loghică, ghiaur ș. a., iar nu logică, giaur, registru* [2]. Rezultă de aci că Negruzzi era pentru rostirea cu « gi ». El nu acceptă nici rostirea « *object* », « *project* », propusă de Heliade, nici pe cea adoptată de unii cărturari moldoveni și ardeleni « *obiect* », « *proiect* », ci, pornind de la specificul graiului moldovenesc, recomandă formele cu *gi: obget*, *proget*, corespunzător lui *j* din cele propuse de munteni.

Procesul dezvoltării limbii literare și mai ales cel al formării stilului beletristic al acesteia, fixat în anumite norme gramaticale și lexicale, punea, la mijlocul secolului trecut, o mulțime de probleme. De aceea, era și firesc ca din această frămîntare, care a stăruit în cultura romînească aproape un secol, să se nască, în afara curentului realist de dezvoltare a limbii literare, susținut de marea majoritate a cărturarilor noștri, multe alte încercări de orientare greșită a limbii literare. Prin vederile pe care le are ca interesat de toate problemele mari pe care le punea dezvoltarea limbii literare, Negruzzi se arată a fi un om înaintat.

Împotriva latiniștilor începe atacul în urma unui articol semnat de N. M. din Sibiu în « Foaie pentru minte, inimă și literatură » [3], care se referea la corespondența, reprodusă în « Foaia literară » [4], dintre Heliade și Negruzzi privitoare la diferite probleme de limbă. Semnatarul articolului, socotind că neologismele latinești trebuie supuse acelorași prefaceri fonetice pe care le-au suferit elementele vechi moștenite din latină, susține că *după firea limbii noastre ar trebui să scriem: proiept sau preiept, oiept (= obiect), suiept (= subiect)*, la care adaugă: *Pare că cu mult mai bine s-ar zice romînește în loc de projectum, preieptat și preieptare, preieptătură, numai asta e prea lungă.* Din convingeri pur latiniste, N. M. recomandă ca acele neologisme care nu se pot adapta repede la sistemul limbii romîne *să rămîie în forma latinească pînă la alte timpuri. Așa dar. . . . să se zică: proiect, obiect, subiect, adiectiv ș. c.* În scrisoarea de răspuns [5] adresată redacției, Negruzzi înclină să adopte propunerea de a se pronunța ca în latinește: *proiect, subiect; dar pretinzînd să zicem preieptare, ne face a crede sau că glumește sau că vrea a-și bate joc de toți romînii. De aceia îl pociu încredința că moldo-valahii în vecii vecilor nu vor adopta această preieptătură a d. sale.* Dintre propunerile aceluiași latinist

---

[1] *Scrisoare către Heliade*, în « *Muzeul național* », 1836, p. 141.
[2] Ibidem.
[3] Idem, 1839, nr. 14 și 15.
[4] Idem, 1839, nr. 10, 11, 12 și 19.
[5] « *Foaie pentru minte, inimă și literatură* », 1838, nr. 22.

el respinge pe aceea de a se rosti și scrie *su* în loc de *sub* (prepoz.) și de a se înlocui *pro* cu *pre* în cuvinte ca: *programă*, *prolog* etc.: *Vom urma a zice tot propuiu, programă, prolog, iar nu prepuiu, pregramă, prelog ș.c.l.*

Negruzzi arată, în obișnuitul său ton ironic, că toate încercările reformatoare ale latiniștilor sînt împotriva spiritului limbii populare: *Mănădăciune este un foarte frumos cuvînt; cînd îl rostești ese subțirel printre buze, încîtu-ți e mai mare dragul. Atîta numai că bade vornicul Miron nici cum nu vrea să zică că au primit mănădăciune dela Onorabila administrație, ci că au luat poruncă de la cinstita Isprăvnicie. Nu pot, domnule, ne zicea el, vorbi cu bibide. Eu zic cinste iar nu onor, măcar c-acum văd numai onor iar nu cinste* [1].

În 1862, cînd pumnismul, variantă a latinismului, venea să întărească curentul antiștiințific, Negruzzi afirmă răspicat: *Nu ne putem învoi cu ciune și cu iune... Asemenea chiar sub amenințare de a fi numărați între ignoranți și ruginiți, nu vom zice: apt, aptiv, respept, carapter etc., în loc de act, activ, respect, caracter, căci dacă am zice aceasta am fi siliți să zicem și năciune în loc de nație și cine mai știe cîte altele* [2].

În legătură cu slavonismele, a căror eliminare din limbă o cereau cu insistență cărturarii latiniști, Negruzzi manifestă idei înaintate, deși, uneori, răzbat în gîndirea sa influențe din partea curentelor lingvistice antiștiințifice. Articolul « Slavonismele » [3] arată clar poziția autorului în această problemă. Cu toate că îl stăpînește puțin mîndria originii romane, socotind elementele străine ca un fel de *bătătură groasă și nodoroasă* în urzeala latină a limbii, totuși Negruzzi înțelege just faptul că în epoca în care a avut loc influențarea limbii romîne de către limbile popoarelor migratorii, procesul formării limbii noastre nu era încă desăvîrșit: *Cînd neamurile barbare au inundat Romînia ca un răpide șiroi, găsind pînza limbei urzită, luau suveica și prin dreptul celui mai tare, aruncau unde și unde cîte un fir de bătătură a lor groasă și nodoroasă. Astfel se țesu limba noastră.* El remarcă, pornind de la cîteva fraze dintr-un text cronicăresc vechi, că slavonismele s-au impus în limbă datorită contactului nemijlocit dintre romîni și slavi, că au intrat o dată cu realitățile sociale și istorice noi, că au pătruns în țesătura limbii. Cuvinte ca: *năvălind, noroadele, (au) năpădit, clevetiri, zavistiea, greșalele, (au) slăbit, vrăjmașii, răpindu-le* (sic!), *silă, iscodeau, vinovății, (îi) munceau, cazne, obide, robia*, pe care le subliniază în textul citat, exprimă realități atît de puternice, încît eliminarea lor este imposibilă: *cum să le lepădăm acum? și de am și voi, oare putea-vom?*

Procedînd la o « *ochire retrospectivă* » asupra culturii romînești, Negruzzi constată că, în timpul stăpînirii fanariote, nevoile culturale ale clasei dominante din țările noastre sînt satisfăcute în limba greacă, încît opera de dezvoltare a limbii literare romîne începută de scriitorii bisericești și de cronicari este părăsită.

---

[1] *Înștiințare*, în « *Săptămîna* », 9 mai 1853.
[2] « *Moldova* », 1862, p. 75.
[3] « *Foaie pentru minte, inimă și literatură* », 16 noiembrie 1841.

Față de jargonul grecesc al boierimii noastre de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de-al XIX-lea, Negruzzi are o atitudine ostilă, în 1862, deci într-o vreme cînd maniile latiniste, italieniste și franțuziste erau la modă; invectiva lui este îndreptată astfel, indirect, împotriva oricărui jargon: *Nu mai era acum limba lui Dositeu și a lui Cantemir, nici a cărților bisericești; era un gerg hibrid, amestecat cu ziceri turco-grece etc. Atunci era de bon ton a vorbi numai grecește sau o românească pestrițată. Damele noastre începură a nu putea pronunța pe ș, pe c, pe g* (ci, gi — *G. B.*). *Ele ziceau mozicule, nu stii că nu se sede zos dinaintea Duduților? Așadar, limba moștenită de la strămbuni se cîrpia cu feluri de peticării eterogene și eram în risc a pierde ceea ce aveam mai scump: limba*[1].

Negruzzi e contemporanul creării unei literaturi în jargon, înțeleasă și încurajată numai de spiritele cosmopolite: *Nu înțelegi tu,* îi scrie lui Alecsandri în 1855[2], *că noi, ruginele care scriem ca să fim înțeleși, nu suntem oameni de progres? Astăzi cînd e de bun gust a întrebuința un jargon neauzit, cine să ne citească?*

Ideea părăsirii elementelor turcești, grecești, slavone, care nu mai corespundeau nevoilor culturale ale epocii sau care nu se adaptaseră la sistemul limbii, a fost într-atît exagerată, încît se încerca și abandonarea elementelor nelatine care făceau parte din fondul vechi, popular, al lexicului, suplinindu-se aceasta prin împrumuturi de-a valma din limbile latină, franceză, italiană. Negruzzi condamnă această orientare aberantă a limbii literare: *Și apoi deodată ne pomenirăm inundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traduceri de romanțuri rele, în care traducătorii cădeau dintr-un exces în altul; căci în adevăr lipsiră zicerile turco-greco-slave dar se introduseră cele latino-franco-italiene. Ne trezirăm cu poezii de felul acesta: Charmantă damicelă / Cu ochi ca de gazelă / Te-am o columbelă / Divină și mult belă... etc.*[3].

Față de jargoanele burgheziei și moșierimii cosmopolite, de la mijlocul secolului al XIX-lea, Negruzzi își exprimă părerile punîndu-le pe seama țăranilor simpli sau a altor personaje din lucrările sale literare publicate în revista « Săptămîna » (Iași, 1853). *Dacă n-a învățat franțuzește și latinește, nu înțelege românească de astăzi,* spune un țăran care vrea să-și instruiască fiul într-o școală « nouă » la Iași. *Acum trebui să știi multe limbi ca să înțelegem pre a noastră*[4]. O constatare asemănătoare este pusă și pe seama unchiașului din « Păcală și Tîndală »[5]: *Voi vă ziceți romîni* — se adresează boierilor — *ș-apoi vorbiți o limbă pre care eu n-o înțeleg.* Prin gura bătrînului iepure al lui Donici[6] este satirizată burghezia parvenită, a cărei mentalitate se reflectă și în limbă: *Acum vezi șoldani republicani, căței politici, măgari procopsiți care vorbesc numai franțuzește sau o românească din care nu-nțeleg o buche.*

---

[1] « *Moldova* », 1862, p. 75 și « *Lumina* », 1863, p. 11, 55.
[2] « *Romînia literară* », 1855, p. 132.
[3] « *Moldova* », 1862, p. 75.
[4] « *Săptămîna* », Iași, 1853, p. 57.
[5] Idem, p. 105.
[6] Idem, p. 154.

În articolul « Despre limba romînească; întîia scrisoare »[1], Negruzzi condamnă atît pe cărturarii care, rezervați față de neologisme, considerau limba învechită bisericească nu ca un model de urmat pentru crearea unității limbii literare contemporane, ci ca un izvor de îmbogățire continuă a lexicului acesteia — fără să-și dea seama că astfel siluiesc limba cu elemente necorespunzătoare, — cît și pe cei care, dimpotrivă, ignorînd specificul limbii, făceau abuz de împrumuturi și de creații proprii. Toți aceștia, *întrebuințînd ziceri culese din vechii scriitori, pe care voiește cu de-a sila a le reînvia, dînd unora înțelesuri ce poate au avut întîi, în sfîrșit, fabricînd de la sine ziceri, și vrute și nevrute*[2], orientau greșit dezvoltarea limbii literare.

Negruzzi înțelege că o contribuție considerabilă la îmbogățirea limbii literare o pot aduce numai scriitorii mari: *căci nu e dat tuturor a crea ziceri și a băga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sînt toți creatori, ci croitori, și croitori răi.*

Lupta împotriva « *fabricanților de sisteme* » a dus-o Negruzzi nu numai prin articole strict teoretice, ci și prin lucrări cu caracter beletristic. « Muza de la Burdujăni », tipărită la Iași în 1857, este o farsă scrisă cu scopul de a satiriza încercările aberante de reformare a limbii. Această farsă constituie o elocventă manifestare publică a atitudinii ostile a lui Negruzzi față de latiniști, italieniști, franțuziști etc. Ea este însoțită de o notă a autorului în care se explică scopul adevărat pentru care a fost scrisă piesa: *Noi am fost zis . . . că sînt mulți care schingiuiesc și sfîșie frumoasa noastră limbă și în loc de creatori se fac croitori, și croitori răi. Asta ne-a îndemnat a compune această mică comedie, crezînd că facem un bine arătînd ridicolul unor asemenea neologiști. Publicul ne-a înțeles și ne-a răspuns prin aplaudele sale . . .* Pentru ilustrare, reproducem un scurt fragment din scena a IV-a: **Cucoana Caliopi** *(cîntînd): Azi cu o petițiune / M-adresaiu către Amor / Și-l rugaiu cu-ncordăciune / Să astîmpere-al meu dor / De-a mea tristă pusăciune / Te îndură, zeu de foc! / De nu vrei protestăciune / Să întind în orice loc / . Azi am compus versurile aceste. Cum îți par Stănică?* **Stănică** — *Frumos, cuconiță, tare frumos. Cam mult ciune și tăciune.* **Caliopi** — *Taci, nătărăule, dacă nu conprinzi limba cea frumoasă.* În limba cucoanei Caliopi apar nenumărate latinisme, grecisme, franțuzisme: *neinvigibilă, atășăciune, (se) servirarisariseşte (de expresiuni mai alese), (vorbe) inconvenante* și *insuferibile, (mă) compromet-ezi, anonsează* etc.

Cuvintele lui Negruzzi: *E de jelit însă că toți aceștii trăgînd fiecare la sine sfîșie haina bietei limbi*, din articolul « Slavonismele » (1841), sînt adevărate pentru toți cei care, prin diverse *sisteme lingvistice*, artificializau limba literară, rupînd-o de limba întregului popor.

---

[1] « *Propășirea* », Iași, 1844, nr. 1.
[2] Idem.

Aderînd cu convingere la cele mai de seamă păreri ale lui Ion Heliade Rădulescu, Negruzzi împărtășește ideea formării unei limbi literare unice pentru toate provinciile românești, după modelul limbii textelor vechi. *Patriotismul local* — subliniază Gh. Bulgăr — *a cedat luptei pentru unitatea limbii, acțiune în care urmau să se angajeze, în primele locuri, scriitorii . . . Negruzzi a mers hotărît pe drumul unificării limbii fără a ține seama de prejudecățile existente în materie de literatură și limbă scrisă*[1]. În consecință, își însușește recomandările de ordin gramatical și lexical ale lui Heliade, ca realități ale graiului muntenesc, care stă la baza limbii literare vechi. *Cuvîntul pentru ce am urmat regulele literaților munteni este că ele ni s-au părut potrivite pe tipul limbei, mai înțelese și mai românești. . . De am zis a în loc de au, este că am voit a deosebi singularul din plural, precum aceasta se vede în toate limbile ce au o gramatică! De zic e și nu îi, este iarăși ca să nu amestec verbul cu articolul*[2]. De asemenea acceptă, la propunerea lui Heliade, desinența *-e* pentru *-uri* a pluralului unor neologisme de gen neutru *(regulamentele)*, sufixul *-ez* pentru *-esc* la unele verbe noi *(recomandez)*, înlăturarea sufixului verbal grecesc *-(ar)isi*, *-(ir)isi*, atașat unor verbe intrate recent din limbile romanice *(recomandez*, în loc de *recomandirisesc)*. Tot în sensul unificării limbii, așa cum o preconiza Heliade, Negruzzi susține ideea folosirii adjectivelor sau substantivelor de proveniență gerunzială *(murindul)*, în dauna celor derivate cu *-tor (muritorul)*. Elementele de grai moldovenesc, ca de pildă palatalizarea labialei *f (her herbinte)*, căreia Negruzzi îi atribuie o origine străveche, comună limbilor spaniolă și română, trebuie evitate, după părerea lui, justă, din limba literară unică[3].

O cauză a faptului că în limba literară modernă s-au produs o serie de inovații neconforme cu caracterul ei o constituiau, potrivit concepției lui Negruzzi, îndepărtarea scriitorilor de la limba bisericească și cea populară și lipsa unei gramatici științifice: *Dacă limba* (literară, *G. B.) ar fi rămas precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vreun om înzestrat cu o știință sistematică a limbilor rude s-ar fi apucat a o aduna și a o așeza precum cer tipul și originea ei, negreșit că am fi scăpat de toate aceste pleonasme, fiorituri și cacofonii*[4].

Pentru uniformizarea limbii literare, Negruzzi simțea nevoia, ca și alți cărturari ai timpului, a unui dicționar care să servească scriitorilor din toate regiunile românești. În legătură cu acest dicționar, care să fie și dialectal, el îi scria lui Heliade următoarele: *Numai un dicsioner pe care sînt încredințat că Dv. nu l-ați lăsat în uitare — poate sluji de pravilă nu numai românului din Moldova și Țara Românească, ci și celui din Basarabia, Bucovina și Transilvania și regulînd*

---

[1] Gh. Bulgăr, *lucr. cit.*, p. 52.

[2] « *Albina românească* », Iași, 1839, nr. 59 ; articolul e adresat redactorului revistei, Gh. Asachi, ca răspuns la articolul lui G. Săulescu, care îl învinuia pe Negruzzi de tendința de a-și munteniza limba.

[3] *Despre limba românească; scrisoarea a treia*, în « *Propășirea* », Iași, 1844, nr. 39.

[4] *Despre limba românească; întîia scrisoare*, în « *Propășirea* », Iași, 1844, p. 4.

limba, poate învoi și duhurile. În el n-ar trebui să se uite zicerile care la noi se numesc într-un fel, d. p. cușciug (secriiu), gîde (calău), cioc (plisc) [1].

Pe lîngă susținerea pur teoretică a ideilor privitoare la formarea limbii literare unice, Negruzzi a încercat și aplicarea lor practică, în lucrările beletristice, reușind, uneori, în așa măsură, încît a atras atenția contemporanilor. Iată, de pildă, în ce constă, după Heliade, care se referă la traducerea piesei «Maria Tudor» a lui V. Hugo, încercarea fericită a lui Negruzzi de a uniformiza limba literară: *Domnia ta urmînd pe tipul limbei noastre bisericești adoptate de toți romînii de obște, încît pentru aceea ce se atinge de ideile cele nouă și de stilul lui Hugo ți-ai ales vorbele, frazele și tipul de a te exprima și din Țara Romînească și din Moldova, și ai făcut un amestec fericit prin care ai putut cu atîta justeță și înnemerire să arăți romînilor pe autorul ei* [2].

*

În lumina acestor constatări, se impun cîteva concluzii.

Ca oricare mare cărturar din secolul al XIX-lea, Negruzzi intervine în rezolvarea multora dintre problemele limbii literare. Împărtășește ideile sănătoase ale lui Ion Heliade Rădulescu, combătîndu-le însă, în parte, pe cele aberante și susține, în general, o ortografie fonetică, pornind, uneori, de la realitățile graiului vorbit în Moldova. În alte cazuri însă, Negruzzi este influențat de etimologiști și latiniști. Militează pentru înlocuirea radicală a alfabetului chirilic cu cel latin. În problema îmbogățirii limbii literare, vederile lui înaintate îl încadrează în curentul realist-popular. El apără ideea dezvoltării limbii literare pe baza celei populare. Cere ca neologismele să fie împrumutate numai în cazurile necesare din limbile latină și italiană. Negruzzi nu recomandă calcurile semantice, ci numai pe cele lexicale, adică traducerea termenului străin printr-unul romînesc existent sau format ad-hoc cu mijloace interne ori împrumutate. Combate exagerările latiniste, heliadiste, jargoanele burghezo-moșierimii.

Marii scriitori sînt, potrivit concepției lui Negruzzi, adevărații creatori ai limbii literare. El militează pentru unificarea limbii literare, după modelul celei bisericești. La recomandarea lui Heliade, Negruzzi procedează la muntenizarea limbii lucrărilor sale artistice. Își exprimă dorința de a se alcătui o gramatică și un dicționar pentru stabilirea normelor limbii literare unice.

Multe dintre aceste idei înaintate nu aparțin dintru început lui Negruzzi; ele circulau în epocă, susținute de aproape toți cărturarii mari ai vremii. Unele aparțin lui Heliade Rădulescu, altele, cărturarilor de dinaintea acestuia. La jumătatea secolului al XIX-lea însă, aceste idei capătă amploare și încep să fie transpuse în practică. Însușite, propagate și aplicate de Costache Negruzzi, ele constituie un ajutor în munca de interpretare științifică a faptelor de limbă și stil din opera acestui mare scriitor.

---

[1] *Scrisoare către Heliade*, în «*Muzeul național*», 1836, p. 141—142.

[2] Despre felul cum a înlocuit cu muntenisme unele fapte moldovenești, populare sau arhaice în limba textelor sale literare din volumul *Păcatele tinereților* (1857) — observație judicioasă făcută de P. V. Haneș *(Dezvoltarea limbii literare romîne din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, p. 183—185) — vom vorbi pe larg cînd vom examina îndeaproape limba și stilul operei lui Negruzzi.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

CU PRIVIRE LA «DICŢIONARUL LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE» ŞI LA FONDUL PRINCIPAL DE CUVINTE AL LIMBII ROMÎNE [1]

DE

ACAD. LOTAR RĂDĂCEANU

Întocmirea «Dicţionarului limbii romîne literare contemporane» este rezultatul unei munci ştiinţifice asidue şi bogate care merită, fără doar şi poate, recunoştinţă şi apreciere pozitivă. În discuţiile de pînă acum, s-au scos la iveală unele lipsuri sau greşeli. N-ar fi greu a mai găsi şi altele, de pildă în ceea ce priveşte regionalismele, arhaismele şi termenii de strictă specialitate care se mai găsesc în dicţionar, deşi — potrivit criteriilor arătate în prefaţă — trebuiau excluse. Dar nu în aceste lipsuri şi greşeli, inerente într-o măsură sau alta oricărei lucrări lexicografice, constă — după părerea mea — problema de căpetenie. Socotesc că trebuie examinat înainte de toate dacă, şi în ce măsură, punctul de vedere principial de la care au pornit autorii este just sau nu. Şi tocmai aci am credinţa că se găseşte greşeala de căpetenie, greşeala principială, a dicţionarului.

Intenţia autorilor de a se orienta după ştiinţa lexicografică sovietică izvorăşte desigur din consideraţiuni absolut juste. Ştiinţa sovietică, ştiinţă care a atins cel mai înalt grad de perfecţiune în aplicarea creatoare a principiilor marxist-leniniste la variatele probleme ale lingvisticii, ne oferă — mai ales după apariţia lucrării clasice a lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii» — cea mai sigură bază de orientare pentru cercetarea problemelor specifice pe care ni le pune structura şi dezvoltarea limbii romîne. Autorii dicţionarului nu s-au

[1] Aceste texte au rămas în manuscrisele regretatului acad. Lotar Rădăceanu ca o schiţă a unor studii pe care avea intenţia să le consacre dicţionarului şi problemei fondului principal de cuvinte al limbii romîne.

Ca un omagiu postum publicăm aceste texte în forma în care le-a lăsat autorul, ele conţinînd observaţii critice, utile pentru munca lexicografică.

orientat însă după știința sovietică, n-au aplicat în același spirit principiile care stau la baza acesteia și care au fost aplicate în cercetarea limbii ruse și a altor limbi ale popoarelor sovietice; ei s-au mărginit la procedee de imitare mecanică, care desigur nu au putut da rezultate științifice comparabile cu acele atinse de savanții sovietici prin aplicarea creatoare a marxism-leninismului. « Aceste dicționare », spune Cuvîntul înainte, « ne-au servit ca model și sprijin pentru munca noastră lexicografică, atît în ceea ce privește concepția cît și normele tehnice de lucru ».

Dar, pentru motive pe care nu pot nici să le bănuiesc, concepția care a condus pe autorii dicționarului rus n-a fost aplicată problemelor speciale ale formării și dezvoltării limbii literare romîne, ci aceste probleme au fost lăsate aproape complet la o parte și s-a lucrat pe baza ipotezei că ele ar fi identice cu acele ale limbii literare ruse.

Aceste procedee de imitare mecanică înlocuiesc la noi prea adesea aplicarea creatoare, adică aplicarea principiilor generale juste ale științei marxist-leniniste sovietice la realitatea romînească și la problemele specifice pe care aceasta le pune cercetătorilor. Din Moscova se pot importa pălării foarte bune și frumoase, dar de multe ori se constată că ele sînt prea mari pentru capetele noastre a căror dezvoltare n-a ajuns încă la nivelul sovietic, sau că ele nu ni se potrivesc din altă cauză, de pildă, pentru că, capetele noastre au oarecare caractere proprii numai lor. Așa s-a întîmplat și cu dicționarul limbii romîne contemporane. Am ajunge prea departe dacă am încerca aci să formulăm deosebirile esențiale între limba rusă în general și dezvoltarea limbii literare ruse contemporane și limba romînă și dezvoltarea limbii literare contemporane romîne. Dar una din aceste deosebiri este atît de bătătoare la ochi, încît este de mirat că a putut să scape atenției unui întreg colectiv de lingviști. Această deosebire constă în faptul că limba rusă este, prin întreg lexicul și întreaga ei structură gramaticală, o limbă monogenă, aș spune monolitică, formată aproape exclusiv din elemente dezvoltate direct din slava veche, pe cînd limba romînă este — dimpotrivă — mai ales în ceea ce privește lexicul și într-o măsură mai mică, dar poate care, totuși, nu se poate trece cu vederea, o limbă eterogenă în al cărei lexic și fond principal de cuvinte au intrat, de la origine, pe lîngă elementele vechi, despre care trebuie să presupunem că au proveniență aproape exclusiv din limba latină, elemente foarte numeroase de origine slavă.

Este adevărat, atunci cînd limba ipotetică străromînă s-a încrucișat cu limba slavă, caracterul ei romanic nu a fost atins, după cum încrucișarea limbii engleze cu cea franceză în sec. al XI-lea nu a alterat caracterul germanic al acesteia. Dar încrucișările între limbi, frecvente în istorie, nu au întotdeauna aceleași proporții și aceleași rezultate în ceea ce privește lexicul. Stalin arată că și limba rusă s-a încrucișat în cursul dezvoltării istorice cu limbile mai multor popoare, dar a ieșit totdeauna învingătoare, ba s-a și îmbogățit și întărit pe seama vocabularelor celorlalte limbi. Deci au avut loc lupte între limba rusă și celelalte

limbi, lupte din care limba rusă a ieșit învingătoare. Dar biruința în lupta dintre limbi, ca în orice luptă, se poate obține cu multe pierderi, dar și cu pierderi atît de mici, încît abia sînt resimțite de învingător. Tocmai în această din urmă situație se află limba rusă. Biruința ei asupra limbilor cu care s-a încrucișat a fost atît de covîrșitoare, încît a rămas, în ceea ce privește lexicul ei, monogenă slavă, doar împestrițată cu cuvinte germane, franceze, engleze și altele. *Limba rusă este deci o limbă cu un vocabular în fond monogen, slavo-rus.*

Nu același lucru se poate spune despre limba romînă. Ea apare de la început în istorie cu un vocabular mixt romanico-slav. Elementele provenite din limba latină sau prin mijlocirea ei apar în lexic cu aceeași importanță ca cele provenite din limba veche slavă. Acest fond de bază al vocabularului: elementele latine și cele slave vechi, este doar *împestrițat* cu cuvinte albaneze, maghiare, turcești, neoslave ș.a. Aceste cuvinte nu pot fi considerate elemente de bază ale lexicului, ci sînt în mod vădit elemente secundare, atît din punct de vedere calitativ cît și din acela al importanței lor din punctul de vedere al scopului principal al limbii: acela de a servi ca mijloc de comunicare între membrii societății. Dacă din limba rusă ar dispărea toate elementele de origine străină, exceptînd bineînțeles termenii tehnici de specialitate, ea ar fi desigur stînjenită în unele privinți ca mijloc de comunicare, dar nu ar primi o lovitură de moarte care i-ar răpi în întregime posibilitatea de a mai servi ca un astfel de mijloc. Ștergeți însă din limba romînă cuvintele de origine nelatină sau măcar numai cele de origine slavă, și veți vedea ușor că limba romînă s-ar găsi nu numai stînjenită în exercitarea funcției sale de mijloc de comunicare, dar ar fi aproape paralizată în numeroase domenii esențiale ale vieții, ar sărăci complet, n-ar putea să exprime decît relațiuni dintre cele mai primitive, aproape că nu ar mai fi limbă, pentru că nu ar mai putea servi cu succes în lupta cu forțele naturii, în lupta pentru producerea bunurilor materiale necesare. Limba romînă este deci, spre deosebire de limba rusă, o limbă cu un vocabular eterogen latino-slav.

Aceasta se referă, bineînțeles, la starea limbii romîne, respectiv ruse, ca limbi ale întregului popor, ca limbi în ajunul, respectiv la începutul formării limbii literare contemporane, adică înainte ca elemente ale acesteia să poată influența și îmbogăți limba comună a întregului popor.

Deosebirea mai sus formulată între lexicul limbii ruse și cel al limbii romîne nu este desigur o deosebire calitativă. Dar ea este destul de importantă din punct de vedere cantitativ pentru a crea, pentru fiecare din aceste limbi, probleme specifice atît în ce privește lexicul, cît și, implicit, știința lexicografică. Ea nu este, dealtfel, întîmplătoare, ci rezultă în chip firesc din anumite particularități structurale ale limbilor rusă și romînă, în domeniul lexicului în general, dar mai ales în acela al compoziției și derivării de cuvinte.

Nu numai că lexicul preluat de limba rusă din vechea slavă este mult mai mare decît cel preluat și păstrat de limba romînă din cea latină și apoi din slava veche, dar și posibilitățile de formare de cuvinte noi prin compunere și derivație

mult mai mari decît în limba romînă, unde această posibilitate este foarte redusă. Compuneri de cuvinte noi se pot face în romînește doar cu ajutorul cîtorva prefixe și sufixe rămase vii, fapt care a determinat mulțimea de prefixe și sufixe împrumutate din limbile slavă, maghiară, turcă și apoi din limbile neofranceze. Numărul derivațiilor posibile în limba romînă este de asemenea redus prin numărul relativ mic de sufixe vii. Compunerile din substantive sînt toate din limba slavă sau germană. Iată cauza lingvistică — căci desigur că aci au jucat un rol și alți factori — care explică deosebirea atît de bătătoare la ochi între lexicul rus și cel romîn și care face ca în fața lingvisticii romîne să se pună o serie de probleme privind lexicul, care sînt necunoscute sau de infimă importanță în lingvistica rusă.

Într-adevăr, din cauza sărăciei relative a vocabularului romîn și a slabelor posibilități de derivație ale limbii romîne, lupta ce se dă în toate cazurile de încrucișări cu alte limbi este deosebit de grea, puterea de rezistență a limbii romîne și mai slabă decît a altor limbi. Totuși în condiții mai favorabile de dezvoltare, limba romînă ar fi putut, cu toată structura nefavorabilă îmbogățirii lexicului din propriile mijloace, să aibă o altă dezvoltare, să pună la contribuție în mult mai largă măsură forțele ei creatoare proprii, să învingă cu mai puține jertfe în lupta cu limbile cu care s-a încrucișat. Au intervenit însă aci, în tot lungul istoriei, o serie de situații speciale care au frînat creația de cuvinte noi din propriul ei material lexical. Aceste situații au constat în faptul că tocmai încrucișările hotărîtoare ale limbii romîne cu alte limbi s-au produs în condiții istorice care au găsit poporul romîn mai înapoiat, pe treapta dezvoltării sociale, decît popoarele cu ale căror limbi a avut loc încrucișarea, l-au găsit fie supus, fie dependent din punct de vedere economic, social și politic, l-au găsit deci, tocmai din punctele de vedere hotărîtoare pentru dezvoltarea limbii, mai slab, atît cantitativ cît și calitativ, decît popoarele cu care a venit în contact mai strîns.

Aceasta se poate spune chiar despre prima încrucișare importantă: aceea cu limba slavă veche, și care, științificește vorbind, abia a creat limba romînă cunoscută nouă, cu toate că despre condițiile istorice în care s-a produs această încrucișare nu avem nici un fel de mărturii directe. Nu cunoaștem organizarea socială și cultura materială a populației romanice străromîne, mai bine zis preromîne, care a venit în contact cu triburile slave, s-a amestecat cu ele și a făcut din limba acestora o serie numeroasă de împrumuturi, nu numai în domeniul lexical. Putem doar să formulăm ipoteze mai mult sau mai puțin plauzibile, care pot să aibă interes științific, dar care, în problema ce ne preocupă aci, nu ne pot întru nimic ajuta, pentru că nu pot porni în fond decît tot de la materialul lingvistic cunoscut, adică tocmai acela care ar trebui explicat, și care, chiar fără nici o ipoteză directă privitor la starea socială, economică și politică a romînilor înainte de venirea slavilor spre sud, ne arată lămurit superioritatea acestora pe scara evoluției istorice. Faptul că toată terminologia romînă privitoare la organizarea socială și de stat, la dreptul funciar, în mare parte și la tehnica agricolă, este de origine slavă, ne dovedește că elementul politic și

social dominant era slav și că tehnica slavă era superioară celei romîne. Prestigiul mare a ceea ce s-ar putea numi « modul de viață slavă » se învederează cu deosebire în faptul că cuvinte ca *dragoste* și *iubire* au luat locul vechilor cuvinte de proveniență latină care, fără îndoială, au existat, și că pînă și cuvintele pentru genitalii au fost preluate din limba slavă.

Pe baza unei asemănătoare superiorități sociale, politice și culturale a popoarelor respective, și limbile maghiară, turcă și neogreacă s-au încrucișat cu limba romînă, deși aci proporțiile încrucișărilor, cu alte cuvinte, contactul viu între popoare, a fost după toate indiciile cantitativ mult mai redus.

O a doua încrucișare masivă a limbii romîne cu alte limbi a avut loc începînd tocmai cu perioada în care dicționarul fixează începutul și al limbii romîne literare contemporane: încrucișarea cu limbile moderne vest-europene, în special cu cea franceză. Și această încrucișare a avut loc în condițiile unei vădite inferiorități a poporului romîn. Acesta abia ieșea din orînduirea feudală și a trăit ceea ce mai tîrziu s-a numit « invazia europeană », adică încadrarea lui rapidă în piața mondială capitalistă, fără o cultură națională dezvoltată, fără o organizare de stat cîtuși de puțin independentă, supus pe de o parte suzeranității otomane, expus pe de altă parte poftelor de cucerire ale țarismului rus și ale despotismului austriac. Ploconirea în fața străinătății, care nici azi n-a dispărut cu desăvîrșire la noi, își are primele rădăcini aci și deci în afară de dependența economică tot mai apăsătoare față de Apus, bază permanentă a cosmopolitismului la noi, a existat pe atunci și o deplină inferioritate culturală, exprimată pe planul limbii prin lipsa totală a unui vocabular adaptat necesităților create de relațiile economico-sociale capitaliste și organizarea de stat burgheză. Această inferioritate — calitativă la început — a devenit doar cantitativă pe măsură ce orînduirea capitalistă se instala și se dezvolta în Romînia, cu tendința vădită de a se lichida treptat tot mai mult. Cu drept cuvînt, dicționarul subliniază că s-a produs, « începînd din această epocă, o adevărată năvală de termeni și cuvinte care desemnează noțiunile noi ale vieții economice, sociale, științifice, juridice și politice » (p. 18). Cred că nu întîmplător, autorii « Cuvîntului înainte » au ales termenul de « năvală » și nu au vorbit — deși citează cu o pagină înainte teza lui Stalin despre vocabular — despre îmbogățirea limbii romîne. Este limpede totuși că vocabularul romîn a cunoscut în toată această epocă, în epoca orînduirii capitaliste, o îmbogățire imensă. Dar ea nu s-a produs prin adaptarea limbii la nevoile noi ale vieții sociale, ci prin adoptarea din alte limbi, și cu deosebire din limba franceză, a cuvintelor de care era trebuință în noile condiții capitaliste în continuă desfășurare. Acest lucru se poate desigur regreta, după cum desigur pot și trebuie să fie deplînse miile de energii creatoare ale poporului romîn pe toate tărîmurile care nu s-au putut dezvolta sub regimul de opresiune burghezo-moșieresc. Se pot, de asemenea, sublinia cu aprecieri pozitive străduințele niciodată complet dispărute tocmai ale celor mai valoroși poeți și scriitori, de a se folosi creator de vocabularul romîn, pentru a exprima noile

relații economice, sociale și politice. Aceste străduințe, oricît de reduse ar fi ca rezultat cantitativ față de numărul copleșitor de neologisme, trebuie chiar scoase în evidență ca un element prețios al moștenirii culturale: ele au făcut dovadă că limba romînă nu este o limbă de ciobani, incapabilă de dezvoltare din propriile ei izvoare, ci — întocmai ca alte limbi—are și ea posibilitatea de a se îmbogăți atît din propriile ei izvoare cît și prin împrumutarea de cuvinte din alte limbi. Proporția cantitativă a fost, însă, hotărît nefavorabilă elementului național al limbii, și aceasta datorită împrejurărilor pe care le-am expus în linii generale mai sus. Dar aceste considerații nu ne pot împiedica să constatăm, cu obiectivitatea care se cere științei, faptul istoric care nu mai poate fi anulat și față de care orice încercare de anulare ar părea ridicolă, că s-a produs în acest răstimp o încrucișare de limbi, care, fără a știrbi caracterul fundamental romanic al limbii noastre, a avut totuși adînci înrîuriri asupra ei și, mai ales, asupra vocabularului. În urma acestui proces de încrucișare, vocabularul de bază al limbii romîne a devenit, din punct de vedere etimologic, dintr-un vocabular latino-slav un vocabular latino-slav-neoromanic (în special francez).

Acest vocabular stă în chip firesc și la baza limbii romîne literare contemporane și este limpede că la întocmirea unui dicționar al acestei limbi nu se putea proceda altfel decît așa cum au procedat autorii Dicționarului nostru. S-a făcut un dicționar-inventar, selecționat însă după criteriile arătate în « Cuvîntul înainte ». Faptul că are lipsuri și greșeli nu influențează întru nimic asupra acestei aprecieri principiale. Dar, « Cuvîntul înainte » lasă cu totul la o parte două probleme care se pun totuși în mod stăruitor, tocmai pentru că ne aflăm la capătul unei încrucișări de limbă, de o importanță egală aproape cu aceea romîno-slavă, ba nici nu se poate spune chiar că ea s-ar fi încheiat complet. Există, dimpotrivă, toate indiciile să spunem că această încrucișare romîno-franceză, deși pe sfîrșite, este încă activă, cu toate că în ultimul deceniu a început să se contureze o nouă încrucișare, e adevărat, cu caracter esențial deosebit și pe o bază economică, socială și politică complet diferită, și anume, o încrucișare cu limba rusă.

Aceste două probleme se pot formula precum urmează:

1. În ce măsură și în ce sens Dicționarul are pe lîngă caracter explicativ și unul normativ ?

2. Care trebuie să fie, de acum înainte, căile de îmbogățire a vocabularului romîn ?

3. Problema terminologiei științifice.

CARACTERUL NORMATIV AL DICȚIONARULUI

În această problemă « Cuvîntul înainte » este foarte laconic.

Este adevărat, se arată în mod just că lexicografia trebuie să intervină în mod activ în dezvoltarea limbii, că lexicograful trebuie să fie « participant atent la creația lingvistică, un legiuitor al normelor limbii ».

Dar nu se arată de loc, așa cum ar trebui, adică concret, în ce constă acest caracter normativ, în ce direcție Dicționarul înțelege să intervină în dezvoltarea limbii și să devină un legiuitor al normelor ei.

Dicționarul spune doar că « este normativ prin însuși faptul că înfățișează vocabularul folosit de cei mai reprezentativi scriitori ai noștri din trecut și de astăzi », ceea ce în primul rînd nu este complet adevărat, iar în al doilea rînd nu spune nimic precis cititorului.

Nu este complet adevărată afirmația, pentru că, după cum se arată cu cîteva pagini înainte, « vocabularul folosit de cei mai reprezentativi scriitori ai noștri din trecut și de azi » a fost trecut prin sita a cinci criterii, atît de general formulate, încît pe baza lor o analiză critică ar putea înlătura foarte multe cuvinte, cred că cel puțin o treime, ca fiind arhaisme, regionalisme, termeni de strictă specialitate, termeni din jargoanele de clasă ale burgheziei. Iată numai cîteva exemple: cuvîntul *confinat*, pentru care se citează Hogaș, un scriitor care desigur că e departe de a întrebuința jargonul de clasă burghezo-moșieresc, dar care — firește — prin însești împrejurările în care a trăit, n-a putut rămîne complet neinfluențat de acest jargon. De aceea, el a întrebuințat neologismul absolut fără rost și fără nici o nuanță de sens special, un produs tipic al francezomaniei fostelor noastre clase stăpînitoare. Cuvîntul *abager*, pe lîngă că e fără îndoială un regionalism (în Ardeal nu cred că a circulat cîndva), este pe de altă parte tot așa de sigur un arhaism, deoarece meseria respectivă a dispărut sau e pe dispărute, după cum și însuși cuvîntul *aba* are azi — dacă mai are — doar o circulație regională foarte restrînsă. Astfel Dicționarul rămîne un dicționar-inventar, foarte incomplet și în multe privinți cu totul arbitrar compus. Așa fiind, nu văd în ce privință ar putea servi ca normă. Însăși definiția, atît de mult lăudată ca justă, a lui Cikobava a limbii literare este —oricît de justă ar fi — o definiție mult prea generală pentru ca să poată servi drept călăuză unui lexicograf care vrea să fie și « legiuitor » și « normativ ». Este prea vădit ca să mai fie nevoie de exemplificări, că mai ales limba creațiilor artistice, dar și aceea a studiilor științifice, a tratatelor politice, limba ziarelor și a revistelor, adică limba scrisă, a avut, are și va avea multă vreme încă numeroase ingrediente de tot felul, care nu au durată în limba comună întregului popor și nici în cea literară, deși la un moment dat sau chiar într-o perioadă întreagă de timp au fost de uz general, sau au un caracter foarte restrîns regional sau chiar numai local. Aceasta este valabil cu deosebire pentru limba creațiilor artistice, în care scriitorul sau poetul introduce nu numai cuvinte dialectale răspîndite în întreaga regiune, dar chiar și termeni din graiuri, neîntrebuințați sau necunoscuți chiar în comunele vecine. Situația este deosebit de grea în ceea ce privește limba romînă contemporană, aflată de peste un veac în plin proces de încrucișări și, deci, cu un vocabular din care o bună parte este foarte puțin stabilă și în care scriitorii, tocmai ca o reacție împotriva năvalei de franțuzisme, recurg adesea cu predilecție la limba « neaoșă » din satul sau regiunea lor, de a introduce astfel elemente din

viața reală în vocabularul tot mai cosmopolit al păturilor culte. În asemenea împrejurări, sarcina lexicografului romîn este deosebit de grea, dar este limpede că are în față sa numai două căi:

1. A inventaria pur și simplu limba celor mai reprezentativi scriitori, o adevărată muncă de sisif, în orice caz foarte greu de îndeplinit și cu valoare pur explicativă.

2. A tria vocabularul după anumite criterii bine definite și cu un scop anumit. Dicționarul nostru nu a definit nici criteriile de selecționare în mod suficient și nici nu a pornit de la o concepție clară asupra scopului normativ urmărit. În acest caz, edițiilor anumitor scriitori, care întrebuințează multe cuvinte dialectale sau ieșite din uz (Creangă, Filimon ș.a.), trebuie să li se adaoge un glosar.

Uitînd că din limba literară nu fac parte *toate* cuvintele întrebuințate în limba scrisă, ci numai acelea de întrebuințare generală, respectiv cunoscute și pricepute în mod general de scriitori și cititori, Dicționarul nostru a îngrămădit arhaisme, regionalisme, jargonisme, termeni tehnici. Pe paginile 1—5 se găsesc următoarele cuvinte:

Arhaisme, respectiv cuvinte învechite:	Cuvinte de specialitate:	Regionalisme:
aba, interj.	abaon	abitir
aba, subst.	abaliză	abrac
abagerie	abație	abraș
abagiu	abdomen	
abilita	aberant	

de specialitate:		Jargonisme:
abisol	abscisă	abjecție
ablațiune	abscisiune	abominabil
abolaționism	abridă	abrevia
abraziune	abordaj	
abraziv		

(*abrevia* rămîne jargon, deși e folosit oficial chiar în Dicționar).

Deci în cele 83 de cuvinte, aflate în primele cinci pagini, o sumară cercetare arată nu mai puțin de 26 de cuvinte care, potrivit cu înseși criteriile enunțate în «Cuvîntul înainte», nu au ce căuta în Dicționar. Admit că unul sau celălalt din cuvintele înșirate s-ar putea discuta, iar la altele s-ar putea discuta încadrarea (cum ar fi *abilita* care, deși e trecut ca «învechit» în Dicționar, este mai degrabă un regionalism ardelean și bucovinean iar înlăuntrul graiurilor respective mai degrabă un termen tehnic al carierei universitare). Dar nu cred că lista se poate reduce mult. De altfel, o proporție asemănătoare se va găsi în toate paginile, exceptînd pe acelea în care se înșiră derivațiile dintr-o radicală (ca de pildă acela din *copil* la p. 546). O cercetare mai amănunțită nu ar putea să ducă la desco-

perirea altor regionalisme, adică de cuvinte cu o circulație teritorială restrînsă, care au fost întrebuințate de unul sau altul dintre scriitorii cercetați.

Fără îndoială că este foarte greu a face trierea lexicografică, dar greșelile ar fi fost mult mai puțin numeroase, dacă autorii Dicționarului ar fi adîncit mai mult criteriile stabilite de ei înșiși, și dacă ei s-ar fi străduit să dea, pe lîngă definiția generală a limbii literare, și teze despre căile prin care se formează limba literară, adică să definească condițiile pe care trebuie să le îndeplinească un cuvînt pentru ca el să fie realmente încetățenit în limba literară, ceea ce nu se poate spune atunci cînd el este întrebuințat ocazional de unul sau chiar mai mulți scriitori, fără ca el să fi devenit un bun comun al tuturor celor ce scriu și citesc (în sensul definiției lui Cikobava), adică să fie cunoscut sau înțeles de toți. În acest caz, Dicționarul ar fi izbutit mai bine să redea inventarul viu și încă valabil al limbii noastre literare în stadiul la care a ajuns în zilele noastre, după un proces de formare și dezvoltare care a durat peste o sută de ani.

Se va spune că Dicționarul e util și așa. De acord. Dar este un amestec ciudat de « Dicționar al limbii literare contemporane » și de enciclopedie, un « Brockhaus » nu mic, ci micuț de tot.

Dar cum rămîne atunci cu caracterul normativ?

Prin caracterul normativ al unui dicționar nu se poate înțelege altceva, decît că toate cuvintele din el, făcînd parte din limba comună vie a oamenilor culți, nu numai că sînt corecte, dar trebuie chiar să fie întrebuințate pentru exprimarea noțiunilor explicate. Dar ce ar spune înșiși autorii Dicționarului despre un scriitor de azi care ar întrebuința cuvinte ca *confinat*, *abjecție* etc. în alt scop decît unul pejorativ (de ex. de a caracteriza deosebirea anumitor personaje)? Aci lucrurile sînt clare. Dar dacă un scriitor de azi ar întrebuința cuvinte necuprinse în dicționar (mai ales regionalisme și arhaisme) sau pentru noțiunile definite alte cuvinte decît cele cuprinse în Dicționar? Ar îndrăzni ei să-l critice, să afirme că, din cauza aceasta, limba lui nu este literară? Cred că nu.

Adevărul este că nu se poate încă întocmi un dicționar normativ al limbii literare romîne în starea de azi a evoluției ei, decît dacă el ar aplica cu deplină strictețe criteriile arătate, decît dacă ar fi ajuns la o deplină claritate în concepția sa asupra formării, dezvoltării și compoziției limbii noastre literare contemporane. Acest lucru nu s-a făcut însă.

Stalin ne învață că limba, mai exact vocabularul ei, se află într-o schimbare aproape neîntreruptă. Dezvoltarea continuă a industriei și a agriculturii, a comerțului și a transporturilor, a tehnicii și a științei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte noi (p. 11, ediția 1950). Este de netăgăduit că, datorită numeroaselor și variatelor influențe ce s-au exercitat asupra limbii romîne, succesiv sau simultan, în ultimii o sută de ani, precum și repeziciunii cu care poporul romîn a parcurs în acest răstimp un drum pe care, de pildă, popoarele apusene nu au sfîrșit a-l parcurge nici în mai multe secole, această schimbare neîntre-

ruptă s-a produs cu o iuțeală deosebită, cu pași foarte repezi, capricios și anarhic. Și aceasta, fără ca limba romînă să aibă, din cauza particularităților ei structurale amintite mai sus, o poziție puternică de apărare în procesul de multiple încrucișări prin care a trecut și trece încă. Această nestabilitate extremă a lexicului limbii romîne, în general, și al limbii literare, în special, explică faptul că apar și dispar mereu cuvinte în proporții mult mai importante decît în limbile cu structuri mai favorabile adaptărilor la nevoi de exprimare noi create de dezvoltarea istorică. Iată de ce concepția și metodele lexicografiei limbii ruse literare nu pot fi aplicate aidoma la noi. Cîte cuvinte din limba lui Pușkin, de pildă, au ieșit din uz astăzi ca arhaisme, regionalisme? Faptul că în U.R.S.S. se lucrează la un Dicționar al limbii lui Pușkin, este el însuși destul de semnificativ. Dar cîte din cuvintele întrebuințate de scriitorii noștri din jurul anului 1848 și chiar de Eminescu, Caragiale și Creangă, fără să mai vorbim de franțuzismele ce au bîntuit ulterior, n-au fost șterse chiar de autorii Dicționarului. Iată de ce rușii au putut întocmi un dicționar-inventar al limbii contemporane ruse, care să fie în același timp și dicționar îndreptar, în timp ce noi nu putem face acest lucru decît cu foarte mari greutăți și tot atîtea izvoare de greșeli. De fapt n-am realizat decît un lucru hibrid, un dicționar care nu este nici inventar al limbii literare, adică al cuvintelor care s-au încetățenit, nici al cuvintelor întrebuințate de scriitorii noștri reprezentativi ai ultimului secol (ceea ce este altceva decît limba literară) și cu atît mai puțin un dicționar normativ. În fond Dicționarul nostru este un Dicționar de inventar parțial și cam arbitrar al limbii literare contemporane.

Adevărul este că limba noastră literară se află la răscruce de dezvoltare în ceea ce privește lexicul ei. Autorii Dicționarului au crezut că pot da ceea ce a rămas valabil din lexicul adunat în epoca burgheză și ceea ce s-a afirmat ca nou în puținii ani de socialism pe care i-a trăit poporul nostru. Dar ei au uitat de cîțiva factori importanți care sînt meniți să modifice profund caracterul lexicului romîn:

1. Intrarea poporului nostru în epoca de trecere de la capitalism la socialism, ceea ce creează pe de o parte necesitatea de a crea, respectiv de a împrumuta un mare număr de cuvinte noi, pe de altă parte de a elimina treptat un număr de cuvinte vechi care și-au pierdut utilitatea în condițiile noi.

2. Cucerirea deplinei independențe și suveranității naționale de către poporul romîn, fapt de o importanță hotărîtoare cu repercusiuni și în domeniul limbii, în care, o dată cu lichidarea dependenței față de imperialismul apusean și a corolarului ei suprastructural — cosmopolitismul — sporește puterea de luptă a limbii romîne în procesul de încrucișări.

3. Încrucișarea cu limba rusă, încrucișare care se produce în condiții esențial deosebite de încrucișările anterioare, deoarece — pe lîngă unele împrumuturi firești la orice încrucișare, aduce pe lîngă o îmbogățire masivă prin noțiuni noi, cu un conținut înaintat, nu o slăbire a puterilor proprii ale limbii

romîne ca, de pildă, încrucișarea cu limba franceză, ci o întărire a ei. Acest efect al încrucișării cu limba rusă se explică prin natura nouă, nemaiîntîlnită în istoria noastră, a relațiilor dintre U.R.S.S. și țara noastră, relații care sînt caracterizate prin egalitate în drepturi și colaborare prietenească și au o bază sănătoasă filologică. Această bază sănătoasă constă în faptul că, față de noțiunile noi care ne vin prin intermediul limbii ruse, nu mai merge vechiul obicei comod de a lua cuvîntul străin și a-i adăuga un sufix romînesc, ci trebuie căutată în însăși limba noastră posibilitatea de a-l exprima. Cele cîteva cuvinte rusești pătrunse în limbă după 23 August 1944 nici nu contează.

4. Paralel cu aceasta ne aflăm în pragul unei noi ere în tehnică, intrăm, cum s-ar zice, în era atomică.

Este adevărat că la noi mai stăruie încă metode comode de a traduce din rusește în franțuzește, respectiv de a căuta termeni care ar putea corespunde, în limba franceză, și a-i romîniza apoi printr-o terminațiune substantivală, verbală sau adjectivală romînească.

Cu alte cuvinte, concepția cosmopolită asupra incapacității organice a limbii romîne de a-și forma un vocabular înaintat, concepție care a slujit ca temei teoretic pentru justificarea nerezistenței în lupta de încrucișare, este în fapt, dacă nu chiar și în teorie, (vom examina și această problemă), și azi puternică la majoritatea oamenilor noștri de artă și cultură. Nu numai că ea se face puternic simțită în modul cum este întrebuințat și mînuit vocabularul moștenit al limbii, dar și în modul cum acest vocabular este îmbogățit.

Completarea continuă a vocabularului, necesară în faza dezvoltării continue a industriei și a agriculturii, a comerțului și a transporturilor, a tehnicii și a științei, dar și în faza procesului continuu de modificare, în sens progresiv, a relațiilor sociale între oameni, care duce și la o viață emotivă mai bogată, mai rafinată și mai variată, se poate face pe mai multe căi:

1. Prin formarea de noi cuvinte din fondul propriu lexical al limbii. Aceasta este, cu deosebire, calea de îmbogățire a limbii în cazul cînd noțiunile pe care le exprimă cuvintele nou create sînt produsul creator al însuși poporului respectiv.

2. Prin cultură.

3. Prin adaptarea și generalizarea cuvintelor noi din vocabularul internațional științific și tehnic, cuvinte care de obicei nu sînt creațiile unei limbi anumite, ci moștenire de la cultura clasică (teorie, ipoteză, energie atomică etc.) sau creații de cuvinte mai noi din elemente greco-latine (automobil, telefon etc.).

4. Prin adaptarea cuvintelor respective din limba poporului în care națiunile respective au cunoscut noțiunile respective.

În istoria limbii romîne, completarea vocabularului s-a făcut pe toate aceste căi, dar elementul suprastructural cosmopolit, atît de puternic în trecut și azi destul de activ, a făcut ca prima cale să fie aproape complet părăsită și aceasta în mod voit, conștient, iar cea de a doua desconsiderată și cea de a patra cultivată cu o adevărată frenezie.

Şi aci, « Cuvîntul înainte » în loc să facă o analiză completă a tendinţelor principale din lingvistica romînă şi în dezvoltarea limbii romîne în general, se mulţumeşte să arunce o privire critică asupra şcolii latiniste, adică să mai tragă o dată într-un vrăjmaş demult trecut la cele vecinice, şi nu vorbeşte nici un cuvînt despre « şcoala franceză » care, într-adevăr, n-a avut propovăduitori de talia unui Maior, Ilarie Chendi sau Şincai, dar care — fără a fi teoretizată în acelaşi mod combativ — a fost infinit mai răspîndită şi a avut infinit mai multă influenţă, pentru că a avut o bază infinit mai puternică: dominaţia capitalului străin asupra Romîniei.

Lupta împotriva latiniştilor a dus la victorii însemnate: s-a risipit stăruinţa absurdă de a scoate din limbă toate cuvintele de origine nelatină.

Dar în ceea ce priveşte completarea limbii cu cuvinte noi, devenite necesare, procedeul latiniştilor de a aplica cuvintelor respective latineşti legile de schimbare fonetică ale cuvintelor romîneşti de origine latină, a fost înlocuită prin procedeul de a aplica acelaşi tratament cuvintelor neoromanice.

Este semnificativ în această privinţă Eliade Rădulescu.

În cele din urmă, a devenit aproape o lege: orice cuvînt francez e de preferat unui cuvînt romînesc, orice noţiune nouă de care este nevoie, trebuie exprimată prin romînizarea, foarte superficială de altfel, de cele mai multe ori prin transcrierea literală a cuvintelor franţuzeşti respective. Această îmbogăţire a limbii a fost aproape exclusiv operată de oameni de litere şi ştiinţă, de gazetari şi oameni politici, adică tocmai de creatorii şi mînuitorii limbii literare. Aceştia au folosit din plin lecturile lor franceze. Imensa majoritate — cred că o cercetare mai atentă ar dovedi că aproape totalitatea — a venit pe această cale, nu pe aceea a contactului direct şi viu cu limba franceză (ca pe vremuri, în timpul primei mari încrucişări constitutive, din limba veche slavă). Dovada formelor duble ca: *semplu* şi *simplu*, *benoclu* şi *binoclu* ş.a. precum şi faptul că tocmai formele luate direct din graiul viu francez sînt socotite neliterare, « populare », semne ale inculturii.

Urmează:

1. Uneori lupta între 1 şi 4 pe calea discuţiilor teoretice puriste şi apărători ai franţuzismelor. Poziţia acestora din urmă: liberalişti, obiectivişti.

Critica puriştilor.

2. Şi azi stăruie acest substrat suprastructural cosmopolit.

3. Este el just? Adică rezultă el din însăşi dezvoltarea de pînă acum a lexicului?

4. Cred că nu. Nu este o lege a limbii, ci una socială (stăruinţa mai îndelungată a suprastructurii chiar cînd structura s-a modificat esenţial).

5. Poate Institutul de lingvistică să treacă peste această problemă? Cred că nu.

6. Ce trebuie făcut?

O politică a limbii! O politică socialistă a limbii.

FONDUL PRINCIPAL DE CUVINTE

Studiul acad. Al. Graur despre fondul principal de cuvinte al limbii romîne este desigur o lucrare foarte meritoasă, dar cred că ea pornește de la concepția, de la început greșită, asupra sensului pe care-l are, în lucrarea lui Stalin, această noțiune.

Cum și de ce a ajuns Stalin să formuleze învățătura sa despre fondul principal de cuvinte și gramatică ca elemente stabile ale limbii?

Evident de la constatarea că limba nu face parte din suprastructură, că limba poate servi, fără a suferi modificări simțitoare, decît doar în vocabular, cele mai diferite orînduiri sociale.

Este interesant de subliniat că Stalin nu vorbește de loc despre fonetică și că aspectul fonetic al limbii nu este considerat de el ca esențial pentru problema discutată (aceea a raportului dintre limbă și societate). Aceasta nu înseamnă că din lucrările lui Stalin nu se pot desprinde foarte valoroase indicații și pentru tratarea problemelor de fonetică, ci înseamnă numai că forma concretă fonetică a cuvintelor nu trebuie luată în seamă la cercetarea problemei fondului principal.

Reținînd aceasta, e bine să amintim — tot cu titlu introductiv — că separarea strictă pe care vrea s-o facă tov. Graur între formă și sens, nu poate fi susținută. Fondul principal de cuvinte este, tocmai fiindcă este vorba de cuvinte, totodată un fond de noțiuni. Deci, cuvinte ca *cioban* nu pot fi excluse numai pentru că există o acea *păturime* după cum — evident — cuvîntul *bunic* nu poate fi exclus numai pentru că există *bun*, *bunel* etc.

Consider că, într-adevăr, aci stă nodul problemei: a nu cădea într-un filologism strîmt rupt de viața reală a societății. Și totuși, judecînd după cartea acad. Al. Graur, tocmai de la un asemenea punct de vedere a pornit nu numai lucrarea sa, dar au pornit și lucrările sovietice și altele pe care le citează.

Pentru a face însă acea deosebire esențială între fondul principal de cuvinte (parte și el a lexicului) și restul, masa lexicului, nu pot servi criterii ca vechimea, circulația cuvintelor, puterea lor de a forma compuneri și derivații etc. Însuși acad. Al. Graur trebuie să admită la tot pasul excepții de la regulile stabilite, ceea ce înseamnă fără doar și poate că ele nu sînt reguli.

Trebuie pornit, după părerea mea, nu după criterii în ultima analiză pur formale ca cele de mai sus, ci de la fondul însuși al limbii, de la funcția ei socială, de la locul ei în viața socială.

Cărui fapt i se datorește că limba poate servi diferite orînduiri sociale, că ea are o extraordinară stabilitate, în timp ce structura și suprastructura se schimbă mereu?

După mine, faptului că există o serie întreagă de cuvinte care exprimă activități, sentimente, relații între oameni și obiecte concrete care desigur că nu sînt independente de societate, dar care există în orice orînduire socială și exprimă așa zicînd cercul de viață permanent și general omenesc, de-a lungul

tuturor perioadelor istorice. Stalin ne dă cîteva exemple, citate și de acad. Al. Graur. Oamenii au produs și au făcut negoț sub toate orînduirile sociale cunoscute pînă acum. Soarele a fost soare și acum șase mii de ani, pădurea — pădure etc. etc.

Aceste cuvinte al căror conținut a rămas și rămîne neschimbat constituie fondul principal de cuvinte și asigură limbii stabilitatea ei relativ atît de mare.

Desigur, însă, că vocabularul nu se reduce la atît. În afară de aceste cuvinte, lucrări, sentimente etc. fiecare perioadă istorică, fiecare nouă descoperire tehnică sau științifică, fiecare contact cu alt popor aduce noi noțiuni și, prin aceasta, noi cuvinte. Mulțimea aceasta de cuvinte adiacente formează restul, foarte instabil, al vocabularului.

Ce se întîmplă cu fondul principal? Desigur că el se îmbogățește cu noi cuvinte care exprimă noțiuni deopotrivă familiare tuturor claselor, dar în același timp cu valoare socială permanentă.

Din fondul principal, însă, nu se poate pierde nimic din punct de vedere semantic. Se poate ca la un moment dat să se spună *amor* în loc de *dragoste*, sau *corp* în loc de *trup*. Aceasta nu înseamnă însă schimbarea fondului principal, ci oglindește doar anumite influențe ale unor limbi străine asupra lui.

Deci, caracteristica fondului principal de cuvinte constă în aceea că el nu se schimbă, ci doar se îmbogățește. El nu este de loc o categorie istorică în sensul că, în fiecare perioadă, el își schimbă conținutul potrivit cu specificul acestei perioade. *Dijma* și *claca* n-au făcut parte niciînd din fondul principal, deși tot romînul cunoaște aceste cuvinte ca și altele specifice regimului feudal.

Cred că trebuie amintite și cuvintele lui Marx despre preistoria omenirii care se termină abia cu capitalismul.

O adevărată prefacere a vocabularului va fi urmarea acestei intrări în istorie prin construirea socialismului, dar și fondul principal de cuvinte va fi îmbogățit în așa măsură, încît cantitatea se va preface în calitate. O serie întreagă de cuvinte, foarte numeroase, exprimînd relații economice, sociale și politice din timpul orînduirilor exploatatoare și care, din cauza vremelniciei lor, n-au intrat în fondul principal de cuvinte, vor dispărea acum cu desăvîrșire sau își vor schimba radical înțelesul. Asistăm de pe acum la nașterea unei întregi terminologii noi pentru aceste relații noi. Din acestea unele, ca fiind tipice pentru faza întîia a comunismului și purtînd încă stigmatele capitalismului, vor dispărea, altele se vor menține, altele noi se vor naște și în cele din urmă fondul principal de cuvinte va fi îmbogățit cu o întreagă terminologie a acestor relații, terminologie care pînă acum era schimbătoare, dar care odată cu biruința comunismului va exprima relații constante, permanente și general-omenești.

PREDICATUL VERBAL *

DE

G. NEDIOGLU

II.

După sintagmele predicative formate cu *a putea* și *a trebui*, mai frecvent întrebuințate sînt cele construite cu semiauxiliarele *a avea*, *a fi* și *a voi*.

1

Un interes deosebit prezintă sintagmele predicative formate cu semiauxiliarul *a avea*. Acest interes este provocat de împrejurarea că, transformîndu-se din verb plin într-un semiauxiliar, *a avea* a depășit de multe ori acest stadiu, ca să se prefacă într-un auxiliar. Iată un exemplu în care putem surprinde această trecere.

În *Am ce să fac*, « Am ce să lucrez », simțim încă bine pe *am* ca verb plin și ca predicat al regentei. Ceea ce-i menține încă autonomia este prezența complementului *ce* « *ceva* »: « am ceva (un lucru) pe care să-l fac ». În același timp însă se simte tot așa de bine și legătura dintre *am* și verbul următor, căruia-i servește de semiauxiliar, formînd o sintagmă predicativă cu valoare temporală de prezent în perspectiva viitorului: « am în prezent ceva (un lucru), pe care urmează să-l fac de acum înainte și deci în viitor ». Ce se întîmplă cînd complementul *ce* (ceva, un lucru) dispare din însuși corpul sintagmei: *am să fac*? Prin această suprimare a complementului sau prin trecerea lui asupra verbului principal următor (*am să fac ceva*) valoarea de semiauxiliar a lui *am* slăbește, ceea ce provoacă transformarea lui într-un a u x i l i a r. O dată cu această transformare dispare și nuanța temporală de prezent în perspectiva viitorului, pentru că auxi-

* Continuare la articolul « Predicatul verbal » publicat în « *Limba română* » mai-iunie, 1956, an. V, nr. 3.

iarul *am*, unit direct cu verbul plin următor, se contopește cu acesta, prin morfologizare, ca să exprime astfel ideea temporală de viitor pur *(am să fac* = « voi face ») formînd un predicat exprimat printr-un s i n g u r verb.

Dacă cu semiauxiliarul la prezent, sintagma predicativă *am ce să fac* constituie un prezent în perspectiva viitorului, cu semiauxiliarul la imperfect sau la perfect, aceeași sintagmă exprimă un viitor în trecut: *aveam ce să fac*. Această nuanță de viitor se menține și cînd complementul *ce* precede sintagma predicativă: *Ce-aveam să-i spui? Nimic n-aveam, / Dar era-n zori și eu voiam / Să-ntreb cum a dormit* (G. Coșbuc, « Pe lîngă boi »).

Acest exemplu ne oferă prilejul să vedem și o altă cale pe care s-a ajuns la sintagmele predicative de acest fel. *Ce-aveam să-i spun* implică ideea de « ce-aveam [de gînd] să-i spun », cum ne arată și următorul citat: *Atunci Făt-Frumos îi spuse* ***ce-avea de gînd să facă*** (P. Ispirescu, « Tinerețe fără bătrînețe »). Cele două predicate subliniate s-au contopit într-unul singur prin elipsa complementului din prima perifrază verbală: « avea [de gînd] să facă ». Punînd semiauxiliarul la prezent, obținem nuanța temporală de prezent în perspectiva viitorului: *am [de gînd] să fac*, prezent fiind gîndul, iar viitoare acțiunea intenționată.

Să urmărim aceeași trecere în sintagmele predicative negative de acest fel, în care verbul *a avea* se preface într-un semiauxiliar, chiar și cînd complementul rămîne în corpul sintagmei. În adevăr, dacă în *N-am ce să fac*, *a avea* își păstrează sensul propriu de verb plin, pentru că se simte încă bine fraza din care a provenit construcția *(N-am* ***nici un lucru*** *pe care să-l fac*, redusă la *N-am ce să fac*, prin concentrarea termenilor subliniați în pronumele neutru *ce)* — în schimb acești termeni nu se mai simt de loc într-un context ca: ***N-am ce să fac****, trebuie să cedez*, deși n-a intervenit nici o schimbare în componența construcției înseși. De astă dată *n-am* s-a transformat într-un semiauxiliar sinonim cu semiauxiliarul *nu pot*, imprimînd, ca și acesta, verbului *să fac* valoarea modală a imposibilității, cu care prilej și pronumele neutru *ce*, din înțelesul de « ceva », a căpătat sensul de « altceva »: *Nu pot să fac altceva decît să cedez*. Același caz în: *Văzînd că Ivan este om împărătesc*, [boierul] ***n-are ce să facă*** [= nu poate să facă nimic] (I. Creangă, « Ivan Turbincă »). *Asupra cîrmuirii împărăției* ***n-am nimic să-ți zic*** [= nu pot să zic nimic], *fiindcă tu, cu iscusința ta, știu că ai s-o duci bine* (P. Ispirescu, « Aleodor Împărat »). Deși urmat imediat de complementele *ce* sau *nimic*, verbul *n-am* și-a pierdut autonomia, devenind un semiauxiliar, pentru că aceste complemente nu mai sînt ale lui, ci ale verbului principal următor: *Nu pot să fac altceva decît... Nu pot să zic nimic*. În cazurile de acest fel, predicatul este exprimat prin d o u ă v e r b e la mod personal, care, deși constituie o singură idee predicativă, rămîn totuși elemente morfologice deosebite, simțite fiecare în parte. Cînd însă spun *n-am să fac*, *n-am să zic*, formez, cum s-a văzut și mai sus, cîte o propoziție cu cîte un predicat, exprimat printr-un s i n g u r

verb la mod personal, pentru că prin transformarea semiauxiliarului *n-am* într-un auxiliar, cei doi termeni ai perifrazei s-au morfologizat, constituind o singură formă morfologică, aceea a viitorului I: *n-am să fac* « nu voi face », *n-am să zic*, « nu voi zice ».

Şi totuşi, chiar şi această formă de viitor îşi mai aduce aminte uneori de perifraza cu semiauxiliarul *n-am*, din care a provenit, cum ne-o arată cazul anumitor verbe. Astfel, cînd cineva, întrebat fiind dacă e supărat de ceva, răspunde « N-am să mă plîng de nimic », acest răspuns nu înseamnă « nu mă voi plînge », ci « nu pot să mă plîng de nimic ». Acelaşi înţeles se simte şi în viitorul din versurile: ***N-am să scap*** [= nu pot să scap], *în piept port dorul... / Văd că peste mări amorul, / cînd o vrea îşi face punţi* (Iancu Văcărescu, « Primăvara amorului »).

Ca şi sub forma sa pozitivă, la prezent, semiauxiliarul negativ insuflă verbului principal din sintagma predicatului nuanţa temporală de prezent în perspectiva viitorului (*N-am ce să fac, trebuie să cedez* = « în momentul de faţă, n-am altă posibilitate decît să cedez într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat »), iar la imperfect sau la perfect, ideea temporală de viitor în trecut: *N-aveam ce să fac* şi am cedat; *n-am avut ce să fac* şi am cedat. Alt exemplu: *Deci Doamna* ***nu mai avea ce să facă*** [= nu putea să facă altceva], *ci au dat cetatea şi i-au luat avuţia Ştefan-vodă* (Radu Popescu, « Domnia lui Matei-vodă »).

Semiauxiliarul negativ *a nu avea* «a nu putea» formează uneori şi sintagme de viitor în trecut de tipul celor din citatul: ***N-avea*** [= nu putea] ***să scoată*** *capul în lume Sultănica, ea, care de bună ce era şi-ar fi dat dumicatul din gură, că începeau cu şuşuitul şi ponoasele* (B. Delavrancea, « Sultănica » 13).

★

Dacă în sintagmele predicative precedente semiauxiliarul *a avea* este sinonim cu semiauxiliarul *a putea*, în cele următoare, el are valoarea semiauxiliarului *a trebui*. Şi această trecere de la calitatea de verb plin la cea de semiauxiliar o putem surprinde uneori. Autonom în întrebarea: ***Ai*** *vre-o treabă cu el?* verbul *a avea* devine semiauxiliar al necesităţii în răspunsul: *Am să-i vorbesc* (V. Alecsandri, « Teatru », II 11) în care formează o sintagmă predicativă cu înţelesul de « trebuie să-i vorbesc ». Alte exemple: *Un lucru numai* ***am*** [= trebuie] ***să-ţi*** *spun . . . să nu te ducă păcatele să vînezi p-acolo, că e nevoie de cap* (P. Ispirescu, « Aleodor Împărat »).

O dată cu modalitatea necesităţii, semiauxiliarul *a avea* « a trebui » imprimă verbului plin cu care formează sintagma predicatului şi temporalitatea de prezent în perspectiva viitorului sau de viitor în trecut, în aceleaşi condiţii în care şi semiauxiliarul *a avea* «a putea» le imprimă verbului său principal o dată cu modalitatea posibilităţii. Ex.: *Să ştii de la mine ce* ***ai să faci****, cînd vei ajunge acolo* (I. Creangă, « Harap-Alb »). *Ce ai* (îndatorirea prezentă ce se dă celui trimis) *să faci* (acţiunea viitoare pe care trebuie s-o facă); *Dragostea din satul tău / e mai bună, fătul meu . . . / De drum* ***n-ai să te-grijeşti*** */ Nici de ploi* ***să te***

scuteşti (Jarnik-Bîrseanu, apud Tiktin, DGR 130). Este mai bună (prezentul) pentru că (în viitor) nu trebuie să te îngrijeşti de . . .

Iată şi cîteva exemple cu sintagma predicativă la viitorul în trecut: *El nu voi* [să înapoieze hainele], *ci le opri şi le luă în locul simbriei ce* ***avea să primească*** [= ce trebuia să . . .] *de la zîne* (P. Ispirescu, « Făt-frumos cu părul de aur »); . . . *i-a poftit la un bal mare, care* ***avea să se sfîrşească*** *cu un banc din cele mai zarife* (C. Negruzzi, « Toderică », in fine); *La miezul nopţii* ***aveau să vie*** */ La casa unde el dormea* (G. Coşbuc, « Armingenii »); *Iar luna limpede din înălţime / . . . poleia / cărările pe unde-****aveau să treacă*** (P. Cerna, «Şoapte»); *Acolo* ***avea să steie,*** *după porunca lui Nichifor, pînă ce-a veni el singur să plătească simbriile* (M. Sadoveanu, « Baltagul »); *Soarele se plecase simţitor spre apus şi întunerecul* ***avea să sosească*** *în curînd* (C. Hogaş, « Singur »).

Cît de mult s-a identificat semiauxiliarul *a avea* cu semiauxiliarul *a trebui* se vede din faptul că, întocmai ca acesta, el poate insufla sintagmei predicative diferitele nuanţe modale ale necesităţii. În ultimul exemplu găsim şi necesitatea impusă de o lege a naturii, iar în citatele următoare şi modalitatea necesităţii fatale cu nota specială a hotărîrilor destinului: *Zi şi dumneata că* ***ai avut să tragi*** *un păcat strămoşesc* (I. Creangă, « Harap-Alb »); *Ia să vedeţi acum în ce fel păsul* ***avea să-l ajungă*** *pe voinicul nostru şi cu ce gingaşe amăgiri* ***avea să-i*** *secе puterile şi să-i stingă fericirile* (Al. Odobescu, « Pseudokinegheticos », in fine).

Această modalitate a necesităţii s-a păstrat pînă şi în unele perifraze de viitor I, rezultate din transformarea în auxiliar a semiauxiliarului *a avea* « a trebui », aşa cum s-a arătat mai sus că s-a păstrat şi modalitatea posibilităţii în unele din perifrazele de viitor I, în care auxiliarul *a avea* provine din semiauxiliarul *a avea* « a putea ». Ceva mai mult. În unul şi acelaşi predicat, format cu una şi aceeaşi perifrază, simţim (din context sau din împrejurarea în care este rostită propoziţia) dacă avem de a face cu semiauxiliarul *a avea* « a trebui » sau cu auxiliarul *a avea.* Semiauxiliar în « (N-am uitat) *am să-ţi dau zece lei* », cînd formează o sintagmă predicativă de prezent în perspectiva actualităţii: « îţi sînt dator cu zece lei », *am* devine auxiliar în *Am să-ţi dau zece lei, ca să-mi cumperi un briceag*, cînd predicatul este exprimat prin forma perifrastică a viitorului I: *îţi voi da zece lei.*

2

Interes prezintă şi sintagmele predicative formate cu semiauxiliarul ***a fi.*** Ele trebuie cu atît mai mult semnalate, cu cît, dacă valoarea verbului plin *a fi* şi cea de auxiliar sînt îndeobşte cunoscute, valoarea lui de semiauxiliar trece adeseori neobservată.

Modalitatea pe care semiauxiliarul *a fi* o imprimă verbului său principal este paralelă cu aceea a semiauxiliarului *a avea* « a putea » şi *a avea* « a trebui ».

Şi tocmai aceste două idei, de posibilitate sau de necesitate, disting semiauxiliarul *a fi* de verbul plin de o parte şi de auxiliarul *a fi* de alta. Citatul următor ni le înfăţişează pe amîndouă în corpul aceluiaşi context: *Ştiam eu, de pildă, cîtă vreme* ***era*** [= trebuia] ***să stau locului?*** *Şi-apoi proviantul pe care-l aveam la îndemînă* ***era*** [= putea] ***să-mi fie de ajuns?*** (C. Hogaş, « Singur »).

Modalitatea posibilităţii se vede mai ales în construcţiile interogative-exclamative: *Fiul craiului ce* ***era*** [= putea] ***să facă?*** ***Îi*** *spune toate...* (I. Creangă, « Harap-Alb ») — *Şi i-aţi dat două mii de lei, sînt sigur. — Da ce* ***era*** [= puteam] ***să fac?*** (Al. Vlahuţă, « Dan » 13). Dacă aceste sintagme predicative de viitor în trecut exprimă ideea modală că subiectul nu putea să procedeze altfel decît a procedat, în altele această idee modală se nuanţează în sensul că era cu neputinţă să nu se îndeplinească acţiunea şi de aceea s-a şi îndeplinit: *Nimeresc orbii Suceava, şi* ***eu nu eram să vă nimeresc?*** (I. Creangă, « Amintiri », III). În opoziţie cu această modalitate stă nuanţa modală care arată că acţiunea sintagmei predicative, exprimată tot printr-un viitor în trecut, era cu neputinţă să se îndeplinească şi de aceea nici nu s-a îndeplinit Ex.: *Cine* ***era să-i primească*** *pe ei, doi calici, cu liota de copii după dînşii?* (P. Ispirescu, « Fata săracului »); *Zadarnice poveţe! Cînd erau părăsiţi de toată boierimea şi de tot norodul, unde* ***erau să mai găsească*** *apărători?* (Al Odobescu, « Mihnea cel Rău », III, in fine); *Glumind m-a strîns de mînă... /* ***Era să-l las,*** *măicuţă, / cu gluma şi să tac?* ***Era să ţip*** *obraznic / sau ce era să fac?* (G. Coşbuc, « Baladă »). Sintagmele predicative de acest tip pot figura şi într-o construcţie numai exclamativă: *D-apoi calul meu de pe atunci, cine mai ştie unde i-or fi putrezind ciolanele! Că doar* ***nu era să trăiască*** *un veac de om!* (I. Creangă, « HarapAlb »); *Haine i-au trebuit omului întîi, că* ***nu era să umble*** *cu pielea goală!* (Idem, « Acul şi barosul »).

Aici avem prilejul să semnalăm şi o nuanţă de aspect verbal. Între cele două aspecte verbale opuse, acela al acţiunii îndeplinite şi acela al acţiunii neîndeplinite din exemplele de mai sus, găsim în unele sintagme predicative de felul celor precedente şi o nuanţă intermediară de aspect: Acţiunea, verbului principal era gata-gata să se îndeplinească, dacă n-ar fi intervenit, în ultimul moment, o altă acţiune care s-o împiedice: *Şi tot chinuindu-ne aşa,* ***era să ne pască*** *alt păcat:* ***cît pe ce să ne toropească*** *bradul aprins, de nu băga de seamă unul dintre plăieşi* (I. Creangă, « Amintiri », I, in fine). Modalitatea posibilităţii *(ar fi putut să ne pască păcatul)* este exprimată şi aici printr-un viitor în trecut, dar cu nota specială de viitor iminent în trecut. Cînd această nuanţă temporală şi de aspect este arătată şi de o locuţiune adverbială ca *gata-gata, cît pe ce, aproape-aproape* etc., semiauxiliarul *era* poate fi omis, omisiune motivată în citatul nostru *(cît pe ce să ne toropească)* şi de grija de a se evita repetarea semiauxiliarului.

În sfîrșit, semiauxiliarul *a fi* « a putea » formează uneori sintagma chiar și cu copulativul *a fi: Și se-ntreba atuncea speranța mea mirată / Cine-ar fi* ***fost*** [= *ar fi putut*] ***să fie*** *bătrînul uriaș?* (T. Arghezi, « Satan »).

★

Ca sinonim cu *a trebui*, semiauxiliarul *a fi* poate insufla sintagmei predicative aproape toate nuanțele modale ale necesității. Ex.: *Și dacă* ***este*** [= trebuie] *ca neamul romîn* ***să aibă*** *o limbă și o literatură, spiritul public va părăsi căile pedanților* . . . (Al. Russo, « Cugetări » I); *Dacă* ***este să-i judecăm*** *după publicările de pînă acum* . . . (T. Maiorescu, « Critice » I 312); *Și dacă* ***este să-ți vorbesc*** *drept, ești frumoasă!* (B. Delavrancea, apud Tiktin DGR 623). Iată cît de adecvat este exprimată și inevitabila necesitate a fatalității: *Cînd* ***este să dai*** *peste păcat, dacă-i înainte, te silești să-l ajungi; iar dacă-i în urmă, stai să-l aștepți* (I. Creangă, « Harap-Alb »); *Și de* ***este să murim,*** */ lîngă tine să pierim* (V. Alecsandri, apud Tiktin DGR 633).

Înfățișată în aceste sintagme predicative prin cîte un prezent în perspectiva viitorului, necesitatea este redată în cele următoare prin cîte un viitor în trecut: *a doua zi* ***era să vie*** *frații cu logodnicele lor* (P. Ispirescu, « Broasca țestoasă »); *Decuseară se făcuse de știre boierilor să se adune a doua zi . . . la Mitropolie, unde* ***era să fie*** *și domnul* (C. Negruzzi, « Alexandru Lăpușneanu »); *În curînd Plevna* ***era să fie atacată*** *cu toată puterea armatelor aliate* (I. Caragiale, « În vreme de război »); *A doua zi* ***era să fie nunta*** *și a treia zi* ***era să fie război*** (B. Delavrancea, « Poveste »); *Domnul Moldovei* [V. Lupu] *nu putea să prevadă ce grosolan ginere* ***era să-i deie*** *soarta* (N. Iorga, « Ist. rom. », VI 174). Cît de apropiate sînt aceste sintagme predicative cu *a fi* de cele cu *a trebui* ne arată următorul citat: *Ceea ce* ***era să se întîmple*** *mi se părea ca ceva care* ***trebuie să se întîmple*** (Al. Vlahuță, « Vișan »). Dăm și cîteva sintagme predicative cu semiauxiliarul la perfect: *Nu putură ajuta nimic cu vaietele, trebuiră să zică: așa* ***a fost să se întîmple*** (I. Pop Reteganul, « Făt-frumos zălogit »). Această sintagmă predicativă apare și în varianta *așa a fost să fie*, în care semiauxiliarul *a fi* « a trebui » se asociază cu verbul plin *a fi* « a se întîmpla », ca și în versul: *Au moartea ta, înger, de ce* ***fu să fie?*** (M. Eminescu, « Mortua est »).

Nuanța de aspect verbal cu care am văzut că se înfățișează sintagmele predicative cu semiauxiliarul *a fi* « a putea » este exprimată și de cele cu *a fi* « a trebui ». Și în aceste sintagme, deși urma să se producă într-un viitor iminent în trecut, acțiunea predicatului nu s-a produs îndată sau nu s-a mai produs de loc, din diferite cauze. Ca și mai sus, dar cu o notă distinctivă bine simțită. În primul caz, iminenta acțiune viitoare este arătată numai că p u t e a să se-ntîmple *(Era să ne toropească bradul aprins)*, pe cînd în al doilea ea t r e b u i a să se-ntîmple: *Cînd* ***era să-i mai ia un cap,*** *scorpia se rugă* [de Făt-frumos] . . . *să o*

ierte (P. Ispirescu, « Tinereţe fără bătrîneţe »); *Cînd* ***era să iasă,*** *îşi mai aruncă ochii prin grajd* (ibidem); *Cînd* ***era să intrăm*** *la domnul profesor, deterăm de o nouă greutate* (I. Slavici, « Budulea taichii »).

În propoziţiile temporale de acest tip, sintagma predicativă este adeseori contrasă prin omiterea semiauxiliarului, care se subînţelege. Alături de *Cînd* ***era să plece,*** *corbul îi zise . . .* (P. Ispirescu, « Aleodor Împărat ») se spune frecvent: *Cînd să plece. . .*

Dacă în sintagmele citate avem pe de o parte cîte un prezent în perspectiva viitorului, iar pe de alta, cîte un viitor în trecut, în cele următoare găsim o altă nuanţă temporală: *Şi de-a* ***fi să mor*** */ În cîmp de mohor, / Să spui lui Vrîncean / Şi lui Ungurean, / Ca să mă îngroape / Aici pe aproape* (V. Alecsandri, «Miorița»). E un v i i t o r în perspectiva u n u i a l t v i i t o r, a cărui acţiune urmează să se producă după aceea. Primul viitor ne este sugerat de semiauxiliarul [de-mi] *va fi* [dat], iar al doilea de conjunctivul următor *să mor*. Alt exemplu: *pleca la Berlin, de unde nu va mai veni în ţară — dacă* ***va fi să mai vie*** *— decît cu Miba lui* (Al. Vlahuţă, « Dan » I 112). Vorbitorul se transpune în viitor şi din acest moment viitor priveşte acţiunea viitoare a întoarcerii în ţară, care va urma, în cazul cînd împrejurările arătate de primul viitor [dacă-i] *va fi* [dat] *să vie*, nu-i vor fi protivnice.

3

Sintagmele predicative formate cu semiauxiliarul *a voi* trec şi mai neobservate decît cele cu *a fi*, pentru că între ideea de « voinţă » a verbului plin şi cea de « intenţie » sau de « dorinţă » a semiauxiliarului este adeseori o diferenţă aproape imperceptibilă. Astfel, într-un citat ca: *iacă am văzut un vis frumos. . . Ascultă că* ***voi să ţi-l povestesc*** (P. Ispirescu, « Ciobănaşul isteţ »), *voi* nu exprimă atît voinţa, cît mai mult d o r i n ţ a împărătesei, care-şi manifestă i n t e n ţ i a de a-şi povesti visul.

În fraza *A pornit în cale lungă / Şi va-ndată să ajungă* (Ant. Pann, « Povestea vorbii » XI), deşi redus la forma prescurtată a auxiliarului, *va* nu este totuşi un auxiliar, pentru că-şi păstrează întru cîtva înţelesul de verb plin, înclinînd totuşi spre valoarea de semiauxiliar al conjunctivului ce urmează: ***vrea să ajungă.*** De îndată ce însă nu mai simţim în *a voi* afirmarea voinţei, ci numai intenţia (dorinţa) de a se aduce la îndeplinire acţiunea verbului următor, el capătă o hotărîtă valoare de semiauxiliar, ca de ex. în ***voi să mă duc*** *mîine la tîrg*. Şi iarăşi, de cum zic ***O să mă duc*** *mîine la tîrg*, valoarea semiauxiliarului dispare, ca să facă loc auxiliarului corespunzător. Se produce astfel morfologizarea pe care am constatat-o şi la formarea perifrazei paralele de viitor I: *am să. . .* În *voi să mă duc* avem încă d o u ă v e r b e la mod personal, care formează însă o singură idee predicativă, exprimată printr-un prezent în perspectiva viitorului, actuală fiind numai intenţia pe care o am în momentul vorbirii, arătată prin prezentul semiauxiliarului, *voi*, iar viitoare, acţiunea inten-

ţionată, *să mă duc*. În *o să mă duc*, o dată cu transformarea semiauxiliarului în auxiliar, avem un predicat exprimat printr-un singur verb la mod personal, din care dispare nuanţa temporală de prezent în perspectiva viitorului, înlocuită fiind prin ideea temporală de simplu viitor I: *mă voi duce*.

Trecerea de la valoarea de semiauxiliar la cea de auxiliar se produce deci cînd, şi ca formă, *a voi* îşi pierde pe *v* iniţial, devenind: *oi, ăi, o, om, ăţi, or* şi apoi *o*, generalizat la toate persoanele în afară de a III-a plural. Aceasta este cauza formală care-l preface în auxiliar, pentru că, prin afereza arătată, el îşi uită cu desăvîrşire atît ideea de « voinţă » a verbului plin, cît şi pe cea de «intenţie» a semiauxiliarului, ca să se transforme într-un simplu instrument gramatical pentru exprimarea viitorului I. În *Despre ziuă* ***vor să se*** *pornească*, se simte încă bine intenţia de a se porni, sintagma predicativă fiind formată din semiauxiliar plus conjunctivul; dar în *Despre ziuă* ***or să se*** ***porneascâ;*** *trebuie să apuce un tren militar* (I. Caragiale, « În vreme de război » I) o dată cu morfologizarea construcţiei, determinată de intervenţia auxiliarului *or*, n-a mai rămas decît ideea că acţiunea pornirii urmează să se petreacă într-un viitor apropiat.

Cît de mare este distanţa parcursă din faza iniţială, cînd semiauxiliarul *a voi* plus conjunctivul formau un predicat compus din două verbe la mod personal, pînă în această fază finală, cînd formează un singur predicat, exprimat printr-un singur verb la viitor, se poate vedea din exemplele următoare: *Împăratul şi împărăteasa* ***vor să facă*** *copii*, faţă de *au umblat pe la vraci . . . să le ghicească dacă* ***or să facă copii.*** (P. Ispirescu, « Tinereţe fără bătrîneţe »). Această mare deosebire sare şi mai mult în ochi în construcţiile negative, în care se produce şi o schimbare totală de înţeles, ca în *Ochi-mi trişti* ***nu vor să te vadă***, faţă de *Te duci şi ani de suferinţă/* ***N-or să te vadă*** *ochi-mi trişti!* (M. Eminescu, « Te duci »).

O altă valoare a sintagmelor predicative formate cu semiauxiliarul *a voi* ne-o dă construcţia următoare, care exprimă necesitatea determinată de hotărîrea puterii supreme: *Şi-i scris în cartea celor viitoare că* ***va să vină*** *ceasul preamărit . . .* (St. O. Iosif, « La arme »).

De la necesitatea impusă de providenţă, sintagmele de acest fel au ajuns să exprime întocmai ca cele construite cu semiauxiliarul *a trebui*, necesitatea sigură sau numai probabilă, pe care o impun diferitele împrejurări ale vieţii: *Iar Turcii, înţelegînd ca* ***va să vie*** *Ştefan-vodă . . . au lăsat şi ei Cetatea Neamţului* (I. Neculce, « O samă de cuvinte »); *simţind . . . că izbăvirea fiilor robiei . . . curînd* ***va să urmeze,*** *se silirâ . . . să spurce toată casa* (Gh. Lazăr, « Cuvînt » în « Rev. pt. ist. arh. şi fil. », I 1830); *împăratul a însărcinat pe un curtean . . . să-l înveţe* [pe băiat]. . . *toate cîte trebuiesc . . . unui tînăr, care* ***va să împărăţească*** (I. Caragiale, « Mamă »); *Aflase că badea Toma* ***va să vie*** *a doua zi cu o ştire* (M. Sadoveanu, « Ochi de urs »).

Unele sintagme predicative construite cu semiauxiliarul *a vrea* plus conjunctivul exprimă nuanța de aspect a acțiunii neîndeplinite, dar care era gata-gata să se îndeplinească. Astfel, formațiunea de viitor în trecut *am vrut să mor*, frecventă în popor, este echivalentă ca tip cu sintagmele predicative de aspect verbal similar, formate cu semiauxiliarul *a fi* plus conj.: *era* (cît pe-aci) *să mor*. Des uzitată în limba veche, această construcție a intrat și în limba literară, prin scriitorii care au ținut o strînsă legătură cu limba vorbită: *Sluga unui sutaș, fiind bolnavă, **vrea să moară*** (« Evangh. lui Luca », apud Tiktin DGR 1776); *Deci, atunce cînd* [Udrea Banul] ***au vrut să piară**, el .... au dat aceste sate ... mănăstirii* (9 iulie 1601, Doc. priv. ist. Rom.); *Eu într-o noapte **am vrut s-o pat** cît de bună, căci, din nebăgare de seamă, apucasem pe strada Ienii* (I. Ghica, apud Tiktin DGR 1778); *A dat un țipăt năbușit, i-a venit rău, **a vrut să cază** și au trebuit s-o scoată pe brațe la aer* (I. Caragiale, « Premiul I »).

Tipice pentru aceste sintagme predicative, exemplele citate ne arată totodată că, transformîndu-se în semiauxiliar, verbul plin *a vrea* a suferit o schimbare cu mult mai adîncă decît *a voi*. El n-a mai păstrat absolut nimic din conținutul său volițional, pierzînd orice idee de intenție sau de dorință, pentru că ar fi absurd să ne închipuim că, în cazurile citate, subiectul ar fi intenționat sau ar fi dorit să moară, s-o pățească sau să leșine. Ce-a mai rămas atunci din *a vrea* în aceste sintagme predicative? Numai ideea abstractă de iminență a acțiunii următoare.

Capitolul III, cu studiul asupra sintagmelor predicative formate cu semiauxiliarele de aspect, va apărea în numărul următor.

OBSERVAȚII ASUPRA CAPITOLULUI «ORDINEA CUVINTELOR ÎN PROPOZIȚIE» DIN „GRAMATICA LIMBII ROMÎNE"

DE

B. I. PRUTEANU-CHIȘINĂU

« Gramatica limbii romîne » alcătuită de Institutul de lingvistică din București al Academiei R.P.R. este prima gramatică cu adevărat științifică a limbii romîne. Călăuzindu-se după știința marxist-leninistă despre limbă, colectivul de autori a reușit să creeze o operă de valoare, menită să satisfacă cerințele actuale ale învățămîntului de toate gradele.

Lucrarea aduce o contribuție prețioasă în romanistică, putînd servi și acelora care studiază limba romînă nu numai cu scopuri practice, ci și teoretice, din punct de vedere lingvistic.

Unele capitole ale « Gramaticii » nu sînt însă scutite de greșeli și neajunsuri. În rîndurile care urmează ne vom opri la cîteva chestiuni privitoare la felul cum e tratată, în « Gramatica limbii romîne », problema ordinei cuvintelor în propoziție.

*

Obiecții mari trezește micul paragraf introductiv § 429 (Observații generale). Afirmația că în limba romînă ordinea cuvintelor nu este fixă și că, datorită existenței flexiunii nominale, substantivele și pronumele pot fi așezate « în general » în orice ordine fără ca sensul propoziției să se schimbe, este în contradicție și cu realitatea și cu cele scrise la începutul volumului al II-lea (11). Comparînd sintaxa limbii romîne cu sintaxa latină, autorii (ori autorul; din păcate nu-s indicați autorii fiecărui capitol în parte) paragrafului 11 afirmă că în limba romînă *ordinea cuvintelor, mai liberă decît în limbile romanice occidentale, este totuși destul de strictă.* Exemplul *lupul acuză vulpea* confirmă părerea că *nu putem înlocui*

ordinea cuvintelor fără a modifica și sensul (p. 12). Chiar dacă exemplul nu permite să tragem o concluzie de o valabilitate prea generală, nu se putea trece sub tăcere, în paragraful introductiv la « topică » omonimia cazurilor nominativ-acuzativ și genitiv-dativ. Capitolul despre topică permite să se tragă concluzia că, în cazul de față, n-au fost folosite toate cercetările și studiile existente, referitoare la ordinea cuvintelor în limba romînă. De altfel, faptul acesta putea fi remarcat încă din prefața volumului I (p. 14): Printre gramaticile romînești din trecut care au primit, pe bună dreptate, o apreciere pozitivă, sînt cele ale lui Al. Lambrior și H.Tiktin, însă numai . . . fonetica și morfologia (la Lambrior). Oare capitolele de sintaxă din lucrările acestor doi lingviști romîni nu pot fi *utilizabile pînă astăzi?* Cît privește cel puțin capitolele despre « Șirul cuvintelor », în gramatica de Al. Lambrior și « Rînduiala vorbelor în propoziție » la H. Tiktin, s-ar fi putut folosi multe observații juste atît cu caracter general, pentru paragraful introductiv, cît și de o însemnătate mai restrînsă (dar nu mai mică) despre locul diferitelor părți de propoziție.

Al. Lambrior (« Gramatica romînă », sintaxa, refăcută de Gh. Ghibănescu, Iași, 1893) scrie: *Limbile care se bucură de o bogăție de desinențe cazuale vor avea o mai mare libertate în modul de construcțiune al frazei, cuvintele nu vor fi silite a urma numai un anumit șir, ci vor ocupa orice loc în corpul frazei fără a se aduce vreo jignire înțălesului acelei propoziții.*

Limba noastră romînească nu are acest caracter (§ 79, p. 67).

Despre echivocul pe care-l poate produce schimbarea locului în propoziție a genitivului și a dativului, afară de Lambrior, vorbesc și gramaticii mai vechi.

Radu Tempea (« Gramatica romînească », Sibiu, 1797) atrage atenția că, pentru a nu se confunda cazul genitiv cu cazul dativ, trebuie să se pună întîi dativul: *am adus domnului calul* și nu *am adus calul domnului* (p. 177).

Același lucru îl scrie Iacob Ghinkulov (numit de unii cercetători Hîncu, deși pe cărțile lui e scrisă forma rusească a numelui) în « Nacertanie pravil Valaho-Moldavskoi gramatiki » (Sanct-Petersburg, 1840). Cartea, scrisă în rusește, este una din gramaticile bune din secolul trecut (din nefericire, puțin cunoscută și puțin folosită de lingviștii romîni) și are un capitol special despre topică și altul despre îmbinarea cuvintelor în propoziție, în care de asemenea se tratează chestiuni privitoare la locul cuvintelor în propoziție.

În « Gramatica limbii romîne » nu se pomenește nici despre deosebirea dintre nominativ și acuzativ (am în vedere capitolul despre topică), deosebire pe care adesea o constatăm numai datorită locului substantivului față de verbul predicat.

Se poate spune însă că nici limbile cu o flexiune morfologică bogată n-au topica liberă, pe de altă parte flexiunea nu este singurul factor care determină locul unui cuvînt în propoziție. Limba rusă, bunăoară, are o flexiune mai bogată decît limba romînă, dar, după cum se arată în « Gramatica limbii ruse » (1954, vol. II, sintaxa, partea I, p. 660), *libertatea așezării părților de propoziție*

în limba rusă este foarte relativă. Ordinea cuvintelor se supune întotdeauna unor anumite norme și îndeplinește întotdeauna anumite funcții gramaticale, semantice ori stilistice.

Seul un naïf comme monsieur Jourdain croit que l'on peut dire indifféremment: « Belle marquise, vos beaux yeux me font mourir d'amour, ou D'amour mourir me font, belle marquise, vos beaux yeux, ou encore: *Me font vos beaux yeux mouriri belle marquise, d'amour,* — scriu în sintaxa lor Georges și Robert le Bidois («Syntaxe du français moderne », t. II, Paris, 1938, p. 2).

Locul atributului substantival în romînește nu depinde de desinențele cauzale, dar tradiția și firea limbii nu ne permit să scriem *de piatră o casă* ori *din vale fîntîna.*

Un factor important de care nu putem să nu ținem seama, cînd vorbim despre ordinea cuvintelor în propoziția romînească, îl constituie intonația și accentuarea. Dar în « Gramatică » aceste chestiuni sînt tratate izolat, cu toate că în capitolul despre accent și intonație găsim cîteva observații prețioase. Interdependența dintre topică și accent este mai vădită în propoziția ori fraza în care cuvintele se află în opoziție: *Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau.*

Se cereau precizări și în legătură cu afirmația că ordinea obișnuită a cuvintelor (subiect-predicat ș.a.m.d.) corespunde desfășurării logice a gîndirii. Legile logicii și ale gîndirii nu corespund legilor gramaticale și nu întotdeauna se suprapun. De altfel, în paragrafele următoare, descrierea locului fiecărei părți de propoziție nu confirmă această teză.

Subiectul se află înaintea predicatului, primul fiind de obicei elementul cunoscut, determinatul, dar atît inversările dese, cît și factorii gramaticali care cer plasarea subiectului înaintea predicatului, aveau nevoie de lămuriri complementare, pentru a evita greșelile pe care le-ar putea provoca confundarea categoriilor logice și gramaticale [1].

În toate limbile, chiar și în cele sintetice, cum sînt rusa ori latina, se stabilesc anumite construcții, o ordine obișnuită a cuvintelor, care se consideră ca normă pentru limba literară. Pe de altă parte, și limbile analitice, ca franceza ori engleza, cu o ordine mai strictă a cuvintelor, au multe cazuri și posibilități de a « călca » norma. Cu atît mai mult, firește, vor exista astfel de posibilități într-o limbă cum e romîna, unde elementele sintetice într-o anumită măsură s-au păstrat și chiar s-au dezvoltat (flexiune internă).

Dar orice abatere de la normă, orice inversare a ordinei obișnuite, este întotdeauna condiționată de anumiți factori: de intonație, de natura semantică și morfologică a părții de propoziție (de exemplu, atributul numeral cardinal se află înaintea substantivului, pe cînd cel substantival — după; predicatul exprimat printr-un verb reflexiv cu un sens impersonal ori pasiv stă înaintea subiectului: *se aude un cîntec, se face ziuă),* de locul *altor* părți de propoziție

[1] Vezi *Unele sarcini ale studiului sintaxei propoziției,* V. V. Vinogradov, în « *Voprosî iazîkoznaniia* », 1954, nr. 1.

(de ex. subiectul își pierde locul inițial dacă din anumite motive la începutul propoziției este un circumstanțial), de stil, de afect etc.

În limbă se manifestă, astfel, felurite tendințe care reies din cele două funcțiuni ale limbii: funcțiunea principală de a fi mijloc de comunicare și funcțiunea afectivă, expresivă. Primei funcțiuni i se datorește tendința de a se stabili o ordine mai strictă a cuvintelor prin construcții tip, devenite obișnuite, care fac vorbirea mai precisă.

Funcțiunea a doua însă are nevoie de o mare varietate de forme, de diferite mijloace lexicale și gramaticale, prin care să poată fi exprimate toate nuanțele gîndirii, toată bogăția de sentimente a sufletului omenesc.

Aceste două funcțiuni ale limbii se află într-o interdependență dialectică. Ele se manifestă în general în sintaxă, în regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și, în special, în regulile așezării lor.

Despre acești factori care determină și de care depinde ordinea cuvintelor în propoziție, despre legătura care există între topică și diferitele categorii lingvistice și gramaticale (chiar și raporturile dintre flexiunea nominală și topică, despre care se vorbește în observațiile generale, dar care rămîn nedescifrate pentru un cititor neinițiat), pe scurt, despre locul pe care îl ocupă topica în gramatică trebuia, după părerea noastră, să se vorbească mai pe larg în paragraful introductiv (§ 429) din capitolul « Ordinea cuvintelor în propoziție ».

*

Cîteva observații și completări cu privire la problema locului diferitelor părți de propoziție.

Fără a pune la îndoială afirmația că subiectul stă înaintea predicatului din cauză că el este determinatul, cunoscutul, trebuia arătat totuși că locul subiectului, fie chiar la începutul propoziției, depinde și de alți factori și că, în anumite cazuri, ordinea subiect + predicat se impune ca obligatorie [1]. De exemplu, dacă propoziția începe printr-un circumstanțial exprimat prin gerunziu, subiectul stă înaintea predicatului, deoarece subiectul se raportă la amîndouă verbele: *Sfîrșind,* ***bătrînul ieși*** *iute din chilie* (V. Alecsandri, « O primblare prin munți »), *Venind acasă,* ***fata a căzut*** *pe gînduri* (Em. Bucov).

Același loc este obligatoriu pentru subiect, dacă la începutul propoziției e un participiu cu funcțiune de circumstanțial (vezi vol. I al « Gramaticii », 319, p. 320): *Devenit liber,* ***el se duse*** *să exerciteze în ținuturi meseria lui de pitar . . .* (V. Alecsandri, « Vasile Porojan »). *Întovărășit de jandarmi și de toți privitorii,* ***cu muzica înainte sunînd marș,*** ***Meleli intră*** *în oraș* (C. Negruzzi, «O alergare de cai »).

[1] Vezi M. N. Peterson, *Sintaxis russkogo iazika;* Biuro zaocinogo obucenia pri Pedfake 2-go MGU, Moscova, 1930. În limba rusă, scrie Peterson, ordinea subiect + predicat este mult mai frecventă (85%) decît ordinea predicat + subiect (15%). « Dar ar fi greșit să socotim prima așezare obișnuită (habituelle Wortfolge), iar a doua întîmplătoare (okkasionella Wortfolge), nenormală. Atît ordinea subiect + predicat, cît și ordinea inversă este normală și se întrebuințează în anumite cazuri » (p. 7).

Sînt mult mai frecvente cazurile cu ordine directă (subiect + predicat), atunci cînd subiectul este exprimat printr-un pronume personal și mai ales demonstrativ. Fenomenul poate fi explicat ușor: pronumele este strîns legat de un cuvînt (ori cuvinte) din propoziția anterioară și este firesc ca el să ocupe locul dintre acest cuvînt și predicatul său [1]: *Fruntea călărețului șiroia de sudoare; **el legase** frîele de oblîncul șelei, și se ținea de coama cursierului* (C. Negruzzi, «O alergare de cai»). *Boierii însă tremurau. **Ei aveau** două mari cuvinte a fi îngrijiți...* (C. Negruzzi, « Alexandru Lăpușneanu »).

Și mai des subiectul precedă predicatul, dacă-i exprimat printr-un pronume demonstrativ: ***Aceasta rămîne** la înalta înțelepciune a Măriei-tale* (C. Negruzzi, « Alexandru Lăpușneanu »). *Tu bagi de samă că nu-ți vorbesc de gramatică și de aritmetică... **Acestea se făceau** bine* (M. Sadoveanu, « Domnu Trandafir »).

Uneori, pronumele subiect este atras de anumite expresii de tipul *cît pentru, cît privește pe*, care-i impun locul dinaintea predicatului: *Cît pentru norod, **el era indiferent*** (C. Negruzzi, «Alexandru Lăpușneanu »). *Cît pentru Porojan, **el deveni** un pitar de frunte sub ciomagul profesorului său și fu ridicat la rangul de ciurecar al casei* (V. Alecsandri, « Vasile Porojan »). *Cît despre oamenii care l-au rănit și l-au mîhnit, **ei** demult **l-au uitat*** (M. Sadoveanu, « Domnu Trandafir »).

Printre cazurile de inversare a ordinei subiect-predicat (de fapt expresia e pleonastică: ordinea obișnuită dintre două părți de propoziție, în cazul de față subiect + predicat, ar trebui numită, ca și în limba rusă, *ordine directă*, și schimbarea ei este *inversare*, prin urmare ar fi destul să se spună inversarea subiectului ori a predicatului și nu inversarea ordinei subiect + predicat), trebuie adăugate, în primul rînd, propozițiile cu predicatul exprimat printr-un reflexiv pasiv ori impersonal (*se aude, se vede, se face* etc.). În cazurile cînd subiectul gramatical este exprimat, el e considerat de vorbitor și ascultător drept complement direct și se așază după verb: ***S-a aprobat** tot ce am cerut* (A. Lupan, « Lumina »). *Într-o zi **se vedeau doi oameni** călătorind prin pustiu* (M. Eminescu, « Făt-frumos din lacrimă »), ***S-au auzit pași** pe coridor* (Em. Bucov, « Întîia împușcătură »).

Conform § 110, p. 67 din « Gramatică », vol. II (Subiectul logic și subiectul gramatical), în cazurile de inversare a subiectului ar intra și subiectul gramatical din construcțiile de tipul: *mi-e foame, mi-e sete, mi-e frig, îmi trebuie* etc.

În «Gramatică», vol. II (p. 265) se spune că subiectul se așază după predicat în propozițiile interogative care încep cu un pronume ori un adverb interogativ. Trebuie adăugat că, în general, propoziția interogativă (și cea imperativă și exclamativă) preferă plasarea subiectului după predicat, chiar dacă lipsește cuvîntul interogativ, fenomen remarcat și în limba rusă [2]: ***Vezi tu** lebăda ceia îndrăgită*

---

[1] Fenomenul este atestat și în limba rusă. Vezi de ex. M. M. Nikitina, *Poriado slov v sovremennom russkom iazîke*, « *Uceontie zapiski fakulteta iazîka i literaturî Kaberdino-Balkarscogo* » Gos. Ped. Instituta, 1940, nr. 1, p. 98—108.

[2] A. A. Sahmatov, *Sintaksis russkogo iazîka*, Leningrad, 1925, p. 250.

de unde? (M. Eminescu, « Făt-frumos din lacrimă »). ***Nu ştii tu*** *că eu sînt căpitan Bosîncean?* (M. Sadoveanu, « Muncitori şi păstori »).

Propoziţii imperative şi exclamative: ***Să vie feciori*** *de la bordei să-i lege!* (M. Sadoveanu, « Muncitori şi păstori »), ***Încearcă-te tu!*** (M. Eminescu, « Făt-frumos din lacrimă »), *Cît de frumoasă* ***erai tu*** *atunci cu faţa ta rotundă şi albă, ce steclea şi strălucea ca o tablă de dulceţi! Cu cîtă graţie* ***se îndoia talia*** *ta gingaşă şi subţire! Ce glas dulce şi armonios* ***aveai tu*** *atunci!* (V. Alecsandri, « Istoria unui galbăn »).

Paragraful 111 (Valoarea afectivă a reluării subiectului), ca şi 430, vorbeşte despre construcţia de tipul « vine el tata », folosită pentru a accentua predicatul. Dar « Gramatica » nu menţionează alt procedeu de reluare a subiectului, de astă dată pentru a sublinia subiectul şi nu predicatul: substantiv-subiect + verb + conj. *şi* + pronume personal: *Iar* ***lumea*** *de la ţară* ***urmează şi ea*** *pilda boierească* (M. Sadoveanu, « Cîntece bătrîneşti »), *Cu decadenţa romană,* ***limba latină pică şi ea*** (A. Russo). Predicatul devine astfel intercalat între un subiect dublat.

De altfel subiectul precedat de conjuncţia *şi* se întîlneşte adesea după predicat fără să aibă un corespondent înaintea predicatului:

Mai ***ştiu şi eu*** *la cegîndeam?* ***Aveţi şi voi*** *un frate...* (G. Coşbuc, « Mama »), ***Mă opream şi eu*** *şi ridicam în sus nasul cînd el se oprea şi stătea de vorbă, ici şi colo, cu sătenii* (M. Sadoveanu, « Sfaturi vechi »).

Afirmaţia că *în propoziţiile care încep cu un complement circumstanţial, predicatul este aşezat de cele mai multe ori înaintea subiectului* (p. 265) are nevoie de unele precizări:

a) predicatul este aşezat înaintea subiectului dacă propoziţia e alcătuită dintr-un circumstanţial + predicat + subiect (adică numai din trei elemente);

b) dacă în propoziţie sînt mai multe părţi secundare, dependente de predicat, aşezarea unui circumstanţial (ori complement) la începutul propoziţiei nu implică atragerea predicatului, deoarece acesta poate ocupa locul central dintre subiect şi complement datorită altor complemente-obiecte gramaticale ori circumstanţiale: *Acolo* ***apa cîntă*** *un cîntec surd, înfiorător* (M. Sadoveanu, « Sfaturi vechi »), *Prin umbra pădurii străpunse de lucirile soarelui,* ***banda trecu*** *nu cu prea multă hotărîre, avînd în frunte pe căpitan* (M. Sadoveanu, « Muncitori şi păstori »);

c) predicatul ocupă locul său obişnuit după subiect, dacă circumstanţialul de la începutul propoziţiei n-are o legătură prea strînsă cu predicatul, raportîndu-se, într-o anumită măsură, la propoziţie în întregime. Nu-i întîmplător faptul că aceste circumstanţiale se despart prin virgulă de restul propoziţiei: *Într-o minută,* ***cămăruţa se împlu*** *de un fum gros printre care Zoe se zărea ca o zeitate prin nouri* (C. Negruzzi, « Zoe »);

d) acelaşi lucru se poate spune şi în cazul cînd circumstanţialul este exprimat printr-un gerunziu ori participiu (despre asta s-a vorbit mai sus).

În privința atributului se cer de asemenea unele observații:

a) Atributul genitival și cel exprimat printr-un adjectiv posesiv stă, după cum citim în « Gramatică », de obicei în urma substantivului determinat (p. 270, 274), dar uneori, în special în versuri, el poate apărea și înaintea substantivului (p. 275). Să adăugăm: regula e valabilă pentru cazurile cînd substantivul determinat e la nominativ ori acuzativ; dacă însă e la cazul genitiv ori dativ, atributul genitival ori cel exprimat printr-un adjectiv posesiv poate sta *numai după substantivul determinat: . . . s-a căit că el a fost pricina* ***pieirii lor*** (C. Negruzzi, « Toderică »).

Același lucru se poate spune și despre atributul exprimat printr-un numeral ordinal (despre care nici nu se pomenește în capitol).

b) În grupa adjectivelor care stau după substantive intră cele cu sufixele *-esc*, *-ian*, *-al* (adjectivele definite în punctul *a* din § 157, p. 189, vol. I din « Gramatică »): *bărbătesc*, *omenesc*, *orășenesc*, *rațional*, *regional*, *central* și alte adjective ca: *nisipos*, *pădureț* etc.

E interesant de remarcat că nu găsim inversări ale ordinei substantiv + atribut în expresii de tipul: frunză verde, pom rotat, mere pădurețe, lapte acru, flori sălbatice etc.

c) Lipsesc lămuriri în privința locului pe care-l ocupă două atribute adjectivale, unul calificativ și altul posesiv (țara mea dragă, draga mea țară).

Cît privește locul complementului direct și indirect, revin la ceea ce am spus la început, referindu-mă la Lambrior, Ghinkulov, Tempea. Putem accepta afirmația că atunci cînd verbul are două complemente, unul direct și unul indirect, complementul direct apare de cele mai multe ori alături de verb, fiind urmat de cel indirect (p. 276), cu condiția că o astfel de ordine să nu producă echivoc. Într-o propoziție ca *dă-i cartea mamei*, cuvîntul *mamei* poate fi înțeles și ca atribut pe lîngă *cartea* și ca obiect gramatical pe lîngă *dă*. Pentru o exprimare mai precisă, aici ar fi nimerită ordinea *dă-i mamei cartea* [1].

Pare nemotivată afirmația că *nu există o ordine fixă a circumstanțialului* (p. 277). Cu toate că circumstanțialul este cea mai « liberă » parte de propoziție, are și el un loc preferabil, mai ales dacă avem un circumstanțial de mod. Acesta tinde să ocupe locul îndată după verb, respingînd atît celelalte circumstanțiale, cît și complementul direct ori indirect. Exemplul din « Scînteia » dat în « Gramatică » confirmă teza aceasta. « Variantele » propoziției sună nefiresc în comparație cu prima propoziție luată din ziar.

Capitolul despre ordinea cuvintelor se încheie cu indicația că un complement circumstanțial *mai poate apărea la începutul propoziției . . . atunci cînd accentul cade asupra lui* (p. 278). Ideea că elementul accentuat este așezat la

[1] H. Tiktin consideră că în general locul dativului e înaintea acuzativului: « taie cîinilor frunză » *(Gramatica Romînă pentru învățămîntul secundar.* Teorie și practică; partea II, *Sintaxa*, ed. a 2-a, București, 1895, 466, p. 116).

începutul propoziției reiese și din explicațiile date în legătură cu inversarea predicatului (p. 264). O astfel de părere e greșită. Un cuvînt este accentuat nu prin așezarea lui la începutul propoziției, ci prin mutarea lui de la locul său obișnuit.

Într-o lucrare recentă despre ordinea cuvintelor în limba rusă veche, lucrare în care se vede că au fost folosite ultimele cercetări în domeniul topicii, citim: *Procedeul principal folosit pentru a sublinia o parte ori alta de propoziție constă în schimbarea ordinii cuvintelor. Evidențierea în vorbire (mai ales în cea scrisă) a vreunei părți de propoziție, mărirea importanței ei se capătă punînd acest element într-un loc neobișnuit pentru el în propoziție.*

Greutatea cea mai mare o capătă cuvîntul pus la începutul ori sfîrșitul absolut al propoziției, dacă locul acesta nu este pentru el obișnuit [1].

Observația aceasta nu se referă numai la limba rusă, fiind valabilă și pentru limba romînă. Faptul a fost remarcat și de cercetătorii limbii franceze [2].

E ușor de dovedit că și în limba romînă, schimbînd ordinea obișnuită a părților de propoziție și folosind intonația cerută, putem accentua și cuvintele care nu se află la începutul propoziției. Din exemplele de mai jos se vede limpede că accentul cade asupra subiectului inversat: *Să mă întorc? Mai degrabă-**și va întoarce Dunărea** cursul îndărăt* (C. Negruzzi, « Alexandru Lăpușneanu »), *Nu-i voie — zise Ivan — Las-că mă duc eu să-ți aduc răspuns. — Ba nu, Ivane, **trebuie să mă duc eu*** (I. Creangă, « Ivan Turbincă »).

În încheiere, socotesc că într-un capitol despre ordinea cuvintelor în limba romînă ar fi trebuit să se vorbească despre legătura care există între locul ocupat de anumite părți de propoziție, pe de o parte, și forma cuvintelor și structura propoziției, pe de altă parte. Aici ar trebui concentrate fenomenele gramaticale despre care s-a vorbit în diferite capitole și anume despre schimbările morfologice și sintactice provocate de schimbarea locului unor atribute și complemente: *omul bun — bunul om, cartea aceasta — această carte, celălalt om — omul celălalt, haina prietenului — haina cea nouă a prietenului — a prietenului haină* (în versuri); *am citit cartea — cartea am citit-o.*

Interdependența dintre forma cuvintelor și locul lor în propoziție e vădită.

---

[1] L. A. Korobcinskaia, *Funkții poriadka slov v drevnerusskom iazîke.* Livovskii Gosuniversitet im. Iv. Franko. Kafedra russkogo iazîka i obșcego iazîkoznaniia. « *Voprosî iazîkoznaniia* », 1, 1955, p. 75.

[2] Vezi Marie-Louise Müller-Hauser, *La mise en relief d'une idée en français moderne*, Geneva, 1943, p. 90.

DISCUŢII

«DIALECTELE» LIMBII ROMÎNE

DE

ACAD. AL. GRAUR

Într-un articol publicat în « Limba romînă » nr. 1/1956, prof. D. Macrea prezintă problema dialectelor limbii romîne. Deşi în acest articol se apără în general teze care au avut curs şi în trecut, trebuie să spun că nu mă pot declara de acord nici cu ideile expuse, nici cu felul de argumentare. Cer îngăduinţa revistei să-mi expun părerile atît despre problema în sine cît şi despre articolul citat.

După modelul neogramaticilor, esenţialul în limbă pentru prof. Macrea pare a fi fonetica. Trecerea de la o stare calitativă a limbii la alta este judecată numai prin prisma transformărilor fonetice. La paginile 12—13, se folosesc exclusiv argumente fonetice pentru a se respinge teoria lui Philippide privitoare la formarea poporului romîn. Dar fonetica nu este decît materialul din care se formează morfemele şi ea nu poate fi în nici un caz considerată esenţialul în dezvoltarea limbii.

Socotesc de asemenea ieşită din uz metoda prin care se încearcă a se dovedi (la p. 10 a articolului citat) că romînii din nordul şi din sudul Dunării erau încă în contact unii cu alţii în perioada de după secolul al VI-lea: deoarece cuvinte de origine slavă ca *nevastă*, *milă*, *trup*, *slab*, *gol*, *rană* etc. se găsesc în toate cele patru « dialecte », urmează că cei care le vorbeau formau o singură colectivitate lingvistică în vremea cînd aceste cuvinte au pătruns în limbă. Dar nimic nu dovedeşte că ele au fost împrumutate în toate regiunile de limbă romanică în acelaşi timp şi din aceeaşi limbă slavă. Cum se poate dovedi, de exemplu, că dacoromînii n-au luat pe *rană* din sîrbă, iar aromînii din slava macedoneană şi meglenoromînii din bulgară, la date diferite? Dacă *gol* provine, să zicem, în istroromînă din sîrbă, în aromînă din bulgară, iar în dacoromînă din slavona bisericească? Cît timp aceste ipoteze nu sînt înlăturate (şi nu văd cum ar

putea fi înlăturate), simpla existență a cuvintelor în idiomurile romanice din Balcani nu dovedește nimic în ce privește data despărțirii acestora.

(În treacăt: să fie adevărat ce ni se spune la p. 14, că meglenoromînii se găsesc astăzi pe rîul Vardar?)

Dar trec peste detalii și mă opresc la problema esențială, adică la întrebarea dacă cele patru idiomuri de care a fost vorba sînt dialecte ale limbii romîne, sau limbi independente una de alta.

Problema aceasta am tratat-o în cartea mea *Studii de lingvistică generală* (București, 1955, p. 112—127), unde am încercat să arăt că originea comună și asemănările actuale între două idiomuri nu sînt suficiente pentru a demonstra că ele sînt dialecte ale aceleiași limbi, și nu două limbi diferite: trebuie să ținem seama de condițiile în care s-au dezvoltat acele idiomuri și să cercetăm dacă ele au sau nu perspectiva de a se contopi în sînul unei limbi naționale unice. Ca o aplicare, am discutat situația limbilor romanice suddunărene (aromîna, meglenoromîna, istroromîna), numite de obicei în mod greșit dialecte ale limbii (daco) romîne.

Mă aștept am ca argumentele mele să fie discutate în articolul din « Limba romînă », eventual, dacă nu sînt juste, să fie combătute și respinse. În loc de aceasta, autorul se mulțumește să le rezume, apoi, fără a combate nici unul din ele, le lasă complet la o parte, ca și cînd n-ar fi fost exprimate, și reia vechile argumente și vechile metode de lucru. Lucrul nu mi s-ar părea demn de a fi relevat, dacă aceasta n-ar începe să devină o tradiție a revistei « Limba romînă ». În numărul precedent (6/1955, p. 51 și urm.) se procedează exact în același fel cu articolul meu despre genul neutru în romînește, articol publicat acum doi ani chiar în « Limba romînă ».

Să vedem acum miezul problemei. Am arătat, cu fapte pe care le cred concludente, că gradul de asemănare al idiomurilor nu este un argument pentru a stabili dacă sînt dialecte sau limbi: un velicorus și un bielorus se pot înțelege ușor între ei, dar vorbesc limbi diferite; de asemenea un kazah și un kirghiz, un bulgar și un slav macedonean; în schimb un italian din sud, vorbind un dialect italian, nu se poate înțelege cu un italian din nord, vorbind alt dialect italian; numai dacă ambii au învățat (la școală) limba italiană literară, ei pot comunica între ei în italienește. Fapte asemănătoare întîmpinăm în Germania, în Franța, în Anglia, în China.

Cu toate acestea, Macrea, pentru a demonstra că macedoromîna, meglenoromîna, istroromîna sînt dialecte romîne, citează texte din aceste idiomuri, ca să arate că un dacoromîn le poate înțelege. Dar are grijă să le însoțească de traduceri. Deși socotesc, cum am arătat, că asemănarea nu este un argument hotărîtor, merg și eu pe calea aceasta și dau aici citate, luate absolut la întîmplare, de la paginile unde am deschis cărțile folosite de Macrea:

U loară mărata di featâ și u dusiră tu nă păduri ș-t-un munti greu, iu niți puili nu z-duc (P. Papahagi, *Basme aromîne*, p. 192).

Begu zisi: « bre, istina-i, ai s-la gripes delmi şa ». Şi begu la scosi. Şi el işo şi ziş la begu: « io să fac daviia » (Th. Capidan, *Meglenoromînii*, vol. II, p. 46).

Dupa csa lavu ku sire folele ali şurlile za sviri la oi şi za trécse mai vred vréma (S. Puşcariu, *Studii istroromîne*, vol. III, p. 220).

Care dacoromîn fără studii speciale înţelege aceste texte? Repet însă că faptul nu mi se pare concludent, după cum nu mi s-ar fi părut concludent nici dacă am fi ajuns la concluzia contrarie. Şi dacă mai este nevoie de o dovadă, iată un text italian, luat din prima carte care mi-a căzut în mînă şi anume dintr-o pagină unde s-a deschis cartea singură:

La vocale tematica, forse in origine o, *e certamente corrispondente all'*-o- *de' temi latini e greci* (2ª *declinazione di quelle lingue), cade davanti al* -s *del nominativo singolare* (S. Friedmann, *La lingua gotica*, Milano, 1896, p. 15).

Iată şi traducerea romînească:

« Vocala tematică, poate la origine *o*, şi sigur corespunzătoare lui *-o-* din temele latine şi greceşti (a 2-a declinare a acestor limbi), cade înaintea lui *-s* al nominativului singular ».

Care cititor care înţelege textul romîn nu-l înţelege şi pe cel italian? Desigur prin aceasta nu dovedim că italiana e un dialect al limbii romîne.

« Stabilirea deosebirii dintre limbă şi dialect nu trebuie însă făcută, după părerea noastră, ţinînd seama mai mult de factorul istoric şi politic decît de cel genetic şi structural, care pentru lingvistica marxistă este esenţial în definirea specificului unei limbi sau al unui dialect», scrie Macrea (p. 17 a art. cit.). Cred că se înşală. Factorul genealogic este esenţial în lingvistică (şi nu numai în cea marxistă), cînd e vorba să se claseze o limbă din punct de vedere istoric (de exemplu romîna printre limbile romanice); factorul structural este folosit pentru clasificarea morfologică. Dar cînd e vorba să stabilim dacă un idiom e dialect sau limbă, aceşti doi factori nu ne pot ajuta cu nimic. Romîna şi italiana se încadrează ambele în aceeaşi familie şi în acelaşi tip structural, tot aşa de bine ca şi două dialecte ale limbii romîne sau ale limbii italiene; ba chiar un dialect romîn şi un dialect italian ar putea la rigoare să fie clasate împreună.

De ce să nu ţinem seama de factorul istoric? Care marxist a enunţat vreodată această teză? Imediat ce nu mai ţinem seama de factorul istoric, am rupt-o cu marxismul — şi cu metoda comparativă. Şi de ce să nu ţinem seama de factorul politic? Oare nu este o problemă politică dacă provansala va fi socotită un dialect francez sau o limbă de sine stătătoare? sau dacă slava macedoneană e bulgară, sîrbă, sau independentă? Oare Republica Cehoslovacă nu a făcut un act politic cînd a decis că slovaca nu este un dialect ceh, ci o limbă aparte? Partidele marxiste au o politică naţională, întemeiată pe învăţătura clasicilor marxism-leninismului asupra problemei naţionale, şi ele aplică consecvent şi cu fermitate această politică. Iar lingviştilor marxişti nu le este îngăduit să nu cunoască doctrina.

Dar oare concepţia, greşită după mine, care a domnit pînă acuma în problema dialectelor romîne este o concepţie nepolitică? Nu trebuie să socotim, dimpotrivă,

că este inspirată de politică, dar de politica promovată în trecut de clasele exploatatoare ?

Să presupunem că întreaga Peninsulă Balcanică trece mîine la regimul de democrație populară. Ce se va întîmpla atunci cu aromînii, vor avea ei dreptul să-și învețe la școală limba lor, sau le vom impune manualele de la București ? Oricare ar fi răspunsul la această întrebare, el nu poate fi decît un răspuns politic, nu unul genetic sau structural. Dar un marxist nu va putea da decît un singur răspuns: să-și învețe limba lor. Prin urmare aromîna este o limbă. Nu reiau toate argumentele pe care le-am discutat în lucrarea mea citată, pentru că cred că nu mai este nevoie.

CÎTEVA PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU PROBLEMA DIALECTELOR LIMBII ROMÎNE

DE

D. MACREA

Acad. Al. Graur a publicat anul trecut lucrarea « Studii de lingvistică generală »[1], care cuprinde o mare bogăție de idei izvorîte din aplicarea doctrinei marxiste la interpretarea fenomenelor lingvistice. Ea tratează probleme importante și variate dintre care menționăm: « caracterul sistematic al limbii », « individual și general », « noul și vechiul în vocabular », « formă și conținut », « legile de dezvoltare a limbii », « limbă și societate », « limbă, dialect, grai », « formalismul și cosmopolitismul în lingvistică » și altele. Toate aceste probleme, în care acad. Al. Graur aduce interesante puncte de vedere, merită să fie discutate pe larg, ele avînd o valoare teoretică deosebită.

Dintre interpretările date fenomenelor lingvistice de acad. Al. Graur, am socotit că cea dintîi care trebuie discutată este considerarea dialectelor din sudul Dunării ale limbii noastre: aromîn, meglenoromîn și istroromîn, ca limbi independente.

În studiul nostru « Despre dialectele limbii romîne », publicat în « Limba romînă » nr. 1/1956 (p. 5-24), am dezbătut pe larg această interpretare a acad. Al. Graur, din lucrarea căruia am citat două lungi pasaje documentare. Dacă după reproducerea acestor pasaje nu am mai revenit formal la ele, aceasta nu însemnează că ne-am mulțumit « să rezumăm », cum afirmă acad. Al. Graur, argumentele sale, « fără a combate nici unul din ele », lăsîndu-le « la o parte ca și cînd n-ar fi fost exprimate » și reluînd « vechile argumente și vechile metode de lucru ». În studiul nostru se răspunde fiecărui argument al acad. Al. Graur, dar faptul că nu ne-am referit mereu la aceste argumente, ci le-am subînțeles în susținerea

[1] Vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, Ed. Acad. R.P.R., 1955.

punctului nostru de vedere, se datorește voinței de a evita impresia unei polemici personale cu d-sa. N-am căutat să folosim acest prilej pentru a polemiza cu un lingvist de reputația acad. Al. Graur, ci ne-a preocupat exclusiv lămurirea problemei în discuție. Aceeași atitudine a adoptat-o și I. I. Bujor în articolul său *Genul substantivelor în limba romînă*, publicat în « Limba romînă » nr. 6/1955 (p. 51-64), la care de asemenea se referă acad. Al. Graur, articol în care, după ce se arată părerile altora asupra acestei probleme, inclusiv a acad. Al. Graur, autorul își expune punctul său propriu de vedere din care rezultă limpede ce păreri anume combate din cele susținute de alții, fără a se referi cu insistență la numele nici unuia dintre autori.

La evitarea polemicilor cu caracter personal ne-a îndemnat amintirea proaspătă încă a discuțiilor de nivel scăzut, pînă la injurii personale, care au avut loc între unii lingviști ai noștri din trecut, căutînd să eliminăm asemenea procedee dintre mijloacele luptei de opinii în lingvistică, unde elementul pasional a fost prezent aproape totdeauna.

În ceea ce privește fondul problemei, deosebirea dintre cele două puncte de vedere în discuție este următoarea: acad. Al. Graur susține că, pentru stabilirea raporturilor dintre o limbă și dialectele ei, criteriul hotărîtor este numai cel istorico-politic, nu și cel genetico-structural, pe cînd pentru noi amîndouă aceste criterii trebuie luate în considerare pentru a stabili dacă un idiom este limbă sau dialect. Acad. Al. Graur are meritul de a fi scos în evidență, prin aplicarea istorismului marxist, însemnătatea criteriului istorico-politic în precizarea noțiunilor de limbă și dialect. Dar noi nu împărtășim teza sa că acest criteriu este singurul hotărîtor. În studiul nostru am arătat că stabilirea deosebirii dintre limbă și dialect nu trebuie făcută ținînd seama numai de criteriul istorico-politic, ci și de cel genetico-structural. Nu am negat deci importanța criteriului istorico-politic, ci am arătat că factorii genetic și structural nu pot fi neglijați cînd este vorba să precizăm noțiunile de limbă și dialect. Limpezimea poziției noastre în această problemă ne îndreptățește să credem că acad. Al. Graur nu se referă la noi cînd afirmă, în răspunsul său, că « imediat ce nu mai ținem seama de factorul istoric am rupt-o cu marxismul și cu metoda comparativă » și că « lingviștilor marxiști nu le este îngăduit să nu cunoască doctrina ».

Noțiunea de dialect este strîns legată de cea de limbă comună, dialectele fiind ramificații ale acesteia. Fără această înrudire structurală nu se poate vorbi de dialecte franceze, italiene, germane, rusești, românești etc. Dialectele au unele particularități proprii fonetice, de structură gramaticală și de fond principal de cuvinte, dar în esență ele nu se deosebesc de limba comună din care s-au desprins. Cum se poate face deci abstracție de factorii genetic și structural în precizarea noțiunii de dialect și cum poate să fie acceptată fără rezerve afirmația acad. Al. Graur: « cînd e vorba să stabilim dacă un idiom e dialect sau limbă, acești doi factori nu ne ajută cu nimic ». Tot atît de greu de acceptat ni se pare afirmația că un dialect

romînesc şi unul italian ar putea fi clasate împreună sau că înţelegerea sau neînţelegerea unui text este tot atît de neconcludentă pentru a stabili dacă el aparţine unei limbi sau alteia.

Lingvistica marxistă a scos în relief un element important în determinarea individualităţii dialectelor, şi anume condiţiile istorice şi politice în care se nasc dialectele, în care ele se pot dezvolta în limbi naţionale independente sau pot să dispară.

Dacă aromîna, meglenoromîna şi istroromîna sînt dialecte sau limbi, această problemă poate să fie lămurită numai în lumina ambelor criterii: cel genetico-structural şi cel istorico-politic.

Fragmentele de texte aromîn, meglenoromîn şi istroromîn citate de mine, ca şi cele citate de acad. Al. Graur, pot, desigur, prezenta greutăţi de înţelegere prin stîngăcia transcrierii lor fonetice şi prin unele particularităţi fonetice şi lexicale, dar orice romîn îşi dă seama că ele sînt limbă romînă şi nu limbi străine. În schimb, fragmentul italian citat de acad. Al. Graur, chiar dacă este mai uşor înţeles de un romîn cult, el îşi dă seama că este o altă limbă. Acest fapt este o indicaţie elementară a raporturilor dintre limba romînă şi fragmentele ei sud-dunărene, dialectele aromîn, meglenoromîn şi istroromîn.

Dar fără a ne opri asupra acestei apropieri genetice şi structurale, căreia acad. Al. Graur nu-i acordă nici o importanţă, să ne oprim asupra criteriului istorico-politic, căruia d-sa îi atribuie rolul exclusiv în precizarea noţiunilor de limbă şi dialect. Fărîmiţarea dialectală este provocată de împrejurări istorice. Sînt epoci în care o comunitate lingvistică se divizează în fragmente izolate, silite să ducă o existenţă independentă sau cu slabe legături cu restul comunităţii lingvistice din care s-au desprins. Dacă împrejurările istorice o permit, aceste fragmente se reunesc cu limba naţională şi particularităţile lor slăbesc sub acţiunea nivelatoare a statului şi a limbii literare. Dacă însă izolarea lor persistă vreme îndelungată şi nu mai au nici o perspectivă să se unească cu limba naţională, aceste fragmente pot deveni limbi independente sau pot dispărea sub acţiunea limbii naţionale a statului în care trăiesc vorbitorii lor.

Cu toate că fragmentele desprinse din romîna primitivă comună — aromîn, meglenoromîn şi istroromîn — au dus de aproape o mie de ani o existenţă aparte de dialectul dacoromîn şi nu mai au nici o perspectivă de a se contopi cu el, totuşi ele nu au devenit limbi independente din motivele pe care le-am arătat în studiul nostru. Aromînii, meglenoromînii şi istroromînii n-au dezvoltat civilizaţii proprii, a căror expresie să ducă la limbi diferite de cea pe care au avut-o cînd s-au despărţit de comunitatea romînă primitivă. Ei n-au luat parte activă la viaţa politică şi culturală a popoarelor în mijlocul cărora trăiesc, ci au dus o existenţă istorică periferică, sub forma unor comunităţi mai ales pastorale în care limba nu a depăşit nevoile unei conversaţii adecvate vieţii şi ocupaţiei lor. Stadiul arhaic al dialectelor lor se remarcă în conservarea unor fonetisme, cuvinte şi forme gramaticale dispărute din dialectul dacoromîn, precum şi în

lipsa neologismelor caracteristice limbii oricărui popor care ia parte activă la evoluția culturală a timpului. De aceea, am susținut că aromîna, meglenoromîna și istroromîna trebuie privite ca documente istorice vii ale limbii noastre din perioada anterioară primelor noastre monumente scrise, ele fiind foarte apropiate în numeroase privințe de romîna primitivă comună, așa cum este și viața vorbitorilor lor de viața romînilor din evul mediu. Nu trebuie să ne mire faptul că aceste trei fragmente ale limbii noastre nu s-au schimbat radical în decursul celor aproape zece secole de izolare, deoarece învățătura marxistă ne arată marea rezistență a limbilor și a dialectelor, prin structura lor gramaticală și fondul lor principal de cuvinte, la încercările de asimilare și deznaționalizare.

Situația actuală a dialectelor suddunărene ale limbii noastre nu infirmă rolul factorilor istoric și politic în evoluția limbilor și a dialectelor, ci formează obiectul unei aplicări specifice a lor. Acțiunea factorilor istoric și politic în evoluția limbilor și a dialectelor nu este mecanică, ci legată de împrejurări concrete care trebuie avute în vedere în fiecare caz în parte. Din cercetarea condițiilor specifice, arătate în studiul nostru, în care au trăit pînă acum aromînii, meglenoromînii și istroromînii rezultă că ei nu au putut da naștere unor limbi aparte de cea cu care au plecat din comunitatea romînă primitivă. Condițiile istorice în care au trăit și trăiesc astăzi pot duce la dispariția lor propriu-zisă, proces în curs de desfășurare, dar nu la formarea unor limbi aparte de limba romînă. Deosebirile dintre dialectul dacoromîn și dialectele aromîn, meglenoromîn și istroromîn se adîncesc treptat, dar aceasta se datorește progreselor pe care le realizează dialectul dacoromîn prin posibilitățile ce și le-a creat de a exprima conținutul tot mai bogat al civilizației dinamice de astăzi.

Acad. Al. Graur, deși susține cu tărie importanța factorului istoric, totuși nu ia în considerare fapte importante ale istoriei limbii noastre. Astfel, el nu recunoaște existența limbii romîne primitive comune, ci susține că « latina orientală s-a scindat în cinci limbi diferite (nemaisocotind dalmata, dispărută la sfîrșitul secolului trecut): istroromîna și meglenoromîna, ambele pe cale de dispariție astăzi, aromîna, care duce o existență precară, și dacoromîna din care s-a desprins apoi limba moldovenească. Aceste două limbi din urmă sînt singurele, în condițiile de astăzi, care se dezvoltă liber și înfloresc nestînjenite » [1].

Dacă se ține seama de factorul istoric, atunci nu se poate trece peste cîteva secole din istoria limbii romîne, perioadă care explică apariția și structura dialectelor dacoromîn, aromîn, meglenoromîn și istroromîn.

O perspectivă nouă în lămurirea problemei în discuție o deschide ipoteza formulată de acad. Al. Graur, și anume: ce limbă ar dori să învețe aromînii, meglenoromînii și istroromînii în cazul cînd în toată Peninsula Balcanică ar fi regimuri de democrație populară. În această privință, ar trebui, firește, să fie întrebați ei și lăsați

[1] Vezi Al. Graur, *op. cit.*, p. 127.

să-și spună liber cuvîntul. După acad. Al. Graur, aceștia ar cere să învețe «limba lor». Noi credem că limba pe care ar cere-o ar fi limba romînă literară, deoarece ea este și limba lor ajunsă la un stadiu superior de evoluție și care poate răspunde nevoilor de comunicare la înălțimea cerințelor timpului nostru. De aproape un secol de cînd statul romîn a înființat primele școli pentru aromîni și pînă la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial cînd acestea au fost desființate, în școlile aromînești s-a învățat limba romînă literară. Aromînii stabiliți în Romînia în cursul timpului au simțit și simt o mare bucurie putînd vorbi limba romînă literară și sînt foarte contrariați cînd li se pune la îndoială caracterul romînesc al dialectului și sentimentelor lor. Dacă Italia, la a cărei situație dialectală se referă acad. Al. Graur, ar deveni țară de democrație populară, desigur că nici napolitanii, nici calabrezii nu vor cere să învețe în școală dialectele lor, deși între aceste dialecte și limba literară italiană deosebirile sînt cel puțin așa de mari ca între dialectul aromîn și limba romînă literară, ci vor cere să învețe limba literară italiană, care, precum se știe, este, la origine, dialectul toscan.

Factorul politic, cu toată importanța pe care o are, nu poate «să decidă» dacă un idiom este limbă sau dialect. Regimul sovietic a acordat libertate limbilor naționale nu numai din concepția superioară a libertății socialiste, ci și din istorismul concepției marxiste care arată că limba este o componentă organică a ideii de națiune, că există limbi înrudite sau deosebite după structura lor internă și după evoluția lor istorică. Libertatea națională în socialism nu este o chestiune de oportunism politic, ci izvorăște din constatarea științifică a deosebirii structurale a limbilor. Aceasta ne arată că cele două criterii genetico-structural și istorico-politic nu pot fi despărțite în determinarea dialectelor și a limbilor. Nu putem lăsa pe seama exclusivă a unui criteriu relativ cum este cel politic aprecierea că un idiom este limbă sau dialect. Împrejurările politice sînt schimbătoare, pe cînd structura limbilor și a dialectelor se modifică foarte greu. Din punctul de vedere al statului pe teritoriul căruia sînt vorbite idiomuri deosebite de limba oficială, acestea pot fi privite ca limbi, ca dialecte sau existența lor poate fi ignorată. Această apreciere se face în funcție de concepția și de interesele politice ale statului respectiv. Dar lingvistul nu poate accepta aprecieri și hotărîri care nu au temei științific, ferind astfel statul de greșeli.

Acad. Al. Graur mai face în legătură cu studiul nostru alte cîteva observații, pe care, în interesul problemei, credem necesar să le lămurim:

1. Am combătut teoria lui Al. Philippide cu argumente fonetice, «după modelul neogramaticilor», deoarece lingvistul ieșean a fost un neogramatic prin excelență și un fonetician de seamă. În combaterea teoriei lui Al. Philippide despre imigrarea noastră din sudul în nordul Dunării, ne-am folosit de argumente fonetice fiindcă teoria lui este întemeiată mai ales pe argumente de acest fel. Desigur că lingvistica a făcut mari progrese de la neogramatici pînă astăzi, dar ei sînt cei care au pus bazele științifice ale lingvisticii moderne. Preocuparea noastră de a scoate în evidență deosebirile fonetice între dialectele limbii romîne nu se datorește

unei situări pe poziţiile neogramaticilor, ci faptului obiectiv că între aceste dialecte deosebirile sînt mai cu seamă de natură fonetică şi nu de structură gramaticală. Obiecţia acad. Al. Graur că ne-am ocupat numai de fonetică, nu şi de structura gramaticală, este de altfel în contradicţie cu afirmaţia sa că structura gramaticală nu ne este de nici un folos în stabilirea deosebirii dintre limbă şi dialect.

2. Dacă împrumuturile de cuvinte slave ca *nevastă*, *milă*, *trup*, *rană*, *slab*, *gol*, *coasă*, *lopată*, *clopot* etc., care se găsesc în toate dialectele limbii noastre, nu sînt acceptate ca fiind făcute în epoca romînei primitive comune, nu ni se dovedeşte nici contrariul, adică împrumutarea lor ulterioară şi independentă pentru fiecare dialect. Nu înţelegem atunci de ce metoda noastră ar fi « ieşită din uz », căci ce însemnează, în ştiinţă, « ieşit din uz » dacă nu se propune o altă soluţie mai convingătoare în problema discutată?

3. Este adevărat că meglenoromînii nu se găsesc chiar pe rîul Vardar, dar cei rămaşi pe loc, după emigrarea unei părţi dintre ei, la sfîrşitul primului război mondial, în Asia Mică şi după colonizarea unei alte părţi în Dobrogea, se găsesc în apropierea rîului Vardar, la nord de Salonic.

4. Dacă în studiul nostru am susţinut teze « care au avut curs şi în trecut », nu credem că am comis o greşeală mergînd pe drumul întregii noastre tradiţii lingvistice. Petru Maior, Heliade Rădulescu, Timotei Cipariu, B. P. Hasdeu, O. Densusianu, Al. Philippide, Sextil Puşcariu, Iosif Popovici, Theodor Capidan, Pericle şi Tache Papahagi, Al. Rosetti, precum şi lingviştii străini care s-au ocupat de limba romînă, Franz Miklosich, Hugo Schuhardt, Wilhelm Meyer-Lübke, Theodor Gartner, Gustav Weigand, Matthias Friedwagner, au recunoscut şi demonstrat existenţa dialectelor din sudul Dunării ale limbii noastre, nu din consideraţiuni politice naţionaliste, ci pe baza realităţii faptelor lingvistice.

CRONICĂ

CONSFĂTUIREA PE ŢARĂ A CADRELOR DIDACTICE ŞI A PĂRINŢILOR CU PRIVIRE LA DEZVOLTAREA ŞI ÎMBUNĂTĂŢIREA ÎNVĂŢĂMÎNTULUI DE CULTURĂ GENERALĂ

În zilele de 23, 24 şi 25 aprilie 1956, s-au desfăşurat lucrările consfătuirii pe ţară a cadrelor didactice şi a părinţilor elevilor în legătură cu propunerile Ministerului Învăţământului privitoare la dezvoltarea şi îmbunătăţirea învăţământului de cultură generală. La această consfătuire, iniţiată de Ministerul Învăţământului, au participat 600 de învăţători, profesori din învăţământul elementar, mediu şi superior, precum şi părinţi ai elevilor.

Consfătuirea a fost deschisă de acad. Ilie Murgulescu, ministrul Învăţământului, care a făcut o expunere amănunţită şi documentată asupra propunerilor Ministerului Învăţământului şi asupra rezultatelor consfătuirilor de la 8 aprilie, organizate de secţiile de învăţământ raionale. În referatul prezentat, acad. Ilie Murgulescu a arătat că pentru înfăptuirea sarcinilor trasate de Congresul al II-lea al P.M.R., cu privire la dezvoltarea şi perfecţionarea învăţământului, ministerul a trecut la elaborarea măsurilor necesare dezvoltării şi ridicării nivelului învăţământului de cultură generală. Propunerile ministerului cuprind: mărirea duratei şcolarizării de la 10 la 11 ani, îmbunătăţirea conţinutului învăţământului prin întocmirea de planuri noi de învăţământ, de programe şi manuale şcolare adecvate dezvoltării multilaterale a elevilor, orientarea învăţământului de cultură generală spre politehnizare, dezvoltarea şi perfecţionarea reţelei şcolilor de cultură generală — îndeosebi a celor de 7 ani —, generalizarea învăţământului mixt, îmbunătăţirea pregătirii cadrelor didactice, încadrarea funcţiunilor de îndrumare şi control cu personal calificat, dezvoltarea şi întărirea bazei materiale a învăţământului de cultură generală.

Propunerile Ministerului Învăţământului, publicate în « Gazeta învăţământului » din 23 şi 30 martie 1956, au fost discutate pe larg în cadrul secţiilor de învăţământ regionale şi raionale, în cercurile pedagogice, în consiliile pedagogice şi în şedinţele cu părinţii. Acţiunea ministerului a fost sprijinită efectiv de organele de partid, de organele puterii locale şi de sindicat.

La consfătuirile din 8 aprilie au participat 54.932 de cadre didactice şi 3.743 de părinţi ai elevilor. Problema prelungirii duratei şcolarizării a suscitat cele mai vii discuţii. Deşi majoritatea vorbitorilor s-au pronunţat pentru trecerea chiar din toamnă la şcoala de 12 ani — 4 ani curs primar, 4 ani curs gimnazial şi 4 ani curs mediu — şi chiar ministerul găseşte întemeiată această propunere, totuşi, în etapa actuală, lipsesc condiţiile minime pentru a se putea trece, cu rezultate bune, la învăţământul de 12 ani. Este mai bine să se pună întîi baze solide şcolii de 11 ani, urmînd ca în viitorii 8—10 ani să se treacă la şcoala de 12 ani. Şcoala de 11 ani oferă posibilitatea realizării unei pregătiri temeinice a tineretului.

În urma repetatelor cereri ale cadrelor didactice, Ministerul Învățămîntului a acceptat ca, în viitor, anul școlar să fie împărțit în trimestre, nu în pătrare ca pînă acum.

Aplicarea principiului predării concentrice va duce la descărcarea programelor și a manualelor școlare de cunoștințele și noțiunile inaccesibile elevilor la anumite vîrste și la trecerea acestor cunoștințe în clasele și ciclurile următoare, unde pot fi reluate, adîncite și asimilate mai bine de elevi. Propunerile ministerului urmăresc să transmită elevilor un sistem închegat de cunoștințe în clasele V—VII. În acest scop, s-au introdus: anatomia și fiziologia omului, cunoștințe de geometrie în spațiu, chimie organică etc., precum și a doua limbă modernă (engleza, franceza sau germana). De asemenea, la cursul mediu s-au introdus: elemente de matematică superioară, bazele marxism-leninismului, economia politică, logica, limba latină, geologia și muzica. Prin atenția acordată fizicii, chimiei, științelor naturii și prin introducerea orelor de lucrări practice se pun bazele introducerii învățămîntului politehnic în școala de cultură generală. Ministerul Învățămîntului a propus bifurcarea cursului mediu, începînd cu clasa a X-a, în secții: reală și umanistică — acolo unde se va aprecia că este necesară și unde vor fi condiții de funcționare — pentru a asigura o pregătire mai temeinică a elevilor și pentru a le da posibilitatea să se orienteze, potrivit înclinațiilor lor, spre institutele de învățămînt superior. În vederea aceluiași scop, a admis să se introducă ore facultative de limbă elină, unde se va simți nevoia și vor exista posibilități.

Numeroși pedagogi și părinți s-au declarat de acord cu concepția și structura planului de învățămînt. Introducerea noilor obiecte de studiu a fost susținută nu numai de profesorii de specialitățile respective, ci și de cei care predau alte discipline. S-a remarcat de asemenea adeziunea la introducerea treptată a învățămîntului politehnic. După ce a arătat care au fost propunerile în legătură cu școlile naționalităților conlocuitoare și a făcut unele precizări în ceea ce privește supraîncărcarea elevilor, vorbitorul s-a referit la concursul pentru elaborarea manualelor școlare și la generalizarea învățămîntului mixt. În urma discuțiilor de la 8 aprilie, ministerul a apreciat că se poate trece la extinderea învățămîntului mixt deocamdată la clasele I-VII și chiar la clasa a VIII-a. A insistat apoi asupra transformării unităților școlare mici în școli puternice, cu cel puțin două rînduri de clase și a propus măsurile care urmează a fi luate pentru a se mări numărul internatelor și a se trece pe seama statului cheltuielile administrative și gospodărești. Ministerul va face demersurile necesare pentru sporirea numărului de burse; totuși inițiativa locală și sprijinul organelor locale și al părinților rămîn condițiile principale pentru dezvoltarea și îmbunătățirea rețelei de școli.

În continuare, s-a ocupat de pregătirea învățătorilor în institutele pedagogice de doi ani. Aceste institute vor fi frecventate de absolvenții școlilor medii după trecerea unui examen de admitere. Ministerul a socotit întemeiată propunerea ca în planul de învățămînt al acestor institute să se introducă, ca obiecte de studiu, literatura pentru copii și muzica instrumentală. A mai menționat și alte propuneri făcute în cadrul consfătuirilor de la 8 aprilie în legătură cu organizarea excursiilor, examenul de maturitate, simplificarea cataloagelor, notarea elevilor la purtare, alcătuirea unui regulament al școlilor de cultură generală, editarea și difuzarea manualelor etc., dînd asigurări că Ministerul Învățămîntului va ține seama de ele și va căuta să rezolve pe cele întemeiate.

Pe marginea propunerilor ministerului și a referatului acad. Ilie Murgulescu, s-au purtat numeroase discuții. Au luat cuvîntul 102 învățători, profesori din învățămîntul elementar, mediu și superior și mulți delegați ai părinților. Discuțiile au dovedit multă combativitate, spirit critic și dorința unanimă de a contribui la îmbunătățirea pregătirii tineretului și la lichidarea supraîncărcării elevilor. Ele au fost variate, uneori chiar contradictorii, și au dovedit cît de importante au fost propunerile supuse discuției publice de către Ministerul Învățămîntului.

La aceste consfătuiri, ca și la cele de la 8 aprilie, problema cea mai discutată a fost durata școlarizării. Și de data aceasta, cei mai mulți vorbitori au susținut introducerea imediată a învățămîntului de 12 ani, singura soluție pentru lichidarea supraîncărcării și pentru asigurarea

unui învățămînt calitativ. Fără să combată învățămîntul de 12 ani, cei care cunoșteau mai bine condițiile obiective, care nu permit să se treacă de îndată la școala de 12 ani, au susținut cu argumente temeinice și cu date concrete introducerea mai întîi a învățămîntului de 11 ani și numai cînd va fi posibil, să se treacă la prelungirea lui cu încă un an.

Concomitent cu problema duratei școlarizării și în strînsă legătură cu ea s-a dezbătut, cu multă insistență, supraîncărcarea elevilor. Unii au căutat să dovedească cu toată convingerea că supraîncărcarea și oboseala elevilor ar fi cauzate numai de planurile de învățămînt și de durata prea redusă a școlarizării. Un număr mare de vorbitori a demonstrat că nu numai acestea sînt cauzele supraaglomerării elevilor, ci sînt și altele, care merită să fie examinate cu toată seriozitatea: programele analitice, manualele școlare, activitățile extrașcolare, metodele de predare, încărcarea elevilor cu prea multe teme, fără a se ține seama și de celelalte obiecte de studiu, tendința unor cadre didactice de a da elevilor cunoștințe mai multe decît prevăd programele analitice etc. Supraîncărcarea se poate înlătura chiar în școala de 11 ani, dacă învățătorii și profesorii sînt bine pregătiți și conștiincioși, a remarcat Alex. Toma (Toplița, R.A.M.). De aceeași părere a fost și Anatol Kircev (Cluj): *Oricît de bune ar fi planurile de învățămînt și programele școlare, dacă nu sînt realizate la lecție, dacă nivelul predării este scăzut, dacă profesorii nu îndrumează studiul individual al elevilor, rezultatele la învățătură vor fi mai mult decît slabe și, invers, chiar dacă planurile de învățămînt sînt supraîncărcate, chiar dacă planurile școlare nu sînt lucrate și puse la punct, profesorul are posibilitatea, în procesul predării, să completeze aceste lipsuri . . . Eu am experiența participării la comisia examen lor de admitere de la universitate și am avut ocazia să constat că o parte din absolvenții unor școli medii nu au cunoștințe elementare de gramatică, deprinderi ortografice . . . Eu pun întrebarea: deprinderi elementare de ortografie nu s-au format în condițiile studierii limbii romîne timp de 10 ani din cauza supraîncărcării? Să-mi fie permis să spun că aceste lipsuri se datoresc în bună parte și modului în care predăm noi cunoștințele elevilor. Din cauză că predăm cunoștințele defectuos, ele nu sînt înțelese.*

În legătură cu durata școlarizării, mulți participanți la discuții au susținut că, dacă nu se poate trece imediat la învățămîntul de 12 ani, să se studieze cel puțin posibilitatea ca și elevii care acum se află în clasa a X-a, în cel mai rău caz cei care se află în clasa a IX-a, să poată beneficia de prelungirea duratei învățămîntului la 11 ani, folosindu-se programe de tranziție. Deși numai puțini vorbitori au fost împotriva programelor de tranziție, acad. Ilie Murgulescu a arătat, în cuvîntul de încheiere, că introducerea acestora ar putea să provoace un adevărat haos în învățămîntul mediu și ar face imposibil controlul.

În ceea ce privește conținutul învățămîntului, au fost discutate de un număr mare de profesori și învățători planurile de învățămînt. Cei mai mulți au susținut că ele contribuie în mare măsură la supraaglomerarea elevilor și au cerut ca numărul săptămînal de ore să nu treacă de 30. Depășirea se datorează introducerii unor obiecte noi de studiu. Ținînd seama de importanța acestora în pregătirea temeinică a tineretului, nici profesorii, nici părinții n-au ridicat obiecții împotriva introducerii lor, chiar din toamna acestui an, la toate clasele, nu numai la cele propuse de minister.

Introducerea în planurile de învățămînt a celei de-a doua limbi moderne și a limbii latine a fost aprobată de toți participanții la consfătuire. Bera Alexandru (profesor de matematici — Cîmpulung-Muscel) și V. Dumanschi (profesor de științele naturii — Tulcea) au susținut să se introducă limba elină obligator în ultimele două clase, cel puțin o oră pe săptămînă, deoarece o mare parte din terminologia științifică este de origine elină.

Multe discuții au provocat planurile de învățămînt ale școlilor naționalităților conlocuitoare. Deși vorbitorii s-au găsit pe poziții opuse: unii susținînd mărirea numărului de ore la limba romînă, alții cerînd un număr mai mare de ore pentru limba maternă, iar alții pledînd pentru introducerea și în aceste școli a celei de-a doua limbi moderne, reducîndu-se numărul de ore la limba romînă, un fapt semnificativ s-a desprins din ansamblul discuțiilor: în școlile cu limba de predare a naționalităților conlocuitoare, majoritatea elevilor nu-și însușesc limba romînă, mai ales cei din școlile cu limba de predare maghiară, care au posibilitatea să urmeze și studiile

universitare tot în limba maternă. Această lacună a fost subliniată nu numai de profesori, ci şi de părinţi. Fülöp Adalbert (Carei) declara cu amărăciune: *Sînt părinte a patru copii. Am un băiat care acum termină clasa a X-a. Eu, după cum vedeţi, ştiu romîneşte, deşi sînt maghiar, dar copilul meu nu ştie nici măcar atît cît să ceară un prînz. Este o lipsă a mea, dar interesează şi învăţămîntul.* Propunerile ministerului prevăd ca, în aceste şcoli, limba romînă să se înveţe din clasa a II-a. Unii vorbitori au cerut să se predea din clasa a III-a, iar alţii, din a doua parte a clasei I.

Nu s-a făcut nici o obiecţie în ceea ce priveşte organizarea claselor a X-a şi a XI-a pe secţii — reală şi umanistică — dimpotrivă s-a apreciat ca foarte utilă şi s-a cerut ca secţia umanistică să se introducă obligator în toate şcolile medii.

Foarte pe larg şi în spirit critic au fost discutate actualele manuale şcolare, care nu sînt corespunzătoare, conţin numeroase amănunte nefolositoare — un adevărat balast — şi fac să se risipească în mod inutil o mare cantitate de hîrtie. Concursul pentru alcătuirea manualelor a fost discutat de mulţi vorbitori, nu numai de profesori, ci şi de părinţii elevilor (Petre Ion — muncitor din Brăila şi Fülöp Adalbert din Carei).

Împotriva volumului de cunoştinţe dat de manuale s-a pronunţat şi Simache Nicolae (Ploieşti): *Profesorul este nevoit să predea* 700—800 *de pagini la clase de* 40—60 *de elevi.* Observaţii documentate asupra manualelor de limbi străine au făcut Mailat Aurel (Oraşul Stalin). Nu mai puţin îndreptăţite au fost observaţiile făcute de Paula Herşcovici (Brăila): *Noile manuale să păstreze nivelul lor înalt, însă să se adapteze ca limbaj, ca metodă de expunere, la vîrsta şi puterea de înţelegere a elevilor. Întîmpinăm mari greutăţi în predarea literaturii romîne după* 23 *August, întrucît la clasa a X-a nu există asemenea manuale. Întreb colectivul de la Editura didactică şi pedagogică, ce aşteaptă? Acest colectiv n-a avut curajul să editeze un manual de clasa a X-a, dar sute şi mii de profesori de limba romînă să-şi ia răspunderea să predea după propria lor inspiraţie sau după articolele din ziare şi broşuri?* Împotriva povestirilor alcătuite de circumstanţă, de valoare mediocră, introduse în unele manuale de limba romînă, s-a ridicat Vulpescu Mihai (Ploieşti), care a propus, să se facă o selecţionare mai riguroasă a textelor din literatura actuală cuprinse în culegerea de texte pentru clasa a X-a, în care s-au strecurat fragmente schematice, naturaliste, cu expresii nepotrivite pentru educarea elevilor ca cele din romanul «Desculţ».

De o deosebită atenţie s-au bucurat manualele de limba romînă destinate şcolilor cu limba de predare maghiară, germană, rusă, ucraineană, turcă, tătară. Observaţii judicioase au făcut Movilă Elena (Jimbolia), Lisker Naum (Iaşi), Elisabeta Zakariaz (Sfîntu-Gheorghe), Cozma Bela (Tîrgu-Mureş), Andrei Titel (R.A.M.), Negrea Julieta (Bucureşti) etc.

O altă problemă mult dezbătută a fost generalizarea învăţămîntului mixt. Majoritatea învăţătorilor şi profesorilor din mediul rural au arătat că la sate învăţămîntul mixt nu ridică probleme speciale. Dimpotrivă, cei de la oraşe au combătut propunerea ministerului de a se generaliza învăţămîntul mixt şi au cerut să se aplice deocamdată numai la clasele I-IV sau cel mult la V-VII. Părinţii elevilor au arătat oarecare rezervă, mai ales cei de la oraşe. Una din obiecţiile cele mai serioase a fost lipsa condiţiilor sanitare necesare generalizării învăţămîntului mixt mai ales la clasele mari.

Destul de controversată a fost şi problema pregătirii învăţătorilor în institute pedagogice de 2 ani. Propunerea ministerului s-a bucurat de aprobarea majorităţii. Numai un număr mic de vorbitori au optat pentru şcolile pedagogice cu unele modificări în planul de învăţămînt. Sugestia dată de Mihai Niţescu (Sighet) de a se trifurca liceele, creîndu-se, în afară de cele două secţii propuse de minister, şi o secţie pedagogică pentru cei care ar dori să intre în învăţămîntul primar, n-a găsit nici aprobarea cadrelor didactice, nici a ministerului.

Au mai fost puse în discuţie şi alte probleme: predarea concentrică, editarea unor dicţionare — romîn-maghiar, maghiar-romîn, romîn-german —, introducerea celei de-a doua limbi moderne şi la cursurile serale (I. Climer — Bucureşti), stabilitatea cadrelor didactice la catedră şi a planurilor de învăţămînt (Cîrstoi — Tg. Jiu), transferarea profesorilor după un sistem organizat (I. Climer), sistemul de notare şi cataloagele (C. Fagaş — Tg. Jiu), întocmirea unei programe analitice pentru ora educativă, durata vacanţei cadrelor didactice (Ioachim

Rudeanu — Orăştie şi alţii), tipărirea manualelor şcolare în condiţii mai bune şi într-un număr mai mare de exemplare, calitatea materialului didactic (mai mulţi vorbitori), informarea profesorilor şi legătura acestora cu profesorii din învăţămîntul superior (I. Creangă — rectorul Universităţii din Iaşi), studierea metodicii în universităţi, introducerea gramaticii şi la clasele VIII-IX şi la secţia umanistică, predarea cunoştinţelor despre curentele literare (Vinturache Mihai — Oradea), organizarea de ateliere, introducerea cunoştinţelor despre energia atomică (Aursulesei Ion — Hîrlău), introducerea anului preparator pentru cei care termină şcoala de 10 ani (Florian Popescu — Fierbinţi), editarea unui curs scurt de agricultură şi a unuia industrial (Ianculescu Gh.), alcătuirea unor atlasuri geografice pentru profesori şi elevi (A. Gugiman — Iaşi), predarea desenului artistic, a caligrafiei şi a istoriei artelor (Al. Drăgoi — Bucureşti), întocmirea unui regulament nou al examenelor de promovare şi absolvire (St. Schön — Arad), crearea unor centre experimentale agricole, organizarea învăţămîntului fără frecvenţă pentru limbile străine (Neagu Aurel — Huedin), organizarea de excursii documentare pentru profesori şi elevi (M. Niculescu— Craiova), introducerea unui număr mai mare de ore de istoria literaturii romîne la clasa a VIII-a a şcolilor cu limba de predare germană (C. Cuza — Oraşul Stalin), disciplina elevilor (C. Mărculescu—Bucureşti) etc.

După terminarea discuţiilor, a vorbit din nou acad. Ilie Murgulescu, ministrul Învăţămîntului, care a arătat rolul învăţămîntului de cultură generală în revoluţia noastră culturală şi sarcinile lui în etapa actuală. S-a ocupat apoi de dezvoltarea învăţămîntului în ţara noastră după reforma din 1948, care a pus bazele şcolii noi în Republica Populară Romînă, asigurînd învăţămîntului de cultură generală o orientare realistă şi ştiinţifică, un conţinut instructiv-educativ legat de construirea socialismului în patria noastră. A expus apoi sarcinile învăţămîntului prevăzute în directivele Congresului al II-lea al P.M.R., după care s-a ocupat de cauzele care au determinat încetineala mersului înainte al şcolii noastre de cultură generală. Cauza cea mai de seamă a fost supraîncărcarea. Mărirea duratei şcolarizării, elaborarea unui nou plan de învăţămînt întocmit pe baza principiului concentric, punerea în vigoare a noilor programe de învăţămînt şi a unor manuale noi, îmbunătăţirea predării etc. vor duce la lichidarea supraîncărcării.

Răspunzînd acelor care au cerut prelungirea duratei învăţămîntului la 12 ani, a expus motivele pentru care nu se poate trece în condiţiile actuale la şcoala de 12 ani şi a demonstrat cu date concrete, pe baza unei comparaţii între şcoala de 11 ani a regimului de democraţie populară, cea a lui Spiru Haret şi şcoala de după reforma din 1934, că există posibilitatea de a se desfăşura învăţămîntul de cultură generală în 11 ani, fără a se micşora volumul de cunoştinţe predate în şcoala veche de 12 ani. La nici un obiect important din învăţămîntul nostru de 11 ani nu există un număr de ore mai mic decît în şcoala veche. Trecerea la învăţămîntul de 12 ani nu poate fi justificată decît dacă ne propunem să atingem obiective noi. În viitor, o dată cu introducerea învăţămîntului politehnic, cele două ore de lucrări practice se vor dovedi neîndestulătoare. Nevoia sporirii numărului de ore pentru aceste lucrări va justifica prelungirea duratei şcolarizării cu încă un an. În etapa cînd învăţămîntul de cultură generală se va desfăşura pe 11 ani, se va generaliza învăţămîntul de 7 ani şi se va dezvolta învăţămîntul mediu pentru a cuprinde 50—60% din absolvenţii clasei a VII-a, vor fi pregătite cadrele didactice capabile să introducă învăţămîntul politehnic, vor fi atrase în acţiunea de politehnizare a şcolii întreprinderile industriale şi agricole.

A arătat apoi care probleme au fost sprijinite de participanţii la discuţii. Pentru lichidarea supraîncărcării, ministerul va lua măsuri ca orariile să fie bine întocmite şi să fie reglementate activitatea în cercuri şi celelalte activităţi aşa fel, încît să le rămînă elevilor 4 sau chiar 5 jumătăţi de zi libere pentru pregătirea lecţiilor. Cadrele didactice au datoria să discute programele analitice şi să facă propuneri de îmbunătăţire. A dat toate asigurările că organizarea concursului pentru elaborarea manualelor şcolare se va face în cele mai bune condiţiuni. S-a ocupat apoi de metodele de predare şi de măiestria pedagogică care pot uşura supraîncărcarea elevilor, precum şi de condiţiile de trai asigurate de Partid şi de Guvern cadrelor didactice. A respins,

ca nefiind realizabilă, propunerea de a se aplica la toate clasele noile planuri de învățămînt, ca și propunerea ca viitorii învățători să fie recrutați după absolvirea clasei a VII-a. S-a ocupat apoi de rețeaua de școli. În încheiere, a mulțumit tuturor celor care au contribuit prin propunerile lor la îmbunătățirea învățămîntului de cultură generală. Și în viitor, Ministerul Învățămîntului va căuta să consulte cadrele didactice în problemele mari.

A luat apoi cuvîntul tov. Chivu Stoica, președintele Consiliului de Miniștri, care a arătat că, prin reforma învățămîntului din 1948, școala a devenit unul din principalele mijloace de ridicare a nivelului cultural al maselor populare și un factor hotărîtor în pregătirea tinerei generații. Școala a adus o mare contribuție în munca de construire a socialismului. În urma propunerilor făcute de cadrele didactice și de părinți și pe baza propriilor constatări, Ministerul Învățămîntului a trecut la elaborarea unui proiect de măsuri care să ducă la îmbunătățirea și dezvoltarea învățămîntului de cultură generală. Acest proiect a fost dezbătut cu 70 de șefi ai secțiilor de învățămînt încă din luna noiembrie 1955, iar în martie 1956 a fost organizată la Consiliul de Miniștri o consfătuire la care au participat aproape 100 de cadre didactice din toată țara. Proiectul, publicat apoi în « Gazeta învățămîntului », a fost discutat în consiliile pedagogice, cercurile pedagogice, ședințele cu părinții și apoi în consfătuirile raionale de la 8 aprilie.

Deși s-a susținut prelungirea duratei învățămîntului la 12 ani, în etapa actuală, economia țării nu permite acoperirea cheltuielilor mari pe care le cere introducerea învățămîntului de 12 ani. Trecîndu-se deocamdată la învățămîntul de 11 ani, nu înseamnă că ideea prelungirii duratei școlarizării la 12 ani trebuie părăsită.

S-a ocupat apoi de propunerile ministerului, insistînd asupra supraîncărcării elevilor și a măsurilor menite să ducă la dispariția ei. A arătat utilitatea noilor obiecte de studiu introduse în planurile de învățămînt și a insistat asupra politehnizării învățămîntului de cultură generală. A cerut ministerului să acorde o atenție mai mare și un sprijin mai concret școlilor cu limba de predare cea a naționalităților conlocuitoare. Trebuia să se acorde o mai mare atenție manualelor școlare. S-a mai ocupat și de rețeaua de școli, de unificarea unor școli, de burse, de generalizarea învățămîntului mixt, de îmbunătățirea pregătirii învățătorilor și profesorilor etc. și a menționat cîteva probleme de care ministerul trebuie să se ocupe: stabilirea vacanței cadrelor didactice, schimbarea sistemului de notare, lărgirea posibilităților de informare științifică a profesorilor și învățătorilor etc.

Tov. Coriolan Drăgulescu, locțiitor al ministrului Învățămîntului, a rostit un scurt cuvînt de încheiere în care a mulțumit tuturor participanților la consfătuire și în special tov. Chivu Stoica și Miron Constantinescu.

Această consfătuire este unică în istoria învățămîntului, iar rezultatele ei sînt mai mult decît mulțumitoare.

I. POPESCU

RECENZII

Studii de gramatică, vol. I

Editura Academiei R.P.R. 1956, 215 pag.

Primul volum din «Studii de gramatică», apărut sub redacția acad. Al. Graur și a prof. J. Byck, cuprinde o serie de 11 studii, tratînd diferite probleme, menite să adîncească cunoștințele asupra gramaticii limbii romîne. Volumul acesta este primul dintr-o serie de lucrări similare, inițiate de Institutul de lingvistică din București. Așa cum se arată în cuvîntul înainte, *Lucrarea de față este colectivă în sensul că fiecare articol a fost discutat de toți colaboratorii înainte de definitivare; dar autorii și-au expus în articolele lor părerile personale, ceea ce explică unele contradicții și polemici între ei* (p. 3) [1].

Seria articolelor — dispuse în ordinea capitolelor din «Gramatica limbii romîne» editată de Academia R.P.R. — începe cu «Observații asupra vocativului în limba romînă» de Laura Vasiliu. Pornind de la afirmația că vocativul este un caz (avînd desinențe proprii și exprimînd o relație de independență sau de dependență neobligatorie), autoarea analizează situațiile în care apar cuvintele sau grupurile de cuvinte la vocativ. În urma acestei analize distinge patru situații. *Elementul constant al tuturor acestor combinații este intonația* (p. 8).

Socotind rezolvată problema originii formelor de vocativ în limba romînă, autoarea discută valorile semantice și stilistice pe care le au aceste forme, insistînd mai ales asupra formelor duble (*-e* și *-ule*) care au dus la o diferențiere de sens și asupra acelora pe care le socotește ca inovații sau ca forme tinzînd să se generalizeze și să se impună. O cercetare amplă asupra vocativului în *-e* și în *-ule* o duce la concluzia că forma în *-ule* *capătă diferite nuanțe de sens în plus* (p. 13), *iar sinonimia morfologică determină diferențierea conținutului semantic* (p. 10). Egalitatea dintre formele de vocativ și cele de nominativ este explicată în cele mai multe cazuri prin tendința generală de pierdere a flexiunii nominale.

Al doilea articol al volumului este «Concurența dintre pronumele relative *care* și *ce*» de Maria Iliescu.

Prezentînd istoric situația pronumelor relative *care* și *ce*, autoarea ajunge la concluzia că *romîna, ca și celelalte limbi romanice, moștenește o singură formă de pronume cu valoarea relativă din latinește (ce < quid). Alături de acesta, apare ulterior pronumele relativ* carele, *format, ca și în celelalte limbi romanice, din pronominalul qualis + articol și menținut probabil, în forma nearticulată, timp de secole, numai cu valoare interogativă. În romînește, noul relativ pierde articolul și pronumele nearticulat* care *începe să înlocuiască vechiul relativ* ce. *Lucrul acesta are loc mai ales cînd relativul determină o ființă.* Ce *s-a menținut îndeosebi în poezie. În general folosirea lui în limba*

[1] Toate citatele care sînt indicate numai prin pagină (=p.) sînt din lucrarea prezentată.

modernă e căutată şi ar trebui evitată atunci cînd nu poate fi explicată de motive stilistice. Lîngă nume proprii nu se poate folosi decît relativul care (p. 33).

Lucrarea este bine susţinută de un material bogat, extras dintr-o serie de opere a căror listă bibliografică este anexată la sfîrşitul articolului.

Seria studiilor de morfologie este continuată cu « Componenţa locuţiunilor verbale în limba romînă » de Florica Dimitrescu. Definind locuţiunile ca un complex frazeologic, care, spre deosebire de expresii, se caracterizează printr-un rol gramatical bine determinat, autoarea face o amplă analiză a locuţiunilor verbale din limba romînă pe care le clasează în trei mari tipuri de locuţiuni. În prima categorie se înglobează îmbinările de cuvinte definitiv închegate, în care cuvintele alcătuitoare şi-au pierdut sensul lor iniţial, în cea de-a doua categorie intră construcţiile în care fuzionarea elementelor este mai puţin completă, unele dintre cuvintele componente păstrîndu-şi sensul, iar în categoria a treia sînt cuprinse locuţiunile verbale în care apar semnificaţii ocazionale ale unor cuvinte sau îmbinări neobişnuite pentru limba comună.

Pornind de la această clasificare, autoarea trage o serie de concluzii de ordin general, dintre care relevăm pe cele mai importante: prezenţa verbului în locuţiunile verbale este absolut obligatorie; locuţiunile verbale formează o unitate disociabilă; locuţiunile verbale conservă multe fapte de limbă învechite sau necunoscute limbii contemporane; deşi în general locuţiunile verbale sînt specifice pentru fiecare limbă în parte, totuşi există unele locuţiuni care apar în mai multe limbi.

« Semiauxiliarele de mod » de Valeria Guţu, este un studiu destul de bogat asupra verbelor cu nuanţă modală, trecute de « Gramatica limbii romîne » în categoria verbelor nepredicative, dar pe care autoarea le socoteşte verbe semiauxiliare, folosite pentru exprimarea modalităţii.

Analizînd posibilităţile verbelor *a putea, a trebui, a avea, a fi, a vrea, a veni* şi *a părea*, de a exprima modalitatea, autoarea ajunge la concluzia că aceste verbe reprezintă o etapă intermediară în procesul de abstractizare a verbelor (gradul maxim de abstractizare fiind atins de auxiliare) şi propune pentru ele termenul de *semiauxiliare*. La analiza gramaticală a unei fraze, aceste verbe *nu trebuie despărţite de verbul sau locuţiunea următoare, ci trebuie considerate elemente constitutive ale unui predicat verbal compus* (p. 81).

Seria studiilor continuă cu « Unele probleme ale imperfectului » de Alexandru Georgescu, lucrare în care sînt analizate cîteva valori ale imperfectului în limba romînă. Studiul se ocupă în special de imperfectul cu valoare de perfect în poezia epică populară şi în proză şi de imperfectele cu valoare de viitor în trecut.

« Unele aspecte ale sintaxei infinitivului în limba romînă » de Finuţa Asan şi Laura Vasiliu prezintă cîteva din funcţiunile pe care le are infinitivul în romînă, ocupîndu-se în special de situaţiile cînd acesta apare ca: subiect, atribut, predicat, nume predicativ şi complement.

În urma discutării unui material bogat şi variat, autoarele ajung la o serie de încheieri dintre care remarcăm două mai importante: *Faptul că infinitivul se găseşte astăzi mai ales în proza literară şi că el a avut o deosebită extindere în secolul al XIX-lea se explică în bună parte prin influenţa franceză suferită de limba noastră în această perioadă şi uneori prin intenţiile stilistice, arhaizante ale scriitorului* (p. 112).

Infinitivul a păstrat un pronunţat caracter livresc . . . În ultima vreme, datorită răspîndirii din ce în ce mai largi a publicaţiilor de tot felul, a început să apară infinitivul în scrisul şi chiar în vorbirea acelora care înainte nu-l cunoşteau. Din această cauză putem spune că infinitivul îşi consolidează oarecum poziţiile în momentul de faţă. Nu este exclus ca, din aceleaşi motive, el să se întărească şi mai mult în viitor (p. 113).

Seria articolelor de sintaxă continuă cu « Complementul intern » de Petru Creţia. În acest studiu, autorul explică prezenţa (aparent contradictorie şi nejustificabilă) a complementului drept pe lîngă un verb intranzitiv. În concluzie se arată că acest complement este izolat în limbă, neconstituind un procedeu

gramatical important şi viu, el aparţinînd în general vorbirii populare sau stilului scriitorilor influenţaţi de literatura populară.

Un studiu important, care deschide noi perspective de cercetare, este lucrarea acad. Al. Graur «Pentru o sintaxă a propoziţiilor principale».

Afirmînd că *noţiunea de propoziţie principală este mai complexă decît o găsim de obicei prezentată în manuale* (p. 121), acad. Al. Graur arată că există patru tipuri de propoziţii principale:

1. *Propoziţii independente, care sînt suficiente pentru a realiza o comunicare . . .* 2. *Propoziţii care nu sînt suficiente pentru a realiza o comunicare, dar în complexul de propoziţii în care le găsim joacă rol de regente, căci de ele depind din punct de vedere gramatical celelalte propoziţii . . . Aceste propoziţii le voi numi principale insuficiente.* 3. *Propoziţii, suficiente sau nu pentru a realiza o comunicare, dar legate între ele printr-o conjuncţie de coordonare . . .* 4. *Propoziţii intercalate* (p. 121—122).

În studiul de faţă, autorul grupează bogatele fapte de limbă pe care le tratează în trei capitole: I. Propoziţiile independente. II. Propoziţiile principale coordonate. III. Frazele cu subordonare.

În primul capitol, acad. Al. Graur se ocupă de vorbirea directă şi de valoarea modurilor, în al doilea capitol discută problema gradului de independenţă al coordonatelor şi problema falselor principale coordonate, iar în capitolul al treilea tratează despre propoziţiile principale insuficiente, despre falsele propoziţii subordonate şi despre ierarhizarea propoziţiilor subordonate. Studiul, foarte bogat în idei, are următoarele concluzii:

1. *Între principale şi subordonate nu există o ruptură totală, ci se poate constata o trecere gradată de la principale la subordonate.* 2. *Nu există coordonate principale cauzale sau, dacă totuşi se consideră că în unele cazuri cauzala e coordonată cu o principală, trebuie să admitem că e o treaptă intermediară între principale şi subordonate.* 3. *Studiind separat propoziţiile principale, se poate face o distincţie între modul condiţional şi modul optativ; cel de-al doilea apare numai în propoziţii principale şi, adesea, nu exprimă o dorinţă, ci e pur şi simplu potenţial, în timp ce primul, în propoziţii principale, apare numai legat de o subordonată condiţională* (p. 139).

În studiul «Despre corespondenţa dintre propoziţiile subordonate şi părţile de propoziţie», Mioara Avram încearcă să demonstreze teza că *în cadrul frazei se găsesc, printre subordonate, aceleaşi categorii din cadrul propoziţiei, şi invers* (p. 163).

Discutînd un bogat material lingvistic, autoarea aduce puncte de vedere noi, susţinute convingător. Astfel sînt aduse exemple de propoziţii pe care le-am putea numi propoziţii completive de agent, propoziţii circumstanţiale instrumentale, propoziţii circumstanţiale sociative, propoziţii circumstanţiale de relaţie şi propoziţii apozitive. Tot aşa s-ar putea vorbi foarte bine de un complement circumstanţial condiţional sau de un atribut circumstanţial.

Articolul «Izolarea subordonatelor în proza artistică contemporană» de Gh. Bulgăr tratează o problemă privind particularităţile sintactice ale frazei moderne în care unele elemente sînt izolate pentru a da mai multă expresivitate stilului. Autorul se ocupă aici de izolarea subordonatelor pe care o atribuie în special apropierii limbii scrise de limba vorbită şi prestigiului de care s-au bucurat marii scriitori ai veacului trecut ca Gogol, Cehov, Maupassant, Zola etc., care au schimbat oarecum regulile sintaxei tradiţionale.

Seria studiilor din volumul pe care îl prezentăm se încheie cu «Observaţii asupra folosirii construcţiilor eliptice de predicat în stilul narativ al lui B. Delavrancea» de Alexandru Niculescu.

Pornind de la analiza cîtorva construcţii eliptice de predicat din opera lui Delavrancea, autorul ajunge la concluzii de ordin general, privind elipsa predicatului, care *poate avea valori expresive variate în funcţie de natura lexicală a verbului elidat, de structura construcţiilor eliptice şi de contextul în care se găsesc ele* (p. 191).

Deşi nu ne-am propus a discuta în această prezentare problemele de amănunt care se pun în legătură cu acest volum,

totuşi trebuie să remarc că sînt unele inconsecvenţe, care ar fi trebuit înlăturate, cu toate că s-a pornit de la principiul că autorii pot să-şi expună părerile lor personale. Astfel ar fi trebuit desigur să se cadă de acord asupra unor probleme ca aceea a lui *cel ce* de exemplu, socotit cînd *pronume relativ compus* (p. 32), cînd o îmbinare de un pronume demonstrativ (*cel*) şi unul relativ *ce* (p. 136).

Volumul se încheie cu o bibliografie, un indice de autori, un indice de materie şi un indice de cuvinte. Condiţiile grafice în care a apărut sînt destul de bune.

C. Maneca

Observaţii asupra unei traduceri din dramaturgia clasică engleză

De curînd s-au împlinit 340 de ani de la moartea marelui dramaturg englez William Shakespeare.

După trei veacuri şi jumătate, opera lui continuă să trăiască cu aceeaşi vigoare, deoarece ea a fost creată cu o neasemuită artă într-o epocă de mari frămîntări, pe care le oglindeşte şi care o fac să fie străbătută de un suflu de adîncă umanitate — şi pentru că tinde spre cele mai înalte idealuri omeneşti: dragostea de dreptate şi de libertate.

La noi în ţară opera lui Shakespeare a pătruns destul de tîrziu; abia în prima jumătate a secolului trecut apar primele traduceri ale pieselor lui, începînd cu « Hamlet », tradusă de Ion Barac în Ardeal, şi continuînd cu « Iuliu Cesar », « Othello » etc. dincoace de Carpaţi. Abia acum, traducătorii au ajuns să lucreze la prima ediţie integrală a operei lui Shakespeare în romîneşte.

Cea mai frumoasă dintre piesele lui Shakespeare şi, probabil, cea care a ridicat cele mai multe probleme pentru traducători este « Tragedia lui Hamlet, prinţ al Danemarcei ». Ne vom opri asupra traducerii celei mai recente a acestei piese, aparţinînd scriitorului P. Dumitriu [1]. Ea reprezintă cea mai completă şi mai modernă formă de traducere în versuri a acestei piese. (Traducerea din 1948 a Mariei Banuş şi a Verei Călin a fost făcută în proză [2]). E regretabil că traducătorul n-a menţionat ediţia textului original după care a făcut traducerea — lucru care ne-ar fi ajutat mult în munca noastră de paragonare a celor două texte şi ne-ar fi oferit o pistă sigură în analizarea justă a traducerii. Ne-am servit paralel — în compararea traducerii lui P. Dumitriu cu textul original — şi de traducerea Mariei Banuş — Vera Călin, a lui Adolphe Stern [3] şi în mai mică măsură de traducerea prof. Dragoş Protopopescu, deoarece, potrivit unor « necesităţi » scenice ale timpului, textul a fost amputat aşa cum reiese chiar din prefaţa iscălită de traducător.

Am vrea să menţionăm de la început că dacă am găsit multe părţi ale acestei traduceri care ne-au nedumerit şi altele care ne-au nemulţumit şi pe care le vom semnala, am găsit în schimb multe pasaje într-o traducere îngrijită, frumoasă, care comunică genialitatea originalului; şi deoarece acestea din urmă sînt precumpănitoare, ne-am considerat absolviţi şi nu le-am mai menţionat (strădania traducătorilor nu va fi niciodată îndestul răsplătită).

Nu vom semnala însă decît o parte din notele şi observaţiile pe care le-am făcut cu privire la această lucrare şi anume numai cele care ni s-au părut mai importante şi mai caracteristice pentru felul în care s-a lucrat această traducere, căci n-am urmărit o enumerare exhaustivă a observaţiilor.

Vom începe cu menţionarea traducerilor greşite, adică a acelora care alterează sensul originalului şi care ni se par cele mai grave, deoarece ele duc la o greşită înţelegere a textului original şi dau naştere la confuzii. De pildă, în actul III, sc. II, v. 201: *This*

[1] Shakespeare, *Hamlet, prinţ al Danemarcei*, tragedie, în romîneşte de Petru Dumitriu, Biblioteca pentru toţi, Ed. de stat pentru literatură şi artă, 1955.

[2] Idem, *Hamlet*, dramă în 5 acte, traducere de Maria Banuş şi Vera Călin, Ed. de stat, 1948.

[3] Idem, *Opere alese, Hamlet*, în romîneşte de Adolphe Stern, Bucureşti, Cultura naţională, 1922.

world is not for aye nor 'tis not strange That even our loves should with our fortunes change, tradus literal: «lumea aceasta nu e veşnică şi nu-i ciudat că dragostea se schimbă şi ea o dată cu norocul (sau cu jocul soartei)», a fost tradus: Pămîntul nu-i ciudat, *nici veşnic nu-i; cum trece dragostea norocul trece* (p. 117). Şi, imediat în continuare: *For'tis a question left us yet to prove whether love lead fortune or else fortune love* («rămîne de văzut dacă dragostea determină soarta noastră sau dacă soarta conduce iubirea») — şi nicidecum aşa cum s-a tradus printr-un singur vers: *Nu ştim care din* noi *călăuzeşte* (p. 117).

În actul II, sc. II, v. 351, unde Hamlet vorbeşte despre trupele de copii ai corului capelei regale, rivale ale teatrelor, şi care-şi băteau joc de teatre: *Will they not say afterwards, if they should grow themselves to common players... their writers do them wrong, to make them exclaim against their own succession?* («nu vor spune ei după ce vor creşte şi vor deveni actori de rînd... că autorii lor le-au făcut rău punîndu-i să declame împotriva propriului lor viitor»?) a fost tradus prin: *N-au să spună mai tîrziu, ajungînd şi ei actori de rînd... că le-au făcut* mai mult decît bine *scriitorii aceia care îi pun să ponegrească propria lor moştenire?* (p. 82) — traducere care schimbă total sensul textului original. Ar putea însă să fie o greşeală de tipar prin care s-a omis cuvîntul «rău» care trebuie să se fi găsit în fraza *le-a făcut mai mult* rău *decît bine.*

Actul II, sc. II, v. 592: *Prompted to my revenge by heaven and hell* («împins la răzbunare de cer şi de iad», cf. p. 47, unde Hamlet ia martor cerul, pămîntul şi iadul în hotărîrea lui de răzbunare) a fost tradus greşit: *Împins de cer* în iad *la răzbunarea-mi* (p. 94).

Am căutat zadarnic să descoperim calea prin care s-a ajuns la traducerea cuvîntului *steward* (= slugă) prin *unchi* în versul 170 din actul IV, sc. V: *It is the false steward, that stole his master's daughter* («sluga necredincioasă care a furat pe fata stăpînului») — a fost tradus prin: *E povestea* unchiului *necredincios care a furat pe fata stăpînului.* (Banuş-Călin traduce pe *false steward* prin «*vătaful* cel prefăcut», Stern prin «*logofătul* cel necredincios», iar Dragoş Protopopescu prin «*iconomul* credincios»). Tot din categoria greşelilor de traducere vom da două exemple: cuvîntul *vow* (= făgăduinţă, jurămînt) s-a tradus prin «şoaptă»: *And I, of ladies most dejected and wretched, That suck'd the honey of his music* vows (III, I, 159) — *Iar eu, din doamne cea mai oropsită, Ce supt-am mierea, cîntul* şoaptei *lui* (p. 104).

Replica lui Hamlet: Ay, *sir, to be honest...* s-a tradus «ei *domnule*» (p. 72) în loc de «da domnule».

Multe versuri au fost inexact sau incomplet traduse, altele au fost omise:

Actul I, sc. I, v. 7: *'tis bitter cold, And I am sick at heart* s-a tradus incomplet şi inexact prin: *Ce ger! Sînt sloi.* Incomplet, deoarece s-a omis traducerea adjectivului *bitter* (= amarnic) de pe lîngă *ger*, şi inexact, deoarece *Sînt sloi* reduce înţelesul versului din original la unul care ar exprima o simplă senzaţie de frig, acolo unde versul exprimă un sentiment de nelinişte care-l apasă pe Francisco şi care introduce de îndată în atmosfera tulbure premergătoare apariţiei fantomei.

La întrebarea pe care Bernardo o adresează lui Francisco dacă a avut o strajă liniştită, Bernardo răspunde: *Not a mouse stirring* («n-a mişcat nici un şoarece») — tradus laconic prin: *Nici un şoarec* (p. 6), iar replica lui Francisco: *Bernardo hath my place* a fost tradusă şi mai laconic prin *Bernardo*, (p. 6) — replici oarecum adecvate dacă acceptăm traducerea liberă, dar incomplete, în raport cu originalul.

Well, good night (I, I, 11) («atunci, noapte bună») — a fost tradus prin: *drum bun atunci* (p. 6) şi trei replici mai jos: *Give you good night* («vă urez noapte bună») tradus prin: *Cu bine dar* (p. 6). N-am înţeles de ce traducătorul a evitat de două ori echivalentul exact al lui *good night*, deoarece «noapte bună» nu e de loc neobişnuit ca formulă de salut în limba noastră!

De ce: *o fi tîrziu?* (p. 38) în loc de: *cît e ceasul? (what hour now?* I, IV, 3), deoarece aceasta nu era o întrebare întîmplătoare sau vagă: Hamlet aştepta miezul nopţii.

So much for him (I, II, 25) («atît în ceea ce-l priveşte» — e vorba de Fortinbras) tradus

incomplet prin: *Asta-i totul.* Pare ciudat apoi că după această formulă de încheiere să mai urmeze încă 16 versuri rostite de rege.

Ar fi fost mai conform cu textul original dacă *bogat, dar nu prea* din versul *Te-mbracă-n scump veşmînt dacă-ţi dă mina . . .* bogat, dar nu prea (p. 34) s-ar fi tradus prin « bogat, nu dichisit » *(rich, not gaudy* I, III, 71).

Traducerea prin: Zoritu-m-a *cu dragostea într-un fel, Stăpîne plin de cuviinţă* (p. 36) nu e potrivită pentru *My lord, he hath importuned me with love in honourable fashion* (I, III, 110) (« a stăruit, domnule, în dragostea pentru mine într-un fel plin de cuviinţă).

A fost inexact tradus versul prin care Hamlet îşi exprimă admiraţia pentru înţelepciunea, stoicismul lui Horatio: *Ai fost ca unul ce, tot suferind, nu suferă nimic* (p. 108) pentru *As one, in suffering all, that suffers nothing* III, II, 68; acest *tot suferind* faţă de *suferind totul* din original sugerează ideea de repetiţie, şi nu de capacitatea de a suferi a lui Horatio, care reiese din textul original.

În versurile: *Pe acest mormînt se cade să-nălţăm Un falnic monument spre pomenire* (p. 204, cuvîntul *falnic* trebuia tradus prin *viu (a living monument* V, II, 305), deoarece monumentul viu din original e o aluzie la planul regelui şi al lui Laertes de a ucide pe Hamlet.

A fost tradus incomplet versul: *De cînd mi-e sufletul stăpîn, şi ştie osebi pe-un om de altul* pentru: de cînd sufletul meu este stăpîn *pe alegerea sa (Since my dear soul was mistress of her choice, And could of men distinguish . . .* (III, II, 65).

De ce nu s-a tradus din replica lui Guildenstern pasajul: *I have not the skill* (III, II, 360) prin care el explică de ce nu poate cînta la flaut? A fost omisă şi imediat următoarea replică a lui Hamlet: *Why, look you now, how unworthy a thing you make of me* (III, II, 361) care explică deplin insistenţa cu care Hamlet îl invita pe Guildenstern să cînte la flaut.

Nu s-a tradus exclamaţia de dispreţ profund din primul monolog al lui Hamlet: *Fie on't! ah fie!* (I, II, 135).

Dacă unele versuri au fost traduse incomplet, în schimb, în altele s-au adăugat cuvinte care nu au corespondent în original; astfel în versurile: *Deci vă trimit pe voi cu-acest răvaş . . . dar fără altă îndrituire în solia voastră Decît este cuprins* şi-amănunţit *Aci-n acest tratat* (p. 17). De unde e luat acest *amănunţit* care de altfel e neobişnuit întrebuinţat ca participiu verbal?

Nu sîntem de acord cu faptul că s-a tradus cu un cuvînt în plus faţă de original versul: *the king is a thing* (IV, II, 28) (« regele este un lucru ») — prin *Măria sa e un lucru* mic — care angajează apoi pe traducător să-l repete şi în replica următoare: *Un lucru mic?* (pentru *A thing my lord?)* şi să-l reia în continuare în replica lui Hamlet: Mic şi *de nimic* (pentru *Of nothing*).

Unele versuri, deşi sînt corecte ca traducere, sînt greoi construite, într-o limbă nefirească, ba chiar gramatical incorectă.

Astfel e versul: *Iar scopul lui,* la noi mult prea ştiut, *E să ne smulgă . . . acel ţinut* (p. 12) sau *Femeie mult primejdioasă* (p. 48).

Am observat o deosebită predilecţie a traducătorului pentru construcţii cu « mult » cu valoare de « foarte » pe lîngă un adjectiv. În cuprinsul a nu mai mult de opt versuri, rostite de rege, el întrebuinţează de două ori acest *mult* cu un adjectiv şi o dată construcţia « cel mai dintîi », care e tot atît, dacă nu mai greoaie decît precedenta:

Iar eu cu o dragoste nu mai prejos decît o poartă-un tată mult duios *Odraslei sale* (p. 20) — şi două versuri mai jos: *gîndul tău de a te întoarce La şcoală-n Wittemberg* e mult potrivnic *Dorinţei mele* — şi alte două versuri mai jos: *rămîi aci. Răsfăţ şi-alean ochilor mei şi* cel mai Dintîi *printre curteni, nepot şi fiu.*

Tot ca exemplu de limbă nefirească e şi replica:

Au cin' ţi-e schimb? (p. 7) care-l traduce pe: *Who hath relieved you?*

Dintre traducerile incorecte din punct de vedere gramatical amintesc doar două sau trei. De pildă: în pasajul *Dar s-au ivit, stăpîne, o droaie de copilandri care ţipă cît îi ţin gura* (p. 82), expresia *ţipă cît îi ţin gura* e incorect formulată, deoarece s-a făcut un fals acord: verbul « a ţinea » rămîne neschimbat indiferent de numărul persoanelor,

deoarece se acordă cu « gura », care-i subiectul şi nu cu « copii ». La fel de greşită e şi traducerea aceluiaşi fragment, făcută de Stern, care întrebuinţează o expresie aproape identică: *Dar s-a ivit o prăsilă de copii . . . care ţipă cît* le *ia gura* (p. 83).

În alt pasaj s-a folosit conjuncţia *că*, ale cărei valori multiple atrag echivocul în fraza: *N-ai ochi? Nu poţi să spui că-i vorba de iubire, C-al şingelui pojar la vîrsta ta s-a stins, s-a cumînţit* (p. 138) pentru *Have you eyes? You cannot call it love, for at your age The heyday in the blood is tame . . .* (III, IV, 68). În original cea de-a doua subordonată este net cauzală, şi nu completivă cum poate părea în traducere.

O altă categorie o formează versurile care au fost traduse într-un stil prea familiar: *Şi parcă vestea l-a* cam *bucurat* (p. 96) pentru *And there did seem in him a kind of joy* (III, I, 18).

De asemenea: *Dar nici nu-ţi închipui ce ciudat mă simt* pe-aici pe la *inimă. Dar nu-i nimic* (p. 215). *But thou wouldst not think how ill all is here about my heart* (V, II, 210) — acest *pe-aici pe la* răpeşte gravitatea presimţirii care-l apasă pe Hamlet.

La fel şi: şezi la un loc, *şi lasă-mă să-ţi frîng Eu inima* (p. 136) pentru: *sit you down, And let me wring your heart* (III, IV, 34).

Tu, regină, du-te căci pe Hamlet chematu-l-am (p. 97), dur formulat pentru originalul *Sweet Gertrude, leave us too* (III, I, 28). Nu sîntem de loc de acord cu apelativul *regină* prin care s-a înlocuit numele reginei şi epitetul.

Alteori s-au utilizat corespondente romîneşti nepotrivite: *şezi o clipă Şi lasă iar* să-ţi ciocănim auzul (p. 8) pentru *Sit down a while; And let us once again assail your ears* (I, I, 30). Banuş-Călin traduce prin: *să-ţi împuiem iarăşi urechile* (p. 22) poate mai potrivit.

În versul: *Se zice cum că răposatul rege, Al cărui chip de-abia* ni s-a ivit (p. 11) verbul *ni s-a ivit* nu numai că nu traduce verbul din original, dar e şi foarte neobişnuit astfel construit cu dativul persoanei (prin analogie probabil cu *a i se arăta*, care de altfel ar fi fost mult mai potrivit utilizat aici): *Our last king, whose image even but now appear'd to us* (I, I, 80).

S-a ales corespondentul *vlagă* pentru cuvîntul *worth* din versurile: *Aflaţi acum că Fortinbras cel tînăr — Punînd un mare preţ pe* vlaga *noastră . . .* (p. 16) (în original: *Now follows, that you know, young Fortinbras, Holding a weak supposal of our worth . . .*, (I, II, 17) — cînd erau mult mai potrivite echivalentele « forţă », « valoare » sau « merit ». Poate fiindcă « *vlagă* » e puţin arhaizant.

Am fi preferat un alt echivalent în locul lui *pe drept* care traduce pe *with all bonds of law* (I, II, 24) (şi care ar fi putut fi mai curînd *prin pact*, căci era vorba de un pact semnat de ambele părţi) în versurile: *Să-i dăm-napoi acele ţări pierdute* Pe drept *de-al său părinte* (p. 16). Sensul cel mai frecvent al lui *pe drept* este « pe bună dreptate », care aici nu corespunde.

De asemenea ni se pare mai propriu echivalentul *îndupleacă-te* (cu care traduce Banuş-Călin) decît *înclină-te* (p. 20) care e ambiguu traducînd originalul *bend you to remain* (I, II, 115).

Un echivalent cu care nu putem fi de acord este « împlătoşat » care traduce pe *armed* « înarmat »: *un chip Asemeni tatălui măriei tale* Şi-mplătoşat *la fel, din tălpi pînă în creştet . . .* (p. 26) *A figure like your father Armed at point exactly, cap-a-pe* (I, II, 199). De altfel, platoşa, după cum ştim, nu acoperea decît pieptul, deci cum ar fi putut cineva să fie « împlătoşat » din cap pînă-n picioare? Acelaşi cuvînt îl găsim din nou în versurile « *Ce să-nsemne Că tu, leş mort* — straniu pleonasm, de altfel nu inedit originalului — împlătoşat *cutreieri sub raza blîndă-a lunii . . .* (p. 40).

Traducerea lui *From top to toe* (I, II, 227) prin *Din coif în tălpi* (p. 27) ni se pare neobişnuită mai ales cînd avem expresiile atît de obişnuite ca « din cap pînă-n picioare », « din creştet în tălpi », « de sus pînă jos » (pe care-l utilizează aici Stern). Numai din motive de versificaţie se poate oare sacrifica o expresie uzuală pentru una neobişnuită, dar cu un număr corespunzător de picioare?

Ar fi fost mai potrivit să se traducă *pious chanson* (II, II, 423) prin *cîntec cucernic*

(cum traduce Banuş-Călin) sau *cîntec pios* decît cu *cîntec bisericesc* (p. 86). Acesta din urmă reuşeşte mai puţin să fie opusul cîntecului deocheat pe care-l recită Hamlet şi pe care-l numeşte în glumă *pious chanson* — decît celelalte două echivalente de mai sus.

S-a tradus nepotrivit prin *pricini* cuvîntul *matters* din replica lui Hamlet: *Dar după preţuirea mea şi-a altora mai vrednici ca mine să-şi spună răspicat părerea în astfel de pricini, era o piesă minunată* (p. 87). Nu era vorba doar de nici o pricină aici, ci de probleme.

S-a tradus inexact *slanders* prin *vorbe de clacă* (p. 73) în loc de *calomnii, clevetiri.*

Traducerea unora dintre versuri e obscură şi cititorul nu înţelege sensul. De exemplu versul: *time be thine, And thy best graces spend it at thy will* (I, II, 62) (« timpul îţi aparţine—cheltuieşte-ţi darurile tale după plac ») — e tradus: *A ta e vremea harul şi răsfăţul* (p. 18). Acest *harul şi răsfăţul* nu spune nimic cititorului.

La fel în actul I, sc. III, v. 43: *Be wary then; best safety lies in fear* (« teama e cel mai bun păzitor ») — tradus: *Ia seama deci, scăparea e-n veghere* (p. 33).

Replica lui Horatio prin care îl caracterizează pe Osric: *This lapwing runs away with the shell on his head* (V, II, 184) — tradusă prin : *Guguştiucul acesta fuge cu găoacea oului pe cap* (p. 214) — e greu de înţeles; cititorul nu înţelege din această traducere aluzia la puii (de ciovlică sau nagîţ cum explică Stern în subsol) care de-abia ieşiţi din găoace au şi luat-o razna.

Nu s-a încercat de loc să se traducă măcar în limita posibilităţilor nici unul din jocurile de cuvinte care sînt atît de frecvente în piesele lui Shakespeare. Nici în subsol nu s-a făcut nici o menţiune în legătură cu ele. În traducerea lui Stern ele sînt semnalate în subsol şi găsim că e o lipsă că s-a trecut peste ele în traducerea lui P. Dumitriu. Tot ca o lipsă socotim şi faptul că nu s-a făcut nici o notă explicativă, nici un comentar în subsol care să lămurească pe cititor asupra unor pasaje care rămîn de neînţeles fără o lămurire din partea traducătorului. Astfel pasajul în care Rosencrantz aminteşte despre « o droaie de copilandri care ţipă cît îi ţine gura în toiul jocului » şi care « sînt acum la modă » lasă pe cititor nelămurit deoarece el n-are de unde să ştie că se vorbeşte despre trupe în care jucau copiii corului capelei regale şi care îşi băteau joc de celelalte teatre pe care le numeau « de rînd ». Astfel, toate versurile în legătură cu aceşti copii rămîn obscure ca sens pentru lector. Şi s-ar mai putea da încă multe exemple de acest fel. E regretabil că tocmai într-o editură de largă popularizare a scriitorilor şi a operelor de valoare universală se omit explicaţiile care ar fi atît de necesare şi binevenite pentru cititori.

Nu s-a respectat în traducere, în multe dintre versurile rostite de rege, pluralul majestăţii, de pildă: *It is most retrograde to* our *desire* (I, II, 114) — tradus: *e mult potrivnic dorinţei* mele (p. 20) — şi imediat în continuare: *And* we *beseech you* — tradus: *şi stăruitor* Te rog — şi tot în continuare: *bend you to remain Here in the cheer and comfort of* our *eye*— tradus : *rămîi aici, Răsfăţ şi-alean ochilor* mei.

Au fost greşit atribuite unele replici. De pildă, replica lui Marcellus, ultima din actul I, sc. IV, v. 92, prin care acesta propune lui Horatio să-l urmeze amîndoi pe Hamlet, a fost atribuită tocmai lui Hamlet.

Replica reginei din actul II, sc. II, *Într-adevăr, aşa e* (p. 71) e rostită de rege.

Cît priveşte replica lui Marcellus din actul I, sc. I, v. 52, « *Tis gone and will not answer* — ea a fost omisă cu desăvîrşire.

În multe dintre cazuri nu s-au respectat indicaţiile scenice. De pildă, chiar la prima replică a lui Hamlet din actul I, sc. II, v. 65 nu s-a menţionat indicaţia « aparte » şi, firesc, replica pare cititorului rostită cu glas tare; de asemenea, nu se menţionează indicaţia « cîntă » înaintea versurilor pe care Ofelia le cîntă (act. IV, sc. V, v. 28, 33, 36, 47, 58).

Se pot aduce critici severe redacţiei şi colectivului de corectură care a lăsat să scape prea multe greşeli de tipar. Vom semnala cîteva din ele:

Al treilea *groaznic* din replica duhului e de prisos (p. 47).

Temutu-m-am c-a vrut doar să se joace şi să se ducă astfel la pierzare (p. 62) în loc de: *să* te *ducă*. . . cum e în original.

În actul II, sc. II, Hamlet îl numeşte pe om « podoaba lumii » *(the beauty of the world)* — în traducere apare *podoaba luminii* (p. 80).

În acelaşi act şi în aceeaşi scenă (p. 89) găsim cuvîntul *zbor* pentru *sobor*; *Voi zei în plin* zbor *(All you gods, in general synod)*.

Apare: *Nu-i bine aşa şi nici poate fi* — din care s-a omis un « nu » — pentru: *Nu-i bine aşa şi nici* nu *poate fi* care presupunem că era forma din manuscrisul traducătorului.

S-au omis semne de întrebare: la sfîrşitul replicii lui Hamlet (p. 76) *În locurile ei cele mai tăinuite* — şi la sfîrşitul versului: « *şi iartă-mi, Doamne, mîrşava mea crimă* » din rugăciunea regelui (p. 131) care e o întrebare căci regele încearcă formula cea mai potrivită pentru a se adresa cerului pentru obţinerea iertării.

S-a intercalat greşit,ca făcînd parte integrantă din versurile pe care le spune Hamlet lui Polonius, completarea lui « şi mai departe » (p. 86).

Ghilimelele deschise în monologul lui Hamlet (act. IV, sc. IV, p. 159) trebuiau să cuprindă numai un singur vers « *Lucrul acesta trebuie să-l fac* » ori în traducere ele cuprind 12 versuri mai mult decît în original.

Numele gentilomului normand despre care se vorbeşte în actul IV, sc. VII, v. 93 este Lamond şi nu Lamord cum apare în traducere (p. 179).

Apariţia traducerii lui P. Dumitriu a trezit interes în rîndurile cititorilor iubitori ai marilor scriitori clasici şi ai lui Shakespeare în special. Comparînd-o cu traducerile de pînă acum, e vădit că ea reprezintă un progres. Vom cita cîteva din greşelile de limbă pe care le-am găsit în traducerea lui A. Stern pentru a dovedi felul în care unii traducători au înţeles să utilizeze limba în traducerile anterioare: *De-acuma fiţi de sînge* lacomi *voi gînduri, sau pieriţi;* sau *Mai tîrziu cînd vor ajunge* ei înşile *actori* (p. 84); sau *O, flautele! Ia să vedem* una (p. 119); sau *Sîntem noi* înşişi *martori* (p. 124); sau *Ale mele* [oase] mă doare *cînd mă gîndesc la asta* (p. 174). Cu toate acestea s-au strecurat şi în traducerea de faţă destule greşeli de limbă sau construcţii nefireşti limbii noastre. Acestea, în mare parte, se datoresc greutăţilor pe care le întîmpină orice traducător în versuri în străduinţa lui de a respecta riguros această formă şi mai ales un traducător al lui Shakespeare — ale cărui piese sînt atît de concentrate şi de complexe în conţinut şi exprimate într-o limbă atît de extraordinar de bogată. Totuşi credem că un scriitor încercat în mînuirea condeiului, cum este P. Dumitriu, ar fi putut să îmbrace într-o limbă mult mai îngrijită şi mai corectă acele versuri care păcătuiesc din acest punct de vedere. Am fi dorit cea mai frumoasă formă a limbii noastre traducînd această capodoperă a literaturii universale în care limba engleză a atins culmi de desăvîrşire. Ne exprimăm din nou regretul de a nu cunoaşte ediţia de care s-a folosit traducătorul şi care desigur ar fi explicat în bună parte inadvertenţele pe care le-am găsit. Sîntem siguri de asemenea că multe din observaţiile pe care le-am făcut se datoresc lipsei de grijă a editurii.

Încheiem cu propunerea de a se introduce sistemul traducerilor cu note explicative, mai ales în ediţiile de popularizare a operelor literare.

Valeria Pop

Studii şi cercetări lingvistice (1956, an. VI, nr. 1-4, 344 pag.).

În fasciculele 1-4 ale revistei « Studii şi cercetări lingvistice » sînt publicate o parte din rezultatele cercetărilor şi comunicările ţinute în decursul anului 1954 şi 1955, în diversele domenii ale ştiinţei limbii: fonetică, dialectologie, gramatică, limbă literară etc.

În prima fasciculă a revistei este publicat articolul « Cercetări experimentale asupra diftongilor romîneşti, I *ea.* » Lucrarea a fost întocmită sub conducerea acad. Al. Rosetti de membrii colectivului de fonetică al Institutului de lingvistică din Bucureşti (A. Avram, C. Cocian, G. Ghiţu, V. Şuteu, I. Zamfirescu,

S. Cocenai, tehnician) și reprezintă primul capitol al unei lucrări întinse consacrate studiului diftongilor limbii române.

Problema diftongilor limbii române a atras mult atenția cercetătorilor în ultima vreme, atît datorită apariției unor studii ale acad. E. Petrovici, cît și capitolului de fonetică din Gramatica Academiei, în care, printre altele, se afirmă că în limba română nu există un diftong *ea*, ci numai o consoană de timbru palatal urmată de vocala *a*. Această concepție a trezit vii discuții în rîndurile specialiștilor în problemele de fonetică, scopul principal al cercetărilor colectivului de fonetică fiind tocmai elucidarea acestei probleme. Mijloacele de investigație folosite pentru experimentare au fost înregistrarea la chimograf cu ajutorul unei peniță inscriptoare electromagnetice, care înregistrează vibrațiile sunetelor, efectuarea unor palatograme și înscrierea cuvintelor pe o bandă de magnetofon care poate fi audiată și în sens invers.

Rezultatele cercetărilor au dus la concluzia că diftongul *ea* este în medie cu 1-5,66 sutimi de secundă mai lung decît vocala *a* în cuvinte cu o structură fonetică asemănătoare și rostite în condiții fonetice identice (de ex. *ea* în *teacă* are o durată de 23 sutimi de secundă, iar *a* în *tacă* are o durată de 20 sutimi de secundă, în foaia de înregistrare nr. 37). De asemenea, sunetul *e* prezintă vibrații specifice, ușor de deosebit de cele ale vocalei *a*; acest fapt permite cu ușurință delimitarea duratei fiecărui element și în același timp duce la concluzia firească că *e* este un sunet de sine stătător care, în diftongul *ea*, joacă rol de semiconsoană întocmai ca *i* în *ia*. Expunerea este urmată de o serie de anexe care dau detalii asupra înregistrărilor și măsurătorilor. Concluziile de ordin fonologic sînt făcute de către acad. Al. Rosetti într-un articol separat.

Se afirmă astfel că în cuvinte de tipul *bat — beat* avem a face cu o opoziție vocalică a / ea și nu cu una consonantică de tipul t'/a, limba română neoperînd cu opoziții consonantice decît la sfîrșitul cuvintelor ca în *pom* pl. *pomi* (opoziția m/m').

În cadrul aceleiași rubrici, dedicate problemelor de fonetică, este publicat și studiul acad. E. Petrovici, « Contribuții la studiul fonemelor limbii române (Varianta pozițională a vocalei românești *a* după consoane palatalizate) ». Consecvent punctelor de vedere expuse și în alte articole, acad. E. Petrovici afirmă că « pseudodiftongul » *ea* nu este decît o variantă combinatorie a fonemului *a* după consoane palatalizate și că orice *a* precedat de o consoană palatalizată se realizează în varianta combinatorie *ea*. Acest tip de articulație este perfect asemănătoare cu cea din limbile bulgară, ucraineană sau rusă. Diftongii *ea* și *ia* nu reprezintă norme silabice asemănătoare : *ea* are o valoare monofonematică, pe cînd *ia* este un diftong constituit dintr-un yod + a. Diftongul *ia* poate exista și ca silabă inițială, pe cînd *ea* nu poate exista decît precedat de o consoană palatalizată.

În fascicula 3-4 a revistei, colectivul de fonetică publică o serie de noi rezultate privitoare la cercetările efectuate asupra diftongului *ea*. De data aceasta înscrierile au fost efectuate pe peliculă cinematografică, care prezintă avantajul că înscrierea poate fi reascultată în orice moment, de asemenea pelicula permite realizarea unor « substituiri de sunete », adică înlocuirea unui sunet dintr-un cuvînt cu altul dintr-un alt cuvînt rostit în condiții fonetice asemănătoare. Operația se realizează în modul următor: se taie din peliculă porțiunea care cuprinde un anumit sunet și se înlocuiește cu altă porțiune de peliculă care cuprinde aceleași sunete, dar dintr-un alt cuvînt (de ex. *e* din cuvîntul *beat* cu e din cuvîntul *pe*). Faptul acesta a permis să se tragă concluzia că *e* din diftongul *ea* joacă rol de semiconsoană ca și yod din diftongul *ia* și că poate fi percepu ca *e*. Cercetările și experiențele pe peliculă cinematografică au dus la concluzia că *ea* este un diftong.

Studiul « Despre consoanele palatalizate și consoanele muiate » de acad. Al. Rosetti aduce unele preciziuni asupra fiziologiei și întrebuințării corecte a termenilor « palatalizat » și « muiat », istoricul acestor articulații consonantice în limbile slave și situația consoanelor palatalizate și muiate în limba română literară.

În studiul «Alternanțele fono'ogice din punctul de vedere al recțiunii», publicat în fascicula 1-2 a revistei, Em. Vasiliu aduce în discuție problema că, în limba romînă, alternanțele fonologice sînt la origine schimbări fonetice condiționate, care se «gramaticalizează căpătînd valoare funcțională». Raporturile care există între foneme sînt de natură asemănătoare cu raporturile dintre cuvinte: asociative și sintagmatice. Autorul demonstrează apoi că înlănțuirea sintagmatică a diverselor unități lingvistice este supusă și ea legilor recțiunii.

Interesant prin problema pe care o tratează, articolul este însă greu de urmărit din cauza terminologiei neobișnuite.

Sistemul de clasificare a vocalelor romînești propus de A. Avram în articolul «Asupra clasificării vocalelor romînești» se deosebește de celelalte sisteme de pînă acum, prin faptul că include în clasificare și nuanțele intermediare ale fonemelor existente în graiurile teritoriale ale limbii romîne. Sistemul propus poate fi reprezentat și grafic printr-un număr de cercuri concentrice, pe fiecare cerc sînt grupate vocalele cu același grad de deschidere și pe aceeași rază a cercurilor vocalele care aparțin aceleiași serii (anterioare, mediane, posterioare).

Problemele de fonetică sintactică privitoare la limba romînă au fost studiate pînă în prezent numai cu totul sporadic în literatura de specialitate. În articolul «Cîteva probleme de fonetică sintactică în «Texte dialectale» culese de E. Petrovici», M. Sala pune în lumină unele aspecte interesante ale problemei. Analiza influenței reciproce a sunetelor dă posibilitate să se studieze modul în care au luat naștere unele variante ale fonemelor, prin adaptarea lor în concordanță cu modul de articulație a sunetelor învecinate.

La rubrica de gramatică din fascicula 1-2 a revistei este publicat articolul «O nouă parte a vorbirii în gramatica rusă și în gramatica romînă, categoria stării» de N. Ștefan. Autoarea articolului arată că prin categoria stării trebuie să se înțeleagă acele «cuvinte intermediare între substantive și verbe care exprimă mai ales starea și sînt exclusiv întrebuințate în funcție de predicat». În prima parte, articolul se ocupă cu definirea și studierea categoriei stării în limba rusă, iar în partea a doua se demonstrează că această categorie gramaticală se regăsește și în limba romînă. Existența acestei categorii nu a fost decît vag indicată în «Gramatica limbii romîne», vol. I, arătîndu-se că unele adverbe pot îndeplini uneori funcția de predicat în anumite expresii impersonale. Autoarea conchide că această nouă parte de vorbire «categoria stării» este o categorie gramaticală independentă, deoarece are un sens propriu, forme gramaticale, funcțiuni sintactice și un mod specific de formare a cuvintelor.

Formarea cuvintelor constituie unul din capitolele studiului vocabularului care în ultima vreme a atras din ce în ce mai mult atenția cercetătorilor noștri. Semnalăm astfel articolele «Cîteva observații asupra sufixelor *-ator* și *-or/ -er*» de P. Alexandrescu, în fascicula 1-2, și «Evoluția lui *ex-* în limba romînă» de Em. Vasiliu, în fascicula 3-4.

Alături de sufixul de nume de agent *-ător*, în limba romînă s-au împrumutat în ultima vreme din alte limbi substantive-nume de agent, precum și adjective cu sufixul *-ator* și *-or/-er* care au o valoare asemănătoare cu aceea a sufixului vechi romînesc *-ător*, derivat tot din limba latină și care servește de asemenea la formarea numelor de agent derivate dintr-o temă verbală străină. Sufixul *-ator* s-a asimilat cu ușurință sistemului limbii romîne; despre sufixul *-er/-or* nu se poate spune același lucru, deoarece el nu se menține decît în puține cuvinte, iar în cele în care mai există tinde să fie înlocuit cu *-ator*.

Studiul despre prefixul *ex-* se ocupă cu discutarea formei și valorii prefixului în limba latină și diversele accepții căpătate de acest prefix în cuvintele formate sau împrumutate mai recent în limba romînă. Cuvintele moștenite din limba latină cu prefixul *ex-* se deosebesc ca aspect fonetic și ca valori de cele recente.

Printre articolele de gramatică publicate în fascicula 3-4 a revistei menționăm articolul «Încrucișarea latino-slavă în forma infinitivului romînesc» de P. Beneș. Autorul explică scurtarea infinitivului în limba romînă

ca un rezultat al influenței limbilor slave, care nu posedă formă de infinitiv lung. Crearea formei de infinitiv scurt se explică, de către autor, prin pătrunderea verbelor de origine slavă asimilate în limba romînă conjugării a IV-a, de la care fenomenul s-a extins la toate celelalte conjugări. Autorul crede că scurtarea infinitivului romînesc trebuie privită ca o lege internă de dezvoltare a limbii romîne, care a început să acționeze sub înrîurirea influenței slave.

Articolul «Procedee de afirmație în limba romînă» de Fl. Dimitrescu examinează următoarele posibilități de exprimare a afirmației: *a)* afirmația propriu-zisă, exprimată prin adverbe afirmative, repetarea unei părți a propoziției precedente, formule de politețe sau de jurămînt cu formă negativă etc.; *b)* afirmația atenuată și *c)* afirmația întărită prin cumul. Autoarea constată, pe baza unui bogat material, că limba romînă dispune de procedee bogate și variate pentru exprimarea afirmației.

Relevăm de asemenea și articolul «Contribuții la studiul definiției și clasificării propozițiilor» de S. Stati, publicat în fascicula 3—4 a revistei. Articolul studiază, printre altele, posibilitățile de stabilire a unor criterii de clasificare a propozițiilor, valabile pentru un număr mare de limbi, pe baza unor principii logice.

Problemele de limbă literară ocupă multe din paginile revistei. Menționăm articolul «Părerile lui Barbu Delavrancea despre limbă și stil» de Al. Niculescu. Articolul pune în lumină unul din aspectele puțin cunoscute ale operei acestui mare clasic al literaturii noastre. În numeroase articole scriitorul a căutat să scoată în evidență calitățile expresive ale limbii vorbite de popor, precum și rolul acestuia în dezvoltarea și îmbogățirea creatoare a limbii. Articolul subliniază marea contribuție adusă de Delavrancea la dezvoltarea unei concepții realiste în problemele de stil și artă literară.

Articolul prof. G. Istrate «Mihail Sadoveanu, maestru al limbii literare» analizează procedeele artistice folosite de maestrul Sadoveanu. El se referă în special la marea bogăție a vocabularului și la legătura permanentă și indestructibilă între opera lui Sadoveanu și limba poporului. Autorul subliniază că marele nostru prozator folosește în scrierile sale nu numai graiul moldovenesc, ci elemente din toate graiurile vorbite pe teritoriul patriei noastre îmbinate în mod armonios cu elemente arhaice.

În seria articolelor care tratează probleme de dialectologie amintim următoarele studii: «Despre însemnătatea cercetărilor dialectale» de G. Istrati. Articolul este conceput pe baza studierii materialelor culese în anchetele dialectale întreprinse de colectivul din Iași. Sînt puse în lumină numeroasele infiltrări fonetice și lexicale de origine ardelenească în graiurile vorbite în partea de nord a Moldovei. Autorul arată că anchetele au putut demonstra că multe din cuvintele considerate ca specifice numai pentru dialectele vorbite în sudul Dunării se regăsesc și în graiurile de la nordul Dunării.

Studiul «Termeni pentru «unchi» după Atlasul lingvistic romîn» de M. Sala urmărește repartiția teritorială a termenilor care denumesc pe unchi «fratele tatălui» și unchi «soțul mătușii» precum și condițiile care au determinat înlocuirea cuvîntului «unchi» prin alți termeni în unele regiuni. Astfel se demonstrează că «unchi» a devenit un cuvînt al limbii literare, în diversele graiuri teritoriale folosindu-se alți termeni ca: unchiaș, mătușoi, tete, nene, moș, bade etc. Articolul supune unei adînci analize cuvîntul *moș* inexistent în celelalte dialecte ale dacoromînei și care prezintă o arie deosebit de compactă, deși termenul a început să cîștige teren abia începînd din secolul trecut.

Un alt articol consacrat problemelor de dialectologie se ocupă de studierea cîtorva aspecte ale influenței limbii romîne în lexicul graiului ceangău din Moldova. Autorul articolului, I. Marton, subliniază că elementele romînești au pătruns în toate domeniile vocabularului ceangău, și în parte și în fondul principal lexical. Autorul subliniază însă că în marea lor majoritate cuvintele romînești s-au adaptat particularităților fonetice ale graiului ceangău.

În fascicula 3-4 a revistei este publicată o notă a lui Vladimir Drimba despre un

text aromîn din 1731. Textul se găseşte gravat pe o icoană găsită într-o mănăstire din Albania şi reprezintă cel mai vechi monument de scriere în aromînă.

Revista mai cuprinde o cronică a activităţii Institutului de lingvistică din Bucureşti în anul 1954 de V. Şuteu, o recenzie a capitolului de fonetică din «Gramatica limbii romîne» de acad. Al. Rosetti însoţită de un răspuns al acad. E. Petrovici şi recenzarea volumului I al Operelor lui Nicolae Bălcescu de Liviu Leonte.

Fasciculele revistei «Studii şi cercetări lingvistice» pe anul 1955 cuprind un material variat, care oglindeşte o activitate susţinută a cercetătorilor în domeniul ştiinţei limbii.

Ileana Zamfirescu

NOTE BIBLIOGRAFICE

Revista «Voprosî iazîkoznaniia», ianuarie — februarie 1956, nr. 1
Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 167 pag.

Revista «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 1, din 1956, oferă specialiştilor un bogat şi variat material lingvistic. Cele 167 de pagini ale revistei conţin 20 de articole, comunicări, note, recenzii, semnalări, prezentate în şapte rubrici:

1. Lingvistică generală p. 3-67.
2. Discuţii p. 68-73.
3. Comunicări şi note p. 74-106.
4. Lingvistica şi şcoala p. 107-115.
5. Critică şi bibliografie p. 116-155.
6. Viaţa ştiinţifică p. 156-161.
7. Bibliografie nouă în probleme de lingvistică p. 161-165.

Colaboratorii acestui număr al revistei sînt atît învăţaţi sovietici din diferite colţuri ale U.R.S.S.-ului (5 de la Moscova, 1 din Leningrad, 1 din Kiev, 1 din Riga, 2 din Kişinău, 2 din Kursk, 1 din Bacu, 1 din Mahacikala, 1 din Kurgan) cît şi doi reprezentanţi ai ştiinţei lingvistice din ţările de democraţie populară: cunoscutul savant bulgar V. I. Gheorghiev de la Sofia şi învăţatul ceh Fr. Travnicek de la Brno.

Cercetătorii uneia din problemele cele mai dezbătute la ora actuală, şi anume limba literară, vor găsi două articole preţioase: unul al academicianului V. V. Vinogradov, celălalt al prof. univ. M. M. Guhman.

Comunicarea ţinută de academicianul V. V. Vinogradov, la Consfătuirea Comisiei Slave internaţionale, la Roma, între 1 şi 3 septembrie 1955, cu titlul «Problema formării limbii ruse literare naţionale», este primul articol din revista «Voprosî iazîkoznaniia» p. 3-26.

«Limba şi societatea», istoria limbii nemijlocit legată de istoria poporului, dezvoltarea limbii, reflectînd toate schimbările ce au avut loc de-a lungul istoriei, în structura şi esenţa socială a unui popor — ca trib, poporaţie, naţiune burgheză şi socialistă — iată platforma pe care academicianul V. V. Vinogradov îşi fundamentează articolul său despre formarea limbii ruse literare naţionale, al cărei nucleu de bază este pe deplin închegat între anii 1830-1840, cînd limba rusă devine limba unei literaturi artistice, unei culturi şi unei civilizaţii de o importanţă mondială.

Articolul celălalt: «Despre legătura dintre limba literară germană şi dialectele ei» p. 26-42, scris de M. M. Guhman, este o contribuţie în domeniul germanisticii şi al studiului limbii literare în genere.

M. M. Guhman începe articolul prin a discuta conţinutul termenilor «Schriftsprache», «Hochsprache» şi «Litteratursprache».

Limba germană contemporană este însă o noţiune complexă care include atît normele limbii literare, cît şi toată gama de dialecte.

Limba literară, fiind o formă superioară a limbii naţionale, îşi subordonează dialectele locale.

Autoarea aduce o serie de argumente pentru a dovedi complexitatea procesului de formare a limbii literare germane şi a ceea ce poate fi numit normă unică supradialectală.

Indoeuropeniștii vor putea consulta un material documentat, prețios, în articolul «Problema apariției limbilor indoeuropene» p. 43-67, de V. I. Gheorghiev (Sofia).

În paginile 68-73, redacția revistei face bilanțul discuției «Cu privire la unitatea limbilor hetto-iberice».

Rubrica de «Comunicări și note» conține următorul material:

1. «Cîteva observații despre sensul și noțiunea cuvîntului» de Fr. Travnicek (Brno), p. 74-76.

Autorul își pune întrebarea dacă orice cuvînt exprimă o noțiune. Examinînd cîteva cazuri concrete, filologul ceh ajunge la concluzia că nu există cuvinte care să prezinte numai sens și să nu exprime noțiuni. Fr. Travnicek are în vedere numai cuvintele din vocabular, nu și pe cele care rămîn în afara acestuia, adică acelea care, pierzîndu-și sensul, devin simple morfeme.

2. «Cu privire la aplicarea metodei comparativ-istorice în sintaxă», de G. S. Knabe (Kursk), p. 76-85.

Se subliniază lipsa de studii de acest gen în domeniul sintaxei, spre deosebire de acelea din morfologie și fonetică.

Aceasta se explică prin imposibilitatea de a se aplica metoda tradițională a cercetărilor istorico-comparative, așa cum ea se prezintă astăzi, în problemele sintaxei.

G. S. Knabe încearcă să stabilească cîteva directive fundamentale pentru studiul comparativ-istoric al sintaxei limbilor indoeuropene.

3. «Elemente autohtone în limba moldovenească» de M. A. Gabinskii (Kișinău), p. 85-93.

Problema elementelor autohtone dintr-o limbă necesită un studiu amănunțit. Cunoașterea substratului prelatin, precizarea relațiilor dacoromîno-albaneze, vor permite o adîncire obiectivă a originii și dezvoltării limbii moldovenești.

M. A. Gabinskii, trecînd în revistă cîteva fapte de limbă, constată că anumite caracteristice ale structurii limbii moldovenești își trag originea din limbile prelatine ale Balcanilor.

4. «Fraza și subordonatele ei în limba azerbaidjeană» de M. S. Șiraliev (Baku) p. 93-99.

5. «Fraza și subordonatele ei în limba lezghină» de M. M. Gaziev (Mahacikala) p. 99-106.

Rubrica «Lingvistica și școala» se ocupă de «Stabilirea disciplinelor de lingvistică în școlile superioare» sub pana lui N. N. Sergheev (Kurgan), p. 107-112, și de «Cursurile practice de limbă rusă contemporană», scrise de B. A. Beloșapkova (Riga) p. 112-115.

P. A. Sergheev pledează:

a) pentru înlănțuirea armonioasă a disciplinelor de lingvistică, în programa de studiu a institutelor pedagogice și a universităților;

b) pentru mărirea numărului de ore ale responsabilului de an;

c) pentru editarea de îndreptare, material didactic, în toate ramurile lingvisticii, pînă chiar și de portrete, care să reprezinte pe cei mai mari lingviști din țară și străinătate.

V. A. Beloșapkova subliniază importanța studiului practic al limbii ruse contemporane, în institutele pedagogice și facultățile de filologie, și face propuneri de reorganizarea acestuia.

În sfîrșit «Critica și bibliografia» ne prezintă cinci recenzii și o dare de seamă:

a) A. I. Efimov (Moscova):

«Probleme de cultivarea limbii», I, de sub redacția lui S. I. Ojegov. M., Ed. Acad. de Științe U.R.S.S., 1955, 240 p. (Institutul de lingvistică al Academiei de Științe al U.R.S.S.), p. 116-127.

b) A. I. Zarețkii (Kursk), «Bazele punctuației ruse» de A. B. Sapiro, M., Ed. Acad. de științe U.R.S.S., 1955, p. 398 (Institutul de lingvistică), p. 127-132.

c) L. S. Barhudarov (Moscova), Revista «Inostrannîie iazîki v școle», pe anii 1953-54. (Trecerea în revistă a articolelor de lingvistică), p. 132-142.

d) V. A. Nikonov (Moscova), «Lucrări regionale de toponimie», p. 142-147.

e) M. G. Corlăteanu (Kișinău), «Dicționarul limbii romîne literare contemporane», vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1955, XXVI, 628 p., p. 147-152[1].

---

[1] Recenzia a fost tradusă, în întregime, în revista «*Limba romînă*», 1956, nr, 2.

Darea de seamă ne vorbește despre «Studierea limbii ruse în ultimii zece ani în Cehoslovacia», p. 152-155.

Se subliniază în special activitatea învățaților ruși, cehi și slovaci.

Rubrica «Viața științifică» conține două dări de seamă:

1) I. S. Maslov (Leningrad), «Congresul slaviștilor la Belgrad» (care a avut loc între 15 și 21 septembrie 1955), p. 156-159.

2) N. N. Stahovskii (Kiev), «Activitate științifică a catedrei de limbă rusă de pe lîngă Universitatea de stat «T. G. Sevcenko din Kiev», pe anii 1950-1955, p. 159-161.

De-a lungu paginilor 161-165 se înșiră: «Noua bibliografie sovietică asupra problemelor de lingvistică» cu diferitele publicații de specialitate apărute în anul 1955.

Nympha Ștefan

Brockhaus A B C al Științelor Naturii și al Tehnicii

În editura Brockhaus la Leipzig 1956 a apărut «Brockhaus A B C der Naturwissenschaften und Technik (Mathematik, Physik, Chemie, Geologie, Mineralogie, Astronomie, Meteorologie, Technik)».

După cum se vede noțiunea de «științele naturii» e luată într-un sens restrîns, adică disciplinele istoriei naturii care alcătuiesc baza tehnicii, nu este inclusă biologia cu toate disciplinele ei anexe (anatomia, zoologia, botanica etc.), care va fi cuprinsă într-un volum viitor.

Lucrarea cuprinde 844 pag., cam 2000 de ilustrații în text și cam 40 de tabele sinoptice.

NOTE ŞI CONSULTAŢII

SCRIITORII VREMII ŞI DICŢIONARUL LUI TIKTIN

În perioada de înflorire a literaturii noastre clasice, scriitorii cei mai reprezentativi s-au interesat îndeaproape de cultivarea limbii, spunîndu-şi totdeauna cuvîntul în problemele esenţiale ale cultivării şi îmbogăţirii ei.

Clasici ai literaturii noastre ca Negruzzi, Alecsandri, Odobescu, Eminescu, Caragiale, Vlahuţă, Slavici, Coşbuc, Sadoveanu etc. au fost şi îndrumători în studiul ştiinţific al limbii romîne. Interesul şi dragostea lor pentru studiul limbii i-au apropiat de marii lingvişti ai vremii — Hasdeu, Lambrior, Tiktin etc.

Plină de învăţăminte este legătura strînsă care a existat între lingvistul H. Tiktin şi marii noştri scriitori clasici: Eminescu, Slavici, Coşbuc, Vlahuţă, Caragiale.

În corespondenţa rămasă de la Tiktin şi pe care am avut prilejul să o cercetăm, am găsit date interesante care ne fac să înţelegem cît de rodnică poate fi legătura dintre lingvişti şi scriitori.

Este cunoscut faptul că Tiktin şi-a consacrat partea cea mai mare a vieţii sale pentru redactarea «Dicţionarului romîn-german», a cărui primă fasciculă apare în 1895, iar ultima în 1925. Lucrările de lexicografie ca şi cele de lingvistică erau puţine la noi în acea vreme. În elaborarea operei sale, Tiktin a folosit tot ce era valabil în acele lucrări. El a reuşit să pătrundă în întreaga bogăţie a limbii romîne, în toate frumuseţile ei, culese din limba vie a poporului, din literatura noastră populară, din manuscrise şi documente vechi de limbă, din operele scriitorilor clasici. «Meritul autorului este atît de mare, a spus I. Bianu, în raportul său ţinut în faţa Academiei Romîne, încît cred că nu poate fi îndoială că lui se cuvine să i se dea premiul Năsturel, la care concurează» [1]. Statul burghez nu i-a acordat totuşi acest premiu.

Un rol important în elaborarea dicţionarului l-a avut legătura lui strînsă cu maeştrii scrisului din vremea lui. Cît de mult preţuia Tiktin pe scriitori ne putem da seama chiar din consultarea dicţionarului. Întreaga operă este întemeiată pe texte literare. O serie de cuvinte, nuanţe şi expresii create şi folosite de scriitori au intrat în limba comună, graţie acestui dicţionar, care le-a făcut cunoscute.

Cînd avea nedumeriri cu privire la sensul unor cuvinte folosite în operele scriitorilor contemporani, Tiktin se adresa scriitorilor înşişi. Astfel, el a purtat corespondenţă cu Coşbuc, corespondenţă din care se vede înţelegerea cu care poetul ardelean a sprijinit pe lingvist. Coşbuc îi explică cum a creat unele cuvinte din necesităţile rimei, ca de exemplu *întrulp* «trupeş» («Am ajuns la acest cuvînt de la expr. *fete în trup*, adică *trupeşe*: Am făcut întîi pe «în-trup» adjectiv, cu *l* la mijloc ca să rimeze cu *vulpi*, *pulpi*, apoi l-am declinat» [2]. De ase-

[1] Raportul e publicat în «*Analele Academiei Romîne*», seria a II-a, tom. XXXIV, 1911—1912, p. 299—302.

[2] Vezi Ms. 77/1950 din Biblioteca Acad. R.P.R.

menea, Coşbuc îi explică sensul unor cuvinte şi expresii dintre care unele folosite mai ales în nordul Ardealului şi Maramureş, ca : *nu-şi dă rînd gurii* « vorbeşte foarte repede », *a vorbi rupt pe-ales* « a vorbi hotărît, fără înconjur », *silhă* « codru », *altiţă* « cămaşă femeiască », *suleget* « zvelt », *duium* « carul miresei »; sensul unor metafore: *luminiş* « spărtură în nori » etc. Aceste date au fost folosite în dicţionar, unde apar explicaţiile poetului.

Alteori, neputînd pătrunde înţelesul unor cuvinte, expresii sau forme regionale, Tiktin s-a adresat lui Al. Vlahuţă. Într-o scrisoare din 1897, acesta îi promite lingvistului tot sprijinul şi îi arată că întrebările trimise de el vor apărea în « Gazeta săteanului » ca din partea redacţiei : « Dacă vreţi să vă folosiţi şi mai departe de acest mijloc de a obţinea bune şi sigure răspunsuri de la chiar depozitarul secretelor limbii noastre—poporul, vestiţi-mă printr-o carte poştală şi voi face a se consacra în cadrul revistei o pagină specială în care vom publica în fiecare 15 zile întrebările ce mi le veţi trimite şi răspunsurile cele mai bune şi chiar din acelea mai pe alăturea de drum, cînd le voi găsi interesante »[1]. Într-adevăr, la numai zece zile după această scrisoare, se anunţă în « Gazeta săteanului » (al cărei redactor era Al. Vlahuţă) înfiinţarea unei rubrici, în care se vor publica diferite întrebări cu privire la limba şi literatura romînă. «Această interesantă rubrică — se arată în anunţ — pe lîngă că va provoca un instructiv schimb de idei între cititori, şi mai ales între învăţătorii de la sate, dar va fi, sperăm, şi o fericită contribuţie la studiul limbii şi folclorului nostru »[2].

În altă scrisoare poetul vesteşte pe Tiktin că s-au publicat primele 18 întrebări şi că au început să sosească la redacţie numeroase răspunsuri. Pentru ca celelalte întrebări să poată apărea la vreme, Vlahuţă îl roagă pe Tiktin să i le trimeată cît mai curînd. Ca să stimuleze pe cititori, în numărul din 5 decembrie 1897, al revistei, redacţia anunţă înfiinţarea unui premiu de o sută de lei care urma să fie decernat de o comisie formată din Al. Vlahuţă, H. Tiktin şi I. Găvănescu.

Cele mai multe din întrebările formulate de H. Tiktin au ca scop lămurirea sensurilor unor sinonime: *boţ — cocoloş — mototol, — boleşniţă — boleznă — boliştе — molimă, bogasier lipscan* etc.; lămurirea unor expresii: *a bolovăni ochii* etc.; denumirea diferitelor soiuri de lînă după calitate şi culoare. Alte întrebări se referă la explicarea unor regionalisme ca, de exemplu, denumirea (mold.) *bondarului*, (munt.) *bărzăune, muscoi*; sau a buruienii numite (mold.) *boz*, (munt) *boziu, bozie.*

În cazul în care se cerea lămurirea unui anumit sens, cuvîntul respectiv apărea în gazetă într-un context, ca de ex.: « Ce înseamnă *bîrneţe*, din citaţiunea: *Maica-mi cumpără bîrneţe, Bîrneţe în patru iţe Şi cămaşă cu altiţe*». « Prin *bîrneţ*, în Moldova, se înţelege aţă petrecută prin bata iţarilor, cu care aceştia se leagă de mijloc. Dar în exemplul de mai sus, cuvîntul pare a însemna altceva »[3]. În alt număr al revistei apare răspunsul unui cititor care arată că *bîrneţe* este încingătoarea femeilor de la munte peste catrinţe[4].

Cititorii fiind din diferite regiuni ale ţării, răspunsurile înregistrate în « Gazeta săteanului » pot folosi pentru studii dialectale.

Tiktin a folosit aceste răspunsuri în lucrarea sa, fie înregistrînd explicaţiile primite, fie înlăturînd din dicţionar unele cuvinte cu circulaţie prea restrînsă.

Pentru a cunoaşte cît mai exact unele graiuri populare, Tiktin a făcut mai multe călătorii în ţară. Astfel avem o scrisoare în care Slavici îl recomandă unor prieteni din regiunea Aradului şi Oradiei, rugîndu-i să-l ajute pe lingvistul «care face o călătorie să studieze limba şi obiceiurile poporului romîn »[5].

Un rol deosebit de important în deşteptarea dragostei lui Tiktin pentru studiul limbii romîne l-a avut însă prietenia cu Eminescu: « Am petrecut cu Eminescu ore minunate în discuţii filozofice şi filologice — spunea Tiktin — şi a fost o mare pierdere pentru mine cînd a părăsit

[1] Vezi scrisoarea în facsimil la p. 99.
[2] « *Gazeta săteanului* », Bucureşti, 20 oct. 1897, p. 343.
[3] « *Gazeta săteanului* », 5 noiembrie 1897, p. 403.
[4] « *Gazeta săteanului* », 5 dec. 1897, p. 431.
[5] Scrisoarea lui Slavici din 24 noiembrie 1879.

Stimate Domnule Tiktin,

M'am gîndit să public întrebările Dvstra în „gazeta Sateanului" o revistă foarte răspîndită mai ales printre învățători. Întrebările le punem ca din partea redacției — și facem un întreit bine: revistei, cititorilor și Dvstră.

Cum sînteți la litera b. — dacă vreți să vă folosiți și mai departe de acest mijloc vom obținea bune și sigure răspunsuri de la chiar depozitarul secretelor limbei noastre — poporul, vestiți-mă printr'o cartă poștală și voiu face să se consacre ~~o pagină specială~~ în cadrul revistei o pagină specială în care vom publica la fie care 15 zile

Întrebările ce mi le veți trimete — ~~[illegible]~~ și răspunsurile cele mai bune, și chiar și din cele mai pe-alăturea de drum, cînd le voiu găsi interesante.

Aștept de ocamdată răspunsul Dvstra.

Ați putea să mi trimeteți la fie care 15 zile un număr oare care de întrebări?

Cu toată stima

A. Vlahuța

Bulevardul Academiei 4

Joi 9 Octombre 1897

Scrisoare adresată de Al. Vlahuță lui H. Tiktin, în 9 aprilie 1897

Iaşul. Lecturile făcute împreună cu Eminescu şi explicaţiile pe care mi le dădea, cu această ocazie, acest rar cunoscător al limbii sale materne, mi-au prilejuit o mulţime de constatări lexicografice, gramaticale, literare şi istorice pe care le-am înregistrat pe fişe »[1].

Colaborarea dintre poet şi lingvist, discuţiile purtate pe marginea problemelor de limbă, fişele şi însemnările făcute cu acest prilej, l-au ajutat mult pe Tiktin la întocmirea dicţionarului. Folosind cu pricepere şi cu migală toate izvoarele care îi stăteau la îndemînă, Tiktin elaborează, muncind cu încordare timp de treizeci de ani, dicţionarul său, considerat operă de bază a lexicografiei noastre, operă fundamentală pentru cercetarea ştiinţifică a limbii romîne aşa cum a spus, acum un sfert de veac, acad. Iorgu Iordan [2]. Între marii noştri scriitori cu care Tiktin a avut legături personale, se numără şi Caragiale. Posedăm o scrisoare din 1910 a autorului « Scrisorii pierdute », în care marele scriitor îi mulţumeşte lui Tiktin « pentru preţioasa publicaţiune (probabil că e vorba de primul volum al dicţionarului — *I. R.*) ce-aţi binevoit a-mi trimite. Atenţiunea dvs. mă măgulеşte foarte, şi, pînă să am prilejul plăcut de a vă revedea, mă grăbesc a vă mulţumi din toată inima ».

Colaborarea între Tiktin şi scriitorii vremii arată cît de importantă şi necesară este legătura dintre scriitori şi lingvişti, care, printr-o « conlucrare conştientă şi asiduă — după cum s-a exprimat Tiktin — vor contribui la cultivarea şi dezvoltarea limbii naţionale ».

Valoarea dicţionarului lui Tiktin, primul dicţionar complet, istoric şi etimologic al limbii noastre, se explică în bună parte prin aceste legături. Partea cea mai valoroasă a lucrării rămîne, fără îndoială, prezentarea limbii romîne în întreaga ei bogăţie şi frumuseţe.

Despre bogăţia dicţionarului, lingvistul german M. Friedwagner spune: « Am consultat dicţionarul lui Tiktin, între altele, cu ocazia lecturii unui mare număr din operele lui Mihail Sadoveanu, care scrie într-o limbă cu un puternic colorit popular. Rareori s-a întîmplat să nu găsesc acolo explicaţia pe care o căutam »[3].

Astfel de legături dintre scriitori şi lingvişti, care în timpul lui Tiktin au fost posibile, apar azi ca o necesitate imperioasă, căci colaborarea lor strînsă contribuie intens la cultivarea limbii noastre.

I. Rizescu

RĂSPUNS CITITORILOR

TUTILESCU PETRE, Bucureşti.

Întrebare: Sînt bine analizate din punct de vedere sintactic numeralele din exemplele următoare: ***cincisprezece*** *elevi lucrează* (subiect), ***al doilea*** *elev greblează* (atribut), *cheamă* ***pe cei trei*** *elevi* (complement)? Fiind vorba de elevi de clasa a IV-a elementară nu pot fi analizate ca atribute *adjectivale*, întrucît ei nu au noţiunea atributului *adjectival*.

Răspuns: În toate exemplele care vă interesează numeralele au funcţiune de atribut. Dv. aţi analizat bine numai cel de-al doilea exemplu. În primul şi ultimul le-aţi atribuit funcţiunea pe care o au în realitate substantivele pe care le determină ele.

Faptul că elevii nu au încă noţiunea de atribut *adjectival* nu vă îndreptăţeşte să le daţi cunoştinţe greşite în ceea ce priveşte funcţiunile numeralelor.

Puteţi evita să le spuneţi că sînt atribute *adjectivale*, dar trebuie să le spuneţi că sînt atribute.

Distingeţi cazurile cînd sînt subiecte, nume predicative sau complemente de cazurile cînd sînt atribute prin aceea că în ultima

[1] Din discursul ţinut de Tiktin, cu ocazia sărbătoririi sale, cînd a împlinit 80 de ani (1930).
[2] Acad. Iorgu Iordan, recenzie a *Dicţionarului romîn-german* Z.R.Ph., 1928.
[3] M. Friedwagner, recenzie a *Dicţionarului romîn-german* al lui H. Tiktin, în « *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Litteraturen* », 1913, p. 497—500.

situație, spre deosebire de primele, numeralele stau pe lîngă substantive, întregindu-le înțelesul și răspund la întrebările caracteristice pentru atribut: *care? cîți?*

L. V.

POP VASILE, Acîș, raionul Tășnad, reg. Baia Mare.

Întrebare: Cum se face analiza morfologică a expresiei: *dusu-s-a bădița dus?*

Răspuns: Face dificultăți interpretarea participiului *dus* (al doilea!), care poate fi considerat eventual cu valoarea adverbială. De fapt însă, avem a face cu o repetare a predicatului, repetare din care a fost omis auxiliarul și pronumele reflexiv. Așadar *dusu-s-a bădița dus* trebuie să fie interpretat ca *dusu-s-a bădița s-a dus* sau *dusu-s-a bădița dusu -s-a*. În sprijinul acestei interpretări pot fi aduse propoziții de tipul *și mergea mări, mergea*, în care, în mod evident, avem a face cu o repetare a verbului.

M. GH. CAZACU, Com. Bragadiru, raionul Zimnicea, reg. București.

Întrebare: În «Micul dicționar ortografic» nu se recomandă abrevieri pentru cuvintele *regiune, raion* și *comună*, foarte întrebuințate în corespondență. Cum se pot prescurta aceste cuvinte?

Răspuns: Recomandăm abrevierile: *reg.* = regiune, *r.* = raion, *com.* = comună.

Em. V.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE,
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 4
BUCUREȘTI

C. 842

Prețul lei 2.—

I 8108

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

5

ANUL V
SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

1930

0 IUL 2005

391

i 8108

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

-- BLL 2014

LIMBA ROMÎNĂ

U ... 2022

5

ANUL V
SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2581/959.

1954

COMITETUL DE REDACȚIE:

PROF. D. MACREA (*Redactor responsabil*); ACAD. M. SADOVEANU; ACAD. IORGU IORDAN; ACAD. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; SORIN STATI; VALERIU ȘUTEU; FLORA ȘUTEU (*secretară*)

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția revistei *LIMBA ROMÎNĂ* — BUCUREȘTI Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
Institutul de lingvistică, Academia R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag.

Acad. I. IORDAN, Cultivarea limbii 5

LINGVISTICA ROMANICĂ

WERNER BAHNER, Din istoria lingvisticii romanice 13

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

GH. NEDIOGLU, Predicatul verbal, III 23

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

G. I. TOHĂNEANU, Analiza stilistică a textului literar 37

DISCUŢII

EM. LEVIŢCHI, Despre limba şi stilul traducerilor din Nekrasov . . 47

CRONICĂ

GH. BULGĂR şi I. POPESCU, Sesiunea ştiinţifică a subsecţiei de limbă şi literatură 69

I. POPESCU, Consfătuirea «Revistei de pedagogie» cu cititorii . . . 72

RECENZII

Acad. I. IORDAN, Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1955, (*C. Maneca*) 74

C. HOGAŞ, Opere, Ediţie îngrijită cu un glosar, bibliografie şi un studiu introductiv de Const. Ciopraga, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956, 499 p. (*N. Dănilă*) 76

V. D. LEVIN, O meste iazîka hudojestvennoi literaturî v sisteme stilei naţionalnogo iazîka (în) „Voprosî Kulturî reci", izd. Academii Nauk SSSR, M., 1955, p. 67-99 (*Flora Şuteu*) 79

Îndreptar de punctuaţie, Editura Academiei R.P.R., 1956, 102 p. (*M. Pieltreanu*) 82

Dicţionar ortoepic, Editura Academiei R.P.R., 1956, 134 p. (*St. V. Toma*) 86

CONSULTAŢII

Răspuns cititorilor 89

CULTIVAREA LIMBII

DE

ACADEMICIAN IORGU IORDAN

Începînd cu numărul de față, revista noastră deschide o rubrică nouă cu titlul de mai sus. Se împlinește astfel o dorință, destul de veche, nu numai a autorului acestor rînduri, care este responsabilul noii rubrici, ci și a numeroși alți oameni aparținînd celor mai variate ramuri de activitate din țara noastră, și, prin aceasta, se satisface, treptat și în măsura forțelor de care dispunem, o necesitate viu simțită.

Ce trebuie să înțelegem prin „cultivarea limbii"? Ne-o spune cuvîntul „cultivare" (împreună cu întreaga lui familie lexicală) din atîtea alte formule în care apare: „prelucrare îngrijită și pe baze științifice a mijlocului celui mai important de înțelegere între membrii unei societăți".

Spre a-și atinge scopul pentru care a fost creat de-a lungul veacurilor și mileniilor, acest admirabil instrument de comunicare, la fel cu toate celelalte instrumente folosite de oameni, și mai mult decît ele, dată fiind importanța lui excepțională, trebuie mereu îmbunătățit și perfecționat. Îmbunătățirea și perfecționarea lui le realizează cei care îl folosesc: ei sînt în măsură să-și dea seama de lipsurile lui, fiindcă practica de fiecare moment, efortul depus pentru a-și exprima, în modul cel mai potrivit, conținutul de idei și de sentimente, le arată dacă și întrucît posibilitățile pe care le oferă limba la un moment dat corespund tuturor nuanțelor gîndirii și sensibilității lor.

Întreaga colectivitate lingvistică, prin însuși faptul că „vorbește", participă la această operă, grea și delicată, de perfecționare a limbii. Rolul de frunte îl joacă însă oamenii cultivați în sensul cel mai larg al termenului, în primul rînd aceia care întrebuințează limba și sub forma ei scrisă: scriitorii, oamenii de știință, ideologii, conducătorii diverselor organe administrative, actorii, oratorii, profesorii ș.a. Datorită presti-

giului de care se bucură în ochii maselor, toate aceste categorii de vorbitori servesc drept modele de limbă, vrednice de a fi imitate și, prin aceasta, ei influențează puternic asupra celorlalți membri ai colectivității lingvistice. Trebuie adăugați, între alții, specialiștii în probleme de limbă, autorii de gramatici și de studii lingvistice, care, din cauza preocupărilor lor științifice curente, sînt puși în situația de a studia limba și, prin urmare, de a lua atitudine față de diversele ei aspecte și totodată, la fel cu cei amintiți mai înainte, de a putea servi ca exemplu în ce privește modul cum utilizează ei limba în lucrările lor științifice.

Nu numai acest scop, înalt și mereu prezent în mintea noastră, trebuie realizat în practica de fiecare zi a limbii. Pentru atingerea lui, care, în primul rînd, cade, așa cum am mai spus, în sarcina unor anumite categorii de vorbitori, este necesară mai întîi îndeplinirea unei condiții, aparent modestă, în realitate tot atît de grea, dacă nu chiar mai grea, aceea a corectitudinii limbii. Această condiție trebuie s-o îndeplinească absolut toți vorbitorii, indiferent de gradul lor de cultură. Corectitudine înseamnă respectarea legilor structurii gramaticale, ale sistemului lexical și ale celui fonetic : întocmai ca legile după care se desfășoară fenomenele naturii și ale vieții sociale, legile limbii sînt legi obiective, există independent de voința oamenilor și, în consecință, aceștia trebuie să li se conformeze, cu riscul, în caz contrar, de a fi sancționați, nu pe cale „legală", e adevărat, ci pe cale „socială", care, dacă nu duce la pedepse propriu-zise, este totuși, în ce privește rezultatul, tot așa de eficace ca și cea „legală".

Mai cu seamă acest aspect al problemei „cultivării limbii" ne va preocupa, cel puțin o bună bucată de vreme, în îndeplinirea sarcinii pe care ne-am luat-o de a ajuta la îmbunătățirea și perfecționarea limbii noastre naționale. Și aceasta, pentru motivul, deja arătat, că corectitudinea limbii reprezintă o etapă obligatorie în drumul ei spre desăvîrșire, dar și din cauză că lipsurile cele mai grave în modul cum este folosită astăzi limba romînească se leagă de corectitudinea ei.

Constatarea o face oricine urmărește cu oarecare atenție scrisul nostru actual, sub diversele lui aspecte : opere literare, științifice și tehnice, periodicele de toate categoriile, presa cotidiană, traducerile ș.a. Țin să precizez că am în vedere limba producțiilor noastre scrise privită din punctul de vedere al regulilor gramaticale, lexicale și fonetice, fără a o compara cu limba scrierilor dintre cele două războaie sau din timpul ultimului război. Vreau să spun că aprecierile mele au caracter absolut, în sensul că mă refer la un model nu numai posibil, ci și real, adică realizat de către numeroși scriitori, oameni de știință, gazetari etc. Numai așa putem contribui la perfecționarea limbii literare, și nu pornind de la un nivel coborît, socotit drept unitate de măsură, pe care urmează să-l depășim, și cu aceasta să ne declarăm satisfăcuți.

Este indiscutabil că, în comparație cu trecutul nu prea îndepărtat, se scrie și se vorbește astăzi mai corect și mai bine. Faptul se datorește mișcării culturale deosebit de vii din țara noastră, la care participă atît direct, prin munca lor productivă, cît și indirect, prin folosirea roadelor acestei munci, un număr cu mult mai mare de oameni decît acum 15, 20 sau 30 ani. Dar tot atît de indiscutabil este și faptul că există foarte numeroși mînuitori ai limbii noastre, sub ambele ei aspecte, scris și vorbit, care, indiferent din ce cauză, dovedesc fie o slabă stăpînire e regulilor ei, fie o neglijare, uneori, poate, voită, a acestor reguli. În ambele cazuri se impune o intervenție urgentă din partea celor ce sezisează astfel de încălcări ale regulilor limbii, pentru a atrage atenția asupra lor și a ajuta pe cei greșiți să-și repare greșelile.

Preocupări de natura celor prezentate aici ne întîmpină și în alte țări. Cu prilejul sesiunii fostei Secții a VI-a a Academiei R.P.R. din primele zile ale lunii februarie 1955, cînd maestrul Mihail Sadoveanu a ținut două comunicări despre limba literară, am arătat că în cadrul Academiei de Științe a R.P. Ungare lucrează o „comisie pentru corectitudinea limbii", sub președinția acad. Kodály Zoltán, care, deși muzician, se interesează, și s-a interesat totdeauna, foarte de aproape, de problemele limbii privite în special sub aspectul lor artistic.

Și dacă la vecinii noștri dinspre apus existența unei asemenea comisii nu surprinde pe aceia dintre noi care știu că lupta maghiarilor pentru puritatea limbii lor materne este de dată destul de veche, cum probează, între altele, revista *Magyar nyelvőr* (= păzitorul limbii maghiare), înființată în 1872, situația se prezintă aparent (dar numai aparent !) altfel în Uniunea Sovietică. În această uriașă țară, problema cultivării limbii constituie în ultima vreme preocuparea permanentă a tuturor oamenilor de cultură, în frunte cu lingviștii, filologii și scriitorii. În anul 1955 a apărut, sub egida Academiei de Științe a U.R.S.S., volumul „Voprosî kul'turî reci", care, din chipul cum se prezintă, pare mai degrabă o revistă, întrucît poartă numărul de ordine 1 și cuprinde, pe lîngă articole cu conținut teoretic, cîteva „note" cu caracter practic, referitoare la unele fapte mai mult ori mai puțin de amănunt. De altminteri, prefața anunță că e vorba de o „serie periodică" intitulată „Probleme de cultivare a limbii", în care se vor studia chestiuni atît generale, cît și speciale, în legătură cu „normarea limbilor literare în domeniul lexicului, stilisticii, gramaticii, pronunțării și terminologiei". Acest prim volum a și fost recenzat, foarte pe larg și critic, în „Voprosî iazîkoznaniia", V (1956), fasc. 1, p. 116-127, de către cunoscutul istoric al limbii ruse literare A. I. Efimov.

Și mai semnificativă, în sensul întreprinderii noastre, este hotărîrea Prezidiului Academiei de Științe a U.R.S.S. de a se înființa, pe lîngă Secția ei de „literatură și limbă", o „comisie pentru corectitudinea și

puritatea limbii ruse", care își va începe munca în cursul acestui an și va fi alcătuită din filologi și scriitori. (Vezi „Izvestiia Akademii Nauk S.S.S.R.", Secția „literatură și limbă", XV [1956] p. 184.)

Noi ne limităm, deocamdată, la constituirea unui colectiv din colaboratori tineri ai Institutului de lingvistică din București, care a și început să lucreze, adunînd material din publicațiile de tot felul și ținînd ședințe săptămînale în vederea prelucrării materialului sub forma unor articole care vor apărea treptat în revista noastră. Ulterior vom veni, în fața Prezidiului Academiei R.P.R. și a Subsecției de știința limbii și literatură, cu propunerea de a se alcătui o comisie asemănătoare cu cele existente în R.P. Ungară și în Uniunea Sovietică.

★

În cele ce urmează voi prezenta, pe scurt și nu tocmai sistematic, cîteva aspecte ale problemei aici în discuție, așa cum le pune practica limbii noastre actuale. Mă folosesc, pentru exemplificare, de cîteva fapte culese mai mult la întîmplare.

Cu privire la lexic vom urmări foarte atent pe de o parte întrebuințarea justă a cuvintelor, sub raportul proprietății, iar pe de alta, apariția unor neologisme a căror necesitate obiectivă se dovedește a fi inexistentă, întrucît ele pot fi înlocuite, fără pagubă, prin cuvinte mai mult ori mai puțin vechi și devenite bun comun al unei mase mari de vorbitori.

Printre exemplele aparținînd primei categorii, citez două pe care le-am relevat și cu alt prilej : *aniversa(re)* și *comemora(re)*. Aceste două cuvinte au ajuns să însemneze la noi ceea ce nu însemnează în nici una dintre limbile care le posedă, și anume *„sărbători(re)"*. Este drept că atît aniversările, cît și comemorările au totdeauna caracter festiv, dar aceasta nu ne dă dreptul să le considerăm sinonime cu „sărbătorire", și nici sinonime între ele. „Aniversare" însemnează „împlinirea unui anumit număr de ani", prin urmare nu putem spune, cum citim chiar în publicații ale Academiei R.P.R., *aniversarea a 50 ani*, ci *a cincizecea aniversare*... Cît despre *comemora(re)*, situația se prezintă și mai curios, din cauză că în folosirea lui se amestecă și *aniversa(re)*, ceea ce duce, cum am auzit, „cu urechile mele", în iulie 1954, cînd s-au împlinit 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare, *comemorarea aniversării a 400 ani de la moartea lui Ștefan cel Mare*. Sinonimul românesc vechi al acestui neologism este *pomeni(re)*, de unde urmează că nu se poate comemora o aniversare, ci un eveniment sau o personalitate intrate în istorie.

Verbul *a comunica* a căpătat, aș putea zice, în ultimul moment, căci faptul e de dată foarte recentă, un sens nou, foarte ciudat, și după cît se pare, deocamdată, numai în limbajul academic. Deoarece *comunicare* însemnează „lucrare științifică prezentată în fața unui for de specialiști",

verbul corespunzător s-a „contaminat" de la sensul substantivului, ajungînd sinonim (fără ca vorbitorul să-şi dea seama) cu *a face o comunicare*. Am auzit astfel, în legătură cu sesiunile ştiinţifice ale Academiei R.P.R., ale institutelor de învăţămînt superior etc., spunîndu-se *tov. N. a comunicat* (eventual *n-a comunicat*) *la ultima sesiune*, sau *au fost comunicate 20 de lucrări*, ba chiar *au fost comunicate 20 de comunicări*.

Celălalt aspect al lexicului, privitor la neologisme, se prezintă, poate în ciuda aşteptărilor, mult mai complicat şi de aceea mult mai grav. Se vorbeşte mereu de „limba populară" ca de principalul, dacă nu chiar unicul izvor de îmbogăţire a limbii literare. Numeroşi scriitori îşi aleg teme „populare", iar poeţii imită adesea însăşi versificaţia producţiilor populare. În consecinţă, criticii literari se arată foarte satisfăcuţi şi laudă, pe bună dreptate, aceste tendinţe ale literaturii noastre actuale, fiindcă ele duc la apropierea tot mai strînsă dintre scriitori şi mase. Din păcate, felul de a scrie al multor critici, mai ales tineri, nu dovedeşte de loc din partea lor dorinţa, pe care o elogiază la scriitori, de a se apropia de mase. Am impresia că scrisul „radical" reînvie mai cu seamă sub pana criticilor noştri, care ne întorc astfel înapoi la epoca dintre cele două războaie. Teama (care e adesea o incapacitate) de a scrie simplu, precum şi, înainte de toate, dorinţa de a „epata" (într-o vreme trebuiau epataţi burghezii, care acum au cam dispărut) fac adevărate ravagii printre publiciştii noştri actuali.

Iată o serie de exemple[1]: *trezorieri* (ai propriei noastre bucurii); *aureolîndu-i* (ca roade fi eşti ale pămîntului . . .); (să dea) *amprentă* (artistică); (încercare de definire a) *indefinibilului* (dintr-un articol apărut în „Contemporanul", 23 sept. 1955, p. 3); (cugetare) *opresantă*; (grozava) *angoasă*; (Gérard de Nerval) *tenebrul* (văduvul şi nemîngîiatul); (popoarele) *n-au tezaurizat* (numele acelor . . .); (incompatibilă cu) *impasivitatea* . . . („Gazeta Literară", 1 sept. 1955, p.1-2); *perisabil* (*ibid.*, 1 dec. 1955, p.1); (reportajele care) *prefigurează* („Ţara de piatră" . . .) (*ibid.*, 15 dec. 1955, p.1); (cu fruntea) *cupată* (*ibid.*, 22 dec. 1955, p.7); (Chipul tău maur cu profil) *gitan* (*ibid.*, 29 dec. 1955, p.6); (s-a călit) *moriacul* (Adam Jora) („Contemporanul", 23 dec. 1955, p.1); *nonşalanţă* („Gazeta Literară", 21 iulie 1955); *să reliefez coordonatele* (*ibid.*, 25 aug. 1955, p.2); (personalitatea sa) *polivalentă* (*ibid.*, p.6); *caricare*; (eroi) *rizibili*; (o carecare) *reducţie*; *multitudinea* (de planuri); (trăsături) *caracterologice* (*ibid.*, 11 august 1955); lua apărarea ţăranilor martiri) *clamînd* (că . . .) (*ibid.*, 8 martie 1956, p.1); (în chip) *pasager*; (spectatorii) *vor viziona* (. . . piese

[1] Le dau, mai totdeauna, în context, fiindcă nu atît folosirea „în sine" a neologismelor, cît mai ales îmbinarea lor împreună cu alte cuvinte mi se pare semnificativă pentru starea de spirit a celor ce le întrebuinţează.

romînești); *contemporaneitate* (*ibid.*, 15 sept. 1955, p. 1); *gestică* (= gesturile unui dirijor muzical, „Contemporanul", 13 ian. 1956).

Se observă și tendința contrară, aceea de a recurge cu orice preț la cuvinte „neaoșe", considerate superioare din punctul de vedere al efectului artistic. Dacă folosirea abuzivă a neologismelor rare sau barbare caracterizează scrisul „radical", preferința, la fel de vizibilă și de criticabilă, pe care o întîlnim adesea împreună cu cealaltă la unul și același publicist, constituie o trăsătură caracteristică a scrisului „frumos" și „neaoș".

Acum cinci ani, tov. L. Răutu făcea constatarea că unii poeți întrebuințează subst. *ortac* mai des decît vorbitorii graiului în care acest cuvînt este ca să zic așa acasă la el. O constatare asemănătoare se poate face acum cu privire la *bineț*e: sînt scriitori în limba cărora nu mai există *bună ziua*, (*hai*) *noroc*! etc., pentru motivul că sinonimul (presupus!) *bineț*e „face foarte frumos", chiar atunci cînd apare împreună cu formulele de salutare obișnuite. Iată un citat: *Bună vreme și noroc! Am dat bineț*e *și-am sărit lîngă căruțaș* („Gazeta Literară", 18 aug. 1955, p.6); *Dă bineț*e *și primește bineț*e (*ibid.*, 5 apr. 1956).

La fel se explică folosirea, pînă la refuz, a lui *a îndrăgi*, *a înmiresma*, *a îngemăna*, *a înmănunchea* ș. a. De ex.: *înmănunchind cele mai frumoase creații ale poetului* . . . („Romînia Liberă", 16 aug. 1955, p. 2; pe aceeași pagină apare încă o dată acest verb într-o construcție perfect similară); *Chipul lui Bălcescu se îngemănează . . . cu imaginea poporului* („Gazeta Literară", 1 sept. 1955, p. 2); *mirosurile îngemănate care constituie urzeala atmosferei lor* („Veac Nou", 10 febr. 1956). Deopotrivă de preferat este *a făuri*: *Cu ajutorul tov. M. și K. s-a făurit dispozitivul* („Contemporanul", 12 august 1955, p. 1); *făurirea unei culturi noi* (*ibid.*, p.4). Acest cuvînt și familia lui sună așa de frumos, încît se ajunge la o etimologie populară, care transformă pe *făurar*, numele popular al lunii februarie (urmaș direct al lat. *februarius*), într-un sinonim al lui *făuritor*. Este cazul culegerii de versuri a lui Cicerone Theodorescu intitulată *Făurari de frumusețe*[1].

Goana după „noutăți", într-un sens ori altul, duce la creații lexicale imposibile sau cel puțin dubioase. Posibilitatea pe care o oferă limba noastră contemporană de a forma verbe noi cu ajutorul sufixului - *iza* este folosită pînă dincolo de limitele îngăduite, judecînd după situația din momentul de față. Verbe ca *absolutiza*, *relativiza*, *unilateraliza*, *paraleliza* și altele asemenea, foarte numeroase, nu văd cum își pot justifica în mod serios existența.

Se creează verbe de la false participii, adică de la adjective cu aspect morfologic participial. Astfel în poezia unui foarte tînăr favorit al muzelor (v. „Gazeta Literară", apr. 1956, p.1) am dat peste cuvîntul *leind*, care nu

[1] *Făurar*, cu sensul de „fierar, potcovar", dat de *Dicționarul Academiei* din două izvoare literare, constituie o raritate și în orice caz nu se poate lega logic de substantivul *frumusețe*.

poate fi (teoretic vorbind !) decît gerunziul unui verb *a lei*, inexistent, firește, în limba romînească, „creat" de la *leit* (*e leit tată-său* „seamănă ca două picături de apă cu tată-său"), după modelul lui *poleit*, participiu (real, acesta !) al lui *a polei*.

Şi alte părți de vorbire iau naștere ca prin farmec sub stiloul tinerilor noștri publiciști și scriitori. De pildă : (viziune) *apoteotică*; (judecată) *apreciativă*; (caracter) *constatativ*; *inevitabilitate*; (date) *fructificabile*; *romanțiozitate*; *lucragiu* („autor de prelucrări", „Gazeta Literară", 24 mai 1956, p.7)[1].

În domeniul gramaticii, cele mai numeroase abateri de la normele limbii noastre aparțin sintaxei. Notez, între altele, înlocuirea foarte frecventă a lui *care* prin *ce*, a pronumelui personal (cu valoare posesivă) *al lui*, *al ei* prin *al său*, schimbarea funcțiunii părților vorbirii (cu urmări, adesea inevitabile, de natură morfologică), răspîndirea aș zice vertiginoasă a dativului în locul construcțiilor prepoziționale, lipsa acordului gramatical, inversiunile nefirești etc. Toate aceste aspecte vor fi discutate în articole speciale, pe baza unui material bogat și variat de fapte. Dau aici două exemple, pe care, poate, nu le vor fi înregistrat sau nu le vor înregistra colaboratorii noștri : *terene haose*; *întocmai Smarandei* („Contemporanul" 30 aprilie 1954, p. 4).

Vom acorda o atenție deosebită și aspectului stilistic, în sens larg (frazeologie și stil propriu-zis), cu atît mai mult, cu cît sub acest aspect scrisul nostru actual prezintă slăbiciuni esențiale, despre care cititorii noștri și-au putut face un ușor început de informare cu ajutorul unora dintre exemplele date pînă aici. În special publicistica în domeniul criticii oferă foarte des prilejul de a interveni energic, pentru motivul că stilul multora dintre tinerii noștri critici amintește, uneori, fără voie (chiar fără voia cititorilor !), beția de cuvinte de odinioară, în alt sens și mai atenuată, e adevărat, dar nu mai puțin reală[2]. Va trebui să luptăm și împotriva clișeelor stilistice, chiar (poate mai ales) dacă ele par înrădăcinate. Mă gîndesc, de pildă, la formule ca *a aduce un aport*, *a da un randament*, *a fi de un real folos*, *a lua o pauză*, *a traduce în viață* ș.a. Un clișeu considerat „savant" și de aceea cultivat în mod special astăzi, după o eclipsă destul de îndelungată, este *la modul . . .* : *la modul stilistic*, *la modul alegoric* ș. a.

În sfîrșit, nu vom trece cu vederea nici ortografia și punctuația. Cu privire la cea dintîi constată, cred, oricine că noua ortografie, care,

---

[1] Nuanța peiorativă este clară și poate plăcea, dar datorită asociației de idei, nu „creației" lingvistice, care are la bază alt cuvînt (*a lucra*) decît cel vizat, prin noțiunea respectivă (*a prelucra*), de către autor și suferă din punctul de vedere al felului cum se formează cuvinte noi cu ajutorul sufixului *-giu*.

[2] Iată cîteva mostre dintr-un articol apărut în „Gazeta Literară" cu data de 16 iunie 1955 : *Personajul central . . . Semnifică tocmai forța . . . , îi repugnă zgomotosul, discursivitatea . . . poeta ocolește declamatoriul și falsul patetism; prietenie atemporalizată și aspațializată; . . . par acum mai puțin reticente; una din marile reușite ale poetei; Poeta se vrea și combatantă.*

respectată destul de strict imediat ce a devenit oficială şi un timp după aceea, este în momentul de faţă o adevărată cenuşăreasă a publicisticii noastre. Atenţia care i se acordă este aşa de redusă, încît au putut apărea în „Scînteia", gazetă foarte îngrijit scrisă, un titlu ca acesta: *Drumuri printre aştrii* (nr. de la 17 aug. 1955, p.1), sau cu prilejul celei de-a 60 aniversări a tov. C. Pîrvulescu, *a-ţi adus*.

Pentru ca munca pe care o începem să dea roadele aşteptate, avem nevoie de ajutorul cititorilor noştri. Ei pot şi trebuie să semnaleze abateri şi greşeli de felul celor arătate aici şi, pe lîngă aceasta, pot şi trebuie să intervină în discuţie ori de cîte ori nu sînt de acord cu punctul nostru de vedere. Facem apel, în primul rînd, la mînuitorii condeiului de toate categoriile, în frunte cu scriitorii şi oamenii de ştiinţă, apoi la membrii corpului didactic, care, prin profesia lor, sînt puşi mereu în situaţia de a face constatări asemănătoare cu ale noastre. În felul acesta devine posibil schimbul de păreri şi, drept consecinţă logică, se creează posibilitatea de a evita aprecierile mai mult ori mai puţin personale, inevitabile oarecum atunci cînd discuţia se duce într-un cadru prea restrîns ca număr de participanţi.

Deşi, poate, de prisos, ţin să precizez că atitudinea noastră faţă de ceea ce reprezintă (sau ni se pare că reprezintă) abateri de la regulile gramaticale etc., ca şi de la cele estetice ale limbii noastre, nu va fi determinată de criterii puriste sau didactice, cum ar putea crede mai ales oamenii care îşi închipuie că vorbirea şi scrisul trebuie lăsate „în voia lor", fără supraveghere şi control din partea altora. În calitatea noastră de lingvişti, ştim că limba este un produs social, că ea se dezvoltă în strînsă legătură cu societatea, modificîndu-şi fără întrerupere aspectul prin apariţia unor fapte şi chiar a unor reguli noi. Aşa stînd lucrurile, vom face deosebirea de rigoare între adevăratele inovaţii, rezultat al legilor ei de dezvoltare, cu şanse de a se răspîndi, şi simplele abateri sau greşeli, datorite ignoranţei, neglijenţei, dorinţei de a „crea" cu orice preţ, de a „epata" etc. Ne dăm seama că această operaţie este grea, delicată şi nu lipsită de riscuri. De aceea rugăm pe cititori să ne ajute, în toate felurile, spre a duce la bun sfîrşit o muncă pe care o socotim absolut necesară pentru îmbunătăţirea şi perfecţionarea limbii noastre naţionale. [1]

---

[1] După redactarea acestui articol am luat cunoştinţă de existenţa unor preocupări asemănătoare cu ale noastre în R. D. Germană, unde a apărut, în 1955, un volumaş sub titlul, semificativ, de „Apărarea limbii germane" („Verteidigung der deutschen Sprache", Berlin 1955, de F. C. Weiskopf). Trebuie înregistrată de asemenea inaugurarea rubricii „Cronica limbii literare" în „Viaţa Romînească", începînd cu nr. 6 pe anul curent.

LINGVISTICA ROMANICĂ

DIN ISTORIA LINGVISTICII ROMANICE

INCEPUTURILE EI IN LEGĂTURĂ CU LIMBA ROMÎNĂ

DE

WERNER BAHNER (Leipzig)

Istoria filologiei romanice ne arată că cercetarea limbilor şi literaturilor romanice s-a început abia în secolul trecut. Către sfîrşitul secolului al XIX-lea Gustav Gröber a recunoscut tradiţia îndelungată a romanisticei iar istoria filologiei romanice scrisă de el, operă care inaugurează seria de volume a impozantului compendiu «Grundriss der romanischen Philologie», face dovada acestei tradiţii. Pe bună dreptate afirma acel bătrîn maestru al disciplinei noastre: „Cu toate că nu se vorbeşte decît de puţine decenii despre noţiunea de filologie romanică şi cu toate că ideea unei ştiinţe a limbilor şi vorbirii romanice, dezvoltată storic, se leagă de această noţiune abia din ultima treime a secolului trecut, ea nu este totuşi *o descoperire a generaţiei contemporane*"[1].

Această constatare n-a fost luată totdeauna în consideraţie în primele decenii de după apariţia Grundriss-ului (în 1888). Faptul acesta a dus la interpretări greşite care au întunecat formarea unei conştiinţe a istoriei propriei discipline. Corelaţia interioară a lumii lingvistice romanice nu este o descoperire a romantismului german. În privinţa aceasta se punea în primul rînd problema de a statornici cunoştinţe vechi pe alte temelii, cu ajutorul metodei ştiinţifice exacte a filologiei comparate, şi se mai puneau bazele unor cercetări individuale de mare amploare. Unul din cele mai rodnice rezultate ale acestor străduinţe a fost «Gramatica limbilor romanice» (1836—43) a lui Friedrich Diez, care a devenit punctul

[1] „Grundriss der romanischen Philologie" hsg. von Gustav Gröber, vol. I, p. 1 („Geschichte der romanischen Philologie" von Gustav Gröber) Strassburg 1904[2].

de plecare al filologiei romanice de mai tîrziu. Cercetările întreprinse de el i-au asigurat locul de întemeietor al filologiei romanice și nu fără dreptate l-a numit marele savant francez Gaston Paris (1861) „Le createur et le maître de la philologie romane"[1]. Chiar dacă trebuie să facem constatarea, că abia începînd cu Friedrich Diez se poate vorbi despre o metodă de cercetare științifică exactă în domeniul filologiei romanice, totuși șirul cercetătorilor acesteia merge îndărăt pînă în secolul al XIII-lea și ea prezintă felurite aspecte de-a lungul veacurilor. Gustav Gröber, în studiul său despre istoria filologiei romanice, susține punctul de vedere că începuturile ei se găsesc acolo unde întîlnim pentru prima dată o cercetare teoretică a unei limbi sau literaturi romanice. Dar întrucît Gustav Gröber concepe noțiunea de filologie ca înglobînd știința limbii, știința literaturii și filologia în sensul restrîns al cuvîntului, preludiul istoriei științei limbilor romanice nu poate fi situat în secolul al XIII-lea. Cercetarea teoretică a Minnesangului a început în special după epoca de înflorire a artei trubadurilor provensali, concomitent cu comentariile în proză, cu biografiile trubadurilor și cu gramaticile catalanului Ramon Vidal (Razos de trobar) și a lui Uc Faidit (Donat provensal); aceste cercetări teoretice aveau în primul rînd scopul de a păstra posterității „Parladura drecha". Cu aceasta se încerca a opune rezistență influenței crescînde a dialectelor vii asupra limbii curtenești folosite de poezia provensală, care trece, din ce în ce mai mult, pe primul plan, o dată cu decadența poeziei provensale care a urmat războaielor albigensilor. Aceste străduințe nu pot fi considerate încă drept începuturi ale istoriei filologiei romanice, întrucît le lipsește orice element deliberat referitor la originea propriului idiom al cercetătorului. Abia Dante Alighieri se ocupă în tratatu «De vulgari eloquentia» de originea limbii sale materne și de raporturile ei cu celelalte limbi romanice.

Chiar înainte de Dante se făcuse de bună seamă resimțită asemănarea, mai ales în domeniul lexicului, dintre limba latină și oricare altă limbă romanică, ca de pildă limba italiană. Următorul exemplu[2] poate ilustra această afirmație. Gunzo de Novarra a venit în anul 965 în Germania, însoțindu-l pe Otto I, și a fost luat în rîs de călugării de la S. Gallen fiindcă a folosit în vorbire un „casus" greșit. Gunzo de Novarra n-a vrut să lase să dăinuiască această pată și de aceea se justifică într-o scrisoare, în care spune că a fost pe nedrept acuzat de necunoașterea gramaticii, cu toate că — spune el mai departe — sînt uneori stînjenit de folosirea limbii noastre materne, care este foarte apropiată de limba latină. Acest pasaj arată că aspectul asemănării dintre limba italiană și cea latină era

[1] Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie (Halle), 9, I, 4.
[2] Vezi Ernst Robert Curtius „Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter", Bern, 1948, p. 41.

mult prea evident. Dar considerațiile teoretice propriu-zise asupra acestei probleme nu încep decît o dată cu «De vulgari eloquentia» a lui Dante[1].

Chiar dacă concepția lui Dante despre limbă este puternic dominată de tradiția biblico-patristică, totuși este foarte important faptul că el atrage atenția asupra corelației interioare care există între limbile franceză, provensală și italiană. El își alege exemplele din lexic, în care găsește o mulțime de termeni comuni celor trei limbi romanice. Cu toate că el stabilește originea acestor trei limbi într-o limbă de bază comună, totuși nu pune încă problema unei legături între limba latină și cele trei limbi romanice. Latina, pe care el o numește „gramatica", este pentru el o limbă cu reguli definitiv stabilite prin uzul general, o creație a savanților, a acelor așa numiți „inventores gramaticae facultatis". Dante este de părere că, după așa numita încurcare a limbilor la turnul lui Babel, oamenii aceia ar fi adus cu ei în Europa o limbă divizată în trei idiomuri. El scrie: „Și dintre cei care au adus această limbă o parte și-au ales, prin tragere la sorți, regiunea de sud a Europei, altă parte regiunea de nord; iar cei din a treia grupă, pe care astăzi îi numim greci, au ocupat în parte Europa și în parte Asia. Mai tîrziu s-au născut din această una și aceeași limbă... diferite limbi populare"[2]. Printre locuitorii regiunii de nord a Europei, Dante enumeră pe slavi, unguri, teutoni, saxoni, angli, iar pentru regiunea sudică el numește popoarele spaniolilor (prin care îi înțelege pe catalani), francezilor și italienilor.

Problema originii diferitelor limbi a preocupat pe savanți și după Dante, în secolele al XV-lea și al XVI-lea. Ba chiar studiile asupra înrudirii dintre limbile romanice și asupra raportului lor cu latina au găsit un moment deosebit de fertil în filologia renașterii italiene. În primul rînd era vorba, de bună seamă, de propria lor limbă italiană; totuși au fost atinse și probleme care priveau întregul complex al familiei romanice. De o importanță capitală pentru secolele următoare, a fost, în această privință, controversa dintre Leonardo Bruni și Flavio Biondo (în 1435) cu atît mai mult cu cît ei au atacat problema raportului dintre limbile romanice populare (în special italiana) și limba latină[3]. Leonardo Bruni a încercat să arate că deosebirea dintre limba italiană, „il volgare", și limba latină ar data încă din vremea vechilor romani. El credea că se deosebesc aici numai două trepte diferite din punct de vedere social. Oamenii de cultură ar fi folosit forma clasică a limbii latine, în timp ce poporul vorbea „il volgare". În felul acesta limba italiană ar fi existat mai de

---

[1] Ed. A. Marigo în „Opere di Dante", vol. VI, Firenze, 1948[2].

[2] I, 8 „et afferentium hoc alii meridionalem, alii septentrionalem regionem în Europa sibi sortiti sunt: et tertii, quos nunc Grecos vocamus, partem Europe, partem Asie occuparunt. Ab uno postea... diversa vulgaria traxerunt originem".

[3] Vezi Harri Meier: „Die Entstehung der romanischen Sprachen und Nationen", Frankfurt a/M 1941, p. 9 și urm.

mult încă în forma de veche limbă romană populară. Împotriva acestei idei absurde s-a ridicat Flavio Biondo care a declarat că deosebirea dintre limba latină și cea italiană nu este decît un rezultat al unor mari transformări istorice. Limba latină din Italia a fost coruptă în urma invaziei goților și a vandalilor în așa măsură, încît din ea ar fi luat naștere limba italiană „o limbă latină coruptă".

Această din urmă teză s-a bucurat de mare apreciere în veacurile următoare în Italia, în Spania, în Portugalia și în Franța. Principiul acesta lămuritor al felului în care au luat naștere limbile romanice a dominat, în linii mari, gîndirea umanismului vulgar din acele țări, în tot timpul secolelor XVI și XVII. O dată cu apariția statelor naționale, în secolul al XVI-lea, problema limbilor romanice a căpătat o nouă însemnătate și a devenit o problemă națională. În legătură cu ea a fost pusă totodată și problema originii propriei lor limbi populare pe care filologii și istoriografii o concepeau ca un fapt național de la sine înțeles. În același timp voiau să contribuie ca idiomul lor propriu să-și dovedească o obîrșie înaltă în cadrul concurenței internaționale dintre limbi cu privire la misiunea lor ulterioară. Aceste două momente determină în bună măsură tendințele istoriei propriei lor limbi populare. Acum apar teorii mai mult sau mai puțin fantastice, alături de unele încercări serioase, care se concentrează asupra situației specifice și istoriei diferitelor țări.

În Italia secolului al XVI-lea domina teoria coruptiei, adică se susținea concepția dezvoltată de Flavio Biondo în secolul anterior, după care latina ar fi fost coruptă de asemenea manieră, în urma năvălirii neamurilor germanice în Italia, încît din ea s-ar fi născut limba populară italiană care ar fi ajuns în decursul veacurilor la aceeași forță de expresie ca și limba latină, datorită străduințiilor și grijii umaniștilor și poeților.

O excepție în această privință o constituie teoria lui Pier Francesco Giambullari (1495 - 1555) care, în opera sa «Origine della lingua fiorentina» (apărută în 1549), deriva limba italiană, adică toscana, din etruscă. Limba etruscă se trăgea însă, după părerea lui, din limba arameică[1]. Această teorie îndrăzneață nu a găsit aderenți în Italia, ci a fost primită cu ironie și bătaie de joc. Umaniștii și filologii italieni erau mult prea strîns legați de tradiția latină. Reactualizarea moștenirii romane a devenit un act pur și simplu patriotic. Alta era situația în Spania și în Franța, întrucît acolo substratul preroman s-a bucurat de o cu totul altă considerație, cu atît mai mult, cu cît astăzi este fapt stabilit că limba bască se trage dintr-o limbă preromană din peninsula iberică. În Spania s-au născut, în „siglo de oro", patru teorii deosebite cu privire la geneza acelei

[1] Vezi Gustav Gröber, op. cit., p. 14.

«lengua castellana»! Cea mai răspîndită era teoria corupției, prezentată încă de Antonio de Nebrija în g amatica limbii castiliane, apărută în 1492. Așadar era valabilă aceeași aserțiune: pătrunderea neamurilor germanice în peninsula iberică a pricinuit nașterea unei limbi latine corupte, care a constituit baza limbii spaniole. Mai cuprinzătoare a devenit teoria lui Bernardo Aldrede privitoare la limbile romanice, cu excepția limbii romîne — teorie prezentată în lucrarea sa «Del origen y principio de la lengua castellana o romance que hoy se usa en España» (Roma, 1606). Această concepție a fost opusă celorlalte teorii ale celor mai de seamă umaniști spanioli, după care limba castiliană ar fi fost una din cele 72 de limbi primitive, născute după încurcarea limbilor la turnul Babilonului și care nu fusese decît îmbogățită în domeniul lexicului prin influența limbii latine. Mai departe spuneau că poporul n-ar fi renunțat niciodată la limba străveche castil ană, nici măcar în timpul stăpînirii romanilor în Spania, astfel încît limba latină n-ar fi jucat decît rolul unei limbi administrative.

Această teorie fantastică a fost dezvoltată mai pe larg, pentru prima oară, de către savantul Gregorio López Madera în opera sa «Discursos de la certidumbre de las reliquias descubiertas en Granada desde el año de 1588 hasta el de 1598», care a apărut la Granada în 1601. În această teorie predomină în mod absolut străduința de a atribui limbii materne a autorului o vîrstă impresionantă, pentru a-i asigura astfel o poziție preferențială în cadrul concurenței internaționale dintre limbi.

În prima jumătate a secolului al XVI-lea a fost susținută pînă și ideea că limba spaniolă s-ar trage din cea greacă. Juan de Valdés a formulat acest punct de vedere în al său «Diálogo de la lengua» (1535). El a găsit în parte ecou la contemporanii săi umaniști, care considerau dovedirea filiației limbii spaniole din vechea greacă, fără îndoială, ca o distincție deosebită, căci tocmai în vremea aceea începea în Spania studierea intensă a limbii vechilor elini. Dar, întrucît moștenirea latină era prea evidentă, s-a dat explicația că limba preromană a Hispaniei se sprijinea în bună măsură pe limba greacă, care mai tîrziu s-ar fi amestecat în mare măsură cu limba latină, astfel încît astăzi fondul latin al limbii spaniole este considerabil.

În fine, tot în „siglo de oro" a mai fost susținută și o a patra teorie, care a găsit mulți adepți și în vremurile următoare. Este vorba de așa numita teorie bască. Susținătorii acestei teze se raliau, în privința originii limbii castiliane, la teoria corupției, dar insistau asupra faptului că limba bască ar fi fost prima limbă preromană din Hispania cu o răspîndire generală. Această idee a fost dezvoltată în secolul al XVI-lea sub influența concepției lingvistice bibliopatristice, în sensul că limba bască ar fi fost una din cele 72 de limbi primare, născute după așa-zisul amestec al limbilor de la turnul Babilonului.

Şi în Franţa au fost susţinute diverse teorii cu privire la originea limbilor. Pe cînd Budé şi Périon susţineau punctul de vedere că limba lor maternă s-ar trage din cea greacă, cei mai mulţi filologi francezi din secolul al XVI-lea declarau că nu se poate nega originea latină a limbii franceze. Şi aici domina, fără îndoială, ideea amestecului de limbi prin corupţie. Chiar dacă limba franceză, ca „Langue composée", este alcătuită în esenţă din elemente latine — spune Pasquier[1], — totuşi ea prezintă alături de acestea şi elemente componente galice, greceşti, francone şi italiene, născute din feluritele legături istorice. Este evident faptul că savanţii se interesau foarte mult de elementele galice preromane ale limbii franceze, chiar dacă nu făceau lucrul acesta în parte decît ca diletanţi. Aşa după cum pentru cei mai mulţi dintre istoriografii Spaniei istoria patriei lor începea o dată cu apariţia populaţiei preromane în Iberia, tot astfel pentru istoricii francezi ea începea cu populaţia galică. Faptul acesta este semnificativ faţă de situaţia din Italia, unde, cu excepţia încercării lui Giambullari, istoria italiană începea abia cu romanii. Situaţia preromană nu se bucura aşadar de o atenţie deosebită. Umaniştii italieni urmăreau ca scop „restitutio linguae latinae" şi respingeau orice încercare din partea francezilor, spaniolilor sau chiar a germanilor să formuleze oarecari pretenţii în această privinţă. Petrarca respinsese mai de mult, în «Libellus sine nomine» şi în «Apologia contra cuiusdam galli anonimi calumnias», pretenţia acelor „barbaries gallica" asupra moştenirii romane[2]. Caracteristice pentru atitudinea acelor umanişti italieni şi totodată programatice sînt, în această privinţă, următoarele cuvinte ale lui Valla, luate din prefaţa la opera sa fundamentală «De linguae latinae eleganta libri sex». „Noi am pierdut Roma, imperiul şi dominaţia, chiar dacă nu s-a întîmplat din vina noastră, ci din aceea a vremurilor ; totuşi noi stăpînim încă o parte importantă a globului în baza acestei dominaţii strălucite. Ale noastre sînt Italia, Galia, Spania, Germania, Panonia, Dalmaţia, Iliria şi multe alte neamuri. Căci oriunde domneşte limba romană, acolo se află stăpînirea romană"[3]. Harri Meier[4] accentuează pe bună dreptate că, în această imagine umanistică a istoriei, forţa timpului şi puterea de separaţie a deosebirilor sociale trec pe planul al doilea şi dominante sînt doar imaginile unei Rome imperiale ideale şi a unei limbi latine ideale ;

---

[1] Vezi Franz Strauss, „Vulgärlatein und Vulgärsprache im Zusammenhang der Sprachenfrage im 16. Jh. (Frankreich und Italien)", Marburg, 1938, p. 70 şi urm.

[2] Vezi August Buck, „Grundzüge der italienischen Geistesgeschichte" Urach, 1947, p. 45.

[3] L. Valla „De linguae latinae elegantia libri sex", Lugduni. 1536, Praefatio, p. 7. „Amisimus Romam, amisimus regnum, amisimus dominatum, tametsi non nostra sed temporum culpa ; verumtamen per hunc splendidiorem dominatum in magna adhuc orbis parte regnamus. Nostra est Italia, nostra Gallia, nostra Hispanio, Germania, Pannonia, Dalmatia, Illyricum, multaeque aliae nationes. Ibi nanque Romanum imperium est, ubicunque Romana lingua dominatur".

[4] Vezi Harri Meier, op. cit., p. 11.

amîndouă au fost create de acea „virtus romana" şi dăinuiesc pînă în cea de pe urmă picătură de sînge roman, aşteptînd înnoirea.

Această scurtă prezentare a celor mai de seamă teorii din secolul al XV-lea şi al XVI-lea cu privire la originea limbii populare proprii din Italia, Franţa şi Spania ne arată că o dată cu problema limbilor naţionale ies la iveală şi perspective în domeniul istoriei limbii. Alături de concepţia general răspîndită că limbile se modifică treptat, cu vremea, cîştigă teren mai cu seamă ideea că totuşi au intervenit şi modificări bruşte de mare amploare, rezultate din ciocnirea cu alte popoare. Aceste modificări au putut fi atît de adînci, încît coruperea limbii care a avut loc se putea asemăna cu o catastrofă şi a putut da naştere unei limbi noi; în afară de aceasta merită să fie relevat şi faptul că chiar în acea epocă eroică a filologiei se folosea metoda comparativă. Mulţi umanişti pornesc în prezentarea raporturilor dintre limba latină şi limba lor maternă nu numai de la idiomul lor, ci încearcă să întărească coerenţa grupei romanice prin raportări la diferitele limbi surori. Cu această ocazie ei se referă mai ales la limba franceză, italiană, spaniolă şi în parte şi la cea portugheză. În legătură cu aceasta, se pune îndată şi problema în ce măsură cunoşteau ţările vest-romanice limba romînă şi dacă aceasta era privită ca o limbă romanică. Cu toate că, cu excepţia Italiei, nu se găsesc în celelalte ţări decît dovezi izolate în această privinţă, este totuşi important şi nu lipsit de atracţie faptul că limba romînă a fost caracterizată întotdeauna, în ţările amintite, ca o limbă romanică. E de la sine înţeles că în secolul al XV-lea şi al XVI-lea Italia se interesa cel mai mult de ţinuturile romîneşti. Două motive contribuiau la aceasta: încă de la începutul secolului al XIII-lea, Papa căuta să-şi întindă influenţa în spaţiul balcanic pentru a îngrădi sfera de influenţă religioasă a Patriarhului de la Constantinopol. În afară de acest motiv, negustorii bogatelor oraşe-republici din Italia, în special cei din Genova şi Veneţia, aveau multe legături comerciale cu Europa de sud-est, astfel încît nenumăraţi italieni călătoreau prin acele ţări pentru a cumpăra sau a desface mărfuri. Diferite documente ale umaniştilor italieni din secolul al XV-lea ne fac să ne dăm seama că faptul asemănării lingvistice dintre latină, respectiv italiană şi romînă, era prea evident pentru a putea fi trecut cu vederea. Papa Pius al II-lea care avea o cultură umanistă multilaterală exprimă în «Comentarii rerum memorabilium» părerea că chiar şi romîna ar fi o italiană coruptă. Textul literal este următorul: „Valahii sînt un neam care locuieşte dincolo de Dunăre între Marea Neagră şi ţinutul care astăzi se numeşte Transilvania şi în care se află şi cele şapte oraşe cu locuitori de limbă germană. Valahii vorbesc limba italiană, dar într-o formă imperfectă şi oarecum alterată. Unii cred că legiuni romane au fost trimise odinioară acolo împotriva dacilor care locuiau în acele ţinuturi: în fruntea

legiunilor a fost un oarecare Flaccus, de la care au luat mai întîi numele de Flacci, nume modificat apoi în acela de „valahi"[1]. Cam același lucru îl conține și un pasaj din umanistul și secretarul apostolic Flavio Biondo, pe care l-am întîlnit mai sus ca întemeietor al teoriei corupției. El scria cu ocazia cuceririi Constantinopolului de către turci, în anul 1453, o scrisoare către regele Alfons de Aragonia, afirmînd că și valahii aparțin popoarelor amenințate de puterea turcească. Flavio Biondo scrie că acești valahi sau daci de la Dunăre — cum îi mai numește el — dovedesc prin limba lor că sînt de origine romană, fapt de care sînt foarte mîndri. Apoi adaugă că a auzit el însuși această limbă, care îi amintește de limba latină[2].

Poggio Bracciolini citează în cartea a treia din „disceptationes convivales" cuvinte românești, chiar dacă uneori sînt latinizate ca formă. Acestea constituie pentru el dovada originii latine, idee pe care o formulează astfel: „în regiunile Sarmației nordice se află o colonie care, după cum se spune, este rămasă de la Traian și mai păstrează și astăzi, în mijlocul atîtor barbari, multe cuvinte latinești, notate de către călătorii talieni prin acele locuri. Ei spun oculum, digitum, manum, panem și încă multe alte cuvinte, de unde se poate vedea că ele au rămas de la latinii care fuseseră coloniști acolo, iar acea colonie folosise limba latină"[3]. Vedem așadar, în aceste documente, convergența a două momente: pe de o parte tradiția istorică, adică studiul istoricilor romani, iar pe de altă parte cunoașterea limbii române însăși, adică asemănarea dintre limba italiană și română, care bate de îndată la ochi chiar și unui laic.

Și acum să vedem un alt document care merită atenția noastră, în legătură cu aceste fapte, întrucît în el găsim prezentate de fapt doleanțe românești de către un umanist italian. Este vorba de cunoscutul umanist italian Antonio Bonfini, care a ocupat postul de istoriograf crăiesc la curtea regelui Ungariei Mathias Corvinus, rege de origine românească. Bonfini scrie, cuprins de uimire, despre legătura strînsă dintre limbă și

[1] „Valachi populi sunt ultra Danubium habitantes inter Euxinum mare, et regiones, quas hodie Transilvanas appellant: in quis septem civitates Theutonici sermonis existunt. Valachi lingua utuntur Italica, verum imperfecta, et admodum corrupta; sunt qui legiones Romanas eo missas olim censeant adversus Dacos, qui eas terras incolebant: legionibus Flaccum quaendam praefuisse, a quo Flacci primum, deinde Valachi, mutatis litteris sint appellati; (p. 296, liber undecimus) Francofurti, MDCXIV.

[2] Vezi „Et qui regione Danubio item adiacent Ripenses Daci, sive Valachi, originem, quam ad decus prae se ferunt praedicant que Romanan, loquela ostendunt, quos catholice christianos Romam quotannis et Apostolorum limina invisentes aliquando gavisi sumus ita loquentes audire, ut, quae vulgari comunique gentis suae more dicunt, rusticam male grammaticam redoleant latinitatem". („Scritti inediti e vari di Biondo Flavio con introduzione di B. Nogara" Roma, 1927, p. 45. („Ad Alphonsum Aragonensem serenissimum regem De expeditione în Turchos").

[3] „Apud superiores sarmatas Colonia est ab Trayano ut aiunt derelicta: que nunc etiam inter tantam barbariem multa retinet latina vocabula ab Italis qui eo plecti sunt notata. Oculum dicunt digitum manum panem: multa que alia quibus apparet ab latinis qui coloni ibidem relicti fuerant Manasse eamque coloniam fuisse latino sermone usam" (Folium XXI, „Poggii Florentini Oratoris clarissimi: ac secretarii apostolici historiae convivales disceptativae, orationes, invectivae, epistolae, descriptiones quaedam et faceciarum liber", MDCXI.

popor la romîni : „Cu toate că provincia romană Dacia, țara geților și Panonia au fost inundate de atîtea năvăliri barbare, acestea din urmă n-au izbutit totuși să nimicească coloniile și legiunile romane, care crescuseră cu vremea. Deși învinși de către barbari, ei își păstrează limba lor romană și luptă să nu și-o piardă cu totul, astfel încît putem spune : ei luptă nu atît pentru viața lor, cît mai cu seamă pentru a-și apăra limba. Cine n-ar fi cuprins de mirare gîndindu-se la năvălirile sarmaților și goților, hunilor, vandalilor și gepizilor, cum și la campaniile militare ale germanilor și longobarzilor, și văzînd totuși că urmele limbii romane s-au păstrat la daci și geți?"[1].

Aceste atestări ale unui umanist italian din epoca renașterii dovedesc că limba romînească era socotită ca aparținînd lumii limbilor romanice. Din Spania și din Franța acelor vremi nu avem dovezi de felul acesta, întrucît condițiile istorice n-au creat premise la fel de favorabile ca în Italia. Cu toate cercetările amănunțite făcute de mine în acest domeniu, n-am putut găsi decît o singură atestare privitoare la această problemă, o atestare scurtă dar pregnantă : „De la lengua latina han resultado las generales que agora se usan en Italia, Francia y Vvalachia"[2]. (p. 13). Această aserțiune a fost formulată de către Andrés de Poça în cartea sa „ De la antigua lengua, poblaciones, y comarcas de las Espanas en que de paso se tocan algunas cosas de la Cantabria", apărută în 1587 la Bilbao. În această carte, Poça susține teoria bască deja amintită mai sus. Ideea că limba romînă este o limbă romanică a auzit-o probabil de la umaniștii italieni sau a întîlnit-o în operele acestora. Poça a petrecut ani mulți la universitățile din Louvain și Salamanca și se distinge în scrierile sale printr-o cultură cuprinzătoare.

Și în Franța primei jumătăți a secolului al XVII-lea s-a arătat că limba romînă este o limbă romanică totuși foarte coruptă. În lucrarea sa „Thresor de l'histoire des langues de cet univers, contenant les origines, beautez, perfections, descadences, mutations, changement, conversions et ruines des langues" (în 1619) [3] în care vorbește despre aproximativ

---

[1] „Quamquam variae Barbarorum eruptiones, Daciam, populi Romani provinciam, et Setarum regionem, una cum Pannoniis inundasent ; colonias tamen, legionesque Romanas quae recenter excreverant, non potuisse interire. Inter Barbaros obrutae, Romanam tandem linguam redolere videntur ; et ne omnino eam deserant, ita reluctantur, ut non tantum pro vitae, quantum pro linguae incolumitate certasse videantur : Quis enim assiduas Sarmatarum inundationes et Gothorum, item Unnorum, Vandalorum et Gepidarum eruptiones, Germanorum excursus, et Longobardorum, si bene supputarit, non vehementer admiretur, servata adhuc inter Dacos et Getas Romanae linguae vestigia.(?)" (Decadis III, Liber IX, p. 530, „Antonii Bonfinii Asculani Rerum Hungaricarum Decades Libris XLV, Lipsiae MDCCLXXI").

[2] Vezi Conde de la Vinaza „Biblioteca histórica de la filología castellana", Madrid, 1893, C. 28.

[3] Vezi Lazăr Șăineanu, „Istoria filologiei romîne", București, 1895², p. 15. „Les Gothz aussi se jetterent dedans durant l'Empire de Gratian tellement que de ce melange les Valachiens sont descendus, lesquels ayant confondu les moeurs, façons de faire et langage des dessudits en ont faict je ne sçay quoy à part qui n'y ressemble plus de rien. Toutesfois ils usent aussi du parler Ruthenique et Slavon".

56 de limbi, Claude Duret se ocupă și de limba romînă și îi aplică teoria corupției, care era în general acceptată în acea epocă pentru limbile vest-romanice. El socotește că, la fel ca și în Spania, în Italia și în Franța, neamurile germanice care au năvălit în imperiul roman au alterat și limba latină din Dacia. De bună seamă că această alterare va fi mers — spunea el — pînă la punctul de a nu se mai putea recunoaște elementul latin în limba romînă.

★

Această scurtă privire generală ne arată că cercetarea limbilor romanice a început încă de timpuriu. Fundamentul acestor cercetări l-a alcătuit întotdeauna conjunctura istorică specială, care a determinat, în linii generale, atît problematica cît și scopurile lor. Chiar dacă uneori a fost exprimată îndoială cu privire la caracterul romanic al limbii romînești și chiar dacă însuși cunoscutul lingvist Hugo Schuchardt scria în 1893 lui Gustav Weigand : „Dovada că limba romînă este o limbă romanică n-a fost încă adusă", totuși constatăm că, de la începuturile științei filologice romanice, limba romînească a fost considerată o limbă romanică. Cu toate că abia începuturile cercetărilor filologice exacte, care datează din secolul al XIX-lea, au făcut dovada științifică a acestei afirmații, este totuși oarecum semnificativ și faptul că din cele mai vechi timpuri cuvintele „romanic" și „romînesc" au fost sinonime pentru filologi și pentru istoriografia romanică.

PREDICATUL VERBAL

DE

GH. NEDIOGLU

III

Capitolele precedente[1] au fost consacrate studiului sintagmelor predicative formate cu *a putea*, *a trebui*, *a avea*, *a fi* şi *a voi*, semiauxiliare de mod şi de timp în primul rînd, dar avînd uneori şi valoare de aspect verbal. În capitolul de faţă vor fi tratate sintagmele predicative construite cu semiauxiliarele care au în primul rînd rol de aspect şi numai cîteodată se înfăţişează şi cu valori modale ori temporale.

1

O mare varietate de aspect verbal capătă sintagmele predicative compuse cu semiauxiliarele incoative. Printre acestea se cade să semnalăm în primul rînd pe *a începe*, indicat pentru funcţiunea de semiauxiliar prin însăşi natura conţinutului său semantic. În adevăr, şi ca verb plin, cînd formează singur predicatul, el trebuie neapărat însoţit de un substantiv sau de un grup nominal, care implică ideea unei acţiuni. ***Începe ploaia***, ***începe noaptea***, ***începe cu gura la cineva*** (I. Zanne, II, 197) înseamnă de fapt „începe să plouă, începe să se înnopteze, începe să-l certe". Dacă şi ca verb plin, *a începe* este numai în aparenţă autonom, pentru că de fapt el stă întotdeauna în serviciul acţiunii pe care o implică complementul sau circumstanţialul său, se înţelege de la sine că, de îndată ce acestea sînt înlocuite printr-un verb, *a începe* îşi pierde şi aparenţa de autonomie pe care o avea, transformîndu-se cu totul într-un semiauxiliar. Este doar trecerea de la ***începe un cîntec*** la sintagma predicativă ***începe să cînte***.

[1] Apărute în *„Limba romînă"* nr. 3 şi 4, 1956.

Verbul principal din acest fel de sintagme predicative poate fi și suprimat prin elipsă. Uneori, această suprimare este dictată de motive de variație stilistică, spre a nu se mai repeta verbul plin, care apare mai departe în corpul frazei : *Broscoiul cînd* **începe**, *toate celelalte broaște după el* **strigă** (I. Zanne, I, 339). De multe ori însă, exprimarea lui nici nu este necesară, deoarece se subînțelege de la sine. ***Încep o pîine*** înseamnă „încep să iau dintr-însa". În aceste cazuri, contextul ne arată cu cea mai mare precizie verbul principal subînțeles în sintagma predicativă. În citatele următoare, de pildă, el este rînd pe rînd *să lucreze, să se ridice, să se facă, să spună, să vorbească, să povestească, să strige* : *Cine* ***începe*** *cu bine* cu *bine isprăvește* (I. Zanne, VI, 662) ; ***A început*** *de la lingura de lemn* (Ibidem, III, 595) ; *Unul ca nici unul, că de la doi* ***încep*** *cei mulți* (Iord. Golescu, apud Zanne, IV, 232) ; *Aci* ***începeau*** *una, aci lăsau alta* (P. Ispirescu, D.Ac.R., II_1, 570) ; *Deșertă plosca, își drese glasul și* ***începu*** (C. Negruzzi, ibidem) ; *Un basm cu pajuri și cu zmei / **începe** - acum o fată* (G. Coșbuc, „Mama") ; ***începu*** *la el* : *Nărodule și prăpăditule* ! (I. Pop Reteganul, D.Ac.R. II, 570).

Acțiunea semiauxiliarului *a începe* se vădește, în sintagmele predicative, mai ales asupra verbelor imperfective, cărora le dă, prin interferență un aspect incoativ. Față de predicatele simple *se plimbă, merge, cîntă*, care arată acțiunea în desfășurare și deci fără început și fără sfîrșit, sintagmele predicative corespunzătoare, formate cu *a începe*, apar cu momentul inițial al acțiunii precizat : *După* [aceea]. . . ***el începu să se plimbe*** *în lungul odăii* (B. Delavrancea, „Liniște") ; *E Meka* ! *E Meka și-aleargă* [emirul] *spre ea. . . / Dar Meka* ***începe*** *și dînsa* ***să meargă***. . . (Al. Macedonski, „Noapte de Decemvrie") ; *Și-am mers pe malul apei. . . dar* ***a-nceput*** *un plop* ***să cînte*** */ și toți plopii cîntau duios în vînt* (G. Coșbuc, „Cîntecul fusului").

Și mai adîncă este schimbarea de aspect provocată de semiauxiliarul *a începe* în sintagmele predicative formate cu verbe perfective, a căror acțiune, limitată prin aspectul lor inerent, își are atît începutul cît și sfîrșitul bine definite, ca petrecîndu-se în același moment. Să comparăm, bunăoară, predicatul exprimat prin verbul perfectiv din „Luna *se ivește* de după deal", cu sintagma predicativă ***începe să se ivească***. Aici acțiunea nu se mai isprăvește îndată după începerea ei, ca în primul caz, ci este arătată ca începînd și continuînd să se desfășoare mai departe. De astă dată, semiauxiliarul a provocat, prin interferență, o totală schimbare de aspect a verbului său principal, pentru că, dintr-o acțiune p e r f e c t i v ă în cel mai deplin înțeles al cuvîntului, a făcut o sintagmă predicativă de aspect i m p e r f e c t i v. Aceeași opoziție de aspect între predicatele și sintagmele predicative corespunzătoare din : *cred* și ***încep să cred***, *mă hotărăsc* și ***încep să mă hotărăsc;***

mă satur și ***încep să mă satur***, *uit* și ***încep să uit***, *mă vindec* și ***încep să mă vindec*** etc. etc.

Cît de departe poate merge puterea de imperfectivare a semiauxiliarului *a începe* se vede mai cu deosebire din sintagmele predicative pe care le formează cu verbele perfective terminative, cînd este în stare să prelungească chiar și terminarea acțiunii. O sintagmă predicativă ca cea din „*Mălaiul* ***începe să se isprăvească***" dă astfel expresie ideii complexe de „început al sfîrșitului", împăcînd printr-un paradox două acțiuni cu aspect diametral opus.

Aceeași schimbare totală de aspect, dar cu alt rezultat, constatăm și între un predicat ca *dă*, bunăoară, și sintagma predicativă ***începe să dea***. Privite izolat, verbele *a începe* și *a da* arată acțiunea ca producîndu-se o singură dată; de cum sînt însă unite într-o idee predicativă unică, ele arată repetarea acțiunii verbului principal, dînd astfel sintagmei predicative un aspect iterativ. Este schimbarea pe care o suferă o întreagă serie de verbe cu aspect momentan : *fulgeră* și ***începe să fulgere***, *fură* și ***începe să fure***, *greșești* și ***începi să greșești***, *izbești* și ***începi să izbești***, *oftezi* și ***începi să oftezi***, *păcătuiești* și ***începi să păcătuiești***, *sari* și ***începi să sari***, *tresari* și ***începi să tresari***, *vinzi* și ***începi să vinzi*** etc. etc.

Cazurile de acest fel arată încă odată ce mare greșeală se face, cînd se izolează, analizîndu-se deosebit cele două verbe care constituiesc un singur aspect verbal cu totul deosebit de aspectul celor două verbe asociate. Și nu e vorba numai de o unitate de aspect, ci, ca-n toate sintagmele, și de o singură idee verbală (aceea a verbului principal), de o singură modalitate (conjunctivul următor capătă valoarea modală de indicativ a semiauxiliarului : *începe să meargă* = „începe acțiunea mersului și merge") și de o singură temporalitate. (Prezentul conjunctivului își însușește și timpul semiauxiliarului : *începu să se plimbe* = „începu plimbarea și se plimbă"; *a început să cînte* = „a început un cîntec și a cîntat").

Din dorința de a înțelege mai bine prin analiză, ajungi să nu mai înțelegi nimic, distrugînd totdeodată și perfecta unitate a sintagmei.

2

Asemănătoare în unele privințe cu cele precedente, sintagmele predicative construite cu semiauxiliarul *a porni* își au nota lor distinctivă, determinată de aspectul incoativ de altă nuanță al acestuia. Spre deosebire de o acțiune începută, care are un caracter mai mult static, în sensul că se petrece de cele mai multe ori pe loc,—acțiune pornită implică întotdeauna dinamismul unei mișcări care poate merge pînă la febrilitate, cum ne arată și substantivul *pornire* „impulsiune impetuoasă ce nu poate fi stăpînită de rațiune" sau forma pronominală a verbului : *a se porni* pe ploi (pe răcnete, pe țipete etc.). Ex. : *Simțea un avînt neîns-*

trunat ce-l ***pornea să meargă*** *. . . la chemarea porumbiței* (Al. Odobescu, „Pseudokinegetikos" XI). Ceea ce exprimă în această sintagmă predicativă verbul *a porni*, care aici își păstrează încă autonomia, nu este atît ideea de „îl îndemna" sau „îl îmboldea", cît mai mult ideea de „îl împingea năvalnic" să intre în acțiune a verbului principal.

Dinamismul caracteristic semiauxiliarului *a porni* se manifestă chiar și în sintagmele predicative formate cu un verb a cărui acțiune se petrece pe loc : *Atunci lumea toată . . .* ***a pornit să răpăe din palme*** (I. Caragiale apud Tiktin, DGR, 1215). Ce aspect ar fi căpătat această sintagmă predicativă, cu semiauxiliarul *a începe* : „lumea *a început să răpăie* din palme"? Un aspect verbal neintensiv, care n-ar fi putut reda atît de puternic izbucnirea bruscă a aplauzelor, așa cum o exprimă semiauxiliarul intensiv *a porni*. Și încă ceva. Cu caracterul lui mai mult static *a început* nu ne-ar fi putut sugera ideea continuării intensive a acțiunii, în măsura în care ne-o sugerează *a pornit să . . .*

Acest dinamism se simte și în sintagmele predicative formate de semiauxiliarul *a se porni* cu verbele de devenire, care, de felul lor, arată o desfășurare înceată a acțiunii, dar care este transformată de semiauxiliarul *a se porni* într-o evoluție rapidă : *Și-a petrecut vremea cu niște vin care* ***pornise să se oțețească*** (I. Caragiale, „În vreme de război", II). Lent în *începuse să se oțețească*, procesul de oțețire apare accelerat în *pornise să se oțețească*.

3

Un aspect momentan în cel mai deplin înțeles al termenului dă semiauxiliarul *a apuca* acțiunii verbului său principal în sintagma predicatului. Este nuanța sugerată de ideea că subiectul prinde momentul oportun de a intra în acțiune, moment care adeseori este și ultimul, cînd mai este cu putință această intrare : *Deci el* [Dediul Spătarul] *într-o noapte, au îmbătat . . . pe străjerii ce-l păzea*[u] *. . .* ***și au apucat de au încălecat pre cal și . . . au fugit*** (I. Neculce, apud Hasdeu, Et. mag. 1404). Datorită valorii speciale a acestui semiauxiliar, acțiunea apare ca îndeplinită nu numai cînd cele două verbe sînt la perfect, ci și cînd sînt la prezent : ***apucă de fuge*** sau ***apucă să fugă***.

Și mai reliefată apare această nuanță incoativă momentană la forma negativă a semiauxiliarului, *a nu apuca să . . .* „a nu putea prinde momentul să . . ." : *Au poroncit lui ceauș-baș a ca să meargă fără de veste la Nicolai Vodă,* ***să nu apuce să se ascundă***. (Axinte Uricarul, D.Ac.R., I_1, 213).

Ideea de a prinde momentul intrării în acțiune este pusă în opoziție cu ideea de a lua înaintea unei acțiuni contrare, care-ar putea-o împiedeca. Spătarul apucă să fugă înainte de a fi prins, iar Nicolai-Vodă urma să fie prins înainte de a apuca să se ascundă.

La forma negativă, semiauxiliarul *a apuca* poate insufla verbului principal din sintagma predicatului și nuanța de aspect că o acțiune abia începută este întreruptă de o altă acțiune : ***N-apucă să facă zece, douăzeci de pași, și iacă se pomeni cu dînsul dinaintea lui*** (P. Ispirescu, „Aleodor-Împărat"). Această nuanță incoativă devine subtilă, cînd sintagmele predicative de acest tip sînt completate cu adverbul *bine*, singur sau precedat de *încă* : ***N-apucase încă bine cel din urmă apostol să păşească pragul, şi Toderică se puse la jucat stos*** (C. Negruzzi, „Toderică"). De astă dată însuși momentul păşirii pragului este tăiat în două, ca să se aşeze între începutul și sfîrșitul lui, intrarea în acțiune a jocului de cărți. Cît de departe merge această despicare în două a unui moment ne-o arată citatul următor, în care acțiunea momentană a unui ingresiv ca *a se aşeza* este scindată în închipuirea vorbitorului, pentru ca să se interpună sunetul buciumului : ***N-apucară să se aşeze bine, şi auziră un sunet de bucium*** (P. Ispirescu, apud Candrea, D. En.,I, 69). În același chip poate fi scindat și momentul final al unei acțiuni, care a avut o desfășurare prealabilă : ***N-apucară să-şi sfîrşească bine vorba şi să te ţii, Pîrleo*** ! *Soldaţii într-un suflet alergară* . . . (P. Ispirescu, „Fiul vînătorului").

Sintagmele predicative compuse cu forma pronominală a acestui semiauxiliar, *a se apuca*, se apropie de cele formate cu semiauxiliarul incoativ sinonim *a începe* : *Dacă-i gata cu cinatu', eu* ***m-apuc să-i fac şi patu*** (Jarnik-Bîrseanu, „Poruncitu-mi-a mîndra"). Și totuși în nota incoativă a semiauxiliarului *mă apuc* simțim o participare mai activă a subiectului la acțiunea verbului principal. Este deosebirea dintre *Şi Ştefan-vodă* . . . ***s-au apucat să facă*** *mănăstirea Putna* (I. Neculce, „O samă de cuvinte") și „Stefan-Vodă *a început să facă* . . ."

Cînd verbul principal este un indicativ introdus prin ligatura consecutivă *de*, sintagma predicativă formată cu semiauxiliarul *a se apuca* arată acțiunea nu numai ca începută și continuată, dar și dusă pînă la capăt. *Şi, întorcîndu-se înapoi, Ştefan-vodă* ***s-au apucat de au făcut*** *mănăstirea Voroneţului* (I. Neculce, „O samă de cuvinte") ; *Şi aşa, rugată fiind* ***cu stăruinţă, se apucă şi ea de găti*** *niște bucate înfricoşate* (P. Ispirescu, „Ileana-Simziana"). În chipul acesta acțiunea predicatului ni se înfățișează sub trei aspecte consecutive : incoativ, continuativ și perfectiv. Desfășurarea și îndeplinirea acțiunii începute se subînțeleg în sintagmele predicative de acest fel și cînd atît semiauxiliarul cît și verbul principal sînt la imperativ : *Haide,* ***apucă-te de-ţi fă părul*** (V. Alecsandri, D.Ac.R., I_1, 213).

În sfîrșit, semiauxiliarul *a se apuca* mai are și o notă modală proprie, care-i dă o individualitate și mai bine definită. Deoarece, în calitatea lui de verb plin, el este aplicat de obicei unor fapte reprobabile (a se apuca

de tîlhării, de spargeri, de furturi, de găinării, de nebunii, de năzbîtii, de drăcii, de strengării etc.) semiauxiliarul *a se apuca* adaugă adeseori şi el o notă modală de reprobare acţiunii verbului principal cu care formează sintagma predicatului: ***S-au apucat să-i spargă uşa*** (I. Caragiale, „La hanul lui Mînjoală"); *Dacă nu ştii să văpseşti,* ***nu te-apuca să mînjeşti*** (I. Zanne, V, 654). În unele sintagme predicative această reprobare este îmblînzită, redusă fiind la o imputare pentru o acţiune nesocotită sau numai pripită, care ne pune în faţa unui fapt îndeplinit: *Ceea ce îmi pare rău . . . e că* ***te-ai apucat şi ai trimis***[1] *la toată lumea invitaţii* (Al. Vlahuţă, apud Tiktin, DGR, 84).

4

Sintagme predicative din cele mai caracteristice limbii noastre formează semiauxiliarul *a sta*. Caracteristice atît ca aspect verbal cît şi ca temporalitate.

Ca verb plin, *a sta* este un imperfectiv. El arată acţiunea în continuare şi nu ne spune nimic cu privire la începutul ei şi nici dacă se apropie de sfîrşit. Ca semiauxiliar însă, *a sta* capătă un aspect momentan, făcîndu-ne să aşteptăm din moment în moment începutul acţiunii verbului principal: *Afară* ***stă să plouă*** (I. Bassarabescu, apud Tiktin, DGR, 1481). Cum se explică această neaşteptată schimbare de aspect? Prin valoarea pe care o capătă *a sta* în construcţia *stă gata să . . .* în care apare adeseori: *începu a citi pe cărticica lui şi înlătură . . . groaza ce* ***sta gata să-l cuprinză*** (P. Ispirescu, „Voinicul cel cu cartea în mînă născut"). Aceasta e şi calea pe care verbul autonom s-a transformat în semiauxiliarul *a sta*, care dă sintagmei predicative o nuanţă incoativă, menită să arate că acţiunea n-a început încă, dar e gata-gata să înceapă.

O astfel de nuanţă de aspect am întîlnit-o şi în sintagmele cu *a fi*. Acolo încă iminenţa acţiunii era redată printr-un viitor în trecut (era să cadă) pe cîtă vreme aici avem un p r e z e n t în perspectiva unui v i i t o r i m i n e n t (*stă să cadă*), care se deosebeşte ca nuanţă şi de prezentul în perspectiva unui viitor, ce nu se anunţă ca imediat (cînd *e să cazi* în păcat...). Alte exemple: *Ajunse să-i pară că* ***stă să cadă*** *coliba pe ei* (P. Ispirescu, D.Ac.R., I², 16); *duşmanele mi-s multe.../ Toate* ***stau să mă omoare*** (Jarnik-Bîrseanu, „Foaie verde de trifoi");

---

[1] În privinţa formei acestor sintagme, să nu ne lăsăm înşelaţi de analiza formalistă, care ar veni să ne spună: „Dar bine, nu vedeţi că în *Te-ai apucat şi ai trimis* avem o frază compusă din două propoziţii coordonate, legate prin conjuncţia copulativă *şi* ?" Nu, coordonatele sînt propoziţii care au pe de o parte acelaşi rol sintactic în frază, fie că sînt amîndouă principale sau subordonate; iar pe de alta, care n-au raporturi reciproce între ele. Nimic din aceste două note caracteristice coordonatelor în *Te-ai apucat şi ai trimis*, unde avem o singură idee predicativă, exprimată prin verbul plin *ai trimis*, colorat cu nuanţa de aspect incoativ şi cu nuanţa modală de imputare a semiauxiliarului reprobativ *te-ai apucat*, cu care formează sintagma predicativă.

Stînca stă să se prăvale / în prăpastia măreață (M. Eminescu, „Floare albastră").

Aceasta nu însemnează însă că semiauxiliarul *a sta* nu poate forma și sintagme de viitor în trecut. E de ajuns să-l punem la imperfect, pentru ca exemplele precedente să exprime această temporalitate : *Coliba* ***stătea să cadă*** *pe ei* ; *Dușmanele* ***stăteau să mă omoare*** ; *Stînca* ***stătea să se prăvale.***

Cînd derivă de-a-dreptul din verbul plin imperfectiv, semiauxiliarul *a sta* dă sintagmei predicative un aspect durativ, înfățișînd acțiunea verbului principal într-o continuitate subliniată: *Rămîi uimit, cînd* ***stai să cugeți*** *ce de noroade s-au vînturat pe malurile Dunării* (AL. Vlahuță, „Romînia pitorească", 58). Față de durata limitată a verbului simplu *cugeți*, sintagma *stai să cugeți* exprimă o durată nelimitată. Verbul principal înfățișat sub acest aspect poate fi și la indicativ, introdus prin conjuncțiile *și* sau *de* : *Așa, cinstite Părinte,* ***stau și mă mir*** *ce să fac* (Anton Pann, „Povestea vorbei") ; ***Ce stai dumneata de vorbești?*** *. . . Cu otravă se răsplătește cel ce a făcut atîtea slujbe?* (P. Ispirescu, „Țugulea"). Deși apar în cîte o construcție frazeologică, aceste sintagme predicative (ca și *a apucat și a fugit* sau *a apucat de a fugit*) constituiesc de fapt cîte o singură idee predicativă, pentru că conțin cîte o singură idee verbală — „mă mir" și „vorbești" — semiauxiliarul *stau* (*stai*) neavînd decît rolul accesoriu de a sublinia aspectul imperfectiv al celor două acțiuni, înfățișîndu-le într-o continuă desfășurare, ca și în cazul cînd verbul principal este la conjunctiv (cînd *stai să cugeți*).

5

Un alt semiauxiliar care intră adeseori în sintagma predicatului este *a da*.

Procesul de abstractizare care a dus la transformarea verbului plin *a da* într-un semiauxiliar se vede mai cu deosebire în construcția impersonală pasivă *a-i fi dat cuiva să . .* , în care nu mai este vorba de a se oferi unei persoane ceva concret, ci de a i se fi hotărît destinul. Momentan de felul lui, ca verb plin, întrucît arată acțiunea începută și sfîrșită în același moment, *a da* capătă ca semiauxiliar un aspect incoativ-continuativ, arătînd momentul cînd începe desfășurarea acțiunii predicative. ***Văd bine că mi-i dat mie ca să mor în haiducie***[1] (V. Alecsandri, „Doină haiducească"). De la ideea de predestinare, acest semiauxiliar a ajuns să exprime în alte sintagme predicative ideea de „a i se întîmpla cuiva să . . .", întîmplarea fiind socotită în credințele poporului tot ca

[1] Construcția curentă este *mi-e dat să mor*, ligatura *ca* fiind introdusă din motive de ordin metric, care cereau o silabă în plus.

sortită : *Am făcut cunoștința unui domn, care posedă o colecție de scrisori —cea mai prețioasă din cîte* ***mi-a fost dat să văd*** (I. Caragiale, „Antologie").

O altă valoare cu care apare semiauxiliarul incoativ *a da* în unele sintagme predicative provine din înțelesul de „a intra" al verbului plin : *De se va prileji* ***să dea*** *lupii în vii . . .* („Pravila lui Matei Basarab"); *Pasărea vicleană* ***dă*** *singură în laț* (I. Neculce); *Se ferește de ploaie și* ***dă*** *în noroaie* (I. Zanne). Ideea de „intrare" echivalînd cu începutul acțiunii, *a da* este întrebuințat ca incoativ chiar și în calitatea lui de verb plin ca în : ***a dat*** *iarba* „a început să încolțească" ***Dat-a*** *frunza fagului* (G. Dem. Teodorescu, 289); ***dă*** *în amurg* „începe să amurgească"; *De cum* ***a dat*** *în fapt de zori* „de cum au început să se reverse zorile" (G. Coșbuc, „Nunta Zamfirii").

Ajuns în acest stadiu al evoluției sale semantice, era firesc ca verbul plin *a da* „a intra" să se transforme într-un semiauxiliar incoativ. În adevăr, de îndată ce acțiunea însăși nu mai este exprimată de el, ci de un verb următor, *a da* își pierde înțelesul propriu, rămînînd numai cu funcțiunea abstractă de a arăta că acțiunea verbului principal este la începutul ei.

Cu această valoare, semiauxiliarul *a da* formează sintagma unui predicat de o fină nuanță incoativă, exprimată prin perifraza ***a da să se înțeleagă*** (*a da cuiva să înțeleagă*) : *Tu, voinicule, vasăzică,* ***ne dai să înțelegem*** *că acela a omorît pe balaur, care va arăta limbile* [fiarei] (P. Ispirescu, „Balaurul cu șapte capete"). În locul unei hotărîte intrări directe în subiect, prin *ne spui că . . .*, vorbitorul arată prin ***ne dai să înțelegem*** că interlocutorul său face numai aluzie la acțiunea despre care este vorba, dînd ascultătorilor doar o discretă indicație asupra ei și lăsîndu-i s-o completeze singuri. Este calea ocolită prin care se spune [puțin ca să se înțeleagă mult.

Adeseori, semiauxiliarul *a da* face ca sintagma predicatului să înfățișeze acțiunea numai ca încercată. E așa numitul aspect conativ. Această valoare își are rădăcina în înțelesul de „a încerca" al verbului plin *a da* : *Baba se scarmănă la cap,* ***dă la deal, dă la vale*** [- încearcă într-un fel, încearcă într-altul] *dar n-are ce face* (I. Creangă, „Soacra cu trei nurori").

Cu această nouă funcțiune, semiauxiliarul *a da* colorează sintagma predicativă cu diferite nuanțe de aspect. Uneori acțiunea încercată nu poate fi nici începută, deoarece este împiedecată de o acțiune contrară : *Omul fără bani e ca pasărea fără aripi ; cînd* ***dă să zboare****, cade jos și moare* (Anton Pann, apud Zanne, V, 52); ***Frate-său a dat să vorbească****, dar n-a putut — amuțise* (I. Caragiale, „La hanul lui Mînjoală"); ***Dădu să țipe****, dar nu putu* (B. Delavrancea, „Departe"); ***A dat să plîngă****, dar ochii lui nu mai aveau lacrimi* (Al. Vlahuță, apud Candrea, DEI, 379). Alteori

subiectul începe acțiunea, dar n-o poate realiza, fie pentru că nu este în stare s-o continue, fie pentru că nu ajunge prin ea la rezultatul dorit : *Și de dau ca să-i vorbesc, / tot la vorbe încîlcesc / și pe loc că amuțesc* (T. Pamfile, „Frunză verde iarbă mare") ; *Biata fată dă să mintă . . . ba una, ba alta, dară zmeul — zmeu nu crezu nimic* (I. Pop Reteganul, „Pipăruș Pătru").

Nuanța temporală de viitor iminent pe care semiauxiliarul *a da* o insuflă acțiunii se apropie, în sintagma următoare, de funcțiunea similară a semiauxiliarului *a sta* : *De la o vreme, corabia dă să se cufunde* (Șezătoarea, D.Ac.R., II_2, 107). Dacă însă și aici avem înțelesul că acțiunea este gata-gata să se petreacă, întocmai ca în *Stînca stă să se prăvale*, în schimb nuanțele sînt deosebite. În ultimul exemplu, acțiunea urmează să se producă dintr-o dată, după o stare de cea mai deplină imobilitate ; pe cînd în *Corabia dă să se cufunde* avem trecerea de la acțiunea de plutire la cea de cufundare. E deosebirea dintre aspectul i n g r e s i v al acțiunii ce amenință să se producă brusc și dintre cel i n c o a t i v, care o arată numai gata să se producă. Cît de sensibilă este expresia romînească în această privință se vede din faptul că simțul limbii nu admite să se zică *Corabia stă să se cufunde*, după cum nu admite să se spună nici *Stînca dă să se prăvale*. Semiauxiliarul *dă* implică o mișcare prealabilă, pe cînd *stă* implică o imobilitate prealabilă.

Cînd verbul principal este la indicativ, introdus prin conjuncția *de*, în loc să arate acțiunea numai ca iminentă, sintagma cu semiauxiliarul *a da* ne-o înfățișează nu numai ca începută, dar și ca isprăvită în același moment : *Cerui apă neatinsă / ea mi-o dă cu dor aprinsă ; / Cît am dat-o de-o am băut, / Leana alta mi-a părut* (V. Alecsandri, P.p. „Leana"). E un citat de un deosebit interes, pentru că înfățișează verbul plin *a da* (îmi dă apă) în același context cu semiauxiliarul *a da* (cît *am dat* de-o am băut), care s-a abstractizat într-atîta, încît a rămas numai cu ideea abstractă de aspect momentan, cum îl arată și înțelesnl *de-ndată* ce (*am băut-o*). E încă un caz care ilustrează pînă la evidență cît de inseparabil se unește semiauxiliarul cu verbul său. Izolat prin analiză, semiauxiliarul *a da* își recapătă (ca în toate cazurile precedente) autonomia și înțelesul concret de „a înmîna cuiva ceva", iar sintagma *Cît am dat de-o am băut* rămîne fără înțeles, pentru că nu poți întreba nici „cui ai dat ?" nici „ce i-ai dat ?".

6

Cu o mare varietate de nuanțe, atît ca aspect, cît și ca modalitate, se înfățișează sintagmele predicative în componența cărora intră semiauxiliarul *a lăsa*.

Ca verb autonom, el are între altele și înțelesul de „a părăsi" : *Își lasă casa și pleacă*. Este deci de aspect perfectiv, pentru că arată acțiunea

ca terminată. Ce se întîmplă cînd i se adaugă ideea unei alte acțiuni, cu care formează sintagma predicativă? ***Îl lasă să fugă.*** Dintr-un verb plin perfectiv-terminativ, *a lăsa* devine astfel un semiauxiliar incoativ, arătînd începutul acțiunii verbului principal *a fugi*. La fel și în citatul: *ușa lăturalnică deschizîndu-se,* ***lăsă să intre*** *Doamna Ruxandra* (C. Negruzzi). Cum se explică această schimbare de aspect? Exprimînd s f î r ș i t u l unei stări de lucrări, *a lăsa* arată în același timp î n c e p u t u l acțiunii verbului următor[1].

În sintagma predicatului, semiauxiliarul *a lăsa* modifică acțiunea verbului principal, după cum e și aspectul acestuia. Dacă este perfectiv, ca în exemplele citate, semiauxiliarul îl incoativează: *îl lasă să fugă, îl lasă să intre.* Ce se întîmplă cînd verbul principal este un imperfectiv, ca de exemplu în proverbul *Pentru un șoarece,* ***lasă să ardă*** *moara* (Anton Pann)? De astă dată semiauxiliarul *lasă* p r e l u n g e ș t e durata acțiunii, moara fiind lăsată să ardă mai departe. O dată cu această prelungire a duratei și deci o dată cu nuanțarea în acest sens a aspectului imperfectiv al acțiunii, constatăm și o totală schimbare de modalitate. Conjunctivul *să ardă* nu mai exprimă ideea de posibilitate sau de nesiguranță caracteristică acestui mod, ci înfățișează acțiunea nu numai ca sigură, dar și ca reală: Moara *arde*, iar subiectul, în loc să stingă focul, îl lasă să ardă mai departe. Cum s-a putut produce o schimbare atît de radicală a modalității conjunctivului? Prin interferență. Cu modalitatea inerentă verbului *lasă*, căreia i se adaugă și modalitatea de siguranță a indicativului la care este pus, semiauxiliarul *lasă* anihilează modalitatea de nesiguranță a conjunctivului, făcîndu-l să exprime acțiunea ca sigură și reală.

Aceeași nuanțare de aspect și aceeași schimbare totală de modalitate și în citatul ce urmează. Întîrziind cu mult peste ora la care sînt așteptați, Mache îi spune lui Lache: *Nu face* ***să lăsăm damele să aștepte*** (I. Caragiale, „O lacună"). În timp ce se desfășoară încă acțiunea verbului imperfectiv din „damele așteaptă", semiauxiliarul *a lăsa* introduce o subtilă notă incoativă, prin ideea că așteptarea î n c e p e să se prelungească. De altă parte, grație aceluiași semiauxiliar, ca și în exemplul precedent, conjunctivul ajunge să exprime acțiunea cu siguranța indicativului: damele așteaptă și continuă să aștepte[2].

---

[1] Așa se explică de ce și verbul plin *a lăsa* capătă în anumite condiții înțelesul de *a începe*. Din *a lăsa carnea și brînza și a începe secul* s-a născut locuțiunea verbală *a lăsa secul* „a începe secul, după cum din *lăsatul cărnii și al brînzei și începutul secului* s-a născut locuțiunea substantivală *lăsatul secului* „începutul secului". Și în alte cazuri surprindem această trecere de la un înțeles la celălalt. *Se lasă noaptea,* bunăoară, înseamnă „începe să se înnopteze".

[2] Prezența complementului *damele* în însuși corpul sintagmei nu-i tulbură întru nimic unitatea, pentru că, deși legat gramatical de semiauxiliar, el se raportă de fapt la verbul principal, *damele* fiind acelea care așteaptă și sînt lăsate să aștepte. E o rînduire a termenilor care poate fi aplicată și exemplului citat mai sus: *Ușa deschizîndu-se, lăsă pe Doamna Ruxandra să intre,* în loc de *lăsă să intre D.R.*, cum apare construcția la Negruzzi.

Verbul principal din sintagmele de acest tip poate fi și suprimat prin elipsă, cînd ni-l sugerează complementul sau circumstanțialul care urmează. În citatele următoare, bunăoară, exprimarea verbelor *să intru* și *să crească* nu mai este necesară pentru că se subînțeleg : ***Lasă-mă**, mîndruțo-n casă* (Jarnik-Bîrseanu, D.Ac.R., II_2, 104); ***Își lăsă** favoriți mari și barbetă* (C. Negruzzi, ibidem).

Imprimînd verbului următor ideea că acțiunea lui se produce pe temeiul unei permisiuni, semiauxiliarul *a lăsa* formează numeroase construcții cu valoare imperativă, care exprimă rugămintea, sfatul sau porunca de a se permite intrarea în acțiunea verbului principal : ***Las să leg** a mea viață de a ta* ! (M. Eminescu, „Scrisoarea III"); *Dar **lăsați** măcar strămoșii **ca să doarmă**-n colb de cronici* ! (Idem, ibidem); ***Las să** vorbească Ion, / că și el e om* ! (I. Zanne).

Iată însă un caz deosebit : — *Măria sa vrea să vîndă pădurea, cucoane Sofronie,* [zice pădurarul administratorului moșiei] — ***Lasă să o vîndă.** Ce treabă ai tu ?* (M. Sadoveanu, „Nopți de Sînziene"). In citatele precedente modalitatea inerentă a verbului *lasă* mergea mînă-n mînă cu modalitatea imperativului, deoarece *a lăsa* însemna „a da voie", sens care se împacă cu rugămintea, sfatul, cererea etc. de a se permite cuiva să facă ceva. În ultimul exemplu însă, acest înțeles ne-ar duce la absurditatea că administratorul ar fi dat subalternului său sfatul de a permite stăpînului să-și vîndă pădurea. Sintagma predicativă *lasă s-o vîndă* este astfel imperativă numai ca formă, modalitatea exprimată fiind cu totul străină de acest mod. În adevăr, ea înfățișează n e p ă s a r e a față de intrarea în acțiunea verbului principal : vînzarea pădurii ; iar această atitudine de dezinteresare, care exclude orice preferință, nu poate fi atribuită în nici un caz imperativului, modul voinței prin excelență. Cine a putut să modifice într-atîta modalitatea imperativului *lasă* ! încît să-i anihileze pînă și nota cea mai caracteristică, făcîndu-l să nu mai exprime acțiunea ca un obiect al voinței sau al dorinței noastre ? Interferența. Și iată cum. De astă dată, semiauxiliarul *a lăsa* a evoluat spre ideea și mai abstractă de „a fi liber să . . .", ca urmare a permisiunii și deci a libertății ce are cineva de a dispune cum vrea de bunul său. Sintagma predicativă *lasă s-o vîndă* devine astfel sinonimă cu *poate s-o vîndă*, care am văzut că exprimă aceeași atitudine de nepăsare, cînd accentul cade pe verbul principal. Cum însă modalitatea nepăsării, pe care o implică aici semiauxiliarul *a lăsa*, se opune categoric modalității imperative, prin ciocnirea lor, s-a produs fenomenul de interferență, cu rezultatul că modalitatea semiauxiliarului s-a impus modalității imperativului, schimbînd-o cu totul.

Cazul acesta ne duce cu gîndul la modificarea pe care o suferă modalitatea imperativului datorită semiauxiliarului *a putea*, ca în versul lui Eminescu ***Și de-aceea de-azi nainte poți să nu mă mai întrebi** / de ce ritmul . . .*

Acolo însă interferența a dus numai la atenuarea severității imperative, cum s-a arătat mai sus. Aici interferența anulează pur și simplu modalitatea imperativului, înlocuind-o printr-o modalitate diametral opusă, modalitatea indiferenței.

Asemănătoare ca formă, cele două modalități se disting numai prin intonare. Imperativă în ***Lăsă-l s-o vîndă***, sintagma predicativă capătă modalitatea indiferenței în *Lasă-l* ***s-o vîndă***. Cu adevărat un singur cuvînt fonetic, cum îi zic lingviștii. Ce s-ar mai alege din această intonare, singura care distinge modalitatea nepăsării, dacă am descompune sintagma în părțile-i componente? Nimic. Ca și cum ai sparge un mărgăritar, ca să vezi din ce se compune.

Cu o altă valoare se înfățișează sintagma predicativă formată cu ajutorul semiauxiliarului *a lăsa*, provenit însă din verbul plin *a lăsa grija* (*răspunderea*) asupra cuiva. Prescurtată în *las' pe mine*, această perifrază a dat naștere unei construcții de expresivă concentrare, care, transformată în semiauxiliar, provoacă un alt caz de interferență între modalitatea semiauxiliarului și modalitatea imperativului.

Prin verbul plin din *las' pe mine*! vorbitorul roagă pe interlocutorul său să-i încredințeze grija aducerii la îndeplinire a unei acțiuni, asigurîndu-l prin angajamentul ce-și ia de a o săvîrși potrivit dorinței lui :— *Să mîi cît vei putea*! . . . — ***Las' pe mine***, *cuconașule, răspunse surugiul* (I. Negruzzi).

Ce se întîmplă cînd perifraza autonomă *las' pe mine* devine un semiauxiliar și intră în componența unei sintagme predicative? Ne-o arată următorul citat : — *D-apoi cînd or veni ai noștri* [și vor vedea că ne-am omorît soacra]? . . . — *oi vorbi eu și cu dînșii și* ***lasă dacă va fi ceva!*** răspunde cea mai mică dintre nurori (I. Creangă). Observăm în primul rînd că semiauxiliarul se reduce la un singur termen : *lasă* în loc de *las' pe mine*. Vedem apoi că verbul principal este introdus prin ligatura *dacă*. În sfîrșit, sintagma predicativă *las' dacă va fi ceva* apare în lumina unei alte modalități. În perifraza autonomă *las' pe mine*! modalitatea este încă imperativă prin rugămintea ce se exprimă, asigurarea rămînînd numai subînțeleasă. În sintagma cu semiauxiliarul *lasă*, dimpotrivă, se ridică pe primul plan asigurarea ce se dă și răspunderea ce se ia, înlăturîndu-se cu desăvîrșire ideea de rugăminte, caracteristică modalității imperative, care este înlocuită prin ideea de siguranță a modului indicativ, cum ne arată și înțelesul : *Oi vorbi eu și cu dînșii și* ***lasă dacă va fi ceva*** înseamnă „și vă asigur că nu se va întîmpla nimic". Același caz și în citatele următoare : *Și dacă te crezi nedreptățit, du-te și la Dumnezeu* ***și las dacă ți-o face și el judecată mai dreaptă decît aceasta*** (I. Creangă, „Cinci pîni") ; . . . *să ne dați cît se poate mai multă mîncare și băuturică* . . . ***că din mîncare și băutură las' dacă ne-a întrece cineva*** (Idem, Harap-alb).

Cînd semiauxiliarul *lasă* este așezat după verbul principal, sintagma predicativă capătă și un pronunțat aspect intensiv: *Întreabă-i* [pe orășeni] *ce e bleavu, resteu, bulfeiu . . . și de ți-o ști, lasă!* (Gr. Jipescu, „Opincarul", 55) = „îmi pun *capul dac-or ști*".

7

Vom încheia acest studiu cu încă un tip de sintagme predicative, demn de semnalat prin faptul că interferența produce un rezultat pe care n-am avut prilejul să-l relevăm pînă acum. Este vorba de sintagmele compuse cu semiauxiliarul impersonal *îmi vine.*

Deși la modul indicativ, acest semiauxiliar imprimă conjunctivului următor o modalitate optativă. Astfel, propoziția *îmi vine să-l mănînc* (I. Zanne, III, 632) prin care poporul își exprimă afecțiunea pentru cei dragi, devine echivalentă cu „l-aș mînca [de drag ce-mi este]", după cum cu semiauxiliarul la imperfect, sintagma predicativă echivalează cu un optativ trecut: *boiul îi era așa de gingaș, încît îți venea să-l bei* [= l-ai fi băut] *într-o bărdăcuță de apă* (P. Ispirescu, „Ileana -Simziana").

Cum se explică faptul? Prin valoarea optativă pe care o are adeseori impersonalul *îmi vine* și ca verb plin, cînd formează singur predicatul unei propoziții și cînd poate transmite această modalitate chiar și predicatului unei propoziții explicative următoare, silindu-ne să-l punem la optativ: *Nu știu ce-mi vine* : / *aș mînca din fitecine* (T. Arghezi, „Flori de mucigai"). În chipul acesta vedem cum ideea modală de dorință, inerentă verbului plin, s-a transmis semiauxiliarului, cum datorită ei, semiauxiliarul a schimbat modalitatea indicativului la care a fost pus, într-o modalitate optativă și cum, la rîndul său, semiauxiliarul a impus-o apoi conjunctivului următor și întregii sintagme.

O dată pus înaintea primului conjunctiv, semiauxiliarul nu se mai repetă înaintea conjunctivelor coordonate ce urmează, insuflîndu-le totuși și lor modalitatea optativă și transformîndu-le în sintagme predicative de felul celei dintîi: *Îmi vine să-l iau de păr* și *să-l bag în sîn* (I. Zanne, II, 403); *Eram de o veselie nebună* : *Îmi venea să cînt, să sar în sus, să sărut pe Baba Ilinca* (N. Gane, apud Tiktin, DGR, 1728).

Unitatea deplină pe care o formează cele două verbe la mod personal se vede nu numai din faptul că exprimă o singură idee predicativă, cu o singură modalitate și temporalitate, dar și din aspectul verbal unic cu care se înfățișează sintagma predicativă. În adevăr, dintr-un verb perfectiv ca *îmi vine* și dintr-o formă verbală imperfectivă de conjunctiv, ia naștere aspectul de ansamblu al perifrazei, un aspect de nuanță incoativă, care arată nu chiar începutul acțiunii, ci numai dorința arzătoare, ca în exemplele precedente,

sau numai impulsiunea nestăvilită de intrare în acțiunea verbului principal, ca în citatul următor : *Of, mamă, eu am să nebunesc aici . . . **îmi vine să iau cîmpii*** (Al. Vlahuță, „Clipe de liniște", 86).

Cînd semiauxiliarul e la negativ, sintagmele predicative de acest tip exprimă de obicei atitudinea de p r e g e t a r e a cuiva de a intra în acțiune : *Orișicum, dascăle, tot **nu-mi vine să fac** una ca asta* (P. Ispirescu, „Cei trei frați împărați"). Sînt însă și cazuri cînd, odată cu negarea semiauxiliarului, sintagma capătă și un alt aspect : *Cînd o vedeai strobolind după treburile casei, cu fusta ridicată nițel în cingătoarea strînsă pe trupșoru-i mlădios, **nu-ți venea să-ți mai iei ochii de la ea*** (Sandu Aldea, „În urma plugului", 24). De astă dată acțiunea verbului principal — ațintirea privirii asupra femeii — este în desfășurare, continuînd cu atîta insistență, încît subiectul n-o mai poate opri de a se desfășura mai departe. E un aspect i m p e r f e c t i v — i n t e n s i v.

Am trecut în revistă numai pe cele mai caracteristice din numeroasele și variatele perifraze predicative, pe care le formează limba noastră. Rezultate din fuziunea semiauxiliarului cu verbul său principal, în acea unitate indivizibilă pe care o constituiesc sintagmele, aceste perifraze sînt expresia spontană a vieții și a activității noastre colective, în care geniul limbii și-a pus pecetea individualității sale. Formînd astfel un tot organic, înzestrat cu o viață proprie, care nu suferă nici o atingere, ele trebuiesc respectate și nu distruse printr-o analiză formalistă dusă la exces, care, după înțeleapta vorbă a Românului, înseamnă nici mai mult nici mai puțin decît să despici firul de păr în patru.

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

ANALIZA STILISTICĂ A TEXTULUI LITERAR

DE

G. I. TOHĂNEANU

Orice operă literară poate fi apreciată din două puncte de vedere. În primul rînd ne interesează, desigur, conținutul, tema, bogăția de idei și valoarea ei ideologică. Dar, cum între fond și formă există o legătură strînsă, analiza conținutului nu poate fi disociată de examenul serios, științific, al mijloacelor de expresie de care dispune scriitorul.

Este cu atît mai firesc să studiem cu atenție expresia lingvistică a ideii, în operele literare, cu cît marii scriitori au fost întotdeauna preocupați să-și dăltuiască gîndurile și sentimentele în cea mai desăvîrșită formă posibilă.

Problema aceasta se pune în mod acut pentru profesorii care predau limba și literatura romînă la învățămîntul mediu. Insistînd, cum este și just, asupra analizei literare propriu-zise, profesorii de specialitate neglijează, de obicei, sau nu acordă suficientă atenție problemelor de măiestrie artistică, în cadrul cărora analiza stilistică ar putea să ocupe un loc precumpănitor. E drept însă că și manualele de literatură și, din păcate, chiar unele articole de critică literară tratează foarte sumar problemele de acest fel, mărginindu-se la considerații vagi, stereotipe, exprimate, de obicei, într-un limbaj nediferențiat.

Pornind de la ideea justă a legăturii indisolubile între formă și fond, analiza stilistică trebuie să urmărească, în cadrul orelor de literatură, măsura în care mijloacele de expresie sînt adaptate conținutului de idei, servind prin aceasta la valorificarea lui. Cum de cele mai multe ori, fenomenul stilistic comportă și explicații gramaticale, metoda la care ne-am referit mai sus are și avantajul de a strecura, într-un mod agreabil și într-un dozaj, bineînțeles, redus, unele probleme de gramatică în cadrul anali-

zelor literare, mai cu seamă la clasele VIII.XI, cînd receptivitatea sporită a elevilor permite profesorilor interpretări mai subtile și mai nuanțate.

Pentru a ilustra modul în care s-ar putea face o asemenea analiză am ales capodopera lui Eminescu „Sara pe deal".

Multe din observațiile care vor urma depășesc necesitățile stricte ale orei de curs. Am căutat însă, într-adins, să lărgesc cadrul discuției, pentru a sugera ce izvor nesecat de observații interesante, dintre care multe accesibile elevilor, implică un text literar de calitatea celui propus.

Iată, mai întîi, textul :

Sara pe deal, buciumul sună cu jale,
Turmele-l urc', stelele scapără-n cale,
Apele plîng clar izvorînd în fîntîne ;
Sub un salcîm, dragă, m-aștepți tu pe mine.

Luna pe cer trece-așa sfîntă și clară,
Ochii tăi mari caută-n frunza cea rară,
Stelele nasc umezi pe bolta senină,
Pieptul de dor, fruntea de gînduri ți-e plină.

Nourii curg, raze-a lor șiruri despică,
Ștrașine vechi casele-n lună ridică,
Scîrțîe-n vînt cumpăna de la fîntînă,
Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.

Și osteniți oameni cu coase-n spinare
Vin de la cîmp ; toaca răsună mai tare,
Clopotul vechiu împle cu glasul lui sara,
Sufletul meu arde-n iubire ca para.

Ah ! în curînd satul în vale-amuțește,
Ah ! în curînd pasu-mi spre tine grăbește :
Lîngă salcîm sta-vom noi noaptea întreagă,
Ore întregi spune-ți-voi cît îmi ești dragă.

Ne-om răzima capetele-unul de altul
Și surîzînd vom adormi sub înaltul,
Vechiul salcîm. — Astfel de noapte bogată,
Cine pe ea n-ar da viața lui toată ?

După lectura expresivă care trebuie să puncteze și să reliefeze fiecare nuanță, se trece la analiza literară a poeziei. Se subliniază, cu această ocazie, bogăția și intensitatea sensibilității poetului, gingășia sentimentelor sale, vastul tablou al naturii crepusculare, restrîngerea treptată a cadrului pentru a-i prinde în obiectiv pe țăranii care, după o zi de muncă, se întorc de pe cîmp „cu coasa-n spinare". Se scoate în relief simpatia poetului pentru oamenii simpli și uriașa lui dragoste de viață care izbucnește în pătimașul strigăt final :

Astfel de noapte bogată,
Cine pe ea n-ar da viața lui toată ?

Abonați-vă pentru anul 1967

la publicațiile periodice editate de

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- **LIMBA ROMÂNĂ**
- **STUDII ȘI CERCETĂRI LINGVISTICE**
- **REVUE ROUMAINE DE LINGUISTIQUE**
- **CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ — CLUJ**
- **ANUAR DE LINGVISTICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ — IAȘI**
- **REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR**
- **REVISTA DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ**
- **STUDII CLASICE**
- **NYELV ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI KÖZLEMÉNYEK**
- **FORSCHUNGEN ZUR VOLKS- UND LANDESKUNDE**

Abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții.

În felul acesta, insistînd asupra atmosferei viguros optimiste din ultima strofă (atmosferă care, de altfel, se regăsește și în alte creații ale poetului), elevii își pot da seama cum a falsificat critica burgheză pe Eminescu, considerîndu-l exclusiv drept un poet al desperării, al resemnării și al morții.

După aceste considerații se încadrează poezia în specia lirică respectivă — pastelul — netezindu-se astfel calea către analiza stilistică a textului.

Prima observație care se impune privește construcția sintactică a întregii poezii. Oricine poate cu ușurință constata că, în general, frazele sînt formate prin coordonare, propozițiile fiind, în majoritatea lor covîrșitoare, juxtapuse.

Să examinăm, din acest punct de vedere, strofa a treia a poeziei:

Nourii curg, raze-a lor șiruri despică,
Streșine vechi casele-n lună ridică,
Scîrție-n vînt cumpăna de la fîntînă,
Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă.

Cele cinci propoziții principale care alcătuiesc această frază sînt coordonate juxtapuse, deci conjuncțiile lipsesc cu desăvîrșire. Într-adevăr, conjuncțiile sînt elemente logice care stabilesc relații sintactice riguroase, incompatibile cu esența intens lirică a strofei noastre.

Dar, în acest caz, juxtapunerea mai are și altă justificare. Sacrificarea conjuncțiilor duce la o prezentare unitară și integrală a tabloului, corespunzătoare percepțiilor multiple, dar simultane ale poetului: imaginile vizuale, numeric precumpănitoare, se întrepătrund cu celelalte, discret auditive: *scîrție-n* vînt cumpăna . . fluiere *murmură*...

Juxtapunerea reflectă astfel dilatarea receptivității poetului pentru a putea cuprinde mănunchi impresiile venite din afară.

În același timp se poate spune că, prin folosirea juxtapunerii, poetul acordă o deosebită atenție fiecărui element alcătuitor al tabloului. Renunțînd la exprimarea raporturilor dintre propoziții cu ajutorul conjuncțiilor, poetul prezintă diferitele elemente pe plan de egalitate sintactică (toate propozițiile sînt principale) — reușind să le reliefeze pe fiecare la fel de puternic ca și pe celelalte.

Procedeul este, de altfel, caracteristic pentru întreaga poezie și, dacă extindem cîmpul observației, constatăm că el revine foarte frecvent în toată lirica lui Eminescu, ca și a altor mari poeți. Prozatorii recurg și ei, adeseori, la o juxtapunere în pasajele descriptive sau în momentele dramatice ale narațiunii. (Numeroase și interesante exemple se pot găsi la Mihail Sadoveanu și, mai cu seamă, în romanele lui Zaharia Stancu.)

După această observație generală, valabilă pentru întreaga poezie, e preferabil ca analiza să se facă pe strofe, deoarece gruparea observațiilor pe probleme ar fi prea pretențioasă și ar reclama o pregătire de specialitate

din partea elevilor. Acest criteriu nu exclude totuși sublinierea unor fapte strict lingvistice, cum ar fi, de pildă, chiar în primul vers, forma fonetică *sara* (care apare și în versul 15) atît de frecventă la marii scriitori moldoveni, încît a devenit „literară", fiind admisă de noua ortografie alături de forma cu diftong *seara*.

De un mare efect artistic este, în primele versuri, frecvența vocalei *u* (*buciumul sună cu* jale), care reușește să sugereze sunetul prelung al buciumului. Deși ideea se curmă o dată cu unitatea metrică, vocala reapare și la începutul versului următor (*T*urmele-l *u*rc ...) ca un ecou tîrziu purtat din culme în culme.

Versul al doilea prilejuiește o interesantă observație filologică menită să dea elevilor, fie și numai în treacăt, o idee despre problemele de textologie, despre obligația pe care o are editorul de a respecta cu strictețe textul, așa cum a fost conceput de marii autori clasici. Mă refer la emistihul *stele le scapără-n cale*. În vorbire, dacă nu pronunțăm răspicat cuvintele, pronumele *le* poate fi considerat ca silaba finală a cuvîntului *stele*, deci ca articol hotărît, feminin plural, al substantivului respectiv. De aceea unii dintre editorii lui Eminescu, mai puțin scrupuloși din punct de vedere filologic, au transcris greșit textul, diminuînd sensibil expresivitatea versului.

Într-adevăr, dativul pronumelui personal (*le*) are aici un rol *personificator*, interesînd obiectul indirect (*le*, adică *turmele*) la acțiunea verbului *scapără*). În aceeași ordine de idei se poate cita cunoscutul vers din „Scri-.oarea I-a" :

Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta fecioară în cadrul căruia mulți interpretează greșit substantivul *fecioară* drept un vocativ (nu atribut-epitet pe lîngă *lumina*, cum este în realitate) și de aceea, cînd rostesc versul, fac o pauză după *lumina ta*, pauză care, în scris, ar corespunde virgulei, naintea „vocativul ui".

Forma de plural *fîntîne* (= *fîntîni*) din versul al treilea poate fi folosită pentru explicarea unor „licențe poetice" reclamate de necesitățile rimice. Pronumele *mine* de la sfîrșitul versului următor comandă pluralul fîntîne, care rimează, deși imperfect.

Teoria poate fi sprijinită și cu alte numeroase exemple. Astfel în „Rugăciunea unui dac", de pildă, *sine-mi* la sfîrșit de vers, atrage în versul următor pluralul neobișnuit *inemi* (= *inimi*).

...mă-ntreb în s i n e - m i
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre i n e m i?

Nu trebuie totuși să generalizăm, punînd pe seama necesităților rimice, toate formele neliterare care apar la sfîrșitul versurilor. Forme de plural ca *pahară* sau *izvoară*

Cantemir tăind la planuri din cuțite și p a h a r ă;

sau

Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de i z v o a r ă ;

nu sînt concludente, deoarece ele se întîlnesc și în interiorul versurilor :

Acolo lîngă i z v o a r ă , iarba pare de omăt...

Ultimul vers al strofei este interesant din punctul de vedere al ordinei cuvintelor : subiectul (*tu*) și obiectul direct (*pe mine*) sînt așezate alături, după predicat (*aștepți*). Alăturarea aceasta sugerează, cu mijloace sintactice, fuziunea afectivă a celor două ființe.

Interesant de remarcat, de-a lungul întregii strofe, este restrîngerea treptată a cadrului : vast la început (*stele le scapără-n cale*), tabloul se reduce ulterior, ajungînd, în ultimul vers, la dimensiuni intime, de idilă (*sub un salcîm, dragă...*).

În versurile următoare apar epitete — ornante și individuale — caracteristice poeziei eminesciene : (luna...) *sfîntă și clară*, (ochii...) *mari*, (frunza cea) *rară* ; (stelele...) *umezi* ; (bolta) *senină*.

Ele pot fi ușor descoperite de elevi și asociate cu alte epitete frecvente la Eminescu.

O remarcă specială merită epitetul *umezi*, care redă admirabil, parcă tactil, pîlpîirea ritmică și tremurul lichid al stelelor pe cerul adînc al nopții.

Tot printre „licențele poetice" se încadrează și acordul neobișnuit *stelele... umezi* (în loc de umede). De data aceasta licența este reclamată de necesități *ritmice*, caz foarte frecvent în poezia eminesciană.

În sprijinul acestei afirmații pot fi aduse în discuție și multe alte forme, din texte cunoscute, cum ar fi acordul „greșit" din Călin :

Ele trec cu h a r n i c i u n d e și suspină-n flori molatic...

Pe lîngă faptul că, în felul acesta, se elucidează mai ușor problema, trimiterea la texte deja cunoscute este recomandabilă și din punct de vedere pedagogic, versul readucînd în mintea elevilor contextul din care a fost desprins și contribuind astfel la „fixarea" lui.

Întrebuințarea verbului *nasc* (= *se nasc*) pentru a sugera ivirea stelelor pe „bolta senină" poate aduce în discuție problema lexicului poetic, care caută să evite, pe cît posibil, termenii șterși și tociți. Fără îndoială că prin lărgirea înțelesului său semantic, verbul *nasc* capătă o valoare expresivă incomparabil mai mare decît alți termeni întrebuințați, cu același sens, în asemenea cazuri (*se ivesc, se arată, apar, ies* etc.).

Un remarcabil efect artistic a obținut poetul prin meșteșugita așezare a cuvintelor în versul :

Pieptul de dor, fruntea de gînduri ți-e plină.

Ordinea firească ar fi cerut : Pieptul (ți-e plin) de dor, fruntea (ți-e plină) de gînduri.

Renunțînd la exprimarea predicatului în prima propoziție și așezîndu-l la sfîrșit în propoziția a doua, poetul organizează materialul lingvistic în două cupluri stilistice de o mare forță expresivă (*pieptul de dor* ; *fruntea de gînduri*).

Discretă și totuși, la o analiză atentă, ușor sezisabilă este interferența, de o desăvîrșită simetrie, a vastelor tablouri de natură (*Stelele nasc umezi pe bolta senină*) cu detalii omenești menite să sugereze emoția așteptării (*ochii tăi mari caută frunza cea rară*). E suficient, pentru aceasta să comparăm cuvintele cu care încep cele patru versuri ale strofei :

1. *Luna*...
2. *Ochii*...
3. *Stelele*...
4. *Pieptul*...

Apare clar din această comparație că versurile 1 și 3 prezintă, în imagini originale, aspecte nocturne ale naturii, alternînd cu versurile 2 și 4, care strecoară în întreaga strofă vibrațiile iubirii, umanizînd astfel, cu o inegalabilă măiestrie, tabloul solemn al nopții.

Strofa a III-a are o situație oarecum specială. Pînă acum, poetul începuse strofele prin tablouri de natură vaste, aproape cosmice, restrîngîndu-le apoi la un cadru intim (strofa I) sau alternînd peisajele cu detalii privitoare la stările sufletești ale iubitei sale (strofa a II-a).

De data aceasta însă, poetul renunță la metoda folosită pînă acum, intercalînd, în economia internă a poeziei, o strofă pur descriptivă — un amplu tablou, copleșitor prin plasticitatea imaginilor.

În primul rînd se impun însă cîteva observații care, deși au un caracter oarecum „tehnic", nu trebuie totuși evitate, deoarece deschid elevilor perspective noi asupra fenomenului lingvistic, în general, și asupra particularităților stilului poetic, în special.

Se poate astfel atrage atenția asupra articolului posesiv *a* (= *ale*) din versul : *Nourii curg, raze -a lor șiruri despică* ... formă care apare foarte des la Eminescu (ca și la alți poeți ai vremii), de obicei din necesități ritmice.

Poetul generalizează pe *a* (mai cu seamă în loc de *ale*, bisilab), de cîte ori ritmul i-o cere. În Scrisoarea a III-a, de pildă, întîlnim, la distanțe infime una de alta, cele două forme ale articolului posesiv (*a* și *ale*) deși, din punct de vedere gramatical, forma corectă ar fi fost, în toate cazurile, *ale*.

Iată versurile :

Zguduind din pace-adîncă a l e *lumii începuturi*
Înnegrind tot orizontul cu- a (= *ale*) *lor zeci de mii de scuturi*
Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii
Tremura înspăimîntată marea de-a l e lor corăbii

Mai tîrziu în descrierea bătăliei de la Rovine, apare constant (din motive ritmice) forma *a* în loc de *ale* :

Risipite se împrăștie a *dușmanilor* șiraguri
Și gonind biruitoare tot veneau a *țării steaguri.*

În aceeași ordine de idei poate fi amintită forma analitică (cumpăna) *de la fîntînă* (în loc de genitivul *fîntînii*), care are avantajul de a rima cu *stînă* din versul următor.

Ar fi însă greșit să se creadă că rolul determinant în folosirea de către poet a acestor forme este exclusiv necesitatea ritmică sau rimică. Forme ca *a* (în loc de *ale*), *de la fîntînă* (în loc de *fîntînii*) etc. sînt elemente vii ale limbii, frecvente în vorbirea populară. Mare cunoscător și admirator al limbii vii și pitorești a poporului, Eminescu recurge deseori la forme lingvistice populare, regionale sau arhaizante.

Spuneam că tabloul din strofa a treia se caracterizează prin forța incomparabilă a imaginilor. Gîndirea original-asociativă a poetului creează expresii metaforice de o uimitoare plasticitate. Strofa este, aproape în întregime, picturală. Omul lipsește de aici cu desăvîrșire. Poetul vorbește numai în imagini, în imagini de o forță copleșitoare, dintre care unele solicită văzul, altele auzul. Trecerea rapidă a convoiului de nori este sugerată de verbul *curg* :

Nourii c u r g, *raze-a lor șiruri despică*

În lumina lunii, contururile sînt tăiate precis, chiar amănuntele sînt perceptibile :

Streșine v e c h i *casele-n lună ridică* . . .

În ansamblu versul este atît de plastic, încît privirea noastră ar dori, parcă, să urmeze traiectoria ascendentă, indicată de întrebuințarea metaforică a verbului (*ridică*).

Intensitatea acestor imagini vizuale este atenuată prin caracterul „șoptit" al ultimelor două versuri. Imaginile devin acum auditive.

S c î r ț i e-n *vînt cumpăna de la fîntînă,*
Valea-i în fum, f l u i e r e m u r m u r ă- *n stînă.*

Scîrțîitul cumpenei și murmurul molcom al fluierului adîncesc, prin discreția zgomotului sugerat, senzația de liniște gravă a nopții.

Şoapta fluierului cîştigă în expresivitate şi în rezonanţă lăuntrică prin frecvenţa vocalei *u* (fl*u*iere m*u*rm*u*ră...) subliniată şi cu ocazia analizei primei strofe.

Juxtapunerea propoziţiilor are darul de a suda elementele componente ale acestui minunat tablou, prezentîndu-le într-un tot unitar şi omogen.

Strofa următoare se pretează la cîteva observaţii strict lingvistice, cum ar fi remarcarea unor fonetisme regionale (*sara*, *împle*), frecvente la Eminescu şi la alţi scriitori.

Versurile reintroduc pe om în cadrul naturii, într-o prezentare sobră a muncii,

Şi osteniţi oameni cu coasa-n spinare
Vin de la cîmp;

Atît. Totuşi, sub fiecare cuvînt, simţim zvîcnind simpatia caldă a poetului pentru truda rodnică a ţăranilor.

Elementul cel mai important al propoziţiei — *osteniţi* — este situat în fruntea versului, lîngă cezură. Pauza necesară, în rostire, după acest cuvînt, impune un popas afectiv care reţine mai insistent, în atenţia noastră, ideea respectivă.

Acorduri ample, majore, acompaniază acest imn al muncii:

... toaca răsună mai tare,
Clopotul vechi împle cu glasul lui sara.

Ecoul lor pregăteşte gradat explozia lirică din ultimul vers, exprimată în imagini incandescente:

Sufletul meu a r d e-*n iubire* c a p a r a

Singura modalitate de expresie devine acum interjecţia care comprimă, în tiparul ei restrîns, o puternică stare emotivă:

Ah! *în curînd satul în vale-amuţeşte*
Ah! *în curînd pasu-mi spre tine grăbeşte...*

Repetarea interjecţiei la începutul primelor două versuri, în context identic (*Ah! în curînd...*), redă admirabil sentimentul de nerăbdare, de încordată aşteptare, trăit de poet. Intensitatea acestui sentiment reclamă întrebuinţarea verbelor la timpul prezent (satul... *amuţeşte*; pasu-mi... *grăbeşte*), deşi e vorba de o acţiune viitoare.

Clipa îndelung rîvnită a aşteptării este, prin acest procedeu subiectiv, apropiată: poetul se visează parcurgînd deja drumul care-l va duce „sub un salcîm", unde-l aşteaptă iubita.

De altfel, pînă în acest loc, poetul a folosit în mod constant prezentul, fiind vorba — în majoritatea cazurilor — de fapte din natură care se repetă ciclic sau de întîmplări general-omeneşti posibile oricînd şi oriunde. În ultimele şase versuri ale poeziei, faptele se individualizează,

decorul se restrînge și se îndepărtează, iar pe primul plan trece idila celor doi tineri. Poetul devine acum mai personal și vorbește la persoana I singular sau plural *sta-vom*, *spune-ți-voi*, *ne-om răzima*, *vom adormi*.

O dată cu micșorarea scenei devin potrivite, pentru a reliefa atmosfera intimă, de idilă, forme familiare de viitor (*ne-om răzima*) sau populare, ca formele inversate (*sta-vom*, *spune-ți-voi*).

În sfîrșit, bucuria poetului la gîndul revederii, dorința lui de a prelungi, pe plan subiectiv, timpul se traduce în repetiția atributului *întreg* pe lîngă substantiv care implică ideea de timp (... *noaptea* întreagă; *ore* întregi).

O remarcă specială, în ultima strofă, merită epitetele juxtapuse care determină substantivul *salcîm*.

Cele două epitete, antepuse substantivului și cuplate fără conjuncție — *înaltul*, *vechiul* (salcîm) — imprimă textului o atmosferă solemn-rituală, austeră și gravă. Poetul lărgește astfel cadrul idilei, atît în spațiu (*înaltul*), cît și în timp (*vechiul*), creînd, prin aceasta, o impresie de trăinicie și durabilitate care contrastează puternic cu scurtul răstimp de fericire al celor doi îndrăgostiți. Impresia aceasta de statornicie măreață este încă sporită prin frecvența epitetului *vechi* de-a lungul întregii poezii. Totul are rădăcini adînci în timp : streșinile caselor sînt *vechi*, clopotul este *vechi*, salcîmul este (înalt și) *vechi*. Repetarea, la intervale relativ scurte, a acestui epitet, mărește valoarea expresivă, prin ea însăși remarcabilă, a termenului, sugerînd, în același timp, perenitatea naturii, în contrast cu întîmplările omenești evocate în poezie.

Departe de a-l dezarma pe poet, prezentarea aceasta antitetică trezește în sufletul lui o mare sete de viață și fericire. Așa se explică strigătul final, de un patetism covîrșitor :

Astfel de noapte bogată,
Cine pe ea n-ar da viața lui toată?

Starea intens afectivă a poetului își găsește exprimare lingvistică într-o formă care sparge tiparele rigide ale logicii. Pe linia legării continue a formei de conținut, se poate remarca, de data aceasta, cum emoția clipei tulbură ordinea firească a cuvintelor, care ar fi fost următoarea :

Oricine și-ar da toată viața pentru o astfel de noapte bogată.

Neglijînd ordinea logică, poetul disociază din context expresia „astfel de noapte bogată", izolînd-o sintactic de restul propoziției și concentrînd astfel atenția noastră asupra ei.

Pauza necesară după această unitate sintactică subliniază restul ideii, exprimat în ultimul vers sub forma unei întrebări retorice.

Analiza ar putea fi completată prin cîteva observații asupra metricii și versificației. O atenție deosebită merită cezura, foarte bine marcată în pronunțare prin poziția ei între două silabe accentuate. Ea desparte ver-

surile în emistihuri inegale, dintre care primul, deşi foarte scurt, cuprinde totdeauna o unitate sintactică bine determinată. Aceste unităţi sînt, uneori, chiar propoziţii (*Turmele-l urc*) de obicei simple (*Nourii curg*); alteori sînt alcătuite din părţile principale ale unei propoziţii (*Apele plîng*; *stelele nasc*), din substantiv şi epitet (*streşine vechi*; *clopotul vechi* etc.) sau din alte combinaţii sintactice (*Luna pe cer*; *Ore întregi*; *Vin de la cîmp*).

Remarcabil, indiferent de situaţie, este faptul că intervenţia cezurii nu impune o pauză artificială, nu dăunează secvenţa firească a ideilor.

De obicei versul, unitate metrică, corespunde unei unităţi sintactice formate dintr-o propoziţie (*Sara pe deal buciumul sună cu jale*) sau din mai multe (*Valea-i în fum, fluiere murmură-n stînă*). Cînd însă unitatea sintactică nu poate fi cuprinsă într-un singur vers, ci se continuă la începutul celui următor, ea se curmă, în mod firesc la cezură. Două asemenea cazuri se întîlnesc în întreaga poezie şi ele au — ca trăsătură comună — suflul larg al ideii, fluenţa ei amplă şi melodioasă.

Şi osteniţi oameni cu coasa-n spinare
Vin de la cîmp...
. . . . . .
Şi surîzînd vom adormi sub înaltul
Vechiul svlcîm...

Desigur, o asemenea analiză nu poate fi cuprinsă în cadrul unei ore de curs, mai ales la învăţămîntul mediu. Se pot însă culege cîteva observaţii mai semnificative, care să sugereze elevilor complexitatea fenomenului stilistic şi implicaţiile de tot felul pe care le comportă.

Astfel elevii pot pătrunde în laboratorul intim al creaţiei literare, sînt tentaţi să descopere legătura dintre conţinutul de idei şi tiparele lingvistice în care acestea sînt turnate, aplică, într-o lumină nouă, unele cunoştinţe gramaticale şi au un fericit prilej de a-şi forma şi de a-şi nuanţa gustul lor literar şi estetic.

DISCUȚII

DESPRE LIMBA ȘI STILUL TRADUCERILOR DIN NEKRASOV

DE

EM. LEVIȚCHI

Studiul clasicilor literaturii ruse a căpătat o amploare considerabilă în țara noastră. Un ajutor prețios în aprofundarea problemelor literaturii ruse îl constituie numeroasele traduceri, atît ale operelor unui șir de scriitori, cît și ale studiilor de critică și istorie literară.

Dacă acum cîțiva ani exigența față de traducători era minimă — editurile fiind bucuroase să primească orice traducere care prezenta un scriitor necunoscut sau puțin cunoscut — în ultimul timp se acordă o deosebită atenție calității versiunii românești. La realizarea unor traduceri valoroase au contribuit scriitori români dintre cei mai de seamă ca: Mihail Sadoveanu, Alexandru Philippide, Tudor Arghezi, Cezar Petrescu, Otilia Cazimir, Eusebiu Camilar ș.a.

Publicul nostru a putut cunoaște astfel scriitori ca: Radișcev, Fonvizin, Krîlov, Pușkin, Lermontov, Gogol, Turgheniev, Saltîkov-Șcedrin, Tolstoi, Cehov și alții. Părea ciudat însă faptul că un poet mare, poetul țărănimii ruse, luptătorul înflăcărat al veacului trecut, N. A. Nekrasov, a fost uitat.

De aceea apariția în 1953 a «Poemelor alese», iar în 1955 a primului volum de «Opere alese» de Nekrasov [1]) ar trebui salutată cu deosebită bucurie. Într-adevăr, dacă un singur poet s-a încumetat să-l prezinte pe Nekrasov publicului romîn, înseamnă că traducerea operei poetului rus prezintă dificultăți considerabile.

[1] N. A. Nekrasov, *Opere alese*, vol. I. În românește de Miron-Radu Paraschivescu. București, Cartea Rusă, 1955.

Miron-Radu Paraschivescu s-a ocupat un timp de traduceri din Puşkin. Din vasta operă a acestui poet, el a ales, şi nu întîmplător, basmele—după cum nu poate fi întîmplătoare nici alegerea operelor lui Nekrasov. M. R. Paraschivescu se simte atras de creaţiile literare cu profunde rezonanţe folclorice.

În realizarea unei traduceri valoroase, preferinţele pentru un poet sau altul au o deosebită importanţă. Ele constitu'e premisele unei traduceri artistice. Versiunea romînească a «Povestirilor unui vînător» de Turgheniev nu este percepută ca o traducere. Cititorul are impresia că Turgheniev însuşi şi-a scris opera în romîneşte, atît de vii sînt imaginile, atît de natural e cursul lin al naraţiunii, atît de expresiv e limbajul eroilor, atît de sobru şi cald, în acelaşi timp, e stilul. O lume demult apusă, cu toate durerile şi frămîntările ei, cu toate contradicţiile, răsare din paginile volumului. Se poate spune pe drept cuvînt că traducerea, în cazul de faţă, egalează originalul, ceea ce constituie un fenomen extrem de rar în istoria traducerilor. Afinităţile dintre M. Sadoveanu şi I. Turgheniev sînt puternice. Pătrunzînd în adîncul creaţiei scriitorului rus, surprinzînd toate nuanţele de idei şi sentimente, toată bogăţia de imagini, M. Sadoveanu le-a transpus în limba romînă cu măiestria neîntrecută a celui ce cunoaşte întreaga bogăţie şi expresivitate a graiului nostru. Şi dacă Turgheniev a rămas Turgheniev, faptul se datoreşte artei deosebite a scriitorului romîn de a nu copleşi prin propria sa personalitate, prin specificul gîndirii şi stilului, figura scriitorului rus, ci numai de a o reliefa mai puternic.

Creaţia atît de originală, de specific rusească, a lui Saltîkov-Şcedrin nu şi-a pierdut în traducere vigoarea şi nici specificul, datorită vervei satirice, muşcătoare a lui Tudor Arghezi.

Imaginaţia vie, umorul şi spontaneitatea poetului sovietic S. Mihalkov s-au dezvăluit cititorilor noştri — mari şi mici — prin minunatele versuri ale Otiliei Cazimir.

Analiza traducerilor realizate de M. R. Paraschivescu ne dă însă de gîndit.

Basmele lui Puşkin, în versiunea lui M. R. Paraschivescu, ar putea crea — la un cititor neprevenit — impresia că Puşkin nu e poet, că e greoi, obscur şi absurd uneori. Din fericire, Puşkin este unul din poeţii cei mai cunoscuţi publicului nostru. De aceea citind că veverita „pe bot cîntece spune", sau că ţăranul, omorînd un urs cu „iataganul", în acelaşi timp „cu o piatră drept în cap i-a dat, mai sus de buric, mai jos de ficat", noi nici o clipă nu vom crede că aceste expresii şi imagini îi aparţin poetului rus, ci vom înţelege uşor că ele se datoresc traducătorului. Nu e nevoie să citeşti tratate de zoologie ca să-ţi dai seama că urşii (ca şi alte animale) nu au capul situat între buric şi ficat ! Nu-i nevoie de pregătire filologică specială pentru a afirma că un cîntec nu se spune „pe bot".

Trebuie să recunoaștem însă că de la această primă încercare M. R. Paraschivescu a progresat. «Poemele alese» de Nekrasov, publicate în versiune romînească în 1953 (colecția Biblioteca pentru toți), conțin mult mai puține greșeli decît traducerea lui Pușkin. Volumul de opere alese, apărut în 1955, înseamnă, față de prima versiune, un progres. Și totuși nu e greu să ne dăm seama că adevăratul Nekrasov va rămîne tot așa de puțin cunoscut cititorilor romîni ca și pînă în prezent.

Studiul introductiv, semnat de Emma Beniuc, trezește curiozitatea cititorului, stimulează interesul lui pentru opera unuia din cei mai de seamă poeți ruși. Nimeni nu se mulțumește însă cu aperitivul atunci cînd se așteaptă la o masă copioasă. Promisiunea unei bucurii nu poate înlocui bucuria însăși. Semnificativă este în studiul introductiv ocolirea problemelor măiestriei artistice. Pentru a vorbi, de pildă, de stilul lui Nekrasov, autoarea studiului ar fi trebuit să se sprijine pe exemple luate din versiunea romînească. Bănuim că nimic altceva, în afară de deficiențele traducerii, nu a împiedicat-o să facă aceasta.

Și atunci, zadarnice sînt eforturile de a ne prezenta versiunea romînească în lumină favorabilă : *Astăzi, cititorii din țara noastră vor avea în sfîrșit prilejul să cunoască amplu opera poetică a lui Nekrasov în traducerea poetului Miron-Radu Paraschivescu, care izbutește să păstreze patosul, prospețimea și spontaneitatea versului marelui cîntăreț al poporului rus, cu năzuințele sale spre o viață dreaptă și demnă. Deși transpunerea specificului rusesc din poezia lui Nekrasov în romînește prezintă greutăți multiple și complexe, meritul redării artistice a bogăției de idei și imagini realizate de Miron-Radu Paraschivescu este de a fi găsit în tezaurul graiului nostru mijloacele de valorificare deplină a originalului, cu toate valențele și nuanțele lui, păstrîndu-i întreaga expresivitate, muzicalitate și vigoare* (p. 24). Aceste aprecieri elogioase pot fi socotite în cel mai bun caz un act de politețe.

Poate însă ne înșelăm? Poate că traducerea este într-adevăr bună?

Se știe că o traducere bună presupune în primul rînd înțelegerea textului original, care implică o cunoaștere profundă a epocii respective, a concepțiilor scriitorului, a conținutului de idei al operei și a specificului măiestriei artistice, și în al doilea rînd redarea lui prin mijloacele pe care le oferă limba în care se traduce.

Nu traducem cuvinte izolate, nici propoziții, ci transpunem într-o altă limbă idei și imagini care constituie un tot organic. De aceea sînt absolut necesare atît documentarea serioasă și aprofundarea textului pe care intenționăm să-l traducem, cît și selectarea mijloacelor de expresie pe care le oferă limba în care vom traduce. Din moment ce nu se poate traduce *ad litteram*, trebuie să ne dăm seama exact în ce măsură ne putem îndepărta de text (mai ales dacă e vorba de o traducere în versuri), la ce putem renunța și ce trebuie neapărat să păstrăm, în ce spirit trebuie să facem

unele adaosuri, fără a ştirbi ideea sau imaginea, fără a distruge specificul operei.

Nu se poate spune că M. R. Paraschivescu e sclavul textului rusesc, că evită să se îndepărteze de original sau să intervină în unele cazuri, cu completări. Dimpotrivă. Numai că acest elan interpretativ e plin de surprize şi ezitări. Cititorul versiunii romîneşti a poeziilor lui Nekrasov înţelege uşor că traducătorul nu a aprofundat opera scriitorului şi condiţiile în care acesta a trăit, ci s-a mărginit la interpretarea liberă a textului original. Vom alege la întîmplare cîteva exemple :

În poemul «Saşa», Nekrasov a creat figura tipică a omului de prisos, Agarin, urmaş al lui Oneghin, eboşa lui Rudin. Agarin e prea inteligent ca să urmeze calea celor mulţi ; el îşi dă seama de contradicţiile epocii sale, visează fapte măreţe, dar e incapabil de cel mai mic efort. Iată cum ni-l prezintă M. R. Paraschivescu :

Într-una mergînd pe cărarea bătută,
Nu-i leneş, ci mintea a prins să-şi ascută (p. 93).

În textul rusesc citim :

Благо итти по дороге избитой
Лень помешала, да разум развитый.

În traducere romînească :

Pentru că lenea şi mintea ageră
L-au împiedicat să meargă pe cărarea bătută.

Agarin, în versiunea lui M. R. Paraschivescu, e un om de rînd, care merge pe drumul celor mulţi, nu-i leneş, n-are însă avînturi, nici năzuinţe. Deci cu totul alt erou.

Cu aceeaşi uşurinţă, traducătorul îl gratifică pe Kraevski, editorul revistei «Otecestvenniie zapiski», cu epitetul de *misit*, deşi în original avem cuvîntul прожектёр adică autor de proiecte năstruşnice (Dicţionarul ruso-romîn, Moscova, 1954).

Şi i-a venit
Un chef, pe-atunci, unui misit
Ce-n orişice cîştig vedea,
Să scoată o revistă mare (V. G. Belinski, p. 100).

Pentru că traducătorul nu cunoaşte, probabil, categoriile sociale din vechea Rusie, traduce cuvîntul купчик prin *tîrgoveţ*, deşi în poezie se vorbeşte de negustori ambulanţi, iar titlul ei este în traducere *marchitanii* (ar putea fi şi *coropcarii*).

Poezia «Inainte de ploaie» se încheie cu o imagine puternică, prin care tristeţea nelămurită, provocată de o zi mohorîtă, capătă rezonanţe largi : o căruţă trece-n goană ; de sub coviltir se iveşte, simbolică, figura jandarmului cu nagaica în mînă. Nota redacţiei romîneşti menţionează că astfel

erau transportați în Rusia deținuții politici. Explicația era necesară, pentru că M. R. Paraschivescu a tradus cuvîntul rusesc тарантайка prin docar :

. . . . . *din docarul*
cel cu coviltirul tras . . . . . (p. 52)

Așadar, sensul versurilor apare mai mult din notă. E greu să ne închipuim însă că deținuții — fie și politici — erau transportați în docare. Docarul e o trăsură cu două roți, sau o trăsură boierească cu patru roți, ușoară și cam înaltă. Se putea spune *daradaică*, *patașcă* sau pur și simplu *căruță*, nicidecum docar.

Asemenea greșeli puteau fi ușor evitate, dacă traducătorul și-ar fi început munca printr-o documentare serioasă în problemele de istorie literară, teorie literară, lingvistică.

Dacă privim sub acest aspect versiunea românească a operei lui Nekrasov, constatăm că de cele mai multe ori autorul traducerii nu acordă atenția cuvenită problemelor de limbă. Una din cauzele greșelilor de limbă este neglijarea principiilor lingvistice pe care trebuie să fie axată traducerea. Astfel, pornind de la faptul că scriitorul nu folosește în opera sa decît o parte din lexicul limbii comune întregului popor, traducătorul operei lui Nekrasov trebuie să examineze criteriile de selectare a cuvintelor — problemă de limbă și stil. Și lucrul acesta nu e greu de stabilit pentru cel ce cunoaște concepțiile lui Nekrasov, întreaga orientare ideologică a operei sale. Nekrasov scrie despre popor și pentru popor. Întreaga sa operă este pătrunsă de un puternic suflu folcloric. Era natural ca el să aleagă acele cuvinte care puteau fi înțelese de poporul întreg și în special de masele țărănești.

M. R. Paraschivescu a încercat să țină seama de acest caracter al limbii operelor lui Nekrasov, nu însă în măsura în care s-ar fi cuvenit. În versiunea românească analizată, vom găsi multe cuvinte populare. Dar alături de ele apar și: *june*, *junețe*, *în van*, *bucle*, *zulufi*, *pălind*, *fecioară*, *deci* ș.a. pe care nu le întîlnim în graiul popular. Iată cîteva citate :

Vlaga ta ce-n van *s-a stins* (Troica, p. 46).
Deci, *să nu te uiți*... (ibid., p. 47).
Zboară ofițerul june (ibid., p. 47).
Că buclat *mi-i părul, de in dărăcit* (Grădinarul, p. 42).

Buclat alături de *dărăcit* e cel puțin supărător.

Ce cîntec ! *Cunoscute* arii !
Și cîntărețul *are ghiers*. (Gerul, moșu..., p. 285).

Cît de ușor transformă M. R. Paraschivescu pe un țăran în cîntăreț de operă, lăsîndu-i totodată *ghiersul* în loc de *glas* !

De vii, oacheșă fecioară,
Marfa mea ți-oi arăta (Marchitanii, p. 150).

„Fecioară" numește flăcăul pe o fată de țăran!

Și vezi fapta cea divină (Gerul, moșu..., p. 265).

Nu se poate spune că limbajul traducătorului nu-i bogat și variat. Prea variat chiar. Unul din momentele cele mai impresionante din poemul «Gerul, moșu cu nas roșu» îl constituie visurile halucinante ale țărancei văduve, cînd gerul începe s-o cuprindă. Sub impresia morții soțului, Daria visează că lanul nesecerat la timp se transformă într-o oaste care năvălește asupra ei. Această prezentare metaforică a muncii prea grele pentru femeie este deosebit de sugestivă. Traducătorul însă a distrus poezia tragică a fragmentului, introducînd în locul cuvîntului *oaste* (cel mai nimerit pentru cuvîntul rusesc рать) expresia *putere armată*:

O nenumărată putere armată
Se făcea că mă-nconjoară (p. 267).

Prozaice și cam ridicole ni se par incursiunile traducătorului în domeniul anatomiei. Iată, de pildă, cum vorbește Gerul, stăpînul firii, în fața căruia se cutremură tot ce e viu:

Sîngele-n viscere
Și creieru-n tigvă să-l înghețe îmi place (Gerul, moșu..., p. 279).

Poate că ar fi fost mai bine dacă traducătorul ar fi urmărit mai îndeaproape textul rusesc, unde citim în locul expresiei *sîngele-n viscere* кровь в жилах sîngele în vine. E mai simplu și în același timp mai expresiv. Rima *viscere* — *plăcere* este într-adevăr nouă. Ea însă nu contribuie (așa cum ar trebui) la accentuarea elementului afectiv, ci, prin stîngăcia ei, ne face să zîmbim.

Stîngaci e și versul:

E-n plus *la praznic o bucată* (ibid., p. 246).

Alături de cuvintele și expresiile menționate vom găsi arhaisme sau regionalisme puțin cunoscute, cum ar fi, de pildă, *ghelir*, *polată*.

Trebuie subliniat încă un fapt important: oricît de aproape ar fi limba unei opere poetice — folclorice sau literare — de limba vorbită în mod curent, în relațiile zilnice dintre oameni, ea se deosebește totuși de aceasta din urmă prin valoarea afectivă accentuată, realizată cu ajutorul selecției. Astfel, chiar dacă se spune uneori *jumate* în loc de *jumătate*, sau *ghiers* în loc de *glas*, totuși folosirea lor în poezie trebuie să fie subordonată necesității de a crea o anumită atmosferă, de a caracteriza pe unul din eroi ș.a. Ele nu pot fi folosite la întîmplare, nu pot fi asociate cu orice alt cuvînt. Nu vrem să spunem prin aceasta că ar exista un anumit lexic pentru poezie, ci numai că un cuvînt nu trăiește izolat într-o operă literară.

Traducătorul fără experiență întîmpină destule dificultăți în înțelegerea și transpunerea *sinonimelor* și *omonimelor*. Semnificațiile multiple

ale unuia și aceluiași cuvînt, bogăția de nuanțe a sinonimelor sînt tot atîtea piedici în calea realizărilor unei traduceri bune.

M. R. Paraschivescu n-a izbutit să învingă multe din aceste dificultăți. Citim astfel, în poemul «Gerul, moșu...»:

Mînușițe nu scînciți (ibid., p. 266).

sau

Gîtul încordat scîncește (ibid., p. 267).

În textul rusesc găsim verbul ныть care are două înțelesuri: 1) *a durea*; 2) *a se văieta, a scînci*. Traducătorul era dator să consulte dicționarul și să aleagă cuvîntul sau expresia cea mai potrivită pentru a reda conținutul textului, fragmentului sau frazei.

Un alt exemplu:

Se știe că прощать înseamnă *a ierta*. Nu este însă singurul înțeles al cuvîntului. În diateza reflexivă (прощаться) el înseamnă *a-și lua rămas bun*. Imperativul прощай înseamnă *adio, rămîi cu bine*. În poezia «Copiii de țărani», M. R. Paraschivescu traduce прощайте ребята (rămîneți cu bine, copii) prin: *copile, să ierți*. Cititorul are tot dreptul să rămînă nedumerit și să întrebe: de ce poetul cere iertare, de ce alege din droaia de copii pe unul și pe care anume îl alege?

În ceea ce privește folosirea sinonimelor, M. R. Paraschivescu are preferințele sale, care îl îndepărtează mult de context.

Cîteva exemple:

Cuvintele *plasă, mreajă, rețea* sînt sinonime. Cuvîntul plasă, pe de altă parte, are două înțelesuri: 1) rețea, împletitură, năvod; 2) subdiviziune administrativă.

În versiunea romînească a poeziei «Libertatea», citim la p. 226:

Eu știu că-n locul plasei *din fosta iobăgie*
Scornit-a omul multe, prea multe, ca să fie.

Ce-ar putea înțelege din aceste versuri un cititor care nu cunoaște limba rusă? Primul sens al cuvîntului *plasă* nu l-ar ajuta. Oprindu-se la cel de-al doilea înțeles, ar putea trage din versurile citate concluzia că prin reforma din 1861 s-a desființat plasa ca unitate administrativă (dacă va fi existat!), iar în locul ei s-au inventat alte subdiviziuni. S-ar putea crede că în iobăgie cel mai mare rău era existența plășilor! Nekrasov ar fi astfel un vinovat fără vină, pentru că în textul rusesc citim:

Знаю: на места сетей крепостных
Люди придумали много других

ceea ce înseamnă:

Știu că în locul mrejelor (sau, mai potrivit, *lanțurilor, jugului*) iobăgiei, oamenii au inventat altele.

Уснуть înseamnă *a adormi* şi uneori *a muri*. Avem şi sinonimul *a aţipi*. În unele cazuri putem traduce уснуть şi prin *a adormi* şi prin *a aţipi*; atunci cînd уснуть înseamnă *a muri*, verbul *a aţipi* nu poate fi folosit, pentru că înseamnă *a adormi pentru puţină vreme*. Există expresia *a adormi întru domnul*. Poate fi ea înlocuită cu *a aţipi întru domnul*? Credem că nu. M. R. Paraschivescu foloseşte însă verbul *a aţipi* cu înţelesul de *a muri*. Iată cum e zugrăvită moartea unui boier :

Apoi, ca de un cînt mîngăios legănat
De-al mării lin val, la fel ca un prunc
Incet aţipi-vei (Gînduri înaintea unei intrări principale, p. 166).

Dacă la început avem impresia că e vorba de somn, şi nu de moarte, citind versurile care urmează, înţelegem că eroul a murit, totuşi, pe malul Mediteranei, pentru că autorul traducerii istoriseşte cum a fost adus cadavrul în ţară *pe targă* ! (De ce *pe targă*, rămîne un mister).

După cum vedem, omonimia şi sinonimia prezintă unele dificultăţi pentru autorul traducerii analizate. O problemă şi mai dificilă este aceea a traducerii grupelor de cuvinte, a expresiilor idiomatice.

Aici greşelile sînt mai numeroase. Ele se datoresc, în bună parte, cunoaşterii insuficiente a limbii ruse şi folosirii greşite a dicţionarelor. Cu toate că dicţionarele ruso-romîne dau corespondentul românesc al altor expresii ruseşti, M. R. Paraschivescu preferă să traducă fiecare cuvînt izolat, fără legătură cu celelalte sau, în cel mai bun caz, să dea expresiei o interpretare personală. În al doilea rînd, trebuie să observăm că traducătorul nu valorifică întreaga bogăţie lexicală a limbii romîne şi nu dă expresiei o anumită justificare în context. Ne mărginim la cîteva exemple :

Expresia rusească ни за что, ни про что înseamnă *fără vină, pe de geaba, de pomană*.

Iată cum o traduce M. R. Paraschivescu :

S-o pierde băiatul; *de ce*? N-am să ştiu. (Geru, moşu..., p. 271).

Expresia ноги не слушаются zugrăveşte plastic efectul pe care-l are o emoţie puternică, în special spaima, asupra omului. *Nu mă ascultă picioarele*. Romînul spune : *mi s-au tăiat picioarele*. Acesta este corespondentul cel mai potrivit al expresiei ruseşti. M. R. Paraschivescu a găsit însă altul mai potrivit :

Atunci să fug m-am gîndit
Dar nu puteam de picioare. (Geru, moşu..., p. 267).

A nu putea de picioare înseamnă a fi foarte obosit, prin urmare cu totul altceva.

Expresia ловить речи, ловить слова înseamnă a sorbi vorbele cuiva, a asculta cu nesaţ. Nu ni se pare nimerită traducerea *a prinde vorbele* sau

cuvintele (v. p. 254), deşi verbul ловить înseamnă *a prinde* (ловить мяч — a prinde mingea).

Expresia hiperbolică земля под ногами горит subliniază *rapiditatea mişcării unei fiinţe*. Nekrasov o foloseşte uşor modificată pentru a caracteriza iuţeala cu care aleargă un băieţel : *Aleargă. Îi arde iarba sub picioare*. Legătura dintre cele două propoziţii e subînţeleasă (*aşa încît, de-i*).

M. R. Paraschivescu traduce :

Aleargă şi iarba-i arde sub călcîi.

Mult mai potrivită în cazul de faţă ar fi expresia : Aleargă de-i sfîrîie călcîiele.

În versiunea românească a poemului «Orina, muma soldatului» agonia flăcăului, băiatul Orinei, clipele cînd îşi pierde cunoştinţa şi aiurează sînt redate astfel :

Groaznic fu noaptea din urmă :
Şi-a ieşit de tot din fire
(Orina, muma soldatului, p. 238).

În textul rusesc e : память потерялася. Înţelegem, de altfel, din versurile ce urmează că flăcăul aiurează, îşi închipuie că e la regiment şi de aceea se zbuciumă, cere iertare ofiţerului... Nu se poate spune despre el că şi-a ieşit din fire. Această expresie înseamnă a-şi pierde cumpătul, a se înfuria.

Expresia хорош гусь sau такой гусь nu poate fi tradusă cuvînt cu cuvînt : gînsac bun sau un astfel de gînsac. În rusește ea are nuanţe diferite, dar în general înseamnă : bună bucăţică ! straşnic odor ! şi are deci o nuanţă ironică (p. 190-191).

Лежать на печи nu poate fi tradus a zace pe plită, ci a şedea după (sau pe) cuptor.

Дом полная чаша înseamnă casă în care sînt de toate şi oamenii trăiesc în belşug. Expresia nu poate fi tradusă prin *casa... strălucea pahar*, întrucît aceasta din urmă se referă la ordine, curăţenie, şi nu la belşug.

Надо же было exprimă nemulţumirea, ciuda chiar, în faţa unui eveniment neaşteptat şi nedorit. Versul :

Надо же было вернуться соседу...

nu poate fi tradus : *e vremea vecinului să vină acasă* (Saşa, p. 89),
ci : *cînd colo, vecinul se-ntoarse...*
sau : *nenorocul făcu să se întoarcă...*
sau : *dracu l-a adus...*

Куда как înseamnă foarte, tare şi subliniază ideea de superlativ

Versurile ruseşti :

И уж куда как становится зол крылья свои опаливши орел

înseamnă :

Şi grozav se mai înrăieşte
Vulturul care şi-a ars aripile.

Ele nu pot fi traduse :

Şi unde-o să ajungă vulturul de acum,
Cînd arsa-i aripă e toată doar scrum? (Saşa, p. 95).

Toate aceste observaţii cu privire la lexic ne arată necesitatea aprofundării textului rusesc, pe de o parte, şi a folosirii mai raţionale a tuturor posibilităţilor pe care le oferă limba romînă, pe de altă parte. O traducere stîngace este, fără îndoială, supărătoare. Şi mai supărătoare este însă forţarea limbii romîne, neglijarea normelor şi a specificului ei. În ceea ce priveşte lexicul, ni se pare inadmisibil ca un cuvînt sau o expresie să capete înţelesuri neobişnuite, nefireşti, necunoscute de nimeni. Nu putem spune, de pildă, *o lutoasă albă oală* (p. 283) în loc de *oală de lut*! Ştim că lutos înseamnă *ca lutul.*

Din versiunea romînească a poemelor lui Nekrasov aflăm şi alte lucruri uimitoare : stăncuţele *ciripesc* (p. 188), flăcăii *deşartă* vorbe dulci (p. 211), veveriţele zvîrl *pumni de nea* (p. 286), caii înhămaţi la sanie trag... *de chingi* (p. 255), drumeţii *se descing la pungi* (p. 165), ceasornicele sînt *date cu aur pe zale* (p. 190). În toate aceste cazuri, nu este vorba de o traducere prea apropiată de original, ci numai de o interpretare liberă şi „originală", menită, probabil, să îmbogăţească limba romînă cu valori lexicale noi. (Atunci cînd Nekrasov spune că un ceasornic are un lanţ de aur, M. R. Paraschivescu traduce : ceasornic dat cu aur pe zale).

În traducerea lui M. R. Paraschivescu vom găsi pe lîngă greşelile menţionate, un şir de abateri de ordin morfologic şi sintactic.

Folosirea articolului este uneori arbitrară. Iată de exemplu un vers :

Pentru ca domnii, un om *mai degrabă*
Pe băieţel să mi-l facă (Cîntec pentru Ercomuşca, p. 170).

A face om pe cineva nu-i tot una cu *a face un om.*

Verbul *a trebui* capătă foarte adesea desinenţe neobişnuite. Astfel aflăm că indicativul prezent, persoana a III-a singular este *trebui*, şi nu *trebuie*, aşa cum spunem în mod obişnuit, aşa cum ne recomandă să spunem şi să scriem gramaticile. E vreun regionalism, poate. În orice caz ne vine greu să spunem : *ce-mi mai trebui?* (p. 63), în loc de *ce-mi mai trebuie!* Sau : *Mie nu-mi trebui domnişoară* (p. 284), în loc de *nu-mi trebuie domnişoară.*

După cum știm, conjunctivul verbului *a avea* este *să aibă*, și nu *să aibe*.

Notăm și unele ezitări în folosirea timpurilor. Viitorul I apare uneori atunci cînd după sens ar trebui să fie prezentul indicativ sau construcția echivalentă, care în vechile gramatici se numea modul prezumtiv sau potențial.

De exemplu :

Dar cum și-or mai duce *ei traiul mărunt*? (Sașa, p. 72).

E vorba de niște vecini pe care poetul nu-i mai văzuse demult, despre care nu știe nimic. Din versul citat trebuie să înțelegem că poetul se întreabă *cum își vor putea duce* ei traiul, ceea ce presupune în viața vecinilor un eveniment grav. Nimic de felul acesta nu găsim în versurile ce preced pe cel menționat. De fapt poetul se întreabă : Как то они доживают свой век? (cum și-or fi ducînd traiul, ce vor fi făcînd?).

Vorbind de aceiași vecini, pe care-i va vedea în curînd, poetul spune că-s oameni de treabă, cumsecade. Miron-Radu Paraschivescu traduce însă astfel :

Cît nu s-a-nserat, la vecini plec mai bine ;
La ei voi afla un tihnit adăpost.
Ce oameni de treabă vecinii mi-au fost. (Sașa, p. 71).

Folosirea perfectului compus este, în acest caz, cu totul nejustificată : vecinii nici n-au murit, nici nu s-au transformat în ticăloși.

Folosirea mai mult ca perfectului este uneori neașteptată :

Plecat-ai de rușine — și *soarta-ți* dăruiseși
Acelui ce aproape nu-ți fu, nici nu-l iubiseși (Sașa, p. 49).

Imperfectul, mai mult ca perfectul și viitorul II sînt (...) *în mod obișnuit timpuri de relație : acțiunea exprimată de ele este raportată la altă acțiune, fie concomitentă, dar deosebită în ceea ce privește durata, fie anterioară sau posterioară*[1].

Faptul că propozițiile sînt legate prin *și* ne arată că în prima propoziție, și nu în cea de a doua, e vorba de o acțiune anterioară față de cealaltă. Deci, dacă este un mai mult ca perfect, locul lui este înainte de *și*.

Putem spune oare : *m-am trezit și adormisem*? (Alta e situația în fraza : *m-am trezit, și cînd te gîndești că abia adormisem* !).

M. R. Paraschivescu nu știe prea bine cînd anume și cum poate fi folosit gerunziul. În versiunea romînească pe care o dă, gerunziul înlocuiește uneori o propoziție subordonată, și anume finală :

Iar de-atunci, adesea o văzui că vine
Să se plimbe, ori la lucrul meu cătînd
Și sta mult de vorbă... (Grădinarul, p. 42).

[1] I. Iordan : *Limba romînă contemporană*, p. 438 ; v. și p. 444

Asemenea construcții sînt supărătoare, deși, poate, nu ne împiedică să aflăm ce vrea să spună autorul.

Alteori însă, folosirea gerunziului stîrnește nedumerire, produce confuzii, prin faptul că logica este în contradicție cu construcția frazei. Iată cîteva exemple :

I-am fost prieten devotat
Și frate-ntru destin. Cu el
Pe-același drum spinos mergînd,
Destinul, *care a fost la fel*
De crud cu noi, nu l-a înfrînt (V. G. Belinski, p. 98).

Ce cuvînt lămurește gerunziul? Pronumele *eu* sau substantivul *destin*?

Textul rusesc e clar. Traducerea lui ceva mai exactă decît versiunea de mai sus e următoarea :

Am mers amîndoi
Pe-același drum spinos
Și am luptat zadarnic cu Destinul
La fel de aspru cu amîndoi.

Un alt exemplu :

Sub poala-i lungă, de muiere,
Verigi de lanțuri răsunînd
Porni nebunul, cu putere,
Să dea cu parul în pămînt (Gerul, moșu..., p. 250).

Construcția aceasta nefirească ne face să ne gîndim, dacă nu cumva traducătorul percepe verbul *a răsuna* ca verb tranzitiv. Dacă el este într-adevăr tranzitiv, atunci putem să spunem că *nebunul răsună verigi* și să considerăm folosirea gerunziului în versurile de mai sus perfect justificată și foarte nimerită.

Aplicînd regulile gramaticale cunoscute la textul tradus de M. R. Paraschivescu, ajungem uneori să nu mai înțelegem sensul frazei :

Dar, pe atunci iureșu-a *pornit*
În aprigul Paris, iar el
La noi răspunse-ntr-un alt fel (V. G. Belinski, p. 102)

E vorba de ecoul pe care l-a avut revoluția franceză în Rusia. Pronumele *el* ar trebui să înlocuiască substantivul mai apropiat, *Paris*. Atunci însă ar însemna că *Parisul* „a răspuns într-un alt fel" în Rusia și nu *iureșul* (revoluția).

După cum pictura decadentă are nevoie uneori de explicații, pentru ca omul de rînd să știe că tabloul reprezintă un nud, de pildă, și nu o mobilă sau alt obiect, la fel și multe din versurile traduse de M. R. Paraschivescu cer precizări. Să nu credeți cumva că *el* înseamnă *Parisul*. Acest pronume înlocuiește substantivul *iureș*.

Traducătorul are uneori atîta încredere în perspicacitatea cititorului, încît omite subiectul într-un șir de propoziții, fără ca această omitere să aibă vreo justificare.

Uneori, cititorul înțelege. Alteori nu, sau, în orice caz, nu atît de ușor cum ar trebui.

Din versul :

De ți-a luat foc, ea-ți intră în casă (p. 248).

cititorul va înțelege, probabil, după îndelungi meditații, că e vorba de o casă care ia foc, după cum va izbuti să deslege și „șarada" din fragmentul următor :

A fost tare tristă priveliștea asta :
Cu geamăt le plînse și plopilor creasta
Și-adînc spintecat un mesteacăn bătrîn
În lacrimi șiroaie și-a luat rămas-bun.
Și strop după strop i se scurse pe rînd
Ca ultim prinos pe natalul pămînt (Sașa, p. 80).

E vorba de sevă, probabil, va spune cititorul perspicace. Dar, cine știe, poate poetul romîn s-a gîndit la altceva, la vreun sinonim mai expresiv, mai „original"? Prezența subiectului ni se pare absolut necesară. Nu credem că M. R. Paraschivescu consideră expresia *strop după strop* subiect.

Rostul conjuncțiilor și propozițiilor adversative nu reiese clar din versiunea romînească :

Că ageri bărbați, dar *deștepți, sînt destui* (Omul moral, p. 60).

Cuvintele *ager* și *deștept* se opun, așadar?

Iată un exemplu și mai interesant. În poezia «Pe Volga», Nekrasov, amintindu-și de anii copilăriei, istorisește cum s-a dus odată noaptea la iaz, ca să vadă dacă într-adevăr ies din apă draci, așa cum i se spusese. Pe drum însă este cuprins de spaimă, ezită, ar vrea să se întoarcă. Iată versiunea romînească a fragmentului :

Ori să mă-ntorc acasă poate?
Dar *de s-o năpusti vreun drac*
Spre mine, și mă duce-n lac. . .
Dar *tot nu m-am întors din drum.* (De vorbă, p. 176).

Prima propoziție adversativă este în contradicție cu cea de-a doua. Într-adevăr, dacă el vrea să se întoarcă, dar se teme de draci, *și nu* se întoarce, a doua conjuncție adversativă nu mai are sens. De fapt, traducerea corectă a versurilor e următoarea :

Ori să mă-ntorc, poate, acasă?
Altfel, te pomenești că sar asupra mea dracii.

Greșeli de felul celor menționate sînt multe.

Analizînd procesul de formare a frazei, acad. Iorgu Iordan, în lucrarea «Limba romînă contemporană», subliniază că pot alcătui o frază propoziții independente al căror conținut e înrudit, și aceasta pentru că fraza reprezintă un tot organic (p. 706 și p. 703-704).

Iată acum o „frază" creată de M. R. Paraschivescu :

Verigile trist răsunară,
Luceşte glesna-i în inel,
Şi-şi trage parul după el. (Gerul, moşu. . ., p. 251).

Comentariile ni se par de prisos.

Cîteva cuvinte despre topică. Atunci cînd e vorba de o operă în versuri, topica se va subordona, în parte specificului acestei forme de exprimare. Dar și în versuri, ordinea cuvintelor își are o logică și o justificare. Ea nu poate fi întîmplătoare.

Vom vedea totuși că M. R. Paraschivescu nu urmărește prin numeroasele inversiuni o accentuare a elementului afectiv, nu urmărește de fapt nimic, ci merge pe linia minimei rezistențe : să stea cuvintele cum pot, numai versul să rimeze !

Dăm mai jos cîteva exemple caracteristice :

Chiar de-a noastră de-o să fie
Babă, *cu obraz boțit. . .*
D-apoi știu că s-a gătit
Şi la grai se fandosește (Marchitanii, p. 209).

Înainte de a analiza ordinea cuvintelor în aceste versuri, trebuie să spunem — în treacăt măcar — că în ele traducătorul a îngrămădit greșeli peste greșeli. În primul rînd M. R. Paraschivescu n-a înțeles textul rusesc, unde e vorba de *cucoană*, și nu de *țărancă*. Pronumele наша (a noastră) înlocuiește substantivul барыня, după cum reiese din versurile care preced pe cele citate. Marchitanul vorbește despre cucoana din satul lor : хоть бы наша (a noastră de pildă).

Traducînd pronumele prin наша *de-a noastră*, M. R. Paraschivescu schimbă înțelesul versurilor, întărind această greșeală prin folosirea viitorului *de o să fie*, cu valoare de condițional (de-ar fi s-o luăm), pentru a trece imediat la perfectul compus : *d-apoi știu că s-a gătit*. În al doilea rînd, valoarea poetică a expresiei rusești стог — стогом este atenuată în traducere. În loc de *d-apoi știu că s-a gătit* ar trebui să fie : *da' cînd se gătește e cît mi ți-i stogul.* Sensul exact al versului : *Şi la grai se fandosește* este : *nu catadicsește* (cucoana) *să stea de vorbă cu de-alde noi.*

Aceste observații nu urmăresc să impună versiunile date de noi. Rostul lor este de a atrage atenția traducătorului asupra greșelilor și de a-l îndemna să caute o versiune în care conținutul fragmentului să nu fie în contradicție cu intențiile poetului rus.

În ceea ce privește topica, observăm că determinantul stă înaintea determinatului, ceea ce în cazul de față e inadmisibil. Nu putem spune (nici în proză, nici în versuri) *de-a noastră babă*, ci *babă de-a noastră*. Pe lîngă aceasta, determinantul și determinatul sînt prea departe unul de celălalt, ceea ce creează dificultăți în înțelegerea propoziției.

Versurile care urmează stîrnesc de asemenea nedumerire :

N-ai să te temi de nimeni și liber, din pruncie
Îți vei putea alege dorita meserie. (Libertatea, p. 225).

Textul rusesc e următorul :

С детства никем не запуган, свободен,
Выберешь дело, к которому годен

Sensul versurilor :

(Fiindcă) nimeni nu-ți va băga frica-n oase în copilărie, (fiindcă) vei fi liber, îți vei putea alege meseria cea mai potrivită (cu aptitudinile tale).

Din traducerea lui M. R. Paraschivescu reiese că eroul își va alege meseria încă *din pruncie*. Cam devreme. Cuvîntul *pruncie*, pus la loc nepotrivit, a creat această nuanță comică, accentuată prin punctuație.

Versul : *Și cade de pe sac cînd sare* (Gerul, moșu. . . , p. 284) ar putea fi interpretat în două feluri : *a*) și cade, atunci cînd sare de pe sac ; *b*) și cade de pe sac, atunci cînd sare. A doua interpretare e absurdă. Nu poți rămîne pe sac și sări în același timp. *De pe sac* se referă la verbul *a sări*, și nu la *a cădea*. Prin urmare, trebuia schimbată ordinea cuvintelor sau punctuația. Cît de simplu și logic e versul rusesc : Спрыгнула с мешка и упала (sări de pe sac și căzu).

În poezia «Marchitanii» un tîlhar îi omoară pe cei doi negustori ambulanți :

Mut, pe Vaniușca-l doboară,
Cel bătrîn căzînd, răcni (p. 222).

În textul rusesc :

Без словечка Ваня валится (Vania se prăbușește fără să scoată un cuvînt).

Prin urmare, *mut* se referă la victimă, și nu la tîlhar, așa cum vrea să spună traducătorul.

Ne mărginim la aceste cîteva exemple. Din ele am putut observa că sensul multor versuri ajunge greu pînă la cititor, atît din cauza unei topici nefirești, cît și din pricina punctuației. Punctuația, fiind legată de conținutul vorbirii, trebuie să ajute la înțelegerea lui. Iată cîteva exemple în care punctuația, după părerea noastră, știrbește claritatea textului :

E ars ogorul, turma tînjește de lingoare,
În albia deșartă a gîrlei, *capu-și lasă.* (Acasă, p. 50).

Turma tînjește în albie? sau își lasă capul în ea? Puse între virgule cuvintele subliniate rămîn suspendate între două propoziții.

Uneori M. R. Paraschivescu folosește virgula acolo unde ar fi fost mai logic să pună punct și virgulă sau punct:

Iată și soacra, bătrînică,
Trudind, pe sacul plin cu grînă,
Zglobia Mașa, frumușică,
Stă cu un morcov roșu-n mînă. (Gerul, moșu. . . , p. 282).

Avem aici două idei: 1) soacra muncește, 2) Mașa stă pe sac cu un morcov în mînă. După gerunziul *trudind*, trebuie să urmeze punct și virgulă (sau punct). Altfel s-ar putea crede că soacra muncește *pe sacul plin cu grînă.*

Cu toate că limba romînă își are normele specifice în ceea ce privește punctuația, există unele reguli comune, dacă nu tuturor limbilor, în orice caz multora din ele.

Ni se pare că uneori traducătorul neglijează, fără motiv, punctuația din original, ceea ce ne arată că nu înțelege textul. Iată cîteva versuri ruseşti:

Когда бы знали жизнь мою
Мою любовь, мои волнения...
Угрым и полон озлобленья
У двери гроба я стою...

Traducerea corectă:

Dacă mi-ar ști /lumea/ *viața,*
Iubirea /mea/, *frămîntările* /mele/. . . ,
Cu inima mîhnită și înveninată
Stau în pragul morții.

M. R. Paraschivescu neglijează punctele de suspensie din original și dă următoarea traducere:

Chiar cînd să-mi dau totu-n vileag:
Iubire, viață, frămîntare,
Atunci, plin de mîhniri amare,
Stau pe-al mormîntului meu prag. (Poet și cetățean, p. 124-125).

Punctele de suspensie omise subliniază durerea profundă a celui ce n-a fost înțeles de nimeni și de aceea în pragul morții e copleșit de mîhnire și revoltă. Nu e vorba, nicidecum, *să dea în vileag* sentimentele sale. Din traducerea lui M. R. Paraschivescu înțelegem că eroul e gata să-și dezvăluie sentimentele, dar e prea tîrziu. Interpretarea e greșită.

Un alt exemplu:

În toiul cumplitelor munci de la țară,
Cu greu dai de-o soartă atît de amară,
Cum este-a rusoaicei ursită (Verde freamăt, p. 231).

Din aceste versuri am putea deduce că viața țărancei era grea *numai* în toiul muncilor de vară. Încolo, femeia o ducea bine! Nekrasov nu e de aceeași părere. Iată versurile rusești:

В полном разгаре страда деревенская
Доля ты! Русская долюшка женская!
Вряд-ли труднее сыскать!

Sensul lor aproximativ e următorul:

Secerișul e în toi...
O, soartă! Soarta femeii ruse!
Nu-i alta mai amară.

Dacă vrem să înțelegem și să traducem corect un text, sîntem datori să ne oprim și la semnele de punctuație, care de multe ori ne ajută să urmărim firul gîndurilor poetului.

Liniuța apare în versurile traduse de M. R. Paraschivescu mai mult pentru a-l încurca pe cititor, decît pentru a da claritate frazei:

Iar Sașa nu vrea să se lase nici ea —
Nu bea, de băut — numai buza-și muia (Sașa, p. 86).

E greu să ne explicăm de ce *nu bea, de băut* e între liniuțe. Nu e o construcție incidentă, pe care dacă am elimina-o înțelesul frazei ar rămîne neștirbit.

Iată un alt exemplu:

E pasăre — zice — mereu călătoare:
Am fost chiar acum prin străine hotare (Sașa, p. 85).

Zice s-a intercalat în vorbirea directă. Cine este însă ființa despre care vorbitorul spune că-i pasăre călătoare? Din textul rusesc aflăm că-i vorbitorul însuși! Deci nu *e* ci *sînt*. În această interpretare a versului, ghilimelele nu-și mai au rostul. Traducătorul mai avea și altă posibilitate: să transforme vorbirea directă în indirectă: *zice(a) că-i pasăre mereu călătoare*. Oricare din cele două soluții e mai bună decît aceea pe care a ales-o M. R. Paraschivescu.

Încheiem această parte a analizei, oprindu-ne asupra folosirii cuvintelor de legătură. Am observat mai sus că traducătorul folosește în chip ciudat conjuncțiile în propozițiile adversative.

Conjuncția *și* apare în multe versuri fără nici un rost:

Povestea ta c-un negustor, ne-a frînt
Și *inima* (Pe Volga, p. 181).

Ea, lacom, lipi de-a ei buze crăpate
Și *marginea oalei de lut*
(Verde freamăt, p. 232).

(Cînd bei apă, ce poți *lipi* de buze în afară de marginea oalei, cănii, paharului?)

Rămîneți cu bine *și voi*, oameni buni ! (Saşa, p. 87). (Cînd îți iei rămas bun de la o singură persoană, de la o singură familie — aşa cum e cazul —, *și*, indiferent dacă e conjuncție sau adverb, nu-și are rostul).

★

Am analizat versurile traduse de M. R. Paraschivescu sub aspectul lor lexical, morfologic și sintactic. Am insistat prea mult, poate, asupra unui șir de greşeli. Dar nu toate versurile din acest volum sînt prost traduse.

Nu toate sînt greoaie. Se remarcă, prin unitatea dintre conținut și formă, prin claritatea și muzicalitatea lor, poeziile : «Cămătarul», «Cîntec de leagăn», «Lanul nesecerat». Bine traduse sînt unele fragmente din poemul «Marchitani».

În poemul «Geru, moşu cu nas roşu» se reliefează versurile care conțin elementele bocetului popular și care ne impresionează prin gingăşia imaginilor și simplitatea stilului.

Prin urmare, traducătorul nu e lipsit de talent. De ce atunci sînt atît de rare aceste sclipiri? De ce din zeci de poezii, numai cîteva au într-adevăr valoare poetică? Nu credem că de vină sînt dificultățile pe care le prezintă traducerea versurilor. Criticul sovietic K. Ciukovski citează în cartea sa «Măiestria lui Nekrasov»[1] un fragment din scrisoarea lui Nekrasov către Tolstoi : „Mi se întîmpla de multe ori să petrec nopți întregi cizelînd cinci versuri. De atunci, am căpătat convingerea că nu există idee pe care omul să n-o poată exprima clar și convingător pentru alții, dacă își dă osteneala. Întotdeauna simt un fel de ciudă, cînd aud fraza : «Nu se poate exprima în cuvinte». Cuvîntul corespunzător există, dar mintea noastră e leneşă".

Vorbind despre măiestria lui Nekrasov, criticul sovietic subliniază efortul continuu al poetului de a da versurilor sale cît mai multă expresivitate, precizie și muzicalitate. Într-adevăr, poezia lui Nekrasov — clară, simplă și expresivă în acelaşi timp — produce o impresie profundă asupra cititorului, indiferent de gradul de cultură al acestuia. Traducătorul trebuie, după cum am mai spus, să studieze opera lui Nekrasov, să analizeze felul în care s-au concretizat în ea concepțiile poetului, ideile, sentimentele. Atunci, și numai atunci el va găsi cuvintele cele mai potrivite și traducerea va reprezenta o unitate armonioasă, sobră. Atunci va putea ajunge pînă la cititorul romîn verbul pasionant al marelui poet rus. M. R. Paraschivescu a neglijat acest studiu preliminar atît de necesar, a lucrat puțin și n-a încercat o analiză critică a celor ce a aşternut pe hîrtie.

Ne-ar fi greu să vorbim de stilul traducerii, pentru că stilul este cristalizarea ideii. Vom încerca totuși să arătăm de ce specificul stilului lui

[1] K. Ciukovski, *Masterstvo Nekrasova*, Moskva, 1952, p. 200.

Nekrasov n-a fost reliefat de autorul traducerii (căci nu putem face aprecieri asupra stilului după două-trei poezii traduse bine).

Versul lui M. R. Paraschivescu e greoi. Ideea pe care, în mod normal, o reliefează propoziția principală este învăluită într-o profuziune de digresiuni și completări, concentrate în propoziții subordonate sau părți de propoziție secundare, dispuse fără prea multă grijă pentru logica și echilibrul frazei. La acestea se adaugă și transferul pe care Nekrasov îl folosește extrem de rar. Iată, de pildă, un fragment :

Văpaia ardea în amurgul de aramă ;
Prin sihla vecină ce n-a fost tăiată,
Din colțul de ceruri cel rumen, săgeată
Aprins strălucind, drept din soare împunge,
Iar pomii în raza de aur îi unge,
Punînd pe movila din zări, neclintită,
Icoana luminii cu umbra-mpletită. (Saşa, p. 83).

Primele versuri sînt bine traduse. Începînd cu versul al treilea descrierea devine greoaie. Echilibrul frazei din original, în care aşezarea predicatelor creează o anumită simetrie și reliefează imaginile, a fost distrus.

Traducerea în proză a fragmentului rusesc este :

Din marginea rumenă a cerului
Răzbătea *soarele cu raza-i luminoasă,*
Se aşternea — *fîşie de chihlimbar pe cioturi,*
Şi arunca *peste dîmbul îndepărtat*
Un desen nemişcat de lumini şi umbre.

Impresionante sînt în poezia lui Nekrasov generalizările care — fie că încheie un poem, fie că sînt situate la începutul capitolului — creează o anumită atmosferă, o anumită tonalitate, în care se va desfăşura acțiunea. Ele ne dau, de obicei, concentrată, ideea dominantă a poemului și de aceea prezintă dificultăți pentru traducători. M. R. Paraschivescu înlătură, uneori, generalizarea. Într-un fragment din poemul «Gerul, moşu cu nas roşu», Nekrasov vorbeşte despre soarta femeii ruse :

Три тяжкие доли имела судьба
И первая доля : с рабом повенчаться
Вторая — быть матерью сына раба,
А третья — до гроба рабу покоряться.
И все эти грозные доли легли
На женщину русской земли.

Traducerea exactă :

Trei destinuri grele sînt pe lume :
Întîi să te cununi cu un rob,
Al doilea — să ai un fiu rob
Al treilea — pînă la moarte să te supui unui rob.
Şi toate aceste destinuri cumplite
Le îndură femeia rusă.

Aceste versuri fac parte din minunata digresiune, care poate fi numită, pe drept cuvînt, un imn închinat femeii, ţărancei din Rusia.

Iată acum versiunea lui M. R. Paraschivescu :

Ursita la trei încercări o supuse ;
Întîia : cu-un rob trebuiau s-o cunune.
La prunc de rob mumă — a doua-i fuse,
A treia — de rob ai s-asculţi, orice spune.
Şi date au fost aste groaznice soarte
Femeii pămîntului rus să le poarte. (Gerul, moşu. . ., p. 243).

Nu e greu de observat că generalizarea se rezumă la ultimele două versuri. Celelalte se referă la eroina poemului, Daria, despre care poetul vorbeşte cînd la persoana a doua, cînd la a treia.

Este foarte interesant să urmărim felul în care îşi alege Nekrasov epitetele. Ele întrunesc două condiţii importante : precizia şi expresivitatea. Autorul versiunii romîneşti nu acordă însă atenţia cuvenită epitetelor ; ele sînt adesea nepotrivite. Se ştie de exemplu că mesteacănul are frunza mică şi rară ; epitetul de *stufos* nu i se potriveşte (p. 79). Nu se poate spune, de asemenea, că epitetele cele mai potrivite pentru *ogor* sînt *hrănitor* sau *des* (p. 75). *Bîrlogul* este mai curînd *întunecos* decît *umbros* (p. 79). *Cetăţeanul* care „nu poartă nici un mesaj" nu poate fi numit *drept*, pentru simplul motiv că Nekrasov considera această atitudine ca *dreaptă* (p. 121).

Iată un exemplu şi mai interesant, în care două epitete se contrazic :

Oţ, cucoană, nas pe sus,
Ieşi în lume ruşinoasă (Marchitanii, p. 209).

E greu să ne închipuim o cucoană înfumurată şi în acelaşi timp ruşinoasă.

Trebuie să notăm de asemenea folosirea repetată a epitetelor *dulce, dulceaţă*, care s-au banalizat demult, devenite fade, lipsite de expresie. Nekrasov evită epitetul gol de conţinut.

Comparaţia este una din figurile de stil folosite adesea de Nekrasov. Ca şi epitetul, comparaţia în poezia lui Nekrasov este extrem de expresivă. În versiunea romînească comparaţiile ne uimesc însă nu prin expresivitate, ci prin nepotrivirea lor.

E Grişa ca *o stîncă neagră* (Gerul, moşu. . . , p.283).

Ce l-a îndemnat pe traducător să compare un copil de ţăran cu o stîncă ? S-ar putea să fie o greşeală de tipar : în locul cuvîntului *stîncă*, trebuia să fie, poate, *stancă*, dar atunci cuvîntul *neagră* e de prisos.

Nekrasov spune : чёрен как галчонок (negru ca un pui de cioară).

Un alt exemplu :

E liniște grea ! ca o voce din sat
Ce parcă-n ureche-ți vuiește,
Tălpicul de-un ciot de pămînt s-a frecat
Și parcă-n suflet scrîșnește (Gerul, moșu. . . , p. 262).

Tălpicul s-a frecat. . . ca o voce din sat ! Comparația este, într-adevăr, originală. Meritul este exclusiv al traducătorului, pentru că la Nekrasov n-o găsim.

Altă comparație originală :

Iar pinii-n salut vîrfu-și pleacă pe rînd,
De parc-ar șopti, binișor, lunecînd,
Ca valul sub bolta de verzi crengi adîncă (Saşa, p. 74).

Cu alte cuvinte, pinii își pleacă vîrfurile, lunecînd sub crengi ca valul ! Asemenea fenomene extraordinare nu se întîlnesc nici în basme, căci și fantasticul își are rostul său și nu e complet desprins din real.

Inspirîndu-se din poezia populară, Nekrasov folosește adesea paralelismul pentru a reliefa ideea sau sentimentul. În poemul : «Gerul, moșu cu nas roșu», eroina, Daria, visează că-i împresurată de dușmani și că toți ai casei vin s-o scape, unii mai repede, alții mai încet :

Aud cum duduie pămîntul :
Vine cea dintîi mama ;
Firele de iarbă foșnesc și tremură :
Copiii la măicuța lor aleargă :
Aripa morii se-nvîrte-ncet,
Dacă nu bate vîntul :
Fratele vine alene, cu popasuri,
Socrul abia-și tîrăște picioarele.
Numai pe dragul meu
Nu l-am văzut.

Este impresionantă această dozare a sentimentelor, reliefată prin imagini din natură.

În traducerea lui M. R. Paraschivescu, paralelismul își pierde expresivitatea, pentru că, de fapt, autorul n-a înțeles textul rusesc.

Nu dă moara din aripi
Cînd în cîmp nu bate vînt
Frățiorul, într-o clipă,
Vine-adoarme la pămînt. (Gerul, moșu. . . , p. 267-268)

Mișcarea lentă a aripilor morii nu poate fi comparată cu rapiditatea mișcării fratelui. Pe de altă parte e greu să ne închipuim că cineva vine în fugă să-și ajute sora și adoarme, subit, în fața dușmanului. Toate acestea sînt interpretări mult prea libere ale textului original. Libertatea în transpunerea textului rusesc merge uneori foarte departe. M. R. Paraschivescu ajunge, de pildă, să introducă eroi care la Nekrasov nu există !

În poemul «Saşa», Agarin, tipul omului de prisos, vine des la vecinii săi, stă de vorbă cu Saşa.

În versiunea romînească citim :

Şi-ntr-una mai des de tot venea *pe la noi,*
Cu Saşa-n plimbări, stau de vorbă amîndoi. (p. 85).

Amîndoi — adică Agarin şi un necunoscut !

Uneori versiunea e de-a dreptul comică.

În traducerea poeziei «Poet şi cetăţean», cetăţeanul i se adresează astfel poetului, întins pe pat :

E timpul să te scoli de jos ! (p. 115).

Şi mai amuzant este versul următor din poezia «Copii de ţărani» :

Pe loc m-a-nşfăcat *un şarpe* ! (p. 191).

Ce fel de şarpe o fi fost dacă putea înşfăca un om ? Boa-constrictor ?

În textul rusesc rolurile sînt inversate : omul înşfacă şarpele !

Această lipsă de logică este inadmisibilă. Departe de noi gîndul că traducătorul şi poetul romîn nu şi-ar fi putut da seama de numeroasele inconsecvenţe ale tălmăcirii sale. Sîntem convinşi că le-ar fi evitat, dacă ar fi examinat sensurile cu ochiul sever al criticului, sau dacă le-ar fi recitit, cel puţin, cu atenţie.

Cuvîntul corespunzător există, dar mintea noastră e leneşă, spunea N. krasov, poetul care a preţuit atît de mult bogăţia şi expresivitatea limbii. Aceeaşi idee a exprimat-o, într-unul din articolele sale, poetul şi criticul literar, Alexandru Philippide :. . . *literatura rusă, în genere, are un caracter de sociabilitate, care o face să fie repede şi uşor accesibilă şi străinătăţii. . . Asta nu înseamnă că e uşor de tradus. Traducătorul, ca să izbutească, trebuie să caute şi să găsească corespunderi de ton în limba romînească. Şi le poate găsi, pentru că limba romînească este un admirabil instrument poetic ; pentru poezie, limba noastră are bogăţii nesfîrşite. Limba noastră poate exprima orice gîndire, orice nuanţă, oricît de subtilă, orice mlădiere lirică. Sub o pană iscusită, poezia rusă poate trece îndată în limba romînească, fără să-şi piardă nimic din strălucirea şi cîntecul ei. Poezia astfel tradusă este geamănă poeziei originale, în noua ei formă romînească*[1].

[1] „*Veac Nou*", 3 iunie 1955, p. 2.

CRONICĂ

SESIUNEA ŞTIINŢIFICĂ JUBILIARĂ A ACADEMIEI R.P.R.

Cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la înfiinţarea Academiei Romîne, între 2-6 iulie 1956 a avut loc sesiunea ştiinţifică jubiliară a Academiei R.P.R., la care s-au discutat atît problemele generale ale dezvoltării şi orientării muncii ştiinţifice, cît şi lucrările individuale prezentate în cadrul secţiilor, în şedinţe speciale de comunicări urmate de discuţii.

În prima zi a sesiunii, Preşedintele Academiei R.P.R., acad. Traian Săvulescu a analizat pe larg dezvoltarea, realizările şi lipsurile muncii academice din nouă decenii şi a subliniat dezvoltarea deosebită, din punct de vedere ştiinţific şi organizatoric, a celui mai înalt for de cultură din ţara noastră, în ultimii ani. În zilele de 4 şi 5 iulie s-au ţinut şedinţele de lucru pe secţii.

Subsecţia de ştiinţa limbii şi literatură a avut în program numeroase comunicări ale academicienilor şi cercetătorilor din institutele Academiei R.P.R. În această scurtă cronică ne oprim numai la comunicările în care s-au dezbătut diverse probleme de lingvistică.

Dr. Werner Bahner (Leipzig), în comunicarea sa : „Din istoria lingvisticii romanice, începuturile ei în legătură cu limba romînă" a adus noi mărturii din literatura italiană, spaniolă, latină medievală, în care se vorbeşte despre limba noastră, despre înrudirea ei cu latina şi cu limbile romanice. Atît materialul documentar prezentat, cît şi interpretările personale date acestui material au fost unanim apreciate ca o însemnată contribuţie la mai buna cunoaştere a raporturilor de înrudire dintre limba noastră şi sus-amintitele limbi.

Acad. Al. Rosetti, pornind de la vechile lui cercetări în domeniul foneticii publicate începînd din 1933, a examinat fonemul sub aspectul lui psiho-fiziologic în comunicarea intitulată „În jurul fonemului".

Acad. Al. Graur a prezentat comunicarea : „Studierea limbii literare" în care a combătut limitarea cercetării limbii literare la opera scriitorilor şi a cerut să se adune şi să se prelucreze materialul oferit de textele publicistice, ştiinţifice, administrative, pentru că în aceste texte întîlnim limba literară comună, în forma ei îngrijită. Apariţia limbii literare nu trebuie legată nici de formarea limbii naţionale, nici de existenţa naţiunii sau a statului. Limba literară a apărut chiar înainte de tipărirea primelor texte, în creaţia populară orală şi treptat ea s-a perfecţionat o dată cu răspîndirea tipăriturilor.

Prof. J. Byck a prezentat în comunicarea sa : „Preocupările Academiei în domeniul filologiei şi al lingvisticii" o privire istorică asupra contribuţiei vechilor scriitori şi oameni de ştiinţă la dezvoltarea studiilor filologice, la fixarea normelor limbii şi la cultivarea ei.

Prof. D. Macrea a arătat cît de importante sînt lucrările lui G. Weigand pentru progresul cercetărilor lingvistice de la noi. Comunicarea sa se integrează în categoria lucrărilor de valorificare a moştenirii lingvistice.

Prof. G. Istrate (Iaşi) a vorbit despre părerile lui G. Ibrăileanu cu privire la limba literară, folosind un bogat material documentar, în parte inedit, pentru a sublinia originalitatea gîndirii ştiinţifice a cunoscutului critic literar ieşean.

Aspirantul I. Rizescu a vorbit despre : „Valoarea actuală a părerilor lui Tiktin despre limbă," analizînd originalitatea gîndirii şi a lucrărilor lui Tiktin, cît şi influenţele suferite de acesta.

Opera scriitorilor ca sursă de documentare lingvistică şi stilistică a fost analizată în comunicările : „Din lexicul neologic al lui Eminescu" de St. Cuciureanu (Iaşi), „Evoluţia frazei în stilul lui Delavrancea" de Al. Niculescu, „Aspecte de limbă şi stil în romanul „Un om între oameni" (al lui Camil Petrescu), comunicare prezentată de L. Leonte (Iaşi).

Numeroase comunicări s-au ocupat de probleme speciale de fonetică, gramatică, lexic, istoria limbii. Capitolul foneticii s-a îmbogăţit cu noi studii. Acad. E. Petrovici a vorbit despre : „Problema moştenirii din romanica comună a corelaţiei palatale a consoanelor în limba romînă", în care lingvistul romîn a precizat că: „Deoarece corelaţia de muiere şi deosebire dintre consoanele dure şi moi din romanica comună a dispărut din toate limbile romanice, inclusiv romîna comună, trebuie presupus că corelaţiile de timbru ale consoanelor din limba romînă actuală sînt creaţii noi, care s-au dezvoltat în limba romînă într-o epocă relativ recentă, fără a continua fenomenele analoage romanice comune. . . E probabil că constituirea corelaţiei palatale şi labiale a consoanelor se datoreşte introducerii în romîna comună a unor deprinderi de pronunţare slave". Andrei Avram a prezentat lucrarea : „Contribuţii la studiul fonologiei limbii romîne" din care desprindem concluzia că în limba romînă nu există corelaţia de timbru a consoanelor nici la finală, nici în interiorul cuvîntului.

Problema graiurilor a fost discutată de conf. B. Cazacu în comunicarea sa : „Observaţii asupra schimbărilor din graiul unei comune (Meria, Hunedoara)", şi de Marius Sala în comunicarea sa „Există un grai oltenesc?"

Comunicările prezentate au fost urmate de bogate discuţii. În legătură cu studierea limbii literare, academicienii : Tudor Vianu, Iorgu Iordan, G. Călinescu, apoi prof. J. Byck, B. Cazacu, Liviu Onu ş.a. au arătat că lingviştii pot şi au datoria să se ocupe de particularităţile limbii şi stilului scriitorilor pentru că în creaţia literară se oglindesc eforturile şi succesele îmbogăţirii şi cultivării limbii literare comune. Pe lingvist îl interesează toate aspectele limbii, inclusiv experienţa individuală a creatorilor prin munca cărora limba şi stilul progresează continuu.

La discutarea problemelor de fonetică şi de fonologie au participat de asemenea numeroşi lingvişti şi cercetători romîni şi străini. Tezele propuse de acad. Al. Rosetti şi de Andrei Avram au fost pe larg comentate şi completate cu noi sugestii. Definiţia fonemului propusă de acad. Al. Rosetti a fost considerată ca incompletă, deoarece neglijează aspectul funcţional al fonemului. Lucrarea lui A. Avram a fost considerată ca o preţioasă contribuţie la studiul fonemului, dar s-a obiectat că acordă exagerată importanţă opoziţiilor. Completări şi sugestii interesante au adus în discuţii şi acad. V. Gheorghiev (Sofia) şi prof. L. Tamas (Budapesta). În legătură cu comunicările prezentate de B. Cazacu şi M. Sala s-a comentat pe larg şi într-un mod controversat definiţia graiului, a dialectului şi a limbii. Pentru a ajunge la anumite concluzii general acceptabile, s-a propus ca în curînd să se reia discuţia pe baza unor referate întocmite din vreme, cu scopul de a se elucida aceste probleme azi controversate.

Datorită felului în care a căutat să demonstreze existenţa cazurilor genitiv şi dativ în limba romînă, comunicarea „Despre evoluţia declinării romîneşti" o conf. I. Coteanu a prilejuit multe discuţii. I. Coteanu, examinînd dispariţia cazurilor în limbile romanice occidentale, a ajuns la concluzia că declinarea romînă ar fi trebuit să evolueze ca în celelalte limbi romanice. Ea a evoluat astfel pînă în secolul al VI-lea, cînd bilingvismul slavo-romîn a oprit procesul de unificare, determinînd şi refacerea declinării acelor substantive care fuseseră atinse de această tendinţă.

Acad. Iorgu Iordan a manifestat prudenţă faţă de cele susţinute de referent. Fără să fie de acord cu felul în care acesta a pus problema, a socotit că ipoteza merită să fie luată în

consideraţie şi studiată mai adînc. Acad. Al. Graur a arătat că este posibil ca, din bilingvismul slavo-romîn, la sudul Dunării să fi învins suprimarea cazurilor de origine romanică, iar la nordul Dunării să fi învins menţinerea lor. A precizat că prin influenţă veche slavă se înţelege tot limba bulgară şi a socotit ca nejustă afirmaţia după care dativul s-a menţinut în limba romînă pentru că are mai multă importanţă. Acad. Al. Rosetti a precizat că, în lipsă de alte explicaţii mai convingătoare, se menţine la punctul de vedere exprimat într-un volum publicat anume că dativul în limba romînă se explică prin influenţa slavă. Prof. J. Byck a arătat că limba romînă este o limbă romanică, dar nu este obligată să urmeze dezvoltarea celorlalte limbi romanice, ci îşi are legile ei de dezvoltare. Nu există motive temeinice care ne-ar putea determina să recurgem la intervenţii din afară pentru a explica existenţa celor trei cazuri : nominativ-acuzativ, genitiv-dativ şi vocativ. Prof. I. Bujor, susţinînd că declinarea feminină este moştenită din limba latină şi că s-a menţinut graţie faptului că vocala *e* este rezistentă, a combătut procedeul recurgerii la încrucişări de limbă. Acad. E. Petrovici a fost de acord cu acad. Al. Graur că limba bulgară a influenţat limba romînă, după cum, sub influenţa limbii romîne, s-au produs anumite modificări în limba bulgară.Astfel vocativul s-a păstrat în limba romînă sub influenţa slavă, dar limba romînă a mers mai departe, adoptînd vocativul şi la plural, deşi în limbile slave pluralul nu are vocativ. Limba romînă s-a dezvoltat în apropierea limbilor slave timp de secole şi a fost normal să sufere influenţa acestora.

Pe marginea comunicării prof. Ivănescu, „Istoria socială în serviciul etimologiei romîne : *cuvînt, solz, prăvălie*" au făcut completări şi observaţii acad. Iorgu Iordan, acad. Al. Graur, acad. Al. Rosetti, acad. E. Petrovici şi I. Bujor. Majoritatea vorbitorilor au fost de acord cu metoda folosită — luarea în consideraţie a vieţii sociale atunci cînd se stabileşte etimologia unor cuvinte — şi cu concluziile explicaţiilor date. S-au mai făcut observaţii de amănunt asupra comunicărilor prof. D. Macrea, I. Pătruţ şi Florica Dumitrescu.

Ne-am limitat la cîteva aspecte generale ale sesiunii ştiinţifice jubiliare, fără a intra în analize mai amănunţite, deoarece comunicările prezentate vor apărea în revistele noastre de lingvistică. Cititorii vor putea atunci face observaţii critice şi completări pe marginea acestor lucrări din care se pot desprinde şi unele sugestii preţioase pentru noi investigaţii lingvistice.

GH. BULGĂR şi *I. POPESCU*

CONSFĂTUIREA «REVISTEI DE PEDAGOGIE» CU CITITORII

Conducerea Institutului de ştiinţe pedagogice, dorind să stabilească o legătură directă cu cititorii din Bucureşti ai „Revistei de pedagogie", să antreneze cît mai mulţi colaboratori şi să ridice nivelul revistei, a organizat în ziua de 6 iunie 1956 o consfătuire.

Tov. Domocoş Emil a ţinut referatul „Activitatea şi sarcinile Revistei de pedagogie", în care a făcut o amănunţită analiză a revistei, începînd cu nr. 3 din 1956, cînd nivelul acesteia s-a ridicat simţitor.

Deşi revista s-a preocupat, în ultima vreme, mai mult de nevoile şcolii, trebuie să lupte încă pentru a promova dezbateri cît mai largi în domeniul teoriei pedagogice, al didacticii generale, al metodelor, pentru a lega cercetările pedagogice de problemele esenţiale ale învăţămîntului : generalizarea învăţămîntului de 7 ani, introducerea învăţămîntului politehnic, munca educativă în şcoală, învăţămîntul mixt, înlăturarea supraîncărcării.

După ce s-a oprit asupra muncii de elaborare a numerelor 6,7,8/1956 şi a examinat lipsurile unor articole de didactică publicate în paginile revistei, a anunţat cîteva teme care vor fi tratate în numerele viitoare : Dezvoltarea interesului elevilor pentru învăţătură ; Stimularea atenţiei elevilor la lecţii ; Formarea deprinderilor de muncă independentă în procesul de învăţămînt ; Stimularea curiozităţii ştiinţifice la elevi ; Educarea disciplinei la copii în familie ; Problema educaţiei în casele de copii ; Şcoala şi familia ; Copiii, şcoala, societatea ; Educarea atitudinii conştiente faţă de învăţătură la copii, Educarea caracterului adolescentului etc.

Un număr va fi consacrat supraîncărcării elevilor.

Au fost anunţate de asemenea mai multe teme din domeniul istoriei pedagogiei : Despre primele şcoli de pregătire a învăţătorilor în ţara noastră ; Dezvoltarea învăţămîntului pedagogie în ţara noastră în secolul al XIX-lea ; Influenţa ideilor pedagogice ale revoluţionarilor ruşi asupra dezvoltării învăţămîntului în Principate, I. Creangă, profund cunoscător al psihologie copiilor ; I. Slavici şi unele probleme ale educaţiei tineretului ; Ideile pedagogice ale lui Al. Odobescu ; Rolul educativ al povestirilor lui Em. Gîrleanu ; Spiru Haret şi dezvoltarea învăţămîntului secundar în Romînia etc.

Cititorii vor fi informaţi asupra evenimentelor şi manifestărilor mai de seamă ale pedagogiei şi şcolii din ţările străine. La rubrica „Critică şi bibliografie" se vor discuta manualele şcolare şi metodicile.

La discuţii, Sen Alexandru a scos în evidenţă documentarea unor articole de psihologie şi rolul mobilizator al rubricii „Discuţii". Lipsesc însă articolele de teorie pedagogică, cercetările privitoare la munca educativă şi studii despre J. J. Rousseau, Komenski etc.

Din partea revistei „Limba romînă", I. Popescu a arătat că pînă în prezent n-a existat o colaborare mai strînsă între redacţiile celor două reviste. Revista „Limba romînă" s-a preocupat de sprijinirea cadrelor didactice prin publicarea unor articole de metodică. Cum în viitor „Limba romînă" va rezerva mai puţin spaţiu acestor probleme, revine „Revistei de pedagogie" misiunea de a se ocupa continuu de sprijinirea cadrelor didactice prin publicarea unor articole de metodica predării limbilor. Această nevoie se va face şi mai simţită în anul şcolar 1956—1957, o dată cu introducerea celei de a doua limbi moderne la clasa a V-a şi a limbii latine la clasa a VIII-a. O atenţie specială trebuie acordată scrierii corecte, deoarece mulţi absolvenţi ai şcolilor de 7 ani sînt departe de a se fi deprins să scrie fără greşeli.

Pufan C. a propus să apară mai multe numere tematice şi să se organizeze discuţii în care să se poată exprima cît mai multe opinii. Revista să tragă concluziile necesare pe baza materialelor publicate pentru a nu se lăsa impresia că în anumite probleme s-a spus ultimul cuvînt.

Mircea Ştefan a arătat că „Revista de pedagogie" ar trebui să stabilească o legătură mai strînsă între cercetătorii în domeniul pedagogiei, să publice planurile de cercetare ştiinţifică ale diferitelor catedre de pedagogie şi lucrări asupra problemelor de bază ale pedagogiei.

Trutzer a propus să se publice şi studii mai adîncite, de o întindere mai mare. Din articolele de psihologie să se tragă şi concluziile pedagogice. Articolele să corespundă etapei în care se găseşte şcoala şi să se acorde o atenţie mai mare disciplinei şi laturii educative. De asemenea este necesar să se publice articole despre figuri de pedagogi de importanţă mondială.

În continuare, Chelaru Tr. a combătut publicarea articolelor superficiale, propunînd să se acorde prioritate celor care au valoare definitivă într-o problemă şi să se recenzeze cît mai multe lucrări noi.

Cazangiu a remarcat faptul că revista nu corespunde totdeauna nevoilor învăţămîntului de cultură generală. Revista are datoria să ajute pe profesori şi pe învăţători să generalizeze ceea ce au pozitiv în activitatea lor.

În sfîrşit, L. Benari a subliniat că „Revista de pedagogie" n-a oglindit toate frămîntările prin care a trecut şcoala noastră din anul 1948 pînă acum ; n-a dezbătut toate lipsurile şcolii de 10 ani şi în special problema supraîncărcării. Revista trebuie să discute planul de învăţămînt al şcolilor de cultură generală şi propunerile de programe şcolare publicate în „Gazeta învăţămîntului".

Prof. univ. Stanciu Stoian a arătat în încheiere că problemele ridicate au fost interesante şi vor contribui la îmbunătăţirea conţinutului revistei. Deşi revista mai are unele lipsuri şi nu are o linie unitară, este îmbucurător faptul că în jurul ei s-a creat un curent.

Începînd cu nr. 6, revista va marca o nouă cotitură, contribuind şi mai mult la îmbunătăţirea învăţămîntului de cultură generală. Se va ocupa mai mult de cadrele didactice de problemele educative şi în măsură egală de problemele actuale ale învăţămîntului.

Revista se va ocupa şi de probleme de istoria pedagogiei, aşa cum s-a spus mai sus. Lămurind şi alte probleme ridicate în cursul discuţiilor, a făcut apel la colaborarea tuturor acelora care se interesează de probleme de pedagogie.

I. POPESCU

RECENZII

Acad. IORGU IORDAN

Limba „Eroilor" lui I. L. Caragiale

Societatea de Ştiinţe Istorice şi Filologice, 1955

Studiul acad. Iorgu Iordan despre limba „eroilor" lui Caragiale este o excelentă prezentare a mijloacelor lingvistice folosite de marele nostru scriitor satiric pentru a contura caracterul personajelor sale şi pentru a desăvîrşi uriaşa frescă a societăţii contemporane lui, supusă unor *adînci transformări care cuprind toate ramurile de activitate* (p. 5)[1]

Faptele de limbă discutate aici sînt puse în legătură cu situaţia politică, economică, socială şi ideologică a societăţii în care se întîlneau. Autorul a urmărit în acest studiu limba eroilor din comediile şi schiţele satirice ale lui Caragiale, ocupîndu-se *numai de aspectele comice ale vorbirii lor, fiindcă ele contribuie, în primul rînd, dacă nu exclusiv, la caracterizarea personajelor.* (p. 15)

Lucrarea realizează de minune scopul urmărit, ea fiind un frumos model de studiu lingvistic în legătură cu limba operei unui scriitor. Deşi de proporţii reduse, este demnă de multă atenţie din partea tuturor cercetătorilor din domeniul limbii literare, constituind un îndreptar de modul cum trebuie studiate fenomenele de limbă din operele scriitorilor.

Ceea ce aduce nou studiul acesta faţă de lucrările mai vechi, deosebit de valoroase, ale acad. I. Iordan în domeniul stilisticii, este noua interpretare, marxist-leninistă, a fenomenelor lingvistice. Fixarea cadrului istoric în care se desfăşoară aceste fenomene dă posibilitate autorului să le poată explica în toată complexitatea lor. Bogatele fapte de limbă discutate aici ne dau imaginea clară a luptei lui Caragiale împotriva cosmopolitismului, a latinismului şi în special a importului de cultură care nesocotea specificul naţional al ţării şi poporului şi care se reflecta atît de odios în vorbirea păturilor care, după cum era şi firesc, nu-şi putuseră însuşi formele de cultură aduse de aiurea, fără nici o socoteală.

Fără a putea dezvolta toată bogăţia de idei pe care le sugerează lectura acestui studiu, voi încerca numai să discut cîteva fapte care mi se par insuficient lămurite.

Astfel la explicaţia că I. L. Caragiale a izbutit să dea o imagine atît de fidelă a vorbirii ardeleneşti prin aplicarea sistematică a legilor fonetice, observate în cursul scurtelor lui vizite în Ardeal, la toate cuvintele unde condiţiile erau identice, am putea adăuga de asemenea că marele nostru scriitor a putut să-şi culeagă materialul de care avea nevoie şi prin observarea atentă a limbii ardelenilor, aflaţi în mare număr în Muntenia în acea vreme şi cu care Caragiale ştim că avea legături.

[1] Toate citatele la care se indică numai p. sînt din lucrarea prezentată.

De asemenea cred că alternarea vocalelor *e* și *i* în cazul unor neologisme nu a fost redată numai *pentru motivul că intenția lui este să satirizeze, după împrejurări, ignoranța și șarlatania păturilor exploatatoare și parazitare ale regimului burghezo-moșieresc* (p. 21) ci și pentru acela de a arăta cît de grave pot fi consecințele unor împrumuturi masive de termeni, pe care masele largi nu-i pot înțelege și asimila deodată. În sprijinul lărgirii explicației vine și faptul că toate cuvintele citate acolo există astăzi în limbă în forma lor corectă, variantele lor greșite dispărînd aproape cu desăvîrșire, odată cu culturalizarea tot mai largă a poporului.

Din studiul de față cred că n-ar fi trebuit să lipsească și o serie întreagă de fenomene stilistice fonetice din vorbirea „eroilor" lui Caragiale — deși unele dintre acestea au mai fost discutate de acad. I. Iordan într-o altă lucrare [1].

Cu toate că deosebește situația unor forme ca *endependent, enteres, suspanda* etc. de cazurile obișnuite de hiperurbanism[2], totuși autorul crede că și acestea pot fi considerate tot ca hiperurbanisme. Cred că ar fi mai bine să socotim aceste forme ca pronunțări străine, neamestecîndu-le cu celelalte cazuri de hiperurbanism. De asemenea în cazul lui *„nu te importa (degeaba)* (fr. *s'emporter* „a se mînia, a se supăra") (p. 30—31) nu cred că avem de a face cu o etimologie populară, ci cu un franțuzism.

Frumos prezentate în studiul acesta sînt și faptele care alcătuiesc ceea ce autorul numește jargonul caricaturizat al personajelor lui Caragiale. Foarte nimerită este scoaterea în evidență a modului în care Caragiale folosește contrastul dintre vorbirea provincială nemunteneasă a unora dintre eroii lui și materialul de limbă propriu jargonului. Acad. I. Iordan remarcă pe bună dreptate că *franțuzismele (și celelalte „barbarisme") se încadrează mai bine într-o vorbire conformă cu normele limbii literare decît în una care se abate, într-o măsură mai mare sau mai mică, de la normele acesteia* (p. 39).

Faptul acesta cred că se explică prin aceea că noi nu putem suporta deodată două abateri de la norma limbii literare : regionalismul pe de o parte și barbarismul pe de alta. Același efect comic îl stîrnesc și îmbinările de neologisme cu forme gramaticale — pe care le-am putea numi familiare — de felul lui *să nu paf vr-un conflict* (citat la p. 46).

Dintre elementele de jargon citate la p. 42 ca „perle lexicale venturianești" cred că ar trebui excluse neologisme ca : *ingrată, în van, sublim, palpita, implacabil , fatal, ingenios*, care nu pot sta pe același plan cu cuvinte ca *solemnaminte, angel radios, mizericordios* etc.

Din păcate, lucrarea aceasta atît de interesantă a fost editată de Societatea de științe istorice și filologice în condiții destul de rele. Desigur că această gravă lipsă revine integral editurii și responsabilului de carte, Emil Manu, fiind cunoscute atenția cu care acad. Iorgu Iordan își îngrijește operele sale. Cartea nu este lipsită de greșeli de tipar, de greșeli de punctuație și în exactități la trimiteri. Astfel o trimitere făcută la pagina 32 nota 4 pentru pagina 28—29 se referă la pagina 30 — 31, iar altă trimitere de la pagina 26 pentru pagina 19 este de fapt pentru pagina 21. Condițiile grafice în care este prezentată lucrarea sînt de asemenea sub nivelul dorit.

Se impune o nouă ediție — în condiții tehnice superioare — prima ediție fiind deja epuizată la puțin timp după apariție. Reeditarea este de dorit și pentru faptul că acest studiu este — așa cum am mai spus — un model de cercetare lingvistică în domeniul stilisticii.

Constant Maneca

[1] Cf. Iordan, Stilistica limbii române, București, 1944, pp. 33—105.

[2] Cf. Nota 1 de la pag. 27 a lucrării recenzate.

C. HOGAŞ

Opere

Ediţie îngrijită, cu un studiu introductiv, bibliografie şi glosar de Const. Ciopraga

Bucureşti, ESPLA, 1956, 499 p.

Publicată recent în colecţia „Clasicii romîni", opera lui Calistrat Hogaş, — acest „scriitor fără noroc" care s-a afirmat cu greu, — îşi găseşte în sfîrşit locul meritat alături de scrierile înaintaşilor săi, clasici ai literaturii noastre.

Călător neobosit prin Munţii Neamţului pe care i-a colindat ani de-a rîndul — nu pentru a se „documenta" ca scriitor, ci din pură pasiune pentru frumuseţile măreţe şi sălbatice ale naturii — C. Hogaş devine scriitorul cunoscut de noi mai mult prin solicitare şi îndemn din partea mai întîi a lui Xenopol, fostul său coleg de şcoală şi apoi — — şi mai ales — a lui Ibrăileanu, „dilectul" său prieten, care, „cu o astuţie de gustul unui fagure de miere", i-a uşurat opera de balastul erudiţiei clasicizante şi a digresiunilor greoaie, priveghindu-i şi tipărirea în volum. Revista „Viaţa Romînească" şi cercul ei au constituit astfel un mediu prielnic şi stimulator pentru acest peregrin al munţilor Moldovei, artist puternic şi original, realizat şi cunoscut de-abia în pragul bătrîneţii. Arta sa descriptivă şi portretistică de o savoare unică în literatura noastră a fost preţuită încă de la primele pagini publicate în „Viaţa Romînească" de către marii noştri scriitori I. L. Caragiale şi Al. Vlahuţă, primul mai cu seamă gustînd în mod deosebit paginile din „Părintele Ghermănuţă", sau din bucata „Singur", pe care le socotea vrednice de antologie.

Întreaga operă literară a dascălului drumeţ, cuprinzînd impresiile sale de călătorie, cîteva nuvele şi scrierile postume, ocupă ceva mai mult de 400 de pagini din volumul publicat de ESPLA sub destoinica îngrijire a lui Const. Ciopraga, excelent cunoscător nu numai al operei lui Hogaş, dar şi al ambianţei sociale şi literare în care s-a format şi a debutat scriitorul moldovean. Operă deci limitată ca întindere, datorită exigenţei criticului Ibrăileanu în luptă neîntreruptă cu autorul, care protesta mereu văzîndu-se redus de la „cinci volume formidabile" la „un singur şi nevoieş volum", fiind nevoit pînă la urmă să recunoască, resemnat dar admirativ, că mult mai tînărul său critic şi prieten avusese dreptate.

Ceea ce trebuie de la început relevat în cariera de scriitor a lui C. Hogaş este preocuparea lui constantă de problemele limbii. Încă de la debuturile sale literare în revista „Asachi" de la Piatra-Neamţ, activitatea scriitorului, care publică în paginile revistei primele sale impresii de călătorie în Munţii Neamţului, se împleteşte cu aceea a filologului, cu temeinică pregătire în domeniul filologiei clasice şi ale cărui păreri asupra limbii sînt cuprinse în unele articole apărute în aceeaşi revistă. Fostul coleg de la Academia Mihăileană al lingvistului Lambrior, bun cunoscător al operei lingvistice şi filologice a lui Hasdeu, nu încetează ca profesor să analizeze cu pătrundere valorile stilistice ale limbii, considerată ca mijloc de expresie artistică, iar ca mînuitor al condeiului, în ipostaza de critic, să emită opinii deosebit de judicioase asupra formării limbii literare sau asupra problemei neologismelor, discutînd cu competinţă şi cu mult bun simţ contribuţia scriitorilor la formarea şi dezvoltarea limbii literare şi subliniind importanţa deosebită a elementului popular, despre care el spune că „a dat estetica limbii romîneşti de azi" (p. 473). E clar că Hogaş înţelegea prin aceasta — ceea ce constituie o idee valabilă oricînd — că în formarea limbii literaturii artistice elementul popular are o contribuţie preponderentă.

Manifestînd această atitudine în problemele limbii, Hogaş îşi indică de la început precursorii în scriitorii — critici şi creatori

totodată — de la „Dacia Literară", grupați în jurul lui Kogălniceanu. Ca și aceștia el va susține primatul realităților naționale și va duce o luptă înverșunată împotriva cosmopolitismului, folosind, cu talentul său puternic, ironia fină și umorul subtil împotriva spiritului servil de imitație a tot ceea ce vine din Occident. Conferințele pe care le-a ținut în cadrul unor societăți culturale, așa cum ne informează Const. Ciopraga în bogatul și documentatul său studiu introductiv, dovedesc, ca de altfel întreaga operă a scriitorului, legătura puternică a acestuia cu realitățile naționale, cu limba, obiceiurile și tradițiile autentic populare, precum și cu pămîntul și frumusețile pitorești ale țării noastre, pe care le-a zugrăvit cu o nețărmurită dragoste și cu măiestrie de poet.

Vorbind despre Eminescu, Ibrăileanu spunea că măsura artei unui poet o dă limba lui. Parafrazînd această formulare a marelui critic, am putea spune că limba unui scriitor indică gradul de tărie a legăturii acestuia cu poporul, păstrătorul tezaurului lexical și al bunelor tradiții de-a lungul veacurilor. Marii scriitori nu pot fi concepuți rupți de popor, iar arta cuvîntului își are rădăcinile adînc înfipte în creația populară care-i asigură perenitatea. În analiza limbii și stilului lui C. Hogaș, pe care Const. Ciopraga o face în studiul său introductiv, sînt puse în lumină, cu indicații precise și cu citate convingătoare, mijloacele lingvistice și procedeele stilistice pe care le folosește scriitorul, în strictă corespondență cu oamenii și locurile evocate. Se arată că realismul artistului apare și în această adecvare a formei la conținut prin folosirea unui lexic bogat și nuanțat capabil să individualizeze personajele povestirilor datorită expresiilor populare și regionalismelor care dau vioiciune și naturalețe stilului oral. Creangă și Sadoveanu nu procedează altfel și afinitatea lui Hogaș cu acești mari clasici ai noștri este evidentă și sub raportul lingvistic. Studiul introductiv adîncește analiza stilului lui C. Hogaș, semnalînd și ceea ce îl apropie pe scriitorul moldovean de înaintașul său muntean, Odobescu. Amîndoi stau sub semnul clasicismului antic, et pour cause... și desigur că din această împrejurare derivă și inevitabila folosire de către acești doi scriitori — altfel destul de diferiți — a unor procedee stilistice împrumutate din arsenalul poeticei vechi. Detaliile mitologice și reminiscențele livrești — folosite cu profuziune de Hogaș în prima fază a scrierilor sale, anterioară amputării operate de Ibrăileanu — le sînt comune celor doi scriitori. Editorul merge cu comparația mai departe, adică în prezent, stabilind o analogie între Hogaș și Geo Bogza apropiați prin predilecția pentru „spectacolul solemn, sublim, uriaș" pe care-l redau amîndoi prin același procedeu stilistic, „acumularea de epitete... ducînd la perioada amplă, retorică". Se relevă însă și deosebirile dintre acești scriitori, esențial fiind faptul că la Bogza „preocupările sociale stau pe primul plan", reportajul constituind pentru acest scriitor un gen cu o valoare nouă, în timp ce Hogaș, străin de acest gen, înglobat mai tîrziu literaturii prin pana lui Bogza, — se simte atras mai ales de aspectele grandioase ale naturii și în special de singurătățile necercetate de om.

Metoda nouă a scriitorului de a aborda genul însemnărilor de călătorie fără uscăciunea unei relatări exacte și fără intenții didactice este subliniată și susținută cu un citat care indică punctul de vedere nou al scriitorului drumeț. În adevăr, artistul Hogaș pornește de la început — cum mărturisește el însuși — „cu gîndul de a îmbrînci literatura călătoriilor, din drumul obiectiv, didactic... pe drumul subiectiv, pe care trebuie să meargă... acest gen de literatură". Trecerea de la tratarea obiectivă la atitudinea subiectivă înseamnă de fapt transformarea notațiilor informative, bazate pe observația rece, și deci străine de arta literară, într-un gen nou, acel al literaturii de călătorie care evocă, emoționează, incitînd cititorul la reverie. De aici derivă și acel „echilibru tectonic necesar" — cum îl numește Ciopraga — pe care-l capătă impresiile de călătorie ale lui Hogaș, întrucît, potrivit punctului de vedere al scriitorului, exprimat de la început, el își va manifesta „subiectivismul" intervenind mereu cu reflecții și digresiuni pline de umor și de vioiciune sau povestind peripețiile nenumărate care farmecă și antrenează pe cititor, bucuros că și-a găsit un așa de sfătos și șugubăț tovarăș de drum (căci —

și în aceasta constă în mare măsură forța artei lui Hogaș — citindu-l, ai mereu impresia că îl însoțești în peregrinările sale prin Munții Moldovei).

Această atitudine subiectivă, această nouă înțelegere a genului memorialului de călătorie se realizează în ordine stilistică sub cele mai variate forme dintre care îi sînt mai caracteristice scriitorului nostru cumulul verbal și epitetul hiperbolizant, așa cum observă cu justețe Const. Ciopraga. Dacă mai adăugăm și observația lui Ibrăileanu — citată de editor — că frazele lui Hogaș sînt uneori „strălucitoare și cumpănite ca niște hexametre", într-atît ritmul lor este evident, ne dăm seama de originalitatea stilului acestui scriitor și de măiestria sa artistică obținută printr-o muncă îndîrjită „cu ochii stîlpiți la lumînare".

Credem totuși că pentru o justă caracterizare a limbii și mai cu seamă a mijloacelor stilistice folosite de C. Hogaș, în opera publicată în volum în prima ediție (din 1914), e necesară o cercetare care să urmărească evoluția stilului acestui scriitor de la primele fragmente literare publicate în revista „Asachi" (1881), pînă la faza definitivă a operei sale realizată oarecum împotriva preferințelor și gusturilor autorului, care cu greutate a acceptat sacrificiul ce i s-a cerut. Pătrunderea în laboratorul creației sale artistice prin compararea tuturor versiunilor operei sale (cel puțin trei), precum și cercetarea manuscriselor ar fi, credem, revelatorii și pline de învățăminte pentru scriitorii tineri (și de ce nu chiar și pentru unii dintre cei mai vîrstnici?) ispitiți mai mult de probleme tematice și mai puțin de munca grea a perfecționării neîncetate a stilului. Dascălul de latinește de altă dată ar deveni astăzi un adevărat profesor de măiestrie literară cu sorți de a-și face discipoli printre tinerii scriitori mai puțin grăbiți și mai înclinați să mediteze la exemplele înaintașilor.

În realizarea acestei valoroase ediții a operelor lui C. Hogaș, meritele lui Const. Ciopraga sînt indiscutabile. El a reușit să cuprindă în studiul introductiv toate aspectele vieții și carierei de scriitor a lui Hogaș, dîndu-ne astfel o imagine completă a drumului plin de atîtea obstacole pe care l-a străbătut scriitorul moldovean pînă la deplina afirmare a talentului său puternic. Arta lui este analizată cu multă pătrundere și, așa cum am arătat, cu apropieri interesante între scriitorul studiat și înaintașii sau contemporanii săi în ale scrisului, relevîndu-se în același timp și unele corespondențe sau influențe pe planul larg al literaturii universale. Nu lipsesc din această largă privire de ansamblu nici considerațiile asupra legăturii trainice dintre arta scriitorului și filonul creator al folclorului, care asigură vigoarea conținutului și prospețimea limbii și stilului acestei opere de o mare elevație morală.

Volumul cuprinde și un glosar din care credem că ar fi trebuit să lipsească regionalisme prea cunoscute de tipul lui *colțun*, *curechi* etc. Explicarea unor asemenea cuvinte de largă circulație poate folosi acelor cititori care nu-l cunosc pe Creangă și pe Sadoveanu. Dar are cineva dreptul să-l desconsidere pe cititorul lui Hogaș pînă acolo încît să presupună că-i atît de novice întru cele literare? Și apoi ce-ar spune mucalitul Hogaș văzîndu-și opera astfel glosată, el care, chiar cu două pagini înaintea glosarului („Cultura în Moldova", p. 477), ironizează pe disprețuitorii cuvintelor cu iz moldovenesc? Și, după toate acestea, dacă totuși cineva ar insista, absolut fără nici un motiv, ca aceste cuvinte să fie glosate, nu sînt ele oare puse de scriitor alături de sinonimele lor muntenești, pentru a demonstra altceva întrucît nici el nu se gîndea că ar exista vreun romîn care să nu le înțeleagă? Și, în sfîrșit, el însuși nu le explică oare tocmai pentru a rîde de cei care nu le suportă?

Bibliografia de la sfîrșitul volumului, completă și bine întocmită, va fi desigur deosebit de utilă viitorilor cercetători ai operei lui C. Hogaș.

N. Dănilă

V. D. LEVIN,

O meste iazîka hudojestvennoi literaturî v sisteme stilei naţionalnogo iazîka

în „Voprosî Kulturî reci", izd. Academii Nauk SSSR, M. 1955 p. 67—99

Anul trecut a apărut la Moscova culegerea „Problemele cultivării limbii" sub redacţia lingvistului S. I. Ojegov. Cuprinzînd zece studii privitoare la importante probleme de cultivare a limbii (S. I. Ojegov, „Problemele actuale ale cultivării limbii"; E. I. Nurm, „Din practica normării limbii literare estone"; V. V. Vinogradov, „Note asupra limbii producţiilor artistice sovietice"; V. D. Levin, „Cu privire la locul limbii literaturii artistice în sistemul stilurilor limbii naţionale"; N. G. Corlăteanu, „Sinonimele şi rolul lor stilistic în limba moldovenească contemporană"; I. I. Kovnutova, „Sinonimia sintactică"; I. S. Ilinskaia şi V. N. Sidorov, „Rostirea specifică în teatrele din Moscova"; A. A. Reformaţkii, „Textul şi muzica în cîntec"; N. A. Baskakov, „Cîteva probleme de ortoepie a limbii tătare"; V. L. Voronţova şi A. I. Sumkina, „Cu privire la cărţile de cultivare a limbii") şi încheindu-se cu 7 note privitoare la fapte din limba rusă care interesează pe cercetătorii preocupaţi de această problemă, culegerea ne arată interesul, din ce în ce mai evident din partea lingviştilor sovietici, pentru cultivarea limbii.

Dintre articolele cuprinse în culegere, care merită fiecare în parte o cercetare specială, mă voi ocupa numai de articolul lui V. D. Levin, care reia, cu o argumentare mai bogată, ideea exprimată cu ocazia participării sale la discuţia cu privire la stilistică, organizată de lingviştii sovietici [1].

V. D. Levin îşi construieşte articolul în jurul negării existenţei limbii literaturii artistice ca stil funcţional al limbii naţionale. (Pentru a arăta ce înţelege V. D. Levin prin stil, credem că ne putem referi la ceea ce găsim în articolul publicat în „Вопросы языкознания" (loc. cit.): „ansamblu de mijloace lingvistice care posedă o nuanţă determinată şi care formează un sistem unic şi desăvîrşit").

Argumentele sale se bazează, în primul rînd, pe constatarea că limba literaturii artistice nu are mijloace lingvistice cu nuanţe stilistice specifice, adică nu are cuvinte şi construcţii a căror întrebuinţare să poată fi considerată ca absolut necesară într-o operă artistică şi a căror aparteneţă la limba literaturii artistice să fie recunoscută, indiferent de contextul stilistic în care sînt întrebuinţate. În al doilea rînd V. D. Levin arată că limba literaturii artistice nu are limite în alegerea mijloacelor lingvistice sau, cum se exprimă autorul articolului, ea nu are „un caracter stilistic relativ închis". Această libertate a limbii literaturii artistice este determinată de conţinutul operelor beletristice, care urmăresc să cuprindă variatele aspecte ale realităţii în toată complexitatea lor.

De aici Levin ajunge la concluzia că specificul limbii literaturii artistice nu trebuie căutat în materialul lingvistic folosit, ci în funcţia estetică a acestui material. Asupra funcţiei estetice a limbii literaturii artistice autorul insistă în mod deosebit, arătînd că ea nu poate fi opusă funcţiei de comunicare, deoarece realizarea ei depinde de contribuţia pe care o aduce la crearea unei mai depline înţelegeri a conţinutului exprimării, căruia îi dă plasticitate şi pitoresc. Autorul vede legătura dintre aceste două funcţii în faptul că scriitorul foloseşte în operă, în mod raţional, calităţile stilistice ale elementelor limbii comune. Caracteristica stilistică a limbii literaturii artistice se bazează în întregime pe sistemul stilistic al limbii naţionale. Expresivitatea artistică a limbii operelor beletristice apare tocmai în urma folosirii iscusite, îndreptate

[1] Vezi V. D. Levin, О некоторых вопросах стилистики, [în] «Вопросы языкознания», nr. 5, 1954, p. 74—83).

spre un anumit scop, a nuanțelor stilistice din limba comună. În felul cum sînt selectate și folosite elementele limbii comune se manifestă stilul individual al scriitorului, măiestria artistică și experiența pe care el o are în cunoașterea și înțelegerea vieții.

Aceste idei care, cum am arătat mai sus, sînt cuprinse, în esență, și în articolul publicat de V. D. Levin în anul 1954, sînt completate, în studiul de față, printr-un capitol special privitor la raportul dintre limba literaturii artistice și normele limbii literare. V. D. Levin arată că acestea din urmă nu constituie o limită severă pentru forma producției artistice. Atunci cînd, în scopuri de caracterizare, există o suficientă motivare, artistul se poate abate de la ele. Dar normele limbii literare trebuie să fie reflectate cu toate posibilitățile lor stilistice, în limba operelor beletristice. Astfel limba marelui scriitor apare ca cea mai desăvîrșită exprimare a normelor limbii literare. Prin aceasta explică Levin marea influență a literaturii artistice asupra dezvoltării diferitelor stiluri ale limbii naționale. Limba artistică, reflectînd activ normele limbii naționale, poate să modifice granițele diferitelor categorii stilistice și, înainte de toate, poate să lărgească sferele noțiunilor de literar și neliterar.

Acestea sînt principalele concluzii ale articolului lui V. D. Levin. Ele îl duc pe autor în încheiere, la anunțarea unui principiu metodologic : specificul limbii artistice nefiind determinat de materialul lingvistic folosit, analiza acestei varietăți lingvistice trebuie legată de conținutul ideologic al operei artistice în care apare și de celelalte laturi ale compoziției : subiect, imagini etc. Cercetătorul trebuie să analizeze legăturile limbii unei anumite producții artistice cu limba națională și trebuie să determine calitățile stilistice ale mijloacelor lingvistice folosite ; el nu se poate mulțumi cu fapte izolate, ci trebuie să cerceteze fenomenele lingvistice ale unei producții artistice, încadrîndu-le în ansamblul operei. Cu toate că aduce în discuție o constatare care se opune părerii aproape generale a cercetătorilor, care în marea lor majoritate încadrează limba literaturii artistice printre stilurile funcționale ale limbii naționale, V. D. Levin își bazează argumentarea pe un material exemplificativ destul de redus și trage concluzii numai din analizarea limbii literaturii artistice ruse. Din această cauză unele aspecte ale problemei rămîn complet nediscutate, ceea ce dă întregului studiu un caracter neconvingător.

În primul rînd, studiul lui Levin vrea să ne demonstreze că nu există mijloace specifice limbii literaturii artistice. Așa-numitele cuvinte poetice din limba rusă își au originea în „caracterele convenționale ale vorbirii versificate și ale prozei artistice de la începutul secolului al XIX-lea" sau „în tradiția stilului înalt al secolului al XVIII-lea" (p. 69). Spre deosebire de stilurile funcționale, în care elementele lingvistice se dezvoltă și se înlocuiesc permanent (Levin dă ca exemplu terminologia științifică), în limba literaturii artistice numărul cuvintelor și expresiilor poetice nu se completează, ci se reduce, cu toate că baza lingvistică a literaturii artistice se extinde mereu.

Exprimînd aceste idei autorul nu ține seama de o problemă deosebit de importantă și anume aceea că nu toate literaturile artistice au fost dominate într-o anumită perioadă de cerințele gustului saloanelor de la curte sau de normele genurilor și ale stilurilor. Studiul lui Levin face legitimă întrebarea : literaturile culte care, spre deosebire de literatura rusă, s-au creat pe baza producției populare, cum este cazul literaturii sîrbe, sînt astăzi cu totul lipsite de cuvinte poetice, n-au avut niciodată un stil funcțional al literaturii artistice, numai pentru că limba lor n-a avut niciodată un „caracter stilistic relativ închis" din punctul de vedere al apropierii ei de limba comună? Credem că nu se pot trage concluzii generale pe baza studierii unui singur caz.

Mai mult pentru convingerea personală am încercat să vedem ce material ne poate oferi, în acest sens „Dicționarul limbii române literare contemporane" în primele pagini ale volumului I. Cuvinte ca *alint* și *amurgit* sînt notate în acest dicționar, primul ca „poetic", al doilea ca „figurat". Ele nu se leagă de nici o perioadă de relativă închistare stilistică a limbii literaturii artistice și nu sînt nici cuvinte poetice prin esență — asemenea cuvinte nici nu există. Folosirea lor în opere

artistice a creat, prin tradiție, caracterul lor poetic, fără ca această folosire să fie impusă de vreo normă a genurilor sau a stilurilor. Același lucru se poate afirma și despre sensurile figurate ale unor cuvinte ca *aiuri, adulmeca, aprig, alabastru*, adică în general despre sensurile unor cuvinte care în vorbirea comună se aplică unei singure categorii de obiecte, iar în opera artistică sînt folosite pentru alte categorii. Această extindere a sensului provoacă o puternică impresie asupra cititorului familiarizat cu sensul lor comun. Cuvinte „învechite" (ca *adăsta* de exemplu) au în limba literară contemporană o puternică valoare poetică, determinată nu numai de folosirea lor rară, ci și de faptul că tocmai literatura artistică, în căutarea plasticului și a pitorescului, le-a reînviat, spre a provoca impresia puternică pe care o trezește totdeauna noul. În aceeași categorie intră și cuvinte ca *glod, omăt, colb*, care, pentru vorbitorii din alte regiuni ale țării decît Moldova apar ca elemente poetice, deoarece majoritatea vorbitorilor limbii noastre naționale au luat cunoștință de ele prin intermediul literaturii artistice.

Ținînd seama de aceste fapte, trebuie să arătăm că, după părerea noastră, în limba națională, există mijloace specifice limbii literaturii artistice. Ele capătă caracterul lor specific tocmai prin aportul pe care-l aduc la construirea imaginii artistice. Este adevărat că, prin răspîndirea producțiilor literare, cuvintele sau sensurile poetice sînt adoptate cu mult mai mare repeziciune în limba comună, decît elementele specifice celorlalte stiluri funcționale. Faptul se explică, pe de o parte, prin dorința permanentă a vorbitorilor de a da o cît mai deplină posibilitate de înțelegere a conținutului exprimării lor și deci, de a împrumuta din literatura artistică „plasticitatea și pitorescul", care completează conținutul comunicării, iar, pe de altă parte, prin legătura mult mai strînsă dintre limba comună și limba literaturii artistice, decît dintre limba comună și celelalte stiluri funcționale. Multă vreme mijloacele lingvistice folosite în opera artistică, și „poetizate" astfel, sînt simțite „poetice" și în vorbirea de toate zilele, cea ce determină caracterizarea vorbirii celui care le folosește într-o conversație obișnuită, ca vorbire „poetică".

Pentru aceste motive ni se pare neconvingătoare argumentarea lui Levin cu privire la excluderea limbii literaturii artistice din cadrul stilurilor funcționale, pe baza primului criteriu de clasificare a stilurilor funcționale. În ceea ce privește cel de-al doilea criteriu — caracterul stilistic relativ închis al unei varietăți funcționale — credem că autorul ar fi trebuit să insiste mai mult asupra demonstrării existenței acestui caracter la celelalte stiluri ale limbii naționale. În acest sens ni se pare întemeiată critica pe care A. I. Efimov o aduce articolului lui Levin[1] și anume lipsa de preocupare pentru caracterizarea întregului sistem al stilurilor limbii naționale. Numai după delimitarea precisă a acestui ansamblu, poate apărea clar raportul în care se află limba literaturii artistice față de el. După părerea lui Efimov la baza lipsei de fundamentare a articolului lui Levin se află o importantă greșeală de metodă, anume aceea de a nu defini precis toți termenii comparați[2].

În ceea ce privește aportul pe care articolul îl aduce la lămurirea problemelor cultivării limbii, trebuie să arătăm că și acesta este destul de limitat. Din articol se desprind două concluzii, în general, cunoscute: 1. Limba literaturii artistice reflectă în toată plenitudinea normele limbii literare; 2. ea are o deosebită importanță în dezvoltarea și fixarea acestor norme. Lăsînd abaterea de la normele limbii literare la latitudinea scriitorului, mai bine zis, la cheremul „simțului proporției și al conformității"[3], pe care acesta trebuie să-l aibă, dar nu-l are totdeauna, articolul lui V. D. Levin arată numai sarcinile artistului, ale creatorului în domeniul cultivării limbii. El nu dă

[1] Vezi recenzia publicată în Вопросы языкознания nr. 1, 1956, p. 116—127.

[2] Ne exprimăm rezerva asupra unui singur punct din criticile lui Efimov. Faptul că Levin vorbește uneori despre stiluri funcționale ale limbii comune, iar alteori despre stiluri funcționale ale limbii literare credem că poate fi interpretat ca o variere a exprimării. V. D. Levin se ocupă de stilurile funcționale ale limbii comune pe care le identifică cu stilurile limbii literare, identificare la care îl socotim îndreptățit avînd în vedere faptul că limba literară este „forma cea mai îngrijită a limbii naționale"

[3] Adică simțul unei bune dozări a mijloacelor lingvistice și al corespondenței dintre conținut și formă.

nici un fel de indicații de metodă pentru lingviști. Părerea noastră este că acest „simț al proporției și al conformității" nu apare ca o calitate înnăscută a omului talentat. El poate fi format numai prin cunoștințe lingvistice reale. De aceea cred că sarcinile cultivării limbii trebuie înțelese ca o permanentă dorință și strădanie a specialiștilor de a da scriitorilor, în sensul cel mai larg al cuvîntului, toate posibilitățile unei aprofundate cunoașteri a limbii naționale.

Vom încerca să arătăm prin cîteva exemple cît de necesară este această sarcină, în stadiul actual al literaturii noastre artistice.

Dacă, ocupîndu-ne de cultivarea limbii, nu vom putea opri pe un poet să folosească în vers imaginea :

Iar zapisul
Într-al *nădejdilor dosar* ți-l țiu

[„Steaua", 10, 1955, p. 121]

Oricît de *birocratică* ni s-ar părea atitudinea scriitorului, credem, totuși, că în virtutea principiului respectării normelor limbii literare, sîntem îndreptățiți să cerem scriitorilor contemporani o mai atentă atitudine față de limbă.

Desele abateri de la fonetismul limbii literare, abateri prin care versificatorii rezolvă simplu problema ritmului și a rimei, trebuie pe drept cuvînt criticate. Mai ales sincopările apar, indiferent de caracterul operei, de fiecare dată cînd poetul constată că are o silabă în plus :

Se - aud cum bat ciocane uriașe
Iar *steagur'le* brigăzilor fruntașe
Cu faldul lor îți strigă :
Înainte !

[„Viața romînească", nr. 8, 1955, p. 5]

sau

Aici e forja ? *'N*-al clădirii fald
[ibidem, p.6]

Și mai greu de acceptat sînt cazurile în care, tot din necesități de ritm, sînt introduse conjuncții care ne opresc să vorbim, nu numai de funcția estetică, ci și de cea de comunicare :

Stau la etaj în blocurile noastre,
Ale uzinei : — Casa e curată !
Dar viața-i încă grea. *Însă* mi-e dragă.
[ibidem, p. 9]

Cred că trebuie să i se recomande scriitorului să țină seama și de sensul pe care îl au cuvintele în limba comună, pentru ca să nu mai îmbine epitetele astfel :

„palpitația . . . *imensă* și *diafană*"
[ibidem, p. 15]

sau să evite un neologism foarte puțin folosit, atunci cînd vorbește în numele clasei muncitoare :

Privind lingoul roșu de-o mie de ocale
Cum în cuptor pe vatră incandescența-și coace
Am priceput mai bine cum ne-am tăiat o cale
Noi clasa muncitoare cu brațele *tenace*
[ibidem, p. 8]

În exemplul de mai sus s-ar putea pune în discuție și existența necesității de a crea o construcție ca *a-și coace incandescența.*

Subliniind faptul că există o strînsă legătură între funcția estetică și cea de comunicare, care apar ca două elemente unite ale aceleiași exprimări, articolul lui Levin ne lasă doar să întrevedem obiectivele pe care trebuie să le urmărească lingvistul în domeniul special al cultivării limbii literaturii artistice. Concluzia care se poate desprinde din articolul lui V. D. Levin credem că se poate formula simplu astfel : scriitoru. trebuie să contribuie cu toată puterea sa creatoare la dezvoltarea și fixarea normelor limbii naționale, iar lingvistul trebuie să vegheze asupra felului cum scriitorul răspunde la această cerință și să-l îndrumeze.

Flora Șuteu

Îndreptarul de punctuație
Editura Academiei R.P.R., 1956, 102 p.

Problema punctuației, căreia „Micul dicționar ortografic" și Gramatica Academiei îi consacră numai cîte un capitol, este tratată pe larg în „Îndreptarul de punctuație" apărut anul acesta.

În prezentarea de față nu vom insista

asupra tuturor regulilor elaborate de acest îndreptar, ci vom scoate în evidenţă mai ales elementele noi faţă de cele stabilite în Gramatică.

În comparaţie cu lucrările precedente care s-au ocupat de această problemă, „Îndreptarul de punctuaţie" prezintă problemele cu mai multă claritate şi precizie. El aduce o serie de lucruri noi, cum sînt de exemplu: istoricul punctuaţiei, cratima şi parantezele rotunde, despre care „Micul dicţionar ortografic" şi Gramatica Academiei nu vorbesc nimic.

Spre deosebire de lucrările amintite, unde nu găsim definiţii din care să reiasă funcţiunile şi valorile diferitelor semne de punctuaţie, Îndreptarul dă o deosebită atenţie acestor definiţii.

În introducerea Îndreptarului se arată că punctuaţia este „un sistem de semne convenţionale care au rolul de a marca în scris pauzele, intonaţia, întreruperea şirului vorbirii".

Punctuaţia este strîns legată de gramatică, constituind — de fapt — un auxiliar al sintaxei, căci ea ajută la exprimarea diferitelor raporturi logice stabilite de vorbitori între cuvinte, grupuri sintactice şi propoziţii.

Pentru o deplină claritate a comunicării redate în scris, este nevoie să cunoaştem atît valoarea semnelor de punctuaţie cît şi regulile după care se folosesc acestea. „Folosirea greşită sau omiterea semnelor de punctuaţie, — se arată în Îndreptar, — duce la confuzii şi la denaturarea conţinutului comunicării".

Tot în introducere se face istoricul punctuaţiei în general şi al punctuaţiei din scrisul romînesc în special. Se arată aici că primul sistem de punctuaţie a fost creat de Aristofan din Bizanţ (secolul al II-lea î.e.n.), şi că punctuaţia din scrisul romînesc, aşa cum se foloseşte ea astăzi, a apărut abia la începutul secolului al XX-lea, întîi în cărţile din tipografiile ardelene şi apoi în cele din principate.

După partea introductivă urmează expunerea regulilor de punctuaţie pe care le stabileşte Îndreptarul. Regulile sînt ilustrate cu numeroase citate luate din operele scriitorilor noştri clasici şi contemporani.

Fiecărui semn de punctuaţie i se consacră cîte un capitol în care se arată valorile semnului respectiv şi diferitele situaţii în care acesta trebuie sau nu folosit.

Primul semn grafic de care se ocupă „Îndreptarul de punctuaţie" este *punctul*. Acesta are rolul de a reda pauza făcută în vorbire între propoziţii sau fraze independente din punct de vedere gramatical, pauza făcută după cuvinte sau grupuri de cuvinte care echivalează cu propoziţii.

Îndreptarul discută diferitele situaţii în care se întrebuinţează sau nu punctul. Regulile stabilite sînt în general aceleaşi cu cele stabilite de Gramatica Academiei, numai că în Îndreptar sînt explicate mai amănunţit şi susţinute cu mai multe exemple. O regulă nouă pe care o stabileşte Îndreptarul, se referă la folosirea punctului după grupurile de cuvinte, propoziţiile sau frazele aflate în paranteză. Se disting două cazuri: 1) cînd paranteza intervine la sfîrşitul unei propoziţii sau fraze, punctul se pune după paranteză; 2) cînd în paranteză se află o propoziţie independentă sau o frază, punctul se pune în interiorul parantezei.

Definind *semnul întrebării*, Îndreptarul arată că acest semn este folosit pentru a marca intonaţia propoziţiilor sau frazelor interogative. El se pune după cuvinte, grupuri de cuvinte, propoziţii şi fraze care au un caracter interogativ şi sînt întrebări directe. Se arată de asemenea că nu este corectă folosirea semnului de întrebare după interogativele indirecte. În schimb, e recomandabilă folosirea lui după interogativele retorice.

În legătură cu semnul întrebării, Îndreptarul stabileşte cîteva reguli noi. Astfel e regula conform căreia semnul întrebării se pune după o interogativă incidentă intercalată într-o propoziţie enunţiativă sau între două enunţiative. Nouă este şi regula folosirii acestui semn pentru redarea replicii exprimate prin mimică şi gesturi. Dacă replica are caracter interogativ şi exclamativ în acelaşi timp, se pune alături de semnul întrebării semnul exclamării.

Semnul exclamării marchează ca și semnul întrebării o anumită intonație a vorbirii. El se folosește la sfîrșitul propozițiilor și frazelor exclamative sau imperative, după interjecții și vocative care exprimă stări afective și sînt considerate independente.

Îndreptarul stabilește aici regula folosirii semnului exclamării pentru notarea în scris a replicii date prin gesturi care exprimă surpriză, admirație etc.

Cînd semnul exclamării redă o replică a cărei intensitate afectivă crește, se folosesc mai multe semne de exclamare. O regulă nouă este și aceea care cere folosirea semnului exclamării între paranteze, pentru a arăta că cel care scrie se îndoiește sau privește ironic cele afirmate în propoziție. În acest caz, semnul exclamării este echivalent cu latinescul *sic*.

Un loc important ocupă în Îndreptar *virgula*, semnul de punctuație cu cea mai mare întrebuințare.

Spre deosebire de Gramatica Academiei în care nu se arată funcțiunile virgulei, Îndreptarul, chiar de la începutul capitolului, prezintă cele două funcțiuni ale virgulei. Prima funcțiune a virgulei este cea gramaticală care constă în delimitarea — pe baza raporturilor sintactice — a elementelor constitutive ale propoziției sau frazei. Ținînd seama de această funcțiune, Îndreptarul stabilește reguli precise care arată cînd e obligatorie și cînd nu e permisă folosirea virgulei.

A doua funcțiune a virgulei constă în redarea grafică a ritmului vorbirii și a intonației. Cu această funcțiune virgula este folosită ori de cîte ori cel care scrie consideră necesară redarea cu ajutorul virgulei, a unor pauze scurte. Cînd aceste pauze sînt indispensabile pentru înțelegerea succesiunii logice a ideilor, ele trebuie neapărat marcate prin virgulă.

Situațiile în care trebuie sau nu să se folosească virgula sînt sistematizate, discutîndu-se separat folosirea virgulei în cadrul propoziției și al frazei.

Îndreptarul aduce aproape la fiecare regulă explicațiile și precizările necesare, lucru pe care nu-l face Gramatica. Iată un exemplu: Îndreptarul stabilește că propoziția cauzală se desparte de regentă prin virgulă indiferent de locul ei în frază. Situația aceasta e ilustrată cu două exemple din Caragiale:

Cum este el simțitor [,] *e în stare să se prăpădească.* În acest exemplu cauzala precede regenta.

La toată lumea plăcea [,] *fiindcă era om deștept și blînd.* Aici cauzala se află după regentă. În ambele cazuri ea e separată de regentă prin virgulă.

La această regulă Îndreptarul mai adaugă o precizare, și anume că, atunci cînd cauzala exprimă singura cauză (sau singurele cauze) ale acțiunii din regentă, ea nu se desparte prin virgulă de regenta ei.

În legătură cu *punct și virgula*, Îndreptarul aduce multe lucruri noi față de cele expuse în Gramatică. Definind acest semn, Îndreptarul arată că el notează o pauză mai mare decît cea redată prin virgulă și mai mică decît cea redată prin punct. Această pauză e necesară pentru a separa propoziții relativ independente sau grupuri de propoziții care constituie în frază unități relativ independente.

Se precizează că „pauza notată prin punct și virgulă nu e absolut indispensabilă; omiterea sau înlocuirea ei cu virgula nu duce la denaturarea sensului frazei".

O observație nouă făcută de Îndreptar este aceea că punct și virgula fiind mai mult un mijloc stilistic decît unul gramatical, se poate folosi după preferința celui care scrie.

În textele cu multe povestiri sau descrieri, redate într-un stil cu fraze lungi, punct și virgula se folosește fie pentru a fragmenta textul ușurînd lectura și gruparea lui în unități relativ independente, fie pentru a marca diferitele momente ale povestirii sau diferitele aspecte ale descrierii, păstrînd în același timp unitatea și simetria textului. Așa se explică de ce, la scriitori ca M. Sadoveanu, Al. Odobescu, punct și virgula apare foarte des, iar la Zaharia Stancu — al cărui scris e caracterizat prin fraze scurte, — acest semn de punctuație apare mult mai rar.

În stilul științific punct și virgula apare în frazele lungi, redînd pauzele mai mari făcute între diversele observații referitoare la același obiect, diverse raționamente etc.

Cea mai mare pauză făcută în cursul vorbirii este redată în scris prin *punctele de sus-*

pensie. Acestea nu marchează sfîrșitul propoziției sau al frazei, ci întreruperea momentană sau definitivă a șirului vorbirii, cauzată fie de o anumită stare psihică a vorbitorului, de anumite intenții ale acestuia, fie de intervenția neașteptată a interlocutorului.

Dintre lucrurile noi pe care le aduce Îndreptarul, amintesc aici observația că punctele de suspensie apar în povestire pentru a marca pauzele făcute de povestitor cînd își caută cuvintele potrivite sau pentru a sugera ritmul lent al povestirii.

Punctele de suspensie se mai folosesc pentru a reda o vorbire incoerentă sau un răspuns care nu se dă, sau se dă prin gesturi care exprimă mirarea.

Definiția dată de Îndreptar *liniei de dialog* și *de despărțire* este mai clară și mai completă decît aceea pe care o găsim în Gramatică.

„Același semn de punctuație (—) are două funcțiuni cu totul diferite: linia de dialog indică începutul vorbirii fiecărei persoane care ia parte la o convorbire iar linia de despărțire (pauza) marchează, ca și alte semne de punctuație, pauze între diferitele părți ale propoziției, între propoziții sau fraze".

Ceea ce prezintă nou „Îndreptarul de punctuație" față de Gramatică sînt unele reguli pentru folosirea acestui semn. Așa e regula care cere folosirea liniei de despărțire atunci cînd construcția incidentă are în interiorul ei una sau mai multe virgule. Îndreptarul dă aici un exemplu din Ibrăileanu: *Toate tipurile din comediile lui Caragiale* [—] *din cauza ocupațiilor lor neserioase, adică fără legătură cu realitățile adevărate ale vieții* [—] *sufăr de această goliciune de suflet.*

Cînd incidenta se desparte de restul frazei atît prin virgule cît și prin linia de despărțire, e recomandabil ca virgula să se pună întotdeauna înaintea liniei de despărțire. Iată exemplul luat de Îndreptar din Odobescu:

Cît a ținut calea [,—] *vro șase ore* [,—] *gurița nu i-a tăcut.*

Tot nouă este și regula prin care „se recomandă folosirea pauzei după semnul întrebării sau al exclamării, cînd ele se pun după un pasaj în vorbire directă și sînt urmate de intervenția vorbitorului". Cazul acesta e exemplificat cu un citat luat tot din Odobescu:

— *„Sărăcuț de maica mea!"* [—] *strigă din băierile inimii Bisoceanul.*

Așa cum am spus la început, „Îndreptarul de punctuație" stabilește regulile de folosire a parantezelor rotunde și a cratimei, despre care Gramatica nu spune nimic.

Parantezele rotunde se folosesc pentru a închide un adaos făcut de noi într-un text citat, separînd astfel spusele noastre de ale celui căruia îi aparține citatul.

Cratima (liniuța de unire sau *de despărțire)*, ca semn de punctuație, se folosește în repetițiile în care cuvîntul repetat formează o unitate. Ea se mai folosește între cuvinte care arată limitele unei distanțe sau ale unui interval de timp. Astfel Îndreptarul recomandă să se scrie: *orele 14-16* sau *între orele 14 și 16*. Grafia *între orele 14-16* este greșită.

Ca semn ortografic, după cum arată și „Micul dicționar ortografic", p. 69, cratima marchează rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte și despărțirea cuvintelor în silabe.

„Îndreptarul de punctuație" atrage atenția asupra confuziei care se poate face între cratimă și pauză.

•

Elaborarea regulilor de punctuație de către „Îndreptarul de punctuație" are o deosebită importanță practică. Cunoașterea și folosirea semnelor de punctuație sînt indispensabile tuturor celor care vor să-și exprime clar, în scris, gîndurile și ideile. Cunoașterea regulilor de punctuație ca și a celor ortografice ne ajută să ne facem mai bine și mai ușor înțeleși de cei cu care comunicăm pe calea scrisului.

Cunoașterea punctuației ne ajută de asemenea să înțelegem mai bine și să respectăm regulile gramaticii, cu care am văzut că are o strînsă legătură.

„Îndreptarul de punctuație" constituie astfel un prețios ajutor practic, pentru toți cei care vor și trebuie să învețe a scrie corect românește.

Marieta Pietreanu

Dicționar Ortoepic

Editura Academiei R.P.R., 1956, București, 134 p.

Apariția „Dicționarului ortoepic" îndeplinește un important deziderat al tuturor celor care vorbesc, scriu și învață limba română.

În trecut preocupările pentru problemele de ortoepie au fost sporadice, nesistematice. Vechile gramatici consacrau puține rînduri rostirii corecte a limbii și astfel, pînă azi, nu s-a ajuns să se stabilească o pronunțare unitară în limba literară.

Lucrarea lui Iosif Popovici, „Ortoepia și fonetica", apărută la Cluj în 1923, pare a fi prima încercare în acest sens. Meritul ei constă însă nu în faptul că-și propune să discute sau chiar să rezolve problemele ortoepiei, lucru pe care nu-l face, ci, îndeosebi, în faptul că, pe lîngă enumerarea tuturor gramaticilor care s-au preocupat într-un fel sau altul de pronunțare, atrage atenția asupra necesității studierii ortoepiei.

Academia Republicii Populare Romîne și-a propus, alături de celelalte sarcini privitoare la problemele limbii, și stabilirea unor norme de pronunțare corectă, unitară.

O primă dovadă a preocupărilor tot mai mari în legătură cu ortoepia a fost apariția „Micului dicționar ortografic" (1953) care cuprinde nu numai norme de scriere, dar și de pronunțare corectă. Astfel, de pildă, în indicele de cuvinte s-a marcat între paranteze pronunțarea cuvintelor în care se scrie *x* și se citește *gz* (*examen, exact, exasperare, exotic*); s-a notat uneori și numărul de silabe [*teatru* (2 silabe)], de asemenea, s-a însemnat prin litere grase, vocala accentuată, acolo unde există posibilitatea unui dubiu (*dușman, panglică, regizor, bolnav*).

O altă lucrare în care sînt discutate probleme de ortoepie este „Gramatica limbii romîne", vol. I, (1954), care consacră în capitolul de fonetică cîteva pagini pronunțării literare romînești.

În sfîrșit, cele mai multe indicații de ortoepie se găsesc în paginile „Dicționarului limbii romîne literare contemporane" (1955). Acesta consemnează aproape la fiecare cuvînt pronunțarea și variantele în pronunțare, dar nu optează pentru o singură formă, cea literară, corectă (*agrișă* și *ágrișă*; *arípă* și *áripă*).

Așadar „Dicționarul ortoepic" este de fapt prima lucrare care dă norme precise de rostire a cuvintelor. Apariția lui a fost cu atît mai necesară și mai meritorie cu cît se constată fluctuații de pronunțare chiar în vorbirea oamenilor instruiți care se presupune că folosesc o limbă îngrijită, literată, deci o limbă corectă.

În partea introductivă a dicționarului se arată cauza pentru care ortoepia cîștigă în zilele noastre tot mai mare însemnătate: „Cultivarea limbii naționale, nu numai în ceea ce privește gramatica și lexicul, ci și în ceea ce privește pronunțarea, constituie una din condițiile revoluției noastre culturale" (p.3).

În expunerea regulilor ortoepice ale limbii romîne literare s-a avut în vedere acele abateri de la normele ortoepice care se datoresc influenței graiurilor regionale asupra pronunțării limbii naționale.

Pronunțarea luată ca bază a fost aceea a oamenilor instruiți din capitala țării; aceasta, pentru că se presupune că într-un viitor apropiat această pronunțare va cuprinde întreg teritoriul țării.

După cîteva pagini în care se tratează despre pronunțarea exactă a vocalelor, diftongilor și a consoanelor limbii romîne literare, precum și unele probleme de morfologie, s-a trecut la indice care cuprinde aproape 7.000 de cuvinte.

Atît în discutarea normelor ortoepice cît și în alegerea cuvintelor care alcătuiesc indicele se vede că autorii s-au oprit în special, după cum era și de așteptat, la cuvintele din limba contemporană.

Spre deosebire de indicațiile de ortoepie cuprinse în lucrările anterioare „Dicționarul ortoepic" înlătură fluctuațiile și recomandă de fiecare dată pronunțarea considerată literară [1].

---

[1] Doar la substantivul *cucuruz* se dau două forme de plural (*cucuruze* și *cucuruji*).

Deoarece de cele mai multe ori grupurile vocalice *e* + *a* şi *o* + *a* formează diftongi, s-au dat indicaţii de pronunţare ori de cîte ori aceste grupuri trebuie rostite în hiat (*leál*, pron. *le-al*; *bóa*, pron. *bo-a*; *coafá*, pron. *co-a-*).

La alte cuvinte s-a dat numărul de silabe (*chioşc*, pron. 1 silabă; *ligheán*, pron. 2 silabe).

Pentru cuvintele *juxtaliniár*, *juxtapús*, *júxtă* se recomandă pronunţarea cu *j* nu cu *i*.

Se indică de asemenea pronunţarea românească la o serie de neologisme unde s-a păstrat grafia străină (*bleu*, pron. *blö*; *joule*, pron. *jul*; *loess*, pron. *lös*; *intermezzo*, pron. *intermeţo*).

Nu sîntem însă de acord cu faptul că, în ciuda formei *mezo-soprană*, răspîndite la majoritatea vorbitorilor, dicţionarul recomandă, pentru cuvîntul *mezzo-sopráno*, pronunţarea *me-ţo-*.

Dacă unele cuvinte ca: *turnúră*, pron. *u* (nu: *ü*); *piréu* (nu: *püre*) ne par, la prima vedere, prea departe de rostirea originară, cred că se poate afirma că în forma sub care apar în „Dicţionarul ortoepic" ele se bucură de o mult mai largă răspîndire şi că pronunţate altfel dau o notă de voită preţiozitate.

Deoarece pronunţarea cu *ie-* la o serie de neologisme este destul de răspîndită (*iecran*, *iepocă*, *ierou* etc.), indicaţiile care recomandă rostirea *e-* sînt binevenite.

De un real folos sînt indicaţiile din paranteză care atrag atenţia asupra pronunţării necorecte a unei serii de cuvinte: *stándard* (nu: *ştandard*), pl. *standarde* spicher (nu: *şpicher*; *stat* (nu: *ştat*), pl. *state*; *start* (nu: *ştart*); *stofă* (nu: *ştofă*), pl. *stofe*; *piunéză* (nu: *pioneză*). Arătînd cum nu trebuie să se spună, dicţionarul atrage atenţia vorbitorilor asupra pronunţării unui însemnat număr de cuvinte şi mijloceşte în acest fel trecerea la o rostire unitară pentru toţi cei care vorbesc limba română. Stabilirea pronunţării cuvintelor *candíd*, *caractér*, *lozincă*, precum şi a rostirii cuvintelor *delincvént*, *percusiúne*, *poliloghie*, *detaliát* contribuie de asemenea la o rostire unitară.

În ceea ce priveşte indicaţiile ortoepice legate de morfologie s-au înregistrat la toate substantivele forme de plural iar la feminine mai ales, — forme de genitiv-dativ; aceasta, bineînţeles, numai în cazurile în care sînt în circulaţie mai multe variante. Despre verbe se poate spune că prin numeroasele forme de conjugare care se dau — se înlesneşte stabilirea pronunţării tuturor formelor.

Alături de numeroasele elemente pozitive pe care le întruneşte primul nostru dicţionar ortoepic se constată şi cîteva scăderi.

Comparînd accentuarea diferitelor cuvinte, precum şi unele forme ale substantivelor şi verbelor din „Micul dicţionar ortografic", din „Dicţionarul limbii române literare contemporane" şi din „Dicţionarul ortoepic" cititorul rămîne oarecum surprins de inconsecvenţele întîlnite. „Dicţionarul ortoepic" recomandă: *profesór*, *bicéps*, *díhor* iar „Micul dicţionar ortografic" recomandă: *prófesor*, *bíceps*, *dihór*. Şi ceea ce pare curios e că formele recomandate de „Micul dicţionar ortografic" se bucură de o mai largă răspîndire şi nu par de loc neliterare.

O problemă asemănătoare o ridică cuvîntul *ánost* recomandat de „Dicţionarul ortoepic" cu accentul pe prima silabă, iar de „Dicţionarul limbii române literare contemporane" cu accentul pe ultima silabă. (*anóst*). Sîntem înclinaţi ca şi de astă dată să nu fim de acord cu prima formă.

În dreptul cuvîntului *arámă* întîlnim în „Dicţionarul ortoepic" genitiv-dativul *aramei*, în timp ce „Micul dicţionar ortografic" recomandă *arămii*. În acest caz este evident că „Dicţionarul ortoepic" corectează o greşeală din „Micul dicţionar ortografic".

Din cele două posibilităţi de formare a pluralului neutru de la cuvîntul *şpalt*, „Micul dicţionar ortografic" a ales *şpalturi*, iar „Dictionarul ortoepic" forma *şpalte*. Vorbitorii pentru care din forme se pot decide? Am impresia că e mult mai folosită forma *şpalturi*.

Tot inconsecvent pare la prima vedere şi felul în care au fost tratate unele neologisme, deoarece la un moment dat ai impresia că s-a mers pe linia păstrării accentului ca în limba din care a fost împrumutat cuvîntul respectiv (*glăspapir*, *bórmaşină*, *pápricaş*), deşi în vorbirea curentă întîlnim alte rostiri.

Sigur că „Dicţionarul ortoepic" nu poate

cuprinde toate cuvintele care pun probleme de ortoepie; cu toate acestea pentru cititorul obișnuit e mai necesară lămurirea unor cuvinte ca *a da*, *a impune* etc. care intră în vocabularul activ al unui număr mai mare de vorbitori, unele din ele făcînd parte din fondul principal de cuvinte, decît a unor termeni ca *clepsidră*, *imambaialdî*, *tiără* sau *intervievá*, cuvînt foarte rar și neobișnuit. Un slab interes prezintă și *județ*, *poștalion*, aproape ieșite din uz, sau *dărăb*, *glăjă*, *grijănie*, *pălărănie* care desigur nu sînt literare.

La majoritatea cuvintelor unde există fluctuații se dau diverse forme. Sînt însă cuvinte ca: *a datorá*, *a datorí* (foarte asemănătoare ca formă), *a complăcea* — etc. insuficient tratate.

În general, la cuvintele date, se accentuează numai forma de bază[1], iar celelalte forme par accentuate numai atunci cînd această indicație este strict necesară. Totuși ar fi fost poate bine dacă și celelalte forme ale cuvintelor: *cúmul*, *haín*, *hainî*, *invocá*, *năruí*, *scăpătá* ar fi avut accent, deoarece așa cum apar în dicționar pot da naștere la pronunțări diferite și mai ales la confuzii.

Aproape întotdeauna cuvintele monosilabice sînt date fără accent[2]. Apare totuși *neá* și *șá*.

În paginile dicționarului se găsesc cîteva abrevieri netrecute în lista din prima pagină a indicelui (part., fig., gram., mil., n., sg. imper., jur., fiz.). Una din abrevieri încurcă pe cititorul mai puțin inițiat în problemele gramaticii: optativul verbului *plăceá* trimite la abrevierea *opt.*, care în listă reprezintă *optica*.

Mai supărătoare sînt însă greșelile de tipar care ar trebui evitate îndeosebi într-un dicționar, ca cel de față, la care aspectul grafic cere o mare precizie. Nu voi aminti decît cîteva: — apariția unor litere în locul altora (*antomát* pentru *automat*; *prevedcm* pentru *prevedem*); — lipsa unor litere de la începutul sau din interiorul cuvintelor (*radía* pentru *iradia*; *poziție* pentru *opoziție*; *mari* pentru feminin genitiv articulat de la adjectivul *máre*; *m u* tocmai unde se recomandă pronunțarea *meu* nu *mieu* cum se obișnuiește, în special, în teatru și în emisiunile radiofonice).

De cîteva ori s-a cules *l* pentru *l* atunci cînd e vorba de persoana 1 singular sau plural la verbe (p. 57 la cuvîntul *degajá* și p. 84 la cuvîntul *înfășá*).

La p. 61 *dirijînd* e precedat de abrevierea *conj.*

De fiecare dată conjunctivul a fost dat fără conjuncție, numai *plouá* are conjuncție (*să plouă*).

Cu toate cele cîteva greșeli semnalate în rîndurile de față, și altele care vor mai putea fi eventual găsite de cititori, valoarea acestui dicționar, în ce privește utilitatea lui practică, nu poate fi diminuată. La o viitoare ediție, desigur, toate aceste probleme mărunte își vor găsi rezolvarea.

St. V. Toma

[1] Totuși cîteva cuvinte nu au accent nici la forma de bază: *avanscenă*, *bombonieră*, *colaborationist*, *consanguin*, *coroidă*, *internațional*, *latifundiu* s-ar putea spune că acestea nu au nevoie de indicații de pronunțare, dar atunci de ce poartă accent cuvinte ca: *jupîn*, *junéțea*, *majordóm*, *roddj* care nu comportă oscilații în pronunțare.

[2] Și aci se mai pune o întrebare: de ce sînt date cuvinte ca: *nor*, *praz*, *rect*, *saț*, *sterp* de vreme ce în dreptul lor nu s-a simțit nevoia să se pună și alte forme? *Ovăz* era necesar să aibă o recomandare pentru plural (*oveze* sau *ovăzuri*?).

CONSULTAȚII

RĂSPUNS CITITORILOR

V. Tătaru — Hîrlău

1. *Întrebare*: Ce fel de propoziție este *să stea în coridor pe un geamantan străin* în fraza: *Mam'mare se hotărăște să stea în coridor pe un geamantan străin, să păzească pe Goe*?

1. *Răspuns*: Este o propoziție completivă indirectă. Punînd întrebarea „Ce se hotărăște?", dv. ați avut impresia că propoziția discutată e completivă directă. Întrebarea corectă este însă „La ce se hotărăște?" De altfel, verbele reflexive cu pronumele în acuzativ — așa cum este *a se hotărî* — nu primesc complemente directe și nu pot fi determinate de propoziții completive directe.

2. *Întrebare*: Propoziția *să nu se mai întîmple ceva puișorului* este eliptică de subiect?

2. *Răspuns*: Propoziția de mai sus nu este eliptică de subiect, acesta fiind exprimat prin pronumele nehotărît *ceva*.

I. Dumitrache — Florești

1. *Întrebare*: Cum trebuie făcută analiza părților de propoziție din *Fir-ar al dracului să fie de necaz*?

1. *Răspuns*: După cîte am înțeles din scrisoarea dv., aveți nedumeriri în legătură cu cuvintele *al dracului* și *de necaz*, din punctul de vedere al sintaxei propoziției. *Al dracului* — spuneți dv. — pare, după caz, atribut, dar, întrucît lămurește verbul, e mai de grabă complement. *Al dracului* nu este însă nici atribut, nici complement: nu orice substantiv în cazul genitiv e atribut, iar *al dracului* nu lămurește verbul *fir-ar*, ci formează împreună cu el predicatul. *Al dracului* este deci nume predicativ.

De necaz este, în exemplul dat de dv., subiect, deși, de regulă, subiectul stă în cazul nominativ și nu poate fi precedat de o prepoziție. Excepții de acest fel sînt foarte puține, de pildă: *Au trecut* **la mașini**! *Ce* **de copii** *sînt în stațiunea aceasta*! Asemănarea cu exemplul dv. e însă numai formală (subiectul e precedat de o prepoziție). În ultimele două exemple *la* și *de* au valoare de numerale nehotărîte, exprimînd în mod afectiv ideea de cantitate.

2. *Întrebare*: Cum se desparte corect în propoziții fraza: *Cel căruia Mitrea îi zicea nea Ion ajunsese acasă, sărise din carul lui Mitrea și-l ajutase pe Vasilică să deschidă poarta*?

2. *Răspuns*: Prima problemă care se pune este dacă *cel căruia* trebuie considerat, în bloc, pronume relativ sau trebuie analizat în *cel*, pronume demonstrativ, + *căruia*, pronume relativ. În primul caz, *Cel căruia Mitrea îi zicea nea Ion* este o propoziție subiectivă. În al doilea caz, *Cel* (= acela) *ajunsese acasă* e regenta, iar *căruia Mitrea îi zicea nea Ion* este o atributivă determinativă. Pentru unitatea grupului *cel căruia*

pledează *a*) faptul că în interiorul acestui grup nu se poate intercala nici un cuvînt; *b*) faptul că separarea sintactică a lui *cel* de *căruia* face din prima parte un demonstrativ inexistent în limbă ca pronume de sine stătător. Acest punct de vedere a fost adoptat de Gramatica Academiei R.P.R. (vezi vol. I, p. 209) și susținut cu argumente de Mioara Avram într-un studiu recent[1].

Pentru necesitatea de a separa sintactic pe *cel* de *căruia* se pot aduce alte argumente. Într-adevăr *cel care* este vizibil tot una cu *omul care*, iar *cel* echivalează perfect cu *acel*, care există ca pronume de sine stătător. Această concepție a fost adoptată, între alții de H. Tiktin, în „Gramatica romînă" și susținută recent de acad. Al. Graur[2].

În fraza discutată vă mai interesează propoziția *să deschidă poarta*. Ea este o completivă indirectă; circumstanțială de mod (cum bănuiți dv.) nu poate fi, deoarece nu răspunde la întrebarea „În ce chip îl ajutase pe Vasilică?".

[1] „Corespondența dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate", în volumul „Studii de gramatică București, 1956, p. 144–145.

[2] În articolul „Pentru o sintaxă a propozițiilor principale", publicat în volumul citat în nota precedentă, – la p. 136.

3. *Întrebare*: De ce gen e substantivul *fragă*?

3. *Răspuns*: Substantivele *fragă* și *desagă* sînt la plural masculin (*doi fragi, desagi*). Explicația acestei curiozități în morfologia romînească lipsește încă. Formele amintite nu se pot menține alături în paradigmă, de aceea au apărut formele refăcute de singular *frag, desag* (masculine) și de plural (*două*) *fragi, desage* (feminine). E foarte probabil că în viitor limba va alege și va impune un singur gen pentru ambele numere.

— N-a fost dată încă o etimologie satisfăcătoare a lui *pasămite*; de stabilirea etimologiei depinde și adoptarea ortografiei celei mai potrivite.

— Corect e „Îmi trebuie bani". Pentru conjugarea lui *a trebui*, consultați „Mic dicționar ortografic" p. 164 și „Dicționar ortoepic", p. 23.

— *Plantă* trebuie încadrat în grupul cuvintelor care denumesc ființe. Argumentele dv. sînt juste.

S. ST.

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POȘTALE
PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERII ȘI INSTITUȚII

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREŞTI

Com. 1884

Preţul Lei 2.—

I 8109

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

LIMBA ROMÎNĂ

248

6

ANUL V
NOIEMBRIE — DECEMBRIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

0 1111 2005

1990

I 8109.

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

-- ULU 2014

LIMBA ROMÎNĂ

U ... 2022

6

ANUL V
NOIEMBRIE — DECEMBRIE
1956

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

2582/959.

1954

COMITETUL DE REDACŢIE:

PROF. D. MACREA — *redactor responsabil*; ACAD. M. SADOVEANU; ACAD. IORGU IORDAN; ACAD. AL. ROSETTI; EUSEBIU CAMILAR, membru corespondent al Academiei R.P.R.; PROF. G. ISTRATE; V. BREBAN; GH. BULGĂR; MARIA ILIESCU; SORIN STATI;

APARE DE 6 ORI PE AN

Redacţia revistei *LIMBA ROMÎNĂ*
BUCUREŞTI, Raionul Stalin, Calea Victoriei 194
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, ACADEMIA R.P.R., Telefon 3.85.05

SUMAR

Pag.

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

D. MACREA, Opera lingvistică a lui Sextil Puşcariu. La 80 de ani de la naşterea lui 5

GRAMATICA ŞI VOCABULAR

ŞT. IACOB, Funcţia semantică a genului 22
RITA MARINOVICI, Observaţii în legătură cu sensul general al substantivelor 35
EUG. IOANIŢESCU, Locuţiunile 48
M. ZDRENGHEA, În legătură cu vocativul 55

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

LUIZA şi MIRCEA SECHE, Un procedeu de individualizare a personajelor în opera satirică a lui I. L. Caragiale 60

CRONICĂ

GH. BULGĂR, Perspective noi pentru studiul limbilor în şcolile de cultură generală 71

RECENZII

Studiile lingvistice din Revista Universităţii „C. I. Parhon" (*D. Macrea*) . . 77
R. A. BUDAGOV, Cîteva probleme privind studiul comparativ-istoric al sintaxei limbilor romanice (Voprosî iazîkoznaniia, nr. 3/1955) (*N. Dănilă*) . . . 79
Probleme de punctuaţie (Pe marginea „Îndreptarului de punctuaţie") (*Sorin Stati*) 83

NOTE BIBLIOGRAFICE

ASGAR ROSENSTAND HANSEN: Artikelsystemet i rumaensk „Sistemul articolului în limba romînă", Copenhaga, Munksgaard, 1952, 172 pag. (*S. St.*) 87
Noi sarcini în faţa lingviştilor sovietici (*C. O*) 88
Revista „Inostrannîie iaziki v şkole", ian.—feb. 1956, nr. 1, (Moscova, Ed. pedagogică de stat de pe lîngă Ministerul Învăţămîntului R.S.F.S.R.), 128 pag. (*N. Ştefan*) 90

NOTE ŞI CONSULTAŢII

GH. GOILOV, *Libret C. E. C.* sau *livret*? 92
Cuprinsul revistei Limba Romînă pe anul 1956 94

VALORIFICAREA MOȘTENIRII LINGVISTICE

OPERA LINGVISTICĂ A LUI SEXTIL PUȘCARIU

— LA 80 DE ANI DE LA NAȘTEREA LUI —

DE

D. MACREA

Începutul secolului al XX-lea se caracterizează printr-un mare avînt în aproape toate domeniile culturii noastre. În lingvistică și filologie acest avînt a fost promovat și susținut prin activitatea intensă a lui I. Bogdan, I. Bianu, H. Tiktin, Al. Philippide, O. Densusianu, I. A. Candrea și Sextil Pușcariu.

Cu toată impunătoarea lor pregătire științifică și pasiune de cercetare, H. Tiktin și I. A. Candrea nu au reușit în timpul vieții să exercite o influență hotărîtoare în dezvoltarea studiilor noastre lingvistice, deoarece primul n-a deținut niciodată o situație oficială, iar al doilea a obținut-o tîrziu. Un asemenea rol a fost condiționat la noi aproape totdeauna de situația oficială deținută. Ceilalți lingviști și filologi amintiți au ajuns de tineri profesori universitari, ceea ce i-a ajutat să se impună de la începutul activității lor atențiunii publice.

Toți aceștia au dus mai departe moștenirea lăsată de Timotei Cipariu și mai ales de B. P. Hasdeu, întemeietorii lingvisticii și filologiei noastre moderne, deschizînd în același timp fiecare dintre ei drumuri noi în cercetările lingvistice și filologice : I. Bogdan în slavistică, I. Bianu în filologie, H. Tiktin în gramatică și lexicografie, Al. Philippide, O. Densusianu, I. A. Candrea și Sextil Pușcariu în istoria limbii, dialectologie și lexicografie.

În rîndurile de față vom prezenta, limitîndu-ne deocamdată la o privire generală, activitatea lingvistică a lui Sextil Pușcariu, care, alături îndeosebi de Al. Philippide și O. Densusianu, a dat timp de o jumătate de secol un puternic impuls cercetărilor noastre lingvistice.

Contemporanii au făcut adeseori judecăți de valoare asupra acestor trei lingviști, căutînd să stabilească o ierarhie a meritelor lor științifice. În realitate, toți trei au adus contribuții excepționale la studiul științific

al limbii romîne, astfel încît comparația între ei nu-i umbrește pe nici unul în această privință.

Lingviștii romîni de astăzi sînt în majoritatea lor elevii acestor trei precursori. Pentru a le putea fi apreciată, la justa ei valoare, activitatea științifică anterioară și de după însușirea învățăturii marxiste despre limbă, ei au datoria să analizeze opera îndrumătorilor lor. De aceea credem că analize de felul celei pe care o întreprindem în acest studiu, ca elev al lui Sextil Pușcariu, se impun să fie făcute și asupra operei lui Al. Philippide și O. Densusianu din partea foștilor lor elevi.

Deosebirile care există între acești trei lingviști reprezentativi ai generației trecute nu se referă la valoarea consacrată a operei lor științifice, ci la natura și întinderea preocupărilor lor lingvistice. Activitatea de mare erudit a lui Al. Philippide s-a desfășurat mai ales pe plan intern, strîns legată de catedra pe care a ocupat-o timp de patruzeci de ani la Universitatea din Iași. O. Densusianu și Sextil Pușcariu s-au afirmat de la început și în fața lingvisticii străine, ajungînd la notorietate științifică europeană. Dar pe cînd O. Densusianu, după succesul obținut în tinerețe cu „Histoire de la langue roumaine" (1901), a întreținut o tot mai redusă colaborare la publicațiile de specialitate străine, Sextil Pușcariu a păstrat toată viața o intensă legătură de colaborare cu publicațiile și savanții străini, îndeosebi din Germania.

O regretabilă pierdere pentru știința noastră lingvistică a constituit-o faptul că acești trei mari lingviști n-au colaborat între ei. Atît individualismul care stăpînea mentalitatea timpului, cît mai ales divergențele ivite între ei în legătură cu conducerea lucrărilor Dicționarului Academiei, i-au dus la polemici vii și au făcut ca eforturile lor să nu fie convergente. Personalități de o mare complexitate, ei au reușit totuși să promoveze știința noastră lingvistică și să lase în urma lor o bogată moștenire științifică.

Dacă Al. Philippide a dat științei noastre lucrări valoroase în domeniul gramaticii și mai ales al istoriei limbii, O. Densusianu, în domeniul istoriei limbii, al istoriei limbii literare, al dialectologiei, al interpretării limbii folclorului nostru, al istoriei noastre literare, Sextil Pușcariu a îmbrățișat aproape toate ramurile lingvisticii. Orizontul bogat al preocupărilor și munca lui stăruitoare de o jumătate de secol se oglindesc în cele peste patru sute de lucrări [1] din domeniile istoriei limbii, lingvisticii generale, lexicologiei, lexicografiei, foneticii, fonologiei, gramaticii, derivației, ortografiei, dialectologiei, geografiei lingvistice, stilisticii, toponimiei, antroponimiei, filologiei, istoriei literare. La această multilaterală activitate

[1] Bibliografia operelor lui Sextil Pușcariu pînă în 1927 se găsește în *„Revista filolcgică"* 1927, an. I. nr. 1-2, p. 1-23, iar de la această dată pînă în 1937 în Sextil Pușcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj, 1937, p. VII—XII.

științifică se adaugă intensa lui preocupare de organizare a cercetărilor lingvistice, de ridicare a noi cadre de lingviști, de întemeiere și conducere de publicații lingvistice, de popularizare a problemelor lingvisticii noastre în țară și în străinătate.

Un alt element care i-a asigurat lui Sextil Pușcariu cîștigarea poziției dominante în lingvistica noastră a fost receptivitatea lui deosebită pentru tot ce apărea nou în știință. De aceea preocupările lui au fost mereu reînnoite prin înțelegerea rapidă și critică a teoriilor și cercetărilor care aduceau elemente inedite pentru explicarea proceselor lingvistice. Dacă un spirit superior ca O. Densusianu a privit cu scepticism noile discipline lingvistice, atît de importante ca fonetica experimentală fonologia și geografia lingvistică, la care nu a adus nici o contribuție, Sextil Pușcariu nu numai că le-a îmbrățișat de la început cu înțelegere, dar a întreprins cercetări în aceste direcții împreună cu elevii săi pe care i-a ajutat să se specializeze în aceste noi ramuri ale lingvisticii. Perspectiva multilaterală și mereu nouă a lui Sextil Pușcariu a avut în schimb [neajunsul că l-a împiedicat să ducă la bun sfîrșit lucrările mari pe care le-a început. Ca și Hasdeu, Sextil Pușcariu n-a reușit să termine tocmai acele lucrări pe care le-a considerat mîndria muncii lui : „Dicționarul Academiei", „Atlasul lingvistic romîn" și „Limba romînă". Moștenirea științifică a lui Sextil Pușcariu nu este a unei opere împlinite, ci aceea, mult mai fecundă, a unor șantiere pe care nu s-au terminat clădirile mărețe proiectate, dar pe care cadrele ridicate de maestrul erudit continuă să le desăvîrșească cu o metodă sigură de lucru și cu materiale trainice adunate de el.

★

Născut în 1877 la Brașov, dintr-o familie de intelectuali, Sextil Pușcariu s-a bucurat din tinerețe de o temeinică pregătire intelectuală și patriotică. Brașovul era în acea vreme centrul unei puternice mișcări naționale a romînilor din Transilvania creată de revoluția din 1848, de ziarul „Gazeta Transilvaniei", de școlile romînești din acel oraș și de contactul permanent cu romînii din țara liberă. Familia lui Sextil Pușcariu numără cunoscuți luptători pentru drepturile politice ale romînilor transilvăneni. Dintre aceștia amintim pe Ioan Cavaler de Pușcariu, participant la revoluția din 1848, istoric reputat și membru al Academiei Romîne, pe arhimandritul Mitropoliei din Sibiu, Ilarion Pușcariu, de asemenea cunoscut istoric și membru corespondent al Academiei Romîne. Iosif Pușcariu, tatăl lingvistului, a înființat la Brașov, în 1876, prima revistă politică satirică din Transilvania, „Cocoșul roșu", iar în 1908 a publicat „Amintirile lui Moș Barbă-Albă".

După studiile secundare făcute la Brașov, la liceul romînesc și cel german, Sextil Pușcariu își începe ucenicia studiilor lingvistice la Universitatea din Leipzig, cu profesorii de reputație științifică mondială din acea

vreme : indoeuropenistul K. Brugmann, slavistul A. Leskien, foneticianul E. Sievers, etnopsihologul W. Wundt şi romanistul G. Weigand. Acesta din urmă înfiinţase, în 1893, Institutul de limba romînă de pe lîngă Universitatea din Leipzig. Sextil Puşcariu devine de la început colaboratorul de preţ al lui Weigand pentru adunarea de material dialectal romînesc. În 1898 publică în „Anuarul" Institutului primul său studiu lingvistic „Der Dialekt des oberen Oltthales" (Dialectul de pe valea superioară a Oltului), ale cărui rezultate au fost cuprinse mai tîrziu de Weigand în Atlasul său lingvistic.

Acest temeinic început de pregătire ştiinţifică este completat de Puşcariu, timp de doi ani, la Paris, la cursurile şi seminariile renumiţilor romanişti Gaston Paris, Antoine Thomas, Paul Meyer şi Jules Gilliéron şi apoi la Viena, la şcoala cunoscutului indoeuropenist P. Kretschmer, a slaviştilor I. Jagici şi C. Jirecek, dar mai ales la aceea a marelui romanist Wilhelm Meyer-Lübke, de care s-a simţit legat toată viaţa printr-o admiraţie deosebită.

Pregătit la şcoala acestor străluciţi reprezentanţi ai metodei comparativ-istorice, Sextil Puşcariu şi-a creat o largă şi temeinică bază ştiinţifică pentru studiul limbii noastre, care nu poate fi făcut numai din perspectiva unilaterală a romanistului, ci şi a slavistului, în măsura corespunzătoare istoriei ei reale.

În 1904, Sextil Puşcariu obţine docenţa la Universitatea din Viena cu teza „*Ti* şi *ki* în limbile romînă, italiană şi sardă", în care stabileşte unele particularităţi comune celor trei limbi şi deschide problema de mare importanţă principială, pe care o va dezvolta mai tîrziu, a locului deosebit pe care limba romînă îl ocupă între celelalte limbi romanice, prin dezvoltarea ei izolată de romanitatea apuseană. În acelaşi an, el înfiinţează, cu sprijinul lui W. Meyer-Lübke, un seminar de limba romînă la Universitatea din Viena, dar din cauza opoziţiei guvernului şovin de la Budapesta, acesta nu a putut fi menţinut atunci decît scurtă vreme.

În anii de formaţie ştiinţifică a lui Sextil Puşcariu, cercetările lingvistice erau dominate de concepţia pozitivistă a neogramaticilor, care studiau faptele de limbă pentru a descoperi legile după care evoluează limbile. Această concepţie l-a influenţat şi pe Puşcariu dar numai în sensul stimulării interesului său ştiinţific pentru cercetarea pozitivă a faptelor de limbă şi a amănuntelor concrete menite să fie explicate prin legi. „Fiind înfipt cu rădăcinile în epoca pozitivistă care era stăpînitoare pe cînd îmi începeam studiile universitare, mărturiseşte el, am păstrat toată viaţa pasiunea culegerii de material" [1]. Puşcariu a considerat însă adu-

[1] Sextil Puşcariu, *Limba romînă*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti 1940, p. 9.

narea materialului numai ca un mijloc şi nu ca scop al muncii lingvistice care trebuie să fie descoperirea legilor de dezvoltare şi de funcţionare a limbii.

În ceea ce priveşte explicarea faptelor de limbă, Sextil Puşcariu nu se încadrează în mod riguros în nici o şcoală sau teorie lingvistică. Întreaga lui gîndire şi activitate lingvistică a fost o continuă luare de poziţie împotriva dogmatismului, care rezultă de obicei din adoptarea rigidă a unei singure teorii sau şcoli lingvistice. Puşcariu s-a ferit de generalizări seducătoare şi pripite, iar atunci cînd ajunge la concluzii teoretice se sprijină totdeauna pe un bogat material de fapte. Definind limba ca „mijlocul obişnuit de comunicare organizată a gîndurilor, preocupărilor şi simţirilor noastre prin graiul viu" [1], Puşcariu a arătat realitatea complexă a limbii care cuprinde: elementul material (sunetul), organizaţia ei, actul psihic al gîndirii şi simţirii şi actul social al împărtăşirii gîndurilor.

Atitudinea critică eclectică a lui Sextil Puşcariu i-a permis să-şi lărgească mereu orizontul teoretic, să păstreze o curiozitate mereu vie pentru noile teorii şi cercetări, să aibă înţelegere pentru părerile altora, chiar cînd nu le împărtăşea, şi să întreţină legături personale active cu lingviştii din cele mai diferite ţări.

Expunîndu-şi, spre sfîrşitul vieţii, concluzia experienţei sale îndelungate, Puşcariu arată că „pentru fenomenul lingvistic nu există de obicei o singură, ci mai multe posibilităţi de explicare" [2], subliniind prin aceasta marea complexitate a fenomenelor lingvistice. De aceea a simţit nevoia, spune el, să se debaraseze „de tirania termenului tehnic, de sub metodele împrumutate de lingvişti de la alte discipline şi de sub istorismul exagerat" [3].

De la neogramatici Puşcariu şi-a însuşit nevoia cercetării faptelor vii de limbă, de la neolingvişti îndoiala în ceea ce priveşte rigurozitatea legilor de evoluţie a fenomenelor de limbă, de la şcoala etnopsihologică a lui Wundt, rolul factorului psihofiziologic în creaţia lingvistică, de la Vossler, rolul artistului creator în îmbogăţirea limbii, de la Ferdinand de Saussure şi A. Meillet, interesul pentru cunoaşterea elementului social în limbă, de la Weigand şi Gilliéron, principiile şi tehnica geografiei lingvistice, de la W. Meyer-Lübke, principiile moderne ale lexicologiei şi lexicografiei. Apreciind cercetările fonologice ale Cercului de la Praga, Puşcariu n-a acceptat distincţia făcută de această şcoală între fonetică şi fonologie. El susţine, ca şi lingviştii marxişti de astăzi, că o

[1] Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I. *Privire generală*, Bucureşti, 1940, p. 6.
[2] Idem, *op. cit.*, p. 1.
[3] Idem, *op. cit.*, p. 2.

graniță precisă între aceste două discipline nu se poate trasa, sunetul fiind în același timp o realitate acustică și funcțională [1].

Pentru explicarea unei forme lingvistice, Pușcariu face apel la numeroase științe : istorie, psihologie, sociologie, etnografie, la observația directă asupra limbii vorbite. Această metodă complexă de cercetare este recomandată și folosită de Pușcariu îndeosebi pentru epocile din care nu avem documente scrise. „La noi e necesar, scrie el, ca o fantezie disciplinată de critică să găsească analogii, să întreprindă incursii în științele auxiliare, spre a umplea lacunele și să facă legăturile necesare între știrile păstrate întîmplător, incomplete, răzlețe și prea distanțate una de alta. Aceste analogii nu trebuie căutate prea departe, nici la popoare cu o structură politică și socială fundamental deosebită de a noastră ; ele vor fi găsite în nemijlocită apropiere prin intuiția pe care ți-o dă contactul zilnic și observarea atentă a neamului din care faci parte" [2]. Pușcariu consideră însă ajutoarele celorlalte științe numai ca mijloace auxiliare și nu confundă explicația lingvistică cu nici una din cele pe care le pot da alte discipline. „Problemele de natură psihologică și sociologică, precizează el, ne preocupă numai în măsura în care ne ajută să înțelegem geneza expresiei și prefacerea ei în comunicare" [3]. De asemenea el a stăruit să precizeze deosebirea dintre categoriile logice și cele gramaticale, scoțînd în evidență specificul disciplinei lingvistice ca știință cu materialul, principiile și metodele ei proprii de cercetare [4].

Un factor al evoluției și îmbogățirii limbii asupra căruia Pușcariu a stăruit adeseori este rolul creator al individului vorbitor, aportul lui de originalitate în limbă. „Nu există subiect vorbitor, oricît de umil ar fi, scrie Pușcariu, care să nu adauge la expresia uzuală o notă individuală" [5]. El vorbește de „talentul" individului vorbitor, încercînd să arate căile prin care o inovație individuală se propagă și devine colectivă. Pușcariu nu adîncește însă problema felului cum unele pături sociale influențează limba și nu analizează natura jargoanelor de clasă. Această perspectivă nouă în explicarea unor fapte de limbă a adus-o numai lingvistica marxistă, care, în timpul activității lui Pușcariu, era abia la începuturile ei. În orientarea gîndirii lingvistice a lui Sextil Pușcariu nu lipsesc însă elemente materialiste, mai ales în ceea ce privește stabilirea legăturii dintre limbă și istorie. Deși în „Limba romînă", ultima lui mare lucrare de sinteză, Pușcariu are titluri de capitole ca „Sîngele", „Pămîntul", care

---

[1] Vezi „*Dacoromania*", vol. VI, p. 211-243 și 484-491 și *Limba romînă* vol. I, *Privire generală*, p. 102-104.

[2] Sextil Pușcariu, *Limba romînă*, vol. I, *Privire generală*, București, 1940. p. 252.

[3] Idem, op. cit. p. 7.

[4] Idem, *Gîndirea lingvistică și filozofică*, în „*Revista fundațiilor*", 1938, V, nr. 4, p. 76-93 și mai ales în *Limba romînă*, vol. I, *Privire generală*, p. 71-82.

[5] Idem, *Limba romînă*, vol I, *Privire generală*, București, 1940, p. 3.

sînt de rezonanță națională, conținutul capitolelor respective este o combatere științifică a presupuselor legături între limbă și asemenea concepte rasiste.

Latura cea mai caracteristică a activității lui Sextil Pușcariu n-a fost însă în domeniul teoretic, unde a arătat totuși nu numai cunoștințe întinse, ci și o orientare sigură pentru vremea sa. Studiile „Despre legile fonologice" și „Din perspectiva Dicționarului", interpretările și luările de poziție din „Pe marginea cărților" și din „Limba romînă" o dovedesc cu prisosință. Sextil Pușcariu n-a depășit în domeniul teoretic știința vremii sale. El a rămas mai ales un interpret prudent al faptelor de limbă. Chemarea lăuntrică pe care a simțit-o Pușcariu toată viața a fost aceea de a fi lingvist romîn, de a studia și rezolva problemele atît de complexe ale limbii noastre. El n-a studiat limba romînă numai dintr-o îndeletnicire profesională, ci dintr-o înclinație afectivă profundă de patriot îndrăgostit de comoara noastră istorică cea mai de preț, care ni s-a păstrat unitară și bogată cu toate vicisitudinile istoriei poporului nostru.

Ca orientare metodică pentru cunoașterea operei lui Sextil Pușcariu trebuie relevat că el n-a tratat aproape nici o problemă într-o singură lucrare, ci materialul referitor la fiecare problemă tratată trebuie urmărit în numeroase studii și articole care se completează între ele. Acest fapt se datorește nevoii neîncetate pe care a simțit-o Pușcariu de a nu se mulțumi cu rezultatele obținute, ci de a le revizui mereu în lumina faptelor noi cercetate. El a început abia la sfîrșitul vieții să înfățișeze într-o sinteză structura și istoria limbii noastre, în lucrarea, concepută în patru volume, „Limba romînă", din care n-a reușit însă să publice decît volumul întîi, care a apărut și în traducere germană [1] datorită romanistului H. Kuen de la Universitatea din Tübingen.

Pentru cunoașterea științifică a istoriei limbii romîne, lingvistica noastră poseda de la începutul acestui secol valoroasa lucrare a lui O. Densusianu „Histoire de la langue roumaine" (Paris, 1901). Dar prin apariția acestei opere nu se poate spune că s-au lămurit în mod complet numeroasele probleme legate de formarea și evoluția limbii noastre. Unele din ele, referindu-se la epoci îndepărtate din care nu avem documente scrise, au dat naștere la controverse care persistă pînă astăzi. Printre problemele de acest fel, la limpezirea cărora Sextil Pușcariu a adus numeroase contribuții, sînt : locul de formare a poporului și limbii romîne, substratul daco-geto-tracic, transformarea limbii latine populare în limba romînă, continuitatea romînilor în nordul Dunării, reconstituirea limbii romîne primitive comune de dinainte de despărțirea ei în cele patru dialecte, perioadă numită de el „străromînă".

În studii numeroase, dar mai ales în lucrarea sa de sinteză „Limba

[1] Sextil Pușcariu, *Die rumänische Sprache*, Leipzig, 1943.

romînă", Pușcariu combate teoria latinistă, împărtășită și de Hasdeu, a „leagănului" romînilor exclusiv în Dacia, arătînd că teritoriul de formare a poporului și limbii romîne a fost mult mai întins, cuprinzînd ambele laturi ale Dunării. Dunărea n-a format în acea epocă o graniță lingvistică. O astfel de graniță a constituit-o, după Pușcariu, mai degrabă Mureșul, la nordul căruia se afla aria rotacizantă și aria menținerii infinitivului, înlocuit în întreg sudul cu conjunctivul.

Părerea lui Pușcariu în problema locului de formare a poporului și a limbii romîne constituie un pas pozitiv înainte față de cea a lui Ovid Densusianu, după care ne-am fi format mai ales în sudul Dunării, dar care pe meglenoromîni și pe istroromîni îi consideră totuși emigrați din Dacia în Peninsula Balcanică, și îndeosebi de cea a lui Al. Philippide, după care ne-am fi format exclusiv în sudul Dunării. În Dacia, continuitatea romînilor s-a menținut, după Pușcariu, mai ales în părțile de vest ale Transilvaniei unde se păstrează, după el, pînă astăzi cele mai numeroase elemente vechi latine din limba noastră (*nea* pentru *zăpadă*, *păcurar* pentru *cioban*, *curechi* pentru *varză*, *cute* pentru *gresie*, *sudoare* pentru *nădușală*, *lard* pentru *slănină*, *Sînmedru* pentru *Sfîntul Dumitru*, *Sîn Nicoară* pentru *Sfîntul Nicolaie* și altele).

Problema elementelor de substrat a fost privită de Pușcariu totdeauna cu rezervă. El admite ca posibile urme de substrat daco-getotracic doar cîteva elemente lexicale, dintre cele pe care le avem comune cu albaneza (*mugur*, *sîmbure*, *mazăre*, *stînă*, *viezure*, *mătură*).

În ceea ce privește transformarea limbii latine în limba romînă, ea este explicată de Pușcariu ca o urmare a procesului de rusticizare a populației romane din imperiul de răsărit, în epoca de decadență a acestuia. „Transformarea limbii latine în limba romînă în regiunile de la cursul inferior al Dunării, scrie el, nu se datorește nici răsunetului substratului daco-trac, cum cred unii, nici substratului albanez sau amestecului cu alte limbi, cum admit alții, ci se explică prin rusticizarea populației romane, după încetarea civilizației romane în aceste regiuni" [1]. Ca timp al acestei transformări, Pușcariu fixează secolul al VI-lea și începutul secolului al VII-lea.

În discursul de recepție la Academia Romînă [2], Pușcariu a arătat, pentru întîia oară, situația specifică a limbii noastre față de celelalte limbi romanice. Dezvoltîndu-se izolat de restul romanității și rămînînd neinfluențată în cursul timpului de latina clasică, limba romînă este, după Pușcariu, cel mai vechi și mai sigur document pentru reconstituirea formelor latine populare. Contribuția lui în această privință este prețioasă

[1] Vezi și „*Dacoromania*", vol. VII, p. 331.
[2] Vezi Sextil Pușcariu, *Locul limbii romîne între limbile romanice*, București, 1921.

și din punct de vedere metodic, prin analiza criteriilor de stabilire a înrudirii limbilor. Referindu-se mai tîrziu la această problemă, Pușcariu scrie : „Doveditoare pentru înrudirea strînsă ni s-au părut mai ales acele inovațiuni comune care au avut urmări similare și cele ce sînt identice și în excepțiile lor, care deci se prezintă nu numai cu aceleași evoluțiuni regulate, ci și cu aceleași cazuri refractare. Înrudirea e dovedită, aș adăuga acum, nu printr-o sumă de fapte izolate asemănătoare, ci prin același sistem fonetic, morfologic, lexical și sintactic" [1].

Într-o lucrare care a născut de la apariția ei discuții fecunde, „Zur Rekonstruktion des Urrumänischen" (1910), Pușcariu a făcut prima încercare de reconstituire a formelor celor mai caracteristice fonetice, lexicale și gramaticale ale limbii române din epoca de după formarea ei pînă la despărțirea celor patru dialecte, fapt care a avut loc după secolul al X-lea. Tezele lui Pușcariu despre unitatea relativă a limbii noastre din acea epocă, despre divergențele ei dialectale n-au putut fi contestate pînă acum în esența lor și nici depășite de cercetările ulterioare. Fără a fi rezolvat în întregime această problemă, lucrarea lui Pușcariu constituie și astăzi un ajutor prețios pentru cunoașterea limbii și vieții poporului român din evul mediu. Pe bază de argumente lingvistice, Pușcariu distinge în această epocă trei grupe de români : „românii răsăriteni", care trăiau între Dunăre și Balcani și ai căror urmași sînt astăzi aromînii și meglenoromînii, „românii apuseni" din nordul și estul Iugoslaviei ai căror urmași sînt istroromînii de astăzi și „dacoromînii" din nordul Dunării [2].

Preocupat mereu de a scoate în evidență caracterul romanic al limbii noastre și de a dovedi continuitatea noastră în Dacia, Sextil Pușcariu nu s-a abătut de la metoda riguros științifică și nu a alunecat pe făgașul tezist al latiniștilor. El a relevat în permanență influențele istorice exercitate asupra limbii române, îndeosebi cea slavă, arătînd strînsele legături pe care le-am avut în decursul timpului cu popoarele slave și cu cele balcanice. „Dintre toate popoarele conlocuitoare, scrie Pușcariu, slavii au exercitat asupra noastră cea mai masivă și mai îndelungată influență. Vocabularul nostru e atît de împănat cu împrumuturi slave, încît, din pricina lor, limba noastră se deosebește mult de celelalte limbi neolatine" [3].

Despre legăturile noastre istorice și lingvistice cu popoarele balcanice, el scrie : „Deși ele vorbesc alte limbi decît a noastră, aceiași munți care le-au dat adăpost și hrană, aceeași religie și aceleași influențe culturale au produs la vecinii noștri stări sociale, o structură sufletească și o forma

---

[1] Vezi „*Dacoromania*", vol. VI, p. 485.

[2] Vezi Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, 1940, p. 244—256.

[3] Vezi Idem, *op. cit.*, p. 277.

mentis asemănătoare cu ale noastre... Întîlnim la bulgari, albanezi, uneori și la sîrbi și neogreci, aceleași construcții sintactice ca la romîni, aceleași expresii figurate sau locuțiuni gîndite la fel cu noi, dar exprimate în fiecare din aceste limbi cu cuvintele proprii" [1].

După cum însuși mărturisește în introducerea la „Limba romînă", Pușcariu a avut din tinerețe intenția să scrie o „Gramatică istorică a limbii romîne", gînd pe care a amînat să-l realizeze, dîndu-și seama că pentru o asemenea operă sînt necesare lucrări pregătitoare, neexistente atunci. El a fost prin excelență un istoric al limbii noastre, căci nu există lucrare a lui în care să nu găsim contribuții în această privință. Istorismul lui Pușcariu a avut însă totdeauna ca scop explicarea fenomenului de limbă contemporan.

În teza sa de doctorat, „Sufixele diminutivale în limba romînă", susținută în 1899 la Leipzig, Pușcariu tratează pe baze istorice unul din aspectele cele mai caracteristice ale derivației și formării cuvintelor în limba noastră contemporană. În această lucrare, rămasă pînă astăzi una din cele mai bune în materie, ca și în alte studii care o completează : „Derivarea cu sufixe de la tulpina pluralică" (1925) și „Despre diminutivele romînești" (1929), el arată originea sufixelor, înțelesul pe care ele îl dau cuvintelor derivate, raporturile între cuvintele derivate, felul cum sufixele ajung la modă și felul în care își restrîng circulația.

Contribuția cea mai însemnată a lui Pușcariu în domeniul istoriei limbii noastre a adus-o însă mai ales în lucrările sale de lexicografie.

Lexicologia și lexicografia romînească din prima jumătate a secolului al XX-lea îi datorează lui Pușcariu în cea mai mare parte progresele pe care le-a realizat.

Prin „Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache" (1905), prin numeroase studii și notițe etimologice publicate în „Convorbiri Literare", „Zeitschrift für romanische Philologie", „Wörter und Sachen" și mai ales în „Dacoromania", Sextil Pușcariu a continuat, pe baze științifice noi, începuturile făcute de Cihac și Hasdeu de a stabili originea și evoluția cuvintelor limbii noastre. Dicționarul etimologic al lui Pușcariu cuprinde 1947 de etimologii ale cuvintelor moștenite de limba romînă din latină, pe care le urmărește în toate dialectele limbii noastre și în toate celelalte limbi romanice. Această lucrare, utilă și astăzi, s-a bucurat la apariția ei de prețuirea celor mai de seamă romaniști europeni : H. Schuchardt, W. Meyer-Lübke, G. Weigand, M. Bartoli, Kr. Sandfeld și alții. Ea a fost distinsă cu premiul „I. Heliade-Rădulescu" al Academiei Romîne.

Fără a subestima contribuțiile lui Cihac, Hasdeu, Tiktin, Al. Philippide, O. Densusianu și I. A. Candrea, în domeniul etimologiei, se poate

[1] Vezi Sextil Pușcariu, *Limba Romînă*, vol. I. *Privire generală*, București, 1940, p. 418—419.

afirma că rolul lui Pușcariu a fost covîrșitor în dezvoltarea cercetărilor etimologice la noi, atît prin activitatea lui directă cît și prin stimularea colaboratorilor săi la astfel de cercetări. Colecția „Dacoromaniei" este o convingătoare dovadă în această privință.

Dar meritul cel mai de seamă al lui Sextil Pușcariu pentru cunoașterea științifică a tezaurului nostru lexical îl constituie cele trei mari volume din „Dicționarul limbii romîne", redactate între 1906 și 1940, sub conducerea lui, din însărcinarea Academiei.

Concepînd această lucrare pe aceeași bază largă istorică și etimologică ca Hasdeu și Philippide, dar mai realizabilă practic decît încercaseră aceștia, Pușcariu a reușit să redacteze jumătate din ea, restul materialului rămînînd în milioanele de fișe adunate cu grijă și răbdare de el, acestea constituind principala bază documentară a lucrărilor lexicografice care se elaborează astăzi la noi.

Ca tip de dicționar, lucrarea lui Pușcariu poate fi, desigur, discutată din punct de vedere al utilității ei pentru nevoile marilor mase, dar ca bogăție de material, ea este o operă monumentală. Fiecare articol al dicționarului cuprinde expunerea tuturor aspectelor vieții unui cuvînt : evoluția formei și a sensurilor lui, funcțiunea lui gramaticală și stilistică, originea lui în limba noastră.

Pentru a putea fi apreciată complexitatea perspectivei sub care a fost privită viața cuvintelor în dicționarul lui Pușcariu, este destul să menționăm, spre exemplu, că verbul *a face* ocupă 36 de coloane. Pentru lingviști, această lucrare va rămîne încă multă vreme nu numai un izvor bogat de material lingvistic, ci și o călăuză în realizarea viitoare a „Dicționarului general al limbii romîne".

A doua operă pe care Sextil Pușcariu a socotit-o cu drept cuvînt titlul de mîndrie al său și al școlii lingvistice de la Cluj, creată de el, a fost „Atlasul lingvistic romîn". Conceput în 10 volume, pe baze științifice moderne, folosindu-se experiența cîștigată în elaborarea tuturor celorlalte atlase romanice, „Atlasul lingvistic romîn" constituie o cucerire dintre cele mai de seamă ale lingvisticii noastre și ale prestigiului ei în lume. Această lucrare oglindește o fază importantă din istoria limbii noastre, și anume cea dintre cele două războaie mondiale, cînd abia începuse procesul de unificare a ei sub influența nivelatoare a limbii literare și a administrației. Din materialul Atlasului, strîns în întregime în decurs de opt ani (1929-1937) printr-o muncă încordată și bine organizată, au apărut însă în timpul vieții lui Pușcariu numai trei volume. Continuarea publicării acestei mari opere este făcută de către Institutul de lingvistică al Filialei din Cluj a Academiei R.P.R., sub conducerea academicianului E. Petrovici, fost elev al lui Pușcariu și unul din anchetatorii materialului pentru Atlas.

Foloasele multilaterale pe care lingvistica romînească le va trage multă vreme din interpretarea hărților Atlasului vor fixa tot mai adînc rolul lui Sextil Pușcariu în promovarea progresului ei prin introducerea geografiei lingvistice la noi.

De un deosebit interes lingvistic și istoric este o altă mare lucrare de dialectologie a lui Sextil Pușcariu : „Studii istroromîne" (în 3 volume, 1906—1929), întocmită în colaborare cu lingvistul italian M. Bartoli, lingvistul german A. Byhan și cu învățatul istroromîn A. Belulovici, elev al lui Pușcariu, lucrare care este cea mai completă și mai valoroasă monografie dialectală din lingvistica noastră. Dialectul istroromîn, pe cale de dispariție, și-a găsit astfel înfățișarea într-o operă clasică ce va rămîne în viitor ca cel mai grăitor document despre acest fragment îndepărtat al limbii romîne.

★

Un aspect al activității lui Sextil Pușcariu în dezvoltarea lingvisticii noastre, care se impune să fie pus într-un relief deosebit, este crearea, în 1920, a „Muzeului limbii romîne" de pe lîngă Universitatea din Cluj. Meritul lui Pușcariu ca întemeietor și conducător al acestui institut științific superior reiese din însuși statutul Muzeului, al cărui program de muncă stabilit de el este și astăzi deplin valabil. Muzeul a avut ca sarcini : „1) Strîngerea și prelucrarea științifică a materialului lexicografic al limbii romîne din toate timpurile și din toate regiunile locuite de romîni ; 2) pregătirea de studii și lucrări speciale în vederea unificării limbii literare și a terminologiei tehnice și speciale în toate ținuturile românești ; 3) deșteptarea interesului obștesc pentru studiul și cultivarea limbii romîne ; 4) pregătirea de filologi romîni ; 5) publicarea de monografii, dicționare speciale, glosare, hărți lexicale, studii, bibliografii, scrieri de popularizare și editarea unei publicații periodice" [1].

Muzeul limbii romîne a fost atelierul de lucru în care s-au elaborat „Dicționarul Academiei Romîne" și „Atlasul lingvistic romîn", el formînd timp de două decenii centrul științific al școlii lingvistice de la Cluj care a numărat lingviști și filologi de seamă ca : V. Bogrea, N. Drăganu, Th. Capidan, C. Lacea, C. Diculescu, G. Kisch, G. Serra, T. A. Naum, St. Bezdechi, Bitay Arpad, Kristof György, Yves Auger, H. Jacquier, E. Petrovici, G. Giuglea, Al. Procopovici, C. Daicoviciu, S. Pop, Șt. Pașca ș. a. Dacă Institutul de lingvistică din Cluj al Filialei Academiei R.P.R. poate desfășura astăzi o activitate rodnică, aceasta se datorește în bună parte tradiției de muncă a Muzeului și faptului că o parte din cercetătorii lui au fost îndrumați în munca lor de început de Sextil Pușcariu. Dintre toate institutele universitare din Cluj, Muzeul limbii romîne s-a bucurat de cel mai mare prestigiu

[1] Vezi „*Dacoromania*", vol. I, p. 3-4.

pentru activitatea lui bogată și spiritul de colaborare pe care Sextil Pușcariu a reușit să-l întrețină în sînul lui prin autoritatea sa științifică și prin curtoazia sa deosebită în raporturile cu oamenii. Caracteristica morală pe care Pușcariu a căutat în permanență s-o imprime în activitatea Muzeului a fost: „stima pentru munca altuia, bucuria sinceră pentru descoperirea științifică a tovarășilor de muncă și mai ales a tovarășilor tineri" [1].

Prin strădania neobosită a lui Sextil Pușcariu, Muzeul limbii romîne, care la înființarea lui nu poseda nici o carte, și-a alcătuit pînă în 1940 o bibliotecă de specialitate de peste 20.000 de volume, precum și un fișier bibliografic despre tot ce s-a scris în periodicele romînești și străine asupra limbii și literaturii romîne între cele două războaie mondiale. Prin acestea și prin bogatul fișier al Dicționarului și al Atlasului, Muzeul limbii romîne devenise în acea vreme cel mai important centru de documentare din țara noastră în domeniul lingvisticii. Buletinul Muzeului, „Dacoromania", din care au apărut 12 volume, fiecare de cîte aproape 1.000 de pagini, prin bogatul lui conținut de studii originale din toate domeniile lingvisticii și istoriei literare, recenzii, note, bibliografie, și-a cîștigat o meritată autoritate științifică în țară și în străinătate.

De o însemnătate deosebită pentru activitatea lui Pușcariu sînt rubricile „Dacoromania" scrise de el: „Din perspectiva dicționarului", în care a înfățișat problemele ce se ivesc în legătură cu fixarea sensurilor și a valorilor gramaticale și stilistice ale cuvintelor, și mai ales „Pe marginea cărților", care reflectă critic activitatea lingvistică din țară și din străinătate între 1920 și 1940. În această rubrică, Pușcariu aduce precizări prețioase în probleme de lingvistică generală, fonetică, fonologie, gramatică lexicologie, dialectologie, stilistică și ia atitudine față de tezele lingviștilor și istoricilor străini contrare continuității noastre în Dacia, aducînd mereu împotriva acestor teze argumente și dovezi noi. Pentru valoarea lor științifică și documentară, cronicile lui Pușcariu din „Pe marginea cărților" ar trebui adunate într-un volum, ele constituind în același timp o manifestare caracteristică a perspectivei lui lingvistice multilaterale și a spiritului său de lingvist militant.

★

Ca toți lingviștii și filologii noștri de seamă din trecut, Sextil Pușcariu a fost un luptător activ pentru ideile sale, considerînd ca o datorie să popularizeze prin scris și conferințe activitatea legată de studiul problemelor limbii romîne. El n-a fost eruditul izolat de lume prin tehnica unei meserii pe care o înțelege doar un cerc restrîns de specialiști, ci un om de știință legat de mase, cărora le împărtășea mereu cuceririle disci-

[1] Sextil Pușcariu, *Lingvistica modernă și evoluții ei*, în „*Țara Bîrsei*", 1931 an. I, nr. 1 p. 13.

plinei sale. Pușcariu era convins că „interesul științific pentru limba maternă există de fapt la aproape fiecare om" și că „dacă studiile filologice nu mai interesează astăzi publicul mare în măsura în care ele pasionau pe părinții și moșii noștri, vina o poartă înainte de toate filologii înșiși. Aceștia, rupînd în mod lăudabil cu romantismul ce stăpînea generația trecută, în loc de a păstra cald interesul pentru studiul limbii, popularizînd mijloacele științifice ale școalei celei noui, s-au închis în turnul lor de fildeș, pierzîndu-se în lucrări de amănunt pe care diletanții nu le mai puteau urmări"[1]. Interesul pentru limbă, scrie Pușcariu, „există în mod firesc în cercurile largi ale oamenilor de cultură, încît datoria lingvistului este să apropie din nou, printr-o prezentare plăcută și limpede, pe cititor de problemele lingvisticii"[2]. Sextil Pușcariu a publicat în permanență articole de popularizare a problemelor lingvistice în majoritatea revistelor romînești : „Convorbiri literare", „Familia", „Semănătorul", „Luceafărul", „Junimea literară", „Transilvania", „Telegraful romîn", „Noua revistă romînă", „Societatea de mîine", „Țara Bîrsei". De asemenea el a fost colaboratorul prețuit și solicitat al revistelor de lingvistică străine, mai ales germane și franceze : „Zeitschrift für romanische Philologie", „Kritischer Jahresbericht", „Litteraturblatt für romanische und slavische Philologie", „Deutsche Litteraturzeitung", „Wörter und Sachen", „Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte", „Revue de linguistique romane" ș. a. Colaborarea la atîtea reviste străine n-a izvorît la Pușcariu dintr-o vanitate a publicității, ci din nevoia pe care a simțit-o de a afirma știința romînească în fața celorlalte popoare.

Popularizarea problemelor lingvisticii noastre, făcută de Pușcariu, a fost ajutată de gîndirea lui clară, expunerea limpede și ușor accesibilă, folosirea comparațiilor, a imaginilor sugestive și a apelului permanent la experiența cotidiană a cititorului. Chiar în studiile lui mari, ca „Limba romînă", materialul tehnic este încadrat în explicații atît de luminoase încît ele pot fi înțelese cu ușurință de orice cititor cu o cultură mijlocie.

Sextil Pușcariu n-a conceput legătura lingvisticii cu marile mase numai prin popularizarea problemelor ei, ci și printr-o acțiune continuă de cultivare a limbii scrise. Pe lîngă numeroase articole asupra folosirii și scrierii corecte a limbii literare, publicate îndeosebi în „Societatea de mîine" de la Cluj, principala lui contribuție în această direcție o constituie elaborarea, împreună cu T. A. Naum, a regulilor ortografice din 1932, însușite de Academia Romînă. „Îndreptarul ortografic" (1932) al

[1] „*Dacoromania*", I, p. 2.
[2] Sextil Pușcariu, *Limba romînă*, vol. I, *Privire generală*, București, 1940, p. 8.

lui Pușcariu și Naum a însemnat un progres în scrierea fonetică a limbii romîne față de reforma din 1904 și o etapă valoroasă în impunerea completă a principiului fonetic, îmbinat cu cel morfologic, realizată prin îmbunătățirea normelor ortografice din 1953.

Concepția lui Pușcariu asupra cultivării limbii e cuprinsă mai pe larg îndeosebi în capitolul despre neologisme din „Limba romînă", în care se poate aprecia perspectiva largă din care privește el posibilitățile de exprimare ale limbii noastre și în care expune problema atît de actuală încă a terminologiei științifice și tehnice.

★

Alături de studiile privind limba contemporană și ca o completare a lor, Sextil Pușcariu a scris și cîteva lucrări de istorie literară. În 1906, a publicat „Cinci ani de mișcare literară", cuprinzînd o privire informativă și critică asupra mișcării noastre literare de la începutul secolului. Studiul a fost publicat mai întîi în „Kritischer Jahresbericht" a lui Vollmöller și apoi în romînește. În 1921, el a publicat prima ediție a cunoscutei sale „Istorii a literaturii romîne, epoca veche", care a servit multă vreme și servește și astăzi ca o lucrare de temelie pentru învățămîntul nostru universitar. În colaborare cu elevul său Al. Procopovici, Pușcariu a publicat în 1914, „Carte cu învățătură" a lui Coresi într-o reușită transcriere fonetică cu litere latine. Aceste din urmă două lucrări constituie valoroase contribuții ale lui Pușcariu la cunoașterea limbii și literaturii noastre vechi.

★

Sextil Pușcariu este în cultura noastră un reprezentant caracteristic al spiritului ardelean care a dat țării o strălucită pleiadă de cărturari militanți pentru ridicarea culturală a maselor și pentru afirmarea prin cultură a poporului romîn.

Una din acțiunile importante cu caracter obștesc ale lui Sextil Pușcariu a fost organizarea, în 1919, a Universității din Cluj. Această instituție de cultură romînească, tînără și fără tradiție, s-a impus repede ca unul din cele mai de seamă centre științifice din țara noastră, datorită bunei ei organizări și atentei recrutări a cadrelor didactice, făcute sub conducerea lui Pușcariu ca cel dintîi rector al ei. „Universitatea nu are voie, scria el în 1921, să se restrîngă la activitatea aceasta școlară mai mult reproductivă, care dă elevilor ei rezultatele științei și îi introduce în metoda investigațiilor științifice, ci ea trebuie să fie un lăcaș al cercetărilor originale. În institute speciale create pe lîngă facultăți, în care începe opera de savant a profesorilor, se va începe munca productivă care are să ducă știința

cu un pas mai departe spre progres"[1]. Dar „Universitatea românească, adaugă Puşcariu, cel puţin pentru un şir de ani de aci înainte, pînă vom avea şi noi, ca popoarele cu o cultură veche, o pleiadă de învăţaţi în afară de catedrele universitare, mai are şi o altă datorie de împlinit, cea de popularizare a ştiinţei. Spiritul democratic care stăpîneşte astăzi epoca în care trăim şi nevoia de a răspîndi cît mai multă lumină în cercurile largi ale populaţiunii, uitate de înaintaşii noştri în întuneric, pretind ca şcoala studiilor superioare să ţină viu contactul cu intelectualii ţării şi să dezvolte dragostea de ştiinţă în toate păturile sociale"[2].

În activitatea lui obştească, Sextil Puşcariu a fost lipsit de resentimente faţă de minorităţile conlocuitoare sau de popoarele vecine. În 1924, a întemeiat şi condus la Cluj revista „Cultura" în limbile română, maghiară şi germană, care a avut ca scop să unească pe terenul culturii pe oamenii de ştiinţă români, maghiari şi saşi din Transilvania. El a publicat în primul număr al acestei reviste un articol despre Liga Naţiunilor, pe lîngă care, între anii 1922 şi 1925, a reprezentat ţara noastră în Comisia de cooperare intelectuală. Revista „Cultura" n-a putut apărea decît un an, din motive care nu i se datoresc lui Puşcariu.

Pentru munca lui stăruitoare şi multilaterală, Sextil Puşcariu s-a bucurat în faţa contemporanilor de o preţuire deosebită atît în ţară cît şi în străinătate. În 1904, a fost numit docent la Universitatea din Viena, iar în 1906, la vîrsta de 29 de ani, profesor de limba română la Universitatea germană din Cernăuţi. În acelaşi an a fost ales membru corespondent al Academiei Române, încredinţîndu-i-se conducerea lucrărilor Dicţionarului, iar în 1914, membru activ. Datorită prestigiului lui ştiinţific peste hotare, în 1936, a fost ales membru în „Comitetul permanent internaţional de lingvistică", iar în 1938 a fost ales membru corespondent al Academiei Germane de Ştiinţe, calitate pe care, de la Dimitrie Cantemir încoace n-a mai avut-o nici un român pînă la Puşcariu. La sărbătorirea vîrstei de 60 de ani, în 1937, s-a asociat, pe lîngă intelectualitatea românească, un număr de 72 de savanţi străini de la 45 de universităţi[3]. În studiile sovietice de romanistică, numele lui Puşcariu este adeseori citat, lucrările lui fiind considerate ca valoroase surse documentare.

La sfîrşitul vieţii, Sextil Puşcariu (mort în 1948) a rămas totuşi un izolat din cauza alunecării lui pe poziţii politice nejuste, la începutu celui de al doilea război mondial. Această greşeală a lui Puşcariu a fost însă de scurtă durată şi nu are nici o legătură cu opera lui ştiinţifică şi

---

[1] *„Dacoromania"*, I, p. 1-2.
[2] Ibidem, I, p. 2.
[3] Vezi Sextil Puşcariu, *Études de linguistique roumaine*, Cluj, 1937, *Tabula gratulatoria*, p. XIII-XIX.

nici cu activitatea lui obștească anterioară, amîndouă izvorîte, incontestabil, dintr-un adînc patriotism.

Sextil Pușcariu a luptat, în alte condiții istorice și cu mijloace științifice noi, pentru aceleași obiective naționale și culturale ca întemeietorii Școlii ardelene, Micu, Șincai, Maior și Cipariu. Aceștia începuseră lupta cînd drepturile naționale și sociale ale romînilor din Transilvania nu erau recunoscute, punînd bazele culturii noastre moderne. Activitatea lui Pușcariu s-a desfășurat după ce romînii din Transilvania cîștigaseră unele drepturi politice și se afirmaseră pe plan cultural, dar rămăsese de realizat o sarcină istorică de mare amploare: unitatea culturală și politică a romînilor. În presă, în cărți, la Universitate, la Academie, în țară și în străinătate, Pușcariu a afirmat neobosit nevoia unirii și misiunea poporului romîn ca factor de cultură și de progres în această parte a Europei. El a dus o luptă deschisă și curajoasă împotriva acelora care reeditau într-o formă nouă, dar cu aceleași scopuri politice, argumentele tendențioase ale lui Sulzer, Engel, Kopitar și Roesler, apărînd cu vigoare teza continuității noastre în Dacia și drepturile Romîniei asupra Transilvaniei. Lingviștii și istoricii ardeleni din generația lui Pușcariu au fost, ca și premergătorii lor, Micu, Șincai, Maior, Lazăr și Cipariu, interpreți și luptători activi pentru revendicările sociale și naționale ale poporului romîn. Pentru a putea fi apreciate în mod just opera și lupta lor, acestea trebuie privite, așa cum o cere știința marxistă, în complexul și limitele mediului istoric și social al desfășurării lor și nu ca producțiuni izolate și abstracte.

Opera lingvistică lăsată de Sextil Pușcariu este bogată și complexă. Cercetătorul de astăzi găsește în ea, pentru aproape toate problemele limbii noastre, material sigur, soluții și îndrumări prețioase. De aceea credem că se impune retipărirea lucrărilor mai de seamă ale lui Sextil Pușcariu, precum și tipărirea acelora pe care el n-a putut să le publice în timpul vieții. Ne gîndim mai ales la volumul al II-lea din „Limba romînă", pe care familia lui Pușcariu îl posedă în manuscris, în formă definitivă. Publicarea acestui volum și reeditarea lucrărilor sale mai de seamă va aduce un real folos lingvisticii noastre și un meritat omagiu postum impunătoarei moșteniri științifice a lui Sextil Pușcariu.

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

FUNCŢIA SEMANTICĂ A GENULUI

DE

ŞT. IACOB

Gramatica Academiei R. P. R., vol. I, caută să pună genul gramatical în funcţie de genul natural, adică în funcţie de deosebirea de sex, aceasta fiind : *forma pe care o iau substantivele nume de animale pentru a indica sexul fiinţelor* (p. 107). Extinderea formelor de gen şi la substantive nume de neînsufleţite s-ar explica apoi fie prin analogie, fie ca un rest din vremea animismului, cînd poporul atribuia şi lucrurilor suflet.

Fără a tăgădui existenţa unei legături între genul gramatical şi cel natural, trebuie totuşi să remarcăm o considerabilă depăşire a genului natural de către cel gramatical. Tov. I. I. Bujor, în articolul „Genul substantivelor în limba romînă"[1], arată că majoritatea substantivelor nume de neînsufleţite sînt masculine şi mai ales feminine (total 71,59%), faţă de o minoritate de ambigene (28,41%), al căror caracter „neutru", de altfel, îl neagă.

Rezultă din aceste date că genul natural este insuficient pentru a constitui conţinutul semantic al genului gramatical.

În atare situaţie este genul gramatical o formă fără sens?

Ştim că genul este o categorie gramaticală şi că oricărei categorii gramaticale îi corespunde în principiu o categorie logică. Aşa cum bunăoară categoriei gramaticale a numărului îi corespunde categoria logică a cantităţii, singularitate-pluralitate, sau cum categoriei gramaticale a modului îi corespunde categoria logică a modalităţii, realitate-posibilitate, tot aşa este de aşteptat ca şi categoriei gramaticale a genului să-i corespundă o categorie logică.

[1] „*Limba romînă*" an. IV, nr. 6, 1955

În cele ce urmează ne propunem a căuta o asemenea categorie logică în măsură să constituie conținutul semantic al genului, în așa fel ca, neexcluzînd antiteza masculin-feminin, să aibă totuși o valabilitate mai largă, și în lumea neînsufleților.

Această categorie ni se pare a fi o formă fundamentală a calității, și anume antiteza tare-slab în cadrul unei noțiuni. Nu avem intenția de a susține că în cadrul fiecărei noțiuni e absolut necesar să avem cele două aspecte ale calității, așa cum nu e necesar ca la fiecare noțiune să avem ambele aspecte ale cantității (singularitate-pluralitate). Dar dacă putem distinge în cadrul uneia și aceleiași noțiuni cele două aspecte calitative fundamentale (masculinitate-feminitate), acestea corespund noțiunilor fundamentale de forță majoră și de forță minoră.

★

Gramatica cunoaște substantive care, deși denumesc ființe de sex bărbătesc, aparțin totuși genului feminin, cum sînt : *slugă*, *calfă*, *sentinelă*, *cătană*, și aceasta ca rezultat nu numai al terminației gramaticale feminine, ci — credem noi — și ca urmare a faptului că ele conțin o notă de forță interioară, fiind vorba de persoane aflate în subordine.

În aceeași ordine de idei, e de remarcat că alte substantive își păstrează genul masculin în ciuda terminației lor feminine, tocmai pentru că au în conținutul lor nota de forță superioară : *tată*, *popă*, *pașă* etc.

În cazuri de felul celor amintite, genul e precizat.

Dar sînt și cazuri în care genul există sau variază, după cum nota de forță majoră și cea de forță minoră nu sînt clar definite sau alternează după situații.

Cuvîntul *călăuză* este îndeobște feminin (o călăuză). Se întîlnește însă și forma masculină. Exemplu :

Spre ***călăuz*** *priveam nedumerit* (E. Jebeleanu, „Lidice") ;

sau

Călăuzii *țărani, proaspăt năimiți la Tomești, s-au dus îndată după „măria-sa"* (M. Sadoveanu, „Nicoară Potcoavă").

Apariția formei masculine alături de cea feminină nu este, aici, o simplă întîmplare, ci un indiciu al unei noi nuanțe semantice intrate în conținutul noțiunii. Într-adevăr, „călăuzul" din poezia lui Jebeleanu nu este un angajat personal în genul călăuzei obișnuite de profesiune, ci un tovarăș care îl însoțește pe poet ; iar „călăuzii" din povestirea lui Sadoveanu nu sînt decît niște spioni deghizați spre a crea o diversiune în armata lui Ieremia Golia, deci nu-i sînt subordonați acestuia, ci—într-un sens — supraordonații lui.

Cuvîntul *agă* este masculin cînd denumește un slujbaș cu putere, cum reiese, de pildă, din fraza :

A aflat că un alt prieten al lor, bancherul și arendașul Pavlicioni, se are bine cu marele ***agă***. (Camil Petrescu, „Un om între oameni").

Iată însă că el a pierdut caracterul masculin și a primit o formă feminină atunci cînd persoana în cauză a pierdut nota de putere majoră, după cum se poate vedea în fraza :

Îți bătuși joc de ***agaua*** *turcească ce venea spre a te mazili* (Al. Odobescu).

Deci nedefinirea genului, judecată prin elementele de fond, apare ca justificată.

Se pare că atunci cînd un substantiv are atît formă masculină cît și formă feminină, forma masculină are tendința de asociere cu noțiune dinamică, activă, care creează, iar cea feminină cu noțiune inertă, pasivă, creată. Ne gîndim bunăoară la numele de arbori fructiferi, care în limba latină erau de gen feminin. În limba romînă au primit genul masculin, nu numai prin terminație, ci — credem noi — și din cauză că corespund unei noțiuni de organism viu, creator : *pom, prun, păr, cireș, vișin, nuc, dud, alun, măr* etc., trebuind a se deosebi de produsele lor : *poamă, prună, pară, cireașă, vișină, nucă, dudă, alună, meară* (în limba veche) etc. Că pomul producător a luat nume masculin, iar fructa produsă, nume feminin, nu poate fi un fenomen pur formal. Avem și aici fenomenul semantic al precizării genului după principiul raportului dintre forța creatoare (pomul) și obiectul creat (poama).

Un raport de la proces activ la produs pasiv, de la determinant la determinat, se poate vedea și la alte substantive cu formă dublă, ca : *program* (sistem de idei conducătoare) și *programă* (imprimat) ; *scrisul* (acțiune de a scrie) și *scrisa* (rezultatul scrisului) ; *spusul* și *spusa* (ca la scrisul — scrisa).

*

Un dualism de gen enunță și M. Eminescu în Scrisoarea I :

Unul *e în toți, tot astfel precum* ***una*** *e în toate.*
De asupra tuturora se ridică cine poate,
Pe cînd alții, stînd în umbră și cu inima zmerită,
Neștiuți se pierd în taină ca și spuma nezărită.

Poetul ridică la rangul de principiu universal valabil pe *unul* (masculinul), cel care se ridică „deasupra tuturora" și pe *una* (femininul), care se pierde în taină „ca și spuma nezărită". Aceste două principii formează o antiteză, condiția unuia fiind celălalt și invers.

Ca urmare, în domeniul limbii forma masculină tinde să însemneze forță majoră, iar forma feminină forță minoră, nu numai în domeniul

însufleţitelor, ci şi în cel al neînsufleţitelor. Cel mai clar se vede acest fenomen la substantivele mobile nume de neînsufleţite.

Să analizăm cîteva exemple :

Substantivul *grup* denumeşte colectivitate de voinţe sau factori activi. Cu acest înţeles îl avem într-o frază ca următoarea :

În fotografie : un ***grup*** *de agitatori plecînd de la una din casele alegătorului* („Flacăra", 4/77).

Simţul limbii ne spune că e mai firesc ***grup*** *de agitatori* decît ***grupă*** *de agitatori*, căci — explicăm noi — sugerează mai uşor nota de forţă activă a grupului.

Situaţia rămîne aceeaşi chiar şi atunci cînd în aparenţă grupul are un conducător. De ex. *Colonelul, cuprins de mînie, a poruncit* ***grupului*** *de majori să tragă în mulţime* (Z. Stancu, „Desculţ"), căci grupul şi aici este o forţă alcătuită din voinţe individuale generatoare de acţiune.

Dacă, însă, e vorba de o colectivitate de obiecte inerte, supuse unei voinţe din afara lor, nu mai e potrivită forma *grup*, ci forma feminină *grupă*. De pildă :

Concurenţii trebuie să cunoască toate cărţile indicate ca obligatorii şi cîte una din fiecare ***grupă*** *de cărţi la alegere*, („Instrucţiuni la concursul «Iubiţi cartea»).

Cuvîntul *grupă* îl putem întrebuinţa şi cînd se referă la o colectivitate omenească, dacă aceasta are un rol de instrument pur pasiv, lipsită de voinţă proprie. Exemplul : *o* ***grupă*** *de soldaţi.*

Să vedem pe *fapt — faptă.*

Faptul este un act cu putere de desfăşurare automată, care se întîmplă singur. Putem zice *fapt* istoric sau *fapt* al naturii, însă nu *faptă* istorică sau *faptă* a naturii. Zicem că este *fapt* actual petrecut în afara voinţei unei persoane, pe care persoana doar îl constată. Exemplu : *Din* ***faptul*** *că criticii sînt transparenţi se scoate încheierea că poetul nu poate să înţeleagă, să simtă, lucrarea artistică a altui poet* (I. Gherea „Personalitatea şi morala în artă").

Fapta este un act săvîrşit de cineva, întru totul subordonat persoanei. Putem zice : *fapta* lui ; a făcut o *faptă* bună etc., şi nu : *faptul* lui ; a făcut un *fapt* bun etc.

În „ nici o *faptă* fără plată" (I. Creangă, „Capra cu trei iezi") sau în „pentru *faptă*, răsplată" (I. Caragiale, „Năpasta"), avem de-a face cu un act supus voinţei personale, de care persoana răspunde.

Alt caz : *fruct — fructă.*

Fructul este un element al plantei vii. El creşte, are putere de viaţă. *Fructa* este un aliment, se serveşte la masă, este mîncată.

Fructul poate fi o fază a unui proces evolutiv. În :

O civilizaţie a pervertirii — ***fruct*** *burghez — atentează însă la rezervele*

de omenie (S. Damian „Gazeta literară" nr. 52), e limpede că n-ar merge expresia *fructă* burgheză.

Cu *rod-roadă*, la fel stau lucrurile ca și cu *fruct-fructă*. E firesc să zicem :

...să mă bucur de ***rodul*** *îndelungatei mele trude* (I. Caragiale „Kir Ianulea"), căci *rodul* este aici o creație integrată în activitatea unei persoane și este totodată o forță care poate acționa asupra subiectului vorbitor.

De asemenea, avem *rod* în următoarele versuri :

Stăpîne-al meu, ești mulțumit
Cu floarea și cu ***rodul?*** (A. Toma, „Popor, izvor renăscător"), căci *rodul* este aici o operă literară vie, care poate acționa asupra sufletului omenesc. N-ar fi firesc să se zică în astfel de cazuri : *mă bucur de* ***roada*** sau *ești mulțumit cu* ***roada***? Nu s-ar putea zice *roadă* nici chiar cînd e vorba de procesul viu de creștere și dezvoltare a plantei, de ex. *a legat* ***roadă*** în loc de *a legat rod*. Forma feminină *roadă* își limitează înțelesul numai la produsul mort al plantei, acela care constituie doar o materie alimentară, desprinsă de organismul unitar al plantei. Ea este destinată în mod special consumului, se poate păstra în hambar.

O deosebire de înțeles se poate observa, la o minuțioasă analiză, și între *favor* și *favoare*. *Favorul* este o atribuire ca rezultat al unui efort sau stăruințe, fiind continuarea firească a efortului, pe cînd *favoarea* este o atribuire recepționată cu totul pasiv. În mod normal se zice că la sfîrșitul unei competiții sportive în care partenerii au luptat pentru victorie, rezultatul este în *favorul* uneia sau alteia dintre părți ; dar dacă cîștigul s-a atribuit la masa verde, atunci el se dă în *favoarea* uneia din părți.

Iată și *zvon—zvoană*. Cînd a fost vorba să însemneze știre dinamică ce se propagă prin puterea ei proprie de expansiune, numai forma masculină (*zvon*), a primit și acest înțeles. E corect : ***zvon*** *alarmant, merge* ***zvonul*** etc.

De altfel, oricare ar fi înțelesul cuvîntului, forma masculină se arată potrivită pentru a reda noțiunii atributul de dinamism, ca de ex. în versurile :

Va trece-un ***zvon*** *din vremuri de răscruce*
Și cîntecele-n slavă îi vor duce (M. Banuș, „Despre pămînt").

Forma feminină (*zvoană*) a rămas numai cu înțelesul de origine, acela de zgomot fizic, inert, produs mecanic, așa cum reiese din texte ca acestea :

...căutînd să-și dea seama dacă-i bună și din inimă ***zvoana*** *aceea de glasuri și de chiote* (M. Sadoveanu, „Nicoară Potcoavă") ;

...te mîngîia vîntul și-ți aducea ***zvoană*** *de la tîrg de la Dorohoi* (I. Călugăru, „Oțel și pîine").

Nu vrem să negăm că *zvon* (masculin) și-ar fi mai păstrînd, dialectal, și el acest înțeles de fenomen fizic. Noi remarcăm numai nuanțe semantice primite de forma masculină în raport cu cea feminină.

★

Uneori nuanța semantică dintre cele două forme de gen ale substantivului mobil ia forma unei deosebiri de grad, bineînțeles, tot în ordinea inferioritate - superioritate a tăriei.

Așa stau, de pildă, lucrurile cu substantivul mobil *harț—hartă*.

Harțul este o ciocnire mai gravă, mai serioasă, o mică luptă. Acest înțeles îl are în fraze ca cea de mai jos :

Ba e o întîmplare ce se leagă de bucluc și de ***harțul*** *în care intrăm și noi, cu voia măriei-sale* (M. Sadoveanu, „Nicoară Potcoavă").

Față de *harț*, *hartă* rămîne doar cu înțelesul de gîlceavă, cum se păstrează în expresia : *a se lua la* ***hartă***. Cu astfel de sens se pare că-l înregistrăm în :

I-a venit poftă să se prindă la ***hartă***, *cu noi, grăi Lică* (I. Slavici, „Moara cu noroc").

Avem părerea că între cele două forme sus-arătate ale cuvîntului, comparate între ele, este deosebire de tărie, *harțul* implicînd o notă de intensitate superioară în raport cu *harța*.

Între *joc* și *joacă* putem descoperi o deosebire semantică de același fel. Spre deosebire de *joacă*, de care se leagă o notă de superficialitate, *jocul* pare a avea, raportat la *joacă*, o notă de gravitate.

În propoziția următoare :

În ***joaca*** *noastră intrau mai înainte și fetele* (Z.Stancu, „Desculț") nu poate fi chiar întîmplătoare folosirea formei feminine, dacă ne gîndim că ea trebuie să sugereze nota de desconsiderare pe care ar fi avînd-o fetele față de această activitate neserioasă și de calitate inferioară, de care ele stau acum departe.

Nu tot așa stau lucrurile în :

Și soarele mirat sta-n loc,
Că l-a ajuns acest noroc,
Să vadă el atîta ***joc*** (G. Coșbuc, „Nunta Zamfirei").

De data aceasta n-ar merge să se zică : *să vadă el atîta* ***joacă***, deoarece nu mai este vorba de o îndeletnicire inferioară, disprețuită și lipsită de valoare, ci de o activitate îndrăgită și susținută cu însuflețire atît de băieți cît și de fete, chiar și de vîrste mai înaintate.

Putem întrebuința vorba *joacă* în fraze în care vrem să dăm noțiunea ca termen de antiteză cu lucrul grav și important, de ex.

Cînd văzură însă cu ochii lor cum ard hăinuțele pe băieți și cum aceștia le sting cu stupit, înțeleseră că nu-i de ***joacă*** (I. Călugăru, „Oțel și pîine").

Expresia *de joacă* n-ar putea fi înlocuită prin *de joc*, fiindcă cea dintîi este mai aptă a exprima ideea de fapt ușor, superficial, lipsit de gravitate.

Interesant ni se pare cazul lui *bob—boabă*. Sînt dese cazurile cînd se poate întrebuința una sau alta din aceste două forme, exact cu același înțeles. Totuși, se pare că forma feminină tinde a fi preferată celei masculine cînd e vorba de a numi fructe moi, cu slabă consistență : *boabă de coacăză*, *boabă de afin*, *boabă de strugure* etc., deși nu negăm că se aude în vorbire și : *bob de coacăză* etc. Considerăm mai firească întrebuințarea, în aceste cazuri, a formei feminine. Într-o propoziție ca următoarea :

În nici un caz nu poți să bagi în gură o singură ***boabă*** *de strugure*
(Z. Stancu, „Desculț"),

este mai propriu *boabă de strugure* decît *bob de strugure*.

Iată un text în care cele două forme se întîlnesc alături, fără a fi, în aparență, nici o deosebire de înțeles între ele :

Pentru miezu-i dulce și bălan
Se cuvine să-i șoptim mulțam
Bobului *de grînă roșcovan*
Mai presus de ***boabă****, ție, om,*
Mulțumirea-ntreagă da-ți-o-vom
Pentru brazda de cernoziom... (George Dan, „Grîu", Gazeta literară, 103).

Am crede că simple necesități de versificație au cerut să se scrie o dată *bob* și a doua oară *boabă*. Dar căutînd să pătrundem sensurile, descoperim totuși o diferență de nuanță semantică între cele două forme. Se atribuie, anume, bobului o putere mare : aceea de a ne da hrana, pentru care — fiind oarecum personificat — îi mulțumim. Este pus într-o poziție de superioritate față de om. Dar imediat în versul următor, *boaba* este pusă într-o poziție de inferioritate față de om, căci omul este *mai presus de boabă*, dîndu-ne brazda de cernoziom. Mulțumirea, acum, se îndreaptă spre „om" și încă „mulțumirea-ntreagă". Folosirea cuvîntului cu ambele genuri, coincide, aici, cu o ușoară schimbare de înțeles în sensul trecerii de la calitatea de forță majoră la calitatea de forță minoră, ceea ce — după părerea noastră — justifică aparent inconsecvența gramaticală.

Este semnificativ și faptul că pentru arătarea slăbiciunii unui act, simțul limbii a ales numai forma feminină cu funcție de locuțiune adverbială negativă. Este corect zis : *nu știe* ***boabă***, iar nu : *nu știe* ***bob***. Pentru aflarea unui termen de comparație între ideea de slăbiciune, se recurge la forma feminină :

Slabă vi-i tăria, slabă,
Nici cît jumătate ***boabă*** (Dan Deșliu, „Lazăr de la Rusca")

sau :

Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca ***boaba*** *spumii...* (M. Eminescu, „Scrisoarea I").

E vizibil că în expresiile de mai sus n-ar fi potrivit zis *jumătate bob* și în nici un caz n-ar merge *bobul spumii. Bob* poate servi ca termen de comparație pentru imaginea micimii (*mic cît un bob*), dar nu pentru cea a slăbiciunii.

Să mai adăugăm la exemplele de mai sus și cuvîntul *planetă*, care este îndeobște feminin. În forma aceasta îl găsim și la Eminescu :

Legănînd cînd o ***planetă****, cînd pe-un rege din Egipet...* („Scrisoarea II").

Iată însă că în altă parte, tot la Eminescu, cuvîntul în cauză apare în formă masculină :

Cum ***planeții*** *toți îngheață și se-azvîrl rebeli în spați...* („Scrisoarea I").

E de observat că aici poetul ar fi putut întrebuința cuvîntul feminin, căci n-ar fi fost împiedicat de regula ritmului :

Cum planetele îngheață și se-azvîrl rebele-n spați...

N-a făcut acest lucru și sîntem încredințați că Eminescu a simțit că dă mai multă vigoare noțiunii folosind termen masculin. Într-adevăr, aici e vorba de niște *planeți* care *s-azvîrl rebeli în spați*, distingîndu-se deci prin nota de independență și de dinamism a lor.

Fără îndoială, exemplele de felul celor de mai sus se pot înmulți.

★

Alteori cele două forme de gen ale cuvîntului au primit înțelesuri mai îndepărtate unul de altul, ajungînd pînă la punctul de a reprezenta noțiuni diferite. Trebuie observat însă că această despărțire nu s-a făcut la întîmplare, ci tot în conformitate cu regula arătată, de noi, mai sus. Să se observe, la exemplele date mai jos, că de cuvîntul masculin se leagă nota de forță activă, dinamică, independentă, iar de cel feminin nota de obiect pasiv, inert, subordonat :

trompet (cel care mînuiește trompeta) — *trompetă* (care este mînuită)

cadru (factor activ)	— *cadră* (portret)
scobitor (care scobește)	— *scobitoare* (cu care se scobește)
pîrjol (foc)	— *pîrjoală* (aliment trecut prin foc)
cartel (asociație de întreprinderi)	— *cartelă* (imprimat)
control (operație verificatoare)	— *controlă* (registru)
partid (colectiv de conducere)	— *partidă* (dispozitiv de piese sau de elemente)

ș. a.

La fel, la unele forme duble de plural :

zmei (personaje de basm)	— *zmee* (obiecte de joc)
bobi (care pot spune viitorul)	— *boabe* (grăunțe)
capi (ființe conducătoare)	— *capuri* (vîrfuri de peninsule)
plumbi (care ucid)	— *plumburi* (bucăți de plumb)

ș. a.

★

De funcția genului ne mai putem da seama și prin analiza sinonimelor de gen diferit. Se pot găsi ușor exemple în care să vedem cum de cuvîntul masculin se leagă nota de forță majoră, iar de cel feminin nota de forță minoră.

Între sinonimele *cuvînt* și *vorbă* se conturează o nuanță semantică mai ales cînd ele primesc înțelesul de vorbire. Masculinul denotă o vorbire de calitate superioară, ca în expresiile *a lua cuvîntul* și *a rosti un cuvînt*, care au un caracter de solemnitate pe cînd femininul denotă vorbire de calitate inferioară, ca în expresiile : *a ține de vorbă*, *a face de vorbă*, și *vorbă multă, sărăcia omului*, care se referă, în vorbirea curentă, la conversații fără valoare. Trebuie să remarcăm că nu e posibilă folosirea inversă a celor două sinonime. Nu putem zice : *a lua vorba în ședință* sau : *cuvînt mult, sărăcia omului.*

Sinonimele *pămînt* și *țărînă* sînt identice pînă la un punct, denumind o materie neînsuflețită. Putem zice : *o lopată de* ***pămînt***, ca și : *o lopată de* ***țărînă***.

Ex. : ... *toate relele ce sînt*
într-un mod fatal legate de o mînă de ***pămînt*** (M. Eminescu, „Scrisoarea I"),

Peste toate, o lopată de ***țărînă***, *se depune* (M. Eminescu, „Scrisoarea I"),

Eu de frică, cine știe cum am izbutit de m-am îngropat în ***țărînă*** *la rădăcina unui păpușoi* (I. Creangă, „Amintiri").

Cînd însă e vorba să exprimăm noțiunea în integritatea sa de corp care ne poartă, nu se mai potrivește decît termenul pămînt :

Facem pe ***pămîntul*** *nostru mușuroaie de furnici* (M. Eminescu, „Scrisoarea I").

Pămînt și *glie*, în înțeles de teren arabil, oferă o nuanță semantică pe care o putem ilustra cu ajutorul următorului text :

Și iată vin țăranii și vorbesc
Despre ***pămînt*** : *cînd ară, cum plivesc*
Și cîte griji le dă și cîtă muncă...
Doar ***glia*** *vrea iubire ca o prunc*ă (M. Banuș, „Despre pămînt").

Scriitoarea întrebuințează termenul *pămînt* în înțeles de materie cu putere de rodire, care dă „griji" și „muncă" țăranilor. Cînd însă vrea să dea noțiunii o formă mai gingașă, față de care țăranul devine tandru, care ea însăși „vrea iubire", scriitoarea recurge la termenul *glie*, mai potrivit în acest caz. Desigur, ar fi fost mai puțin potrivit : pămîntul vrea iubire ca un prunc.

Între *bolovan* și *piatră* s-ar părea că nu e o deosebire de tărie, ambele cuvinte denumind cunoscuta materie geologică dură. Observăm totuși că piatra poate fi și mică, pe cînd bolovanul e totdeauna relativ mare. E acceptabil zis : *mi-a intrat o* ***piatră*** *în pantof*, și nu : *mi-a intrat un* ***bolovan*** *în pantof*. E uzual : ***piatră*** *la ficat*, și nu : ***bolovan*** *la ficat*. Dar principala deosebire între *bolovan* și *piatră* ni se pare a fi următoarea : *bolovanul* se caracterizează printr-un aspect de integritate. El dă impresia unui tot independent, nu de bucată ruptă din alta. Dacă ai zdrobit un bolovan și l-ai făcut bucăți, el nu mai este bolovan, ci piatră. *Piatra*, chiar mare fiind, are nota specifică a obiectului supus unei acțiuni. Oricînd e supusă unei operații de prelucrare, ea e numai piatră, nu bolovan : *piatră de tocilă*, *piatră de moară*, *piatră scumpă*, *piatră de scăpărat* etc. În asemenea condiții noi vedem particularitatea forței minore a pietrei față de bolovan, tocmai pentru faptul că ea se împacă cu actul de cedare față de forțe externe, cîtă vreme bolovanul nu.

Între *val* și *undă* e mai ușor vizibilă deosebirea. În general *unda* este un val mai slab, mai lin. Pînă la un punct se pot folosi ambele cuvinte. În ape mai mici avem fie *valuri*, fie *unde*. Iată de ex. un text în care e vorba de lac :

Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei ***unde***,
Ea în ***valuri*** *sperioase*
Se azvîrle (M. Eminescu, „Freamăt de codru").

Aici și *unda* și *valul* au aceeași valoare semantică. Sînt însă cazuri cînd nu se potrivește decît unul din aceste două cuvinte. Despre o oală cu apă care începe să fiarbă, zicem că *dă în* **undă**, nu că *dă în* **val**, fiind vorba de o mișcare minoră a apei. Dimpotrivă, cînd vine vorba de o mișcare puternică, nu putem folosi decît pe *val*. Nu am putea înlocui pe *val* cu *undă* în fraze ca :

Ce e ***val***, *ca valul trece* (M. Eminescu, „Glossă")

sau :

Văzut-am guri de iad în loc de case
Și-n loc de lanuri, flăcările ***val*** (M. Beniuc, „Eu am văzut").

Aici *undă* n-ar fi expresiv, neizbutind să redea nota de vigoare cerută de context.

Să mai menționăm pe *codru—pădure*. În mod obișnuit, au același înțeles. Găsim alături cele două sinonime în versurile :

De treci ***codrii*** *de aramă, de departe vezi albind*
Și-auzi mîndra glăsuire a ***pădurii*** *de argint* (M. Eminescu, „Călin").

Ambele sînt, de data aceasta, niște entități pașnice.

Atunci însă cînd poporul concepea codrul ca un aliat al haiducului, găsea mai potrivită denumirea *codru*, după cum reiese din expresiile : *a lua calea codrului, codrul frate cu romînul* ș. a.

În versurile :

. . . ce mai freamăt ! Ce mai zbucium !
Codrul *clocoti de zgomot și de arme și de bucium* (M. Eminescu, „Scrisoarea III")

nu susținem sus și tare că poetul n-ar fi putut pune cuvîntul *pădurea* în loc de *codrul*, dar avem impresia că e mai expresiv acesta, fiind vorba de o imagine dinamică și viguroasă.

Pe de altă parte căutăm să ne imaginăm cum ar suna titlul fabulei „Toporul și pădurea" dacă l-am schimba în „Toporul și codrul". Nouă ni se pare că n-ar suna bine. Și aceasta nu din cauza unei simple obișnuințe, ci din cauza improprietății termenului. Într-adevăr, aici, termenul trebuie să redea nota lucrului pasiv, neagresiv, expus acțiunii externe de distrugere, și pentru acesta este potrivit termenul *pădure*, dat fiind că pădurea, și nu codrul, poate fi tăiată.

Ne limităm la aceste cîteva exemple, considerînd că și altele s-ar mai putea da, spre a demonstra că la sinonime de gen diferit, particularitățile ce se leagă de fiecare din ele concordă cu particularitățile corespunzătoare dublei forme a substantivului mobil.

★

Fenomenul analizat de noi pînă aici e departe de a merita titlul de lege. Fără îndoială, este expus multor obiecții. Nu excludem că ni se pot opune substantive mobile cu înțeles identic sau cu nuanțe diferențiale greu de sezisat, cum ar fi, de pildă, *metod—metodă, frag—fragă, monogram—monogramă* ș. a. Nu negăm existența sinonimelor cu deosebire semantică greu de sezisat, ca : *timp—vreme, geam—fereastră, hotar—graniță* ș.a. Ceea ce vrem noi să afirmăm este numai o tendință, cel mult o regulă, ce se poate desprinde din observarea substantivelor mobile și a sinonimelor de gen diferit. În acest cadru restrîns, credem că se poate vorbi de o funcțiune semantică a genului.

Nu susținem că funcția semantică a genului ar fi o lege absolută, și din motivul că în destule cazuri se pare că simpla formă gramaticală, întîmplătoare, atrage după sine și genul substantivului, după regula

analogiei. Ceea ce credem noi just este ca, alături de alte norme și reguli, să fie admisă și regula bazată pe funcția semantică a genului.

Ajunși aici, sîntem îndemnați să mergem din nou la statistica dată în studiul tov. I. I. Bujor, citat mai sus. În această statistică se arată o stare de lucruri importantă cu privire la teza noastră. Se arată anume că, la substantivele nume de neînsuflețite, avem peste 60% substantive feminine, sub 30% ambigene și doar vreo 8% masculine. Ce grăiește această situație? Ea dezvăluie tendința hotărîtă a substantivelor din regnul inanimat spre genul feminin, majoritatea absolută aparținînd acestui gen. Aceasta stă, în linii mari, în acord cu teza noastră, deoarece regnul inanimat se caracterizează, în general, prin nota pasivă, inertă, atribute conținute în complexul logic al categoriei feminității.

★

Un aspect important al problemei genului îl constituie variația lui în funcție de număr, la unele substantive din regnul inanimat. Chestiunea care ni se pune este: de ce aceste substantive, masculine la singular, își schimbă genul la plural, devenind feminine? Are fenomenul acesta un substrat semantic? Și, mai ales, confirmă el teza noastră expusă mai sus?

Comparînd natura noțiunii în forma singulară cu natura formei plurale, observăm că singularul exprimă un aspect unitar și bine închegat, corp finit și consistent, pe cînd pluralul exprimă un aspect discontinuu și dezagregat. *Scaunul*, de ex., este un obiect unitar, cu individualitate definită; *scaunele* sînt o pluralitate de obiecte, nelegate între ele, neformînd o unitate consistentă. Se pare că tocmai în această stare de neînchegare rezidă nota de slăbiciune care pune între plural și singular o nuanță diferențială semantică.

De regulă, acele substantive din regnul inanimat, care la singular au genul masculin, păstrează genul masculin și la plural; deci și în forma pluralului ele denumesc un tot organizat, o unitate închegată. De ex.: pluralul lui *cilindru* este *cilindre*. Despre motocicletе însă zicem că sînt cu *doi cilindri* sau cu mai mulți, la masculin, fiindcă aici cilindrele formează un sistem de obiecte legate între ele, care funcționează numai ca atare. Pluralul lui *creier* este *creiere*. În capul unuia și aceluiași om, însă, există *creieri*, ca organ complex dar bine închegat, cu funcție unitară.

Astfel de obiecte, masculine la plural, sînt mai ales acelea care sînt legate între ele, avînd o structură complexă, dar o funcțiune comună și unitară. În această categorie intră organe ale corpului: *ochi*, *dinți*, *peri*, *umeri*, *genunchi*, *omoplați*, *rinichi*, *plămîni*; unități de măsură: *metri*, *bani*, *ani*, *litri*, *țoli* etc.; elemente organizate într-un fel sau altul: *stîlpi*, *ușori*, *țăruși*, *cîlți*, *pereți* (izolați, devin *ziduri*), *munți*, *aburi*, *acumulatori* (în baterie, izolați, devin *acumulatoare*), *alcooli* (în laborator, în comerț

devin *alcooluri*), *butoni* (la cămașă), *carîmbi*, *fuscei*, *pari*, *piloni*, *dîrlogi*, *răzlogi*, *desagi*, *scripeți* (în sistem izolați : *scripete*), *ochelari*, *pantaloni*, *struguri*, *pantofi*, *șoșoni*, *butuci*, *ciorapi* etc.

Firește, excepții se întîlnesc și aici, și regula semantică a pluralului feminin o enunțăm doar ca o sugestie, fără a avea pretenția că am fi dat o soluție definitivă în privința ei.

OBSERVAȚII ÎN LEGĂTURA CU SENSUL GENERAL AL SUBSTANTIVELOR

DE

RITA MARINOVICI

Una dintre problemele de morfologie care nu au fost suficient studiate la noi este și aceea a mijloacelor de exprimare a sensului general al substantivelor.

Substantivul are un sens general cînd denumește o totalitate de lucruri sau de ființe, sau cînd indică genul, specia, categoria sau familia. În primul caz, sensul general al substantivului e exprimat în mod concret; în al doilea caz, în mod abstract. Problema mijloacelor de exprimare a sensului general, pe care vrem s-o tratăm în acest articol, nu se pune decît pentru acele substantive care pot avea și un sens individual, deci pentru substantivele concrete care denumesc indivizi sau obiecte materiale bine conturate.

Sfera substantivelor abstracte, care denumesc însușiri psihice sau fizice ce nu pot fi reprezentate printr-o imagine concretă, cum ar fi: *fericire*, *liniște*, *ură* etc., poate fi restrînsă, dar nu individualizată, căci sfera acestor substantive nu e compusă din unități conturate, dintre care unele să poată fi reliefate față de altele. Nici chiar în exemple ca: *fericirea lui e fără margini*, nu putem vorbi de o individualizare a substantivului abstract. În acest exemplu, cu toate că sfera substantivului *fericire* e limitată la o anumită categorie prin determinantul *fără margini*, și cu toate că substantivul *fericire* e raportat la o singură persoană, conținutul lui rămîne tot general, neputînd fi restrîns la un anumit exemplar. Aceste substantive abstracte, a căror sferă nu este alcătuită din indivizi, din unități de sine stătătoare, se întrebuințează în mod obișnuit la singular. De cele mai multe ori pluralul înlătură de pe primul plan sensul lor abstract,

concretizîndu-le ca în exemplul : *puterile apusene*. În acest caz, în exprimarea sensului lor general sau individual, ele urmează aceleași procedee ca și substantivele concrete.

Acele substantive abstracte al căror conținut reflectă anumite imagini concrete, cum ar fi : *vis*, *idee*, *gînd* etc., pot fi individualizate. Știm că visele diferă unele de altele prin imaginile lor diferite ; la fel ideile sau gîndurile. Din acest motiv ele cunosc și forma de plural : *vise*, *idei*, *gînduri*.

În ceea ce privește substantivele concrete, ele pot avea un sens individual, care sub aspect numeric poate fi un singular sau un plural, și un sens general, care are sfera cea mai largă. Sensul general este un aspect al categoriei numărului care n-are o formă proprie de exprimare. Lipsesc mijloace gramaticale speciale de exprimare a acestui sens, cum ar fi, de pildă, o desinență proprie. Din punct de vedere formal, de cele mai multe ori substantivul cu sensul general nu se deosebește de substantivul individualizat. De aceea, deseori cu greu putem distinge individul de specie, particularul de general.

Modul de exprimare a sensului general e în funcție, în primul rînd, de mijloacele de care dispune limba respectivă și, în al doilea rînd, de felul în care utilizează aceste mijloace. Astfel, limba romînă și limba maghiară, cu toate că dispun de aceleași mijloace de exprimare a sensului general, prezintă deosebiri importante în ce privește întrebuințarea lor. În limba romînă substantivele concrete cu sens general îmbracă forma de singular sau de plural, ca și substantivele individualizate, dar, spre deosebire de acestea, conținutul lor nu exprimă valoarea numerică corespunzătoare formei lor. Singularul și pluralul nu au exact aceeași valoare în exprimarea sensului general. Singularul cu sens general are o valoare mai abstractă prin faptul că nu permite individualizarea în cadrul lui. Pluralul substantivului cu valoare generală, exprimînd lucrurile sau indivizii ce aparțin speciei respective, este concret, pierzînd din valoarea absolut unitară pe care o are abstractul. În exemplul : *omul este o ființă rațională*, singularul *om* ne face să ne gîndim la tipul de om, la caracterele lui specifice. Pluralul *oamenii* denumește pe indivizii speciei *om* despre care se poate presupune că prezintă anumite diferențe unul față de altul. Limba maghiară exprimă sensul general al substantivelor, de preferință în mod abstract, utilizînd forma de singular, cu excepția substantivelor cu rol de subiect, care pot avea atît forma de singular, cît și forma de plural.

Substantivele cu sens general sînt uneori nearticulate, alteori, ca și substantivele individualizate, sînt articulate cu articolul hotărît, mai rar, cu cel nehotărît. Întrebuințarea formei articulate sau nearticulate este, după cum vom vedea, în funcție de rolul sintactic al substantivului respectiv. În anumite cazuri, întrebuințarea articolului, sau lipsa lui, nu sînt suficiente pentru ca substantivul să exprime un sens general. În acest scop

sînt necesare și alte procedee, a căror întrebuințare e tot în funcție de rolul sintactic pe care-l are substantivul respectiv. Din această cauză vom prezenta diversele procedee de exprimare a sensului general al substantivului pe părți de propoziție.

SUBIECTUL

Pentru ca substantivul cu rol de subiect să exprime un sens general, indiferent dacă are formă de singular sau de plural, poate fi articulat cu articolul hotărît sau cu articolul nehotărît, sau poate fi nearticulat. De ex. : ***omul*** *trebuie să fie conștient de faptele sale;* ***un om*** *trebuie să fie conștient de faptele sale; sirena sună prelung și strident,* ***bărbați și femei*** *alergau speriați;* ***pomi*** *înfloresc,* ***păsări*** *se duc.* Cînd subiectul este nearticulat are totdeauna un sens general. Alta este situația subiectului cînd e articulat. Prezența articolului nu este suficientă pentru a da substantivului cu rol de subiect un sens general, căci substantivul este articulat cu articolul hotărît sau nehotărît și atunci cînd e individualizat. În exemplul : *mi-a promis* ***omul*** *că vine* sau *mi-a promis* ***un om*** *că vine*, subiectul, deși e articulat, nu exprimă specia *om*, ci un singur individ ; în primul exemplu e vorba de un om anume, iar în al doilea exemplu, de un om oarecare. Sensul general al subiectului e în funcție de context.

Există anumite gradații în ce privește sfera subiectului cu sens general. Acesta are sfera cea mai largă :

1) Cînd e nedeterminat. Determinarea lui de către un atribut îi reduce sfera la categoria care posedă însușirea exprimată de determinant, numărul lucrurilor sau ființelor din categoria respectivă fiind în funcție de sensul determinantului său. Să se compare : *statul modern* cu *statele apusene.* Sfera substantivului *stat* din primul exemplu este mai largă decît sfera sa din al doilea exemplu, căci numărul *statelor moderne* este mai mare decît numărul *statelor apusene.*

2) Cînd predicatul exprimă o acțiune caracteristică pentru subiect. Această condiție e în funcție, în primul rînd, de conținutul semantic al predicatului respectiv. În exemplul : *oamenii muncesc*, subiectul poate avea un sens general pentru că se face o constatare valabilă pentru întreaga specie denumită de el, predicatul exprimînd o acțiune caracteristică acestei specii. *Oamenii muncesc* este o constatare făcută pe baza unei experiențe îndelungate. Bineînțeles, în aceeași propoziție, cuvîntul *oamenii* ar putea avea și un sens individual, în funcție de context.

De obicei verbele care exprimă o acțiune caracteristică pentru subiectul lor sînt acelea care exprimă acțiuni „principale", adică acțiuni care pot fi repetate fără să fie întrerupte de o altă acțiune. Acțiunea exprimată de aceste verbe rămîne neschimbată în cursul desfășurării ei în timp. Din

această categorie fac parte verbele care exprimă acțiuni constînd dintr-un grup de mișcări care nu e necesar să se repete în vederea desfășurării normale a acțiunii, ca de ex. : *a mușca, a sparge, a tăia, a împunge* etc. și verbele a căror acțiune cere neapărat repetarea unității de mișcări respective, ca de ex. : *a coase, a ara, a spăla, a zbura, a vorbi* etc.

Există o serie de verbe care exprimă acțiuni care nu se pot repeta fără să fie întrerupte de o altă acțiune. Aceste verbe, în mod obișnuit, nu se întrebuințează pentru a caracteriza un subiect, ele neconstituind miezul unei acțiuni. Din această categorie fac parte verbele care arată începutul sau sfîrșitul unei acțiuni, ca de ex. : *a-și lua zborul, a decola* etc. și verbele care arată acțiuni legate de spațiu sau de moment, ca de ex. : *a pleca*, care înseamnă „a porni", „a părăsi un loc". Acțiunea exprimată de acest verb stabilește un anumit raport între subiect și locul în care acesta se află înainte de a întreprinde acțiunea. În clipa cînd locul este părăsit sau schimbat, acțiunea încetează, deci nu poate avea durată, desfășurare în timp. Acțiunea plecării o dată săvîrșită, nu poate fi repetată înainte ca săvîrșitorul ei să se fi oprit undeva, de unde să poată pleca din nou.

În limba romînă aceste verbe, din ultima categorie, nu se deosebesc întru nimic din punct de vedere formal de celelalte verbe, așa cum se întîmplă de exemplu în limba maghiară, în care sînt ușor de recunoscut, ele fiind formate de cele mai multe ori cu un prefix verbal : *megy* „merge", dar *elmegy* „pleacă".

Ca valoare, predicatul care exprimă o acțiune caracteristică pentru subiectul său poate fi asemănat cu atributul care exprimă o însușire a substantivului pe care îl determină.

3) Cînd acțiunea exprimată de predicat nu este legată de timp. Această condiție o îndeplinește prezentul gnomic. Astfel exemplul : *rîndunele zboară* înseamnă „rîndunelele au obiceiul să zboare". În această propoziție, deși predicatul este la prezent, el nu exprimă o acțiune care se petrece numai sub ochii noștri, ci una care poate avea loc oricînd, faptul de „a zbura" fiind o trăsătură specifică rîndunelelor. Bineînțeles, tot contextul e acela care ne arată dacă e vorba de rîndunele în general sau de anumite rîndunele. Cînd se indică însă momentul sau împrejurările în care se petrece o acțiune, prezentul își pierde caracterul gnomic, iar sfera subiectului, chiar dacă acesta are un sens general, se reduce la obiectele sau indivizii din perioada sau momentul în care se petrece acțiunea : *omul se odihnește acum* poate fi vorba fie de un anume om care se odihnește, fie de oameni în general, dar dintr-o perioadă dată, și anume de *oamenii de acum*. Chiar dacă, prin înțelesul pe care-l are, predicatul poate constitui o caracteristică a subiectului său, cînd acțiunea e limitată în timp, subiectul nu mai are valoare absolut generală, sfera lui fiind limitată la exemplarele

din timpul în care se petrece acțiunea. Să se compare exemplul : *rîndunica a zburat* cu exemplul : *rîndunica zboară*. În ultimul exemplu ideea exprimată poate avea valoare de constatare generală prin faptul că acțiunea nu este limitată, ea putînd să se petreacă oricînd. Dacă prin absurd am acorda primului exemplu valoarea unei afirmații generale pentru trecutul indicat de predicat, sfera subiectului n-ar mai avea aceeași lărgime, opunîndu-i-se în mod firesc categoria de ființe din prezent, prin contrast cu care putem face constatarea pentru categoria din trecut. În cazul acesta sfera subiectului este limitată de timp. În exemplul : *prețurile au scăzut brusc*, predicatul arată trecerea lucrului denumit subiect de la o stare la alta, apărînd astfel sub două aspecte diferite. Prețuri mai mari și prețuri mai mici realizate în urma modificării prin care a trecut noțiunea exprimată de subiect.

Fără să aibă sfera redusă ca în exemplul : *prețul pantofilor*, sugerează totuși două categorii diferite, pierzînd valoarea abstractă.

Pentru ca predicatul să exprime o acțiune cu valoare generală, complementul său direct trebuie să aibă un sens general, deci să fie nearticulat. Să se compare exemplul : *croiește* ***rochii*** cu exemplul : *croiește* ***rochiile***. În exemplul al doilea, sfera predicatului e limitată de obiectul asupra căruia se exercită acțiunea, spre deosebire de primul exemplu în care, datorită sensului general al complementului, acțiunea se îndeplinește independent de timp. Și în acest caz subiectul poate avea un sens general sau individual, în funcție de context. Chiar și atunci cînd subiectul a determinat acțiunea săvîrșită de el poate avea valoare generală, dar în acest caz acțiunea e caracteristică numai pentru categoria sau exemplarul denumit de subiect și are caracter gnomic numai dacă complementul său are un sens general, ca în exemplul : *cîinele vecinului sare la* **om**. Cînd sfera complementului se restrînge, se individualizează printr-o determinare, propoziția își pierde valoarea unei constatări generale devenind un fapt izolat, ca în exemplul : *cîinele vecinului sare la* **omul nostru** *și-l mușcă*.

În concluzie, pentru ca subiectul să aibă sfera cea mai largă, predicatul, indiferent dacă arată o acțiune, o stare, o atitudine, prin conținutul lui semantic el trebuie să fie caracteristic în toate timpurile pentru ființele sau lucrurile denumite de subiect. În acest scop acțiunea nu trebuie legată de moment sau limitată de obiectul asupra căruia se răsfrînge. Această condiție o îndeplinesc mai ales verbele intranzitive sau cele tranzitive întrebuințate în mod absolut, atunci cînd acțiunea lor nu e legată de spațiu sau de timp. În limba maghiară verbele din ultima categorie se deosebesc și din punct de vedere formal de cele tranzitive cu un complement direct individualizat, verbele acestea fiind construite cu un sufix morfologic. Să se compare exemplul : *croiește* „szab" cu exemplul : *croiește rochiile* „szabja a ruhákat" sau „a ruhákat szabja".

Cînd acțiunea e încadrată în timp, ea poate fi generală, dar numai pentru ființele sau obiectele din timpul respectiv. În exemplul: *omul a muncit*, cu toate că predicatul arată o acțiune încheiată, el poate avea un sens general pentru trecut: „ omul a avut obiceiul să muncească". *A ara*, întrebuințat în mod absolut, poate avea un sens general chiar dacă timpul la care se întrebuințează arată o acțiune încheiată: *în tinerețe a arat și el.* În acest exemplu *a arat* exprimă o acțiune cu sens general pentru o perioadă limitată.

ATRIBUTUL

În limba romînă atributul cu sens general se întrebuințează la singular sau la plural, în funcție de natura substantivului prin care e exprimat. Cînd substantivele prin natura lor nu cer neapărat forma de singular, cum sînt cele care denumesc materii etc., se întrebuințează mai mult pluralul decît singularul. Prin contrast cu acest uz al limbii romîne putem aminti atributul din limba maghiară care, atunci cînd exprimă un sens general, are forma de singular: *scriitor* ***de comedii*** „*vigjátékíró*"; *basm* ***cu zîne*** „*tündér*mese"; *pistă* ***de alergări*** *futo*pálya; *bugetul* ***cheltuielilor*** „*kiadási* előirányzat"; *baterea* ***monedelor*** „*pénz*verés".

Atributul prepozițional exprimă în mod obișnuit felul obiectului denumit de substantivul pe care-l determină. El are, prin urmare, un sens general prin însuși conținutul lui, ca și adjectivul cu care poate fi adesea înlocuit: *basm* ***cu zîne*** = *basm* ***feeric***; *concurs* ***de cai*** = *concurs* ***hipic***; *atitudine* ***de tovarăș*** = *atitudine* ***tovărășească.***

Dacă atributul, la rîndul lui, e determinat de un atribut, acesta îi restrînge sfera, dar în majoritatea cazurilor nu-l individualizează. De aceea în limba romînă sensul general al atributului prepozițional se exprimă de cele mai multe ori prin substantivul nearticulat, chiar și atunci cînd e determinat. În limba maghiară îi corespunde un atribut substantival la forma de singular, care formează un cuvînt compus cu substantivul pe care-l determină, sau un atribut adjectival la singular, care formează și el uneori un cuvînt compus cu substantivul determinat. Excepție face corespondentul maghiar al atributului prepozițional cînd acesta e determinat, la rîndul lui, de un atribut genitival care exprimă în primul rînd un raport de posesie. În acest caz în limba maghiară nu-i mai corespunde un singular, ci un substantiv la același număr ca și atributul romînesc. Să se compare exemplul: *ne-a spus un basm* ***cu zîne*** „*tündér*mesét mondott" cu exemplul: *ne-a spus un basm* ***cu zînele pădurii*** „mesét mondott *az erdő tündéreiről*".

Întrebuințăm atributul prepozițional articulat, sau nearticulat, independent de faptul că substantivul pe care-l determină este articulat sau nearticulat: *cărucior pentru bagaje ușoare*; *căruciorul pentru bagaje*

ușoare; *un cărucior pentru bagajele ușoare*; *căruciorul pentru bagajele ușoare*. Bineînțeles, din punctul de vedere al sensului, aceste exemple diferă. În ce privește întrebuințarea articolului, exemplele ne arată că atributul prepozițional poate fi articulat în limba romînă cu articolul definit numai cînd e determinat și el la rîndul lui de un atribut. Cînd atributul prepozițional arată o însușire a substantivului pe care-l determină sau materia din care e făcut obiectul denumit de acesta, el nu poate fi individualizat nici dacă e determinat la rîndul lui și, prin urmare, nu poate fi articulat. În limba maghiară atributul determinat formează un cuvînt compus cu determinantul său și nu se articulează. De exemplu: *mătase* **în dungi** *roșii* „piros*csikos* selyem"; *șocolată* ***în formă*** *de ghindă* „makk*alakú* csokoládé".

Tot din acest grup fac parte atributele substantivale introduse prin prepoziția *de*: *salată* ***de ardei*** *grași*; *cură* ***de băi*** *sărate*; *buletin* ***de știri*** *interne*; *carte* ***de povești*** *pentru copii*. Cînd vrem să individualizăm lucrul exprimat de atributul substantival introdus prin prepoziția *de*, trebuie să-l înlocuim cu un atribut substantival în cazul genitiv: *la mijloc* ***de codru*** *des—la mijlocul* ***codrului*** *des*; *acumulare* ***de forțe*** *— acumularea* ***forțelor***; *acordare* ***de favoruri***—*acordarea* ***favorurilor***; *audiere* ***de martori*** *— audierea* ***martorilor***; *falsificare* ***de bancnote***—*falsificarea* ***bancnotelor***; *majoritate* ***de voturi*** *— majoritatea* ***voturilor***; *autor* ***de comedii***—*autorul* ***comediilor***; *reparator* ***de automobile***—*reparatorul* ***automobilelor***. Prin înlocuirea atributului prepozițional cu atributul genitival se întîmplă același fenomen al individualizării care se petrece adăugînd unui substantiv articolul hotărît.

Atributul prepozițional final are un sens general în cele mai multe cazuri, chiar și atunci cînd e determinat. Uneori atributul prepozițional final determinat se articulează cu articolul hotărît, însă în acest caz are sens individual: *avion* ***pentru liniile*** *aeriene externe*, însă *tren* ***pentru transporturi*** *rapide*.

Cînd atributul prepozițional exprimă: a) *conținutul*, b) *apartenența*, c) *posesia*, d) *dependența*, e) *comparația*, f) *obiectul*, g) *starea*, și e determinat și el la rîndul lui, poate avea, pe lîngă un sens general, și unul individual. În primul caz e nearticulat, în al doilea caz e articulat cu articolul hotărît. Cînd exprimă un sens general, poate fi articulat uneori cu articolul nehotărît, cum e în cazul atributului introdus prin prepoziția *cît*. Cînd atributul care îl determină e în cazul genitiv, aceasta îl individualizează totdeauna: a) *rafturi* ***cu cărți*** *beletristice* sau *raftul* ***cu cărțile*** *beletristice*; *lada* ***cu jucării*** *pentru copii* dar *lada* ***cu jucăriile*** *pentru copii*; b) *omul* ***cu pete*** *roșii —omul* ***cu petele*** *roșii*; *rochia* ***cu buline*** *albastre — rochia* ***cu bulinele*** *albastre*; *casa* ***cu pereți*** *crăpați — casa* ***cu pereții*** *crăpați*; *omul* ***cu picioare*** *strîmbe—omul* ***cu picioarele*** *strîmbe*; c) *plugar* ***cu vite***

bune — plugar ***cu vitele*** *bune*; d) *părinți* ***cu copii*** *bolnavi — părinți* ***cu copiii*** *bolnavi*; e) *un om* ***cît un munte*** *— un om* ***cît muntele***; f) *povestiri* ***despre oameni*** *de seamă — povestiri* ***despre oamenii*** *de seamă*; g) *un tratat* ***despre plante*** *exotice — un tratat* ***despre plantele*** *exotice*; h) atributul prepoziţional care exprimă starea are de cele mai multe ori un sens general. Cînd denumeşte o parte din obiectul denumit de substantivul pe care-l determină şi e determinat la rîndul lui de un atribut adjectival cu sens verbal, acesta îl individualizează şi, prin urmare, se articulează de obicei cu articolul hotărît : *fructe* ***cu sîmburi*** *mulţi*, dar *prune* ***cu sîmburii*** *scoşi*; *pantofi* ***fără blacheuri*** *pe toc*, dar *pantofi* ***fără talpa*** *cusută*.

Cînd exprimă h) locul sau i) direcţia şi are la rîndul lui o determinare, atributul prepoziţional este, de cele mai multe ori, individualizat, deci se întrebuinţează articulat. De ex. : h) *vieţuitoarele* ***de pe culmile*** *înzăpezite*; *casele* ***de pe vîrfurile*** *dealurilor*; *terasele* ***de pe acoperişul*** *caselor*; i) *drumul* ***către pădurea*** *de stejari*; *zborul* ***către răsăritul*** *îndepărtat*.

În ceea ce priveşte atributul genitival, e mult mai greu să ne dăm seama cînd are un sens general şi cînd e individualizat. *Obiceiul copilului* sau *obiceiul copiilor* poate însemna, în acelaşi timp, fie obiceiul copilului sau al copiilor în general, fie obiceiul unui anumit copil sau al unor anumiţi copii. Contextul este acela care precizează dacă e vorba de un sens sau altul.

După cum putem observa, în timp ce pentru exprimarea sensului general atributul prepoziţional se întrebuinţează de cele mai multe ori nearticulat, atributul genitival se articulează fie cu articolul definit, fie cu cel nedefinit, ca şi atunci cînd exprimă un lucru individualizat : *casele oamenilor* poate însemna tot atît de bine casele oamenilor în general, ca şi casele unor anumiţi oameni. La fel cînd e articulat cu articolul nedefinit : *cartea unui elev* poate însemna cartea unui elev în general, sau cartea unui anumit elev, în funcţie de context.

Nu totdeauna atributul genitival poate exprima un sens general. Atributul genitival a) al dependenţei, b) al denumirii, c) de cele mai multe ori şi atributul genitival posesiv, au un sens individual prin însuşi raportul pe care-l exprimă : a) *sora lui Ion*; b) *luna lui iunie*; c) *casa vecinului*. Ele nu pot avea deci un sens general. Majoritatea categoriilor atributului genitival pot exprima atît lucruri sau fiinţe individualizate, cît şi specia căreia îi aparţine obiectul respectiv. În exemplul : *piscurile munţilor*, atributul poate avea un sens general sau individual, în funcţie de context. Dacă în propoziţiile anterioare e vorba de anumiţi munţi, sfera atributului se reduce la piscurile munţilor respectivi. În general, pentru ca atributul genitival să aibă un sens limitat, trebuie să fie determinat, la rîndul lui, de un alt atribut, ca în exemplul : *piscurile Munţilor Apuseni*.

Cînd substantivul dintr-o construcție completivă exprimă în limba romînă un sens general, el e de obicei nearticulat. Numărul la care se pune acest substantiv este de cele mai multe ori pluralul, cu excepția cazurilor în care, prin natura sa, substantivul cere singularul : *scrie* ***cu greșeli***, dar *se poartă* ***cu bunăvoință***. În privința întrebuințării mijloacelor de exprimare a sensului general, complementul cunoaște oarecare variații în funcție de felul lui.

Complementul circumstanțial de mod are de cele mai multe ori un sens general prin însăși natura sa, el arătînd „cum sau în ce măsură se desfășoară sau apare la un moment dat o acțiune sau o calitate"[1]. Complementul circumstanțial de mod se întrebuințează de cele mai multe ori nearticulat : *arde* ***cu flăcări***; *scrie* ***cu greșeli***.

Cînd e articulat poate exprima atît un sens general, cît și unul individual, dar sensul lui individual sau general nu are importanță decît în privința unei precizări mai exacte, sau mai puțin exacte, a modului de desfășurare a acțiunii pe care o întregește, complementul individualizat aducînd o notă specifică în plus față de complementul cu sens general. Să se compare exemplul : *vorbește cu intonația unui copil* (a unui copil în general) cu exemplul : *vorbește cu intonația copilului său*.

Majoritatea complementelor pot avea atît un sens individual, cît și un sens general. Dintre acestea vom aminti pe acelea care prezintă anumite particularități față de norma obișnuită : 1) *complementul direct*, 2) *complementul indirect* și 3) *complementul circumstanțial instrumental*.

1. Atunci cînd substantivul cu funcțiune de complement direct arată obiectul unei îndeletniciri permanente sau al unei ocupații ocazionale, obiectul procurat sau obiectul care este modificat sau chiar creat prin acțiunea verbului, prin forma de plural nearticulat, el exprimă categoria respectivă de lucruri. De exemplu : *primește bolnavi*; *are invitați*; *dă meditații*; *ține lecții*; *vinde haine*; *cumpără cărți*; *scoate bilete*; *coase rochii*; *împletește coșuri*.

În aceste exemple articolul definit ar restrînge sfera complementului la anumite exemplare din categoria pe care o denumește, complementul pierzînd sensul lui general. Amintim că în astfel de cazuri în limba maghiară nu-i corespunde un singular, ca în cazul complementului cu sens general, ci un substantiv la același număr ca și în limba romînă : *coase* ***rochiile*** (rochiile despre care a mai fost vorba, despre care avem cunoștință) „*a ruhákat* varrja", spre deosebire de *coase* ***rochii*** căruia în limba maghiară îi corespunde : *ruhát* varr sau *ruhákat* varr ; *împletește* ***coșurile*** (anumite

[1] *Gramatica Academiei R. P. R.*, vol. II, Editura Academiei R. P. R., 1954, p. 133.

coşuri) „*a kosarkat* fonja" spre deosebire de : *împleteşte* ***coşuri*** „*kosarat* fon" sau „*kosarakat* fon".

Spre deosebire de complementul indirect care „arată obiectul, existent independent de acţiunea verbului, şi pe care această acţiune îl interesează"[1] numai, complementul direct are o strînsă legătură cu predicatul. De aceea sensul pe care-l are, individual sau general, limitează acţiunea predicatului sau îi dă o valoare de durată. Să se compare exemplul : *bate* ***cuie*** *în perete* „*szeget* ver a falba" cu : *bate* ***cuiele*** *în perete* „beveri *a szegeket* a falba" ; *repară* ***stilouri*** „*töltötollat* javít" cu : *repară stilourile* „*a töltötolakat* javítja" ; *argăseşte* ***piei*** „*bört* cserez" cu : *argăseşte* ***pieile*** „kicserezi *a böröket*" ; *coase* ***rochii*** „*ruhát* varr" cu : *coase* ***rochiile*** „varrja a ruhákat". După cum reiese din exemple, complementul nearticulat poate arăta fie obiectul unei preocupări permanente, fie obiectul unei acţiuni întîmplătoare, atunci cînd acţiunea e legată de timp : *stă şi repară* ***stilouri*** arată ocupaţia momentană a cuiva, fără însă a ne lăsa să-i întrezărim sfîrşitul. Complementul articulat cu articolul hotărît limitează acţiunea exprimată de predicat la obiectele pe care le denumeşte : în *repară* ***stilourile*** durata acţiunii e în funcţie de numărul obiectelor denumite de complement.

Cînd complementul direct exprimă o categorie faţă de care subiectul are o anumită atitudine, în limba romînă sensul general se exprimă printr-un substantiv articulat cu articolul definit, la forma de plural sau de singular, iar în limba maghiară îi corespunde un substantiv la acelaşi număr : *iubeşte* ***oamenii*** „szereti *az embereuket*" *chinuieşte* ***animalele*** „kinosza az állatokat" ; *cinsteşte* ***omul*** „tiszteli *az embert*".

2. Complementul indirect poate fi articulat indiferent dacă exprimă un sens general sau individualizat. În ex. : ***solului*** *nu i se taie capul...*[2] poate fi vorba despre un sol anume, sau întreaga propoziţie poate fi constatarea unui obicei în ce priveşte tratarea solilor în general. Cînd complementul indirect este exprimat printr-un substantiv în dativ, articolul pus înaintea substantivului îl individualizează, complementul nemaiputînd exprima un sens general. Să se compare exemplul : ***tatălui*** *îi cad greu astfel de cuvinte* cu exemplul : ***lui tata*** *îi cad greu astfel de cuvinte* (exemplul din vorbirea populară şi familiară).

Complementul indirect, exprimat printr-un substantiv introdus printr-o prepoziţie, are un sens general cînd e nearticulat : *se uită* ***la soldaţi*** ; *se ţine* ***de prostii***.

3. Cînd arată categoria de instrumente cu care se efectuează un lucru, complementul circumstanţial instrumental se întrebuinţează la forma

---

[1] Op. cit. vol. cit. pag. 113.

[2] Constantin Negruzzi, *Scrierile lui...* vol. I, p. 139. După Gramatica Academiei R.P.R. vol. II, p. 118.

de plural cînd e nearticulat, și la forma de plural, sau de singular, cînd e articulat. În limba maghiară îi corespunde un singular. De exemplu : *s-au luptat* ***cu sabia*** (sau ***cu săbiile***) „***karddal*** *harkoltak*", dar : *au atacat dușmanul* ***cu săbii*** (niciodată ***cu sabia***) „*karddal* támadták meg az ellenséget".

Atunci cînd complementul circumstanțial instrumental denumește un instrument pe care persoana exprimată de subiect îl poartă asupra sa, el poate fi articulat, fără să fie determinat, determinarea fiind subînțeleasă : *s-au luptat* ***cu săbiile*** „***karddal*** *harkoltak*" ; *s-au bătut* ***cu cuțitele*** „***késsel*** *verekedtek*". Cînd instrumentul acțiunii este o parte din corpul aceluia care săvîrșește acțiunea, substantivul prin care e exprimat nu poate avea decît forma articulată : *l-au bătut* ***cu pumnii*** „***ökölleltvertek***". În aceste exemple se subînțelege că e vorba de săbiile acelora care săvîrșesc acțiunea, de cuțitele lor, de pumnii lor.

Cînd instrumentul e un corp independent de cel ce săvîrșește acțiunea, atunci cînd exprimă un sens general și nu este determinat, se întrebuințează nearticulat : *și-a prins rochia* ***cu ace*** ; *transportă vinul* ***în butoaie*** ; *trimite merele* ***în lăzi*** ; *îl ajută* ***cu sfaturi***. În acest caz complementul poate fi articulat numai cînd e determinat și individualizat, pierzîndu-și sensul general : *și-a prins rochia* ***cu acele*** *din cutie* ; *a trimis merele* ***în lăzile*** *lui proprii* etc.

★

Pentru înțelesul contextului, importanța sensului general al diferitelor părți de propoziție e în funcție de rolul părților respective, care uneori nu depășește hotarul propoziției, alteori se extinde asupra unui pasaj întreg. Astfel, în situațiile în care subiectul este partea care leagă propozițiile între ele, sensul lui general are importanță nu numai pentru înțelesul unei singure propoziții, ci pentru înțelesul întregului pasaj în care se fac afirmații sau constatări în legătură cu el. De aceea sensul individual sau general al subiectului nu reiese totdeauna dintr-o singură propoziție sau frază, ci din context. În citatul : *stînd de vorbă cu Iacob Filosof, am aflat că* **negustătorii** *de la Crîm... i-au adus lui... știri care se potrivesc cu ale mele. Eu le am... de la* ***mărginenii*** *Bugeacului, care trăiesc în înțelegere cu noi... de la* **fugarii** *de la Ocekov... și de la* **călugării** *care umblă în tot olatul Ismailitenilor...*[1] sensul general al substantivelor reiese dintr-o singură propoziție datorită determinantelor care precizează lărgimea sferei substantivelor respective. Din citatul : ***caii*** *acestor țigani erau neobișnuit de mîndri*[2], nu ne dăm seama dacă e vorba despre caii pe care țiganii îi aveau în clipa aceea, sau despre caii lor în general. Propoziția urmă-

[1] Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, Ed. Tineretului, p. 260.
[2] Gala Galaction, *Opere*, *Țiganii*, Ed. pentru literatură și artă, 1949, p. 474 - 475.

toare ne lămurește în această privință : *De unde îi cumpărau țiganii, era o taină a lor*[1]. Predicatul din această propoziție, exprimînd o acțiune continuă (*de unde îi cumpărau* — de unde aveau ei obiceiul să și-i cumpere) ne face să înțelegem că e vorba despre caii lor în general. Din propoziția : ***Schitul** avusese peste cincizeci de familii de robi...*[2], dacă n-am ști că faptul de a avea cincizeci de familii de robi nu a fost niciodată o condiție de existență a schitului, n-am ști dacă e vorba de un schit anume, sau de schit în general. Propoziția precedentă ne lămurește în această privință : *cînd și cine întemeiase* **acest schit** *nu știu să spun.* ***Schitul** avusese peste cincizeci de familii de robi...*[3].

Cînd atributul substantival în cazul genitiv are rol de subiect logic în propoziție, în ce privește stabilirea sensului său individual sau general, situația e aceeași cu a subiectului. Din citatul : *...mai era [de muncit atîta mai ales în rîndurile* ***femeilor***[4], substantivul *femeilor* poate avea un sens general, sau poate fi individualizat. Contextul ne lămurește în această privință : *avea* ***în jurul ei o seamă de femei*** *necăjite.. dar Crîngușul nu trebuia să se culce pe o ureche... mai era de muncit atîta în rîndurile femeilor*[5]. E vorba deci de anumite femei.

În cazul părților secundare care întregesc înțelesul propoziției cu precizări privitoare la caracterul unor obiecte sau la modul în care se desfășoară o acțiune, sensul lor general reiese din propoziție. Părțile secundare ale propoziției sînt strîns legate de cuvintele pe care le întregesc. Raza lor de acțiune nu depășește hotarul propoziției în care figurează. Atributul prepozițional, exprimînd o însușire a substantivului pe care-l determină, are un sens general prin însuși caracterul lui. Individualizat printr-un determinant, caracterul lui nu se schimbă continuînd să exprime o însușire a substantivului determinat. În exemplul : *rochia cu buline* și *rochia cu bulinele albastre*, deși în primul caz atributul are un sens general, iar în al doilea e individualizat, această deosebire nu provoacă diferențe cantitative între cele două atribute, așa cum se întîmplă în cazul substantivului cu rol de subiect.

În ce privește complementul direct, după cum am văzut, sensul său general sau individual e în măsură să determine durata acțiunii exprimate de predicat. Complementul direct cu sens general dă predicatului un sens de durată ca în exemplul : *clădește case.* Cînd complementul e individualizat, durata acțiunii e limitată la obiectele exprimate de el : *clădește o casă.*

---

[1] Gala Galaction, *Opere, Țiganii*. Ed. pentru literatură 1949, p. 474—475.
[2] *Ibidem.*, p. 472.
[3] *Ibidem.*
[4] Eusebiu Camilar, *Temelia*, Ed. pentru literatură și artă, p. 138.
[5] *Ibidem.*

Sensul general al substantivului este un rezultat al gîndirii abstracte, care a depășit cadrul individual al lucrurilor, suprapunîndu-le prin ceea ce au comun între ele. Lipsa unor mijloace proprii de exprimare a acestui sens, cum ar fi o formă care să fie în concordanță cu conținutul substantivului, presupune o maturitate în gîndire, absolut necesară pentru înțelegerea și exprimarea în mod just a acestei valori. Experiența ne face să nu simțim nici o greutate în ce privește exprimarea sau descifrarea acestui sens.

LOCUȚIUNILE

DE

EUG. IOANIȚESCU

Cu ajutorul cuvintelor o limbă poate reprezenta noțiunile și raporturile dintre ele. Dar acestea pot fi exprimate în numeroase cazuri și de îmbinări de cuvinte „care, dînd expresie raportului dintre două sau mai multe obiecte sau dintre obiecte și însușirile lor, deșteaptă în mintea noastră imaginea unui obiect, a unei acțiuni sau a unei stări percepute ca unitate"[1]. Într-adevăr, noțiunile denumite prin cuvintele : *a adopta* (un copil), *a enerva*, *a fugi*, *a libera*, *a muri*, *a observa*, *a termina*, *bîrfitor*, *bogat*, *golan*, *grosolan*, *hoinar*, *înțelept* (sau *inteligent*), *rău*, *trăsnit*, *evident*, *mereu mult*, *puțin*, *dracul* etc. pot fi redate și prin grupurile de cuvinte : *a lua de suflet*, *a scoate din sărite*, *a o lua la sănătoasa*, *a da drumul*, *a da ortul popii*, *a băga de seamă*, *a da gata*, *gură-rea*, *cu dare de mînă*, *coate-goale*, *din topor*, *pierde-vară*, *cu* (*scaun la*) *cap*, *fără suflet* (sau *fără inimă*), *lovit cu leuca*, *cu ochi și cu sprîncene*, *într-una*, *din belșug*, *pe sponci*, *ducă-se pe pustii* etc. De asemenea, raporturile dintre noțiuni sau dintre diferitele propoziții într-o frază pot fi exprimate și prin grupuri de cuvinte ca : *afară de*, *de-a lungul*, *din cauza*, *în urma*, *de vreme ce*, *ca și cum*, *cu toate că*, *ori de cîte ori*, *pe cît*, *pe cînd*, *de aceea* etc. Asemenea grupuri de cuvinte care țin locul unor părți de vorbire poartă numele de locuțiuni. Cuvintele care alcătuiesc o locuțiune își pierd — toate sau unele din ele — sensul lor propriu pentru a capăta împreună un altul nou. Astfel, următoarele îmbinări de cuvinte : *a o lua la sănătoasa*, (om) *dintr-o bucată*, *afară din cale*, *în timp ce*, formează cîte o locuțiune, fiindcă elementele din care sînt alcătuite și-au modificat înțelesul lor

[1] *Gramatica Academiei R.P.R., vol. II, p. 5*

inițial și împreună au dat naștere unuia nou, respectiv de : *a fugi*, (om) *integru*, *foarte*, *cînd*, jucînd rolul gramatical de parte de vorbire : verb, adjectiv, adverb, conjuncție. Evident că o grupare accidentală de cuvinte în care acestea își păstrează, fiecare în parte, individualitatea, nu poate constitui o locuțiune, după cum ne arată exemplele următoare : *Maria spală putina și o pune la uscat* ; *Meșterul scoate ușa din balamale* ; *Nu i-s boii acasă ci la pășune* ; *Am luat masa și am dus-o în grădină* ; *Ion strînge calul în chingi* ; *O mină de aur*. Se poate întîmpla ca aceleași cuvinte să-și modifice sensul sau să capete unul figurat și împreună să formeze o locuțiune. În felul acesta, grupurile de cuvinte din exemplele de mai sus : *spală putina*, *scoate din balamale*, *nu i-s* (*toți*) *boii acasă*, *am luat masa*, *strînge în chingi*, *de aur* pot fi și locuțiuni, cînd înseamnă : *fuge*, *enervează*, *e indispus*, *a mîncat*, *constrînge*, *bun* (sau *generos*).

Gramatica noastră distinge cinci feluri de locuțiuni și anume : 1) locuțiuni adjectivale, 2) verbale, 3) adverbiale, 4) prepoziționale și 5) conjuncționale. Ele au aproape aceleași particularități ca și părțile de vorbire cărora le corespund. Astfel, locuțiunea adjectivală arată ca și adjectivul însușirea sau calitatea substantivului pe care îl determină. Spre deosebire de adjective care au, cele mai multe, două terminații, locuțiunile adjectivale sînt în majoritate invariabile. Locuțiunile adjectivale : *cu cap*, *cu judecată*, *cu vază*, *de aur*, *de bine*, *de cuvînt*, *de înțeles*, *de nădejde*, *de rînd*, *de viață*, *din topor*, *fără cap*, *fără inimă*, *fără* (*de*) *minte*, *fără viață*, *fără vlagă* etc. rămîn invariabile, indiferent dacă determină un substantiv masculin, feminin sau neutru, la singular sau la plural și la cele cinci cazuri. Observăm că cea mai mare parte a locuțiunilor adjectivale sînt formate dintr-un substantiv precedat de prepoziție, dar putem întîlni și două substantive legate prin prepoziție : *fel de fel* (fel de fel de oameni) sau două substantive precedate fiecare de cîte o prepoziție : *de zi cu zi* (munca de zi cu zi). Substantivul poate fi determinat de un adjectiv : *de bună* (sau rea) *credință*, *de mare încredere*, *de toată isprava*, *de toată nădejdea*, *de tot felul*, *în toată firea*. Substantivul *dracul* la cazul genitiv urmat sau nu de prepoziția *de* formează o locuțiune adjectivală destul de frecventă în limbajul familiar : *al* (a, ai, ale) *dracului* (de...). În cazul cînd în alcătuirea unei locuțiuni adjectivale intră și un pronume personal, atunci numai acesta se schimbă (după gen și număr) : *nelalocul lui* (sau ei, lor), *ca vai de el* (sau ea, ei, ele). În compunerea unei locuțiuni adjectivale se poate găsi și un adverb, ca în exemplele : un *astfel de* om, o poveste *de altădată*, locul *de dinainte*. Unele locuțiuni adjectivale rezultă dintr-o contopire de cuvinte atît de închegată, încît abia mai pot fi deosebite de adjectivele propriu-zise : *cuminte* (plural *cuminți*), rezultat din contopirea prepoziției *cu* și substantivul *minte*, *cumsecade* provenit din contopirea adverbului *cum* și a verbului reflexiv *se cade*. După cum

adjectivele își pot schimba funcția gramaticală, tot așa și locuțiunile adjectivale pot deveni locuțiuni adverbiale, cînd determină un verb, un adjectiv sau un adverb.

Cu mult mai numeroase decît locuțiunile adjectivale sînt locuțiunile verbale de care s-a ocupat mai amănunțit Florica Dimitrescu în „Studii de gramatică" (vol. I, 1956). Locuțiunea verbală este o îmbinare a unui verb cu obiectul său, avînd valoarea unui singur verb. O bună parte a locuțiunilor verbale exprimă acțiunea corespunzătoare sensului substantivului care intră în alcătuirea lor, după cum ne dovedesc exemplele următoare : *a avea bucurie* „a se bucura", *a avea dorință* „a dori", *a avea asemănare* „a se asemăna", *a avea scăpare* „a scăpa", *a avea nădejde* „a nădăjdui", *a aduce la îndeplinire* „a îndeplini", *a da dovadă* „a dovedi", *a da năvală* „a năvăli", *a lua sfîrșit* „a se sfîrși" etc.

Ca și verbele propriu-zise, locuțiunile verbale exprimă acțiuni (*a da ajutor, a o rupe la fugă, a da bir cu fugiții*), stări (*a sta locului, a sta cu mîinile în sîn*), apariția unei caracteristici (*a da în copt, a da în clocot, a da în spic*), modificarea unei caracteristici (*a se da pe brazdă, a-și ieși din fire*), o atitudine (*a-și vedea de treabă, a-și bate joc, a băga în seamă*), iar în propoziții îndeplinesc funcția de predicat verbal.

Locuțiunile adverbiale, destul de numeroase și ele, sînt îmbinări de cuvinte care împreună îndeplinesc funcția de adverb. Ele sînt formate dintr-un substantiv, adjectiv sau participiu, pronume, numeral și adverb însoțite, de cele mai multe ori, de prepoziții. Substantivul este partea de vorbire cea mai frecventă care intră în alcătuirea unei locuțiuni adverbiale fie precedat de una sau mai multe prepoziții : *cu ajutorul, cu asprime, cu bucata, de nevoie, din întîmplare, în amurg, în veci, pe sponci, pe șleau, cu de-a sila, de cu seară, dis-de-dimineață, de cu noapte, pe de rost* etc., fie intercalat între două prepoziții : *de față cu, în chip de, pe cale de* etc., fie, însfîrșit, determinat de un adjectiv : *cu orice preț, de bună seamă, pe bună dreptate, prin bună învoială* etc. Adverbul apare și el destul de des în compunerea unei locuțiuni adverbiale : *cu anevoie, cu greu, în curînd, pe îndelete, cît colo, de aproape, cît de colo, ici și colo* etc. Locuțiunile adverbiale formate cu : *a*) pronume : *de aceea, după aceasta, pe lîngă acestea* ; *b*) adjectiv : *cu adevărat, din nou* ; *c*) numeral : *în două, pe din două, una, două* „mereu" sînt mai rare. Participiul este întîlnit de mai multe ori : *din aflate, din auzite, pe dibuite, pe ghicite, pe tăcute, pe negîndite, pe nepregătite, pe neașteptate, pe nevăzute* etc. După conținutul lor, locuțiunile adverbiale se împart în : 1) locuțiuni adverbiale de mod : *cu binele, cu de-a sila, cu dragă inimă, cu încetul, de bună voie, pe furiș, pe îndelete* ; 2) locuțiuni adverbiale de loc : *din apropiere, în față, în lung și în lat, în tot locul, pe ici pe colo* etc. ; 3) locuțiuni adverbiale de timp : *de mult, de vreme, de curînd, de cu seară, de cînd lumea, pe mîine, pe vremuri* etc. ;

4) locuțiuni adverbiale de cauză : *de aceea, de bucurie, de ciudă, de necaz* etc. și 5) locuțiuni adverbiale de scop : *cu scopul, cu intenția* etc.

Grupului de locuțiuni adverbiale de mod i se pot adăuga și acelea care indică cantitatea : *cu carul, cu grămada, cu toptanul, din belșug* etc. ca și acelea care exprimă afirmația : *de bună seamă, de sigur, nici vorbă* etc. sau negația : *de fel, de loc, nici cît, cîtuși de puțin, nici de fel* etc. Printre locuțiunile adverbiale de timp trebuie incluse și acelea care sînt formate dintr-un adjectiv demonstrativ și un substantiv : *astă iarnă, astă noapte, astă seară, astă toamnă, astă vară, de astă dată.* Mai remarcăm, însfîrșit, și o serie de expresii formate din cuvinte compuse care pot fi întrebuințate ca locuțiuni adverbiale : *calea-valea, cîine-cîinește, harcea-parcea, talmeș-balmeș, tîrîș-grăpiș, tura-vura, vrînd-nevrînd, treacă-meargă* [1].

Mai puțin numeroase, dar foarte mult folosite, sînt locuțiunile prepoziționale și cele conjuncționale. Ele sînt formate din unirea a două sau mai multe cuvinte și îndeplinesc rolul de prepoziții sau de conjuncții. Locuțiunile prepoziționale sînt în general alcătuite din una sau două prepoziții așezate înaintea sau în urma unui substantiv, sau a unui adverb : *din cauza, din partea, în cazul, în privința, în vederea, afară de, alături de, aproape de, de-a dreptul, de-a lungul, de-a curmezișul.* Substantivul sau adverbul din alcătuirea unei locuțiuni prepoziționale poate fi intercalat între două prepoziții : *cu privire la, din cauză de, în caz de, în jos de, în rînd cu, în timp de, la miez de, din vale de* etc. Se poate observa că multe locuțiuni prepoziționale sînt asemănătoare cu unele locuțiuni adverbiale. Confuzia nu se poate face însă, dat fiind rolul gramatical deosebit pe care îl îndeplinește fiecare din aceste feluri de locuțiuni. O deosebire esențială între locuțiunile prepoziționale și prepoziții constă în faptul că, pe cînd cele dintîi au o valoare lexicală destul de puternică, cele din urmă au o valoare lexicală mult mai slabă [2].

Locuțiunile conjuncționale joacă același rol gramatical ca și conjuncțiile propriu-zise, acel de a lega în propoziții, cuvinte care au aceeași funcție sintactică, iar în frază de a introduce diferite propoziții. Locuțiunile conjuncționale se împart și ele în două categorii : 1) locuțiuni conjuncționale coordonatoare : *așadar, de aceea, fie că, drept care, prin urmare* și 2) locuțiuni conjuncționale subordonatoare : *ca și cînd, ca și cum, cu toate că, cu chip să, după ce* (că), *de vreme ce, din cauză că, din moment ce, după cît, după cum, măcar că, numai să, pe cît, pe cînd* etc.

Am arătat că gramatica noastră consideră ca existente numai cele cinci feluri de locuțiuni despre care a fost vorba pînă acum. Dar, pe lîngă acestea, întîlnim și alte construcții care pot fi socotite ca avînd valoare

---

[1] *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 331 și *Mic dicționar ortografic*, p. 46.
[2] *Gramatica Academiei R.P.R.*, vol. I, p. 345.

de locuțiuni, cum sînt grupurile de cuvinte corespunzătoare unor substantive : *un calcă-n gropi* (sau în străchini), *un burtă-verde, un coate-goale, un gură-cască, un ducă-se pe pustii, un pierde-vară, un tîrîie-brîu, un zgîrîie-brînză* etc. sau a unor pronume nehotărîte : *cine știe ce, cîte alte, cîte și mai cîte, cîte toate, ce pe apă nu curge, cîte alea toate, multe și mărunte, nimica toată, te miri ce, una alta* etc. De asemenea, grupuri de cuvinte ca : *cel din urmă*, sînt socotite drept locuțiuni cu valoare de numeral (cf. „Dicționarul limbii romîne literare contemporane", vol. I, p. 384). În sfîrșit, întîlnim în limba noastră grupuri de cuvinte : *apoi de* !, (apoi) *cum nu* !, *cioc-boc* !, *ei, bine* !, *fugi de-acolo* !, *da de unde* !, *haida-hai* !, *hodoronc-tronc* !, *iac-așa* !, *na-ți-o frîntă* !, *ptiu, drace* !, *ține-te pîrleo* ! etc. care ar putea forma categoria locuțiunilor interjecționale. (O astfel de categorie există și în limba franceză : *bon Dieu* !, *mon Dieu* !, *cric-crac* !, *à d'autres* !, *là, là* !, *ma foi* ! etc.).

După cum vedem, toate aceste construcții îndeplinesc în întregime condițiile cerute locuțiunilor pentru a putea fi considerate ca atare.

Am văzut că locuțiunile constituie o unitate lexicală și gramaticală. În unele cazuri ele pot constitui și o unitate sintactică, atunci cînd sînt formate din propoziții. Într-adevăr, sînt propoziții care țin loc de părți de vorbire, avînd astfel valoarea de locuțiuni. Vom da cîteva exemple din fiecare fel de locuțiuni formate din propoziții : *a*) locuțiuni adjectivale : *cum nu se mai află.* (O fată cum nu se mai află „o fată foarte frumoasă"), *nu știu cum* (Un om nu știu cum „un om bizar") ; *b*) locuțiuni adverbiale : *cît e lumea* (*și pămîntul*) „niciodată", *cum scrie la carte* „exact", *cît ai scăpăra din amnar, cît ai zice cîrc, cît ai clipi din ochi* „într-o clipă", *cît ai pune la o măsea* „puțin", *cînd se crapă de ziuă, cît vezi cu ochii, cînd se îngînă ziua cu noaptea* etc. ; *c*) locuțiuni conjuncționale : *care va să zică* „prin urmare" ; *d*) locuțiuni substantivale : *un gură-cască, un calcă-n străchini, un tîrîie-brîu, un pierde-vară* etc. ; *e*) locuțiuni pronominale : *te miri ce, cine știe ce, ce pe apă nu curge* etc. ; *f*) locuțiuni interjecționale : *haida-hai* !, *ține-te pîrleo* !, *fugi de-acolo* ! etc. Nu mai vorbim de locuțiunile verbale care prin natura lor sînt susceptibile de a fi formate din propoziții.

Ca și cuvintele pe care le reprezintă, multe din locuțiuni pot avea două sau mai multe sensuri după cum ne arată exemplele următoare :

a băga în boală (sau *boale*) = 1) a îngrozi, 2) a spăla rufele prost, 3) a tulbura (sufletește), a zăpăci (de ex. : Ochii tăi mă bagă-n boale) ;

a fi pe ducă = 1) a fi gata de plecare, 2) a fi pe moarte ;

a da drumul = 1) a pune în libertate, 2) a desface o cusătură, 3) a lăsa să intre (sau să iasă), 4) a pune în mișcare (un motor), 5) a concedia ;

a-și da drumul = 1) a se lăsa în jos, 2) a se da pe față, 3) a izbucni, 4) a se porni la vorbă ;

a da gata = 1) a termina (un lucru), 2) a distruge, 3) a cuceri (pe cineva), a-l zăpăci ;

a da la lumină = 1) a descoperi un lucru (ascuns), 2) a publica (o carte);

cît e lumea (*și pămîntul*) = 1) niciodată, 2) veșnic;

dintr-o dată (loc. adv.) = 1) într-o singură mișcare, deodată, 2) brusc, 3) pe neașteptate;

în gol (loc. adv.) = 1) în aer, 2) fără țintă (pe lîngă verbul a privi), 3) zadarnic;

în toată firea (loc. adj.) = 1) matur, 2) serios;

al dracului (loc. adj.) = 1) rău, păcătos, 2) energic, 3) tare, 4) strașnic, extraordinar, 5) incomod;

față de (loc. prep.) = 1) în raport cu, 2) avînd în vedere.

Locuțiunile sînt într-o continuă mișcare; numărul lor nu este fix. Unele dintre ele dispar sau își schimbă sensul, altele, cu mult mai numeroase, se formează fie prin îmbinarea cuvintelor existente în limbă, fie (în mai mică măsură) prin traducere din alte limbi.

În compunerea locuțiunilor mai vechi se conservă, după cum observă Florica Dimitrescu [1], multe fapte de limbă învechite sau necunoscute limbii contemporane. Dar nu numai fapte de limbă sînt păstrate de unele locuțiuni, ci și fapte istorice și sociale. Ar fi interesant de studiat asemenea locuțiuni și din acest punct de vedere. Am putea da ca exemple următoarele cazuri: *A prinde cu arcanul* însemna în timpul lui Ion Creangă a lua cu sila în oștire. Era o realitate socială prinsă de locuțiune care, cu acest sens, nu se mai întrebuințează astăzi, dat fiind condițiile noi de recrutare ale tinerilor pentru serviciul militar;

a da bir cu fugiții avea la origine înțelesul de a fugi din cauza birului, fapt social destul de frecvent în epoca feudalismului, *a fi cal de poștă* (sau *de tramvai*) ne amintește timpul cînd călătoria se făcea cu poștalionul sau cu tramvaiul tras de cai. Locuțiunea adverbială *de cînd nemții cu coadă* ne readuce în minte vremea cînd se purtau peruci și faptul că poporul nostru numea neamț pe oricare occidental care venea sau se stabilea în țara noastră.

Revăzînd cele mai sus expuse, putem ajunge la următoarele concluzii:

I. Locuțiunile, corespunzînd ca înțeles diferitelor cuvinte, constituie, ca și acestea, material de construcție a propozițiilor și frazelor.

Fiind mai precise, mai clare și mai expresive, ele îmbracă propozițiile și frazele cu forme mai alese, mai artistice.

II. Ele pot reprezenta toate părțile de vorbire (în afară de articol care are o situație specială în rîndul părților de vorbire).

III. Limba noastră are un număr considerabil de locuțiuni, ceea ce dovedește bogăția și varietatea ei.

---

[1] *Componența locuțiunilor verbale în limba română*, în *Studii de Gramatică*, vol. I, 1956, p. 52.

Dat fiind importanța pe care ele o prezintă, se impune ca studierea lor să fie obiectul unor cercetări mai amănunțite și mai insistente. Noi am încercat, în articolul de față, să schițăm anumite aspecte ale locuțiunilor. Rămîne ca ele să fie discutate, continuate și completate pentru a se ajunge la lămurirea și precizarea locuțiunilor din limba noastră.

ÎN LEGĂTURĂ CU VOCATIVUL

DE

M. ZDRENGHEA

În cursul analizelor morfologice și sintactice făcute de elevi și de studenți se spune, uneori, despre substantivele în cazul vocativ că sînt la nominativ și că, în propoziție, sînt subiecte. Uneori, deși vocativul este recunoscut (în analiza morfologică), sintactic se spune totuși despre el că este subiectul propoziției din care face parte.

Iată cîteva exemple în care vocativul a fost tratat ca nominativ și ca subiect.

***Copii**, aduceți un ulcior de apă de sub stîncă* ! (Alecsandri)

Cînd apuca ursul piciorul vulpii, ea striga : *„Trage,* **nătărăule** ! *mie nu-mi pasă, că tragi de copac...". Iar cînd anina cîrligul de copac, ea striga* : *„Valeu,* **cumetre**, *nu trage că-mi rupi piciorul"* (Creangă).

Și-au pornit-o. Sub un pin
Un buștean găsiră.
Pune mîna, ***Moș Martin***,
Saltă-l, ***Urechilă*** ! (Mihail Calmîcu, „Pomul de iarnă", p. 11)

***Patrocle**, nu mă lăsa* ! (M. Sadoveanu).

***Cucule** cu pană sură*,
Ce tot cînți la noi pe șură? (poezii pop.).

Cîntă, ***cuce**, pîn't'ei duce* (poezie pop.).

Dintre vocativele de mai sus, mai des au fost considerate ca fiind la nominativ : *copii, Moș-Martin, Urechilă*, apoi : *cumetre* și *nătărăule*. Mai puțin s-a greșit la *cuce, Patrocle, cucule*.

În cazuri ca : ***Petre**, nu pot veni cu tine* ; *Tovarășe* ***locotenent**, eu plec*, vocativul a fost recunoscut întotdeauna.

Pentru ca cei ce confundă vocativul cu nominativul și-l consideră subiect al propoziției [1] să nu mai facă această greșeală, propunem un mijloc în plus față de cele existente în gramatică pentru recunoașterea vocativului.

În Gramatica Academiei R.P.R. vocativul este definit în felul următor : „Vocativul exprimă o chemare adresată cuiva în scopul de a-i atrage atenția asupra unei comunicări. Are forme speciale, terminate la singular în *-e* și *-ule*, pentru masculin, și în-*o* pentru feminin, iar la plural în *-lor* pentru ambele genuri" (p. 145).

„Nu toate substantivele pot avea vocativ, dat fiind că nu te adresezi decît ființelor sau lucrurilor personificate :

***Cîmp** romînesc, iată-mă singur cu tine* (Beniuc, V. 81).

Cele mai multe substantive nici nu au forme deosebite de vocativ, vocativul împrumutînd forma de nominativ.

Vocativul, fără să fie parte de propoziție, se poate referi la subiect, la atribut, la complement sau la o întreagă enunțare. Astfel în : *vino*, ***Ioane*** ! el precizează subiectul, în *te văd*, ***Ioane*** !, complementul direct, în *ție îți vorbesc*, **Ioane**, complementul indirect. Foarte des el apare însoțind propoziții imperative, fiind mai expresiv atunci cînd aceste propoziții sînt eliptice de predicat" (p. 145).

Credem că ar fi fost foarte bine dacă s-ar fi dat mai multe exemple și s-ar fi stăruit mai mult asupra mijloacelor de recunoaștere a vocativului cînd are aceeași formă cu nominativul și cînd e folosit alături de un imperativ.

În continuare, vorbindu-se despre topica vocativului, despre posibilitatea de a fi însoțit de o interjecție etc., se dau exemple numeroase, dar prin acestea se urmărește exemplificarea unor anumite situații și nu se stăruie asupra mijloacelor de identificare a vocativului [2].

La declinarea substantivelor se revine asupra vocativului, arătîndu-se formele care diferă de ale nominativului, precum și că, adeseori, vocativul este identic cu nominativul.

În mod obișnuit, cu aceste cunoștințe despre vocativ, el poate fi identificat. Dar, așa cum am spus, nu toți pot face aceasta.

Am amintit mai înainte că vocativul este confundat cu nominativul și considerat subiect mai ales cînd vocativul are formă de nominativ sau formă proprie, iar după el urmează un predicat de persoana a II-a la imperativ (sau la conjunctiv ori indicativ cu valoare de imperativ), fără ca verbul să fie însoțit de pronume-subiect.

---

[1] Pentru aceștia — după propria lor mărturisire — cele spuse în gramatici despre vocativ nu sînt suficiente pentru a-i ajuta să-l deosebească de nominativ.

[2] Nu se spune nici chiar că vocativul se desparte prin virgulă, de restul frazei (decît la sfîrșitul volumului al II-lea, la cap. „Punctuația".)

Iată cîteva exemple în care s-a făcut această greşeală :

Cucurigu! ***boieri mari,***
Daţi punguţa cu doi bani! (Creangă)

Ionel! *astîmpără-te, mamă!* (Caragiale)
Copii, *aduceţi un ulcior* (Alecsandri).

Copii, *să veniţi cu mine.*
Ion (Ioane), *mănînci, înveţi şi te culci.*

Vin'tu, ***Mihule,***
Vin', ***voinicule***
Să benchetuim
Să ne veselim (Alecsandri).

Constantine Brîncovene,
Nu-mi grăi vorbe viclene (Alecsandri).

Scoală, ***fa Catrino*** (Rădulescu Codin).

Pentru a evita greşelile, trebuie să pornim de la următoarea realitate : *subiectul exprimat printr-un substantiv nu poate avea după el un predicat la o altă persoană decît a III-a.* Inversînd această constatare, putem spune că numai predicatul de persoana a III-a poate avea ca subiect un substantiv. Predicatele de persoana I şi a II-a nu pot avea ca subiect decît un pronume [1].

Ex. ***Muncitorul*** *depăşeşte norma.*
Studentul *se pregăteşte pentru examene.*
Cîmpul *este acoperit de zăpadă.*
Eu *am fost la teatru.*
Tu *mergi la operă?*

În acest caz, în exemplele date, din care repetăm cîteva (şi bineînţeles şi altele la fel cu ele) :

Pune mîna, ***Moş Martin,***
Saltă-l, ***Urechilă*** !
Trage, ***nătărăule*** ! ; ***Copii,*** *aduceţi un ulcior . . .* ; ***Patrocle,*** *nu mă lăsa* ! ; *Cîntă,* ***cuce,*** *pîn'l'ei duce* ;
Cucule *cu pană sură,*
Ce tot cînţi la noi pe şură?

Întrucît predicatele sînt exprimate prin verbe la persoana a II-a al căror subiect este întotdeauna un pronume, substantivele *Moş Martin, Urechilă, nătărăule, copii, Patrocle, cuce, cucule* nu pot fi subiecte, deci nu sînt la

[1] O aparentă excepţie avem în *Subsemnatul vă rog să bine voiţi* ... Aici avem însă a face cu o elipsă din : *eu, subsemnatul, vă rog...* Maestrul M. Sadoveanu, cu minunatul său simţ pentru limbă, scrie în cazul Eugeniţei Costea" : *Subsemnatul vă roagă...* ; deci cu predicatul la persoana a III-a, aşa cum cere orice substantiv cînd e subiect.

nominativ. De îndată ce se ştie aceasta, identificarea lor ca vocative este foarte uşoară şi confuzia între vocativ şi nominativ (subiect) poate fi uşor evitată.

Cînd după vocativ urmează un predicat la persoana I sau a III-a (ca în ex. : ***Ioane**, eu plec. **Ioane**, să se culce dacă şi-a terminat lecţia*), vocativul este uşor recunoscut.

Să vedem acum care e cauza pentru care vocativul e considerat ca nominativ şi ca subiect cînd e urmat de un verb la persoana a II-a, iar dacă verbul e la o altă persoană confuzia nu se mai face.

Spuneam mai înainte că un subiect exprimat printr-un substantiv are totdeauna un predicat la persoana a III-a, substantivul fiind, pentru simţul lingvistic al vorbitorului, de persoana a III-a. Dar nu numai la nominativ substantivul e simţit ca de persoana a III-a, ci şi la celelalte cazuri (cu excepţia vocativului) :

*Copilul se joacă = **el** se joacă ;*
*Creionul copilului = creionul **său** ;*
*dau copilului o carte = **îi** dau (**lui**) o carte ;*
*am văzut copilul pe stradă = **l**-am văzut pe stradă.*

În toate aceste cazuri substantivul poate fi înlocuit cu un pronume de persoana a III-a.

Cu vocativul ne adresăm persoanei cu care stăm de vorbă, deci persoanei a II-a [1], întocmai cum ne adresăm şi cu pronumele ***tu*** [2]. Dacă spunem acestei persoane să facă ea ceva (ca în exemplele : ***Ioane**, citeşte lecţia ; **Ioane**, să-ţi citeşti lecţia ; **Ioane**, citeşti lecţia apoi te joci* verbul va fi la persoana a II-a. Persoana cu care stăm de vorbă, fiind şi ea la persoana a II-a, e uşor ca vocativul să fie considerat subiect.

Dacă admitem că vocativul nu e un caz propriu-zis, aşa cum se spune în gramaticile actuale, fiindcă nu ar exprima un raport sintactic, atunci considerarea lui ca subiect e o greşeală şi ea poate fi evitată prin procedeul propus de noi mai sus (: Predicatul fiind exprimat printr-un verb la persoana a II-a, care are ca subiect întotdeauna un pronume, substantivul care pare a fi subiect, fiindcă ne adresăm cu el tot la persoana a II-a, nu e totuşi subiect, deci nu e nici la nominativ, ci la vocativ).

---

[1] Avînd în vedere că spre deosebire de celelalte „cazuri" în care substantivul e simţit ca pers. a III-a — cu vocativul ne adresăm persoanei cu care stăm de vorbă. deci pers. a II-a, precum şi faptul că „el nu exprimă un raport propriu-zis între noţiuni, ci arată numai o luare de poziţie din partea vorbitorului faţă de un obiect, cu scopul de a-i comunica ceva" (Iorgu Iordan, *Limba romînă contemporană*, Bucureşti, 1955 p. 253), ar trebui să conchidem că el nu este un caz în sens strict, mai ales că el (după cum se spune în gramaticile actuale) nu se leagă sintactic de nici un membru al propoziţiei. Noi nu sîntem însă de această părere, aşa cum se va vedea mai departe.

[2] Pronumele personal *tu* este un complex de sunete sonore cu care ne adresăm *oricărei* persoane cu care stăm de vorbă, iar vocativul este un complex de sunete sonore cu care ne adresăm unei anumite persoane cu care stăm de vorbă.

Noi nu sîntem însă de părere că vocativul nu ar exprima nici un raport sintactic, ci credem că, atunci cînd este urmat de un imperativ sau de un verb la alt mod, dar cu valoare de imperativ, *el este subiectul predicatelor exprimate cu aceste verbe.*

Sînt apoi cazuri cînd subiectul este exprimat printr-un pronume, lîngă care apare un vocativ. De ex. : *Ce faci mata*, **Sora Soarelui** ? (M. Sadoveanu) ; *De ce plîngi iar mata*,***bunicuță*** (M. Sadoveanu) ; *Bine*,***duduie Viorica***, *mata să nu prinzi raci.* (M. Sadoveanu). În asemenea cazuri noi credem că vocativul are rol de *apoziție.*

Vocativul are deci rol sintactic, numai că el nu ne trimite la persoana a III-a, ci la a II-a.

Aceasta trebuie să fie o rămășiță din timpurile cînd omul se adresa semenului său nu cu un pronume, ci cu o formă nominală de la care — credem — s-au dezvoltat apoi celelalte, după cum formele verbale se vor fi dezvoltat din cea de imperativ (deci tot persoana a II-a).

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

UN PROCEDEU DE INDIVIDUALIZARE A PERSONAJELOR ÎN OPERA SATIRICĂ A LUI I. L. CARAGIALE

DE

LUIZA ŞI MIRCEA SECHE

Un remarcabil studiu recent al academicianului I. Iordan, intitulat „Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale" [1], analizează cu minuţiozitate aspectele comice ale vorbirii eroilor din comediile şi schiţele satirice ale marelui nostru scriitor. Autorul studiului urmăreşte în primul rînd — cum era de prevăzut — limbajul neologistic al eroilor lui Caragiale. Este de altfel binecunoscut faptul că ceea ce izbeşte pe cititor mai întîi, atunci cînd parcurge opera satirică a scriitorului, este aspectul „anormal" al neologismului, atît din punctul de vedere al formei cît şi — deşi în mai mică măsură — din punctul de vedere al sensului. Faptul acesta are o dublă motivare. Nu trebuie uitat, mai întîi, că acţiunile cuprinse în opera satirică a scriitorului se desfăşoară într-o epocă de masivă pătrundere a neologismelor în limbă; multe dintre elementele lexicale noi nu se acomodaseră încă sistemului limbii noastre; altele erau concurate de dublete lexicale pătrunse prin filiere deosebite. În al doilea rînd — şi mai ales — trebuie să se ţină seamă de nivelul general de pregătire intelectuală a eroilor lui Caragiale. Pentru asimilarea elementelor lexicale neologistice era necesară o anumită pregătire intelectuală pe care eroii lui Caragiale, aproape fără excepţie, nu o au. Există însă la aceşti reprezentanţi ai „mahalalei intelectuale" [2] pasiunea irezistibilă de a vorbi „ales"; de aici izvorăşte contradicţia flagrantă, comică, între posibilitatea lor reală de exprimare şi veleitatea lor nemăsurată: veleităţile întrec întotdeauna posibilităţile acestor eroi.

[1] Bucureşti, Societatea de ştiinţe istorice şi filologice, 1955.

[2] G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura romînească*, ed. a 2-a, Iaşi, 1909, p. 235.

Într-un articol editorial publicat în ziarul „Voința națională" din 20 august 1885, autorul sublinia el însuși, în mare, această contradicție : „Pretenția neajutată de mijloace — scria Caragiale — iată cusurul de căpetenie al societății noastre" [1].

Neologismul este prin urmare elementul lexical *de bază* cu ajutorul căruia scriitorul își caracterizează personajele comice.

Fără a încerca să treacă în revistă bogăția de idei cuprinsă în studiul acad. I. Iordan, articolul de față își propune doar să analizeze un procedeu de individualizare a personajelor cu ajutorul neologismului — în opera satirică a lui I. L. Caragiale — despre care acad. I. Iordan nu amintește nimic sau aproape nimic. Acest procedeu — pe care marele nostru satiric îl mînuiește cu rezultate magistrale de-a lungul întregii sale opere satirice — constă în *modul cum folosesc eroii săi, în dialog — și scriitorul însuși în comentariile dintre dialoguri — dubletele lexicale neologistice.* Variantele lexicale neologistice ale scriitorului nu sînt și ale eroilor, iar variantele lexicale neologistice ale unui erou nu sînt și ale aceluia sau acelora cu care se întreține în dialog. În felul acesta se realizează o ierarhizare a posibilităților de exprimare, deoarece unul sau mai multe dintre dubletele lexicale neologistice pot arăta incultura sau prețiozitatea de exprimare a unor eroi. Desigur că adeseori scriitorul urmărește deopotrivă caracterizarea individuală și colectivă. Așa se explică faptul că *multe neologisme apar sub același aspect nerecomandabil la toți sau la mai toți eroii aceleiași creații literare.* Participanții la adunarea electorală din comedia „O scrisoare pierdută" folosesc, cu toții, forma „*plebicist*", rezultată prin metateză, iar vîrful „intelectualității", Trahanache, conchide, rugînd pe Farfuridi : — „Dacă mă iubești, stimabile, să trecem la *plebicist*" [2].

Varianta incultă „*vitrion*" este generală în „D-ale carnavalului" : e atestată la Mița Baston și Didina Mazu, la Nae Girimea, la Iordache și la Catindat (O. VI, 199, 228, 238). „*Dipotat*" e varianta lexicală preferată a mai multor personaje din comedia „O noapte furtunoasă". Uneori sfera de folosire a unei variante neologistice „anormale" depășește limitele unei opere, poate fi regăsită de-a lungul mai multor creații ale scriitorului, la o galerie întreagă de eroi : este cazul lui „*bulivar*" sau al lui „*teribel*" ; exemplele pot fi aici ușor înmulțite.

Ar putea să pară, cel puțin la prima vedere, că n-ar fi posibilă caracterizarea unor eroi care vorbesc într-un fel unic — fie el și anormal. Caracterizarea se realizează totuși, prin compararea cu modul normal de folosire a neologismului, ea atingînd însă, nu un erou izolat, ci o categorie sau mai multe categorii sociale.

---

[1] I. L. Caragiale, *Opere alese*, vol. al II-lea, București, 1940, p. 43.

[2] I. L. Caragiale, *Opere*, ed. Paul Zarifopol — Ș. Cioculescu, vol. al VI-lea, p. 130 ; citatele următoare vor trimite la aceeași ediție.

Dar nu prin acest procedeu urmăreşte scriitorul în primul rînd să individualizeze, să caracterizeze. În opera satirică a lui I. L. Caragiale fiecare erou se individualizează prin modul său personal de exprimare, mai ales prin modul personal de a folosi cuvîntul nou. Există, cu alte cuvinte, *o mare diversitate în folosirea aceluiaşi neologism de către mai multe personaje.* Scriitorul a făcut evidentă această diversitate — punînd pe eroii aceleiaşi compuneri, în replici adesea succesive, să folosească variante diferite ale aceluiaşi neologism; se realizează astfel, prin contrast, cu ajutorul mijloacelor de exprimare, individualitatea eroilor. Foarte frecventă în opera satirică a lui I. L. Caragiale este situaţia în care *doi sau mai mulţi eroi folosesc două sau mai multe variante deosebite ale aceluiaşi neologism, una dintre aceste variante lexicale fiind cea normală, cealaltă sau celelalte fiind întotdeauna dublete mai „solemne", mai pretenţioase sau mai vechi.*

Autorul a fost conştient, spre exemplu, de deosebirea „socială" dintre aspectul cult şi cel familiar (sau popular) al sufixelor *-iune* şi *-ie.* „Primul face impresia că-i pedant şi de aceea ridicol, cel puţin la anumite cuvinte sau în anumite condiţii, unde nu corespunde situaţiei" [1]. „Marele nostru satiric îşi bate joc de semidocţii vremii sale şi cu ajutorul acestei deosebiri de mediu social dintre *-iune* şi *-ie*, făcîndu-i să întrebuinţeze numai forma *-iune*" [2].

Ziţa — care are cîţiva ani de *„pasion"* şi stă sub directa influenţă a „intelectualului" latinist Rică — foloseşte asemenea neologisme în formă lungă:

—„Ei ! Şi zi persoana în *chestiune* aşteaptă pe maidan?" (O. VI 18).

Spiridon şi Veta, personaje fără veleităţi de exprimare „aleasă", se mulţumesc cu forma scurtă a neologismului:

Spiridon: — „Am lăsat persoana în *chestie* să m-aştepte pe maidan" (O. VI 18).

Veta:— „Atunci persoana în *chestie* n-a putut fugi" (O. VI 45).

În comedia „O scrisoare pierdută" personajele apelează la trei variante ale neologismului sus-amintit. Este drept că varianta familiară *chestie* nu apare în vorbirea directă a eroilor [3], ci în telegrama adresată lui Tipătescu de către organele superioare ale partidului său (O. VI 125). Faptul este însă explicabil: cu excepţia lui Pristanda (şi poate a cetăţeanului turmentat) — eroii comediei sînt oameni „culţi" şi ţin să arate acest lucru în vorbirea lor; de aceea vor folosi aproape întotdeauna varianta neolo-

---

[1] I. Iordan, *Stilistica limbii romîne.* Bucureşti, 1944, p. 203.

[2] Idem, *Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale,* p. 44.

[3] O întîlnim o singură dată la Caţavencu, dar cu o evidentă valoare depreciativă, cf. mai jos.

gistică lungă, îndeosebi în momentele „solemne" ale activității lor. Așa de exemplu, în discursul său electoral, Farfuridi afirmă:

„Ajungem dar la *chestiunea* revizuirii constituțiunii" (O. VI 132).

Singur Trahanache, caracterizat în general printr-un limbaj neologistic aparte (care pare „demodat"), adoptă varianta mai neobișnuită a neologismului, pe care o folosește fără excepție:

„Stimabile... ; să trecem la *cestiune*" (O. VI 131).

Exemplele de mai sus reflectă totodată și lupta de adaptare a neologismului la sistemul limbii noastre; *chestiune*, varianta normală de astăzi, își disputa întîietatea cu *chestie*, dubletul familiar, și învinsese aproape pe *cestiune*, variantă astăzi dispărută, dar reală într-o epocă în care *grupul fonetic que* și *qui* al unor neologisme era redat în limba romînă prin *ce* și *ci*[1].

Important este faptul că scriitorul pune pe fiecare erou să folosească exact varianta care îl caracterizează mai bine [2].

Față de Farfuridi, care folosise forma *constituțiune*, Pristanda, personaj subordonat pe scara socială și puțin contagiat de limbajul superiorilor, apelează la varianta *constituție* (O. VI 109) [3].

Majoritatea eroilor din comedia „O scrisoare pierdută" folosesc varianta, astăzi nerecomandabilă, *soțietate*. Singuri Zoe Trahanache și Tipătescu, care se remarcă în general printr-un limbaj „normal" (de aceea ei nici nu sînt propriu zis eroi comici), folosesc cu consecvență dubletul lexical „*societate*" (O. VI 85, 95, 96, 160).

După cum ușor se poate constata — meritul deosebit al scriitorului constă și în aceea că, într-o epocă de coexistență puternică a formelor neologistice prin dublă sau triplă filieră, a putut discerne și prevedea, cu simțul lingvistului, variantele durabile de cele mai puțin durabile sau de cele efemere; „modernizîndu-și" modul de exprimare cu mijloace ridicule, eroii lui Caragiale își dezvăluie dintr-o dată limitele pregătirii lor intelectuale.

Interesant ni se pare și faptul că eroii care folosesc o anumită variantă neologistică își pot schimba eventual, în cursul dialogului, modul inițial de exprimare, adoptîndu-l pe cel al interlocutorului. Explicația acestor situații este clară: circulau deopotrivă mai multe variante ale unui neologism, eroul ezita între folosirea uneia sau alteia și putea să apeleze la amîndouă, adesea și cu intenție. Scriitorul a vrut să arate însă totodată și lipsa de siguranță a eroilor în mînuirea cuvîntului nou; dovada o poate face

---

[1] Vechiul Dicționar al Academiei Romîne atestă variantele *cestor, cestură, cintesență, citanță* etc., la neologismele *chestor, chestură, chintesență, chitanță*.

[2] Caracterizarea latinistului Rică și a altor personaje se realizează uneori cu ajutorul unor variante neologistice care n-au existat — probabil — niciodată ca atare în limba romînă, dar care par posibile la acești eroi (*peripețiune, politiune, exagerațiune* etc.).

[3] Cf. la Ipingescu, o a treia variantă, incultă, *costituțiune* (O. VI 14).

propria sa vorbire din opera comică, în care nu găsim dublete lexicale neologistice.

Un exemplu semnificativ de imitare a limbajului interlocutorului ni-l oferă schița „Petițiune", dialog între un petiționar și un impiegat :

„— Am dat o *petițiune*... Vreau să știu ce s-a făcut... Să-mi dați un număr.

— Nu ți s-a dat un număr cînd ai dat *petiția*?" (O. I 36)

...Ce cereai în *petiție*?...

— Eu, nu ceream nimic.

— Cum?

— Nu era *petiția* mea" (O. I 38).

Contrar așteptărilor — nu funcționarul folosește forma lungă a neologismului, specifică stilului de cancelarie ; celălalt este însă personajul comic — el folosește prin urmare varianta „solemnă" — și poate tocmai pentru că se află în fața unui reprezentant al limbajului pretențios.

Cațavencu se remarcă îndeosebi prin ușurința extraordinară de a-și însuși felul de exprimare al celorlalți eroi. În scena adunării electorale îl vedem folosind cînd variantele neologistice ale lui Farfuridi, cînd pe acelea ale lui Trahanache, sau, dimpotrivă, reluîndu-și „personalitatea" :

Farfuridi : — „Știți care este *opinia* mea în privința revizuirii?

Cațavencu : — Să vedem *opinia* lui d. Farfuridi.

Farfuridi : — *Opinia* mea este aceasta..." (O. VI 132).

Cațavencu : — „Ei, cum să-l trimiți la Cameră, nene, pe stimabilul? Nu zic, are ideile lui, *opiniile* lui — eu respect ideile, numai să fie sincere, și el e sincer, n-ai ce zice — respect la orice *opiniune*!... Dar să-ți vie stimabilul cu idei învechite, [cu *opiniuni* ruginite, și să te sperie mereu cu Europa, [cu] zguduiri... asta nu mai merge... Astfel de *opiniuni* nu le respect" (O. VI 134).

Am reprodus acest fragment pentru a sublinia și un aspect suplimentar ; nu constatăm aici numai faptul că Farfuridi are „*opinii*", iar Cațavencu „*opiniuni*", ci și tendința lui Cațavencu de a asocia variantei „*opinie*" o nuanță de dispreț — sau măcar de minimalizare. Variantele neologistice scurte nu erau specifice limbajului politicianist al vremii, pentru că nu aveau „solemnitatea" necesară — și Cațavencu își arată în mai multe rînduri disprețul față de ele. Într-un dialog purtat cu Trahanache, în legătură cu „*chestiunea* revizuirii constituțiunii", pe care o pusese Farfuridi, Cațavencu intervine în felul următor :

Trahanache : — „Faceți tăcere... avem *cestiuni* arzătoare...

Cațavencu : — De unde pînă unde 64 *chestie* arzătoare la ordinea zilei?... Chemați pe onorabilul orator la *cestiune*" (O. VI 131).

Aici se vede clar cum Nae Cațavencu reduce, pe de o parte, importanța „*chestiunii*" dezbătută de Farfuridi la o „*chestie*", adică la o problemă

oarecare, banală; pe de altă parte — Cațavencu simulează și modul de exprimare al prezidentului Trahanache — probabil tot cu intenția de a ironiza.

Uneori personajele sînt puse să-și însușească reciproc și succesiv mijloacele de exprimare:

Mița: — „La mine e *chestiune* de traducere" (O. VI 187).

Pampon: — „Numai dl Nae poate să mă puie pe urma aceluia care a devenit în *chestiune*... Azi noapte nu a devenit din gelozie, pentru că nu începuse încă *chestia*..." (O. VI 188).

Mița: — „Ai venit aici pentru ca să afli numele omului cu *chestia* de traducere?" (O. VI 190).

Fără veleități de exprimare — Iancu Pampon își însușește totuși varianta mai „cultă" a Miței Baston; dar luat de fluxul vorbirii, el revine la varianta lui obișnuită, familiară, pe care apoi o reia și Mița, care simte că nu e momentul să vorbească „ales".

O situație deosebit de semnificativă care ne întîmpină în opera satirică a lui I. L. Caragiale este și aceea în care *doi sau mai mulți eroi folosesc, în cursul convorbirii, două variante ale aceluiași neologism — una dintre aceste variante fiind întotdeauna incultă, iar cealaltă forma normală, recomandabilă.* Ierarhizarea capacității de exprimare a eroilor se face de data aceasta în mod categoric. În comedia „O scrisoare pierdută", de exemplu, polițaiul Pristanda se află în inferioritate față de Cațavencu și Trahanache, dar mai ales față de Tipătescu. Cațavencu și Tipătescu spun „*vampir*"; Pristanda ajunge la betacism:

— „*Bampir*... ce-i aia *bampir*?" (O. VI 75).

Cațavencu, Trahanache — și cu ei toți participanții de la adunarea electorală — folosesc forma corectă *candidat*; Pristanda ajunge la metateza neologismului: — „Cînd oi tuși de trei ori, d-ta proclamă *catindatul*" (O. VI 145, 146).

La rîndul său — Trahanache este inferior celorlalți eroi ai comediei, în primul rînd lui Tipătescu și Zoe. Tipătescu și Cațavencu spun *document*, Trahanache întotdeauna *docoment*, care este un hiperurbanism. Farfuridi vorbește despre „*interesele* partidului" (O. VI 101), iar Trahanache, ajungînd din nou la hiperurbanism, despre „*enteresurile* partidului" (O. VI 103). Zoe — ca și ceilalți eroi — are „*ambiție*" (O. VI 112), iar Trahanache — ca și cunoscutul jupîn Dumitrache — „*ambiț*" (O. VI 105).

În schița „Două loturi" avem un dialog între Lefter Popescu și Țîca, negustoreasa de haine vechi, semnificativ din acest punct de vedere:

— „Unde mi-e *jacheta*?
— Care *jaghetă*?
— Jacheta cu *biletele*...
— Care *belete*?" (O. I 153).

Tot astfel — este o deosebire calitativă categorică între limbajul neologistic al fostului impiegat Lae şi al mamei sale, Tarsiţa Popeasca, eroii schiţei „Art. 214" :

Tarsiţa : — „Las'că-i spui eu tot lu domnu *avucatu*" (O. I 78).

Lae : — „Mai întîi, domnule *avocat*, eu vreau să dau divorţ..." (O. I 81).

Dar ierarhizarea personajelor din punctul de vedere al capacităţii de exprimare se face şi altfel în opera satirică a lui I. L. Caragiale : *eroii folosesc adesea, în cursul convorbirii, acelaşi neologism în variante corupte diferite.* Personajele nu se mai împart deci în ridicule şi neridicule ; ele devin, toate, ridicule, dar pe trepte diferite. Deosebit de interesant ni se pare, din punctul acesta de vedere, un fragment mai lung din schiţa „Domnul Goe" :

— „Vezi ce bine-i şade lui, zice mam'mare, cu costumul de *marinel*?

— Mamiţo, nu ţi-am spus că nu se zice *marinel*?

— Dar cum?

— *Marinal*...

— Ei ! ziceţi voi cum ştiţi ; eu zic cum am apucat... *marinel*...

— Vezi că sînteţi proaste amîndouă? întrerupse tînărul Goe. Nu se zice nici *marinal*, nici *marinel*.

— Dar cum, procopsitule? întreabă tanti Miţa...

— *Mariner*...

— Apoi de ! n-a învăţat toată lumea carte ca d-ta ! zice mam'mare, şi iar sărută pe nepoţel şi iar îi potriveşte pălăria de *mariner*.

Dar nu e vremea de *discuţii filologice* : soseşte trenul" (O. I 267-268).

În prima versiune a schiţei[1],—neologismul din replicile lui „mam'mare" şi „tanti Miţa" se prezintă sub aceleaşi aspecte nerecomandabile ; în schimb, tînărul Goe, elev, deşi adesea repetent, dar considerat de rudele mai în vîrstă persoana cultă a familiei, vorbea corect, indicînd forma *marinar*. Abia în a doua versiune a lucrării[2] scriitorul atribuie eroului varianta incultă *mariner*. În acest fel — instruitul familiei vorbeşte mai puţin corect decît tanti Miţa care, folosind varianta *marinal*, asimilează neologismul *marinar* pe cale orală. Varianta lui Goe — care s-a realizat prin înlocuirea sufixului corect — nu se explică printr-o influenţă franceză, cum ar putea să pară la prima vedere (ca în cazul lui *particuler*, de exemplu), ci prin tendinţa păturilor neinstruite de a prefera pe *-er* lui *-ar*[3], cel dintîi sufix părînd adesea mai „distins", adică mai puţin românesc. Cît despre

[1] „Universul", 12 mai 1900.
[2] *Momente*, 1901, p. 122.
[3] I. Iordan, *Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale*, p. 45 ; cf. şi *milioner*, faţă de *milionar*.

„mam'mare" — ea a ajuns la forma *marinel* prin asimilarea orală a variantei inculte *mariner*, stînd astfel pe cea din urmă treaptă a ridicolului, deoarece a deformat a doua oară un neologism deja deformat.

★

În împrejurări deosebite oamenii pot reacționa, și din punct de vedere lingvistic, în mod diferit. Tot așa fac și eroii lui Caragiale; deosebirea dintre modul cum scrie și modul cum vorbește același erou, dintre momentul „solemn" și cel banal al vieții sale — este marcată în mod magistral cu ajutorul neologismului. Faptul esențial pentru noi este acela că, în momentele deosebite ale vieții lor, personajele vorbesc de obicei — contrar așteptărilor — mai incorect decît în împrejurările obișnuite, deoarece în momentele deosebite ei apelează la mijloace „distinse" de exprimare, care nu le sînt adesea la îndemînă. Rică Venturiano, de pildă, nu este același atunci cînd scrie și atunci cînd vorbește:

„Tu ești aurora sublimă — scrie el Ziței — care deschide bolta azurie într-o *adorațiune* poetică infinită" (O. VI 18).

Cînd eroul repetă, oral, această declarație de amor, luat de fluxul vorbirii, uită o clipă să-și supravegheze limbajul și folosește varianta scurtă a neologismului, adică varianta normală:

„Tu ești aurora, care deschide bolta înstelată într-o *adorație* poetică..." (O. VI 35).

În ziarul „Vocea patriotului național", la care colaborează cu articole politice fulminante, Rică Venturiano scrie despre „sfînta *constituțiune*" (O. VI 14) — dar publicistul afirmă oral:

— „Unul nu poate fi mai sus decît altul, nu permite *constituția* (O. VI 54).

Eroul declară Ziței, oral, că e „nebun de *amor*" (O. VI 34); scriindu-i însă, el creează o variantă neologistică ridicolă: „Inima-mi palpită de *amoare*" (O. VI 18). Cum a ajuns eroul la această variantă, care nu merge pe linia latinismului și italienismului care îl caracterizează? El a aplicat aici — în mod greșit — unui neologism latinesc o lege fonetică specifică elementelor lexicale latinești și slave din fondul vechi al limbii: aceea a diftongării condiționate a lui *o* accentuat (*coda* > *coadă*, *kosa* > *coasă*, *florem* > *floare*). Rică Venturiano a „romînizat" prin urmare, în mod personal, neologismul, ceea ce în fond nu este surprinzător, personajul avînd în general tendința de a crea forme lexicale, chiar dacă nu în sensul acesta.

Cît despre ziaristul Caracudi — eroul mai multor schițe — el este solicitat la un moment dat să redacteze un articol de mare actualitate: „Mă-ntorc într-un ceas cu *informația*" (O. II 26) — asigură el, oral. Într-adevăr, Caracudi a cules „*informația*" și și-a compus articolul, care

începe astfel: „Am dat aseară o *informațiune*, relativă la scena petrecută ieri la palat" (O. II 27). Cum era de așteptat — atunci cînd scrie, și încă un articol politic, Caracudi devine mai „solemn".

În împrejurări deosebite, unii eroi folosesc două variante deopotrivă de nerecomandabile ale aceluiași neologism. Este, între altele, cazul lui Chiriac, tejghetarul din comedia „O noapte furtunoasă":

—„Jupîne... nu vrea să iasă mîine la *izirciț* cu nici un preț... M-am dus eu la el chiar în persoană; zic: pe ce bază nu vrei să vii mîine la *ezerciț*, domnule?" (O. VI 9). Asemenea inconsecvențe la Chiriac sînt semnificative: personajul, care nu are veleități de intelectual și care, în general, vorbește simplu [1], trăiește într-un mediu social în care majoritatea eroilor vorbesc sau depun eforturi vizibile să vorbească „radical"; vocabularul lui Chiriac este contaminat de limbajul acestora, dar însușirea unor termeni neologistici rămîne la el foarte aproximativă; de aici provine desigur „maleabilitatea" sa în folosirea neologismului, și nu dintr-o intenție oarecare.

Firul acțiunii cere ca eroii să reproducă uneori spusele unui personaj care nu este de față. Scriitorul izolează chiar între ghilimele cele reproduse de erou, garanție a citării exacte; dar, pe de altă parte, scriitorul ne demonstrează că de obicei intenția nu se realizează; intermediarul nu se află la nivelul intelectual al personajului citat, de aceea el prelucrează după posibilitățile lui — dar întotdeauna în mod ridicol — materialul lingvistic de reprodus. Fenomenul este firesc, dar contribuie — și el — la stabilirea unei ierarhii a personajelor din punctul de vedere al capacității de exprimare.

Iată-l pe Pristanda „reproducînd" vorbele lui Cațavencu:
„Mă prinz cu d-voastră că o să voteze cu noi cine cu gîndul nu gîndiți, unul pe care contează *bampirul* — și acolo, pardon, tot *bampir* vă zicea — pe care contează *bampirul* ca pe dumnezeu" (O. VI 81).

Cațavencu are însă — în acest caz — un limbaj neologistic corect: „Ajutor! Săriți! Mă omoară *vampirul*!" strigă el într'o replică de mai jos (O. VI 119), iar în ziarul „Răcnetul Carpaților", eroul scrie de asemenea despre „*vampirul*" Tipătescu (O. VI 75).

Tot așa Nae Ipingescu — eroul cel mai ridicol al comediei „O noapte furtunoasă" — citind articolul publicistului Venturiano din „Vocea patriotului naționale", vorbește despre „*costituțiune*" (O. VI 14), creație care-i aparține, deoarece Venturiano folosește corect neologismul (cf. O. VI 54).

★

[1] Cf. spre ilustrare, scena în care discută cu Veta, personaj asemănător din acest punct de vedere.

Dar nu numai eroii vorbesc în opera satirică a lui I. L. Caragiale. Uneori scriitorul intervine el însuși în acțiune, stă de vorbă cu eroii sau comentează unele situații. Ar fi poate inutil să mai amintim aici faptul—foarte firesc — că deosebirea dintre limbajul scriitorului și acela al personajelor sale este netă, din punctul de vedere care ne preocupă ; dar această deosebire pune unele probleme interesante. Așa, de pildă, limbajul neologistic al scriitorului — cînd vorbește în numele său — este superior nu numai limbajului personajelor sale obișnuite sau destul de culte, ci și aceluia al eroilor intelectuali, deci cu posibilități — măcar teoretice — de exprimare corectă. Valoarea „culturii" unor astfel de intelectuali este demascată în mod clar. Un exemplu va ilustra mai bine această constatare :

„Mă plîng unui amic, *impiegat superior, om cu carte*, de furia elementului.

— Las', coane Iancule, îmi zice, ploaia aiasta-i bună după atîtea călduri *dropicale* !

—...Din adîncul sufletului zic : domnul fie lăudat ! el, care ne trimite răcoarea după căldurile *tropicale* !" (O. II 162).

Contrastul dintre ceea ce a vrut să spună impiegatul „superior" și ceea ce spune el de fapt stîrnește rîsul ; etimologia populară la care ajunge personajul (prin apropierea neologismului de cuvîntul popular *dropică*) poate fi pusă alături de hiperurbanismele altor eroi, fiind, ca și acestea, rezultatul perceperii greșite a cuvintelor noi și avînd la bază tot ignoranța.

S-ar părea, cel puțin la prima vedere, că acest procedeu rămîne irealizabil în piese, creații în care nu pot vorbi decît eroii. La o cercetare mai atentă se observă însă că scriitorul a creat și în piese contrastul dintre aspectul corect și aspectul incult sau pretențios al neologismelor — cu ajutorul indicațiilor scenice. Există, așadar, pe de-o parte, o diversitate în modul cum folosesc personajele aceleiași piese un același neologism, iar pe de alta, o deosebire între aspectul neologismelor din indicațiile scenice și acelea folosite de eroul din replica imediat următoare sau apropiată. Confruntarea celor două variante neologistice duce iarăși la ierarhizarea capacității de exprimare a eroilor, la caracterizarea lor. Apelăm din nou la cîteva exemple :

Jupîn Dumitrache : — „Dacă nu-i ajungea, să-mi taie mie *favuridele* ! (își mîngîie *favoritele*)" (O. VI 8).

Cațavencu : „ (Este emoționat, tușește și luptă ostentativ cu *emoția*...) — Iertați-mă, fraților, dacă sînt mișcat, dacă *emoțiunea* mă apucă așa de tare..." (O. VI 141).

Crăcănel : — „Ai spart *țilindrul*... (apucă... *cilindrul* de la o altă lampă)" (O. VI 233).

Limbajul scriitorului nu se diferențiază însă întotdeauna de al eroilor săi comici ; I. L. Caragiale este unul dintre creatorii care apelează des la

stilul indirect — liber. Folosind cu mare măiestrie mijloacele de exprimare ale unor eroi, simulînd același nivel intelectual cu al personajelor sau izolînd cu mijloace grafice (prin litere cursive, ghilimele etc.), în enunțările sale, elemente neologistice inculte care aparțin acestora, scriitorul a izbutit să sublinieze, și prin acest procedeu, ridicolul unor oameni care, fără a fi ajutați de pregătirea necesară, se străduiesc să vorbească „radical". Cîteva exemple — spicuite dintre atîtea — pot dovedi acest lucru :

„Madam Sevastița Stănescu, născută Vasilescu" discută cu scriitorul în schița „Întîrziere" :

—„Și... mergeți la București în plimbare..." presupune scriitorul, ținîndu-i tovărășie în tren.

—„Nu, merg la *dandist*... am un dinte..." răspunde eroina (O. I 295).

Pe peron, madam Sevastița e întîmpinată de „un tînăr și frumos ofițer de călărași, care o primește cu efuziune în brațe...

— Așa? zic eu... Am înțeles... Bun *dandist* are cocoana!" (O. I 297).

Altă dată scriitorul stă de vorbă cu „un domn impiegat de mișcare foarte tînăr, care poartă o șapcă prea matură :

„Știu, mă-ntrerupse ghicindu-mi gîndul, este și un tren cum vrei dumneata, dar acela nu umblă... nu umblă decît pe *zezonul* băilor" (O. I 160).

—„În sfîrșit, tica-taca, încetinel, ajung... în gara Iași. Mă gîndesc, cum sînt obosit de drum... să mă duc repede la baie; dar îndată mi-aduc aminte de șapca odinioară stacojie; nu s-a deschis încă „*zezonul*" (O. I 161).

★

Fără a epuiza materialul neologistic cu valori stilistice din opera satirică a lui I. L. Caragiale — articolul de față a fost doar o sumară trecere în revistă a unui procedeu care arată măiestria incomparabilă a scriitorului în mînuirea cuvîntului nou, ca mijloc de individualizare a personajelor și ca armă de satirizare. Dînd fiecărui erou o pregnantă „personalitate", scriitorul a legat totodată cu un fir comun pe eroii săi, ridicoli cu toții, dar pe trepte diferite; individualizarea se înalță astfel la tipizarea unor categorii de indivizi, la satirizarea unor stări de lucruri mai generale.

CRONICĂ

PERSPECTIVE NOI PENTRU STUDIUL LIMBILOR ÎN ȘCOLILE DE CULTURĂ GENERALĂ

Îmbunătățirea planurilor de învățămînt, cu scopul de a asigura ridicarea nivelului pregătirii generale a elevilor din școlile elementare și medii este un fapt important în viața noastră culturală. Această acțiune pozitivă reprezintă rezultatul unor eforturi deosebite, încununate de succesul dezbaterilor ample organizate de Ministerul Învățămîntului în primăvara anului 1956. S-a conturat atunci limpede tendința de a extinde și adînci studierea limbilor în învățămîntul de cultură generală.

În ultimii ani se știe că s-a acordat o deosebită atenție studierii gramaticii limbii române. Au apărut cercetări științifice de amploare necunoscută pînă acum și continuă să apară, în sprijinul unei mai bune cunoașteri a limbii noastre, în sprijinul cultivării ei. Gramatica Academiei R. P. R., „Dicționarul limbii române literare contemporane", „Îndreptarul ortografic", „Dicționarul ortoepic" „Tratatul de punctuație" și culegerile de studii de gramatică și de Contribuții la studiul dezvoltării limbii literare în veacul trecut, fără a mai aminti numeroasele studii și articole publicate în revistele Institutului de lingvistică, „Limba română" și „Studii și cercetări lingvistice" cît și în publicațiile Societății de științe istorice și filologice, au însemnat un ajutor considerabil dat cadrelor didactice care predau limbile în școli și au stimulat în mare măsură munca de cercetare științifică a acestora.

Prin introducerea în planurile noi de învățămînt a studiului limbilor franceză, germană, engleză din clasa a V-a și a limbii latine din clasa a VIII-a înainte, se deschid noi perspective de ridicare a nivelului culturii generale. Contactul elevilor cu literatura și știința mondială va ușura într-o măsură considerabilă înțelegerea logică a multor termeni și a particularităților lexicale și gramaticale ale limbii noastre, strîns legată, ca structură, de limba latină și de cea franceză.

O caracteristică a studiilor lingvistice din ultimii ani o constituie analiza aspectelor limbii moderne și contemporane și slaba fundamentare istorică a cercetărilor întreprinse. Faptul e explicabil; tinerii cercetători au avut foarte reduse posibilități de însușire a limbii latine și uneori și a limbilor moderne. Neajunsul acesta e pe cale de a fi remediat acum. După ce cele mai urgente lucrări, necesare unei temeinice studieri a limbii române, au fost terminate, trebuie adîncite și fundamentate cercetările lingvistice legate de începuturile și evoluția istorică a limbii noastre. Nu încape îndoială că măsura luată de a extinde învățămîntul limbilor în școală va fi de un real folos celor mai multe discipline și, în primul rînd, predării limbii române.

În veacul trecut încă, Engels a arătat că o limbă se poate înțelege și cunoaște temeinic numai *cînd se urmărește nașterea și evoluția ei treptată*, deoarece *lipsa fundamentului istoric*

în cercetarea limbii duce la renașterea gramaticii de modă veche cu tot arbitrarul ei[1]. Pe măsură ce investigațiile științifice în diversele sectoare ale limbii fac progrese, „fundamentul istoric" va trebui să se consolideze tot mai mult. Cunoașterea limbii latine și a limbilor moderne înrudite cu limba noastră este deci absolut necesară. Acest fapt l-a demonstrat chiar Gramatica Academiei R. P. R., care a rezumat succint aspectele mai vechi ale evoluției limbii romîne, pornind de la limba latină.

Raportarea la izvorul latin și la corelațiile de structură cu limbile romanice va ușura atît înțelegerea evoluției formelor limbii romîne cît și învățarea limbilor străine predate azi în școală. Într-un lung proces istoric de influențe reciproce, au pătruns în lexic, în gramatică, în construcții sintactice și stilistice elemente dinafară, care au ajutat, în măsura în care ele au fost necesare limbii pentru a exprima mai exact anumite idei, dezvoltarea și îmbogățirea limbilor naționale. În această privință limba latină a jucat un rol important în istoria tuturor limbilor și literaturilor moderne.

★

La noi, la începuturile literaturii moderne, contactul scriitorilor, de al căror nume se leagă dezvoltarea limbii și literaturii naționale, cu limba și literatura latină și cu alte limbi și literaturi de veche tradiție, a dat impuls creației poetice și a deschis calea spre cultivarea limbii noastre literare. Nu ne oprim acum la reminiscențele latine din operele lui Ureche sau Costin, nici la erudiția lui Dimitrie Cantemir și nici la strădania nobilă, patriotică, a Școlii ardelene de a da culturii romînești o fundamentare istorică și o orientare modernă spre izvoarele umanismului. Cu Budai-Deleanu, cu Asachi și Heliade Rădulescu, influența clasicismului greco-latin se vădește mai limpede ca un factor pozitiv în creația literară și în îmbogățirea limbii noastre cu elemente noi, care-i dezvoltă în mod considerabil capacitatea expresivă.

Traducerile vechi din literatura antichității și din literaturile europene, inspirate de umanismul greco-latin, prezintă numeroase părți pozitive ale influenței culturale care a stimulat modernizarea limbii și a literaturii noastre. Acest adevăr îl ilustrăm acum numai cu două exemple concludente, pentru a înțelege mai bine rolul pe care clasicismul greco-latin, deși cu o tradiție modestă la noi, l-a jucat în îndrumarea artistică, în educarea estetică a scriitorilor și a criticilor.

Volumul „Culegere din scrierile lui I. Eliade de proză și de poezie", publicat în 1836, se încheie cu „Povețuiri asupra poeziei", purtînd indicația „din Boalo și Orație" (adică Boileau și Horațiu). Citățm din aceste „povețuiri" cîteva versuri care conțin idei valabile și azi:

Voiți voi dragostea obștii vrednici să o dobîndiți?
Scriind, cuvintele voastre neîncetat le feluriți.
Un stil ce ține tot una și-n veci este uniform,
Surda la ochi îmi luceşte, de el trebuie s-adorm.
Puțin se cat autorii născuți a ne-ngreuia
Cari p-un ton todauna pare c-ar psalmodia.

. . . . . .

În orice scriere a voastră limba decît tot cinstiți
Și în orice întîmplare de sfîntă s-o socotiți;
Surda sînt pus în mirare d-un sunet melodios,
Dacă nu e la loc vorba, frazu-e vicios.
Duhul nicidecum ne miră de un pompos barbarism,
Nici d-al unui vers prea mîndru îngîmfatul solicism.
Într-un cuvînt fără limbă cel mai vrednic autor
Zică cine orice-o zice, e cel mai prost scriitor.

Originala sinteză pe care o realizează aici Eliade, folosind creația poetică a doi mari scriitori preocupați de a îndruma pe urmași pe făgașul artei poetice, reprezintă pentru noi

[1] *Anti—Dühring*, ed. a 2-a, Ed. P.M.R., 1952, p. 378.

un document literar elocvent, în sensul inițierii clasice în creația literară. Prelucrarea celor două arte poetice pentru uzul literaților romîni ne arată că Heliade nu a fost numai un entuziast autor al îndemnului „scrieți băieți orice, numai scrieți", ci și o minte luminată, un autor didactic dornic să dea o direcție nouă, rodnică creației poetice și îmbogățirii limbii noastre literare. În acest scop, nu numai Heliade, dar și alți scriitori clasici din veacul trecut au recurs la luminile umanismului antic și modern, iar cunoașterea limbilor antice și a limbilor moderne le-a fost un sprijin permanent în activitatea lor de scriitori.

În anul în care Heliade își încheia volumul său cu „povățuirile" citate, în 1836 apărea în Moldova prima ediție a poeziilor lui Asachi, puternic influențat de poezia latină, în special de Horațiu. Volumul lui Asachi se deschide cu un prolog: „La Patrie", în care-și exprimă convingerea că poezia trebuie să joace un rol social însemnat, că ea are datoria de a îmbina armonios plăcutul cu utilul:

Un viu dor mă-naripează și mă-ndeamnă din giunie
Ca să cerc pe alăută romînească armonie.
Acest vers, ce sun-aice, lui Apolo nu-i strein,
Fiind gemine cu rostul ce-i urzit din cel latin,
Armonia-a strîns pe oameni în plăcuta societate,
Adunînd pre ei din codruri în statornica cetate;
De cîntarea lui Orfeos munții Traciei s-umpleau,
Și de sunetul cel dulce crude fiare se-mblînzeau.
Însăși ruga de evlavie unei inimi credincioase
Către Domnul se înalță pe aripi armonioase,
Ș-o simțire legănată prin al muzelor organ,
Mîngîietă cursul trece pe al vieții ocean;
Spre virtute versu-mbie, despre rele face ură,
Fermecîndu-ni adapă de-o înalt-învățătură.

Cuvintele noi atunci în vocabularul poeziei romînești: *evlavie, armonios, muze, al vieții ocean,* ca și ideea fundamentală că versul îmbie la virtute, la frumusețe, la adevăr *fiind gemine cu rostul ce-i urzit din cel latin,* anticipau dezvoltarea unor noi valori literare în cultura noastră modernă. Acest crez al lui Asachi s-a și împlinit. Urmașii lui, Alexandrescu, Negruzzi, Alecsandri, Bălcescu, Hasdeu, Odobescu, Eminescu au valorificat cu multă originalitate tezaurul lingvistic și poetic al umanismului. Ca un tribut nobil de recunoștință față de clasicismul latin, Asachi își încheie ultima ediție a versurilor sale cu un epilog inspirat de cunoscutele versuri horațiene:

Înălțat-am monumentul încă-n junea Romînie.
Decît bronzul, fierul, piatra mult mai trainic am durat.

Multe alte legături și referințe istorice au putut sugera dezbaterile rodnice pe marginea propunerilor făcute de Ministerul Învățămîntului pentru extinderea studierii limbilor în școlile de cultură generală. Propunem ca, în interesul unei mai bune cunoașteri istorice a limbii romîne, să se recurgă din cînd în cînd la orele de latină și în predarea celorlalte limbi moderne (rusa, franceza, germana și engleza) la vechile interpretări, la vechile eforturi de a îmbogăți literatura noastră cu traduceri valoroase. În acest scop opera scriitorilor clasici din veacul trecut poate fi de un real folos tuturor profesorilor de limbi străine din învățămîntul nostru.

Cu o bază a culturii generale devenită mai solidă prin cunoașterea limbilor de veche tradiție și de mare circulație în știința și literatura mondială, limbi prin intermediul cărora de mai bine de două secole au pătruns la noi cuceririle civilizației țărilor înaintate, viitorii oameni de știință, scriitorii, artiștii, publiciștii, activiștii culturali în diverse domenii, vor putea mîine contribui în mai largă măsură la progresul general al culturii naționale. Pentru aceasta ar trebui extinse traducerile din clasicismul greco-latin, de care, din păcate, se interesează numai o mică parte a scriitorilor noștri. Mihai Beniuc, Eusebiu Camilar, Petru Dumitriu

pot fi daţi ca pildă generaţiei tinere de scriitori, pentru strădania de a arăta ceea ce e bun şi frumos din tezaurul culturii antice, cultură preţuită în toate timpurile de scriitorii mari ai literaturii universale.

★

În domeniul lingvisticii şi al filologiei, studiul limbii latine şi al limbilor moderne, de care se ocupă noile planuri de învăţămînt, este indispensabil. Acad. Al. Graur a demonstrat nu de mult[1], pe baza unei analize riguroase, că fondul principal lexical al limbii noastre este în majoritatea lui constituit din elemente latine. Pe lîngă asta, în întregul vocabular al limbii romîne sînt foarte multe neologisme de origine latină sau franceză, împrumutate mai ales în ultimul secol, pe măsura dezvoltării civilizaţiei şi a culturii moderne. În motivarea reintroducerii studiului limbii latine în şcolile medii, ministerul a precizat ţelul practic al acestei măsuri: prin predarea limbii latine *se urmăreşte să se pună la îndemîna elevilor elementele lexicale şi gramaticale ale limbii latine, necesare pentru înţelegerea mai adîncă a limbii romîne şi a unei mari părţi din terminologia ştiinţifică şi tehnică modernă.* Fiindcă elevilor le lipseau cunoştinţele de limbă latină şi de limbi moderne, cu care a venit în contact limba română, neologismele erau înţelese şi asimilate în mod cu totul greşit, aşa cum s-a arătat într-o comunicare făcută la sesiunea din acest an a Institutului de ştiinţe pedagogice. Sîntem siguri că după aplicarea noului plan de învăţămînt în şcoala de cultură generală, elevii ultimei clase de liceu nu vor mai da interpretări personale unor cuvinte ca: *arbitrar, bilunar, apologie, fidel, arogant, frescă*[2] etc. Studentul de mîine, urmînd medicina, biologia, farmacia, ştiinţele naturale, chimia va fi bucuros să-şi explice etimologia numeroşilor termeni speciali, formaţi din elemente latine şi greceşti ca: *protoplasmă, impuls, conductor, infuzie, interstiţiu, senilitate, erupţie, anatomie, oftalmologie, morb* etc. Dată fiind strînsa legătură dintre cele două limbi antice, latina şi greaca, ar trebui acordată cel puţin o oră de studiu pentru greaca veche, în ultimii doi ani, la secţia umanistică a şcolilor de cultură generală.

★

Studiul lexicului limbii noastre din punct de vedere istoric, etimologic, studiile lingvistice viitoare, aşa cum ele sînt cerute de dezvoltarea continuă a culturii din patria noastră, impun extinderea studiilor romanice, a aplicării metodei comparativ-istorice, de mare importanţă pentru progresul viitor al disciplinelor filologice.

Cercetarea serioasă a fondului principal de cuvinte şi a structurii gramaticale romîneşti care sînt în majoritate (primul) şi aproape în întregime (a doua) latineşti, nu este posibilă fără cunoaşterea aceloraşi sectoare ale celorlalte limbi romanice şi, bineînţeles ale latinei însăşi, baza lor, a tuturora[3].

Legarea permanentă a faptelor între ele şi scoaterea la lumină a asemănărilor şi a deosebirilor dintre limba noastră, limba latină şi alte limbi romanice, vor contribui deci la mai buna înţelegere a evoluţiei lexicului şi gramaticii noastre.

Acum mai bine de un secol, Ion Ghica într-un comentar pe marginea *Programului şcoalelor pentru partea literară*, publicat în *Foaie pentru minte* din 1847, îndemna pe dascăli: *Profesorul să se folosească de toate ocaziile ce-i va da gramatica latinească ca să dea şcolarilor noţiii desluşite şi adevărate asupra limbii romîneşti şi să le arate mai cu seamă cum for-*

---

[1] *Încercarea asupra fondului principal lexical al limbii romîne*, Ed. Acad. R.P.R., 1954.

[2] Vezi „*Limba română*", mart.-apr. 1956, an. V, nr. 2.

[3] Acad. Iorgu Iordan, *Al VIII-lea Congres de studii romanice*, în „Contemporanul", 25 mai 1956.

maţia zicerilor romîneşti atîrnă adesea de aceea a zicerilor latine, într-un cuvînt, profesorul să pună necontenit gramatica românească în paralel cu cea latină.

Pe de altă parte studiile de limbă română care au folosit analiza istorică şi compararea fenomenelor între ele s-au bucurat de o atenţie deosebită din partea specialiştilor romanişti. Aceştia au arătat că *metoda comparativă nu e completă, cînd ţine seama numai de asemănări şi nu priveşte şi deosebirile, căci şi acestea contribuie în egală măsură, ca să elucideze chestiunile referitoare la stadiile anterioare ale limbilor. Tocmai limba română este în stare să ne dea în privinţa aceasta deslușiri de cel mai mare interes, nu numai fiindcă păstrează o comoară întreagă de elemente vechi, pierdute în alte limbi romanice, ci şi pentru că ne poate servi ca un control la datarea unor inovaţiuni de limbă şi la răspîndirea lor pe teren romanic*[1].

În condiţiile noi de sprijinire a muncii lingviştilor, extinderea studiului limbilor, care într-un fel sau altul sînt legate istoriceşte de limba noastră va asigura un mai înalt nivel ştiinţific lucrărilor în perspectivă şi rezolvării *următoarelor aspecte esenţiale ale formării şi evoluţiei limbii române*: a) *structura gramaticală a latinii populare din regiunea dunăreană*; b) *locul de formare a limbii române*; c) *raporturile dintre cele patru dialecte ale limbii române (dacoromîn, aromîn, meglenoromîn şi istroromîn)*; d) *influenţa slavă asupra limbii române*; e) *valorificarea contribuţiilor pozitive ale lingviştilor noştri din trecut*[2].

Am enumerat doar o parte din preocupările lingviştilor noştri. În fiecare dintre problemele pomenite mai sus studiul legăturilor limbii noastre cu baza ei latină şi cu alte limbi a căror influenţă a suferit-o de-a lungul veacurilor ocupă un loc central. Cum am spus, în anii din urmă, noi ne-am limitat în general la cercetarea aspectelor contemporane ale limbii noastre. Vocabularul, gramatica, problemele limbii literare numai incidental au fost analizate în perspectiva evoluţiei lor istorice. Am întocmit o gramatică a limbii contemporane, un dicţionar al limbii literare contemporane, punînd pe primul plan sensurile actuale ale cuvintelor, nu ordinea istorică a dezvoltării lor. Fără îndoială rostul lor practic nu poate fi contestat de nimeni, chiar dacă unele laturi ale lucrărilor sînt discutabile.

De aici trebuie făcut un pas înainte. Se cer adîncite studiile de gramatică şi cele de vocabular prin îmbrăţişarea unei largi perspective istorice a fenomenelor. Cu cît nivelul cultural al poporului creşte, cu atît mai mult e nevoie de dicţionare mai bogate, mai numeroase, de gramatici temeinic lucrate, de studii speciale de limbă şi de stil care să contribuie la mai buna cunoaştere şi la cultivarea limbii literare.

★

Rolul instructiv al predării limbii latine şi a limbilor străine se îmbină apoi cu funcţia educativă a limbilor clasice în special. Faptul că gramatica latină cere o severă disciplină a raţionamentului, o susţinută atenţie la normele flexiunii şi ale structurii frazei, a făcut pe mulţi pedagogi să compare studiul limbilor clasice cu acela al matematicii.

Într-un articol publicat în „Timpul" din 28 iunie 1880, Eminescu, vorbind despre „învăţămîntul clasic", apăra cu hotărîre valoarea educativă a studiului limbilor vechi. Cuvintele lui sînt şi astăzi potrivite pentru a atrage atenţia asupra acestei laturi a problemei în discuţie: *Cultura clasică are calitatea determinată de a creşte* (subliniat de poet), *ea este în esenţă educativă, şi iată ceea ce a lipsit şcoalelor noastre pîn-acum şi le va lipsi încă mult timp înainte. A învăţa vocabule latine pe dinafară, fără a fi pătruns de acel spirit de adevăr, de pregnanţă şi de frumuseţe a antichităţii clasice, a învăţa reguli gramaticale, fără a fi pătruns de aceea simetrie intelectuală a cugetării antice, este o muncă zadarnică, o literă fără înţeles. Fixat o dată pentru totdeauna, nemaiputîndu-se schimba, căci aparţine unor timpi de mult încheaţi, spiritul antichităţii e regulatorul statornic al inteligenţei şi al caracterului şi izvorul*

[1] Sextil Puşcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, 1920, p. 42.

[2] D. Macrea, *Despre originea şi structura limbii române*, în *„Limba română"* iul.-aug. nr. 4, 1954, p. 12.

simțului istoric... Precum gimnastica dezvoltă toate puterile musculare și dă corpului o atitudine de putere și tinerețe, tot astfel pururea tînără și senina antichitate dă o atitudine analogă spiritului și caracterului omenesc.

Aceste juste observații trebuie luate ca un avertisment și ca un îndemn. Să lăsăm la o parte erorile făcute în trecut cu predarea mecanică a schemelor, cu memorizarea încărcată a regulilor gramaticale, cu repetarea unor procedee învechite. Comoditatea, șablonul, rutina și desconsiderarea posibilităților educative ale textelor literare vechi erau vicii de metodă care au atras numerose critici și ironii la adresa pedagogilor de modă veche. Îndemnul poetului trebuie interpretat în sensul aducerii la lumina actualității a acelor valori morale și estetice, produse ale gîndirii și sensibilității vechilor scriitori, care pot rodi în tineret elanuri creatoare, generozitate, pasiune pentru adevăr și pentru frumos. Umanismul antic va căpăta atunci o valorificare adecvată și strădania de a îmbogăți sufletește pe elevi nu va fi fost zadarnică. De aceea în condițiile de azi avem dreptul să cerem profesorului să nu se limiteze numai la aceea ce oferă manualul, care în mod fatal trebuie să se țină de un anumit plan, ci să aleagă cu puțină trudă și cu multă tragere de inimă fragmente ilustrative atît pentru regulile limbii cît și pentru adîncirea frumuseții și a adevărurilor cuprinse în context.

★

Literatura antichității clasice ne-a lăsat nenumărate pagini care au încălzit inimile generațiilor trecute și le-au luminat cugetul, încît e păcat ca acest tezaur de artă și înțelepciune să nu fie folosit pentru instruirea și educarea elevilor școlilor noastre.

Începînd cu toamna trecută, învățămîntul nostru de cultură generală a căpătat o nouă configurație, cerută de împrejurări noi, dorită de toți cei care se interesează de bunul mers al educației și instruirii elevilor. Dată fiind importanța cunoașterii limbilor despre care am pomenit, trebuie asigurată și controlată munca celor chemați să dea viață măsurilor luate pentru a ridica nivelul de cultură generală al elevilor. Cadrele didactice au aici un rol capital și sîntem siguri că ele vor aprecia la justa valoare însemnătatea motivelor care au determinat această cotitură în învățămîntul nostru și în puțini ani se va putea vedea rezultatul practic al muncii didactice puse în slujba pregătirii științifice a viitorilor absolvenți ai învățămîntului elementar și mediu.

GH. BULGĂR

RECENZII

Studiile lingvistice din Revista Universității „C. I. Parhon"

Revista Universității „C. I. Parhon" este o publicație cu caracter nou în viața noastră culturală. Ea apare din 1952, în două serii, cea a științelor naturii și cea a științelor sociale, fiind menită să oglindească activitatea de cercetare științifică a cadrelor universitare și să promoveze noile cadre de cercetători din universitate. Îndeosebi pentru acele specialități care nu au încă publicații proprii cum sînt, la Facultatea de filologie, limbile clasice și limbile străine, Revista Universității este astăzi singurul organ care înfățișează rezultatele muncii științifice în aceste discipline. În acest fel, Revista Universității „C. I. Parhon" susține și completează, în mod pozitiv, cercetările științifice și opera de răspîndire a culturii, alături de periodicele institutelor Academiei R. P. R. și de cele de cultură generală și de specialitate din țara noastră.

Cu toate că cercetările lingvistice de la noi dispun de două publicații periodice proprii ale Institutului de lingvistică din București: „Limba romînă" și „Studii și cercetări lingvistice", activitatea științifică a lingviștilor bucureșteni este îndeajuns de bogată pentru a oferi și Revistei Universității „C. I. Parhon" studii de specialitate. Astfel, în numerele 2—3 din 1955, care cuprind 23 de studii, cercetările lingvistice ocupă un loc important. Dintre studiile apărute anterior în revistă se impune să menționăm pentru caracterul său general teoretic pe cel al lui H. Wald: „Unitatea dintre limbă și gîndire" (nr. 1/954), care este prima încercare mai largă făcută la noi de a înfățișa această problemă din punctul de vedere al științei marxiste despre limbă. După ce arată cum s-a născut limbajul din nevoia comunicării oamenilor între ei în lupta lor cu natura și cum a evoluat în cursul timpului, autorul precizează îndeosebi raporturile dintre noțiune și cuvînt. Cuvîntul reprezintă unitatea dialectică dintre noțiune și un complex de sunete articulate. Noțiunile reflectă calitățile comune și esențiale ale lucrurilor, iar cuvîntul face posibilă formarea noțiunilor și exprimarea lor. H. Wald combate teoriile idealiste care consideră sunetul numai ca un semn arbitrar convențional fără raport obiectiv cu lucrurile. Ar fi fost necesar ca argumentarea susținută a autorului să fie completată cu o bibliografie mai bogată care să poată servi drept sprijin și îndrumare studenților și cercetătorilor de la noi în această importantă problemă de lingvistică teoretică.

Cîteva dintre studiile cuprinse în revistă analizează stilul unor scriitori romîni și străini. Față de aprecierile didactice consacrate asupra limbii lui Ion Neculce, Antim Ivireanul sau Ion Ghica, studiile lui Mitu Grosu: „Ion Neculce, scriitor artist" și „Arta scriitoricească a lui Antim Ivireanul", al Viorichii Huber „Arta portretului lui Ion Ghica" și al Teodosiei Ioachimescu „Arta tipizării la Rabelais" aduc o analiză minuțioasă a stilului acestor scriitori.

Aceste analize ar fi cîştigat în valoare dacă, alături de caracterizarea literară a stilului, ar fi cuprins şi o cercetare a mijloacelor lingvistice folosite de scriitorii respectivi, procedeele sintactice, morfologice, de vocabular etc. Disciplină cu o tradiţie mai veche, care s-a impus la noi îndeosebi prin activitatea bogată în acest domeniu a acad. Tudor Vianu, stilistica literară este astăzi completată de stilistica lingvistică, de care cercetări ca cele de mai sus trebuie să ţină seamă pentru a putea înfăţişa într-o lumină mai deplină arta literară a scriitorilor analizaţi. Stilistica lingvistică constituie încă o preocupare redusă a lingviştilor noştri. În Revista Universităţii publică o cercetare de această natură Ion Coteanu, sub titlul „Dislocarea ca procedeu stilistic în poezia noastră contemporană". Autorul analizează un procedeu de exprimare al poeţilor noştri de astăzi şi anume despărţirea substantivului de determinantul său prin intercalarea între ele a unui alt cuvînt sau şir de cuvinte. Astfel : „*Acorduri* răsunau în mine *grave*" (M. Banuş) sau : „Dar un *cal* ivit *Negru* din pămînt" (M. Beniuc) reprezintă un procedeu nou de dislocare sintactică, folosit nu pentru cerinţele versificaţiei, ci pentru potenţarea imaginii artistice. Acesta este un aspect original al limbii unora dintre scriitorii noştri contemporani, dar, desigur, nu unul dintre cele esenţiale. De aceea se impune ca analiza limbii scriitorilor să fie lărgită spre a oglindi întreaga ei bogăţie expresivă. O cercetare lingvistică de acest fel o face Florica Dumitrescu în documentatul studiu „Eminescu şi limba veche", care înfăţişează, în mod amănunţit şi cu numeroase exemple, măsura şi scopul în care marele nostru poet a folosit material de limbă din scrierile noastre vechi.

Ca rezultat al cercetărilor personale întreprinse pe teren, Grigore Brîncuş publică studiul „Cercetări asupra unui grai de tranziţie", analizînd din punct de vedere fonetic, gramatical şi lexical, graiul vorbit în nord-vestul Olteniei, care face trecerea de la graiul oltean la cel bănăţean şi la cel din Ţara Haţegului, acesta din urmă el însuşi un grai de tranziţie. Studiul lui Grigore Brîncuş reprezintă o contribuţie utilă pentru cunoaşterea şi repartiţia teritorială a graiurilor noastre regionale.

În trecut, catedrele de limbi străinc din universităţi se ocupau îndeosebi de istoria literaturilor respective şi numai parţial de istoria acestor limbi. Sub influenţa învăţăturii marxiste despre limbă şi a lucrărilor lingviştilor sovietici, cercetările asupra diferitelor aspecte istorice şi contemporane ale limbilor străine au început să preocupe şi la noi pe membrii colectivelor acestor catedre. Acestor preocupări se datoresc studiile : „Franceza populară în opera lui Balzac" de N. N. Condeescu, sprijinit pe un bogat material lingvistic şi „Îmbogăţirea lexicului german sub influenţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie şi a existenţei primului stat socialist" de B. Colbert, care, deşi sumar, confirmă, prin exemple concrete, teza marxistă despre modificările ce intervin în vocabular ca urmare a schimbărilor petrecute în baza şi suprastructura societăţii.

În domeniul filologiei clasice, singura contribuţie pe care o cuprinde revista este cea a acad. Al. Graur : „ O varietate de stil indirect în latineşte", un scurt dar erudit studiu asupra propoziţiilor cauzale introduse prin *quod*, *quia* şi *quonian*, construite cu conjunctivul.

Cercetarea în domeniul filologiei slave a lui Pandele Olteanu : „Lexicul povestirilor slave despre Vlad Ţepeş" aduce elemente noi asupra legăturilor culturale romîno-ruse din trecut. „Povestirile despre Vlad Ţepeş", datează din secolul al XV-lea. Ele sînt cele dintîi scrieri slave privitoare la istoria Munteniei. Aceste istorioare, în număr de douăzeci, s-au bucurat de o mare răspîndire în Rusia, datorită conţinutului anecdotic şi tendinţelor lor ortodoxe.

Cercetările lingvistice din Revista Universităţii „C. I. Parhon", deşi reprezintă contribuţii valoroase în problemele discutate, sînt departe de a oglindi varietatea de preocupări cuprinsă în planurile ştiinţifice ale catedrelor de filologie, fiind reduse ca număr în raport cu personalul didactic al Facultăţii. Este lăudabil faptul că cele mai numeroase dintre studiile publicate aparţin cadrelor tinere, dar este de dorit o colaborare susţinută a profesorilor mai în vîrstă pentru a aduce aportul

lor de experienţă şi de îndrumare ştiinţifică. Revista nu oglindeşte pînă acum un plan tematic în problemele de lingvistică, studiile publicate reprezentînd contribuţii disparate ale diferiţilor cercetători. Spre a oferi o imagine cît mai completă a muncii ştiinţifice ce se desfăşoară astăzi în Universitatea din Bucureşti revista ar trebui să publice, în mod regulat, referate asupra acestei munci, precum şi a celei desfăşurate în celelalte centre universitare, pentru o analiză comparativă, sprijin reciproc şi coordonare în muncă.

D. Macrea

R. A. BUDAGOV

Cîteva probleme privind studiul comparativ-istoric al sintaxei limbilor romanice

Voprosî iazîkoznaniia, nr. 3/1955

Eminentul romanist sovietic R. A. Budagov constată de la început că, în comparaţie cu fonetica şi morfologia istorică, sintaxa limbilor romanice este un domeniu încă puţin cercetat. De la sintaxa lui F. Diez au trecut 112 ani, iar de la gramatica lui Meyer-Lübke au trecut 57 de ani fără ca în studiul comparativ-istoric al sintaxei limbilor romanice să se fi realizat progrese.

Este adevărat că în secolul al XX-lea studiile de sintaxă privitoare la limbile romanice naţionale s-au dezvoltat şi alături de ele s-au produs şi cercetări privitoare la chestiuni speciale. În general însă, şi pe teren comparatist, nu a apărut nici un studiu care să fi oglindit o cercetare metodică din punct de vedere comparativ-istoric a tuturor limbilor romanice.

Cartea lui Luigi Sorrento, „Sintassi romanza", ed. a 2-a, Milano, 1950, se ocupă mai mult de probleme stilistice decît de sintaxa propriu-zisă şi deci ea nu poate fi considerată ca rezultatul unor cercetări a tuturor limbilor romanice pe linie comparativ-istorică. Lingvistul sovietic observă că în timp ce sistemul sintactic al limbii franceze face obiectul a numeroase studii, prea puţine cercetări au fost făcute cu privire la sintaxa limbilor spaniolă, portugheză, italiană şi română, ca să nu mai vorbim de reto-romană sau catalană. Lipsa studiilor de sintaxă în domeniul acestor limbi îngreunează mult activitatea ştiinţifică cu caracter comparativ-istoric, a cărei desfăşurare cu succes este de neconceput fără analiza prealabilă, minuţioasă a materialelor din diferite limbi şi dialecte ale acestora. Pe de altă parte — şi aceasta constituie după R. A. Budagov o lipsă mai gravă — metoda însăşi de cercetare a fenomenelor sintactice din limbile aceleiaşi familii nu a căpătat încă un fundament solid şi nu a cunoscut o direcţie precisă.

★

Pentru stabilirea unei metode juste de cercetare comparativ-istorică a sintaxei limbilor romanice, R. A Budagov consideră că e necesar să fie înlăturate de la început unele ezitări şi oscilări întîlnite chiar la Meyer-Lübke, care a folosit în mod paralel două procedee: pe cel al analizei fenomenelor formale (formele cuvîntului, tipurile îmbinării de cuvinte şi tipurile propoziţiei) existente în limbile studiate şi, în al doilea rînd, celălalt procedeu al „sintaxei active", care constă în cercetarea modului în care cutare sau cutare categorie generală este exprimată într-o anumită limbă (de exemplu „cum se exprimă porunca" în diferite limbi romanice).

Pentru evitarea unor asemenea oscilări şi mai cu seamă pentru a putea deosebi elementul nou care caracterizează sintaxa limbilor romanice spre deosebire de cea latină, evident că trebuie să nu neglijăm nici un moment succesiunea limba latină — limbile romanice, dar este absolut necesar, în acelaşi timp, să urmărim specificul sintaxei limbilor romanice, şi anume acea calitate nouă care a început să caracterizeze fenomenele sintactice ale fiecărei limbi romanice în parte. De aceea, „sintaxa existentă" a unei limbi trebuie să aibă prio-

ritate în studierea fenomenelor sintactice, iar „sintaxa activă" să fie mai puțin folosită ca metodă de cercetare comparativ-istorică. Trebuie așadar să pornim de la structura actuală a limbilor romanice către preistoria lor, arată R. A. Budagov. Deci, de la situația existentă astăzi în limbile romanice către limba latină și nu de la limba latină la limbile romanice.

Pentru a stabili specificul sintaxei în sistemul gramatical al limbilor, specific care ne deschide un drum mai clar către o metodă de cercetare proprie fenomenelor sintactice, este necesar să se definească și raporturile dintre morfologie și sintaxă, cele două părți constitutive ale gramaticii. Aceasta, cu atît mai mult cu cît structuraliștii proclamă totala „autonomie a sintaxei", separația ei de morfologie, independența ei față de tot ceea ce este material în limbă.

R. A. Budagov consideră această problemă ca foarte importantă pentru înțelegerea specificului sintaxei. Romanistul sovietic nu ezită să arate că problema raporturilor în gramatică a fost greșit tratată chiar de unii lingviști progresiști din trecut ca Baudouin de Courtenay. Acest lingvist susținea coexistența diferitelor forme cazuale ale unui cuvînt și nega transformarea unei forme primordiale, a cazului direct al substantivului în cazuri oblice. Această idee a fost susținută și de Antoine Meillet. În limba latină — arată acesta din urmă — n-a existat un singur cuvînt *lupus*, ci o totalitate de forme (cele 5 cazuri), nici una din ele nefiind primordială pentru celelalte. Desigur, coexistența lor nu poate fi negată, dar tot așa de clar apare necesitatea de a concepe un caz direct, un caz de bază, primordial, nominativul, care este mai independent și mai aproape de denumirea pură, avînd în același timp și o funcție nominativă mai clară decît funcțiile corespunzătoare ale cazurilor oblice. În toate limbile indoeuropene care posedă sistemul cazual, cazul direct este unic, în timp ce cazurile oblice sînt mai numeroase.

Problema raporturilor dintre cazurile oblice, dependente, și cazul direct, mai independent, este, după cum observă R. A. Budagov, foarte importantă pentru gramatică. Stabilind raporturile în cazul unei paradigme morfologice și deci forma primordială, se va proceda la fel și în sintaxă, unde se va stabili că substantivul poate fi la fel de bine subiect, nume predicativ, complement, atribut, circumstanțial, însă funcția primordială rămîne cea de subiect, după cum predicatul este funcția sintactică primordială a verbului, care totuși poate căpăta și alte funcții sintactice. Deosebirile dintre funcțiile sintactice primordiale și cele secundare ale substantivului, precum și ale celorlalte părți de vorbire există în limbă în mod obiectiv, dînd la iveală legăturile necesare dintre sintaxă și morfologie.

În cercetarea comparativ-istorică a limbilor romanice, faptul că limba de bază, latina, s-a păstrat bine, impune cercetătorului o înțelegere profundă a caracterului raporturilor dintre diversele limbi romanice în parte. Trebuie să distingem în această succesiune directă ceea ce este comun întregii familii de limbi de ceea ce diferențiază limbile acestei familii. Deosebirile sintactice dintre limbile romanice nu fac — observă R. A. Budagov — decît să confirme — deși aceasta poate părea paradoxal — unitatea originii lor comune. Mijloacele variate ale limbii latine nu s-au moștenit în mod uniform, ci s-au distribuit, s-au repartizat am putea spune, între limbile romanice. Se citează ca exemplu demonstrativul *ille*, cunoscut ca izvor comun pentru formarea articolului hotărît, cu excepția limbii sarde și a unor graiuri catalane, care l-au moștenit pe *ipse*, deci uniformitate în general. Se arată apoi că *plus* și *magis* s-au împărțit pentru formarea comparativului (*plus* pentru italiană și franceză, *magis* pentru spaniolă și română). Apoi, auxiliarul *habeo* pentru viitor (spaniolă și franceză), în timp ce în română s-a dezvoltat un viitor perifrastic cu auxiliarul *volo*. Preferința unei limbi pentru o anumită construcție sintactică, — de exemplu exprimarea perifrastică a viitorului în unele limbi cu *a avea* și în altele cu *a voi* (în limbile română literară și moldovenească) — are la bază factori de ordin intern. Dificultățile în ceea ce privește găsirea unei explicații pentru justificarea unei anumite construcții sintactice sînt destul de mari, cum recunoaște și R. A. Budagov.

În franceză *magis* își pierde destul de devreme sensul său primordial, căpătînd înțelesul adversativ actual și lăsînd libertatea de dezvoltare lui *plus* în domeniul gradelor de comparație. Specializarea semantică a lui *magis* > *mais* întîi cu sensul adverbial de „pe viitor" și apoi cu cel conjuncțional de „însă", „dar", este o particularitate a limbii franceze, în timp ce limbile spaniolă și română îl păstrează, cum s-a văzut, pe *mai* < *magis*.

În concluzie, se arată că în cele din urmă istoria dezvoltării interne a fiecărei limbi în parte poate furniza elemente pentru explicarea tendințelor de alegere și cultivare a anumitor construcții sintactice pe seama altora.

În continuare, R. A. Budagov abordează problema clasificării limbilor romanice de către Gustav Gröber („Vulgärlateinische Substrate romanischer Wörter", 1884) și mai recent în 1950 de către W. von Wartburg („Die Ausgliederung der romanischen Sprachräume"), susținînd că toate clasificările, fără excepție, în lingvistica romanică sînt bazate în mod exclusiv pe date fonetice și morfologice.

Astfel, în perioada romanică, grupul de limbi galoromanice (franceză și provensală) este constituit pe baza unor indici fonetici și morfologici (*a* liber accentuat > *e* în fr. și *a* în prov.: *chanter — cantar*; *pré — prat*); la fel și grupurile celelalte: ibero-romanic (spaniolă, portugheză, catalană), daco-roman (limbile română și moldovenească), la care se adaugă italiana cu dialectele vecine reto-romane.

Folosirea criteriului particularităților sintactice, arată R. A. Budagov, aduce însă o complicare în problema clasificării limbilor romanice. Astfel, pe plan morfologic, provensala și vechea franceză pot fi opuse limbilor fără declinare, însă din punct de vedere sintactic — deși paradigmele declinării între vechea franceză și vechea provensală pe de o parte și limbile romanice de răsărit pe de alta se deosebesc — vechea franceză și provensala merg împreună cu grupul daco-romîn, alcătuind pe plan sintactic un sistem bazat pe delimitarea funcțională a cazurilor substantivului, în timp ce alte limbi romanice nu cunosc asemenea delimitări.

O altă particularitate sintactică relevată de R. A. Budagov este folosirea unei prepoziții înaintea complementului direct, particularitate comună spaniolei și romînei. În spaniolă: *la madre ama a la hija* „mama iubește pe fiică", însă *la madre ama el libro*: se citează de asemenea și construcțiile similare cu *pe* în limba romînă atît de cunoscute. Deci spaniola poate merge împreună cu romîna, conform unor tendințe sintactice comune. Asemănările generale sintactice conțin totuși unele deosebiri în ceea ce privește de pildă prepozițiile, în cazul spaniolei și romînei, cînd e vorba de complementul direct precedat de prepoziție. Se poate deci conchide — arată R. A. Budagov — că asemănările conțin în ele germenii unor deosebiri determinate de specificul fiecărei limbi naționale. S-ar putea releva latura dialectică a acestui proces de evoluție a limbii, caracterizat prin lupta tendințelor contrarii comună dezvoltării tuturor fenomenelor din natură și societate.

În continuare, R. A. Budagov arată că sarcina romaniștilor este de a desprinde, cu ajutorul gramaticii comparate, tendințele generale de dezvoltare a fenomenelor gramaticale în cadrul întregii familii de limbi. În ceea ce privește morfologia, tendințele de dezvoltare a limbilor se pot evidenția cu mai multă ușurință decît pe plan sintactic. În domeniul sintaxei, situațiile însă sînt mult mai complicate, pentru că avem a face cu raporturi și nu cu forme simple.

Pentru a ilustra dificultățile care se ivesc în domeniul sintaxei istorice, R. A. Budagov urmărește soarta construcțiilor ireale din latină: *si habuissem dedissem* cu tipurile secundare *si habuissem dederam* și cel de-al treilea tip cu caracter perifrastic *si habuissem daturus eram*, arătînd că, spre deosebire de fenomenele morfologice ale limbilor romanice, care pleacă în general de la un singur izvor latin, construcțiile sintactice, monotipice în diverse limbi romanice, se pot dezvolta din cîteva construcții care au existat simultan sau în diferite epoci în limba de bază. Primul tip îl găsim în franceza veche *s'il fust leials, bien resemblast baron* („Chanson de Roland") „dacă ar fi fost cinstit, ar fi semănat cu un cavaler". Alături de aceasta în franceză se

dezvoltă şi alte construcţii mixte. *Pechiet fereit qui donc li fesist plus* „ar săvîrşi un păcat acela care ar face aceasta încă o dată". Conjunctivul imperfect se îmbină cu o nouă modalitate romanică, condiţională apropiată de varianta tipului perifrastic al construcţiei ipotetice (*facere habebat* > *fereit*). Ulterior, condiţionalul se consolidează în regentă, eliminînd imperfectul conjunctivului şi înlocuindu-l mai tîrziu în subordonată cu imperfectul indicativului.

În spaniolă, drumul a fost şi mai dificil şi mai sinuos, cu renunţări şi reveniri la conjunctiv. Situaţia atît de clară din franceza modernă nu poate fi în nici un caz explicată — crede R.A. Budagov — prin referiri la „caracterul special al gîndirii franceze" sau prin „autonomia formelor temporale ale limbii franceze", aşa cum afirmă R. L. Wagner în lucrarea sa „Les phrases hypothétiques commençant par si dans langue française", Paris, 1939. Pentru explicarea fenomenului, romanistul sovietic propune cercetarea situaţiei din latină, unde (e vorba de latina clasică) particula *si* avea un sens de intensitate mai curînd decît de condiţie (v. Meillet et Vendryes. „Traité de grammaire comparée des langues classiques", Paris, 1924).

Pornind de la această constatare, putem accepta ideea că şi în franceză *si*, căpătînd sens condiţional, n-a mai avut nevoie în subordonată de un mod al irealului, conjunctivul, pe care l-a eliminat cu timpul, înlocuindu-l cu indicativul.

Pentru a întări ideea deja susţinută cu privire la multiplicitatea construcţiilor din limba de bază, care sînt la originea unor construcţii sintactice din limbile romanice, pentru a demonstra deci că în sintaxă raporturile nu sînt uniforme ca în morfologie, R. A. Budagov se referă la situaţia infinitivului narativ în limbile romanice, dezvoltat din limba latină. El constată că răspîndirea infinitivului narativ în limbile romanice se produce tîrziu, cam la 1000 de ani de la epoca în care această construcţie este atestată în limba latină (v. Caesar, „De bello gallico").

În franceză, infinitivul narativ se răspîndeşte prin secolul al XV-lea şi continuă să fie folosit în construcţia cunoscută cu prep *de* pînă în secolul al XVI-lea, parţial şi în secolul al XVII-lea, în special, după cum se ştie, de La Fontaine: *Et flatteurs d'applaudir, Grenouilles de sauter dans les ondes.* De fapt, după secolul al XVI-lea, în franceza modernă circulaţia lui se restrînge, fiind folosit în franceza actuală relativ rar şi numai cu valoare stilistică. El apare şi în spaniolă şi, ceva mai tîrziu, în italiană şi portugheză, cu o răspîndire mai largă şi cu un sens mai neutru decît în franceză. Se întîlneşte şi în limbile germanice (în engleză) şi în limbile slave (v. construcţiile populare din limba rusă).

Răspîndirea infinitivului narativ în sfera attor limbi şi întreruperea folosirii lui pe o perioadă de un mileniu dovedesc că această construcţie n-a fost moştenită direct din latină, aşa cum s-a susţinut pînă acum (A. Darmesteter, „Cours de grammaire historique, Syntaxe"). E sigur însă că impulsul pentru formarea acestui infinitiv în limbile romanice a venit din latină. Situaţia aceasta l-a determinat pe R. A. Budagov să conchidă că fenomenele sintactice din limba de bază nu acţionează direct şi uniform ca în morfologie, ci indirect şi pe căi multiple, adică în chip diferit de la o limbă la alta.

Specificul continuităţii sintactice spre deosebire de cea fonetică şi morfologică este caracterizat în modul următor: 1) continuitatea cronologică nu poate fi numai compactă şi neîntreruptă, ci şi cu întreruperi; 2) pe baza impulsurilor primite de la limba latină, limbile romanice îşi dezvoltă fenomenele sintactice asemănătoare pe o bază nouă, determinată de întregul specific al structurii limbilor moderne; 3) fenomenele sintactice asemănătoare din diversele limbi înrudite au o dezvoltare funcţională diferită.

În încheiere, romanistul sovietic insistă asupra dificultăţilor care se ivesc în domeniul cercetării comparativ-istorice a sintaxei limbilor romanice, fapt care desigur i-a determinat pe romaniştii din trecut să folosească numai criteriul fonetico-morfologic în clasificarea limbilor romanice. Dezvoltarea — adesea nouă şi originală — a construcţiilor sintactice în diferite limbi romanice nu

numai că a modificat construcţiile sintactice iniţiale, dar a complicat în mod deosebit şi noţiunile teoretice cu care operează gramatica. Totuşi, o structură sintactică comună a limbilor romanice există, şi studiul ei se dovedeşte a fi deosebit de necesar, tocmai pentru a lumina atîtea puncte obscure din istoria dezvoltării limbilor romanice. Sistemul gramatical al unei limbi şi al unei familii de limbi nu poate fi rupt în două. Aceeaşi atenţie care a fost acordată morfologiei limbilor romanice trebuie să conducă şi cercetarea comparativ-istorică a sintaxei acestor limbi. În acest sens, R. A. Budagov îşi propune să trateze problemele de sintaxă într-o lucrare specială, din care cîteva probleme le-a atins în treacăt în articolul publicat în „Voprosî lazîkoznaniia".

N. Dănilă

Probleme de punctuaţie

(Pe marginea „Îndreptarului de punctuaţie")

Capitolul „Punctuaţia" din „Gramatica limbii romîne", editată de Academia R. P. R. (vol. al II-lea, p. 296-311), a prezentat într-un spaţiu restrîns o serie de reguli, la care s-ar fi putut crede că nu e nimic de adăugat. Recentul „Îndreptar de punctuaţie" a arătat însă că problemele punctuaţiei romîneşti nu se pot reduce la un număr de reguli uşor de memorat şi de aplicat. Există unele fluctuaţii şi, în ceea ce priveşte virgula, o considerabilă lipsă de precizie. Punctuaţia scriitorilor noştri clasici e departe de a fi unitară; îndată ce depăşim norme de simplitatea celor care interzic punerea virgulei între subiect şi predicat sau cer punerea semnului întrebării la sfîrşitul unei propoziţii interogative, se pare că punctuaţia devine o problemă de stil personal, în care predomină elementul subiectiv. Un manual de punctuaţie alcătuit exclusiv pe baza scrierilor noastre celor mai valoroase n-ar servi la reglementarea şi fixarea unei punctuaţii unitare. Şi totuşi „Îndreptarul de punctuaţie" este o lucrare cu un pronunţat caracter normativ, unde fiecare normă e exemplificată prin citate literare. Explicaţia este următoarea: ori de cîte ori s-au constatat fluctuaţii, s-a preferat varianta care respectă cerinţele gramaticii. Au fost şi cazuri — de pildă, la folosirea pauzei cu virgulă — cînd regula stabilită e contrazisă aproape la fiecare pas de punctuaţia clasicilor. Tot aşa, în ceea ce priveşte punerea virgulei între *şi, dar, însă* şi o construcţie incidentă (se scrie obişnuit: „dar după ce m-am întors, nu m-a mai recunoscut").

În ambele cazuri însă, regula este justificată din punct de vedere gramatical. Lectura celor 100 de pagini ale „Îndreptarului" convinge pe oricine că folosirea corectă a semnelor de punctuaţie nu e posibilă fără cunoaşterea temeinică a sintaxei. În această direcţie s-a mers însă prea departe şi în unele capitole (în special „Virgula") rolul stilistic al unor semne a fost aproape total neglijat. Folosirea celor 2 virgule în exemplul următor e o problemă de stil (marchează insistenţa), nu de gramatică, şi situaţii de acest fel nu se discută în „Îndreptar":

Toţi îşi recapitulaseră, în gînd, cuvintele şi gesturile care au putut să indispună. Cezar Petrescu, „Calea Victoriei", 9.

„Îndreptarul de punctuaţie" se inspiră ca sistem de tratare şi copiază adeseori reguli şi explicaţii din capitolul „Punctuaţia" din Gramatica Academiei R. P. R. Deosebirile faţă de „Gramatică" sînt în special de ordin cantitativ: situaţiile sînt mai amănunţit analizate şi se dau cîte 2-3 exemple de fiecare regulă.

Dintre regulile aplicate adesea în practică, dar neformulate încă precis pînă la apariţia „Îndreptarului", menţionăm:

— folosirea punctului la sfîrşitul unei propoziţii interogative indirecte;

— folosirea semnului întrebării între paranteze pentru a arăta că autorul are rezerve sau îndoieli faţă de o afirmaţie anterioară;

— folosirea semnului exclamării şi al întrebării în locul unei replici mimate;

— folosirea punctelor de suspensie după

titlul unei poezii cînd acesta e format din primul vers al poeziei;

Alte îmbunătăţiri în raport cu „Gramatica" :

— la virgulă s-a discutat mai amănunţit situaţia fiecărei propoziţii coordonate şi subordonate, a căror tratare superficială este partea cea mai slabă din capitolul „Punctuaţia" al „Gramaticii";

— se indică, pentru prima oară, folosirea combinată a semnelor de punctuaţie : parantezele şi punctul, parantezele şi virgula, semnele citării şi punctul, pauza şi virgula;

— capitole aproape în întregime noi sînt : punct şi virgula, pauza, cratima.

Introducere

Introducerea cuprinde un scurt istoric al punctuaţiei în general şi al celei româneşti în special şi un scurt rezumat al întregii lucrări. Credem însă că, în loc de a anticipa astfel tratarea fiecărui semn de punctuaţie, ar fi fost mai bine să se arate felul cum au folosit semnele de punctuaţie scriitorii noştri clasici (pentru a atrage atenţia asupra contradicţiilor şi a fluctuaţiilor care existau, precum şi asupra influenţelor sistemelor de punctuaţie francez şi german). În felul acesta cititorul ar fi înţeles pe ce bază au fost formulate regulile şi în ce măsură reflectă ele punctuaţia scrierilor literare clasice. Introducerea ar fi trebuit de asemenea să delimiteze şi să stabilească rolul factorului gramatical şi al celui stilistic. Ar fi fost de asemenea util să se dea cîteva exemplificări (fragmente de cîte o pagină din operele scriitorilor noştri mai reprezentativi şi mai atenţi în folosirea punctuaţiei — din secolul al XIX-lea şi al XX-lea — exemplificări însoţite de comentarii). În felul acesta s-ar fi putut vedea dacă şi în ce măsură trebuie modificată, în ediţiile noi, punctuaţia lui Eminescu, Creangă, Caragiale sau Sadoveanu.

Punctul şi punct şi virgula

În introducere se arată că punctul marchează pauza dintre propoziţii sau fraze independente din punctul de vedere al *înţelesului*. În capitolul „Punctul" se vorbeşte de independenţa d.p.d.v. *gramatical*. Cum e corect? În ceea ce priveşte propoziţiile conclusive, credem că „Îndreptarul" ar fi trebuit să recomande folosirea punct şi virgulei înaintea lor independent de valoarea stilistică a construcţiei (la „Punct şi virgulă" se spune numai că acest semn apare *şi* înaintea unei conclusive — p. 63 — pentru a marca *fărîmiţarea frazei, ca procedeu stilistic, la unii scriitori*). Acest lucru îl recomandă şi acad. I. Iordan („Limba română contemporană", p. 768).

„Îndreptarul" nu condamnă folosirea punct şi virgulei între o concesivă şi regenta ei. Această punctuaţie ni se pare nejustificată gramatical, iar exemplul din Ibrăileanu (dat la p. 65) nu e convingător.

Virgula

Începem prin a semnala o serie de reguli noi (sau vechi, dar îmbunătăţite) foarte utile :

— disjunctivele se despart prin virgulă numai cînd încep amîndouă cu *sau, ori* (şi, adăugăm noi, cu *fie că*). Regula veche, care interzicea întotdeauna despărţirea disjunctivelor avea două cusururi : *a*) nu oglindea pronunţarea obişnuită, care face o pauză între disjunctivele care încep cu aceeaşi conjuncţie; tocmai de aceea regula era susţinută de prea puţine exemple din clasici[1]; *b*) era nelogic ca *sau* să aibă altă punctuaţie decît *ori*.

— se pune virgulă între părţi de propoziţie de acelaşi fel *urmate sau nu de determinări*.

S-a renunţat la regula din „Gramatică" : *Se despart prin virgulă construcţiile de orice fel echivalente cu o propoziţie care se desparte prin virgule*. Regula era nejustificată, pentru că orice parte de propoziţie este, în principiu, echivalentă cu o propoziţie secundară. Or, cum aproape toate propoziţiile circumstanţiale aşezate înaintea regentei se despart prin virgulă, ar fi trebuit ca acelaşi lucru să se întîmple cu complementele circumstanţiale

[1] E semnificativ că în *Gramatică* — unde se dă regula veche — *toate* exemplele pentru propoziţii disjunctive au virgulă (Vol. II, p. 163—166).

corespunzătoare, lucru care nu se verifică în practica scrisului şi nici „Gramatica" sau „Dicţionarul ortografic" nu-l recomandă.

Capitolul „Virgula" are însă deficienţe serioase. Ne oprim întîi la obiecţii mai generale:

1) Regulile sînt toate puse pe acelaşi plan, ignorîndu-se faptul — care reiese din toate citatele folosite de „Îndreptar", dar nu e arătat explicit — că unele au prioritate: despărţirea construcţiilor incidente, a diferitelor specii de propoziţii, a părţilor de propoziţie de acelaşi fel; altele uneori nu se aplică din cauză că se aplică una din primele (între subiect şi predicat se poate pune virgulă cînd cele două părţi de propoziţie sînt separate printr-o construcţie incidentă sau printr-o apoziţie).

2) Nu se vorbeşte de folosirea virgulei între două cuvinte care nu se află în raport de determinare şi a căror legare ar denatura sensul frazei *(stîlp de oţel uriaş)*. Situaţiile se pot reduce la cîteva tipuri. Reguli nu sînt însă posibile, fiind vorba de o folosire accidentală a semnului de punctuaţie, folosire dictată de sensul cuvintelor alăturate.

3) Se ignorează virgula cu rol stilistic. Întreg capitolul e redactat după un plan care ţine de sintaxă (virgula între părţi de propoziţie; între propoziţii). Distincţia făcută la începutul capitolului între cele două funcţii ale virgulei nu e utilizată în cursul expunerii. Mai mult, din felul cum e redactată introducerea capitolului, nu se poate deduce ce înţeleg autorii lucrării prin „funcţie stilistică". E vorba de „pauze scurte" care au rolul de *a atrage atenţia în mod deosebit asupra unor cuvinte prin despărţirea lor de restul frazei* (p. 38), — ceea ce constituie într-adevăr un rol stilistic, — dar care au şi rolul de *a grupa la un loc cuvintele şi grupurile de cuvinte care formează unităţi de înţeles* — adică tocmai funcţia gramaticală! (*Virgula arată felul cum fraza şi propoziţia se despart în elementele lor constitutive, pe baza raporturilor sintactice dintre ele* — p. 37). Altă greşeală: se arată că *în legătură cu funcţiunea gramaticală se pot da reguli precise, care arată cînd e obligatorie şi cînd nu e îngăduită folosirea virgulei* (p. 37), în timp ce folosirea virgulei cu rol stilistic e facultativă. Or, în cursul expunerii există cîteva reguli nu tocmai categorice, care vorbesc de folosirea virgulei „în general", „de obicei", „uneori". Din această teorie se înţelege că, în cazul din urmă, avem de a face cu o funcţie stilistică — lucru pe care exemplele îl contrazic (p. 40, 3a; p. 41, 3b; p. 42, 3d; p. 51, 3 completiva indirectă cînd precedă regenta etc. etc.).

În privinţa regulilor de folosire a virgulei în propoziţie, se dă ca regulă: *se despart complementele circumstanţiale aflate la începutul propoziţiei atunci cînd se insistă asupra lor.* Această indicaţie se întemeiază pe principiul enunţat încă de la începutul capitolului, potrivit căruia virgula are rolul de a atrage atenţia, de a insista asupra unor cuvinte pe care le desparte de restul propoziţiei. Cel puţin în privinţa complementelor circumstanţiale acest lucru nu se verifică întotdeauna. D. ex. *Mîine plec la Bucureşti, nu poimîine.* Regula (p. 40) care recomandă aşezarea între virgule a complementelor circumstanţiale aflate între subiect şi predicat are numeroase excepţii. Într-un exemplu ca: *Tu de la mine ai cartea asta*, complementul este aşezat între subiect şi predicat, dar nu e despărţit prin virgule.

Se consideră incorectă folosirea virgulei între părţi de propoziţie legate prin *şi*, dar nu se menţionează excepţia, de altfel bine cunoscută, care se poate întîlni într-un exemplu ca: *Bătrîna era şi cocoşată, şi zbîrcită*[1].

O problemă rămasă nesoluţionată este punctuaţia conjuncţiilor şi a locuţiunilor conjuncţionale aşezate în interiorul unei propoziţii. Nu putem înţelege de ce *însă* şi *deci* nu se despart prin virgule, în schimb *aşadar* şi *prin urmare* da (pp. 45—46). Ne întrebăm de asemenea ce se întîmplă cu *în consecinţă, în concluzie, totuşi* etc. Ar fi trebuit să se recomande folosirea virgulei numai după aceste conjuncţii atunci cînd urmează după o parte de propoziţie după care se pune virgulă (D. ex.: *Din partea mea însă, te vei bucura de tot concursul*). Am observat, în presă mai ales, că există tendinţa de a se

[1] Fiind vorba de o lucrare adresată unui public mai larg, discutarea (într-o notă măcar) a diferitelor valori ale lui *şi* ar fi fost desigur utilă.

pune virgulă după o serie de conjuncții și locuțiuni conjuncționale (sau corelative ale lor) aflate la începutul frazei. Se scrie, de pildă, *Deci, au plecat*; *Totuși, s-au întors devreme*; *după aceea, nu i-am mai văzut*. Credem că o astfel de punctuație este greșită.

Trecînd la problemele folosirii virgulei în frază, ar fi trebuit să se arate, chiar dacă nu totdeauna prin exemple, cît de mari sînt diferențele între felul cum folosesc virgula scriitorii noștri. Aproape că nu există specie de propoziție subordonată care să fie totdeauna despărțită sau nu prin virgulă de regenta ei. În felul acesta nu vrem însă să aducem o critică „Îndreptarului" pentru că a căutat să dea reguli precise. Am fi dorit să se dea astfel de reguli și pentru propozițiile consecutive și completive indirecte așezate înainte de regentă.

E destul de delicată problema punctuației propozițiilor incidente așezate imediat după conjuncția care introduce regenta. Se observă că cei mai buni scriitori pun virgulă numai după incidentă. Faptul este explicabil, pentru că în rostire între conjuncție și propoziția incidentă nu se face pauză. Regula dată de „Îndreptar" a avut în vedere numai sintaxa, nu și intonația, ceea ce e desigur just. Dar ce se întîmplă cu *iar* urmat de o incidentă? Exemple cu virgulă nu se pot găsi.

O regulă care ar trebui revăzută este aceea care cere să se despartă prin virgulă regenta de subordonata temporală, atunci cînd între ele se află un complement circumstanțial. Exemplul dat de „Îndreptar" nu e greșit, totuși s-ar părea ciudat să ni se recomande punctuația: *Îl cunosc bine, de cînd eram elev*, față de *Îl cunosc de cînd eram elev*.

Alte semne de punctuație

La semnul întrebării și al exclamării nu se arată că ele apar alăturate la sfîrșitul unor propoziții interogative retorice. De ex.: *De ce nu moare omul cînd e fericit*!? *De ce am mai trăit eu s-ajung la așa ceva*? ! Caragiale O. VI 24 (exemplul e folosit la p. 27, dar fără explicația corespunzătoare). Cele două semne se folosesc împreună și cînd marchează surprinderea sau ironia față de un anumit cuvînt sau de o anumită expresie citată. În acest caz semnele se pun între paranteze. Două nedumeriri: în ce ordine se așază semnul exclamării și semnul întrebării atunci cînd sînt alăturate? După semnul întrebării și exclamării se începe cu majusculă? După cît se pare, la ultima întrebare răspunsul e afirmativ, cu o singură excepție: cînd după unul din semnele discutate urmează un verb de declarație.

La „Două puncte" nu se arată în ce împrejurări cuvîntul care urmează după acest semn de punctuație se scrie cu inițială majusculă. Credem că, măcar pentru cuvîntul cu care începe un pasaj în vorbire directă, se impune totdeauna folosirea majusculei. Ni se pare incorect scris *nu* în citatul: *Tata zicea*: **nu** *ne-a mai călcat pragul, nu mai știu ce este supărarea.* (Exemplu folosit în „Îndreptar" la p. 73).

Vom trece mai repede asupra altor lipsuri ale „Îndreptarului", cum sînt: explicații confuze, contradicții între capitole, neglijențe de redactare, greșeli de punctuație.

Explicații neclare: Despre punctele de suspensie se spune că arată o pauză care durează un timp *mai îndelungat* (în comparație cu ce alt semn?) — p. 9. În Introducere se arată că semnele de punctuație au caracter convențional pentru că forma lor nu e cerută de natura conținutului exprimat (p. 5). Despre ce conținut e vorba? [1].

Contradicții între capitole: la p. 56 se recomandă folosirea virgulei împreună cu pauza între o propoziție în vorbire directă și verb de declarație. La p. 82 această punctuație este condamnată.

Alt exemplu: la p. 24 se condamnă punerea punctului după o interogativă retorică, dată ce la p. 19 această punctuație fusese admisă.

Neglijențe de redactare: *Se pune virgulă între coordonatele de orice fel* (p. 47), dar din expunere se vede că există și coordonate între care nu se pune virgulă. La p. 67 o regulă arată că se pot pune două puncte după un *verb* de declarație; din citatul folosit reiese însă că cele două puncte se pun după o propoziție care conține un verb de declarație: (*Zice încruntat*: — *Mam'mare, de ce nu mai vine*?).

La p. 47, se afirmă că există propoziții

[1] Alt exemplu: din formularea regulii privitoare la virgulă între subiect și predicat ar rezulta că punerea virgulei în această situație e interzisă numai în cele trei împrejurări amintite la p. 45.

copulative legate prin *şi* adversativ. Astfel de propoziţii nu sînt adversative? — Cum se poate vorbi de folosirea virgulei între coordonate adversative cauzale şi conclusive.

Greşeli de punctuaţie: unele provin din neglijenţa autorilor (*Pentru că pînă la sfîrşitul frazei, tonul exclamativ se pierde* — p. 19). Dar cele mai multe se datorează respectării punctuaţiei din ediţiile utilizate. Exemple folosite pentru un anumit semn de punctuaţie conţin adesea greşeli legate de folosirea altor semne. D. ex., la capitolul „Ghilimelele" se întîlneşte următoarea frază: *Plîngi Iorgule pe acela care nu se va mai întoarce!* — unde lipsesc două virgule. În fragmentul din poezia „Codrule, codruţule..." de Eminescu, propoziţiile incidente nu sînt intercalate între virgule (p. 18) [1].

Notele critice înfăţişate mai sus vor folosi poate cu prilejul unei noi ediţii a „Îndreptarului", pe care o dorim şi mai bogată în explicaţii şi exemple variate.

Sorin Stati

NOTE BIBLIOGRAFICE

ASGAR ROSENSTAND HANSEN **Artikelsystemet i rumaensk „Sistemul articolului în limba romînă"**. Copenhaga, Munksgaard, 1952, 172 pag.

Lucrarea discută sistemul articolului romînesc din punctul de vedere al lingvisticii descriptive. În capitolul I („Aspectele nominale"), articolul e definit ca „morfem exprimînd aspectele sub care poate fi considerat numele" şi se propune următoarea clasificare: 1. Aspect relativ (sau continuativ): nume + articol hotărît; 2. Aspect inceptiv (sau introductiv): nume + articol nehotărît; 3. Aspect predicativ: nume + articol zero. La plural există sincretism între aspectul inceptiv şi cel predicativ, deoarece articolul nehotărît are forma zero la plural. Aspectul relativ e condiţionat de aspectul inceptiv, care constituie punctul de plecare: *calul* presupune *un cal*. De aceea autorul afirmă că aspectul inceptiv este „incitatorul" aspectului relativ (a fost odată *un* împărat; împăratul avea trei feciori). Aspectul predicativ „adjectivează" substantivul: el nu desemnează obiectul, ci îi exprimă calităţile (se întrebuinţează ca apoziţie, — *Doamna Radu, natură aleasă*, — ca regim direct al verbelor *a avea* şi *a face*).

În capitolul al doilea („Morfologia aspectelor nominale"), se arată că flexiunea aspectuală a numelor proprii este deficientă, numele de persoane masculine neavînd flexiunea enclitică. Acest fapt a dus la întrebuinţarea particulei *lui* la gen.-dat. sg.: *casa lui Petre*. Faptul că limba vorbită tinde să folosească articolul *lui* în faţa oricărui nume care desemnează o persoană arată tendinţa de a gramaticaliza deosebirea dintre personal şi impersonal. În acelaşi capitol se vorbeşte despre folosirea articolului *cel* (care conţine din punct de vedere structural reminiscenţe ale unui articol predicativ balcanic, deşi etimologic este latin), despre articolul *al*, denumit articol de legătură (conjunctiv), a cărui folosire continuă un articol de legătură din limba substratului.

Capitolul al treilea este intitulat „Particule auxiliare ale sistemului". Aici se arată că prepoziţiile, exprimînd o relaţie concretă, înlocuiesc articolul enclitic înaintea unui substantiv nedeterminat (*A luat scaunul*, dar: *şade pe scaun*). Se vorbeşte în continuare de rolul particulelor *de a, alde, de-al, la* şi al prepoziţiei *pe*.

Ultimul capitol al lucrării arată importanţa sistemului articolelor pentru caracterizarea limbii romîne din punct de vedere structural. Autorul arată că nu numai enclizа articolului, dar şi articolele conjunctive *al* şi *cel*, ale căror funcţiuni se explică greu etimologic, dovedesc concordanţele structurale dintre limba romînă şi limbile balcanice. Se emite ipoteza că limba strămoşilor albanezilor a avut două articole proclitice (un articol predicativ şi unul conjunctiv). *Al* şi *cel* s-ar putea explica prin latinizarea unui popor care vorbea

[1] Vezi şi exemplul de la p. 38, unde folosirea greşită a virgulei e cu atît mai surprinzătoare, cu cît urmează imediat după fraza: *Virgula nu trebuie să apară în situaţii în care folosirea ei nu e îngăduită de regulile gramaticale.*

această limbă sau o limbă înrudită. Faptul că particularităţile comune albanezei şi romînei nu apar nici în vechea dalmată, nici în limbile slave de sud duc la presupunerea că strămoşii albanezilor au fost traci (după moartea lui Alexandru cel Mare peninsula balcanică a fost locuită de traci la est, de celţi şi de iliri la vest), care trăiau în interiorul peninsulei (cf. faptul că vocabularul maritim albanez constă exclusiv din cuvinte împrumutate), dar care, rezistînd romanizării, au fost respinşi spre teritoriul puţin accesibil al Albaniei de astăzi.

Lucrarea discută probleme interesante pe care le analizează foarte minuţios şi totodată clar, folosind un material romînesc foarte bogat. Metoda şi terminologia sînt cele caracteristice şcolii structuraliste daneze.

La sfîrşitul volumului se află un rezumat în limba franceză, pe care l-am folosit în redactarea prezentării de faţă.

S. St.

Noi sarcini în faţa lingviştilor sovietici.

În revista „Voprosî iazîkoznaniia", nr. 2 din 1956 a fost publicat un interesant articol de fond intitulat „Despre sarcinile lingvisticii sovietice în domeniul studiului istoric şi comparativ istoric al limbilor", semnat de V. V. Vinogradov şi B. A. Serebrenikov. Autorii arată chiar de la începutul articolului că progresul lingvisticii sovietice depinde în mare măsură de buna organizare a cercetării ştiinţifice colective şi individuale şi de concentrarea forţelor asupra problemelor celor mai importante şi mai actuale ale lingvisticii contemporane.

În acest scop, Secţia de literatură şi limbă a Academiei de ştiinţe a U.R.S.S. a hotărît ca în cincinalul în curs, filologii sovietici să-şi unească eforturile pentru rezolvarea a opt probleme principale, dintre care lingviştilor îi revin patru, şi anume :

1. Problemele fundamentale ale semasiologiei şi lexicologiei (în legătură cu lexicografia).

2. Legile dezvoltării limbii întregului popor şi a dialectelor, în perioada populaţiilor şi a naţiunilor.

3. Principalele probleme ale formării şi dezvoltării limbilor literare.

4. Sarcinile studiului comparativ-istoric al diferitelor familii şi grupuri de limbi.

Dintre aceste patru probleme, autorii discută pe larg modul în care trebuie să decurgă cercetarea formării şi dezvoltării limbilor literare, considerînd aceasta ca făcînd parte dintre problemele cele mai actuale ale lingvisticii moderne. Se arată aici că studierea acestei probleme trebuie să înceapă prin precizarea conţinutului noţiunii însăşi de „limbă literară", noţiune care adesea este folosită fără a se ţine seama de deosebirile existente între limba literară a diverselor epoci. Autorii subliniază că „modificările istorice în structura şi esenţa socială a însăşi categoriei poporului — de la trib la populaţie şi de la populaţie la naţiune — nu pot să nu se oglindească în dezvoltarea limbii literare". În etapele timpurii ale existenţei populaţiei, limba literară nu oglindeşte de obicei destul de complet şi de amplu limba comună a întregului popor.

În perioada dezvoltării naţiunii, lucrurile stau oarecum altfel. Acum limba literară coincide mai mult cu limba vorbită a întregului popor şi se caracterizează în acelaşi timp prin existenţa unor norme mai mult sau mai puţin riguroase, precum şi printr-o mare varietate de stiluri. Reiese deci că noţiunea de limbă literară capătă un conţinut diferit şi are o sferă diferită de aplicare în decursul istoriei societăţii.

Un loc însemnat în acest articol îl ocupă discutarea problemelor legate de folosirea de către unele popoare a unei limbi străine cu funcţie de limbă literară. Se face aici observaţia foarte justă că, în istoria multor naţiuni, perioada dezvoltării populaţiei este atît de complexă şi de variată, încît în cadrul ei se produc modificări importante, atît în structura limbii literare (în special în ce priveşte raportul dintre aceasta şi dialectele regionale), în sistemul stilistic, cît şi în sfera funcţiunilor ei sociale şi culturale. Acum are loc pentru unele popoare înlocuirea limbii străine prin limba maternă (cel puţin în unele sfere ale comunicării în scris), modificarea raportului dintre diferitele variante regionale ale limbii literare şi în special impunerea unuia dintre aceste dialecte ca limbă literară. După cum

se vede, cunoaşterea condiţiilor social-istorice ale dezvoltării limbii în epoca populaţiei şi a constituirii şi înfloririi naţiunii are o mare însemnătate pentru cercetarea istoriei limbii literare. Aceasta înseamnă că trebuie să se ţină seama de specificul dezvoltării fiecărei limbi în parte şi nu să se transpună mecanic anumite scheme din istoria dezvoltării unei limbi în istoria alteia.

Foarte preţioase, pentru cercetătorii limbii literare, sînt indicaţiile de ordin metodologic. Se arată astfel că pornind de la reconstituirea sistemului limbii literare, în diferitele epoci ale istoriei sale, va trebui să determinăm raportul ei faţă de sistemul limbii întregului popor din punct de vedere gramatical, lexical şi fonetic şi să urmărim modificarea acestui raport, în urma interacţiunii dintre limba literară şi limba întregului popor.

Autorii articolului formulează apoi un număr de 13 subiecte în care se cuprind principalele probleme ale cercetării istorice a limbii literare. Pentru că astfel de subiecte interesează pe cercetătorii oricărei limbi literare, considerăm util a le reproduce aici, spre a fi cît mai larg răspîndite :

1. Raporturile şi influenţele istorice reciproce între limba scrisă, limba literară în sensul propriu al cuvîntului, limba comună a poporului şi dialecte în diferite perioade ale istoriei popoarelor şi în diferite condiţii istorice concrete.

2. „Limbile străine" cu funcţia de limbi literare. Influenţa lor asupra limbilor literare (formate pe baza graiului viu al popoarelor respective) cu care au fost înlocuite. (Mai concret, rolul limbii sanscrite în istoria popoarelor indiene, al limbii arabe în istoria limbilor iraniene, al limbilor latină şi slavă veche în istoria limbilor romanice şi a celor slave etc.).

3. Caracterul internaţional al „vechilor" limbi literare din Orient şi Occident.

4. Delimitarea noţiunilor de „limbă scrisă" şi „limbă literară", în diferite perioade ale istoriei popoarelor, aplicată la istoria diferitelor limbi concrete.

5. Interacţiunea istorică dintre limba literară şi limba literaturii artistice în istoria culturii popoarelor.

6. Istoria limbii literare şi istoria artei cuvîntului.

7. Interacţiunea şi raportul istoric dintre diferitele limbi literare. Aici se adaugă problemele studiului istoriei vocabularului diferitelor limbi literare, în legătură cu stratificarea unui „fond lexical internaţional" în lexicul diferitelor limbi literare.

8. Specificul legilor istorice de dezvoltare a limbilor literare — în raport şi comparativ cu legile istorice ale dezvoltării respectivelor limbi vorbite de popor.

9. Principiile periodizării istoriei limbii literare.

10. Deosebirile în gradul „caracterului popular" al limbii literare, în sfera şi conţinutul funcţiunilor ei în diferite perioade ale dezvoltării poporului şi naţiunii.

11. Noţiunile de „stiluri ale limbii" şi „stiluri ale vorbirii", în istoria limbii literare.

12. Procesele creării normelor în istoria limbii literare, esenţa lor socială şi noţiunea de normă în diferite perioade ale istoriei limbii literare.

13. Specificul dezvoltării limbilor literare în condiţiile societăţii socialiste.

În continuare se dau numeroase amănunte referitoare la studiul concret al acestor probleme.

O altă problemă de care se ocupă pe larg autorii articolului de faţă este aceea a stadiului în care se află lingvistica sovietică în ce priveşte studiile comparativ-istorice.

În urma unei analize aprofundate a acestor probleme se ajunge la concluzia că deşi lingvistica rusă are o tradiţie bogată în domeniul studiilor comparativ-istorice, în ultima vreme astfel de cercetări au fost abandonate. În perioada 1950—1955 nu a apărut nici o cercetare nouă de gramatică comparativ-istorică a limbilor indo-europene, care să fi contribuit la progresul acestei ştiinţe.

Printre cauzele care au determinat un asemenea impas într-un domeniu atît de important al cercetării lingvistice sovietice, se enumără — ca cea mai importantă — dominaţia timp de aproape 20 de ani a „noii teorii" a limbii, a lui N. I. Marr, care a lichidat aproape în întregime dezvoltarea lingvisticii comparativ-istorice în Uniunea Sovietică. Procedeele şi metodele studiului comparativ-istoric al limbilor, verificate de o practică

îndelungată, au fost declarate idealiste, antimarxiste și învechite. Un rău și mai mare pe care l-a adus o asemenea concepție constă în faptul că în acest timp nu s-au mai format nici cadre de comparatiști.

Autorii articolului arată de asemenea că în timp ce în Uniunea Sovietică studiile comparativ-istorice au fost abandonate, în străinătate s-au obținut realizări importante în acest domeniu.

În încheierea articolului, se fixează cîteva sarcini a căror îndeplinire va lichida rămînerea în urmă a lingvisticii sovietice în domeniul cercetărilor comparativ-istorice. Se arată astfel că munca de cercetare în acest domeniu va trebui să înceapă cu analiza critică a moștenirii lingvistice comparativ-istorice și cu aprecierea critică a noilor ipoteze istorico-fonetice, istorico-morfologice și istorico-lexicologice, apărute în indo-europenistică în ultimii 25-30 de ani. De asemenea, trebuie îmbunătățite metodele de cercetare și anume: principiile sintaxei comparativ-istorice și metodica cercetărilor etimologice.

Cercetătorii din acest domeniu trebuie să-și îndrepte atenția în primul rînd asupra studiului comparativ-istoric al acelor limbi care nu au fost studiate încă din acest punct de vedere.

Sînt fixate apoi problemele principale ale studierii comparativ-istorice a tuturor grupurilor de limbi.

Articolul acad. V. V. Vinogradov și B. A. Serebrenicov poate fi considerat ca un vast program de lucru al lingviștilor sovietici.

C. O.

Revista „Inostrannîie iazîki v şkole", ian.-feb. 1956 nr. 1. (Moscova, Ed. pedagogică de stat de pe lîngă Ministerul Învățămîntului R.S.F.S.R.), 128 pag.

Acest număr cuprinde circa 20 articole, comunicări, note, recenzii, privind trei limbi străine de predare, în școlile medii din Uniunea Sovietică, și anume: franceza, germana și engleza.

Prima rubrică — *„Lingvistica"* — conține trei articole, fiecare din ele tratînd cîte o problemă, respectiv din limba franceză, din germană și din engleză.

Articolul „Cu privire la terminologia gramaticală a limbii franceze" (p. 3-11), scris de M. S. Gurîceva, doctor în științe filologice, deschide discuția asupra reglementării terminologiei gramaticale, în predarea limbilor străine din școlile medii din U.R.S.S. Discuția este provocată de scrisoarea profesorului de limba engleză M. A. Balaban, în care se arată necesitatea imperioasă de a se pune ordine în această problemă.

M. S. Gurîceva semnalează întrebuințarea mai multor termeni, pentru una și aceeași noțiune gramaticală, și caută să ne explice cauzele acestei stări de lucruri.

Atît cei care scriu manualele, cît și cei care predau după ele, folosesc o terminologie pestriță: terminologia nouă, creată de lingviștii secolului al XX-lea și terminologia tradițională.

Folosirea unui număr mare de termeni, pentru una și aceeași noțiune științifică, poate dezorienta pe elevi. Se dau apoi o serie de exemple în acest sens. În concluzie, M. S. Gurîceva propune unificarea terminologiei gramaticale, în întreg procesul de predare a limbilor străine din învățămîntul mediu al Uniunii Sovietice, după ce însă problema aceasta va fi dezbătută în paginile revistei.

L. A. Bojno (Leningrad) se ocupă de „Articolul și substantivele proprii din limba germană contemporană" (p. 12-18).

Autorul își propune să analizeze cazurile cele mai frecvente de întrebuințare a articolului, pe lîngă numele proprii, în limba germană, făcînd clasificările necesare și dînd exemplele cuvenite. Această lucrare se impunea, întrucît nici lingviștii sovietici, nici cei de peste hotare, nu au studiat suficient problema întrebuințării articolului, pe lîngă substantivele proprii germane. Din cercetările autorului reiese că articolul de pe lîngă numele proprii, ca și cel de pe lîngă numele comune, este un indicator de funcții gramaticale și semantice.

L. N. Bojno, trăgînd aceste concluzii, procedează la stabilirea etapelor metodice de predarea articolului german elevilor din școlile sovietice.

M. S. Șapiro (Leningrad) tratează „Tranzi-

vitatea verbelor şi categoria diatezei pasive în limba engleză contemporană" (p. 19—24).

Articolul cuprinde două părţi distincte :

1. expunerea teoretică a problemei.

2. indicaţii metodice în predarea diatezei pasive a verbelor engleze în şcolile medii.

I. M. S. Şapiro caută să sublinieze, mai întîi, specificu l diatezei pasive, din limba engleză contemporană, specific legat de tranzitivitatea verbelor engleze.

M. S. Şapiro înţelege tranzivitatea în sens larg ştiinţific, distingînd o tranzivitate directă şi una indirectă. Se ia deci în consideraţie legătura verbului cu obiectul său, oricare ar fi el, direct sau indirect.

Combătînd părerile unor specialişti în această materie, autorul ajunge la concluzia că în limba engleză contemporană există un singur tip de pasiv şi anume forma *to be* + participiu II.

Caracteristic pentru limba engleză contemporană, după M. S. Şapiro, este faptul că verbele cu *obiect direct*, cu *obiect indirect*, cu *obiect introdus de o prepoziţie*, cît şi cele cu o *construcţie circumstanţială de tip prepoziţional* pot fi întrebuinţate la pasiv.

II. În partea a doua, M. S. Şapiro precizează indicaţiile metodice necesare predării acestui capitol de gramatică în şcolile medii din U.R.S.S.

Rubrica *„Metodica"* cuprinde numai două articole şi anume :

T. M. Meşcearikova „Cum trebuie alcătuite exerciţiile lexicale" (p. 25 - 32).

B. A. Benediktov, N. M. Taranov, N. M. Kuivaeva (Gorkii) „Folosirea cinematografiei pentru dezvoltarea vorbirii curente în studiul limbilor străine" (p. 33 - 36).

Rubrica *„Din experienţele şcolii"* cuprinde un mare număr de comunicări (10), dintre care relevăm articolul lui

O. S. Alister „Folosirea corespondenţei dintre şcolarii sovietici şi cei din Republica Democrată Germană, în scopul unei predări instructive şi educative a limbii germane" (p. 78 - 90).

În acest articol se arată rolul pe care îl poate juca corespondenţa, în trezirea unui interes cît mai viu şi cît mai adînc, pentru studiul limbii germane. Se subliniază, totodată, ţelul înalt al predării unei limbi străine şi anume : educarea sentimentului de solidaritate internaţională şi stabilirea de relaţii prieteneşti, între elevii sovietici şi cei germani.

Experienţa pedagogică a celor cîteva sute de scrisori, primite din R.D.G., şi felul cum tînăra profesoară *R. S. Sosnovskih* (Şcoala nr. 4, oraşul Kamensk-Uralskii, regiunea Sverdlovsk) a ştiut să le folosească, în scop instructiv şi educativ, este plină de învăţăminte, pentru orice dascăl de limbi străine.

Din rubrica *„Critică şi bibliografie"* semnalăm : de N. A. Bobrova-Smirnova „Trecerea în revistă a manualelor de lectură sintetică particulară de limbă germană pentru elevii claselor V - VII din şcolile medii" (p. 103 - 107).

Scopul studiului unei limbi străine este de a face, pe un absolvent de şcoală medie, să ajungă a citi, înţelege şi traduce un text de o greutate mijlocie. Şcoala prevede, în afara lecturii analitice de clasă, şi o lectură particulară, pe care elevul s-o facă acasă. Această lectură liberă sau sintetică a unui text se realizează după culegeri de bucăţi alese, special redactate în acest scop. N. A. Bobrova-Smirnova trece în revistă cîteva din aceste antologii pentru limba germană.

În sfîrşit, rubrica „Cronică" ne informează asupra evenimentelor ştiinţifice la ordinea zilei. În ziua de 10 octombrie 1955, la Prezidiul Academiei de ştiinţe pedagogice din U.R.S.S. a avut loc o şedinţă deschisă de discuţii asupra activităţii sectorului de metodica predării limbilor străine, de pe lîngă Institutul de metodica predării al susnumitei Academii.

N. Ştefan

NOTE ŞI CONSULTAŢII

„LIBRET" C.E.C. sau «LIVRET» ?

În ziarul „Informaţia Bucureştiului", din 8 iunie a. c., a apărut nota intitulată „libret sau livret". În această notă se ajunge la concluzia că termenul propriu de întrebuinţat pentru carnetele de depuneri şi restituiri ale economiilor la C.E.C. este „livret" şi nu „libret".

Termenul de *libret* — utilizat de C.E.C. — pentru scopul arătat — este mai propriu din următoarele considerente :

În limba noastră cuvîntul a intrat din limba italiană, *libretto*, care are în primul rînd înţelesul de „cărticică", „carnet de notiţe", „*libret de economii*" (libretto di cassa di risparmio) şi numai în al doilea rînd de „text la o operă muzicală".

Adoptarea acestui cuvînt în limba romînă pentru un instrument bancar este firească, dată fiind bogata terminologie bancară italiană, terminologie pe care o întîlnim de altfel în multe alte limbi.

Pe lîngă considerente de ordin etimologic, termenul de *libret* a intrat în vocabularul limbii romîne ca exprimînd noţiunea de instrument al caselor de economii, prin îndelungata sa folosire cu această accepţiune. În adevăr, acest termen îl întîlnim în limba romînă cu peste 100 de ani în urmă. Costache Bălcescu, în al său „Proiect pentru o casă de păstrat şi împrumutare", elaborat în anul 1845, întrebuinţează termenul de *libret*. În legile de înfiinţare şi organizare a casei de economii, cît şi la discutarea proiectelor acestor legi, din 1864 şi 1880, se întrebuinţează tot termenul de *libret*.

Datorită dezvoltării acţiunii de economisire în rîndul maselor largi ale populaţiei, în anii puterii populare, acest termen a căpătat o întinsă circulaţie, fiind cunoscut în cele mai îndepărtate colţuri ale ţării, atît în rîndul orăşenilor, cît şi în cel al sătenilor. Putem spune deci, că termenul de *libret*, exprimînd noţiunea de instrument de economii, s-a împămîntenit temeinic la noi.

Termenul de *livret*, propus de susmenţionata notă din „Informaţia Bucureştiului", este mai puţin potrivit pentru a exprima o noţiune bancară.

Cuvîntul *livret* a intrat în limba romînă din franceză cu accepţiunea de act de identitate militară, o dată cu alţi termeni militari. Dacă termenul *livret* adoptat şi utilizat la noi pentru un act militar exprimă în primul rînd noţiunea de identitate (a se vedea „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane", editat de Academia R.P.R. şi Dicţionarul L. Şăineanu), termenul de *libret* este mai propriu pentru un instrument bancar, aşa cum este *libretul de economii C.E.C.* — întrucît în acesta principalul element nu-l constituie identitatea titularului, cu atît mai mult, cu cît există librete de economii „la purtător" în care nu se arată numele titularului, ci numai sumele depuse sau retrase, datele la care s-au înregistrat operaţiunile, dobînzile cuvenite etc.

Datorită circulației îndelungate a acestor doi termeni, exprimînd fiecare altă noțiune astăzi cînd se pronunță cuvîntul *libret* ne gîndim imediat la carnetul de economii, după cum la auzul cuvîntului *livret*, gîndul ne duce la actul de identitate militară.

Adoptarea termenului de *livret* și pentru carnetele de economii ar sărăci limba de un cuvînt și ar da naștere la confuzii între cele două noțiuni — identitate militară, exprimată astăzi prin cuvîntul *livret*, și cea de „instrument de economii", „cont bănesc", exprimată prin cuvîntul *libret*.

Gh. Goilov

CUPRINSUL REVISTEI
LIMBA ROMÎNĂ
PE ANUL 1956

GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

BUCĂ M., Cu privire la sinonime, nr. 1, p. 36—43.
BULGĂR GH., Note şi completări la un glosar de V. Alecsandri, nr. 3, p. 54—64.
IACOB ST., Funcţia semantică a genului, nr. 6, p. 22—34
IOANIŢESCU EUG., Locuţiunile, nr. 6, p. 48—54
MANECA CONSTANT, Cu privire la activitatea de unificare a terminologiei ştiinţifice şi tehnice, nr. 3, p. 46—54.
MARINOVICI RITA, Observaţii în legătură cu sensul general al substantivelor, nr. 6, p. 35—47
NEDIOGLU GH., Predicatul verbal, nr. 3, p. 34—46.
NEDIOGLU GH., Predicatul verbal II, nr. 4, p. 49—58.
NEDIOGLU GH., Predicatul verbal III, Nr. 5, p. 23—37
PETROVICI E., Fonemele limbii romîne, nr. 2, p. 26—38.
PRUTEANU B. I., Observaţii asupra capitolului „Ordinea cuvintelor în propoziţie,« din Gramatica limbii romîne» nr. 4, p. 58—66
RĂDĂCEANU LOTAR, Cu privire la „Dicţionarul limbii romîne literare contemporane" şi la fondul principal de cuvinte, al limbii romîne nr. 4, p. 35—49
SECHE M. şi L., Despre etimologie populară şi contaminaţie, nr. 1, p. 25—36.
ZDRENGHEA M., În legătură cu vocativul, nr. 6, p. 55—59

DIALECTOLOGIE

MACREA D., Despre dialectele limbii romîne, nr. 1, p. 5—25.
GRAUR AL., „Dialectele" limbii romîne, nr. 5, p. 66—70.
MACREA D., Cîteva precizări în legătură cu problema dialectelor limbii romîne, nr. 4, p.70—76
TODORAN R., Cu privire la repartiţia graiurilor daco-romîne, nr. 2, p. 38—51.

VALORIFICAREA MOŞTENIRII LINGVISTICE

MACREA D., Gustav Weigand, nr. 2, p. 51—64.

MACREA D., Samuil Micu, nr. 3, p. 5—16.
MACREA D., Opera lingvistică a lui Sextil Pușcariu, nr. 6, p. 5—21

LIMBĂ ȘI LITERATURĂ

BRÎNCUȘ GR., Părerile lui Costache Negruzzi despre limbă, nr. 4, p. 19—35
DĂNILĂ N., Contribuție la studiul concepției lui G. Ibrăileanu despre limba literară și proble mele stilului, nr. 3, p. 25—34.
LEVIȚCHI EM., Limba și stilul traducerilor din Nekrasov, nr. 5, p. 47—69
NICULESCU ALEXANDRU, Evoluția frazei în stilul lui Barbu Delavrancea, nr. 4, p. 5—19
SCRIDON G., Coșbuc despre limba literară, nr. 1, p. 43—52.
SECHE M. și L., Un procedeu de individualizare a personajelor în opera satirică a lui I. L. Caragiale, nr. 6, p. 60—70
ȘERDEANU L., Numele de persoane în Țiganiada lui I. Budai-Deleanu, nr. 1, p. 52—59.
VIANU T., Stilistica literară și lingvistica, nr. 2, p. 8—26.
VIANU T., Contexte legate și nelegate din punctul de vedere stilistic, nr. 3, p. 16—25.

CULTIVAREA LIMBII

IORDAN I., Cultivarea limbii, nr. 5, p. 5—13

METODICA PREDĂRII LIMBILOR

BELDESCU G., Cu privire la predarea liniuței de unire, nr. 1, p. 66—85.
BLÉDY G., Probleme specifice ale predării limbii romîne la maghiari, nr. 2, p. 64—70.
FISCHMAN G., Unele probleme ale lexicului și gramaticii în studiul textelor ruse de specialitate, nr. 3, p. 64—70.
POPESCU I., Cîteva observații asupra greșelilor de ortografie săvîrșite de elevi, nr. 1, p. 59—66.
TOHĂNEANU G. I., Analiza stilistică a textului literar, nr. 5, p. 37—47

LINGVISTICĂ ROMANICĂ

BAHNER WERNER, Din istoria lingvisticii romanice, nr. 5, p. 13—23
IORGU IORDAN, Cu privire la al VIII-lea Congres de studii romanice, nr. 2, p. 5—8.

DĂRI DE SEAMĂ

BREBAN V. și DĂNILĂ N., Ședința Subsecției de știința limbii și literaturii a Academiei R.P.R. pentru discutarea „Dicționarului limbii romîne literare contemporane", nr. 2, p. 70—75.
BULGĂR GH., Adunarea generală și prima sesiune științifică a Societății de științe istorice și filologice, nr. 2, p. 75—81.
BULGĂR GH. și POPESCU I., Sesiunea științifică a subsecției de limbă și literatură, nr. 5, p. 69—72.
BULGĂR GH., Perspective noi pentru studiul limbilor în școlile de cultură generală, nr. 6, p. 71—76.
CĂPLESCU CONST. și ILIESCU M., vezi Iliescu M.
DĂNILĂ N. și BREBAN V., vezi Breban V.
DRIMBA V., Discuție asupra problemei alfabetului limbii tătare din Dobrogea, nr. 3,p.70—78.
ILIESCU M. și CĂPLESCU C., Dicționarele bilingve în discuția Consiliului științific al Institutului de lingvistică, nr. 3, p. 78—80.
MACREA D. și VASILIU EM., Sesiunea științifică a Institutului de lingvistică din București al Academiei R.P.R., ținută în cinstea celui de-al doilea Congres al Partidului Muncitoresc Romîn, nr. 1, p. 85—91.
POPESCU I., Sesiunea științifică a Institutului de științe pedagogice, nr. 2, p. 81—88.

POPESCU I., Consfătuirea pe țară a cadrelor didactice și a părinților cu privire la dezvoltarea și îmbunătățirea învățămîntului de cultură generală, nr. 4, p. 76—82
POPESCU I. Consfătuirea „Revistei de pedagogie" cu cititorii; nr. 5, p. 72—74.
POPESCU I. și BULGĂR GH., vezi Bulgăr Gh.
VASILIU EM. și MACREA D., vezi Macrea D.

RECENZII

Atlasul lingvistic romîn, serie nouă, vol. I, nr. 3, p. 80—83 (D. Macrea).
BUDAGOV R. A., Cîteva probleme privind studiul comparativ-istoric al sintaxei limbilor romanice, nr. 6, p. 79—83 (N. Dănilă).
CORLĂTEANU N. G., Dicționarul limbii romîne literare contemporane, vol. I, nr. 2, p. 88—94.
Dicționar ortoepic, nr. 5, p. 86—98 (St. V. Toma).
GRAUR AL., Studii de lingvistică generală, nr. 1, p. 96—99 (I. Hașeganu).
HOGAȘ C., Opere, nr. 5, p. 76—79 (N. Dănilă).
Îndreptar de punctuație, nr. 5, p. 82—86 (M. Pietreanu).
IORDAN I., Limba „eroilor" lui I. L. Caragiale, nr. 5, p. 74—76 (C. Maneca).
LEVIN V. D., O meste iazîca hudojestvennoi literaturî v sisteme stilei naționalnogo iazîka nr. 5, p.79—82 (Flora Șuteu).
Limbă și literatură (Societatea de științe istorice și filologice), nr. 3, p. 83—85 (Liliana Macarie).
MARCEL COHEN et un groupe de linguistes, Français élémentaire? Non. nr. 1, p. 91—93 (N. Dănilă).
Metodica predării limbii romîne la clasele V—VIII, nr. 3, p. 85—90 (I. Popescu).
Observații asupra unei traduceri din dramaturgia clasică engleză, nr. 4, p. 85—90 (Valeria Pop).
Probleme stilistice în discuția lingviștilor sovietici, nr. 2, p. 98—106 (C. Otobâcu).
Probleme de punctuație (Pe marginea „Îndreptarului de punctuație") nr. 6, p. 83—87 (Sorin Stati).
ROSETTI AL., Studii lingvistice, nr. 1, p. 93—96 (C. Maneca).
Studii de gramatică, vol. I, nr. 4, p.82—85 (C. Maneca).
Studii și cercetări de bibliologie, nr. 2, p. 94—98 (Gh. Bulgăr).
Studii și cercetări lingvistice, fasc. 1—4/1955, nr. 4, p.90—94 (Ileana Zamfirescu).
Studiile lingvistice din Revista Universității „C. I. Parhon", nr. 6, p. 77—79 (D. Macrea).
La revista «Voprosî iazîkoznaniia», nr. 1/1956, nr. 4, p. 94—97 (N. Ștefan).

NOTE

ASGAR ROSENSTAND HANSEN, Artikelsystemet i rumaensk, nr. 6, p. 87—88 (S. St.).
CUCIUREANU ȘT., Manuscrisul gramaticii romînești a lui Pier Emilio Bosi, nr. 2, p. 107—109.
IONAȘCU AL., Cu privire la răspunsurile către cititori din nr. 5/1955; nr. 1, p. 104—107.
JIRI FELIX, Cu privire la transcrierea numelor de persoane și a toponimicelor cehe, nr. 1, p. 102—104.
MOISE I., Dicționare și cărți ruso-romîne din secolul al XVIII-lea, nr. 2, p. 109—110.
NICULESCU L., Despre paronime în limba rusă, nr. 3, p. 94—96.
Noi sarcini în fața lingviștilor sovietici, nr. 6, p. 88—90 (C. O.).
Revista „Inostrannîie iazîki v școle" nr. 1/1956; nr. 6, p. 90—91 (N. Ștefan).
RIZESCU I., Scriitorii vremii și dicționarul lui Tiktin, nr. 4, p. 97—100
CONSULTAȚII

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREŞTI

Com. 2316

Prețul Lei 2.—